مەلەف دانخراوەکـــــان ... لە ئەرشیفی دەنگەکان ەو

، هەر جارەو بابەتێک لە ئەرشیفی دەنگەکان ەو

ئەمەی لەـــرەدا دووبـــارە بـــاوی دەکەینەوە، کەمەلـــک نووســـین و چاوپێکەوتنە لەگەڵ (مستەفای حەسەنە گەورە) کە لە ساڵی ٢٠١٥ بـاو بوونەتەوە لە دەنگەکان و ڕۆژنامەکانی تردا. ئەو بابەتانە تایبەتە بە کردە تاوان بارەکانی " عەباس بایز باڵـغا" و هەوڵدان بە بگەیاندنی تاوانبار بە دادگـا... ساڵـکـان تێپـەیـن و خـاوەن داواکان وردە وردە ماڵئاوای دەکەن لەژیان و تاوان باران ژیانیان باشتر و بەـــزانە تر هەـــسوکەوتیان لەگـــەڵدا دەکرێت لە سایەی دەســـاتی کوردیدا، ئەو دەســـاتەی کە ڕۆژگارێک بەچاو بەستراوەیی خەمان، ناومان لەنابوون بەرەی شـــشگـــەو بەرەکەی تری لای حکومەتی مەرکەزیمان ناو لەنابو بەکرە گیراو(جاش) بە ئاگا لەوەی بەرەی شاخ و بەرەی شار دوو بەرەی لەککگرەدراوی هاو بەرژەوەندی دژ بەخواستی ئاستەقینەی خەڵکن.

دەنگەکان
٢٠٢٠/٨/٣٠

[بە خوێندنەوەی ئەو مەلەف کلیکی ئەربکەن ....]

بە ئەرسەلان بایز وبایزکانی دیکە ،لەدانی ئەم قەوانە سواوە ابگرن … گەران هەبجەیی

[گەر بەرامبەر خەباتم پارەم وەربگرتایە،ئیدی لە خەباتگەوە دەبووم بە جاش.] نیلسەن ماندێلا
لە مەژە بە نیازم دەربارەی ئەم دەستواژەیە بنووسم کە دەڵێت[ئەم دەستکەوتانەی ئێستا بەرهەمی تێکۆشان و خوێنی شەهیدەکانمانە.]
وەلێ هەرگیز دەرفەتم بە نەخسا،لە ئێستا ئەرسەلان بایز ناچاری کردم کە چیتر ئەو بابەتە پشتگوێ نەخەم.
ئەم ڕستەیە ،دەستواژەیە بەردەوام لە لایەن سەرکردە فاشیلەکانی ڕەبازی کوردایەتیبەوە بە جۆرەها شێوە و لەجۆرەها فۆرمدا بەکار دەهێنرێت ،کە نوێترینیان لەلایەن ئەرسەلان بایزەوە بوو. هەر کاتێک شەپۆلی تووڕەیی و بێزاری خەڵکی ستەملێکراوی دەستی قارەمانەکانی کوردایەتی دەگاتە ئاستێکی بەرز ،ئیدی ئەم بلیمەتانەی گەندەڵی دەست دەکەن بە گیرفانیانداو ئەم قسە پووچ و بێ ئەرزشانە دەدەن بەووی خەڵکدا.
دوو مەبەست لە ژێر هەزاربارکردنەوەی ئەم قەوانە ژەنگاویەوە خەی حەشارداوە، یەکەم قەرزاربارکردنی خەڵکە بە تێکۆشان و ماندووبوونیان،دووەم بەدەنگکردنی خەڵکیە تا داوای مافەکانیان نەکەن و سوپاسگوزاربن بۆی کەهێیە و بێئاقڵی دانیشن .لە ڕۆگەی ئەم دروشم و وتارە قەبانەوە ،دەیانەوێت ئەو پەیامە بگەیەنن کە دەڵێت[گەر خەباتی ئەمو خوێنی شەهیدان نەبوایە ئەوە ئەم ژیانە خۆش و ئاسودەتان نەدەبوو].
هەوڵدەم لەرەدا ڕوونیبکەمەوە و بە لەژیک بیسەلمێنم کە ئایا ئەم دەخەی ئێستا، بەرهەمی خەبات و خوێنی شەهیدانە یا نا .
لە زەرترین حاڵەتدا و لەکن نەتەوە چەوساوەو ژێردەستەکان، ئامانج لە شۆشی چەکداری گێشتنە بە دونیای سەرفرازی و شکاندنی کۆتی چەوساندنەوە و دەربازبووب لە ژیانی نکولیکردن لە ماف و ئازادی ،و لە پێناو دابینکردنی خۆشگوزەرانی و ئاسودەیی و ژیانێکی پڕ کەرامەتە بە هاوڵاتیان.ئەمەش تەنها لەو حاڵەتەدا دێتە دی کە شەرشێ چەکداریەکە ئامانجی خەی بپێکێت و بگاتە دوا مەنزڵ و شۆشگێان لە لولەی تفەنگکانیانەوە سەرفرازی بەدەست بهێنن ،یاخود بەدیوێکی دیکەدا شۆشگێان نەتەوەی سەردەست ناچاربکەن کە

مل بۆ داخوازیەکانیان بنێت.
لەرەدا بۆ پشتیوانی دەزانم چەند نمونەیەکی بەرجەستەکراو لەو شێوەیە بخەمەوە کە لە ئاکامی خەباتیانەدا دەستاتیان گرتۆ دەست و گیانکاری بنەڕەتیان لەسیستەمی حکومەتی وژیانی خەڵکدا کرد ،لەوانە:

- شەشی چین بە سەرکردایەتی [ماو]
- شەشی کوبا بە سەرکردایەتی [کاستر و جی ڤارا]
- شەشی جەزائیر بە سەرکایەتی[ئەحمەد بن بللە و هواری بۆمیدیان]
- شەشی ڤێتنام بەسەرکردایەتی [هۆشی منە]
- شەشی فەلەستینیەکان[تا ئادیەک]

شەشەکانی نیکاراگوا،سلڤادۆر،ئینگلا ،مۆزەمبیق و چەند شەشەکی دیکە.
سەرجەمی ئەم شەشانە لە ئاکامی خەباتێکی درێژخایەن و سەخت و دژوار و بەختکردنی گیانی هەزارەها شەشگێڕو سقیل هاتنەدی. پاش سەرکەوتن شەشگێڕان ئەو خەباتیانە بۆ هاوڵاتیان نەفرشتەوە و بەردەوام نەیانداوە بووەیاندا، پێزیان بەسەر خەڵکدا لەنەدەدا، بەڵکو بە بەدەنگی لە فەرمکی نوێدا درێژیان بە تێکۆشاندا.
گەر پێناسەیەکی کوورت و لەژیک بۆ[شەشی] چەکداری باشوور بکەین دەبینین ئاکامەکەی بۆ هیچ جۆرێک لەو شەشانە ناچێت کە ئاماژەم پێداون.
شەشی باشوور نە ژەمی گەیی، نە خاکی کوردستانی ئازاد کرد و نە دەستاتی ناوەندی ناچار کرد تا دان بە هەندیک لە مافەکانماندا بنێت.
بۆ پێچەوانەوە ئاکامی شەشی کورد بۆ خودی کورد ، بریتی بوو لە کەمبوونەک کارەسات و تراژیدیای خوێناوی ،کە هەرگیز لە یادەوەرماندا ون نابن.

- لەدەستدانی ئەو کەمە دەڤەرەی کە بەدەست پێشمەرگەوە بوون.
- ئاشبەتاڵکی دیکەی هەزی چەکداری
- وێرانبوونی سەرجەم گوندەکانی کوردستان،لەگەڵ چەندین شارو شارۆچکە.
- لە نێوچوونی نزیکەی ٢٠٠ هەزار هاوڵاتی لە پرسەی ئەنفالی بەدناودا
- گیان لەدەستدانی ٥٠٠ خەڵکی هەڵەبجە لە ئاکامی کیمیا باراندا

- کووشتنی ٨٠٠٠ بارزانی
- لەسێدارەدانی هەزارەها گەنجی کورد لە زیندانەکانی بەعسدا
- تەعریبکردنی زۆرێک لە باژێڕ و گوندەکوردیەکان
- گەیاندنی زیانێکی گەورە بە ژینگەی کوردستان

جا گەر ئەم خاڵانە بخەینە بەرچاو وە لەگەڵ ماناکانی شەشدا بەراوردیان بکەین ،دەبینین کە ئەوەی لەمێژە خەمان شەش نەبووە ، بەڵکو بزافێکی چەکداری کارەسات هەنار بووە.
بەیە پێزلێدانی سەران و سیاسیەکانی کورد بەو شەشەوە هەرگیز لەشوێن خۆیدا نیەو هەرگیز جێگەی شانازیش نیە.
ئاستێ ئەوە چەند ساڵێک لەتەمەنی خۆتان لە شاخ بەسەربرد لەگەڵیدا ناخۆشی و چەرمەسەری و نەهامەتیتان دی ، بەڵام بەخۆتانتان کرد نەک بە گەل، بەوەی ئێستا خۆتان سوێتانانە دەژین و گەلیش وەک کۆیلە.
ئاستێ کە ژمارەیەکی زۆر گەنجی نیشتمانەکەم لە پێناوی پەیامێکی پیرۆزدا لەشاخ و لە ژێر پێتی سێدارەدا گیانیان بەخشی، بەڵام بەداخەوە خوێنیان بە فیڕۆچوو، بەوەی ئەوە ناوی ئەوانتان کردە بەردەباز بە پێتر دەوڵەمەندبوون و خانەوادەکانیشیان پشتگوێ خراون و لەدەخێکی دەروونی خراپدا دەژین ،کە کەس ئیرەییان پێنابات. ئەمە جگە لەو سوکایتیەی ئەوە بەو شەهیدانەتان کردوە،ئەویش بە ئامێتکردنی ناوی کەمێک سەرێک جاش و موستەشار و خۆفرۆشی مردوو یا کوژراو ،لەگەڵ ناوی پیرۆزی شەهیداندا .

لەیادمان نەچێت دوای ئینفال جگە لەمانەوەی چەند مەفرزەیەکی سەربەخۆ و سەرکەش لە دەڤەرە سنووریەکاندا ، هەزی پێشمەرگە وەک هەزێکی چەکداری خاوەن سەرکردایەتی کۆتایی هاتبوو ،دووچاری شکستی و ئاشبەتاڵ بووە،زەربەی هەرەزەری پێشمەرگەو بەرپرسەکانیان نیشتەجێی کەمپەکانی ئێران بوون یا لە هەوەداندا بوون بە گەشتن بە ئەوروپا ،یا خۆیان تەسلیم بە ژەمی بەعس کرد. بەکورتی و کوردی شتێک لە ئاڵادا نەمابوو بەنەوی شەش و پێشمەرگە. جا ئەوەی پەوپاگەندەی ئەوە بکات کە ئەم دەخێی ئێستا بەرهەمی خەباتی ئەوانە ،ئەوە دوورە لە ڕاستیەوە و شانازی کردنیش پێیەوە لە جێگەی خۆیدا نیە.
ئەوەی کە هەیە و ئەوە بەدەسکەوتی خەتانی دەزانن تەنها ئەنجامی [حەماقتی]سەدام حسین بوو کە لە ئاکامی داگیرکردنی کوێتدا دەخێکی نوێ لە باژەڕەکانی ئێراق و کوردستاندا هاتە ئاراوە ، کە ڕاپەڕینی لە پێدابوو ،وە خێکی ڕاپەڕیوی شەشگەڵ داومووەزگاکانی بەعسیان

ەامایی. پاشان هەڤاڵانی [شەشگۆشە] لە ئەرانوێ هاتن بەمدیوداو سواری شەپۆلەکێ بووون و خۆیان کرد بە خاوێنی ئاپۆیین و لەو گۆشەوێ دەستەاتیان بە خۆیان قەرخ کرد،کە تاڕادەیەکی ئەمە بەردەوامە .
گەر حەماقەتی سەدام نەبوایە کە ئەوەی گەیاندە دەستات لەوانەبوو تا ئێستاش لە کەمپەکانی ئەراندا سەرتان بە ئازووقە بگرتایە.
جاگەر شتێکی نوێتان پێنیە بیبەخش بە خۆک،گەر ناتوانن زیانێکی ئاسودەو پێ کەرامەت بە خۆکی بەشمەینەت دابین بکەن ،کەواتە وازبهێنن لە فرێشتنەوەی شەشی شکستخواردوو بە خۆک ،بەس لەدانی قەوانی کەن ،چونکە بووەتە مایەی بێزاری و چیتر کەس گوێی لێناگرێت.خۆک دەیەوێت گوە لە ئاوازێک بگرێت کە ئاسودەیی و ئارامی بە بەهێنێت نەک بێزاری بکات.

مـــاف یـــان ئـــەرك! … ســـروە ساڵـــیی

ژنـــان لەکەمەڵگەی ئەمە تا ڕادەیەك کەمتر ئاشنان بە و چەمك و دەستەواژانەی کە ڕەژانە لە بەرژەوەندیان یا دژیان دەگوزەڕ ،یا ئەوەتا خۆیان لە قەڕەی نادەن ئەوەش پەیوەستە بە ژینگە وچەند وچەنیەکانی باری خەزان لەسەرکەوە ، و هەڕچونی هەست وسەزیان لەسەرکەکی دیکەوە، کە زەر زوو ئاوێتەی کردارە مرۆڤدۆستیەکان دەبن و زووتر پەرچەکردارییان بە کردارە نەرێنیەکان و لەیاد چوونەوەی ئەو توندو تیژی ویاخود زبری وشانە دەبێت کە ئاراستەیان دەکرێ و گەلەکجار وشانکی بەهێز لە ناخیان بەجێدەهێڵێت بەڵام وبە ڕوحێکی وەرزشی وەریدەگرن وبە میهرەبانی دەڕوانە ئەو دەقەڕەی کە دەیانبەستێتەوە بە کەسە نزیکەکانیانەوە و بە چاوپۆشینە لەسەر هەڵسوکەوتی دەقەڕەکە بە ئەوان ،ئاستی هۆشیاری و باری دەروونی تا ڕادەیەك کاردەکاتە سەر هەڵسوکەوت وژیانکردنیان کە زەرکات ترس ودڵەڕاوکێ لە کاردانەوەی دەوروبەر دەبنە هۆکار بۆ لەناوبردنی پلان وداهاتوویان بگرێ خۆیان ئەوەش ڕەژیمێ لەنێو خانمان لە خانەوادەیەك بە خانەوادەیەکی دی جیاوازە بەهەرحاڵ گەر ئاستی

ەشنفکری کەمەگە بەرز یا مامناوەندی بیت بە دنیاییەوە بارێك بە خانمان بەخسەت ،ژنانی زەر بەهەزو پە متمانە بەخود بوو لە دەردەکەون زەر کاریگەر بەجێدەهێن لەسەر ئاستی کەمەگە.
ماف چەمك یا دەستەواژەیکی زەر فراوانە دەکرێ لە ڕووی مرۆڤبوونەوە بەر لە ڕەگەز لەسەری بدوەین کە کەکراوەی هەموو بنەما ستانداردکانی جیهانی و مافە بەردەستکانن لە ژیانی ڕۆژانە کە دەگوزەرێ وەك (خوێندن ، باری ئاسایش ،تەندروستی)هەرتاکەك بە جیاوازی ڕەگەز وچینایەتی بەریەککەوتنی هەبەت وبەرجەستەیان بکات ئەوەش بەتاکە کەسەك نابەت پەیستی بە چەندەها ڕاوڕکاری پەروەردەیی ودەروونناسانە کە بەداخەوە دەتوانم بڵێم ئەو جومگەیە لای ئێمە بەواتای بوارکانی پەروەردە وخەزان تەواو پوکاوەیە ،زیاتر کار لە تێپەڕاندن وبەڕێکردنی کاری ڕۆژانە دەکرێ لەبری بارێ دەروونیکانی تاك لەهەموو جومگەکانی کارگوزاری.
بەیە بەڕێچاوکردن وپەیست زانینی دروست کردنی کەمەگە وتاك بەتایبەت ژنان وکچان دەبەت هەر لە قەناغەکانی منداڵی وبگرێ بەر لە دامەزراندنمان لە قوتابخانەوەك وەاتانی پەشکەوتوو لە ڕۆژانی باخچەی ساوایان ئاشنا بکرێین بە مافەکانمان
لەڕێگای کورتە فیلمی ڕەنگاوڕەنگ ،یا کتێب یا هەڵواسین و تابلۆی هەڵچەشن لە ژوور وەڕەوەکانی باخچە .
هەر لە سەرەتاوەوەك کەمەگەیەکی هەشیار وزرنگ ئاماژە بە کردارێ نادروست ونەرێنی وبەرامبەر ئەوەش بە کردارێ ئەرێنیەکان بکرێت، وپێیان بناسێنین..لەسەرخۆ بە ئەوەی ماندوو بکرێن وپەستانی دەروونی بخەینە سەر منداڵەکە لە قەناغەکانی منداڵی دوور بخرێنەوەو ودابڕێنرێن لە ئەو جیهانەیان .
ئێمە زەر کات هەر لە منداڵیەوە دەبینە هەکار بە لەباربردنی خەونەکانی تاك بەتایبەت ژنان وکچانمان
کە هێندە بە گوچکەکانیان دەچرپێنین تە جوانی نیو هێندە ناڕێن تە مرۆڤکی ودەتوانی !
بەیە بە جیاوازکردنی کچانمان لە کوڕان کەوا سیمبولی جوانی بە ئێمەومانان و ئازایەتی بە برایانمان شکەتمان دەکا کە کەم لە ژنان وکچان درکی پێدەکەن ویاخی دەبن لەو کەمایەتی پێکردنەی کە هەمیشە وەك بوکڕێیەك لەماندەوانن وپەروەردە وبەئاگامان ناهێنن بە هەگرتنی باری ڕۆژانی قورس کە ئەوە هەر ڕووداوات وکەم کەسیش دەتوانن شانی بە بدەنە وئەو ڕۆژانە تێپەڕێنن
هیچ کەمەگەیەك لەیەکەا دروست نەبووە ودروست نابەت ،ئەوە کاری دەروونناسان وپەوەردە ودەوەتە بە هەماهەنگی خانەوادە وخەزان .
کچان یاخود ژنان نابەت نە لە خوێندن ونە لە تەندروستی و

پەروەردەی دەروونی پشتگوێبخرێن چونکە ئەوان کە دایکی داهاتوون بە هۆشیاریان دەتوانن کۆمەڵگە وخێزانکی تێن دروست بنیات بنێن.
ئەوەش کارکی تەواو وکەشفی دەوێت بە هەند وەرنەگرتنیان دەبێتە هۆکار بۆ لێق بوونی بنەماێك لە بنەماکانی دروستبوونی ژیرخانی پەروەردەیی لە هەموو سەکتەر وجومگەکانی کۆمەڵگەی باوەڕبخۆ وپشکۆتوو
ژنان نەك هەر بۆشنفکربونیان خێزانکی چاڵاك و کارامە وبەپەوە وەستاو دروست دەکەن بگرە دەتوانن داهێنەر و بنیاتنەر و ببنە پێنوسکی بوێر جوان بۆ وقاچێی نەهامەتی و کردە نادروستەکان کە وەك پێوێك یا هەورکی ڕەش ئاسێی نیشتمان وبوونمان لە ئازادی وبیروباوەڕ دەربڕین هەموو کوچکانی کارگوزاریکان دەتەنە،
ئاخر کارگەلێك تەواو پێویستیان بە جێ پەنجێی خانمان هەیە ئەوەش کە تەواوکاری کۆمەڵگەیە کە وەك دەڵێن (مەل بۆ باڵێك نافڕێت) لە خزمەت و دروستکردن وبەرگری لە نیشتمان .لەناخەوە دەبێت دەستی یەکتر بگرین بەرەو فەین لەئاسێی زانست وئایدەلۆژیا جوانکان وسەنسەری خەمان بین بەرلە دەوروبەر بەیە ئاشنا بوونمان بە مافکان وجیاوازکردنیان لە ئەرك دید وهزرمان ڕوونتر دەکەنەوە لەوێی لە سنوری مرۆڤبوون دەرنەچین و پشلی مافی کەسانی دەوروبەرمان نەکەین ، هەمیشە خەمانیش کزومەلول دەستمان لەژیر چەنە دانەنیشین بۆ ئەوێی دەوکێی ناو فانسەکە ئاوات وپێویستیکانمان بهێنێدی
قبوێیش نەکەین هەردەم وەك کەرستەیەك ناومان بەکاربهێنرین بۆ ئەوێی کات بەخەمان بدەین بۆ خوێندنەوە ودەرچوون وبگرە لەگڵ خودی خەمان بدوەین وقاوێیکی ناوخت یا بۆ وەخت لەدوای ماندووبون بخەینەوە
یا هەستکی جوان دەربڕین کە ببێتە هۆکار بۆ بوژانەوێی خەندەیەك بۆ کەسانی بەرامبەرمان کە گەلکجار بۆ بەخشین وخەندە ویارمەتیدانی دەوروبەرمان هەتا پێویستیشی نەبێت با دەستپێشخەر بین لە چاکەکاری وخزمەت بەرلەووتن وداواکردنی بەبەرزاگرتنی شکێی مرۆڤایەتی نمونەیکی پێ بوێری وباوەبەخودی خەمان وەگەز ونەتەوەکەمان بین.
وێژدان وناخمان ئاسودە و ئارام بن کە بوژانەوێی ڕوخسار پێوستە بە ڕوونی وبوژاندنەوێی ناخ ،کە هاوکات بنیات وەسکاو بەرەو ئامانجە جوانکانمان هەنگاو دەنێن و دەگشنەوە ،دەبنە هۆکار وپشتگ بە گیاندنی هەستە نەرنیە پێ بەهاکان بە کۆمەڵگەکەمان .
ئیدی خاڵە لاوازکان تەواو دەستنەوە لەناخمانەوە و ئەرکەکانی ئەستەمان بەرلەوێی ئاراستەمان بکرێیت بیزانین وپێیان هەڵدەستین

وەست بەماندووبونیش ناکەین لە قسوقسەکی کەسە لاوازەکان کە دەتوانین وەك هەر تاکەکی کەمەگە کار وگوزەران وژیانمان بەهەند بزانین وبەهای کات لەژیانمان وەك هەرئەرکەك چاوبکەین ،تەمەن بە شتە کاو وکرچەکانەوە بەهەدەر ندەین .
بەای من ژنان پشەنگ وەنیشاندەری هەسواندن وبەوبردنی کارەقورس و مەحاەکانن .
ژنان چونکە دایکن وبگرە دایکیش نەبن بەام هەست وسەزەکی میهرەبانیان هەیە دەتوانن پەنجەی بەزەیی وتواوکاری زەر لایەنەکانی ژیان ەژانە جە بجە بکەن دوور لە پشەلکاری وکەمتەرخەمی ،ناەن لە سەدا سەد بەام ەژیەکی تا ئاستەکی بەرز یا سەروومامناوەند دەکرە وابن .
بەیە گەر وەك کەمەگەیەکی مەدارن وپشکەوتوو بپشین وبخەین وبژیین دەبەت ئەوانەی لە ئەستەمانن پیان هەسین ودرەغی نەکەین ،سە نەکەین لە ەوداوە لابەلاکانی ەژگار بە سەرکەسپەکان زاەبین .بپرسین گەر نەمانزانی شەرم نیە بەکو مرۆف بە زانست ولەکەینەوە جوان وپە شکە وبەها دەبیت ،دوور لە بەزارکردن ومانەووکردنی کەسانی دەوروبەرمان.
ژنان دەبیت ئاستی ەشنبیری وپەوروەردە ومافیان بەرز بکرەتەوە وئەرکەکانیان بئارامی پە بناسرەت.

سروە سایی

ژن و دەسەات … ن: رەنگین سان

وەاتی ئاسایش و خەش گوزەرانی ولاتەکی بە کەم و کوری کە ژن دەیبات بەوە. وەاتەك هەیە پی دەە (ووەاتی ژنان) ئەویش وەاتی نەرویچە .
لەووەاتی نەرویجدا ژن سەلارە ، ژن هەزە ، ژن یاسایە ، ژن سەرکە ، ژن سکتەری پارتکانە ، ژن مەلایە (قەشە) ، ژن بەوبەرە ، ژن کارمەندە ، ژن مامستایە ، ژن دکتەرە ، ژن کرکارە ، ژن شفەرە .
لە سەرو هەموویشیەوە وەك دەن: بەهەشت لە ژەر پیی ژنانایە چونکە (دایکە).
لە ووەاتی ژناندا ، پیاوان مافی خیان هەیەو توشی تووندو تیژی و

سوکایەتی ڕەحی و جێستایی نابنەوە و ، پیاو خەی ناسوتێنێت و پیاو ناکوژرێت و پیاو ناخنکێت.
لە وولاتی ژناندا نا یەکسانی و نا دادپەروەری لە نێوان کوران و کچاندا بە هیچ جۆرێك بوونی نیە واتە : جیاوازی نێوان کوە و کچ نیە لە ناو خێزاندا .
لە ووڵاتی ژناندا ، دەوڵەت بەر پرسە لە ڕیکخستنی ژیان . واتە دەوڵەت باوك و دایکی میللەتە .
لە ووڵاتی ژنانـدا ، لە ژێـر پەردەی یاسـادا بازرگـانی بە لەشـی کچـانـەوە نـاکرێت ، چـونکە پرسـەی هاوسـەرگیری لەسـەر بنەمـای مامـەڵەگەری و چاوچنۆکی خێزانەکان دانامەزرێت واتە (مارەیی و شیربایی ، لە جێ ی خوێن تاوانەکان داپۆشن) بە هیچ شێوەیەك نییە .
لە ووڵاتی ژناندا ، ووشەیەك بە ناوی (شەرەف) بوونی نیە و چونکە کەس بیر لە نەو ڕانی ژنان ناکاتەوە ، چونکە پیاوان ناوگەڵ پەرست نین ، ژن کوشتن بوونی نیە یان زەرەر دەگمەنە ، گەر هەبێتیش لە نەو خێزانە ڕەژهلاتیەکاندا ڕووبداوە .
لە ووڵاتی ژناندا ، منداڵ ناچەوسێتەوە ، منداڵ کار ناکات ، بەڵکو مافی ئەوەی هەیە تا تەمەنیکی دیاری کراو بەشە دەرامەت خەی لە دەوڵەت وەك موچەیەك وەردەگرێت .
لە ووڵاتی ژنانـدا ، لەشفرۆشـی قەدەغەیە و تەنهـا لە ڕێگەیەکـی یاسـایـیەوە نەبێـت بـوونی نیە ، ئەگەر نـا هەرکەس بە فرۆشیـار و کریارەوە بگیرێت غەرامە دەکرێت و زیندانی دەکرێت .
لە ووڵات ژنناندا ، مافی مرۆڤ هەیە ، هەر کەشەیکت هەبێت دادگا بە ڕێگەی یاسـا پشتگیریـت دەکـات و مـافت وەردەگـرێتەوە (واتە : دەوڵەت کەشکان چارەی دەکات نەك عەشایر و هەزی پارە)
لە ڕووی بارو دەخی زیندانەکانی نەرویج بە یەکەم وولاتی جیهان دادەنرێت بە باشی خزمەتگوزاری زیندانیەکان .
لە ووڵاتی ژناندا ، حوکمی لە سەدارەدان بوونی نیە و لە هەموو مۆژووی دەوڵەتی نەرویجدا تەنها جەنڕاڵێکی نەرویجی گوولەباران کرا ئەویش لەسەر تاوانی خیانەت بوو کە یارمەتی ئەڵمانیەکانی دابوو لە شەری جیهانی دووەمدا.
نەرویج لە ژێر سایەی ژناندا بە باشترین ووڵاتی جیهان دادەنرێت لە ئاسایش و بژێوی ژیاندا . بە پێی ئامارەکان هەموو ساڵێك لەیزی بەندی یەکەمەکانە .
نەرویج ، ووڵاتێکی شانشینیە و پەیڕەوی سیستەمێکی مەڵکی دەستوری دیموکراسی پەرلەمانیی دەکات .
ڕووبەری ئەم ووڵاتە ٣٨٥١٨٦ کم٢، ژمارەی دانیشتووانیشی ئەمسا

گەیشتە ٥ ملیـــــۆن کەس .
ئەم خانەی خوارەوە شایەتی ئەو ڕاستیەن .
1• لە دوای دووەم جەنگی جیهانیەوە گەشەیکی ئابووری خێرا بە خۆوە دەبینت بە تایبەتی دوای حەفتاکان کە نەوت و گازی سروشتی لە دەریاکانی باکوری ئەرویجدا دۆزرایەوە .

2. ئێستا سێهەم وڵاتی دەوڵەمەندی جیهانە لە ڕووی بەهای دراوەوە.
3. تەکەای داهاتی تاکی ئەرویجی بە پلەی چوارەم دێت لە سەر ئاستی جیهان.
4. پێنجەم وڵاتی جیهانە بە هەناردەکردنی نەوت.
5. کرێنی ئەرویجی بە یەکێك لە دراوە هەرە جێگیرەکانی دونیا دادەنرێت، بە تایبەت ئەمە لە ماوەی قەیرانی دارایی جیهانیدا لە ساڵی٢٠١٠ / ٢٠٠٧ بە ڕوونی دەرکەوت.
6. سەرباری نەوت و گاز ، ئەرویج دەوڵەمەندە بە چەندین سەرچاوەی سروشتی تر وەك : ووزەی هایدرۆپاوەر، دارستان، کانزا و خراکی دەریایی.
7. لە بواری پیشەسازیدا دروستکردنی کەشتی ، کانزاکردن، کیمیاوی و بەروبومی کاغەز لە سەرچاوەی دار و درەختی.
8. سیستەمی چاودێری تەندروستی و پشتیوانی سیستەمی خوێندنی باڵا هەروەها سیستەمێکی گشتگیری جاودێری کۆمەایەتی ، لە سەر ئاستی جیهان بە وێنەیە .
9. لە ساڵی ٢٠٠٧- ٢٠٠١ وجارێکی تر لە ٢٠٠٩ بە یەکەم وڵاتی جیهان دانرا بە ژیان و گەشەی مرۆیی .
10. لە ساڵی ٢٠١١ دا بە دیموکراسیترین وڵاتی جیهان هەژمار کرا .
11. تا ئێستاش ئەرویج یەکێکە لە گەورەترین پارە بەخشی نەتەوە یەکگرتووەکان بە وڵاتە هەژارەکان .

لە سەروی هەر هەموو ئەمانەشەوە کە زۆر گرنگە ئەوەیە ووڵاتی ئەرویج لە ساڵی حەفتاکانەوە تا ئێستا پارەی نەوتی لە هیچ پرۆژەیەك و هیچ خزمەگوزاریەك و هیچ مووچەیەك بەکار نەهێناوە و هەمووی لە بانکێکی تایبەتی دەوڵەت کە کردەتەوە ، بەو پارەیە دەتوانێت دوای نەمانی نەوت 200 ساڵ وڵاتەکەی بژێنێ !!!

تا ئێستا بژێوی دانیشتوان و خزمەگوزاری وڵاتەکەی لەسەر دەرامەتی باج بووە .

ڕۆژی باجی ئیش کردن لە سەرەك وەزیرانەوە تا خانەنشینەك لە

36% ەو تەنها بە پێی کەم و زۆری ئیش کردن دەگەڕێت .
کەواتە هاوڕیان
ئەو جیهانەی ژن دەیەوێت جیهانێکی بە دژایەتی و بە ناکۆکی و بە چینایەتیە و دوورە لە هەموو چەوساندنەوەیەکی مرۆڤایەتی.
باشتیرین میللەت ئەوەیە کە زۆرترین ئازادی بە ژنان دەدات ، کەم و کوری لە مافەکانی ژنان دەبێتە هۆی هەڕەس هێنانی هەر جۆرەکی کەمایەتی و کێلایەتی .
گەر بڕاوردێکی وورد بکەین لەنێوان دەسەڵات و حوکمانی ووڵاتە پیاوسالاریەکان بە هەرەمی کوردستانیشەوە لەگەڵ ووڵاتی نرویج کە ژن بەرپرسیارێتی دەبات بەگومان هەموو پێچەوانەکانی ژیان و گوزەرانی خەڵکی شایەتی ئەوە دەدەن کە ژن نەك نیوەی کەمە نیە بەڵکو شانبەشانی پیاوان هێزوتوانای کارگێڕی و ووڵات بەڕێوە بردنیان هەیە .
نگین سان

گەرانی هەمیشەیی ... جەلال عەبدوڵا ساڵح

گەرتەش نەبیت
دوانیوەڕۆ
باوەشم بە دەگرتەوە.
بەجەم بەیت
عەسر دەمخاتە
جەلانی خەیاڵیەوە.
لەلام نەبیت
ئەوارە دەت
بە پرچی زەردی زەردەپەڕ
دامدە پەشەت
لەم نەپرسیت
کچی شەو دەت
هەتاکو ئێژ دەبێتەوە

لە باوەشیا دەملاوەنەت
نوقمی ماچم پەدە بەخشەت
...
ملیارە جار
دەرگام داخست
پەنجەرەی وشەم پەودا
کەچی هەر دەیت
وەک باهندەی دەم کزەبا
دەنوک لە سنگی ئاسمانی
هەستم ئەدەیت
وەکو هەورەک
بیر لە دەریا بکاتەوە
بە بارانداا
ماچی ئاوم بە دەنگریت
...
کە دەزانیت
بەمن ناژیت
وەرە و لەلام بمەنەوە
وەک ئەستێرە بجریوێنە
وەکو کاژە بملاوێنە
وەک نوری خەر بمسوتێنە
ئەی گلێنە و
خوێن و دەم
ئەی پەپولەی سیحری ژیان
ئەی شیعری جوان
ئەی گەرانی
هەمیشەیی
گەنجی و
پیریم
...
جەلال عەبدوڵا ساڵح
تەرەنتە

نەتەوەیەک بە دوا بەرگدووڕک دادگڕی ! ... نوسینی/ نژاد محمد ڕسوڵ

سەفەری کوردان لە گەران بەدوای ئاڵتەرناتیڤکدا بۆ ڕزگاربوونیان لە دۆخی ژیانی گشتی نەتەوەی زەر سەخت بووە ڕاڵە زەر وەستگی ژیانی کۆمەاڵیەتی و سیاسی و ئابووری و کاڵتووری خۆیدا وازی لەنەمری نەوکانی هێناوە بۆ ئاوەی حورمەت و شکۆ بۆ کۆمەاڵگای بگڕەنەتەوە.
لە ئەدەبیاتی جیهانیدا نووسەری ئینگلیزی توماس کارلایل لەنووسینکیدا بەناوی (بەرگدرووی جلدراو) ئەمی کردوە بەناونیشانی ژیانناماییک کەبەشەوی گلتجاریی و تەنزەوە نووسراوە ر بابەتە سەرکیکی ئاوە دەبەت کە مامستایک هەیە تیەرکی هەیە دەربارەی (فاسفەی پشین و جل و بەرگ) دواتریش لەسالی ١٨٣٦ وەک کتەب چاپکراوەرئەم تیەرەی باس لەوەدکات کە کۆمەاڵگە جلکی دراوی لەبەردایە و لەم دۆخە دراوەی جل و بەرگدا ژیان دەگوزەرنەت و پەویستی بە پینکردن هەیە ! بەیە بەدوای پینکەرکی شارزاو و ووریا و ژیردا دەگەرن .
بەاام کەشە سەرکیکە ئاوەیە ئەم بەرگدرووەی خاون کۆمەاڵگایکی جل دراوە و دەبەتە خاون نوخبەی سیاسی و ئابووری و ئاخاقی و ڕاڵکی تەواوی لەسەر هەموو جومگکانی ژیانی کۆمەاڵگا هەیەرلەکاتکدا لەم تیەردا خودی (بەرگدرووەکە)جلکانی پەویستی بە پینکردن هەیە و جلی دراوی لەبەردایە ربەیە کاڵتووری گەرانی ئەمە بەدوای کەسە شیاوەکان و فریاد ڕەسکان لە فاسفەی توماس کارلایل کورت دەبەتەوە و درژبوونەوەیکی مژووی و دیرککی مزنی دەبەت لەگەران بەدوایدا .
سەرەنجام کۆمەاڵک کایەی پشەویی لە پەیوندی باادەست و ژەردەست دروست دەبەت تا ئاستی تکشکاندن و شپرزەی و ملمانێیکی ناعەقانی دەکا ر تائەندازەی بەدەساتی و چاندنی هەستکی قوول و پتر بوون لە بە قەواریی و بە سەبەری !
بەیە ئەم ئاونە گۆرەیەی کە سیاسیەکان ئایانەوەت تەنها وەنەی خۆیانی تەدا ببینەوە و هیچ وەنەیکی دی نا ئەوا وەک ئەو پەندە میللیە وایە کەدەڵەت(ماڵی دارتاش بە دەرگایە) .

پارتی و یەکێتی” تا 2030” دەسەڵاتی هەڵهایان دەبەت!؟ … فڕێدون کونجرینی

هەندێك جاران گوتەداری ئاوەبووین” گوتەیەک هەیە” دەڵێن ئەم قسەم هەڵگرە وەك ئەقڵیەک بیگرە گوت!؟

بەپێی یاسا” بەهەڵبژاردنەکانی کابینەی 10و دامەزراندنی” لە کۆتایی ساڵی 2024 خەی هێکدەخات و دەبەت دەسبەکاربەت، بەڵام سروشتی ئەم دوو حزبە وابوو بەهەر هەکارێکبەت جێند مانگێک هەڵبژاردنەکانیان دواخستوە” واتە هەڵبژاردن بە کابینەی 10 دەکەوێتە کۆتایی ساڵی 2025 ” لەو نەوەندشدا بە دیاری کردنی هەڵبژاردن جێند مانگێك بەڵێ دەکەن و هەمان دەموچاو تا ساڵی 2031 بە هەمان سیستەمی 2020 حوکم دەکەن.

پێش کۆتایی خولی هەرکابینەیەك وادەی هەڵبژاردنەکان دیاری کراوە لەکاتی خەیدا نەبوە” هەرهەڵبژاردنەکیش ئەنجام درابێت چەندیین مانگی ویستوە تا کابینەکەی یەکخراوە، بەنمونە کابینەی نە” سەرکایەتیەکەی هەرەم لە دەسەڵاتی پارتی و یەکێتیدا بوبە ” تەنها بە چوارساڵ نەبووە، بەڵکو لە دوای تەواوبونی چوارساڵی یەکەمی هەمان ئەندامی یەکەکیان خەی کاندید کردبێتەوە” واتە کەسی هەر سەرکایەتیەك هەشت ساڵ لە پستەکیدا دەمێنێتەوە. هەروەك چۆن لە ئستادا هەرسێ سەرکایەتیەکە لای ئەدو بنەماڵەیە”کابینەی 10 بەهەمان ئقاری کابینەی نەدا تەدەپە و هی پارتی یەکێتی دەبەت.

هەروەك چۆن هاوەاتیان بەوایان بە دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی نیە، پارتی و یەکێتیش بەوایان بە خەپشاندان و دەنگی نا ازی و ەخنەو نوسین نیەو گوە بە هیچ کەس نادەن” ئەمەیش هەکاری ناەکخراوەیی خەپشاندانەکان” ئەوانەی دەچنە خەپشاندانەوە بەبینینی “کەبەو هاواری دەنگی سەگەك” بەاوە دەکەن و دوردەکەونەوە ئەمەیش مابوری ئەوانەن نەک بە خەپشاندان بەڵکو بە خەدرخستن خەجگەکردنەوە لە ەگەی نازناوەك و دواییش خەیان بە لایەنەک دەبەخشن، هەمو جوەیەکی

شەقامیان کپ کردوە، خەپشاندانی مامۆستایان بەنمونە. لاوازی ئەم چالاکیانە زەقن" بەباکی خۆکە لەپاش ئەوەی چەندین ڕۆژنامەنوس کرانە ئامانج و تیرۆرکران یان خەپشاندانەکانی 17ی شوبات و ڕۆژانی دوایی" کە65 ڕۆژ ڕاستەوخۆ لە ڕۆگەی مەدیاو ڕۆژنامەو ڕادیۆو تەلەڤزیۆنەکانی تەواوی مللەفی پارتی ویەکێتیان ئاشکراکرد بەخنەو سرودو هەنراوە لۆگۆ ئەویشدا دەیانکەس کوژران" وەڵامی داواکاریەکانیان ندرایەوە" لەپرسینەویان لە بکوژەکان نەکرد و خەزانی قوربانیەکانیش لە جاوەڕوانداەبن تا ڕۆژی دیاری نەکراو!؟

لە دوای دامەزراندن و دروستبونی بزوتنەوەی گۆران و خستنەووی ڕاستیەکان" پارتی و یەکێتی نیانهەشتوە ئایدەلۆژیای گۆران بەڕۆژی ئەو پلاتفۆرمە ڕۆکخراویەیی لە بەرنامەی هیچ حزبێکدا نەهاتوە گۆشە بکات" یەکەك لە نمونەکان لە هەڵبژاردنی ساڵی 2009دا پارتی و یەکێتی بە لیستێک هاتن و نیانهەشت گۆران ببێتە یەکمی هەڵبژاردنەکان" لە دوای ئەوش بەردەوام بونەتە بەربەست بە تەواوی پڕۆژەکانیان و کابینەی هەشت کەسپکی تربوو" و لەماوەی 11 ساڵی بونی بزوتنەوەی گۆران و تا ئێستا هیچ کام لە پڕۆژەکانی گۆران نخراوەتە جێبەجێکردن و بیاسایی نەکراوە لەکاتێکدا تەواوی پڕۆژەکان لە پێناو بەرژەوەندی گشتیدایە و زیان دگەیەنێت بە دەسەاتی پارتی و یەکێتی " دنیاشبن تا 2031 هەر ڕۆکخراوو حزبێک دروستبێت ناتوانن پارتی و یەکێتی بگۆن" یان چاک بکەن" ئۆگەر کودەتا یان ڕاپڕینێك ئنجام ندەن وەک ئێستایان دەمێنەوە" وەک لەردا ئاماژەم پداوە.

بە دبەت ئەم بیرکردنەوەم هەبێت؟ ئۆگەر ڕاپڕینی ساڵی 1991 هاوڕاتی بیکردایە" ماوەی 29 ساڵ حوکمەانی خراپی پارتی و یەکێتیان پە قبوڵ نەدەکراو ڕاپڕینێکی تریان ئنجام دەدا، هاتنەوەی ئەم دوو بنەماڵە لە ئێران بەختەکبوو هات و بیان لوا " ئەویش ڕۆژمی بەعس سەرقاڵ بوو بە کۆیتەوە و هەزی باکوری ناردبوو بە باشوری ئێراق و هەزی بەرگری لە ناوچەکە لاوازبوو" ئەمانیش هاتنە سەر حازریی، ئۆگەر ئەوە نبوایە بەهموو تەمانی خۆک و حزبی باشور ڕاپڕینیان بە نەدەکرا ئەویش ئاشکرایەو لە ئێستادا پەدەزاندرێ، ئۆگەر وانیە بە ڕاناپڕن؟ پاش ئەوەی ڕۆژمی بەعس زەرەك لە سەربازەکانی نارد بە خواروی ئێراق و کۆیتی داگیرکرد، کوردەکان پەیامیان بە یەکتری ناردوو بەوایان بەخێیان هێناو بەڕێی نیشتیمانی کرایە ئامرازو بەکارهێنەری هەڵەکە" واڕوکرا دنیاشبوون لەوەی سەرکەوتودەبن و پەویست بوو ناکات شۆکە بە پشمەرگە

بکەن" لە ئایدیاکانیانەوە بانگەوازیان بۆکردەوە" بەمەبەستی وەی ئەمن و ئیسغبارات و ئەو هەڕەشەکەمەی هەبوو لە باشوری کوردستان ڕوخان و وەی خەڵکیان بەرزکردەوەو بەهەراو هووی هاوڵاتی ژیانی بەعس شکستی هێناو لە ناوچە کوردیەکان کشایەوە.

هاوڵاتیانی باشوری کوردستان ئارامیی و دان بەخۆداگرتنیان پێوە دیارەو لەچاوەڕوانی ئەوەدان پارتی و یەکێتی خۆیان چاك بکەن" کەن ئەوانەی پاشپشتی ئەم پڕۆژەن لە چاکردن و گەڕانکاری" گەر بشمێنەوە" لە هەر ساڵ و زەمەنێکدا کوردستان ئازادبێت و سەربەخۆبین پارتی و یەکێتی باجی هەموو ئەو داگیرکارییانەی کردویانە دەبێت بیدەنەوە، بە گەڕانەوەی زەویی و هەموو ئەو داهاتەی بردویانە بۆخۆیان، چونکە ئەوەی ئێستە هەیانە لەداهاتی خاکی هەرێمەو مافی خەڵکە داگیریانکردوە.

لە ماوەی 10 ساڵی داهاتودا" دەچینە ساڵی نوێی 2031 و پارتی و یەکێتی لە دەسەڵاتی ڕۆهادا دەمێنن " ئەگەر لەماوەی ئەو دە ساڵەدا هاوڵاتیانی باشوری کوردستان کودەتایان ڕاپەڕین ئەنجام نەدەن یان گەڕانکاری بەسەر باکورو ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هاوشێوەی ڕۆژئاوای کورستانی لە نیەت و پەکەکە چاکی نەکات" وەك چۆن لە 2020 داین و دەیانبینین" لە 2030 هەمان بینینەوەدەبێت و هەر پارتی و یەکێتی حوکمداری باشوری کوردستان دەکەن بۆخراپیی.

کاتێك گەڕانکاری بەسەر دەسەڵاتی ڕۆهای پارتی و یەکێتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدادەت کە پەگەی کورد بەرەو فراوان بون بچێت بە ئازادبونی ناوچەکانی ڕۆژهەڵات و باکوری کوردستان. ئایە لە دەسەڵی داهاتودا دەبێت؟ ئەگەر وەڵامدا ئەوا پارتی و یەکێتی فاشاریان لەسەرنابێت و ئاسایی حوکمی خۆیان دەکەن تا 2031.

پەریێ لە خاچ دراوەکان … کاوە عوسمان عومەر

زەر جار پێت وتم..
عاشق مەبە، عیشق..

سەرابێکی جوانە،،
لە فیردەوسی ماتیریالدا،،
زەردەی مانالیزاش..
لەگەلەری بازاڕی ڕەشا…
دڕیەکە، وەک بەفری نەو…
ڕەهەند لەمی هاوین، هەلینیش..
گەر جەنگی تەرواد ڕوویندایە،،
هیچ کەسێک ڕوخساری ئەفسوونی ئەوی ..
لا گرنگ نەبوو،،
ئێستا زەمانی ئاسقینە بەدکان و،،
ساتەوختە دژوارکانە،،
بەڵەمی ئەندێشەش، ئەفسووس..
لە لەمی ماتیریالدا سەرنگوم ،،
سەردەمی تەرم و بێئاگایی هەشمەندیە،،
وەبوونە لە دەزینەوەی ڕوخساری یەکتر،،
گەرچی من دەروازەی گەین نەما،،
لە باخچە هەواسراوەکانی دەزخا،،
بەدواتا نەگەڕام، ،
هەموپانتایی بەستانی شەوی سەفەرم،،
بێت کردوەتە چراستان،،،
تەنها تیشکێک..
لە تونێلی تاریکی ڕەحتەوە،،
هەر دیار نەبوو،،
ئەو پەریانەی باڵیان قرتان،،،
جێستەی ئاویان لە خاچ درا،،
ئەو سەرگەردانە ووناەی سەرکەنار،،
تەمتومانی غوربەت ڕەحیانی سوتان،،
جگە لە هەناسەی ووشکی با،،
چیتر هەیە بنوستەوە سەرگوزشتەیان،،
تازە نامە پە پەپولەو کەناریەکانی تەش..
ئەی ڕەگەری ئەندێشەی من،،
کوا سارێژی بریەنی ئەو دارە ئەکات..
لە ژێر ژیە گیتاری مەرگا زەرد بوو،،،
سەیرە هەموو ویستگەکان ئەچنەوە،،
سەر دورخەی دەی ماندوو..
لەسەفەری ڕەح،،
سەیرە، ئەپارتمانەکانی شاری دەزەخ…

هەمووی لەیەک ئەچن،،
هەموو کچە عاشقەکانیش،
لە ژێر بەیداخی خوێنی قەتیسماوی…
درەنگە شەوکی تەنیایی ،،
بەباکانە، چنگیان لە هەڵکەشانی ….
شەتەی ڕووحی خەیانە،،
بەهام کوا لە وەاتە بە فسفەر و…
سیانید و تەفانە گەی ڕق،،
پەرژینی چاوی هەڵچنراوە،،
ڕووحە کەیلەبۆکان ..
دەی ئەرخەوانیان…
لە دارستانی حەز و ژوانا،،
بەری شیعری تیا ئەگرێ؟
بیرمە ڕۆژانە بوو،،
کە کەشتیگەڵی ئاتوونی بەرائەت ،،
لە کەناری زومردی شارەک،،
درەوشاوە وەک ڕەنگاڕەنگ ،،
لەنگەری گرتبوو، ئەوسا..
ماسی گرەکانی دەریای ئەستێرەکان هاوڕەمان بوون،،
مرواریە درەوشاوەکانی…
نەو دڕۆکانی ڕەمانەک لە ئاوی ببەگەرد،،
شاکاری سەفەری شیعری بوهەیمیمان بوو،،
شەوانیش ، وەک ئەستێرەی سرک و جەستە گەپژەن،،
بە کوچەو کۆڵانەکانی شارا ئەکشاین،،
چاومان یەک پارچە نوور بوو،،
دەمان کانی تەقاوەی منداڵیەکی هەتاهەتا،،
گیرفانمان پە مەوژی شیعری یاخی..
ڕوخسارمان لە تەم قەشەنگتر بوو،،
لە بیابانی ساڕەکانا، ،
هەموان بوینە تەم، هاوڕێ،،
با بە بە دەنگی و بە خومارەی…
وەرزەکان تەپڵەن،،،
ئینجا پەیوەندی بە دورخەی …
سارد و تەزیوی ڕووحی یەکترا بکەین،،
گەرچی شەوی مەنجەنیقئاسای ووبوون،،
زنجیری لە پەل و باڵی چەند سەدە هەڵنەفڕاو ئاماندوە،،
یادەوەریەکانی ئەوانەش،،

لە ئەخی ئوباری بەهودەیی،،
حەزەکانیان ئژان،،،
وەک خشکەکی زەمەن بەسەر چوو،،
خزەنرانە سندووقی بەراقی بیرچوون، ماشینەکانی…
سەردەمی تازە ، دەنووکی نەشتەریان..
لە دەمان گیرکردوە،، کام دەروازە بگیرنە بەر…
لەدەست ماشینە مرۆڤەکان ئزگارمان بۆ؟،
کام دەریاچەی ئاوی نەمری…
کات و شوێنە لە دەستچوەکان گرێبداتەوە؟
کام ئەخی دەریاچەیەکی هەمن و پاک،،
زیخ و خڵی نەو خوێنی ژەهراویمان پاککاتەوە؟
پەرستگایەکم پەویستە،،
بە خواوەند،،،
تەنها کچی مانگ و کۆی خەر و شیعری ئاوی تیابە،،
ئەی سەمازانی نەو سەرابی کەچی من،،
ەوخساری پە ئەنددەشەی تێیە،،
کەشتی سەرکەشم دەربازی زەریای…
مەست بە شیعری یاخی ئەکات …
بزانە، تەیەک لەفەنابوونی جەنگە ئەفسوناویەکان،،
هاوسەفەری وەاتە تابوتستان و دەزەخی بەستەەک و فیردەوسی سوتاومی..
فریادەس لەم شەوە ئەنگوستە چاوە وەیە،،
تەنها پەنووسی شیعری یاخیە..
پەنوسی شیعر ناخەوە، چرایە…
بە ژووری تاریکی دایکە ەح پچەاوەکان،،
دەستەکی هانایە بە پەریە لە خاچ دراوەکان.

وەنەکە کارەکی هونەری فەتەگرافەری ئەمانی
(Dorothe – DarkWorkX)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەرگیراوە.

هەندێک تێبینی … نەوزاد بەندی

دنیا وەک شانۆگەرییەک وایە ،زۆربەی خەڵکەکە سەرقاڵی داگیرکردنی کورسیەکانی شانۆکەن و ئاگایان لە شانۆگەرییەکە نیە ،دوایی هەموویشیان بە بە کورسی و بە دەستی بەتاڵ دەرئەکرێنە دەرەوە ..

⋆ ⋆ ⋆

تۆ سەیر کە ، هەتا بە کەشک و باخانکان بەرزتر ئەبنەوە و شەقام و باخچە و شانۆ و شارستانیەت وێران ئەبێ .. لە کەلاوێک ئەچێ پێ بە لە ملیاردێری کوێر .

⋆ ⋆ ⋆

میللەتی مل ئەستوور ئەو میللەتەیە کە تاکەکانی لێکترزاون و چینێ لەسەر گیرفان و ئارامی و کەرامەتی یەکتری ئەکەن..

⋆ ⋆ ⋆

بە بەوای من لە شوێنک هەست بکەیت ڕۆژ بە ڕۆژ دوا ئەکەویت ، بەجێی نەهێڵیت، مردوویت و بەخت نەزانیوە

⋆ ⋆ ⋆

لە شارەکا هەر کەسێک بە خەی بژی و خەریکی بەرژەوەندیی تایبەتی خەی بێ ، لە کۆتاییدا تەک ئەگیرێن و ئەبنە دوژمن و بابکوشتەی یەکتری ..چونکە بەرژەوەندیی گشتی لەبار دەچێت .

⋆ ⋆ ⋆

لەو کاتەوەی دنیا دروست بووە ، هەزارەها دزی گەورە بە هەزاران فێڵ و ناونیشانی درەوە ، ویستوویانە و ئەیانەوە دنیا بخەنە گیرفانیانەوە ، بەڵام دنیا هەموویانی خستۆتە و ئێخاتە گیرفانی خەیەوە ..

⋆ ⋆ ⋆

زۆر دێت بە دەستکەوتەکانت خۆش نەبێ ، چونکە کاتێ ..دوور و نزیک لە دەستت دەرئەچن

⋆ ⋆ ⋆

هەوە بەدبەختی خۆت ، خۆشبەختی ئەوانی تر تەک نەدات .. پەژارەکانت پەژارەی ئەوانی تر پەک نەخات .. هیوا و خەونەکانت ، هیوا و خەونی ئەوانی تر وێران نەکات

⋆ ⋆ ⋆

ژیان خەوێکی دوور و درێژە یان خەو ژیانێکی دوور و درێژە ؟ نازانم ..

⋆ ⋆ ⋆

ووشەتک نەزان بەهەوەی ببات ، زاناکانی ئەکوژرێن یان پەرتەوازە

ئەبن ..خەشبەختترینیان ،شت ئەبێ .

30ی ئـــــاب رۆژی جیهـــــانی بەسەرووشونکراوان

ئەمرۆ 30ی ئاب رۆژی بەسەروشونکراوانە لە جیهان, کوردستانیش هەرەمەکە لە وەاتك چ خەی و چ عەراق یەکەکە لەو 80 وەاتەی جیهان کە هاووەاتیانی تەدایە بەسەروشونکراون بەهەکاری سیاسی, لە جیهاندا ژمارەیان بە 52250 کەس دیاریکراوە, ئەوانەن تەمارکراون لە ناوەندە جیهانیەکان بە تایبەت نەتەوە یەکگرتووەکان و خاچی سوری جیهانی و هاوپەیمانی جیهانی دژ بە بەسەرو شونکردن و ... لە کاتەکدا تەنها ژمارەی بەسەرو شونکراوانی ئەنفال و بارزانی و فەیلی و ئەزیدی و ...چەندین بەرابەری ئەو ژمارەیەیە, بە شەوەی گشتی ژمارەی بەسەروشونکراوان خەی دەدات لە 50 ملیەن هاووەاتی لە جیهاندا, لە ناویشیاندا لە 30 وەات زیندانی نهەنی بوونی هەیە, لەناویاندا عەراق بونی هەیە.• بَسەروشونکردن تاوانەکی زەقی مافی مرۆڤ و یاسای نەو دەوەتی و جاەنامەی گەردونی مافی مرۆڤە, بە پەی پەیماناەی رەما دەچەتە چوارچەوەی تاوانی دژ بە مرۆڤایەتیەوە, کات و شوەن تاوانەکە بە زیندویی دەهەەتەوە , بنەماەەی قوربانی مافی قەربوو و زانینی راستیەکانیان هەیە.هیچ دەسەات و گروپەك مافی بەسەروشونکردنی هاووەاتیانیان نییە, کە تاوانکار بە پەی یاسای نەودەوەتی نابەت لە سزا رزگاری بەت.بەسەرو شونکردن پەشەلی مافی یاسایی تاك,مافی ئازادی و ئاسایش, مافی ئەشکەنجە نەدان , مافی ژیان, مافی ناسنامە, مافی دادگاییکردنی دادپەروەرانە, مافی قەربوکردنەوە, مافی وتنی راستیەکان, مافی ئابووری, کەمەایەتی, رەشنبیری, مافی ئاستی ژیان, مافی تەندروستی و فەربوون , مافی کەرامەت و داوالەبوردنکردنی قوربانی ..ەم بنەیەدا وەای ئیدانەکردنی بوونی سەدان دیاردەی بەسەروشونکردن بەهەی عەقیدەی سیاسیەوە لە باشوری کوردستان و دەیان هەزار لە پارچەکانی دیکەی کوردستان لە لایەن رژەمە دکتاتەریەکانی ناوچەکەوە, داواکارین :

1 – حکومەتی هەرێمی کوردستان لیستی ناوی بەسەروشوێنکراوان, هەکاری بەسەروشوێنکردن و هەکاری مردن, شوێنی مردنیان بۆ بکاتەوە, ئەوانەشی ماون ئازادیان بکات.

2- شوێنی کەکردنەوەی بەسەروشوێنکراوان بپارێزرێت و بە یاداوەری بەسەرو شوێنکراوان و دروست کردنی مۆنمێنتی یاداوەریان.

3- بە یاسا بەسەروشوێنکردن لە کوردستان قەدەغە بکرێت.

4- داوای لێبوردن لە بنەماڵەکانیان بکرێت و پەیمانی دوبارە نەکردنەوەی بدرێت.

5- روفاتی قوربانییەکان بگەڕێنرێتەوە بە کەسوکاریان.

6 – قەرەبووی ئابووری کەسوکاریان بکرێتەوە بە ماوەی رابردوو, زیانەکی شەرافەتمەندانەیان بۆ دابین بکرێت لە روی دارایی و خوێندن و چارەسەری تەندروستی.

7- مافی کەسوکاری بەسەروشوێنکراوانە هەموو راستییەکان لەسەر بەسەروشوێنکردنی ڕاڵەکانیان بزانن, تەواوی زانیارییەکانیان لە بەرواری بەسەروشوێنکردنەوە بە ئاشکرا بکرێت.

8- بە یاسا پارێز بەندی بە کەسوکاری قوربانیان, پارێزەرەکانیان, ڕەکخراوەکانیان دیاریبکرێت بە وتنی راستییەکان و داکیکردن لە مافەکانیان.

9- پێویستە زیندانەکانی کوردستان سجلی هاتووان و دەرچوانی هەبێت, هیچ کەسەك لە دەرەوەی زیندانە فەرمییەکان زیندانی نەکرێن و زیندانی نهێنی وەك تاوان سڕیر بکرێت.

ڕەکخراوی کوردستان بێ جینۆساید

-Kurdistan without Genocide30-8

2020

نەمامەکی نوێ … عەلی حەمەشید بەرزنجی

وا شەش ساڵی تەواوە
لەم قوتابخانەیە دام
دڵگیر و خۆشەویستە
ئای چەند شیرینە لێلام
…
هەر کە چوومە پێلی یەک
لە باخچەی قوتابخانە
نەمامەکم ڕواند و
وەک هاوڕێم بوو ئازانە
…
ئێستا ئەویش شەش ساڵە
باخچەکەی جوان کردووە
ناوی منی لەسەرە و
وێنەم لێ گرتووە
…
ئەمساڵ ئێرە جێدێم
بێ پێلی حەوتەم دێم
لەوێش نەمامەکی نوێ
دەوێنم بەدەستی خۆم
…
٢١/١/٢٠٢٠

گەانەوە بۆ سەرەتا … نەچیرڤان زەنگەنە

کوشتنی جۆرج فلۆید، وەکو نموونەیەکی زۆر ڕوونی بیردۆزی(کاریگەری پەپولە) ، تەنها کوشتنی مرۆڤکی ڕەشپێستی دز نەبوو لە سەر دەستی

سپیپەستەکی پۆلیس، بەکو ڕاشەکاندنی باڵی پەپولەی دەست پێکەری ڕووداوەکان بوو، وەکو لێرەنز ووتی: (شەکاندنی باڵی پەپولەیەك لە بەرازیل، ئەتوانێ تێرنەیدێ لە تێکساس بخولقێنێ)، ئەوەی گرنگە لێرەدا کارەساتێکی ناپێشبینکراو ڕووئەدات کە هیچ پەیوەندیەکیان بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ بە باڵی پەپولەکەوە نامێنێ، گریمان خێپیشاندانەکان بۆ گەڕانەوەی دادپەروەریە، بەڵام خێپیشاندەرەکانی دادپەروەری لە ڕێگەی خۆیان لائەدەن و هەڵەسن بە کوشتنی چەندین کەس و تاڵانکردنی چەندین دوکان، هەرچەند ئەمە هەموو خێپیشاندەران نین بەڵام دەرەنجامی خێپیشاندانەکە ئاژاوەی لێکەوتەوە، لە چەندین شار لە سەرتاسەری جیهان خێپیشاندان کرا بۆ گەرانەوەی دادپەروەری یەکێك لەوشارانە شتووتگارتە، لە شاری شتووتگارتی ئەڵمانیا چەند گەنجێك چەندین سەیارەی پۆلیس ئەشکێنن و چەند دوکانێك تاڵان ئەکەن، ئەمەش پێچەوانەی ئەو دادپەروەریەیە کە بۆی خێپیشاندان ئەکەن، بۆچی ئاراستەی ڕووداوەکان لە لایەن خەڵکەوە بەرەو ئاژاوە ئەبرێن؟ بۆچی خەڵك پەنا بۆ لێدان لە دەسلأتی جێبەجێکردنی حکوومەت کە پۆلیسە ئەبات؟ بۆ تێگەیشتن لەم پرسیارە ئەبێ چەند نموونەیەکی تر لە دوو بواری بەرچاوی هونەر و سیاسەت بهێنینەوە و چەند پرسیارێکی تر بکەین.

هونەر:

زنجیرەیەکی نوێی سینەمای ئیسپانی بە ناوی (لا کاسا دو باپێل) لە جیهاندا ناوی دەرکرد کە چەند دزێکی زیرەك پارەی حکوومەت ئەدزن و خەڵکیش پاڵپشتیان ئەکات، وە ساڵی 2019 یەکێك لە پێبینەرترین فیلم لە مێژووی هۆڵیودا بەرهەمهات بەناوی (جۆکەر)، کەسێك هەڵدەستی بە شۆڕش دژی پۆلیس و سیستەم، بانگەشەی ئاژاوە ئەکا و خەڵکیش بە پاڵەوانی ئەزانن، بۆچی ئەو فلیم و زنجیرانەی پربینەرترین ئەو فلیمانەن بانگەشەی ئاژاوە ئەکەن؟ تەنانەت بە پێی ئاماری ئای ئێم دی بی ئی پێبینەرترین و بەناوبانگترین زنجیرە و فلیم لە مێژوودا شەوشانك و بڕکینگ بادن کە لە یەکەمیان کەسەکە یاساکانی سجن ئەشکێنێ و ڕائەکات، لە دووەمیان لەگ زنجیری بڕکینگ باد کەسێکی پابەند بە یاساکانەوە ئەبێ بە کەسێکی دژە یاسا و سیستەم.

سیاسەت:

لە جیهاندا سیاسەتوانانی سەفستەچی ئاژەوەچی لە جێی سیاسەتوانانی فەیلەسوف و سیستەمچی هەڵئەبژێردرێن لە لایەن خەڵکەوە، نموونەکانی تەرەمپی ئەمەریکا و جۆنسۆنی بەریتانیا و پۆتینی ڕوسیا و ئەردۆگانی تورکیا…هتد، بۆچی مەیلی خەڵك بۆ سیاسەتوانانی ئاژەوەچیە؟

ئەوەی لێرەدا بە ڕوونی ئەبینرێ ڕاحی ئەنارشیزم دووبارە لەناوخەڵکدا ئەژیێتەوە، (ئێمە، دەوڵەت و من، دوژمنین) ماکس شتیمەر، یان لەوانەیە مژوویەکی دوورتری هەبێ بگەڕێتەوە بۆ ڕەبازی سینیسیزم کاتێ ئەلیکساندەری گەورە لە دیگۆنیس ئەپرس: چیت پێویستە بێت بکەم؟ دیگۆنس وەڵام ئەداتەوە: بڕۆ ئەولاوە بەری تیشکی خۆرت لێ گرتووم، پێناسەکەی ئێف بی ئای بۆ ئانارشیزم لەوانەیە تێگەیشتنی ڕوون بدا بە دەستەوە:
(ئەنارشیزم ئەو بۆچوونەیە کە کۆمەڵگە، نە حکوومەت ، نە یاسا، نە سیاسەت و نە هیچ جۆرە دەسەڵاتێکی تیا بێت، ئەم جۆرە بۆچوونە لە ئەمەریکادا ڕێگەپێدراوە و یاساییە).
مرۆڤکی هەمەی کۆن پێش سەدان و ملیۆنان ساڵ، لە دارستان و شاخەکان و دەشتەکان بێ یاسا و حکوومەت و سیاسەت و دەسەڵات ژیاون، مرۆڤ سیستەم و یاسا و حکوومەت و دەوڵەت و سیاسەتی، بۆ ڕزگخستنی ژیان و پاراستنی ماف و بەجێگەیاندنی دادپەروەری پەرەی پێداون، لە ئوری سۆمەری و یاساکانی حامورابیەوە بۆ پۆلیسی یۆنان و کتێبی سیاسەتی ئەفلاتون، لەوڕوە بۆ دەوڵەتە دینیەکان، لەوڕوە بۆ کتێبی میری ماکیاڤیللی، لەوڕوە بۆ شۆرشی ڕۆشنگەرەکان و شۆرشی پیشەسازی و شۆرشی قەرەنسی، لەوڕوە بۆ دەوڵەتی نەتەوەکان، ئەگەر هەموو ئەمانە نەتوانن ڕزگخستنێکی مافداری دادپەوەر بۆ ژیانی مرۆڤ بەدیبهێنن، ئایا ناهەقی مرۆڤ ئەگیرێت خەون بە گەیانەوە بۆ سەرەتا، ئەوکاتەی سیاسەت و ئاین و یاسا و دەوڵەت نەبوون ببینێت، ئەوکاتەی ئازادی تەواوی هەبوو و خۆی بۆیاری ژیانی خۆی ئەدا؟ وەکو ناتوانین بگەڕێینەوە بۆ ڕابردوو ئایا ناتوانین خەڵەکانی سیستەم چاکبکەین و ئەپدەیتی بکەینەوە و دادپەروەری بۆ سیستەم و حکوومەت و سیاسەت بگەڕێینەوە و مافیش بۆ خەڵک؟
پێم وانیە ئامۆری گواستنەوەی کات زانست دڕزیبێتیەوە، بۆیە گەیانەوەمان بۆ مرۆڤی هاوڕێ لەوانەیە شتێکی نەکردە بێت، قسەیەکی باو هەیە ئەڵێ قاپی شکاو وەکو خۆی لێ نایەتەوە، ئێمەش ناگەڕێینەوە ئەوکاتە ئەوەش ڕاستیە بەڵام ئەتوانین سوود لە هونەری دەستی یابانی کینتسوگی وەربگرین، کە شووشەی شکاو بە ئاڵتون چاکدەکەنەوە، لە جاران جوانتر و بەنرختر ئەبێ، بۆیە لەوانەیە تاکە چارەی ئێمەش بۆ ئەم بۆئومێدیە ئەوەبێ، ئاژاوە وەکو زەنگی ئاگادارکردنەوەی بەرەو کارەساتچوون ببینین، بە هونەری ئەقڵ درزەکانی سیستەم و سیاسەت و دین و حکوومەت و یاسا بە ئاوی دادپەروەری وگەیانەوەی ماف و ڕزگرتن لە خەڵک پێبکەینەوە.

نووسین : نێچیرڤان زەنگەنە

ڕۆژگاری خۆناویی، یان موربای ترشاو! … هەمن حەمەجەزا

• لە کوێیە، تا لە چاڵاوی خەیا بمبینێ؟!

دەمویست ئاسمانی بم
دەمویست هەڵانەی باڵندەکانی بم
بەڵام ئەوم حەیف! کە نەیشت، نەگەیایەوە و ون بوو.
چوونکە بوو بە دووکەڵ و چوو بە-هەوا-دا
خەش نەبووم‌وە منیش ئیتر، تا نەچووم بە-با-دا.
من: ئەو پیاوە ماندووەی، کە لە سوچی وێنەکەدا ڕاوەستاوم و
بە دووچاوی تەڕەوە، دووبارە لە ئازار هەڵدەم و
لە تە دەڕوانم!

هەشتا ڕۆژانی تاریک و درێژی ژیان دەژیم،
بەڵام وەک ئەوەی پیاوەکی حەرامی جیهان بم، نیگەرانم.
گرینگ نییە چەند وەرزم!
چوونکە سبەی نا دووسبەی، پاییز دەڕوا
زستان دێ، بەهار و هاوینیش هەروەتر…
مەبەستمە بڵێم: تەنها بە ئەوەی ئێم ڕۆژانەی ژیانم تەواوکەم،
خۆ بە بریندەکانەکانمەوە دەکەم و گرانیی دەڵێم:
گرانیی خەکوژی، لە ساڵگاری خوێن و بە ئەقڵیی
گرانیی هەڵاتن، لە شەوانی ژەنگاویی زیندان و
هەڵاتن، لە ڕۆژانەکی وەک موربا، ترشاو!
گرانیی تاریکبوونی ڕۆژ ڕەش و ڕووناکەکانی ئینسان:

• لە کوێی، تا بمبینی لە چاڵاوی خەما؟!

شەو هیلاکە لە دووبارەبوونەوەی ئێم هەموو ڕۆژە گاتەجاڕانە و
منیش ماندوو، لە دووبارەبوونەوەی ئێم هەموو شەوە پە لە کابووسانە.
تەنانەت، ئەو ڕۆژانەشی کە براکان بە شەڕ هاتن و یەکتریان دەکوشت،
چێشنی ئێستا ڕۆژکانم بە ئازاردا تێنەدەپەڕین. ئێستاش بم لەوارە

لەی ئەوارەو، منی خەناویی، بە بریەنی هەموو ئەو ڕۆژگارانەو
لە ڕیزی تووڵانیی ماگ/دەناسا چاوەڕم، وەک بڵی: چارنووسم! کە
دەشبە بیر لە سوودی قیستی بانک و تووتنی زیادە، بە ڕۆژانی کەسیر
و تەزیویی ئەم شەوە ڕەش و نەبەاوانەی ژیان، بکەمەو.

بە ڕووی خەمدا ناهەنم و دەڵم:
شایەد ئازارەکەی کەمتر بێت!
دەنا نیسبەتی من بە ژیان:
هاوشەوەی بریندکە، لەسەر لاشەی دەردەدارەک.
هەر وەک چۆن نیسبەتی ژیان بە من:
مینا سرنجەکی ئالوودەیە، کە بە دەمارەکانما
دەگەڕێ و
دەگەڕێ و
دەگەڕێ…
کە پێ لە قایرەسی دەتەنگیی و فەبیای فرامەشیی.

لە چاتدا!
لە پشت مەنیتەرەکی ماندووەو، کە باوەشت بە بکەسی و تەنیاییم
دەکردەوە و
بەم دەنووسیت: "خەزگا لە باوەشتا، ڕێیەکی هەڵاتن هەبا!"
ئەو دەمانە من: درەختەک بووم، کرمەکانی جەستەم تەنها دەخەشیم
بوون!
بیابانەک بووم. خەونم دەبینی، کە باران خەریک بوو شەستەی دەکرد
بەسەر لەشمدا:

▪ تۆ لە کوێ بووی، تا بتدیبام لە چاوی خۆتا؟!

من نازانم ئەوە، چۆن ئازار وەنا دەکەن؟
تەناگەم، بە چ تریاکە بریندکانتان سارژ دەکەن؟
ناشزانم، کە چلۆن لە شەوە بە پەنجەرەکانتان و
چلۆن لە ڕۆژانی تەڕیی دەتان، دەدوەن؟
بەڵام من، کە نیگەرانیی وەک شەرپەنجە بە گیانمدا بڵاوبەتەوە،
پشووم سوارە!
بە وەنەی نەخەشی سەر تەختی نەخەشخانەیەکیش،
لەشی بیمارم، بە نەو ڕەشایی و ئاڵایی ڕۆژکاندا ڕادەکشم
بە هەنگاوی سەنگین، دەبە هەڵم و
هەر هەڵدەم!
دەربارەی حیکایەتی ئەم ژیانەش:

چل ساڵی ڕابردوو، وەک ئەوەی تەپڵەین بووبێت بە ناو کۆگای میندا
یان، مینا سیگارێکی هەمیشە ڕەشنی نێو قامکی موعتادێک بووبم لە
کارگەیەکی ئەتەمدا،
دەبا هەر هەڵاتبام.

هەڵاتن: بڕشی منە، کە وا هەمیشە هەر هەڵدەم!
سەریشم، لە دووکەڵ و دوودەی و گوللە پڕ و
لە ناولەپی دەستی ڕاستیشما، با ترسکیش هەبێ و هەر بێ خەیاڵیش
بووبێ،
بەڕام ساڵانێکی زۆر، وێنەی دەمانچەیەکی دوولووڵەی تیادا
کەشراوە؛
هاکا چەکوشیک لە مشکمدا چرکەی کرد و
لە لای چەپی سینگیشمەوە، ساتمەی کرد، فیشکە!
ئازار لە لەشما دادگیرسێ،
تاک
و
تەنها
هەر بە برینێ کەنەکانمەوەم و گۆرانیی دەڵێم:

▪ لە کوێی، تا لە چاڵاوی خەما بمبینی؟!

ئیتر ڕەیشت!
نەگەڕایەوە و
ون بوو.
منیش ئیتر خۆش نەبووم؛ە!
بەڕام،
نە بەرچووم و
نە بە با!
من: ئەو پیاوە هەڵاتووەی کە لە خەمدا جەم نابەتەوە و
بە دووچاوی نیشتووی تەڕەوە، لە سوچی وێنەکەدا ڕاوەستاوم؛
ئەستاشی لەسەربە، پاش کوژانەوەی هەر سیگارێ، تاریک دادەم!
هەفتە، چەند ڕۆژ بێت! گیانی شکەتمی بە دوودا دەکێشم و
ڕۆژانی تاریک و درێژی ئەم ژیانە خوێناویيەم دەژیم:

▪ تە لە کوێی، تا بمبینی لە چاڵاوی خەما؟!

هەمن حەمەجەزا
ئەڵمانیا/ 4/2020

تەواو بە دواجار لەرەو دەبین سەباح هەنجەر …

وخسار و شۆن

هەتاوی نیوە ئاوابووم دەژنمە ناو هەواڵک
دیکتاتەر بەسەر خوانماندا پژمی
هیچ نیشانەیەکی خواردن نەما
گەاینەوە بەر سەبەری درەختی گەستانەکان
تەم هات و هەنگاو گران بوو
لە ئاهەنگی یادەوەرییمان دەرکراین
لە شۆنی جیا جیا زەوی دەستی لە ەبوار بەرز کردووەتەوە
مرەف یەکەم جار پەنجەی بە پەووی خەیدا هەنا
نەرمی کرد بە بینین و جیاکردنەوە
نەرمایی پەنجەی دە بوو
نەیتوانی خەکی تر بکاتە تاسە
دەنگە دوورەکان بناسەتەوە
مرەف شاراوە و نهەنی درەی ژیرە
نانی کردە تاشەبەرد
گەیان بەتاە کردین و ئەسکیان کردە قەپچە
بەهەشت نەخرەشا
کەەبابی شەە هاتە سەر زەنگی دەرگا
وزە ئەفسانەییەکە مەشقی بە ئەسپەکەی کرد
نەچووە ەاو
نەچووە جەنگ
ەەگی مەچەکی خەشی نەبەی
لە تەنیایی نەترسا و نەچووە ناو ەوناکییەکی نائاشنا
بە ناوچەوانی پاک و بەگەردی چیا و چەمەکی
ئەوبەر و ئەمبەری بە درەختی بەبەر پە
بەدەم هەوای خەشەوە سەرکەوت
توانی گوە لە خەی بگرە و دەنگە دوورەکانی ناسییەوە
خەر لەسەری بەرز بووەوە و گومبەت دەرکەوت
قەزاخە خەمەی و باەی تەدا نواند

تکە بە تەم نابە و ئارەزووی بەدی دەنێ

جەناوەکان

زەوی منەی خودی دەکا و خەی بە بەرزبوونەوەی باڵی باڵندە شووشت
چاویشی کورتبین نییە
ئا بەم شێوەیە من شتەکان ووون دەکاتەوە
خەمم بۆ تۆ گوتەوە
با بگەڕێنەوە دواوە تیر وژەی دە
خەمم بۆ ئەو گوتەوە
با بگەڕێنەوە دواوە هەز تووڕەیە لە سەوی کەووو
خەمم بۆ ئەوان گەایەوە
با بگەڕێنەوە دواوە ڕەگای بەپەلەبردنەڕۆکراو ئەسپ پشووسوار دەکات
خەمم بۆ ئەمە گوتەوە
با بگەڕێنەوە دواوە باران خۆواوی لە دەچڕێ و دەیکاتە هەم و دەبەتە تانەی چاو
خەمم بۆ ئەوە گوتەوە
با بگەڕێنەوە دواوە دەماڵک بە دەورمان دەخولێتەوە
سەیری خاڵی پەوەری ناوچەوانی مەژوو بکەن
چەند سادە پرسیارمان لە دەکات
ڕەشیش لەمان دەڕوانێ
هەتاو سارد بووەوە و بە ترسەوە نەنووست
چاوەڕوانی وەڵامی نەکرد و بە هەزەکی زەردەوە خەی سەیرەوە
تەوی ئەستێرەی لە کەڵگەی جەناوەکان وەشاند
جگە بە نەرمایی زەوی پیاسە دەکات
پەغەمبەرانی چاوەڕوانی هازی هوونالك دەنە سەری و دەیخەنەوە

ڕەگاکانی دەوروبەر

مردن لەبەر چاکەکەت ڕەنزت لە دەگرم
دارەبازێیەک لەسەر پشتی ئەسپەک ببەستن
هاباری نەمران لەژێر تەمومژەکی قاوەییدا کەچ دەکات
ئەماس دەماڵک نادا
لەناو ڕەشنایی و پەشبینی و بەدەنگیدا
دەستم لە ملی سەبەری خەم کرد
بە ڕەگاکانی دەوروبەرم ڕەیشتم و لەرز بەریدام
گوارەم لە گوێی درەختی درەوشاوە کرد

گەیشتم بە لاپەڕە بکۆتاییەکان
لاپەڕەکان شاعیرە بە هەوێنەکانیان تەدا نییە
پەپوولە ئازی پاراوە و لە مەم لادەدا
بەرەو مرۆڤی ناو لاپەڕەکان دەچێ
هیوای زیاد دەبێ
ئەخی هەموو شتەکان نزیکن
ئەسپ سەیری زەنگۆڵە و گوێنگی ناکات
لە شەقام دەپەڕێتەوە و سەبری سوارەکان دەدەزێتەوە
دەستی دەشوا و ئاوێنەی هەڵی وانەوتنەوە دەسڕێتەوە

گەشەی ڕەنگ

ڕەنگ لە دابەاوی نادیار لەدایک دەبێت
گەزی پێ ئاوی لەسەر پلیکانەی ڕاڕەو دانا
شەویی بوو
پەپوولە شیلەی مژی و بە هەڵی خەرا بردییە کەنگێ
دەستی لەسەر شانی ڕەنگ دانا و پەیمانی بەست
لە گەشت ورد دەبمەوە و لەناوی جێ دەمێنم
سەیرکەن
لەسەر ناوچەوانی کەنگێ
بەروبووم دەمێنێتەوە و جیهان دەگۆڕێ
لەسەر ناوچەوانی گەزە
مژوو دەشکێ و پارچەکانی یەک ناگرنەوە
چاوی مژوو ژن ناتروسکێنێتەوە
جەستەی ڕووباری هاندان لە خەی ڕێت ناکات
بە دەوری خەی دەیسووڕێنێتەوە
شەش شێرە لەی داوە
ناتوانێ مەڵێ بکات
دیکتاتەر ڕەنی لەبن پەی شەشگۆڵە دا
هەیخلیسکاند بەرەو ڕووناکییەکی چرووک
بەوەم بەرەو تابلۆی هەمیشە شتەک لە حاڵەتی ڕووداو هەیە
مەسیقایە هاوەم
بە نهەنی گەشەی ڕووک تابلۆ دروست بوو
تینەکین لە هەنگاوی ڕەنگ
ناوی ئەمێ لە دەم و لەوی ڕەنگ گەورە و پاراو دەبێ
شەوکارانیش لەناو هەڵکانی خەیاندا جەدەهەڵ

ئاوازی چاوپەکەوتن

لە ماڵی خۆم
لەسەر دۆشەکێکی لە پێی پەلەوەر دانیشتووم
پەنجەرە شکاوەکانم بە گەرانی دڵتەم
گەرانییەکانم پرسیارتان لە دەکا
گوێیەکانتان پڕ ئاوازن
دەسرازێی پساوی منداڵێک کەوتە سەر دەموچاوم
بۆئەوەی ماسیگرە تار نەبن و دەریا بناسم
لای دەدەم
لانکەکم لە کەناری ئاوەکی سروشت هەمن دانا
ماسیگرە هەڵکەی خۆی لەناو پاراست
ئاوچییەکی تڵە دەاو هەڵکەکانی لەبن کەاوی نا
بردییە بازاڕی چەنەبازان
لەپەناوی سەاوی ماسیگرەیەک
ستایشی ژیان دەکەم
ژیان نزیکی بە لای من بگەڕەوە
کازیوان بە ئاگری باڵی ماسیگرە چاوانم کەوی دەکەم
سەرزەمین تەواو ماندووە
پەویستی بە ئاوازی چاوپەکەوتنی دەنووک و باڵ
دەنووک و باڵ لە جوانی بەدی هاتوون
بە ڕەز و شکۆوە دەدوێن
چیم بوو بە داوا پێم دەبەخشن
هەقیقەت ڕووی بازنەییە
قەل زماندرێژی کرد
خەر بە پێی سەرنجی دا و دەنووکی خستە ناو جەنگەکانەوە

بلیتی ژمارە بیست و هەشت

بلیتی ژمارە بیست و هەشتی دکتەرم وەرگرت
دوای پشکنین و کەمەک خۆشدوویی بە گەرمکردنەوەی دەمارە
ساردەکانم
دەمی بەتاڵ بوو
فەرمووی
شەکرەت بەرزە
پەستانی خوێنت زۆرە
هەناسەواریت باڵندەیەکی هەڵکەشکاوی هەکوەماوە
لەرزەی دەت چوار ناڕەیەتی
باداریت بە ئازای گیانت سەرەوژووریەتی و گەمارۆی داوی

بۆ مەتەڵک پرسی چەند زمان گۆ دەکەی
گوتم زمانی ڕووتم کوردییە و لەو زمانە ڕووتەش زیاتر گۆ ناکەم
بۆ ئینگلیزییەکی خاو
لەژێر لەوەو بۆ کوێکەمی گوت
هەوێدە باوکت لە شارێکی تردا بژی
بۆ دەموچاوی پڕ ئومێدەوە چوومە بەر پەنجەرە
گوتم لە شاری شیعر دەژیم و هەناسەم نەرم و خۆشە
ئێها شیعرم لە دیارە و وەک کاتژمێری چوونە ژوان ڕێکی خستووم
شەکرە
پەستان
هەناسەسواریی
لەرزەی دە
باداری
بۆ ئارەزووی خۆم لە بەهەشت ناچمە دەرەوە
سەاوم لە بکە
لە سەبەری دەستت دادەنیشم
لە نزیکەوە گەرمایيت فریام کەوت و هەقیقەت دەزیمییەوە
لەنەوان لوولەی سووربووەوەی تفەنگ و نیشانەدا
کەروێشک لەسەر پاشووی بەدەنگ و مات وەستاوە
گەرانی منی بەبیر هاتووەتەوە کە بەم وتبوو
ڕێبواری ماندوو نەرمونیان و میهرەبانانە کاری خۆی دەکا

ئەمڕۆ گەرانییەك دەگوترێت

لە ئاسمان زەوی ڕوون دیار نییە
گۆگۆ و
گەوگاڵ و
قولاب هەدان بۆ مانگ و
هێنانی بۆ ناو تەشتی پارەزراو
لەسەر سندانیان دانام
کردمیانە پێینگی سرووش
مارم لە گەردەنی باڵندەی سەر هێلکە کردەوە
ئەو شاعیرەی ئەفسانەی لەبارە دەگێڕنەوە
ئەمیش کات بە ئەندێشە دەپێوە
بەناو کۆپەی ناکاو دەخولێتەوە
لە وەنەوز و تەونی جاجمکە و مەشی سەر لووتی ئەسپ تێدەپەڕێ
جیهان لەژێر پێیدا نەرمونیان و گەورە دەبێ

زەوی دەڵت تەنیا سەیرکەری مانگ با بفەرموو
وخسارم ماچ بکات و دنیا لە کپەی ناکاودا بەدی بکا
لە بەدیکردندا جەنگاوەرکی دڕین
گرانی کرانەوەی قازاخەی پەمی گوت

بەڵنگ

پەنجرە چاوی تروکا
بەڵنگ ووەتی خەی بە پەی پیشان دام
پەنجرە خانکانی جستەی منە
بە ئارامییکی زەرەو بەڵنگ چنی
ئەو ڕۆژی مرۆف دروست بوو
بەڵنگ هەموو ڕەنگکانی دابووە دنیا
هەواش بە ڕەنگاکان دەڵم و لە ڕەنگ ڕەت دەبم
سوپاس بە بەختی باشم
بەڵنگم لە پەوانی قووڵاییک ناسی
دیاریییکی کەن بوو بەم گەڵایەو و نازی هادگرم
ڕەنگکانی ڕۆاندمە ناولەپ و چڵەکەیک بژاری کرد
ئاوا
بەڵن ئاوا
نهەنییەکانی بژار کرد
هەر گیانلەبەرک نهەنی بناسەت
ناوچەوانی لەسەر عەرد دادەنە و نوەژی بە دەکات
ناسین هەزە سەر بە هیچ نانوەنە
لاولاوی بە دیوار هەڵگەڵاو لادەدا
بریننی دیوار دەستەوە و خەشحاڵ دادەنیشە
کووپەی دەمودووی پەغەمبەرانی تەدایە
ناو و وەنەی هایەڵ و زایەڵەی بەرەبەیانی لاوین

کاتی تایبەتی هووبار

هووبار نەخشەی شەڵپشیلە نییە
هەڵکی خرەشاوی درۆزە لە پەرەشی زەوی
هووگەنما کانگەنجینەی لەسەر لەو دەوە
زمان دەیزرینگەنتەوە
لەنەوان چاوەوانی و دەڵاوکەدا هەنگاوی ناوەند دەهەڵتەوە
ئایندە بانگمان بکە
کلیل لە دەستی دیکتاتەر بەفڕنین

بیخەینە گەنجینەی منداڵێک
پدووی گەرمە بە هاتنی ددانی شیری
هەم وەک مەشقی کردنەوەی دەرگا
هەمیش وەک حیکمەتی شەقشەقە پڕە دەستنە
هاوڕێ گیانییەکانی دەبینە و پشوو دەدا
نهێنییەکی زڕ لە ڕووگەنما جە دەهێڵ
لە مەودایەک زمان بیزرینگەنەتەوە
ڕووبار کاتی تایبەتی هەیە بە خۆتن
بەنی زیندەوەرەکانی ناوی دەکات
لەشیان دەپرسە
هیچ بەزاریەکتان لە پەروەردەکاریم هەیە
زرینگانەوەی زمان
چلباز لە کونی ورد دادەبەزنە و دەیکاتە کەتانی شەردراو

ستایشێك بە جوودی

لە سەراخی بەردی گرانبەها
ڕێگا چوونەوە ناوێک
بە هیچ سەرسامییەك بەناو خەمدا سووڕاندمیانەوە
ئەسپی سم کولم لەگەڵدا نەبوو
گەیشتم بە شاری بە ناونیشان
گوند ناترسێت لە بوون بە شار
سیمرخ باڵی بچووک بوو
لەسەری جەم نەبووەوە
لە تەنیشت تەندوورێک دایانام
کوا ئەو ئاگرەی قوڵی دروستبوونمی کردە پێکەر
گورگ کەبەی کلەر نییە
لە لەنگەری کەشتی هات و نەهاتدا شایەدی دەدەم
دوای نیشتنەوەی هەڵشەی ئاو
چیای جوودی خەی پیشان دا
لەناو دەستی بە ڕەنگ و بەنی پیرێک پشووی دەدا
تای بەهاری لە بوو
پەی گوتم بە ئاوازی چ کەڵەك و چەن پرسیاری لە بکەم
شوێنی لەدایکبوون بەنی چی دەدا
گوند بە ناترسێت لە بوون بە شار
ئەوەی لە ناوچەوان نووسرابێت چاو دەیبینێت

ئابی 2020 هەولێر

خەڵک دەیەوێ چی بگوترێ؟ … گۆڤارێ سعید و ئاسۆ کمال

سیستەمی سیاسی و ئابووری و ئیداری کوردستان لە ئەزمەیەکی هەمەلایەنەدایە . هەکارەکی سەرەکی ئەم ئەزمەیە نزمبونەوەی ئاستی ئاڵ و گۆڕی بازاڕی سەرمایەیە بە هۆی پەتای کۆرۆناوە کە ئەم ئەزمەیەی کردۆتە قەیرانێکی سەرتاپاگیر و جیهانی . لەم نێوەدا ووڵاتانێکی سەرمایەداری کە لە ژێر سایەی هەژمونی دەوڵەتە ئیمپریالیستیەکان و بانکی جیهانی و کۆمپانیا ترانس ناشناڵەکان و ئابووری ڕیعی نێوتدان ، ووبەووی داڕمان و شکستی گەورە دەبنەوە.

لە کوردستان باری قورسی ئەم قەیرانە بە سەرشانی خەڵکی کرێکار و کارمەند و کەم دەرامەتدا شکاوەتەوە، وە ئەم دەسەڵاتە سیاسی یە خەڵکی کردۆتە قوربانی پاراستنی سەرمایەی کەڵەکەبووی خۆی . ئەو ئامادەنیە لەو سەرمایە کەڵەکەبووی لە بانکەکانی دەرەوە و ژێر زەمینەکانی ناوەوەی کوردستان کەی کردونەتەوە هیچ بودجەیەک بە دابینکردنی موچە و ووبەوبونەوەی مەرگ بەهۆی کۆرۆنا و دابینکردنی خزمەتگوزاریەکان سەرف بکا ، وەک لە زەربەی وڵاتانی تردا بەناچاری بورژوازی دەیکا. بە پێچەوانەوە حکومەتی هەرێم ژیانی خەڵکی داوەتە دەست مەرگی کۆرۆنا و برسیەتی و بێکاری یەوە. هەربەیە خەڵکی بەرامبەر بەم دەسەڵات و حکومەتە هاتۆتەوە مەیدان و ناڕازایەتی وخۆپیشاندانەکان زۆر شوێنی گرتۆتەوە و بەهوشیاریەکی زیاترەوە لە جاران خەڵکی بەرەووی دەسەڵات بۆتەوە.

لە دروشمی خۆپیشاندانەکانی خەڵکی ناڕازی ڕانیەدا دروشمی " نا بەدەسەڵاتێکی ستەمکار، نابەپەڵەمانی کارتۆنی، نابە ئێپزسەڵەنی ساختە" بەرزکراوەتەوە. ئەم دروشمە نیشانەی وشیاریەکی تازەی خەڵکە بە ڕۆگاچارەیەکی جیاواز لەوەی پێشترلە خۆپیشاندانەکانی ١٧ شوباتی ٢٠١١ و ساڵانی دواتردا هەیبوو ، کە بەرتەسک دەبوەوە لە گۆڕینی دەسەڵات لەڕێگای پەرلەمان و ئومەد بەستن بە ئۆپزسیۆنی حزب و لیستە بورژوازیەکان.

ئەم وشیاریەی ناڕازایەتیەکانی ئێستا نەک هەر بەرامبەر بە دەسەڵاتی یەکێتی و پارتی و پەرلەمانەکیانە بە تکو ووو لە "گۆڕان و ئیسلامیەکان و نەوەی نوێ" شۆڕشی خەڵکی ئیتر ئەزموونی ئەویان

کردوە کە ئەم حزبە بورژوازیانە هەمیشە پێ یەکیان لە ناو خەڵک و هەموو لاشەیان لە لای دەسەاتە ، ئەوان خیتابی سیاسیان هووی لە خەڵک و پراتیکیان لە ژێرەوە لەگەڵ دەسەاتدایە . هەوڵی چواشکارانەی ئەم حیزبانە بە خەڵک ئەوندە ئاشکرایە ، کە خەپیشاندەران بە هوشیاریەکی تازەوە مامەڵە دەکەن لەگەڵ سیاسەتی ئەم حزبانە. پە دەچی خەڵکی نەهەن جارێکی تر ناەزایەتیەکانیان ببەتە ئامازی دەستی ئەم حیزبانە بە دابەشکردنەوەی کورسیەکانی پەرلەمان و بودجە و داهاتی خەڵکی کوردستان لە نەوخەیاندا.
لەگەڵ ئەم پەشکەوتنە گرنگە لە ئاستی ناەزایەتی و خەپشاندانەکاندا ، هوشیاریەکی فراوانتر پەویستە سەبارەت بەوەی کە لە کوردستان چ سیستمێک دەسەاتدارە و چۆن ئەم سیستمە لەباری سیاسی و ئابووری و سەربازیەوە بەرهەم دەهێنرێتەوە لەلایەن حیزبەکانی دەسەات و ئەپۆزسیۆنی بورجوازی یەوە . ئەمە گرنگە تا بزانین دەوری حزبە دەسەاتدارەکانی یەکێتی و پارتی چیە ، وە بەرژەوەندی ئەم ئەپۆزسیۆنە بورژوازیانەش لە ڕاگرتنی پایەکانی ئەم سیستمەدا چی یە ، ئەوان لەگەڵ چ شتێکیدان و دژایەتی چی لەم سیستەم و ئیدارەیە بگەن بە خەپیشاندانی خەڵک ؟
تێگەیشتن لە بنەماکانی سیستەمی سیاسی وئابووری هەرەم دەتوانێت یارمەتی خەڵکی کرێکار و کارمەند و کەم دەرامەتی کوردستان بدات لە دەستنیشانکردنی کەشە ئاستەکانی ئەم جۆرە لە دەسەات ، وە هەروەها لە دژینەوەی بدیل و جگرەوەیەکی ئیداری و سیاسی و ئابووری کە بتوانێت شوێنی ئەم سیستمی دەسەاتدارێتەی یەکێتی و پارتی بگرێتەوە بە جۆرێک کە بەرژەوەندیەکانی خەڵکی کرێکار و کارمەند و زەحمەتکەشانی کوردستان مسۆگەر بکات ؟ . لەڕاشەوە دەتوانین بزانین کە خەپیشاندانەکانی ئێستا دەتوانێ بەرەوکۆبوەات ، وە چۆن خەباتێکی سەرتاسەری بە گەینی بنەماکانی ئەم سیستەمە بە قازانج و بەرژەوەندی گشتی خەڵکی بیگەێ ؟. گرنگیەکی تری ئەم بابەتە لەوەدایە کە یارمەتی دەدات کە چۆن بە ستراتیژ و تاکتیکی جەماوەری و سیاسی خەڵکی بتوانن نێک هەر ئەم سیستەمە هەڵوەشێننەوە ، بەڵکو ڕێگە نەدەن لە کاتی گەانکاری شەشگەانەدا هیچ حیزب و دەستە و گروپێک جارێکی کە سیستەمی لەم جۆرە بە دژی بەرژەوەندیەکانی خەڵکی بونیاد بنێنەوە.
زەر گرنگە کە خەڵک بزانن کە ئەم سیستەمە سیاسی و ئابووری یەی پارتی ویەکێتی و هاوپەیمانەکانیان چۆن کار دەکات ؟ ؛ بۆچی گەشتەکانی ئەم ڕادیۆ ی ئێستا لە ناکۆکی ؟ بۆچی خەڵکی دەبەت باجی قەیرانە ئابوریەکانی بدات لە کاتێکدا سەرانی ئەو حیزبانە دەوەمەند تر دەبن ؟ ئەم ناکۆکیە لە کوێدایە ؟ مان و نامانی ئەم

سیستەمی دەسەلاتە لە بەرژەوەندی و لە دژی کێ یە ؟
ئەمە لێرەدا دەمانەوێت بە سادەیی باس لەم خاڵە گرنگە بکەین بە و ئامانجی کە بەشداریەک بکەین لە پرسەی دروستکردنی هوشیاریەکی گشتی و چینایەتی سەبارەت بە تێگەشتن لە ئابووری سیاسی کوردستان .
بە ئەم تێگەشتنە لە دەسەلاتی پارتی ویەکێتی وا پێوسیت دەکات کە بچینەوە سەر بنەماکانی دامەزراندن و سەقامگیر بوونی ئەم دەسەلاتیان . لێرەدا بوار نیە لە سەرەتای نەوەدەکانەوە دەست پێ بکەینەوە ، بەڵێ ئاستەخێ دەچینە سەر دەورانی دوای ٢٠٠٣. ئەمەش لەبەر ئەوەی کە بنەماکانی دەسەلاتی یەکێتی و پارتی لە هەرەمی کوردستان لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ وە سەقامگیرتر بوون و ڕەسمیەتێکی نێو دەوڵەتیان پەیدا کرد ، ئەمەش لە بەرئەنجامی ئەو فرسەتانەی کە بەیان هەڵکەوت لە دوای ئەو گرانکاریە عەسکەری و سیاسی و ئابووریانەی دوای داگیرکاری ئەمریکا و ڕووخاندنی حکومەتی بەعس.
کەواتە با بزانین ئەو فرسەتانە چی بوون :
دروست بوونی دەوڵەتی ترانس ناشنال
کوردستان لە ٢٠٠٣ وە بە فەرمی بوو بە بەشێک لە دەوڵەتی فیدرالی عێراق. ئەم دەوڵەتە ئەمریکا و ئیدارەی بوش بە ڕاوێژکاری لەگەڵ کەسانی وەک تەنی بلەر و نیولیبرالەکانی ڕۆژاوا نەخشەیەکی سیاسی و ئابووری تەواویان بۆ چوارچیوەی عێراقێکی فیدرالی سیکتاریستی و بەش بەش کراو دوای سەدام حسێن دانابوو. کوردستانیش بوو بەشدار لە پێکهێنانی دەوڵەتێکی لاوازی " ترانسناشنال" کە تیایدا چیتر یەک بەرژەوەندی "نیشتمانی" سەرانی ئەو دەوڵەتە کۆناکاتەوە ، بەڵکو شتێک بە ناوی بەرژەوەندی گشتی نامێنێت ، وە جێگا و ڕێگا و بەرژەوەندی ماددی هەر سەکست و ئێتنیکێک (وەک کورد) پێویست دەبێت بە پارسەنگی هێز و ڕادەی هێزی میلیشیایی و مادی و سیاسی ئەو حیزب و کەمپانیا بازرگانیانەی کە "نوێنەرایەتی"یان دەکەن .
ئەم هاوکێشە سیاسی یە لەلایەک مەترسی گەورەی بە سەر ژیان و سەلامەتی وئەمنیەتی خەڵکی عێراق و کوردستان لەگەڵ خۆی هێنا ، و تا زەمەنێکی نادیار تووشی شڵەژێکی نەبەاوی مەزهەبی و تایفی کردوون؛ لە لایەکی کەوە بە ئەوانەی کە ڕەنگ ڕەژو پلاندانەری ئەم جۆرە لە دەسەڵات بوون بە هەمان زەمەن بەتە خێر وبەرەکەتێکی زۆری کەکرنەوە و بەگەڕخستنی سەرمایە ، تاڵان و بڕی سەروەتە سروشتیەکان و بەتایبەت نەوت ، هەروەها دابەشکردنی داهات و پارەی قەرز و فریاگوزاری دەزگا نێو دەوڵەتیەکان و بەشکردنی تەندەر و کەنتراکتی کەمپانیا جیهانیەکان کە سەریان گرتبوو بە دووبارە دروست کردنەوەی عێراق لە داهاتێک کە ئەمریکا لە نەوت بردبووی وبە ملیارەها دۆلار مەزندە دەکرێت .

واتە دەوڵەتی عێراق لەو مەبەستەی "دەوڵەتی نەتەوە" ی بەعسەوە گەڕا بۆ دەوڵەتێک کە سەرکی بەستراوە بە بڕژەوەندی کۆمپانیا جیهانیەکان و دەوڵەتانی ناوچە کە نیازی ئابووری و سیاسی گەورەیان هەبوو لە عێراق . لێرەدا دەوری تورکیا و ئێران و ئەمریکا و ڕووسیا و چین و ..هتد ، وە هاددی دەستوەردانیان لە عێراق چەندە پەیوەندی بە هەژموونی دەسەلاتی سیاسیانەوە هەیە لە ناوچەکەدا ، سەرکی تری وا بە بڕژەوندی ئابووری گەورە و ناوچەیی لە بواری نەوت و گاز و ئاو و کارەبا و بازرگانی و کالا ساغکردنەوە لە بازاڕەکانی عێراق و کوردستان و ،،هتد .

ئەم دەوڵەتە ترانسناشنالە جەرکی تایبەت لە سیاسەتکردنی لەگەڵ خۆیدا هێنا . سیاسەت کردن لە عێراق ، سەرباری ئیدعاکانی وەک سیاسەتکی ' دژە دیکتاتەری ، دیموکراتی ، مافی کۆمەنەتوەکان ، مافی ژنان و فرەیی و ..هتد " ، لە ڕاستیدا بە هەر هەڵکی سیاسی بەشدار بوو بچوک بوونەوە بە هاوکێشەیکی سادە کە بریتی یە لە شکستکردن بە مسۆگەر کردنی گەورەترین بەش لە سامان و داهاتی عێراق بە حیزبەکەی یان گروپەکەی خۆی . هەروەها مسۆگەر کردنی دەسەڵاتی یاسایی لە ناوچە و جێگای خۆیدا بەسەر دابەش کردنی زەوی و زار و سەرچاوەکانی کارەبا و ئاو و سامانسروشتیەکانی تر . بەم پێ یە سیاسەت بەکارهێنرا و دەهێنرێت بۆ پرسەی کڵکەی سەرمایە هەم بە چینی سەرمایەدارانی ناوخۆ و هەم بە کۆمپانیا جیهانی و ئیمپریالیستیەکان .

ئەم کڵکەی سەرمایەیش لە ڕگەی داهاتی نەوت و سامانە سروشتیەکان و ئابووری بەکار دان، وە لە دەستبەسەردا گرتن و دابەشکردنی زەوی زار، و هەم لە دەستبەسەداگرتنی سەد و بەنداو و خاڵە سنوریەکان تا ئێستاش بەردەوامە. دابەشکردنی ئەم سەرچاوانەی سامان و سەرمایە پاڵنەر وبابەتی سەرکی سەدان کێبونەوەی پەرلەمان ، وە شکۆ و ئاشتی لایەنەکانی نێو ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق بە بەردەوامی . ئەم جەرە لە سیاسەت کردن گەشتە هاددیەک کە لەم سالانەی ڕابردوودا ئەو پەستە وزاری و گرنگانەی کە کۆنترڵی هەیە بەسەر زەرترین سەرچاوەی داهاتدا ، نرخی تایبەتی لەسەر بەت بە فرۆشتنەوە ؛ وە شکۆی گەورە هەمیشە بە دەوری سە پەستە گەورەکەدایە کە سەرکی کۆمار و سەرکی وەزیران و سەرکی پەرلەمانە .

فرسەت لە بواری سیاسی

دەسەڵاتی یەکگرتی و پارتی لەم ماوەیدا لە ڕسمیەت دان بە دام و دەزگاکانی ، ناوبانگ و کردەی لە دنیای نەودەوڵەتیدا ، بەشداری لە پرسەی گرانکاری سیاسی و ئابووری لە عێراقدا و ڕسمیەت دان بە دەسەلاتیان لە کۆمەڵگەی نیو دەوڵەتیدا وەک بەشک لە فدراڵیەتی

عێراق دەرگای بە خرایە سەرپشت و بۆپێی دەستور ئەم مافانەی حزبەکانیان و پێستە وەزاریەکان و دەسەڵاتی هێزەکانی خۆیان بەسەر کوردستاندا هەسمیەت پێدا.
لە ئاستی ناوخۆی کوردستاندا ئەم دەستکەوتە حزبیانەیان لەگەڵ خیتابیکی ناسیونالیستی سەربەخۆیی کوردستان ئاوێندە بەهێز و حەماسی پێچرابووە کە خەڵک پێی وابوو کە لاپەڕەیەکی تازە هەڵدەدرێتەوە و دنیا دەگۆڕێت و لەگەڵیدا پارتی وێکەتی دەگۆڕێن و ژیان بە هەموو لایەک باشتر دەبێت لە کوردستاندا.
لەسەرتاوە پارتی وێکیتی تا فەری چەنێتی ئەم دابەشبوونە لە دەوڵەتی ترانس ناشناڵدا بوون پۆیستیان بەوبوو کە پێکەوە فراکسێن دروست بکەن و یەکگرتووبن ؛ دواتر نەک هەر ئاوان ، بەڵکو بزوتنەوەی گۆران و نەوەی نوێش فەر بوون کە ئاوە " کورد بوون" نی یە لەم دەوڵەتە نوە یەی عێراقدا کە پاێنتری سەرکی پێکەوە کارکردن و دەنگهەڵبەین بێت ؛ بەڵکو گرنگ ئاویە کە دەست بە کە هەڵئەبەی و دەنگ بە چی دەدەیت و ئاو دەنگدانە چ قازانجێک بە خێت و گروپەسیاسیەکەت بەدی دەنێی ؛ تەنانەت هەندێک لە ئەندام پەرلەمانە کوردەکانی نەو ئەنجومەنی عێراق ئاوێندە فەری ئەم هونەرە سیاسی یە بوون کە زەر ئاسایی سەربەخۆ کاردەکەن و مامەڵەی جەرا جەر بە پلە و پێستەکانیانەوە دەکەن لە گەڵ هەر لایەنێکی نەو پەرلەمانی عێراقدا کە نرخێکی زیاتریان لەسەر دانە . هەربۆیە دەبینین کە ئەم حیزبە کوردیانە کە کورداێتی بە خەڵکی کوردستان دەفرۆشنەوە کەی پۆیستیان بوو، خۆیان زەر مەسەلە نیە لە لایان و تەنها بە چاواشکردنی خەڵکی ئاو خیتابە بکار دەنن .
گرنگترین شت کە پیویستە بیزانین ئاویە کە سیاسەت بە تەواوی لە خزمەتی بەرژاوەندی ئابووری حیزبەکان و هێزەکانی نیو پەرلەماندا بکار هێنراوە . بەڵام بەرژاوەندی حیزبەکان و لایەنەکان بە تەنها خۆیان دیاری ناکەن ، بەڵکو کۆمپانیا جیهانیەکان دەستێکی باڵایان هەیە لە ئاراستە کردن وکەنترۆڵکردنی بەرژاوەندیەکانی هەر لایەنێکدا . حکومەتی هەرێمیش خۆی بوە باشترین نمونەی ئەم دەوڵەتی ترانس ناشناڵ و فرە کۆمپانیایە . لەرەدا دەوری تورکیا و ئێران و ئەمریکا..هتد ، وە ئادەی دەستاوەردانیان لە کوردستان چەندە پێیوەندی بە دەسەلاتی سیاسیاوە هەیە ، سەرکی وا بە بەرژاوەندی ئابووری ناوچەیی بەتایبەت لە بواری نەوت و گاز دا . پەرلەمانی کوردستانیش بوە بە ئاو دەزگایەی کە مەر بدات لەو یاسایانەی کە دەرگا ئاواڵا دەکات بە مامەڵە و بازرگانی نەوان کۆمپانیا ترانس ناشناڵیکان لەگەڵ کۆمپانیا حیزبی و بنەماڵەییەکانی یەکەتی و پارتی و بەم دواییانەش گۆران ؛ هەر ئەم حیزبانەش ئەم کەڵکەی

سەرمایە یە بە خەیان بە ناوی دەستکەوتی نیشتمانی و سەربەخۆیی ئابووری و سیاسیەوە دەفرۆشنەوە بە خەڵک ، بە بە ئەوەی هیچ جۆرە بوژاندنەوەیەکی ئابووری و دەستکەوتێکی ماددی ئەوتۆ یان لەوە بەدەست هاتبێ بە قازانجی خەڵك.

فرسەت لە بواری ئابووری

ئەو فرسەتانە چی بوون کە لە باری ئابووریە وە بە پارتی ویەکێتی هەکەوت و ئێستاش بە گەڕان و ئەوانی دی و کاریان پێ دەکەن .

١- ١٠٠ بلیارە بە ناوبانگەکەی پێ بەهەر بە نیولیبرال کردنی ئابووری عێراق ؛ لەوانە ئازاد کردنی بازرگانی لەگەڵ کەمپانیا جیهانیەکان ؛ داخستن و پشتگوێخستنی ٢٠٠ دەزگای کەرتی گشتی و دامەزراوەی حکومەتیەکان ؛ پێکخستنی بانکی نیشتمانی و بلیاردان لەسەر ئازادی هات وچۆی پارە ؛ لابردنی باج لەسەر بازرگانی جیهانی و ئەمانە و چەندینی تر …

٢- فەندی بونیاد نانەوەی عێراق و تەندەری شەریکات و کەمپانیاکان ؛ ئەم فەندە لە و ساڵەی کە بریەمەر حاکمی عێراق بوو بریتی بوو لە دەیان ملیار دۆلار ؛ کاتێ بریەمەر لە کۆتایی ساڵەکەدا دەوڕەی حوکمی تەواو بوو ، تەنها سەرفکردنی ٤ ملیاری ئەم پارەیە دیار بوو بە کوێ چووە . بریەمەر زۆرێک لە تەندەرکانی دا بە کەمپانیا جیهانیەکان و تەنها بەشکی کەمیان بەرشەریکاتی عێراقی کەوتن .. تالان و بڕەی ئەم فەندە بە وێنە بووە .

٣- حیزب و کەمپانیا و بنەماڵەکان : سەردەم سەردەمی دروست کردنی کەمپانیا و تەندەر و شەریکاتی بازرگانی و ..هتد ؛ بەکارهێنانی پێگەی سیاسی هەم لە هەرەم و هەم لە عێراق بە بەرژەوەندی تایبەتی حیزب و بنەماڵە نەک خەڵک ، نیشتمان و هەرەم وە مافی گشتی .

٤- کەڵکەی سەرمایە لە پێگەی بەتاڵان بردن و کردنی زەوی بە موڵکی تایبەتی ؛ بەکار هێنانی پێگەی سیاسی ، پەرلەمان و دەزگای دادوەری بە دابەشکردن وبەتاڵان فرۆشتنی زەوی زاری کوردستان ، لە شارەکان و لە دەرەوەدا؛ بەم جۆرە بە هەزاران دۆنم زەوی لە موڵکی گشتی وە بوون بە موڵکی تایبەت و موڵکی بنەماڵەکانی نێو هەردوو حیزب .

٥- ئەو کەمپانیایانەی کە دەیانویست کاریا بکەنە کوردستانەوە دەبوو لە کوردستان کەمپانیا هەبێت دابەشی کالایان بە بکات ؛ یان بیفرۆشێ و ساغی کاتەوە ؛ یان ئەگەر سەرمایەیان هەبوایە دەبوونە شەریک ؛ ئەم چەند ساڵە کات کاتی دامەزراندنی کەمپانیا و شەریکاتی بازرگانی و عەقار و خانووبەرەوە بوو . زۆربەی کەمپانیاکان هی بەرپرسەکانە و لە ێگەی کەس و کاری نێو حکومەت و پەرلەمان و وەزیر و بەڕێوبەرەکانەوە تەندەر و کۆنتراکتەکانیان دابەش دەکردەوە بەسەر خەیاندا . دروست کردنی شەریکاتی وەهمی و پشتی

پەردە و وەرگرتنی عقود لە حکومەت خزم و کەس و بنەماڵەی خەیان . کەلەکەی سەرمایە پرسیارکی دوور و درێژ و هەندێک جار ئازار بەخش ؛ خەڵک زۆرن کە زۆیان داگیر کراوە یان فیڵیان لی کراوە یان بە زۆر ئیمزای فرۆشتنی زۆیە و ماڵەکەیان پی کراوە ، بە تایبەت لە ناوچە ستراتیچی و گرنگەکانی شارەکان و شارۆچکە سنوریەکان .
لە کوردستان حیزب ئامرازی مانەوەیە لە دەسەڵاتدا ؛ دەسەڵات بریتی یە لە قەرخی جوڵەی ئابووری ؛ واتە وەبەرهینان و بازرگانی ؛ وە هەروەها بوونی میلیشیای چەکدار بە پاراستنی موڵکی بنەماڵەکان ؛ ئەمە دوو کۆڵەکەی دەسەڵاتن ؛ بەڵێ بە تەنها دەنگ نەدان بەم حیزبانە نایانکاتە دەروەی دەسەڵات ؛ بەڵکو دەبێت هەزی چەکدار هەبێت لە بەرامبەر بە هەڕەشکانیان . وەیان ئامرازی تر هەبێت کە خەڵک بکاری بەنێت بە تەک شکاندنی ئەم تۆڕە کە پارێزەری لە بەرژەوەندی چەند بنەماڵەیەک دەکات و ٩٩٪ ی خەڵکی وکوردستانی کردەتە قوربانی .
بەشێک لە دەرئەنجامەکانی نیو لیبرازە کردنی عێراق و کوردستان شان خاڵی کردنەوە دەسەلات بوو لە پەیدا کردن یان دابین کردنی کار بە دەرچوانی تازە ؛ بە بە کاران ؛ بە تالان فرۆشتنی دەیان دامەزراوەو کارگەی کەرتی گشتی و کردنیان بەموڵکی تایبەت ؛ بە کالا کردنی سەرچاوەی کارەبایی و ئا و و مەوادی بینا و ئەمانە . ئیستا هەریەک لەم کایانە کە موڵکی گشتین ووردە ووردە بوونەتە ئامرازی فرۆشتن و قازانج پەیدا کردن بە بنەماڵەیەک یان بەرپرسێک یان چەند دانیەکیان پیکەوە . چونکە لە یەگەی بە تایبەتی کردنی ئەم بوارانە دەیفرۆشەوە بە نرخی زۆر هەرزان بە خەیان ؛ دواتریش هەر لە بودجەی گشتی فەندیان دەدەنی بە پیشخستن و کەینی ئامێر و دابین کردنی بە خەڵک ؛ وە دواتریش خەڵک دەبێت پارە بدات بە بەدەستهێنانیان .
بانکی جیهانی ماوەی ٣ ساڵی بە حکومەتی هەرێم دەست نیشانکرد بوو لە ٢٠١٧وە بە جێبەجێکردنی ئەم هەنگاوانە واتە تا ٢٠٢٠ ، بەڵام لە ئاپرتەکیان دا دەڵێن کە حکومەتی هەرێم توشی سەرسوڕمانی کردوین کە "هەنگاوی خێرای وای ناوە لەیەکسانی ئابردودا کە ٣٧% سەرفیاتی کەمکردەتەوە لە یەگەی کەمکردنەوەی موچە و ریفەرمی پشتیوانی نرخ و خزمەتگوزاریەکان (واتە گرانکردنیان).*١
بواری عەسکەری
دەوڵەتی پە لە ناکۆکی و بەرژەوەندی جیا جیا ی ترانس ناشناڵ لە عێراقدا پەیستی بە هەشتنەوەی میلیشیاکانی یەکەتی و پارتی بوو ، هەربەیە وەک بەشێک لە هێزی سەربازی عێراق قبوڵ کران. ئەمەش هێزی چەکداری ئەم دوو حزبەی کردە کۆکەی بەهێزی هەشتنەوە و پاوان

کردنی دەسەڵاتی سیاسی و سەرکوتی هەر جۆرە ناڕەزایەتی و خۆپیشاندان و ئاپۆینەک لە بەرامبەریان .
لە دوای چەند ساڵێک ، لە لایەک شکستی ئەمریکا لە عێراق و زیاتر میلیشیایی بوونی دەسەڵات لەعێراقدا و ململانێی فیدرالی ، وە دواتر شەڕی داعش و کێشە لەسەر ناوچە ناکۆکەکان و بەردەوام دەستوەردانی سەربازی تورکیا و ئێران ، هەموو ئەمانە کوردستانی وەک ئیدارەیەکی سەربازی هێشتەوە و بیانووی داوەتە دەستی پارتی وێکڕای کە ئەم هێزە میلیشیانەیان نەک بەرامبەر بەو هێزە دەرکیانە و بە پاراستنی خێکی کوردستان بەکار بێنن ، بەڵکو بەرامبەر بە خێک و بە سەرکوتی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندان بەکاریان بێنن.
هەربۆیە دەبینین کە ڕێژەی بودجەی هەرێمی چەکدار و حزبی ئەم حزبانە لەسەرووی هەموو بەشەکانی تری حکومەتی هەرێمەوەیە و بریتیە لە نیوەی بودجەی هەرێمی کوردستان. ئاگرتنی ئەم هێزە نیوملیۆنی یە لە ناوچەیەکی ٥ ملیۆنیدا ، پایەیەکی بەهێزی ئەم دەسەڵاتەی لەناو خێکدا دروست کردوە ، بەوەی کە بەشێک لەم خێکەی کردۆتە ئامرازی سەرکوتی خەیان تەنیا لەبەرئەوەی بژێوی ژیانیان لەسەر کاری سەرکوتگەری و وەلائی سیاسی بە ئەم دوو حزبەیە. هەر ئەمەش هەکاری موچەی بن دیواری زۆروزەندی حزبیە.
قەیرانی ئەستای ئەم سیستەمە
قەیرانەکانی ئەم سیستەمە ، وەک پێش ٢٠٠٣ ، تەنیا پێویست نیە بە کێشەی نەوخەی ناسیونالیزمی کورد لە نەبوونی ئاسایەک بە یەکلاکردنەوەی دەسەڵاتدارێتیان لە هەرەمدا، چونکە ئەم کێشەیە لە نێو دوو تەکی پێ ململانێ ، فیدرالی ترانس ناشنال و میلیشیایدا بووەتە سیمایەکی ئاسایی سیاسەت کردن ؛ وەک ئەوەی پێویستیەکی سەرەکی کێشە و ململانێ دەسەڵات بێت لە عێراقدا.
بەڵکو قەیرانی ئابوری لە هەرەمدا ئیتر بووەتە سەرچاوەی قەیرانەکی فراوانتر کە هەمیشە قەیرانی سیاسی و ئیدارییش بەدوای خۆیدا دێنێ. هەکارەکی سەرەکی ئەمش بەستراوەی ئابوری کوردستانە بە بەرزونزمی نرخی نەوتدا، چالاکی و ئاستی کەمپانیا مانپاڵکان ، بە تێکەوتنی نەوتی لەگەڵ تورکیا و کێشەی بودجەی فیدرالی ، ئەمانە هەمووی پێکەوە خەریکە حکومەت و دەسەڵاتی ئابوری یەکێتی و پارتی بەردەوام لە ژێر فشاری شکستی گەورەی ئابوریدا دادەنێ. لەم کاتی کەرنایەدا کە ئابوری جیهانی هەمووی تووشی قەیرانی گەورە بووە ، ئەوا هەموو ئەو سەرچاوە و فاکتەرە ئابوریانەی سەرەوە حکومەتی هەرەمی توشی بە پارەیی کردوە.
ئەگەر ووڵاتانی ڕۆژئاوا و دەوڵەتانی تری سەرمایەداری بەناچاری لەم کاتەدا لە سەرمایەی کەمکەبووی چینی دەسەڵاتدار خەریکن

یارمەتی حکومەتەکانیان بدەن و دەوری حکومەت بە پێچەوانەی سیاسەتی نیولیبرالیزمەوە زیاتر بکەن لە سوانەوەی سەرمایە و دابین کردنی پێویستی یە دارایی و خەرجی یە تەندروستیەکانی خەڵکی ، ئەوا حکومەتی هەرێم بە هیچ جۆرێک نایەوێ هیچ پارێیەکی کەمکەبووی ١٥ ساڵی ڕابردوو کە لە بانکەکانی دەرەوە و ژێر زەمینەکانی ناوخۆی بنەماڵە و سەرکردەی حزبەکانیدا بنێتە دەرەوە و موچە و پێویستی تەندروستی بە ڕووبونەوەی کۆرۆنا و خزمەتگوزاریەکانی بە خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەتی کوردستانی پێ دابین بکا.
بگرە بە پێچەوانەوە ئێم حکومەتە لێم کاتدا خریکە فرسەت دێنە بە بە تایبەتی کردنی خزمەتگوزاریەکان ، لەوانەش تەندروستی بە فریاکەوتنی تووشبوانی کۆرۆنا ، چەک کردن و پشتگوێخستنی خستەخانە گشتیەکان ، بەینی مووچە و بە هەموو شێوەیەک خریکی تاڵان و بڕ و تەکاندنی گیرفانی بەتاڵی خەڵکی کەم دەرامەتە. بەیە خەڵک لە بە مووچەیی و هەژاری مەرگ بە کۆرۆنا و بێکاری و نەبونی پێداویستیەکانی ژیاندا بە جێ هێڵراوە ، وە هیچ ڕێگایەکی بە نەماوەتەوە جگە لە خۆپیشاندان و پێلاماردانی ئێم حکومەتە نەبە .
ڕێگا چارە چیە؟
ڕێگاچارەی بەردەم خەڵکی کوردستان لە ئێستادا تەنها فشارهێنانە بە ئێم دەسەڵاتە، کە تاکو ئێو سەرمایەیەی کەمکەی چەند ساڵەی بێکاری بێنە بە دابینکردنی پێویستیەکانی ژیانێکی شایستە و چارەسەری کۆرۆنا و دابین کردنی موچە و خزمەتگوزاریەکانە سەرکیەکان، نێک بە کەمکەکردنی لە بانکەکانی دەرەوە و لە ژێر زەمینەکان و لە پێژە تایبەتەکانی ئێم حزبە سەرمایەدارانەدا.
بەڵام چۆنیەتی کارکردن و مانەوەی ئێو سیستەمە ئابوری و سیاسی و میلیشیایی یەی باسمان کرد نیشانمان دەدا کە بەچی سەرەڕای ئێم دەخە قەیران گرتوی ئێستا زەربەی خەڵکی کوردستان ڕووبەڕوی بەین و نەمانی موچە و دامەزراندن و بێکاری و سەرکوت دەکاتەوە ؟ لێم قەیرانەشدا توندکردنەوەی سەرکوتی سیاسی و دەسەڵاتی بنەماڵەیی و ئەشیرەتگەری لە هەموو کات زیاتر پێویستە وەک سەرخانێکی سیاسی بە پاراستنی ئێم ژێرخانە ئابوری نیولیبرالی سەرمایەداری کە پشتی بەستووە بە ئابوریەکی ڕیعی نەوت و هەرزان ڕاگرتنی هێزی کاری کرێکار و فەرمانبەران و لە خوارەوە ڕاگرتنی ئاستی گوزەرانی زەربەی خەڵک.
پێوەندی دەسەڵاتی میلیشیایی و بنەماڵەیی لەگەڵ کەمکەکردنی سەرمایە بە کۆمایەتیەکی حزبی و هەژارکردنی زەربەی خەڵک، ئێو پێوەندیەیە کە هەموو حزبە دەسەڵاتدار و ئۆپۆزسیۆنە بورژوازیەکان وەک یەک ناچار دەکا کە دەبە مل کەچی بن. ئەمانە پێداویستیەکانی

ئەو سیستەمە سەرمایەداریە نیولیبرالە و ترانس ناشنالیە کە ئەمە لە کوردستان و عیراقدا باڵادەستە.
کەواتە هانا بردن بۆ ئەمریکا یان بۆ فشاری تر لە پێناوهێنانی دیموکراسی زیاتر ، یان پەرلەمانێک کە هەموو حزبەکان تیایدا بەشداربن و دەسەاتی بنەماییی نەهێ و یاسا سەروەر بێ، شتێکی ئەوتە ناگونجێ لەم بەرنامە نیولیبرالیەی کە بانکی جیهانی دیکتاتۆریەت بەرقەرار بێت لە عیراق و کوردستان . هەربۆیشە گەیشتنی ئەم سەرخانە میلیشیایی و بنەماییە لە هیچ پشتیوانیەکی نێودەوەتی بورژوازی بەهرەمەند نی یە وەک ئەوەی گەیانخوازەکانی پێشوو و نوێی نوێکانی ئێستا بانگەشەی بۆ دەکەن.
دوای تجروبەی ١٧ ساڵ لە دەوری ئەمریکا و نەخشەی چاکسازی دیموکراتی لە عیراق و کوردستاندا ، ئاشکرایە کە هەموو ئەم چاکسازی یە دیموکراتیانە هەشتا هەر دەبێ ملکەچی سیستمی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری بێت لە چوارچیوەی وڵاتێکی ژێردەستەی کەمپانیا ترانس ناشنالەکانی ئەمریکا و تورکیا و ئێران و چین و ..هتد . هەربۆیە دوای ١٠ ساڵ لەم بەرنامەی چاکسازیەی حزبەکانی دەسەات و ئۆپۆزسیۆنە جەراوجەرەکان، خەڵکی ناڕازی ئێستا ئیتر دروشمی نا بۆ ئۆپۆزسیۆنی ساختەی بەرزکردۆتەوە ، وە لەمەش زیاتر هوشیاری خەڵک بۆ جەرگ چوونە سەر کە بەدیلی پەرلەمانی بورژوازیش بە کارتۆنی لەقەڵەن دەدەن. ئەمانە هەنگاوێکن بۆ پێشەوە.
دروشمی نا بۆ پەرلەمانی کارتۆنی نیشانەی تجروبەیەی ١٠ ساڵی ڕابردووی خەڵکە لە کوردستان بۆ ئومێد بەستن بەوەی ئەم پەرلەمانە و ئۆپۆزسیۆن ئەم سیستمەی بۆ بگۆڕێ. بەڵام دەرکەوت کە مەسەلەکە تەنیا ڕێژەی کورسیەکانی یەکێتی و پارتی نیە، بەڵکو دەورەکە کە پەرلەمان لەم سیستمە سیاسی وئابووریەی یەکێتی و پارتیدا هەیەتی.
ئەم پەرلەمانە خەریکی سازکردنی ئەو یاسایانەیە کە سیاسەتی ئابوری و بەرژەوەندی سیاسی و دەسەاتی سەرکوتی ئەم دوو حزبە پۆیستیەتی . هەر حزبێکی تری وەک گۆران و ئیسلامیەکان و نەوەی نوێ تەنها دەتوانن لەژێر سایەی ئەم سیاسەت و یاسایانەدا داوای بەشی خۆیان بکەن. بە تجروبەش دەرکەوت کە ئەم ئۆپۆزسیۆنەش لە پەرلەمان وەک کارتی فشارێک بۆ ئەم بەشە لە ئیدارە و داهات شۆڕەکا و هەر کات ئەم بەشانەیان پێ درا ئەوا دەبنەوە بە بەشێک لە سیستمی دەسەاتداریەتی و پێستی حکومی وەردەگرن.
ئەگەر لە جیاتی بنەماڕەی حزبێکی مەدەنی ، و لە جیاتی وەزیرە حزبیەکان تەکنەکراتەکان حکومەت بەڕیوە بەرن ، هیچ لە بەرنامەی حکومەت و چۆنیەتی دابەشکردنی موچە و خزمەتگوزارە گشتیەکان ناگۆڕێ ، وە هەمووپان لەسەر ئەو بەرنامە نیولیبرالیەی هەڵبژاردنی

هەژارەکان کەکن ، وە ئەمەیان بە کردەوە پیادە کردوە هەر کاتێک بوونەتە بەشێک لە دەسەلات. هەرچەن بینیمان کە وەزیرەکانی گەلان و ئیسلامیەکان لە پیش یەکەتی و پارتیەوە بوون بە سەپاندنی پاشکەوتی موچە.

لەبردا خەڵک گەیشتنە ئەو جێگایەی کە بەدوای بەدیلێکی تردا دەگەڕێ لەدەرەوەی پەشنیارەکانی ئەپەزسیۆنی ئێستا، کە هەنگاوێکی گەورەیە بەرەو پێشەوە لە ناڕەزایەتیەکانی ئێستادا. بۆ نمونە، ناڕەزایەتیەکانی شاری هانیە داوای دروشمی " لەپرسینەوە لە کاربەدەستانی ئەو دەقەر" بەرزدەکاتەوە لەبەرامبەر گەندەڵی و نەبونی خزمەتگوزاری . لە بواری تەندروستیشدا دەنگی ناڕەزایەتی لەدژی تایبەتی کردن و بازرگانی کردنی دەسەلات بە بودجەی دەرمانەوە بەرز بۆتەوە ، و خواستی دروستکردنی بەردی نەخۆشخانە گشتیەکان هەر لە کارەندانی تەندروستی بەرز کراوەتەوە . ئەمانە هەموو نیشانە سەرەتاییەکانن بە دەرکەوتنی بەدیلێکی جەماوەری دژ بە دام ودەزگاکانی ئەم سیستەمە ئابوری و سیاسی و سەربازیەی ئێستای کوردستان. ئەم هەوڵانە خاڵی هاوبەشیان بریتیە لە دروستبونی هێزیکی تر لە دەرەوەی ئەم سیستەمە دەسەڵاتدارەی ئێستا و دامودەزگا سیاسی و حزبیەکانی و پەرلەمانەکەشی.

ئەم هوشیاریەی جەماوەری ناڕازی بەوە دەگاتە ئاستێکی باڵاتر کاتێک خەڵکی ناڕازی بروای بە بەدیلی خۆی هەبێت کە داواکاریەکانی بە بەدی بێنێ، نەک بە هێزێکی سیاسی دەرەوەی خۆی. ئەم چینە ناڕازیە لە کرێکاران، فەرمانبەران، مامۆستایان و لاوان و خانەنشینان و هتد ، لە تێجروبەی خیانەوە بیان دەرکەوتوە کە دابینکردنی موچە و خزمەتگوزاری و دامەزراندن و ئازادی سیاسی لە هێگای ئەم حزب و پەرلەمان و ئەپەزسیۆنانەوە دابین نابێ، وە بە ناچاری هەست بە پێویستی دروستبوونی هێزی یەکخراوی خیان دەکەن کە بێتە مەیدان و فشار دروست بکات بە بەدەستهێنانی هەریەک لەم پەداویستیە سەرەتاییانە.

هەنگاوی لەپرسینەوەی جەماوەری لە دامودەزگا لەکاییەکان دەتوانێ هەنگاوێکی پیشەوانە بێت، وە بەرەو چاودێری فراوانی جەماوەری بچێ لەسەر دەسەلات و دەزگا کانی تاکو لەم هێگایەوە خەڵک بتوانن لەیان بپرسنەوە و فشارێکی بەردەوام بن لەسەریان. دروستکردنی چاودێری جەماوەری دروشمێکە کە دەتوانێ هێزی ناڕازی ئێستا لە هەموو دامودەزگا و لە ناو مەیدانەکانی ناڕەزایەتیەکاندا کۆبکاتەوە و ئاراستەی بکات بەرەو ئاوەی ناڕەزایەتیەکان یەکخراو بکا. دروستکردنی دەستەی چاودێری جەماوەری لە هەموو ئاستێکی لەکاڵ لە شار و شارۆچکەکان و لە فەرمانگە و کارگە و نەخۆشخانە و

خوێندگاکان دەتوانێ حکومەتێکی سەبەر دروست بکا و فشاری بەردەوام بخاتە سەر دەسەلات بۆ جێبەجێکردنی داواکارییەکان.
داواکارییەکان کە ئێستا لە دەوری موچە و دابینکردنی تەندروستی لە ئارادایە دەتوانێ هێزی جەماوەری ناڕازی کۆبکاتەوە و لە یەکەی ئەم دەستە چاودێرە جەماوەریانەوە بەرەو گۆڕینی ئەم دۆخە بچێ. ئەم دەستە ناڕازیانە دەتوانن داوای هێزاردنی هەموو بەڕێوەبەر و بڕپرسانی شار و دامودەزگاکان و وەزیرەکان و سەرۆکی حکومەت بکەن و لەم قۆناغەوە نوێنەرانی خەیان بخەنە جێگای نوێنەرانی دەسەلات.
ئەم ستراتیژیەی کە لە ئێستادا خێکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەت لە هەموو شوێنکەدا چاودێرین بەسەر دام و دەزگای و حکومەتی هەرێمەوە لە کاتی هەر دزیەک کە لە نەوتدا دەکرێ، لەهەر سەرکوتێک لەبەرامبەر خۆپیشاندەراندا، لەهەر پڕۆژەیەکی کەرتی تایبەت کە لە بودجەی گشتی دەدزرێ، لەهەر نەدان و بەیندکی موچەدا، وە لە دروستکردنی بڕد و یەکخراوەی جەماوەری بۆ تەنگ هەڵچنین و لابردنی بەڕێوەبەر و بەڕێوەبەری گشتی و وەزیر و کابینەی حکومەت و سەرکی حکومەتدا، دەتوانێ سەئەنجام هێزی جەماوەر بکاتە حکومەتی سەبەر بەسەر ئەم دەسەلاتدا، وەک دەسەلاتێک دەربکەوێت لە بەرامبەر بە دامودەزگا فەرمیکانی حکومەتدا وەستاوەتەوە و ڕێگری لە دەکا و فشاری دەخاتە سەر، تا کاتێک کە دەسەلاتی جەماوەری ئامادەیە کە دەسەلاتی ئیستا وسیستمێکی بە یەکجاری و بەشێوەیەکی شۆشگێڕانە بگۆڕێ.
ئەمانە دەتوانن ڕێگای جەراو جێی جێبەجێکردنی ئەو دروشمی "نا" یەبن کە بە دەسەلات و پەرلەمان و ئۆپۆزسیۆن بەرزکراوەتەوە . وە نیشاندانەری هەبوونی بەدیل و ئالتەرناتیڤی جەماوەری ناڕازی یە لە بەرامبەر دەسەلات و دامودەزگاکانی ئێستادا. بەدیلی سیاسی و ئابوری و ئیداری خێکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەت لەم هەنگاوانەدا دەست پێدەکا کە لە هەموو شوێنک دژی ئەو بەرژەوەندی و سیاسەتانەی دەسەلات بوەستنەوە و ڕێگای پێ نەدەن کە ژیان و بەرژەوەندی ٩٩٪ خێکی کوردستان بکاتە قوربانی کێکەی سەرمایە و پاوانکردنی دەسەلات لای ١٪ کەمەگێ.

گۆنا سعید و ئاسۆ کمال

شیعر/ نامەبوون … کاوە عوسمان عومەر

پچڕانی ڕێگەک لە دارێک،
لە تۆک لە شارێك،،
بەجێ هێشتنی ترسێک، شارێژنەبوونی…
بریتی دەمامککراوەی پەنجەرەیەک،،
بەسەر ڕووەکانی بیرچوونەك،،
زەنگیك، لە بەشایی خەوننێک،،
ماڵەکان بەڵەمی بە سەوڵن، مانگ..
بە چرپەیەکەوە گیرسایەوە، ،
هاکا کۆتە زەنگاوی بیرچوونەوە، کوپە…
قاوەی ژاوە شەو،،
بەسەر مێزی نوسراوە،،
پەرش و بڵاوە کانی ئەوارە،،
ئێستا لە سەر شەقامەکە،،
ئافرەتێک بەدوای دەڵە خەیدا وەڕێ،،
بە باو بارانەوە ، کۆرانە دەستی…
بەسەوک لە نائومێدی برد،،
کە فریادڕەسی هەموو ڕێبوارەکانی شەقامەکانە،،
سبەینێ زایەڵەی تریشقەی کاتە،،
بنوسەتەوە پەخشانی لەتبوون،،
بتاشە پەیکەری بەڕەنزی نامەبوون،،
لە ژێر تەرزەی چاوەڕوانیی…
هەر پارچەیەکی بوونت ،،
لە دنیایەکی ترسناکا،،
کەناکرێتەوە جارێکی تر،،
هەر پارچەیەکت شیعرێکی بوهێمی جازی غوربەتە،،
لە باخچەیەکا، لە ویستگەیەکا ، لە کەنارەکا، لە شارەکا..
لەوانەشە پارچەکان،،
بیریان نەمابە چیرەکی پچڕانی یەکەمین ڕێگ،،
بەڕام چاوەکان مەمی خامۆشن..
بەسەر جێستەی ئەو کچانەی…
باهێزی جەنگە کان بردنی و نەیهێنانەوە،،
بە مەرگی ژوان لە ژێر مانگەکی ماندوو…

لە ژماردنی پەیکەرە سەرهەڵگرتوەکان،،
کە بە خوێنی گەردووەنی دروست کردبێ؟
کە تەرزی بە مانیایی هەر ڕۆژێکی…
لە پلاتفۆرمی کام شەمەندەفەری بەهودەیا نوسیبێ؟،،
تێگەیشتن لە کەدی بەیەکگەیشتنی دڵە بریندارەکان،،
شتێکی نامەیە بۆ کوکوختیەی لەوانیە…
لە ڕۆژنە بارانی هاوینێکی تەمەنا،،
لەسەر گۆمان بخوێنە،،
بەڵام ڕێگاکان ژیانی تازەنین ، ئاوە بزانە،،
ئاوێش بدیتوە لە ئابردوو، ،
هیچ لە سەمەرەی کوتنە خوارەوەی..
تەپی ڕەشی چارەنوست،،
بە نۆو گەمی قووڵی هەڵهاتن ناگەڕێ،،
ژیانی ئاو مندااڵنەی ،،،
لە هاتنخوارەوەی فرمێسکا هاتنە دنیا،،
دیواری ناو دڵ لە ئاوێ ،،
کەچی دەرەوە مس و ژەهرە،،
ئاسێیک لە خەرهەاتنک،،
وەک ئەندێشە،،
خەزگە لە شنە بایەکەوە،،
بە تاوە ئەهات،،
کەچەرکان بیریان …
لە بازی ئاتوونی دەربازبوون کردوە،،
بەڵام تەلبەندی عیشق ناهەڕێ کەم بژین،،
زووش باوەش بە چادوگەری مەرگا بکەین،،
زەر شت هەیە بیەڕین،
زەر شوێن هەیە بچین،،
زەر شوێن هەیە بێ هەبێن،،
بەڵام ستەمە درککردن بە تەمی نامەبوون،،
کە هەموو ڕوخسارمانی تەنیوە،،
بە زەردەیەکەوە تە ووتت،،
با دواهەمین جگەرەش داگیرسێنین،،
گەر تەمتومانی نامەبوونیش ،،
گەیشتە نۆو چاوان،،
هەڵهاتن لە شاری تازە،،
هەڵهاتن بەرەو شاری کێن،،
کەشتی ڕەحیش دوای سەرابوونی نیشتمان..

کەن و ژەنگاوی بووە،
گیتاریی با، لە قەراغ جگەکەی…
دونەکان، بروسکەی چاوی..
شیعرە سیحریەکان،،
بەهام باشترین شت لە نامەبوونا،،
خەخزانە نەو سیمفەنیای فەنابوونە،،
سووتانە بە نەفرەتی…
دەزەخی ناو ەح خەی،،
چیای سپی بەرائەت لەنەو چنگە…
ووشەی زیندووی بریسکاوە،،
وەک ئەستەرە سەماکەرە خەسووتنەرکانە ،،
بەهام ئەفسووس،، پاکەتی وەرزی منداەی ..
ەووت لە خەم و پە لە جەنەت،،
لەگەە پەلە نەورەس سپیەکانا تەپەەی،،
دوای هاوینی بەرد، کەژی وونبوونە،،
هییچ خونچەیەک نابینم،،
بە لەوی دەە سیحریەکانەوە پشکوتوبە،،
سەیرە، هەشتا نەسیمی دووری دورخەکانی…
حەقیقەتی شاراوەی نەو دە،،
هەر خومارمان ئەکا،،
دەنگی سوەسکە تەنیا نامەکەش،،
لەم دەقەری پەرادیسی دریە،،
هەر دەە فەنە،،
شە قامەک لە نامەیی بە من،،
شەقامەکیش لە تەنیایی بە تە،
هییچمان فریادەەسی بەرد و مەرگ و جنارەکانیش نین، ،
گەر شەرابی خەشبەختیش چەەکی مابە،،
لە نامەیی جوانی خەم و خەتا با ووونبین،،
دورخە هەور و، ،
سەزی سەناتای ەحسوتانیش،،
با پەرادیسی چەند ساتە وەختی بە.

وەنەکە کارەکی هونەری فەتەگرافەری پەلەندی/
CZU-CZU-PL
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەرگیراوە.

خۆندنەوەیەك بۆ لوتكە سەقڵیەكەی ئوردون … عەبدوڵا ساڵح

دوێنێ 25 / 8 / 2020 ، عەبدوڵای دووەم پاشای ئوردون لەگەڵ هەر یەك لە عەبدولفەتتاح سیسی سەرۆكی میسر و مستەفا كازمی سەرۆك وەزیرانی عێراق لە ئوردون كۆبوونەوە، لە بەیاننامەی كۆتایی كۆبوونەوەكە باس لە باشترین میكانیزم كرا بۆ بەرەوپێشبردنی پەیوەندیە ئیستراتیجیەكان لە مەیدانی واقعدا، بەتایبەت پەیوەندیە ئابوریەكان، وەك بەستنەوەی تێی كارەبا وپێژەكانی ووزە ……..

ئەم كۆبونەوەیە لەكاتێكدا ئەنجام دەدرێ كە مایك پێمپیۆ وەزیری دەرەوەی ئەمریكا سەردانی ناوچەكە دەكا بەمەبەستی هاندانی ووڵاتانی عەرەبی بۆ گرتنەبەری هەمان سیاسەتی دەوڵەتی ئیمارات لەمەڕ دامەزراندنی پەیوەندی دیبلۆماسی لەگەڵ ئیسرائیل، لەهەمانكاتدا دڵمینیایی لێ وەزیری دەرەوەی بەریتانیا سەردانی ئیسرائیل و فەلەستینیەكانی كرد بەمەبەستی هاندانیان بۆ گەڕانەوە سەر مێزی گفتوگۆ بەرەو چارەسەری كێشەی فەلەستین لە چواچێوەی پێكهێنانی دوو دەوڵەتدا ، جیا لەوەش، ئیمانوێل مكرۆن سەرۆكی فەرەنسا نیازی سەردانی ناوچەكەی هەیە لە سەرەتای سێپتەمبەری ئەمساڵدا .

ئەم جموجۆڵە گەرمە، مەركی سیاسی بوونی لوتكە سەقڵیەكە نیشاندەدا بەڵام لە قاوغێكی ئابوریدا، هەروەها نیشاندەری ئەوەیە كە ئەمریكا وهاوپەیمانە ڕۆژئاوایەكانی دووبارە بەگەرمی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان خستۆتەوە بازنەی گرنگیپێدانیان، بەتایبەت داوی ڕێكەوتنەكەی ئیمارات وئیسرائیل كە بەئاشكرا نیشانی دا مەسەلەی فەلەستین لەوە دەچووە مەسەلەیەكی ستراتیچی پلە یەك بۆ ووڵاتانی عەرەبی بەتایبەتی ئەوانەی كەنداو، وە لە ئێستادا ئێران مەترسیەگەورەكەیە بۆیان ، هەر بۆیە چالاك كردنەوەی میحوەری (ووڵاتانی كەنداو / میسر) كە ئوردونیش دەگرێتە خۆی، لەمڕۆدا، گرنگی خۆی هەیە . هەوڵی هاتنە ناوەوەی عێراق بۆ ئەم میحوەرە

یەکێکە لە ئامانجەکانی بەستنی ئەم لوتکەیە، بەتایبەت کە عێراق دوای هاتنە سەرکاری مستەفا کازمی، سیاسەتەکانی بەئاشکرا داشکانە بەلای ووڵاتانی پڕئەمریکاییدا وهەوڵی دەستکێتاکردنی میلیشیا چەکدارەکانی سەر بە ئێرانە بەمەبەستی کەمکردنەوەی هەژمونی ئێران بەسەر عێراقدا. هەربۆیە هەوڵی دەرخستنی کەسایەتی مستەفا کازمی لەلایەن میسر وئوردون و ووڵاتانی کەنداو وەك سیاسەتمەدارێکی ووریا و بەهێزو بەشداریکردنی لە کۆبونەوەی ئاوادا و پشتگیری کردنی لەم بارو دۆخەدا، گرنگیەکی تایبەتی خۆی هەیە و تین و تاوێکە بۆی بەمەبەستی وەستانەوەی بەووی نەیارانی لە ناوخۆی عێراقدا .

چالاك کردنی ئەم میحوەرە، بەپشتیوانی ئەمریکا ، پەیامێکی ڕاستەو خۆیە بۆ هەر یەکە لە، ئێران کە هەڕەشە وچاوسوور کردنەوە لە ووڵاتانی ناوچەکە، بەتایبەتی کەنداو، باجی خۆی هەیە، هەروەها پەیامە بۆ میحوەری (تورکیا / قەتەر)، بە پشتیوانی ووڵاتانی یەکیەتی ئەوروپا، بەتایبەتی فەرەنسا وئەڵمانیا، کە جم وجۆڵەکانتان لەناوچەی ناوەڕاستدا جێگەی نیگەرانی ئێمەیە! ئەمە لەکاتێکدا کە تورکیا چەندین پێگەی سەربازی لە کوردستانی عێراقدا هەیە و بەبەردەوامی لە هەوڵی زیاد کردن وپتەوکردنی ئەو پێگەیەدایە ئەوەش لە هەل ومەرجێکدا کە یەکێك لە حزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردستان (پارتی) زەمینەی ئەو کارەی بۆ تورکیا باشتر فەراهەم کردوە، هەروەها لە باکوری سوریاش چەندین شار وشارۆچکەی داگیر کردوە و پەلیشی کوتاوە بۆ لیبیا، بەجۆرێك ئەگەر سوپای میسر نەهاتبایە سەر هێڵی وەستانەوە بەوێدا، نیازی بوو ناوچەی (سیرت)، کە گەورەترین چاڵەنەوتەکانی باکوری ئەفریقیا لە خۆ دەگرێ، داگیر بکا و بەرەو خەونی زیندووکردنەوەی خەلافەتی عوسمانی هەنگاو بنێ . ئەمە جگە لە جم وجۆڵی لە دەریای سپی ناوەڕاست بەوی یۆنان و قیبرس.

ئەوەی جێگای سەرنجە هەندێك لە نوسەرو لێکۆڵەرەوە سیاسەکانی ناسیۆنالیزمی عەرەب بەستنی ئەم لوتکەیەیان وەك هەنگاوی دەستپێکی زیندوو کردنەوە ((عوروبە)) و گەانەوەی عێراق بۆ باوەشە عەرەبیەکەی هەژمار کرد!! بۆخەبەر لەوەی کە پەراوێزکردنی کێشەی فەلەستین لەلایەك و ڕیزبەستن و پەلەکردنی هەندێك لە وڵاتانی عەرەبی بۆ دامەزراندنی پەیوەندی دیپلۆماسی لەگەڵ ئیسرائیل، دوابەدوای ئیمارات، لەلایەکی تر، بەمانای یەکێك لەو دوا بزمارانەیە کە لە تابوتەکەی ((عوروبە)) دەدرێ ! باوەشی عەرەبیش

لە خەون وخەیاڵ بەولاوە تێپەڕناکاو وەك کوردایەتیەکەی لای خۆمان زەمانی بەسەرچوە وکەس بەو تەپڵەی سەماناکا!!

مژوو چەندین بار سەلماندویەتی کە نە ئەمریکاو هاوپەیمانە ژئاوایەکانی و نە ووڵاتە کۆنەپەرستەکانی ناوچەکە ونە ئێرانی ئیسلامی ونە تورکیای هەگەزپەرست وعوسمانی، سیاسەتی هیچکامیان ژڵك لەژان نەك تەنیا لەبەرژەوەندی جەماوەری ناوچەکە نەبووە، بگرە هەردەم شەو ئاژاوەوهەژاری وبرسیەتی ماڵ وێرانی بەدواوە بووە ، هەر بۆیە تێگەیشتن لەو ڕاستیە هاندەرە بۆ وەستانەوە وپوچەکردنەوەی ئەم سیاسەتانەیان کە نیازیانە وەك تەونی جاجاکە ناوچەکەی تێبهاننن و هەرچی زیاتر شەو ئاژاوە و کوشت وکوشتاری بەسەردا بسەپێنن، کە لەدو شیکردنەوەدا باجەکەی تەنیا و تەتیا خەڵکی کرێکار وزەحمەتکەش وجەماوەری بەزەر برسی کراو کەم دەرامەد دەبۆ بیدا و کوردستانیش لەونەوەدا پشکی خۆی بەردەکەوێ.

٢٠٢٠ / ٨ / ٢٦

دوربینێکی ئاسایی و جوانترین دیمەنی ڕووی مانگ ! … هەرەم عمر کاکل

ئیمەی تاکی کورد تاکو ئێستاکە هەوڵمان نەداوە کە بتوانین تەنانەت جارێکیش لە ِرووی مانگ بِروانین. بەهۆی نەبوونی ئەو ئامێرانەی کە تایبەتن بۆ بواری فەلەکناسی وەك (تەلسکۆب و کامیرای پێشکەوتوو) بەهۆی ئەو بارودۆخەی هەیە لە هەرێمی کوردستان , کە ەنگە ئەستەم بێت بتوانیت تەلسکۆبێك پەیدابکەیت و بتوانیت سەیری ئاسمان و بۆشایی و مانگ و هەسارەکان بکەیت .
بەڵام ئەمجارەیان دەتوانیت بە ئامیرە فەلەکیەکان نا بەکو بەیارمەتی دووربینیکەوە هەول بدەین ئاراستەی ڕانگە کردنمان بەرەو مانگ بڕوانین . هەوڵ بدە بە دووربینێنکی ئاسایی و سادە بڕوانیتە مانگ ئەوا جوانترین و سەرنج ڕاکێشترین دیمەنی رووی مانگ ت بۆ دەبینرێت وەك (چاڵە نیزەکیەکان و بەرز وی ونزمی خاکەکە) .

بەلام دەبێت تێبینی ئەوە بکەین کە سەیر کردنی مانگ بەدووربین و بەدەست هینانی جوانترین دیمەنی ئەو ساتانە دەبیت کە مانك نیوەی ووناکە چونکە ئەو کاتە دەتوانرێت دیمەنی چالە نیزەکەکان بەجوانترین شیوە ببینرێت . کەوایە هەول بدە بۆ ئەوەی بۆ یەکەمین جار جوانترین دیمەنی سەر رووی مانگ ببینیت دووربینیِك پەیدا بکەیت و لە ووی مانگ بروانیت !!!!!!
هەندیك زانیاری لەسەر مانگ /

- دووری مانگ لە هەسارەی زەوی 398 هەزارکم
- خولانەوەی بەدەوری خۆیدا 29.53 ڕۆژە
- سورانەوەی بەدەوری زەوی 27.32 ڕۆژە , بەم شێوەیە رووی مانگ بەبەردوامی لایەکی دەبینین و هەرگیز ووەکەی تر نابینرێت .
- پلەی گەرمی رووەکەی , ئەو رووی دەکەوێتە رووناکی 200 پلەی سەدیە , رووە تاریکەکەی -175 سەدی.
- ئەمریکیەکان لە 16/7/1969 دا یەکەمین هەنگاوبنێن و توانیان گالیسکەی بشایی(ابوللو11) هەبدەن کەتوانی 386 هەزار کم ببڕێت بە سەرکەوتوویی کە سێ بشایگەری هەگرتبوو ئەوانیش (مایکل کولنز _ ادوین الدرین _ نیل ارمسترونگ) بوو , هەر دوای چوار ڕۆژ لە هەدانی لە 20/7/1969 یەکەم پگەی پی مرۆڤ لەسەر ووی مانگ لەلایەن(ارمسترونگ) بنەخشێنرێت .

هەڕم عمر کاکل

هاوارێک لەشقامی نازی ئانێ بۆ: یەکێتی نیشتیمانی کوردستان

ئەمە وێک نوێنرایەتی خێپشاندەرانی نازی کەلەئستادا لەلایەن ئاسایشی یەکێتی نزیکەی 50کەسی چالاکمان دەستگیرکراوە بۆ بەیاری دادگا لەکاتکدا دانیشتوانی سنوری پارێزگای سلەمانی شانازییان دەکرد بەهەبوونی هەوایەکی ئازادی بڕێام خەریکە ئەو هەوایش قەتیس دەکرێت ئەمە بەم بەیاننامەیە مڕێتی 72 کاتژمێر دەدەینە سەرکردایەتی و مکتبی سیاسی یەکێتی و ئیدارەی ئاپڕین و ئاسایشی ئاپڕین،.

1- ئازادکردنی سەرجەم گیراوان بە بە مەرج،.
2- دانانی هیچ بەرپرسێک بەشێوەی کاتی،.
3- گۆڕین و لادانی سەرپەرشتیاری ئیدارەی ئاپۆین و بڵاوبوونەوەی ئاسایش و پۆلیس،.
4- لادان و سزادانی بڵاوبوونەوەی گشتی شارەوانیەکانی ئاپۆین،.
5- دانانی کەسانی لێهاتوو تەکنەکەات لەپەستی بڵاوبوونەوەرایەتیەکانی شار،.
6- بەشداری کردنی ژنان لەوەرگرتنی پەستە باکانی ئیدارەی ئاپۆین،.
7- جێبەجێکردنی سەرجەم خاڵەکانی بەیاننامەی یەکەممان کە14خاڵ بوو،.
8- جارێکی تر ئایدگەیەنین کە تەنیا 72 کاتژمێر چاوەڕوان دەبین لەئۆگەری هەر کاردانەوەیەک و تەکدانی ئاسایشی شار ئەمە بەرپرس نین.

وەنەیەک بۆ:-
1- هاوسەرکایەتی یەکێتی
2- مەکتەبی سیاسی یەکێتی
3- پارت و لایەنە سیاسیەکانی سنوری ئاپۆین
4- جەگری سەرەک وەزیرانی هەرێم
5- بریکاری وەزیری ناوخۆی هەرێم
6- پارێزگاری سلێمانی
7- سەرجەم پەرلەمانتارانی سنوری ئاپۆین
چاوەڕوانی وەڵامین
نوێنەرایەتی خێپیشاندەرانی ناڕازی لەڵانیە و دەوروبەری
2020-8-27
ڵانیە

کوردبـــــوون، هەر قومـــــاشێ

نەژادپەرستی کۆن ... کامیار ساپیر

کەمتەرخەمی عێراقیی، فالح عبدالجبار کە خوێندکاری ئێنتێرنێتی سمیث بوو، لەسەر مەسەلەی دەوڵەتی نەتەوەیی و نەتەوەسازیی، پێیوایە بە ئەمەی عێراقیی، بابەتێکە پڕ لە غەم و ناسەرپێیە، چونکە سەیسەلۆجیای نەتەوەیی و سەیسەلۆجیای بنیاتنانی نەتەوە، لە زانکۆ عێراقیی و عەرەبییەکاندا، قەطعەن ناخوێنرێن، لە کاتێکدا لە ئێران و لە تورکیا، دەخوێنرێن. ئەو سەیسەلۆجیا نەتەوەییەی عەبدولجەبار باسی دەکات، ئاگەر ئێنتڕپەلۆجیای نەتەوەییشی بخوێندبا سەر، ئەوە ئەوەندەی تر، قوڵی دەبێتەوە. خەستتریش دەبێتەوە کاتێک سەیری تێکستی کەمەڵ ئەکادیمیستی کورد دەکەیت، لە وەتانی ڕۆژئاوایی، خوێندنی باڵایان، خوێندووە، ئەو دوو ڕشتەیان خوێندووە، کۆچیی فاشیزمی نەتەوەیی و ڕاسیزمی نەژادیی، سەری فیکر و بنی عەقڵی بچووکیانە. بە واتایەکی تر، بە تەنیا هەر پەوەندیی بە خوێندن و پەداگۆجییەوە(مەنهەجی پەروەردە) نییە، بەڵکو پەوەندیی بە فیکر، مەنتاڵیتیی سیاسیی و عوقدەی نەژادیشەوە، هەیە. مەعقوڵە لە هەڵاند و ئوستراڵیا، لە بریتانیا و ئەمەریکا، بە ئەکادیمیی ئەو ڕشتانەت خوێندبێت، کۆچیی ئاستی فیکریی و مەعریفییەت لەگەڵ ئەو کادیرانەی پارتیی، یەکێتیی، گۆران و یەکگرتوو، جیاوازییان نەبێت کە پێچەوسەبەرکانی سەشیاڵ مەدیای ئەو حیزبانە، بەڵێوە دەبێن؟ مەعقوڵە تێکستەکانیان، بیرکردنەوەکانیان و ئێکتێ سیاسییەکانیان، فاشیزمی نەتەوەیی،غوبنی نەژادیی و حیقدی طائیفیی-سوننیی، لە بچێتەوە؟ مەگەر ئەم جارە کوردبوونە، هەر فاشیزمەکەی کورداێتیی، نییە؟

ئەمەی کورد، ئەکادیمستەکانمان لە بەسوادەکانمان، خراپتر شتەکان تێکەڵ دەکەن! بە نموونە عەباس وەلیی، وەڵای ئەوەی هەندە بچوونی جەرییانە و باشی هەیە، بەڵام کاتێ دێتە سەر وردەکارییەکان، کوردییەت (کە کورداێتییە) لەگەڵ کوردبوونداا، تێکەڵ دەکات و وەکو هاومورادیفیش، ڕیزیان دەکات. هەروەها ناسیۆنالیزم و ئێثنیسیتی، وەکو دە و دەشاو تێکەڵ دەکات، بەڵام ئەم تێکەڵکردنەی دوایی دروستە، چونکە بە ناسیۆنالیزمی کوردیی، ڕەگ و بناغەکەی نەژادییە و دواتر طائیفییە(طەریقەتی نەقشبەندیی)، بەڵام وەلیی، بە ناسیۆنالیزمی کوردیی(کورداێتیی) ناڵێت ناسیۆنالیزمی نەژادیی، بەڵکو پێنا بە چەمکێکی تر دەبات کە گوایە ناسیۆنالیزمی کوردیی، ناسیۆنالیزمەکە ناوەڕۆکەکەی دەمەکراتییە! ئەو لە دوایین

چاوپێکەوتنی تەلەفزیۆنییدا کە زیاتر لەوە دەچێ بە ئاوە ڕەکخرابێت کە وەڵامی ئاو نامهێربانییانە بداتەوە کە بە قەولی خۆی، هەندە لە کوردە ئێرانییەکان، نامیهربانییان بڕامبەری کردووە و ئیرادیان لێی گرتووە. وەلیی، بەو هەموو تێجروبە ئەکادیمییەی(Academic expertise) هەیەتی و بە مەژووی نزیک بە صەد ساڵی ناسیۆنالیزمی کوردیی(دیارە بە فەرمە سەرتاییەکان)، چونکە لایەنە فیکریی و مەعریفییەکەی ناسیۆنالیزمی نەژادیی بە گرنگ نییە، دێت ئیراد لە سمکۆی شکاک دەگرێ و بە ناسیۆنالیستی نازانێ، چونکە لەبەر بەرژەوەندیی عەشیرەتیی، دوو جار، شارە کوردییەکانیانی تاڵان کردووە! و ئاغای وەلیی، نیگەرانە لەوەی شکاک، بە ناسیۆنالیست، بزانرێت!

دەی بە هەمان میکانیزم، میژەد و ستاندارد‌ێک کە وەلیی، شکاکی پێ موحاسەبە دەکات، دەبێ شێخ مەحمودی سەرسەریی(پیشەیەکی موخابەراتیی و ئیداریی بوو) عوثمانییەکان و دواتر مورتەزیقەی کەمال ئەتاتەرک، لە مەژووی ناسیۆنالیزمی کوردیی بهێنرێتە دەرەوە. بە دەنیاییەوە دەبێ مەلا موصتەفای پیاوی موخابەراتێ ئیقلیمیی و جیهانییەکا و حیزبەکەی و کۆمەکانیشی، بەهەمان دەردی شکاک و شێخ مەحمود، بچن، چونکە ئەمان لە هەموو بنەماڵە سیاسییەکان، زیاتر ناسیۆنالیزمیان بە ئاجندا عەشیرەتییەکانی خۆیان بەکار هێناوە و بگرە هەژموونی بنەماڵەیی خۆیان، بەتەواویی بەسەر پارتییشدا، فەرز کردووە. ئەم پێوانەیەی وەلیی، بە تاڵبانیی، قاسملێ و نەوشیروان موصتەفایش دروستە، چونکە ئەمانەش ئەوەندەی غەمی ژیانی شەخصیی خۆیان و بنەماڵەکانیان بوونە، ئەوەندەی پەوەندیی موخابەراتییان هەبووە، شتێکی ئەو تۆیان بە عەشیرەتێکی گەورەی کورد نەکردووە کە وەلیی بە نەتەوەی کوردی ئەژمارد دەکات؟ دەی گرفتەکە و خەڵڵە فیکرییەکە لەڕدایە، ئەوانەی ڕەخنە لە پارتیی و یەکێتیی، لە دەمکراتەکان و کەمەکان، دەگرن و دەڵێن ئەمانە ناسیۆنالیزمیان ناشیرین کردووە، یان هەندێکیان دەڵێن ئەصڵەن ئەمانە ناسیۆنالیست نەبوون و بە تەمای ئەوەن، پاش صەد ساڵ لە فەشەلی ڕەهەندە فاشییەکانی ناسیۆنالیزم بە گشتیی لە ناوچەکەدا و نزیک بە هەشتا ساڵی فاشیزمی کوردایەتییش، دەیانەوێ ناسیۆنالیزمێکی تری کوردیی بەسەر پێ بخەن بە ماسکی ئەفەندیی-مەدەنیی-ئەکادیمیی و توەهاتی نوخبەویی، بەتەام بە مەغز هەمان فاشیزمە نەژادییەکە بێت. کەمیدیای ئەکادیمیی و مەعریفیی ئەمانە، ئەوەیە کە هەشتا، باسی خورافێی ناسیۆنالیزمی مەدەنیی و ناسیۆنالیزمی پەکەوتیان(کە مەهزەلەی ئەکادیمییە) و ناسیۆنالیزمی نوخبە! دەکەن.

کوردیەت و کوردبوون، لای عەباس وەلیی کە ئەو تەکنیان دەکات، هەوەستی سیاسیە، بەڵام بە ئێثنیسیتی(نەژادیی-عرقي) نازانێت. رەنگە بەشی هەوەستە سیاسیەکە، پەیوەندیی بە ماک و نەژادی کوردەوە نەبێت، چونکە بە دەیان هەزار کەسی تر، لە نەژادەکانی تر لەگەڵ قەضیەی کورددا (بە تایبەت لە تورکیا و سوریا)، هاوسەزن و کوردیش نیین، بەڵام گومانی تێدا نیە، کوردبوون، فەرهەنگی ئێثنیتیکیە(جواناسیە) دراوە بە کورداێتیی و بە ناسیۆنالیزمی نەژادیی کوردیی، ئەوانەی لەناو کورددا ئەم دەکەن، بە فوگری(فقر) ی فیکریی و سیاسییان دەگەڕێتەوە، هاوکات، جەرگەکە لە فەم و درکەردن لەگەڵ خوددا کە لە رووبان نایەت، راستەوخۆ، داکۆکیی لە ئیستیحماری کورداێتیی و ناسیۆنالیزمە نەژادیی و طائیفیەکەی کورداێتیی، بکەن. چەند ساڵ لەمەوبەر، لەگەڵ چەند نووسەر و گەنجێکدا، چەندین وتار و توێژینەمان لەسەر ئەم دەردی کوردبوون و کورداێتیە ،لەسەر جیاوازیەکان و لێکچوونەکانیان نووسیوە، وەکو پوختەیەک لەو باسانە، مرۆڤ باس لە فیکر بکات، زەر عەیبە لە پەنای سەنگەری نەژادیەوە، باسی فیکر و ئەکادیمیا و سیاسەتی مەدیرن بکات؟

بیکە بە عەرەبیی و ئینگلیزیی، باشتر ئەم مەفهومە نەژادیەی کوردبوون، رووتر دەبێتەوە. وەکو لە قورئاندا هاتووە { يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ } [الحجرات 13]، مەبەست لەوەی فەان عەرەبە، یان کورد یان فەانسیی و ئامانیە، بە تەرمە دیینییەکە(جعلناكم) بەکارهاتووە! بە واتایەکی تر، خودا مرۆڤکانی بە گەل و قەبیلە و گرووپ و زمانی جودا دروست کردووە… کەواتە کوردبوون و عەرەببوون، لە جوغزە دیینییەکەوە، لە ئیرادەی من و تەدا نیە، ماکێکی لاهووتیە و قەدەرێکە لە دەرەوەی ئیرادەی ئەو مندانەی لەناو ئەو هەز و خەە و گرووپانەدا لە دایک دەبن. بیکە بە ئینگلیزیی، being a Kurd، نەک هەر مانایەکی ئیستیدلالیی سیاسیی و کەمەایەتیی ناگەیەنێت، بەڵکو لە تەرجەمەی گووگلیی دەچێت. لە ئەدەبی ئینگلیزیی، عەرەبیی و فارسییدا، کاتە باس لە نەژادی نەتەوە و گرووپەکان دەکرێت، یان باس لە مەظلومییەت و چەوساندنەوەی ئەو گرووپە نەژادییانە دەکرێت، چەمکی ئێثنیسیتی(العرقية و قوميت) بەکاردەهێنرێت، نەک رەگە دیینیی یان سروشتیەکەی، بە واتایەکی تر چەمکە ئیلاهیەکە(ئەگەر موتەدەین بیت) یان چەمکە سروشتیەکە(

ئاگر مولحید بیت)، بەکارناهێنرێت، چونکە لە باری فیکریی و مەعریفییەوە، زۆر وڕانیە و مەگەر بەس مێنتالیتییەی نژادپەرستییەکەی ڕەشنبیری کورد و ئینتەلەجێنسیای نەرجسیی کوردی تاراوگە، بتوانێت، غەزەلی سیاسیی پێوە بکات. هەر بە فیعلییش، عارەکی فیکریی و زمانیی گۆڕیە، ئەکادیمیستی کورد، بە خەدزیینەوە لە بەکارهێنانی ناسیۆنالیزمی نژادیی-کوردایەتیی، چەمکی کوردبوونی پێ لە ئێتنیسیتی، بەکاربهێنێت؟

ئەماس ئەریکسن، لە کتێبی ئێتنیسیتی و ناسیۆنالیزمدا 2002، پێیوایە کە چەمکی نژاد و ناسیۆنالیزم، بە تایبەتییش بڕیەکەوتنە نژادییەکان لە شوێنە جیاوازەکانی سەرزەمیندا، لە هەشتاکان و نەوەدەکانی صەدەی ڕابردوودا، ڕۆژی ئەو سکەلارانەی لەسەر ناسیۆنالیزمی نژادیی قسەیان کردووە، بەرەو زەربوون بردووە. هەموو ئەمانیش، ڕاستەوخۆ، پەیوەندییان بە زانستی سیاسیی، مێژوو، سوسیۆلۆجی و ئینتڕپۆلۆجیای کەمایەتیی گرووپە ئێتنیکییەکانەوە هەیە و هەموویشیان، سەر بە ئاقارە نژادییەکانی ناسیۆنالیزم دەکوتن. بە گشتیەوە بە بچوونەکەی عەبدولجەبار، ئەم پێنابردنە بە جوانکردنی چەمکی نژادیی لەبن بنچکی"کوردبوون"دا، هەر گشتیەوە بە ناسیۆنالیزمە نژادییەکە و لەڕشەدا، بە دیاریکراویی بە کوردایەتییە موقییتەکە (abhorrent) . بەهەوای ناسیۆنالیزمەوە، بە سەربەخۆشیی و بە حەماسەوە، ئەم نژادییانەی کورد، بە تایبەتیی مەریوانی وریا قانع، پێیانوانە کە چەن تورک، وەکو کورد پێلارمان دەدەن، دەبە ئەمەیش وەکو کورد دیفاع لە خەمان بکەین؟ بە زمانەکی خاکیی، دەڵێن، پێویستە شتەکە بکەین بە شتەی نژادیی و بکەوینە قەکردنی تورکەکانەوە!

لە واقیعدا، ئەوانەی پێیانوایە کە هەندە نووسەر و گەنجانی کوردستان، خودنەفرەتییان لە کورد هەیە و خەیان بەکەم دەزانن، ئەوە بییرکردنەوەی کۆشەیی و ستەریەتاپیانەیStereotype خەیانە و لە جوغزی عەقڵە نژادییەکەی خەیانەوە سەرچاوە دەگرێت کە لە ناوەوە، حیقد و بوغزی نژادییان تێدایە و هەست بە ننگیی نژادیی Ethnic Stigma خەیان دەکەن و زەرجار ، روو بە دەرەوە، ئەم ننگییە بە تەحقیر contempt بەرامبەر نەتەوە و نژاد و گرووپە کەمایەتییەکانی دراوسێی کورد، دەردەبڕن. ناسیۆنالیزمی دایسپۆڕی کوردی کوردستانی عێراق و ئێران، پە پێیەتی لەم توخم و مەعدەنە نژادییانە.

ئەم جەختکردنەوەیە لەسەر ئەوەی کە جەعل و بوونی تە ئەوەیە کە

کوردیت و زمانت کوردیی(بە دڕ لەوی کورد، بووە بە خاوەنی چەند زمانی لە یەک جودا، نەک چەند دایالێکتێکی سەر بە یەک زمان)، بونیاد و ستراکتەرت کوردیی، ئیتر تەی کورد، موعارەزی بە ئەوی لەسەر زمانەکەت، یان نەژادەکەت، یاخود گرووپە کەمەایەتییەکەت، بەر حوکمی سیاسەوە بکەویت لە کوردستانی عێراقدا! ئەمە وەڵای ئەوی دڕیەکی زەر گەورەی مەژووییە، وەڵای ئەوی ئاوکردنە لە ئاشی چەتگەرییەکەی کوردایەتیی و بیزنسە دیان میلیارد دۆلارییەکانی رائیدەکانی ئەم ناسیۆنالیزمە نەژادیی-طائیفییە کوردییە، لە هەمان کاتیشدا، جەختکردنەوەیە لەو تەحەییوزە نەژادییە(ئێتنۆسەنتریزم- Ethnocentrism) ی هەندە نووسەری نەرجسیی کورد، بە دەردەدیی بییرکردنەوە شاعیریی و نەژادییەکانی خیان، هەمیشە خیان دەخەنەوە و لە ناوەوە، زیاتر خیان کڵەر دەکەن و عاقیبەتیش، بە ناوی یەکییزیی، کوردبوون، خوێنی کورد،ڕەنگی کورد ، ئەندامی نەرینە و مەینەی کورد و صەدای کوردەوە، هەمیشە، بە راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، داکەکیی لە مانەوی قەوارەی ئەم دزە گەورانەی کوردایەتیی دەکەن و سەنگەربەندیی ئێتنۆسەنتریزم لە گەلان و نەژادەکانی تر دەگرن. ئێتنۆسەنتریزمەک کە هەمیشە پەوەندییەکی ئەرگانیی و ئولفەتێکی توندی بە راسیزم و فاشیزمی نەتەوەییەوە هەیە.

ئەمەی سەرەوە، بەشی سێیەم و کۆتایی بوو لە زنجیرە وتاری(کوردبوون و کوردایەتیی، چەشتی مجۆری نوخبە نەژادییەکان)

Erikson, T.H,(2002) Ethnicity and Nationalism,2nd .edn. London: Pluto Press

---

هەرەمی کوردستان: لە نێوان قەیران و شەشدا … ئازاد ئارمان

حکومەتی عێراق و هەرەمی کوردستان بە قەیرانێکی قووڵی سیاسی، ئابووری و ئیداریدا تێپەردەبێت. ئەم قەیرانە تەواوی جوگمەکانی

کۆمەڵگای عێراق و کوردستانی گرتۆتەوە. لە سەکتەری تەندروستی بگرە تاوەکو خزمەت گوزارییەکانی وەکو ئاو، کارەبا پێوەردە ....هتد. سەرەرای ئەمانەی سەرەوەش کە چەندین ساڵە بەردەکی بەر کۆمەڵانی خۆکی کرێکار و زەحمەتکێش گرتووە. ئەم ئەزمەیە تەواوی کۆمەڵگای لە لێواری هەژاریەکی بێ وێنە و مەرگ و کارەساتی هەموو رۆژە بردووە. هاتنی پەتای قایرەسی کۆرۆناش ئەزمەکەی چەندین بەرابەر قوولتر کردۆتەوە و حکومەتی هەرێم بە بنبەستی تەواو گەیشتووە و هیچ جوڵەیەکی نەماوە تەنها دەزگا سەرکوتکار و چۆسێنەرەکانی چالاکن لە دژی جەماوەری نارازیی.

لە بەرامبەر ئەم هەلومەرجە نالەبارو کارەستبارەدا کە کۆمەڵگای کوردستانی پێدا تێدەپەڕێت. دوو تێروانین و دیدگای سەرەکی لە بەرامبەر ئەم ئەزمەیەدا دەبینرێت و زۆق خۆی نیشان دەدات. تێروانینێک پێی وایە مادام بێکاری رۆژێکی بەرزی وەرگرتووە و تەواوی کرێکاران و کارمەندان موچەبراوکراون و خزمەتگوزارییەکان لە سفر نزیک بوونەتەوە و دەسەڵاتی سیاسی بەرژوازی کۆلۆنی تێکۆتووە و ...هتد.. ئەم ئەزمەیە راستەوخۆ بەرەو شەش و ڕاپەرینی جەماوەری دەچێت و دەبێت ئەرکەکانی خەمان بێ ووەدانی ئەم شەشە ئامادە بکەین. ئەم دیدگایە تەنها تایبەتمەندی کورستان نییە و بەڵکو لە ئاستی جیهانیشدا لە دوای شەشی فەرەنسییەوە تاوەکو ئەمڕۆ وجودی هەیە بەڵام لە ڕاستیدا ئەم ئەزمانە لە هەندێک دەورانی مێژوویدا نێک بەرەو شەش هەنگای نەناوە بەڵکو لە سیەکانی سەدەی بیستەمدا بووە هۆی هاتنە سەر کاری چەندین دەسەڵات و رژێمی فاشیست لە ئەوروپا. بە کارەساتی مرۆیی کۆتایی هاتووە. هەکارەکەشی نەبوونی ئەلتەرناتیفێکی شەشگێرانە و کارساز بووە لە مەیدانی عەمەلیدا.
دیدگای بەرامبەر یاخۆد تێروانینی دووەمیش پێی وایە سنوربەندییەکی تەواو هەیە لە نێوان قۆیران و شەشدا و هەمیشە پێداگری دەکات لە سەر داخوازییە ئابووریی و سیاسیەکان لە چوارچێوەی هەمان سیستەمدا. ئەوە ڕەتدەکاتەوە کە ئەزمە و قۆیرانەکانی سەرمایەداری چەگەلە بەبستەت بەرەو شەش و ڕاپەرین.
هەڵەی ئەم تیۆر و تێروانینەش لەوەوە سەرچاوە دەگرێت تەنها ئەم لایەنەی ئەزمەی سەرمایەداری دەبینێت کە کە لە سەرەوە نموونە گەلێکمان هێنایەوە. بەڵام لە هەمان کاتدا ئەزموونی سەد ساڵی ڕابردوو ئەوەشی نیشانداوە کاتێ سەرمایەداری دەکەوێتە ئەزمەو و قۆیرانەوە هەموو جارێک بە سەلامەتی لەم ئەزمەیە ڕزگاری نابێت. قۆیرانە تازەکانی ئەم دوایانەی ڕژێمە سەرمایەدارییەکانی

ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست وەکو تونس و میسر لیبیا و سوریا … هتد. نیشانی داوە کەمەڕگا هەموو کات ناتوانێ ریفەرم و چاکسازیی لە چوار چێوەی هەمان دەسەڵاتدا قبوول بکات. و داوا و پراکتیکی گەلانی شۆشگێڕانەی دەوڵەت. ئەگەر بە کەنکریتیش قسە بکەین لە سەر ئەم قۆناغەی لە کوردستان لە ئارادایە. دەبینین باڵە بەرژوازییەکان بە ناسیونالیست و ئایینی و نیولیبرالییەوە بە ڕەگرتن لە قولبوونەوەی ئەم قۆناغە چەندین بەربەست دەخەنە پێش گەلانکاریی بنچینەییەکانی جەماوەری نارازیی لەوانە: گەرانەوە بە بەغدا، هەڵبژاردنی پێشوەخت، کەنگرەی نیشتیمانی و شۆڕشی سپی و چەندینی تر.

ئەڵتەرناتیڤی بەڕەی کرێکاران و جەماوەری ملیانی لە خوارەوە دەتوانێ ئەم قۆناغانە بە قازانجی بەڕەی کرێکاران بشکێنێتەوە و تورەیی و نارەزایەتی جەماور بەرەو هەڵکشان ببات و هەنگاو بە هەنگاو سەنگەر لە دەسەڵاتدارن بگرێت و هێزمووندی شۆشگێڕانە لە ناو جەماوەری نارازیی پەرە پێبدات لە خۆپیشاندانی سەرانسەریەوە هەنگاو بنێت بە مانگرتنی گشتی و تاوەکو وەلانان و ئامالینی ئەم دەسەڵاتە بگرن و بنەماڵەیی یە. نابێت تەنها تەکەشانی بەرتەسک بکاتەوە لە چوارچێوەی خەباتی ئابووری و داخوازییە هەنوکەییەکان، بەڵکو گرنگە دەبێت وەکو بزووتنەوەیەکی شۆشگێڕانەی سیاسی دەرکەوێت و هەست نەستی جەماوەر بەرەو لای خۆی ڕاکێشت هەنگاو بە هەنگاو لە گەل جەماوەری نارازیی بێت زەر لە پێشیانەوە نەبێت لە بزووتنەوەکە دوورکەوێتەوە. لە هەمان کاتدا پایەکانی دەسەڵاتداریی دیموکراسیی کرێکاران لە خوارەوە وەکو (شورا کرێکارایەکان، کەمەڵە هەرەوزییەکان، کەمونەکان) یان هەر ئامرازێکی تری عەمەلی و کارساز بنیاتبنێت. مەرجی کەتاییش بە سەرکەوتنی کرێکاران و کەمەڵانی ملیانی خەڵک لە خەباتی بەردەواميیان دا بوونی هێزێکی پێشەنگە.

22/08/2020

گەڕان بە دوای سەربەستیدا لە ڕەمانی ژنەکان وەاتییان نییە … سەدیق سەعید ڕواندزی

لە کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی،هەمیشە ژن بوونەوەرێکە کە تەنها لە خزمەت تێرکردکردنی زایەندەکانی پیاودایە.لە دیدگای بەشێکی زۆری پیاوی ڕۆژهەڵاتیدا،ژن تەنها لە پێناو پیاودا بوونی هەیە. ئەم ڕوانینە، بەرهەمی بیرکردنەوە و ڕوانینێکی تایبەتە،کە بۆتە بەشێك لە پاشخانی هزری زۆرێك لە تاکەکانی کۆمەڵگەکە لە زۆرکاتدا پەیوەندی بە نەتەوە و جواگرافیاو کولتووری دیاریکراوی نەتەوەیەکیشەوە نییە. بەڵکو لە زۆرجێگەدا بوونی هەیە. دەستکاریکردنی ئەو ئەقڵیەتە و گۆڕینی ئەو ڕوانینە کەبۆوای بە سەربەستی و ئازادییە بۆ سنووورەکانی مرۆ هەبێت، گۆڕانکارییەکی ڕیشەیی و هزری گەورەی دەوێت. چونکە لە دیدی ئەواندا،سەربەستی و ئازادی ژن، دەبەسترێتەوە بە دەرچوون لە نەریت و سنووورەکانی کۆمەڵگە. بەڵام ئاخۆ سەربەستی ژن لە ڕۆژهەڵاتدا، هەروا بە ئاسانی، بۆ گرفت و شکانەوە ودەستدرێژی دەچێتە سەر؟.

ڕەمانی(ژنەکان وەاتیان نییە)چیڕۆکی ژنێك بە ناوی(خەجێ خەیاڵاوی)دەگۆڕێتەوە.کە کوردستان جێدەهێڵێت و دەچێتە نەرویج. دەسپێکی ڕۆمانەکە، بە گەیشتنی خەجێ بۆ ئەوروپا دەست پێ دەکات.بەڵام ئەمە دەسپێکی ڕووداوەکە نییە.لێرەدا ڕۆمانووس لە ڕێگەی مۆنتاژی سینەمایی و تەکنیکی فلاشباکەوە،ڕووداوەکان بەیەکتری دەبەستێتەوە، ئەو نەیویستووە کەی ڕووداوەکان لەسەر یەك هێڵی گۆڕانەوە بگۆڕێتەوە،لە سەرەتاوە تا کۆتایی. چونکە ئەوکات نە خوێنەر چێژی لە خوێندنەوەی ڕۆمانەکە وەردەگرت،نەدەبووەجێگەی پرسیارو ڕامانیش لای. بەڵکو دوای ئەوەی دەگاتە خۆرئاوا،ئەو کات لە ڕێگەی دیمەنی جیاوازەوە، دەگەڕێتە ژیانی منداڵیی خۆی و جەنگ و نەهامەتییەکانی برسییەتی و ژیانی سەختی نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو، تا بە ئەزموونە کەسی و خۆزانییەکانی خۆی دەگات، پاشانیش جەهێشتنی نیشتمان.
کارەکتەری ڕۆمانەکە، لە پێناو گەیشتن بە سەربەستیدا، لە پێناو شەی خود و داکۆکیکردن لە بەهای بوونی خۆی وەك مرۆڤێك نەك ژنێك،لە ململانێیەکی گەورەی ژیاندایە.خەجێ بۆ ئەوەی ژیانێك هەبژێرێت کە خۆی دەیەوێت، نەك بۆی هەبژێرن،سەرەتا دەبێ هەموو

ئەو تەوق و سندمانە بپچڕنێت، کە ژیانی ئەویان لە هەزار لاوە بەستێتەوە. بە تایبەتیش کە هەموومان دەزانین ژیانی ژن لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، هەرگیز وەکو ژیانی هەگەزەکەی تر نییە. ژنبوون لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، هەر تەنها هێما نییە بۆ بوونی مرۆڤێك، بەڵکو شوناسێکی گەورەتری هەیە،کە ئەویش خێزان و بنەماڵە بەرجەستە دەکات. بەو مانایەی، مێالی ژن،هەر تەنها مێالی خێ نییە،بەڵکو مێالی هەموو ئەوانەیە،کە لەووی خوێن و نەژادەوە دەچنەوە سەری.بۆیە پارێزگاریکردن لەو مێالە، پارێزگاریکردنە لەو شوناسە. ئەم شوناسە چۆن دەپارێزرێت؟بەگومان بە سنووردارکردن و دیاریکردنی مەوداکانی ئازادی ژن لەو چوارچێوە ئەقڵی کۆمەاڵیەتییەی کە بۆی دەکێشرێت.بۆئەوەی ژنیش بتوانێت سنووری ئەو سەربەستییە دەستکرد و نەخشێنراو و کۆنکریتییە ببڕێت، دەبێ یاخی بێت و بە گژ هەموو شتێك دابێتەوە،کە بوونەتە نەمی کۆمەڵگە. لێرەوەش خەجڵی کارەکتەری سەرەکی ڕۆمانەکە، یاخی دەبێت و پشت لە هەموو شتێك دەکات.

سەرەتای ئەو یاخیبوونە، بە جێهێشتنی ماڵ دەست پێ دەکات. بەگومان لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، ماڵ بە مانای شوناسی ژن و ژیانی بچووك کراوەی ژن.تەنانەت زۆرجار دەگوترێت:(ژنێك بینە باببیتە ماڵ). ئەم دەربڕینە، خێ لە خێدا، بەرجەستە کردنی شوناسی ژنە لە ئاستی بووندا. ماڵ بۆ ژن، هەر تەنها ڕووبەرێکی بچووك کراوەی کۆمەاڵیەتی و فیزیکی نییە، بەڵکو هێمایەکیشە، بۆ سنووردارکردنی سەربەستی ئافرت.بۆیەشە دەبینین، ژن و ماڵ تەواو کەری یەکترین و بە داخەوە بەشێکی زۆری ژنانیش، وەها بیردەکەنەوە.ماڵ پیرۆزییەکی کۆمەاڵیەتی و پەروەردەیی هەیە بۆەگەزی مێ، جێهێشتنی ماڵ، گەورەترین لادان وناپاکی و هەڵەیە، کە ژنێك پێی هەبستێت. دەرچوون لە ماڵ،واتا دەرچوون لە هەموو ئەو بەها خێزانی و مێالی و کۆمەاڵیەتییانەی، کە دواجار مانایەك و بەهایەك بە بوونی ئەو خێزانە دەدەن لە ئاست ئەوانیتر. لێرەوەش کاتێ دەبینین ژنێك بە ئارەزووی خێ لەگەڵ پیاوێك دەڕوات و ماڵ جێدەهێڵێت، ئیدی تەنها سێنەوە و کوشتنی ژنەکە، ئەو مانا و بەهایە بۆ خێزان دەگەڕێنێتەوە.

بۆیە گەیان بە دوای سەربەستی لە کۆمەڵگە ڕۆژهەاڵتییەکاندا بۆ ژن، هەر تەنها داماڵینی فۆرمێکی دیاریکراو و یاخیبوون نییە لە ئاست شتێك، بەڵکو هاتنەوەیە بەگژ هاوسەر، ماڵ، خێزان و کۆمەڵگە، کە ڕەنگە دواجار باجەکەی خوێنیش بێت. خەجێ دەزانێت سەرەتای ئەو هەنگاوە، بە جێهێشتنی ماڵ دەبێت، بۆیە کاتێ لە نێوان ڕق و

تووەیی دایك و خوشكەكانی و غەزەب و شەهامەتی پیاوانەی براكانی ماڵ جێدەهێشت، دەزانێت ئەمە كۆتایی هەموو شتێك نییە، بەڵكو دەسپێكی گەڕانە بە دوای سەربەستییەك كە پێویست دەكات لەگەڵیدا كەمەگە و نیشتمانیش جێبهێشت. بۆیە لەدوای جێهێشتنی چوار دیواری ماڵ، سنووركی گەورەتر دەبینێت، كە ئەویش سنووری كەمەگە و جوگرافیایە. لەوێوەش دەڤاتە ئەوروپاو لە نەرویج دەگیرسێتەوە. بەڵام ئایا خەجێ خەیاڵاوی بە گەیشتنی بۆ نەرویج، ئیدی هەموو خەونەكانی هاتنە دی و گەیشتە ئەو خۆشبەختییەی خۆی دەیویست؟ یەكێك لەو وێنانەی لەو ڕۆمانەدا، ئەژین بەزمانێكی سادە، بەڵام بە قووڵایەكی فیكرییەوە كاری لەسەر دەكات، هەڵگرانەوەی ئەو وێنە ئەبستراكت و بەهەشتییە بۆ خوێرئاوا كە لە هزری زۆرێك لە مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی و كوردیش وەك بەشێك لەو جوگرافیایە بوونی هەیە. وێنەیەك كە خوێرئاوا یەكسان دەكات بە بەهەشت و نرخ و بەهایەكی هێندە گەورە و ئایدیالی پێ دەدات، كە هیچ ناشرینی و خەوشێك لەخۆناگرێت. خوێرئاوا بە گشتی لە دنیابینی بەشێكی زۆری مرۆڤی كورددا، بەهەشتێكی بونیادنراوە لە سەر زەوی كە بوون و ژیان تیایدا بۆ گرفت و كێشەن. ئەم وێنە جوان و خەیاڵییە تا ئەو شوێنە بردەكەن، كەنابنە بەشێك لە واقیع و ژیانی كرداریانە لە خوێرئاوادا. هەر كاتێك ئەو وێنە ڕوئیا كراوە، لەخەیاڵەوە بووە واقیع، ئیدی مرۆڤ هەست دەكات، شتێكی جیاوازتر هەیە لەوەی كە پێشبینی دەكرد. خەجێ خەیاڵاوی، ئەگەرچی تووەیە لە ماڵ، لە نیشتمان، لە هەموو بوونێكی نێو ئەو جوگرافیایەی ناسنامەی ئەو پێكدێنن، بەڵام لە یەكەمین چركەی گەیشتنی بە نەرویج، هەست دەكات كە ئەویش بەر وێنەیەكی دیكەی جیاواز و پارادۆكس دەكەوێت لە وەی كە خەونی پێوە دەدیت. لە خوێرئاواشدا، لە نەرویجی سەهۆڵبەندانیشدا، خەجێ هەمان ئەو كەسەیە كە لەنیشتمان بوونی هەبوو، بەڵام بە بەریەككەوتنی جیاواز. لە میانەی ئەو بەریەككەوتنەدا، ڕۆمانووس گومان دەخاتە سەربەشێكی ئەوچەمكانەی، كەهەمیشە وەك سیمایەكی مرۆڤدۆستی و ژیاندۆستی و سەربەستی، دەدرێنە پاڵ خوێرئاوا. خەجێ بەشێك لەو بەهەشتە خەیاڵییە، پووچەڵ دەكاتەوە كە هەمووان خەونی پێوە دەبینن. ئەویش كاتێ خۆی وەك تارمایەك لە نێوان ئەو هەموو مرۆڤانە دێتە بەرچاو. ئەو لە شەقامدا هەزارەها ئاژەڵدەست وژینگە دەست مرۆڤی جیاواز دەبینێت، بەڵام هەمووان دواجار خەجێ وەك تارمایەك دەبینن و بەلایدا ڕەت دەبن، وەك ئەوەی هەر مرۆڤیش نەبێت. ئەوەی لێرەدا بەهایەك بەبوونی ئەو دەدات ئیقامەیە. واتا نااسنامەیەكی بچووك، كە بە هێیە و پێگەیەك دەداتە هەبوونی ئەو لەوێدا. خەجێ بەوای وابوو بە جێهێشتنی نیشتمان، لە سەربەستییەكی سنووردارەوە دەپەڕێتەوە سەربەستییەكی

بۆ سنوور، بەڵام ئەم سەربەستییە تەنها بۆ ئەوانە مانای هەیە، کە بەشێکن لە بوونی ئەو نیشتمانە و ئەو ناسنامەیە.کە خەجێ نیشتمانی خۆی جێدەهێڵێت،لە پێناوی ئەوە نییە کە نەرویج دەکاتە نیشتمانی هاستەقینەی خۆی، یاخود ئەو جێهێشتنە، گۆڕینی سنووردێك نییە بە سنووردێکی دیکە، بەڵکو هەوڵدانە بۆ تێکشکاندنی هەموو ئەو بەربەستانەی ئازادی ئەو وەك مرۆڤێك ودواتریش وەك ژنێك سنووردار دەکەن.ئەو دژی ئەو سنووردارکردنە ئایینی و نەتەوەیی و هەگەزیی و نیشتمانییە،کە هەیە.

بەبۆای خەجێ، نابێ هیچ سنووردێك بۆ مرۆڤ لە هەرکۆمەڵێکی ئەم دنیایە بێت، بوونی هەبێت. نەبوونی سنوور بۆ سەربەستی مرۆڤ، بەو مانایە نییە کە چیت دەوێ بیکەیت، وەك ئەوەی بوونی ژنێکی سەربەست لە ئەوروپا بە بەڵەلایی دەزانین و دایکی خەجێش بە تووڕەییەوە لە تەلەفۆن بەو دەڵێت:(تۆبە تەنیا لە ئەوروپا چ دەکەیت).بەڵکوخەجێ نایەوێت دواجاربوونی ئەو وەك مرۆڤێك بچووك بکرێتەوە لە ناسنامە.لێرەوەش ئەو بۆچوونەی ڕاسەمان بیر دێتەوە کە جەخت لەسەر لە دایکبوونی مرۆڤ بە سەربەستی دەکاتەوە، بەڵام دواتر ژیان ئەوسەربەستییەی لە قاڵب دەدات. خەجێ کە دەگاتە نەرویج، وا هەستدەکات ئیدی ئەو وەك مرۆڤێك سەربەستە،چونکە هەمیشە ئەوروپا وەك هێمای سەربەستی و ئازادی دەبینین،بەڵام لەوێش ناچارە بە هەشی بژیت و بە هەشی کار بکات و بە هەشیش بخەوێت.بوونی خەجێ لەوێ بەستراوەتەوە بە بوونی پارچە کاغەزێکی مردوو، کە تەنها ڕۆگەی پێ بدات وەك مرۆڤ بژیت.
ئەم پارچە کاغەزە دەبێتە مایەی پرسیارێکی قوڵ بۆخەجێ،کە چۆن دەبێت لەو ئەوروپایەی بەلانکەی هاووڵاتیبوون و ئازادی دەناسرێت، مرۆڤێك لە چاوەڕوانی وەرگرتنی ئەم پارچە کاغەزە، کە مافی نیشتەجێبوونی پێ دەدات، لە چاوەڕوانیدا ڕۆژەکان بە یەکتری بسپێرێت.مەگەر لێرەش سنووردێك بەسەربەستییەکانی مرۆڤ هەیە؟ئەگەرهەیە دوورکەوتنەوەی خەجێ لە وڵات چ مانایەکی دەبێت؟لە بنەڕەتدا خەونی خەجێ گۆڕینەوەی شوێنەکان و سنووڕەکان نییە بە یەکتری، بەڵکو گەڕانە بە دوای سەربەستییەك کە مرۆڤ لە ژێر هیچ پاساوێکەوە دیل نەکات.

ئەگەر خەجێ لە کوردستاندا لە بەر ستەمی پیاوسالاریی ونەبوونی ئازادی بۆ ژیانی خۆی و توانجەکانی کۆمەڵگە، هەستی بە سەربەستی نەکردبێت، ئەوا لە نەرویجیش لە بەر نەبوونی مافی مانەوە، ئەو سەربەستییەی نییە کە خۆی بە دوایدا وڕەبکو لەوێش جۆرێکی

دیکەی سنوور هەیە، بەڵام بە شێوەیەکی دیکە و بەپاساوێکی دیکە.کە ئەمەش بۆ ئەو جێی پرسیارو ڕامانە.ئەو دواجار دێی بە وەرگرتنی ئیقامە خۆش دەبێت، بەڵام هەست دەکات هەمان خەجێی جارانە و هیچ شتێك نەگۆڕاوە. بگرە بڕتە ڕێبەرێکیش.لێرەدا دەمەوێت وەك خوێنەرێك لە سەر بەریەککەوتنی خەجێ، وەك کارەکتەرێکی کورد و ژنێژهەڵاتی، هاوکات ژنێکی بوێرو سەربەست و ئازادیش،بە نەرویج و خۆرئاوا بەگشتی بوەستم.بڕگومان بەریەککەوتنی خەجێ بە خۆرئاوا،بەریەککەوتنێکی جوگرافی و کولتووریی و ژینگەیی نییە، کە سەرەنجام بە غەریبییەکی گەورە و کوشندە کۆتایی دێت، وەك ئەوەی لە بەشێکی زۆری ژنانی کوردی و مرۆڤی کوردی ئاوارەبوو بەگشتی دەیبینین.ئەم بەرکەوتنە، بەرکەوتنێکی ڕوحی و مرۆڤانەیە.

ئەژینی نووسەری ژنانەکە،هێندەی مەبەستیەتی وەك سیسیلێژستێك،لە سەر ڕەهەندی ڕوحی مرۆڤی خۆرئاوایی بوەستێت،هێندە جوانی و داهێنان و ژیاریەکانی نەرویجی بەلاوە گرنگ نییە. گەرچی لە هەندێ شوێنی ژنانەکەشیدا، وەسفی ئەو جوانیانە دەکات.ژنانووس مەبەستیەتی، لە سەرهزرو قووڵایی دەروونی مرۆڤەکان بوەستێت،جا چ مرۆڤی کورد بێت، یان خۆر ئاوایی.بۆنموونە:کاتێ وەسفی ماڵی خاڵ و خاڵژنی دەکات،دەڵێت:(لە شوێنێکی بەرزو جوانی سەرشاخێك بوو). ئەم جوانییە دیکۆرییی و ڕاگوزەرییە، بۆ خەجێ نە دەبێتە جێگەی پرسیار،نە سەرنجیشی ڕاکێشیت،بە پێچەوانەوە ئەوەی بۆ ئەو دەبێتە جێگەی هەڵوەستە کردن، پەیوەندی خاڵ و خاڵژنی وەك دوو مرۆڤی کورد و کەشی ژنێژهەڵاتییانەی نێو ماڵەکەیە، دوای ژیانکردنیان بۆ ماوەی بیست ساڵ لەو وڵاتە. کە پێ لە دەمەقاڵێ و نەبوونی سەربەستی و شکانەوەی یەکتری.ئەژین لێرەدا، دەیەوێت ئەو پەیامە بگەیەنێت،کە چۆن بەشێك لە مرۆڤەکان،وەرای ئەوەی تێکەڵ بە ژیان و کولتووری خۆرئاوایانەش دەبن،بەڵام هێشتا ناتوانن، ببنە مرۆڤی ئەوکەمەگەیە. ئەو ناراستەوخۆ ڕەخنە لە ئەقڵی پیاو سالاریی بەشێك لە پیاوی کورد دەگرێت،کە پێی گۆشکراوە و زەمەن و شوێن و جوگرافیای جیاواز، ناتوانن بیگۆڕن و بیسڕنەوە, بۆیە کاتێ هەست دەکات کەشی ئەو ماڵە هەمان ئەو فەزایەیە کە ئەو لێی هەڵاتووە، ئیدی ئەوێ جێدەهێڵێت و لەگەڵ هەوری کوێی دەچێتە ئاپارتمانێك و بە تەنها دەژی. لەلایەکی دیکەوە خەجێ لەبەرکەوتنی بەو وڵاتە، مرۆڤی خۆر ئاوایی دەخاتە ژێر پرسیارەوە، کە هەمیشە ئەوێ وەك هەمایەك بۆ مرۆڤدۆستی و ژیاندۆستی دەبینرێت، کەچی کاتێ ئەو ژیانە لەوێ ئەزموون دەکەی، ئەم واقیعە پێچەوانە دەبێتەوە.واتا ئەوێش نابێتە شوێنێك بۆ ژیانێك کە ئەژین لە ڕمانەکەیدا بە دوایدا دەگەڕێت.

بۆنموونە: ئەوانەی بۆوانامەی بەرزی یاسایان هەیە، چونکە بە هەگەز هاووڵاتی ئەو وڵاتە نین،ئیدی دەبێ توالێتەکان پاك بکەنەوە.سەربەستی و بوونی مرۆڤیش دەبەسرێتەوە بەوەی کە تێ زمانی دایکت نەرویجییە یان زمانی دووەمە.بەمەش هەمانووس ئەو بەرواردکاریە کەمەایەتی و ژیاریە دەکات و دواتریش دەپرسێت، مرۆڤ لە کوێوەی ئەوجیهانەوەیە؟ ئەگەر لە کوردستان خەجێ ئازادی نەبێت، ئەوا لە نەرویجیش بوونی لە پارچە کاغەزێك دەبینرێت،واتا بە جۆرێك لە جۆرەکان لەوێش ئازاد نییە،ئەگەرخەجێ لە کوردستاندا،لەبەریەککەوتن دابێت لەگەڵ نەبوونی سەربەستی و نەمە کەمەایەتییەکان وئەقڵیەتی پەتریاکی، ئەوا لە نەرویجیش لە هووی هوحییەوە لە بەریەککەوتندایە لەگەڵ مرۆڤگەلێکی جیاواز. سەرەنجام خەجێ لە نێوان کوردستان و نەرویج دڵش دا ئەمێنێت،بەڵام نەگەیشتێتە کۆتایی پرسیارەکانی.لێرەوەش ئەو خوێنەرەی پێی وایە کۆتایی هەمانەکە کۆتاییەکی لاوازە، یاخود بۆ خوێنەر جێی سەرنج نییە، بە بۆای من لە ناوەڕۆکی ئەو هەمانە نەگەیشتووە.چونکە هەر خوێنەرێك بە وردی هەمانەکە بخوێنێتەوە، دەزانێت ئەوەی کۆتایی دێت،هەمانەکەیە نەك هووداوەکان. ئەم هەمانە کۆتاییەکی کراوەی هەیە، کە هەنگە هەمانووس مەبەستی بێت، درۆژە بە هووداوەکان بدات، چونکە خودی هووداوەکان بەو پرسیارە کۆتایی پێ دێنێت کاتێ دەڵێت:(ژنەکان وڵاتیان نییە، کۆ وڵاتی هەیە).بۆیە هەمانووس مەبەستیەتی بە دوای وەڵامی ئەو پرسیارەدا بچێت.

پرسێکی دیکەی نێو هەمانەکە کە دەمەوێت لە سەری بوەستم، پرسی خۆزان و هاوسەرگیرییە کە لە هەمانەکەدا ئاماژەی پێ دەکرێت. بەگومان لە کەمەگەی ئێمەدا،هاوسەرگیری ئەوپەیوەندییە کەمەایەتی و خۆزانیی و پەروەردەیەیە، کە تیایدا پیاو دەبێت بە سەنتەر. ئەم پەیوەندییە هەمیشە بە جۆرێك دروست دەبێت، کە هەر دووهاوژین،بە تایبەتیش پیاوان ئەوەندەی مەبەستییانەژن بوونێکی هەبێت وەك ئەوەی خۆیان دەیانەوێت، ئەوەندە یەکتریان ناوێت وەك ئەوەی هەنە. بە دەربڕینێکی تر، پیاو یاخود بەشێکی زۆر لە ژنان، وا بیردەکەنەوە هاوسەرگیری یانی موڵکداریەتیکردنی یەکێکیان، کە ژن دەبێتە موڵکی پیاو، ئیدی ئەو بۆیار لە سەر چارەنووسی مرۆڤێکی دیکە دەدات کە هاوتای خۆیەتی و لە پەیوەندییەکی خۆزانیدایە لەگەڵی. ئەژین لە بنەڕەتدا، دژی ئەوەیە هاوسەرگیریی ببێتە مایەی زەوتکردنی سەربەستی مرۆڤ، ئەگەر چی لە کەمەگەی ئێمەدا، هوانینێکی نێگەتیف هەیە بۆ ئەو سەربەستییە.

لە هوانگەی خەجێی کارەکتەری هەمانەکە، سێکس هەر تەنها،بەریەککەوتن و ئاوێتە بوونی دوو جەستە نییە، جەستەی ژن

کاتێك نییە، تەنها بۆ شمشێری پیاو، بەڵکو لە بەرای هەموو ئەمانەدا، ئاوێتە بوونی دوو ڕوحە. هەر کاتێك ئەو دوو ڕوحە لە یەکتری ترازان، شتێك نامۆتەوە بە ناوی پەیوەندی هاوسەرگیریی و خێزانی.خەجێ چونکە بەرلەوەی جەستەی لە هاوسەری پێشووی جیابۆتەوە، ڕوحی لێ جیابۆتەوە، ئیدی کاتێ کرداری سێکسی ئەنجام دەدەن، لە پێمەی گریان دەدات، چونکە خێی وەك داگیرکراوێك و هاوسەرەکەشی وەك داکیرکەرێك دەبینێت. خەجێ دەیەوێت لە بەرای هەموو شتێکدا،سەربەستی هەبێت.هەر پەیوەندییەك بە زەوتکردنی ئازادی و سەربەستی مرۆڤ کۆتایی بێت، دواجار زیندانیکردنکی دیکەیە. بۆیە ئەو شەوەی خەجێ پەیوەندی لە گەڵ هاوسەرەکەی لە ڕووی جەستەیی وغەریزەییەوە کۆتایی پێ دێنێت، خێی دەڵێت:_((کە ئەو شەوە زێرِ ئاسوودە بووە)). لێرەوەش دەبینین،کاتێ خەجێ پەیوەندی لە گەڵ سبەستیانی هاوماڵی دەبەستێت و ئەویش داوای لێ دەکات کەمندالییان هەبێت، خەجی بە تۆندی ئەو داوایەی ئەویش ڕەت دەکاتەوە.

چونکە لە ڕوانگەی ئەو،ژن ئەو فابریکایە نییە کە تەنها ئەرکی منداڵ خستنەوە بێت، یاخود پەیوەندی هاوسەریی و هاوژینی، ببێتە ئەقەیەك بۆ بەستنەوە و زەوتکردنی سەربەستی مرۆڤ. بۆیە خواست و کێشەی خەجێ ئەوە نییە، کە لە ئەوروپا بە دوای حەزەکانی کەوتبێت، وەك ئەوەی دایکی وا تێگەیشتووە وپێی وایە کچەکەی بە تەنیا لە نەرویج چ کارێکی هەیە،چونکە نابێ ئەوەمان بیربچێت، تەنانەت لە ئەوروپاش جەستەی ژن، پەیوەندی بە سەربەستی خێیەوەی هەیە و هیچ پیاوێك ناتوانێت دوور لەخواستی ئەو،لە پەیوەندی سێکسی و هاوماڵی دابێت لەگەڵ ژندا.مەبەستی خەحێ لێرەدا،جەخت کردنەوەیە لەوەی نابێ جەستەی ئافرەت وەك قەدەخەکراوێك ببینین و هەمیشەوەك هێمای مااڵی کەمەایەتی و کەسی تەماشای بکەین.کاتێ سبەستیان، بە جەستەیەکی ڕووت و قووتەوە لە گەڵ خەجێ دادەنیشێت و هیچ شەرمۆکیش داینا‌گرێت، مانای وایە، جەستە لای ئەوان، هیچ بە هایەکی نییە.بۆیە خەجێ بەم دیمەنە شۆك دەبێت و جارێکی دیکە، پیاوبوونی وەك چەمکێك دێتەوە بەرچاو، کە زۆر جار لە ڕیش و سمێڵی زل دەبینرێت وکوورت دەکرێتەوە.دواجار دەاڵم، لە نۆوان نەرویج و کوردستاندا، خەجێی خەیاڵاوی دێت و دەچێت،دەش دائەمێنێت و دەکەوێتە گومان و پرسیاری قووڵەوە،نەدەتوانێت بگەاڵتەوە کوردستان،نە لەوێش هەدەکات، بەام هەموو ئەمانە، ناتوانن کەسیەتی خەجێی بوێرو ئازاو سەربەست، وەك ژنکی ژاڵهەاتی و کورد بووخێنن. بەڵکو بە پێچەوانەوە مرۆڤ و ژیانی خۆرئاوایانە دەخاتە ژێر پرسیارو گومانکردنەوە. گومانکردنێك کە دواجار ئەو پرسیارە دروست دەکات کە ئایا تاکی خۆر ئاوایی و

ئەوروپاش بەگشتی، برۆفێکت و ئاسوودە و بێ کێشەن؟ ئایا ژیان لەوێ، مانای وایە مرۆڤ لە بەهەشت دەژی؟ یان ئەوێش بە جۆرێك لە جۆرەکان،مرۆڤ گیرۆدەی چەندین نەزم وکێشەی دیکەی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی دەکات.بە بۆای خەجێ، ئەگەر هەڵەات لە دیدی هەژهەڵاتییەکانەوە، هەما بات بێ دەزەخێك، ئەوا بە هیچ شێوەیەك هەژئاواش ئەو بەهەشتە نییە کە ئەوان بیری لێ دەکەنەوە.سەرەنجام گەانی خەجێ بەردەوام دەبات بە دوای سەربەستیدا.سەربەستییەك کە سنوور و جوگرافییا و ناسنامە و نیشتمانەکان ناناسێت، بەکو سەربەستییەکی گەردوونییە.

گەانی خەجێ، گەانە بە دوای ژیانێك کە خۆی دەیەوێت، نەك ژیانێك کە ژیان بە سەریدا ئەسەپێنێت. بۆیە نە لە کوردستان و نە لە خۆر ئاواش هەست بە بوون و سەربەستی و ژیان ناکات. هەمانی ژنەکان وەاتییان نییە، چەند جوان و بە چێژو پێئازارە، ئەوەندەش هەمایە بێ لێهاتوویی و بوێری ژنی کورد لە بواری نووسینی هەماندا. ژنەکان وەاتییان نییە،شایەنی ئەوەیە هەمووان و بەتایبەتیش ژنان بیخوێننەوە.بۆئەوەی لێیەوە فێری بوێری و سەربەستی و ئەزموونەکانی ژیان بن، نەك تەنها پێیان وابێت ژن کارەکتەری چێشتخانەیە و دەبێ لە تیڤییەکاندا، بێ خەڵك خۆشترین خواردن ئامادە بکات. ئەم ئەقڵ و دنیابینییە، لەگەڵ ئەقڵ و دنیابینی ئەژین وەك ژنێك نەك هەر بەراورد ناکرێت،بەکو جێی بەزەییشە. دواجار دەستخۆشانە لە نووسەری هەمانەکە دەکەم و هیوادارم هەمانی دیکەی جوانتر بنووسێت…

*پەراوێز: ژنەکان وەاتییان نییە، بابەت: هەمان،نووسینی:ئەژین عەبدولخاڵق، بەاوکراوەی: ناوەندی هەشنبیریی هەهەند_2020

شانۆی چینی … هەباز محەمەد جەزا

چین یەکێکە لەوەاتە کانی رۆژهەڵات ، بەشدارە لەبونیادی ژیارێکی دەوڵەندی هونەر بەگشتی و شانۆ بەتایبەتی کەناودەبرێت بە (شانۆی رۆژهەڵات) و زۆرێك لەهەخنەگرانی دراما و شانۆ باوەڕیان وایە شانۆ

لەوڵاتی چیندا بایەخی نەبووە تاسەردەمی کۆنفۆشیۆس ، هەروەکو (د. حەمدان)دەڵێت : " لەسەرجەم پێداویستیە مرۆڤی و پرۆگرامی یە گشتیەکانەوە ، بەشێوەیەك ڕوون نەبووە تا سەدەی (6 پ.ز) ، تا ئەوکاتەی کۆنفۆشیۆس " دانای چینی ژیاوە .(د. حمدان ،2000-2001 ، ل3)ئەوماوەیەی کەشانۆی چینی دەکەوێتە پێش زاین ، شانۆی چینی تەنها بۆدەمەتەقێ و کات بردنە سەر بووە ، چەندان هونەرمەند لەمەیدانەدا خۆیان لەقاڵبداوە ، بەڵام چونکە لەلایەن کۆمەڵەوە ، بەچاوێکی کەم تەماشا کراون ، بۆیە ڕۆژگاریش ناوەکانیانی لەبەردەم مێژوودا شاردووەتەوە .(هەورامی ، 2001، ل167)

قۆناغەکانی شانۆی چینی :

یەکەم / قۆناغی سەرەتایی : قۆناغێکی نامۆو سەیرە لەشانۆچینیدا ، هیچ شانۆیەك ناکەوێتە ململانێ لەگەڵیدا ، بۆئەم مەبەستەش زاراوەی (کاری کەلتووری) داهات بۆناو ژیانی چینییەکان و لەنیوەی هەزارەی یەکەمی پێش زایندا کەپێی دەوترێت دەرخستنی ڕووی ژیانی کەلتووری هونەرەکان . ((http://www.al-jazirah.com/2001/20010710/cu17.htm
لەم قۆناغەدا شانۆی چینی بریتی بووە لە :

1. قەسیدەی شیعری لەجیاتی دەقی شانۆنامە. 2. ژمارەیەك دانەری موزیك بەشداربوون . 3. سەدان سەماکەری تەعبیری . 4. بەکارهێنانی جل و بەرگ و ئێکسسوارات و چەك لەبۆنەو ئاهەنگەکاندا . 5. بەشداری جەماوەرلەو سەماو دەربڕینانەدا .

دووەم / قۆناغی شانۆی ئەکرۆپات : ناوی دووەمی شانۆی سێرك (پای هسی – Pai Hsi) ئەم بۆژەیە بەچینی واتە سێرك کەپشتی بەستبوو بە مەهارەتی جوڵەو ئازایەتی و بەکارهێنانی گوریس و لاستیك و یاریە ئاگرینەکان ، هەروەها دواتر ئەم جۆرە

هونەرەو جۆرەکانی تریش سەریان هەڵدا . ((http://www.al-jazirah.com/2001/20010710/cu17.htm

لەم قۆناغەشدا ، شانۆبریتی بووله :

1. دەق : کەبریتی بووله " چیرۆك و حیکایات " ی میللی . 2. بەرزی ئاستی هونەری . 3. هونەری خیال الظل (ییننگ هسی – Iing His) ئەم بۆژەیەش بەچینی بەشێوەیەکی فراوان بۆاو بۆوه . 4. بەکارهێنانی تایبەتی و دیالۆگ و تایبەتمەندیه دراميیەکان لەگوودواوەکانی نمایشدا .

- **هونەری نواندن :**

دابەشکراوه بەسەرکرۆ نەڵۆژیای شانۆ دا، بەپێی ڕیزبەندی زەمەنی و گەشەی هونەرەکه لەسەردەمی "تانگ ئیبان " لەسەدەکانی ناوەڕاستدا بووبەپاڵپشتی مۆژوویی لەئەدەب و سەرهەڵدانی ڕۆمانی میللی و هەنەرمەندەکان . بەگشتی دەتوانین لەم قۆناغەدا هونەری نواندن لەچەند خاڵکدا کۆدەکەمەوه :

1. بەکارهێنانی ئاماژەکانی " دەست و ڕووخسارو ئەندامەکانی جەسته " . 2. بەکارهێنانی ماسولکەکانی دەم و چاو . 3. شیعرو شانۆیەکان پشتیان بە چیرۆك دەبەست . 4. بەکارهێنانی چین و تۆنە دەنگیەکان و کاریگەری دەنگی . 5. پشت بەستن بە زەخرەفەو هونەری شێوەکاری لەڕازاندنەوەو دیکۆردا .
2. **سێهەم / چاخی گوان – Juan :**

لەم چاخەدا ، دراما بەستراپەوەبە ڕەسا هونەری و زانستیەکانەوه ، لەدیارترین ئەو شانۆکارانە " کوان هان تشینگ – Kuan Han Csing " کەنووسەری 60درامای بووه و تۆمارکراون . سەرەتا کەشانۆنامەی دەنووسی بۆخوێندنەوه بوون نەك نمایشکردن ، دواتر بوون بە چەند پەردەیەکی زۆر و لەوێشەوه بۆ پێشەکیەك و چوارپەردە ، لەپێناو نواندن و نمایشکردن . هەروەها کارکردن لە شانۆی کۆمیدی دا واتای " ئیرتجال – خۆزاهی " هەبووەو ئاماژە بووه بە و شانۆیەی سەدەی 13زاینی دا باوبووه ، وەکو ئەوەی لەسەدەی 16ی زاینی لە "کۆمیدیای دیلارتۆ – Commedia Dellarte " کەئەم دامەزراوەیە تاکو ئەمڕۆش هەرماوه .

شانۆی چینی هاوچەرخ ، پێهله (خادعةالبصر – I llusionism) کە بۆئیستاتیکا و دەرخستنی هەڵە جۆراوجۆرەکانی شانۆ

بەکاردێن ، سەرباری ئەوەی پێن لە زەخرەفەو تەکنیکی بەرزو ئێکسسوارات ی هەمەجۆرو دیکۆرو سینۆگرافیای هاوچەرخ و ئازاوەو هەمەڕەنگ .
شانۆی چینی خۆی شەپۆلێکە و هەرتاکێکی ئەکتەر قوتابخانەیەکی سەربەخۆبووە لەکۆندا دابەش بووە بۆ قوتابخانەی (باکوری و باشووری) و لەوێشەوە دێتە ناوژانرەکانی (داستانی و تەعبیری) هەروەها پشت بەستوو بووە بە ئەدەبی فۆلکلۆریی و ناوچەیی .
بەگشتی ژیانی شانۆ دراما لەسەدەکانی چاخی "مینگ " دا بەدیار کەوتووەو دواتر بەئاراستە میللیەکەیدا گەشەی کردووەو پێشکەوتووە ، سەرباری ئەمەش قوتابخانەی ئۆپێرا کەئیتر لەگەڵ سەرهەڵدانی ئەم قوتابخانەیەدا لەچارەکی یەکەمی سەدەی 16 زاینی شاعیر (لیانگ بۆنگ) و دانەری مۆزیك (فای لیانگ فو) ئەم قوتابخانەیەیان دامەزراند بەناوی (کونشانی بۆئێپێرا).
https://draft.blogger.com/blog/post/edit/124856123158413752/8201963982683792421

3. **کۆتایی :**

ماوەتەوە بڵێین ، لەم قۆناغەدا کەلەساڵانی (1644-1912)زاینی ، تەقەنیەی بەرزی نواندن خرانەووو کە بۆ (الاسلبە –شۆوازاندن) گونجاو بوون و لێرەوە شانۆیەکی مۆدێرنی هاوچەرخ دەستپێدەکەن .

لیستی سەرچاوەکان :

4. د. حمدان ، محمد زیاد ، گەشەکردنی خوێندنگا لەبەرەبەاینی مۆژووەوە تائیمێ ، وەرگێڕانی ، بەسەز سعید محمود ، پیاچونەوەی ، حمەصالح ، وەزارەتی پەروەردەی هەرێمی کوردستان ، ساڵی 2000 -2001 2. هەورامی ، حەمەکەریم ، درامای کوردی لەناو درامای جیهاندا ، دەزگای چاپ و باوکردنەوەی ئاراس ، زنجیرەی رۆشنبیری، هەولێر : 2001
5. http://www.al-jazirah.com/2001/20010710/cu17.htm 4.

https://draft.blogger.com/blog/post/edit/124856123158413752/8201963982683792421

ئەرکی بەکاربردنی هونەری کاریکاتێر ... هەندێن خشناو

ئەرکی بەکاربردنیش لە ئەرکە گرنگەکانی رۆژنامەگەریيە، چونکە رۆژنامەگەریی بە دابینکردنی سەرچاوە داراییەکانی، بە پشت بەستن بەخۆی، بنەمای سەربەخۆبوون و بەردەوامبوونی خۆی دادەڕێژێت، چۆن کاریکاتێریش ئەم ئەرکە جێبەجێ دەکات؟ دەتوانین بڵێین بە بوونی کاریکاتێر لەلاپەڕەکانی رۆژنامە خولاوەکاندا بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی جەماوەرێکی فراوان بۆ رۆژنامەکە دابین دەکات، بەمەش داهاتی رۆژنامەکە زیاتر دەبێت، لە ڕێی زیاترکردنی ژمارەی فرۆشراوەکانیدا، لەوانەیە بڵێن نرخی رۆژنامەکە خەرجیەکانی تێچوونی دەرناکات، بۆیە زیادکردنی ژمارەی رۆژنامەکە نابێتە هۆی زیادکردنی داهاتە داراییەکانی، لەوانەیە هەندێك جار ئەمە راست بێت، چونکە لەوانەیە کاریکاتێر ئەو ڕۆڵە بەکاربردنە نەگێڕێت، کاتێك نرخی رۆژنامەکە بەرزبێت، لە سەرووی توانای زۆرینەی خوێنەران بێت، بەڵام بەهۆی کاریکاتێرەوە جەماوەری رۆژنامەکە فراوانتر دەبێت، و بەدیهێنانی ناوبانگی بۆ رۆژنامەکە، وا دەکات رۆکلام کردن بۆڕێتە سەر رۆژنامەکە، و نرخی رۆکلامەکانیش بەرزتر دەبێتەوە، ئەمەش دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی سەرچاوە داراییەکانی

رۆژنامەکە، هەروەها ژمارەی بەشداربووان، و بەڵانسی فرۆشتنی رۆژنامەکە، بەشێکی گرنگی خەرجی تێچوونی باوکراوەکە پێدەکەنەوە، بۆیە ئەو قسەیەی کە دەڵێت بەڵانسی دارایی دابینکراو لە ڕێی فرۆشتنەوە، ڕێژەکی گرنگی نیە لە پشتگیریی کردنی باوکراوەکاندا، قسەیەکی هەڵەیە.

هەندێك لەوانەیە بپرسن ئایا کاریکاتێر بەتەنیا ئەو ڕۆڵە دەگێڕێت؟ لە وەڵامدا دەڵێین هەبەتە نا، کاریکاتێر بەشێکە لە هەمووان، ڕۆڵی خۆی لەگەڵ بابەتەکانی تری باوکراوەکەدا بە شێوەیەکی هارمۆنی دەگێڕێت، بەتەنیاش ڕۆڵی ویستراو نابینێت، بەڵام بەکارهێنانی کاریکاتێر نیشانەی پشت بەستنی باوکراوەکانە بە دیدگای نوێکاری لە کارەکانیاندا، و نیشانەی بوێری و دێکاری ئەو باوکراوانەیە، چونکە کاریکاتێر زۆرجار بابەتێکی ڕەخنەگرە، ئەمەش لای جەماوەر پەسندە، تەنانەت ئەگەر ڕەخنەگریش نەبێت، سروشتە کەمیدیاکارەکەی خۆشەویستیەکی زۆری جەماوەری بۆلای خۆی ڕاکێشاوە، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە باوکراوەکە هەوڵی دروستکردنی پەیوەندیەکی بەهێزتر دەدات لەگەڵ جەماوەردا، کاتێك ئەم مەرجەش (بوونی کاریکاتێر لە باوکراوەکەدا) بەدیبێت، واباوە کە ئەم ئەرکەش (بەکاربردن) بەدیدێت.

هەندرێن خۆشناو

سوتاندن و تێکدانی موێک و ماڵی گشتی، یان دزین وتاڵانی مێک وماڵی گشتی، کامیان تاوانترە؟ … تاهیر عیسا

مەسرور بارزانی سەرکی حکومەتیی میلیشیا و مافیاکان، لەپێوەست بە چەند هەڕچوون و داچوونکی لەرەو لەوێی خۆپیشاندەرانی دژی لەدەردیی برسیی و نەداریی کوردستاندا، بۆتایبەتیش لەشاری هەڵەبجەدا، کە پروشکی ئەو ناڕەزایەتیانە زیاتر بارگاکانیانی

گرتوە، شکڕکی شکاندو، ڕایگەیاند، سوتاندن و تێکدانی مڵک و ماڵی گشتی هاووڵاتیان تاوانێ و دەبێت مامەڵەی یاسایان لەگەڵدا بکرێت!
ئەگەر بابەت، قسەکردن و داوەریکردن بێت، لەسەر تاوان و بێتاوان، ئەوا ئەم دەسەڵاتە، هەر لەدژگارکانی بەناو خەباتی شاخیانەوە بە پاشخانێکی سیاسیی پیسی پڕ لە تاوان و جینایەتەوە، گەلانەوە شار و لەشاریش، هەر لە دەستپێکی حوکمڕانییاندا هەتا ئەمڕۆ، بەهەمان عەقڵیەتی شاخەوە، تەزقەڵێک سڵیان لە ئەنجامدانی تاوان و تاوانکاری نەکردەتەوە و بەسەدان هەڵسوڕاو و چالاکی سیاسیی و مەدەنییان تیرۆر و خەڵتانی خوێن کرد، کە ئەگەر ناوکانیان لەربنووسرێت، دەنگ بێت لە نامیلکەیەکیشدا جێگایان نەبێتەوە، جگە لەو هەزاران ژنەی لەژێر ناوی شەهیدفارێزیدا لەژێر سێبەریی فەرماناڕەوایەتیاندا دەشکۆژی کران، وە بەهەزاران کەچبەریش لەو چوارچێوەیەی ناوتان ناوە هەرەم، کە مانایەکتان بە ژیانکردن تێدا نەهێشتەتەوە، ڕایانکردوو لەئاوکانی ئیجۆو سەرسنووڕکاندا خنکان، یان کۆتنە بەر تەقەی کەماندۆ و پاسەوانانی سەرسنووری تورکیاو ئێران و کوژران و بەسەدانیشیان بەسەرو شۆن کران، دەتواندرێت لەهەر دادگایەکی ویژدانئاوەریانەدا بەس بێت بە ئاوەی داوەریی لەسەر ئەوە بدرێت کێ تاوانبارە و کێ بێتاوان!؟
هەر چاودێرو نازیرەکی دەرەوەو ناوەوەی کوردستان، یان هەر کەسەکی سادەی ئەم هەرەمەش چاک دەزانێت، کە بەگەی یەکەمی مانشتەکەم، بەرەنجامی بەگەی دووەمیانە، واتە ئەوەی لەکوردستاندا دەژانە ووودەدات هەکارەکەی ئەم باند و دەستە و تاقمەیە، کە نزیکەی سی ساڵە کەنتەڕەی تەواوی هەکارەکانی ژیانی کەمەگای کوردستان و تەواوی پێداویستیەکانی ژیانی دەژانەی خەڵکی کوردستانیان کردووە و هەر لەو دەگایشەوە ژیانی خەڵکی هەژار و نەداریان لە مەنگەنە داوە.
نزیکەی سی ساڵە ئەم دەستە و تاقم و حیزب و بنەماڵانە، لەگەڵ هەزی میلیشیا و سەرمایەی کەرکەکراو و میدیای چەواشەکاریاندا، بەرگریی لەدەسەاتی سەرەیانە و مافیایانەی خۆیان دەکەن، ئینجا چەڵەگای شەو ململانێی نێوان خۆیان بووبێت، یان، چەڵەگای دەستەملانێی نێوان خۆیان بووبێت، لەژێنی خوێنی خەڵک و لەمژینی شیلەی گیانی خەڵکی نەداردا درێغییان نەکردووە و بە ئاوان گرنگ پایەداریی دەسەاتە سەرو خەڵکیەکیان بووە، هەتا لەگایەوە هەرچی زیاتر و زیاتر، سەروەت و سامانی گشتی هاوڵاتیان بدزن و کەرکەی بکەن.
یان لەبەشکی دیکەی قەندشکاندنەکەیدا، دەڵێت: خەپیشاندانی

ئاشتیانە مافی هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستانە!
زۆر باش، مەسرور بارزانی، ئەگەر ڕاست دەبێت و خاوەنی قەندو قەندشکێنەکەی خۆتی، فەرموو، بۆئاشتیانە لەم عەشی فیرعەونانەتان وەرنە خوارەوە!
چونکە خەڵکی کرێکارو کارمەندو فەرمانبەر و چین و توێژە دەستەنگەکانی دیکەی کوردستان، هەمیشە لە ئیعتازو ناڕازیەتیە ڕواو بەرحەق و ئاشتیخوازیەکانی خۆیاندا، داوای مافە هەرە سەرەتاییە بۆچەندوو چوونەکانی خۆیان کردووە، بەڵام ئەوە دەسەڵات بووە تەنانەت ڕێحمتان بەخەڵکی خاوەن پەداویستی تایبەتیش نەکردووە و لەسەر عەشبانەکانیاندا پەلامار دراون و بەرشەق وشیلاق دراون و فڕێ دراونەتە خوارەوە!
هەر دەسەڵاتی میلیشیایی بوو، مامۆستایانی ناڕازییان لەسەر سادەترینی مافی خۆی کە داوای مووچەکانی بوو، دایە بەرشەق وشیلاقی هەزە بەتەجیەکانی!
ئەمڕۆش، کاریان گەیاندەتە شوێنێک کە خەڵکی ناڕازیی لەکوردستاندا، ئومێدەکی بەوە نەماوە بتوانێت لەڕێگای ناڕازایەتیەکانیەوە وەڵامی خواست و داواکاریە بەرحەقەکانی خۆی وەرگرێتەوە، بۆیە ئەمڕۆ لەقوڵایی ناخ و دڕوونی هەر کرێکار و زەحمەتکێشێکی ئەم مەملەکەتەدا، مەیلی بە تێک وپێکدانی یەکجاریی تەخت وتاراجی ئەم دەسەڵاتە، قوڕپ دەدات، بەڵام بەهەکاریی نەبوونی ئینسجامی سیاسیی و چینایەتیانە و ناڕێکخراوییان لەئاستێکی بەرفراوان وسەراسەریدا، نەیتوانیوە سەعاتی سفر بنێتەوە و کۆتایی بەدەسەڵاتی چەوسێنەرانیان بهێنێت !
فەرموون، ئەگەر خاوەنی قسەی خۆتانن، بەڵام ڕاستگۆبن، بە تەنیا ڕۆژێک ئازادانە ڕێگا بە هاتنە سەر شەقامی خەڵک لەدەڤەرەکەی خۆتاندا بدەن، بەبێ ڕێگریی و بە هێنانە مەیدانی هێزیی چەکداریی دەمامکدار و زەرەقانتان، ئینجا دەتوانن لەوە تێبگەن،کە چەندە نەفرەتین و چەندە ناقەڵەمان لەبەر چاویی خەڵک!
ئایا، هەربەڕاستی ئەوە ڕاست دەکەن، ئەگەر ڕاست دەکەن، ئازادانە ڕێگا بەخەڵک بدەن، کە ئیختیارو داوکاریان ئازادانە بیان بکەن، ئینجا دەزانن کە زیاتر لەو لەسەدا حەفتایەی نەهاتە سەر سندوقەکانی دەنگدانتان، خوازیاریی کۆتایی هاتنی دەسەڵات و هاتنە خوارەوەتانە لەعەشی فیرعەونیتان، یانە نا ؟؟
هەموومان دەنیاین لەوەی مووجامەڵەی ئەم دەسەڵاتە قەزوونە لەخۆیان قەزوونترە و بە هەرگیز، نە ڕێگا بە ئازادانەی هاتنە سەر شەقامی خەڵک دەدرێت، وە نە گوێ لە خواست و داوکاریی ئاشتیانەی خەڵکی ناڕازیی دەگیرێت، وەنە دەستبەرداریی ئەم نازو نیعمەتەی دەسەڵاتی

فیرعەونئاسایی دەبەت، وە هەروەها دەستبەرداریی ئەو سەدان ملیار دۆلارانەشی نابەت، کە لەماوەی چەندین ساڵی حووکمڕانییاندا لە هاوڵاتیانی کوردستان، دزیویانە، کە زۆر بەئاشتیانە خوازیاریی گۆڕانکارییەتیی!؟
کەواتە، ئەگەر بەپیر هیچکام لەخواست وداواکاریکانی خەڵکی ناڕازیی هەژارو نەدارەو ناچن، ئەی حیکمەتی خەپیشاندان بە خەڵک لەچیدایە و چمانایەک بە خەپیشاندان دەمێنێتەوە، جگە نابی مەسرور؟؟
یان تەنیا موجامەلەیەکی ڕیاکارانەیە و بەس! ئەمەش بە کەسانێک کە لە لوتکەی حوکمڕانیدان، هەر بەڵاستی، شەرمئاوەرو جگای نەفرەتو بەس، ئەفرەتیش هەرچی زیاترو زیاتر پەرگی ق و تووڕەیی خەڵکی دەباتە جگایەک، کە ئیتر ئەو ڕۆژە هیچ شتێک دادتتان نادات و هەر بتەقێتەوە بە یەکجاریی لەگۆڕەی زبڵدانی مێژووتان دەنێت.

تاهیر عیسا/ 25.08.2020

تابلۆی نیشتمان … ستار ئەحمەد

ڕەحەکان باڵی پەپوولەن
بە گەڵای گۆەوە نووساون
کانیەك شەماڵك ماچبکات
دڵكك گەرووی دەمژێ
خەمك شیعرك هەواسێ
ناونیشانك لەئاسۆوە
بەتینی سۆز دەبرژێ
شەو کاڵای بەفر لەبەر ئەکاو
سەرینی بەرد کۆمی ئەسڕێ
خەو یاسای عەشق نازانێ
لە پێش کوختكی پێ لە خۆنا
پەنجەی زاری تاریکییەو
گوڵی ڕۆژگار ئاوكی قەترانی
لە ژوانك دەگەڵم
بە باڵای تەنیاییم بشێ
لە هەوڵی دەسزیم پەراوك ئەزبەرکا

بۆ شانۆی عەشقێکی سیحراوی
سەبەرم پێشمەرگم کەوتووە
دەمی مار دەروازەی گوزەرمە
دەزانم لەشەوبای هەناسەیەکا
بۆ خۆزگەی کەرپەیەك دەمرم
زۆباوکی سەحراویەو
لانکی لمو بەرد
دایکێك دەناسێ
خەووزی ژێر گڵی خوێنێژە
کراسی شەوێکم
لەبەری شیعرێکی زاخاوا
بەقەد ئەشکەنجەو
ئاڵای برینی هەڵەبجە درێژە
لە سایەی دادگایەکدا دەژیم
عومر ددانی گورگەو
بەروار خەنەی پەرچەمی راستیە
بۆ کێژێك دەژیم
نەمانی ئەلبوومی مۆژوویەك دڕیە
سەبەری قەڵەمم
لە تەوری زەبر ئەدەن
لە بەهای هەڵوێستم دوو دڵن
ئەمانە شاگردی ئەنفالچیو
پرسگەی باڵوێزی باروتن
عاشقی قامچیو
ئێشکچی فیرعەونو تابووتن
گەواهەی ردێنی هەورێکی سپی
روحەکان کێش دەکاو
دەروازەی بەهەشتێك ئەدرەوشێ
لە کاروانی بەزەیی جەماوم
ژوورەکەم کەشتیەك تیژەوە
بۆ دوێك یەکجار قووڵ
تەنی شیعرو سازی تەمەنم دەباتو
بەروحی شەوارەی خەما راناگەم
گۆڵکی ئاڵ.. پرشنگی شارێکی سووتاوە
بەدواما دەگری , فرمێسکی ئاگر
ناسنامەم لوول ئەدات
ئەو رێژەی ئەوان چوون

قژی تۆپزاوە پەڕەبوو
تەلبەندی باخچەکان لە جەرگی خاکا
خوێنیان تۆو ئەکرد
خواناسێك دێی نەبووە , وێردو
ژانی ماف تێکەڵی گۆ بکات
ڕۆسایەك بە کوردی نەدواو
یاسایەك بانگێکی ڕاستی بۆ نەدرا
کە شەو هات جیهان بۆئاگا
لە ژاری خەوا بوو
ئەو کاتە قەڵەمم گەرووی دارگوێزو
دەروونم لاپەڕەی پەتووکی دارابوو
تەختەیەك سپیان هەواسی
بە ڕەنگی سیا مژوویان تۆمارکرد
دورگەیەك چۆڵو هەوارێك خاپووریان
خستە نێو ساڵنامەی مژووی کورد
کەچی مەلایەك نەبوو بەتاڵی ردێنی
فتوایەك بۆ خودا بهێنیتەوە
پەرستگایەك نەبوو
بڕینی بە سوێی گەرمیانو کوێستان
بە پەڕەی سیخارێك بپێچێتەوە
تەرمەکان لە ڕوحیان دەگەڵن
گوێو خاك ئاکاریان دەژمێرن
جەستەیەك دەیەوێت
بە گەڵا ئابووی حەق داپۆشێ
پەنجەیەك لە ئەڤەی بووکێنی دەگەڵ
باسکێك بەدوای دراوسێکەیاندا وەڕەو
دەیەوێت تاوێك لەگەڵیا هەڵپەڕێ
چرۆیەك بە دیار لاسکۆ ژاکاوەوە گرمەڵە بووەو
بە بسکی ئافرەتو کچەکەی دەیچوێنێ
دەستێك بە دیار چۆکەوە دەگری
دەیەوێت وەك خامە نووکی داهێنێ
هەتاکو هەواڵێك بۆ دایکی بنێرێ
هەرگیانەو دەفڕێ
نیگایەك نییە چاوێك کاڵ پەیداکا
هەتاکو بەردەرگای ماڵیان ببینێ
کوردستان لە چوارلا پەرچەمی دەبێن
زەحمەتە ڕوحت بەئاگر هەواسن

لەبەتەی ژەهرو خۆن داتۆژن
بە زامی جەرگت
تابلۆی نیشتمانو مۆژووت بکێشن

ستار ئەحمەد

گفتوگۆ لەگەڵ: سمکۆ محەممەد لەمەڕ ئەحلام مەنسوور… سازدانی: سۆران محەممەدەسووڕە

"نۆوەی ئێستا نۆوەی ئایفۆن، کۆوانتەر، ماڵ و ماشێنی بەرز و زۆن، نێك نۆوەی دەقەکی باڵا و خاوەن کەسایەتیی."

• لەمۆژووی نووسینی ژنان، ستاندنەوە و گەڕاندنەوەی ئەو زمانە پاوانکراوە، لەلایەن پیاوانەوە، لە ئەوروپا، کارێکی هەوەنتە و زوو مەیسەربوو نەبووە، تەنانەت تا هەنووکەش هەندێ لەخنەی فەمینیستیی، ئەم باسە دەخاتە ژێر لێکۆڵینەوەی وردی: دەروونناسیی، کۆمەڵناسیی و فەلسەفییەوە. ئەمە لەگەڵ ئەم هەموو گەرموگوڕییەی ژنانی ئەوروپیی، هەر لە وۆلف، دی بۆڤوار، سیکسۆس و ئۆلیگاری… کەچی هەنگاوی ئەحلام مەنسوور لە کوردستان، ئاوئاهەنگ نەبوو لەگەڵ کۆمەڵێك لە دەستەخوشکانی، چونکە ئەمەش ڕۆژە نەبوو و تاکتاکیش نەدەبینرا. واتە مەنسوور لە بۆنازییدا بوو، بە ڕێگەیەکەوە بوو کەسی بەسەرەوە نەبوو، ڕێگەیەك، کە سەرەتا و کۆتاییەکەی تێکشکاندنی بەها و ڕەخنەگرتنبووە. تۆ چۆن مەنسوورت ناسیی، چۆن لە مەنسوورت ڕوانیووە و چ نهێنییەکت لەلایە بیردێت؟

کێشە وململانێی نێوان نووسین و زمان، وەك کۆرستەیەکی سەرزارەکیی بۆ تەعبیرکردن لە شتەکان، گۆڕانەوە و بۆرگرییکردن لە تاك و کۆمەڵگە، کێشەیەکی ئۆزلیی بووە و لەگەڵ سەیروورەی مۆژووداو لایەنێك بووە لە ژیان، بەڵام ڕەخنە و ناڕازایەتیش لەو ژیانە سپێنراوە، بەشێکی دیکە بووە لە سڵماندنی خود، بۆتایبەتی ئەو خودانەی، کە پێش ڕووداو کۆتوون، یان ئەو کارەکتەرانەی لە خەکی عەوام زیاتر دەرکیان بە پێشهاتەکان کردووە، ئەوەی، مۆژووی نوێ

بەمـــان دڵگـــەتەوە، ئەو ئەدەبە نییە، کە لە ڕووگەی خۆیـــاە و فەنتازیاوە گریمانەی پێشهاتەکانی ژیان دەکات، بە پێچەوانەوە ئەدەبی مەدرن وەنە، چیرۆك و پاڕاوانەکانی نەناسراون، ئەحلام، وەك کارەکتەرێك، چونکە خۆی شەفاف و ناسراو بوو، هەروەها نەترسانە کەمـڕووگەی بەجێهێشتبوو، ئاوهاش پاڕاوانی چیرۆکەکانی ناسراو بوون، زۆر فشاری بە نەبـــردوون و زینـــدانیی نەکـــردوون، بەپێچەوانەوە دەستواڵەای کردوون، ئاخر هەندێك ڕەماننووس هەن بە ئەنقەست گوایە گرێی دەروونیی لەلای خوێنەر دروست دەکەن، پاڕاوانەکانیان لەنێو ڕەمانەکانیاندا زیندان و کێلە دەکەن، کە ئەمە لایەنێکی نەگەتیڤی هەیە بە خوێنەرێك، کە لەسەر ڕەمان، یان دەق بنووسێ، بەڵێ ئەو گرێکی بوو، کە نووسینەوەی مەژوو بە چیرۆکی واقیعیی و پاڕاوانی واقیعیـی بسـەلمێنێت. ئەو، ژنـێك نەبـوو لەو ڕێزبەنـدییەی ژنـان وەستابێت، تاکو زمان پاوان بکرێت، بەپێچەوانەی هەموو ئەو کەسانەی تێگەیشتوو بوون گوایە فکری فەمێنیستیی لە مەشکدا بووە، بەواناکەم ژنانی ناسراو و ناوداری ڕەژاوایـیش لەنێو ئەدەبدا بەو فکرە کاریان کردبێت، لە نێو فارسدا فەروخی فروخزاد و لەنێو عەربیشدا نەوال سەعداوی و فاتیمە مەرنیسی ... خاوەنی ئەو گوتارە نەبوون، کەوابوو ئەوان لەگەڵ تەکشکاندنی بەهای شتەکان نەبوون، بەڵکو لەگەڵ دەق شکاندنی کولتووریی و نەریتخوازیی بوون، ناسینی من بە ئەحلام، دنیایەکی زۆر تایبەت بوو، لەوەوە، کە ئاشنایەتیم بە نووسینەکانی کرد، کە ئەوکات هەرزەکار بووم، تاگەیشتە ئەوەی من پێگەیشتم و ئەو پیر بوو، بەڵام هەمان ڕیتم و ستایلی ئەدەبیی هەبوو، بەڵام خەسڵەتی هەمان خەسڵەتی جارانی یاخیبوون بوو، بەڵێ من نەمتوانی دوور بکەومەوە لەی، وەك هاوڕێ و کەسێکی نزیکی و کۆی، کەوابوو ناسینی من تا ئەو جێگەیەی، کە نهێنی ژیانی بەشێکی لەلای من دەدرکاند، وەك خەباتاکردنەوە لەو شتانەی بە نووسین ناگوترێ، بەڵام لەڕادا بەکەڵکی خوێنەر نایات تاکو لەو پنتەوە ئاشنایی هەبێت ئەوانە بگەمەوە، ئەمە بە زەمەن و نووسینەوەی یادەوەریی خەم بەکار دەهێنم، چونکە ناکرێ ئەحلام، وەك کارتێك بە خەدرخستن و بازرگانیی لە ئەدەبدا بەکاربهێنین، ئەو چ لە ڕووگەی یادەوەرییەکانی خۆیەوە شوێنێك هەیە، وەك محەتە بە ناسین و ئاشنایەتیی بە خوێنەر.

• ئەحلام مەنسوور لەنێو ئەدەبیاتێکی نەرینەدا دەردەکەوێت، بە زمانێکی ژنانە دەنووسێت، خۆی دەنووسێتەوە و ەخنە دەگرێت. لەم ووانگەیەوە دەکرێت باس لە سەرەتاکانی دەستبردن بە نووسین لەلای ئەحلام مەنسوور بکەیت؟

• ئەحلام مەنسوور، ەخنەی خۆی ئاستەی ئەو کەسانە دەکات، کە "مەن و دەێت: "دەیانەوێ بە پیاوان یەکسان بن، نازانن کە پیاوانیش سەرشێن" (گرەوی چاوەکانی ئەم، 2008، ل 71). تێ ئەمە

دەبەستیتەوە بە ناپۆوەستیی ژن بە پیاوەوە لەلای ئەحلام مەنسوور، یان مەنسوور باوەی بە یەکسانیی ژن و پاو نەبوو، کە بەشوەیەکی زەق ەخنەی لە جیاکاریی و پگەی پیاو گرتووە، یانیش لە ئاقاریی مرۆدستیی خولاوەتەوە، یانیش هەمیشە بەوهیم و خەیاڵی کەسایەتییەکی داهنەریی لووتبەرزی ئاقانگاردیست، مەنسووری ئاستە کردووە؟
هەر لەم سنگەیەوە، تۆ وەك پیاوك، (کە نزیکیش بوویت لە ئەحلام مەنسوور) دەربارەی ئەم قسەیەی، چیت هەیە بۆ گوتن؟

سبارەت بە پرسیاری ئوەی، کە ئەحلام لەنو خونرانی نرینەدا زیاتر دەردکەوە، بە پچەوانەوە دەیبینم، چونکە ئوە نووسەری مەینە نییە، کە لەنو ئدەبی نرینەدا دەردکەوە و بە پچەوانەوە لەنو مەینە دەرناکەوە، چونکە ئدەب و کایکانی دیکە، کە سەرجمیان چالاکیی دەرەوەی چالاکییە ئاساییکانی ژانەی ژیانی ئینسانن، گوتارکەی بەدەست نرینەوە بووە و هەر ئوان ئاستیان کردووە، لەحاکدا ئەم تگەیشتنش، کە ناوی نراوە خودنووسینەوە، لە زربەی تکستکاندا دیار نییە و ئیددیعای ئوەی بکراوە، ئەمە بنیسبت ئدەبەك، کە ناوی ژنانی لەنراوە وەرانتر، چونکە خودنووسینەوە ئو تگەیشتنەی لەلای ژنان دروستکردووە، کە لەجیاتی خودیەتی خەی، جستەی خەی نووسیوتەوە، وەك کایەك و ێسککردن لەو سانسرەی، کە گە لە بکابوونی دگرت لە ئاستی فرهنگیی و کمایەتیی، چونکە پیاو بو شوێە تماشای ئو جر خود نووسینەوێە دکات، بوپێەی، کە کدی ئو نووسینانە لەوەوە ئاشکرا دبت، کاتك واتای ئو نووسینەوانە دبتە مایەی اکشانی خونر لە گەی جستەوە.

"مارێیی و زە قبوکردن، وەك پاداشتی سکسیی لەلای ژنان و بە ئیفتیخارەوە، یکك لە ماناکانی بە کاکردنی ژن"

ووتر بم ئو نووسینانەی، کە بزمانك ئاستەی پیاوکراوە و لە وننەی سکسیی بولاوە هیچی تر نیین، بێش جگە لەپیاوان لە دنیای ئدەبدا، ژن نییە بدقی ژنکی دیکە سرسام بت و خونەوە بە دقکە بکات، ئەمە جگە لەوەی، کە تنیا پیاو لە ئدەبی کوردییدا خونری دقە بمانا تیرێیکەی، ئەم فزایش کارکی وەهای کردووە، کە دقی کوردیی چ شیعر، چ مان، چ چیرك و ... مانایکی نومان پنەبخشێ، یان لانیکەم نتوانێ یسك بکات و دوور بکوتەوە لدقی بیانی، ئەمە سروکارمان لەردا لگە ئاستەی دووهمی ژنیەتیی هێە و بە دستبسردا گرتنی ناسینی هێکانی هقیقت، پیاو دبە ژن بت، دینیزمی نیتشە هم ژنە و هم پیاوە، بوونوركی دووگزییە، کە بر لە پیدابوونی

بەرانبەریەتیی، دووانیی ژن و پیاو هەبووە، هەموو ئەو ئەدەبەی، کە کوردە، فارس، عەرەب و پشتریش ئەژاواییەکان هەیان بووە، کارەکتەرە سەرەکییەکەی مەیینە بووە، چونکە گوتاری تەواوی کایەکانی ژیان بەتایبەتی ئەدەب، بەدەست پیاوانەوە بووە، بەیە پەداھەدان و کارەکتەری سەرەکیی ژن بووە، ئەوەتا شکسپیر لە ئەمیە و جولیەت، عشتار لە هەزار و یەك شەوە، کورد و فارس لە خورشید و خاوەر، شیرین و فەرهاد و ... ئەحلام بە پچەوانەی هەموو ئەو ژنانەی، کە گوایە ژنانە دەوانن کەشەی ژن و یەکسانیی، بەوای وابوو یەکسانیی ژن و پیاو بریتییە لەوەی، کە ژنان ئاگاداری دەخی دەروونیی پیاوانەی خەیان بن، کە بەشەکە لە جەوهەری دیوی ناوەوەی ژن، هەروەها پیاوانیش بەو شێوەیە ئاگاداری دەخی ژنانەی ناوەوەی خەیان بن، کە لایەنەکی دەروونییە، ئەمە لە ڤەرجینیا وولف فەربوو بوو، ژنان بەو پێیەی، کە جەگەی سەرنجی پیاوانن، هەمیشە ئەدەبەکەشیان هەی نووسەرەکی پیاوانەی پەدراوە و ئەو مەرجانەشی بەسەردا فەزکراوە، لەکاتەکدا، ئەگەر ژنان وەك پیاوان بییان نووسیبایە و خەسڵەتییان وەك پیاوان بوایە، مەزنیەتیی ژن و جیاوازییەکانیان لەکوەدا دەردەکەوت لەگەڵ پیاودا، بەیە ئەو هەڵەتانە لە شوناسی ژنیەتیی لەلای، وەك هەڵەتانە لە ئینسانییەت وابوو. بەیە ئەم تەوانینە جیاوازیی هەبوو، چونکە ئەو زووتر گەیشتبوو بەو پشکەوتنەی ئەژاوا. ئەگەرچی بزووتنەوەی فەمینیستیی بەقینەکی زۆرەوە سەرهەدەدات، تاکو مەسەلەی یەکسانیخوازییی پیاو و ژن لەدوای سەتەی 20 دەبە بە ستایلی ژیان، لەنەو ئەدەبی ئەژهەاتیی، عەرەبی و فارسیش بەو شێوەیە بووە، ئەحلامیش، کە سەرەتا چیرەکی "پرد"ی نووسی و دەنگیدایەوە و گرێیەکی دەروونیی بە خوێنەر لەنەو نەرینە و مەیینەشدا درووست کرد، چونکە کارەکتەری پاڵەوانەکەی ژنەکی یاخی بوو لە ئەخلاقی سپێنراوی کۆمەڵگە، پاڵەوانەکی یاخی بوو بارگاویی بە سەکس، حەبکەی چیرەکەکەش بابەتەکی سەکسییە، بەیە پیاو دەیخوێننەوە و سەرسام دەبن پێی، بەو پێیەی، کە کەشەی ژن، کەشەی کۆمەڵگەیە. بابەتەکی هەمیشە زیندوو بووە و تاسەتاش زیندووە، نووسینەوەی چەپاندنی سەکسیی لە گوتاری پیاوانەدا جەگەی کراوەتەوە، بەڵام ئەحلام ئەمەی نەکردووە بە ئەوەی بناسرێت، یان لە هەگەی ئەم جۆرە بابەتەوە ببێتە کارەکتەرەکی چالاك، بەڵکو زیاتر لەوانی دیکەی مەیینە ڕیسکی کردووە، بەیە بەمشێوەیە دەستی بە ئەدەب بردووە، تاکو گوتاری پیاوانە هەبسەنگێنێ و دواتر لە هەگەی سەکسەوە دەق بشکێنێ، کە یەکەکە لە پیرەزیەکانی کۆمەڵگە. تا ئەوکات ژنەکی وەها دەرنەکەوتبوو بەو ستایلە کار بکات، هەخنەگرتنەکەشی هەر لە گوتاری پیاوانەیە، کە مامەڵەی خراپ،

ناشایستە و نامەدەنیانە لەگەڵ ژن دەکەن، کە ئەمە بەرهەمی گوتاری ئایینیی و کولتووری داخراوی کۆمەڵگەی عەرەبیی بوو بە کورد مابووەوە.

مەسەلەی سەرشۆیی پیاوان، کە دوو مانا و دوو هەندی هەیە، یەکەکیان ئەوەیە؛ کە پیاو بەو مژووڵ ستانداڵی ئابردوو ژیانی هەناوە و یەك ستایلی دەقگرتووی ژیانی بینیووە، بۆیە سەرشۆیی بە پیاوە باشاکان، ئاغا، سەرۆك و پیاوی ئایینیی وەك شێخ و مەلا و... بە ماوەیەکی کەنی کولتووری عەرەبییە، ئەمە پلەبەندیی ژیان بووە، کە شتەك نەبووە بە ناوی یەکسانیی.

هەندەکەی دیکە مەسەلەی چەپاندنی سەکسیی بووە، کە پیاو هەمیشە وەك ئەحلام دەڵێ: سەرشۆیی ویستەکی غەریزیی بووە، کە ژن تاکە هەکاری دامرکاندنەوەی ئەو غەریزەیە بووە و لەهەمانکاتیشدا مەترسیی و قەدەغە ئەخلاقییەکە بووە، جیاکاریی نێر و مێ تا ئێستاش بەو فەزا بەناو کراوەیەی هەیە و بەو هەموو یاسایەوە، کە لەخزمەت ژنانە، بەو هەموو خۆ بچووککردنەوەیەی پیاو لەبەرانبەر سەکس و دواتر کردنی ژن و سەکس بە پۆیستیی بازاڕیی، هەروەك لەڵای چاوبرسیی و مەبازەکان هەستی پێدەکرێت، تەنانەت لە بەیەکگەیشتنی کۆ و کچیش بەحەڵاڵیی هەمان مانای وەرگرتووە، مارەیی و زەقبوڵکردن، وەك پاداشتی سەکسیی لەڵای ژنان و بە ئیفتیخارەوە، یەکێك لە ماناکانی بە کاباکردنی ژنە، کەوابوو چارەسەری ئەو جیاکارییە بە منیش هیچ یەکسانیخوازیی چارەسەری ئیشکالیاتی باری کۆمەڵایەتیی و فەرهەنگیی کۆمەڵگەی دواکەوتوو ناکات. ئەحلامیش خاوەنی هەمان تەوانین بوو بە ژیان و سەکس، کە خۆی بەو چاوە تەماشای دەکرد، ئەگەر مافی هاوڵاتیی بەبێ لەبەرچاوگرتنی ڕەگەز نەبێتە ستایلی ژیان، ئەم تەوانینە تا ئەبەد بەردەوام دەبێت و گرێی دەروونییەکەش ناکرێتەوە، بەڵام ئەگەر وای دابنێین. کە ئەحلام بەهیمیی و خەیاڵیی بووە، نەخێر کەسێکی زۆر واقیعیی بوو. تا ئادەی بەوابوون بە نووسینەوەی چیرۆکی ژیان. وەك خۆی و هەندەکجاریش نائاگاییانە دەبوو بە کەسێکی ئیدیالیستیی، تەنانەت لەگەڵ عەتا محەمەدی چیرۆکنووس هەمیشە ئەو کۆشەیان هەبوو، کە ئەحلام بە ستایلی کلاسیکیی دەینووسی و بەوای بە واقیعیبوون هەبوو، نەك دروستکردنی خەیاڵ، پاڵەوانی وەهمی و پشتبەستن بە نەریتی نوخوازیی.

• ئایە دووانەی داهێنەر لە نووسین و کەسیەتیی دایە؟ مەبەستمان: نووسین و کەسایەتیی دەبێ لەگەڵ یەك سەودایی بکەن؟ ئایە بە نووسەری داهێنەر، یان نووسەرێك گەرەکی بێت داهێنان پشکەش بکات،

کەسایەتیی بۆی گرینگە؟

• نووسینی ڕۆمان و دواجار ئەزموون بەتایبەتیی، ئەوە دەگەیەنێت، کە ئەحلام، بەپەرۆشەوە سەیری ئایندەی کوردستانی دەکرد، چونکە بەبێ ڕۆمان هاتنەکایەی ئازادیی و خەونی تاك، ئەستەمە. هەبەتە قسەی ژنایەتیی (فەمینیزم) و ژنیەتیی ئەحلام، لە ئەزموونەکانیدا تەنێ لەسەر ئەو خاڵانە دەورناکەنەوە وەك ماف، خوێندن، زمانی ژنانە و ئازادیی ژنی کورد، بەڵکو خواستێکی گەورەتر لە نووسینەوەی ئەزموون بەتایبەت لە "گرەوی چاوەکانی ئەم" پەنهانە، کە زەربەی جار سنووری دەکەوتە ئەودیوی ژنایەتییەوە، ئەمەش بە پێچەوانە لەگەڵ نووسینی چیرۆك و ڕۆمانەکانیەتی. دەکرێت بە کورتی باس لەم خواستەی ئەحلام مەنسوور بکەیت؟

سەبارەت بە تێگەی داهێنان و خودی نوسەری داهێنەر، ئاگرچی من بەچوونی تایبەتی خۆم هەیە و لەشوێنی تر قسەی جددی و مێتۆدیم لەسەر کردووە و باودبێتەوە، بەڵام من نەمزانیوە، ئەحلام وەك تەکنیکی کاری نووسین و ئەدەبی نوێ داهێنەر بووبێت، چونکە زاراوەی داهێنەر قورسە و پەرەنسیپ و مەرجی خۆی هەیە.

داهێنان بەرهەمهێنانی تێگەیە و خوێقاندنی شتی نەبووە لەتوانای کەسییدا، ئەم دەڵێم پشت بەو تێکستانە دەبەستم کە خۆی نووسیویەتی، وەك لەپێشتردا باسم کرد، ئەحلام کلاسیکیانە و سوونەتیانە دەینووسی، تەنیا ئەوە نەبێت، کە هەندێکجار موبالەغەی بە گۆڕانەوەی قسەی پاڵەوانەکان و زەمەنی ڕووداوەکانەوە دەکرد، ئاگر نا، ئەو، نەوەك ژن و لەسەریدا بیرێك هەبوو بە ئازادیی تاکو بگشتی هەوڵی بە بدرێت، چونکە بەوای بە ئیرادەی تاك هەبوو خۆی ڕزگار بکات و ئازاد بێت، تا ئەو ئادیی زەر سەرسام بوو بەو شیعرەی نەزار قەبانی، کە بەژن دەڵێ ئەم وەرگێڕانە کوردییەکەیەتی و بەعەرەبییەکەی کەش و سەروای تێدایە و داشتنەکەی جیاوازە:
"مەوەستە وەك بزمار، خۆشەویستیی یان ناخۆشەویستیی هەببڕە، شوێنێك نییە لەنەوان بەهەشت و ئاگر". تەنانەت ئەم شیعرەی بە زەربەی خەزانی برادەرەکانی دەگوت، مەترسە بەرانبەر پیاوەکێت ئابوەستە، کەوابوو ئەو بەدوای حەزی خۆیەوە نەبوو لەنەو ئەدەبدا، بگرە ئەوەندەی بەوای بە شێشی کەمایەتیی هەبوو، بۆیە بەوای بە واقیعبینیی بوو و هیچی تر.

با لەوەوە دەستپێبکەم؛ هیلیس میلەر، نووسەرێکی بەناوبانگی فەرەنسییە، کتێبێکی بەناونیشانی "اخلاقیات القراوە" هەیە لەوە ئەو لەنەوان نووسین، وەك دەق و کەسایەتیی نووسەر جوودا دەکاتەوە،

ئەم لەلای خەلان پارتیش بەهەمان شێوە لەبەرچاو گیراوە، کە دەق هیچ پەیوەندیی بە ئەخلاق و فەرهەنگی کەسیەتییەوە نییە. بەڵام خاڵی بزربووەکەی ئێرە چییە؟ ئەویە، کە ئەحلام هیچ خەی لەپەنا دەقدا حەشار نەدەدا، هەوداو و چیرۆکەکانی، کە لە خەیاڵدانیدا تەماری کردبوون، چەن بوو وای دەنووسی و لەژیانی خۆشانشیدا بەهەمان شێوە خەفتاری دەکرد، بەوای بە کولتوور، ئایین، کەسی پلەباڵا و نزم، ژن و پیاو نەبوو، ئەو هەر زوو، کە ماڵی باوکی جێدەهێشت و لەخانەقینەوە دەچێتە بەغدا بە خوێندن، بەتەنیا دەژیت و ناترسە لەو هەزە نەریتخوازە ئایینییەی کەمەگە، دوای ئەوەش، کە دەچێتە فەرەنسە بە خوێندن و سەفەر، کراوەتر دەگەڵتەوە و درێژە بە ژیانی فەردیی، نووسین و باری کەمەایەتیی خەی دەدات، هەتا قەناعەت بەوە دەنێ لەگەڵ (شەوقی کەریم) چیرۆکنووس و کەسیەتی ناسراوی عەرەب، کە لەبەغدا دەژیا، هاوسەرگیری بکات.

"ئەحلام کەسێك بوو کەمتر نەبوو لە نەوال سەعداوی، فاتیمە مەرنیسی، فەروخزاد و ئەریانا ڤاڵاجی و دەیان ژنی ناسراوی دیکەی جیهان"

شەوقی کەریم، جگە لەوەی نووسەر بوو، ئەپەزسیۆنێکی عەراقیی بوو، ئەو لەو هەوانگیریەوە شەوقی دەناسێت و لە هەتەل شیراتۆن نزیك دەبنەوە و هەر لەوە هاوسەرگیری دەکەن، دوای ئەوەی ماوەیەکی باش بە هەموو جیاوازییەکانیانەوە پێکەوە دەژن، کە پێبووە لەناکۆکیی و شەوشەی کەمەایەتیی، سەرەنجام، کە شەوقی لەلایەن بەعسەوە زیندانیی دەکرێت، ئەحلامیش دەچێت لە زیندان بەیاساییی جودا دەبێتەوە و داوای هیچ مافێکی لێناکات، پاشان بە هەی خراپیی بارودۆخی زاتیی و بابەتیی لە عەراق، بەناچار هەدەت بە سلەمانیی و لەوە دەست بەژیانێکی نوێ و نووسینی کاری هەژنامەوانیی دەکات، سەرەتاش هات بە هەفتەنامەی هاوڵاتیی و لەوە بەکەی دەنگ، وەك ئەندامی دەستەی نووسەران هەبژێردرا و تا ماوەی نزیك بە 8 ساڵ مایەوە و دواتر دوورکەوتەوە.

• تۆ لە نووسینەکانت، مەنسوور بە ژنێکی یاخی و بوێر دەبینی، ئەم یاخیبوونە دەکرێت، وەك ئاڤانگاردیستێك ببیندرێت؟ ئەگەر بەڵێیە، ئەوە لە کوێی ئاڤانگاردیزمەوە دەتوانین لە ئەحلام مەنسوور بڕوانین؟

ئەوە لە وەڵامکانی پێشووم هوون بووەتەوە.

• هەر لەو وتارەی، کە بەم دواییە، لە لاپەڕەی خێت لە فەسبووك، لە

بارەی ئەحلام مەنسوورەوە نووسیبووت، یاخود زۆر لە نووسەرەکانیش پێیانوایە، مەنسوور، ژنێکی نازهەڵگر نەبوو، ئایا بۆچی فەرامۆش کرابوو، بەتایبەتیش لە دوا ساڵەکانی تەمەنی، کە لە سڵمانیی بوو، دەکرێت شونك ناوی شاری ڕۆشنبیریی بێت و بەڵشاو نووسەری لێبژێت، کەچی نەتواندرێت بۆچوون و دەنگی ئازادیی وەها ژنێکی لەباو ناڕازیی لە مۆشکدا هەرس بکرێت؟

شارێکی وەك سڵمانیی بڕپرسیار نییە بگشتیی بەرانبەر بە کەسایەتییەك. زۆر کەسی دیار لەدنیادا ئاوها بێناز مردن و کەس پرسیاریشی لێنەکردن، بە نموونە کەسێکی، وەك نیکەس کازانتزاکی، ئەسپان نیانهشت لە گۆڕستانی مەسیحییش لە ئەسینا-یەنان بنژرێت، بردیان بەدزییەوە لەسەر گردێك ناشتیان، کەسانی وا زۆرن لەنێو کورددا؛ بەکەس، قانع، مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی و زۆری تر، بەبێنازیی ڕۆیشتن و مردن، ئەمە پەیوەندیی بە ئینتیمای شار و فکری شارەوە نییە، یان قسەکانی هەرس نەکرێت، بەڵام ئەحلام بەوپەیی، کە پێرت بوو لە بۆچوونەکانی، بەتایبەتی بەم دواییە نزیك کەوتبووەوە لە برادەرانی پەکەکە، بەبەڵوێی بەخێی بزانێ، ئەسپان بەوای بەپەکەکەش نەبوو، بەڵام ئیتر ئەو جۆرە مەشهەدانەی ژیانی وای کردبوو، خەڵك دووربکەوێتەوە لێی، ئەو جێگیر نەبوو. واتە مستقر نەبوو، خە ئەگەر خەڵکیش ئەویان پێهەرس نەکرێت بەهەی بەرژەوەندیی خۆیان و هەندە ئیمتیازی تر، لەلایەن حزبەکانەوە، ئەوەیان ڕاستە، بەڵام خە لەولاشەوە زۆر بەیەکجاریی فەرامۆش نەکرابوو، تەنیا ئەوە نەبێ، کە مرد، مەراسیمێکی فراوان و لەباریان بۆ نەکرد بۆ بەخاکسپاردن و ناردنی بۆ زێدی خۆی؛ خانەقین. ئەوە بۆ محەمەد موکری، حوسێن میسری، جیهاد دێپاك و ئازاد سوبحییش وابوو، کە ئەوان گەرمیانیی و کەرکوکیی بوون، خەڵکی سڵمانیی نەبوون.

سڵمانیی ئەوەشی تێدایە، کە هەندێك جار یاخیبوون لە شارێکی قەبووە ناکات، ئەمە خەسڵەتی کەمایەتیی شارێکییە و بەدەست خەیان نییە، کوردستان هەر شارێکی خاوەن خەسڵەتی تایبەت بە خۆیتی. ئەوەی تر دەگەڵتەوە بۆ ئاستی توانای کەسکان یان شۆڕی مامەڵەشنبیرییان لەگەڵ ئەو کارەکتەرە.

• ئێستا زۆر ژن قسە ڕەخنەیی و بەرهەستییەکانی مەنسوور دەڕنەوە و دەکەن، تەنانەت هەندێکیان خۆیان بە نەوەکەیەوە هەڵواسیووە: داخە لە ڕوانینی تێدا، ئەمانە توانیویانە ئەحلام تێبپەڕنن و پێیان بگوترێت نەوەی پاشەحلام مەنسوور؟

سەبارەت بەو پرسیارەش، کە نەوەی پاش ئەحلام چۆن دەتوانن شوێن پێی ئەحلام هەڵبگرن، لە ڕاستییدا؛ هیچ ژنێکی یاخی وەك ئەحلام لەنێو کورددا دووبارە نابێتەوە، چونکە تەمسیل و واقیع دوو شتی جیاوازن،

من نەوێك نابینم بەناوی نەوەی پاشەحلام، نە لەنەو واقیعگەرایی و نە لەنەو خەیاڵ، چونکە ژیانی ئەستا زیاتر بارگاوییکراوە بە گوتاری ئایینیی و بەرژەوەندییە کەمەایەتییەکان، خوەندکارەکی کچ ئەگەر بیهەوێ یاخی بێت، ناتوانێ سەرەتا لەنەو کەمەگە تەریك بێت و خەی ڕزگار بکات لە سانسەرکان، ناتوانێ خەی لە بەرژەوەندخوازیی خوەندن، پلەوپایەی سیاسیی، ڕاگەیاندن، خەنواندن و پاراستنی جوانییەکانی خەی وەك کاەیك، ناتوانێ خەی بپارێزێ لە سیاسەت و بەرژەوەندیی حیزبگەرایی، کە نە حزبییان هەیە و نە دەزانن حزب چییە، ناتوانن ببن بە خەیان.

ئەحلام ئەو سنووراەی بەی بووە، ئەوە باجی قورسی دەوە و کەسی هاروهاجی گەرەکە، ئەمە جگە لەوەی، کە نەوەی ئەستا نەوەی ئایفەن، کەوانتەر، ماە و ماشەنی بەرز و زەەن، نەك نەوەی دەقەکی باەا و خاوەن کەسایەتیی، ئەوان ناتوانن بەتەنیا سەر بکەون بە شوەنی بەرز، مەگەر بە هەزەکی کەمەایەتیی یان ئابووریی و پشتەك سەربکەون، جیاوازیی نەوان نەوەی کەن و ئەستا ئەوێ؛ کە پەوەندیی بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندییەکانە، بێ هیچ ململانێیەك لەنەوان ئەو دوو نەوێ نابینم، جا چ جای کەسیەتییەکی وەك ئەحلام، کە لەنەوەی خەیشی کەس نایدەتوانی پەشبەکەی بکات، ڕاستە کەسانی وەك: بەدیعە دارتاش، گەزیزە عومەر، کوردستان موکریانی و شوکریە ڕەسوە و خەکەی تر هەبوون، بەەام ترس لە داهاتوو، قورستر بوو، کە ئەساش قورسە بەقەد ئەو پەوڕە ئایینیی، کولتووریییە…
نەخەر تائەستا ئەو ستایلەی ئەحلام دووبارە نەکراوەتەوە و تەنەپەیوە، ئەو، فەلتەیەك بوو لەنەو ئەدەبیاتی مە لە کوردستان، هەروەك چەن یەك فەرووغی فرووغزاد دەرکەوت لە ئەران و کەسی تر جگەی نەگرتەوە، ئەسەن تا ئەستا نەوێك نەهاتووە نزیك بێت لەو ستایلە، تاکو بەەین؛ کەسەك هەیە خەریکە ئەو تەدەپەەنە، بەڵێ هەستم بەو حاەتە نەکردووە.

• شەی مەنسوور لە بەرانبەر ئەدەبیاتەکی هەزار ساەە، ئەدەبیاتەك دەنگی نەر، تا ئەرەی هەنابوو، گوایە کەلەنەکی گەورەی تەدا بوو، بەەام داخەە خەنەی مەنسوور لە زمان و ئەم نەریتە باوە، ئاەاستەیەکی لە ئەدەبیی ژنانە لە ەشنبیریی کوردییدا لەخەگرتووە؟ ئەگەر لەخەی گرتووە، ئەی ئەم ئەدەبیاتە پەویستی بە داهەنەری تری وەك ئەحلام مەنسوور نەماوە، کە ئەستا نابیندرێت؟

بە ئەحلام، نووسینی ەمان ئەوە نەبوو ململانەی نوەخوازیی، پشتگیریی نەریتخوازیی و سوونەتیی بکات لەنەو ئەدەب و فکردا، چونکە ئەو بەواقیعی مەدەرن بوو، نەدەترسا لەوەی گومان لە نوەخوازبوونی خەی

بکات و گوێی بە قسەی خەڵکیش نەدەدا، بەقەد ئەوەی، کە لەگەڵ گەنجە نووسینی ئەدەبییەوە یادەوەرییەکانی منداڵیی و هەرزەکاریی و تا دابڕانی خێی لە کۆمەڵگە و خێزانی کوردەواریی دەنووسییەوە، بەڵام لە کتێبی (گڕوی چاوەکانی ئەم)دا کەسیەتیی (سافە) واتە سافی ناز، کە کەسیەتییەکی ژنی یاخی خانەقینیی بووە و لەگەڵ پیاودا هەڵسوکەوتی کردووە و قاچاخچییەتیی و ئەم دیو و ئەودیوی ئێرانی کردووە و بەتەنیا ژیاوە؛ بەکاریهێناوە. کە خوێنەر نەتوانێ سافە بدزێتەوە وەك کارەکتەرێکی واقیعیی، تەنانەت بە خەڵکی خانەقینیش شاراوەیە، چونکە جوان تەوزیفی کردووە، بۆیە بووە بە پاڵەوانی هەرە دیاری نووسینەوەی ئەو یادەوەرییانەی، کە نایەدەتوانی بیانشارێتەوە لەدەرەوەی ئەدەب.

هەمیشە لە گەڵانەوەی چیرۆك و ئیدیۆمەکانی خانەقین، کەسیەتی سافە، کە ناوە ئەسڵییەکەی سافی ناز بووە، خەدووڕخستنەوەشی لە سنووری ژنیەتیی باو، کاریگەریەتیی ئەو ژنە یاخییانە بووە، کە لە خانەقین هەبوون و بە ئەحلام بەشەك بوون لە چێژبەخشین، کە چیرۆکەکانی دەگەڕایەوە، وەك ئیدیۆمێکی ناسراو بە قاقاوە دەیگەڕایەوە، بۆیش ئەو کارەکتەرانەی هەندە بژارد، چونکە ئەوان یاخی ببوون لە نەریت و ئایینی کۆمەڵگە، هەر ئەمەش بوو، کە لایەنگری ئەوانی دەکرد، ئەمە لایەنە واقیعبینییەکەی بوو.
پیاوەکی دیکەی هەڵاج هەبوو، کە هەمیشە نوکتە و چیرۆکەکانی دەگەڕایەوە و تەوزیفیشی کردووە لە ئەدەبەکەیدا، ئەویدیکە کە ئەدەب، نووسین و هونەر بوو، مەسەلەی شەوازی گەڵانەوەی ئەحلام بوو لە کەسی یەکەمی تاکەوە بە کەسی دووەم و هەندەکجار کەسی سێهەمی تاك، هونەر لەلای ئەحلام بە نووسین دووهەمین بیرکردنەوە بوو، چونکە ئەو خەمی دیکەمێنتارکردنی واقیعەکان زیاتر لەوەی خەمی هونەری هەبێت، بەڵاستی ئەمە لایەنە نگەتیڤەکەی نووسینی ئەحلام بوو لە ماندا.

• دوای ئەم هەمووماندووبوون و هەوڵەی مەنسوور، لە فەراهەمکردنی زمانی ژنانە، نووسینی ئەدەبیات و ئەزموون، نەتەوەخوازیی و ڕەخنە لە سەرانی کورد، بە زمان و دەنگێکی لەباو ناڕازیی، پێت وانییە ئێستا ژنانی کورد بەگشتیی و فەمینیستناسەکانی کورد بەتایبەتیی، تاهەنووکە بۆاگان لەکایە زمانیی و جواننناسییەکانی مەنسوور؟

سەبارەت بە پرسیاری سیانزەهەم و پرسیاری داهێنان*یش: بە بۆای من شتێك نییە بۆناوی ئەدەبیاتی ژنان، وەك ئەوەی پێشتر چەپی کلاسیکیی و کۆمۆنیستە ئیدیالیستەکان، پێیان دەگوت ئەدەبیاتی کرێکاریی، مەسەلەی داهێنریش باسکی گرینگی نەو فکر و فەلسەفەیە، شتێك نەماوە لە دنیادا لە سەرجەم کایەکاندا بۆناوی داهێنان، چونکە

داهێنان بەواتای بەرهەمهێنانی چەمك، وەك چەمكانی شیتڵگرایی یان ئەخلاقیات یان ئازادیی، مەبەست لەوێیە، کە چەمكێك بێت فرە مانا بێت، بۆیە لە ئەدەبیاتیشدا ئەو کێشەیە هەر ماوە، چونکە بابەتەکە لەسەر ستایل و شێوازی نووسینە، هەموو ئەو نووسینانەی لە دنیادا بەهەموو زمان و کولتوورەکان دەنووسرێنەوە، یەك هەدەفی ئینسانیی و یەك کێشیان هەیە، کە کێشەی کۆمەڵایەتیی و سیاسییە یەخەی ئینسانی گرتووە، بۆیە نە ئەحلام و نە کەسانی تریش داهێنەر نەبوون تاکو کەسی داهێنەری وەك ئەلتەرناتیڤی ئەحلام بێتە کایەوە، دەکرێ بڵێین: کۆمەڵگەی کوردستانیی پێویستی بە کەسانی بەجورەت و بە خاوەن کەسایەتی خۆیانە، تاکو لەنێو ئەدەبیاتدا بچوون و تێگەیشتنیان لەبارەی ژنەوە هەبێ، لەکاتێکدا ئەدەبیات بەبەرای من ئەدەب کێشەی کۆمەڵایەتیی چارەسەر ناکات، تەنیا دەتوانێ دیالێگی تێدا بەرهەمبهێنێ لەنێو زمان، کولتوور و خوێندەواردا و ئەمە دەبێ لەئاستی کۆمەڵایەتییدا تێنگبداتەوە و لەنەوێیەکەوە بە نەوێیەکی تر مانایەکی جیاواز وەربگرێت، هەروەك چۆن ئازادیی و ئازادییەکانی تاك لەنەوەی ئابردووەدا بریتیی بوو لە سیاسەت، ڕزگاریی نیشتیمانیی و نەتەوەیی، ئێستا بریتیە لە ئازادیی تاك و خۆشگوزەرانیی.

هۆشنبیری کوردیی کێشەی زۆری سایکۆلۆژیی تێدایە پێویستی بە ئەدیب نییە بەقەد ئەوەی پێویستی بە زانای سایکۆلۆژیی هەیە، چونکە دەبێ ئەو گرێ دەروونییانە، خوێندنەوەیان بۆ بکرێت و دواجار بکرێت بە لێکۆڵینەوەی ئەکادەمیی و بخرێنە بەرباس، چونکە نووسین تەنیا هەدەفی ئەوە نییە باسی کێشە بکرێت، بەڵکو هەدەفێکی دیکەی خوێندنەوەی سایکۆلۆژیی و سۆسیۆلۆژییە، هەروەك چۆن هەمیرس و ئەدیبە کلاسیکییەکانی یۆنان و شکسپیری ئینگلیز، هاملەت و گرێی ئەدیب لە شانۆ و لە سیاستدا، کە فرێید و ماركس هەریەك بەشێوەیەك موناقەشەیان کردووە و لەتێزەکانیاندا تێنگیداوەتەوە، دەبینین، لەڕدایە نووسین و داهێنان لە نووسیندا چ فەزایەکی لەدەرەوەی فەزای ئاسایی کۆمەڵگەدا خوڵقاندووە و لەکۆدا تێنگیداوەتەوە، بۆیە داهێنان وەختێك دەبێ، کە دەسەڵات و سیستەم بهەژێنێت، نەك تەنیا بە لێکۆڵینەوەی موجامەلاتیی، کە تەنیا بە زانستگەکان بکەك دێت بە تەرقییە و بەرزکردنەوەی پلەی ئەکادەمی، من داهێنان لە ئاستی جهانییدا وادەبینم و لە ئاستی لێکانی کوردستانییشدا بە گەورەتر لە خۆی، نەك لەنێو ژناندا، بەڵکو لەنێو پیاوانیشدا.

هەژهەژاتی ناوەڕاست کێلگەی چەندین هەزی دیار و نادیاری کولتووریی، ئایینیی، سیاسیی و فەرهەنگییە … ئەوندەی من بزانم ئەحلام ئەمانەی وەك داتا دەزانی، بەڵام نایدەتوانی وردی بکاتەوە و تەوزیفی بکات لەنێو نووسیندا تێنگبداتەوە، ئەمە غەدر نییە، بەڵکو هەقیقەتە، ئەم حاڵەتە بە تەواوی ژنەکانی دیکەی ئەدیبیش وایە، کە

دەنووسن، چونکە ناتوانن قووڵتر ببنەوە لەوەی، کە سیاسەت و سیستەمی دەسەڵات و پیاو تەماشایان دەکەن، وەک کاڵا، بەداخەوە ئەوان خۆشیان لەشوێنکدا بەهەی کێلەبوونیان بەدەستی غەریزەی چەپڵەنراوی ژنیەتییەوە، یان بەدەستی پلە دووییانەوە، بوون بە کێلەی کەمالیات، پوول، ماڵ و موڵکییەتەک، کە لە کێلەبوونی پیاو، ماڵ، زەوی و منداڵەوە کەکراوەتەوە.
داهێنان، کەشەی هەرە گەورەی بەشەریەتە لەسەر گەی زەوی، نەک ژنان و هۆشنبیری کوردیی، بەتام ئەگەر بمانەوە کەسکی دیکەی وەک ئەحلام بەرهەمبهێنینەوە، ئەوا پێویستمان بە شەشی کەمایەتییە، کە دەبە بگەیینەوە سەتەی ڕابردوو، کە هەم ململانێی سیاسیی و ئابووریی لەو ئاستەی ئێستا نەبوو لەسەرتاسەری جیهان، هەم ئینسان بە خۆی نەبوو بە کێلە و ملی نەدابوو بە هەموو ویست و غەریزە بچووکەکانی خۆی، هەم ئیرادەی ئینسان لەشوێنکدا قیمەتی مابوو.
ئەحلام کەسک بوو کەمتر نەبوو لە نەوال سەعداوی، فاتیمە مەرنیسی، فەروخزاد و ئەریانا ڤاڵاجی و دەیان ژنی ناسراوی دیکەی جیهان، بەتام ئەوان خاوەنی شوناسی نەتەوەیی و خاوەن کەمەگەیەک بوون بەرگریی لە کەرامەت و بەهای کولتووریی خۆیان دەکەن و لەوشەوە بەرگریی لە فەرهەنگ و ئەدەبیاتی خۆیان دەکەن و کەسایەتییەکانیان دەخەنە بەردەم گەپی گشی ڕاگەیاندنی ڕاستگۆ، نەک هۆکلام.
ئەحلام بەهەی ئەوەی بیرکردنەوەی جیاواز بوو لە زەربەی حزبە کوردیەکان، کە خاوەنی ڕاگەیاندن بوون، پشتگوێ خرابوو، بەمەش هیچ هیوایەک نەماوە کەسکی وەک ئەحلام دروست ببێتەوە؛ لەنەو هۆشنبیری کوردییشدا بەتایبەتیی، کە گوتارەکەی بەدەست پیاوانەوەیە، ژن هەمیشە لەبەردەم تەشیر، قسەی ناشیرین و هەرشە بە نەوزاندنی، چونکە پیاوانی کورد بەتایبەتیی ئەوانەی لەنەو ڕاگەیاندن، تەنیا لەنەو چوارچێوەی سێکس تەماشای ژنان دەکەن، بۆیە بوارێکە بە ئەوان بەرتەسکترە.

کەتایی

ئەم دیمانەیە لە مەلەفی ئەحلام مەنسوور، لە گۆڤاری "کەلەن" ژمارە چوار، زستانی 2018 بڵاوکراوەتەوە.

خوێندنەوەیەک بۆ: مدخل إلى المسرح الفرعوني الكوريغرافي الأوبرالي.. رێباز محەمەد جۆزا

نووسەری ئەم کتێبە دکتۆر صوبحی شەفیق ، یەکێکەو لەونوسەرانەی کار لە سەر مێژوو ژیاری شارستانێتییەکان دەکات و لەم کتێبیدا باس لەسێ جۆر لە شانۆی فریعەونی لای میصریەکێنەکان دەکات ، ئەوانیش بریتین لە :

1. شانۆیی دیمەنە (جنائزی – تەرمەکان – مردووەکان) .
2. شانۆی ئاهەنگسازی و جەژن و بۆنە ئاینییەکان .
3. شانۆی سروتە فریعەونییەکان .

بەشێوەیەکی گشتی نووسەر دکتۆر شەفیق بۆتێگەیشتن لەشانۆی فیرعەونی پێویستمان بە ئازادی بیر هەیە لەگەڵ خۆزگارکردن لە لاساری و دووبارە بوونەوە . دەکرێت شانۆی میصرییە کێنەکان هاوشێوەی شانۆی سەدەی 17 ی ئەوروپی یان شانۆی سەردەمی گریکی بکەین لە شێوەو ڕوخساریاندا . نووسەر ئەوەمان بیرووندەکاتەوە کە سەرەتای ئەم هونەرە ، بەوێنەیەکی ڕوونی شانۆ لای میصرییەکێنەکان دەخاتە ڕوو وەکو هیرۆدۆت گەورە مێژوونووسی گریك ئاماژەی بۆکردووە و پەسنی کردووە بەشانۆی (سروتی) یان دینی ، بەڵام بە (دۆگم – تقلید) ی دینی فیرعەونییەکان . کەواتە شانۆی میصریەکێنەکان بەپێی بۆچوونەکانی هیرۆدۆتی مێژوو نووس پێکهاتووە لە :

یەکەم / شانۆی ئاهەنگسازی
دووەم / شانۆی سروتە دینییەکان
سێهەم / شانۆی جەنائزی – مردووەکان

- پێکهاتەو پێداویستیکانی ئەم شانۆیە چی بوون ؟

لەکاتی بەراوردکاری مێژوویدا ، نووسەر دەڵێت : " پەرستگا دەستگایەکی دەوڵەتی میصری فیرعەونی بووە ، هەریەکەلەو پەرستگایانە دەچنە پەرێزی نمایشە شانۆییەکانەوە ، لەکاتێکدا نووسەر ئاماژە بۆئەوە دەکات کە پەرستگا فیرعەونیە کێنەکان کۆگایان هەبووە بۆکەرەستەو کەلوپەلە شانۆییەکان و بەکارهێنانیشیان زمانێکی هێمزی هەبووە بۆتێگەیشتنی کاهینەکان و مفرەدە شانۆییەکانیان ئەو زمانە

بریتی بووە لە " هەنگەکان و هەڵەکان " بووە ، نەك ئەوەندەش ، بەڵکو هەستاون بە ڕوانین لەدیمەندا بۆئەوەی ئەو کەدانە بکەنەوە کە نمایش پێشکەشی کردوون و لەهەمان کاتدا بەر پرس بوون لەوکارەو ڕۆڵی (مۆنتێر- بەزمانی هاوچەرخ) یان بینیوە لەنمایشە شانۆییەکاندا .
هەروەها نووسەر لەبەشێکی تری کتێبەکەیدا باسی ئێکسسواراتی کردووە بەجۆرێك کە میصریەکۆنەکان لەنمایشە شانۆییەکاندا بەکاریان هێناون بەتایەبتی لەنمایشە شانۆییەکانی "شانۆی جەنائزی و ئاهەنگسازی و جەژن و بۆنە دینیەکاندا " ، ئەمەجگەلەوەی نووسەر جەخت لەوەدەکاتەوەکە ئێکسسوارات بەووونی و ئاشکرایی هەبوون لەو نمایشانەی شانۆی فیرعەونی کەندا . هەروەها نووسەر لەدرێژەی باسەکەیدا ، ئاماژە بۆ پرۆفیسۆر " الکسندر موریە " دەکات کە کتێبێکی هەیە بەناونیشانی " الغوامچ والاسرار المصریە " کەلەوێدا دەربارەی هەندێك کاری جێبەجێکاری قسەدەکات کە کاهنە میصریەکان ئەنجامیان گەورەیان هەبووە لەسروتە فیرعەونیە لاسایارەکاندا ، نووسەر دەڵێت : " ئەوان لەشانۆکەیاندا دەگەڕانەوە بۆ هەمان ئەو ئێکسسواراتانەی کە لەناویانداکورت و دروستکراو بوون بە تەختەی "الجمیز و الاکاسیا " لەگەڵ ئاڵتوون و زیوو وهتد پاشان دەیاندا لەجەستەی نمونەداپێشراوەکە و لەسەری و لە صولجانەکەی و ڕۆڵی سەرکی نمایشی تراجیدیا یان وەزیریان هەبووە .
ئەمە سەرباری ئەوەی نووسەر باسی دەمامکی شانۆیی دەکات و بەیەکێك لە ئامازەکانی شانۆی فیرعەونی کۆنی دەزانێت و ئاماژە بۆئەوەدەکات کەلە مزەخانەکاندا پارێزراون و چەندین جۆر دەمامکیان لەنوودا هەڵگیراون کەگەنجەکان دەیان پێشین و مژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی 12 تا شانزە .

- دڕامای فیرعەونی :

ئەوەی نووسەر لەم کتێبەدا باسی دەکات ، دڕامای میصری هەزار ساڵ لەپێش دڕامای گریکیەوەیە، لەم بارەیەوە نووسە دەڵێت : " گەر بوانینە شێوەی بەکارهێنانە جیاوازەکانی دەمامك لەپەرستگا فیرعەونیە کۆنەکاندا دەردەکەوێت کە میصرییەکۆنەکان پێش گریکیەکان دەکەون لە درامادا و مەعریفەی شانۆییان و ئەدائی دەقی شانۆیی یان لەپێش گریکە ، بەڵگەکانی نووسەر بۆئەم گوتەزایانە بریتین لە :

1. وێنەی گڵستانە فیرعەونیەکان و ئەو دەمامکە زۆرانەی کە

شەوەی هەمەجەریان هەیەو لێیان بەجێماون و تاکو ئێستاش پارێزراون .
2. ئەوێنە هەمەجەرانەی کە دەیسەلمێنن شانۆی میصری چێن بووەو ڕووخسارە دیارەکانی لەوانە بەنمونە : یەکێك لەوێنەکان : جادووگەرێك دەردەخات کە دەمامکی پێشیووەو لەبەرامبەر جەماوەری بینەراندا یە . پەیوەندی ئەم نمونەیە لەگەڵ دیمەنەکەدا ئاماژە بۆ ئەوەدەکات کەئەدەبی میصری فرعەونی کۆن سەرباری ئەوەی ئەدەبێکی چیرۆکیە ، ڕەشی هەبووە لەجادوو جادووگەری لە ژیانی میصریە کۆنەکاندا .

ژن لە نێوان دوو جەمسەری توندوتیژیدا … کرمانج فەتاح

ژن لە جەمسەی خۆزانی باوك سالاری و جەمسەری کەلگەی پیاو سالاریدا گوزەردەکات ، کەواتە ژن دووجار بووتە قوربانی ، جارێك بەهۆی جیاوازی چینایەتی و جارێك بەهۆی ڕەگەزکۆیانەوە کە لە لایەن ڕەگەزی نێرینەوە دەچەوسێنرێنەوە .
توندو تیژی پیاوان بەرامبەر بە ژنان ڕابردوویەکی دوورو درێژی هەیە ، باوك دەیدات بە کوڕ کوێش دەیداتەوە بە کورەکەی خۆی .
بەگوێرەی بۆچوونی پسپۆران ، هۆکارەکانی هەڵکشانی ڕێژەی ئەو دیاردەیە لە کەمەگە دەگەڕێتەوە بۆ گۆڕانێك هۆکاری جیاجیا ، لەوانەش زیادبوونی گرفتە کەمەایەتییەکان و کێشەی ئابووری و ئاڵۆزیی دەخی سیاسیی وەاتەکە و ئایین وچێندان هۆکاری تاکەکەسیش .

توندوتیژی جۆری زۆرە وەك :
توندوتیژی جێستەیی، دەروونی، توندوتیژی دژ بە تاك یان دژ بە کەمە، توندوتیژی خۆزان و توندوتیژی کەمەایەتی و توندوتیژی سیاسی . لة سەروی هةموو ئةمانةشةوة توندوتیژی دین و مةزهةب .

توندوتیژی دژ بە ژنان بارودۆخێکی خنکینەرو سامناکە و لە سەرتاسەری جیهان بوونی هەیە بەڵام لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر جیاوازە .
هەر کەمەگەیەک ڕێژەی کێشە کەمەایەتییەکان تیایدا لە هەڵ کشاندا

بوو وەك : جیابوونەوەی ژن و مرد، ، نەبونی پەروەردەیەکی تەندروستی مندال ، چوسانەوەی دەروونی و لاوازی سیستەمی پەروەردەیی . نەبوونی دیالۆگ لە نێوان خێزان و
هەروەها لێووی سیاسیشەوە، نەبوونی عەدالەتی کۆمەڵایەتی و نەبوونی یەکسانی لەناو کۆمەڵدا ، پشێل کردنی یاسا لەلایەن دەسەڵاتدارانەوە . گەندەڵی و نەبوونی ئازادی و نەبوونی هەلی کار بەشیوەیەکی یەکسان ، گرانی بازاڕ و قەیرانی نیشتەجیبوون ، کاتێک ئەمانە هەموویان لە کۆمەڵگەدا هەبوون ، ئەکرێت بڵێین لەو کۆمەڵگەیەدا زەمینەخۆش بۆ کاری توندوتیژی .

لەئێستادا توندوتیژی لەهەرێمی کوردستان، ڕۆژ بەڕۆژ بەرەو زیادبوون دەچێت هەکاری ئەمە چیە ؟
توندوتیژی جۆر و شێوازی زۆرە وەکو ئاماژەم پی کرد ، بیگومان بەپێی ئاوەژو هەکارەکانی جیاوازن . هەکاری توندوتیژی کۆمەڵایەتی یان خێزانی جیاوازە لە هەکاری توندوتیژی سیاسی. بەڵام هەکاری هاوبەشی نێوانیان ئۆگەتێتەوە بۆ هەڵچوون و توڕەبوون و گیانی تۆڵەسەندنەوە و نەبوونی گیانی لێبووردن و پەروەردەی سەقەتی خێزان و کۆمەڵگە و سیستەمی فێرکردن. لەسەر ئاستی خێزاندا باوک، دایک ، برا گەورە ، ئەتوانێت ڕۆڵێکی گرنگ ببینێت لە پەروەردەکردن و گۆشەکردنی کۆمەڵایەتی ئەندامانی بچوکی ناو خێزانەکە. ئەوانن ئەبنە پشتیوانی بۆ منداڵان و بەتایبەت لە قۆناغی هەرزەکاریدا، چونکە منداڵ لاسایی گەورە ئەکاتەوە لە هەڵوەست و هەڵسوکەوتدا و گۆڕەش کاریگەری بەرچاوی ئەبێت لەسەر کەسێتی منداڵ،
لەسەر ئاستی کۆمەڵگەشدا، دەسەڵاتی سیاسی بە پلەی سەرەکی و پاشان ئاین و دابونەریت و پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان ، ڕۆڵی زۆریان هەیە بەسەر کۆمەڵگەوە و زەمینە خۆشکەری توندوتیژین . بە نموونە : ئەم شوێنانەی تاکی تێدا ئاراستە دەکرێت، بۆی هەرتاکەو بە مانا جیاوازیەکانەوە بەنگەیەکیان هەیە کە تێیدا ئاراستە دەکرێن و بۆ نموونەشیانەوە کاریگەرن چ لە ئاستی تاکیە ئاراستە دەکرێن چ لە ئاستی گروپ و نموونەیتر کە تێیدا لێدوان و پەیامی سیروسەرە ئەدرێت وهانی خەڵک ئەدرێت بۆ کاری توندوتیژی،

ئەوانە هەر هەموو هەکارن بۆ پەرەسەندنی دیاردەی توندوتیژی دژ بە ژنان لەناو کۆمەڵگەی کوردیدا.

کرمانج فەتاح

دوو شیعـــــــری عـبـــــدوڵا سـڵـمان(مـشخـڵ(

چاودێری

شیعری:عـبدوڵا سـڵـمان(مـشخـڵ)

ئـمـڵـش دیسان لـ ساحـەی پاس چاوڕوانی نـفـرات بووم وەختـ دەرکـەوت
وەکو جاران شل و مل و
وەکو ڕۆژان خان و مان بوو هات و سـەرکـەوت
زووش زووش سـیری مـبایلـکـەی دەستی ئـکرد
هـند خـمـا بوو..لـ ژنـکی ڕۆمانسیانـەی خـیاڵی هـڵـبـەستی ئـکرد
من پـمخـڵش بوو تا ئـوارە لـناو پاس بـ و دانـبـزە
دەی سپی و بـگـەردی خـمی بیدەمـ وەک کاغـزە
پرسی : بـچـند خوولـکی تر دەگـیـنـ لای مـحافـزە
تازە کارم پـیدا کردووە لـژێـر چاودێری مودیرم
من نامـوـ دووابکـوم، نـک کارـکـم لـدەست بدەم
چونکـ سـەرچاوەی بژێـوی دوو منداڵ و دایک و باوکـکی زۆر پیرم.

ئـیلوولی ۲۰۱۹

لـنـو قاوەخانـیـکدا

شیعـــــــری : عـبـــــــدوڵا سـڵـمان(مـشخـڵ)

لـسووچـکی قاوەخانـ بـنازکـ لـگـڵ خـیاڵ و قاوەی تاڵ دانیشتبووم
ئـویش هاتـ سـەرمـزکـ و دیم ڕۆک لـ بـەرامبـەرمایـ
بـ کتـبـکـەی دەســتم را زانــی چـن بیــر دەکـەمـوـ و چ بـوایـک لـ
سـەرمایـ
باسی شـڵـش و ژیان و کـەمـڵـگـەی کرد
وەڵـسبوونمی هـتا ئاستـکی بـەرز برد
سووکایـتی کرد بـ ژیان

بەرزی کرد بۆ خەبات و مژووی ئینسان
ئیوت جیاوازی لەنێوان سۆشیالیزم و ئەم ژیانە بوونی نییە
کە من هەموو شتێکم بۆ فەراهەم بێ
ئیتر شتش مانای چییە؟
منیش دوا فەرم لێ قاوە تاڵکەمدا و هەستامە پێ
لەم وڵاتە ناسراوەی بە سەرما و بەفر و کێوە و تەف
پێنجەی ناوەڕاستی دەستم پێ نیشاندا و
پەم وت فەک ئەف

تشرینی یەکەمی ٢٠١٩

شیعر/ خوونی بەلانیەک … کاوە عوسمان عومەر

بەیانی شەپەلی دا..
هەر کەسو زەریایەکی لە خەیدا هەگرتوە،
جەستە ڕەگای ئاسنینی…
شەماندەفەری وشەو تەنیاییە، نوسینی…
ئەو بایی لە هەر باخچەیەک،،
گەیایەک لە شیعری نووسی…
بە ڕەژنامەی بەهودەیی مرۆڤکانا،،
بەاوی کردنەوە،،
پەت ووتم، ژورەکانیش…
نشینگەی ئارام نین،،
ئەوانیش زیندانەکن ….
بە ئاسنی مەرگ و تەنیایی هەڕچنراون،،
بەام سەرگوزشتەی مردوەکان…
لای فلووتژەنی لم و سەرابە،،
وەک ئەو وابوو لە شاخە بکەویتە خوار،،
کە مرواریە درەوشاوەکانی…
ڕەشتنی خستە دەستکانتەوە،،
وەک شەماندەفەر،،

بە خۆک لەسفرا دەستپەدەکات،،
شارکانیش بە دەرزی عەشق و خوری بیرەوەری ئەدورەتەوە،،
گەلەری دوای درەنگانەکیش،،
چۆڵە لە کچێک لە باران،،
لە دەوازەکە لە پڕکدا وەک فریادڕەسی درەت،،
مرۆڤە گورگەکان هاتن، ،
تەماشای یەکتریان کرد،،
کەوتنە ئەتک کردن و ..
هەنجە هەنجە کردنی جەستەی پەریکانی شار،،
ئەوانەی گوڵەکانی نیشتمانیان هەرزانفڕۆشکرد،،
بە فڕەکە هاتن و پڕۆ بانی گرد و شاخکانیشیان بڕی،،
هیچ کانیەک و دارستانەکیش نەما،،
پڕۆ بانی نەقرتابێ، ،
ئەوانەی شاریان…
لە مەزادخانەی ڕۆحی مردوە زیندوەکانا هەراجکرد،،
بەباک بوون لە تینویەتی سنەوبەرەکان و گیانڵەڵەی نەرگزەکان،،
هەر گوڵەک بە هەوباری خەفەتا پڕرش و بڵاو بوو،،
بینیمان چۆن پڕۆکانی گوڵە پەرتبوەکان..
سەر ئاو کەوتن، ،
بینیمان چۆن هەزارەکان بە زمانی تر قسەدەکەن،،
لە جیهانی ترا خەیان حەشار ئەدەن،،
لە کاتەکا ئەوانەی ئەسپە سپیەکانی ..
ڕۆخی کەناری ئاتووڵی شاریان تەڕ کرد،،
لە سەحەرەوە نەهاتبوون،،
بڕۆکو گورگانەک بوون نامە،،
بە چرا شینەکانی چاوی منداڵە برسیکراوەکان،،
نامە بە پڕۆسەلکە خشبە خەتەکانی ئەوارە زیوینەکانی شار،،
نامە بە چاوەوانی ئەو دایکانەی…
ڕۆگی سنەوبەرەکان لە دڵی ئەوانەوە سەوز ئەبوو،،
خونکارەکان لە شاخی خەرەوە،،
گەیشتنەوە ماڵە سارد و وێرانەکان،،
کرێکارەک نانەکی بە تروسکایی بەیانیەکی خەمگینەوە خوارد،،
شەفڕی پاسکیش چاوەڕێی کرد،،
تا پڵڵە کوکوختەیەک باخچەکە بڕن، ،
بڵانەیەکیش بە دەربەینی هیچ ناڕازیبونەک،،
شەقامەکی کرد نەو پریاسکەی ئەسک و پروسکی شاری سەربەاو،،
لەوانەش ئەمشەو لە ژێر ڕۆهەڵەو تەفانا،،

ئەو بەلا نە عاشق بە زۆفی سپی شار،،،
پیاسەیەک بە منداڵی لەدەستچووا بکا ،،
پێش هاتنی...
چەتەکانی پشت سنوور.

لە نێوان پێوپاگەندەی سیاسی و کرداری راستیدا ... ڕەزا شوان

بەوا ناکەم هیچ گەلێک لە جیهاندا، وەکو گەلی کوردمان، هەندە دڵپاک و خۆشباوەڕبن و وا بە ئاسانی بڕوا و متمانە، بە زمان لووسی و بە بەڵێن و بە قسەکانی زۆرتکەرانی مافەکانیان و بە داگیرکەرانی نیشتمانە داگیرکراوەکانیان، بە ئاسانی بڕوابکەن و هەڵبخەڵەتێن و بکەونە داوەوە. بەڵام بە داخەوە لە کۆنەوە تا ئەمڕۆش ئەمەی کورد چەندەها جار بە بەڵێن و بە قسەکانی داگیرکەرانی کوردستان بەوامان کردووە و هەڵیان خەڵەتاندووین. مەڕووشمان پڕ لەم ڕاستییە. ئەوەی کە جێی سۆز و داخێکی زیاترە ئەوەیە، کە ئەمەی کورد، هەرگیز پەند و وانەمان لە کارەسات و لەو هەموو هەڵە و شکستی و نەهامەتییانەمان وەرنەگرتووین، مەڕوو دووبارە و چەند بارە بەتەوە و دەبەتەوە. خراپتر هەڵخەڵەتاوین دەڵاوین و تەکەوتووین. هەر وەکو نە بامان دیبێت و نە باران. هەی سەرکیش بە بۆشکی زەری سەرکردە نابەدەکانمان دەگەڕێتەوە، کە لە گەمە و لە هونەری سیاسەت و لە شەوازی گفتوگۆدا کەواربوون، نەزان بوون لە خوێندنەوەی وردی ناخی داگیرکەران و ئەو نیازە ژەهراوی و گاوەی کە لە ناخیان دان نەک لەسەر زمانیان.

سەرەک وەزیرانی پێشووی تورکیا، ئەحمەد داود ئۆغڵۆ، سەرکی "پارتی ئایندە" لە ڕۆژی یەکشەمەی رابردوو (۲۳/ ئاوگوست/۲۰۲۰) لە سەردانێکی فڕمیدا، بۆ شاری (وان) ی کوردستانی، لە باکووری کوردستان دا، بە باگۆشکردن و بە نزیکبوونەوە و ڕاکێشانی لایەنگیریی کورد بۆ لای خۆی و پارتەکەیدا. وتی"من ئەوە دەزانم، کە وانیش ئەوە ڕەتدەکەنەوە کە پارتی داد و گەشەکردنی دەسەڵاتدار،

سەرکی شارەوانییەکانی سەر بە پارتی دیوکراتی گەلانیان لادان و بەواپکراوی خەیان دانانن بە سەرکی شارەوانی، ئەو شارانەی کە پارتی دیموکراتی گەلان (هەدەپە) ی لایەنگری کورد، لە هەڵبژاردنەکانی سالی رابردوو، تێیاندا براوەبوون و زۆربەی دەنگەکانیان بەدەستهێنا"
داود ئۆغلو ئاوەشی وت:"هەمووان مافی ئاوەیان هەیە کە بە زمانی دایکیان بدوێنن و بەکاریبهێنن" مەبەستیشی زمانی کوردی بوو. بە ئاوەی ناوی زمانی کوردی بهێنێت.
ئەحمەد داود ئۆغلو، وتیشی:"گەر بێتو تێنیا کوردکیش، کێشەی هاوبەستبوونی هەبە، تورکیا ناتوانێت بەستاوە" بەڵام داود ئۆغلو لە میانەی قسەکانی لە شاری وان دا، هیچ ئاماژەیەکی بەوە نەدا، کە هاوەی چارەسەرکردنی کێشەی کورد بدەن.

داود ئۆغلو، جەختی لەسەر ئاوەش کرد، کە:"واتاکەی بەهێز نابێت، گەر نەتوانێت هەموو کورد لە وان و دیاربەکر و ئیستانبوڵ و تانانێت لە سوریا و عێراقیشدا، لەبەرچاو نەگرێت" ئەم قسەیەی داود ئۆغلو، داناپنانەکی راستە، بەگومان ئەستەمە کە تورک و فارس و عەرەب، لە تورکیا و ئێران و عێراق و سوریادا، بتوانن بە ئاسوودەیی و بە ئاشتی بژین و پاڵی لێبدەنەوە، تا دان بە مافە ڕەواکانی کورد نەنێن و کوردیش نەبێت بە خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆیی خۆی، (دەوڵەتی کوردستان). تا ڕۆژێک زووتر ئەم هیوا و ئاواتە کورد بێتەدی. زووتر تورک و فارس و عەرەب و کورد، دەتوانن بە ئاشتی و ئاسوودەیی بژین و بحەسێنەوە.
بەرپرسێکی باڵای پارتی دیموکراتی گەلان (هەدەپە) وتی:"دەکرێ لەسەر داواکەی داود ئۆغلو، دەربارەی بەکارهێنانی زمانی کوردی جەبەجێ بکرێ، دواتریش ڕاگرتنی دانراوەکانی سەرکی شارەوانییەکانی حکومەت لەسەر شارەوانییەکانی پارتەکەمان"
(ئەرێک قاترچی ئۆغلو) کە مامۆستایەکی ناسراوی زانکۆیە و پەرلەمانێکی (هەدەپە) یە، لە پەرلەمانی تورکیادا، وتی:"خوێندنەوەی ئەرێنیمان بە وتەکانی ئەم دواییەی سەرکی وەزیرانی پێشووی تورکیا، ئەوە ناگەیەنێت کە پێوەندییەکی متمانەپێکراو ئەمە بە ئاوەوە دەبەستێ" ئەرێک ئۆغلو وتیشی:" بانگەوازەکانی داود ئۆغلو، هەنگاوێکە، پێشوازی لێدەکەین، بەڵام لەم کاتەدا ئەوە بەس نییە، کە پێوەندی لەگەڵ پارتەکەیدا بکەین، لە ئەنجامی ئاوەی، کاتێک کە سەرکی وەزیران بوو، وەکو دوژمنێکی کورد ڕەفتاری دەکرد، بە تایبەتیش

لە کاتی هەڵبژاردنە ناوخۆییەکانی ساڵی (٢٠١٥) دا، کە داود ئەغەو بەڕێنی ئەوی دا، کە ناوچەی (شوورە) ی مەژوویی ناوەڕاستی شاری دیاربەکر دەکات بە ناوچەیەک لە شەوی (تەلیەدی ئیسپانی) لە کاتێکدا ئەم قسانەی کرد، کە ئەم ناوچەیە ـ ناوچەی شوورەی شاری دیاربەکر ـ لەژێر ئاگرباران و بەردوومانی سوپای تورکیادا بوو. خەڵکییەکەی دەکوژران، لەو کاتەدا ئەم قسانەی کرد ، هەر وەکو هیچ شتێک لە ئارادا نەبێت. لە جیاتی ئەوەی هەوڵە کۆتایی هێنانی بەم شەڕە بدایە" ئەرێ ئەغەو جەختی کردەوە وتی"ئەمە لە پارتی دیموکراتی گەلان، داواکاری تەڕکردنەوە نین، سەرۆکایەتی هەموو ئەو کارەساتانەی لە رابردوودا رووبەڕووبان دا، دەمانەوێت لەگەڵ هەرکەسێکدا بین، کە دیموکراسی راستیی لە وڵاتدا دەوێت. بۆیە لەوانەیە لە داهاتوودا، هاوکاری لە نێوان ئەمە و داود ئەغەودا دروست ببێت، ئەوەش شتێکی باشە کە هەندێ سیاسەتمەداری کورد لە پارتەکەیدان"
پێشتریش داود ئەغەڕ، بە تونڕی هێرشی کردە سەر ئەردەگان، لە لابردنی سەرۆک شارەوانییەکانی سەر بە پارتی دیموکراتی گەلان لایەنگیری کورد. کە بە بەیاری حکومەتە فاشستییەکەی ئەردەگان، لە کەی (٧١) سەروك شارەوانی کورد که سەر به پارتی دیموکراتی گەلانن، که له ساڵی رابردوودا، لەو شاره کوردستانیانەدا براوەبوون و به دەنگەکانی خەڵکی سەرکەوتن. (٤٦) سەرۆک شارەوانی شارە کوردییەکانیانی باکووری کوردستانیان لابردن. زۆربەشیان بە تووممەتی هەڵبەستراو زیندانی کراون.

هەریەکە لە (کەماڵ کلیچدار)ی سەرکی پارتی گەلی کەماری تورکیا (جەهەپە) و (عەلی باباجان) ی سەرکی پارتی دیموکراسی و پێشکەوتن (دەقا) ئەویش ئەو بڕیارەی بە کورد دا، گەر بگەڕن بۆ دەساڵات، دان بە زمانی کوردی و بە مافەکانی کورد لە تورکیادا دەنێن. زمانی کوردیش دەبێت بە زمانی خوێندن و نووسین و بە زمانێکی فەرمی لە تورکیا و لە باکووری کوردستان دا، کۆشکی کورد چارسەر دەکەن و ئاشتی رادەگەیەنن. من پێموایە ئەم قسانەیان دروشمی بریقەدارن و قسەی رووتن، و قسەش ناچێتە گیرفانەوە، ئەگینا پارتی گەلی کەماری تورکیادا چەند ساڵێک دەساتداربوون، بەڵام پەیڕەوی هەمان ئایدەلۆژیای رەگەزپەرستی و بەگەنی ئەتاتورکی گەبەگەیان لە دژی کورد پەیڕەوی دەکرد. کە دەستی گرتبوون گەر بیانویستایە کۆشکی کورد لە تورکیادا چارسەربکەن؟ (عەلی باباجان) یش، کە وەزیری دەرەوەی پێشووی تورکیا بوو ئەویش هیچ هەوڵستێکی ئەرێنی ئەوتۆی بە چارسەرکردنی

کێشەی کورد گەر تەنیا بە قسەش بوایە نەبووە. تا شایەنی باسکردن بێ؟
کورد شەخواز نییە و هەموو کاتێک ئامادەی گفتوگۆ و چارەسەری ئاشتیانەی کێشەی کوردە. بەڵام داگیرکەرانی کورد ئەم هەوڵستییەی کورد بە لاوازی تەدەگەن، هەردەم لەگەڵ ئەو ئەقڵیەتییە کۆنەپەرست و لە خەیاڵیەدان، کە بە لەشکرکێشی و سەرکوتکردن و ڕشکۆژی کەتایی بە کێشەی کورد بهێنن، نکووێیش لەوە دەکان کە کورد و کێشەی کوردیان هەبێت. تا ئێستاش باجەکی زۆری ئەم نکووێیکردن و گەمژەیی و دەندەیی و ئەقڵیەتە ڕەگەزپەرستییەیان داونەتەوە.

هەر کەس و لایەنێک گەر ڕاست دەکەن، ئامادە کێشەی کورد چارەسەر بکەن، ئەوە ئەرز و ئەوە گەز، هێوادارین کە قسەکانی کەمال کلیچدار و عەلی باباجان و ئەحمەد داود ئۆغڵە لە دڵیانەوە بێت و ڕاست بکەن. نێک شەکریان لە سەر دەم بە و ژەهریان لە ناو دڵیاندا بێ. گەر بە ڕاستی پیاون و خاوەنی بڕیارن، کورد وتەنی:"پیاو سەری بدڕێنە بڕیار نادڕێنێت" نێک تەنیا قسە و بڕیارنکانیان پڕپاگەندە و بانگەشەی سیاسی بن بە هەڵبژاردنی داهاتوو و دووربن لە کرداری و لەقجبجکردن. گومان لە گەڵی قسە و بڕیارنی لەم شەوانە بووە. بەڵام کە گەیشتوون بە دەسەڵات بە پێچەوانەی بڕیارنکانیانەوە، ڕەفتاریان لەگەڵ کورد و کێشەی کورد دا کردوون، لە جێی دانان بە مافکانی کورد و ئازادی و دیموکراسی و پێکەوەژیان، بە ئاگر و ئاسن و سەرکوتکردن و ڕشکۆژی کورد و ڕانکردنی کوردستان و زیندانیکردنی بە هەزاران لاوی کورد، وەڵامی مافکان و داخوازییکانی کوردیان داونەتەوە. کە تا ئەمڕۆش درێژە بە هەمان سیاسەتی ڕەگەزپەرستیانە دەدەن. بەیە ئەمەی کورد، هەقمانە کە بە وتە و بڕیارنکانی داود ئۆغڵو و کەمال کلیچدار و عەلی باباجان بڕوا نکەین یا بە گومان بین. لەگەڵ ئەوەشدا ڕشبین نین و هەردەم گشبینین.

ڕەزا شوان
٢٤/ ئاوگوست/٢٠٢٠

شیعر/ تابلۆ ... ڤان محەمەد

1. تابلۆ

هەتا توانیم،
لە ووجودتدا خەم غەرق کرد!
هەموو ئێش و سپێتییەکانی بوونم،
لەناو خەیاڵەکانتدا ڕەنگ کرد
لە ژێر سێبەری تۆدا…
نوێبوونەوەم، بەسەر هەموو ئەندامە شکاوەکانمدا فڕێزکرد!
هەموو پێکەنینەکانتم،
لەنێو دەمارەکانمدا کرد بە تابلۆ!
تەفسیری ئایەتەکانی سەر زمانتم…
کرد بە وەردی ئێوارانی دوای ماندوو بونم!
وەلێ جگە لەو شتانەی دەتشاردنەوە،
جگە لە درەکانت هیچی ترم بە نەماوەتەوە.
زمانت دەمبڕێ؛
وەکو ئێژوو لاپەڕ دەکا!
هەرچی لەناومدایە دەجوڵێ،
وەک ئەوەی حەز بە سەما بکا،
وەلێ پڕلە قاژەم!
دەبوو بمزانیبا…
ئەوەی لەناو تۆدایە،
لەگەڵ حیکایەتی پڕ لەئومێدی مندا نایەتەوە!
دەبوو بمزانیبا…
ئەو نەسیمەی،
سەمای بە تاڵەکانی قژم دەکرد،
ئێشەبای شەتی پێش گەردەلول بوو بە وەرانکردنم!
هەست بە نائومێدی دەکەم!
هەست دەکەم، لەتۆدا جەم نابێتەوە!
هەست دەکەم، لەمندا ناوەیت!
ئێوارانی غارغارێنی مەست بە ووشکانت
چیدی نامبەنەوە کەنار دەفڕنکانی نیگا!
ئیتر وێنەیەک نییە،
من و تۆ لە خەیدا جێبکاتەوە!
هەناسەبەکەم…

وەک ئەوەی، بەوە خاپی ببەوەو نەتوانم
وەک ئەوەی،
سنگم پڕبێ لە هەناسە ژەنگگرتووەکانی تۆ و بمخنکێنێ!
هەناسە بکەمەو
دەمەوێ تۆ لە ناومدا نەمێنیت و
بە تەنها،
شۆقامەکان پڕکەم لە بیرەوەری کچێنیم.

ڤان محەمەد

ئەندرێ کۆنت-سپۆنڤیل: جیهانبینی فەیلەسوفکی بەختەوەری بە پێتاپێشی 16 ئازادحەمە...

""هەموو گوناهەکان تەقڵان بە پەکردنەوەی بەشاییەکان""
سیمۆن ڤەی Simone Weil

ئاماژە: فەلسەفە لە هیچەوە دەستپێناکات، لە جێگایەکەوە دەستپێدەکات کە منداڵدانەکانی ناو بیرکردنەوەی مرۆڤ. فەلسەفش کە بەم شێوەیە دەردەکەوێت سروت ناسەت. وەکیتر، فەلسەفە کە ناسرەوێت، دەشدامانەکانیشی کەکەی ئەو پانتاییانە پکەدنن دەبنە مەحەکی دادوەرییەکانمان. سەنگی دادوەرییە فەلسەفییەکان بیرکردنەوەکانمان لە لەییەوە بەرەو هوونی دەبەن و بەو بە تێگەیشتنەکانمان دەدەن. وەجا قەمرۆیی شیکردنەوەی فەلسەفیی دەتەکایەوە و ئەوەش درز دەخاتە ناو بینینی مرۆڤکانەوە و کەگەی تەامان بەپیتردەکات. داخە قەتیسکردنی قەمرۆیی فەلسەفە نابەتە هەکاری کپکردنی پرسیارەکانمان کە خودی فەلسەفە بەهەی ئەوەو (پرسیارەو) هەیە؟ بەگومان هەژاری فەلسەفی بەشێك دەبەت لە لەکەوتەکانی ئەو قەتیسکردنە کە دواتر کەششەکانمان تاریك دەکەن و هووبەری تێگەیشتن بە چەشنەك تەسك و بچووکدەکەنەوە کە

خەشگوزەرانی هزری نەیەتەدی. بەم جۆرە بەت بەسەرهاتی ئەم بەشەمان (بەشی دواتریشمان) هەنگاونانە بۆرەو هەنانگەی کرکی سەیرکردنە فەلسەفیەکانی بیرمەندی فەرەنسی ئەندرە کەنت–سپەنقیل (André Comte-Sponville) لەبارەی کەڤید- 19وە.

جیهانبینی فەیلەسوفکی بەختەوەری، وەك کەنت–سپەنقیل، بە پەتا ناونیشانی هەنگاونانکەمان دەبەت تا بەهەیەوە لە دوو مەودا دا، لەم بەشە و بەشی دواتر، ئیش لەسەر فەلسەفەی ئەم فەیلەسوفە بکەین. مەودایەك ئەو تەگەیشتنە فەلسەفییانە لە تەکستەکانییەوە دەردەنین کە لە پەیوەندیدان بە واتاگەلکی وەك: نەخەشی، تەندروستی و بەختەوەری ...هتد. مەودای دووەم کاردانەوەی تەکستەکانیەتی لە ساتەوەختی قسەکردنکانی لەسەر کەڤید- 19. ەاستە جیهانبینیەکانی کەنت–سپەنقیل بە ەاڤەکردنی کەڤید- 19 جیهانبینیگەلکی فەلسەفی وروژێنەر و گفتوگۆئامێزن، بەڵام ئاماژەی سیاسی، ئابووری و پزیشکیشیان هەیە. ئەوەش دەبینین کە بەشکی زەر لە جیهانبینیەکانی ئەم بیریارە لە میدیای فەرەنسی لەکدانەوەی هەڵەی بۆکرا وەك: بەباکبوونی ئەم فەیلەسوفە بۆرامبەر بە مەرگی بەساڵاچووان، گرنگیدانی بە ئابووری لەبەی تەندروستی، ئەوەش کە بەختەوەری تەندروستی دروستناکات و کۆرەنتین ئازادی کوژە و زەرەك بچوونی تریش.

سەرئەنجام لەم بەشە (بەشی دواتریش) جەخت لەوە دەکەین کە لەگەڵ هەڵکشانی نووسین لە میدیاکانا لەسەر کەڤید- 19 ترسکی زەر دروستبوو، سەرەتای ترسکەش ئەوە بوو، تەندروستی بەهایکی باڵای بەخەی گەڕاوەتەوە، ئەوەش ترسکی دروستکرد کە هەموو شتەك لەپەناوی تەندروستیدایە. بایەخدانیش بە تەندروستی پلەگەی پزیشکی بەهەزکرد. لەرەوە پزیشکی کارگەڕی ژیانمانیکرد و لە کۆرەنتینکردنیشمان بەیاربەدەستبوو. کۆرەنتین بووە هەکاری بەبەریکردنمان لە ئازادی، ئەمەش تووڕەبوونکی تیا دروستکردین، بابەتەکە دژی کۆرەنتینبوون نەبوو بەڵکو ئەوەی شێوازەکانی کۆرەنتین شایانی خستنەڕوپرسیار بوون. کەنت–سپەنقیل وتەنی، زەرجار پزیشکەکان کە دەنەسەر شاشەکان باس لە بەردەوامی کۆرەنتینەکەن بەمە ئەمە دووچاری خەمکی دەکەن، لەکاتکا ەەڕەی مردووان بە کەڤید- 19 کەمترە لە مردن بە شەرپەنجەیان بە ئەلزهایمەر. بەیە لەرەوە دەینە سەر ئەندرە کەنت–سپەنقیل، سەر جیهانبینی فەلسەفەی فەیلەسوفك کە کار لەسەر بەختەوەری دەکات بە لەدانی ترس لە پەتای کۆرەنا.

بنەمای تەگەیشتنی فەلسەفیی ئەندرە کەنت–سپەنقیل

لە دووتەیی ئەم باسە دەرفەت بۆ گفتوگۆیەکی بەرتەسکی بنەمای تێگەیشتنی فەلسەفیی ئەندرۆ کانت–سپێنقیل دەدەزینەوە. تۆژینەوە فەلسەفییەکانی ئەندرۆ کانت–سپێنقیل لە چوارچێوەی ئێپیکەر (Epicurus)، سپینوزا (Spinoza) و مۆنتاین (Montaigne) دا دەخولێنەوە. هەریەك لەم فەیلەسوفانە ،کە دەنگی فەلسەفیی سەدەی خەیان بوونە، وایان لە کانت–سپێنقیل کردوە پردەك لەنێوان فەلسەفە و ژیان دا دروستبکات، خۆشویستی بۆ ژیان بکاتە بناغە بۆ فەلسەفەکردن، بوون بۆ ژیانەوە گرێداتەوە و ئەمەش ببێتە هۆکاری دروستکردنی بۆختەوەری. بۆختەوەری هەر لەسەر دەستی ئەم هزرڤانە نییە کە گرنگی پێدەدرێت، بگرە دەمەك وەختە فەلسەفە بۆخۆیدەکات. مەرجە ئەوەش بەهێند وەربگیردرێت کە کاردانەوەی تێگەیشتنی ماتریالیستی ئێپیکەر و عەقڵگرایی سپینوزا دەروازەیەکی فەلسەفی جیاوازیان بۆ ئەم فەیلەسوفە فەرانسیە دروستکردووە. مۆنتاینیش بۆ فەلسەفە هەمانییەکەیەوە دووریەکی تری فەلسەفیی بۆ تێگەیشتنە فەلسەفییەکانی کانت–سپێنقیل بۆخشیوە. ئەو سێ فەیلەسوفە (ئێپیکەر، سپینوزا، مۆنتاین) بناغەیەکی ئەوتۆیان بۆ کانت–سپێنقیل داناوە کە لەهاتوانە هزری خۆی لەناو وتاری فەلسەفەی هاوچەرخی فەرانسی داڕێژت و بەچوونە فەلسەفییەکانی لەسەر مرۆڤبوون و ڕۆحانییەکی بۆ ئیمانانە(مولحید)، فەلسەفەیەکی ماتریالیستی، پەرەپێبدات. ڕوونتر بڵێین کانت–سپێنقیل نووسەری بڕۆحانیکردنی بێئیمانی(spiritualisation of atheism) یە لە فەلسەفەی هاوچەرخی فەرانسیدا. ئەبەتە لە ڕوانگای ئێپیکەر و سپینوزاوە بەو ڕۆحانیەتە دەگات کە دواتر ناوی دەنێت ڕۆحانی بێئیمانی، ڕۆحانیەك کە یەزدان تیایدا ئامادە نییە، لەوێدا مرۆڤ چەقی بوونە، پەیوەندی بە بوونیشەوە لە دەرەوەی هەزی ترانسدەنسە (باتا). تێکەڵکردنی ئیمانیش بە زانین بە کارێکی دەبەنگانە دەزانێت. لە لێدوانێکی تەلەفزیۆنیشدا باس لەوە دەکات کە لەکاتی بزووتنەوەی ئایاری 68 لە پاریس تەمەنی 16 ساڵان بووە. سەرەتا چەپ بووە و دواتر بەماوەی پانزە ڕۆژێك ئەنارشیست بووە و لەکۆتایشا سێ هەفتە ترۆتسکی بووە. لەو دەمەدا خولیایەکی زەری شێش بووە و پەیوەندی بە یەزدانیشەوە پچڕاندووە. ئەم فەیلەسوفە سەرچێی بێئیمانی لە ئاست سەرچێی ئیمانداری دادەنێت و بەمە هەردوو پێکەوە کار بە دروستکردنی سەرچێی ئاینی و نا- ئاینی دەکەن. ئەمەش لەبەرئەوەی ، بەبەچوونی ئەم بیرمەندە، مرۆڤایەتی خەریکە دەکەوێتە ناو ماتریالیستێکی بێئیمانییەوە. ئەم لایەنەش بە بەچووونی"ئەو" بە ڕۆحانیکردنی بێئیمانی چارسەردەکرێت. بەمەش دەمارگیری ئاینی لاوازدەبێت. لەناو ئەو ڕۆحانیەی باسیدەکات شوێنێك بۆ پەیوەندیکردن بە نەمری،

ناپایان و ڕەها بوونی هەیە.
کانت–سپێنگلیل یەکەکیش بوو لەو فەیلەسوفە فەرەنسیانەی بەشداری لە نووسینی پەرتووکێك کردووە بەناوی"" بە ئەمە نیچەخواز Nietzscheen نییە"". لە هەڤپەیڤینەکیشدا لەگەڵ گۆڤاری لەفیگارۆ Le Figaro ئاماژە بەوە دەکات کە زۆر شت لەگەڵ نیچە کێشەدکاتەوە: دژایەتیکردنی ئایدیالیزم، هیچگەرایی، ئاشکراکردنی وەهمەکانی تاك و... هتد. هەروەك نیچەش دژە (ڤاگنەر، ئەفلاتون، دەکارت و کانت) ە. کانت–سپێنگلیل پێشیوایە ئەو نیچە بوو فەریکردین لەکدانەوە قەرخی زانین دەکات و ماناش ڕاستی دروستدەکات. بەپێی کانت–سپێنگلیل، نیچە نەك هەر ئانتی سەمیت (anti-Semite دژجوولەکە) بووە دژە نازیش بووە، بەڵام مەرکی نیچە بە نازیکانەوە دیارە. لە کوێوە؟ لە زۆر شوێنەوە. بەنموونە لە ویست بە هەزەوە تا ڕاق لە ژن و کێلە و لاواز و...بەپێی تێگەیشتنی کانت–سپێنگلیلیش بێت مەجبوور نییە نیچەخوازبێت، بەڵام ئاستەمیشە فەلسەفەکردن بە ڕووبەڕووبونەوەی هزری نیچە. بە قسەی ئەم بیرمەندە پاریسییە نیچە بەرچاوترین سۆفیست Sophist ە کە سەردەمی نوێ بەخێوە بینیویەتی. نیچە بەو لەقەڵەم دەدات کە پرۆتاگۆراس Protagoras ی سەردەمی ئێستامانە. کانت–سپێنگلیل لەم بارەیەوە چاکی بەدەچێت کە دەڵێت: فەلسەفە هەموو سەردەمێك پێویستی بە سۆفیستەکان دەبێت تا تێستی خۆی بکات.

بەختەوەری لە فەلسەفەی ئەندرە کانت–سپێنگلیل

واتای بەختەوەری Bonheur / Happiness ، هەر لە کۆنەوە، لە یەنانەوە، بەشێك بووە لە بایەخی فەیلەسوفەکان و بەدارکەرەوەی پرسیارە فەلسەفییە کۆنەوشتی و سیاسییەکانیش (باشە، نایەکسانی، ئازادی) بووە. نەك هەر ئەوە ئەم واتایە هەوێنی گفتوگۆی ئەو دوانەیانیش بووە لە منداڵدانی بەختەوەرییەوە هاتوونەتە دەر: بەختەوەری / نابەختەوەری، بەختەوەری / بێهیوای، بەختەوەری/ خەمکی.
لە تێکڕای فەلسەفەی ئەندرە کانت–سپێنگلیل تێناگەین گەر تێگەیشتن لەسەر جیهانبینییە فەلسەفییەکانی ئەم فەیلەسوفە تایبەت بە واتاگەلێکی وەك: بەختەوەری، مەرگ، دانایی، چێژ، ئازادی، خۆویستی و کۆوشت لای خەمان گەڵاڵەنەکەین. بەیە لەڕە، و لە دووتێیی ئەم بەشە نووسینە، لەسەر واتای بەختەوەری بەجەرەك دەوستین کە بکارین وەنێیکی کرکدار لەسەر تێگەیشتنی ئەم فەیلەسوفە بە پەتا و تەندروستی دروستبکەین. لەم سەنگەیەوە پێویستمان بەویە بەختەوەری وەك دژە جەمسەری خەمکی بخەینەروو کە

لە تێکستەکانیدا خۆی بەو شێوەیە دەردەخات. ئەمش بەپێی ئەو تێگەیشتنە دەکەین کە ئەم بیریارە بە بەختەوەری/ خەمکی هەیەتی لە پێوەندی بە ووبەووبوونەوەی ترس لە مەرگ.
وەرای ئەوە، کانت-سپێنقیل بە داشتنی تێگەیشتنێکی فەلسەفییانە بە بەختەوەری دانایی بە بناغە دەزانێت. دانایی بنەما بە بەختەوەری دادنێت و سەنگی هزریشی بە دادەڕێژێت. ئەم سەنگە ئەو لایەنە عەقڵییەیە کە بەختەوەری تیابەرجەستەدەکرێت. واتە بەختەوەری لەتەك عەقڵ دا یەکدەگرێتەوە. گومانیشی ناوێت ،کانت-سپێنقیل وتەنی، ئاینەکان گفتەکی زۆرمان سەبارەت بە بەختەوەری پێدەدەن و هیچیشی لەسەرووزنابێت. مەدەرنەش، لەڕێگای تەکنەلۆژیاوە پێمانی بەختەوەریمان دەداتێ و کەچی ناشمانگەیەنێتێ دوا مەنزڵگای بەختەوەری. باشە بەختەوەری دوا مەنزڵی هەیە؟ ئایا بەختەوەری هەمیشەی دێتێ دی؟ دەبینین کانت-سپێنقیل لە لەدوانەکدا باس لەوە دەکات، بەختەوەری شتەکی تاکییە نەك دەستجەمعی (کەلەکتیف). واتە بەختەوەری شتەکی خەییە. بەختەوەری بەختەوەری تایە نەك گشت کەمەڵگا. ناشێت لە چاوەڕوانی ئەوەدا بین کەمەڵگە هەموو پێکەوە بەختەوەربن. ئەمەو جگەلەوەی بەختەوەری کۆتای نایەت. بە کەسەك تەندروستی بەختەوەرییە و بە ئەوەی تر سەرمایە یان جوانی.
سەرباری ئەوە، کانت-سپێنقیل لە تەوژینەوە و هەڤپەیڤینەکانیدا پردەك لەنێوان بەختەوەری و دانایدا دروستدەکات. جەختدەکات کە بەختەوەری ئامانجی فەلسەفەیە یان بەختەوەری لەناو ئامانجی فەلسەفەدایە، بەڵام ڕاستی لە بەختەوەری گرنگترە. دیاریکراوتر، ئامانجی فەلسەفە دانایە، دواتر بەختەوەری دێت. فەلسەفە کە دەمانخاتە سەر ڕێی بەختەوەری، ئەوە ئەو شتەیە یەنانیەکان ناویناوە دانایی. لە نەریتی یەنانیشا بەم جۆرە هاتووە کە دانایی دان بە بەختەوەریدا دەنێت، یان جۆرەك لە بەختەوەری. داناش کە بەختەوەر دەبێت چونکە بەختەوەری دانایی تیایە. دانا ،ئەم بیریارە وتەنی، لەپەناوی باشە دەژیت لەبەی ئەوەی لەپەناو هیوا دا بژیت. دانایی بەختەوەریکی بەهیوایە. دانا لە ئەمە بەختەوەرتر نییە لەبەرئەوەی ژیانی خەشتردەوێت. لەبەرئەوەیە کە ژیانی خەشتردەوێت پتر لەوەی کە بەختەوەرە. کانت-سپێنقیل هیوای باش ژیان بەتدەکاتەوە، چونکە ژیان دەکات بەوەی دەبێت لەپەناوی باشە دا بێت. بەختەوەریش پەیوستە بەختەوەریکی ڕاستەقینە بێت نەك بەختەوەریکی بە هیوا. بەختەوەری ڕاستەقینە بەهەی شتی سەرپەی و لاوکیەوە نایەتەدی. ئەم فەیلەسوفە بەختەوەری لەوە بەدوور دەگرێت کە بکەوینە تەڵەی هیواوە.
لەسەر ڕەوتی بیرکردنەوەی مەنتاین فەری ئەوەشمان دەکات کە فەربین

بژین و دواتر فەلسەفەبکەین نەبا درەنگ بکەوین. پەویستمان بە بەختەوەریيە، بەختەوەریش پەویستی خەڵکە. لەکەدانەوە لە ئارەزووەکان دەستپەدەکات، سپینوزا وتەنی، کە جۆرەهری مرۆڤ. بۆئەوەی بەختەوەر بیت پەویستە ئەوەی دەتەوێت هەبێت، بەڵام نەک هەموو ئەوەی دەتەوێت. چونکە هەرگیز بەختەوەر نابیت! واتە بەدەستهێنانی هەموو، گشت، بەختەوەری ناهێنێت.

پان- پزیشکیگەرایی
تەندروستی بەختەوەری هێنەر؟

پان- پزیشکیگەرایی Panmédicalisme ئاماژەیەکی پزیشکی گشتییە، خەڵکی وەک ئەدیالەژیایەک نیشاندەدات کە هەموو هەزەک بە پزیشکی دەبەخشێت. ئەم تێگەیشتنەی کانت–سپێنقیل لە کاتی شیکردنەوەی کۆڤید- 19 لە سەسیال میدیای فەرەنسی کاردانەوەی زۆری بەدوای خۆی هێنا. هاوکات لەم تێگەیشتنە پێکدادانێک بەدیدەکرێت لە نێوان تەندروستی و بەختەوەری. لەو بارەیەوە دەڵێکی ڤەلتێرمان بەنموونە بەدەستەوە کە دەڵێت: بەیارمداوە بەختەوەر بم لەبەرئەوەی باشە بۆ تەندروستی. ئەم وتەنی ڤەلتێر، بەختەوەری بە تەندروستی باشە، بەوە شیدەکاتەوە کە بەختەوەری وا بە 25 سەدیە مانای بە تەندروستیبوون هەیە. ڕەخنەش لە شارستانی ئەستا دەگرێت کە دیدوەت تەندروستی بکاتە ئامراز بۆ بەختەوەری لەکاتێکا ئەوە بەختەوەرییە کە ئامرازی تەندروستییە. ئەبەتە ئازادی، خۆشویستی و یەکسانیش ئامرازی بەختەوەرییەن، کەچی هەموو ئەوانە لە فەرەنسا وەلاوەنراون و تەندروستی خراوەتە جێیان. تەنانەت سیاسیەکانیش وازیان لە گشت بابەتەکان هێناوە و تەنیا باس لە تەندروستی هاوڵاتیان دەکەن. بەقەولی کانت –سپێنقیل لەگەڵ بەاوبوونەوەی تەنگژەی پەتای کۆرۆنا زانست شاشەی تەلەفزیۆنی بەخۆی برد و گشت زانستیش بریتیبوو لە پزیشکی. پزیشکیش تەندروستی کردە باسی بنەڕەتی خۆی و یەکسانیشیکرد بە بەختەوەری مرۆڤەکان.

ئەم بیرمەندە ئەو لایەنەی لایسڕەوە باسکرا، دیاردەی بایەخدانی زۆر بە تەندروستی، وەک کەشە دەبینێت. تەندروستی وەک دروستکەری بەختەوەریش بە پزیشکی دەگەنێتەوە و ناویشیدەنێت پان- پزیشکیگەرایی. شارستانی ئەستای ئەوروپا، بە پێی بۆچوونی کانت–سپێنقیل، دەخوازێت لەڕێگای تەندروستیەوە یان پزیشکییەوە، بە جیهان و بە خەڵمان و بە ئەویتریشەوە گرێماندات. ئەوەشمان پێدەڵێت کە وشەی پان (pan) لە زمانی یۆنانی گشت (هەموو) دەگەیەنێت. واتە چاوەڕوانی زۆری مرۆڤ لە پزیشکی. پان پزیشکی هەموو شتێکی لە

پزیشکی دەوڵەت، نەک هەر تەنیا تەندروستیمان بگرێ بەختەوەریش! تەندروستی لەم حاڵەتەی خۆی بە دروستکەری بەختەوەری دەزانێت. ئەمشۆ ئیدیۆلۆژیا نوێکەی پزیشکی لە هاژاوای ئەستا. سەرباری ئاوەی وترا، پەویستە ئاوەش بزانین ئایا تەندروستی ئیدیۆلۆژیایەکی نوێیە یان بەرژەوەندیەکی گشتییە؟ بەپێی کانت-سپێنقیل تەنگژەکە ئاراستەی سەرکی چاخکەمانی ئاشکراکرد، ئەمش ناودێنت پان-پزیشکیگرایی. ئەم پان- پزیشکیگرایینە ئاو ئیدیۆلۆژیایەیە کە تەندروستی دەخاتە سەروی هەموو شتەکانی ترەوە. بەواتایەکیتر، ئەم پان-پزیشکیگرایینە لەناوگای پزیکشییەوە تەندروستی لە سەروی گشت بەهاکانی تر دەبینێت: بەختەوەری، ئازادی، خۆشویستی، دادپەروەری. ئەم ئاراستەیە وادەکات هەموو شتێك ،نەک هەر چارەسەری نەخۆشی کە شتێکی ئاسایینە تەنانەت کارگەی ژیانی کەسی و کۆمەڵایەتیش، بکەوێتە ژێرکاریگەری پزیشکییەوە. ئەمش شتێکی ناڕەوا ئامێز. کانت-سپێنقیل دەڵێت: "ناماوەت مەجبوورکرم بە بایەخدان بە خەم. هەزم بە ئەوانە هەیە لە ماڵی بەساڵاچوان کاردەکەن. پەمبەشترە بە کۆڤید- 19 بمرم وەك لەوەی لە ماڵی بەساڵاچوان یان لە هەر شوێنکی تر پێنج یان دە ساڵێك بمێنمەوە. ئەگەرچی دەنیام خەڵکانێك حەز بەم قسانەناکەن". تەنانەت گازندەی ئەم سیستەمە تەندروستیە تازیەش لە فەرەنسا دەکات کە هەگری لەوە دەکات قسەی خەمان بکەین. بیێ دەبێت بە هەستیارییەوە مامەڵە لەتەك ئەم سیستەمە تەندروستییەدا بکەین.
ئاوەتا بە دکتەر دەوترێت: دکتەر غەمبارم، ماندووم، ناڕام : ناتوانن شتەکم بدەنێ تا چاکبمەوە؟ بەپێی کانت–سپێنقیل، غەمباری، ماندووی، ناڕەحەتی بەشکە لە مرۆڤ، لە مرۆیبوون بریتی نییە لە نەخۆشی. چۆن پزیشکی چارەسەرماندەکات؟ ئەمش بە خۆی پرسیارێ و هەڵوێستەیە پزیشکی دەبێتەوە. هەر تایبەت بەم لایەنە کانت-سپێنقیل لە لێدوانێك لەگەڵ Le Télégramme نموونەمان لەسەر ئاو وێنەیەی Sempé بەدەستەوە کە ساناێك لەماوبەر لە یەکێك لە گۆڤارکانا بینیویەتی. وێنەکە کیسەیەکە کە لە هاووی دەرەوەی بە شەوازێکی جوان کەشراوە و لە ناوەوەش هاوگومەزێکی بەتاڵی هەیە تەنیا ئاوە نەبێت کە لەبەردەم میحرابێکدا خانمێکی بچووکی میهرەبان وەستاوە و نوێژدەکات و دەڵێت:"" خواگیان، خواگیان من متمانەیەکی زەرم پێتە تا ئاو ئادەیەی کە دەماوەت بە دوختەرەکەم بانگتبکەم"".

کانت–سپێنقیل لە میانەی لێدوان و گفتوگۆکانی گومانناکات پزیشکی باشترین شتە و هەنگاو چاکترین بەختیش بێت لەبەردەم سەردەمکەمانا، بەڵام داوامان لە پزیشکی ئاوە نییە کە جێگای سیاسەت، هۆشت و هەڵانیێت بگرێتەوە. لەبەر هۆشنای بەچوونەکانی خۆی ئەم فیلەسوفە

فەرەنسیيە بە چارەسەرکردنی نەخۆشیيەکانی کۆمەڵگەی ئێستای فەرەنسی دەڵێت: پێتر پشت بە سیاسەت دەبەستم تا پزیشکی. بە ئاشکراستەکردنی ژیانیشم زۆرتر پشت بە خۆم دەبەستم وەک لە پزیشکەکەم. تەندروستی بە سامان باشترە لە سامانی بە تەندروستی، ئەم قسەیە جارجار دەوترێت و زۆر لایەنی ئاستیشی تیایە، بەڵام پزیشکی گرانە و لەگەڵ کاتیشا گرانتریش دەکەوێت. لەم بارەیەوە، تایبەت بە تەندروستی، ئابووری ناتوانێت بە تەنیا قسە بکات، چونکە پزیشکیش قسەی خۆی هەیە. ئابووری پێویستی بە بودجەیەکی و ئەویش پێویستی بە بڕاردەیە. لەکەتایشا کێشەکە پەیوەندی بە هەموانەوە هەیە و پێکەوەش دەبێت چارەسەریبکەین. هەر ئەوەش کە پێیدەڵێن دەمەکراسیيەت. بەیە ئەم بیرمەندە فەرەنسیيە لە دەمووختی کۆرەنتینەکە دژی دیکتاتۆریەتی پزیشکەکان وەستایەوە. ئەو دەزەی کۆرەنتین لە فەرەنسا دروستیکرد سیستەمی ڕەوشتی و سیستەمی تەندروستی ڕووبەڕووی یەک کردەوە. ئەمەش پاڵنەری بەشێک لە گفتوگۆکانی ئەم فەیلەسوفە بوو. دەزەک هاتەئارا گشت شتێک بە تەندروستیيەوە گرێدرا. تەندروستی و بەختەوەری یەکیانگرتەوە و پێکەوە ئەویان سازان کە پێش تەنگژەی کۆڤید -19 نەبوو. هاوکات لەم تەنگژەیە زانایان و تەندروستی کۆتنە بەری پێشەوەی گشت گفتوگۆکانیتر. ئەم تەندروستیيە ئێستا بەهایەکی باڵای بەدەستهێنرت و ئێستەمە هەرشکردنەسەری.
ئایا تەندروستی ئەوەنە گرنگە کە ئەمە خەمان تەسلیمی پزیشکەکان بکەین؟ نەخێر سیاسەت بیاردەدات. سیاسیەکان دەبایە گوێ لە پزیشکەکان دواتر ئابووریناسانیش بگرن. شتێک هەموو پێکەوە بیکەن و پێکەوە بیاریتیابدەن، ئەوەش کۆمەڵگەی دەمەکراسی. نەک وەک ئەوەی بینرا کە پزیشکەکان، کارمەندی تەندروستی، لە ڕادیە و تەلەفزیۆنکان واقسیان دەکرد وەک بڕیت هەموو شتێک لە دەستی ئەواندایە و سیاسەت بیاریتیانادات. ئەمەش تەنیا لەبەرئەوەی پێتاکە تەندروستی خستە پێشپێشەوە و پزیشکیشی لەبەر ڕۆشنای دانا. سیسیال میدیای فەرەنسیش خۆی زۆر پێوەسارقاکرد.

لە جیهانا شتی زۆر لە کۆڤید- 19 سەرکیتر هەیە

کەنت-سپەنقیل لە لەدوانێک لەگەڵ Le Télégramme ئاماژە بەوە دەکات کە کۆڤید- 19 لە فەرەنسا 20000 کەسی کوشتوە(ئێستا گەیشتۆتە 30 هەزار و 451 کەس) و زۆربەشیان لە بەساڵاچووکانن. ئەم ژمارەیە زۆرە و غەمبارئامێزیشە، بەڵام خراپ نییە ئەوە بزانین کە ساڵانە 600000 کەس لە فەرەنسا دەمرێت، 150000 کەسیش بە نەخۆشی شێرپەنجە دەمرێت، ئەی بە ئەم مردانانە باسناکرێت. بە ئەم بڕیهاتنەوەیە بە

کۆڤید- 19 نزیك 600000 مردووەکە؟ ئەمە جگەلەو چەند میلیۆن منالانەی لە جیهانا سالانە بە بەدخۆراکی دەمرن کە ژمارەیان 9 میلیۆنەك تەدەپەڕێنێت. جگەلەو هەزارانەش سالانە بە نەخۆشی ئەلزهایمەر دەمرن.
کۆنت-سپۆنقیل گومانناکات، ئەم پەتایە ترسناکە و هێنگە ژیانی میلیۆنەهاش بخاتە مەترسیەوە بەس ئایا شتی ترمان نییە جگەلەم پەتایە بە باسکردن؟ کۆشەی تریشمان هەیە با فەرامۆشینەکەین (کۆشەی کۆچبەران، کۆشەی تەکچووونی ژینگە و...). بەیە ئەم پەتایە ترسناکە بەس کەتای جیهان نییە. کۆوابەت پۆویستناکات ژورنالیستەکان هەندە گەورەیکەن. سەبارەت بە سەزداریشمان بە قوربانیانی کۆڤید- 19 ناکرێت لە سەزداریمان بە کۆشەی کۆچبەرەکان زەرتر بێت یان ئەوانەی دووچاری شەرپەنجە بوونە، کە لە ئێستادا ژمارەیان لە فەرەنسا و لە جیهانا لە زیادبووندایە.
کۆنت- سپۆنقیل لە لەدوانەك لەتەك لەگەل lecho باس لەوە دەکات کە لەکاتی خۆیدا پەتای "هەن کۆنگ" لە ساڵی 1968 بووە هۆکاری کوشتنی میلیۆنەها کەس و ئەو هەڵایشی بۆنکرا وەك ئەوەی ئێستا بە کۆڤید- 19 دەکرێت. پەشتریش پەتای "ئاسیاوی" لە 1957-1958 بە هەمان شێوە خۆکۆکی زەری کوشت و بیریشچوەوە. پەدەچێت، بەبۆچوونی کۆنت- سپۆنقیل، سێ هۆکار هەبێت کە شێوەی مامۆڵەی لەگەڵ کۆڤید- 19، لەچاو پەتاکانی پەشوو، گۆڕیوە. هەی یەکەم جیهانگیرییە ،ئێستە بەدیوە میدیایەکی. ئەم لایەنە هۆکارە کە ئەمە زوو زوو لەناو هەوداوەکانی ئەم پەتایە بین و بەوردیش لە هێڵەی مردنەکان لە وڵاتان بەئاگابهێنرێین. لەڕە با ئەوەمان بیرنەچێت کە بە ئەم بیریارە جیهانگیری دروستکەری قایرەسەکان نییە. تاعونی هێش لە سەدەی 14 نیوەی ئەوروپای کوشت و ئەو دەمە جیهانگیریش بوونی نەبوو. هەرچی هەی دووەمە خەرایە لە بەدەستهێنانی زانیاریی. سەرئەنجام کۆنارکردنی مەرگ لەم هێوە دوا هەیە. ئەم پەتایە ئەم کۆنارکردنەی مەرگ پەسەندناکات. پەتاکە مەرگی بیرخستینەوە و هەناشیەوە نەو باسکانمان. بەمجۆرە دەشێت بڵێین کە مەرگ پێش کۆڤید- 19 لەبیرکرابوو. هەر بەگشتیش مەرگ کە باسدەکرێت یان بیریلەدەکرێتەوە دواتر وردە وردە ونەدەبێت و ئەو دەمەش کە نزیکدەبێتەوە ترس لە مەرگ دەستپەدەکاتەوە.

تەندروستی تاك یان ئابووریەکەی؟

تەندروستی سەرووی ئابووری نییە. ئابووری خراپ دەزی کەمەایەتی و تەندروستی خراپ دروستدەکات. هەژاریش ترسناکە و لە کۆڤید- 19

زیانبەخشترە. لەم تەنگژەیە ئابووریناسان زۆر قسەیانکرد ، تەنانەت پتر لە پزیشکەکانیش، بەڵام قسەکان چی بوون؟ چ ئاقارێکیان وەرگرت؟ لەم بارەیەوە ئەوەی پەیوەندی بە کۆڤید-19 وە هەبەت ئەوەیە کە، بڕاوبوونەوەی پەتاکە بووە هۆکاری تێکچوونی شیرازەی ئابووری وڵاتان. کاردانەوەکەی لە وڵاتانی هەژار زۆرتربوو. پەتاکە نابەت ببەتە هۆکاری بایخدان تەنیا بە تەندروستی. واتە ناکرێت بودجە هەمووی بۆ تەندروستییەوە تایبەتبکرێت، چونکە ئابووری بۆرگەی ناگرێت و دادەمەت. بەیە کەنت-سپەنقیل لە لەدوانێك لەگەڵ ماپەڵەی کات (Le Temps) لەسەرکەوە گومانناکات هەموو دەمرین، لەسەرکەی ترەوە گوماندکات هەموو بە کۆڤید- 19 بمرین. هاوکات ئەوەش دەڵێت: لەگەڵ ئەوەشدا کە ڕاڕام کەچی ناترسم بەم ڤایرەسە بمرم. ترسی من زۆرتر لە نەخۆشی ئەلزهایمەرە. تووشی ئەم ڤایرەسەش ببم پەموایە تێدەپەڕنم. جا بۆ دەبێت بترسم؟ ئەوەی ڕاڕایکردوم تەندروستیم نییە دەزی لاوانە. بەهۆی ئەو داماڵانە ئابووریەی کەرەنتینەکە هەنای لاوان باجە زۆرەکەی دەدەن ئەوەش لەڕێگای بێکاری و کەوتنەژێرباری قەرزەوە. قوربانیدان بە لاوان لەپەناوی تەندروستی بەساڕاچووان کارێکی نابەجێیە. ئەوەی باوە ئەوەیە کە بەساڕاچووان لەپەناو منااڵکانیان قوربانیان بە ژیانی خۆیانداوە کەچی بەهۆی کەرەناڤایرەسەوە شتەکە پێچەوانەبووەوە. ئەمە وادەکات بوترێت کە سیستەمی پزیشکی پەویستی بە بودجەتە و ئەوەش کاتێك دەبێت کە ئابووری لە بوژانەوەدا بێت. ئەمەش لەو سەرەوە دەمانخاتە بەردەم قەرزێکی زۆرەوە کە دەبێت منااڵکانمان بیدەنەوە.

بەپێی ئەوەی لایسەرەوە باسکرا، بایخدانێکی زۆر بە تەندروستی ناکرێت لەسەر حسێبی ئابووری بێت. پەویستە تەندروستی و ئابووری پێکەوە بەهەندەرگیرن. هەژاری لە ڤایرەسکان زیاتر بکوژێ. ناشێت دژایەتی پزیشکی و ئابووری بکرێت. پزیشکی تێچوونی زۆرە و لەسەر ئابووری گران دەکەوێت. بەیە پزیشکی بە ئەوەی تەندروستیەکی چاك دروستبکات ئابووریەکی بوژاوەی پەویستە. ئەمە وادەکات ئەم فەیلەسوفە پەیوابێت کارێکی ناهۆشتی نییە قسەکردن لە تەندروستی شانبەشانی قسەکردن لە پارە. تەنانەت ماپەڵەی ناوبراو ئەوەش بە کەنت-سپەنقیل دەڵێن : زۆر دوور نییە بەو تاوانباربکرێن کە بایخ بە ئابووری دەدەن لەبەی بایخدان بە ڕوحی مرۆڤکان. ئەمە لەکاتێکدایە کە کەنت-سپەنقیل پەوایە پزیشکی تێچوونکی گرانبەهای هەیە. بە ئەو مەبەستە پەویستمان بە ئابووریەکی بووژاوە دەبێت. کەی کەرەنتین کۆتای دێت؟ ناشێت تەنیا بایخ بە ئامارە پزیشکییەکان بدرێت ، پەویستمان بەویە کە بایخ بە ئامارە

ئابووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و مرۆیەکانیش بدرێت. تەچوونی پزیشکی لە زیادبوونە و ئۆقرەش داوای ئابووریەکی بەهێزماندەکات. ئەم ئابووریەش دووچاری قەرزێکی زۆرماندەکات و ئەمەش کاردانەوەی ئابووری خراپ لەسەر لاوان دادەنێت. لەم بارەیەوە کەنت-سپەنقیل درێژە بە قسەکانی دەدات و دەڵێت: پیرەکان لە فەرەنسا، هێندەی حاڵیبووبێتم، زۆرتر لەبارەی ژیانی ئابووری مناڵەکانیانەوە نیگەرانن تا مردنی خۆیان بە پەتای کۆرۆنا. هەرچی خودی پیرەکانە بە خۆپاراستنیان لە مەرگ، بەم پەتایە، خەکەرەنتین و گۆشەگیرییان هەبێزاردوە. بەس ئەم هزرەقانە ئۆقرەشمان وەبیردەهێنێتەوە گەر وابوات کۆرەنتینە مەترسیە بەسەر ئابووریمان و بەسەر ئازادیەکانیشمان. کەواتە ئایندەی مناڵەکانمان لە فەرەنسا لەژێر هەڕەشەی ئۆو تەنگژە ئابووریەیە دایە کە کۆرەنتین دروستیدەکات. هەر لەبەر ئۆو لەگەڵ قوربانیدان نیەیە بە لاوان لەپێناو بەساڵاچووان یاخود بە ئازادی لە پێناو تەندروستی. تەندروستی لەم دوو شتە جیادەکاتەوە: ئابووری و ئازادی. وەرای ئۆو، پێویستە ئاماژە بۆش بکرێت کە تەندروستی بۆها نیەیە، باشیەکە لە باشکان. بۆهاکان خاڵێك دەیاننناسنەوە: دادپەروەری، خۆشەویستی، سەخاوەت، بوێری و ئازادی. بەیە ئەم بیرمەندە لەم لێدوانە دانبەوەدا دەهێنێت کە ئامادە نیەیە قوربانی بدات بە ئازادی لەپێناو تەندروستی. کەنت-سپەنقیل بە ئۆوەی ئەم لایەنە زۆرتر ڕوونبکاتەوە لە لێدوانێك لەگەڵ فرانس ئینتێر France Inter نیگەرانی خۆی لەبارەی قەناغی پاش پەتاکە نیشاندەدات، بەڵام دژی زەدەیە لەو قەناغە بەناوی تەندروستییەوە. شتێك لە ئێستادا بەناوی تەنگژەی تەندروستییەوە دەبینێت بەس ئەم تەنگژەیە کەتای جیهان نیەیە. ئەم تەنگژەیە ناشێت ژیانمان تێکدات و ئۆو بایخە زۆرەی بە تەندروستی بەساڵاچوانیش دەدرێت پێویستی بە پارەیە و ئۆوش وادەکات قەرزێکی زۆر لەسەر دەوڵەت کەببێتەوە. قەرزەکەش لاوان لەیزۆرمەندن. لێرە و بە کۆتایهێنان بەم بۆشە دەپرسین: تەندروستی یان ئابووری؟ تەندروستی یان ئازادی؟ ئۆو دوو پرسیارە کە بەهەی لێدوانەکانی ئەم بیریارەوە دروستبوون بۆرو ئۆوشمان دەبێن کە بڵێن: لەگەڵتین پزیشکەکان سیاسەتی وڵات ببەڕێوەبەن یان بەپێچەوانەوە؟ لەگەڵتین لەم جۆرە کاتانەدا ئابووریناسەکان ڕێنومای سیاسیەکان بکەن یان پزیشکەکان؟ ئەم لایەنانە لە بۆشی دواتر دەیینوسەری.

-_____

سەرنج: لە بۆشی دواتر ژمارەکان بەسەریەکەوە بەردەستدەخەین.

چیتر بەت ناخورەنم نیشتیمان ... کەشش محمد

من نیشتیمانکم هەیە، ڕاستی هەر هی من نییە، هی منو کەسکی تر کردوویەتی بەموکی خۆیی و لەسەرخۆی هەقم کردووە، واملەهاتووە بە تفەنگکی کالیبیری دوو لووڵەیەوە فیشک دوای فیشک بتەقنم بەناو چاوی نیشتیمانەوە، دواتر ڕاکەم سەر دەریایەک ئاوە بکەم بە نیشتیمانم، دنیام کە لەوەش ناعەجمم، نیشتیمانم کە دەبینم بەبەرچاومەوە بەفیدەچێ، خەساردەبێ، وەران دەبێ، دەریاکە جەدەهەم و ڕادکەم، زەمینکی تر کچی نایبینمەوە، دەریایکی تر هەر نابینمەوە، ئەم نیشتمانە تووشەش لەم نابێتەوە، لەرە وەختکی زەرم لەم نیشتیمانە کەئابێیم بەسەر و تەمەن برد، ئەبەق بووم، هەمووی بەفیڕۆ و وەران چوو، زەر سەیرە ئەم نیشتیمانە تەشمان هەدا هەر بەهەشتییە!

هەموو مەشک و بوونمان کردووە بەدەمی ئەم نیشتیمانە، زەر عەنتیکەیە بەکەشەی دەروونی کردووین، نیشتیمانمان بە چییە لەم بەتاقەتیە و قەسیدا ئاوک نەکا بەو ئاگرەی دەمان؟

نیشتیمانی داماو، خەت داماو مەکە، نیشتیمان کە خەت داماو ئەکەیت حەجمی زلیەتیت زەر بچووک ئەبێتەوە، چیتر دەم لەسەر سینگت دانانەم، چیتر بەرەو ڕووت نایەم، چیتر دەستت لێنادەم و خەمت پەوە نالکێنم.

ئیکتیفا بەهەموو شتکەوە ئەکەین، نیشتیمان نەبێ، لەبێ نیشتیمانی فرمێسکمان وا قەتارەی بەست، لەم نیشتیمانە سەمەرەیە خەریکە هەناسە بەلاشکەمان نامێنێت و تووتر هەناسە دەدەین!

نیشتیمانی من و هی من نەبوو، ئەو پەیقانەی کە لەزارمەوە بەت دەژنم، زەر بەلاری دەیژنم، بەیە لەرە بەبێ دووەی بەسەرتا دەم، ئەی نیشتیمانی بێ خەت نەبوو، بێ منیش نەبووایت، کەمک زووتر پەم ڕابگە، ئەو هەنگە مەیلەو سەوز جەرگیە مامزیە کە هەتبوو، ئەستا لەم گەڕاوە بێ هەنگکی بەزی چەووچاو عەسەلی، دەستی ڕاستیشم لەباوەشت کشاندەتەوە و بەدەستی چەپیشم چیتر بەت ناخورەنم، کاتک کە لەت دووردەکەومەوە هەبەستک لەناومدا پەیدا دەبێ، بەرکی تەنیایم دادەدەت!

چیتر سەرنجت لە نادەم و بەبۆژن و بالەای کەلاکتا هەنادەم، شەوت بەدینا کەم و ونی دەکەم، بەقەتاجی وەنەش نایەتەوە یادم، لەوەژەوەی دەرگات لەسەر کەم کردووم، خەونەکانم بەنی تەزیان لە دەت، ئاواتەکانم بەنەکیان گرتووە کە لەنگی مارمەلک دەچن.
گلەییم لە مەکە ئەی نیشتیمان چیتر ناتخورەنم، چیتر بەمانەوەم هەوای نووسینەکانم بەت هەمانسی نابنەوە، زوو زوو شەویکی کەللەقیان پەدەدەم تا نەچیتەوە بەگژ خەتدا، نامەوەت بمەنمەوە بەهام کە هەشتم ئەوکات دەتەمانسەنم!
بە لەمەودوا بەدەستی لای هاستم سەیرت ناکەم، بەدەستی لای چەپم کە سەیرم کردی مەت لە ئەکەم، کە لاشم بردی تفەکت نەزری گەردەن ئەکەم.
ئەی نیشتیمانی بە چەووچاو، لەرە زەر لەناو بەدەنگیەکی قووە و ئارامیەکی درەژدا خەسام، تا سەرم چوو هەناسەشم بەستای!
خەریکە بارمان پە دەکەی، جەی خەو و خەراکمان پە لەژ و تەخت دەکەی، نازانین لە بەلەزیی خەمانە بە نیشتیمان واهی دەمانگەوزەنەت، یان لە نیشتیمان بارکردن و سوارکردنی خەمانە!
چیتر گلەیی مەکە، چیتر ناتخورەنم.

قەوارەتان پیرەز... پشکۆ ناکام

..... هەرەمەکی داتەپیو ، دەسەاتەکی چەتە مەش بە لایا بەوا گیرفانی ئەگەەە شتەکی دەستکەوە ، حکومەتەکی دابەستە بەس سەری رازی بوون رائەوەشەنە و بەرد قسە بکا وەزیرەکانی نوتق ناکەن مەگەر لە مەتبەخەکانی ماەەویان، پارلەمانەکی کارتەنی بە دەستبەرزکردنەوە و معاشەکی چەور وەک چەوری سفرەکانیان ، گەر جار و بار وورتە وورتە یان بەەەبەەکی لەوە بە هەر رەژەکە و لەگەە معاشا گلەیی و رەخنە هەر لەبارەگای حیزبەکان ئەمەننەوە ، ئابووریەک کەس نازانە چ سیستەمەکە ، رەژە سەربەخە ، رەژە وابەستە ، تاوە فیدرالی و دەمەکی تر هەرەمایەتی، کەرتی تەندروستی رووخاو ، خوەندن و پەروەردە لەئاستی سفر گەر لە ژەرەوە نەبە ، ئاست و ستانداری بژەوی خەک ناکرە بەروارد بکرە بە "سەماە" ، تویژەک مەمرە مەژی و توژەکی تر لەسەر قاسەی داهات و قووتی خەکی بە دەرامەت ئەژین ، جەندرمەی تورکی لە سەیتەرە لەگەە برا پاراستنەکانیان داوای هەویە

لە خەڵک ئەکەن ..... ئەمانە و دەیان نمونەی تر دیمەنی ئەمڕۆی ئاوایە کە پەی ئێمەن " قەوارەی هەرێم "!!! کە جگە لە نەگبەتی و نەهامەتی چی تری بە ئاو خەڵکە ئاساییە داماوە نەبوو و نابە ، هەرەمەک بەناوی خەڵکی کوردەوە بودجەی ئەخورێ ، دزی لە ئەکرێ ، سوپای داگیرکاری وەک تورکیای لە جێنشین ئەکرێ و خیانەتی نیشتمانی بە نۆژی نیوەێ لە ئەکرێ ، مووچەی خەڵک ئەخرێتە بری قەرز و دزی بنەماڵەیەک هەردەم لە هەموو سەنگەرەکا بوون تەنها سەنگەری خەڵکی کورد و بڕگری لێی نابە ، قەوارەیەک لە لایەن کەمەڵەک مافیای خاوەن هەڵگری تاج و نەجمەی ئاش بەتاڵ وەک حەسانەیەک بەکار بە بە برسی کردن خەڵک ، دزینی بودجەی خەڵک ، مەحروم کردنی خەڵک لە داهاتی خاک و نیشتمانی خۆی ، لووش یانی ئاو پارەیش کە لە بەغاوە بە خەڵک ئەنڕدرێت ، خۆشنەش کردنی هاوکاری بەغا و خەرخوازان لە بڕنگار بوونەوەی کەرونای دووەم ، چونکە لای بەندە دەسەاتی هەرێم کەرونای یەکەمە.. ئیتر کاتی ئاوە هاتوە کە بپرسین : ئەم قەوارەیە شێ و لەعنەتی بە خەڵک زەرترە یان خێر و بەرەکەت ؟ بە بە وەستان و بە بە گومان شێ و نەگبەتی و هەژار بوون و سووکایەتی نەتەوەیی و هاووەات بوونی ئاوەنە زیاترە کە ناپوورە وەک شاخ و چاڵ ، هەر رەژەکی تەمەنی بوونی ئەم قەوارەیە خەڵک زیاتر ئەکەوێتە قوڵایی نەهامەتی و بە ئومێدی لەسەر هەموو ئاست و بوارە جیاکانا و دەرباز بوون لێیان ئاسان نابە و مەترسی ئاوەش هەیە کە بوونی ئەم قەوارەیە بەم میتودە مافیانەیەی ئەستای لە بەردەوام بوونی و درەژەیان بە تەمەنی بگەینە ڕگەیەکی داخراو و مانەوەی رژەمەکەی هەولێر / بارزان ببە بە ئەمری واقیع و هەتا مابین بڕین ئەم نانە بەو ڕەنە !!

بڕیام خەشبەختانە ئەستاش نەچوە بچە ، سەرەای هەموو مەشقەت و زەحمەتە ، سەرەای هەموو دژایەتکەی دەسەات بەرامبەر بە خەڵک ، ئەمەی خەڵکی سلەمانی پۆیست ناکا چیتر باجی بە ئەقڵی ژێر چەتری قەوارە بەین ، جیتر دەستوسان دانەنیشین چاوەڕ بین وەک خێر و سەدەقە لە لایەن ئاو بنەماڵەیەی بە " صەرە" ناومان ئەبەن مافی بژەوی خەمان لە داهاتی خەمان وەربگرین ، حیزب و پاشکەکانی ئاو دەسەاتە کەیفی خیانەتچەن ئەوانەنە دەسەاتی مافیای کوردی ، خەڵکی سلەمانی لەوەتەی هەیە باچی یاخی بوون و هەڵوەستی خۆی ئەیا ، ئەمجارە بە پرەژەی " بە هەرەم کردنی سلەمانی " کە مافێکی هەم دەستووری و هەم ئیداری و هەم یاسایی خەیەتی کە شارەکە بەیەک دەنگ و دەنگمان بخەینە سەر دەنگی یەکتر بە ئاوەی پایتەختەکەی بابان خۆی بەیار و مافی چارەنووسی خۆی دیاری بکا کە بە هەرەم کردنی شارەکەیە، خەمان خاوەنی داهات ، بودجە ،بژەوی خەمان بین ، بەمەش

نە دستدرێژی ئەکەیە سەر کەس و نە مافی کەس ئەخەین ، بە پێچەوانەوە ئەمانەوە مافی خەمان لە شارەکەی خەمانا پراکتیک و جێبەجێ ئەکەین ، سەیرە بنەماڵەیەک ئەجیندا و مەرامی خەی بسەپێنە بەسەر هەموو هەرەما !! بەڵام ئەمە لەشارەکەی خەمانا نەتوانین خەمان ساحێبی خەمان بین و قەتیس ماوی یاسا جێنگیرکانی بنەماڵەیەک بین ؟ بە؟بنەماڵەیەک ببە و بکوژی هەرەم و قەوارەیەک بە ، بەڵام ئەمە لە شارەکەی خەمانا نەتوانین چەنمان ئەوە وا بژین کە ئەمەش خواست و هیوا و نهێنی دڵی نزیکەی یەک ملیۆن و پێنج سەدهەزار کەسە … ئەمە نامانەوە چیتر لە ژێر ناوی ئەمری واقیعی قەوارە ویەک پارچەیی هەرەم باجی کەساسی و بە دەسەاتی بین و خەڵکان و کەسانێکی تریش هەر بەناوی یەک پارچەیی هەرەمەوە پاشا ئاسا بژین و فەرموون ئەوەش مەژوو بزانین کاممان بە بەرنگاری لە کورد و مافی تاکی کورد زەرتر زیاترمان کردوە ،، کاممان لە سەنگەری نیشتمان پەروەریا خوێناوی ترین ؟! وەڵامەکە قورس نیە ، چەن رەژەکی تر یادی 31/ی ئابە…….قەوارەتان پیرۆز…….

شیری ەش … نوها مەحوی

شیری ەش شیری سنگی ژنێکی نوسەرە کەهەمیشە نەنکی ئاگاداری دەکاتەوە کەخەم نەخوات .چونکە هەرچەند خەم بخوات شیرەکەی زیاتر دەترشێت.. خانمی نوسەر هەرچی دەکات ناتوانێت لەبیری بکات کە شیرەکەی چەن دەترشێت و ەش هەدەگەە.
ئەم کتێبە چیرۆکی ململانێی ژنێکی نوسەرە لەگەڵ "خود" ناجێگیرکانی ناو خەی ,نەوان ئەو ژنەی کە دەیەوێت ئازاد بێت و لەهەر شوێنێکی زەوی ویستی بژی و هەرگیز جێگیر نەبێت. بەڵام قەدەر وادەکات هاوسەرگیری بکات لەکاتێکدا پێشتر هەرگیز نەی ویستوە هاوسەرگیری بکات و جێگیر بێت. بەهەکاری ئەوەی هەمیشە کتێبەکانی بەهاوسەری خەی داناوە, پێشی وابوە هەرگیز پیاوێک ئامادە نیە بێتە هاوسەری دووەمی ژنێک.
یەکەم جار کە ئەم کتێبەم خوێندەوە 2 ساڵ پێش ئێستا بوو, ئەوکات منیش وەک نوسەر پێم وابوو, کەهەرگیز ناتوانم دەست بەرداری ئەو ئازادیە بم کە لە تەنهایدا هەیە, بەڵام رەژەک عەشق بەردەرگای دە دەگرێت وداگیری دەکات, ئەوکات دەبینە داگیرکراوەک کەمەعشوق هەموو

بونمان دەبات,لەگەڵ ئەمشدا ئەوەی کە نابێت بیبات, یان ناستر بێم ئەوەی کە نابێت بهێنین بینات(ئازادی)ە لەعشقدا, دەبێت هەردوو عاشق و مەعشوق لەعشقدا ئازاد بن ئەگەر وانەبێت ئەوا عشق مانایەکی نامێنێت. ئەگەر ئازادی و عشق بەیەکەوە بون, ئەوکات بەیەکەوە بوون لەگەڵ مەعشوق دا ئاسانتر دەبێت نوسەر لە ماندەکەدا بەم شێوەیە پێناسەی خۆی دەکات(من نوسەرم, من کچەریم, من جیهانیم, من عاشق سفیگەراییم, من ئاشتیخوازم, من ئووکیم)لەهەمان کاتدا ژنیشم
نوسەر لە ماندەکەدا دەکەوێتە شان وکەوکردنی "خود"کانی ناو خۆی لەهەمان کاتیشدا دەکەوێتە شەڕی ئەو بڕوانەی خۆی کەهەریەکەیان بەجیا ئیانەوێت ئەو بکاربهێنن و ببنە دەسەڵاتداری خودی گەورە..
)لەوانەش هەموو ژنێک لەناو حەریمێکی بچووکی ناوەوی خۆیدا بژی و هەر ئەو دژبەیەکی و ناتەبایی و نێگونجانەی نێوان خودە ناکۆکانی ناو خۆمان بێت, کەبێتەواوی بمانکات بە خۆمان)
هەرجارەو بەپێی سیستەمێک لەگەڵ ژنە پێنجەیەکانی ناو خۆی هەسوکەوت دەکات, جارێک پاشایەتی, جارێک دیکتاتۆری لەکەتای دا دیموکراسی دێت بەڵام دیموکراسیش تەختێک نیە لە گور.
لەماندەکەدا بەر ژیانی زەربەی ژنە نوسەرەکان دەکەوین, ژیانی ژنە نوسەرەکان و پەیوەست بە هاوسەر و منداڵکانیان دەخونینەوە..
پەیوەندی ئەو ژنانەی ژیانی خۆیان کردە قوربانی تا هاوسەرەکانیان بنوسن, یان ئەو ژنانەی بەڵدایک بونی منداڵکینا ئیلهامیان بە هاتوو بونە نوسەری بەناوبانگ ..وەک نوسەری زنجیرەی(هاری پۆتەر)
کە دوای لە دایک بونی منالی یەکەمی دەستی کرد بەنوسینیکرد
نوسەر لە ماندەکەدا بەردەوام لە دەڵاوکەدایە سەبارەت بە هاوسەرگیری و منال خستنەوە.. باس لە سنیا ی هاوسەری تەستەی دەکات, سنیا نوسەر نەبوو بەڵام ئەوپەڕی هەوڵی خۆیدا تا هاوسەرەکەی بنوسێت ئاگای لەمنداڵکان ئەبوو, ئەیبردنە دەرەوە تا تەستەی بەزارنەکەن.. بەڵام کوا…? کوا ناوی سنیا کوا ڕەز و تەقدیر بە ئەوژنە,من بەش بە حاڵی خۆم بەهەی ئەوەی تەستەی کەلە کەتاییەکانی ژیانی دا ویستی زەوی و زارەکەی ببەخشێت بە هەژاران و سنیا ئازی نەبوو وام زانیوە سنیا غەدری لە هاوسەرەکەی کردوە بەڵام پاش بەناوبونەوەی یاداشتەکانی سنیا ئەوکات زانیم سنیا کە بوو, سنیا چی کرد..
ئەی ئەگەر پێچەوانەوە بوایە? سنیا نوسەر بوایە هاوسەرەکەی چی بە دەکرد تا بنوسێت..?
کەم نین ئەو ژنانەی کە بە ژیانی هاوسەرگیری دروست نەبوون, بەرگەی ژیانەکی لەو جۆرە ناگرن

نمونەی ئەوان سەلفیا پلات کە سەرباقی هاوسەرگیری هەر بەردەوام بوو لە نوسین پاش ئەوەی لەگەڵ هاوسەرەکەی کۆشیان بە دروست بوو, هاوسەری سەلفیا سەرباقی هەبوونی دوو منال لە سەلفیا ,لەگەڵ ژنەکی تر پەیوەندی هەبوو شوەک سەلفیا بانگی دەکاتەوە بۆ ماڵەوە تا دوبارە دەست پێبکەنەوە, بەڵام ئەو دەڵێت کە ئەو ژنە دووگیانە. پاش گەشتنی ئەو سەلفیا نانی بەیانی منداڵەکان ئامادە دەکا و لەژورەکەیان دای دەنێت دواتر دەرگاکان دادەخات و گازی چێشت خانەکە دەکاتەوە و ئارام ئارام هەناسەدەمژێت و کەتای بەخۆی دەنێت.
ژنەکی نوسەر واتە چی..? ژنەک عاشق بە کتێب ژنەک کەلەگەڵ بوونی مەرگکێب دەژی
بۆی هاوسەرگیری ئەم ژنە نوسەرە چۆن بێت?
لەگەڵ پیاوی ناو کتێبەکان عاشقی پیاوەکی دیکەش دەبێت, لەگەڵ پاڵەوانەکەی خەیاڵی, پیاوەکی دیکەش دەکاتە پاڵەوانی خۆی..
وەک کەچەڵ ئەبوبەکر دەڵێ پیاوە کاغەزیەکان, عاشقترن لە پیاوە گۆشتیەکان.
ئەگەڵ هاوسەری ژنەکی نوسەر بزانێت پێش ئەو ژنەکەی دەداری تەستەی بوو,
یان جەندین شەوی لە ژورەکەی "کافکا "دا بەسەربردوە و کافکا دەی داوەتەوە و بەیەکەوە بەداربوون و بەشەقامەکانی پراگ دا پیاسەیان کردوە.
بۆی ئاسای بێت بە پیاوەک هاوسەرەکەی دەی بە پەستەکی تازەی فەیسبوکەکی نوسەرەک بکرێتەوە ,کەیەکەک لە چیرەکە کۆنەکانی و کاتی خۆی لەقەناغی زانکەدا خوێندویەتیەوە و ئەستا کە دوبارە دەیخوێنێتەوە شادیدەکات .
ئەی ئەگەڵ ژنەکی نوسەر ببێتە دایک ,ئاگای لەپیاوەکەی خەیاڵی و پیاوەکەی تەنیشتی بێت
چاودێری منداڵی یەکەمی کە(کتێب)ە و لەگەڵ منداڵەکەی باوەشی دەکات.
ئەلیف لە چاوپەکەوتنەکدا پسیاری هاوسەرگیری لەدەکرێ…
وەڵامی ئەو ئەوە دەبێت کە من هاوسەرگیری ناکەم ئەگەریش بیکەم لەوانەیە لەگەڵ پیاوەک بیکەم کە پەشتر هاوسەرگیری کردبێت و منداڵی هەبێت بۆئەوەی منداڵەکانی بەخۆبکەم..
پاش ماوەیەک کە وتارەکە بۆاو دەبێتەوە بە ناونیشانی بە تاسەی بون بە باوژنم بۆاو دەبێتەوە.

(کایەی ئەدەب هیچ جیاوازیەکی لەگەڵ دارستانەک لە خودەکی ئامنەکراونیە) منداڵەکان بەناوی دایکیانەوە بانگ ناکرێن,

نازناوی باوکیان هەدگرن, دوای هاوسەرگیریش نازناوی هاوسەرکانیان, کچان هەمیشە دەبێت لەنێو کایەی ئەدەبدا بن.

شیری ڕێش
لەچاپکراوەکانی ناوەندی غەزەلنووس لە ساڵی 2018
ڤیننا سەلام بەوەرگێڕانەکی ناوازە لە ئینگلیزیەوە کردوویەتی بە کوردی.

بەچی پوکانەوەو هەوەشانەوەی گۆڕان زەرورەتو لێدانێ لە قۆناغای دزی و چەتەگەریی کوردایەتی؟ … هەمەت حەسەن

مانەوە یاخود دەرچوونی گۆڕان لەدەسەڵات هیچ لە دەخەکە ناگۆڕێت، گۆڕان چیتر کۆکی ئۆپۆزسیۆن بوونی نەماوەو ناتوانێت هیچ گۆڕانکاریەک بکات، چونکە ئەم بزوتنەوەیە هیچ ڕوئیایەکی سیاسی ڕوونی نەبووەو نیە، چیتر ناتوانێت دەستکاری سیستمی سیاسی بکات، تەنیا دەتوانێ لەناویدا بمێنێتەوە بە نووسینەوەی یاداشتەکانی کۆتایی تەمەنی.

ئەم قۆناغەی ئێستا تیایداین تازە نیە وەک زەرانێک پێیان وایە، بەپێچەوانەوە قۆناغێکی چەقبەستووی مەژووییە ، کە حەفتا ساڵ تەمەنیەتی، زۆر مەحاڵە گۆڕین و باشکردنی لە دەست گۆڕان بێت !، چونکە گۆڕان خەی سەر بە هەمان مەنزومەی سیاسییە لەووی کرداری و فکریەوە ! .

پوکانەوە بەتامی سەرکەوتن، ڕەنگە زەرانێک هەبن بڵێن گۆڕان وەک ئەوان نەوتی نەدزیووە، یان خە گۆڕان نیە مووچەی خەڵک نادات، خە گۆڕان نیە بندیوار و خانەنشینی نایاسایی هەیە،کە هەموو ئەمانە دیوە ئاشکراکەی حوکمڕانی هەرەمن، بڵام ئێستا گۆڕان بەشدارە نکۆیش لەوە ناکات، خەزگە پێشتر وەک ئێستا ڕوون دەبوو هەتا ئەم

هەموو ووزە مرۆیی ناوازیە کپ نەبووباو بەفیڕۆ نەچووبا. جگە لەم داستیانە بە دڵیلی ئاوەی گەلان هەموو ئەمانە دەزانێت و هەشتا لەگەڵیان بەهەردوو دەست سەوە لەم بەڵەمە شکاوەی دەسەلات دەدات لەبەری دەستبەرداربوونی پەیمانی بەردەوامبوون دەدات، هەر بۆیە لەهەموو ئەم کردە نائەخلاقیانە بەشدارە.

بەردەوامی گەلان بەم جۆرە هەناوەدی هەموو ئامانجەکانی دەسەڵاتە، هەچوونی زیاترە لە لیتەی بزنسی دزی کوردایەتی، سەختتربوونی بارودۆخی خەڵکە بەهەی دەسەڵاتی چەتەگەری کوردی، گەلان هەر تەنیا شەقامی بە ئومێد نەکرد لە خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی و فشارکردن، ئەوانەشی بەهیواکرد کە مەستانە هەڵبژاردنەکانیان بەچارەسەر دەزانی و بەوایان بەچوونە دەسەڵات هەبوو پەیان وابوو عەلی عەونیەکان چاکسازی دەکەن .

جگە لەوە گەلان هەشتریەن لایەنو تابلۆی مۆژوویی نەخشاند بە هەڵبژاردنەکانی سیاسی بەهەی هەڵپەرستی و پەستخوازی سەرانی دانوستانکارو بەشدار لە حکومەتی شکستخواردوو، بەدڵیلی ئاوەی هەڵبژاردنەکانی گەلان و پارتی لە ١٨ مادە پێکهاتووە هەتا ئێستا جگە لە خاڵی حەوتەم کە وەرگرتنی هەندە پەستی وەزیری و مدیر عامیە، هیچ خاڵێکی تری لە جێبەجێ نەکراوە، جگە لەوە بە بەڵێنی کشانەوە لەحکومەتیش دووجار کاتی تەواوبووە هەر باسیشی ناکات، ئەمەش بەمانای گەورەترین شکستی ئومێدی سیاسی خەڵک دەت، چونکە ئاو دەنگانەی گەلان دەنگی خەڵکی بەشمەینەت و ستەملێکراون نەوازی بوون ،ئاخر ئەم خەڵکە لەهەژووی ناشیرینی سیاسی حیزبایەتی و کوردایەتیدا شکستی وایان نەخواردووە چ بە شەڵناوخەیبەکان چ بە ئەنفال و کیمیاباران چ بەدزی و تالانی سەرانی کوردایەتی بەدرۆزایی بوونیان لە گەڵپانی سیاسیی ، بۆیە پوکاندنەوەو هەوەشاندنەوەی گەلان بەر لە حیزبەکانی تر ئەرکێکی تەواو ئەخلاقی و نیشتمانیە ، پەویستە بەر بەو بزووتنەوەیە بگیرێ کە کە کەمەک کەس بەدەنگی خەڵکی بە مووچەو بەکار بازرگانی پەست و پلە دەکەن لەگەڵ ئەکبەر چەتەکانی کوردو کوردایەتی کە بەڵای من هەشتا ئەم چەتانە لەچاو داڕاوی و هەڵپەرستی ئەم جەماعەتە بەحەفتا ئاو شەراونەتەوە، چونکە هیچ نەبۆ ئاوان نکۆڵی لەدزی و گەندەیەکانیان ناکەن،یاخود بەناوی چاکسازی و گەڵانکاری هەزو ووزەی شەقام و خەڵکی نەوازی ناکوژن و نایکەن بە کاڵای قومارە سیاسیە قەزەونەکەیان ،ئاوان بەبە منەتی دەنگدەری خەیان هەیەو بەهەر جۆرێک بێت ڕامیان کردوون، هاوشێوەی گەلان نەیانخەڵەتاندون خەڵکیان بە نانبڕین دا بە نان

پەیداکردنی خەیان .
هەر بەیە بەخوەندنەوەیەکی جەریئانە بە ئەستامان، دوور لە سەزو تەحەیوز حیزبی و ئایدەلەژی ،تەدەگەین پوکانەوەی گەلان زەرورەتو کوتنی یەکەک لە پایەکانی قەلەای دزی و مافیاگەری کوردایەتیە.

هەنراوەکانی "کاکە هەش رواندزی" بەاوکرایەوە ... ئامادەکردنی : کامەران حاجی ئەلیاس

هەنراوەکانی "کاکە هەش رواندزی" کەمەی هەنراوە لە خەدەگرەت لە نووسینی رەشاد محمد سالح سعید ناسراو بە "کاکەرەش رواندزی" .
هەنراوەکان گوزارشت لە خەشەویستی نیشتمان و خاك دەکەن لە لەدوانکی تایبەت رایگەیاند" جگە لە خەباتی پەشمەرگەیاتی وەك هەر شاعیرەك حەزم لەوە بووە خەشەویستی خەم بەخاك و وەاتاکەم لە رەگەی هەنراوە دەربەبەم "
هەرەوەها ووتی" بەرهەمی زەرم هەیە بەەام پەوستە هاوکاری بکرەن بە ئەوەی بەچاپیان بگەیینین".
دیزاینی بەرگ (محمد سەفی رەحمان و موخلیس سەید جەبار) کەمپیتەر (بژار سلەمان یونس).
نووسەر وەك وەفایەك کتەبەکەی پەشکەش بە دایکی کەچکردوی کردوە.
رەشاد محمد سالح سعید ناسراوە بە "کاکەرەش رواندزی" لە سالی 1961 لە شاری رواندز لە دایك بووە، قەناغی بنەرەتی لە قوتابخانەی پاشای گەورە تەواو کردوە ناوەندی و ئامادەیشی هەر لەو شارە تەواو کردەیلە سالی 1996 لە پەروەردەی هەولەر دەبەتە مامەستا ژیانی هاوسەری پەکهەناوە خاوەنی دوو کوەو کچکە ئەستا لە شاری واندز لە قوتابخانەی هەزانی بنەرەتی مامەستایە.

واندز

واندز بەرز و بەندی خەشە گەری و خەرەندی

پانك وپاركى گەشتيار جێى ئاوگەى دەست و ياری
ئاوى بەخاو وجنديان بڕته سەرچاوەى ژيان
ڕواندزم شارى شاران پڕتەختى ميرى سەران
قوربانت بم شارەكەم ئەى شارە ئازاوەكەم
هەوڵ و تێكۆشانەكەم بۆتۆيە ئەى شارەكەم
شۆنى سەيران و گەشتە بەهارى وەك بەهەشتە
پڕچياو دۆڵ و دەشتە ڕواندز وەك بەهەشتە

ئامادەكردنى : كامەران حاجى ئەلياس

ئەمانى پاشكۆ … كەمال عەبدوڵا

ئەمانى پاشكۆ، گۆڤارێكى بە كەمێگای كوردەواری دوای ئاپۆين.
١٨٠ لاپەڕە، دەزگای ڕۆی للطباعة و النشر چاپ و بڵاوی كردووەتەوە
لە سلێمانی و كەركوك.
كەركووك. كتێبخانەی مامۆستا بەكر، شەقامی ئۆوقاف. كتێبخانەی
دياڵگ، شەقامی جمهوری.
سلێمانێ. ناوەندی ڕۆشنبيری ڕۆهەند
كتێبخانەی ڕۆمان، تۆلاری سيروانی نوێ.

تواناوە لە ژێر بارانا … كاوە عوسمان عومەر

(١)
ئەبوارە بارانی بردە ژێر دارە،،
چەتری سەری كردە بۆلەم ،،

تەمیش باڵی پەگرتە ،،
نەو بەستانە تاریکەکانی چاو…
دڕچە تەنها لە نمە ووردەکانی…
ەوخساری ئاسمانە، بە خەی ووت..
کەمانچەژەنی نیوەشەویش،،
دودەی هەورەکی لە مانەوە،،
بەسەر شارەک لە خەما ژەنی،،
جگە لە خەی، چەندیین تارمایی تر،،
هاوسەفەری بوون لە شارە زەرە کانا،،
هەر شارەک خەوەکی نوێیە،،
دوور لە دارستانە خەەمەشیەکانی تەنیایی،،
پاشان کە باەکانی مراوی دەکی شکاو،،
لە ەوخانی پەیکەری پاکەتی،،
دای لە شەقەی باە ،،
بە ناو ئەفسانەی نەو دورخەکانی غوربەت،،
چیتر بواررێ گەانەوە بە دواوە نیە،،،
ئیتر ئەی فریشتە باشکاوەکانی…
کەنارە قەترانیەکانی ئەشکەنجەی سەفەر،،
بە شەوەکی تری فەناش بە بمەننەوە،،
بەام تە گەرچی لە بارانا توایتەوە،،
وەک نورەکی خواوەندی زەردەشت،،
دەبریسکێیتەوە و دائەمرکێیت و دروست ئەبیتەوە،،
قاز و قونگە زەردەکانی بەهەشت،،
بە لای مەرگی هەمنی تەدا تەپەین،،
بە پەکەنینەوە ازی بوویت،،
نمە بارانەکە جەستەت بتونەتەوە،،
وەک ئەوەی هیچ شتەکیش ەوی نەدابە،،
ەوخارەکانی تر، گرنگی نادەن،،
تەی تەمەک پەشتر لە شاردا بووی، …
دات لە شەقەی باە، ،
وەک مەلەکی خەەمەشی بەهودەیی،،
وەک ئەوەی هیچ شتەک روینەدابە،،
هیچ شتەک نەشکابە،،
بەام کە ئەتوانە…
ئاگری دوودەی ەح ،،
لە سەفەرا بکوژەنەتەوە؟
بەام لە دوای پەرتبوون،،

بۆ کەنارە زەردکانی ئەو دیو…
دورخەکانی ئارامی درێ،،
سەدان تەرمی وەک خەی،،
بە شارە زەردکانا پەش و بەاون،،
وەک بەیی لە سوتانی ڕح ناوەستن،،
تاوەکو شتێک دەستگیر نەکەن،،
تۆ چرپانت،،
بەسە چیتر پەرت مەبە،،،
خەری دەت پارچە پارچە مەکە،،
تەنها ببە بەربازی گەینی…
نیو تونێلی ڕەشی تەنیایيم

(٢)
سروەتی توانەوەیە ،،
کاتێک هەورەکان ژانە ..
قژی کاڵی ئافرەتێک،،
بە ڕەهەڵەو شەقامەکانی کەکردەوە،،
هەر نمەیەک ،،
لەوێک،،
هەر نمەیەک،،
شکۆفەیەک،،
هەر نمەیەک،،
دەنووکی کەتریك،،
لە پەنجەرەی تەنیایی،،
هەر نمەیەک،،
پەنجەی گەینی بروسکەیەک،،
ئافرەتێک هەر خەی،،
کەموولەی جەستەی بردە بەردەم نمەکان،،
تا پە بە لە شرابی ئاو،،
هەر خەی پەیکەری بەردینی ،،
بردە بەردەم شەختە باران،،
تاوەکو خەڵ و لم و باروت و سیانید و قەوزەی ڕەشی ساڵەکانی
نەهاتی لە ڕامانەوە،،
ئەمۆ لەسەر پردێک،،
باران ئافرەتێکی ڕەشپەشی دە سپی ئەتونەتەوە،،
ئەمڕە باران شار ئەتونەتەوە،،
ئەمە،،،

لەسەر کاغەزی با،،
تەنک تەنک، نەم…
ەەمانی بارین …
بە ئافرەتێک ئەخوەنەتەوە

(٣)

بە تەگەیشتن لە پەیامی…
زەوانی سەر سنوورە قەدەغەکراوەکان،،
نهەنی دەریا لە خەما کە دەکەموە،،
پەش ئەوەی کەشتی…
نەو باهەزی شەویش پە بزانە،،
خەم ئەترازەنمە جەنگەەکانی خەشبەختی،،
کاسەک لەئاوی نەمریش،،
لە شیعرەکی بەدنەفرەتا ئەفەەنم،،
ئیبلیسە خومارەکان بە شەرابی یاخیبوون،،
لە هەنراوەی بروسکەی یاخی .
لە خواوەندە بەئاگاکان ..
لە ئازاری مرۆڤ ەەحکونەکان،،،.
تەرتیلەکانی بەددنەفرەتبوونیان دەستگیر بووە،،
لە پەەە پەەش و بەاوەکانی ..
نەو باهەزی بەمانایی ژیانیش،،
پەیکەری شیعرەک، دنیایەکی تر ،،
بنیاد نرا،،
جیهان چی سەمەریەکە،،،
لەو دیو پەنجەرەی شەماندەفەرەک،،
بەرەو قەەای مەری حەقیقەتە جیاوازەکان،،
جیهان چی دەەپە شەونمەکە ،،
بە پەلی داری ئەرخەوانی،،
گەرمشق لە دەرگا بوو،،
جیهان چی ماتەمەکیشە،،
گەر قەلە ەەشەکانی تەنیایی،،،
لە خەەی ئاوی جودایی…
دروست بنەوە،،
هەر کە گەردەلوولی ووشەش هەەی کرد،،
لە باەە فەەی پەرەسالەکیەکا ،،
خەم حەشار ئەدەم و…

شیعر بە پەنجەی گیاو…
حەزیش بە فەین،،
بە جەستەی پرتەقاڵی گەیاکی..
بابردووی پایز ئەنوسمەوە،،
تەش وەک هەورە،،
بەڵاما تەپەڵەی،
بە ئەوەی تاوەک نمە بڕژی ..
ئەوان چەند بە ترسناکی ،،
بەڵامانداڵن و ئەچن،،
ئەوانی تر، وەک ئەمە پەیان ئەوەرە،،
و چاویشیان پڕە لە ئەستێرەی گە گرتوو،،
ئەی خانمی سەر کەشکی ڕەنگاڕەنگ خەر،،
با تە بە گری خەت بسوتێ،،
گەر ئاگات لە هەڵفرینی بازی دە نیە،،

(٤)
گەڵان لە شەوا،،
بینینی گوارەی تەمی مانگ،،
پەرژینی چاوی ئاسمان و…
ئەو نەهەنگانەی شەویش..
لە شەوەی هەورا ،،
هاتنە زەریای خەونمانەوە،،
زەرن ئەو شتانەی نایانەوە..
بە تەڵی ووشە بگیرەن،،
زەریشن لە چیای هەست دروستئەبن،،،
بەڕام خاچی بەدەنگی ،،
دڵە لاوازەکانی…
بە بزماری کەچا هەڵکشان،،
بەردو زیخی وشە جەماوەکانیش…
جەپەی شنەبا ئەیانشارەتەوە،،،
هەر بایەکیش دوای کەچ،،
ڕەمانەک ئەنوستەوە،،
بەڕام من لە بەرامبەر ..
پرسیارە زەرە بە وەڵامەکانی…
بەستانی بە مانایی دنیا،،،
ئاوی تیاەامان لایداومەتە…
کەناری خودی خەم،،

پەتای باڤبوونەوەی دەردی بەعیشقیش ،،
تاوە بارانێکی قەترانی تر،،
ڕەح کون کون دەکا،،
با بجەنگین بەرامبەر بلآوبونەوەی..
مەڵە خەمەشیەکانی بەهودەیی،،
کە دەشگەینە دەڤەری نەوان شارێک لە سەراب و…
ژەهری ژاوی کەمووەی ئابردوێک ،،
شتەکان سەر لەنوێ،،
پەرت پەرت ئەکەین،،
بائەمە لە نەمەی پاکەتی،،
قەڵا سپیەکانی خەشبەختی دروست کەینەوە،،
پەیکەرە شکاوەکانی نەو گرانەتا جەبهەین،،
زەریا لە جانتاکانمان بژێنین ،،
من لە لای خەمەوە،،
پارچە پەرتبووکانی تە کەدەکەمەوە،،
تەش ئاوێنە شکاوەکانی من.

(٥)
وەرزی وەرینە ..
جگەرەی لەوی با،،،
غەمی دارێک،،
کە نەیتوانی بانە بگرێ،،
غەمی چیرەکێک،،
نەیتوانی پاڕەوانەتی هەورێک…
بە گوڵەک باس کا،،،
ئازاری ئەو خەڵەی،،
تا ساڵانێکی زەر تینووی بینینی گیا بوو،،
ئەو کەچەرانەش،،،
هەشتا لە نیوە شەوا،،
کەموونەی جەستەیان..
نیوە لمی ڕەشتن بوو،
هەشتا ڕەگی ڕەگاکان…
بە ڕەحیانەوە نووسابوو،،
هەر دارێک خەی پرسیارەکە، ،
بە ئەندازەی تەاسمان ،،
لە پەڕە نوسراوی گەاکانی تر،،
چاەی مەرگ قووڵ و تاریک،،

هاکا دڵکی پ ل هیوای تکەوت،،
بازڕ ئاڵتونیکانی دوای مەرگ،،
بۆچ چەند شیعری...
زاری مردوێک بەرن؟،،
بەندەلی کاتژمێری باران،،
لەو دیو پەنجەرەی بەهودەیی،،
کاژێر سفری کەچی لێدا،،،
درەنگانەکی شەویش،،
بە نەو تەمی ماڵتا تەئپەم،،
ئەستێرەکان هەشتا ،،
لەسەر دارەکانی باخچەکەت ببریسکەنەوە،،،
لە فواڕەی چرایەکیش،،
پ پوڵەکانی چاوم..
پەرشو بڵاوی هاتنت ئەکەم،،
پەش ئەوەی چیمەنەکەش،،
ببینە شنەبا گەیشتوە،،
خەر لە ژانی شەرابی...
ئاڵتوونی تەواو ببوو،،
پایز جەندیش درەنگ گەیشت،،
شەوی بە دەریای ڕەشەوە،،
هەناوبۆ ناو خۆی،،
ووشەکانیش،،،
درەنگ بوونە مرواری بریسکاوی،،
دەستی بروسکەیەک،،
لە چاوەوانیشتدا،،
هەمان چرپەکانی دوای سەفەریان،،،
هەنیەوە بە ملوانکەیەک..
لە پرووشەی بوونت ،
نهەنی نیە کە گەڵا پەمەیی وەریوەکان ،،
ووشەی لەوی کچی ووننی نەو تەمی پایزن،،
چی سیحرەکە گوڵکی سپی تەنیا،،،
لە هاتنی کچی باران،،
خۆی ڕازاندەوە،،،
دەنگی سوسکەیەک ،،
لە پاڵ ئەو سەمرانەی تریش،
کە لە ژێر چنارەکەدا هەڵگیراون،،
ڕەژنە خەمەکیت،،

لەم بیابانی بێ دەنگیە، ،
درەنگ دەی…
بەهام بیرەوەریەکان،،،
ئەخزەنمە جانتاوە،،
و پاسکەش لە ئاورینگا…
تەپڵە ئەبە،،
من هەر ناتبینم،،
بارەک کتەب لە فیردەوسەوە،،
لە ژێر بارانەو،،
خوەنەری دەستی زیوی ئەمرەش…
هەر دیار نەبوو،،،
هەژاری زمانیش..
لەوەی لە ئەقیانووسی چاو تێبگات،،،
بە بەلەمی ژوان،،
سەفەر ناکا دە…
بە ژێر بارانا نەبە…

(٦)
ئەمشەوی بارانە،،
هەم داوە دەریا ،،،
بە جەستەما تەپڵە،
ئەمەوە لە نهەنی دەرکەوتنی خەر تە بگەم،،
کەدی سندووقە نهەنیەکەی ئەستێرەکان بشکەنم،،
لەو بگەیەنمەوە پەرستگەی ووشە،،
لە گالیسکەی مانگەکی سەرابپەش،،
شازادەی زەمانی زەر زوو ،،،
بەنەو فیردەوسی شەهانیا هاکەشم،،
منم بە ئەقیانووسی بوونا دەم و ئەچم ،،،
بەشایی ناو چاوی ئاسمان ئەشەوەنم،،
ئارامی نیە لە جیهانەک ..
نوقم لە خەوو گرانەتاو چەندوکەی باروەوتی جەنگەکان،،،
بەئاگادەم، و من خەم نەماوم،،
چەندین پەیکەری وەک خەم خومارن،،
هەر بەیەکیشە بەیارم داوە،،
لە دەرگا داخراوە مسینەکانی پەرادیس نەدەم ،،
گەمژەیە لەبەردەم خواوەندەکی دە هەقا تکاو نزا،،
چەند هەنگاوەک ئەچمە دەر،،

لە دەواری شەی چارەنووس،،
دە ئاگردانەکە، هاوڕێ،
چاوەڕوانیش بە ژاکانی گوڵە ئاوێکانی..
عیشقیش تەزەك درەنگە،،
پیاسەیەکیش بە ژێر گیتاری..
تەرزەی ئابردوو هیچی لە سەوز نابە،،
هەرچەندە لەم ژاوەژاوی ماشینانە،،
گومان لە یەک نیە،،
دەست بخەرە دەستم ،،
ئەی شازادەی یاخی..
بە وەرزە زە و بەستوکان،،
شوێنکان کەن بوون،،
تەگەیشتنیش لە ساتکان،،
ئەوەندەی تر پەویست نیە،،
خەوتن و بەئاگا هاتنیش هەر وەک یەکە،،
دەریاش لە ماوەە لە کەنارەکا بەزارە،،
گەڕانکاری ئەوە،،
شار پەویستی بە بەرگی نوە وخوێنی نوێیە و…
چەکەکانیش لە نگەڕانی شار بە دەنگن،،
دارەکانیش بەزارن لەماوەیان ،،
بەزارن لە چرەکردن بە بە بەهار،
چی چاوەڕوانکی بە فڕە،،
بە هاتنی بارانکی پاک،،
با وەک ئاوازکی نوە، ،
وەک زویر بوونکی درەنگ وەختی،
بە ژێر دار چارە پرچ سپیەکانا تەپڵەین،،
، خوێنی ژاوی شارەک،،
لە ئەندێشەو خەوو سەراب،،
ئەستا نەتای پیانەی مەرگە،،
چەند درەنگە ئەم ڕح و…
جەستە ترسنەکە،،
لە خەمان داماڵین،،
سەرزەنشت کردنی ئابردوو ، ،
بە تەنها ، تازە دادمان نادا،،
دەرچە لە یاخیبووندایە، هاوڕێ..
یاخی بوونە دواهەمیین دەرچە، هاوڕێ.

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئیتالی/
Marco Massimo
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

شارێکی نوغرە … نەوزاد بەندی

میترۆیەک نییە ،
بەم لاوە ئەبم ، وەرە ..
دەریایەک ..
تراموایەک ..شک نابم ،
بەم لاوە ئەبم ، وەرە ..
ئەرە .. دوو شەقامی لێیە ،
جوانییەکانی تری مردن ،
حیزب بە خۆی هەڵاجی کرد ..
لەرە دوو کەنانی چەکن ،
چەکەکە و سەگ و بنیادەم ،
قەرەباغیی دروست ئەکەن ..
کەمێک پیاوی پیر ..
زەر پیر
ئاو گەڵی جنۆ ئەکەن ..
چەند دزێکیش ،
لەسەر پشتی
جوندی و پۆلیس ،
پیاسە ئەکەن …
لەرە مناڵ ، منایی خۆی هەڵاج ئەکا ،
کچێکی جوان خۆی با دەدا ،
تا کەمپانیایەکی دەرمان
ئاوی بکا ..

پاپەڕ شک نابەم ،
بەم ئەوارە لاوەم ، وەرە ..
ووبارە شک نابەم ،
شۆکیان بەم بە لای

غەسلەکی چاوەکانم کا ..
تەنها پێنج شەش کەناڵی ناوخۆی لێیە
تەنها کەمێک ئاژنامۆی لێیە ،
بەعزەک ئەیگرنە چوارچێوە و ئەیپەرستن ..
بەعزەک لە قەفەزی کەناریدا ئایدۆخن بە یەقنە ..

فەکەخانەیەکی قەرەباغی لە نیە ،
لەوە بە نەکەوت بتبینم ..
کافیتریایەکی خاڵی لە چاوی زەق
تیایدا دوو نیسکافە و
دوو پارچە پسکیت ،
یەک دوو سەعاتمان لە بکەن …
لەسەر دوو کورسی
داری ئاق ..

هیچ شک نابەم …
هەر تەنها خۆو ..
کار وا بەوا ،
ئیتر بە سەرین هەناکەین ..
بیجامەیەک ئەکەینە ئاڵای هەرەم و
پرخە پرخەکیش بە سروودی نیشتمانیی

هەواری هەورەکان …عەلی حەمەشید بەرزنجی

بۆیە ئاسمان وا جوانە
لای منی بچکۆلانە
چونکە بە تەنها ئەوە
هەواری هەورەکانە
بە مانگ و ئەستێرە وخۆر
بووە بە ماڵ و لانە
هاوڕێن بە منی منداڵ

بۆیە جارێک لە ماڵ
دڵچم ســـــــردانیان دەکەم
بەسواری ئەسپی خـــــیاڵ
١٧/٧/٢٠٢٠

کارینـــا … ڕۆمـــانێکی نـــوێی نووسەر: نیهاد جامی

ئەم ڕۆمانە بە یەکمینجارە لەرۆژ باو دەبێتەوە…..

بۆ خوێندنەوەی ڕۆمانەکە کلیکی ئێرە بکەن ……

گفتـــوگۆ لەگەڵ ســمکۆ محەمەد – بەشی 4- …ئامادەکردنی: عەبـاس جەمیل جەماو

سمکۆ محەمەد: جیاوازی جگە لەوەی ململانێی چینایەتییە، گەمەی حاڵەتەکانیشە.

ئامادەکردنی: عەباس جەمیل جەماو
بەشی 4

ســمکۆ محەمـــەد نووســەر و رونـــاکبیر لـــەم بەشـــەی زنجیـــرە چاوپێکەوتنەکەیدا دەربارەی چەمکی جیاوازی و ڕخنە قسەدەکات و پێی

وایە، جیاوازی پشت بەعەقڵگەرایی دەبەستێت و بۆ قبوڵکردن و نەمانی فکری شمولی و کۆنکریتی بوو، بۆیە هەر گرووپ و ئایدیایەکیش بەبێ عەقڵ ئەم چەمکە قبوڵ بکات، تەمەنی کورت دەبێت.
دەقی گفتوگۆکە

پرسیار: یەکێ لە گرفتە هەروە گەورەکانی مرۆڤایەتی کەمی گفتوگۆی فیکریە، لەسەر بنەماکانی چەمکی رەخنە و جیاوازی، زۆر کەس ئەم تێگەیشتن و دونیابینییەیان نییە و بەپێچەوانەوە وەك ماڤێکی سروشتی دەبینن، بۆیە سەرەتا دەپرسم چەمکی جیاوازی چی دەگەیەنێت لەدیدی ئێوە، بۆچی جیاوازی هەبێ؟

سمکۆ محەمەد: چەمکی جیاوازی لەبنەمادا بۆ قەبوڵکردن و نەمانی فکری شمولی و کۆنکریتی سەریهەڵدا و تیۆریزە کرا، هەروەها شێوەیەکیش بوو لەوڵامدانەوەی چەمکی هەقیقەت کە هەر ئایدیا و ئایین و فەلسەفەیەك ئەو بانگەشەیەی دەکرد، بەومانایەی جەنگێك بوو لەنێوان لۆژیك و فەلسەفەی کلاسیکی، دواتر بەفراوانبوونی دیالیکتیك کە گومانی بۆ هەموو چەمکەکان دروستکرد و هەقیقەتی کردە پاشکۆ، ئیدی ئەو فشارەی لەسەر فەلسەفەی ژیان هەبوو نەیهێشت، کە بەپێی شۆن و کات سیستم و دەسەڵات و دەقە ئایینیەکان کاریگەری هەبوو، بۆیە هەقیقەت تەنها لەتیۆرە فیزیایی و ماتماتیکییەکاندا مایەوە، دەنا لەژیانی رۆژانەدا ئەو ئایدیایانە قۆپ بوونەوە، ئەوەبوو سەرەتا چەمکی جیاوازی کە ئەزموون کرا، لە قبوڵ نەکردنی ئایینەکانەوە هاتبوو بوو لەگەڵ یەکتر، ئەمە ئەزموونێکی تاڵ بوو، لەوێوە جیاوازی وەکو کۆنتێکستێ بۆ هیچ ئایدیایەك هەقیقەتی نەهێشت.
وەختێك مارتن لۆسەر هات و بانگەشەی ناتوندوتیژی ئایینی و یەکتر قبوڵکردنی پێشکەش کرد، ئەمە بوو بەسەرەتایەك بۆ باڵانس لەنێوان کاسۆلیك و پرۆتستانتی رۆژئاوا، بەڵام دەبێ ئەوە بزانین کە جیاوازی لەنێو فکردا هەمیشە ئامادە بووە، دواتر لەنێو رۆشنبیریدا بووە بەستایلێك و لەنێو کایەی میدیایی و رۆژنامەگەریشدا کاری پێکرا، بۆ نموونە ململانێی نێوان لایەنە دژەکان کە نموونەی ئەنارشیزم و ریفۆرمخوازەکانە، پۆ بایەختترین جیاوازییە ئەگەر بەپێی قسەی ماری دوگڵاس بێت کە لەکتێبی (پاکیزەیی و مەترسی) باسی ئەو شتانە دەکات کە لەجێگەی خۆیاندا هاودژ و ناڕێکن، نەك ئەو شتانەی کە بەبۆای ئینسان لەسرووشتدا نارێکن.

ئێمە دەتوانین زۆربەی جیاوازییەکان بگەڕێنینەوە بۆ حاڵەتە کۆمەڵایەتییەکان، بۆ نموونە جیاوازی ئەگەر لەنێو گرووپە کۆمەڵایەتییە یاخیەکانی وەکو قەرەج و بوهیمیەکان وەربگرین و لەو

فەزا کۆمەڵایەتییە نەبێت، لەنێو کایەی فکریدا هەموو بەجیاوازیەوە بژین، هیچ بەهایەکی نییە، چونکە بەهای جیاوازی لەئاستی قبوڵکردنی ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕەگەز و نەتەوە و زمان و کولتوور و ئایینداد دەردەکەوێت، بەرلەوەی جیاوازی قبوڵکردن لەدونیای دەرەوەی ڕژهەڵات ببێتە باو، گرووپە کۆمەڵایەتییە یاخیەکانی ڕژئاوا و ئامریکا، ڕسا و نۆرمکی تایبەتیان هەبوو، ئێستا چونکە لەئاستی کۆمەڵایەتییدا جێگەی خۆیان کردووە و بەڵادەیەك جێکەوتە بوون، ئیدی کاریگەرییە نەرێنییەکە کەوتە گۆڕەپانی دەوڵەت و سیستمەوە، بۆیە ئەوانیش وەکو چۆن قەرەجەکان لەسەرتاسەری دونیا بەرسا و یاسای خۆیان دەژین، بەهەمان ریتم لەئاستی سیستمدا گوێیان کەڵە دەکەن و بۆوایان بە سیستم و لەقاڵبدانی ئینسان نییە، ڕەنگە هەر ئەمەش بێت وابکات بەچاوی نامۆوە ببینرێن و قەبوڵ نەکرێن.
لەراستیدا جیاوازی لەرێگەی عەقڵەوە مانای هەیە نەك ئایدیایی ناکامڵ، بۆیە جیاوازی پشت بەعەقڵگەرایی دەبەستێت.
بەهەرحاڵ ئەم چەمکە بۆ قەبوڵکردن و نەمانی فکری شمولی و کۆنکریتی بوو، بۆیە پشت بە عەقڵ دەبەستێت، بۆ نموونە هەر گرووپێك و هەر ئایدیایەك بەبێ عەقڵ ئەم چەمکەی قبوڵ کرد، تەمەنی کورت دەبێت و هەر کاتێك کێشەیەکی بچووك دروست بوو، ئەو جیاوازییە هەڵدەوەشێتەوە.

دەبێ ئەوە بزانین کە جیاوازی نەسرەتا و نەکۆتایی نییە، تیری ئیگلتن نووسەرێکی بەناوبانگی مارکسییە، پێیوایە هەندێك شت هەیە بۆ ئەوی بگوازرێتەوە، دەبێ قبوڵ بکرێ و جیاواز بێت، ئەمەش بۆ سەلماندنی ڕەسەنایەتییە، ڕەسەنایەتیش هێز بەدەست ناهێنێت ئەگەر کۆپییەکی تر لەبەرامبەری نەبێ، بۆیە جیاوازی ڕێگەیەکی دیکەی لێکۆڵینەوەیە لە ئامادەیی شتێکی تر کە لەگەڵ خۆیدا جیاوازە و پێشوازی لە وردبینی بابەتی دەکات، بەومانایەی بەبێ وردبینی لەشتەکان، ڕەگوێیشە لەعەقڵی کارێکتەرە جیاوازەکان داناکوتێت، ئەمەش بۆ ئەوەیە تاکو بابەتێکی دیکە ئاسان بکات، ئەمە سەرەتای چوونە نێو دونیایەکە کە نابێت هیچ شتێك و هیچ کولتوور و نووسین و ئایدیایەك، بەبیانووی هەقیقەتەوە لەلایەن ئایدیایەکی تڕەوە پەراوێز بخرێت، کەواتە جیاوازی ئەو واقیعیەتەیە کە دەیهەوێ ئیعتیبار بۆ ئەوانی تر بگەڕێنێتەوە، کەمن وای دەبینم جیاوازی گەمەی حاڵەتەکانە.

پرسیار: ئەی چۆن جیاوازی نەبووە کەرەستەیەك بۆ پراکتیك کردنی لەژیانی واقیعی، بۆچی ناونیشانی جیاوازی وەرگرت؟.

سمکۆ محەمەد: تائێستا هیچ چەمکێك نەبووە لەسەرەتای بەرهەمهێنانیەوە تاکو ئێستا، دووچاری کێشە نەبووبێت، چونکە فەلسەفە و فکر بۆخۆیان کێشەن، کێشەی ئەم جیاوازیەش وەکو هەرکام لەچەمکەکانی تر لەسایەی بازاڕی سیاسەت و سەرهەڵدانی رەوتی تووندڕەوی تیرۆریستی خراپ پراکتیتك کراوە، بۆیە پراکتیك کردنەکەشی ریتمی جیاوازی وەرگرت، ئەو نووسەرانەش کە پشتگیری ئەو رەوتە بوون بەبۆ ئارگومێنتی تووندوتۆ، لەبری ئەوەی بەئەرێنی خۆیان بەرهەمبهێننەوە و ئەویتر لەبەرامبەر یەکتر قەبووڵ بکەن، بەپێچەوانەوە لەژێر عینوانی جیاوازی بیرو بۆچوون و بیرکردنەوەی جیاواز، گورزێکی کوشندەیان لەو فەرهەنگەدا کە کاریگەرییەکی نەرێنی خوقاند لەنێو خەڵکی بەگشتی، نموونەی ئەو جیاوازیەی کە سیستمی دیموکراسی بانگەشەی بۆ دەکات و لەملمانێی حیزبی و سیاسیدا کێی کردۆتەوە کە ئەمە هەم وەهمە و هەم گەمەی سیاسییە، نموونەش بۆ بەهاکردنی بۆچوونی بیرمەندانی رابردووە، ئیدی هەرکەس لەئەنجامی بۆکاری و ئارەزوویەکی هەرزەکارانە بۆ خوێندنەوە و بەکارهێنانی ئینتەرنێت و جیاوازی لەبیروبۆچوونی ئاینگەرایی و پشتگیری لەیەکێك لەبەرەکانی جەنگی سیستم و تیرۆر، بەناوی جیاوازیەوە رووبەووی ئەو چەمکە فکریانەش بوونەوە و کردیان بەبازاڕێك بۆ رەواج پێدانی بیری تەسك و نالۆژیکی.

بەشێك لەسەرهەڵدانی ئەم کارەساتە فەرهەنگیەی زۆربەی زانەکانی سەر گۆی زەوی گرتەوە، بەتایبەتیش ناوچەی رۆژهەڵات، تەنها بۆ ئەوەبوو کە چیتر لەرگەی فکرەوە ململانێ چینایەتییەکان لەگەڵ تەکنەلۆژیا نەکرێ، کەچی بەپێچەوانەوە ململانێکانیان گەیاندەوە سەرەتاو لەململانێی ئایینەکان و زمان و نەتەوەوە جارێکی تر خۆی بەرهەمهێنایەوە، ئەمەش تاکە ئامانجێك بوو بۆ گۆڵکردنی ئینسان بەگشتی و ئینسانی رۆژهەڵاتی بەتایبەتی، سلاڤی ژیژاك بیرمەندێکی چیکی ئەم چەرخەیە، لەکتێبی (سەرەتا وەك تراژیدیا و کۆتایی وەك کۆمیدیا) باسی وەرگرتنی جیاوازی دەکات و پێیوایە لەدوای سەرهەڵدانی چەمکی جیهانگەراییەوە، مەترسیدارترین چەمك، چەمکی ئازادی بیروبۆچوون بوو کە خراپ کەڵکی لێوەرگیرا، ئەوەبوو وەکو سەرەتایەك هەستی پێکرا کە هەوڵێك هەیە بۆ سوککردن و بۆ بەهاکردنی و هاندانی کۆلکە خوێنەوار بۆ نووسین، ئیدی ئەم هەوڵە لەشوێنکی دیکەشدا بازاڕێکی گەورەتریشی بەرهەمهێنا، ئەویش بەرهەمهێنانی خوێنەواری شەیدای بۆوانامەی زانکۆکانی کەرتی تایبەت و نووسەری کرچ و کاڵ بۆ گەرمکردنی بازاڕی میدیا تاهاتنی میدیای ئەلیکترۆنی و گەشەکردنی تاکو ئەم سەردەمە.

پرسیار: باشە تۆ لەلایەك پشتگیری لەم چەمکە دەکەیت و لەلایەکی تر بەگەمەی دەزانی، ئایا ئەمە باڵانسی فکری تیایە؟، ئەگەر هەیە بۆچی ناتوانین جیاوازبین، لەکاتێکدا هەموو ململانێکان لەسەر سەلماندنی بوونە، سەلماندنی شوناسی ئایدیایی و نەتەوەیی و ئایینی و هتد، ئایا بەراستی ئەمە هەموو جیاوازییەکانە؟

سمکۆ محەمەد: من بەپێی بۆچوونە جیاوازەکان ئەرگۆمێنتم هێناوەتەوە و بەپێی ئایدیای فکری خۆشم کۆمێنتم هەبووە، هەروەها بەپێوەری رەخنەیی قسەم کردووە کە ئەگەر جیاوازی نەبێ، رەخنەش قەبوڵ ناکرێ، بۆیە دەبێ وەکو رەخنەیەك لە ئەپستراکت کردنی ئەم چەمکە باسی رەخنە بکەم، یان باسی جیاوازی خۆم بکەم وەکو مافێکی فکری، چونکە من تەواو کۆك نیم لەگەڵ ئەوانەی لەژێر عینوانی جیاوازی، هەموو جیاوازییە ریشەییەکانیان لەجیاوازی فکرو جیاوازی ئایین و ئایدیاییدا کۆکردۆتەوە کە ئەمە وەهمە، ئەو چەمکە بەدەر لەوەی مانای جیاوازی هەیە و لە بنەمادا بەهۆی قبوڵ نەکردنەوە تێریزە کراوە، لەلای من جیاوازی جگە لەجیاوازی چینایەتی شتێکی تر نییە کە رەخنە لەبنەمای سیستمەوە هاتووە، ئەگەر سیستم نەبێ فکر ناتوانێ رەخنە قەبوڵ بکات سابا هەر کایەیەك بێت، چونکە جیاوازی هەموو ئایینەکان و نەتەوە و کولتوور و زمانەکان، لەنێو هەناوی خۆیدا هەڵگری جیاوازییەکی دیکەیە، ئەویش جیاوازی چینایەتییە کە لەخۆشگوزەرانیدا دەردەکەوێت، بەتایبەتی لەدۆخی ناجیگیردا زیاتر هەستی پێدەکرێ، خۆ ئەگەر بەپێچەوانەوە تەماشای بابەتەکە بکەین، دەبینین تەنها دەبێتە سەفسەتەبازی فکری و نمایشکردنی ڕۆشنبیریی، بەمانایەکی تر ئەوە جیاوازی نییە ئەگەر کات بەوە فیێ بدەین، ئایا هەموو ئایدیا و ئایین و بیرۆا فەلسەفییەکان پێویستن یان نا؟، ئەمە وەکو ئەوە وایە دوو کەس دوو قەترە ئاو بخەنە نێو پەرداخێکەوە و هەرکەس لەوانە باسی جیاوازی قەترە ئاوەکەی خۆی بکات، ئەم جۆرە جیاوازییە ئایدیاییە، جیاوازییەکە تەنها فۆرمی باسەکەیە نەك جەوهەر.

ئایا پێویست نییە بپرسین ئەو هەموو دەقەمان پێویستە لەئەدەب و هونەر و هتد؟، وەامەکە بەڵێیە، چونکە جیاوازییەکە تەنها لە فۆرم و سیتایڵە و کێبەرکێکەش هەر ئەو فۆرمەیە نەك جەوهەر، بەڵام دەبێ ئەوە بزانین کە ئەمانە چالاکی ڕۆژانەن و بوونێکی واقیعییان هەیە، بەڵام ئەوەی کە واقیعیەتی پێنادرێ و لەئینسانی دەشاردرێتەوە، یان جەنگەکە بەلاڕێدا دەبرێت، هەم ڕەخنەیە لەسیستم و هەم جەنگی چینایەتیی نێوان گرووپێکی کەمی بادەستی جیهانە، بەسەر زۆرینەی

خەڵکی گەڕی زەوی، ئەمە ناعەدالەتی و جیاوازییە ریشەییەکەیە کە بەرگری لێدەکرێت، بێ نموونە بزانە هەموو ئەوانەی کە سەر بەهیچ ئایدیایەك نیین و سەر بەهیچ فەلسەفەیەکی سیاسی نیین، کەچی دەزانن ناعەدالەتی و نایەکسانی هەیە، دەزانن کێشەیەکی گەورە هەیە بێ مانەوە و نەمانەوە لەم ژیانە درووستکراوە وەهمییە، دەزانن کە بەبارتەقای زەوی و ئاسمان، ژیانی دەوڵەمەند و سەرمایەدارەکان جیاوازی هەیە لەگەڵ هەژارەکان.

پرسیار: ئەمە جیاوازیەکی تر دەبینین لەئاستی جیهانی، ئەویش لە رەگەز و پێست و هتد کورتکراوەتەوە، ئەمەیان چۆنە؟.

سمکۆ محەمەد: من لەپێشتر باسی ئەو جیاوازیە وەهمییە خوڵقێنراوەم کرد کە سیستمی سەرمایەداری درووستی کردووە و کردویەتی بە واقیع، بەڵام سەیرکە ئەوکاتەی کە رەشپێستێك لەلایەن پۆلیسێکی راسیست و سپی پێستەوە لەئامریکا دەکوژرێت، بزانە چۆن غیرەتی ئینسانی دەجوڵێت و لەتەواوی دونیادا کەیسەکە دەبێتە جیهانی و هەموو خەڵك بەبێ بیرکردنەوەی جیاواز دژنە دەنگ، ئایا ئەمە هەقمان نییە بپرسین ئەوە بۆچی کەیسی کورد بەهەموو شێوازەکانیەوە نەبێتە جیهانی، بۆچی یەکدەنگی لەسەر نەکراوە، کەچی دەبینین بەناوی جیاوازییەوە ئەم جیاوازییە چینایەتییە پشتگوێ دەخرێت و بابەتی لاوەکی پێشکەش دەکرێت بەناوی ڕشنبیری گەلانەوە، خۆ ئەوەش نهێنی نییە و ئاشکرایە بۆچی گروپێکی کەمی سیاسی کە خۆیان ناویان لەخۆیان ناوە سیاسی، بوونە بە سەرداری کەمەگەکان و بەسەر کۆی کەمەگەوە بەناوی دیموکراسی و بازاڕەوە مامەڵە دەکەن، لەکاتێکدا گروپێکی کەمی یاسایی لەنەتەوەکان و گرووپە ئایینیەکان بوون بەرامبەر و زمانحاڵی هەموو خەڵك بەبێ ئەوەی هەبڕدراو بن، خۆ ئەم پرسیارانە زۆر سادەن بەڵام قوڵایی فکری هەیە، وەختێکیش بێ هێنانەوەی ئارگۆمێنتی خۆیان، بەبێ ئاگا دەبن بە مارکسی و چەپ، بێ ئەوەی شەرعیەت بە خۆ بەخاوەنکردنی بابەتێکی ڕەمانسیانەی سیاسی بدەن، ئەمە بنەمای کێشەی سۆسیالیزمە کە ئینسان بەبێ ئاگایی داوای دەکات بێ خۆشگوزەرانی ژیان، بۆیە لەکەقەرێکدا گوتارەکەیان دەگۆڕن و وەکو ڕابەرێکی چینایەتی قسە دەکەن، سەیرەکە ئەوەیە ئەوەیان بیرچێتەوە کە خۆیان ئاڵا هەڵگری دژایەتی ئەو جیاوازییە ڕەسەنن، ئەمە کێشە بنەڕەتییەکەیە کە خزاوەتە نێو جیاوازیەوە، ئینسان لێرەدا پارادۆکسی فکری بێ ئاشکرا دەبێت و لەو تەکتیکە فکرییانە تێدەگات ئامانجەکە چییە و بۆچی ئەوە پەراوێز دەخرێت و بۆچی شتی تر بەناوی جیاوازییەوە پێشنیاز دەکرێت، لێرەوەیە عەقڵەمەندی و فکر

و تێگەیشتن لەخودی چەمکەکە دەردەکەوێت، راستە بە ئایدیاکان و ئایینەکان و سیاسیەکان ئەو جیاوازییە پێویستە، بەڵام بەمەرجێك ئەمە پشتگوێ نەخرێت و وەکو کەڤەرێك بەکارنەهێنرێت.

چەمکی جیاوازی شرۆڤەیەکە لەرێگەی هەڵوەشاندنەوە گەرایەوە دەردەکەوێت، سەبارەت بە ئامادەبوونی شتێکی تر کە بریتییە لە پارادێکس و تایبەتمەندی لەناو خودی شتەکە، ئەگەر جیاوازی بێ زمان بەکاربهێنین، دەبینین جیاوازی لەبارەی پارادێکسەوە ئەوەیە بێ نموونە پیتی A دەنووسرێ و دەخوێنرێتەوە، بەڵام لەبەر ئەوەی ژنەڤتن، یان گەنەر نییە، سیفەتە پێکهێنەرەکانی کاریش کپ دەکات، بەڵام لەناو کۆنتێکستدا نییە، هەبەتە ئەمە سەبارەت بە نووسین لەبارەی دال و مەدلولەکانی، سەرەتای هاتنی بونیادگەراکان تاکە ئامانجیان ئەوەبوو لە جیاوازی فکری چینایەتی بدەن و گورزیشیان وەشاند، بەڵام دواتر لەرێگەی دیالیکتیکەوە جارێکی تر ئەوە رەوییەوە و دەرکەوت ئەو جیاوازییە راستەقینەترە، بێ نموونە فرانکفۆرتییەکان لایەنگرانی ئەو رەوتە فکرییە، وای لێهات لەناو کۆمەڵگەی رۆژهەڵاتیشدا ئەم رەوتە رەنگیدایەوە و دژایەتی فکری مارکسیەتیان دەکرد بەبێ هیچ ئارگۆمێنتێك، سەرەتا دژایەتی چەمکی یەکگرتنیان کرد، یەکگرتن بەهەموو ماناکانییەوە، دواتر لێدان لەحیزب و بزووتنەوەی کرێکاری و سەندیکایی و رێکخراوەیی و هتد، کە ئەمانە بەرهەمی دونیای عەلمانییەت بوون تاکە رێگەی رزگاری بوو لە خۆ و عەقیدەی ئایینی و کولتووری زاڵ و هتد، پاشان لێدان بوو لەبەها ئینسانییەکان، بەڵام ئەمە تەنها چارەکە سەدەیەك بێ کرد، پاشان دێخەکە لەرێگەی خوێندنەوە بێ دەقە رەسەنەکان کاریگەری ئەرێنی خێی دانایەوە و شتەکان هاتنەوە شوێنی خێیان.

پرسیار: دونیایەکی دیکەی جیاوازی هەیە کە لەئاستی غەریزییە، نموونەش ئەو حاڵەتەیە کە بەناوی ئازادی بەکارهێنانی جەستەوە، دیاردەیەك هەیە و ئاسایی بووە بەناوی سیکسواڵیتی، ئایا ئەمە جیاوازییە؟.

سمکۆ محەمەد: لایەنکی دیکەی درووستکردنی کەڤەر بێ جیاوازی، ئەویش مەسەلەی مۆدێلە، مۆدێل بەمانای لێدان لە موقەدەس ئەوەی کۆمەڵگە بەگشتی بڕوای پێی هەیە، مەبەستم ئەوەیە کە بەناوی جیاوازییەوە سێکسواڵیتی و هەمەسێکسواڵیتی وەکو دەرهاویشتەیەکی کۆمەڵایەتی و دەروونی نوێ، کرا بە ماف و ستایلێك لە ئەنتەلێژیا، لەکاتێکدا ئەنتەلێژیا پرۆتێکۆڵکە ئینسان لەگەڵ خودی خێیدا تەماری دەکات و

عەق ئاراستەی دەکات، کەچی زیاتر لە دیاردەکە خ ی شەرعییەتی پ درا، بەوپ یەی کە بەناوی ئازادی بەجەستەی خودەوە کرا بە ستایلی ژیان و ئانارشیزمی کولتووری، تا ئەو ئاستەی کە هەم پارلەمانی ئەوروپا و هەم کەنیسەکان دانیان پ دانا کە ئەمە لەپشتییەوە هەز کی سیاسی و ئابووری هەبوو، من خ م ئەمەم لەنزیکەوە بینیوە و کارم لەسەر کردووە لە ئەوروپا، لەراستیدا ئەمە جیاوازی نییە، بەکو ویست کی تاکییە لەرووی سەکسییەوە کە ئینسان مافی ئەوەی هەیە جەستەی خ ی بە ئارەزووی خ ی بەکار بهێنێ، کەچی بەناوی جیاوازی یەوە بابەتەکە بەیونیقەرسال کرا، کورتکردنەوەی ئەم حاەتە لەروودا وکەوە وەکو هەر کار کی دیکەی ئارەزوومەندانە تایبەتمەندێتی پ نەدرا، بەکو کرا بە ریسک کی کەمەایەتی، بەام ئەمەش نەیتوانی سنووری نەودەوەتی ببێت و تەنها لە رژئاوا مایەوە، چونکە کولتوور حوکمی بەسەر گوتارەکەوە هەبوو، لەکاتکدا بەتەواینی سلاقەی ژیژاك ئەو جیاوازییە تەنها لەوەدا دەردەکەوێت و هەستی پ دەکرێت کە دایک کی هەمسەکسوالی رەشپ ست، دەرك بەئازاری تەنها هەمسەکسوالی رەشپ ست دەکات کە حاەتەکە ئاسایی نییە و هی خ یەتی، نەك سپی پ ستەك، بەیە دەز بەتوندی رەخنە لەم جەرە گەانەوەیە دەگرێت و پ یوایە یەکسانی رەوشک ی پەرچەکرداری، بەوپ یەی ئەمە ئیتیکی گەانەوەی چیرک ی ئازاری رەگەزەکە بە رەگەزەکەی خ ی، نەك رەگەزەکەی بەرامبەری، لەرەوە تەدەگەین کە ئەو مەالەی بەناوی جیاوازی یەوە لەهەموو کایەکاندا هەیە و بەتە مەدل، نەك هەر وانییە بەکو پ چەوانەکەی راستە، ئەمە کارەساتە گەورەکەی پشت وەهمی جیاوازی یە، من دەمەو ئەوەش زیادبکەم کە ئەگەر هەر ئەو جەرە بەناوی ئازادی بەکارهێنانی جەستەوە زیانی لە سیستم بدایە، نەك هەر قەبو نەدەکرا، بەکو خو ن دەژرا و یاسای تونديان بە دەردەکرد، هەروەکو چ ن لەکەنەوە لەمژووی هەموو ئایینەکاندا تمارکراوە، لەمدواییەشدا لە ئەفغانستان و پاکستان و هەندەك شو نی تر پەەوی لەکرا، کەواتە بانگەشەکە خەسك نییە و لەپشتیەوە گوتارەك و پاەنەر کی سیاسی ئابووری هەیە.

بە بچوونی هانا ئارەنت کە لەژەر کاریگەری هایدگەر و والتەر بنیامین بوو، لای وایە فرەیی و جیاوازی توانای مرۆیی و پ ویستیەکانی ژیانی گشت دابین دەکات، ئیدی هەر لە ئاشکراکردنی شوناسی ئایینی و ئایدییایەوە بگرە، تاکو دەگاتە شوناسی کرکار لەنو فەزای ئازادیدا، ئەمە هەرچەند لەدونیای سەرمایەداریدا بەسیستم جگەو رگەی بە کراوەتەوە، بەام سنووردارێشە، چونکە

رەنج و کار وەکو دوو تایبەتمەندی ژیانی ئەو جیاوازییەن کە داپۆشراوە بەکەڤەری دیکە، هەروەها چالاکی و کاری هاوبەشیش گرێدراون بە ئیرادەوە، ئیرادەش لەدایکبوونەوەی هزرێکی نادیارە لەنێو دیارەکاندا، بۆیە ئازادی لێرەدا لەجیاتی بەکارهێنانی کات وەکو فریدریك ئەنگڵس دەڵێت، دەبێتە ستایلێکی دیکەی دەرکەوتن، چونکە ئەو هەقیقەتەی کە شڕش بزری کردووە، ژیانی تایبەتی وەکو ئەلتەرناتیڤ پێشنیاز کردووە بۆ شڕشێك کە لەجیاتی گروپەکان، تاکەکان بۆ خۆیانی دەستەبەر دەکەن، هەبەت ئەم چالاکی و ئازادییە، وەکو رەخنە و جیاوازی تەماشاکراوە لەدونیای پێست سەرمایەداری هاوچەرخ، بۆیە هەمیشە تیشکی خراوەتە سەر، ئەمە دیاریکردنێکی دیکەی شوناسی تاکێتییە.

پرسیار: قبوڵکردنی جیاوازی چونکە بەرئەنجامی هۆشیاری یە، کەواتە ئەمە لەنێو مەعریفەدا ئەو فەزایەمان هەیە کە ڕێشنبیر و کەسە شارەزاکان لەهەموو کایەکاندا فکری یەکتر قبوڵ بکەن، ئەی بۆچی ئەو گفتوگۆیە نابینرێت بەتایبەتی لەکایەی ئەدەبدا؟.

سمکۆ محەمەد: خاڵی سەرەتایی دانپێدانان بەئەویتر مانای جیوازی یە، ئەمە ئەگەر قبوڵکردنی جیاوازییەکە شتێکی ئاساییی بێت یان قورستر لەتێگەیشتن کە هەندێکجار کولتوورەکان لەیەکتریش تێنەگەیشتوون و یەکتریشیان قبوڵ کردووە، وەکو ئەوەی لەهیندستان هەیە و لە ڕۆژئاوا ڕەنگیداوەتەوە بەناوی کۆمەڵگەی فرە کولتووری، بەڵام ئەمە بەشێکە لەپەیوەندیی جڕاوجڕی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی، بۆیە گرینگ ئەوەنییە بۆئەوەی بیسەلمێنین جیاوازین لەگەڵ یەکتر، بۆیین جیاوازین یان کۆمێنتمان هەبێ لەسەر هەموو شتێك، بەکو گرینگ ئەوەیە ماهیەتی جیاوازی بزانین و گرینگی بەو ڕگەیە بدەین و هەمیشە لەپەروەردە و عەقڵی نەوەکاندا ڕەنگبداتەوە، من تەنانەت ئەو جیاوازیانەش کە بەناوی زمانەوە باس دەکرێت بە فەیك و ساختە دەزانم.

با لەبارەی زمانەوە وڵامی پرسیارەکە بدەمەوە، پرسیارەکە ئەوەیە بۆچی زمانی فەرانسی و ئینگلیزی و عەرەبی زمانی زیندوون و زمانی ئوردو زیاتر لە ملیارێك و نیو خەڵك قسەی پێدەکەن جیاوازێکی زیندوو نیین؟، ئەم کەیسە هیچ جیاوازییەکی نییە لەگەڵ کەیسی چینایەتی کە سەرتاسەری جیهان بەناچار قەبوڵیان کردووە و لەگەڵ فەزا خۆقاوەکەی دەژین و چارەنووسی ئینسان لەدەست گروپێك ئینسانە، وەختێك باسی ئەم جیاوازییە ڕەسەنە دەکەین، تەمەتی شمولی و کۆن و دژە ئینسانیمان پێدەبەخشن، هەبەت ئەمە بۆ داپۆشینی

راستیەکانە و نەك دەرخستنی جیاوازی.

من لێرەوە باس لەو فەزا خاڵییە دەکەم کە لەنێو مەحفەلی ڕۆشنبیری ڕۆژهەڵاتیی هەیە، لەکاتێکدا ئێمە ئەم چەمکەمان وەکو هەر چەمکێکی تری فەلسەفەو فکر لەدونیای ڕۆژئاوا وەرگرتووە، بۆیە نەپەروەردەکراوین بەو ئاراستە بیرکردنەوەیە، نەك دەشتوانین هەرزی بکەین بەو تەمەنەوە کە کێمەگە پیرێتی پێوە دیارە، لەراستیدا چەمکێك هەرس دەکرێ و قبوڵ دەکرێت و پراکتیك دەکرێت، ئەگەر بەسیستم ئینسانی بێ ئامادەکرابێت و پەروەردە کرابێت، ڕۆژهەڵاتی ئەو ڕۆشنبیرییە نوێیەشی کە پەیدای کردووە، تەنها وەکو فۆرم کاری پێدەکات و لەجەوهەردا کەس خاوەنی ئەو پرنسیپە ئەخلاقییە نییە کە لەهەموو کایەکاندا فەرزکراوەو کاری پێبکرێ، مەبەستم ئەوەیە ببێتە مۆاڵ و لەژیانی ڕۆژانەدا هەستی پێبکەین، لەکاتێکدا کێمەگەی ڕۆژهەڵاتی کە فرەییە لە ئایین و ئایدیا و زمان و شێوەزار و بن زمان، کەچی ئەو فرەییە نابینین کە لەڕۆژئاوا بەناوی فرە کولتووری هەیە، ئەم جیاوازییە نابینین، تەنانەت لە گەیاندنیشدا، بۆ نموونە کوردی (کرمانجی سەروو خواروو) بەهۆی ئەوەی لەیەکتر تێناگەن، بەناچاری بەعەرەبی قسە دەکەن، هیچکامیان بۆ ئەویتر تەنازول ناکەن شێوەزارەکە تێکەڵ بکەن، ئەمە لەدونیای عەرەبیشدا هەیە لەو وڵاتانەی بەشی ئەفریقین و ئەوانەشی ئاسیایین.

دیسان ئەگەر کێشەی زمان وەربگرین کە بریتییە لە دال و مەدلول، هەموو ئەو شتانەم دەوێ کە زمان مانا بەرهەمدەهێنێ، هەر زمانێکیش کەمترین مانای لێبەرهەمهات، واتە زمانێکی هەژارە، لەمبارەیەوە جاك لاکان و فێردیناند دی سۆسێر وەردەگرم کە لەبارەی زمانەوە تێڕیان هەیە، ئەوان پێانوایە زمان دەنگە، ئەگەر دەنگیش بنووسرێتەوە و زمان شتێکە وەکو گەنجینە، سۆسێر دەیگەڕێنێتەوە بۆ کتێبی (تەورات) بەو مانایەی کە چیرۆکی سەرەتایی زمان لە داستانی ئادەم و حەواوە هاتووە کە قسەیان کردووە و ناویان لە شتەکان ناوە، کەواتە ئەو جیاوازییە لەزماندا هەیە ئەوە بنەماکەیەتی، جاك لاکانیش بۆ ئیدراك، لەهەردوو حاڵەتەکەدا ڕۆژهەڵاتی کەکیان لەم باسە تێڕیانە وەرنەگرتووە.
بەهەرحاڵ ئەو ڕووبەرەی کە بۆتە جێگەیەك بۆ خۆنمایشکردن و بەلاڕێدابردنی گوتاری مەعریفی، لەبری ئەوەی ڕۆشنبیرەکان لەپەراوێزی چەمکەکە و بەپێی لۆژیکی چەمکەکە مانای جیاوازیەکان بەیان بکەن، هەروەها لەرگەی بۆچونەوە خۆیان لەو تەرزە میدیاکارە جیابکەنەوە کە بوونە بەکارەکتەری هەڕوونە سیاسیە نامەعریفیەکان،

بەبۆ ئەزموون و بەبۆ شارەزایی لەسیاسەت، زۆرجاریش بەهۆی ئەو نەشارەزاییەوە بەکاری سیخوڕیەوە تۆوەگلاون، بەپێچەوانەشەوە رۆشنبیر بوون بەتیۆریستینە رۆژنامەوانیەکان و ئەوانەش کە ئەدەبین، بەگشتی و بەبۆ ئاگا دوور لە تێگەیشتن لەچەمکی جیاوازی لەکۆنتێکستدا، بەناوی جیاوازییەوە کۆمەك بەسیاسەتێك دەکەن دژی سیاسەتێکی تر، ئەم حاڵەتە تائەو جێگەیە پەلی هاویشتووە کە بۆتە چەند جۆرێك لەبازاڕ بۆ چەمکەکە، جارێك گەرمکردنی بازاڕی سیاسی و یەکلایی کردنەوەی هێزە سیاسیە کۆبەرکێکەرەکان، جارێکی دیکە بۆتە بازاڕێك کە سیاسەتێك دژ بە سیاسەتێکی دیکە، بۆ نموونە هەم بەشی زۆری رۆژنامەکان مۆکی سیاسییەکانن، هەم ئەو کەرەستە رۆژنامەوانییەی کە لەبازاڕ دەفرۆشرێت، دیسان مۆکی کۆمپانیاکانی کارەکتەرە سیاسیەکانن و کەکی لێوەردەگرن.

بەپێی تێبینی و تێگەیشتنی نووسەری بەناوبانگی عەرەبی (زکی العلیو) هەست بەوە دەکەین کە جیاوازی جگە لەوەی لەنێو کارەکانی دیکە وەکو نووسینی کتێب بەمیتۆد، لەهیچ شوێنکی تر جێگەی نابێتەوە، بەپێچەوانەوە دەرکەوتنەکانی تر لەرێگەی میدیاوە و بەتایبەتی شاشەی تەلەفزیۆن، ئەوەیە کە هەم هاندانە و هەم هاندەرن بۆ بەشداریکردنی کاریگەریانەی خەڵك و جیاوازی سیاسی و کۆمەاڵیەتی، هەم پشکداری کردنە لەدیاریکردنی بڕیاری چارەنووسی خۆی بەشی هەبێت و نەترسێت، هەبەت ئەم هۆشیاریە تەنها بەهاندان نابێت، بەکو بەئارگومێنت هێنانەوە دەبێت کە رەخنە ببێتە نەریت، چونکە هەتا قبوڵکردنی جیاوازی بەجەوهەری خۆی کاریگەری لەسەر گشت نەبێت، رەخنە نابێتە نەریتی کۆمەاڵیەتی، بۆیە کێشە ئاڵۆزەکانی سیاسی و کۆمەاڵیەتی بریتییە لەو جیاوازییە وەهمییەی کە میدیا دروستی کردووە.

پرسیار: باشە باسی گرێیەیەکی دیکەی جیاوازیت کرد کە راگەیاندنە، ماوەی رابردوو بەناوی جیاوازییەوە میدیا وەکو رووبەڵك بۆ جێگەکردنەوەی جیاوازییە هەمەلایەنەکان بەکارهات، بەرهەمەکەشیمان بینی کە لەئاستی تێگەیشتنی خەڵك و تەنانەت سیاسیەکانیش نییە، ئایا بەهەق وایە ئەم رووبەرە جێگەی جیاوازەکانی کردێتەوە؟.

سمکۆ محەمەد: لەراستیدا ئەم رووبەرەی کە بۆتە جێگەیەك بۆ خۆنمایشکردن و بەلادابردنی گوتاری مەعریفی، لەبری ئەوەی رۆشنبیرەکان لەپەراوێزی چەمکەکە و بەپێی لۆژیکی چەمکەکە مانای جیاوازیەکان بەیان بکەن، هەروەها لەرێگەی بۆچونەوە خۆیان لەو تەرزە میدیاکارە جیابکەنەوە کە بوونە بەکارەکتەری هەڕوونە

سیاسیەکان، بەبێ ئەزموون و بەبێ شارەزایی سیاسەت، زۆرجاریش بەهۆی ئەو نەشارەزاییەوە بەکاری سیخوڕیەوە تۆوەگلاون، بەپێچەوانەوە رۆشنبیر بوون بەتیۆریستینە رۆژنامەوانیەکان و ئەوانەش کە ئەدەبین، بەگشتی و بەبێ ئاگا دوور لە تێگەیشتن لەچەمکی جیاوازی لەکۆنتێکستدا، کۆمەك بەسیاسەتێك دەکەن دژی سیاسەتێکی تر، ئەم حاڵەتە تائەو جێگەیە پەلی هاویشتووە کە بێتە چەند جۆرێك لەبازاڕ بێ چەمکەکە، جارێك گەرمکردنی بازاڕی سیاسی و یەکلایی کردنەوەی هێزە سیاسیە کۆبەرکێکەرەکان، جارێکی دیکە بێتە بازاڕێك کە سیاسەتێك دژ بە سیاسەتێکی دیکە، بێ نموونە هەم بەشی زۆری رۆژنامەکان موکی سیاسیەکانن، هەم ئەو کەرەستە رۆژنامەوانییەی کە لەبازاڕ دەفرۆشرێت، دیسان موکی کۆمپانیاکانی کارەکتەرە سیاسیەکانن و کەکی لێوەردەگرن.

جیاوازییەك لەمیدیادا بووەتە باو، خراپ بەکارهێنانی ئەو رووبەرەیە بێ جەنگ تەرخان کراوە، ئەم رووبەرە بەشکی جەنگی دیارە کە لەگوتارەکاندا باشتر دەبینرێت، ئەویش لەهەواڵ و چاوپێکەوتنەکاندا دەردەکەوێت، بەشەکەی دیکەی نادیارە، چونکە تەواوی جەنگەکە کۆکراوەتەوە لەسیاسەتێکی ناتەندورست کە لەکۆنتێکستدا دەرناکەوێ، یان هێزکی تارماییە لەدژی هێزکی تر، لەحاڵێکدا ئەو جەنگەی کە دەبوو رۆژنامەنووس بیکردایە و رۆشنبیری جدی هاوپشتی بکردایە، نەك هەر پەراوێز خراوە و لەبیری خەڵك براوەتەوە، بگرە قەناعەتێکی تەواویشی دروستکرد کە جەنگی گروپە کۆمەڵایەتیەکان و جەنگی مەعریفی و جەنگی نێوان کۆنخواز و نوێخوزا و جەنگی بازاڕ و جەنگی چینەکان، بچووك بکرێتەوە لەجەنگی سیاسەتێکی لۆکاڵی و بچوکتریش جەنگی دەروونی حیزبە سیاسیەکان کە هەموویان لەژێر عینوانی جیاوازیدا پێناسە کراون.

ئەم جۆرە هاندانە بێ میدیاکار و کردنیان بە ئەستێرەی وەهمی شاشە، لەرگەی خوقاندنی رووداوی هەمەچەشنی ناهەقیقییەوە، چەند ئامانجێکی هەبوو، یەکێك لەوانە نەهێشتنی بۆا بەخێبوون و بۆا بە ژیانی ئاسایی بوو، هەروەها سنووردارکردنی چێژی ژیان بوو لە بابەتە فرەییەکان، هەروەها لەبیربردنەوەی هەستی مۆاڵی بوو لەئینساندا، هەبەت ئەمانە هەموو ئامانجی خیان پێکا.

تەوانینی ئیبن روشد لە بارەی پەیوەندی نێوان ئایینی ئیسلام و فەلسەفە … ئەردۆغان عەبدوڵا

هەمیشە لە نێوان ئایین و فەلسەفەدا جۆرێک لە ناکۆکی و دژ بە یەکییەک هەبووە، لەوەتی فەلسەفەش دروستبووە، نیقاشکی گەورە لە نێوان فەیلەسووفان و زانایانی ئایینی بەرپا بووە. ئایا هەق بۆلای فەلسەفەوەیە یان بۆ لای ئایینەوە هەیە. مەسەلەی تێگەیشتنی راستی و هەقیقەت و کە لەسەر هەقە، هەتاوەکو ئێستاش بەردەوامە. هەرچەندە ئەم نیقاشە لە سەرەتادا لە نێوان فەیلەسووفان و ئاینەکانی جولەکە و مەسیحی بەرپا بوو، دواتریش بە بەهابوونەوەی ئایینی ئیسلام، ئەم نیقاشە رێژەهاتیشە گرتەوە.
لە ماوەی پێشوودا چاوم بە کتێبی " فەسلول مەقال" فەیلەسووفی ئیسلامی ئیبن روشد کەوت، کە لایەن کاک مەریوان عەبدول کراوەتە کوردی. ئەم کتێبە یەکێکە لە کتێبە باشەکانی ئیبن روشد. ئەم کتێبە باسی بەچوونی ئیبن روشد و کەمێک فەیلەسووفی ئیسلامی تر دەکات لەبارەی ئەم مەسەلەیەوە.
لە هەمانکاتیشدا بەشێکی زۆری کتێبەکە خۆی بە ئەم پرسە تەرخانکردووە وەڵامدانەوەی ئەوانەی کە دژی فەلسەفە دەوەستنەوە لە پێش هەموشیانەوە ئیمام غەزالی. لەهەمانکاتیشدا باس لە گرنگی فەلسەفەشمان بۆ دەکات.

پەیوەندی ئایین و فەلسەفە
وەکو پێشتریش ئاماژەم پێکردوو لەگەڵ سەرهەڵدانی ئایینە ئاسمانییەکان، کێشە دەکەوتە نێوان فەیلەسووفان و زانایانی ئایینەوە. بەڵام دواتر هەندێک فەیلەسووفی ئایینی جولەکە ومەسیحی هەوڵ دەدەن، ئەم جەنگە خاوبکەنەوە.
وەکو کاک مەریوان عەبدولیش دەڵێت: هەرکات فەلسەفە هەبووبێت و بیرکردنەوەی فەلسەفیش لەناو خەڵکیدا جێگەی بایەخ بووبێت، ئەم پرسە هاتۆتە ئاراوە،چونکە هەرێک لە لایەنگرانی فەلسەفەو ئایین پێیان وایە ئەوی تریان دژیەتی، یان هەوڵی گونجاندنیان داوە لە نێواندا و پێیان وابووە کە دوو ڕێگان بۆ شوازی جیاواز بۆ گەیشتن بە هەقیقەت ،ل17

"فیلونی ئەسکەندەرانی ، کە لە ساڵی 50 زایینی کۆچی دواییکردووە"

ئەم فەیلەسووفە جولەکەیە هەوڵیداوە شەریعەتی موسا بە شێوازێکی عەقڵی تەئویل بکات. پاش ئەمیش کەمێک فەیلەسووفی مەسیحی هەوڵیانداوە کە ئایینی مەسیحی و فەلسەفە پێکەوە گرێ بدەن لەوانە "کلیمینتس و ئۆگستین" کە پێشڕەوی فەیلەسووفانی مەسیحی بوون، دیانویست مەسیحیەت و فەلسەفە بە یەکەوە گرێ بدەن. لە کۆتاییکانی سەدەی نۆزدەشدا لە ڕەما، کەمێک قۆناغی مەسیحی هەوڵیان دەدا پەیوەندی فەلسەفە و مەسیحی کاتۆلیکی باشبکەن و بتەواوکەری یەکتریان دادەنا، هەرچەندە لەم هەوڵیان سەرکەوتوو نەبوون.
هەرچەندە فەیلەسووفە ماتریالیستەکان زۆر دژی ئەوە بوون کە ئایین و فەلسەفە تەواوکەری یەکتر بن، بەڵکە بە دوژمنی یەکتریان دادەنا. لەمەدا وتە بەناوبانگەکەی مارکس کە دەڵێت" ئایین تلیاکی گەلانە"، لووتکەی دژایەتی فەلسەفە و ئایین رادەگەیەنێت.

ئایینی ئیسلام و فەلسەفە
لەگەڵ بڵاوبوونەوەی ئایینی ئیسلامیش، مەسەلەی پەیوەندی نێوان ئایین و فەلسەفە هاتە ئاراوە، هەندێک زانا و بیرمەندی ئیسلامی هەوڵستی زۆر توند و خراپیان بڕامبەر بە فەلسەفە هەبووە لەوانە "غەزالی" کە زۆر دژی فەلسەفە بووە، لە بڕامبەر ئەم بۆچوونە توندەی غەزالی کەمێک فەیلەسوفی ئیسلامی پەیدا بوون، کە پێیان وابووە ئایینی ئیسلام و فەلسفە تەواوکەری یەکترین و دوژمنی یەکتری نین لەوانە" کیندی، فارابی، سجستانی،ئیبن نوفە، ئیبن روشد"

بۆچوونی فەیلەسووفانی ئیسلام
یەکەمین فەیلەسووفی ئیسلامی کیندی بووە کە باسی ئەم بابەتەی کردووەو کتێبکی بەناوی " لە بارەی فەلسەفەی یەکەمینەوە" نووسیوەو پاشانیش ناردوویەتی بۆ خەلیفە " موعتەسم باللە" کیندی لەم کتێبەیدا بۆگەڵ دەهەنتەوە بۆ ڕوایەتی کاری فەلسەفاندن و بۆ کارێکی راست و تەباو گونجاوی دادەنێت لەگەڵ ئایینداا. لەمبارەیەوە دەڵێت: مەبەستی فەیلەسووف لە زانستەکەیدا پێکانی هەق، لە کارکردنیشیدا کارکردنە بۆ "هەق". کیندی پێشی وایە کە کە فەلسەفە لەگەڵ ئەوەی پێغەمبەران هەناویانە هیچ جیاوازییەکی نییە.
هەروەها فەیلەسووفێکی تری ئیسلامی فارابییە، کە ئەویش هەوڵیداوە گونجاندنێک لە نێوان ئیسلام و فەلسەفەدا بکات، ئەو لە کتێبی " کتاب الملة" هەوڵیداوە کە گونجاندن و نزیکی نێوان فەلسەفە و ئایین بدات. لەمبارەیەوە دەڵێت : ئایین و فەلسەفە لایەک دەچن و شەریعەتە چاکەکان لایەن فەلسەفەوە پشتگیری دەکرێن و بۆگەیان بە

دەنرتەو.
ئیبن نوفلیش لە کتێبی " حی بن یقظان" کە چیرۆکێکی فەلسەفییە، دەیەوێت ئەوەمان پێ بڵێت کە هیچ لێکدژیی و جیاوازیی لە نێوان ئایینی ئیسلام و فەلسەفەدا نییە و بگرە ئەو پێی وایە کە ئایین و فەلسەفە هەردووکیان ڕێگەی بەرەو هەقیقەت چوونن. واتە دژی یەکتر نین.

غەزالیی و فەلسەفە
یەکێک لە زانا و بیرمەندە ناسراوەکانی ئایینی ئیسلام ئیمام ئەبو حامیدی غەزالییە ، کە زۆر دژی فەلسەفە بووە، ئەمەش لە کتێبی " تهافت الفلاسفة" بە جوانی دەریخستووە. غەزالی پێی وابووە فەلسەفە و ئایین نێک لێگەڵ یەکتری ناگونجێن بگرە دژی یەکتریشن و فەلسەفەی بە دوژمنی ئایین داناوە. هەر لەناوی کتێبەکەشیەوە دیارە، چەندە ڕقی لە فەلسەفە بووە. جێگەی ئاماژەیە ئەم بڕچوونەی غەزالیش، هەتاوەکو ئەمڕۆ لەناو ئیسلامییەتوندڕەوەکاندا زۆر باوە.
ئیبن روشد و فەلسەفە
لە ماوەی پێشوودا لە دیدارێکی تایبەتدا لەگەڵ کەناڵی " العربية" موراد وەهبە فەیلەسووف و بیرمەندی ناسراوی میسری وتی : ئیبن روشد کاریگەری گەورەی بەسەر فکری ئەوروپاوە هەبووە، بەتایبەتی لە ڕووی فکری جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت و ئازادی تاکە کەسیەوە. ئەم قسەیەش بڵای منەوە سەیر بوو، بەتام کاتێک سەیری بەرهەمەکانی ئەم کەسە فەیلەسووفە دەکەین، ئەوجا لە گرنگی فکری تێدەگەین.
ئیبن روشد یەکێکە لە فەیلەسووفە ناودارو گرنگەکانی جیهانی ئیسلامی، لە ساڵی 520 کۆچی لە شاری قوورتوبە لە باشووری ئیسپانیا لە دایک بووەو لە ساڵی 575 کۆچیی دوایی کردووە. ئەو جگە لەوەی زانایەکی ئایینی بووە خەشی بە فکرو فەلسەفەی یۆنان و زانستی فەلەکناسیی و پزیشکیشەوە خەریک کردووە. هەروەها لە پاش خۆی کەمێک کتێبی گرنگی فکریی و زانستی بەجێهێشتووە گرنگترینیان : (فصل المقال، تهافت التهافت، الكشف عن مناهج الادلة) هەروەها کتیبی " الكليات" لە بواری زانستی پزیشکیدا، کە یەکێکە لە کتێبە گرنگەکانی بواری پزیشکی.
یەکێکیش لە کتێبە بەناوبانگەکانی " فصل المقال" ، کە تێیدا پرسی پێوەندی فەلسەفە و ئایین و وەامدانەوەی ئیمام غەزالییە. ئەم کتێبە لە ڕووی فکریی و فەلسەفییەوە گرنگی زۆری هەیە. خۆشبەختانە لەلایەن وەرگێڕانی هەژامان کاک مەریوان عەبدول کراوەتە کوردیی. لەم کتێبەدا ئیبن روشد هەوڵیداوە وەامی ئەو پرسیارە گرنگە بداتەوە کە ئایا فەلسەفە و ئایین دژ بە یەکن یان تەواوکەرتی یەکترین؟

هەروەها وەک هەموو بڕوانامەیەکی ئیمام غەزالی داوەتەوە، کە دژی فەلسەفە بووە، دیارە ئەمەش بە پشتبەستن بە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز و وتەکانی پێغەمبەر.
هەموو پێغەمبەرێک فەیلەسووفە، بەڵام هەموو فەیلەسووفێک پێغەمبەر نییە
یەکێک لە وتە بەناوبانگەکانی ئیبن روشد ئەمەی سەرەوەیە، ئەو پەی وایە کە فەلسفە و ئایین پەیوەندییەکی ئۆجگار متین و بەهێزیان هەیە. ئیبن روشد پەی وایە کە هەموو شەریعەتێک بە سروشە" وحی" بەڵام عەقڵ تەکەڵی دەبێت و فەلسەفە دەبێتە یارمەتدەری ئایین، خۆگەر ئایەتێک دوور لە سروش و تەنها بە فەلسەفە دابمەزرێت ئەوا کەموکورت دەبێت. ل 23

ئایا فەلسەفە دژی ئایینە؟
ئیبن روشد لە تەواوی ئەم کتێب و کتێبکانی تریشیدا جەخت لەوە دەکاتەوە کە هیچ کاتێک فەلسەفە دژی ئایین نییە، زەرجار ئەو کەسانەی کە خەریکی فەلسەفەن بە کەسانی کافرو مولحید تاوانبار دەکرێن، بەڵام ئین روشد پەی وایە ئەوە فەلسەفە نییە ئەو کەسانەی لە رێگە لادەوە ، بەڵکو هەکاری ئەمە دەگەڕێنەوە بە خودی ئەو کەسانە خۆیان، جا بەهەی بیرتەسکی خۆیانەوە بێت یان خراپ تێگەیشتنیان لەی بەهەی نێبوونی مامەستاوە.
دواتریش دەڵێت: شتێک کە لە خودی خۆیدا سوودبەخش بێت، نابێت وازی لێبهێنرێت لەبەر زیانێک کە بەهەیەکی دەرەکی لێیکەوتووە..ل 27
پاشتر دەڵێت:
ئەو کەسەی کە رێگری دەکات لە تەواوبنین لە کتێبکانی فەلسەفە لەو کەسانەی کە شایەنی ئەوەن، وەکو ئەو کەسەیە کە رێگری دەکات لە کەسێکی تینوو لە خواردنەوەی ئاوی ساردی سازگار تا دەمرێت لە تینوێتیدا، ئەمەش لەبەرئەوەی خەڵکانێک پەی خنکاون یان مردوون، لە راستیدا مردن بە ئاو شتێکی لاوەکییە، بەڵام مردن لە تینوێتیدا شتێکی خودیی و زەروورییە. ل 44

سێ جەر خەڵک
ئیبن روشد پەی وایە خەڵکی لە بەرامبەر ئایینداریەک جەر نین و ئایینی ئیسلامیش کە ئایینێکی خودایییە ئاگاستەی هەموو جەرە خەڵکێک کراوە هەریەکەیان بەپەی ئاستی تێگەیشتنی خەی لە ئایین تێدەگات. دواتریش دەڵێت خەڵکی لە سێ ئاستدان : 1. گوتاریەکان. 2. مشتومێیەکان. 3 بورهانییەکان.
1/گووتاریەکان ئەوانەن تەنها بە ێگەی گوتار و ئامۆژگاری باوەڕ

دەهێنن، ئەمانەش خۆکی گشتیی و ئاسایین.
2/ مشتومڕیەکان، ئەمانە ئاستیان بەرزترە لە خۆکی ئاسایی و گشتیی و گوتارییەکان، ئەمانیش بە مشتومڕ باوەڕ دەهێنن.
3/ بەڵام بورهانییەکان ئەو کەسانەن کە بە فەلسەفە و بۆگەی عەقڵیی و تەوانینی حەقڵی و بورهان باوەڕ دەهێنن. ل28
ئیبن روشد بە ئەم بۆچوونەشی پشت بە ئایەتێکی قورئان دەبەستێت کە دەڵێت: ادع الى سبيل ربک بالحكمة و الموعظة الحسنة و جادلهم بالتي هي احسن، سورەتی النحل. ئایەتی 125 " ئیبن روشد ئەم ئایەتە دەکاتە سەرچاوەیەکی گرنگ بۆ بۆچوونکانیی و بۆکارهێنانی فەلسەفە بۆتایبەتی دوایین وتەی خودا کە دەڵێت" موجادەلەیان بکە بە باشترین شێوە، و جادلهم بالتي هي احسن"
شەریعەت و فەلسەفە
بەشێکی تری کتێبەکەی ئیبن روشد تەرخانکراوە بە پەیوەندی نێوان شەریعەتی ئیسلام و فەلسەفە. ئەو دەڵێت: ئەگەر ئەم شەریعەت هەق بێت و بانگخوازبێت بە تەوانین بە ناسینی هەق، ئەوا ئەمە گروهی موسەمانان بە تەواوەتی ئەوە دەزانین کە فەلسەفە نابێتە هەی سەرپێچی ئەوەی لە شەرعدا هاتووە. لە راستیدا هەق لێکدژ نییە لەگەڵ هەقدا، بەڵکو تەبایە لەگەڵیدا و شایەتی بە دەدات..ل 45

ئامانجی شەریعەت
ئیبن روشد وەک زانایەکی ئایینی کە لەناو زانستی ئاییندا قووە بەتەوە بەتایبەتی شەریعەتی ئیسلامی، باسی ئامانجی شەریعەتمان بە دەکات و دەڵێت:
پێویستە بزانین مەبەستی شەریعەت بریتییە لە فێرکردنی زانستی هەق و کارکردن بە هەق ، زانستی هەقیش بریتییە لە ناسینی خودای بەرز و باڵا و سەرجەم هەبووەکان بەو شێوەیەی کە هەیە، بەتایبەتی ناسینی بەختەوەریی دوارۆژو بەدبەختی دواڕۆژ. ل 75
پەیوەندی زانست و ئایین
لە مێژوودا زەرجار بەشێکی زەری زانایانی ئایینی دژی زانست و پشکەوتنی زانستی وەستاونەتەوەو هەندێکیشیان بۆچوونی تونڕەوانەیان لە دژی زانا و زانست دەربیوەو فەتوای کوشتنیان دەرکردووە. لە ئەوەی جێگەی سەرنجە، ئیبن روشد دژی هەموو ئەو بۆچوونە تونڕەوانە دەوستێتەوە کە پێیان وایە زانست و ئایین دژی یەکن بۆیەکە بەپێچەوانەوە ئەو وەکو تەواوکەری یەکتری دادەنێت. لەمبارەیەوە ئیبن روشد لە کتێبەکەیدا وتارەکی بەناوی "چۆنێتی گونجاندن لە نێوان حیکمەت و شەریعەتدا" نووسیوە. لەم وتارەیدا بە ووردی باسی ئەو پەیوەندییە قووڵەی نێوان ئایین و زانست یان وەکو

خ‌ی د□□ت حیکم‌ت د‌کات و د□□ت:
حیکم‌ت هاور‌ی شر‌یع‌ت و خوشکی شیرینیی‌تی. ه‌ردووکیان " حیکم‌ت و ئایین" ب‌ مر‌ک هاور‌ی یه‌کترن و ب‌ کر‌ک و ر‌م‌ک " غ‌ر‌یز‌" یه‌کتریان خ‌ش د‌وی‌ت. ل ۹۲

قووربانی د‌ستی توند□□وی ئایینی

ه‌میش‌ کس‌ روونا‌کبیر‌کانی ل‌ جیهاندا بوون‌ت‌ قووربانی د‌ستی کس‌انی د‌ب‌نگ و توند□□و، ئ‌و کس‌انی‌ک‌ زیر‌ک و ب‌ توانان ه‌میش‌ ک‌م□□ک دوژمنی زر‌ی ب‌ پ‌یدا د‌ب‌ت، ب‌تایب‌تی کس‌انی د‌ب‌نگ ، ئ‌وان‌ ‌قی شخسیان ل‌ کس‌ زیر‌ک‌کان، د‌ب‌ت‌ ئاگر‌کی گ‌ور‌ ل‌ ناخیاندا و د‌ب‌ت‌ هاندر‌کی باش تاو‌کو ب‌ بیانووی پار‌ز‌گار‌یکردن ل‌ ئایین یان نیشتمان، پ‌لاماری خ□□کی زیر‌ک وب‌توانا بددن.

ئیبن روشد ک‌ یه‌ک‌ک ل‌ ف‌یلس‌وف‌ م‌زن‌کانی ر‌ژه□□ات و ت‌واوی ر‌ژئاوا پ‌ی س‌ر‌سام، ک‌چی ئ‌م زانا م‌زن‌ د‌ب‌ت‌ ن‌چیر‌کی باش ب‌ د‌ب‌نگ‌ توند□□و‌کان و ه‌موو کت‌ب و داه‌نان‌کانی ب‌ لادان ل‌ ئایین دادن‌ن. کات‌ک ل‌ م‌راکیش د‌گ□□ت‌و‌ ب‌ قوورتوب‌ زیدی خ‌ی، ب‌چوون‌کانی ل‌ بار‌ی ف‌لس‌ف‌و‌ ب‌اوکرد‌و، ئ‌و‌ند‌ی پ‌ ناچ‌ت ب‌ ه‌ر‌ت‌ق و د‌ستدر‌ژیک‌ر ب‌ س‌ر ئایین دادن‌ر‌ت و ف‌توای کافری و لادان ل‌ ئایینی ب‌ د‌ر‌د‌چ‌ت. ئ‌ویش ناچار د‌ب‌ت‌ ک‌ قوورتوب‌ ب‌ج‌بهه□□ت و ماو‌یه‌ک خ‌ی ل‌ شاری فاس بشار‌ت‌و‌، ب□□ام دواتر ئاشکرا د‌کر‌ت و ل‌لایه‌ن د‌س□□اتدارانو‌ د‌ستگیر د‌کر‌ت و زیند‌انی د‌کر‌ت. ب‌و‌ش ناو‌ستن، د‌چن ل‌ناو بازار‌دا خ□□کی ک‌د‌ک‌ن‌و‌و ه‌ر‌چی کت‌ب‌یی‌تی ب‌د‌یار خ□□کیی‌و‌ د‌یسوو‌ت‌نن .

ب□□ام خ‌شب‌ختان‌ چ‌ند پیاوچاک‌ک د‌چن لای د‌س□□اتدارن شف‌اع‌تی ب‌ د‌ک‌ن و ب‌ر‌گری ل‌د‌ک‌ن و د□□ن کابرا کافر نیی‌. پاشتر ب‌ ه‌و‌ی پیاوچاکان ئازاد د‌کر‌ت و د‌گ□□ت‌و‌ ب‌ م‌راکیش . ب□□ام ئازاری زیندانیکردن و پ‌لاماردان و ل‌ ه‌موشی خراپتر سووتاندنی کت‌ب‌کانی، د‌ب‌ت‌ ئازار‌کی گ‌ور‌ ل‌د‌ی‌دا و پاش سا□□ک ل‌ 595 ک‌چ‌یدا ک‌چی دوایی د‌کات.

دوا قس‌

ب‌داخ‌و‌ ه‌تاو‌کو ئیستاش ئ‌و نیقاش‌ ه‌ر ب‌ر‌د‌وام، ب‌تایب‌تی ل‌م س‌ر‌د‌م‌دا ک‌ فکری توند□□وی ئایینی ل‌ ب‌ه‌ه‌ز‌ی‌دای‌، دووبار‌ ه‌ند‌ک ب‌ ناوی پار‌ز‌گار‌یکردن ل‌ ئایین، د‌ی‌ان‌و‌ت ه‌موو جوانیی‌کانی فکرو ف‌لس‌ف‌ ل‌ناوب‌رن، ه‌ر‌چ‌ند ئ‌م‌ش م‌ژووی‌یه‌کی ناشیرینی ل‌ ه‌موو ئاین‌کاندا ه‌ی‌.

بەدنیایەوە ئیبن روشد یەکێکە لە فەیلەسووف و زانا بەتواناکانی مێژوویی ئیسلامی، بەداخەوە ئەویش لەکتایی ژیانیدا دەبێتە قوربانی دەستی فکری تووندڕەوی ئایینی. هەرچەندە بەچوون و کتێبکانی، کاریگەری گەورەیان بەسەر ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا هەبووە.
لەکتایدا دەستخۆشی لە کاک مەریوان عەبدول دەکەم، بە وەرگێرانی ئەم کتێبە جوان و باشەی ئیبن روشد، هیوای کاری باشتری بۆ دەخوازم

_____

سەرچاوە:
ئیبن روشد. کتێبی فەسلول مەقال. سەبارەت بە سەلماندنی پەیوەندی نێوان فەلسەفە و شەریعەت. وەرگێڕانی: مەریوان عەبدول. پێداچوونەوەی ڕێبوار ئەحمەد و عادل عەبدوڵا. چاپی دووەم. ناوەندی ڕەهەند. سلێمانی. 2019

نەجیب مەحفوز نووسەرێک لە نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا … گوزار حەمە فەرەج

لەماوەی پێشوودا کتێبی «نەجیب مەحفوز نووسەرێک لە نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا» خوێندەوە، کە لە نووسینی ئەردەڵان عەبدوڵایە. ئەم کتێبە لە 138 لاپەڕەدا پێکدێت. نووسەر باسی ژیاننامە و فکر و شێوازی نووسین و بابەتە گرنگەکانی و ڕەمان و کورتچیرۆک و بەرهەمەکانی نەجیب مەحفوزدا کردووە. ئەم کتێبە دەتوانێت ببێتە پردێکی باش بۆ تێگەشتنمان لە نووسەرێ بەناوبانگەکانی عەرەب و جیهانی. هەروەها بەرچاوروونیەکی باشیشە بۆ نووسەری کورد، تاوەکو لە نزیکەوە ئاشنا بێت بە فکرو شێوازی نووسین و بەشێک لە بەرهەمەکانی نەجیب مەحفوز، چونکە نووسەر لەکتایی کتێبەکەیدا، خوێندنەوەی بۆ 12 ڕەمانی مەحفوز کردووە لەناویشیاندا شاکارە مەزنەکانی« اولاد حارتنا، سکرێ ، بین القصرین، قصر الشوق»
نەجیب مەحفوز گەورەگ کۆنەکانی قاهیرە کاریگەری زۆری لەسەر

نوسینەکانی هەبووەو کەلاری هزری بەناو کۆمانەکانی قاهیرەدا شلکردووەو خوێنریش بە ناچاری بەدوای رووداو پاڵەوان و حیکایەتەکانی نوسەر کەوتوە. لە هەمانکاتدا وەسفی هەموو خاڵە پزیتیف و نگەتیڤەکانی کەمەگەکەی کردووە، هەربۆیە دەتوانم بڵێم کە نەجیب مەحفوز بە جوانترین و باشترین وێنەکێشی کەمەگەی میسری دادنرێت ،کە وەسفکی جوانی ساڵانی سی و چلەکانی شاری قاهیرەی بە کردوین.

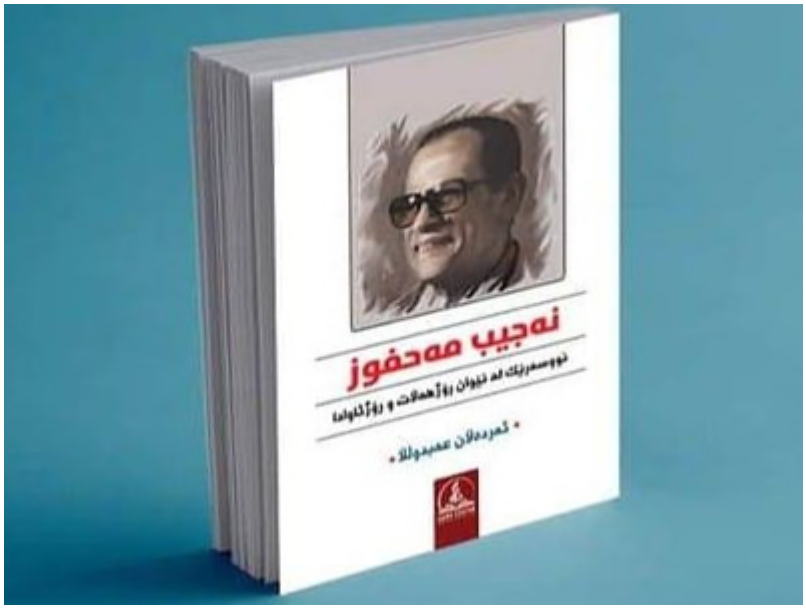

هەروەها ئەو یەکەم کەس بووە کە زۆر نەترسانە باسی ژیانی ژنە لەشفرۆشەکانی کردووە. جگە لەوەش ژیانی هەژارو کەمدەرامەتی کردەتە بابەتی سەرەکی شاکارە مەزنەکانی. ئەو زیاتر لە پێنجەرەی قاهیرەوە جیهانی بینیوە لەبەر ئەوەی حەزی بە سەفەرو گەشت نەبوە و لە قاهیرە نەچۆتە دەرەوە، بەڵام لە چەند بەرهەمێکدا هەوڵی داوە کەمێک باسی کەشەکانی جیهان بکات ،بە نموونە لە چیرۆکی «فنجان شای »کەلاری هزری بە کەشەکانی ئەو کاتەی جیهان هاویشتوە کە کەمێک کۆسایەتی ڤیتنامی و ئەمریکی و عەرەبی و ،ئەڵمانی ،روسی تێدا بووە لەم چیرۆکەدا باسی «جەنگی ڤیتنام و فەلەستین و جەنگی ساردی کردووە «.

نەجیب مەحفوز یەکێکە لە مانوس و ئەدیبە مەزنەکانی میسر و جیهان، یەکەمین نووسەری ڕۆژهەڵاتیە کە بەشێوەیەکی بەرفراوان بەرهەمەکانی لە کتێبخانەکانی ڕۆژئاوا و جیهاندا بڵاوبکرێتەوە. ئەو توانی لە ڕێگەی ڕۆمان و چیرۆک و کورتە چیرۆکەکانیەوە کەمێک زانیاری لەبارەی ڕۆژهەڵاتەوە بە جیهان بددات و بە زمانێکی ئاسان توانی گوزارشت لە کەشە ئاڵۆزەکانی مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی بکات ،لەهەماکاتیشدا بەرگێکی ئەدەبی زۆر جوان بکاتە ئەو کەشانە و

پیشانی جیهانی بددات.

نەجیب مەحفوز یەکەم نووسەری عەرەبە کە توانی خەڵاتی نۆبڵ بۆ ئاداب بدەست بهێنێت، کە دوای ئەو هیچ نوسەرێکی تری عەرەبی ئەو خەڵاتەی نەبردەتەوە. هەروەک ئەردەڵان عەبدوڵڵا دەڵێت: نەجیب مەحفوز بە ڕەح و جەستە نوسەرێکی چەژهەڵاتی بوو، بەڵام لە ڕووی فکریی و شێوازی نوسین و کارکردنەوە، نوسەرێکی چەژئاوایی بوو. نەجیب مەحفوز لە چەگەی نوسین و کارکردنەوە توانی ببێتە پردێکی ئەفسوناویی تاوەکو گەلێکی شارەزایی چەژهەڵات ، بە مرۆڤکانی چەژئاوا پیشان بددات .

ئەو کەشانەی کە مەحفوز باسی کردوون، تا ڕادەیەکی زۆر لە کۆمەڵگەی ئەمەوە نزیکن و کاتێک نوسینەکانی دەخوێنیتەوە،وادەزانی باسی کۆمەڵگەیی کوردی دەکات چونکە ئەو کەسایەتی و ڕوداوانەی باسی کردوون لەناو کۆمەڵی کوردەواری خۆشماندا هەیە.
نەجیب مەحفوز نوسەرێکی فەیلەسوف بوو لە زەربەی ژانرەکانی ئەدەبدا ، دەست ڕەنگینی نواندوە، سەرەتا بەوەرگێڕان دەستی پێ کردووە و چەندێ ناو جیهانی نوسینەوە وکتێبێی « مصر القديمة» وەرگێڕانی بە کردووە. ئەم کتێبە لەلایەن جیمس بیکی نوسەری ئینگلیزی نوسراوەو باسی بەشێک لەمێژویی میسری کۆن لەسەردەمی فیرعەونی دەکات،لەو کاتەدا مەحفوز لە دوایین قۆناغی کۆلێژی فەلسەفە بووە. ئەو کارەی یەکەم ودواهەمین کاری وەرگێڕانی بووە دواتر خەریکی کاری نوسین ڕۆمان و چیرۆک و شانۆ بووە.

چیرۆک لای مەحفوز ژانرێکی خۆشەویست بووەو زیاتر هەگری هەردوو نوسەری مەزنی جیهانی «چیخۆف و مۆپاسان» بووە بەتایبەتی لە ڕووی دروستکردنی پاڵەوان و ڕووداو و لەهەمووی گرنگتر کۆتایی هەنان بووە بە چیرۆک بە شێوەی کتوپڕ « مفاجاة » کە ئەمەش یەکێکە لە کەسە سەرەکیەکانی ژانری کورتە چیرۆک. نەجیب مەحفوز لە ژیانیدا نەزدە چیرۆکی نوسیوە،
ڕۆمانیش مەیدانێکی خۆشەویستی تری مەحفوز بووە ئەو لە ژیانیدا کەمێک ڕۆمانی و شاکاری مەزنی نوسیوە ، ڕۆمانکانی «قصر الشوق ، السكرين و بين قصرين « بوونە بەردی بناغەی ڕۆمانی نوێی عەرەبیی ،لەرگەی ڕەمانکانیەوە توانی مێژوویی کۆن و نوێی میسر بگێڕێتەوە و نەوەی نوێ لە ڕووداوکانی پێشوو ئاگادار بکاتەوە ،کەی ڕۆمانکانی سی وشەش ڕۆمانن.
لە کۆتاییشدا ئەردەڵان عەبدوڵڵا وتاری نەجیب مەحفوز لە کاتی وەرگرتنی خەڵاتی نۆبڵ کردووە بە کوردی، کە یەکێکە لە وتارە

گرنگەکانی ئەم خەباتە و تێیدا نەجیب مەحفوز دەڵێت:

مادام لەناو مرۆڤدا مشکێک هەیە بیردەکاتەوە، ویژدانەکەش هەیە دەجووڵێتەوە مرۆڤ بە زیندووی دەهێڵێتەوە لە یەکێک لە جەنگە زۆرەکانی لەگەڵ دەوڵەتێنتێنیدا کەمێک دیل بڕامبەر بە کەمێک کتێبی پزیشکی و ماتماتیک وفەلسەفی یەنانی کۆن گیانەوە، کە ئەمەش گوزارشت لە بەهای ئەو ڕەحی مرۆیە دەکات کە تموحاتی بەگەیشتن بە زانست مەعریفە بەسەریدا زاڵە ، لە کاتێکدا داواکار باوەی بە ئاینێکی ئاسمانی و داواکراویش بەرهەمی شارستانیەکی پتپەرستیە ، «مەبەستی شارستانی یەنانی کۆنە «،قەدەر وایکرد من لەنەو ئەم دوو شارستانیەدا لەدایک ببم و بەشیری ئەوان گەورە ببم ، خەراکی ئەدەب و هونەری ئەو دوو شارستانیەتەش بخەم، هەروەها سوودیشم لە کولتوری دەوڵەمەندی مەزنی ئەو دیو ، لە پەنا هەموو ئەمانەشدا بە هەوە و چالاکی خەشم، ئەم کەمەیە وتانە لەدایک بوون.

لەڕەدا جێگەی خەیەتی کە دەستخەشی لە ئەردەلان عەبدوڵا بکەین بە ئەم کارەو هیوای کاری باشتری بە دەخوازم.

سەرچاوە:
ئەردەلان عەبدوڵا. نەجیب مەحفوز، نووسەرێک لە نیوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا. چاپی یەکەم. ناوەندی سارا. سلەمانی.2020

هەڵەی گشتیی سیاسەتی یەکێتی سۆسیالیستە شۆشگێڕەکان – کوردستان

ئەم بەگەنامەیە)هەڵەی گشتیی سیاسەتی یەکێتی سۆسیالیستە شۆشگێڕەکان – کوردستان(پەسەندکراوەی کۆنفرانسی)٣١ی ئایاری ٢٠٢٠)ی ناوەندی لکێنەوەی سۆسیالیستیی کوردستان، ئەم کۆنفرانسە بەیاریدا ناوەندی لکێنەوەی
سۆسیالیستی، وەک ئەرگانێکی سەرکی لە ژێر چەتری

«ڕووتی سۆسیالیستە شۆشگێڕەکان»دا بەنداتەوە و درێژە بە
کاری هۆشیاریی چینایەتی و چاپ و باڵوکردنەوەی
ئەدەبیاتی
سۆسیالیستی و هەموو ئاوو نووسینان بدات کە خزمەت
بە
ئاگایی تاک و کۆمەڵ دەکەن و ئامانجیان
بەرنگاربوونەوەی
ستەم و چەوساندنەوەی مرۆڤکانە. .....

بۆ درێژەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن .....

شیعرکی ئاسۆر رامبۆ ... وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە: سەران محەمەد

شیعرکی تری سۆرەن :
هەستکردن
شیعر/ ئاسۆر رامبۆ
وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە: سەران محەمەد

(هەستکردن)
لە ڕۆژە شینەکانی هاویندا، هەموو ڕێگاکان تەی دەکەم،
دەرزی ئاژن بە نوکی گەنمشامیەکان، پێ لە ئاونگەکان دەنێم:
وەک خەونبینە دەنوام، فینکایی گەمە بە بنی پێی بکا.
دەبا شنەی ئێوارە سەر لەنوێ سەرم تێ بکا .

* * *

هیچ – ناڕەحەتی و هزریش – لە هیچ ناکەموە:
بەرەو خۆشەویستیی بکەوتا فوو بە گیانمدا دەکا،
دەڕۆم زێر دوور، وەک بۆهیمیەک،

لە ئامێزی سروشتا- شاد، هەر وەکو هاودەمی شێخك.
ئازاری ۱۸۷۰

.....

بایەگرافی:

جین نیکۆلاس ئارسەر ڕامبۆ لە (شارلڤێ) ی باکووری ڕۆژهەڵاتی فەرەنسا لە 20- 10- 1854 لە دایك بووە، لە هەرزەکاریدا دەستی کردووە بە نووسینی هۆنراوە. ڤیکتەر هۆگۆ وەسفی کردووە بە (شکسپیری مەردمنداڵ)، جێپەنجەی دیارە بەسەر داهێنانی شاعیرانی پێستەدەرن و نیگارکێشانی سوریالی و میوسیکژەنان.

کەی داهێنان و بەرهەمهێنانی لە تەمەنی بیست ساڵیدا دوایان پێ هات، واتە تەنیا لە نێوان تەمەنی (١٦-٢٠)ساڵیدا هاودەمی شیعرنووسین بووە، بەڵام ئێستاشی لەگەڵدا بێت سەدای شیعرەکانی لە گوێی عاشقانی شیعردا لەسەرانسەری جیهاندا دەزرنگێنەوە.

ڕامبۆ بە شاعیری یاخی ناوزەد دەکرێت. کە لە دوای دەستبەرداربوونی لە شیعر نووسین، لە نێوان سێ کیشوەری (ئەورووپا- ئەفریقا- ئاسیا) دا سەفەری دوایی نەهاتووەکانی بەردەوامییان هەبوو، هەتا لە تەمەنی 37 ساڵیدا و لە 10-11- 1891 کەچی دوایی کرد پاش ئەوەی بە هەی شەرپەنجەوە قاچی بڕدرایەوە.

تێبینی سەبارەت وێنەکە:

ڕەنگە لای خوێنەر جێی سەرسوڕمان و پرسیار بێت کە ئەوەی سەرەوە وێنەی ئارسەر ڕامبۆ بێت؟ چونکە ئەمە زیاتر هەر بە وێنەیەکی ئاشنا بووین کە هی تەمەنی مەردمنداڵیەتی، بەڵام ئەم وێنەیەی کە لەبەردەم پەیکەری شکۆنەراوی ناپلێۆندا گیراوە لە لایەن وێنەگری ناودار (برۆنێ براکیهیس)ەوە لە سەرەوەختی کامەنەی پاریس لە نێوان ١٨/٣ – ٢٨/٥/١٨٧١دا چرکێندراوە، کە دژی دەسەڵاتی حوکمەتی فەرەنسای ئەو کات وەستانەوە .

دەقەکە بە ئینگیزی:

Sensation))

Through the blue summer days, I shall travel all the ways,

Pricked by the ears of maize, trampling the dew:

A dreamer, I will gaze, as underfoot the coolness plays.

.I’ll let the evening breeze drench my head anew

* * .

I shall say – not a thing: I shall think – not a thing:
But an infinite love will swell in my soul,
And far off I shall go, a bohemian,
Through Nature – as happy, as if I had a girl.
.March 1870

نوچەی موچە … سەلام عومەر

موچەو نوچە بۆتە سەردێڕی هەواڵ و راگەیاندنی حزبەکان، بۆتە مژدەی گوتەکانی دەسەڵاتو بەدەنگێکی بەرز، بەرزتر لە نوچەکانی دی باس لە دابەشکردن و ریزبەندی لەشکرێك وەزارەت و دەستە دەکرێ، کە پێموانییە لەهیچ وڵاتێکی سەر ئەم گۆی زەویە ئەم ریزبەندە سەیرو سەمەرانە هەبێ، ئەوکاتەی کەباس لە پاشەکەوت دەکرا پلانێکیان نەبوو تا لەئایندەدا بەدەنەکانی خۆیان کە لە باڵاترین دەسەڵاتی هەرێمەوە دەردەچوو جێبەجێ بکەن و کاتێکی دیاری کراویان نەبوو بیدەنە فەرمانبەران و متمانەیان لا دروست کەن، ئێستا لەجیاتی پاشەکەوت وشەی لێبڕینیان خستۆتە ناو دابەشکردنی موچەوە، ئەوەیان راستگۆیی تێدایە بەڵام بەمنەتی دەسەڵات پیشان دەدا بەرامبەر فەرمانبەران و هیچ ئومێدێکیش بێ دانەوەی لێبڕینەکە ناهێنێتەوەو بەهەموان دەڵێ نەئێستا پلانمان هەیە بێ باشتر کردن و نە لەرابردووشدا پلانمان هەبووە، ئەوەش دەیسەلمێنێ کە دەسەڵاتێکی بێ بەرنامە وەك ژمێریار خەریکی حساباتی لاواز کردنی هاوڵاتیەکانیەتی و هەرگیز بیری بێ هەر ئەگەرو رووداوێك ناچێ کە لەئایندەدا رووبەدەن و سبەینەیەکی روناکی نییە تا گەشەی ئابوری هەرێمەکەی لەسەر بنیات بنێ.

ئەوەی کە جێگەی نارەزایی هەموانە ئومێدی چاکسازی بوو کە بە گەرموگوڕی باسی لێوە دەکرا، لێرەدا هاوڵاتیان بیریان دەکەوێتەوە پێشتریش تەواوی فەرمانبەرانیان بە بایەمەتری و پەنجەمێرو بینی دوو موچەو بندیوارەکان سەرقاڵ کردوو دوای ئاشکرابوونیش هیچیان نەکرد، کەواتە ئەو چاکسازیەش کە ئێستا خەریکین دیزە بەدەرخێنەی بکەن وەك بەدەنەکانی رابردوویانەو هاوڵاتیان بە سڵکردنی

بارودەخەکەی دادەنێن و دەزانن دەسەڵات مەبەستی نیە، چونکە هەموو ئەو حزبیانەی بە پارە راگیراون تەفروتونا دەبن و ئیدی لە هەبژاردنەکاندا زیانێکی گەورەیان بەر دەکەوێ، بۆیە ئێستا دەرکەوتووە کادیرانی حزبەکان سەرچاوەی فشارن بۆسەر حزب و ئەوەش رەنگدانەوەی ئاشکرای لەسەر حکومەت جێهێشتووە، جگە لەوەش تەواوی موچە باڵاکان هەرئەوانن و هەرگیز ڕێگە نادەن دەسکەوتەکانیان بکەوێتە مەترسیەوە، بۆیە قەیرانەکان تادێ شێلگیرتر دەبێت و ئەگەر بەردەوامی هەبێ دوور نییە تەپ و تۆزی روداوەکان بەتیبەت نارەزایی خەڵک هێندە زۆر بێت ببێتە گۆڕەوکەو دەسەڵات بە کادیرەکانیانەوە لولدا، ئەو کات زیانی گەورە بەر هەموان دەکەوێت و ئەوەی هەشە لەدەست دەچێ، چونکە ناکرێ و ناشێ ئەم بارودۆخە سەختە تاسەر هەندێک لێی سودمەند بن و زۆرینەش لە پەراوێزدا بن.

ئێستا نوچەی موچە بە دەنگێکی بەرز دەگوترێن بەڵام بەشەرمەوەو بەجۆرێک هیچ متمانەیەک لەنێوان هاوڵاتی و فەرمانبەرو حکومەتدا نەماوە.

زیرەک .. بەرنامەی یەک سعاتیی تەلەفزیۆنکانی چیان بۆسەرهات؟!... دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

هونەرمەند حەسەن زیرەک پیاوێک بوو ، بە خێی فەزای کارکردنی هونەری لە ئاستێکی بەرز بە خێی دروست دەکرد، بە دوو هۆ. یەکەم : پیاوێکی گەورەک بوو بەدوای ئارازووە هونەریەکەی خێی دادەڕێشت ، هە تا ئە گەر هە ڵاتبا یان بە نان پەیدا کردن دە و شارو وڵاتان گەڕابە دواجار بە قازانجی هونەرەکەی خێی دا شکاندووتەوە، بە نموونە کەسەر هە ڵدەگرێ بە عیراق جارێک لە هە ڵاتنێ ، کە دەچیتە بەغداو لە ئوتێل شیمال کاردەکات ، هونەرەکەی وادەردەخات کە کرێکاریەکەی بەڵادەنێ ، هە ر بە یە لە کاتی کارکردن و گەرانی گوتن(مام جەلال)

بەدەنگی سەرسام دەبێ و قسەی پێدەدا بێبەتاڵ ئادیۆ . دووەم : ئاستی هونەرمەندییەکەی ئاوەندە لە سەرێ بووە ، هەر کارێکی کردبێ و لە هەر ئاستێکی ژیان دا بووبێ و لە هەر شارو وڵاتێک دا ژیابێ ، هونەرەکەی لە خێکی دەورو بەری جیای کردووتەوە و هەر زوو وەک دنگخۆش و هونەرمەندێکی گەورە ناسراوە .
هەر بۆ هەیانووە لە ئادیۆکانی بەغداو سنۆو تاران و کرماشان و تەورێزو مۆسکۆ هابادا لە ئێران و لە عیراق گەرانی تەمار کردووەو کاری کردووە ، سەرەڕای ئاوەش هەوڵی چوونە میسری داوە بۆ ئاوەی لە رادیۆ کوردیەکەی ئاوە کار بکات ، عێراق گرتوویەتی و خستوویەتیە بەندیخانە ! ویستوویەتی بچێتە ئاسیاو لە وێ لە ئادیۆی پێکی ئێران کار بکات ، ئەمشی بۆ نەیکنەکەوتووە !
زیرەک و بەرنامەی تاڵەفزیۆنی ..
کە لە ئادیۆی تاران بۆ خۆی میدیای زانستی کاردەکەن ، لە ساڵی ١٩٦٠پیاوەکی دەوڵەمەندی ئیرانی بۆ ناوی (حبیب اللە ثابت پاسال) لە تاران تاڵەفزیۆنەکی تایبەت دادەمەزرێنێ و دەنگ و ڕەنگی هەتا دەورو بەری کەرەج دەچێ ! (ثابت پاسال)(١) دەوڵەمەندەکی ئیرانی بوو کە یەکەم تاڵەفزیۆنی خسوسی لە ئێران لە مانگی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٣٩-١٩٦٠ دامەزراند ،هونەرهای زیبا شۆنی کارو تەمرین و بەاوکردنەوەی بەرنامەکان بوو، جگە لە کوردی بەرنامەی ئازەری و فارسیش بەاو دەکراوە .سەرەڕای گەرانی و هەپەرکی و بەرنامەی رابواردن ، شانەش وەک هەموو بەرنامەکانی تر بۆ زیندوویی بەاو دەکرایەوە، ساڵی ١٣٤٤ ئەم تاڵەفزیۆنە بۆ دەوڵەتی کرا و بووە تاڵەفزیۆنی ملەتی ئێران)(ل٢١.زمانی دولا)(١)
میدیای زانستی لە چاوپێکەوتنەکەی لە گەڵ مامۆستا (محەمەدی ڕەمەزانی) دەڵێ (شەوی پێنجشەممانە دەیشتین لە ئیستگەی هونەرهای زیبابەرنامەمان دەدا ، بەرنامەی کوردی حەسەن بۆ دایرەو بۆ گەرانی ئەمەش حەوت هەشت پیاوو ژن بۆ لیباسی کوردیەوە بۆ دەستووری سەرانی خەمان هەڵدەپەڕین ، خێک زەریان پێ جالب بوو، دوو یان سێ قاوەخانە پێ دەبوو لە خێک ، تاڵەفزیۆنیش نەو تاران هەتا کەرەج کاری دەکرد زیاتر کاری نەدەکرد ! لەو قاوەخانە ئاوە شەوە چای لە پەنا باتەکاوە دەچووە چوار قۆان ئاوەندە بەرنامە کوردیەکیان پیخەش بوو،) (ل٢١، زمانی دوولا)
هەر لەو چاو پێکەوتنە میدیای زانستی دەڵێ:(لە تاران لە تاڵە فزیۆنیش هاوکاریمان دەکرد، حەسەن گەرانی دەگوت سەعاتێک بە نامەمان هەبوو، ئاو تاڵە فزیۆنە وەختێ خسوسی بوو هی دەوڵەت نە بوو)(ل٢٤، زمانی دوولا)
هەروەها مام عەلی یاسەمەنی هاوتەمەن و خزمی زیرەک ، ئاویش کە لە

تاران لە نەو ماڵی زیرەک دا کاری دەکرد .دەڵێ: (شەوانە وابوو لە هادیە یان تەلەفزیۆن درەنگ تەواو دەبوو، کە دەگەیشتینەوە دێگوت نەخێر جارە بچین سەرێک لە موسافرخانەئ حەقیقەت هە ڵبەنین بزانین برادەری کوردی لێیە؟..) (ل١١، زمانی دوولا)
هە ر مام عەلی یاسەمانی دەڵێ: (شەوانە ئەو دەمانە ٧و٨ ئەوارەکە وەختی بەرنامەی کوردی دەهات دەچووین، کە بەرنامەی هونەرهای زیبا بوایە لە سەحات(٢) ٦و ٨ سبەینان دەچووین بۆ هونەرهای زیبا ، ئەگەر شەوێک کاک حەسەن پییکرابایە بۆخۆی دەچوو من هە ر لە ماڵەوە دەبووم .) (ل١١،زمانی دوو لا) شکردنەوەو پرسیار.. شیکردنەوەو پرسیار.. ئەم هە واڵانە کە(میدیای زەندی) و (عەلی یاسەمانی) باسی دەکەن ، کە هە ردوویان لە گەڵ زیرەک ژیاون و میدیا خانم خەشی لە ئاهە نگەکان لە گەڵ ٧، ٨ ژن و پیاوی تر بۆ جل و بەرگی کوردی سەرانی هە موو جارە شاییان کردووە کە زیرەک گەرانی گوتووەو دەفی لەداوە ! هە واڵەکی ڵاست و دروستن. ئەم ئاهە نگانە لە بەرنامەیەکی تایبەت بۆ گەرانی کوردی بووەو هە ر جارەش بەرنامە کە یەک سەعاتی خایاندووە ، تەلەفزیۆن ڵاستەو خۆ بڵاوی کردووتەوە ! بەرنامەکان شاری تاران و دورو بەری ڵەیشتووە و گەیشتووەتە کەرەج ! خەڵکی زەریان پێ خۆش بووە ، بۆ هادیەک تەلەفیۆن لە دوو سێ چایخانەی کوردان هە بووە ، هە ر جارەکی کە شەوی پێنجشەممان لە سەعات ٧ تا ٨ بەرنامەکە بڵاو دەکرایەوە ، کوردانی دانیشتووی تاران دەڕژانە سەر ئەو دوو سێ چایخانەو جێگا نەدەماو چا لە پێنا بادەکەوە دەچووە چوار قۆان ! ئەو بەرنامەیەش یەک سەعاتی خایاندووە. ئەی ئەو دوو سەعاتەی کە بەیانیان دەچوونە بارەگای هونەری زیبا چیان دەکرد ؟ پرۆڤە بوو ..یان بەرنامەیان پێشکەش دەکرد؟ ئێستا پرسیار ئەوەیە ؟ چەند شەوو مانگ ئەو بەرنامە کوردیە بەردەوام بووە ؟ لە هە ر بەرنامەیەک زیرەک چەند گۆانی گوتووە ؟ ئەوکەسانەی لە گەڵ میدیای زەندی ژن و پیاوەکان کە بوون شاییان دەکرد؟ ئایا هیچ جارەک گەرانیبەژی تر لە گەڵ زیرەک هاوبەشی کردووە لەو بەرنامانەیە؟ ئایا لەم ئاهە نگە ڵاستەو خەیانە زیرەک چەند گەرانی دەستەو ڕستی ڵاستەو خۆی گوتووەو بۆ یەکەمجار بڵاو بوونەتەوە ؟ بۆچی لەم هە موو ئاهە نگە ، ئاهە نگەک دیار نیە ؟ قیدیە پەرتەکان.. وەک زانراوە زیرەک لە تەلەفزیۆنی ئازایبەش حەوت گەرانی ئەش و سپی تەمارکردووە، ئەویش تا ئێستا زەر بۆ ووونی و هە مووی دەرنەکەوتووە! لەم ساڵانەی دوایی گەنجەک بۆ ناوی(علی مراد پور) کە باوکە وەختی خۆی وەنەگری تەلەفزیۆنی تاران بووە، بڵاوی کردوە کە گەرانی (بۆ هار هاتوە) ی هونەرمەند حەسەن زیرەکی بۆ(٩ دەقیقەو ٣٦ چرکە)ی لایەوە دایەوە بیفرۆشێ ! بداخەوە ..ئەو

گرانیە سەرو سەدایەکی دەرنەکەوت! ئایا ..زیرەک چەند گرانی لە تەلەفزیۆنی ملی ئیران تەماکردووەو لە چەند ئاهە نگی گەورە کە تەلەفزیۆن تێیدا ئامادەبووە ، گرانیەکانی تەمارکراون ؟ کە دەبێ لە مالی شای ئیران داوەتکراوەو گرانی تەدا گوتووەو چەند گرانی گوتووە؟ ئەو گرانیانە بۆچ دیارنین؟ ئایا دەشێ ئەو گرانیانە بە تەلەفزیۆنی تەمارنەکرابن ؟! لەم ڕۆژانە(گوگوش) گرانیبەڕۆی ناوداری ئیران قیدیۆیەکی درکەوت لە ڕۆژی لە داکبوونی کوڕی شا و لە ئاهە نگی نەو مالیان و بە ئامادە بوونی شا خەی گرانی دەبێ ؟ ئەی گرانیەکەی زیرەک کوانێ ئەوەی بە هاتنەسەر دنیای کوڕی شای گوتووە؟ دەنیام گرانیەکانی حەسەن زیرەک لە مالی شا وەک گرانیەکانی گوگوش بە قیدیۆ تەمارکراون ! بیستوومە لە زەر ئاهە نگی مالیانیش جگە لەوەی گرانی زیرەک تەمارکراوەو وەنەی گیراوە ، هە ندە جار بە قیدیۆیش ئەو ئاهە نگانە تەمار کراون ! لە بەختی کوردو زیرەک ئەم هە موو ئاهەنگە قیدیۆییەی هە یە کەچی تا ئێستا بزرن ! هیوادارم هە موو ئەو بەڕێزانەی وەنەو دەنگ و ڕەنگ و بەسەرهاتی زیرەکیان لایە بەاویان بکەنەوەو ڕوحی زیرەک شاد کەن و دەی زیرەکدەستان و هونەردەستان خەش ! (٣)
ئێستا ڕووی دەمم دەکەمە کوردانی تاران..
١ – هونەرمەند حەسەن زیرەک لە ساڵی ١٩٦٠ بەدواوە ، هە فتانە بەرنامەی یەک سعاتی لە تەلەفزیۆنی (سابت پاسال)تەمارکردووە.
٢ – لەو بەرنامەیەدا زیرەک گرانی گوتووەو دەفی لێداوە .
٣ – بە قسی میدا خانم کە خێشی لە گەڵ بووە ٧ ت٨ ژن و پیاو شاییان کردووەو بەجلی کوردی سەرانی .
٤ – خەلک زەریان پێ خەش بووەو لە چایخانەی کوردەکان لە تاران ، خەلک زەر کەبوونتەوە بە ئەوەی لە تەلەفزیۆنی چایخانە بەرنامەی کوردی و گرانیبەژ حەسەن زیرەک ببینن، هەندە خەک کەبوونتەوە ، جگا نەماوەو چایەک لە یەک پەنابادەوە بووتە چوار قەان .
٥ – بەرنامە کە ڕاستەو خە بەاوکراوەتەوە و تاران و دەورو بەر هە تا کەڕج بینیویانە .
٦ – ئەو تەلەفزیۆنە بەرنامەی فارسی و ئازەریشی بەاوکردووتەوە .
٧ – جگە لە گرانی بەرنامەی شانەیی و ڕابواردنیشی پێشکەشکردووە.
٨ – لە(هونەری زیبا) کە ناوەکی گشتی بووە و جگای پرۆقەو ڕاهێنانی گرانیبەژو تیپەکانی تەلەفزیۆن بووە.
٩ – ئەو تەلەفزیۆنە لە ساڵی ١٣٤٤ بووە بە تەلەفزیۆنی ملی و درواو بە دەوڵەت .
بە پشت بەستن بەم نە خاڵە دەسەزانی هونەری کوردو زیرەک دەتوانن بەدوای ئەرشیف و ئەو تەلەفزیۆن و بەرنامەکانینەوە بچن .

دکتەر مەولود ئیبراهیم حەسەن
١٨/٨/٢٠٢٠
- هەولێر

---

(١)حەسەن زیرەک زمانی دوولا، برایمی فەرشی -دوو چاوپێکەوتنی بڵاوکراوەز مامۆستا (محەمەدی ئەمزانی) لە گۆڤاری (مام عەلی یاسەمەنی) و (میدیای زەندی) تایپ: ئەحمەد سەدری.نووسین و ئامادەکردنی: ب.فەرشی
(٢) بۆ هەڵەی پێشکەشکردنی بەرنامەی یەک سەعاتی لەو تەلەفزیۆنە تایبەتە زیرەک و میدیا پارێزکی باشیان وەردەگرت . جگە لە مووچە بەرزەکەی لە ئادیۆی تاران و ئاوڕی بۆ هەڵەی هونەرەکەیەوە لە م لاو ئاوڵا دەستی دەکەوت ، زیرەک لە تاران پاشایانە دەژیاو بۆ قسەی خۆی شەش حەوت کەس لە نەوەکانی کاریان دەکرد وەک لە کاسێتی ئەبووسەباح باس دەکات، هەر بۆیە پاشایانە یارمەتی خەڵکی پێویستی دەدا، بۆ زیاتر زانیاری لەگەڵینەوەی (زیرەک..پاشایەک لە تاران هونەرمەندەک لە لوتکە.) بخوێنەوە لە سایتی دەنگەکان.
(٣*) هونەرمەند حەسەن زیرەک جگە لەو تێپە ئادیۆیانەی کاری لە گۆڤ کردوون ، خۆشی تیپی مۆسیقی تایبەت بە خۆی داناوە، ئاوڕی من بزانم، میدیای زەندی و ئابە خانم باسی سێ تیپ دەکەن، میدیا خانم دەڵێ: تێپەکە هەموویان فارس بوون و کەسی کوردی تێدا نەبوو، ئەم هەموو تیپ دانانەش بۆ خۆی لەگەڵینەوە هەڵدەگرێ .

هەرەمی کوردستان … چیرۆکی تەنزئامێز / نوسینی/ م.ئاستی موسۆ

شارەکەمان (کەرشا) دەکەوێتە سەر سنور، بۆیە ئەم ناوەی لێنراوە، چونکە خەڵکەکەی هەر لە کۆنەوە کریان زەر خۆش ویستووە، کەرکان بە دانیشتوانی ئاسنی ئەم شارە هەژمار دەکرێن، و ژمارەی مرۆڤ ئاستەقینەکانی شار بەراوورد بە ژمارەی کەرکان دەیان جار کەمترە !!، شارەکەمان بە بەخۆکردنی کەر و دروست کردنی کورتانی

ڕەنگاوڕەنگ و سەرپاووبە ناوبانگە، هەر ماڵێک ئۆگەر سێ چوار کەری نەبێت، بەماڵ هەژمار ناکرێت !!، پیرەمێردەکانی شارەکەمان چیرۆکێکیان هەیە لەسەر دروستبوونی شارەکەمان، گوایە لە سەردەمێکی هەرە کۆندا کەمەڵێک کەر شوێنی ئەم مەملەکەتیانە دەزیوەتەوە، هەروەکو چۆن (کریستۆفەر کۆڵمبس) ئەمریکای دەزیوە، ئەم گوندرێژانەش لە لووتکەوە گەڕاون، و گەیشتونەتە مەرگێک، پێ لە گیای سەوز و لووتکە بووە، و ئاوێکی سازگاری لێ بووە، هەمان شوێنی ئێستای ئەمە، لەرە ماونەتەوە و لووتکەاون، و شوانەکانیش لە ئێشکەوت و شاخەکانی ناوچەکە خەیان حەشار داوە لە ترسی دەندەکان، هەر لەو ساتەوە تا ئێستا، درێژەیان بە ژیان داوە لەرە، هەر لەبەر ئەمەش کەرەکان لە دانیشتوانی شارەکە زیاترن، کەر لای ئەمە لە ئێسپ و ئۆتۆمبیلی گرانبەها بەنرختر، لە دەروازەی شارەکەمان پێکەری کەرێکی ڕەش دروستکراوە، لووشکە دەهاوێژێت، و گوڕچکەکانی قووت کردونەتەوە.

لەهەمان کاتدا شارەکەمان تا بڕێی شاخاوی و سەختە لە لای باکوری، پێیەتی لە داربڕووە و دارقەزوان و گوێز و تاوک و گوێز و چوالە و قەیسی و سێو و هەوێژ و چەندین درەختی تر، شارەکە پڕە لە جوانی و دیمەنی سەیر و سەمەرە، بەهەی هەکەوتەی جوگرافیەکەی سەدان ساڵە دانیشتوانەکەی سەرقاڵی کاری قاچاخچێتین، بەهەی ئەم کەرە ڕەسەنانەوە.

کەرەکانی شارەکەمان هێندە لێهاتوو و جێستە گوورە و زەبەلاحن، تا ڕادەیەک ناوبانگیان ڕەیشتووە، لە لایەکی تریشەوە ماکەر وەکو گیانلەبەرێکی پیرۆز سەیر دەکرێت، بە دایکی پیرۆز ناوی دەبەن !!، تەنانەت هەندێک جار پەوپاگەندە بە شیرەکەی دەکەن، گوایە دەرمانە بۆ زەر نەخۆشی، ئاوی قاپێک شیری ماکەری هەبێت، وەکو ئاوە وایە کوپێکی پێ لە زەی هەبێت، لووش خەشتر ئاویە لە کاتی هەڵبژاردنی پەرلەمان و شارەوانیەکان حیزبەکان لە پایتەختەوە بە هەموو سەرکردایەتیەوە دێن لەرە پەوپاگەندە دەکەن، حیزبی وا هەیە بەڕێن بە خەڵکەکە دەدات ئۆگەر خەڵک دەنگی پێبدەن و دەربچن، ئەوا حیزب بە هەر ماڵێک لەم شارە دوو جاشکە کەر دابین دەکات، سەرەڕای ئاوی حیزبەکە ئالیک و جێی یەک ساڵیشیان پێدەدات، تەنانەت لە هەڵبژاردنی ئەم جارەدا حیزبی (نەزاهەت) بڕێنی بە دەنگدەرانی دا ئۆگەر ئاوان دەربچن، کەرەکانیان بە ناو دەکات!! لووش سەیرتر ئاوبوو حیزبی (کەرپارەزان) لەم دواییانەدا دامەزرا، بڕێنی بە خەڵک دا مووچەی مانگانە بە کەرەکانیان بدەن، زەرینەی ئەندامانی سەرکردایەتی و ئەندام و لایەنگرانی هی شارەکەی ئەمە بوون، تەنانەت هەر لە شارەکەی ئەمە پێنج ئەندامیان چوونە پەرلەمان لە کەی هەشت

کورسی شارەکە، چاوەوان دەکرێت لە هەڵبژاردنی داهاتوودا سەرکی حکومەت و زەرینەی وەزیرەکان هی ئەوان بن!!.
سەرکی شارەوانی یەکێک لەو بەرپرسانەیە کە هەمیشە پشکی هەیە لە کەین و فرۆشتنی کڕەکان، و ئەو قاچاخچێتی و بازرگانیەی کە بە کڕەکانەوە دەکرێت، و حیزبەکەی (حیزبی گۆشەپەدان) زەر داکەکی لە ئەرکی کڕەکان و مافەکانیان دەکات، هەروەها بەڕێوەبەری تەندروستی و پۆلیس و هاتووچۆش لە حیزبی (خۆشگوزەران) ین، ئەوانیش نێک هەر داکەکی لە کڕەکان دەکەن، بەڵکو پێیان وایە خۆشگوزەرانی لە سەر دەستی کڕەکان دێتە کایەوە، تەنانەت باوەڕیان بەو فەلسەفەیە هەیە کە دەڵێت :- ((خوای گەورە هەر دوای مرۆڤ کەری دروستکردووە !!))، هەرچی حیزبە ئۆپۆزسیۆنەکانیشن لەگەڵ ئەون دەبێت کڕەکان فراکسیۆنی سەربەخۆیان هەبێت لە پەرلەمان، و دەبێت هەموو کڕێک ساڵانە چوار فەردە جێی بە بکەدرێت، ئەگینا خاوەنەکەی دەبێت سزا بدرێت، و کڕەکەی لە بسەندرێتەوە، تەنانەت ئەمە بووە بە مادەیەکی سەرکی لە دەستووری ووڵاتمان !!!.
هەرچی دادوەرەکانیشن هەر باسیان ناکرێت، هەندە دژی پێشێل کردنی مافی گوەدرێژکانن، تەنانەت ئەگەر کەسێک سەرپێچی بکات، بە سێ و دوو ڕاپێچی دادگای دەکەن، و حوکمی دەدەن، لەم ساڵانەی دوایدا کەسێکیان خستە زیندان، کە سواری کڕەکەی بوو بوو، و نەقیزەی لە کڕەکە وەشاندبوو، کڕەکە بریندار نەبوو بوو، کەچی دواتر پۆلیس دەستگیری کرد، و دادگاش سزای دا، ساڵێک و حەوت مانگ خرایە زیندانەوە بە تۆمەتی ئازاردانی کڕەکەی، و دە هەزار دیناری زەرەبیشیان غەرامە کرد، و بە کڕەکە جێیان پێ کەی، بە کورتی کڕ لە گەڵ فەلسەفەی ژیانی ئەمە تێکەڵ بووە، هەندە ئاوەزان بووە، بە هیچ شتێک لێک جیا ناکرێنەوە !!.

سەرکی شارەوانی بە هەی ئەوەی چەندین کڕ و پیاوی قاچاخچی زەری هەیە کاری بە دەکەن، و سەرمایەگوزاری لە ناو کڕ و مرۆڤکاندا دەکات !! زەر دەوەستێند بووە، پگەیەکی سیاسی و دارایی و کارگێڕیشی هەیە لە شارەکە، بەهەی کڕ و مرۆڤ گەمژەکان، و تەنانەت حیزبەکان پشبەکە دەکەن بە ئەوەی بەلای خێدا پەلکێشی بکەن، خوا هەڵناگرێت لە کۆتایدا ئەو بە هەی نەخشە ستراتیژیەکانی بووە فریادەسی هەژاران و کڕە ماندووەکان لە سەرتاپای ووڵات، و ئابووری ووڵاتی بووژاندەوە، بەڵام هەریەک لە بەڕێوەبەری پۆلیس و پەروەردە، تەنانەت بەڕێوەبەری گومرگیش دژیەتی، چونکە ئەوان نەیانتوانیوە وەکو ئەو کڕ و خەڵک بخەنە ژێر ڕکەفی خۆیان، و سەرمایەگوزاری لە کڕ و مرۆڤ داماوەکان و بەرووبوومەکانیاندا

بکەن، ئەگەر سەرکی شارەوانی بۆ گەچ سپیە، ئەوان هەموویان بەیەکەوە بکەرس دەخەر گەچ دەشۆ !!، لەم دوایانەشدا بەیارمکی زەر سەیری دا، بۆ بەیارمکی فەرمی حکومی پارکی شاری گەی بۆ گەپان و پارکی گوەدرەژکان، نازایەتیمکی زەر دروستبوو، و شار خرەشا، هەر ئەو دەژە هەموو سەرک و بەوبەرانی فەرمانگەکانی تر داوایان لەسەر بەرزکردنەوە بۆ پایتەخت، بەام دەسەاتدارانی پایتەختیش پشتیوانی سەرکی شارەوانی کرد، بەهەی پگۆ بەهەزمکی، و ناردنی چەندین جاشولکەیمک بۆ بەرپرسانی پایتەخت وەکو بەرتیل، بەوبەری پلیس شکایەتی لای ئەنجومەنی باەای دادوەری ووەات کرد، سکاەاکەی بەم شێوەیە نوسرابوو:-
بەناوی خوای گەورە
سەاو بە ئەنجومەنی باەای دادوەری ووەات.....
بەزان وەکو دەزانن سەرکی شارەوانی چەندین ساە بەیاری هەدەردەکات، و دیزاینی شاری گەیووە، و ئەستاش بەیاری گەینی پارکی شاریدا بۆ گەپانی گوەدرەژکان، و دەتوانن شاری ئەمە بۆ کەرخانە ناوببەن، ئەم پیاوە مەترسی لە سەر دیمەنی سروشتی جوانی شار دروستکردووە، و ئەوەندەی گرنگی بە کەر دەدات، ئەوەندە گرنگی بە ماە و مندااەکەی خەی نادات، گوەش بە شارکەی نادات !!، تکا دەکەین سەرکی شارەوانی سزا بدەن و بیگەەنەوە.
دادوەرانی بەزاز.....ئەستا لە ناو ئەم پارکە لە جیاتی جریوەی جریووی چەلەکە و بولبول، زەی زەی کەرکان گوەت کەە دەکات، بە بەردەوامی شەی کەر، گوەدرەژکان گیا و گوە و فریز و گەای دارکانیان هەموو خوارد، تەنانەت کەرکان لە ناو ئەو پارکە دەگەوزن، و تەپو تەز بەری ئاسمانی گرتووە، دەەی ەژی حەشرە، شارکەمان سیمای شاری لەدەست داوە، لە هەمووی خراپتر ئەوەیە بەنی میز و تەرسە کەر سەرت کاس دەکا، و دەخی ئەمنی شارکەشمان لە مەترسیدایە، چونکە هەموو دەم ئەم گوەدرەژانە بە کەرس جووتە و لووشکە دەهاوەژن، سەر و گوەلاکی یەکتری بریندار دەکەن، و گاز لە یەکتری دەگرن، ئاژاوەیان ناوەتەوە، و مندااەکانمان لاسایی یان دەکەنەوە، تەنانەت چەند مندااەک لەم ەژانەی ابردوو گازیان لە ملی یەکتری گرتبوو، و یەکتریان بریندار کردبوو لە لاسایی کەرکان، و ئەم کەرانە مەش و مەگزمکی زەریان بەناو شاردا بەاو کردەتەوە، کە بە نەخشیە گوازراوەکان مەترسی زەری هەیە، بەن و بەرامەیمکی پیسیان بەناو شاردا بەاوکردەتەوە، و مندااەانی شارکەشمان لەوە کەدبنەوە، و تەماشای ئەم دیمەنانە دەکەن، جاری وایە مندااەکان دەرگای پارکەکە دەکەنەوە و کەرکان بەرەای ناوبازاە دەکەن، و بە کەمە دەچنە سەر پشتی کەرکان، هەر شەقامەک و کەانمکی دەیبینی

چەندین کاری لە دەستوتەوە و دەگوزەت، و چەند منداڵێک بە دوایانەوەیە، و زۆرێک لەم منداڵانەش وازیان لە خوێندن هێناوە، بە هۆی بێیاری سەرکی شارەوانی، و لە جیاتی خوێندن بە دوای کارەکان دەکەون، کارەکانیش تۆرس لە شار بۆاو دەکەنەوە، تەنانەت ڕێگای ئۆتۆمبیلەکان دەگیرە، و زۆرینەی جار لەناو جادەکان شکڵەکار ڕووەدات، شکڵە جووتێیەکە لە ناو شەقام و کۆڵانەکان، هەر دڵێی جەنگی جیهانیە!!!.
بڕۆزان .....سەرکی شارەوانی بە بەرژەوەندی خەڵکی ئەم بەیارێی داوە، تکا دەکەم چارەسەرێکی ئەم دۆخە بکەن، با کارەکان بە مۆبەستی ئاستەقینەی خۆیان بکاربەن، و نمایشیان پێ نەکرێت وەکو بوکڵە.
براتان/بڕۆوبەری پۆلیس
کاتێک بەرپرسانی حکومەت و دەدوەرانی باڵا لە پایتەخت ئەو نامەیەی بڕۆوبەری پۆلیسیان بینی زەر پێکەنین، و خستیانە تەنەکەی خۆڕەوە !!!.
لە مانگی ئابردوو کۆنگرەی ژینگە پارێزی لە شارەکەمان بڕۆوە چوو، بڕۆوبەری ژینگەپارێزی شارەکەمان کە ئەویش دژی سەرکی شارەوانیە، ووتارێکی تەلەفزیۆنی دوور و درێژی بە دانیشتوانی شارەکە دا، هەرشەکی زۆری کردە سەر سەرکی شارەوانی و بە دواکەوتوو و تەکدەری ژینگە ناوی برد، لە ووتارەکەیدا زۆر بەتوندی پێنجەی شایتمانی دەستی ئادەوشاند، تەنانەت گووتی:-

- سەرکی شارەوانی زۆر زیانبەخشە، وەکو میکڵاب و ڤایرەس وایە بە شارەکەمان، تەنانەت تاکو ئێستا کەس بەقەد ئەو زیانی بە ژینگە نەبووە، ئەو پیاوەکی بازرگانە، بازرگانی بە کەر و مرۆڤکانەوە دەکات، بۆیە پێوستە سزا بدرێت !!!.
هەر کڵاژی دواتر سەرکی شارەوانی ئەو هەڵەی داخست کە ئەوان کۆنگرێیان تێدا ئەنجام دابوو، و ناچار گۆڕانەوە بە پایتەخت و لەوە کۆنگرەکەیان درێژە پێدا !!.
لە هەمووی سەیرتر ئەوەبوو کاتێک سەرکی شارەوانی بۆیاری گۆڕینی پارکی شارەکەی دا بە گۆڕەپانی گوڵدرێژکان، بە قازانجی دانیشتوانی شارەکەمان تەواو بوو، خەڵکی لەسەرتاسەری ووڵات بە گشتوگوزار ڕوویان لە شارەکەی ئەمە کرد، تەنانەت هوتێل و شوێنی حەوانەوە دەست نەدەکەوت، خەڵک دەهاتن تەماشای شکڵەکارەکەی پارەکەیان دەکرد، و تا ئێوارە بە خێیان پێدەکەنین و دەکەوتنە سەر پشت، و ئایاندبوارد لەبەرامبەر دیمەنی کارەکان، تاکو وای لێهات زۆبەیان شەو

لەسەر شەقامەکان دەخوتن بۆ هەی نەمانی هوتێل، لە ناو مقەبا و کارتۆن ئادەکشان، پارێیەکی زۆر ژایە شارەکەمان، داهاتی تاکەکەس (10) بۆ (١٥) ئەوەندەی پێشووتر زیادی کرد، و خەڵکی وازیان لە کاری قاچاخچێتی هێنا، و نرخی هەر کارەک چەندین قات زیادی کرد، و نابەند و کورتاندروو هەموو شاریان داپۆشی، و چەندین پارکی تر بۆ کارە بەناکانی تر کرانەوە، کە لە دەوروبەری شار بوون، وای لێهات گەشتیار لە ووڵاتانی ترەوە دەهاتن بۆ شارەکەی ئێمە، سەرکی حکومەت و وەزیر و گزیر کەوتنە زەوی کەین لە شارەکەمان، و نرخی زەوی فەی، ئەو زەویانەی بەکەڵک بوون، نرخیان سەد بەرابەر چووە سەر، چەندین هوتێل و شاری یاری و پارکی گۆدەرێژ و سوپەر مارکێتی گەورە کرانەوە، لەسەر هەموو تابلۆکانیان وێنەی کەریان لەسەر بوو، بەجەرەک کەرکان هەموو بارلێنان و ماندوکردنکیان حەرامکرا، هێندە بەنرخ بوون تەنانەت کەرکانی شارەکەی ئێمە بوونە فریاد ڕەسی ووڵاتەکەمان، و ئابوری ووڵاتەکەمان زۆر بەهێز بوو، دینارێکی زێمان سەدان دۆلاری دەکرد، تا گەیشتینە ئاستێک ساڵانە چەندین ملیۆن گەشتیار لە دەرەوەی ووڵات سەردانی شارەکەی ئێمەی دەکرد، و تۆر تۆر پێمان پێدەکەنین، و کێف و سەفایان دەکرد، و دەخۆش دەبوون بە جووتە و زێڕی کەرکانمان، دواتریش دەگەڕانەوە ووڵاتی خۆیان و ئێمەش لە بەرامبەر شادمانیەکیان پارەمان لەوەردەگرتن، کەری زیاترمان پێدەکەین !!.

سەرکی شارەوانی ئێمە ناوبانگێکی زۆری دەرکرد، وەکو ڕزگارکەری نیشتیمانی و پاڵەوانی شادەماری ئابوری ووڵات لەی دەڵەوانرا، هێنایانە ئاستی کەرە هەرە بەنرخەکان، چەندین دیاری پێبەخشرا لەسەر ئاستی بەرز، یەکێک لەو دیاریانە کەرێکی زێڕ بوو، تەنانەت پەرلەمان بە هەی ئەو کارە باشانەی ئەنجامی دا بوو، بە دەنگدان بۆیاریان دا بیکەن بە پارێزگاری پایتەخت، لەسەر پێشنیاری سەرکی حکومەت، گوایە ئەزموونکانی ئەرە بە پایتەخت بگوازێتەوە، سەرکی شارەوانی و پارێزگاری ئێستای پایتەخت، پایتەختیشی بەدەردی شارەکەی ئێمە برد !!، هەمووی کردە پارکی پە لە کەر و گۆدەرێژ، تاکو وای لێهات ساڵانە بە دەیان ملیار دیناری زێمان وەکو داهاتی ووڵات دەستدەکەوت بە هەی پارکی گۆدەرێژەکان، یەدەگی دراومان گەیشتە سەدان هەزار دۆلار، و هەزاران تەن زێڕ، سەرکی حکومەت بۆیاری دا گۆدەرێژ لە دەرەوە هاوردە بکات،

بەهەی کەمبوونەوەیان لە ووڵات، و بەیاریاندا پارکی زیاتر بکەنەوە، بە پێی دواین سەرژمێری کارکانی ووڵاتی ئێمە سەدا هەشتای ژمارەی دانیشتوان ووڵاتەکەمان پێکدێنن !!، دوای ئاوەی سەرکی شارەوانی کە کرا بە پارێزگاری پایتەخت، زۆری نەبرد کرا بە وەزیری دارایش، لە هەمان کاتدا وەزارەتی پلاندانانیشی بە وەکالەت بۆ دەبرد، جار جاریش پلانی بە وەزارەتی خوێندنی باڵا دادەنا.
ئیتر کار لە ووڵاتی ئێمە نەک هەر گرنگی زیاتری پێدرا، بەڵکو بەشکی زۆری خەڵکی ووڵاتەکەشمان خانووی نوێیان بە کارکان دابین کرد، ئێستا دووای بوژانەوەی ئابووری ووڵاتەکەمان بەهەی گوندرێژکان، ژیانی گوندرێژکان لە هی ئێمە خێشترە، ئاخوە و تەویلەی ئەتەماتیکی، ئالیک و جێی کوالیتی بەرز، ساردی و گەرمی مەرکەزی، و مووچەی مفت، و هەنانی مەعشوق بە تەویلەکیان، و چارەسەری پزیشکی بەخۆایی، و گەشتی ئەوروپا لەسەر حسابی میللەت، و چەندین دەسکەوتی تر، کە ئێمەی مرۆف بەسەدان ساڵی تریش هەوڵی بە بدەین، ناتوانین ئەمانە بەدەست بهێنین !!.
سەرکی حکومەتیش بەیارکی گرنگ و مەژووویی لە کۆشکی سەرکایەتی حکومەت دەرکرد، بەیارکە بەم شێوەیە بوو:-
لە بەرواری ٢٠/٣/١٨٢٤ بەیار درا :-
١- هەر گوندرێژک دەبێت مانگانە بڕی ١٠٠ دیناری زێڕی بە خەرج بکرێت، وەزارەتی دارایی پێویستە هۆشوێنی پێویست بگرێتە بەر بۆ ئەم بەیارە لە بەرواری دەرچوونی ئەم بەیارەوە، و ئەم بڕە پارەیش بە پێی زیادبوونی داهاتی ووڵات زیاتر دەبێت بۆ ئاگاداریتان، واتە هەر کارک بڕە پارەکەی زیاتر دەبێت ئەگەر بوودجەی ووڵات پارەی زیاتری هاتە سەر.
٢- هەر گوندرێژک دەبێت خاوەنی پاسپۆرتی خۆی بێت، و هەر ووڵاتێکی بیەوێت بۆ لاوەی دەتوانێت سەردانی بکات، و مەسروفی گەشتەکەشی لە هەردوو سەر حکومەت لە ئێستەی دەگرێت.
٣- لەم بەروارەوە نابێت گوندرێژ هیچ کارکی تری پێ ئەنجام بدرێت، جگە لە شۆکار و گەوزین و زۆزان لە ناو پارکەکانی تایبەت بە کارکان، لە هەمان کاتدا دەبێت لە هۆڵەسمکی جاوەریدا کورتانی هەموو کارکانی ووڵات بسوتێنرێت، تاکو چیتر کاری قورسیان پێ ئەنجام نەدرێت.
٤- بە پێی ئەو دەسەاتی پێمان دراوە، لەم بەروارەی سەرەوە ناوی ووڵاتەکەمان گۆڕی بە (مەملەکەت و هەرەمی کەرستان) و

لە هەموو دامودەزگاکان هەمان ناو بەکاردەت.
٥- لە هەموو دامودەزگاکانی حکومەت پێویستە ئەم بەیارانەی سەرەوە کاری پێبکرێت، و کارئاسانی بۆ ئەو گوندرژانە بکرێن کە سەردانتان دەکەن، بۆ پێچەوانەوە خەتان بەرپرسیار دەبن !!!.
ئیتر بۆ پێشەوە بڕۆ ئابوریەکی بەهێز و سەربەخۆ...
دەسەزتان/ سەرکی حکومەت

مانگ ... سەلام عومەر

گەلاوێژ بزووت، ئەستێرەکانیش دەرکەوتن
مانگ دیار نییە،
شەو نیوەبوو
مانگ نیوەبوو
ساڵ نیوە بوو
مانگ هەڵ نییە
★★★★★
مانگ بزرو یەخسیر بووە
ئاخر لەنەو
زولفی یاری من گیر بووە
★★★★★
مانگی چواردە لەتان ونە
چونکە تەنیا
لەنەو خوێن و
دڵکی شکاوی کون کونە
بۆ هەمیشە
لەنەو چاو و
نیگای سرک و نەرمی منە.

شیعر/ ژیان دەزەخەکی جوانە … کاوە عوسمان عومەر

ژیان دەزەخەکی جوانە،
دەستپەکە بە شکۆفە…
چڕۆ ئاوی خۆشبەختی، کانی ..
عیشقەکی کەم تەمەن،،
پاشان سەما، پاشان گریان،،
پاشان وەرین،،
پاشان نەمان.

گوڵەکان ئەتونەوە بە خەم،،
وەک مەم، جەستە ش،،
تا درەنگانە لەقەراغ…
ەوباری بەهودەیی، بەسەی دا،،،
شارەک لە غوربەت، پڕەک ..
لەسەر باڵی نەورەسی با،،
هەموو چیاکانی وشە،،
ەردا ئەکەونە بەردەم…
هەرشی تەم، ،
گەر کاسەک …
لە حەزیش شکا،،
گەر هەشوە ترە سپیەکانی…
مەرگیش سەرنجی ڕاکێشاین، ،
گەر لە شەوکی بە ئەقڕەیی سەفەریشا،،
پەلکەشی خەوکی قووڵی…
سەر چەمی تەنیایی بووین،،
باشترە ، لە دورخەی دە خەیدا دەوار هەدەین،،
جیهان خەی زەریایەکی بە سەرتا،،
بە کەتا، دەچەتەوە سەر گەڕەنەی..
ەشی کاتی بەسەرچوو، ،
هەساریە کی چەو ئاەزو پە نهەنیشە…
مرۆڤ خەی،،
فەلەکەکی پە ئەستەرەی…
وون و جەستە گەینیشە،،

ەحی سرک بە کەت و زنجیری…
زیندانی بوونەکانی تر،،
بەهام زەر جار کەترە پەمەیەکانی دە،،
هەر خەیان ئەبنە دیلی…
نەو قەفەزی چاوی عاشقە گومەاکان،،
هەرچەندە گوڵە جەکانی ..
خەشبەختی ،،
لە تەمتومانی تەمەنا وونن،،
هەرگیز شنەبایەکی..
چەند چرکەیی لە پەرادیسەوە،،
مەرزەی قەترانی خەمی …
تا هەتا هەتای مرۆڤکان سەوز ناکا،،
چاوەوانیەکی درەنگانەشە ژیان خەی،،
بە سمکەانی ئەو ئەسپسوارەی …
ەژنە بارانی ئەندەشە بنە،،
لەبەر نەبوونی هیچ هانایەک،،
هیچ فریادەسەک،،
لەم دەزەخە قەشنگە،،
بە ناچاری ئەچمەوە،،
نەو ەژنە ئەقینەکی ئەو،،
هەورەک ئەکەمە نیشتمان…
بەهام لەهەر شارەک،،
لە هەر ژورەکی بیرکراو،،
ئافرەتەکی عاشق و تەنیا…
خەریکی دورینەوەی بەرگەکە لە ئەندەشە،،
بە باەای پەیکەری شیعر،،
لە هەر ساتە وەختەک،،
لە کەموولە لمی کاتی ەژاو،،
جیهان خەی ئەگەە و نامنە و..
دروست ئەبەتەوە،،
بە بوون و نەبوونی ئەمەی کەچەری ..
تا هەتا هەتا،،
پەم ووت، سەرابیش بیت،،
قەدی ناکە، هەر لەسەر کەنار بمنە،،
پەیکەری بوونمان ،،
با شەپەل بیهنە و بیبات،،
سەدان سا…

□□حم پەرت ئەبێ..
بە□□ام بێ ئاورینگی ..
سەر گ□□ا سەوزەکانی دارستانی چاوت،،
دروست ئەبمەوە،،
سەر لێ نوە،،
دەست ئەکەمەوە بە گ□□ان…
بە قووڵایی تونێلی ئاتووتی ئاسمانا،،
بە□□ام مرۆڤ خۆی،،
تابلۆیەکە لە بیرەوەری،،
پاشان چی پەیستی کرد،،
بە لە چنگ گرتنی چەپکە….
ێیحانەی خۆشبەختی،،
□□گای باخچە قەدەغەکراوەکانی جەستە بەین؟،،
بەرامبەر پەرستگای ئاو،،
خەونەکانمان کردوە بە نەورەس،،
تا لە قە□□ای نەو سەمای کەچەرکانا،،
دیار نەمێنن،،
تاوەکو چەتەکانی ئەودیو سنوور،،
داشەکانی سەر قە□□ای □□شی سوتانەکان،،
جەستەی ئاوریشمیان هەنجە هەنجە نەکەن،،
چەندە قەشەنگە،،
ژەهری لەوی گو□□ قەترانیەکان…
لە ژەرمانگەکی خومار،،
گەزەی پەکەنینی پەریەکانیش،،
با لەم وەرانە زەمینە دا بڕۆ،،
باهەزی بیرچوونەوە،،
هەموو شتەک لەگ□□ خۆی ئەبات،،
ئەو □□بوارانەش،،
کە عەوداڵ بوون ..
بەدوای مرواری عیشقی وونبودا،،
سەیرە، هەشتا لە دەروازەی…
تەم و خوێن و ئەندێشە،،
فرمێسکەکان بە پەرژینی..
تەنیایی□□ ماون،،
وەک دە□□ چاوی ئەو ،،
ئەبریسکێنەوە،،
بە فریاد□□سیش بوون ئەو کچانەی..

لە وەاتی تاوسە مرۆکانی ئەفسانە،،
قژیان کردە پردی پەیندوەی،،،
شەشگەرکانی ڕۆگای...
فیردەوسە ساختەکان،،،
ئەوان هەر زەر زوو ،،
پەرستگای ئاگری پیرەزیان،،
جەهەنا ، ئەستا قەڵای خەر..
چەق و تاریکە،،
شارێک لە خەونیش،،،
کەوتە گەمی شینی بیرچوونەوە،،
هیچ فریادڕەسکیش ،،
لە گەردوونکی ترسناکا،،
بە پەیامەوە هەر نەگەیشت،،
هەموو ساڕۆکیش،،
کچە نامەکانی ووەاتک،،
لە ووشەو خەیاڵ،،
نامە خوێناویەکانی ڕۆحیان،،
بە بوتڵە شوشە پەمەیەکان،،
ئەنەرن ، شەپەلەکانیش..
وەک نامەکان،،
پەن لە پرسیار و گومان،،
لەوەی گومەاکانی فیردەوسە درەکان مابن،،
ئەوانی بیرچوو،،
گەر پەڵەش نەکەن،،
لە کەکردنەوەی پەلو باڵە قرتاوەکا نیان،،
هاکا لە ژەر هەتاوی..
دابەانا توانەوە،،
هەرچەندیشە مانەوە و...
ڕۆشتنیش، هەردووکیان ژەهر، ،
گەرچی بەردی مەزنی فەلسەفەی بوون،،
لەسەری نوسراوە، ،
کە هەر ساتک بە خەی گەردوونکە،،
فوارەی ئەبەدیەتیش...
لە دە خەیدا هەڵقوڵاوە،،
ژیان وەک خەی ،،،
بە تەنها، وەک دەزەخکی ...
بە تام و بە ئازارە،،

پ ئشکنج و سما،،
پ تینویتی و خوماربوون ،،
هر وک خی،،
ژیان ، دیمنکی و جوان،،
ل چاوی پسلکیکی..
بند فی نو تمتومان،،
پیاسیکی ناچاری..
ب نو زی ئو سوانی...
نیوی ژهرو
نیوی هنگوین.

وندک کارکی هونری فتگرافری ینانی / Ioannis Ioannidis
ب سوپاسو ل پیجی فرمی خی وگیراو.

چیرکی دیوار، سربووردی پلقازی مرؤ لـ نوان ژیان و مرندا … ئاس ساح

دیوار، یکک ل برهم مزنکانی سارتر، ک باس ل چیرکی چند گیراوک دکات ل سردمی فرانکدا. سارتر، ئو فیلسوف بوو دیویست ل گی ئدبوو، بشویکی ئاسان و چژبخش فلسفک ب خونرانی وون بکاتو. دیوار، یکک ل کارانی سارتر ک فلسفی بوونخوازیی نگی تداداوتو و لوو بشویکی ئدبیی لسر زاری کارکترکانی باس ل بوون و ماهیتی بوون دکات. هاوکات، خونر ب ئاسانی بلای فلسفی بوونخوازیی ادکشت؛ ئیخات ناو پلقازی مرگ و ژیان، تا ئاستک ایدکشت وا هست دکات ل لای کارکترکانی ناو چیرکدایو.

ل ئدبی بوونخوازییدا جخت لوکراوتو ک نووسر ل سردمی تیدا دژیت خاونی بریارییتیی، دب هوستی

هەبێت بەرامبەر کەمالگەکەی و مرۆڤایەتی بگشتیی، هەر وشەیەکیش کاریگەری و دەنگدانەوەی خۆی هەیە. دەبێ نووسەریش ئازادانە بنووسێت و نەچێتە پاڵ دیکتاتۆر و پارتە پارێزگار و کۆنەپەرستەکان، بەڵکوو دەبێت لایەنگری زوڵم لێکراو و زەحمەتکێشان بێت. چونکە، لە ئەدەبی بوونخوازییدا داوا لە نووسەرەکان دەکرێت بە بەرهەم و نووسینەکانیان کاریگەری بخەنە سەر جیهان و بیگۆڕن و هەمیشە هەوڵدەست وەربگرن و لە ڕێگەی ئەدەبەوە پارێزگاری لە کەمالگە بکەن. نووسەری بوونخواز لە بارەی واقیعەوە دەدوێت، دەبێت ئەو واقیعەش لە بەرژەوەندی گشت مرۆڤایەتی دابێت. سارتەر فەلسەفەی ئازادیی و پابەند بوون و تێکۆشان لە پێناو گشت مرۆڤایەتی هێنایە ناو ئەدەب، ئەمەش بەهۆی بارودۆخی ئۆسای فەرەنسا کە لەلایەن نازیەکانی ئەڵمانیا داگیرکرا بوو، هەوڵها دژی ئەو هێزە فاشیەی لە چەند وڵاتێکی تر سەر هەڵدابوو. نوقڵێتی دیوار کە لە ساڵی ١٩٣٩ دا بەناوکرایەوە جگە لە لایەنە ئەدەبیی و فەلسەفیەکەی هەنووکەیی ڕووداوەکان ناو چیرۆکەکە بە ئۆوکات گرینگیەکی زیاتری پێبەخشی و بووە جێگەی باس و تێرامان.

دیوار، باس لە بەسەرهاتی سێ بەندکراو دەکات، کە لە سەردەمی حوکمی فاشیستیی فرانکەدا دەست بەسەرکراون و لە دوا ساتەکانی پێش لە سێدارە دانیان دەژین. دوای کۆتایی هاتنی جەنگی ناوخۆی ئسپانیا (١٩٣٦ – ١٩٣٩) کە لەنێوان پارتە کۆماریی و بەری چەپ دژی فرانکۆ و فاشیستەکانی ئیسپانیا بوو. لە ئەنجامدا فرانکۆ سەرکەوتووبوو، حوکمەتێکی فاشیستیی دامەزراند. ڕاشبگیریی دەستی پێکرد و هەرکەسێک گومانی ئازادیخوازیی و چەپبوونی لێکرابایە دەستبەسەر دەکرا و لە سێدارە دەدرا. سارتەر، دەت ئەم تراژیدایەی کە ئایدەلۆژیای فاشیزم بەسەر مرۆڤی دایدەهێنێت، دەیکات بە چیرۆکێکی ئەدەبیی و تێکۆشی دەکات لەگەڵ هزری بوونخوازیی. سارتەر، دەیەوێت پەرەشانی مرۆڤ نیشان بدات لەکاتی ڕووبەڕوو بوونەوەی مەرگ پێش وادەی لە دەستدانی ژیان. سێ کارەکتەری چیرۆکەکە بەیەکەوە دەخرێنە ژوورێک ناویان: تۆم ستاینبێک، خوان میرباڵ و پابلۆ ئیبیەتایە، بەهۆی تێوەگلان و بژداریکردنی شەڕ دژی فرانکۆ و فاشیستەکان دەست بەسەر دەکرێن. پابلۆ ئیبیەتا، کە کارەکتەری سەرەکییە. بەهۆی بژداریکردن و وەستانەوە دژی فرانکۆ دەست بەسەربوو. لە هەمان کاتدا هاوڕێی ڕامۆن گریس بووە. حوکمەت بەدوای ڕامۆن گریسەوە بوو کە سەرکردە و ڕابەری ئازادیخوازانی دژ بەفرانکۆ بوو. تۆم ستاینبێک، سەربەدەستەی نەوەدوەتی بوو. بەهۆی ئەو کاغەزەی لە گیرفانیدا گیرابوو، دەیزانی لە کۆتایی نزیکە و بە دووانەکەی تری دەگووت:

”ئەم لەبوونیەتەوە”. خوان میربال، مەردمنداڵەکە بەهای ئەوەی براکەی چەکداربووە دژی فرانکۆ دەستبەسەرکراوە. دوای پرسیارکردن و وەرگرتنی وتەکانی ناپۆچی دەکەن بە زیندان ئۆوش لەتاو مەترسی مەرگ دەڵێت: ”هیچم نەکردووە.. نامەوێ لەجیاتیی کەسێکی تر سزا بدرێم.” (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٨). دکتۆرێکی بەلجیکی، دەبێتە کارەکتەری چوارەمی ناو چوار دیوارەکە، لە لایەن دەسەڵاتەوە وەک دەنووایکەرەوەیەک بۆ سێ زیندانییەکەی تر نێردرا بوو. لەگەڵ ئەمانە چەند کارەکتەرێکی تری لاوەکی لەناو چیرۆکی دیواردا هەن. بەگشتی هۆوداوەکان لەماوەی دوو ڕۆژدا ڕووددەن. سارتەر لەسەر زاری کارەکتەرەکاندا چەندان پرس دەوروژێنێت وەک: ئازادیی و ژێردەستەیی، ژیان و مردن، ئازایەتیی و ترس، بڕیی و ڕق، بڕپرسیاریەتیی و بەباکیی لەگەڵ مەبدەئ و بەهەبدەئی لە لایەن مرۆڤەوە. ئەم پرسانە هەمووی دەخاتە بەردەم خوێنەر تاوەکوو لەسەریان هەڵوەستە بکات. هۆوداوەکانی ناو چیرۆکەکە چاوەڕوان نەکراوون و خوێنەر دەتاسێنن! بەتایبەت کەتا ڕووداو، کە بڕیارێکی قەدەرئاسا شوێنی ئامێن گریس لەلایان پابلۆ ئیبیەتا ئاشکرا دەبێت. لە کاتێکدا پابلۆ ئامادە نەبوو شوێنەکەی ئاشکرا بکات.

مردن وەک لایەنێکی سەرەکی ژیان هەمیشە ئامادەیی هەیە، بەڵام ئامادەییەکی فەرامۆشکرا و لەیادکراوە. لە چیرۆکی دیواردا، سارتەر کارەکتەرەکان دەخاتە دەخێکی نزیک و ڕووبەڕوو بە مەرگ تاوەکوو ماهیەتی ژیان لەلای کارەکتەرەکانەوە بناسێتە زمان. هاوکات، پەلەقاژێی مرۆڤ دەربخات لەکاتی نزیکبوونەوەی مەرگیدا. کاتێک مرۆڤ لەلای ڕوون دەبێت سبەی لەگەڵ گزنگی بەیانی لە سەدارە دەدرێت، ئیدی دەکەوێتە دەخێکی مردوویی، ئۆوندەی بیر لە مردن دەکاتەوە بیر لە ژیان ناکاتەوە. لێرەدا نووسەر وا لە خوێنەر دەکات بیر لەوە بکاتەوە ئەوە مردنە ژیان مانادار دەکات و وادەکات مرۆڤ بە ژیان بکەوێتە هەوە و تەقەلا دان تا بمێنیتەوە؟! یانیش، ئەوە مردنە ژیان بەمانا و پووچ دەکات؟! ئەم ململانێیە لە نێوان ژیان و مردن لەسەر کارەکتەرەکان تا کۆتایی بەردەوام دەبێت.

لە گفتووگۆیەکی نێوان تەم ستاینبەک و پابلۆ ئیبیەتادا، تەم بەم شێوەیە دەیەوێت هەستی پەرشانیی خۆی بە پابلۆ دەربڕێت و دەڵێت: ”لە کابوس دەچێت، دەتەوێت بیر لە شتێک بکەیتەوە، هەمیشە وا هەست دەکەیت لەگەڵی ئادەت و کەشە نابیت، کەچی ئەو خەیاڵە لە ناکاو نامێنێت. خەیت لە دەرباز دەکات و نامێنێت. بەخەم دەڵێم دواتر هیچ شتێک نامێنێت. بەڵام تێناگەم مانای چییە. هەندێک جار بۆئەستەم

دەتوانم... بەڵام دیار نامێنێت و دەست دەکەموە بە بیرکردنەوە لە ئازارەکە، گوللەکان، تەقینەوە. من کەسێکی ماددەخوازم، سوێندت بە دەخەم؛ من شت نەبووم بەڵام شتێک لە ئارادایە." (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٢٨) ئەم پەرەشانییەی تەم لە ئاکامی ئەو ترسەیە کە بەیانی یەخێی پێدەگرێت. مرۆڤ لە دەخێکی ئاوادا ناتوانێت کۆنتڕۆڵی خەیال و بیرکردنەوەکانی بکات، ناتوانێت بەسەر بیرکردنەوەکانیدا زاڵ بێت، هەر وەک تەم، کە ترسی لە ئازار و چۆنیەتیی کۆتایی پێهاتنی بەشەوێکی ئازار بەخش خستوویەتییە دەخێک کە خەیاڵەکانی پێ سەرێست ناکرێت و وێنە دەکات. ویستی مانەوە لە ژیان و ترس لە مەرگ کە پاش مەرگیش خەی پرسیارێکی ناوونە بۆ مرۆڤ، هاوکات ئەم ناوونییە تەوێکی زیاتری ترس لە ناو هزری مرۆڤدا دەچێنێت. تەم، لە قسەکانی بەردەوام دە بێت و دەڵێت: "لاشەکەم دەبینم؛ ئەوە شتێکی گران نییە، بەڵام ئەوەی کە دەبینێت، منم، بەچاوی خەم. دەبێت بیربکەموە... بیربکەموە کە چیتر هیچ نابینم و ژیان بە کەسانی تر بەردەوام دەبێت. پابلۆ ئەمە بە ئەوە دروست نەکراوین بیر لەوە بکەینەوە." (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٢٩) تەرس لە مەرگ وا لە تەم بکات، بیربکاتەوە لەوەی چیتر ئەو بەشێک نییە لە ژیان، بەڵکوو بەنابەدیی بەرەو ئامێزی مەرگ دەڕوات. خەفەت لەوە دەخوات ئەو دەزانێ بەیانی دەمرێت، کەچی خەڵکانی تر بیر لەوە ناکەنەوە کە کەی دەمرن و وادەی مردنیان نازانن. بە شێوەک لە ژیان بەردەوامن. تەم ئیدانەت بە پابلۆ و ئەمش بەڵێت نابێت بزانن کەی دەمرین ئەگەر بزانین ئەوە، بە زیندووی مردووین و ناتوانین خەیاڵ بکەین لە پێناو ژیان، بەڵکوو خەیاڵ بە ساتی دەکەین. سارتەر، لەگەڵ ئەم باسەدا، ئامان دەکێشێت بە پرسێکی تر کە ئەویش هەست و سۆزە.

بەگشتی لەم نەقڵەتەدا پابلۆ کەسێکی بەهەست و سۆزە لەبەردەم هەردوو کارەکتەرەکەی تردا. نووسەر ئاوا لەسەر زاری پابلۆدا دەدوێت: "لە بنەڕەتدا سۆزێکی زەرم نەبوو بە تەم و نەمدەزانی لەبەرچی بوو، لە کاتێکدا بەیەکەوە دەمردین، دەبوو هاوسۆزی بوومایە. ئەگەر کەسانێکی تر بوونایە جیاوز دەبوو، بە نموونە ئامان گریس. بەڵام لە نێوان تەم و خواندا هەستم بە تەنهایی دەکرد." (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٢٩) هەرچەندە هەرسێکیان لەسەر زۆم لەکراو بوون بەڵام، ئەوە وای نەکرد پابلۆ هەست و سۆزی بە دوو بەند کرۆکەی تر بچێت. ئەش ئەمە هەکاری ئەو دەخە سایکۆلۆژییە بێت کە ئەوکات پابلۆی تەدا بوو، واتا لە پێناقۆناغی نێوان مەرگ و ژیاندا هاوسۆزبوون سوودەکی ئەوتۆی بۆیان نییە. هەرچەندە ئەگەر ئامان گریس بووایە دەنگە هاوسۆزبووایە چونکە خەشی دەویست و لە

ووی ئایدۆلۆژییەوە لە یەکتر نیزک بوونەوە. بەڵام ئەو پرسیارە دێتە پێش ئایا ژیان وایکردووە پابلۆ ئاوا حەزباکت دەڵێق و بوێرانە بە پیر مەرگەوە بچێت یان خوودی مردن وای لێکردووە؟!، لە کاتێکدا پابلۆ خەریکی ئەم بیرکردنەوانەیە، تەم دەڵێت: "پابلۆ، بیردەکەمەوە... بیردەکەمەوە کە ئایا ئاستە هەموو شتێک کۆتایی دێت" (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٣١) تەم، لە کاتێکدا لەم ترسە ناتوانێ نەجاتی ببێت، هاوکات دیوەت بشی سەلمێنێت کە ناترسێت. لەکاتێکدا میزی بەخەداکردووە. بە تووڕەیی دەڵێت: "نازانم چییە، بەڵام من ناترسم. سوێند دەخەم ناترسم." (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٣٢)

هەرسێ زیندانییەکە چیتر وەک مرۆڤێکی زیندوو نەدەژیان، بەڵکوو وەک مردووەک بیریان دەکردەوە و لە چاوەڕوانی کۆتا ساتەکانی ئەم ژیانە مردووەیان وەستا بوون. "هەرسێکمان تەماشای ئەومان دەکرد، چونکە ئەو دەژیا و لە ژیاندا بوو. جووڵە و هەڤتاری هی مرۆڤێک بوو لە ژیاندا بوو، کەسێک کە خەمی دەخوارد وەک مرۆڤێکی زیندوو؛ لە ژوورەکەدا لە سەرمادا دەلەرزی وەک چۆن زیندووەک دەبوایە بلەرزیایە؛ لەشێکی گورجوگۆڵە تەری هەبوو." (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٣٢) نووسەر ئیوەت جیاوازی ئەم دوو جۆرە بارودۆخە بکات کە مرۆڤ تێیدایە. دەخێکی وا کە بەشێکی هەست ناکۆن چیتر وەک مرۆڤێکی ئاسایی و زیندوو دەژین، ئەویتریان وەک مرۆڤێکی ئاسایی دیارە و هەسوکەوت دەکات. جگە لەلایەنی دەروونیی لایەنی جەستەییان جیاواز بوو، بەجۆرێک زیندانییەکان هەسیتان بە لاشەی خۆیان نەدەکرد ئەوەندە سەرمایان بوو. سەڕەای ئەم هەموو سەختییانە، هەر ویستی مانەویان هەبوو لە ژیاندا، هەرچەندە پابلۆ جار جار مەرگی بە شتێکی بەمانا دەزانی و لای ئەو شتێکی پووچ بوو، بەڵام هەر کە بیری لە شتەکانی تر بکردایەتووە ئەوە ساتی لە سەدارەدان و تفەنگەکانی دەهاتنە خەیاڵ و چەندان جار لە خەیاڵی خۆیدا کوژراوە، تا جارێک حەزی بەوە کردووە کە خۆزگە گوللەبارانەکە هەستیی بووایە و کۆتایی هاتبا. لە هەمان کاتتدا دەیگووت: "چلوهەشت کاژێر بوو نەخەوتبووم. تەواو ئارامیم لە بەرابوو. بەڵام نەمدەویست دوو دوو کاژێری ژیانم لە کیس بچێت." (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٣٤)

دوای ئەوەی ڕۆژ هەڵدێت، ئیدی خەری تەمەنی تەم و خوان بەرەو ئاوا دەڕوات، موقەدەمەك و چەند سەربازێک بە جێبەجێکردنی فەرمانەکە دێنە ژوورەوە، هەردووکیان دەبەن و کۆتایی بەچاوەڕوانیکردن بە مەرگیان دەهێنن و لەم پەڵەقاژەیەی نێوان ژیان و مردندا دەبەنەوە. بەڵام پابلۆ یەک کاتژمێر دەهێنەوە، وایی دەیبەن بە

لەکەینەوە و چارەکێک کاتی پەددان بە ئاوەی شوشنی هامان گریسیان بە ئاشکرا بکات. پابلۆ دڵزانێت چاوەڕوانیی مرۆڤ هیلاک دەکات، وا لەگەڵ خۆیدا دەدوا: "دیار بوو شەوی پێشوو گەمەکەیان ئامادەکردبوو. بەخێیان وتبوو کە دڵژی کات وڕی مرۆڤ دەووخێنێت و ئاواتخواز بوون بەوشێوەیە بگەن بەمن" (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٤٨) دەوڵەت دەیوست لە هەگبەی چاوەڕوانییکردنەوە پابلۆ دەستەمۆ بکات و شوشنی هاوکێیان پێبەیت، بەڵام پابلۆ کەسێکی مەبدەئیی بوو پێی نەشیاو بوو کارەکی ئاوا بکات، مردنی پێباشتر بوو لە کارەکی ئاوا. سارتەر لە هەگبەی ئەم دەقەی خوارەوە باس لە ماهیەتی بوونی مرۆڤ یەکسانی مرۆڤ لە بووندا دەکاتەوە و لە هەگبەی خۆیاڵی پابلۆوە دەئاخڤێت: "نرخی ژیانی ئەو لە ژیانی من زیاتر نەبوو؛ هیچ ژیانێك نرخی نەبوو. ئەوان پیاوەکێیان لە لای دیوارەکەوە هادەگرت و هەتا دەمرد تەقێیان لە دەکرد، ئیتر من بوومایە یان گریس یان هەر کەسێکی تر، هیچ جیاوازییەکی نەبوو. دەمزانی ئەو لە من سوودی زیاترە بە تەکەشانەکەی ئیسپانیا، بەڵام چی لە ئیسپانیا و ئاژاوە بکەم؛ هیچ شتێکی گرینگ نەبوو. بەڵام ئەوەش دەخێکە بوو، دەمتوانی خەم هزگار بکەم و گریس بەدەستەوە بدەم و هەتم دەکردەوە ئەوە بکەم (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٤٩) پابلۆ بۆیە ناوی گریسی نەداوە هەکارەکەی ئەوە نەبووە بە شێش باشتر و چاکتر بووە، خە ئەگەر هەر کەسێکی تر بووایە پابلۆ هەر هەمان کاری دەکرد چونکە لە دیدی ئەودا مرۆڤ دەکوژرێت جیاوازیی نییە، گرینگ ئەوەیە لەڕە بوون و ژیانی مرۆڤکان ماهییەتیان نییە لە ژەر چەپۆکی هزری فاشیزمدا ئەوەی نەیار بێت ئیدی لەناو بردن و سڕینەوەی بوونی پێویستییە. خاڵە جەوهەرییەکە ئەوەیە هیچ مرۆڤێك شایەنی ئەوە نییە بەم شێوەیە لە ژیان و بوون بەبەشی بکرێت.

پابلۆ نەیدەویست گریس بەدەستەوە بدات، بەڵام بەبە خواستی ئەو گریس لەسەر قسەی ئەو شوشنی ئاشکرا بوو! پابلۆ دەیزانی گریس خۆی لە ماڵی خزمەکانی حەشاردراوە بەڵام چۆن کارەکی ئاوا دەکەم و شوشنی ئاشکرا بکەم. دوای ئەوەی پانزدە خولەك کاتی دەدەنێ تا قسە بکات بە ئەوەی شوشنی گریس ئاشکرا بکات، کە ئامادەی ئەم کارە نییە. بەڵام ئەوەی بە خێیاڵ دادێت کە ئەوان هیلاک بکات و ناو نیشانەکی هەڵێیان پێ بدات. پابلۆ گوتی: "دەزانم لە کوێیە. لە گەڵستانەکە خۆی حشار داوە. لە قەبرەکدایە یان لە خانووی قەبر هەڵکەنەك حشار داوە. هەمووی درۆ بوو. ویستم بیانبینم هەستن و خێیان ببەستنەوە و سەرقاڵ بن بە فەرمانەك." (سارتەر، ٢٠١٧؛ ل٥٠-٥١) دوای ئەوەی سەر بازەکان بەڕێ دەکەون بۆ قەبرستان، پاش کەمێك، کاربەدەستێك دێت

پابلۆ دەبێن بە لای کەمەوە زیندانی تر لە باخۆ گۆرکەدا، ئەمیش ئەوەی پێسیر دەبێت کە دەبێن جارێ لە سەدا نادرێت. ئەوارە کەمەوە زیندانی تر دەهێنن کە لە ناویدا کەسکیان ئاسۆ بەناوی گارسیا دوای گفتوگۆکردن لەگەڵ یەکتر گارسیا لەبارەی گریسۆوە هەواڵ دەدات کە دەستیان بە گریس گەیشتووە، پابلۆش دەکەوێتە لەرزە و هەواڵێکی ناخۆش و شۆک هێنەر دەبێت. گارسیا دەڵێت: "ئەم بەیانییە هەمووی تێکدا. سەرجەمە ماڵی خزمانی بەجێهێشت، چونکە تووشی دەمە قاڵێ بووبوون. خێزانێکی زۆر ئامادە بوون حەشاری بدەن، بەڵام نایدەویست قەرزباری هیچ کەسێک بێت. وتی: دەیشتم لە ماڵی ئیبیزتا خەم حەشار دەدا، بەڵام ئەویشیان دەستگیر کردووە، لەبەر ئەوە لە گەستانەکە خەم حەشاردەدەم." کارسیا بەردەوام دەبێت و دەڵێت: "بەڵێ چ گەلەک بوو. بەگوومان ئەم بەیانییە زۆیشتبوو بە ئەوە شتێکی چاوەڕوان نەکراو بوو. لە خانووی قەبرەهەڵکەنەکەدا دەزیيانەوە. تەقەی لێکردن و ئەوانیش کوشتیان." (سارتەر، ٢١٠٧؛ ل٥٤) دوای بیستنی ئەم هەواڵە شکۆهێنەر پابلۆ ئیبیزتا دەڵێت: "هەموو شتێکانی چوار دەورم دەخولانەوە و لە سەر ئەرزەکە دانیشتم: هێندە بێ تووندی پێکەنیم، کەوتمە گریان" (سارتەر. ٢٠١٧؛ ل٥٤)

ئەمە دوا دەرکانی ئەم چیرۆکەیە، بەڵام بە کۆتایی هاتنی دەرکان مانای ئەوە نییە ئەو پرسانەی لە هۆوداوەکاندا گەڵاڵە بوون و وروژێندراون داخرابن و گەیشتبن بە ئەنجام. بەڵکوو هەموو ئەم پرسانەی لە نەوان ژیان و مەرگ هەیە بەردەوام بە وانایی دەمێنێنەوە و بەشێوەیەکی ئاڵۆزتریش بەردەوام دەبێن. ئەشێ سارتەر هەر بەو مەبەستە بەم شێوە ئاڵۆز و ڕەمزە کۆتایی بە سەربووردەی ناو چیرۆکەکە بێنێت. لە کۆتاییدا هۆون نییە ئاخۆ پابلۆ ئیبیزتا لە سەدا دراوە یاخود ئازاد کراوە، بەڵکو نووسەر کارەکتەرەکەی لەنەوان بەرداشی ژیان و مردندا دەهێڵێتەوە وەک پەیامێک بە ئەوەی ئای بگەیەنێت ژیان هەمیشە جەنگێکی نەبەراوێیە بەرامبەر مردن، چاوەڕوانییەکە کاتژمێرێک، ڕۆژێک، هەفتەیەک یان ساڵێک بێت مرۆڤ مەحکومە بەوەی بمرێت. مرۆڤ ئەو بوونەی هەیەتی دەبێت بەهاداری بکات و ماهیەتی بوونایەتیی خۆی لە جەنگی ئازادیی، بەرپرسیاریەتیی و هەڵبژاردن بێنێتە بوون. ئەو شتانەی کە لە پێناوی چاکەی گشتییدان ئەنجامیان بدات تا ژیان ڕەنگەڕۆژ و مانادار بکات، لەگەڵیشیدا، بوونێک و جەوهەرێکی باڵای هەبێت و مانا بدات بەژیانی پشەوەی مەرگ بێناچاریی لە ژیان بەبەشی بکات.

ئاسۆس ساڵح

سەرچاوە: دیوار، ژان پۆل سارتەر، و/ ئاران موهەندیس، چاپی یەکەم (٢٠١٧)، بڵاوکراوەکانی ناوەندی غەزالبووس – سلەمانی

ئەرکی جوانیی (ئیستاتیکی) هونەری کاریکاتێر ...هەندێن خشنا و

کاریکاتێر بەهەی بوونی بە یەکەك لە هونەرە شەوەکارییەکان، دەبێت ئەم ئەرکە جێبەجێ بکات، چونکە پشت بە تەکنیکە شەوەکارییەکان دەبەستێت. ئەمیش ئەم ئەرکە بە دوو ئاڕاستە جێبەجێ دەکات، ئاڕاستەی دەرەکی و ئاڕاستەی ناوەخێ. ئاڕاستەی ناوەخێ کورت دەبێتەوە لە ڕێی کاریکاتێر لە زیادکردنی کەرەستەی جوانکاری بەسەر ڕووی لاپەڕەکانی ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا، کە بونیاتی لاپەڕە ئەندازەی تایبەتی خۆی هەیە، کە لەوانەیە سەرکەوتوو نەبێت تێیدا و جوانی نەبەخشێت، بونیاتی لاپەڕە پشت بە چەندین ڕەگەز دەبەستێت، وەکو ناونیشان و جۆرەکانی ڕێنووس و چوارچێوەکان و دابەش و بڵاوکردنەوەی گۆشە و ستوونەکان هەروەها وێنە و تابلۆکان، ئەگەر ئەو بونیاتە سەرکەوتوو نەبێت، ئەوا دەبێتە هۆی دەرەنجامی نەرێنی، و ئەگەر سەرکەوتووش بوو و بونیاتنرابوو لەسەر بنەمای ڕاست و دروست، ئەوا دەبێتە هۆی دەرەنجامی ئەرێنی، بەبێ گومان کاریکاتێریش ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لەو بونیاتەدا، کاتێك کە وێنە و تابلۆ لە بونیاتی لاپەڕەی ڕۆژنامەدا، وەکو پەنجەرەیەك وان لە بونیاتی ئاساییدا، بەبێ گومانیش ئەوەی بچێتە ژوورەکەوە کە زیاتر لە پەنجەرەیەکی تێدایە، هەست بە حەسانەوە دەکات، بە پێچەوانەی ئەوەی دەچێتە ژوورەکەوە کە هیچ پەنجەرەی تێدا نیە، یەکەمیان دەتوانێت بڕوانێتە چەندین لاوە، ئەوەی دووەمیش وا هەست دەکات کە چێتە زیندانەوە، بەم شێوەیە کاریکاتێر ڕۆڵێکی جوانکاری گرنگ دەبینێت، بە پشت بەستن بە پەرچدانەوەی بینین، کە لە دیتنی لاپەڕەیەکی ڕۆژنامە یان گۆڤارەکەوە دێتەکایەوە، تەنانەت ئەگەر

لایەنی بینینیش وەلانێین، کاریکاتێر بابەتێکی جیا لە بابەتەکانی دیکەی لاپەڕەکەێ پێشکەش دەکات لە ڕووی شێوازی پێشکەشکردنەوە کە پشت بە گاڵتەجاڕییەوە دەبەستێت، بابەتەکانی دیکەش پشت بە شێوازی دیکەوە دەبەستن، بەمەش کاریکاتێر زامنی فرەیی و هەمەجۆرییە لە ناوەڕۆکدا، لە ئاڵاستەی دەرەکیشدا کورت دەبێتەوە لە گەشەکردنی هەستی جوانکاریی لەلای خوێنەراندا، کە خوێنەرانی ڕۆژنامەکان بە شێوەیەکی گشتی چەند بەشێکی فراوانی ئاڵاستە جیاواز و هەوەسەکانن، مەرجیش نیە لە چڕوڕگرانی هونەرە شێوەکارییە جیاوازەکان بن، ئەگەر نەشبێین کەوا زۆرینەی خوێنەران لە بایەخدەرانی هونەرە شێوەکارییەکان نین، هونەری کاریکاتێری لێدەرچێت، کە کاریکاتێر بە نزیکی بابەتەکانیەوە لە جەماوەر، دەتوانێت بگاتە ئەو جەماوەرە، بەمەش خێی وەکو هونەرێك لە هونەرەکانی شێوەکاری بەسەر ئەم جەماوەرەێ دەسەپێنێت، بەمەش نزمترین ئاستی پەیوەندی بە هونەرە شێوەکارییەکانەوە لەلایەن ئەو جەماوەرە فراوانەوە دێنێتەکایەوە، لەگەێ بەسەرچوونی کاتدا، زۆرینەی ئەو خوێنەرانەی کە بایەخ بە هونەری کاریکاتێرەوە دەدەن و چڕی لێوەردەگرن، دەست بە چڕوڕگرتن لە جۆرەکانی تری هونەرە شێوەکارییەکانەوە وەردەگرن و دەتوانن تێیانبگەن، بەمەش کاریکاتێر ئەقڵەی گەیاندنی نێوان هونەرەکانی شێوەکاری و جەماوەرێکی فراوانی خوێنەرانەوە پێکدێنێت، چونکە کاریکاتێر بە پێشکەشکردنی تەکنیکە جیاوازەکانی گرافیکەوە، بینەری ناهێناوە لە قبوڵکردنی ئەو هەڵانە و هەستکردن بە جوانیەکانیەوە، و وای لە خوێنەر کردووە دەرچوون لە باوەکانی لا قبوڵ بێت، و بە چاوێکی پشکنەرەوە تەماشای ئەو بەرهەمانە بکات، کە لە چەمکە باوە ناگداکوتاوەکانی مشکی خوێنەرەوەێ دەردەچن.

بەمەش کاریکاتێر ئەرکی جوانکاریی بێ خوێنەر و بێ باوکراوەکەش جێبەجێ دەکات، کە بونیاتێکی هاوسەنگ و شێوەیەکی سەرنجڕاکێشی پێدەبەخشێت، و جەماوەری بێ ئادەکێشێت، و بێ جەماوەریش بەتایبەتی جەماوەری سادە، پەیوەندییەکی سەرەتایی لەگەێ هونەرە شێوەکارییەکانەوە دابین دەکات.

کاریکاتێری کوردی لە زەریاکان پەڕیەوە گەیشتە ژاپۆن

هونەرمەند هەندرێن خۆشناو بە کاریکاتێر هاریکاری قوربانیانی ژاپۆن دەکات

ئا / مەحمود بەڵا هەمزە

هونەرمەندی شێوەکار و کاریکاتێریست (هەندرێن خۆشناو) هونەرمەندێکی هەرێمی کوردستانە و لەبارەگەوری شاری هەولێری پایتەختە، هەر لە منداڵیەوە هاتۆتە جۆری هونەرەوە، تەمرای زیرەبینەوە بەشداریبەکی بەردەوامی هەبوو لە جۆری هونەری شێوەکاریی بە گشتی و کاریکاتێری بە تایبەتی، هەر لەسەرەتای سەلاتی نەوەدەکانەوە تاوەکو ئێستا بەردەوامی کاریکاتێر لە رۆژنامە و گۆڤارەکانی کوردستان بڵاودەکاتەوە، سەرەڕای دیمەنا بابەت و وەرگێڕان و نووسین.

* لە ٩ی مارت بە (٢) کاریکاتێر بەشداریکرد لە (فیستیڤاڵی بەرلین ٢ کاریکاتێریی نێودەوڵەتی) کە لەژێر ناونیشانی (کیکاتێریی و سەنگاریی) بوو، کە هەردوو (گاڵەریی گاریتۆکەنست) و (ئازادسی لیبس تیمەرج) پێیانهاسووین بە هاوکاری دارایی (دەزگای ئەرێدگی ئەڵمانیادیی)، ئەم فیستیڤاڵە کاریکاتێریە بۆیەکەی نێودەوڵەتی بوو تێ بە (یەکسانوەکان و سەنگەکان لە جیهاندا)، بەبێ جیاوازی ئەتنیان و ئاینی و ئەندەوە و کولتوور و دیدە جیاجیاکانەا، لەم فیستیڤاڵەدا (٢٨٤) کاریکاتێریستی نێودەوڵەتی لە (٦٦) وڵاتەوە کارەکانی خۆیان نارەبوو، هەر کاریکاتێریستێک تاقی ئەرەی هەبوو بە (٣) کاریکاتێر بەشداری بکات، بەڵام ئەمجا (٢٠٠) کاریکاتێر قبوڵکرا و نمایشکرا.

هونەرمەند هەندرێن خۆشناو ڕوونی بەمبوای ئەوەم کە ئەم بۆنە هونەرییە جیهانیە بێبۆنە هۆکارێک بۆ ئەوانی دیکاتێریست و خوڵیارانی مەسەڵە بە ڕێگەی ناشەرعی سوودانی بۆ بەرژەوەندی هونەرەوە (کاتێری کارتۆن) دەگەم کە ملهوڕنشەکەیی بۆ نارەم بۆ بەشداریکردن لەم فیستیڤاڵە نێودەوڵەتیە، و گەلی ئەرەشیار پێیەن کە مرایی لە (مۆزەخانەی کاریکاتێری) لە ڤینەسز لە ئاڵگی مایس کەلەریەکی تیدان بۆ یەکەوە

هەندرێن خۆشناو ڕوونی: هەڵبژێردنی ئەم بۆنە هونەرییە نێودەوڵەتیەم ئاگادارکردەوە، کە پێدەچێ (بۆخارێکی بۆراکۆنا)ی سەرۆک و (ئیو ریوق یاسانۆڤ)ی سەرۆک وەزیرانی ژاپۆن ئەنجامدرا، پێشنیاز جیهانیەکەی لەسەر سیاریەتی ئازارەکانی قوربانیانی سونامی ژاپۆن ڕێکخرا و ڕێبەکان هەڵوەسران، کارەکانیش لە ڕۆژنامە و بڵاوکراوەکانی ژاپۆنیش بڵاوکرانەوە، بە تاوکردنەوەی دەنگی فیڕشتی

ئابڕۆکان کە لەلایەن پەیمانگای بارمتەیەکی قوربانیانی ژاپۆنەوە ئەنجامدرا، بارمتەیەکی ماددی و مەعنەوی ئەو قوربانیانە کرا، کە هونەرمەندان و کاریکاتێریستانی هەموو جیهان پێشکەشیانکرد.

هەندرێن خۆشناو ووتی: ئامانجیم بۆ من وەکو هونەرمەندێکی کورد و بە ناوی کوردستانەوە بەشداریی کە کاریکاتێرێکی بۆ نێودەوڵەتی هونەری و هەروەها سڕۆڤەیەکی بکەم، و هاریکاریەکی هەرچەندە بچووک و ڕەمزی بێت پێشکەشی بە قوربانیان و ئیدارەوەبردنی وڵاتێکی وەک ژاپۆن بکەم، کە ساڵانێک یارمەتی کوردستان و هەڵگری گوردستانیان داوە، و بیسەلمێنین کە ئێمەی کورد گەلێکی بەرەمەتین و چالاک و هەڵوێستی گەسەن ئەیانەوێ بە ئاسەتی لە ڕۆژانی سەختدا، و بەرەوام لایەنگری گەلانی تیمەرەم و چەوساوەین، ئەمەی پێمان بگرێ مرۆیی ناگەین، ئەمانەت بە چەندین نامۆی کاریکاتێریش بێت.

گفتوگۆیەک لەگەڵ د.غلامحسین ابراهیمی دینانی ... لە فارسییەوە: صباحی مەلاوەیسی

پرسیار: ناوبانگی تۆ؟
دینانی: لە کوفری شەیتانیش بەناوبانگترە..(کوفری شەیتان بە ناوبانگە یان نا!)
پرسیار: ئارامی فەیلەسوف؟
دینانی: فەیلەسوف ئارامی نییە...، ئەگەر نەفەلسەفنم مردووم.
پرسیار: خودی فەلسەفاندن؟
دینانی: فەزیلەتە.
پرسیار: دەقاودەق کاری فەلسەفی چییە؟
دینانی: دەزینەوەی حەقیقەتکانی بوونە.
پرسیار: کاری فەیلەسوف؟
دینانی: فەیلەسوف کاری نییە، فەیلەسوف دەفەلسەفنە.
پرسیار: زمانی فەلسەفە؟
دینانی: زمانی ئاوەزە.
پرسیار: دیاری فەلسەفە؟
دینانی: جیهانی بوونە.. فەلسەفە دەربارەی جیهانی بوون دەدوە.
پرسیار: تەی فەیلەسوف تەنیا ساتەوەختی فەلسەفاندن فەیلەسوفیت؟
دینانی: کاتژمێرو کاتکی دیاری کراوی نییە، بەشەوەی سیستەماتیک و تەنانەت لە خەویشدا دەفەلسەفنم.
پرسیار: ئەگەر نەت فەلسەفاندبوایە؟
دینانی: هەستم بە پووچی دەکرد، هەنگە ئەحمەقیش بوومایە و تەنانەت هەستم بەم پووچیەش نەدەکرد.
پرسیار: ئەگەر فەلسەفاندن سەختی نەبووایە؟
دینانی: هوون نەبوو بەهایکی دیکەم هەبە.
پرسیار: چی کاتکانی تە تاە دەکات؟
دینانی: ئەو مرۆقانەی کە کەرن و لاساری دەکەن.
پرسیار: هەبەتە کەریەتی هەندە کە کاتی تاە ناهێنە:

دینانی:کاتێ کەسەکێ لێ کەریەتیەکی دا لاساری دەکا،کاتەکانم تاڵ دەبن.
پرسیار:قبووڵ کردنی نەزانینی خود واتە؟
دینانی:واتە دادپەروەری،واتە:ئاوەز،واتە:عەقڵ.
پرسیار:ئەمەی کە تۆ بە زیندووکەرەوەی حیکمەتی شەرق دەزانن؟
دینانی:ئەمە مەبەستی زانستی بکەم،من قوتابیەکم، سەرقاڵم فەلسەفە دەخوێنم.
پرسیار:لە خۆشیەکانی بیرکردنەوەی فەلسەفی؟
دینانی:(خەریکم دەڵێم کە) بە فێڵەسوف دەخۆشی دێنێ.
پرسیار:ئەگەر بە پرسیاربن؟
دینانی:دەمرم.
پرسیار:کەواتە هەمیشە سەرقاڵی فەلسەفاندنن؟
دینانی:هەمیشە شتێک لە من دا هەیە،تەنیا فەرمەکەی دەگۆڕێ.
پرسیار:کاتێ کە سەرقاڵ(فەلسەفاندن)بن؟
دینانی:سەرقاڵ بوونێکی باش،ئەم سەرقاڵ بوونە فێزیلەتە.
پرسیار:لە بارەی تۆ گومانێک نییە؟
دینانی:ئەمەیە کە خەریکی کەشفی زانینم.
پرسیار:کەشفی هەمیشە؟
دینانی:زانین پەیدابکەم و شتێک کە دەیزانم فێری ئەوانی تری بکەم.
پرسیار:باری بوون؟
دینانی:قورسە.
پرسیار:لە زوانگەی ئێستاد دینانی یەوە، بە سنورە:
دینانی:ئەبەدیەت، بە سنورە
پرسیار:تێژگاری دکتەر دینانی؟
دینانی:هەموو تێژێک بیر لە شتێکی جیاواز دەکەمەوە.
پرسیار:پەوەری گونجانتان لە بەرابەر فیکری نوێ؟
دینانی:هەبەتە گونجان واتە دەستەاتی بیستن و هەستەنگاندن و گونجانی من واتای ئەمەیە.
پرسیار:ئەی پەوەری قبووڵکردن لای تۆ؟
دینانی:نا بەم جۆرە نییە کە هەر شتێ قبووڵ بکەم!
پرسیار:ئەوەی هەمیشە هەیە؟
دینانی:پرسیارە.
پرسیار:پرسیار چی یە و چی نییە؟
دینانی:پرسیار پرسیارە ناومکین نییە.
پرسیار:یەکە لە پرسیارە سەرەکییەکان؟
دینانی:من لە هەر ساتێک دا پرسیارەکم هەیە.
پرسیار:مشتومەترینی پرسیارەکان؟

دینانی: بوون چیە.. لەم پرسیارەمان مشتومڕخوڕقن تر نییە.
پرسیار: هەستی میهرەبانی؟
دینانی: لەگەڵ زەر کەس، زەرم هەبوو.
پرسیار: پەیامی مرۆڤی ئاوەزمەند؟
دینانی: پرسیاری پەیام مەکە، من قسەم هەیە و دەیکەم، بەڵام ڕەسول نیم و خەم بە ڕەسول نازانم.
پرسیار: بەختەوەری مرۆڤ؟
دینانی: لە ئاوەزمەندی و تەفکرین(بیرکردنەوە)دایە.
پرسیار: ئیستثماری مرۆڤ؟
دینانی: واتە ئەوەی ئاوەزی کەسە بدزی و گەمژەی کەی و سوود لە کارەکەی ببینی.
پرسیار: مرۆڤی ئاوەزمەند دەچێتە کوێ؟
دینانی: دەچێتە ئەو شوێنەی کە شیاوبە.
پرسیار: کەسە کە فاست فودی بیردەکاتەوە؟
دینانی: کەرە ئیدی.. فاست فود باشترە یان سفرەیەکی شاهانە.
پرسیار: کامە بوونی مرۆڤ بە چییە، و لە چی دایە؟
دینانی: لە ئاوەزمەندبوون دایە.
پرسیار: گەڕانکاری فیکری کە نەبە؟
دینانی: لەگەڵ مردوو جیاوازیەکی نییە، هەناسە دەدات، بەڵام مردووە.
پرسیار: بیرکردنەوەیەک کە جیهانی نییە؟
دینانی: زەرن.
پرسیار: بە بۆای تە ئەو چییە کە لە ڕاستی دا چاکە؟
دینانی: ڕەخنەیە.
پرسیار: لە فەلسەفەدا سەرسوڕمان هەیە..؟
دینانی: وابەستە نییە بە کەسەکەوە، فەلسەفە خەی سەرسوڕمانە.
پرسیار: مرۆڤ بە کام تایبەتمەندی دەبەتە هاووتەی خودا؟
دینانی: بە بوونە ئینسانیەکەی.
پرسیار: ڕەگای مرۆڤ بەرەو خودا لە کوێوە دەست پە دەکا؟
دینانی: لە خەیەوە.
پرسیار: ئەی ڕەگای خودا بەرەو مرۆڤ لە کوێوە؟
دینانی: لە خوداوە.
پرسیار: مرۆڤ؟
دینانی: مرۆڤ، ئاوەنەی جیهانە.
پرسیار: واتە؟
دینانی: جیهان لە من و تەدا دەردەکەوە.(هەنووکە ئەگەر مرۆڤ نەبووایە، ئەمە دەبوو؟ کەوایە مرۆڤ ئاوەنەی جیهانە).
پرسیار: زانین لە خەشەویستیەوە دە یان بە پەچەوانەوە، خەشەویستی

لە زانینەوە سەرچاوە دەگرێ؟
دینانی:هاوەاهن..خۆشەویستی بەبێ زانین بە مانایە.
پرسیار:کەواتە لە هەر شوێنێ کە بێنی خۆشەویستی بێ؟
دینانی:زادەی جۆرێک زانینە.
پرسیار:هێنوکە جیاوازی زانست و زانین؟
دینانی:زانین چەند بەشێکی هەیە وەک زانینی فەلسەفی..بەشێکیشی زانستە.
پرسیار:قیاسی لەژیکی؟
دینانی:لە بەهێزترین فیکرەکانە.
پرسیار:کەسێ کە بێ ژیانی مانایەک ناناسێ؟
دینانی:ناتوانێ بژی.
پرسیار:ئامانجی ژیان؟
دینانی:گەیشتنە بە بەختەوەری.
پرسیار:پەیوەندی ژیان لەگەڵ ئاوەز؟
دینانی:ئاوەز مانا بە ژیان نابەخشێ،ئاوەز مانا لە گیرفانی دەرناهێنێ،جیهان ماناداری و ئاوەز کەشفی دەکا.
پرسیار:مرۆڤی ئاوەزمەند؟
دینانی:هەمان مانا دەردەبڕێ کە کەشفی کردووە.
پرسیار:کەواتە مرۆڤیش کاشفە؟
دینانی:مرۆڤیش مانا دروست ناکا،کەشفی دەکا(ئەمەی دەیەم شتێکی دەقیقە گوێی بدەرێ).
پرسیار:ئاوەزی ماناساز؟
دینانی:ئاوەز ئەگەر مانا دروست بکا،ئیعتیباری کەم دەبەتەوە.
پرسیار:پشکەوتنی زانست؟
دینانی:کەشفی ئاوەز،پشکەوتنی مەعنەویەتیش کەشفی ئاوەزە.
پرسیار:کەمالی عەشق..لوتکەی عەشق؟
دینانی:واتە عەشقی کامە..بۆچی لوتکە..بێ عەشق..هێنوکە دەتەوێ چی بێی.
پرسیار:ئەم عەشقە کامێ هەمان ئیرادەی ئاوەزە؟
دینانی:نا عەشق عەشقە،ئەوە ئاوەز عەشق دەرک دەکات،(ببینێ ئەگەر ئاوەز نەبووایە عاشق دەبووی..ئایا کەرو پشیلە عاشق دەبن).
پرسیار:ئەمەی کە ئاوەز عاشقی باشترینەکان دەبێ؟
دینانی: ئاوەز، باشترین هەڵدەبژێرێ.
پرسیار:حەقیقەتی عەشق؟
دینانی:زۆر سەختە دەربارەی عەشق قسە بکەین.
پرسیار:لەگەڵ بوونی ئەمشدا..عەشق بە واتایەکی کورت؟
دینانی:دیاردەیەکی ئیلاهی یە.

پرسیار: ئەوەی لەم بارەوە لە کتێبەکانتان دا نوسیوتانە؟
دینانی: من عەشق بە بە ئاوەز ، بە مانادار نازانم.
پرسیار: ئەوە چییە کە لە هەوانگەی تەوە تێزێک بەهای نییە؟
دینانی: ئەگەر هەموو جیهان عەشق بێ، بەڵام خاڵی بێ لە ئاوەز، تێزێک بەهای نییە.
پرسیار: هەنوکە کەسێک کە بایەخ بە فەلسەفە بدات؟
دینانی: پەویستە باش بخوێنێتەوە و مامۆستای باش ببینێ، ئەوەندە بەسە.
پرسیار: فەلسەفەی خەرئاوا؟
دینانی: فەلسەفەی خەرئاوا زیندووە و بەبازی فەلسەفی فراوانی هەیە، و هەر یەکەیان شیاوی گرینگی پێدانە.
پرسیار: چەند ناوێک لە فەیلەسوفانی خەرئاوا؟
دینانی: دێکارت، سپینۆزا، هایدگەر، هگڵ..
پرسیار: لە هاوچەرخەکانیان؟
دینانی: فەکە، دەلەز.
پرسیار: عیرفان+تێی فەیلەسوف؟
دینانی: عیرفانی من فەلسەفەیە و دەبێ بە فەلسەفە لە عیرفان تێبگەین، من عیرفانم بە فەلسەفە قبووڵ نییە.
پرسیار: گرینگترینیان؟
دینانی: مەرگ ئەندێشی گرینگە.. مرۆڤ لە خودی خێدا مەرگ ئەندێشە.
پرسیار: مەگەر ئەمەی کە..؟
دینانی: بە ئاگابە.
پرسیار: کەل و پەلی ژگاریتان فەراهەم کردووە؟
دینانی: نا.. هەوە دەدەم.. بەڵام هەشتا ووون نییە کە..
پرسیار: لە شتە پێشیمانی؟
دینانی: بەڵێ! نگە لە قسەکردن لەگەڵ تە!

…وەرگێڕانی لە فارسییەوە: صباحی مەلاعەوەا

***هەموو پرسیارەکان نەکراون بە کوردی. وەرگێڕ**

سەرچاوە:
https://www.magiran.com/article/3934608

فرمێسکەکانم نابینرێن تەنیا خەم گـــــــــــــــوومم لێ هاژیانێ..8..خەدوانـــــــدنی: ستیڤان شەمزینی

بەشی هەشتەم..

ستیڤان: پیاوێکی سەرگەردانم و هیچ لە هونەری ژیانکردن نازانم، رقم لە ئەتەکەتی بەرجوازیانەیە و لەسەر هیچ شتێگ ئەقڕە ناگرم.
لیزا: کاتێک ژیان هەکارێک دەداتە بە مردن، تە سەد هەکار نیشانی مەرگ بدە بە ژیان!. لە پەنجەرەی ژیانەوە بە هەموو شتێک بڕوانە، بیـــر لە مەرگ مەکەرەوە، چـــوونکە ئەو هیـــچ پەنجەرەیەکـــی نییە بە روانین. پەویستە لە روانگەی ژیانەوە بە ژیان بڕوانین، چوونکە هیچ شتێک لە ژیان گرنگتر نییە بە تێگەیشتن لە خودی ژیان و چۆنێتی ژیانکردن.
ستیڤان: ئاخر پیاوێکی دەشکاوم و لە دەمی ئاوابووندام. چاپلن دەڵێت بە قەد پەکەنینی خەڵک بە گرتە کەمیدیەکانم بە خەم لە ناخەوە گریـــاوم. ئەمە هەمـــان داســـتانی منیشە، بە قەد ناســـکیی شیعرەکانم دەک لە ڕەحم چەقێنراوە، بە قەد میهرەبانیم بە کەسانی تر، ئازار دراوم. هەندەی پیتی شیعرەکانم غەدرم لێکراوە و دەم شکێنراوە. ئیدی ئاوا دەبم. ڕاستە ئاوابووم بەڵام لە ئاوابوونیشدا تابلۆیەکی جوانم.!.
لیزا: هیچ شەوێک کەتایی ژیان نییە، لە کەتایی هەموو شەوێکدا دیسانەوە خەڵـــدەت و مزگێنـــی بەرەبەیانێکی نـــوێ دەدات، ئەم پرسەیەش پەی دەوترێت هیوا کە هەرگیز نامرێت. هەرگیزیش بە ئومێد بە، لە یادت بێت جوانترین بارانەکان لە ڕەشترین هەورەکانەوە دەبارن.
ستیڤان: کاتم کەم ماوە لە ژیاندا، کاتێک بووم بەسووتوو لەگەڵ پاشماوەی یادگارییەکانم بژی، بەڵام کە بیرت کردم و من ون ببووم لە ژیاندا مەمێک داگیرسێنە و سووتانی منت بیر بکەوێتەوە.
لیـزا: نەخێـر هەمـوو ڕۆژێـک لەگەڵ یەکەم تیشکـی هەتـاو چـاوەڕێی

هەڵاتنی پێکەنینتم، هەموو شەوێک لەگەڵ یەکەم تریفەی مانگ چاوەڕێی وشکبوونی ئەسرینتم. ئاخر وەک گەڵایەک دەتیبنم بە رەشەبای پایز سەما دەکەیت و لەگەڵ یەکەم گزنگی بەهاردا لە دەی مندا دووبارە سەوز دەبیتەوە.
ستیڤان: بەم نزیکانە دەوڕەم و دەبمە بیرەوەریی. ڕۆژێک دەت بە تە دەبمە یادگارییەکی جوان، بەڵام پە فرمێسک. ڕۆژێک بانگم دەکەیت لە بری خەم شیعرەکانم وەڵامت دەدەنەوە. شەوێک مەمەک هەڵدەکەیت بە دیار یادەوەرییەکانی ئەم ڕۆژانەوە!. من لەرە نابم، بەڵام هەستت پەدەکەم تەنانەت ئەگەر لە دەی خەشتا ناوم بهێنی، من بەشەکم لە تە یان لە مێژووی تە، هەرچەند شنەبایەکی تەمەن کورتیش بم لە وجودی تەدا، بەڵام هەمیشە لە چاوەوانی هەڵکردنەوەی ئەم شنەبایەدا دەبیت. لە داخی گرانم من لەو شنەبایانەم یەک جار هەڵدەکەم و هەمیشە وەک خەیاڵێک و خەونێکی خەش لە چینی یادەوەریتدا دەمێنمەوە.
لیزا: تە مافت نییە بمریت، مانگ بە دەخەشیی ئاسمان تیشکی داوە، منیش بە خەشبەختی تە تیشکی تەمەنم پەخش دەکەم.
ستیڤان: ئای لە تە!!. دەزانیت تە چیت لە من کردووە؟ زەر زەر بە تۆندیی منت بە ژیانەوە بەستەتەوە، تەیت ناهێڵیت بمرم!. ئەگەر لە سەرەمەرگیشدا بم بانگم بکەیت بە ژیان بە راکردن بەرەو تە دەم، چوونکە ژیان واتە تە، واتە زەردەخەنە شەرمنەکانی تە، واتە ناسکی و نیانی تە، واتە ئامێزی میهرەبانی تە.
لیزا: زەرجار وەک باخچەیەکی پشتەی پە گوڵ خەت دەنوێنیت، زەرجاری تریش وەک درەختێکی ڕووتەڵ و زەو بە گەڵا!.
ستیڤان: تە نازانیت گەڵاکانی پێکەنینم هەموو وەریون. کەچی وەک پیرە درەختێکی بە گەڵا بە ڕووتی لەسەر پێی خەم وەستاوم، هەرچەند تەوریشیان لە دە و لەشم دابە قرنجاندوومی وشکی نەکردووم. گەڵێک ڕەشەبا و گەردەلوولم بزاند و خەم ڕاگرت لە بەردەم هەمەتی بە بزەییانەیاندا، کەچی ئەوە وا دەزانن ئەم وەریوییە تاوانی خەمە، وا تەدەگەن سوچی خەمە گەڵایەک بە قەدەوە نەماوە ببێتە سێیوانی ڕەبوارێکی عاشق.
لیزا: کەشەم ئەوەیە تە هەستت ناجوڵێت بە ئەو هەموو عەشقەی من، لە کاتێکدا ئاگرەکم و هەر گەم لە دەبێتەوە!! تە هێشتا حاڵی نیت عەشقت منی ژیاندەوە لە هەمان کاتدا کوشتوومی!!.
ستیڤان: من ئەو یوسفەم فەڕدراومەتە بیری تەنهاییەوە، زوڵەخاکەشم نەک وازی لە عەشقم هێنا بەڵکو یەکەم کەس بوو لە بیری کردم.
لیزا: زەرجار وەک جێنی مارکس ئارەزووم دەکرد پەککەوتەی سەر جێگا بیت بە ئەوەی خزمەتت بکەم و دنیا بم لە مانەوەت!، بەڵام هێنووکە

دەخوازم چاک ببیتەوە لەو نەخشییە!. پێی نوێ دەر بکەیتەوە تاکو باڵی فڕین پەیدا بکەیتەوە، ئیدی گرنگ نییە بۆ کوێ دەفڕیت، گرنگ ئەوەیە بتوانیت بفڕیت. بفڕێ بفڕێ بۆ ئازادیی خۆت بفڕێ، باڵندە نابێت بۆ ناوی خۆشەویستییەوە مافی فڕینی لە زەوت بکرێت.
ستیڤان: تاکە شتێک لە تەم بووەت ئەوەیە بۆ تایبەتمەندییەکانی خەمەوە منت خۆش بوێت، من بۆ نیازی عەشق لە دەرگای دەتم داوە، ناچار نیت دەرگاکە بکەیتەوە، بەڵام هەر کردتەوە خۆت دانە بۆ یاری قورس و ریسک و سەرچێی!!. من بەم جۆرە دەموەت بەمە نەو ژیانی تەوە و ڕۆژکانت بۆ تیشکی ئەوین ڕەشن بکەموە.
لیزا: دوو کەشەم هەیە، یەکەم تۆ لە مردن دەترسیت، دووەمیش نەخشییە جەستەییەکەت ناهێڵێت ریسک و گەمەی دژوار بکەیت، بۆ پێچەوانەوە زۆر جار بۆ لاوازیی دەتبینم لە بڕامبەر نەخشیدا.
ستیڤان: بۆ نەخشی ناچەمەوە، من کرمێک لە نائومێدیی هەناوی خواردووم! فرمێسکەکانم نابینرێن تەنیا خەم دەیانبینم و گومم لە هاژیانە!. چیرۆکی من چیرۆکێکە لە داستانە تراژیدییەکان، نە شکسپیر دەتوانێت بیکاتە شانۆنامە، نە کازانتزاکیس بۆی دەکرێتە ڕۆمان، نە گارسیا مارکیز دەرفەتی گێڕانەوەی دەت. نە هەلیدیش سیناریۆی وا غەمگینی کردەتە فیلم. من کۆی منداڵدانی ژان و نەوی ڕەسەنی دەسووتانم. ئەوەی دەیبینم دەزانم چییە، بەڵام کێشەکە ئەوەیە خۆک ناتوانن بگەنە نیوەی واتاکەشی، وەک ئەوەی بە زمانێکی هەساریەکی تر بدوێم.
لیزا: حەزم لە ئامۆزی پە میهری تۆیە، جەستەی تۆزیوم بە ئاگردانی ڕەحت گەرم دەکەموە، دەی پێاگەندەم لە ماڵی دەتدا دەشارموە، تینوێتیم لە کانیاوی چاوە بەهاریەکانتدا دەشکێنم، وەک کەترێکی بڵانە لە نەو پیاوەتی تەدا هەڵانێک بە خەم چێ دەکەم.
ستیڤان: دەتوانم تۆ لە شیعرێکدا بنووسمەوە، نا، نا، چی ئاوی دەریاکانە بکەمە حیبر، سینگی سپی چی ئەستێرە هەیە بکەمە لاپێ، هەشتا ناتوانم میهربانی و جوانی تۆ بنووسمەوە، ناتوانم نیوەی هەستی خەم لەو هەموو دەڤەدا جێگە بکەموە، چوونکە پانتایی هەموو کەون تەنگ و تەسکە بە بڕی عەشقەکەمان!!. ئاخر من لە دڵی تۆ هەڵدەقوڵێم جێگەڵە دەبەستم بە ناو ڕەحت، تەش لە عەشقی منەوە دەبارێی و ڕێچکە دەگریت بە ناو هەستم.

خەواندنی: ستیڤان شەمزینی

تێبینی:
ئەم تێکستە بەریتییە لە مانڵگ نێک دیالێگی دوو کەس، کەی

بەشکانی ئەم مانگانە لەنێوان 2010-2017 نووسراون. لە بەرگی دووەمی کتێبی "قوتووی عەتار" لاپەڕە 488-522 بەشێوەی کتێبی کاغەز لە ساڵی 2018 چاپ بوون

مەترسی لە پڕۆژەی یاسای میدیای ئەلیکترۆنی ئامادەکردنی: پارێزەر/ لوقمان مصطفی صالح

لەبەر ئەوەی چەمکی تاوانە ئەلیکترۆنیەکان چەمکێکی یاسایی و پانتای یەکی بەرفراوانی داگیرکردووە، بەهەی ئەو پێشکەوتن و گەشەکردنە بەرچاوەی تەکنەلۆژیاوە وای کردووە تاوانی ئەلکترۆنی و هەیکانی ئەنجامدانی زیاتر بێت، کەواتە پیویستی بەیاسایەک هەیە بۆ پاراستن و پارێزگاری کردن لەدام دەزگا ئەلکترۆنیەکان و کەسانی بەکارهێنەری، هەروەها پڕچەکرداری یاسا بەرامبەر ئەوکەسانەی ئەنجامی دەدەن، کەواتە دروستە بگووترێت کە کاری یاسا بریتیە :- لە ڕێکخستنی پەیوەندی نێوان(تاک و تاک) وە (دەوڵەت و دەوڵەت) وە (تاک و دەوڵەت). بۆ پاراستن و نەشکانی یاساکان سزا داندراوە، چونکە مرۆڤ بۆ سروشتی خۆی خۆپارست و خۆ وویستە، بۆیە پێویستە سزایەک هەبێت بۆ ڕێکخستنی کاروبارەکانی ژیانی ڕۆژانەی،لەگەڵ ڕێچاوکردن و پاراستنی مافی مرۆڤ و ڕەوشی میدیایی و ئازادی ڕادەربڕین.

بەڵام..لە گەڵ ئەوەشدا دەبێت ئەوە لە پێش چاوبگیرێت کە ئازادی کاری میدیایی یەکێکە لە گرنگترین شەوکانی ڕادەربڕین، لەبەر ئەوەی خاوەن پەیامە،چونکە پەیامی میدیا خۆی لە خۆیدا بریتیە… لە خزمەت کردنی کۆمەڵگە لە ڕێی ووشیار کردنەوەی تاکەکانی نەوکۆمەڵگە و چاودێری دەسەڵات و ڕەخنە گرتنی بنیات نەرانە و ئاشکرا کردنی فەسادی ئیداری لە دامود دەزگا حکومی و ناحکومیەکان بە ئامانجی گەشەپێدان و بەرەو پێش بردنی کۆمەڵگەیەکی یەکسان،دەبێت یاساکە بە ڕێکخستنی میدیایەت نەک کەت و بەندکردنی بیرورای ئازاد، بۆیە لەسەر دەوڵەت پێویستە کە فەزایەکی ئارام و ئازادی وەهای بۆ

فراهەم بەنێت و مافەکانی بەیاسا بچەسپێنێت تا بتوانێ بە هیچ ترس و فشارێک پەیامی خۆی بگەیەنێت.

کۆتا.. پرۆژە یاسای میدیای ئەلکترۆنی کەلە ئێستادا لە سەروبەندی پەسندکردنیەتی لە پەرلەمانی کوردستان، کە خوێندنەوەی یەکەمی بەکراوە، ئەو پێشنیازە یاسایە دەرفەتکی زەر و کراویان لەبەردەستدا بوو دەکرا پێش وەخت بە ئامادەکردنی راپەر بەشداریی میدیاکارانی خاوەن ئەزموون و پسپۆرانی بواری میدیا و نوخبەی یاساناسانی بواری میدیا، "هەرکشەپ"ی لە هەولێر و سلێمانی و دهۆک بە بە بکرایە، بە زیاتر دەوەستەندکردنی پێشنیازە یاسایەکە و بەهەندوەرگرتنی ڕاخنە و پێشنیازەکانی پسپۆرانی بوارەکە". پاشان خوێندنەوەی یەکەمی بە بکرایە.

هەرچەندە پرۆژە یاساکە خاڵی ئەرێنی و نەرێنی خۆی تێدایە، بەڵام بە داخەوە پرۆژە یاساکە مادەکانی یاسای تیرۆری ڕۆژنامەگەری تێکەڵکشکردووە، تێکەڵ و پێکەڵیەکی زۆری پێوەدیارە، بە جۆرێک لە ئامانجێکی خۆی لایداوە، هەڵبەتە (سەرنجی زۆربەی یاساناسانە) ئەگەر بەوانینە کە لە مادەی ١٦ دا سەرنوسەری وێبسایت و خاوەنی ئەکاونت و لاپەڕەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان سزا دەدات بە سزای ئەو تاوانانەی کە لە خاڵکانی (٢), (٤) ی مادەی چوارەمی یاسای ژمارە (٣) ی ساڵی ٢٠٠٦ی بەرەنگار بونەوەی تێقاندن(تیرۆر) لە هەرێمی کوردستاندا هاتوە، لە کاتێکدا خودی یاسای ناوبراو لە هەندێک مادەیدا مەترسیەکی حاشا هەڵنەگری تێدایە بەسەر مافەکانی مرۆڤ و ئازادی ڕادەربڕین و بنەما و پرەنسیپەکانی دیموکراسی لە هەرێمی کوردستاندا، بە تایبەتیش مادەی چوارەم کە سزای تا ١٥ ساڵ زیندانی دەسپێنێت بە سەر میدیاکاردا، واتە تاوانکان بە جۆری تاوانی گەورە داوەتە قەڵەم کە خۆی لە بنەمادا کەتنە واتە(جنح) لەم حاڵەتدا دادوەر دەتوانێ لە ٥ ساڵ تا ١٥ ساڵ زیندانی بسپێنێ بەسەر تەمەتباردا.پسپۆرێکی بواری میدیایی دەڵێت؛(ئەوەی جێی سەرنجە لەم یاسای بەرەنگار بونەوەی تیرۆردا کاری میدیا تێکەڵ بە تیرۆر کراوە کە لەڕاستیدا ئەو دوو خاڵەی پێیوەندیان بە کاری میدیاوە هەیە دەبو یاسای ڕۆژنامەگەری ژمارە ٣٥ ی ساڵی ٢٠٠٧ ی بە هەموار بکرایەتەوەو تاوانێ ئەلکترۆنیەکانیشی لەخۆ بگرتایە نەک لە نەو چوارچێوەی یاسای تیرۆر دابنرێت، جگە لەوەش کە لەم مادەیەدا دەستەواژەی لاستیکی تێدایە کە دەشێ بە خراپ بەکار بهێنرێن لە دژی کەناڵە میدیاییەکان و میدیاکاران).

بەڵێ پرۆژە یاساکە بە ناکامی لە دایک بووە و پێناچێت بتە بوون،

هەرزوو هووبەووی نارەزایەتی لەکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و سەرجەم میدیاکاران و تەکنەکۆلۆژیاتیکانی لەکوتوە،سەرجەمیان داوادەکەن ئەوپڕژیاسایە دەنگی لەسەر نەدرێت و هاکشرتەوە،چونکە ئەوە پشلکردنی ئازادیکانی تاکە،پێیان وایە ئەوە پاشگزبوونەوەیە لە بنەماکانی دیموکراسی وگرانەوەیە بە دیکتاتۆریەت، دەبتە هەی بەرتەسککردنەوەی ئازادی رادربڕین وپشلکردنی مافکانی مرۆق.

لەگەڵ ئەم نیشتیمانە دووبارە ببەتەوە بە نیشتیمان … لەنگستەن هیوز/ وەرگڕانی سەروەر عومەر

لەنگستەن هیوز (1902–1967)
وەرگڕانی: سەروەر عومەر

لەگەڵ ئەم نیشتیمانە دووبارە ببەتەوە بە نیشتیمان
لەگەڵ دووبارە ببەتەوە بەو خەونەی کە هەبوو
لەگەڵ ببەتەوە بە پشەوی دەشت و
بەشوەن مەنزگەیەکدا بگەت کە تیایدا ئازاد بت.

(ئەم نیشتیمانە هەرگیز بە من نیشتیمان نەبوو)

لەگەڵ ئەم نیشتیمانە ببەتەوە بەو خەونەی خەوبینەکان خەونیان پەوە دەبینی
لەگەڵ ببەتەوە بە سەرزەوینی پە تین و تاوی عیشق
سەرزەوینك کە تیایدا پادشاکان پیلانگڕی ناکەن و
ستەمگەران دەسیسە ناچنن
تا هەر کەسك لەلایەن سەرووی خەیەوە بچەوسنرتەوە.

(ئەم نیشتیمانە هەرگیز بە من نیشتیمان نەبوو)

ئاخ، لەگەڵ نیشتیمانی من ببێتە ئەو شوێنەی کە تیایدا،
ئازادی بە تاجەگوێنەی ساختەی وڵاتپەرستی ناڕازێنەوە
بەڵام دەرفەت و هەلی ڕاستەقینە بۆ هەموو کەس هەیە،
ژیان ئازادە و بەرابەری لەو هەوایەدایە کە هەڵی دەمژین.

لەم "وڵاتی ئازادیخوازانەدا" بۆ من هیچکات
نە بەرابەری هەبووە نە ئازادی

پێم بڵێ، تۆ کێیت کە لە تارکیدا لەژێر لێوەوە ورتەورت دەکەیت؟
تۆ کێیت کە باڵا پێشەکەت بەنێو ئەستێرەکاندا دەخشێ؟

سپیپێستێکی بێنەوای فریودراوی پەراوێزخراوم،
ڕەشپێستێکم کە داغی کۆیلایەتی بەسەر جەستەمەوەیە،
سوورپێستێکم لە سەرزەوینی خۆم دەرکراوم،
کێچبەرێکم چنگم لە هیوایەك گیر کردووە کە دەمەوێت پێی بگەم
بەڵام بەشی من بێجگە لەو پیلانە دڕینە نەفرەتییە، هیچی تر
نەبووە؛
کە سەگ ورگی سەگ هەدەدڕێت و بەهەڵز لاواز دەچەوسێنێتەوە

من کوەلاوێکی پڕ لە ئومێد و توانام
کە گیرەدەی ئەو نیرە دڕینە هەمیشەییە بووم
نیری بەژەوەندی، دەسەڵات، قازانج،
ماشینەوەی زەوی، ماشینەوەی زێڕ،
ماشینەوەی شۆوەکانی دابینکردنی پێداویستی،
خستنە سەرکاری خەڵك، وەرگرتنی حەقدەست و
دەستبەسەرداگرتنی هەموو شتێك بەهەڵی هەڵپە و چاوبرسیتیی مرۆڤەوە!

من جووتیارێکم –کراومەتە بەندەی خاك-
کرێکارێکم، فرۆشراو بە ئامێر
ڕەشپێستێکم، خزمەتکاری هەمووتان
من گەلێکم: زەبوون، برسی، بەدبەخت
تا بەئەمڕۆ ئاتاجی لەتێك نانم، سەرەڕای خەونەکانم.
تا بەئەمڕۆ لێدراو و بێچارەم، ئاخ، ئەی پێشەواکان
من ئەو مرۆڤەم کە هەرگیز نەیتوانیوە هەنگاوێك بۆ پێشەوە بنێت،
بێنەواترین کرێکارێك کە ساڵانێکی زۆرە دەست بەدەست دەگەڕێت.

لەگەڵ هەموو ئەمانەیشدا،
لە دنیایەکی کۆندا کە هێشتا بەندایەتی بۆ پادشاکان دەکرێت
من ئەو کەسەم کە خەو بە خەونە بنەڕەتییەکەمانەوە دەبینێت

ئەو کەسەی زۆر بەهێز، زۆر جوامێرانە و زۆر ئاستگۆیانە خەو دەبینێت
ئەو کەسەی ئازایەتییە پێ تین و تاوەکەی
لە هەر خشت و هەر بەرد و هەر دیراوێکی کێڵراوی زەویدا
کە ئەم نیشتیمانەی کردووە بەم وڵاتەی ئێستا هەیە
هێشتا ستران دەچڕێت.
ئاخ، من پیاوێکم کە سەرتاسەری یەکەمین زەریاکان گەڕاوم
بەدوای ئەو شوێنەدا کە ویستوومە ببێت بە ماڵم
من ئەو کەسەم بەندەرە تاریکەکانی ئیرلەند و دەشتەکانی پێڕەندا و
زەنوێرە سەرسەوزەکانی ئینگلستانی بەجێهێشت،
لە کەناراوەکانی ئەفریقای ڕەش هەڵکەندرا و
هات بۆ ئێرە تا "وڵاتی ئازادیخوازان" بونیاد بنێت.

ئازادیخوازان؟

کێ بوو وتی ئازادیخوازان؟ من نەبووم؟
بڵگومان من نەبووم؟ ئەو میلیۆنان کەسەی لەسەر هاوکاریی ڕۆژانە دەژین؟
ئەو میلیۆنان کەسەی تەقەیان لێ دەکرێت کاتێك مان دەگرن؟
ئەو میلیۆنان کەسەی هیچ حەقدەستکیان پێ نادرێت؟
هەموو ئەو خەونانەی بینیمانن
هەموو ئەو گۆرانییانەی چێیمانن
هەموو ئەو هیوایانەی پەنامان بۆ بردن
هەموو ئەو ئاهایانەی بەرزمان کردنەوە

- ئەو میلیۆنان کەسەی هیچ حەقدەستکیان پێ نادرێت-
  بۆجگە لەو خەونەی ئەمڕۆ نزیکەی مردووە.

ئاخ، لەگەڵ ئەم نیشتیمانە جارێکی تر ببێتەوە بە نیشتیمان

- ئەو وڵاتەی هێشتا نەبووە بەوەی دەبوو ببێت و دەبێت ڕۆژێك ببێت!-
  وڵاتێك کە تیایدا هەمووان ئازاد بن
  وڵاتی من
- وڵاتی بێنەوایان، سوورپێستەکان، ڕەشپێستەکان و من
  ئەوانەی ئەم نیشتیمانەیان کرد بە نیشتیمان،
  بە خوێن و عارەقەی نۆچاوان، بە ئازار و باوەڕ
  بەو دەستانەی کانزاکان دەتوێننەوە و بەو گاسنانەی لەبەر

باراندان
جارێکی تر دەبێت خەونە بەهێزەکەمان بگەڕێنینەوە.

بەڵێ، هەر ناوێکی ناحەز کە پێتان خۆشە لە منی بنێن-
پێڵای ئازادی هەرگیز ژەنگ هەڵناهێنێت.
ئێمە دەبێت نیشتیمانەکەمان،
لەو کەسانەی زالووئاسا بە ژیانی خەڵکەوە نووساون
وەربگرینەوە!

ئاخ، بەڵێ،
بە ڕاشکاوی دەیڵێم،
(ئەم نیشتیمانە هەرگیز بۆ من نیشتیمان نەبوو)
لەگەڵ ئەمەیشدا سوێند دەخۆم کە دەبێتەوە بە نیشتیمانی من!

لەنێو وێرانەی سەرچاوەگرتوو لە مەرگی ڕێگرەکانەوە
لەنێو دەستدرێژی و گەندەڵی، سەرانە و دزی و درۆکانەوە
ئێمەی گەل
دەبێت زەوییەکان، کانگەکان، کێڵگەکان، ڕووبارەکان،
چیا و دەشتە پان و بەرینەکانمان بەدەست بهێنینەوە
تەواوی ئەم شارە سەرسەوز و گەورانە و
جارێکی تر نیشتیمان دروست بکەینەوە!

دەقی شیعرەکە بە زمانی ئینگلیزی:
Let America Be America Again
Langston Hughes – 1902-1967

Let America be America again.
Let it be the dream it used to be.
Let it be the pioneer on the plain
seeking a home where he himself is free.
(America never was America to me.)
Let America be the dream the dreamers dreamed–
Let it be that great strong land of love
where never kings connive nor tyrants scheme
that any man be crushed by one above.
(It never was America to me.)
O, let my land be a land where Liberty
Is crowned with no false patriotic wreath,

But opportunity is real, and life is free,
Equality is in the air we breathe.
(There's never been equality for me,
Nor freedom in this "homeland of the free.")
Say, who are you that mumbles in the dark?
And who are you that draws your veil across the stars?
I am the poor white, fooled and pushed apart,
I am the Negro bearing slavery's scars.
I am the red man driven from the land,
I am the immigrant clutching the hope I seek—
And finding only the same old stupid plan
Of dog eat dog, of mighty crush the weak.
I am the young man, full of strength and hope,
Tangled in that ancient endless chain
Of profit, power, gain, of grab the land!
Of grab the gold! Of grab the ways of satisfying need!
Of work the men! Of take the pay!
Of owning everything for one's own greed!
I am the farmer, bondsman to the soil.
I am the worker sold to the machine.
I am the Negro, servant to you all.
I am the people, humble, hungry, mean—
Hungry yet today despite the dream.
Beaten yet today—O, Pioneers!
I am the man who never got ahead,
The poorest worker bartered through the years.
Yet I'm the one who dreamt our basic dream
In the Old World while still a serf of kings,
Who dreamt a dream so strong, so brave, so true,
That even yet its mighty daring sings
In every brick and stone, in every furrow turned
That's made America the land it has become.
O, I'm the man who sailed those early seas
In search of what I meant to be my home—
For I'm the one who left dark Ireland's shore,
And Poland's plain, and England's grassy lea,
And torn from Black Africa's strand I came

To build a “homeland of the free.”
The free?
Who said the free? Not me?
Surely not me? The millions on relief today?
The millions shot down when we strike?
The millions who have nothing for our pay?
For all the dreams we’ve dreamed
And all the songs we’ve sung
And all the hopes we’ve held
And all the flags we’ve hung,
The millions who have nothing for our pay—
Except the dream that’s almost dead today.
O, let America be America again—
the land that never has been yet—
and yet must be—the land where every man is free.
The land that’s mine—the poor man’s, Indian’s, Negro’s, ME—
Who made America,
Whose sweat and blood, whose faith and pain,
Whose hand at the foundry, whose plow in the rain,
Must bring back our mighty dream again.
Sure, call me any ugly name you choose—
the steel of freedom does not stain.
From those who live like leeches on the people’s lives,
We must take back our land again,
America!
O, yes,
I say it plain,
America never was America to me,
and yet I swear this oath—
America will be!
Out of the rack and ruin of our gangster death,
the rape and rot of graft, and stealth, and lies,
we, the people, must redeem
the land, the mines, the plants, the rivers.
The mountains and the endless plain—
all, all the stretch of these great green states—
!and make America again

شیعر/ با دوا کشتی بتبات … کاو عوسمان عومر

دواهمیین ملیش مائاوایکرد
ئئوارش لە زریایەکی قورمزیدا،،
سری خی هگرت،،
چاوی گلاکان ،،
لە نو پلی درختە تکانا،،
ئەبریسکنەوە،،
ئەتمبیلکان مرۆڤ وخسار ماندوکانیان،،
بە جە هشت،،
پردک تنها ئافرەتکی پو ماوە،،
وک ملکی تنیای بجماو، لسر ستونک ،،
پیش خرئاوابوون،،
بوارکان …
چندیش ماندوون، ئوندش،،
ئاسمان تینو بە زریای خوتوو،،
ئو پسلکانی…
بە بنمیچی ئاسمانو وستاون،،
لە بازنیکا دن و ئچن ،،
وک بی پیامکی پرادیسیان پبە،،
مخابن، کس لە پیامی پسلکانی…
خرئاوابوون نگیشت، ،
کنار چ، و تش تنیا لسر پردک،،
چند ترسناک بنی شنبای شتنت،،
تونلک برو بە دنگی،،
تنها زنگی ئامادکاری…
بە مائاوایی کشتیکی لنگرگرتوو ،،
لە چوانی کنارکا دنگ ئداتو،،
لرش نییت، بام چرپکانت…
بە گا وریوکانو دت،،
کات وستاو،،

لە ژوورەکا،،
لە قووڵایی خەوی ئابردوێک،،
شەپۆل شەپۆل ئەژێتە…
ئاوازی دووری خەر ئاوابوون،،
کەسیش نابینرێ،،
لە مەرگی تەنیایی شار،،
دارستانەکانیش ئەمشەو ،،
سەری خەیان هەڵگرن،،
دەڵێک لە حەسرەت هەڵشتنی ئەو،،
وەک سەربازی هەڵهاتوو،،
مەڵگەکانی ئارامی جێ دەهێ، ،
پشت ووتبوو،،
گەر مایتەوە…
لەگەڵ لەنگەرگرتنی،،
هەمان کەشتی سپی نوقم لە تەم ،،
تەش بمێنەوە،،
هەمان کەشتی شکەت و ماندوو،،
خەفەتی شاری هەڵگرتوە ،،
تەش بمێنەوە،،
گەر هەڵشتیشی،،
لەگەڵ هەمان کەشتی سپی نوقم لە تەما،،،
سەفەر کە،،
و گەر بەشت کرا،،
بەهەمان کەشتی..
بە جارێکیش بە،،
لە پایزێکی جەستە ئەرخەوانی،،
وەک گوڵە شەپۆل بردوەکانی دوای کەچت،،،
بەیتەوە.

وەنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئەڵمانی/
Willgard Krause
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەرگیراوە.

چیرۆکنووسی ناسراوی منداڵان کارنیلیا فونکە ... رۆزا شوان

لە پاڵ نووسەرە کلاسیکییەکانی ئەڵمانیا لە بواری ئەدەبی منداڵاندا، کە لە دەرەوەی ئەڵمانیادا لە جیهاندا ناسراون و ناوبانگێکی باشیان هەیە. چەند ناوێکی تازە دەرکەوتن کە رەگەزدێکی تازەیان تۆمارکرد، لە بواری زۆرترین ژمارەی فرۆشتنی پەرتووکی منداڵان دا لە جیهاندا. لە سەرووی ئەم نووسەرە تازانەوە، ناوی کارنیلیا فونکە دێت.
کارنیلیا فونکە لە بواری نووسین بۆ منداڵاندا دەرکەوت، جیاوازی لەگەڵ نووسەرانی پێشتردا هەیە. فونکە ریچکە شکێنێ و توانی ئەدەبی منداڵان لە ناوخەیەوە بگەیەنێتە جیهانی و بۆ سەر بەربەستی زمان و بیرکە باوکانی ئەدەبی منداڵاندا زاڵبێ، کە لەو سەردەمەدا باوبوون. تا گەیشتە ئاوەی کە خانەکانی بەاوکردنەوە جیهانییەکانی پەرتووک، کەبەکەیان لەسەر کەین و مافی ڕێپێدانی وەرگێڕان و چاپکردن و بەاوکردنەوەی پەرتووکەکانی دەکرد. کە لەی بکەن و مۆڵەتی وەرگێڕان و چاپکردنیان لەی وەربگرن.
لە ئەمەدا لە ئەڵمانیا، بایەخێکی تایبەتی و زۆر بۆ ئەدەبی منداڵان دەدرێ. بۆ نموونە تەنیا لە ساڵی (٢٠٠٥) دا، (١٨٠٠) پەرتووکی هەمجۆری منداڵانیان وەرگێڕایە سەر زمانی ئەڵمانی، بڕانبەر بە وەرگێڕانی (٥٦٩) ڕۆمان بۆ سەر زمانی ئەڵمانی.

چیرۆکنووسی ئەڵمانی، خاتوو (کارنیلیا فونکە) یەکێکە لە چیرۆکنووسە ناسراو و بەناوبانگەکانی جیهانی لە بواری چیرۆک و ڕۆمان نووسین بۆ منداڵان و بۆ لاوان.
کارنیلیا فونکە، جۆ پەنجەی لە ئەدەبی منداڵاندا دیارە. پەرتووکە چاپکراوەکانی بۆ منداڵان، وەریان گێڕاون بۆ سەر (٥٠) زمانی فەرمی جیهانی. زیاتر لە (٢٠) ملیۆن دانە، لە هەموو جیهاندا لە پەرتووکەکانی فرۆشراون.
(کارنیلیا ماریا فونکە) لە ڕۆژی (١٠/ دەسەمبەر/١٩٥٨) لە شاری (دارستین) لە باکووری راین و ستفالیا لە ئەڵمانیا لەدایکبووە. باوکی ناوی (کارل هاینز فونکە) یە دایکی (هیلمی فونکە) یە. خوشک و برایەکیشی هەیە.

کارنیلیا فونکە، کە منداڵ بوو حەزی لە وێنەکێشانی خەیاڵی و فانتازی دەکرد. قوتابخانەی بنەڕەتی و ئامادەیی لە شاری(دەرستین)ی زێدی لەدایکبوونی تەواوکرد.
بە درێژدان بە خوێندنی باڵا، رووی لە شاری (هامبۆرگ) کرد. بەوانامەی دپلۆمی لە لە پەروەردەدا وەرگرت. ماوەیەک وەکو نەخشەساز و ێنەکێش، نەخشەی دروستکردنی مۆزی دەکێشا و وێنەی بە پەرتووکی منداڵان دەکێشا. دوایی بە ماوەی (٣) ساڵ، لە پەیمانگای هامبۆرگ، بوو بە مامۆستای وانەبێژ و هونەری شیکاری و روونکردنەوەی وێنەی دەوتەوە.
لە دواییدا وەکو وێنەکێشکی شیکاری، وێنەی پەرتووکی منداڵانی دەکێشا. هەر لەرەوە خەڵیای ئەوەی کەوتە سەر و بەیاری دا، کە چیرۆک بۆ منداڵان بنووسێت. رووی لە جیهانی ئەدەبیاتی منداڵان کرد و بە شێوازێکی تازە، دەستی بە نووسینی چیرۆک بۆ منداڵان کرد و بەناوی کردنەوە.
ماوەیەکیش لە کۆمپانیەکی خەرخوازیدا، وەکو خەبەرخشێک گرنگی بە منداڵان دەدا.
کاری دەدانەوە و خۆشی خستنە دڵی منداڵانی پەنابەران و منداڵانی قوربانیانی شەڕ بوو.
کارنیلیا فونکە حەزی دەکرد کە بەت بە (فەکەوان) بناو لە دواییدا پلانەکەی گۆڕی و رووی بواری نووسین کرد. ماوەیەکیش وەکو وێنەگرێکی فەتۆگرافی کاری کرد.
فونکە لە زانکەی هامبۆرگ درێژەی بە خوێندن دا و لە ساڵی (١٩٧٩) دا، بەوانامەی باکالۆریۆسی لە بەشی زانستی شێوازی وانەوتنەوە وەرگرت.
هەشتا بە تەواوی خەی یەکلایی نەکردەوە و بەیاری ئەوەی نەدا، کە لە کۆ کار بکات و بەت بە فرمانبەر.. بۆیە بەیاری دا کە بچێت بەشداری لە کۆرسێکی تر بکات. وا رێکەوت ئەم کۆرسە بە دڵی فونکە بوو، دەربارەی وێنەی شیکاری پەرتووک بوو.
هەگری و خولیای چیرۆک نووسینی بە منداڵان، زاڵتربوو بەسەر خولیاکانی تریدا.
لەپاڵ حەزی نووسینی بە منداڵان، سیناریۆی بە زنجیرە درامای تەلەفزیۆنی (حەوت ئەستێرە) نووسی. دواتریش چەندین سیناریۆی تری بە دراماکان نووسی.
فونکە بە نووسینی چیرۆکی (گەورەی دزەکان) کە لە ساڵی (٢٠٠٠) دا نووسی و چاپیکرد و لە ئەڵمانیادا بناوی کردەوە. لە ساڵی (٢٠٠٢) دا وەریان گێڕایە سەر زمانی ئینگلیزی و لە ئەمریکا و وەاتانی ئەوروپادا بناوبانوە. ئەم چیرۆکە باس لە منداڵانی سەر

شەقامەکانی شاری (ڤینیسا) ی ئیتالیا دەکات، کە سەرکردەیەکی رەفتار و خوو نامۆ سەرکردایەتی دەکردن. تا ئێستا ئەم چیرۆکەی وەریان گەڕاوە بە سەر (٢٣) زمانی جیهانی. بە ماوەی زیاتر پێنج مانگ لە ئەمریکادا، لە سەرووی لیستی ئەو پەرتووکانەوە بوو، کە زۆرترین ژمارەی لە فرۆشرا. ئەمەش بووە هۆی ناوبانگ دەرکردنی کەرنیلیا فونکە و بووش بە هاندەرێکی باش بە ئەوەی کە فونکە درێژە بە نووسینی چیرۆک و رۆمان بدا، بە تایبەتیش چیرۆک بۆ منداڵان.

لە ساڵی (٢٠٠٣) دا، چیرۆکی (دڵی مەرەکەب) ی نووسی و چاپیکرد. هەر لەو ساڵەدا، وەریان گەڕایە سەر زمانی ئینگلیزی و لە ئەمریکا و ئەڵمانیا و بەریتانیا و کەنەدا و ئوستراڵیا و چەند وڵاتێکی تر بڵاوکرایەوە. هەموو چیرۆکەکانیشی وەریان گەڕاون بە سەر زمانی ئینگلیزی. هەگەر و خوێنەرێکی زیرەکی منداڵان و مەردمنداڵانیان هەیە.
لە ساڵی (٢٠٠٤) رۆمانی (سواڕەی ئەژدیها) ی نووسی و چاپیکرد و بڵاوی کردەوە.
کەرنیلیا فونکە لەگەڵ (رۆب فونکە) ی هاوسەری و کچێکی و کوڕێکیدا، کۆچیان بۆ ئەمریکا کرد.. لە ساڵی (٢٠٠٦) دا، هاوسەرەکەی بە نەخۆشی شێرپەنجە کۆچی دوایی کرد. و کەرنیلیا فونکە و هەردوو منداڵەکی بە یەکجاری لە ئەمریکادا مانەوە. لە شاری (لۆس ئەنجلس) لە ویلایەتی کالیفۆرنیا، لە ماڵێکی پێ لە پەرتووک دەژین. تەمەنی فونکە لە ئێستادا (٦١) ساڵە.. بەردەوامە لە نووسینی چیرۆک و رۆمان.
کەرنیلیا فونکە پێی وایە، کە هەرگیز چیرۆکەکان کۆتایان نایات. لە لاپەڕەی یەکەمدا دەست پێدەکرێن و لە دوا لاپەڕەدا کۆتایان دێت. پەرتووکەکانیش لە ئامێزیان دەگرن. بەڵام چیرۆکەکان درێژیان هەیە و کۆتایان نایات.
تا ئێستا کەرنیلیا فونکە، زیاتر لە (٤٠) پەرتووکی چیرۆک درێژی بۆ منداڵان و رۆمان و چەندین سیناریۆی بۆ زنجیرە دراما تەلەفزیۆنییەکان نووسیوە. ئەمانەی خوارەوە ناوی هەندێک لە پەرتووکەکانێتی:
١ـ زنجیرەی (راوکەرانی تارمایی).
٢ـ زنجیرەی (مریشکە کێوی).
٣ـ سیانەی (دڵی مەرەکەب ٢٠٠٠،خوێنی مەرەکەب ٢٠٠٥،مردنی مەرەکەب ٢٠٠٧)
ئەم چیرۆکە کراوە بە فیلمی سینەمایی.

٤ـ لە پشت پەنجەرە ئەفسوناویيەکانەوە (١٩٨٩).
٥ـ دوو جادووگەری دەندە (١٩٩٤).
٦ـ شازادە ئەزابيلا (١٩٩٧).
٧ـ سوارەی ئەژدیها (١٩٩٧).
٨ـ هاوڕێ قەڵەوەکان (١٩٩٨).
٩ـ میک و مولە رەژئاوای دەندەدا (٢٠٠٠).
١٠ـ گەورەی دزەکان (٢٠٠٠) لە ساڵی (٢٠٠٦) دا، کرایە فیلمی سینەمایی.
١١ـ سوارەکی نامەی بەناو (٢٠٠١).
١٢ـ زەرترین بڕیانی دەندە لە جیهاندا (٢٠٠٤).
١٣ـ میک و مولە ئاسمانی دەرەوەدا (٢٠٠٤).
١٤ـ ئەو لە بەردە (٢٠١٠).
١٥ـ ڕوونەاکی مانگ (٢٠١٢).
١٦ـ سوارەی تارمایی (٢٠١٢).
١٧ـ چەقاوەسووکانی هاوین.
١٨ـ سەرجەم پەرتووکە چاپکراوەکانی لە چیرەک و ڕەمانەکان لە (٤٠) پەرتووکن.
کەرنیلیا فونکە، وەنەکەشکی باشیس بوو، چەند پشانگایەکی وەنەشی کردەوە.
شایەنی باسیشە کە تا ئێستا، کەرنیلیا فونکە، چەندین خەاتیان لەسەر چیرەکەکانی پشکەش کردوون. لەوانەش: خەاتی بەرزی میدالیای خاچی ئەمانی، خەاتی مانگا خوەنەرەکە، خەاتی پەرتووکی ئینجیلی. خەاتی فانتازی لە شاری فیسلان ـ ئەمانیا. چەند خەاتەکی دیکەش، کە لە لایەن کەمپانییەکانی چاپ و بڵاوکردنەوە و سینەماوە پشکەشیان کرد.
لە ساڵی (٢٠٠٥) دا گەڕاری (تایم)ی ئەمریکی، کە سەد کەسایەتی ناوداری جیهانی هەبژار، کە لەسەر ئاستی جیهانیدا، کاریگەریان هەبوو لەو ساەدا، یەکێک لەو سەد کەسانە خاتوو کەرنیلیا فونکە بوو.

ڕەزا شوان
نەرویج: ١٨/ ئاوگوست /٢٠٢٠
(*) بە نووسینی ئەم بابەتە سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی و نەرویجی وەرگرتووە.

نەخشەی ئەوین … ستار ئەحمەد

تارمایی چۆك وەك زوڵفی تارت
رووەمەتم دەکا بەنەخشەی ئەوین
پرشنگی نیگات دەدرەوشێتەوە
دەبێتە سەدا ی بزەو پێکەنین
……..
پرچی ڕەشمارت هەورێك سیایە
ئاسمانی دڵم دادەگرێت بەقین
تووڕەیی ناخت لەگوڵ دادەبێ
لەبیرت دەچێت بۆ یەکتر دەژین
……
لەڕەی مەمکانت چوون گوڵی بەهار
بەدەم شەمااڵی تاسەوە دەگرین
هەناوت جۆشی بەکوڵ هەڵدەستێ
حەزت وەهایە بۆ یەکتر بمرین
……..
دەڵێی زریانی ناوەختی شەوی
هەڵدەکەی بەسەر برینی جەرگما
عەشقت هۆلانەی مەڵێك تەریوە
گۆ دەگرێت لەنێو پەرستگای سەرما
……..
چەندە بەنازی و ئاوازی تاسەت
خۆزگەی ژیانمان دەگوزێتەوە
دوێنێ لەخۆا پشتت تێکردم
ئەمڕۆش خەریکە سوێم بێت بێتەوە
……..
چییە گۆانی حەزو ئارەزووت
لەهەست و دید ت سەرم سوماوە
ساتێك بارانی وەرزێکی ئاڵی
دەمێك وەك گۆکان گێت هەساوە

ستار ئەحمەد

•

پەلیسەك بیر لە ئایندەمان دەكاتەوە! … ڕۆژگار عومەر

ئەو ئەندام پەرلەمانانەی واژیان كرد لەسەر (پڕۆژەی یاسای ڕێكخستنی میدیای ئەلكترۆنی لە هەرێمی كوردستان – عێراق) بەشی زۆریان وەكو فەرمانی حیزبیی واژیان كرد، هەندێكیشیان لە بەر بەرژەوەندی خۆیان لە تێگەیشتن لە مەترسی ئەم جارە پڕۆژانە. ئەمانە هەموو لە ڕوون كردنەوەكانی كەشانەوەی ئیمزاكان دیارە، ئەو بەشەی كە بە فرمانی حیزبیی دەیكەن بە دنیایی سوور دەبن لەسەر بردنە پێشەوەی ئەم پڕۆژەیە، مەسەلەكە " قەناعەت" نیە، مەسەلەكە "ئەرك و فەرمانە"، كە زۆربەیان بەوانەشی زۆر دەروشانەو كەلەقانە حیزبایەتی دەكەن، نازانن ڕۆژگارێك دێت خەشیان دوور نیە ببنە قوربانی ئەو دەخێی كە یاسای لەو بابەتە دروستی دەكات.

پەرلەمانی كوردستان، بەشی زۆری ئەندام پەرلەمانكانی هەموو خولەكانی بەوەی ئێستاشەوە؛ هەلقوڵاوی ئەندێشەو خەمێك نین كە ناوی "ماف" یان " ئازادی" بێت. هەموو دەزانین كەدی ئەندام پەرلەمانی بریتیە لە یەك ووشە "بەرژەوەند"، تەنانەت هەموو هاوڕاتیان و خوێنەرانیش دەزانن ئەوەی وتم شتێكی تازە نیە، ئەندام پەرلەمانكانیش ئەوە دەزانن ولای زۆربەشیان ئاسایی و بە " زیرەكی" لە قەڵەم دەدن.

ئەوەی لەم بابەتە جێ ی مەترسیو نوێیە: عەقڵی پشتەوەی نوسینی پڕۆژەكەیە. كە وا دەكا ئەو پەرلەمانو كەسایەتیكانی ببنە ڕووی پشەوەی پڕۆژەیەك كە لەوان گەورەترە، پەرچەكردارێكیش كە هاوڕاتیانی كوردستان نیشانی دەدەن دژ بەم یاسایە هەر بەسەروچاوی ئەندام پەرلەمانكان دەتەقێتەوە، لەم كردارو پەرچەكردارەدا، ماستەرمایندی پڕۆژەكە، عەقڵی پشتەوەی پرۆژەكە كەمتر تیشكی دەچێتە سەر.

ئەو عەقڵەی لە پشتی ئەم پڕۆژەیە وەستاوە: مەرج نیە یەك حیزب و

یەك كەسایەتی حیزبی یان حكومی بێت، بەڵكو بریتیە لە كۆكتێلێك لە نزیك بوونەوەی حیزب و كەسایەتیەكان لە هەندێكی نوێدا، ئەگەر لە دیان هەندیتریش هاوڕا نەبن، بەڵام لەوێدا هاوڕان كە خشتەكی نوێ بخەنە ئەو ئەجێندا و تەوانینی سیستەمەكە لە سەر دەخی بەرهەمهێنەر بونی خەڵكی لە " ئازادی ئادرێبین"، بە تایبەتی كە میدیای ئەلیكترۆنی (بەو كەم كۆیانەشی كە هەیەتی) سنورەكانی ئەم ئازادییەی بە ئادیەك فراوان كردوە كە بێتە فشار لەسەر سیستەم و هەردوو حیزبی سەرەكیش هاوڕان كە بەربەستەكانی ئازادی زەرترو زەرتر بكەن.

ماهیەتی عەقڵی پشتەوەی ئەم پڕۆژەیە؛ ئەگەر لە دەستی بێت بەیانی ئیعلانی " ئەحكام عورفی"دەكا لە وڵات، پەویستی بەم یاسایەو ئەتەكەتی شانگریلاكانی پەرلەمانیشی نەدەكرد. هەمیشە بە یەك گەیشتنی مەنتاڵیتی سەربازی لە گەڵ ئایدەلۆژیای "حوكمی خەڵك" مەیلەكیتر دەخاتە سەر مەیلە جەراو جەڕەكانی ئەزمونەكانی تاكەڕەوی! یاسای دژە تیرۆر نوێنەرایەتی دەخی سەربازی وجەنگ دەكا، لە رووی ئایدیەلۆژیەوە " حەرامكردن" كردنی قسەو رەخنە ئاستەوخۆ "موقەدەس" دەگەڵ نەتەوە نوكایەی سیاسەت كە ئەمەش خشتی سەرەكی هەڵە ژەمەكی شمولیە .
لەسەردەمی بەعسدا : بە تایبەتی دوای دەڵانی شەڕی كوێت و دامانی هەیبەتی دەسەڵات و حیزب، بەعس یاساكانی توندتر كردوە. ئەو دەمی بە شێوەیەكی بەربڵاوتر خەڵكیان دەگرت لەسەر نوكتە كردن یان جوێندان لەسەر سەدام .سزا هەرە باوەكە زمان بڕین بوو كە تائێستا چەندین دەكیەمەنتەری لەسەر دەركراوە. ئەم پڕۆژە یاسایە هەمان دیدگای " زمان بڕینەوەكەی"سەردەمی سەدامە، كە هیچ مەكیاژێكی پەرلەمانیی ناتوانێ پێوەندی ئەم دوو یاسایە بشارێتەوە لە رووی ئامانج و لە رووی عەقڵیەتی پالیسیی پشتەوەی هەردوو یاسا.

ئەمە لە دووڕیانێكی هەستیاردایە، لە كاتێكدا كە ناسیونالیزم یەتەبیاكانی لە زەینی گشتیدا یەك لە دوای هەڵدەوەرە و هێز لە دوای هێز قەیرانەكانی ئەم جەرە لە حوكمانی قوڵتر دەبێتەوە، ئەو دەت و ئەم شكستە تەرجومە دەكا بە "سەركوت" و دەیخاتە ئەستۆی هاوڕاتیان و ئازادیەكانیان پڕەو باڵ دەكات.ئەمەش لەم دوێیانەدا بڕاری ئەوەمان هەیە گوڵەیەكی ئەم بەربەریەتە بین لە پڕۆژە یاساو لەگەڵمین عەقڵیەتی پالیسی و سەربازی دوا هێزمان بە دروست بكا، بڕاری ئەوەشمان هەیە ئەو مافە كەمانەی لە دەستمان ماوە بەرگری لێبكەین.

بەدیل چیە؟ ... شوان حەسەن

مناڵکان!
با ئەو جۆگەیە بگەین/ کە خونمانی پێدا دەڕوات/ با ئەو زەمینەش بگەین/ کە چاو کاسەسەر دەخوات /
ئەوجا کەگەی ڕووناکیتان نیشان دەدەم/ ئەو جا وەرزی دروێنەتان بەست دەکەم
(پەشەو)

بەگومان زۆر ناخۆشە کاتێک ڕەخنە لە دەسەڵاتێک دەگری کە لە هەموو تاقیکردنەوەکاندا سەرکەوتوو نەبووە و هەموو شتێکی دەڕاندوە.. کەسێک بڵێت و لە سەدەی بیست و یەک و لە ناو ئەو هەموو پێشکەوتنە گرنگانەی ڕۆژانە لە جیهان وەبەرهەم دێن لێت بپرسە ئەڕە جۆگرەوە چیە؟ یان چارەسەر چیە؟ ئەوە نیشانەی ئەوەیە ئەو کەسە دوای ئەو هەموو ماوەرانییەی بەسەریدا هاتوە نایەوە خەی لەو دەسەڵاتە جودابکاتەوە! سەرەتا دەبێ ئەوە بزانی بێ ئەوەی بێ دوای جۆگرەوەدا بگەڕی پێویستە خاوەنی کەسایەتیی خۆت بی، واتە دەبێ تاکەك بی لە واتا و گرنگیی ناسنامە بگەی چونکە کێشەی تۆ لە نەبوونی ناسنامەدایە.

خەباتی چەکداریی:

ناچمە ناو ئەو مەڕووە دوور و درێژەی خەباتی چەکداریی بەکو بە خەرایی چاوەك بە قەناغی هەشتایەکاندا دەخشێنین، چونکە ئەو قەناغە کاریگەریی ڕاستەوخۆی لەسەر ئەو بارودۆخەی ئێستا هەیە، هەرچەندە وا پێویستە کە وەك قەناغێکی بەسەرچوو خوێندنەوەی بێ بکرێ، بەڵام بەداخەوە خەڵکانێك ئەو مەڕووە بە چەندین خوێندنەوەی "ئۆگریی"ی زۆر هەڵدەسەنگێنن کە لە خوێندەوەی مەڕووداو ئەو ڕێبازە بە تەوایی ڕەتکراوەتەوە، تەنها ئەو جۆرە ئۆگرە ئەندێشەیانە لە دەقە ئەدەبیەکاندا دەبینرێن و ئاسایین 'ئۆگر ئەوهامان بکردبا و خۆزگە ئەوهامان بکردبا و... تد'، یان بە زانیاریەکانی ئێستا هەڵسەنگاندن بە ئەو کات بکەین، یان بڕاوردی وەاتە داگیرکەرکان بە وەاتی خۆمان بکەین کە لە خانەی وەاتە داگیرکراوەکانین، (لە کاتێکدا بڕاودکردن ئیدی ناچێتە خوێندنەوەی مەڕوویی) بەگومان

ئاگر مرۆڤ سەیری ئەو وەتە داگیرکراوانە بکا کە بەرگریان نەکردوە ئەوجا لە گرنگیی خەبات و جیاوازییەکان دەگا، راستە خەباتی چەکداریی بە شادەماری ئەو قەناغە هەژماردکرە بەڵام شەوازەکانی دیکەشمان تاقیکردنەوە، خەباتی نهێنیی، خۆپیشاندان، بەبەعسی نەبوون، لەبەرنەکردنی بەرگی جێش شەعبی، نافرمانیی گشتیی، بایکۆت بەو سادەییەی کە دەمانزانی و.. تد، بەجگە لەو نەریتە چەکداریەی پشتاوپشت بەمان مابوە ئەدەبێکی باویشمان هەبووە هەمیشە بە نووسینە ناوخۆیی و وەرگێڕاوەکانیەوە هانیداین بە زیبروزەنگ کەشکانمان چارسەربکەین، بە داکۆکیی وەرەگرە لەسەر ئەو قەناغە.. دەزانم لە نەو هەزکانی باشوور کەموکوڕیی هەبووە تا رادەی ناپاکییش جا چ لە نەوان خۆیان چ لە بەرانبەر هەزکانی پارچەکانی دیکە، پێش ئەوەی لێکدانەوەی بە بکەی دەبە لەو راستییە تێبگەی کە ناپاکیی و یەکدی کوشتن و چاڵ هەڵکەندن بە یەکدی کارێکی ئاسایی بووە لە مێژووی خەباتی کوردایەتی، وەک گوتم ئەوە پێیوندیی بە ئاستی ڕۆشنبیریی میللەتەکەمانەوە هەیە. پاشان ئەمە قسە لەسەر جگرەوە دەکەین، ئایە ئەمە چ بژاردەیەکمان لە پێش بووە، سەربازیی، چەکداریی خۆفرۆش، راکردن لە سەربازیی، پێشمەرگایەتی، کەمبوون ئەوانەی هەگای هەندەرانیان هەڵدەبژارد ئەویش بە هەی ئەوەی کەمتر ئاشنایەتییمان لەگەڵ دەرەوەی سنووری خەمان هەبوو، پێم بڵێ کامەمان هەڵبژاردبایە؟

حیزبی بەعسی دەندە دێویست لە هێی بەعەربکردن و بەبەعسیکردن و ڕاگواستن ناسنامەی نەتەوەییت بسڵێتەوە، ئایە چۆن شکڵی خەت بەرانبەر ئەو دەندەیە دەپاراست؟ ئەوانەی ئێستا ڕەگچارەی دیکەیان پێیە پێویست ناکە دوێنی بە چاوی ئەمڵێ بخوێننەوە.

لایەنگران و خەباتکارانی ئەو قەناغیش کە باوەڕیان وایە ئەوەی ئەوان کردوویانە بەجگە لە پێناو پاراستنی شکەمەندیی خەڵکەکەیان هیچ ئامانجێکی دیکەیان نەبووە، ئەوانیش بە چەندین ئاگر وەڵامدەنەوە، یەکێک لەو ئاگرانەی بە بەوای خەم زەر لەژیکییە ئەویە کە ئاگر خەباتی چەکداریی نەبووایە ئەوە دەبووایە زەرینەی گەنجەکانمان ببنە سوتەمەنیی شەڕی عەراق و ئێران، ئاگر ئەو کات دەتتوانی لە سەربازیی رابکەی یان ببێ جاش یان سەربازییەکەت لە شوێنێکی گونجاو بێ.. ئەوە هەیەکەی بە ئەوە دەگەڵتەوە کە خەباتی چەکداریت هەبووە، کە دەڵێ ئاگر خەباتی چەکداریی نەبووایە بەرەیەکی جەنگ لە کوردستان نەدەکرایەوە، بە تێگەیشتن لەو ئاگرە،

مـــرۆڤ دەتـــوانێ چـــاوەک بێ مـــژووی ئـەو گـەلانـەدا بخشـنێ کـە بـەرەنگاریـیان نـەکرد بـەرانبـەر بـە هـێزی داگیرکـەر.

لـە گـۆرانـەوەی قـۆناغی خـەباتی چـەکداریی مـەبـەستم ئـەوە نـیـیـە لـەسـەر سـەرجـەم سـەرکـیـیـەکـەی "گـۆرانـەوە" قسـە بکـەم: ١- راستگـۆیی. ٢- زمانـەکی ئـەدەبیی. ٣- پاشخانـەکی زانستیی و زانیاریی. دەبـێ بـێم بـەداخـەوە بـە دڵگـەمـن "گـۆرانـەوەکـان" ئـەو مـەرجـانـە پـەدەکـەنـەوە. ئـەوەی دەمـەوێ وەک دژێـک قسـەی لـەسـەر بکـەم پـتـر خـاڵی هـانـدان و جـوانکردنی زەبروزەنگـە، پـەیست ناکا بـەو شـێوەیـە وا لـە نـەوەی نـوێ بکـەین هـەنـدێ ئـەشقی چـەک و زەبروزەنگ ببـن، ئـەو هـەموو بیرهـەنانـەوە ناپیشـەیی و نـەشـارەزایـیـە وایکـردوە کـاریگـەریـیـەکی نـەرێنیـی پـتـر هـەبـێ لـە کاریگـەریـیـە ئـەرێنیـیـەکـە، ئـەوە وایکردوە مـرۆڤ پـتر باوەڕی بـەوە هـەبـێ کـە زەبروزەنگ چارەسـەرە، ئـایـە مـەبـەست لـە گـۆرانـەوە چـیـە؟ خـەزگـە ئـەو گـۆرانـەوانـە ئـەزموونـەکی کـەسیی بـان و نـەوەی نـوێ لـە ژیانی رۆژانـەیان سوودەکیان لـێوەرگرتبان.

بـەیـە سـەرەتا بـە خـەم داوای لـێبـووردن دەکـەم ئـەگـەر کـاریگـەریـیـەکی نـەرێنـیـیم لـەسـەر کـەسـێک هـەبـووبـێ و واملـکردبـێ زەبروزەنگی پـتر وەک چارەسـەرێک دیـتبـێ یـان زەبروزەنگم لـە لای جوانترکردبـێ، گـۆرانـەوە بـە چـەک گـۆرانـەوەیـە بـە کوشتنی مـژووە، ئـەمـە هیچ پـەیوەسـتیـیـەکمان بـەوە نـیـیـە بیر لـەو چارەسـەرە بکـەیـنـەوە بـەکـو پـەیوەسـتـێ واز لـەو میراتـە بهـێنین و لـەگـەڵ سـەردەم و جیهانبینیی نـوێ خـەمان بگونجـێنین. زۆر هـەڵـەیـە کاتـێک کـە ئـەو هـەموو ڕەگـەچارەیـەمان لـەبـەردەسـتـێ بیر لـەو چارەیـە بکـەیـنـەوە، کـە پـەشوخـتـە دەزانین هـەرچی هـەمانـە دەیدەڵـێنین، ئـەوەش کـەشـمـەکـێ بـە خـەی و یـەکلاکردنـەوەی خـاڵی گرنگی مژارەکـەی منـە، چـەک تـەنهـا مـاوەڕانـیـیـە، ئـەوانـەی کـە دەشـێـن ڕووخـانی دەسـەڵـاتی کوردی تـەنها بـە چـەک دەکـرێ.. بـە بـاوەی من ئـەو خـەڵکانـە کـەشـیـەکی دەڕوونـیـیان هـەیـە و هـەم چـێژ لـە کوشتن وەردەگرن هـەم لـە بـەکوشتدانی ئـەوانـیدی. جـەگـرەوەی ئـەو دەسـەڵـاتـە تـەنها پـەیوەستی بـە هـەشیاریی تاک هـەیـە و هـەنـدێ ئـاماژ نـیـیـە، ئـەگـەر زەرینـە هاوەڵـابن دەبـێ لـە شـوێنـێک دەست پـێبکـەین، کـە چیدی خـوێن نـەڕژێ، بـە ئـەوەی دووبارە باوەڕی خـەڵک بـەدەست بـێنـیـنـەوە دەبـێ بـە وردیی کار لـەسـەر خـاڵی جیاوازی نـەوان بـەرژەوەنـدیی دەسـەڵـات و بـەرژەوەنـدیـیـەکانی خـەڵـک بکـەیـن، گـرنگـە خـەباتکردنمان بـەو ئاراستـەیـە بـێ کـە ئـەمـە خاوەن ئـەو نیشتیمانـەین نـەک ئـەو دز و گـەندەڵـانـە. بـە ئـەوەی بـەرژەوەندیی خـەڵـک نـەکـەین بـە سـووتـەمـەنی ئـەوە دەبـێ دروشمـی ڕووخـانی دەسـەڵـات و ئـەو سیسـتـەمـە بگـۆڕین بـە گـۆڕین و چارەسـەرکردنی بـەڵـام بـە مـەرجـێک نـەچیـنـە ناو

سیستەمەکە چونکە هەرگیز ناتوانین گۆڕانکاریی و چاکسازیی تێدا بکەین بە بێ ئەوەی گۆڕانکارییەک لە ناو کۆمەڵگەدا بکرێ، بە کورتییەکەی با تاوانی ئێستا نەخرێنە ئەستۆی رابردوو، ئەوەی گرنگ و پرسیارە ئەوەیە کە ئایە لە دوای راپەڕینەوە تا ئێستا چیمان کردوە دژ بەو دەسەڵاتە؟

دوو بۆچوونی بەرایەتی و یەک سیستەم:

لە دوای ٣١ی ئابەوە ئەو هەڕەمە بۆتە دوو ئیدارە، پاش ئەوەی هێزە دژەکییەکان ناو ماڵی حیزبە کوردییەکانیان ڕەکخستەوە (کە ئەوان بە ئەوەی سڕینی خاڵێک بوروژێنن دژێن ناو ماڵی کورد) دیارە زۆرینەمان ئەو ڕاستییە دەزانین کە ئەوان مەبەستیان چیە و ئەو لەکنزیکبوونەوەیە چۆن بەکاردەهێنن، چونکە ئێگەر مرۆڤ لە کەشی نەوانیان تێبگا کە دەسەڵات و ئابووریی ئەوە لەوەش تەدەگا خاڵی هاوپەیمانێتییەکە و ئاشتبوونەوەشیان هەر لەسەر ئەوەیە.
هەشتنەوەی دوو دەڤەر یان دوو بۆچوونی ئێگەر بە شێوەیەکی ووکەشیش بە ئەوە بە ئەوان سوودێکی زۆری هەیە، دیارە لەو یارییەش پارتی لە دوای چەندین هەکەوتن و ململانێی پاوانکاریی گرووکەی لە یەکێتی بردەوە.. جا ئەوە چ بە یارمەتیی دەست و لایەنگرانەکانی بە لە ناو یەکێتی و گۆران کە بەشێکی لەیان کێیە و هەمیشە کار لەسەر کەینی ئەوانیدیکەش دەکا.. چ بە هەی ئەوەی هەر لە سەرەتاوە جەلال تاڵەبانی سەرکایەتیی عێراقی هەبژارد لە جیاتی هەرەم و گۆڕپانکەی بە بە کەشە ڕادەستی پارتی کرد، هاوکاتیش پشتیوانە دەرکییەکەی پارتی زۆر بەهێزترە چونکە ئەوەی هێزە دەرکییەکان لە پارتی بەدەستیان دەکەوە لە لایەنانی دیکە بەدەستیان ناکەوە، ئاخر پارتی هەمیشە دەستکی بۆئەمەک و سوودمەندتر بووە بە دەسەڵاتە نەیارەکانی ناوچەکە، هەر بە نموونە با یەکگرتووی ئیسلامییتان بەبیر بهێنمەوە؛ هەرچەندە لەگەڵ (ئەکەپە) لە ناو یەک بازنەی (ئیخوان موسلیمین) دان بەنام هێشتا هێندەی ئەردەگان سوود لە پارتی وەردەگرێ لە یەکگرتووی وەرناگرێ، یەکگرتوو تەنها لە ڕووە ئیسلامییەکەیەوە سوود بە ئەردەگان دەگەینە کەچی پارتی لە هەموو ڕووەکانی ئیسلامیی، کوردایەتی، ئابووریی و جوگرافیاییش.
سەرەڕای ئەوانەش ململانێیەکانی ناو دەڤەری سۆز تا دێهات یەکێتی لاوازتر دەکرد، گەرچی بزووتنەوەی گۆران لە سەرەتا وەک جگرەوەی هەردووکیان دەرکەوت بەنام پاشان بە زۆرینەی خاڵێک ئاشکرابوو کە نەک هەر ئەوە نییە بەکو بەشکیشە لە پێسەی پاراستنی سیستەمەکە، ئیدی مەترسییە گەورەکانی زوو لە پارتی دوورکردەوە و ململانێیەکەی

پتر گواستەوە ناو گۆڕەپانی دژەڕی سۆوز تا بڕە بڕە مەرجەکانی خۆی بخاتە سەر هەردووکیان، بەوەش پارتی کاژێکی دیکەی فڕێدا، ناکرێ ئەوەشمان لەبیربچێ کە هەرچەندە بزووتنەوەی گۆڕان دژی هەردووکیان بوو بەڵام هەرگیز دژی سیستەمێکە نەبووە، تەنگەیشتن لەو خاڵە گرنگە ئەمەی خستەوە ناو گەمەی ململانێی حیزبیی نێک وستانەوە دژ بە سیستەمێک کە ئێستەم بوو گۆڕانکاریی تێدا بکرێ.

مانەوەی ئەو هەموو ململانێیە لە دژەڕی سۆوز بارودۆخێکی خراپ و خراپترکرد و وای لە پارتی کرد بەهێزتر ببێ و وردە وردە بڕژەوەندییە ئابووریەکانی بازرگانێکانی دژەڕی سۆوزیش بگوازێتەوە ژێر کۆنترۆڵی خۆی (بازرگانێکان و خودی سیاسیەکان لە هەردوو دژەڕەکە) ئەوەش دەرفەتی کاری بە دژەڕی زەرد پتر کرد، لە لایەکی دیکەوە کەمێک نووسەر و چالاکوانیان کردە ئێپزسیۆن بە ئەوەی کەی یاریەکانیان داپشن و لە دژەڕی سۆوزەوە هەرش بکەنە سەر پارتی تا بڕپرسیاریەکە لەسەر بەڕێوەبەرانی دژەڕی سۆوز دوورخەنەوە و تاوانەکە بخەنە ئەستۆی یەک لایەن و بە دانیشتوانەکەی بڵێن هەی ماوەراینە پڕاوڕزخستنی دژەڕەکەتان دەکەوێتە ئەستۆی پارتی، بەگومان بەشێک لە ڕاستییشی تێدایە، بەڵام ئەوە واتای ئەوە نییە ئەو کاولکارییەی لە دژەڕی سۆوز هەیە تاوانی سەر ئەستۆی بنەماڵەی تاڵەبانی کەم بکاتەوە و بتوانن هێندە بە ئاسانیی لێیدەربچن.. بەداخەوە کە ئەو تاوانبارییە لە ناڕزایەتییەکانی سەر شەقام دەرناکەوە و ئەوەی بەشێک لە شەقامی سۆوزیش ناشیرین دەکا پەیامە شارچێتی و ناوچەگرییەکەیانە، لە کاتێکدا ئەوەی کەمێک لە سیاسەت بزانێ درک بەوە دەکا کێشەی دانیشتوانی دژەڕی سۆوز لەگەڵ بنەماڵەی تاڵەبانی چارەسەر دەبێ و هەر ئەوانیشن ماف و خزمەتگوزاریەکانیان دەدزن، بەگومان دانیشتوانی دژەڕی زەردیش کێشەکەیان لەگەڵ بنەماڵەی بارزانی چارەسەر دەبێ، تا دانیشتوانی هەر یەک لەو دوو دژەڕە ڕاستەوخۆ داوای مافەکانیان لە دەسەڵاتی دژەڕەکەی خۆیان نەکەن هیچ گۆڕانکاریێک ڕووندا، ئەگەر هەوڵەر وابزانێ قەڵاچۆکردنی ڕەگەڕ لە مافەکانیان و هەبوونی حکومەتێکی بە کێشە و سەلەمانیش دوای مافەکانیان لە سەری ڕەش بکەن ئەوە بە دڵنیاییەوە نەک هەر هیچ ڕووندات بەکو هەردوو دەسەڵات زەریشیان پێ خۆش.. وەک دەڵێن "ئاگرێ سووڕ.. لە خەم دوورە"! بە کورتییەکەی مەبەستم ئەوەیە دواکارییەکانی خەڵکی هەردوو دژەڕەکەکەن بەڵام ئەو دوو بەڕێوەبەرییە جیاوازێ گەمە بە داواکارییەکان و چارەنووسیان دەکەن و هاوکاتیش هەوڵەر وەک چەقی قورسایی بڕژەوەندییەکانیان دەپارێزن و هەموو هێزەکانی نێو هەردوو دژەڕیش هاوڕا و هاوکارن لەو پاراستنە و هەر لایەنەکیش

دژایەتی بکا ئەو پووچی دەکەنەوە!

دەستاتی ئەدەبی:

پەورەکی ئاسان هەیە کە دەق وەاتی پشکوتوو و دواکەتوو بە تۆژە رەشنبیرکەی دیاری دەکرێ، ئەگەر کەلەکان بە باک و ملکەچ بوون ئەو دەستاتکی دواکەوتووی وەک ئەوەی خەمان بەرهەمدەنن، لە کوردستان چونکە تە دەستات و کەمەگەیکی خەکیت هەیە توانیان بە یەک راگەیاندن کەی بارودۆخکە بە بەرژەوەندیی خەیان بگەن، راگەیاندنکیان بە ناوی "لەبووردنی گشتیی" دەرکرد و کەی ئەوانەی هەتا دوێنێ دژ بە بەرژەوەندیکانی گەل دەجەنگان خستنیانە ژێر کەنترەلی خەیان و نەشیاندتوانی جگرەویەک بە سیستەمکەی بەعس دابنەن، بەیە پەویستیان بەو کادیرانە هەبوو چونکە نەیاندزانی بە خەیان ئەو سیستەمە کەنەش بەیەوەبەن، جا ئەوانەی تا دوێنێ پەماندگوتن "پەنووسفرەش و کەنە بەعسی و راپەرتنووس" لەگەڵ هەندێک نووسەری هەلپەرست و هەندێک نووسەری ناودار کە هیچیان لە هەگبەدا نەماوە هەروا نووسەرانکیش کە حەز و توانای روبەروونەوەیان نیە.. هەمووپان پشکەوە ئەو دەستاتە ئەدەبییەیان دروستکرد!

بەگومان کاری ئەو دەستاتە ئەدەبییەش تەنها پاراستنی ئەو سیستەم و کەمەگەیە نیە بەڵکو هەمیشە کەشش دەکەن بە کەپیکردنی تاکەکانی ناو کەمەڵە تا بتوانن خەڵکەکە پتر لەگەڵ سیستەمکە رابهێنن و بگونجێنن، ئەوان زۆر لەوە زیرەکن چەن مەعریفە بکوژن.. دەرفەت نادەن دەستات و تاکێک دروستببێ لە دەستاتی بەرەوبردنی هەرەم زیرەکتر و تێگەیشتووتر بێ، جا لەو بارەدا رەخنە و ئاستی "بە شەرمیی" پێگە و پلە و پایەکەت دیاریدەکا.. هەر چەندێک دەتوانی خەڵک لە بازنەی ملکەچیی نزیک بکەیەوە.. ئەوە دەستاتی ناوەند هەموو شتەکەت بە تەروپایی دەخاتە بەردەست ئەگەر پەنژەیەکی سەرکەوتووت هەبێ بە لە خشتەبردن، واتە تەنها شکەمەندیی خەت لەدەست بدە و لە بەری گەل دابڕە ئەوە دەستات پارێ، زەوی، فیستیقال، قیزە، خەرجیی گەشت، خەڵات، کەمەک و هەموو ئەو شتانەی نووسەرێک خەونی پەوە دەبینە بەت دابین دەکا!

ئەرکەکی دیکەیان شەواندنی کەمەگە و سەرلەشواندنی نیاریکانی ئەو ئەزموونەیە، ئەوەمان لەبیرنەچێ ئەوانە زەربەیان لە سیستەمکەی ئاساییدا شیاوی ئەوە نین بەرپرسیاریەیان بدرێتە؛ ئاخر هەزانقان، چیەکنوس، لەکەلەر و رەخنەگری ئەدەبیی، بژار و پشکشکار کەی هی

ئەوەن دەزگەیەکی گرنگ بەڕێوەبەرن ئەگەر بابەتێکە سووکایەتیکردن
نەبێ بە مەعریفە و ڕۆشنبیریی! ئەوان هەست بە بادەستیی خۆیان
دەکەن کاتێک کە خەڵکێک دەڵێن ئەمە ڕۆشنبیرمان نییە.. چونکە ئەوە
سەرکەوتنێکی گەورەیە بۆ ئەوان کە توانیویانە ئەو توێژە لە ناو
دەسەڵات و کەمەڵە هەڵکەنن کە خاوەن فەرهەنگێکی پوختن.. لە جیی
ئەوانیش مامۆستا دینیی و هەندێک مامۆستای زانکۆ و دکتۆر و
پیشەکاری دیکە کە تەنها بەوانامەی سەر کاغەز و بە کار و
کردەوەیان هەیە دەهێنن ناو نەوەندەکە، بە کورتییەکەی ئەوان تا
ئێستا پێیانگوتووین ئەدەب و هونەرکەت هەرچیەک هەیە ئەوە ئەمەیە
بەیاردەدەین نەک تۆ کە جوان و پڕ داهێنان یان نا! چەندین ڕۆ و
شەواز بەکاردەهێنن تا دەتکەنە یەکێک لە خۆیان، دەبە
بەشانوباڵیاندا هەڵبدەی و هیچ بیانووگرتنێک یان ڕەخنەگرتنێکیشت
لەوەرناگرن، بە نموونە تۆ هەستەنگاندنێک یان ڕەخنەیەک لەسەر
کتێبێکی ڕاپەرتنووسێک دەنووسی.. کە پرسیان "بە لەسەر ئەو
ڕاپەرتنووستە نووسیوە؟" زۆر ئاسایی ئەگەر لە وەڵامدا بڵێی "ئەمن
پەیوەندییم بە کەسایەتیی ئەو نییە بەڵکو لەسەر دەقە ئەدەبیەکە
دەنووسم" ئەوە بە ئەوان گرنگە چونکە تۆ بەو کارەت چەند گەنج و
نووسەرێکی دیکە لە تەڵەکە نزیکتر دەکەیەوە.. هەروەها بەویش دەڵێی
نووسەر، شاعیر، جوانەنووس… جوان بیردەکەنەوە و هەستێکی ناسکیان
هەیە،…

بەگومان کەسانێکی زۆر پاش ئەوەی شکەستندیی و هونەری جوانیی
نووسینیان لەبەر دادماڵدرێ لە پەناو بەرهەم و ناوبانگ
هەڵدەخزێنە ناو ئەو زەلکاوە، قسەم لەسەر نووسین نییە وەک پڕۆسەی
نووسین، مەبەستەم بەڵم زۆر گرنگە نووسینەکانت ئامانجی ئەوە بە
شکە و جوانییەکانت بپارێزە نەک پێچەوانەکەی، نووسین ئەو کاتە
جوانە کە چێن بە خەت دەتەوە ئەوەها بنووسی نەک چنیان دەوە،
هەرچەندە ئەمن زۆر جار گومان دەکەم ئەو جۆرە مرۆڤانە کار و
بەرهەمکانی خۆیان هێندە خۆشبوە.. دەنا هێگایان نەدەدا کار و
بەرهەمکانیان بۆر لە خۆیان بمرن.. ئەو خە زۆر بە ئاسانی دەتوانن
لە ڕێی "سۆشیال میدیا"وە بە خوێنەرانی خۆیان بگەن و شکۆی خۆشیان
نەدەنێن.

دوورکەوتنەوە لەو توێژە زۆر پەویستە ئەگەر لەو بارودۆخە ناڕازیی،
ئەو توێژە بوونەتە گەورەترین پەرژین بە مانەوە و پاراستنی
دەسەڵات و کارکردن بە کەپیکردنی کەمەگێیەک لەسەر شەوەی ئەو
دەسەڵاتە، ئەوانە هەردەم پەیامی ئەوە بە گوێچکەمان رادەگەن کە

"ئەو خەڵکەی ئەو دەستاتیان دەوێ"! بۆ ئەوەی وەک یاخیبکیش قسەبکەن هەمیشە جنۆ بۆ خەڵکە دەدەن و قەیرانکانیش هەر دەخەنە ئەستۆی ئەوان نەک دەسەڵاتداران.

فریادڕەس لە بیری کوردایەتی:

هەندێ ئەمن لە مژووی نەتەوەکەم گەیشتبم کورد خاوەنی بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی نییە، بەڵکو چەند کەسانکی ناسیۆنالیستی هەبوون و ئەوانیش لە ناو بزووتنەوەی کوردایەتی تواونەتەوە، کوردایەتی واتە مانەوەی دەسەڵاتی خەڵکیی بە کەی دابونەریتە دڕبەگیەکانەوە واتە ئاغا و میرزا دیوەخان و مەلا و مزگەفت لە لایەک و بەردەست و سپان و سەرکار و ڕەنجبەران بە گشتیی لە لایەکی دیکەوە، کوردایەتی مەترسیدارترین ئامراز بووە بە لەباربردنی بیری ناسیۆنالیزم و گەورەترین زیانی بە هەش و ئاوەز و شەوازی بیرکردنەوەی تاکی کورد گەیاندوە، توانیویەتی ئەو تاکە بە چەند چەمک و دەستەواژەیکی نەریتیی دەستەمە بکا، وایلکردوە لە شەستکانەوە تا ئێستا لە یەک قۆناغی مژوویی بیهەڵتەوە و هەستکی وەهای بە دروستبکا کە چارەسەرکان لە ناو داستانە فۆلکلۆرییەکان و بەشک لە هەزانی هەزانقانکان دایە، زۆر بە هەڵە لە جیهانی خەماڵییکردن گەیشتوە، جا ئەوانە کەمەک نووسەری دیاریان هەیە.. بە نموونە هەکاری سەرنکەوتنی کورد لە مژوودا بە ئەوە دەگەنەنوە کە خاوەن ئاینی خۆی نەبووە، کەششکی زۆریان کرد کورد بگەنەنوە سەر ئاینی زەردەشت و توانیان بەشک لە خونەری کورد وەها تێبگەیەنن کە هەر وشەیک لە ئاڤەستا هاتبە کەواتە کوردیە ئیدی باوەڕیان پێبهێنن کە ئاڤەستا پەرتووکی پیرۆزی کوردانە، ئەوانە دەزانن تاکی کورد گرێی دەروونی هەیە بەیە ناوناوە لەگەڵ دوان لە نەبوونی دەوڵەت ئەوەی بیردەخنەوە کە مادکان دەوڵەتی کوردییان دامەزراندوە!

هەندکیان باوەڕیان ئەوهایە کە دکرا ئاینی ئیسلامیش لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی خەمان بگونجنین.. هەر وەک چۆن تورکەکان کردیان، ئەوان هەرشەکیان لە سەلاحەدینی ئەیوبییەوە دەستپەدەکەن و ئەو بە هەکار و تاوانباری سەرکیی دادەنێن و دژێن ئەگەر ئەو بیکردایە ئێستا ئەمە خاوەنی گەورەترین دەوڵەتی ئیسلامیی کوردی دەبووین، جا هەڵگرانی ئەو تێوانینە بە ئەوەی پتر یاریی بە سزی خونەر بکەن وا دەزانن ئەگەر وشکان بکرێن بە کوردی ئەوە کاریگەرییان باشتر دەبە، بە نموونە وشەی "فریادڕەس"یان لە "منقذ"ی عەرەبییەوە وەرگرتوە، باوەڕیان بوە هەبوو کەسێک دە رزگارمان دەکا، "جەمال نەبز" کە بە شارەزایکی دیاری فەرهەنگی

کوردی و کورداێتی دڵناسرێ پاش ئەوەی زەربەی تەمانی ژیانی خۆی بە دژایەتیکردنی نەوشیروان مستەفا بەدەکرد.. لەپێ بایداوێ و هیوای بەوە هەبوو نەوشیروان مستەفا ببێتە فریادڕەس و کورد لەو قەیرانە رزگار بکا، جا وەرێ ٦٠ ساڵ پتر لە ناو ئەو هەموو پشکۆوتنەی ئەوروپا بژی و چاوت لەوە بێت وەک شیعەیەک "مەهدی"یەک بێ و رزگارت بکا! مرۆڤ ناتوانێ لەو بابەتە هەستیارانە وشەی "بەداخەوە" بەکاربهێنێ، بەڵکو زۆر نابەجێیە مرۆڤ لەو سەردەمە ئەوەها بیربکاتەوە، لە کاتێکدا ئەوە یەکلابێتەوە کە ئەوە دەسەڵاتە پۆیستی بە تەی هاوڵاتی هەیە ئۆگەر بزانێی چاکشیتە سەر گەپانەکە و پێبەڵێی ئەوە منم رزگارکەری تۆ نەک پێچەوانەکەی. لەوانەیە لۆگۆ هەندێک کەس هاوڵا نەبن کە پێیانوایە ئەو لێبووردنە گشتییەی بۆڕی کوردستان بێ سەرەکی چەکدارێ خۆفرۆشکان و بەعسیەکانی دەرکرد ڵاستەوخۆ پێوەندیی بە ناپاکییەوە هەبێ بەڵکوە پتر بە پاشخانێ خەڵکییەکییەی یەکێتی و پارتی دۆگەڵتەوە کە چەندان ساڵە بە ناوی کورداێتی پەمان دەفرۆشنەوە، زۆر جاری دیکەش گوتوومە بە ئەوەی لەو حیزبانەی کوردستان بگەین دەبێ لە سیستەمی خەڵ و پێکهاتەکەی بگەین، دەزانم ئەوەی ئەوان کردیان لێبووردن نەبووە بەڵکو داببشکردنی ئەو سەرەک جاش و بەعسیانە بووە کە خەیان هاوشتەتە مافی پارتی و یەکێتی، مەبەستم ئەوەیە ناکرێ ئەمە لۆگۆ کورداێتی بین و ئەوانیش بە ناپاک دابنێن چونکە کورداێتی لەسەر سیستەمی خەڵکی دامەزراوە.. واتە سیستەمەکەی ڕێی پێداون ئەو کارە بکەن.

هەزی ئیسلامیی و پیاوی دینیی:

با ئەوە ڕوون بێ کە ئەمن دژی مرۆڤی دیندار نیم ئۆگەر خۆی بەسەر تاک و کەمێ دانەسپێنێ.. بەڵام مەژووی سیاسی سەڵماندوێتی هەزی ئیسلامییەکان و پیاوی دینییە ناودارەکان تا ئەو شوێنە لۆگۆ خەڵکن کە پشتنگیییەکە و دەستات بە خەیان بە یان قورئان بکرێتە خاڵی سەرەکی بەدەستەوەبردنی وەات، ئەوانە ئامادەن هاوپەیمانیی لۆگۆ دەستات ببەستن ئۆگەر یەکێک لەو دوو مەرجەیان بە جێبەجێ بکرێ، پیاوی دینییە مەسیحییەکانیش لە چەندین قۆناغی مەژوودا ئەو کارەیان کردوە.. هەر بە نموونە قاتیکان لە پاش جەنگی جیهانیی دووەم لە ترسی شیوعییەکان یارمەتییەکی زۆری نازییەکانی دا چونکە بە بەوای ئەو گرتندەستی دەستات لە لایەن شیوعییەکانەوە مەترسییدارتر، لای گرنگ بووە مافی خەڵکە باوەدارەکەی خۆی بپارێزێ با پشتنگیییش نەدرێتە پیاوی دینییەکان. سەیر مەژووی میسر

بکە دوای رووخانی "موبارەک" چەن "ئیخوانیەکان" دەسەاتەکیان بە خیان قەرخکرد و چەن هەزە پشکەوتنخوازەکانیان پراوەزکرد. بزووتنەوەی گەان پیاوەکی دینییان بە ناوی "مەلا کامەران" هنایە پش.. هەر کە رژئاوا چند یاسایەکی پشکەوتنخوازیی پشنیارکرد یەکسەر لە سلەمانییەوە هاوار لەو مەلایە هەستا و نیتوانی دژایەتیی خی بشارتەوە، جا بە هەە لەم تەمەگن و جارەکی دیکە دیەمەوە؛ لەبەرئەوەی خباتکەمان لە پناو دادپروەریی و گەاندنەوەی شکیە پویستە هەموومان بشداربین بەام نابە پیاوە دینیی و هەزە ئیسلامییەکان تیدا پشەنگ بن.. دنا بەلەدا دبن، هەمیش پیاوە دینییە ریفەرمیستەکان دوو ئامانجیان هەیە؛ یان دەسەات بگرندەست یان دەقە دینییەکیان پیەو بکر، ئیدی ئزموونمان زەر زەر و بە تەوانینی خم پویست ناکا بە هیچ شەویەک پشەوایەتی بدرتە دست ئەو کەس و لایەنە دینییانە چونکە ئنجامەکەی دیارە و گەمژایەتییەکەی گورە ئگەر ئەمش تاقیبکەینەوە و چارنووسی خمان گەلەکمان بە "ئگەر"ەکی نزیک بسپرین!

تاکی بە وەی و بە کشە:

لەبەرئەوەی ئەوانە زرینن گورترین کشەن لە بردەم گەینی کەە، بشکی زەر لە نووسرانیش لە ناو ئەو خەکە خیان مەاسداوە.. هەر کە بابەتی سیاسیی لگەە هەر یەکەکیان لەوانە دەکیەوە یەکسەر دەە "تکایە راممەکشە ناو بابەتی سیاست چونکە ئەوە کاری من نییە".. یان یەکەک لە مەرجەکانی دانیشتن لگەەت ئەویە کە نابە باسی سیاسەت بکەی! بشکی زەر لە خاوەن بەوانامەکانیش ناوناوە بەبیرت دەنەوە کە سیاست کاری ئەوان نییە، ئایە ئەوانە سیاست بە چی تگەیشتوون؟ لە "فەکە" دەپرسن "بە سیاسەت دەکیت؟" لە وەامدا دەە "لەوانە بپرسە کە بە سیاست ناکەن"، ئایە ئەوە کشەیکی سیاسیی نییە بە دکتەرەک کە چارسەر بە نەخشەکی دنووسە و چاک نابتەوە؟ لەبەرئەوەی سیاسییەکی بازرگان دەرمانکی بسەرچووی دابینکردوە، بە ئندازیارەک و رگەوبانکەی، بە پارزەرەک و ئەو بابتانەی لە دادگەیکی حیزبیی کاریان لسەر دەکا، بە مامستا و چنیەتیی خوندنگە و رەبازی پروەردەیی، و... تد هەر بە هەمان شەون.

ئەو جارە مرقانە خەکانکن خە لە هیچ نادن و هەمیش لە دستکەوتی بەرهەم و ماندووبوونی ئەوانیدیکە دخەن، هەرکەی دارا و دسەاتدار بە خیانی لگەە دگونجنن، تنها لەو سەرزمینانەی

پاندن و ماتە پشکەوتووەکان توانیویانە ئەو جۆرە خەبات بجولێنن.. ئەویش لە رێی دروستکردن و مسۆگەرکردنی ژینگەیەکی لەبار وەک گرنگیدان بە دێنگی هەر کەسێک، ئازادیی خەڵکەرەین، پاراستنی ئاسایش، دابینکردنی لایەنی کەمی بژێوی ژیان و... تد کە دەسەڵاتداران بە پێی "نە شیش بسوتێ نە کەباب" یاسا و ڕێساگەلێکیان بۆ دادەنێن، دەنا لە ژێرەمێ دیکتاتۆرەکان وەک دەڵێین "کەاوی خۆیان گرتوە با نەیبات". بۆگومان ئەو جۆرە مرۆڤانە ڕۆژێیان زۆرە، ئەگەر بیر لە گەینی دەسەڵات دەکەیتەوە دەبێ بووبێ ئەوانەوەک جەکەوتەیەکی کەمەایەتی بخەیە ناو نەخشەی جوولە و کارەکانت، هەر هەزەک بتوانێ بە دروستکردنی ژینگەیەکی ئارام و پڕ متمانە ئەو خەباتی شارستانیی و پشکەوتنخوازیی هەبخەنێ ئەوە سەرکەوتنێکی گەورە مسۆگەر دەکا. وەک بەیرەهنانوەیەک؛ لە هەردوو ساڵی ۱۹۸۲-۱۹۸۳ زەرینەی خەڵکی کوردستان ڕژابوونە سەر شەقام و خەریکبوو دەسەڵات لە بەعس بستێنن.. ئەگەر ناتەبایی هەزەکانی چیا و پاشان "گفتوگەیەکەی یەکێتی" و بە هیواکردنی خەڵک لەو هەزانە نەبووایە دەشیا بیر لەبەرژەوەندیی خەڵک بکەنەوە چەند دەستکەوتێک وەدەستبێن، بزووتنەوەی گەلانیش لە سەرەتادا توانیان جوولەیەک دروستبکەن بەڵام لەبەرئەوەی لەگەڵ خەیان و لەگەڵ میللەت ڕاستگۆ نەبوون بۆیە ئەو خەڵکە بە وەی و خۆشگوزەران خوازە لێیان دوورکەوتنەوە، جا ئەوانە بە ئەندێشە و کاری نەکردە مەزانە بەڵکو وەک ڕووداوگەلێکی بابەتییانەی مەژوو سەیریان بکە و دەشە لە قەناغەکانی داهاتوو بە شێوازگەلێکی دیکە خەیان دووبارە بکەنەوە و لە پێناو گەیشتن بە ئامانجەکانت بیانقزیەوە.

بایکۆت و داواکاریی وەک چارەسەرێکی ئاشتییانە و یەکلاکەرەوە:

خویندنەوەی من بە گەڵان ئەوەیە، ئەگەر زەرینەمان هاوڕابین لەوەی کە کار و ئامانجەکانی ئەو حیزبانە تەنها پاراستنی ئەو سیستەمەیە ، ئەو کاتە ئاسانتر خەمان یەکلادەکەینەوە لە تەگەیشتن لەوەی دێنگ بە یەکێتی یان پارتی بدەی هەر وەک یەکە چونکە کاری ئەو دووە درێژدانە بەو سیستەمە و خاڵی هاوبەشیشیانە، بۆیە وەک هەنگاوی یەکەم دەبە هەوڵستێکی یەکگرتوومان هەبە بەرانبەر بەو حیزبانە و چیدی کات بەوە نەکوژین خەمان و خەڵک هەبخەڵەتنین کە جیاوازیی لە نێوانیاندا هەیە، گریمان جیاوازیی یەکێتی و پارتی ئەوەیە کە یەکێتی مەژووک و بنکەیەکی جەماوەریی باشتری هەیە، جا ئەوە چیە؟ دەبە ئەوەمان لە بیرنچێ ئەو قسانە بە بەر لە اپەڕین ڕاست بوون نەک هەر بە یەکێتی بەڵکو بە کەی حیزبەکان، ئێستا هەموو حیزبەکان

بەرژەوەندیی هاوبەش لەو سیستەمە کۆیاندکاتەوە کە ئەو هەرەمە بەناوەدەبا، وەک گوتم گرنگە بزانین ئەو جیاوازییە هیچ گرنگیەک و سوودێکی بە ئەستای ئەو خەڵکە نییە بەڵکو مژووەکە و چەند کەسێکی هەڵپەرست نان و پیازی پەدەخەن. ئەو کەسایەتییانەی لە ناو ئەو حیزبانە و سیستەمکۆیان دان ناکرێ جارێکی دیکە باوەڕیان پێ بکەین، ماوەیەک بەر لە ئەستا بە هەڵکەوت سەیری بابەتێکی بڵاوکراوەیم کرد لەسەر مەکسیکە لە ساڵی ١٩٨٩، دەڵێ:

- **بارودۆخەکە زۆر خراپە چی بکەین؟**
- زۆر ئاسانە، با کەسێک لە ناو حیزبەکەمان دەربچێ و بڵێ "لەبەر دز و دیکتاتۆر و گەندەڵکان رەزی ئەو حیزبەم جێهێشت" گرنگ ئەوەیە هیوایەک بدەینە خەڵک، هیوا وەک ئاگر وایە کە لە پووشی بەردەدەی، تا بێ بە کڵپە دەیانهێنین بە سەر سندوقی دەنگدان، پاشان ئاسانە بە هیوایان بکەین.

ئەو برادەرانەی ئەمڕۆ ئەوهان ناوناوە گورگێک بەردەدەنە گیانمان تا دەمان پەبدەن و خەیان دەکەنە ئەپەزسیۆن، ئایە تەی هاوڵاتی هەرگیز لە خۆت پرسیوە ئەو شتانەی ئەوان دەیڵێن زانیاریی نوێن؟ دەڵێن: "دزن، گەندەڵن، بندیواریان هەیە، ئەو پڕۆژەیە هی ئەو بەرپرسیەیە، و... تد".. خۆ تۆ هەموو ئەو شتانە دەزانی بەڵام رەنگە وردەکارییەکانی نەزانی، ئاخر ئەوە ٢٩ ساڵە تۆ ڕەژانە ئەو شتانەیان لەدەبینی، گرنگە لەوە خەمان یەکلابکەینەوە ئەو شتانەی ئەو پاڵەوانانە دەیڵێن بەشکە لە یاریی خەیان.. بەشکە لەو زانیارانەیی کە ئەوان پێیانگوتوون ئەو شتانە هەگبەپڕاون، چەندبارەی ناکەمەوە بەڵام هەر ئەوەندە دەڵێم پێویستە باوەڕ بەو کەسانە نەکەین کە دەچنە ناو ئەو سیستەمە، ئەوانەی دەچنە ناو ئەو حیزبانەیان ئەو سیستەمە هەر لە سەرەتا بە دزیی و دەوڵەمەندبوون دەچن، بە کورتییەکەی ئەو حیزبانە نە لە کاتی شۆڕ و نە لە کاتی ئاشتییشدا سوودیان بە خەڵک نەبووە، ئەو بارودۆخە زۆر لەوە مەترسیدارترە وەک هەندێک کەس سەیری دەکەن، هەموومان لە بەرانبەر مەترسییەکی گەورە داین.

دەسەاتێک نەتوانی پەداویستییە سادە و سەرەتاییەکانی کەڵە دابین بکا.. وەک ئاو و کارەبا و ڕێگەوبان و... تد ئایە دەکرێ باسی بەها و شکەمەندیی هاوڵاتیانی لێگەدا بکەین؟ "زیگمەند باومان" گوتەنی "هەموو دەسەاتێک بەرپرسە لە دابینکردنی پەداویستییەکانی هاوڵاتییەکانی، ئەگەر ئەوە نەکا شایەنی ئەوە نییە وڵاتێک بەڕێوەبا"، لە ڕاستییدا شەرمە دەسەاتێک بەڕێوەمان دەبا و

ناشتوانێ ماف و پێداویستییەکانمان بە دابین بکا. بۆیە ئامادەم بە گەلاندنەوەی بەها و شکۆمەندیی نەکرد چونکە ئەمە پێویستمان بوو هەیە پێکەوە دەست بە قەناغی یەکلاکردنەوە بکەین، ئەو رێیە خۆنی تێدا ناژی و تۆ بڕانبەر بە کارەکی مەحال نەوەستاویتەوە، بڕپرسیارییمان وەک مرۆڤ ئەوییە داوای ژیانێکی شیاو بکەین، بڕپرسیارییمان وەک دایک و باوک ئەوییە بڕ لەوەی ئەم جیهانە بۆجبهەینین دواژێکی باشتر بە منداڵەکانمان دابین بکەین، کلتوری داواکاریی تاکە ڕێگایە بۆ ئەوەی لەو بارودۆخەی ئێستا دەربچین و بناغەیەکی زڕ گرنگیشە بۆ ئەوەی هەر دەسکاتێک کە دوای ئەوانە دێ ئەگەر گوێی لە داواکارییەکانمان نەگرێ نەهێنین بنەوبارگەی خۆی دابنێ، بۆی دەسکات گومان لێناگرێ بۆیە هەرکە لە خەمانە چونکە نەماتوانیوە ئەو راستییەی تێبگەیەنین کە ئەوە دەسکاتە پێویستی بە ئەمەیە نەک ئەمە بە ئەوان، گەلێک ڕێگاچارەمان لە پێش بە ئەوەی یەک دڵۆپ خوێن لە خەمان و منداڵەکانمان بژێ.. وەک ئەوانە؛ دەنگیان پێنەدەین، جیاوازیی لە نێوان حیزبەکان نەکەین، نەچینە کۆ و کۆبونەوەکانیان، نەچینە پرسیان و کە ئەوانیش هاتن هێندە ڕوویان نەدەینێ و وەک کەیلە خەمانیان بە نەچەمێنینەوە، لە هیچ شوێنێک دەستایەتیی خەمانیان نیشاندەین ، نەچینە ناو تەلەفزیۆنەکانیان، نووسینەکانمان لە ڕاگەیاندنەکانیان بەاونەکەینەوە، وەتد.

ئەو کاتەی کە دەڵێی "ئەگەر ئەمنیش نەیکەم خەڵکی دیکە دەیکا" ئەوە دنیا بە چاوت لە دژایەتییکردنی ئەو دەسکاتە و چارەسەر نییە، ناتوانێ گرنگیی خەت بەو دەسکاتە نیشانبدەی، گرنگیی و سەنگی خەت بدەزەوە ئەوجا با دەسکات گوت لێنەگرێ. دیسان دەیەمەوە خەت چارەسەر و جێگرەوەی چارەنووسی خەتی و لە خەتەوە دەستپێبکەی و ویژدانی خەت ئاسوودە بکەی، کات بەوە مەکوژێ ئەو دەسکاتە بەووخێنی بەڵکو کار لەسەر گەینی ئەو سیستەمە بکەی، کار لەسەر ئەوە بکەی خەت و منداڵەکانت فێری کلتوری ماف و ئەرک و داواکاریی بن، هەر لەبەرئەوەشە دەسکات گوت لێناگرێ چونکە تۆ دەکەووزییەوە لە کاتێکدا زەمانی کەووزانەوە بەسەرچووە، تەنها خەت دەتوانی خەت ڕزگاربکەی، دەکرێ لایانی دیکە زڕ هەبە کە ئەمن ئامادەم پێ نەکردبە بەڵام دەبە هەنگاوی خۆیکلاکردنەوە بنێین، دەنا…

خاڵەکان بە کورتیی دووبارە دەکەمەوە:

١- خەتی و خاوەنی خەت بە.
٢- خوێندنەوەکانمان لە دوو بابەتەوە بۆریەوە دەستپێبکەین،

تاوانبارکردنی دەڤەرەکەی دیکە پاراستنی ئەو دز و گەندەڵانەیە کە لە دەڤەرەکەی خۆت دزییت لێدەکەن.
٣- پەیوەستە هەوەستی خەمان یەکلابکەینەوە لەوەی دژ بە هەر زەبروزەنگێک بین لە هەر کات و شوێنێک.
٤- هەر مرۆڤێک بچێتە ناو ئەو دەستاتیان نەو ئەو حیزبانە بەوای پێنەکەین.
٥- بەوا بەوە بکەین هیچ جیاوازییەک لە نێوان حیزبەکان نییە، ئەوەی هەشبووە بە پێش راپەڕین دەگەڵتەوە، خۆباتمان لە دژایەتییکردنی حیزبەکەوە بگوازینەوە بە دژایەتییکردنی سیستەم.
٦- کەشش بکرێ کێش و دوخێکی لەبار و گونجاو بۆخسڵنین بە ئەوەی زەرینەی خەڵکە لە یەک کەبنەوە.
٧- بایکۆتی کەڵ و کەبوونەوە و راگەیاندنکانیان بە تەڵەفیزیۆن و بڵاوکراوەکانیانەوە بکەین، پێیان نیشانبدەین کە گومان لێناگرن ئیدی ئەمەش گوێتان لێناگرین.
٨- کەشش بکەین شکەمەندیی خەمان بگەنینەوە، نەهێڵین نە ئەو دەستاتەی ئێستا نە ئەوانەشی بە داوایاندا دێن جارێکی دیکە بەو شێوەیە ڕەفتارمان لەگەڵ بکەن و سامان و توانستەکانی ئەو وڵاتە بەفیڕۆ بدەن، دەبێ خەمان فڕێ چەمک و کلتوری داواکاریی بکەین.

سەباح هەنجەر، شاعیری تەماناکان … ئارام سدیق

مانگی پێشوو نوێترین کتێبی یەکێک لە هەشتبیر و چالاکوانەکانم خوێندنەوە، کە باسی لە "جیاوازبوون و ناوازەیی خێی دەکرد لەنێو عادیەکاندا". لە دواتردا باسی یاخیبوون و سەرکێشیەکانی خێی دەکرد و دەیان شتی دیکەش کە بە شان و باڵی خێیدا هەڵی دەدا، بەڵام هیچ کام لەو شتانەی ئەو باسی دەکرد لە خێیدا مەوجود نەبوو. من ئەو هەشتبیر و چالاکوانە زیاتر لە بیست ساڵە دەناسم و لانی کەم دە کتێبیم خوێندووەتەوە. ئەوەی ئەو باسی دەکرد هیچی لەودا بەدی ناکرێت (هەبێت بەداخەوە). بەئەزموون ئەوە سەلماوە هەر کەسێک بەشانوبازێی خێیدا هەڵیدا ئەوە حەتمەن کەشێک هەیە و خێی دەنیایە، کە وا نیشە بایە مەدحی خێی و کارەکانی دەکات. نووسەران

و داهێنەران و ڕەشنبیرانی ئاستەقینە هەرگیز باسی جیاوازبوون و ناوازەیی و یاخیبوونەکانیان ناکەن. زۆرجار شەرم دەکەن، کە ئەم گوزارشتانەیان ڕووبەڕوو دەکرێتەوە. چونکە ئەوان کە یاخین بە بڕواوە یاخین، نەک بە نمایش.
نووسەرانی لە چەشنی " فیدە دەستەیڤسکی، ئارسەر ڕامبۆ، چارلز بۆدلێر، ئەلبێرت کامۆ، جان پۆڵ سارتەر، ماركیز دی ساد، ئەلین گیزنبەرگ، چالز بۆکۆفسکی، ئەرهان پامووک..." و چەندانی دیکە لە چەشنی ئەو نووسەرە داهێنەر و ناوازانەن کە هەرگیز بە شان و باڵی خەیانیان هەڵنەداوە.

ناوازەیی هەمیشە باجی هەیە، جیاوازنووسین و خۆجیاکردنەوە لەو لەشاوەی بەناوی شیعر و نووسینەوە دەنووسرێن کارێکی ئاسان نییە، یاخیبوون لە دیدی باو، قوربانی دەوڵەت و ئەم قوربانییەش بە هەموو کەس نادرێ. یەکێک لەو شاعیرانەی کە بە هەمنی دوور لە بانگەشە دەیەوێت ناوازە بێت و جیاواز بنووسێت، "سەباح ڕەنجدەر" ئەم شاعیرە زیاتر لە 30 ساڵە بە پشوودرێژییەکی زۆرەوە دەنووسێت و هەوڵی جیاکاری و جیاوازنووسی و جیاکردنەوەی هەڵەی کارکردنی خۆی لەنێو پانتایی شیعریی کوردییدا داوە. ئەو وەکو ڕەشنبیر و چالاکوانێکی سەرەوە بانگەشەی ناوازەیی ناکات، بەڵام کاتێک خوێنەر بڕ تێکستەکانی دەکەوێت، هەست بەو ناوازەیی جیاوازنووسینە دەکات.
ئەزموونی سەباح ڕەنجدەر لەو ئەزموونە شیعریانەیە، کە تا هەنووکەش خوێنەرگەلێکی کەم هەم تەسی دەگەن و هەم چەژی دەکەن. ئەمەش پەیوەندی بە تایبەتمەندی دونیاکەی ڕەنجدەرەوە هەیە. دونیایەک کە زیاتر لە 30 ساڵە ئەم شاعیرە کاری تێدا دەکات. بەڵام لە هەر کارکردنێکدا بە وشیاریەوە هەنگاوەکانی ناوە. هەکاری تێنەگەیشتن و چەژنەکردنی دونیای ئەم شاعیرە لای بەشێک لە خوێنەران پەیوەستە بەوەی کە تێگەیشتن لە شیعری ئەم شاعیرە پێویستی بە باکگراوندێکی ڕەشنبیریی گشتی هەیە، بەتایبەت شیعری ئەم شاعیرە خوێنەرگەلێک دەخوازێت کە نەهێنیدەز و کەشفکەر بێت. شیعرەکانی ئەم شاعیرە خوێنەری چالاکی دەوێت، نەک خوێنەرگەلێک کە خولیای شیعریی ڕۆژانەیی بن، چونکە شیعریی ئەم شاعیرە دژی ڕۆژانەییبوونە.

سەرەتا وشە بوو، نوێترین دیوانە شیعری ئەم شاعیرەیە، دیوانێک هەر لە ناونیشانەکەیەوە کەسێک بە خوێنەر دەدات، ئاگەر لەو کەسە تێنەگەیت ڕەنگە نەگەیتە قووڵایی تێکستەکە، یان بەر زەرێک لە پێنهانییەکانی ئەم تێکستانەی لەم کتێبەدا نەکەویت. "سەرەتا وشە بوو" جیا لەو ڕیشە میتۆلۆژییەی ئەم گوزارەیە هەیەتی لەم کتێبەدا

مانایەکی دیکە وەردەگرێت، ئەویش وشەسەنتەریە. من لە بەشێکی زۆری ئەم دەقانەدا هەستم بە وشەسەنتەری کرد، بە جۆرێک وشە بەهایەکی زۆری هەیە و هیچ وشەیەک زیادە نییە لەنێو هیچ کام لەم تێکستانەدا، بە دیوێکی دیکەدا وشەیەک و هاوسێکانی پێکەوە وێنەیەک، یان مانایەک، فیکرێیەک دەگەیەنن خوێنەر. ئەگەرچی لە هەندێک جێگەدا وشە تەنها کەدە، بەڵام لە زۆرجێگەی ئەم کتێبەدا وشەیەک لەگەڵ هاوسێکانیدا لە پەیوەندییەکی زۆرجۆراوجۆردایە و هەندێکجاریش ئاشکرادایە.

ڕووحی شیعریی ئەم شاعیرە، پڕ لە ناوازەیی و جیاوازبوون و یاخیگەریی، یاخیبوون لە نێو خودی ژیانداو و هەڵهاتن لە کات و بەندی فاریزە و نوقتە و هەموو سنوورێکی دیکەی ڕەزمانی. هەر خودی ئەم ناوازەبوونەشە بووەتە هۆی ئەوەی تا هەنووکە وەکو پێویست ئەزموونەکەی نەخوێنراوەتەوە، بەشی هەرە زۆری ئەوشیی لەسەر ئەزموونی ئەم شاعیرە نووسراوە، کەمتر کەشفکاریی و قووڵبوونەوە بووە بەنێو ئەزموونەکەدا، زۆرجار سووڕانەوە بووە بەدەوری ئەزموونەکەدا، نەک کەشفکردنی ئەو دونیایەی ڕەنجدەر بونیادی دەنێت. ڕەنگە زیادەڕەوی نەبێت، کە بە ڕەنجدەر بڵێین شاعیری وردبوونەوە و قووڵبوونەوە لە ژیان، بەڵام ئەو بەشەی ژیان کە هەموان چاوی بینینیان نییە بۆی. ڕەنجدەر بە دیوێکی دیکەدا شاعیریی تەماناکانە لە چەمکەکانی جوانی، مردن، بوون، خەون و دەیان چەمکی دیکە. سنووری کار و تەمامان و بیرکردنەوەی ئەم شاعیرە لەو جێگایانەدایە کە ئەوانی دیکە توانای بینین و هەستپێکردنیان نییە. ئەم کتێبە نوێیش "سەرەتا وشە بوو" نموونەیەکی نوێی ئەزموونی ئەم شاعیرەیە، کە بە دیار وشەوە دەسووتێت و وەکو قەقنەس لە خەرمانەشی شیعرەوە جارێکی دیکە لە دایکدەبێتەوە.

خوێندنەوەیەکی نیشانەناسیی

بنیادگەری بە شیعری: (لە کتێبخانەی تایبەتی بابا تاهیردا)ی سەباح ڕەنجدەر

(نیشانەکانی گیانلەبەران)

ڕزگار جەباری

بەشی یەکەم

پێشەکی:
ئاگەرچی بە درێژایی مێژوو زۆر قوتابخانە و زۆر تیۆریی ئەدەبی دەرکەوتوون، بەڵام هیچ یەک لەمانە ناتوانێت بانگەشەی ئەوە بکات کە دوا قسەی لەبارەی ئەدەبیات و ڕەخنەی ئەدەبییەوە کردووە. بەڵێ زەمینەی تیۆریی سازی هەمیشە بۆ خۆشکراوی ماوەتەوە و پێگریی بابەتیانەی جۆراوجۆر لە ڕووی تیۆریی سازی پرسێکی سروشتی تەماشاکراوە. تیۆریی و ڕەخنەباز و قوتابخانە بەدوای یەکدا هاتوون، خوێندنەوەی جیاوازیان بۆ دڵق کردووە، کە زۆربەی جار چەقی ئەم بزاوتانە ڕێژاوا بووە.
تاوتوێکردن و توێژینەوەی بەرهەمی ئەدەبیی کوردی، لە سەنگەی شێوازەکانی ڕەخنەی ئەدەبیی هاوچەرخی ڕێژاواوە، دەتوانێت دەرچەیەکی نوێ بۆ تێگەیشتنی ئەم بەرهەمانە بە ڕووی خوێنەردا واڵا بکەن. (نیشانەناسیی) ش لەو ڕێپەڕبردانەی ئەدەبیات و ڕەخنەی ئەدەبییە کە بە بەکارهێنانی لەم بوارەدا گەیان لە باری شێوازی ئەفراندنی واتا لە دەقە ئەدەبییەکاندا توانایەکی شایستەی هەیە. بنەمای بیری نیشانەناسی قوتابخانەی بنیادگەرییە. هەر کارێکی ئەدەبی لە بنەمادا لە چەندین نیشانە و ئاماژە و تەنانەت بیرکە و زانیاری و گوزارشت پێکهاتووە، ئەو بنیادەش کە ئەم ڕەگەزانە تیایدا کۆ دەبنەوە خودانی ڕاڤەکی بنیادی و تایبەتمەندی جیاوازە لە تایبەتمەندی ئەو نیشانە و ئاماژانە.
هەروەها ئەم توێژینەوەیە خۆی لەخۆیدا جۆرێکی ڕاڤەیە، چونکە ((ئاگەر بڕێکی سەرەکی کاری هەرمینیۆتیک دەرخستنی ڕووە پەنهان و شاردراوەکانی ناو دەق بێت، ئەوا لە چوارچێوەی زمانەوە، دەکرێ هەموو ئەم کەد و ڕەمزانە بدەزێتەوە…)) (١، ٢٦٦)
((ئەم دوو چەمکە (نیشانەناسی و هەرمینیۆتیک) لەوەدا لێک نزیک

دەبنەوە، کە ئەوەی پێی دەوترێت نیشانەناسی، بریتییە لە هاڤکردنی واتا دەلالی و نیشانە و هەماکان...)) (١، ٢٦٩)
جەری ئاماژە بە لاپەڕە و ناوی سەرچاوە شێوازێکی ڕووسی بەکارهاتووە، کە لە کۆتایی هەر پەڕەگرافێکدا چی ناڕاستەخۆ سوودی لە وەرگیرابێت، یان وەکو خۆی بەکارهێنرابێت؛ لەناو کەوانەدا ژمارەی یەکەم ئاماژەیە بە سەرچاوەکە بە پێی زنجیرەیان کە لە کۆتایی توێژینەوەکەدا هاتووە و ژمارەی دووەم ئاماژەیە بە ژمارەی لاپەڕەکە.

1- پێناسەی نیشانە

سادەترین پێناسەی نیشانە بریتییە لە: کۆمەڵێک دوانەیی پێکهاتوو لە چەمکێک و شێوەیەکی دەنگیی. بەپێچەوانەی ئەوەی کە بەڵێک بانگەشەی بۆ دەکەن، مەبەست لە نیشانە پێیوەندی نێوان تەنێکی مادی و ناوێک نییە، بەڵکو بوونی نیشانە دەبێت لە پێیوەندیی نێوان چەمکێک و شێوەیەکی دەنگیدا بۆی بگەڕێین. پێکهاتنی چەمک و شێوەی دەنگی کۆمەڵێکی بەناوی نیشانەوە هەناوەتە ئاراوە. شێوەی دەنگی، بە گوتە، یان (دال) ناودەنرێت و هەروەها چەمکیش، بە واتا، یان (مەدلوول) ناودەنرێت. (٢، ٢٦)

لە هاوتایی (لەتمان)ـــهو١ جیاوازی هەیە لە نێوان ((نیشانە هەڵکەوتنەکییەکان)) (وشە؛ وەکو لایتی سوور) و ((نیشانە وێنەییەکان)) کە یەک گوزارشت بە دەلالەت دادەنێت و ئاوێش (نەخش)ە. لە سەرتاسەری مەژووی مرۆڤدا، چەند بە دواوە بگەڕێینەوە، دوو نیشانەی فەرهەنگی سەربەخۆ و بەرامبەر دەبینین: وشە و نەخش. لە وشەکان هونەرە گوفتارییەکان بەرهەم دێن و لە نەخشەکانیش هونەرە شێوەکارییەکان. (٣، ٢٤٤)

٢- پێناسەی نیشانەناسی

پێناسەیەکی یەکینە و گشتی بە نیشانەناسی چەشنی زۆربەی تیۆرییە ئەدەبی و فەلسەفییەکان شتەکی کردەنی نییە. تاوتوێکردنی پێناسەکان و تایبەتمەندییەکانی نیشانەناسی، کە لایەن بیرمەندانی جیاوازەوە خراونەتەڕوو، توێژینەوەیەکی سەربەخۆ دەخوازێت. ئەوەی لێم بەشدا دەخرێتەڕوو، پێناسەیەکی گشتییە بە زانستی نیشانەناسی کە مایەی پەسەندی بیرمەندانی گەڕەپانی زمانناسییە.
لە زمانی ئینگلیزیدا هەر دوو وشەی سیمیۆلۆژی و سیمیۆتیکس بە ناوڵنانی زانستی (نیشانەناسی) بەکاردێن.
وشەی سیمیۆلۆژی لە لایەن سوسێر٢ زمانناسی سویسییەوە دانراوە، کە

بەکاری هێنا بۆ ناولێنانی زانستێکی تازە، کە بەشێک بوو لە دەروونناسیی کۆمەڵایەتی بە تـوێژینەوەی ((ژیانی نیشانەکان لە کۆمەڵگەدا)). بەڵام وشەی سیمیۆتیکس لە کۆتایی سەدەی نۆزدەیەمدا لە لایەن فەیلەسووفی لۆژیکزانی ئەمریکی چارلز ساندەرس پیرسەوە٣ کە دامەزرێنەری ئەم لقە توێژینەوەکاریە، دانراوە.
لێکۆڵینەوەکانی نیشانەناسی بە دوو ڕێچکەدا دەڕۆن، یەکەمیان لێکۆڵینەوەیە لە ئەرکی نیشانە لە بواری گەیاندنی زانیاریدا و سوسێر زیاتر لەو بارەوە دەدوێت. دووەمیان لێکۆڵینەوەیە لە چییەتیی نیشانە و دیاریکردنی پێکهاتە و مەرجەکانی، کە پیرس لەو بوارەدا کاری کردووە. (٧١،٤)
١- یوری لەتمان (١٩٢٢ – ١٩٩٣) بیرمەند و ڕۆخنەگری ئەدەبی، خەڵکی سەن پترسبێرگی ڕووسیایە.
٢- مونژن فردینان دوو سوسێر (١٨٥٧ – ١٩١٣) زمانناسێکی سویسیە.
٣- چارلز ساندرەس پیرس (١٨٣١ – ١٩١٤) فەیلەسووف و لۆژیکزانێکی ئەمریکی بووە.

٣- پێشینەی نیشانەناسی

زانستی نیشانەناسی بە واتا ئەڵێینەکەی لایەن فەردینان دوو سوسێر، زمانناسی سویسی و چارلز ساندرس پیرس لۆژیکزانی ئەمریکییەوە لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەم ڕانراوە. ئەم دوو زانایە نزیک بە هەمان کات پێکەوە ڕوویان لەم گۆڕانە کردووە. بەڵام نموونەی جیاوازیان لە خستووەتڕوو.
٣-١ / نیشانە لە ڕوانگەی سوسێرەوە١:
سوسێر لەو باوەڕدایە نیشانەناسی ئەوەمان فێر دەکات، کە نیشانەکان لە چی پێکهاتوونە و چی یاساگەلێک حوکمیان بەسەرەوە دەکەن. هەروەها زمانناسی بە بڕێکی ئەم زانستە گشتییە دەزانێت. پوختەی لێکۆڵینەوەی سوسێر لەبارەی زمانەوە لەم سەرنجانەی خوارەوە کۆ دەبنەوە:
١- توێژینەوەی زمان دەبێت هاوزەمانی بێت (ئێستایی) نەک ناوزەمانی واتە (مێژوویی).
٢- زمان سیستەمێکی یەکپارچەیە و بڕێکانی ئەرکێکی تەواوکارییان هەیە. زمان تەنیا کۆمەڵێک دەنگ و وشە نییە، بگرە دەزگایەکە لە پەیوەندی و لەسەر سیستەمێکی دیاریکراو کار دەکات. ئەو سیستەمە بەڵای سوسێرەوە (زمان)ە و جیایە لە (قسە)ی تاکی ئاخێوەرانی.
٣- دوو جەڕ پەیوەندی لە نێوان توخمەکانی ڕستەدا هەیە. یەکێکیان هاونشینی، بریتییە لە پەیوەندییە ڕێزمانییەکانی نێوان توخمەکانی

ناو یەک زنجیرە گوتار کە بە تێنیشت یەکەوەن، پێیوەندی دووەم پێیوەندی جێنشینییە.(٤، ٥٣ و ٥٤)
پێیوەندیی هاونیشینی لە بنەڕەتدا پێیوەندیی نێوان ئەو یەکانەیە کە لە پەکهاتندا لەگەڵ یەکدا قەرار دەگرن و یەکێیک لە ئاستێکی بەرزتر پێکدێنن، پێیوەندیی جێنشینی- ش لە بنەڕەتدا پێیوەندییەکی نێوان ئەو یەکانەیە لەبری یەک هەڵدەبژێردرێن و لە هەمان ئاستدا یەکێیکی نوێ دەهێننە ئاراوە.
بە باوەڕی سوسێر زمان کۆمەڵێک ڕێککەوتنی کۆمەڵایەتییە (واتە نیشانەی زمانی و پێیوەندیی نێوانیان) کە لە شێوەی ئاخافتن دەردەکەوێت. نیشانەی زمانی تەنیا پێیوەندیی شتێک و ناوێک نییە، بەڵکو پێیوەندیی چەمکێکە لەگەڵ وێنەیەکی دەنگی. نیشانەی زمانی لە بنچینەدا واقیعەتێکی دەروونناسییە، کە خودان دوو بەشە، واتە وێنەی دەنگی (دال) و چەمکێک (مەدلوول) و پێیوایە نیشانە بەرهەمی هاوکوفبوونی ئەم دوو توخمەیە.(٥، ١٣٣)

٣- ٢/ نیشانە لە ڕوانگەی پێرس- ەوە٢:
بە پێچەوانەی سوسێرەوە کە نیشانە بە پێکهاتوو لە دوو پاژی دال و مەدلوول دەزانێت، لای پێرس پێیوەندیی نیشانە لە سێ پاژ پێکهاتووە:
١- هێما: ئەو شێوەیەیە کە نیشانە بە خەیاڵی دەگرێت.
٢- ڕاڤە: ئەو واتایەیە کە لە نیشانەوە بە دەست دێت.
٣- بابەت: ئەو شتەیە کە نیشانە دەلالەتی لەدەکات.
بەپێودانگی ئەم پێناسەی پێرس، دەتوانین بڵێین تابلۆی (جگەرە کێشان قەدەغەیە) لە شوێناندا، هێمایە و ڕاڤەکەی ئەوەیە کەس جگەرە هەڵنەکات و بابەتەکەش جگەرەنەکێشانە. لە ئەنجامی بەراوردی نێوان پێناسەکەی پێرس و سوسێر بە نیشانە، ئەوەمان بە دەردەکەوێت، کە هێمای پێرس هاوکوفە لەگەڵ دال لە مەدلوولەکەی سوسێردا و ڕاڤەکەیشی هاوشێوەیە لەگەڵ مەدلوولەکەی سوسێر. لەو نێواندا ئەوە تەنیا بابەتە کە سوسێر نەپەرژاوەتە سەری.
پێرس نیشانەکان بەگوێرەی پێیوەندییە جیاوازەکانی نێوان دال و مەدلوول دابەشی سێ جۆریان دەکات:
١- ئایکۆن: لە پێیوەندیی نێوان دال و مەدلوول لەکچوون هەیە. وەکو لەکچوونی نێوان وێنەی کەسێک و خودی کەسەکە، یان نەخشەی خانوویەک کە بچووککراوەی خانووەکە خەیاتی.
٢- ئاماژە: نیشانەیەکە لەسەر بنەمای هۆ و هۆکار، وەکو دووکەڵ کە نیشانەی ئاگرە، یان ئامێری دیاریکردنی ئاراستەی با.
٣- هێما: ئەو نیشانەیەیە کە پێیوەندیی نێوان دال و مەدلوول پێیمان و ڕێککەوتنکییە، وەکو بەکارهێنانی ئەو هێمایانەی کە

دڵاڵەت لە پلە سەربازییەکان دەکات.
بە وردبوونەوە لەوەی بەرباس خران، دەتوانین ئەوە هەڵبهێنجێنین کە پانتایی کاری زماناسی تۆژنەوەیە لە نیشانە هێماکۆتنکییەکان کە هیچ پەیوەندییەکی خودی، یان سروشتیان لەگەڵ مەدلوولەکانی خۆیاندا نییە و پەیوستە لە ئاراستەیەک بگەڕێت بۆ ئاشکراکردنی پەیوەندییەکانی نێوان نیشانەکان. (٨٢،٢)

٤- مودێلی پەیوەندیی هێمان یاکۆپسن١

ئەرکی نیشانە گەیاندنی پەیام و هێنانی پەیوەندیی نێوان نێرەر و وەرگرە. ئەو مودێلەی هێمان لەمەڕ سیستەمی پەیوەندییەکانی خستووەتەروو، خودان بایەخێکی تایبەتە.
١- هێمان یاکۆپسن (١٨٩٦ – ١٩٨٢) یەکێکە لە پشەوانی ئەدەبناسی، جوولەکەیەکی ڕووسی بووە.

بابەت (سیاق)
پەیام

ئاخێوەر (نێرەر) ……..بەردەنگ (وەرگر)
پەیوەندیی (ناوەندی پەیوەندیکردن)
کەد (دەستەواژە)
بۆپەی ئەم مەدێلە، پەیوەندی داگری پەیامێکە کە ئاخێوەر دەریدەکات و بەردەنگ وەریدەگرێت. بە ئەوەی پەیامێکە لە نێرەرەوە بۆ وەرگر بگات، پێویستە بە ناوەند (رایەڵێک)دا کە دەکرێت گوفتاری، یان وێنەیی بێت تێپەڕ ببێت. ئەم ڕایەڵە دەبێت لە چوارچێوەی کەدی هاوبەش، گوفتار، ژمارەکان، نووسراو …. تاد، وێنابکرێت، بەجۆرێک کە گوفتارەکە شیاوی خوێندنەوە بێت. لەکۆتاییدا پەیامێکە دەبێت بە بابەتێک بگەڕێتەوە کە هەم بە ئاخێوەر و هەم بە بەردەنگ ڕوون بێت، تاکو بتوانرێت تێگەیشتنێک بە پەیام لەبەرچاو بگیرێت. (٢٥،٦)
یاکۆپسن ئەم شەش بەشە بە دیارخەری زمانی دادەنێت، لە هێنانی پەیوەندیدا:
١- هێمای سەزداری: ئەگەر پەیوەندی گوفتاری جەخت لەسەر نێرەری پەیام بکاتەوە و هەست و باوەڕ، یان سەزی نێرەر بگەیەنێت ئەوا هێمای سەزداری زاڵە. (٦، ٢٠٣)
٢- هێمای تەرغیبی: هەموو جارە پرسیارێکی هێنانی پەیوەندی، کە ئامانج چەکردنی کاردانەوە بێت لە وەرگری پەیام.
٣- هێمای گەیانەوەیی (ئیرجاعی): ئەم هێمایە پەیوەندی نێوان پەیام و ئەو بابەتەی پەیامێکە ئاماژەی بە دەکات، دەخاتەروو. لەم هێمایەدا

کاری زمان وەک کاری عەینی و زانین پێناس دەکرێت.(٦، ٢٠١)
٤- ڕووی سەروەزمانی: هەرکاتێ پەیام بەڵای کەد بشکێتەوە، ئەوا ڕووی سەروەزمانی لێ دەبێتەوە.(٦، ٢٠٤)
٥- ڕووی هاودەنگی: سەرنجی پەیامەکە بەڵای ڕایەڵی ڕەهانی پەیوەندیدا دەشکێتەوە و بە یارمەتی ئەم ڕووە ڕەهان و درێژدان بە پەیوەندی دەستەبەر دەبێت. (٦، ٢٠٥)
٦- ڕووی ئەدەبی: سەرنجی پەیامەکە بەڵای خودی پەیامەکەدا دەشکێتەوە. (٦، ٢٠٣)

٥- نیشانەناسی و بنیادگەری

وەک ئاماژەمان پێدا زانستی نیشانەناسی لەلایەن سوسێرەوە ڕەنرا و بوو بە بنەمای ڕەبازگەلی ڕەخنەی ئەدەبی وەکو بنیادگەری. لە ڕابردووەدا گریمانە لەسەر ئەوە بوو، کە هونەر لاسایی واقیعییەتە دەرکییەکانە.
بە پێچەوانەی ڕەخنەی نوێوە کە لە دیدکانی پێنجا و شەستی سەدەی ڕابردوو لە پێناسەی هونەردا وەک (لاسایی)، واتە پیشاندانی واقیع ڕووی وەرچەرخاند و جەخت لەسەر نیشانە دەکاتەوە، ئەو پرسیارەی هەوە دەدات تێگەیشتنی قووڵ لەناو دەقدا بدەزێتەوە. بەم پێیە نیشانەناسی و بنیادگەری لە دوای هەماهێنی جۆهەری واقیعەوە نین، بەڵکو دەخوازن ئەوە نیشان بدەن، کە ئەم واقیعە چلۆن هاتووەتە بوون.
بنیادگەری ڕوانگەیەکە بە لەکدانەوەی ئەدەبی لە ڕێگای بەکارهێنای تەکنیک و شێوازناسی و وشەکانی زمانناسییەوە ئەو تەواوینە زانستییە پێشنیاز دەکات کە ئەمە چۆن چۆنی نێک هەر لە بەرهەمی ئەدەبی، بەڵکو لە هەرچەشنە پەیوەندی و ئاکارێکی کەمەڵایەتی واتا هەڵەنجێنین. (١٢٤،٧)
بنیادگەری لە ڕەخنەی ئەدەبیدا لە ڕاستییە سەلمێنراوانەوە دەست پی دەکات، کە دەڵێت بنیاد سەربەخۆیە و تێگەیشتن لەی پێویستی بەوە نییە پەنا ببرێتە بەر ڕێگەزی نامە بە بنیادەکە، یان بە سروشتی بنیادەکە. بە نموونە شیعر بنیادەکە لە چەند ڕێگەزێک پێکهاتووە، ئەم ڕێگەزانەش ملکەچی چەند یاسایەکی پێکهێنەر دەبن، کە ڕێککەی تەدەپەڕنن لەو ڕووەوی چەند بەستەرێکی کۆکەرن و بەشەکانی قەوارە ئەدەبییەکە بەیەکەوە دەبەستن، بەیە چەند تایبەتمەندییەک بە گشتەکە دەبەخشن، کە جیاوازە لە تایبەتمەندیی ئەو ڕێگەزانەی دەقەکەیان پێکهێناوە. (١٣٨،٨)
بە ڕای ڕەمان لەو ڕاستییەدا بگەڕین کە وشە و بنیادی واتاکانی،

شەوازی ناوەوە و دەرەوەی کەش و بەهایەکی لە خودی هونەریی خۆیدا هەیە. ئەوە پەیوەندی و ئەرکە کانییەتی لە بنیادی وشەدا، وەک شیکردنەوەیەکی مەرفەلۆژی و بنیادگەری دەبەت بخرێتەوو (١٤٢،٨)
کالەر١ لە (بوتیقای بنیادگەری)دا بە پێداگیریەوە دەبە سەرگەز لە هەر چەشنە خوێندنەوەیەکدا، بە نموونە شیعرێک لەبەرچاو بگیرە:
١- ئەوەی کە شیعر دەشە خاوەن یەکێتی بە.
٢- لە بارەی ناوەرۆکەوە دەبە بابەتێکی گرینگی بەدەستەوە بە،
٣- ئەم گرینگییە فەرمی زەنگدانەوەی شیعرەکەش بگرێتەوە. (١٣٦،٧)
هەروەها پیاژ٢ دەڵێت: (بنیادی سیستەمی گەینی شەوێ.) و ئەوە ئادگەیەنێت کە ((چەمکی بنیاد لە سەر هزری کلیلی پێکهاتووە: هزری هەمەکی، هزری گەینی شەوە و هزری خەڵکخستنەکی.)) (٢٧٨،٩)
بە گوزارشتێکی تر ئەو تیۆریانەی ئاماژەمان پێدان لەسەر ئەوەن ئەوە پیشان بدەن کە چۆن تێگەیشتنمان لە واقیعەتێکانی جیهانی بوون، لەژێر کارتێکردنی ئەو زمانەیە کە پێی دەدوێین. هەموو زمانێک دەرچەیەکە کە بەهایەوە کەسێک واقیعی پێ درک دەکات.
لە کۆتایدا ئەمە تێکەڵێک لە تیۆریەکانی سوسێر و پێرس، وەای بۆچوونەکانی بیرمەندانی وەک یاکۆپسەن، بارت، ئیکۆ و.. … زانستی نیشانەناسیان پێکهێناوە.
١- جاناتان کالەر (١٩٤٤ -) ڕەخنەگر و بیریاری بواریی تیۆریی ئەدەبی، خەڵکی ئەمریکایە.
٢- ژان پیاژە، بیرمەندێکی فەڕەنسییە.

٦- نیشانەناسیی شیعر

پێش ئەوەی بچینە سەر باسی نیشانەناسیی شیعر، پێویستە بەکورتی ئاماژە بە پێناسە و زمانی تایبەتیی شیعر بکەین. پێناسەیەکی زۆر و زۆبەند لە دیدگای جیاوازەوە لەمە شیعر خراونەتەروو.
شیعر وەک زمانی تایبەت لە ڕووی نیشانەناسییەوە لە دەخی تێڕوانینی ئەو پێیمان و ڕێککەوتنداین، بەیە گوێگر بە ئاسایی ناگاتە مەبەستی شاعیر. ڕەخنەی نیشانەناسیش لەو بارەدا بەپاپشتی زمانناسی و شەوازگەری و ئەو لادان و تێپەڕاندنانە دەستنیشان دەکات و یەکە واتاییەکان پەڵەن دەکات و بنیادە واتاییە تازەکان ڕوون دەکاتەوە. ئەو کاتەش مەبەستی شیعرەکە بەپێی وردی هەوڵە ڕەخنەییەکان ڕوون دەبەتەوە. (٧٥،٤)
بە هەی ئەوەی کە زمانی ئاخافتن و زمانی شیعر لەک جیان، هەر یەکەیان سیستەمێکی سەربەخۆی نیشانەناسی تایبەتی خۆی هەیە. ئەوە

دەزانین کە نیشانە زمانییەکان، نیشانەی دەخوازی و پێکەوتنەکین، کە بە گەیاندنی پەیام بەکار دێن. بەڵام دەتوانین بڵێین نیشانە شیعرییەکان لە هەووی دەربڕینی واتاییەوە لەگەڵ نیشانە سوسەرییەکان جیاوان. چونکە مەدلوولەکی چەسپاویان نییە، کە بە شێوەیەکی دیار پەیوەندیدار بن بە دالەکانەوە. بەڵکو کەمێک دالەکن دەتوانن مەدلوولێکی زۆریان هەبێت. بە گوزارشتێکی تر لە زمانی شیعردا هەموو وشەیەک وەک ئای واتا هەووکشەکەی، تێگەیشتنی تریش کە هەمان واتا ناواخنییەکانن، دەخڵەنە زێنەوە.
بەهای نیشانە لە شرۆڤەی بنیادگەرییدا بەستراوەتەوە بە دڕ و تهنیا لە دەقدا هەزی واتادان و دەلالەتخوازی وەردەگرێت و بەدەر لە تاوتوێکردنی توخمەکانی چواردەوری خۆی، شیانی لێکدانەوە و ڕاڤە نییە.

٧- هەما لە شیعردا

لەبەر ئەوەی هەما جۆرێکی بەرفراوان و دیاری نیشانەیە و بەگشتی لە شیعردا بەچەی کاری لەسەر کراوە. کورت و پوخت بەسەری دەکەینەوە:
هەما بریتییە لە نیشانەیەک ئاماژە بە شتێک دەکات، بوونێکی سەربەخۆی هەیە، ئەو شتە دەنوێنێ و شوێنی دەگرێتەوە و ئەم چوار تایبەتمەندییەی هەیە:
١- هەموو هەمایەک لە بری شتێکی ترە.
٢- هەموو هەمایەک ئاماژەی دوانەیی هەیە.
٣- هەموو هەمایەک ڕەگەزی واقیع و خەیاڵی تێدایە.
٤- هەموو هەمایەک خودان هەزێکە، یان خودان ئەرکێکی دوانەیی. (١٠، ١٠ و ٧)
هەما ناوی بزاوتێکی ئەدەبیشی بەخۆی داوە، لە دەقە جیاوازەکان و بە مەبەستی تەواو جیاواز بەکار دێت. ئەم زاراوەیە لە لاژیکی بیرکاری، واتاناسی، مەعریفەناسی، هەروەها نیشانەناسی (کە جەباسی گشتیی ئەمەیە) بەکاردەبرێت و لە پانتایی ئیلاهیاتدا (هەما هاوواتای دروشم – یشە)، هونەرە جوانەکان و شیعر (کە جەباسی تایبەتی ئەمەیە) مەژوویەکی دوورودرێژی هەیە. توخمی هاوبەشی نێوان هەموو ئەم بەکارهێنانە باوانە، ڕەنگە چەمکی نواندنی شتێکی تر، یان دەلالەت کردن لە شتێکی تر بێت. (٢١٠،١١)
ئەم بابەتە هەروەها سەرنجدانی دەروونناسی بە چۆنێتی کاریگەری بەشێکی هەما و وێنەکان لە ئەمەدا پەیوەندی دروست دەکات. (٢٥٩،١٢)
هەما لە ئەدەبیاتدا، ئەگەرچی بەرلەوە هەبووە، لە ڕۆژاوادا تهنیا لە بەکارهێنانە فەرهنسییەکەیدا بڕوای سەند، واتای ئەم وشەیە

تەنانەت ئەمەش فرە لەو و گەلاوێژ، لە دەستواژەکانی وەکو (لەژیکی هەمایی)، (هەمای بیرکاری) بە واتای دژبەر بە (هەمای شیعری) بەکار دەبرێت. بەکارهێنانی لەئەدەبیاتدا پتر لە چەمکی نیشانە، یان نواندنی پێتی دوور کەوتووەتە و بووەتە جۆرێکی چەمکی کە وێنەی شیعری و خوازە دەگرێتەوە. (٢٥٨،١٣)
(لەبەر ئەوەی) هەما لە سەرەکی تریش لادانی دەلالی دەهێنێتە ئاراوە. هەما لەبەرزکردنەوەی ئاستی شیعریەتی دەق ئەگەری گرینگ و لەبەرچاو دەبینێت، لەگەڵی بەخشینی واتا و دەلالەتی نوێ بەشتەکان. (٣٢٨،١٤)
لەگەووی ئەرکیشەوە، لای هەماگەراکان شیعر پیشاندان و گواستنەوەی واقیع و ڕاستی نیە، بەڵکو بارەکی دەروونیە کە بە کەتایی هەما، یان گواستنەوەی واقیع خەی دەردەخات، بەم پێیە ئەرکی شیعر دەبێتە پێکهێنانی پردێکی ویژدانی لە نێوان داهێنەر و خوێنەردا. (٢٣،١٥)

بەشی دووەم

١- پیادەکردنی بنەماکانی نیشانەناسیی بنیادگەری لە شیعری (لە کتێبخانەی تایبەتی بابا تاهیردا)

سەباح ڕەنجدەر (١٨/١١/١٩٦٥ – هەولێر) یەکێکە لەو شاعیرانەی تاکو ئێستا کەم و زۆر لە هەوڵەکانی خەی بەردەوام و ئەزموونێکی سەرنجڕاکێشی ناوەندە شیعریەکە و هەوڵستەی خوێندنەوە بە خەی دەستەبەر دەکات. ئەم هەوڵە لە قۆناغە سەرەتایەکانی ئەزموونکردیەوە دوالیزمێک بە کەشی شیعرکانیەوە بەرچاو دەکەون. یەکێکیان ڕوون و ئاوی تریشیان لەڕ، کە لەوەوە سەرچاوەی گرتووە بە مەعریفەیەکی کەمی تیۆریانەی زمانەوانیەوە، هەوەی داوە خەی لە فەرهەنگی واژەنامەی ناوەندکە دەرباز بکات و هەوەی بەزاندنی سنووری زمانیشی داوە. (١٦٥،١٦ و ١٦٦)
ئەم دەقە یەکێکە لە دهقه دەروشاوە و نموونەیەکانی شاعیر و شیعری هاوچەرخی کوردی، کە ئەزموونی ڕوحی و زەینیی (شکەی نەفس)ی ژیانی خەیەتی و پشکنینی خوێندنەری دەکات. شاعیر قووڵتە ناو پنتە شارەوەکانی ژیانی خەی و جۆرەکی جیهانبینیی لا دروست کردووە. (ئەحمەد ڕەزا) لەبارەی ئەو یەکێک لەو تایبەتمەندێتیانەی کە شاعیر پەیوستە لەبەرچاوی بگرێت بریتیە لە ژیانی ڕۆژانەی شاعیر خەی و بە ئەمەش نموونەی مانیفەستی شیعریی (سەباح ڕەنجدەر) دەهێنێتەوە و دەڵێت ئەم تێبینیانەی یاریدەدەرەکی باشن بە داشتنی وێنەکان و هەروەک بە بارگاویی کردنی وێنەکان بە تەڵامانی قووڵ بسوودە، کە ئەم بارە وا دەکات شاعیر وردتر بتەوە لە پێکهاتە شیعریەکان (سەرنجدانی هیچ شتێک بە بەهرەمەند لە سوود وەرگرتن بەبەش نیە. هەر شاعیرەکیش لە ژیانی ڕۆژانەیدا زەربەڵ بوو، زوو

سەرنجەکانی دەربڕی، نەیهێشت بارەکانی بگەن بە باری تەواوی و ناخی ڕووبووندەوە و جیهانبینی و بەهرە خەماندن و درکاندنی، بگومان کارەکەی وەک نوسراوی ئاسایی پێ، بەڵام وەک نوسراوی داهێنراو بەتاڵە، چونکە نوسراوی داهێنراو تەنیا بە تەواوی ناخی ڕووبووندەوە و جیهانبینی و بەهرە خەماندن مەزنایەتی وەردەگرێت.) (١٧، ١٢٨)

شاعیر دەستوپەنجەی لەگەڵ ئەزموونەکی ڕوحی و زەینی نەرمکردووە (شکڵی نەفس)ە و بە ئەفراندنی وێنەگەلێکی نەمرانە وێنەیەکی جیهانبینی خۆی بە ژیانێکی پڕ مەینەت و دژوار کە چواندوویەتی بە ژیانی (بابا تاهیر)، کەشاوە. ئەنگە هەستێکی فەلسەفی بە شیعرەکەی بەخشیبێت، بەڵام نەک لەوە زیاتر وەک ئاوەزی هەستێکی زانستیی سروشتی و تاقیکاری بەسەر شیعرەکەدا بار بکات. لەم شیعرەدا هەموو شت لە خزمەتی هەستی ڕوحی و واتا و جوانی و وێنەی داهێنانەیە. ئەم وێنانە لە ئاگای دالی ئاساییەوە ئەفرێندراون. بەڵام وەک (ئەدیب نادر) دەڵێت: شاعیر، وەک پیتێنەر تەماشای شیعر دەکات و بە مانای نادژباو دەیانپیتێنێت و بە مەدلوولی دیکە دەیەوە فرچکیان ببەخشێت. (١٦٧،١٦)

شاعیر بایەخێکی زۆری داوە بە کرێک ئەمەش لە ئاگای سروشتی دالەکانەوە، هەروەها بایەخێکی ئاوتەی بە جوانیناسی و ئیتمی دەرکی نەداوە. جوانی و ئیتم لەناو واتادا شێپڵ دەدەن. لایەنێکی تری بایەخپێدانی شاعیر، هاوتەی پاراستنی یەکێتیی دەقە. ئەو یەکێتییەش لە ئاگای بنیادی دەقەوە دەستەبەر کردووە. بەجوانی بنیادی دەقەکەی ناسیوە و کاری تێدا کردووە. ئاگەرچی هەموو بەشە بچووکەکانی دەقەکە بنیادی سەربەخۆیان هەیە، بەڵام لە ناو بنیادی گشتیی دەقەکەدا کەی کردوونەتەوە و سیستەمی گشتیی دەقی پێکهێناوە. لەبەر ئاوەزی شاعیر خاوەنی شەوازێکی دەنگیی شیعری تایبەت بەخۆیەتی، دەتوانین لە سەنگەی زمانەوە هەمان سیما لەم دەقەشدا ببینین، کە (محەمەد عەبدولکەریم ئیبراهیم) لە خوێندنەوەی دەقی: (مەرگی ئاوێنە)دا خستوویەتییەووو:

ئاڵەزی زمانی دەقەکە فەرمێکی تێکشکاوی بە شیعرەکە بەخشیوە بەجۆرێک بینینی تێپەگرافیای نووسینەکە کەمەڵێک ئاماژە و ئیحا لەلای خوێنەر دروست دەکەن. لە لایەکی دیکەوە دەقەکە ئەفسوونێکی تێدایە، کە خوێنەر بۆرەو واتایەک دەبات کە بەووکەش واتایەکی نزیکە و هەموو بارێکی بە ئاخساوە، بەڵام ئاستییەکەی ئەو واتایە مەبەست نییە و هەر لە سیاقەکەدا ئاماژەی تر هەن کە واتای قووڵتر و شاراوەتر دەخەنەووو. (٤، ١٩٥)

شاعیر لەهاتووانە کاری لەسەر هەردوو بابەتی ئاستی ئاسایی

(هاونیشینی) و ستوونی (جێنیشینی) کردووە. جگە لە تایبەتی کاری شاعیر وای کردووە خودان شێوازی تایبەت بخۆی بێت. (یاکۆبسن وێژەی بەکارهێنانی هێردوو ئاستە بە پێوەرێکی سەرەکیی دەستنیشانکردنی شێواز دەزانێ) (١٨،١٥٧)
لەو سەنگەیەی شاعیر توانای بە ئەزموونکاری لە هێردوو ئاستەکە بە وێژەیەکی تایبەت بخۆی خستووەتەگەڕ لەپێناو گەیشتن بە شێوازی خۆی. ئەگەرچی ئاستی ئاسایی پشتگوێ نەخستووە، بەڵام پتر سەرنجی خۆی لەسەر ئاستە ستوونییەکە چە کردووەتەوە، چونکە بەدوای گونجاندنی خەیاڵ و سەزەویە و هێوای داهێنانی هەمای نوێ دەدا. لەم شیعرەدا وێنە و خواز و هەما زمانەکی نائاسایی بە دەقەکەی داوە. چەند وێنەیەک هەن هەما بەدەستەوە نادەن، وەکو (کرم) لەم دێرەدا:

دەزانێت پاش چەند هەڵز کرم لە جەستەمان پەیدا دەبێ (١٩،٢١٣)

بەڵام زەربەی هەرە زەری دالەکان لەبەواوانێ وەکو هەما هەژمار دەکرێن، بە نموونە (هوما). ئەم هەمایانە بەشەکیان لە بەرهەمەکانی پێشتری، یان شیعرە بەرایییەکانی وەک وێنە دەرکەوتوون، بەڵام لە بەرهەمەکانی دواتری وەکو ئەم شیعرە بوونەتە هەما. هەر وێنەیەک دەشێ یەک جار لە شێوەی خوازەدا بە زەین بگات. بەڵام ئەگەر هەم لە ڕووی دەرکی و هەم لە ڕووی بەهای پێوەری هەمیشە دووپات بووبێوە، ئەوا دەگەڕێت بە هەما و دەشێ ببێت بە بەشەک لە سیستەمی هەمایی، (ئەفسانەیی) (١١،٢١١)
لەسەرەکی ترەوە جەرەکی تر هەماگەری هەیە (سروشتی)ی گشتییە، کە دەزینەوەی ژەدەرەکەی دژوارە، بە نموونە (سەمەرە). بەڵام وەک (ئەدیب نادر) دەڵێت: ئەزموونکی شاعیر کارکردنە لە زمان، زمان وەکو جەستەیەکی خاڵی، بەیە شکڵەک بەرهەم دەهێنێت و هەر دەشبێت وەکو شکڵەک سەودای لەگەڵ بکرێت و پەیجەری هیچی لێنەکرێت، جگە لە ناوەکردن و سەرسامکردنی خوێنەر بە شکڵی دووبارە دەبێتەوە. (١٦،١٧١)
لە هەرکوە باس لە هەماگەریی شاعیرانە کرابێت، ڕەنگە جیاکارییەک لە نێوان هەماگەریی تایبەتی شاعیری هاوچەرخ و هەماگەریی شاعیرانی ڕابردوو لە لایەن خەڵکانکەوە شیاوی تێگەیشتن، دانرابێت.
شاعیر هەما بەکاردەهێنێت بە ئەوەی شان لەشانی بیرە پێتییەکان بدات، بیرە پێتییەکان ئەو بیرانەن، یان ئەو حەز و ئاواتانەن کە ئاشکرا نابن و بە بەرجەستەیی ناکەونە بەرچاوان. بە لێناونەچوونی ئەو پیرەزییە لە تەجریدبوونی بیرەکاندا هەیە بەجەرەک، کە ئەگەر

بەرجەستە ببن ئیتر پیرەزی و چۆژی ئەدەبیان نامێنێت و زەربەی جاریش لە ئاستی دەلالەتی هەستدا لە جیاسی پەراگماتیکە واتاکەی دەردەکهوێ.
(٤، ١٢٨ و ١٢٩)

دەستواژەی هەماگەریی تایبەت، لەسەرەتادا تاقادەیەک سەرزەنیشت ئامێز بووە، بەڵام سەز و تێواننیمان بە هەماگەری شاعیرانە بەردەوام بەچەی هووبووی دەدەنگیی بووەتەوە. هەماگەریی تایبەت دەلالەت لە سیستەم دەکات و توخمەری وردەکار دەتوانێت هەماگەری تایبەت وەک خوێندنەوەی هەما کە پەیامێکی نامە دەدەزێتەوە ئاڤە بکات (١١، ٢١٢)
لەو سەنگەوە شاعیر هەوڵی ئەفراندنی هەمای نوێ دەدات و ئەمەش لەڕێی زمانی شیعری دەکەوێتەوە.
لەم شیعرەدا کاریگەری ئایدەلەژیای شاعیر دەردەکەوێ، ئایدەلەژیا بەواتای (کەمەڵە بیروباوەڕ و بەهاگەلێکی کەسێک، کۆمەڵگە، یان هێبازێک؛ بە نموونە قوتابخانەی مارکسیست) نا، بەڵکو زیاتر مەبەست لە جیهانبینیی شاعیرە. ((ئەم کاریگەرییە لە دووتوێی وشەکاندا بەهەی تاوتوێ کردنی پەیوەندی دڤ لەگەڵ چینیی دەرکییەوە دەناسرێتەوە. هەماکان تایبەتمەندی زمانی نیشانداریی وشەکان لەو توخمانەن کە دڤ دەبەستنەوە بە بن دڤی کەمەڵایەتی و کلتووریی‌یەوە، پەیوەندیی واتاداری وشەکان بە ئایدەلەژیا و هەڵوێستوەرگرتنەوە بە تاوتوێکردنی فرهپاتبوونەوەی هەما کەمەڵایەتی، کلتووری و ئامیاری و بنیادە کەمەڵایەتییەکانی تر پیشان بدرێت. هەروەها ئەو تایبەتمەندانەی کە نووسەر بە کەسەکان و دامەزراوەکان بەکاری دەنێت و فرەپاتبوونەوەی وشە نیشاندارەکان لە پەیقی ئەودا نیشاندەری بەستنەوەی دڤ بە ئایدەلەژیاوە.)) (٢٠، ٢٦٠)
شاعیر لە دانانی ناونیشانی شیعرەکەیشیدا بیری لە دانان و ئاخنینی کەمەڵە واتا و مەغزا کردووەتەوە.
لە بواری نیشانەناسی ناونیشاندا، زەر پەیوەندیی شاراوە لە بنیادی واتایی دڤەکەدا هەیە. ناونیشانی دڤ هەمیشە ئاماژەیەکی قووڵخوێدگرێت و ئایدەلەژیا واتاییەکانی دڤ ڕەک دەخات. ناونیشانی شیعر وەک سەری جەستەیەک وایە کە پەکەوە گونجانی گشتیی دڤەکە ڕەکدەخات و هەندێک لە لوغزەکان دەکاتەوە. (٤، ٧٧)

٢- کرۆکی دڤەکە

شاعیر هەر لەسەرەتای شیعرەکەوە لەڕێگای دەلالەتی (ملدرێژکردن ١- بە خوارەوە: سەرشێوی ٢- بە سەرەوە: سەربەرزی) ئاماژە بە بوون و

نەبوونی (شکڵی نەفس) دەکات. بە گەیشتن بەم شکڵە، دەبێت بەسەر جادووی جادووبازاندا زاڵ بیت، ئەوانەی دەورووبەر لە خودی خۆیان نامۆ دەکەن و وایان لێدەکەن گومانیان بن و وەکو باشندەیەکی کۆیبووە نانی سەردەست بخۆن (بەرەنگاربوونەوەی هەرزی هەڵخەڵەتێنەر). بە زاڵبوون بەسەر جادووبازانیش دەبێت خەر بناسین، ئەو هەزەی بە هەموان یەکسانە (گەیشتن بە ناشنایی ئاستەقینە). ناشنایی ئاستەقینە لە شوێنی خودا لە ناخدا جیلوە دەکات (بەدەنگهەنانی خودا)، ئەمەش بەدەستهێنانەوەی نەفسی لە دەستداوە. کە نەفس بەدەستهێنراوە ئامادە دەبێ بە هەموو جۆرە ئەزموونێک. لەو ئەزموونانەوە بەرەو حاڵیبوون لەوی تر و دنیابوون لەدێ. بەو دنیاییەوە گوزارشت لە هەستانیاتی خەی دەکات، کە چۆن بە مەترسیەکانی لەدەستدانی خود تێپەڕیوە لە میانی ئەو تێپەڕینە سەرسوڕمانی خەی دەردەبڕێت لە ئاکارە دزێوەکان. لەبەر ئەوەی شارەزایی هەگایە دەتوانێ هەزی ملکەچی بسڕێتەوە و هاوسەنگیەک لەنێوان (دێ) و (گیان) دروست بکات.
شاعیر هەر یەک لەم ئەزموونانە لە کتێبکەوە فەر بووە کە لە کتێبخانەی تایبەتی باباتاهیردایە، دەلالەت لەوە دەکات وەکو باباتاهیر خەریکی ئەزموونکی (ڕوحی) و (زەینی)یە کە ژیانکی سەفیانەیە و ئەم ژیانەش بریتییە لە تێپەڕبوون بەناو کەمەڵە قەناغی سەخت و دژواردا کە شکڵی نەفسی دەوڵەت تاکو بە سەرفرازی لەی دەرباز بیت. لەکچواندنی ژیانی شاعیر بە ژیانی باباتاهیر لە وشەی (تایبەتی)ی ناونیشانی شیعرەکەوە هەڵماگرزیوە، چونکە ناونیشانی شیعرەکە بەبێ (تایبەتی) دەرگای لەسەر ئەزموونی شیعری بابا تاهیری دەکردەوە نەک ژیانی. کەتایی شیعرەکەیشی وەکو قوفڵەک دەبەستێتەوە بە ناونیشانی دەقەکەوە کە ئاوەڵدبوونە لە زەوی و بەردەوامی دان و دووبارەی بوونەوەی هەمان ئەهوەوداوانەیە.

٣- نیشانەکانی گیانلەبەران

ئەم شیعرە کە خودان بنیادەکی گشتییە. بەڵام وەک پێشتر ئاماژەمان پێدا کەمەڵە بنیادی بچووک لەخۆیدا دەگرێ و ئەم بنیادانەش وەنەی شیعرین. بەشێک لە وەنە شیعرییەکان لە هەگای ئەو نیشانە و میتافۆرانە دروست کراون کە وەنەی دیتراوی گیانلەبەران. لەم شیعرەدا ئاماژە بە هەژدە گیانلەبەر کراوە. سیانیان ناوی گشتین وەکو (مەل: ١ جار، باڵندە: ٦ جار و گیانلەبەر: ١ جار) کە (مەل و باڵندە) هاوواتان و شەشیان ناوی تایبەتی باڵندەن (کەوباب:١ جار، تووتی:٣ جار، حاجی لەقلەق: ١ جار، قومری: ١ جار، پەپوولە: ١ جار

و هوما: ٢ جار). پێووڵ لە جۆری مەرووی باڵدار و هوماش باڵندەیەکی ئەفسانەییە. نەشیان لە ئاژەڵ و گیانلەبەرانی ترن کە بریتین لە (گامێش: ١ جار، ورچ: یەک جار، کیسەڵ: ١ جار، ئەسپ: ٤ جار، گورگ: ١ جار، بەراز: ١ جار، سمۆرە: ١ جار و گوێچکەماسی: ١ جار). ئەو جگە لە وشکانی (مرۆڤ، خودا و فریشتە) کە لە شیعرەکەدا هاتوون و ئەمە لەیان نەدواوین.
بەشیکی زۆریان وەک هەما دەردەکەون و چەند دانەیەکیشیان وەک خواز و وەنە دەردەکەون. ئاسایی وەنە بە واتای ئەو شتەیە کە هەیە؛ خواز واتایەکە بە شتێک لە بری ئەو شتەی کە هەیە و هەما (کە جۆرێکی نیشانەیە) واتای ئەو شتەیە کە هەیە و وێنەی واتایەک بە شتێکی تر. (٢١، ٥٤)
ئەو نیشانە و وەنانەی لە ڕەگەزی ئاماژە بە گیانلەبەرانەوە ئەفرێندراون، شان بەشانی وەنەکانی تر بەشداری لە بنیادی دەق دەکەن هەموو تەکەا واتای ناواخنیی دەق بەدەستەوە دەدەن.

١- گامێش و کەڵەباب:

گامێش بە گیای ناو زەلکاو ملی درێژ دەکات
کەڵەبابیش لە کاتی بانگدان (١٩، ٢١١)

نەرێر: ئاخوەڵ (دەنگی شعیر)
وەرگر: بەردەنگ (خوەنەر)
پەیام: شکڵی نەفس
کەد: زەلکاو، کاتی بانگدان
ڕەگەزی زمان: سەزداری، شاعیر گوزارشت لە باوەڕی خۆی دەکات.
گامێش و کەڵەباب لەڕەگەزی جووڵەیکیانەوە کە (ملدرێژکردن)ە، کراون بە هەما. ملدرێژکردن لەخودی خۆیدا وشەیکی بە نیشانە، بەڵام لە سیاقی ڕستەکەدا نیشانە وەردەگرن کە بە یەکەمیان لە سەرەوە بە خوارەوەیە واتە (سەرشۆڕکردن). بە دووەمیان لە خوارەوە بە سەرەوەیە واتە (سەربەرزکردن). یەکەمیان پەیوەستە بە شوێنەوە (زەلکاو) کە دەلالەت لە ژیانێکی گەندو و ورگپڕۆری دەکات و دەمیان پەیوەستە بە کاتەوە (بانگدان) کە دەلالەت لە ژیانێکی مەعنەوی و ڕوحپڕۆری دەکات. لەم دوو دەرەدا کە بە جۆرێک بەراوردی نێوان دوو جووڵەی یەک ئەندامی لەشە، تێکرا هەڵگری دوو دەلالەتە لە هەمان کاتدا. یەکەمیان ئەم دوو گیانلەبەرە وێنەی دوالیزمی (خراپە و چاکە)ی نەفسە لە ناخی هەمان تاک (مرۆڤ)دا، کە لە ململانێدان بە بەرزەفت کردنی مرۆڤەکە. دووەم ئەوەیە هەر یەک لەم گیانلەبەرە دەلالەت لە مرۆڤێک دەکەن، یەک (خراپ: نەفسپڕۆر)

و (باش: ەوچەروەر).
گامەش بووەتە هەمای گەلحەبوون و دەستەمۆیی و ملدان بە ژیانێکی نزم و ژێردەستی لەناو زەلکاوداە، کەبابیش هەمایە بە نەفس بەرزی و ژیانێکی ەوحانی لە شوێنکی بەرز (بانگدانی کەباب لە شوێنی بەرزدا). ئەبەتە کەباب لە نەریتی فەرهەنگی ناوچەکەدا هەمیشە خودان نیشانەی پیرۆزیتی بووە. لای یارسان پەلەوەرکی پیرۆزە. لە میتەلۆژیای ئیسلامیدا هاتووە، کە کەبابکی پەنامکی هەیە قاچی لە ناخی زهویدایە و سەری لە ژێر عەرشی خودا. کەواتە کەباب ئاماژەیە بە بەرزبوونەوە لە ڕگای ئەزموونکی ەوحی وکو بەرزاگرتنی نەفس (بە واتای شکەی نەفس) و بەرزهەکشان بە پلە باڵاکانی یەزدانی.
کەواتە پەیامکە ئەویە، شکەی نەفس دەتوانێت لە بەندی شۆن (زەلکاو) ڕزگارت بکات و بتبەستێتەوە کات – ی (بە کەتا) (کاتی بانگدان).
سروشتی پەیوەندیی نێوان دال و مەدلوول، پەیوەندییەکی دەخوازانە و ەکەکوتنەکییە، بەیە پەیوەندی نێوان دال و مەدلوول نائەنگۆزەیین. ئەگەر ورد بینەوە ئەوەمان بۆ ەوون دەبێتەوە وشکانی (گامەش و کەباب) خودان مەتیقکی شاراوەن و لە هەمانکاتدا، بەام هەست پەکراو بەبەنەی ئەو هەما نەریتییانەوە کە لە پشتەوەی وشکانن.

۲- تووتی:

تووتی بە چاووەوو دەم دەکاتەوە (۱۹، ۲۱۱)
.....
پوولی لە بن باڵی دەدەن
گوەایەکە و دان لەسەر دەستی نانی نانی دەخوات
بە کام لا هەیدەن
سەر لە ەیە و ەووگەنمای دادەخات (۱۹، ۲۱۲)

نەڕەر: ئاخەوەر (دەنگی شیعر)
وەرگر: بەردەنگ (خوەنەر)
پەیام: لەدەستدانی خود و توانەوە لەناو لاسایکردنەوە.
کەد: ((بە چاووەوو))، ((نهخشی ناوچەوانی بەردی بە دروست نابە))، ((پوولی پەستەی لە بن باڵی دەدەن))، ((گوەایەکە و دان لەسەر دەستی نانی نانی دەخوات))، ((سەری لە ەیە و ەووگەنمای دادەخات)).
ەەی زمان: تەرغیبییە.
تووتی بەهەی ئاستی ژیری لە فەربوونی هەندە وشە و ەستەی زمانی

مرۆڤ بەجۆرێک بووەتە هەمای زیرەکی کە ئاماژەیەکی ئەرێنییانەیە، تا ئاستێک بووەتە هەمایەکی کلتووری. بەڵام خەیاڵی داهێنەرانەی شاعیر هەمایەکی تایبەتی ئەفراندووە کە لە وردبوونەوە لە ئالیەتی ئاو هێزە دەرکییەی ئەم ژیرییە وەگەڕ دەخات، ئاوێش (لاسایی کردنەوە)یە. کەواتە دەلالەت لە (خەبزرکردن) دەکات کە ئاماژەیەکی نەرێنیانەی هەیە. ئەمەش دەلالەت لەو بەشە بزر بووەی نەفس دەکات، کە چیدی خەی نییە و تەنیا ئاو شتانە دەردەبڕێت کە فڕێکراوە. ئاوانی تر (خاوەنکانیان) چی پێ بڵێن ئەرکی ئەمیش تەنیا وتنەوەیە. لە وێنە گشتییەکەدا تووتی هەمایە بە ئاو مرۆڤانەی بووەتە دەستگەمەی هێزی دەرەکی. پێوەندی نێوان دال و مەدلوول پێوەندییەکی دەخوازانییە کە شاعیر دایهێناوە.

تووتی کە حەزی لە خواردنی پەپوولەی وشکبووەوەیە
چاوی لە هەنگاوەکانە ئاخ ڕەگا دەکەین یان نا(١٩، ٢١٥)

پەیام: فریونەخواردنی هێز دەرکییەکان و زاڵبوون بەدەریاندا ((خەی دەخواتەوە و دەروونی قوڵپ دەدات))، ((پەڕەی لە کلکی دەردەکێشە و هەڵکەی دەشکێنێت))

کەد: تووتی هێزەکی ئاراستهکراو و داردەستەی جادووبازان
ڕەگەزی زمان: ئیرجاعی (گەڕانەوەیی)، ((تەی ناوانین و فڕامۆشی دەکەین))

٣- کیسە:

دەمە بەڕەی جادووبازان لە قاوغی کیسەڵەکدا دەمێننەوە (١٩، ٢١٢)

نەڕەر: ئاخەوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (خوێنەر)
پەیام: پووچەڵکردنەوەی جادووی جادووبازان (هێزی دەرەکی)
ڕەگەزی زمان: سەروەزمانی
کیسە لە نەریتدا هەمای خاووخلسکییە، لەسەرخۆیی و تەمبەڵییە و ئاماژەی نەرێنی دەگرێتە خەی. بەڵام لە فەرهەنگی ڕەژهەڵاتی دووردا وەک لە فیلمی ئەنیمەیشنی (کەنگفە پاندا)دا دەردەکەوێ، کیسە هەمای ئارامییەکی قووڵی دەروونییە. لەم شیعرەدا کیسە بەهەمان شێوە هەمای ئارامی و خۆاگرییەکی قووڵە کە دەتوانی جاوودی جادووبازانی پێ پووچەڵ بکەیتەوە. دەلالەت لە بەشکی بەرزی خۆاگری نەفس دەکات، کە دەتوانێت (هێز)ی جادووگەران قووت بدات و کپی بکاتەوە. شاعیر دەیەوێ بڵێ نەفسی بەرز ئادەستی هێزی جادووگەران

نابەت.

٤- مەلی خۆشخوێنەر:

لە ئاوەنەی نووسیندا دەستەک دەبینین
جگوەکە بە دەنگ و بەدەنگی دەکات
لەم جگەکەکردنەدا
هەموو ئاوازەک دەچێتەوە ناو دەنووکی درەوشاوەی مەلی خۆشخوێنەر
(١٩، ٢١٢)

نەرەر: ئاخۆوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (ئەمە: مرۆڤ)
پەیام: چاوکراوەیی
کۆد: ((لە ئاوەنەی نووسیندا دەستەک دەبینین))
کەناڵی زمان: ئەدەبی
مەلی خۆشخوێنەر (پەپووسەلەمانە) هەمای متمانەبەخشبوون و بەختەوەرییە، بەهەی ئاوەی شاعیر وشەی نیشانداری (خۆشخوێنەر)ی داوە پاڵ و لە چیرۆکی سلەمانی پەغەمبەر وەرگیراوە کە هەمای هەنانی هەواڵی خۆش، ئەمەش پێچەوانەی مەلی شووم کە لە فەرهەنگی نەریتیدا (بایەقوش)ە و خوێندنی بەسەر هەر ناوچەیەکی ئاوەدانیدا هەوە و پەیامی وەرانبوونە. مەلی خۆشخوێنەر هەمای ئەو بەشەی نەفسە کە چاوکراوەیی و متمانە بەخۆبوون دروست دەکات و هەمیشە ئومێدبەخشە و هەواڵی خۆش دەگەیەنێت.

فەرمووم لە باڵندەی ئاوی کرد
بە وشکایی کە ڕەگی بەهات و بیرەوەری تۆ و پاراوە
فەرمووی باڵندەی وشکاویشم کرد
بە قەراغ گەلاوی سەربەشەختە (١٩، ٢١٣)

باڵندەی ئاوی و باڵندەی وشکایی هەمان نیشانەن کە دەلالەت لە دوالیزمی نەفس دەکەن. پەیامەکە ئاوەیە کە شاعیر مەشقی بە نەفسی خۆی کردووە بە ڕاهاتن لەگەڵ دەخە سەختەکان.
باڵندەی وشکاوی ڕەمزی
ڕەمزێکە ڕەمزە __ وشکاویی

٥- ئەسپ:

ئای خەوەتی دە
...

پووشی قەراغی ڕەگا خەواڵوون
ئەسپ بە ماتی بە تەکیاندا دەواتە
.....
تەمەنی جوانوویی لەناو دەکی دەم تیژ و
نزیک گورگ گوزەراندووە (١٩، ٢١٤)

نەرەر: ئاخاوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: دە (نەفسی خودی شاعیر)
پەیام: تەپڕاندنی قەناغی مەترسی و دژواری ژیان
کەد: دەکی دەم تیژ، گورگ
ڕەهەنی زمان: سەزداری (دوان لە خود)
ئەسپ بە درێژایی مێژوو هەمای ڕەسەنایەتی بووە و هاوبەرکی زۆری لە پانتایی هونەرکاندا داگیرکردووە. دەلالەت لە نەجیبی و سەرکەشی دەکات و گورگ هەمای دەندەییە. شاعیر گوزارشت لە قەناغێکی ئەزموونی (ڕوحی) و (زەینی) دەکات، کە توانیویەتی ڕەسەنایەتی خۆی بپارێزێت نەفسی خۆی بپارێزێت لەو هەڕەشانەی هەزی دەرەکی ئاراستەیان کردووە.

ئەسپی ڕاویشم بە ملوانکەی کیژی کافرەش بەستایەوە (١٩، ٢١٥)

پەیام: گەیشتن بە ئەوین
ڕەهەنی زمان: (ئیرجاعی) گەڕانەوەیی

٦- حاجی لەقلەق:

بەس نەبوو
حاجی لەقلەق دوا شەهیدی هەولێر بوو (١٩، ٢١٤)

نەرەر: ئاخاوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (نوێنەرانی هەزی دەرەکیی خراپەکار)
پەیام: سەرسوومان(!)
کەد: شەهیدبوونی حاجی لەقلەقی هەولێر
ڕەهەنی زمان: سەزداری (بەس نەبوو!)
حاجی لەقلەق لەردا وەک نوێنەری گشتی باڵندە لە شاردا دەردەکەوێت، باڵندەیەکی وەکو حاجی لەقلەق لە شاردا کە هێلانەی هەیە و خەریکی ژیانە، ئەمەش ئاماژەیە بە ئارامی و سەقامگیری شار، کە جەنگ ئەو ئارامییەی شێواند، باڵندەکان، یان شەهید دەبن، یان ڕەو دەکەن. کەواتە لێرە دەلالەتە لە ئارامی، هەر چەن کەتر هەمای ئاشتییە و هەمایەکی جیهانییە و لای هەموو گەلانی جیهان هەمان

دڵاڵەتی هەیە و حاجی لەقڵەقیش هەمایەکی لەکاتیی شاری هەولێر بوو، بەڵام دواتر وەک قوربانی جەنگی براکوژی بووتە هەمای هونەری. هەر ئەمە وای کردووە نووسەر (حەکیم مەلا ساڵح) لە ڕاقەی شیعرەکەدا بەناوی (شەوازی زمان و ئاستهی زمان لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا) بەو ئاراستهیدا بڕوات کە کرکی شیعرەکە ببەستێتەوە بە جەنگی براکوژی. نووسەر دەڵێت: ((چەمک و تەمای سەرکی قەسیدەکە کەشەی شەڕی ناوخۆیە…)). (٢٢)
هەندە شوێنی ئەم دەقە بڕواووی جەمسەرکی ترمان دەکاتەوە. هەر وەکو میشێل ئیتان لە ((سیمیۆلۆژیای خوێندنەوە))دا باسی لەوە دەکات، دوو جەمسەر لە دەقدا دیاری دەکات:
شوێنکانی یەقین
شوێنکانی گومان
ئەم دەرە شیعرە لە شوێنە گومانکانی دەق. شوێنکانی گومانی دەق، پێنتە تاریکەکانە، تەمومژکانە، هەما نادیارەکانە، ئاماژییەکانە. لوغزە هەڵەهێنراوەکانە و ئەو جێگایانەشە کە ناتوانین لەناو دەقدا پێکیانەوە ببەستین و پێیواندییان لە نەواندا دروست بکەین. ئەمانە ئاستەم دەردەکەون وا لە خوێنەر دەکات ناچاری ئەوە دەبەت کە پێشنیازی هەندە گریمانە بکات بە لێکدانەوەی ناواخنی جێراوجێری دەقەکە و هەندە جاریش دەرخستنی چەند ڕاقەیەکی جیاواز بە تێگەیشتن (١٧٢،١٦ و 173)

بەیە (حەکیم مەلا ساڵح) یان هەر نووسەرکی تر ئاساییە لە لێکدانەوەدا بە ئاراستهیەکی دیکەدا ببەن.
بەڵام لای شاعیرکی هەماگەر کە خودان گیانکی گەردوونی بەت، لە بابەتی سیاسی و کۆمەڵایەتی دوور دەکەوێتەوە، ڕەنگە لە هەندە دەقی شیعردا باسی هەندە ڕووداو، یان هەندە شوێن بکات، بەڵام کات و شوێنی ئەم ڕووداوانە وەک (حاجی لەقڵەقی هەولێر) بە پێناسە دەیخاتە بەردەست و جێگاکانیش بە دیاریکردن باسکراون بەو واتایەی کە ئەو ڕووداو و شوێنانە واقیعیانە سەودا ناکات. بەیە ئەم هەمایە گەردوونی تر بکار هاتووە و دڵاڵەتی تر هەڵدەگرێت: هەر زوو زەین دەبات بە (دەشکان) و (تەران) لە زەد، نموونەی وەک (مەولانا خالیدی نەقشبەندی). لەبەرئەوە (هەولێر) تهنیا هەولێر نییە، دەشێت هەر شوێنکی بەت (وەک شار، گوندێک، ماڵ، شوێنی کار و سەرچاوەی بژێو) و شەهیدبوون، یان ڕەیشتنی حاجی لەقڵەق دەشکان و تەرانە.
بەهەمان شێوە:
بەس نەبوو
قومری دوا شاعیری ترپە و هەست و تاسە بوو (١٩، ٢١٤)

٧- بەراز:

بەس نەبوو
هەزی ئاگرکوژێنەوە دزی پەتاتەی بەراز بوون (١٩، ٢١٥)

نەرەر: ئاخەوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (نوێنەری هەزی دەرەکیی خراپەکار)

وەک (دەدا) باسی لەوە کردووە کە واتای هەر نیشانەیەک بەستراوەتەوە بە واتای نیشانەکانی تریەوە. لەم دەدادا ئەوەمان بە جوانی بە ووون دەبێتەوە کە شاعیر چلۆن توانیویەتی چەند دالێکی لێک جیاواز و لە ووی ووخساریەوە لێک دوور کەبکاتەوە و لە ووی واتایەوە پەیوەندییەکی ناواخنی لە نێوانیاندا چەبکات. (بەراز) لە فەرهەنگی ناوچەکەدا ئاژەڵێکی بەزراو و حەرامە و بووەتە هەمای خراپی وەک خراپی مرۆڤە ئاکارناشیرینەکان و تا ئاستێک خودا نەفرهتی لە کردبن. ئاگرکوژێنەوە هەمای ڕزگارکردنە، شاعیر دەڵێت ئەو هێزە دەرەکییەکی بەناوی ڕزگارکردنەوە هاتووە تەنانەت دەستی دەچەتە دزینی قووتی بەراز. ئەم قووتە بریتییە لە پەتاتە، ئەوەش دەلالەت لە خەراکی هەژار دەکات. لەردا ئایرونییەکت زەر بەهێز بەکارهاتووە کە شاعیر دەیەوە بڵێت، هەژار لە دیدی ئەو هێزە بەناو ڕزگارکەرە نەفرەتلێکراون وەکو بەراز. ئەمەش هەمایەکی داهێنانەیە.

٨- هوما:

برادەرانم بابا تاهیر و هوما
لە ئاسمان مەینەت خوارەوە
چاوی کوشتن و بەین هەشتا نەنوستووە
دەتان نایەتە سەرلەوانتان
زەوی دەموچاوی گەش و گەرمە و ئەسپ بەو ناوەدا تەدەپڕن (١٩، ٢١٧)
.....
بابا تاهیر موورووێک لە نەوانماندا بزر بوو
موورووێکیش لە مشتووی خەنجەری هوما کەوت (١٩، ٢١٨)

نەرەر: ئاخەوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (بابا تاهیر و هوما)
پەیام: نائومێدبوون لە زەوی ((چاوی کوشتن و بەین هەشتا نەنوستووە))، ((زەوی دەمودووی گەش و گەرم و ئەسپ بەو ناوەدا تەدەپڕن))، ((خەریش بە ئاهەزی لەدایک نابە))
هێی: زمان سەزداریە.

هوما وەک هەمایەک لە ئەزموونی تری شاعیر بەرچاو دەکەوێت. بە نموونە لە شیعری (مەرگی ئاوێنە)دا. لە ئەفسانەی کوردی و گەلانی تریش وەکو فارس ئەو باندەیە کە لەسەر شانی هەر کەسێک بنیشتەوە ئەو کەسە دەبێتە پاشا. بۆتایبەتی لە ئەدەبیاتی فارسیدا هەمیشە وەک هەمای فڕ و شکۆ و بەخت ئامادەیی هەیە. حافیزی شیرازی دەڵێت:

همای اوج سعادت بە دام ما افتد
اگر تو ا گذری بر مقام ما افتد (۲۳، ۱۰۱)

لە دەقی (مەرگی ئاوێنە)دا وەک (محەمەد عەبدولکەریم ئیبراهیم) خوێندنەوەی بە کردووە، هوما ئەو هەزانەن کە مرۆڤ خەریکی گەڕان دەکەن بە دوای گەورەیی بە ناوەرۆک و شکڵی ووکاش. بەپێی ئەم خوێندنەوەیە لەو دەقەدا هوما دەلالەتە کلتوورییەکە دەگەیەنێت. بەڵام لەم دەقەدا (هوما) هاوشان لەگەڵ (بابا تاهیر) بەپێچەوانەی دەقی: (مەرگی ئاوێنە) هەمان بە شکڵێکی هەسەن و دەلالەت لە نەفسکی بەرز دەکەن و بەرز بوونەتەوە بە ئاسمان

ئەنجام:

لە شیعری (لە کتێبخانەی تایبەتی بابا تاهیردا)ی سەباح عەنجەردا، وشەکان زۆر بە وردی و هەستیارێتییەوە هەڵبژێردراون، بۆتایبەتی ئەو وشانەی ئاماژەن بە (گیانلەبەران) تاکو لە ناو یەک کەمدا هەستدا پێشکەشی خوێنەر بکرێت. زۆربەیان وەکو نیشانە (هەما) بەکار براون و خودان بنیادەکی سیستەماتیکن. ئەم شیعرە بنیادەکی گشتی هەیە، بە دەربڕەکی تر کەی بیرکە و وێنەکان بەرەو یەکێتی بابەت دەجووڵێن. پەیوەندییە هاونشینییەکان واتا پەیوەندییەکانی توخمە شیعرییەکان پێکەوە بە پێکهاتنەکی تایبەت واتا و دەلالەت دەگەیەنن. لەسەر ئاستی پەیوەندی جێنشینی هەوڵی ئەژد دراوە بە داهێنانی هەمای تایبەتی و لادان لە زمانی باوی ناوەندە شیعرییەکەی ئەمە و جۆرێک لە مانەوە و پابەندبوون بە شێوازێکی تایبەت بەخێی. بنیادی دەرکی شیعرەکە واتا ناواخنییەکە نییە. شاعیر بە وێنە و هەماگەلی داهێنەرانە پوختەی ئەزموونی ژیانی ئەژانە و جیهانبینی و دەخی درووونی و زەینی خێی وێنە کەشاوە. کە ژیانێکی مەعنەوی سۆفیانەیە و گۆشەگیری بە شکڵی نەفس و دوورپەرێزی لە جەنجاڵی و پەتای مادەگەرایی وەک نائومێدییەک لە زەوی.

دەتوانین بنیادی ئەم دەقە بە پێی مۆدێلەکەی ئەمان بەم شێوەیە چە بکەینەوە:

۱- شرۆڤەی شکڵی ناخ (پەیام)

۲- شرۆڤەی دەرکانی ئاخاوتنی شیعر (نەزەری پەیام)
۳- شرۆڤەی بابا تاهیر و هوما (وەرگری پەیام)

سەرچاوەکان:

١- هەمن عومەر خەشناو، هەرمینۆتیکای شیعری سۆفیيانەی مەحوی، (٢٠١٦) هەولێر، ناوەندی ئاوێر – ژمارە ٣١٩
٢- آنە ماری دینەسن، درآمدی بر نشانەشناسی، ترجمان مظفر قهرمان (١٣٨٩ هجری شمسی) آبادان، نشر پرسش.
٣- ژان ایو تادیە، نقد ادبی در قرن بیستم، ترجمە مهشید نونهالی (١٣٩٠ هجری شمسی) جاپ دوم، تهران انتشارات نیلوفر.
٤- محەمەد عەبدولکەریم ئیبراهیم، پێکهاتەی زمانی شیعری لە هوانگەی ڕەخنەی ئەدەبیی نوێوە (٢٠١٢) هەولێر، ئەکادیمیای کوردی ژمارە – ١٥١.
٥- بابەک ئەحمەدی، پێکهاتە و ڕاڤەی دەق، و: مەسعود بابایی (٢٠٠٤) هەولێر.
٦- فاطمە عظيمي فرد، فرهنگ توصیفی نشانەشانسی (١٣٩٢ هجری شمسی) تهران، نشر علمی.
٧- چارلز برەسلەر، ڕەخنەی ئەدەبی و قوتابخانەکانی، پێشکێشکەر و تێبینی، وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: عەبدولخالق یەعقووبی، (٢٠٠٧) هەولێر، بنکەی ئاوکراوەی ئاراس ژمارە – ٥٧٥.
٨- پیتەر هانبەرگ و ئەوانی تر، تیۆریی ئەدەبی و شێوازناسی ئامادەکردن و وەرگێڕانی ئەنوەر قادر محەمەد (٢٠١٨) چاپی سێیەم، بنکەوکردنەوەی ناوەندی ئەندێشە – سلێمانی.
٩- ویلفرد گرین (و ...)، مبانی نقد ادبی، ترجمە فرزانە طاهری (١٣٨٥ هجری شمسی) چاپ چهارم.
١٠- د. پەخشان سابیر حەمەد، ڕەمز لە شیعری هاوچەرخی کوردی، کرمانجیی خواروو کوردستان ١٩٧٠ – ١٩٩١ (٢٠١٢) هەولێر، ئەکادیمیای کوردی ژمارە – ١٥٥.
١١- ڕنە ولک – اوستین وارن، نظریە ادبیات، ترجمە ضیاء موحد – پرویز مهاجر (١٣٨٢ هجری شمسی) چاپ سوم، تهران، انتشارات نیلوفر.
١٢- دیوید دیچز، شیوەهای نقد ادبی، ترجمە: محمد تقی صدقیانی – دکتر غلامحسین ویوسفی (١٣٨٨ هجری شمسی) چاپ ششم، تهران، انتشارات علمی.
١٣- ڕنە ولک، تاریخ نقد جدید (جلد چهارم – بخش دوم) ترجمە سعید ارباب شیرانی (١٣٨٩ هجری شمسی) چاپ دوم، انتشارات نیلوفر.

١٤- نـاز ئـحمـد سـعيد، لادان لـ شيعـری لـتيـف هـمـت دا (٢٠١٣) سلـمانی، بـوبـرتيی چاپ و بـاوکردنـوی سلـمانی.
١٥- نـسرين ـئووف ئيسماعيل، ئـرکی شيعر لـ ئـدـبی کوردی دا سا ـانی (١٩٢٠ – ١٩٥٨) (٢٠١٠) هـولـر دـزگـای تـوـژينـو و بـاوکردنـوی موکريانی.
١٦- ئـديـب نـادر، گـانـو بـ مـالی يـکـم (٢٠١٤) هـولـر بـاوکردنـوی ئـکاديميای کوردی ژمار – ٢٩٧.
١٧- ئـحمـد ـزا، هونـری شيعر نووسين، بـرگی يـکـم دـروازـيـک بـ ناسينی شيعر (٢٠٠٧) لـسـر ئـرکی مـکتـبی ـاگـياندنی (ی. ن. ک) چاپکراو.
١٨- شـعبان چالی، شـوازی جزيری (٢٠٠٨) دهـک، سپيـرز.
١٩- سـباح ـنجدـر، ديوانی سـباح ـنجدـر بـرگی دووـم (٢٠١٨) تاران، چاپی يـکـم.
٢٠- دکتر محمود فتوحی، سبک شناسی، نظريـها، ـويکردها و ـوش ها (١٣٩٠ هجری شمسی) تهران، انتشارات سخن.
٢١- لارنس پرين، دربارـ شعر. تجمـ فاطمـ ـاکعی (١٣٨٣ هجری شمسی)، تهران انتشارات اطلاعات.
٢٢- حـکيم مـلا سا ـح، زمان و بيرکردنهوهی شيعری (2016) هـولـر، بهـوهبهرايهتی ـاگهياندن و چاپ و بـاوکردنهوهی هـولـر.
٢٣- کامران کوهستانی، ديوان حافظ (١٣٩٢ هجری شمسی)، چاپ اول انتشارات شبوستان.

سـکانداـکی زانسـتی لـه سـا ـی 1994 بـهردـهوامـه … مـوحـهممـهد گـهـا ـهيی

لـه سا ـی 1994 پرسيارـکانی تاقيکردنـهوـی کـتايی شـهشـمی ئامادـيی جاران(دوانزـی ئامادـيی ئـستا) کـين و فرـشتنی پـوه دـکرـت، ئـگـر هـهـ نـبم تاقيکردنـهوـکانی کـتايی شـهشـمی ئامادـيی لـه سا ـی خوـندنی 1993-1994 لـه مانگی ئابی 1994 بـ جارـکی تر دوبارـ کرانـهوـ..!

ئەم پرسیار دزینە بۆتە بازرگانییەك كە بە قات و بینباخكی ئوتویكراوەوە دەكرێت، كە سكاندالكی گەورەی زانستیە كە تا ئێستا بەشوازی جراوجڕ بەردەوامی هەیە، ئەمەش لە ئەنجامی ئەم سێ خاڵەدا: یەكەمیان: ئەو مامۆستایانەی وانەی تایبەت دەڵێنەوە، لەهەمانكاتیشدا ئەندامی لیژنەی پرسیاردانانی وەزارین، لێرەدا بە باوكی خوێندكارەكە دەڵێت: بایی 100 نمرەم بە كوڕەكەتان/كچەكەتان گوتوە، ئەگەر پرسیاری دزە پێنەكردبێت لە ژێر سەردێری ئەم ستەیەدا كە بە خوێندكارەكە دەڵێت:(ئەمانە؛ بخوێنە و سەدی سەد لە تاقیكردنەوەی كۆتایی ساڵ پرسیاریان لێدێتەوە)، دووەم: ئەو مامۆستایانەی پرسیاری وەزاری دادەنێن و تێكیان لە پەیوەندی گرتن بە یەكتریەوە گرێداوە بۆ ئەوەی پرسیاری كۆتایی ساڵ ئاوگێ بكەن بەتایبەتی لەگەڵ ئەو مامۆستایانەی كە وانەی تایبەت دەڵێنەوە، جا باوكی خوێندكارەكە كە كەسكی دەوڵەمەندكی هەڤێقیو یان مەسؤلێك بێت، پادداشتەكەی زیاتر دەكات، ئەمەش دوای ئەوەی بەناڕاستەوخۆ پرسیارەكان بە كوڕ/كچەكانیان دەگوترێت، سێیەمیان: دانانی مەلزەمە؛ كە عەیبە و شورەیەكی زۆر گەورەیە بۆ وەزارەتی پەروەردە، كە تا ئێستا نەیتوانیوە قەدەغەی بكات، لەم مەلزەمانەشدا پرسیاری وەزاری لەژێر سەردێری:(ئەم بابەتانە لە ساڵانی ڕابردوو ئەوەندە نمرەیان لێهاتۆتەوە)، لەم بارودۆخەی ساڵانی ڕابردوودا كوڕ و كچی هەژار مەلزەمەشی پێناكەێت و یان پێی نەكراوە، بەتایبەتی لەدەرەوەی بازنەی شارە گەورەكان وەك: هەولێر، سلێمانی و دهۆك، هەتا لەناو ئەم شارانەشدا زۆرێك لە خوێندكاران توانستی دارایان نییە كە بۆ حەوت مادەی زانستی مەلزەمەی گرانبەها بكڕن..!

ئەم سێ هۆكارەی لەسەرەوە باسمكرد، بۆتە هۆكاری هەڵاوسانی نمرە لە پۆلی دوانزەی ئامادەیی، كە ساڵانی ڕابردوو ڕیزبەندی یەكەم بونیش تووشی هەڵاوسان نەدەبو, وەك ئەمساڵ كە لیستی یەكەمەكان بەناوی زیاتر لە 86 خوێندكار بو، كاتی خۆی لەلایەن بەڕێز وەزیری پەروەردە یان بەڕێوەبەری گشتی ئەزمونەكانی هەرێمی كوردستان، ناوی هەر 10 یەكەمەكانی كوردستان دەیخوێندرایەوە و بەچەند خولەكێك خوێندنەوەی ناوی یەكەمەكان كۆتایی دەهات، بەڵام ئەمساڵ بە پارلەمان و حكومەت سێە گیرابو بۆ خوێندنەوەی ناوی یەكەمەكان، كە جگەی تێڕامان و هەڵوەستە لەسەر كردنە, كە گرنگە لێكۆڵینەوەیەكی ورد لەسەر ئەم هەڵاوسانەی نمرەی یەكەمەكان بكرێت..!؟

ئەم سكاندالە زانستیە و بەردەوامبونی كە بۆماوەی 26 ساڵە لەسەر حسابی كوڕ و كچی خەڵكی هەژار، لێقەوماو، خوێندكاری زیرەك و ناوچە دوورە دەستەكانە، كە لەناوەندی شارە گەورە و گەشەكردوەكان زۆر

دوورن و ڕۆژەیەکی باش لە ڕۆژەی گشتی خوێندکاران لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان پێکدەهێنن، دەستیان بە مامۆستای لێهاتوو و خاوەن خزمەتی پەروەردەیی و ئەزموندیدە ناگات بۆ ئەوەی سودیان لێوەربگرن، لەهەمانکاتیشدا خوێندکاری ئەم ناوچانە زۆرترین باج دەدەن، لەئەنجامدا تەنها کۆی مەسؤل و دەوڵەمەندە هەڵقیوەکان قازانج دەکەن، نمرەیەکی زۆر باش بەدەستدەهێنن, بەم ئاستە لاوازەی هەیانە، تا بەدەستهێنانی بڕوانامەی ماستەر و دکتۆرا ناوەستن، کە ئێستا بەشکیان پێگەی گرنگیان لەناو دامەزراوەکانی خوێندنی باڵا و زانکۆکان گرتوە و بەرەو وێرانەیان بردوە.
پرسیارەکە ئەمەیە: تاکەی وەزارەتی پەروەردە بەوردی کار لەسەر پرسەیەکی ئاوا چارەنووسساز ناکات..؟ پێداچوونەوەیەکی ورد بۆ ئەنجامدانی پرسەی تاقیکردنەوەکانی کۆتایی دوانزەی ئامادەیی ناکات، بۆ ئەوەی کەمترین هەڵەی تێدا ڕووبدات..!

خوێندنەوەیەك بۆ ڕۆمانی ڕۆژێک لەو ساڵانە هێدگرم … دلشاد کاوانی

"ڕۆمانی ڕۆژێک لەو ساڵانە هێدگرم. جوانتر لەوەی کە هەیە دەنووسرێتەوە:
دلشاد کاوانی چیڕۆکنووس

دوا ئەوەی دەستم دایە خوێندنەوەی ڕۆمانی ڕۆژێک لەو ساڵانە هێدگرم، نەمتوانی وەک چەندەها کتێبی تر تەنیا بۆ خوێندنەوە و چێژکی خودی بۆ سەریدا تێپەڕم، چونکە ئەو ڕۆمانە بۆ من جێگای سەرنج و چێژکی تایبەتی تر بوو، ڕوونتر بڵێم وەک یەکێک لە کتێبە جوان و سەرنج ڕاکێشەکان دێتە هەژمار، کە خوێنەر ناچار دەکات دوای خوێندنەوەی هەست بکات شتێکی تازە و وانەیەکی نوێ لە ژیان فێر بووبێت و بۆ تایبەتی لە بواری کتێب سازیدا، پێوستە بگوترێ ئارام محمد تا ڕادەی جوانnووس و ورد، بە دیقەت و بە سەلیقە دەنووسێ، وەک چۆن تەنانەت بەشێک لە نووسەرە گەورە و دیارەکانی کوردی کێشەی

نووسینی کوردییان هەیە بەتام دەتوانم بڵێم ئارام چەن جوانن‌ووسە ئاواش باڵایە لە پاکنووس و نووسینکی بە غەل وغەش و کوردی زانکی باشە.
بەیەشە نووسەر هەر لە تایتڵ و ناوونیشانی یەمانکەیدا دەت و شتێکی جیاوازمان پێدەڵێ ڕۆژێک لەو ساڵانە هەندەگرم، کە لە واقع هیچ کەس ناتوانێ ڕۆژێک لە ساڵەکانی تەمەنی لابردنت و قەدەری ژیان بگەڕێت. بەتام نووسەر زەر جوان و لەزانانە هەر لە دەستپێکی یەمانکەدا لە خوێنەر دەگەیەنێت، کە ئەو گەرەکیەتی قەدەر ناخۆشکان و ڕووداوە نەخوزراوەکان و ئازار و چەرمسەریەکان، جارێکیتر لە ڕێگای نووسینەوە چیڕۆکی ژیان دەگێڕێت و هەموو ناخۆشیەکانی ژیان دەخاتە ڕوو تا تاکی کورد لە قەدەری شووم و ناخۆش دوورخاتەوە، ئەویش لە باس کردنی ئازارەکانی خانەوادەیەک دەست پێدەکات و بوونی خەزانکی هەم تەبا و هەم نا تەبا، تەبا بە خۆشەوستی و خەون بینین بە جوانیەکانی ژیان و نا تەبا بە هەی ئاڵەزی و ئازارە قورسەکانی ژیان و نەگبەتی و ترس و نەداری و بەرگە نەگرتنی سەختیەکان و کەشانی مەینەتیەکان.
ئەم یەمانە پڕە لە گۆڕی دەروونی و دەرخستەی ئازارە شاراوەکانی مرۆڤ و هەندە جوان لە ڕێگای نوستالیژیای کارەکتەری یەمانکە دەمان گێڕنێتەوە بە کەسانەکانی منداڵی، و سەرکەوتنی یەمانکە لەوەدایە کە نووسەر وا لە خوێنەر دەکات کە خەی بخاتە جێگای کارەکتەری سەرەکی یەمانکە، یاخود بە ڕووەکی تە لەزانانە ئازاری زەرینەی شکستی پەروردەی منداڵی تاکی کورد باس دەکات و دەڵێ: ڕۆژێک مامۆستایەک لەم تووشبوو، ئەویش گوتی: سەر خە تە بە قژت زەر شتت شاردەتەوە، بە گوە ناگریت! ئەمە کاردانەوەیەکی دەروونی زەر خراپی بە دروست کردم. دوای ئەو ڕووداوە لەگڵ پێنج قوتابی بە شێوە هاتم. پێیان ڕادەبواردم و جنێویان پێم دەدا… دواتر نووسەر ئەمەشی بە زیاد دەکات و دەڵێ: دەگوترێت قسەیەک دەتوانێت ئاستەی ژیانت بگۆڕێت. لیرە نووسەر زەر ورد دەڕوانێ، تەنیا بە وشەی ((دەگوترێت)) کە بە ئەم پێگۆڕافە زیاد دەکات و ئەمەش زیتەی نووسەرە و بە وریایی مامەڵەکردنیەتی لەگڵ بابەتەکە، واتە نووسەر نایەوێ بڕت و تەنیا وشە ڕەز بکات، بەڵکو گەرکیەتی باوەڕ بە خوێنەر بهێنێت کە خەی بە تەواوی ڕادەستی لەمو سەرزەنشتی کەمێگە نەکات، هەر چەند ئەمە بە کاریگەریش نابێ.
هەنگە قسەکردن و نووسین لە سەر بابەتە ئەدەبیەکان بە تایبەت هەمان هەندە ئاسان نەبڕت، یاخود بە ڕووەکی تر هەڵسەنگاندن بە ئەو دەق و نووسینانەی کە وەک شاکارەکی جوان دەنووسرێنەوە پە بڕت لە وەسواسی و دوودڵی. بەیە بە منیش ئاسان نیە پێنجە بخەمە سەر کەڵەن

و ئەوەی ناوی دەنێن کەم و کەسری یاخود بە دیوە باوکەی کە دەڵێن خنەی پڕزەتق و نەگەتیف هەر چەند بە دیدگای من هەخنە وکو خەی هەخنەیە، بینینە بە چاوکی جیاواز تر، بەیە ئەوەی منیش دەربارەی هەمانی هەژێک لەو ساڵانە هەدەگرم دەنووسم هەنگە تەنیا بەچونکی جیاواز بێت لە دونیابینی من بە دەقەکە لەگەل دونیابینی نووسەر یا خود هەر لە بنەچەدا ئەوی ئەو ڕاستر بێ، بەڵام من هەر وا ڕاهاتووم ئەوە دەنووسم کە خەم باوەم پێیەتی.

ئەوەی بەمن جێگای هەڵوەستە کردن بوو، نووسەر لە بەشی (١٣) لاپەڕە (٢٧) دەڵێ: زیاتر لە خوای ئاسمانەکان تووڕە دەبووین. لەڕە نووسەر یەکسەر ئەم دەقەی لە (رب السماوات) ی قورئان وەرگرتووە. چونە لە کوردیدا تەنیا خوا بە کار دێت یان گەر باسی خوا بکەین دەڵێن خوا لە ئاسمانە نەوەک لە ئاسمانەکانە، بەم جۆرەش لە دەقە قورئانیەکەش هەیە تەدەکەوێت چونکە لە قورئان لەپاڵ (رب السماوات) ڕاستەوخۆ لە زۆربەی شوێنەکان (رب السماوات و الارض) یاخود (رب السماوات و رب العرش العظیم) واتا خوای زەوی و ئاسمانەکان نەوەک بە تەنیا خوا خوای ئاسمان بێت بەڵکو هی زەویش بێیە بە دیدگای من نووسەر بیگوتبایە (زیاتر لە خوای ئاسمان تووڕە دەبووین) جوانتر دەبوو.

ئیجا لە لە بەشی (١٨) لاپەڕە (٣٣) نووسەر لە بەی ئارەق بە کاردێنێت، هەرچەندە وشەکەی لە ڕووی وشەو ئیدیەمەوە زۆر تەواوە بەڵام لەبەر ئەوەی ئەمە وشەی عارەق مانە هەیە، واتە مەی و خواردنەوەی ئەلکهول، لە زۆربەی شوێنیش لە بەر نەبوونی پیتی ع لە کوردی بە هەمان عارەق دەڵێن ئارەق، بەیە بەڵای من جوانتر دەبوو کە بە ئارەق ئەمە تەنیا بە ئەم ناڵێنە بەڵکو بە زۆربەی نووسەرانە کە جە گەکە بکرێت لە نەوان ئەم دوو وشەیە.

هەروەها لە بەشی (٢٠) لاپەڕە (٣٧) دەڵێ: دکتۆر چەند ئەشیعەیەکی هەناو گوتی...) لەڕە نووسەر نەیتوانیوە یان نەیووستووە خەی لە وشە عەرەبیەکە ڕزگار بکات، چونکە مادام ناوی دکتۆری هەناوە زۆر ئاسان بوو بینووسیبایە: دکتۆر چەند، وەنەیەکی تیشکی هەناو گوتی...) بەمەش هەم دەبوو بە کوردی و هەم خوێنەریش دەیزانی مەبەستی وەنەی تیشکی پزیشکییە. هەروەها لە هەمان لاپەڕە نووسەر بە دیدگای من زیاد لە پێوست دەچێتە نەو وەسفە زانستییەکان ئەمەش بە خوێنەر تەزەک پێووکنەرە، نووسەر خەشی هەست بەمە دەکات، بۆیە لە بەشی (٢١) لە ڕێگای کارکتۆری سەرەکی دەڵێ: باوکم گوتی:..... ئۆگەرنا تاقەتی گوێگرتنم لە حەکایەت نەماوە، تکادەکەم. هەرچەندە ئەمە بەسەر نووسەردا تێنەپەڕیووە بەڵام بە بەچوونی من نەبوونی باشتر بوو. بە بنەما زانستییەکان سەبارەت بە نەخشییە بایەلۆژییەکانی مرۆڤ ئەمە کاری من نیە لەشی نازانم ئایە ئەمە

تاچەند بنەمایەکی زانستی هەیە کە دەڵێت: پەکەنین بە ماوەی دە تا پانزە خوولەک، دەبێتە هۆی سووتاندنی ڕێژەیەکی زۆری کالۆری، وزەی ژەمە خواردنێک بە سێ کاتژمێر دەبێتە سفر. لێرە پۆستە نووسەر بە تەواوی پشتی بە بنەمای زانستی پزیشکی بەستبێت، گەر نا بە ڕای من گەر تەنیا وەک خەیاڵ و فانتازیایەکی ئەدەبی ڕووت، دوور لە بنەما و پێچەوانەی زانستی پزیشکی بایەڕی بەکاری بردبێت ئەمە هەڵەیەکی زەقە.
دواتر نووسەر زۆر بە جوانی دێت و داهێنان لە هونەری گێڕینەوەی نامەدا دەکات کە پێشووتر من ئەمچکەیەم لە هیچ نووسەرێکی تر نەبینیوە، هەر چەندە لە لای زۆرێك لە چیرۆك نووس و ڕۆمان نووسان سەرجەم ڕێگا شاز و تایبەت و جیا جیا کانیان بە کار بردووە، بەڵام ئەوەی ئارام محمد لە هەموویان جیا دەکاتەوە ڕێگایەکی پەنهان و سادە کە ڕۆژانە نامەکان لەگەڵ سەرنشینەکان دەڕووات بۆ ئەوەی کەسیش دەرك بەم شوێنە بەرێت ئەویش زۆر کوشنی ئۆتۆمبێلی دەست نیشان کردووە. بەتایبەتی کاتێ سەلیم باوکی سەفین نامەیەك لە زۆر کوشنی ئەو ئۆتۆمبێلە دەدزێتەوە، کە خۆی کێشاوە بە گەلابەیك و خاوەنی نامەکە مردووە و بە دزینەوەی ئەم نامەیە سەر لەبەری ژیانی کەسێکی ئاسایی کاسبکار دەگۆڕێت بۆ کەسێکی خەباتگێڕ و کورد پەروەر. بە ڕاستی نووسەر لێرە خۆنەر تووشی شۆك دەکات و دەیخاتە بەردەم پرسێکی گەورەوە ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە ئەم ڕۆمانە پێە لە ئەفراندن و دەقێکی زیندووە.
هەرچەند نووسەر لە بەشی پێشووتر زۆر بە جوانی باس لە شاردنەوەی نامە دەکات، لە ژێر کوشنی ئۆتۆمبێل کە وەك کارێکی ڕێکخستنی نهێنی نێو شار بەکار دەهات، بەڵام لە بەشی (39) و لاپەڕە (61) ئاسایی نییە کاتێ نووسەر دەڵێ: پێشتریش دەیان نامە و بەگەنامەی لە ناو کوشنیی سەیارە دزیبووەوە. نهێنی سەیر لە بەشێکی نامەکاندا هەبوون. لێرە نووسەر باس لە دزینەوەی دەیان نامە و بەگەنامەی دەکات، بەڵام دواتر بە تەواوی تەرکیز دەخاتە سەر نامەکان، کە ڕۆی تێدەچێ نامەکان تا سەت نامە بچێت، بەڵام ئایە ئەمە ڕۆی تێدەچێت کە ئەم هەموو نامەیە بە ڕێکەوت بخەنە ناو کوشنی ئۆتۆمبێل و دواتر لە بیریان بچێت یان لێیان بکەوێت، چونکە نووسەر خۆی دەڵێت: ئۆتۆمبیل هەبووە چوار دەستی کردووە، بەڵام هێشتا نامەکان بە سەلامەتی گەیشتونەتە دەستی باوکم. کەوتە ئەمە ڕێکەوتێکی ڕووتە و پەیوەندی بە ڕێکخستن و شانەی نهێنییەوە نییە، بۆ گواستنەوەی نامەکان و گەیشتن بە دەستی سەلیم، بۆیە ژمارەی نامەکان زیاد لە پێوستن و دەکرێ نووسەر بڵێ: پێشتریش دەیان بەگەنامە و چەند نامەیەکی لە ناو کوشنیی سەیارە دزیبووەوە. نهێنی سەیر لە بەشێکی

نامەکاندا هەبوون. بەمەش زەر جوانتر دەبوو.
دواتر نووسەر دێت و لە لاپەڕە (55) بەشی (33) باسی بازرگانانی شار دەکات و لە وێ بە ئەنقەست یاخود بەبێ ویستوو و ئاگایی بازرگانانی شار بە ترسنۆك دەناسێنێ و دەڵێ: ئەگەر چی زەربەی بازرگانەکان ترسنۆکن، بەڵام ئەو نەدەترسا. بەپێ ئەوەی کە نووسەر باسی ووداوێکی شەڕشگێری گەلێك دەکات و بە تایبەتی ووداوەکان لە شاری هەولێر ووو دەدەن، بۆیە بە ترسنۆك ناساندنی زەربەی چینێکی کەمەگە گەر کەمێنەیەکش بازرگان بن، من بەهەوای نابینم و وەك تەمەت بەخشینەوەیەك دێتە بەرچاو زەر ئاسایی بوو کە بڵێ: زەبەی بازرگانەکان بێ ویدژانن. چونکە ئاستەوخێ مامەڵە لەگەڵ قووتی خەڵك دەکەن بەڵام ترس و نەترسان شتێکی خودییە رەنگە زەر بازرگانیش هەبووبێ خاوەن هەڵوێست بوون و پیتاك و پارە و کەل و پەلیان بێ شەڕش دەنارد و بە هەر ئاشکرا بوونێك ملیان دەچووە بەر پەتی سێدارە.
پاشان نووسەر لە لاپەڕە (129) ی بەشی (82) دەڵێ: نازانم لەگەڵ ئەو دێخەدا ئەمە بۆئیش بووین، کەس جگەرەی نەدەکێ، بازار شۆوابوو. منیش نازانم نووسەر ئەو ((نازانم))ی بێ لەو شوێنەدانەوە چونکە لەگەڵ ئەم دەقە ناگونجێ بەکو پرسیاریش لای خوێنەر دروستدەکات ئایە گەر خودی کارەکتەرەکە خۆی نەزانێ ئایە بێ کار بووە یان نا ئەکێ دەزانێ؟ بۆیە ەنگە ئەمەی بە مەبەستکی تر بەکار هێنابێ و هەڵەی خاڵبەندیش بووبێ، چونکە تەنیا یەك فاریزە لە وانەیە گرفتەکەی چارەسەر بکردبووایە.
نووسەر لە شوێنکدا زەر بە جوانی پەیامکی لە ڕێگای گۆرانەوەی سەفین سەبارەت بەنامەکانی باوکی کە چێن لە دوانامەکانیدا باوکی ووشەی پاڵەوان لە بیرەوەری نامەکانیدا بەهۆی ترس لە ڕژێم دەستەوە، کەچی کۆەکەی لە خەمی بە پاڵەوان ناساندنی باوکییەتی و لە هەومی شەڕش بووندا گیری خواردەوە، بەڵام باوکی هەر لە سەرەتادا لەوەتێگشتووە شەڕش بێ پاڵەوانەکان ماێ نییە، بەکو ترسنۆك و بێدەسەاتەکان لێی دەخێن. بۆیە نووسەر لە نێوان دوو نەوەو دوو بەرەی جیاوازدا دەرەنجامەکان مێژوویانە دەخاتە ووو دەتوانم بڵێم پێویستە ((ڕەمانی ڕێژەك لەو ساانێ هێدەگرم)) بەتایبەتی وەك بەشکی مێژوویی دوای اپەین بخرێتە ئەرشیفی نەتەوەییەوە. چونکە ئارام محمد زەر بە دیقەت و بە بەرپرسیارییەوە هەساوە مێژووی شەڕش لە سانی 1989 تاکو سی 1992 زەر بە جوانی و وەك خۆی ئەو لایەنانەی مێژوونووسان و ڕێژنامەنووس و لێکەەران لایان لێنەکردێتەوە ئارام محمد توانیووەیەتی لە ڕەمانی ڕێژەك لەو سانێ هێدەگرم بێ مێژوو وەك خۆی بخاتە ووو.

جگە لەمەش رەنگە من نەمتوانیبێ هەقی تەواوم بە لایەنە جوانەکانی ڕۆمانە کەێ دابێت و هەبەتە لە ژیاندا هیچ بوونەك بێ کەمو کوێی نییە، بەڵام بەڕاستی تەکنینك و گێڕانەوە و گەڕانەوەی کێتایی بێ سەرتا لەو ڕۆماندا هونەرێکی جوانی چێڕکنووسی و نووسینێکی بێ هاوتایە و دەکرێ بڵێن ئارام محمد لە ((ڕۆمانی ڕۆژێک لێو ساڵانێ هەڵدەگرم)) ڕۆچکەی خێی وەرگرتووە.

ڕۆمان و تەکنەلەژیا – بەشی هەشتەم … گەران سەباح

ڕاستیی ئەوەێ خەیاڵی نەوەی پێشووە. لێ سەرەتای هەشتاکاندا، کاتێ نیکەڵاس نیگرۆپەنتێ بە دنیای ڕاگەیاند ڕۆژێک دێت کتێب لەسەر تابلێت دەخوێنینەوە، سکرین گچکێ دەبێتەوە و بە دەنگ و ڕەنگ لێ دوورەوە بەشداری کێنفڕانس دەکەین، دنیا فشەی پێ کرد. زۆر کەس فشەی بە ڕۆمانی خەیاڵی (خەز) دەن، دڵنیان هەمووی درۆیە، بەس ئەوەی ئەوەێ بێ فشەی دەزانن سبەی ڕاستییە.
گرینگێ خەزنووس بزانێت چۆن تەکنەلەژیا بەکار دەبات کاتێ خەزێکی تەکنەلەژی دەنووسێت. بواری تەکنەلەژیا فراوانترێ لەوەی ئەمە بە مۆبایل و سکرین و کۆمپیوتەر سنووردارى دەکەین. ئەم باسێ ئەو تەکنیکانێ دەخاتە ڕوو پەیوستن بە نووسینی خەز. بەو ئەم تەکنیکانێ نانێ بەکاربرن، خوێنەر لێ وردەکاری تەکنیکیی ڕۆمانەکێ ناگات. خەزنووس، جولی هیزی، دڵێت هەندێ باسی وردەکاری مەکێ خوێنەر سەری پێ بەشێت، تەنێ کاریگەریی تەکنەلەژیا لەسەر کارەکتەر بدرکێنێ (٢٠١٨). خەزنووس، سوزان کۆڵنس، لە ڕۆمانی (Hunger Games) ناچێتێ ناو وردەکاری میکانیکیی شوێنی یاریێکە، باسی تەکنیکی تەکنەلەژی ئامێر و چۆنێتیی کارکردنیان ناکات. نەک هەر پەیوستی پێی نییە، خوێنەر، بگرێ لەشی تەک دەچێت و تامی لێ ناکات.
خێ گەڵێ شاکارێ خەز تژیێن لێ تەکنەلەژی و زمانی تەکنیکی. ئەدی ئەوێ چییە؟ کاتێ سەیری فیلمێکی خەز دەکەیت، واقت وەدەمێنێت لێ وردەکاریێکان و دەپرسی، “خەزنووس چۆن ئەمەی نووسیوە؟” بەو ئەم خەزانە بخوێنییەوە (Hunger Games, Fransktein, Ender’s Game, Station Eleven, The Maze Runner, Fahrenheit 451 وەڕامەکێت

دەست دەکەوێت. خەزنووسی ئەم ڕۆمانانە و هی تریش ئەم تەکنیکانەی خوارەوەیان بەکار بردووە، بۆیە سایەی بە تەگەیین.
تەکنەلۆژیای نوێ بچوێنە بە شتێکی ئاشنا (هیزی، ٢٠١٨). ڕۆمانی (Virtual Sabotage)ی جولی هیزی ئەم تەکنیکەی بەکار بردووە. باسی هەندێ ئامێری سەیر دەکات و دەیچوێنێت بەو ئامڕانەی ئێستە هەن. من لە ڕۆمانی نوێمدا (سایەی نوێ دێتە چاپکرن و نامەوێ ئێستە ناوەکەی ئاشکرا بکەم) باسی جۆرێ تەلەفۆنێک دەکەم و دەیچوێنم بە ئایفۆنی ئێستە تا خوێنەر لەم حاڵەی بێت.
زێتر باشتر نییە. درێژدادەی هەردەم سەرئێشە دروست دەکات. لە باسەکانی پێشووەدا باسی درێژدادەیەم کردووە. ئەی ئێگەر وردەکارییەکە تەکنیکی و تەکنەلۆژی بێت؟ ئەوە هەر مەپرسە، بە یەکجاری مەشکێت تێک دەدات و ڕۆمانەکێت لە بەرچاو دەکەوێت.
کاتی خۆی لە ناوەندیی کەماری کوێان، مامۆستای مێژووەمان بە بست وڕۆمەکانمانی دەپێوا، چەند زەر بووایە، هەندێ نمرێت وەردەگرت. خۆ کەس نەیدیبوو وا بکات، بەڵام ئەوەی زەری نووسیبا زەری وەردەگرت، با ڕاستیش نەبایە. سەیری زەربەی نووسەرانی کورد بکە، بەتایبەتی پیرەکان، حەزیان لە درێژدادەیە. بەگێت دەوێت، بە ڕۆمانەکانی بەختیار عەلی بخوێنەوە. هەر ڕۆمانێکی بەختیار ڕۆک نیوەی زیادەیە. من ئەم حوکمە دەدەم چونکە دەتوانم و دەزانم باسی چی دەکەم. دەتوانم شاری مەسیقارە سپیەکان بە ٢٠٠ لاپەڕە دابەژمێوە. لە ڕۆمانی (دواهەمین هەناری دونیا)دا، چوار لاپەڕەی یەکەم خوێندنەوەزار دەبێت لە بیست و یەک ساڵ دیلێتیی کارەکتەرەکە، هەندە دووبارە دەبێتەوە، هەندە دەیهێنێت و دەیبات تامەکەی دەسوێت. بەو من تەحریری ئەو چوار لاپەڕەیە بکەم، دەیکەم بە نیو لاپەڕە و ئەو هەموو سە سفرییەش لا دەبەم (. . .)، نازانم نووسەری کورد بە هەندە حەزی لەو سە سفرییە و ناشزانێت ئەرکی چییە. شەرزاد حەسەن و بەختیار عەلی ئەو نەوێیان فەری ئەو کوردییە سەقەتە کردووە. لە دەرفەتکدا دەمە سەر ئەو جۆرە ڕۆمانەنش کە چەشنی ئەدەبیی خوێندریان خەساندووە، نووسەری نوێی سەقەتیش بەرهەم دێنن. نموونەی بەختیار و شەرزاد دەهێنمەوە، چونکە خەزمان نییە. ڕۆخنەش لێیان ڕۆتکردنەوێیان نییە. نابە پاساو بە ڕۆخنە بهێنمەوە، بەڵام خاڵێک هەیە تە ناگات.
لە ڕۆمانی (Flowers for Algernon)دا، دکتەر چارلی گەردن نەشتەرگەریەک دەکات، بەڵام نووسەر وردەکاری تەکنەلۆژیی ئامڕەکان باس ناکات، زێتر گرینگی بە ئەنجامەکەی دەدات. خەزنووس دەبێت ئاگای لە ئاستی ڕۆشنبیری و مەعریفی خوێنەر بێت، بۆیە ئەم دوو تەکنیکەی سەرەوە یارمەتی خەزنووس دەدەن یارمەتی خوێنەر بدات لە

ەمانەکەی تەبگات. لە ەمانی نوێمدا هەندێ باسی وردەکاری تەکنەلۆژی و زانستی ناکەم. بەس ئەوە مانای ئەوە نییە هەر هیچ زانیاری نەدەیت. نا. زانیاری بدە بەس هەندێ داوی مەد.
ناو لە شتەکانت بنێ. لە ەمانی نوێمدا کەمەک ئامێری زانستیم داهێناوە و ناویشم لە ناون، وەک: ماگنەسکین، ئاگ، پەهمان و تاد. ناو بە سیفەت و ئەرک نییە. سیفەت و ئەرکیان ئاشکرا بکە. پەویستن. بەو شتەکان ناویان نەبەت، خوێنەر ون دەبەت و نازانێت چ باسە. ەمانی (Star Trek) بخوێنەوە، هەر شتێ و ناوی خۆی هەیە. ئەمەش کاری نووسەر و خوێنەر سانا تر دەکات.
پابەندی ئەو یاسایانە بە بە جیهانی خۆزگەت داتناون. لە باسکانی پەشوودا، بە تێری باسی بنیاتنانی جیهان و یاساکانم کردووە. نووسەر نابێ یاساکانی بشکێنێت. ئەی کارەکتەر؟ ەی تێدەچێت. سەرپەچیکردنی یاساکان دەبێ لە پێناو شتێکدا بێت، یان هەی خۆی هەبێت. پاەوانی ەمانێ نوێیەکەم یاساکان دەشکێنێت، بەام هەی خۆی هەیە و بەشەکە لە چیەکەکە. بەس بەو نووسەر لە بەشی یەکەم یاسایەک دابنێت، بەشی چوارەم یاسایەکی ەک پەچەوانەی ئەوی هەبێت و بەشی دەیەمیش یاسایەکی تر، ئەوە پابەندبوون نییە بە یاسا. ئەمە سەر لە خوێنەر دەشوێنێت.
دوا تەکنیک ئەوەیە، دەبێ تەکنەلۆژیا خزمەتی کارەکتەر بکات، نەک بە پێچەوانەوە. تەکنەلۆژیا بە خزمەتی مرۆقایەتییە. کارەکتەر گرینگترە لە تەکنەلۆژیا. کاریگەریی تەکنەلۆژیا پەشان بدە لەسەر کارەکتەر، نەک بە پێچەوانەوە. لە ەمانی (دووی سوور)دا، تەکنەلۆژیا کار دەکاتە سەر خەک و پەشانم داوە چۆن خەک دەگۆڕێت. لە ەمانی (Fahrenheit 451)دا، ئاخۆ گای مۆنتاگ دەگۆڕێت بەو کلاریس نەبووایە؟ نا. کەواتە خوێنەر دەی زێتر بە کارەکتەر و لایەنە مرۆییەکە لە دەدات تا لایەنە تەکنەلۆژییەکە. ەستە داهێنانەکە خەیاڵ و بلیمەتیی نووسەر پەشان دەدات، بەس نابێ لەسەر حسێبی کارەکتەر بێت.

سوودم لێم سەرچاوە دیتووە

Julie Hyzy (November 3, 2018). Writing about fictional technology. Retrieved on August 13, 2020 at https://www.writersdigest.com/publishing-insights

پێشڵکاری دیموکراسی" لە پێژەکەی پارتی و یەکێتی دایە" ... فەرەیدون_کونجرینی

هاوڕاتیانی و گەلی باشور " ئەوەی پارتی و یەکێتی بیەوێ و لە هەموو وڵاتێ دیموکراسیەکان بونی نەبێت و هەڵفتاری دیکتاتۆرکانە ئەمان کاری پێدەکەن و نادیموکراسی و نادادپەروەری خۆیانی پێوە لکاندوە" بەوانن بەناوی گەلەوە هەڵگیری دەکەن لە بیروڕای ئازاد، " پێژەیەك لە هەوڵی خستنە یاسایەکی نادیموکراسی" هەڵگیر لە بیروڕای ئازاد کەبەربستە لەکاری هەڵژنامەگەری سەربەخۆو سایتە سیاسی و گشتیەکان و تەنانەت کەمەڵایەتیەکان" پێشنیارکراوە" دەیان پەرلەمانتار واژویانکردوە، لەماوەی داهاتودا دەکەوێتە بەواری جەبەجەکردنەوە، یاساکان لە ٢٢ تەوەرپەك هاتوە، لە ٥٠% ی کەسپە لەبەردەم ئازادی ئادەربیین.
لەڕدا لای خوارەوە تەواوی پێژە جەبەجەنەکراوەکەی" کەبەنیازن لە چەند هێژی داهاتوی کەبونەوەکانی پەرلەمانی هەرێمی باشوری کوردستان بخرێتە جەبەجەکردنەوە " هەبەت ئەم پێژەیە دەخرێتە دەنگدانەوەو بەزرینەی دەنگی پارتی و یەکێتی دەخرێتە جەبەجەکردنەوە.

پێژەکە "
*پێشنیازە یاسای ڕەکخستنی میدیای ئەلکترۆنی لە هەرێمی کوردستان – عێراق
بەناوی خودای بەخشندە و میهرەبان
بەناوی گەلەوە
پەرلەمانی کوردستانی – عێراق

پشت بە حوکمی بڕگەی (١) لە مادەی (56)ی یاسای هەبژاردنی پەرلەمانی کوردستان ژمارە (١)ی ساڵی ١٩٩٢ی هەموار کراو و لە سەر پێشنیاری ژمارەی یاسایی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان – عێراق لە دانیشتنی ژمارە (...) ڕۆژی ... بەیاری دەرچواندنی ئەم یاسایەی دا:
یاسای ڕەکخستنی میدیای ئەلکترۆنی لە هەرێمی کوردستان – عێراق

مادەی (1):
مەبەستی ئەو دەستەواژە و زاراوانەی لەم یاسایەدا هاتووە ماناکانی لە بەرامبەریان نووسراوە:
حکومەت: حکومەتی هەرێمی کوردستان-عێراق
هەرێم: هەرێمی کوردستان-عێراق
سەندیکا: سەندیکای سەندیکای رۆژنامەنوسانی کوردستان
میدیای ئەلکترۆنی: هەرچالاکییەکی راگەیاندن کە تەدا بابەت و خزمەتگوزاری میدیایی پێخش یان بڵاوبکرێتەوە کە ناوەرۆکەکی ئەلکترۆنی هەیە، بەرهەم دەهێنرێ یا گۆشەی پەڕەدری یا نوێدەکرێتەوە دەستاودەستی پێدەکرێ و لەرێی تۆڕی زانیاری نێودەوڵەتی "ئینتەرنێت" یا هەر تۆڕێکی تری پەیوەندییکردن پێخش و بلاودەکرێتەوە.
بڵاوکردنەوەی ئەلکترۆنی: گواستنەوە یان پێخش یان ناردن و یاخود وەرگرتنی چالاکی مەدیایی ئەلکترۆنی و ئەو بابەتانەی کە لە ڕێگەی لاپەڕە و ئەکاونتەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و گروپەکانی ناو ئامرازەکانی پەیوەندیکردن یان هەر تۆڕێکی دیکەی پەیوەندیکردن بەهەی بەکارهێنانی ئامێر و جۆبجۆکاری (ئاپ (APPی ئەلکترۆنی سروشتەکەی هەر جۆرێک بێت یان هەر ئامرازێکی دیکەی تەکنیکی مەدەرن بەو ئامانجەی لەلایەن خزمەتەوە دەستاودەستی پێ بکرێت.
دەمینی ئەلکترۆنی: ئەو دەمینە تەمارکراوەیە لە تۆڕی ئینتەرنێت یان هەر تۆڕێکی دیکەی پەیوەندییکردن کە لە ڕێگەیەوە داخلی پێگەکە دەبیت.
پێگەی میدیای ئەلکترۆنی: لاپەڕە یان بەستەر یان پێگە یان ئەپلیکەیشنی ئەلکترۆنی دیگرێتەوە کە ناوەکی دیاریکراوی هەیە وبەناونیشان (دەمەنەک)ەکی دیاریکراو دادەمەزرێ و لە ڕێگەی تۆڕی ئینتەرنێتەوە یان هەر تۆڕێکی دیکەوە بەکاردێ.
بابەتی ئەلکترۆنی: هەر بابەتێکی نوسراو یان بیستراو یان بینراوی وەستاو یان جوڵاو یان تێکەڵەیەک لەوانەی باسکران و لە ڕێگەی ئامرازی ئەلکترۆنیەوە بەرهەم دەهێنرێت و لە تۆڕەکانی ئینتەرنێت یان تۆڕەکانی دیکەوە بڵاوبکرێتەوە.
ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی (صحيفة الكترونية): وێبسایت یان ئامرازێکی ئەلکترۆنییە کە لە ڕێگەیەوە ناوەڕۆکێکی ئەلکترۆنی بڵاودەکرێتەوە و خێی لە هەوال و بابەت و وتارو ژانرە ڕۆژنامەنووسیەکانی دیکەدا دەبینێتەوە جا لەگەڵ دیاریکراودا بێت یان دیارینەکراو.
خزمەتگوزارییەکان یان ریکلامی بازرگانی بڵاوەی ئەلکترۆنی: هەر ناوەڕۆکێک کە بانگەشە بۆ کار و خزمەتگوزاری یان بەرهەم یان کەسانێک بکا لە ڕێگەی تۆڕی ئینتەرنێت یان هەر تۆڕێکی دیکەی

ئەلکترۆنیەوە.
خاوەنی (وێبسایت) یان پەگەی ئەلکترۆنی: کەسی سروشتی یان مەعنەوی یە کە وێبسایتەکە یان ئامرازە ئەلکترۆنیەکە بە ناوێوە تۆمارکراوە.
سەرنووسەری پەگەی ئەلکترۆنی : کەسێکی سروشتییە کە خاوەنی وێبسایتەکە دیاری دەکات و لەبەرامبەر دامودەزگا کارگێڕی و دادوەریەکاندا لە ناوەڕۆکی وێبسایتەکەدا بەرپرسە.

مادەی (2):
میدیای ئەلکترۆنی بە یەکێک لە پێکهێنەرەکانی سیستمی میدیایی هەرێم دادەنرێت، بڵاوی بەگەکانی ئەم یاسایە هەموو کەسێک ئازاد لە بەکارهێنانی، هیچ سانسۆرێکی پێش وەختێ دانارێت بە ئەو بابەتانەی لە ڕەگەی میدیای ئەلکترۆنیەوە یان هەر تەکنیکی دیکەی ئەلکترۆنیەوە پەخش و بڵاودەکرێتەوە.

مادەی (3):
بە دروستکردن یا دامەزراندنی پەگەی ئەلیکترۆنی، پیویستە خاوەنی ئیمتیاز یا دامەزرێنەری وێبسایتەکە ڕاگەیەندراوێک بڵاوبکاتەوە تیایدا ئاماژە بەئامنجی دامەزراندنی وێبسایتەکە و ناو و نازناو و ڕەگەزنامە و شوێنی نیشتەجێبوونی خۆی و سەرنووسەرەکەی و ناو وزمانی نووسینی پەگە ئەلکترۆنیەکە بکات، ڕاگەیەندراوەکە لەسەندیکای ڕۆژنامەنووسان تۆماردەکرێ و بەیانی دامەزراندنی پەگە ئەلکترۆنیەکە دادەنرێت.

مادەی (4):
ئەم یاسایە بەسەر ئەم وێبسایت ومیدیا ئەلکترۆنیانەی خوارەوەدا جێبەجێ دەکرێت:

- خانەکانی بڵاوکردنەوەی ئەلکترۆنی.
- خزمەتگوزارییەکانی بڵاوکردنەوەی هەواڵ و ئاژانسەکانی دەنگوباسی ئەلکترۆنی.
- ڕۆژنامە ئەلکترۆنییەکان.
- وێبسایتەکانی ڕۆژنامە وڕۆقی و کەناڵە بینراو و بیستراوەکان و پیگە ئەلکترۆنییەکانی ریکلامی بازرگانی.
- پەگەی ئەلیکترۆنی ڕێکخراو وکۆمپانیا بازرگانییەکان.
- مالپەڕی ئەلکترۆنی دامەزراوە حکومی و فەرمییەکان.
- وێبسایتە کەسییەکان و لاپەڕە و ئەکاونتەکانی تەکنەلۆژیاتییەکان و گروپەکانی ناو ئامرازەکانی

پەیوەندیکردن.

مادەی (5):
دامودەزگاکانی حکومەت و دەستە گشتییەکان و هەر لایەنێکی دیکەی حکومی و رێکخراوەکان و سەندیکا و یەکێتییەکان و کۆمپانیاکان دەتوانن لە ماوەی شەست (60) رۆژدا بڕیاری ئەم یاسا سەندیکا لە کردنەوەی وێبسایتەکانیان یان دەزگا میدیا ئەلکترۆنییەکانیان ئاگادار بکەنەوە و سەرنووسەرەکەی بناسێنن.

مادەی (6):
خاوەنی ئیمتیاز یا دامەزرێنەری مالپەڕی ئەلیکترۆنی پێویستە ئەم مەرجانەی تێدا بێ:

- دەبێ هاوگری ناسنامەی عێراقی بێت.
- دەبێ سەرچاوەی دارایییەکەی دیار بێت.
- تەمەنی لە ٢١ ساڵ کەمتر نەبێ و لەرووی یاساییەوە ئەهلیەتی تەواوی تێدابێ.
- نابێ پێشتر لەبەر تاوان و کاری ئابووبەر و نەپاراستنی ئەمانەت حوکم درابێ.
- دەبێ ناوی وێبسایتەکە یان ئامرازە میدیاییە ئەلکترۆنییەکەی دیاری بکات و نابێ ناوەکەی هاوشێوەی وێبسایتەکانی دیکە بێت یان لەگەڵ داب و نەریتی گشتیدا نەگونجێ.

مادەی (7):
دەبێ سەرنووسەری مالپەڕ ئەم مەرجانەی تێدابێ:

- دەبێ ناسنامەی عیراقی هەبێ.
- تەمەنی لە ٢١ ساڵ کەمتر نەبێ و ئەهلیەتی تەواوی هەبێ بە کاری ڕۆژنامەوانی.
- لانی کەم دەبێ بڕوانامەی ئامادەیی یان هەر بڕوانامەیەکی دیکەی هاوتەریبی (معادل) ئێوەی هەبێ.
- نابێ پێشتر لەبەر تاوان و کاری ئابووبەر و نەپاراستنی ئەمانەت حوکم درابێ.
- نابێ لە یەک کاتدا سەرنووسەری وێبسایتێکی ئەلکترۆنی دیکەی بێ.
- گەر داواکاری گشتی کەسێکی سروشتی بوو یان کۆمپانیای تایبەتی کەسێک بوو، دەتوانێ خێی وەک سەرنووسەری وێبسایتە ئەلکترۆنیەکە دەستنیشان بکات.

مادەی (8):
لەکاتی بەتاڵ بوونی پۆستی سەرنووسەر یان لەدەستدانی یەکێک لەو مەرجانەی کە لە مادەی (8)دا هاتووە، دەبێ خاوەنی ماڵپەڕەکە لە ماوەی شەش مانگدا کەسێکی دیکە وەک سەرنووسەری وێبسایتەکە لە جێگەی دابنێ کە هەمان مەرجەکانی سەرنووسەری تێدا بێت، لەو ماوەیەشدا خۆی بەرپرسە لە وێبسایتەکە.

مادەی (9):
خاوەنی وێبسایت بۆی هەیە وێبسایتەکە بفرۆشێ یان دەست بەرداری ببێ بە کەسێکی دیکە بەبێ وەرگرتنی ڕەزامەندی سەندیکا، بەومەرجەی ئەوکەسە هەمان ئەو مەرجانەی تێدا بێ کە لەم یاسایەدا هاتووە.

مادەی (10):
هەر گۆڕانکارییەک لە دەمین یان سەرنووسەری وێبسایتەکەدا هات، دەبێ خاوەنی وێبسایت لە ماوەی مانگێکدا سەندیکا لە گۆڕانکارییەکان ئاگادار بکاتەوە.

مادەی (11):
سەرنووسەری وێبسایت یان خاوەنی ئەکاونت و لاپەڕەی تێڕەکەمەنتییەکان بەرپرسە لە ناوەڕۆکی ئەو بابەتانەی بڵاویدەکەنەوە. دەبێ بەبەرامبەر ڕاستکردنەوە و وەڵام و بەدرێخستنەوەکان لای خۆیان بڵاوبکەنەوە کە لە لایەن ئەو کەسایەتییە ڕاستەقینە و مەعنەوی و دامودەزگا حکومی و ئەهلیانەی ناویان هاتبێ یان یان ناڕاستەوخۆ تەمەتبارکرابن. وەهامکان دەبێ لەو کاتەدا بڵاوبکرێتەوە کە خاوەن سکاڵا داوای دەکات و دەبێ ڕاستکردنەوە و وەڵام و بەدرێخستنەوەکە لە هەمان شوێن و بە هەمان زمان و هەمان قەبارە بڵاوبکرێتەوە کە بابەتە سکاڵا لێکراوەکەی تێدا بڵاوکراوەتەوە.

مادەی (12):
هەموو ئەو وێبسایت و ئامرازە میدیاییە ئەلکترۆنیانەی کە ئەم یاسایە دەیانگرێتەوە نابێ بە هیچ شێوەیەک ئەو بابەتانە بڵاوبکەنەوە کە بڵاوی بۆگەکانی (2) و (4) مادەی چوارەمی یاسای ژمارە (3)ی ساڵی 2006 تایبەت بە بەرەنگاربوونەوەی تێقاندن (تیرۆر)دا بە تاوانی تێقاندن هاتوون.

مادەی (13):
جگە لەو سزایەی کە لە مادەی (13) هاتووە، دادگاکان بڵاوی بۆگەی

(دووەم)ی مادەی شەشەمی یاسای ژمارە (35)ی 2007 یاسای رۆژنامەگەری کوردستان سزای سەرپێچیکاران دەدات.

مادەی (14):
دادوەر بۆ ئامادەبوونی نوێنەری سەندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستان مافی لێکۆڵینەوەی لەسەر ئەو تاوانانە هەیە کە لەم یاسایەدا هاتووە.

مادەی (15) مافەکان:
میدیاکارانی میدیای ئەلکترۆنیی، سەرجەمی ئەوەی هەمان ئەو مافانەی رۆژنامەنوسانیان هەیە کە بەپێی یاسا بەرکارەکانی هەرێم بۆیان فەراهەمبوە، ئەم مافانەی خوارەوەیشیان بۆ دەستەبەر:

1. مافی ئاشکرانەکردنی پاسەردی تایبەت بە وێبسایتەکانیان
2. مافی پاراستنی ئامێرەکانیان لە رادەر (التنصت) و هاککردن.

مادەی (16): سزاکان
هەرکەسێك پێلاماری میدیاکاری ئەلکترۆنیی بدات، یان دەستدرێژیی جەستەیی بکاتە سەر، یاخود سوکایەتیی پێبکات، وێك ئەوە وایە سوکایەتیی و دەستدرێژیی کردبێتە سەر فەرمانبەرێکی میریی.

خاوەنی وێبسایت سزا دەدرێت بۆ غەرامەکردنێك کە لە 300 سەسەد هەزار دینار کەمتر نەبێت و لە 500000 پێنجسەد هەزار دینار زیاتر نەبێت، گەر سەرپێچی مادەی (11)ی ئەم یاسایەی کرد. گەر هەر بەردەوامیش بوو، مەبەستە تەماکراوەکەی هەدەوشتەوە.

خاوەنی وێبسایت سزا دەدرێت بۆ غەرامەکردنێك کە لە 500 پێنجسەد هەزار دینار کەمتر نەبێت و لە 1000000 ملیۆنێك دینار زیاتر نەبێت، ئەگەر:
یەك: سەرپێچیی مادەی (10)ی ئەم یاسایەی کرد.
دوو: پێش تەواوکردنی لێکۆڵینەوە (تحقیق)ی دادگا، وردەکاریی لێکۆڵینەوەکەی بڵاوکردەوە.

سێ: سەرپێچیی مادەی (9)ی ئەم یاسایەی کرد. سەرجەمی ئەوەی ئەگەر هەر بەردەوام بوو لەسەر سەرپێچیکردنی ئەم مادەیە، مەبەستە تەماکراوەکەی هەدەوشتەوە و ناتوانێت تاکو ماوەی (3) سێ ساڵ، خاوەندارێتیی "وێبسایت" بکات.

سەرنووسەری "وێبسایت"، یان خاوەنی ئەکاونت و لاپەڕە فەرمییەکانی

تۆمەتبارکردنەکان بە غەرامەکردنێک کە لە 1000000 ملیۆنێک دینار کەمتر نەبێت و 5000000 پێنج ملیۆن دینار زیاتر نەبێت، ئەگەر ناوی کەسەکیان زانراند، یان سوکایەتییان پێکرد، یاخود هەڕەشەیان لێکرد، یان پێشێلی یەکێک لە مەرجەکانی نێو مادەی (12)ی ئەم یاسایەیان کرد. ئەگەر هەر بڕدۆزام بوون، تۆمارکردنەکەیان هەڵدەوەشێتەوە و ئەکاونت و لاپەڕە فەرمییەکەیشیان دادەخرێت.
لە کاتی بڵاوکردنەوەی مادەیەکی میدیایی دا، کە بڕیاری خاوەنکاری (2) و (4)ی "مادەی چوارەم"ی "یاسای ژمارە (3)ی ساڵی 2006 یاسای بەرەنگاربوونەوەی تەقاندن (تیرۆر) لە هەرێمی کوردستان- عیراق" بە تاوانی تەقاندن هاتوون و قەدەغەکراون، سەرنووسەری "وێبسایت" و خاوەنی ئەکاونت و لاپەڕەکانی تۆمەتبارکردنەکان، سزاکانی هەمان ئەو یاسایە دیاریانگرێتەوە.

مادەی (17):
هەر تاوانێک کە لەم یاسایەدا هاتووە گەر لە ماوەی سێ مانگ لە بڵاوکردنەوەیدا لە لایەن داوکاری گشتی یان کەسی زیان لێکەتووەوە سکاڵای لەسەر بەرز نەکرایەوە بەکەتایی هاتوو دادەنرێ.

مادەی (18):
هەموو ئەو وێبسایت و ئامرازی میدیا ئەلکترۆنیانەی کە لە مادەی (5)ی ئەم یاسایەدا هاتووە، دەبێ لە ماوەی ساڵێک (سێ مانگ) دوای کارابوونی ئەم یاسایە لە سندیکا خۆیان تۆمار بکەن.

مادەی (19):
حکومەت بەرپرسە لە فەراهەمکردنی پشتیوانی بۆ میدیا ئەلکترۆنیەکان و ئەو کەسانەی کاریان تێدا دەکەن و ڕێچاوی بگەکانی ئەم یاسایە دەکەن، دەبێ کارئاسانیان بۆ بکات بۆ ئەوەی دەستیان بە نوێترین تەکنەلۆژیا و ئامرازەکان و تۆڕە پشکۆوتووەکانی ئینتەرنێت رابگات.

مادەی (20):
کار بە هیچ یاسایەک ناکرێ کە لە گەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکۆک بێ.
مادەی (21): لەسەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ دەکەن.

مادەی (22):
ئەم یاسایە لە ڕۆژی بڵاوبونەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) کاری پێ دەکرێت.

هەیکانی دەرچواندنی ئەم یاسایە:
رۆژ بەرۆژ میدیای ئەلکترۆنی لە کۆمەڵگەی کوردستان و نەودەوڵەتیدا رۆڵ و کاریگەریکانی زیاتر دەبیت و ئامرازێکی گرنگ و سەکۆیەکی فراوانی پێویستە بۆ گەشەپێدان و پەرەپێدانی ئازادی وخستنەرووی بیروڕا جیاوازەکان و گواستنەوەی هەواڵ زانیاریەکان، پشکنینی بەردەوامی تەکنەلۆژیای پەیوەندییکردن و زانیاری دەرفەتێکی لەبارە بۆ هەموو کەسێک ڕەخساندووە، بۆئاسانی دەستیان بە تۆڕەکانی ئینتەرنێت و پەگەز ئەلکترۆنییەکان و سۆشیال میدیا رابگات، میدیای ئەلکترۆنی لەیەک کاتدا دەتوانرێ وەک کەناڵێکی (بینراو و بیستراو ونووسراو) بەکاربهێنرێ، بۆیە لەبەر گرنگی و کاریگەرییەکانی ئەم جۆرە میدیایە بەسەر کۆمەڵگا و لایەنەکانی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و کولتووری و هونەری و ئایینی و ئەکادیمی و ئەدەبی و ڕۆشنبیری و وەرزش و لاوان و کۆمەڵەی مەدەنی (مەجید ساڵح و تارق جەوهەرسارەمی) بەسوود وەرگرتن لە ئەزموونی چەندین وڵاتی عەرەبی وناوچەیی ونیودەوڵەتی ئامادەکراوە.

چاو پێ کەوتن لەگەڵ شیرین عبدوڵڵا

– ژمارە 0ی ڕۆژنامەی ڕووت مەز گردەکی لە گەڵ هەندێک لە شارەزایان دەربارەی پەتای کۆرنا و ئاکامە جۆراوجۆرەکانی ساز دا. شیرین عبدوڵڵا تیشکی خستە سەر سیاسەتی تەندروستی و سیستەمی تەندروستی ووڵاتەکان:

بەستەری تەندروستی وتەکنەلۆژیا وسیاسەتی تەندروستی

پرسیار: دۆناڵد ترامپ، دەوڵەتی چینی تاوانبار کرد بە بڵاوکردنەوەی فایرسی کۆرنا/ سارسی ٢، بڵاوبونەوەی پەتای کۆڤیدی ١٩. چین تەمەتی گوستنەوەی فایرسەکەی گەیاندەوە بە تیمە سەربازییەکانی ئەمریکا کە سەردانی شاری وهانیان کردوو لەوە ماونەتەوە.. بڵێی لیکۆڵینەوە زانستیەکان ودکتۆرەکان بڵێت،

ڤایرۆسەکە لە بازاڕێکی شەعبی یەوە کە گۆشتی شەمشەمە کوێرەی تیا فرۆشراوە لە ناوەڕاستی مانگی ١٢ بوو، تا ئێوە بوو بەجهیاندا بڵاوبووەوە؟ لە ڕاستیدا سااڵی پار تیمە پزیشکەکانی جین هەر لەهەمان شار لەمانگی ٣ دا ڕاپۆرتێکی زانستیان لە مەترسی بڵاوبونەوەی ڤایرۆسێکی لەو بابەتەو توشوبنی ئینسانیەتی لەو نەخشیە بڵاوکردبووەوە. ئێستاش هەیە لە ئەرشیفدا ماوە. بەشێکی تر لە دکتۆرەکان لەکۆبونەوەکانی ڕێکخراوەی تەندروستی جهیانی سەر بەنەتەوەیەکگرتوەکان هەشداریان دابوو بە (پەتای ئیکس /ناویان بردبوو) کە بەئاگاری زەر بڵاودبێتەوە ئاگەر ڕەوشونێ پەویستیە تەندروستیەکان نەگیررێتە بەر، تە ئەم سیناریۆیانە چۆن لێدەدەیتەوە؟

ش ع : ئەم سیناریۆیانەی ئەمریکا و چین کە هەر یەکەیان تەمەت دەخاتە پال ئەوی تر لە ڕاستیدا ڕاکردنە لە واقیعەتی کەبیان دروست کردوین وەڕام دانەوە بەو پرسیارو نیگەرانیانەی خەڵک بەرامبەر دەسەاتەکانیان لە ڕوبە ڕوبونەوەی ئەم پەتایەدا وبشکن لەو مآساتانەی کە 7.3 ملیار بشەر بە دەستیانەوە ئەنالێنێت. ئایا ڤایرۆسەکە دروست کراوی چینە یان امریکا ئەوە بە ئەمە هیچ لە وە ناگەێت کە وەکو سەربازی بە چەک کتوپر خراوینەتە ڕیزی پشەوەی ڕوبە ڕووبونەوە لەگەل نەخشیەکی کوشندە دا کە زانیاری زەرمان نیە لەسەری وەڕێنمایێکانی پەمان دەدرێن ناڕشنو سەر لە شوێنەرن و خستونیەتە بەردەم مەترسی داهاتویەکی ئابوری تاریک وترسناک. هەر وەک ئەوە ئیشارەتتان پێ دا لایەنە پزیشکیەکان بروایان وایە ڤایرۆسەکە لە پرۆسەیەکی سروشتیدا دروست بوەوژمارێیەکی زەر لەپزیشکان وزانایانی تەندروستی گشتی لە ڕۆژی 19.2.2020 لە گۆڤاری لانسیتی بریطانی کە یەکێکە لە گۆڤارە بەناوبانگە پزیشکیەکان نامەیەکی پشتیوانیان بڵاوکردەوە بە پزیشکان وزانایانی چین کە تآکید لە سەرچاوەی سروشتی ڤایرۆسەکە دەکەنەوە ونیگەرانیان دەربڕی کە ئەم جۆرە پروپاگەندانە بەجگە لە دروست کرنی ترس وبە متمانەیی دەبنە ڕێگرێک لە بەرامبەر هەوڵە جیهانیەکانمان بە کۆنترۆڵ کردنی پەتاکە. ڕاپۆرت وبۆچونە زانستیەکانیش کە ئەمە دەسەلمێنێت هەیە وبە ئاسانی دەست دەکەوێت. بەڵام هەکارەکانی سەر هەڵدانی ئەم ڤایرۆس وچەندین کارەساتی سروشتی ترچیە ئەمە شوێنی پرسیارە وئێستا ئەوە ئاشکرایە کە تێکدانی بە سنوری ژینگە وسروشت بەڕاوو بازرگانی بە مەبەستی قازانج لە سستەمی سەرمایەداری نیولیبرالیدا بشەریەتی خستەتە ژێر مەترسی توش بون بە ڤایرۆسە ئاژەڵیەکان کە ئەمە دەلیلی بە بایەخی تەواوی ئەم سستەمایە نەک هەر بە ژیانوباش بژێوی

دانیشتوانی سەر زەوی بەکو بە ژینگە وسروشتیش ودرک پێ نەکردنیەتی وبەلکو بە باکیشیەتی بە زیانەکانی ئەم جۆرە پراتیکانە.
https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30418-9/fulltext

پرسیار: ئایا سیاسەتی تەندروستی جهانی کەمترخەمە؟

ش.ع: لە ٣١ دیسەمبر ٢٠١٩ چین هەوالی "چەند کەیسێکی التهابی قورسی سنگ لە ووهان" ی بە رێکخراوی تەندروستی جیهانی ڕاگەیاند کە دواتر ناسرا بە ڤایرۆسی کۆرۆنای تازە. لە ١١.٣.٢٠٢٠ دا حالەتی پاندەمیک- پەتای جیهانی- راگەیاندرا..هەتاکو ئیستا کەزیاتر لە 4 مانگە زیاد لە 260.000 کەسی کوشتوە و 3.8 ملیون توش بوە.
ئەمە دەکرا وا نەبێت.
بە گەمان سیاسەتی تەندروستی وولاتەکان کەم تەرخەمن و دەنگی نارەزایەتی بەرامبەریان لە جیهاندا بەرز بەتەوە.
پەش ئاوەی بەمە سەرچەنەتی مامەڵە کردنی ووهاتەکان لە گەڵ کۆرۆنا ئەمەوێت ڕوونی کەمەوە کە زۆربەی ولاتانی جیهان لە بناغەدا ئامادە نەبون بە ئەم ویکەڵک لە هە سەرکیەکانی ئاوایە کە سیستەمی تەندروستی وخزمەتگوزاری کەمەایەتی گشتیان یەکجار لاواز وبایخ پێ نەدراوە. لەگەڵ ئاوەدا کە سەرکی ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی تیدروس غیبریسوس لە کۆنگرەی آستانادا 2018 رای گەیاند کە نیوەی ئاو 7.3 ملیارەی دانیشتوانی زەوی دەستی ڕاناگات بە خزمەت گوزاری تەندروستی بناغەیی لەوانە نەخۆشی گوزراوە ونەگوازراوەکان وتەندروستی منالان ودایکایەتی ومنال بون وتەندروستی جنسی ودەروونی وهتد…نزیک هەر ئەمە بەلکو لەم سالانەی ڕابوردودا دەبینین لە زۆر وولاتی دنیادا کە تا رادەیەک ئەم خزمەت گوزاریانەی تیایە بە شاوەیەکی سیستەماتیک وبەردەوام هەرشی کراوەتە سەر ولاواز کراوە بە بەهێز کردنی کۆرتی تایبەت وهێنانە ناوەوەی بازاروقازانج وکەم کردنەوەی ڕێژە وبەرپرسیەتی دەوڵەت لە دابین کردنی ئەم پێداویستیە سەرەکیانەی کەمەلگا. ئەمە وای کردوە کە سیستەمە گشتیەکان زیاتر وزیاتر لاواز بن وتوانای بەرگەگرتنی هیچ جۆرە شۆکێکی لەم بابەتیان نەبێت. زاناو شارەزا تەندروستیەکان زەنگی ئەم مەترسیەیان لە داوە و هاوارەکانیان پشت گوێ خراوە.
بە نمونە لە 2014 دا دوو دکتۆری شارەزا لە تەندروستی کەمەدا لە بریطانیا ئیشارەتیان بۆە دا کە پاندەمیکی داهاتو ڕووی دا (نەک ئۆگەر) کە لەوانەیە ئنفلوەنزای تیر بێت یان شتێکی کە تەنها چەند هەفتەیەکمان بە دەستەوە دەبێت ئەمە مانای وایە پاندەمیک لە لیستی

سەروەی مەترسیەکاندا بوە لە ولاتەکەدا وە ئەم دکتەرانە تیشکیان خستە سەر ئەوەی کە چاکسازیەکانی دەولەتی 2012 ی سیستەمی تەندروستی گشتی بریطانیا ئەم مەترسیەی زەر زیاتر کردوە. سیستەمی تەندروستی بریطانیا بە یەکێک لە سەرکەوتوترین سیستەمەکانی ووڵاتە پێشکەوتوەکاندا ناسراوە کە بە خەڵایەی بە هەمو دانیشتوانی وڵاتەکە. لە ماوەی٣٠ ساڵی رابوردودا حکومەتە جەراوجەرەکانی بریطانیا هەرشکی توندو بەردەوامیان کردەتە سەر ئەم سیستەمە بە مەبەستی بەبازار کردنی ودەرهێنانی وردە وردەی لەدەست کەرتی گشتی بە کەرتی تایبەت وچینەوەی قازانج. ئەوە بو چەندین خزمەت گوزاری تەندروستی داخران وە یان کەم کرانەوە وژمارەیەکی زەر لە کرێکارو کار بە دەستەکانی دەرکراون وئەم هەرشە نێک تەنها کەرتی تەندروستی بەڵکو هەمو خزمەت گوزاریە گشتیەکانی وەکو خوێندن وهاتو چۆ خزمەت گوزاریە کەمەلایەتیەکان و سیستەمی بەنەفیت وخانو بەرە و...هتد گرتەتەوە بە ئادیەک کە هێڕەی هەژاری لە وڵاتەکەدا یەک جار زیادی کردوە وبەتە کەشیەک بە هێڕخراوە خێرخوازیەکان کە خەشیان بە هەمان شێوە ئەم پرسیە گرتونیەتەوە. ئەم واقیعەتانە زەر بە جوانی لە فلیمی (ئای دانیەل بلەیک) ی دەرهێنەری سۆشیالیست کەن لۆچ دا ئاشکرا کراوە.

هاتنی کۆرونا:

کەواتە کەم تەرخەمیەکان لە ئێستادا دەستی پێ نەکردوە ودرێژ خایەنە وئەم سیستەمە خەی بەشکێ لە کارساتەکە. لە گەل سەر هەڵدانی کۆرونادا ئەم کەم تەرخەمیانە یەک جار زەق بونەوە نێک هەر لە بریطانیا بەڵکو لە زەر لە ووڵاتانی بە ناو پێش کەوتو.

هەر وەک دەزانن رێکخراوی تەندروستی جیهانی لە 30.1.2020 حالەتی تەندروستی گشتی بە پەلەی راگەیاند لە سەر تا سەری جیهاندا وپێشتر لە 10.1.2020 دا پاکەجێکی رێنمایی بە هەمو وولاتەکان راگەیاند بە پێی ئەو زانیاریانەی لەو کاتەدا هەبون لە سەر نەخشیەکە. ئەو لۆخانەی بە گشتی لە ووڵاتەکان هەیە ئەمانەن:

- دەبینین لەباتی کارکردی هاوئاهەنگ لەگەڵ یەکا بە لەناو بردنی نەخشیەکە وڵاتانی جیهان بەفەردی وتەروانینەکی ناسیونالیستانەی بەر تەسک مامەڵە دەکەن
- پلانەکانیان خاووخلیچکی و بەبایەخی پێوە دیارە بە پشت گوێ خستنی پرسەی تەست وبە دوادا چونی کەیسەکان وپەیوەندیەکانیان وڵانگرتنی خەرای کەبونەوە گشتیەکان وەک مراسیمی ئاینی ووەرزشی وئاهەنگ و کۆ وکەبونەوە گەورە کەمەلایەتیەکان ودانە خستنی سنورەکان وکارنتینە نەکردنی

هاتوانی وەاتەکان وکار نەکردنی خۆرا بۆ دابین کردنی پێداویستی خۆپاراستن لە ماسک ودەست کەش و ئامرە تەندروستیەکان (کە دەکرا زۆربەی وەاتان لە ناو خۆدا دروستی بکەن ویان ئەو زۆخیرە ئامرانەی لە مەخزەنەکاندا تەرخان کراوە بۆ سوپا بۆکار بهاتایە!). مانگەکانی ۲ و۳ فرسەتێکی یەکجار گرنگ بو کە دەبوا ووەاتەکان بۆکاریان بهێنایە بۆ خۆ ئامادە کردن بۆ ئەو پەتایەی کە هێژ بۆ هێژتەشەنەی دەکرد بۆرچاوماندا.

- بیير نەکردنەوە لە چینە پشت گوێ خراوەکانی کۆمەلگە وەک پەناهەندە و زیندانی وبۆ خانە ولانەکان ودانیشتوانی کەمپەکان وماڵەکانی پەک کەوتەکان...
- ژنان وقوربانیانی توندو تیژی خانەوادەیی لە پلانەکاندا نەبون ئەوەبو دەنگی نارەزایەتی هێکخراوەکانی ژنان لەزۆربەی وەاتانەوە بەرز بوەوە بۆ هەی زیاد بونی توندوتیژی ئەوانەی کە لە کەرەنتینەن لەگەڵ هاوسەرە کانیاندا ودەست رانەگەیشتنیان بۆ خزمەت گوزاریەکان وقورسی پێویندیەکان
- زۆربەی وەاتان سیاسەتی بەرگری قطیع (هەردو) یان پیادەکرد کە رەخنەیکی زۆری هاتە سەر لە لایەن شارەزایانی تەندروستی و کۆمەڵایەتیەوە کە سیاسەتێکی شیاونیە. هەندێک وەات لەمە پاشگەزبونەوە کرد بەڵام هەشتا سیاسەتەکانیان لە باشترین حالەتدا ناڕەشنوسەرلەشەوانی دروست کرد لای خۆیک.
- کرێکارانی کارە بناغەییەکان وەک: کارمەندانی تەندروستی وگواستنەوە ورێگەوبان وپەست وکرێکارانی شارەوانی وئەوانەی لە سوپەرمارکیتەکان ولە ئامادەکرن وپاکێجکردنی خواردن کار دەکەن.. وریینماییەکانی لەمالەوە مانەوە نایانگرێتەوە. لەبەر ئەوە ئەمانە زیاترین هێژەی ئەگەری توشبونیان بە نەخۆشیەکە هەیە. لەگەڵ ئەمەش دا دەبینین وەاتەکان کەم تەرخەمیەکی یەک جار زۆریان بۆرامبەر ئەم گروپانە کردووە بۆ تایبەتی لە دابین نەکردنی پێداویستیەکانی خۆ پاراستن لە توش بون بە کۆرنا وناڕەشنی ئامۆژگاریەکان ئەوەتا دەبینین ژمارەیکی بۆرچاو لە ستافی تەندروستی ورێگەوبان وکرێکاری تری ئەم کارە بناغەییانە گینایان لە دەست داوە وگیان لە دەست ئەدەن. ئەمە لە کاتێک دایە کە لە سەر تاسەری جیهاندا کەمیەکی یەکجار زۆر هەیە لە ستافی خزمەت گوزاری بۆ تایبەتی کەرتی تەندروستی بۆ پەی هێکخراوی تەندروستی جیهانی.
- پاکێجی یارمەتیە ئابوریەکان ژمارەیکی زۆر لە کرێکاران

ناگرێتەوە وئەمانە هیچ زەمانەتێکی ئابوریان نیە لە بەر ئەوە لەکاتی توشبونی خەیان یان ئێندامانی خانەوادەیان بە نەخۆشیەکە بە ئاسانی ناتوانن دەست لە کار هەڵگرن ولە ماڵەوە دانیشن. ئەمە بۆتە رێگرێک لەبەردەم کۆنترۆل کردنی بلاو بونەوەی ڤایرۆسەکە. ئەمە جگە لەوەی کە ووڵاتانێک وەکو عیراق هیچ یارمەتیەکی ئابوریشی دانەناوە.

پرسیار: تێبینییەکی گرنگت هەیە لەسەر ئەو هەوشوشانەی دەوڵەتان گرتویانەتە بەر بە بەرتەسککردنەوەی پێتاکە؟ ئایا مەدیلی چینیت پێ سەرکەتوو بوو یان سویدی؟ کەریات لەگەڵ ئەمریکا پێ چەن بووە؟ ئایا بۆچی ئیتالیا سیستەمی تەندروستیەکەکەی لەتەواوی ئەوروپا پێککەوتەتر بوو؟

ش ع: بەراورد کردنی راستەوخۆی ولاتەکان و تآسیری پێتاکە لەسەریان کارێکی راستەوخۆ ومستقیم نیە وە هەر وەاتەو سیستەمێکی جیاوازی هەیە بۆ تەمار کردنی کەیسەکان. بۆلام چەند نمونەیەکی سەرکەوتو هەیە لە جیهانداکە ئومێد بەخشە ونیشان دەدەن کە کارکردنی بۆ پێڵە وهاوئاهەنگ دەتوانێت تارادەیەکی زەر بەر بە ڤایرۆسەکە بگرێت وە لانی کەم لە خراپترین نتیجە بمانپارێزێت بۆ نمونە کەریای باشوور کە زەر بە چەی تەست وبە دواداچونی کرد ویان المانیا کە بە پێڵە ەەژەی تەستیان زیاد کرد و نیوزیلەندە بە هەمان شێوە ستراتیژی لە ناو بردنی پیادە کرد. بە پێچەوانەی ئەمانەوە دەبینین وولاتانی امریکاوبریطانیا وبرازیل بۆ نمونە بە جولانەوەی خاوخاو وناەشنی وسەر لەشواوی ئامۆژگاریەکانیان وەاکەشانی پێنجەی تەمێت بۆ ئەم وئەو وبیرکردنەوەی تەسک لە سنوری جۆغرافیای وەاتەکاندا بۆ مەبەستی ناوخۆیی لەباتی هاوئاهەنگی لەسەر ئاستی جیهان بوە هۆی ەەژەیەکی یەکجار زەر لە تووش بوان ومردنیش. ئەم جۆرە بۆ بایخی وکەم تەرخەمیەی وولاتەکان بۆتە شوێنی نارەزایەتیەکی بەرفراوانی خەڵک وەەی دەوڵەتەکانی جیهان لە پاراستنی بەرژەوەندی هاوولاتیانیانی خستۆتە ژەر پرسیارەوە.

پرسیار: بەدنییاییەوە، هەرکەس ولایەن وگروپ وحزبێکی سیاسی جددی پاش کەرنا دەبێت پرۆژەیەکی گرنگی سیاسەتی تەندروستی گشتی لە بەرنامەکەیدا بگونجێنێت؟ ئاوگەەکی گرنگ بەسەرسەرجەم جومگەکانی سیستەمی تەندروستی وەاتدا بێت؟ لە ەوانگەی تە چ بەرنامە وپرۆژە ستاندەردیکی زانستی پیویستە بە کەمەگای ئەمە؟

بە رای من ئەم پەتایە دوو کێشەی ئەساسی خستە ڕوو کە مرۆڤایەتی گەیشتە شوێنێک کە چارەسەرکردنیان بۆتە پێداویستیەک قابیلی دواکەوتن نیە. یەکەمیان نایەکسانیە ودووەم نەبونی خزمەت گوزاری تەندروستی گشتی بە هەموان وە بە خۆڕایی.
کۆرۆنا کێشەی ئەو بەشانەی کەمێکی زۆق کردووە کە دەسەڵاتداران نایانبیستن ونایانبینن ولە پلانە ئابووری وکۆمەڵایەتیی وسیاسیەکانیاندا حیسابیان بۆ ناکەن. کۆرۆنا هەموو جیهانی بە ئاگاهێنایەوە کە نایەکسانیەکی خۆیاڵی دەورو بەری داوین. کۆڤید-١٩ چالەنجێکی بایەلۆجیە کە جگە لە باری فیزیکی ودەروونی ئاکامەکانی کۆمەڵایەتی وئابووری ودرێژ خایەنن. دەتوانم بڵێم کە بە لێکدانەوە لە بایۆگرافی توشبوەکاندا وئەو گروپانەی کەزیاترین زیانیان پێ گەیشتوە ڕێگای چارەسەروبەرگرتن بە پەتا وکارەساتی تری لەم جۆرە مان بە دەردەکەوێت.
ماپێری بی بی سی نیوز ڕۆژی ٨/٥/٢٠٢٠ دەڵێت کە دانیشتوانی ناوچە هەژارەکان دووقات ئەگەری مردنیان بە کۆرۆنا هەیە (٥٥/١٠٠٠٠٠)وەک لە ناوچە دەوڵەمەندەکان (٢٥/١٠٠٠٠٠).
هەچ پرۆژەیەکی تەندروستی گشتی کاتێک دەتوانێت خزمەت بە کەمەلگا بکات کە هەمو توێژەکانی کەمێ بە خۆڕایی وبە بە هیچ جیاوازیەک دەستیان پیا ڕابگات.
ئەوەی کە پەویستە هە هەمو وڵاتەکاندا سیستەمێکی تەندروستی وچاو دێری کەمەڵایەتی (صحە ورعایە اجتماعیە) گشتی یە بە ستاندارێکی بەرز لە فەرکەردن وراهێنان وئامرازودەزگای کوالیتی بەرز وبە هەل ومەرجی کارکردن وموچەیەکی باش بژێوی شایستە بە هەمو کارمەندان کە بتوانێت خزمەتگوزاریەکان پێشکەش بە کەمەل بکات بە یەکسانی وبە بە جیاوازی وپارێزراو بێت لە دەست تێوەردانی کەرتی تایبەت وبازاڕ وسیاسەتە ئابوریە نیولیبرالیەکان.

شیرین عبدالله
9.5.2020

بە پیرەوە نەچووونی خەڵکی کوردستان بە بانگەوازەکەی شاسوارو نەوەی نوێ، تەنانەت لەزەنی سەوزیش چیدەگەیەنێت؟ ... تاهیر عیسا

سەرباری لەباریی، زەمینەی بابەتی بە ئاپەین و هاتنە مەیدانی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان، بە باشترکردنی ژیان و گوزەران و مووچەو مزایاکانیان، بەڵام هەوڵەکانی شاسوار و جووڵانەوەکەی، هەمدیسان لەناو ئەم هەل ومەرجە بابەتیەدا، چرووک و مایەپووچ دەبێت.
خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشیی کوردستان، ئەگەر بەشیی ئەوەش ئامادەکاریی سیاسیی و چینایەتیانەیان نەبێت، بە خەڵکخستن و هاتنەمەیدانیان، لەدژیی دەسەڵاتیی مافیایی لەکوردستان، بەڵام بای ئەوەندە بەپێی مژووی زیاتر لە دوو دەیەی ئابردوویان لەئیعتیازات وناڕەزایەتیاندا، تەجروبەی ئەویان پێیاکردووە، کە بەدوای دەنگی هەموو دەڵ وزوەنایەک نەکەون ئەمجارە!
بای ئەوەندە وشیاریان هەیە، بتوانن لەمە تێبگەن، کە شاسواریش وەک گەنیەک "پندەک" و زەرەویەک لەناو جەستەی کەمەگای کوردستان و لەناو زەنگاویی گەندەکاری لەکوردستاندا، وەک بازرگانەکی تەڵەکەباز و تەماحکار، هەڵتەقیوەو دەیەوێت، بەهەر نرخەک بێت سواریی شەپولی ناڕەزایەتیەکانیان بێت و بەرەو ئامانج و تەووحاتە سەرمایەدارییەکانی هەنگاو هەڵگرێت.
دەتوانن لەمە تێبگەن، کە شاسوار لەباشترین حاڵەتیی بانگەشەو بانگەوازەکانیدا بە خەپیشاندان وهەناسەسەرشەقامی خەڵک، نموونەیەکی باشتر لەگەڵان و هەوتە ئیخوانیی و ئیسلامیەکانی تر نابێت و نموونەیەکی باشتریش لەحەقدەی شوبات، کە لە پێکدادانی کاسەی خوێنی ئژاوی دژیان خەپیشاندەری هەژارو نەداردا، کرایە دەستمایەی کەبوونەوە نهێنیەکانی مەسیف وسەری هەش و لە ئیتافاقیەی ژێر بژێریی دوور لەچاوی خەڵک ومیدیادا، نەشکراو کەمەڵک دەستکەوتی مادییان بە خەیان لەچنیەوە، پەشکەش ناکات.
ناتوانێت لەباشترین حاڵەتیی خەیدا، لەباوکی هەژاران، کە ئەمە

کۆکانی میراتگریی زۆیی و گردو تەپڵکۆسەرمایەو کەمپانیاکانن، باشتربێت.
توانیویانە فەهمی ئەو بکەن کە شاسوارو نەوەی نوێش، بەدوای هەمان ئامانجکەوتن کە گیان بەدواییەوە بوو، کە ئەمڕۆ لەگەڵ خانەسەرتانیکانی حووکمڕانی ئەم کەمگایەدا، حکوومەتی هاوبەشیان هەیەو هاوسەزو هاوپەیمانی یەکترن و خەڵکی هەژارو نەداریش دەبێت هەر لەئەژنەی خەیان بدەن.

شاسوار، وەک نوێنەری هەوتەکی لیبڕاڵی سەرمایەداری، کە وەک لە بەرنامەو کارنامەیاندا دیارە، کە بەدوای ئامانجی چینایەتیانەی خەیانەوەن، کە لەباشترین حاڵەتیاندا، ناتوانێت تەمسیلی هەوتی لیبڕاڵی جیهانی وەاتانی ئەمریکاو ئەوروپاش بکات، کە لەسەبەریاندا، خەڵک تەنانەت نەیان توانی لە تەمەنی دوورو درێژی حووکمڕانیاندا، لەدام و دەزگایەکی تەندروستیانەی تەرو تەسەلدا بەهرەمەند بێت و بە هەزاران کەسیان لە بە ئەکسجینی و هەدەرمانیی و بەدکتەری وبەقەوارەییدا، گیانی لەوپەڕیی ئازاریی گیانسپاردندا، سپارد.
ئەم هەوتە لیبڕاڵیەی لەئاستی دنیادا، لەوڕامدانەوە بە خواست وداواکاری کرێکاران و زەحمەتکێشان، نەک هەر بەدەربەستە، بەڵکو هەر هێڕە لەهەوڵی لەسەندنەوەی ئەو ماف و ئازادیانەشی دایە، کە لە مێژووی خەبات وتێکۆشانی چینایەتیانەی خەیدا، بەدەستی هێناون و نموونە هەرە پێشکەوتووەکێشیی، لە خنکاندنی "جۆرج فلۆیدی" هێش پێستدا، بینیمان کە تا ئێستاش ڕق وقینی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش وئازادیخوازیی ئەمریکاو جیهانیش لەبەرامبەریاندا نەنیشتەوە.
شاسوارو جووڵانەوەکەی، کە ئیدیعایەکی لەمجەرەی هەیەو لە حەملە ئیعلامیەکانی دەورانی هەڵبژاردنی پێشووش، نموونە قەزەونەکەی لەوەدا دەردەکەوت، کە ململانێ چینایەتیەکانی کەمەگای کوردستانی لەناو تەپو تزیی نەوەی نوەدا وندەکردو نموونەی خەی وەک بازرگانەکی دزیی سەرکەوتوو، بە تەواوی گەنجانی کوردستان تەعمیم دەکرد، ئەمەش بەخەی چاوداخستن و حاشایی کردنەکی ڕاشکاوانەی قانوونە کۆرەکانی سیستەمی سەرمایەداریی و مەکدارێتی تایبەتیی و کاری بەکرێ وزیندەبایی، کە سەرچاوەی هەموو زوڵم و زۆر و چەوساندنەوەیەکی ئینسانیی تەواوی کەمەگاو سیستەمەکانی دنیای ئەمەیە.
شاسوار و جووڵانەوەکەی، ماهیەتی سیاسیی تەکەبازانەی خەیان، زیاتر لەوەدا نیشاندا، کە خوازیاری هەڵبژاردنی پێشوەختە و هەوڵشاندنەوەی حکوومەت و درێژدان بەهەمان سیستەم وگانجاەی

هەبژاردن و نوێنەرایەتیی پەرلەمانن، لەکاتێکدا باش دەزانن، کە ئەوەی ئەنجامەکانی هەبژاردن، لەکوردستاندا یەکلادەکاتەوە، بانگەشەو تەبلیغات و خستنەووی پڕۆژەو بەرنامەو بەرنامەسازیی حیزب وەکخراوەکان نییە، بەکو جگە لەسەرمایەی زەبەلاح و میدیای زەبەلاح، لەناو پڕۆسەی هەبژاردن لەکوردستاندا، ئەوە میلیشیاو هەزی چەکداری زەبەلاحە، سەرکەوتوو و براوەکان دەستیشان دەکات.
شاسوار، بەشیعاریی هەبژاردنی پێشوەختە، بیانووەت ونیانووەت، جارێکی دیکە بەم شیعارەیان، دەیانووەت، دەسکەوات و سیستەمی سیاسیی گەندەکاریی هەرەم، لە هاتنە مەیدانێکی وشیارانەی چین وتوێژەکانی خوارەوە، بپارێزن.
کەمپەینگای کوردستان، وەک باقیی کەمپەینگاکانی تر لەجیهاندا، کەمپەینگایەکی چینایەتییە، کە کێشەو گیرەو گرفتە قووڵەکانیی لە حاکمیەتیی کەمایەتیەکی قازانجپەرست و دزو مشەخۆردا، سەرچاوەی گرتووە و دەبێت بە کەتایی هەنانیشیی، خەباتێکی چینایەتیانەی هەمەلایەنەی کارساز بگیرێتە بەرو چین وتوێژە مەحرووماکانی کەمپەینگای خەیان ڕەکخراوبکەن و دەسکەوتکی جەماوەریی لە شوێنی کارو ژیان و گەڕەکەکان و شارو شارۆچکەکاندا دابمەزرێنن، کەلە جەماوەریی بووندەوەی ئەم دەسکەوتە جەماوەریدا، دەتوانێت کەتایی بە دەوریی ئەحزابیی بەرژوازیی و دەسکەوتی میلیشیاییان بهێنێت و کەنارگیریان بخات.
هەبژاردن لە هەل ومەرجێکی لەمجەردا کە زەمینە زاتیەکانیشی بەرجەستەیە، دەتوانێت مانا پەیدا بکات و دەسکەوتکی سڤیەتاتی"شوڕایی" کە خوارەوە نوێنەرایەتی سەرەوە دەکات، لەڕێگای هەبژاردنی نوێنەر لە کارگاو دەوائیرو شوێنی ژیان وگەڕەک و شارو شارۆچکەکان، کە لەکەتایدا شوڕای سەراسەری وڵات دادەمەزرێنێت و هەموو ئان وساتێکیش ئەم ئەنجوومەنی نوێنەرایەتییە، کەلە ڕێگای دەسکەوتی خوارەوەی کەمپەینگا دامەزراوە و لەژێر سانسەریی لەپرسینەوەو لەپێچینەوەی بەردەوامدایە، پێچەوانەی سیستەمی پەرلەمانی کە بە چوار ساڵ جارێک لەڕێگای پەنجەمەریی خەڵکەوە شەرعیەتی دەسکەتداریتی چوارساڵە مسۆگەردەکەن و بەچوارساڵیش خەڵک ڕەوانەی ماڵەوە دەکاتەوە و لەهەر جارە ئیرادەو سانسەرو دەخالەتێکی ڕاستەوخۆش بەبەشیان دەکات.

تاهیر عیسا /15.08.2020

داهێنان ...لە نێو دۆزەخدا...زیرەک وەک نموونە ! ... دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

هەولێر – ٦/٢٠٢٠

بەشی یەکەم :-

داهێنان.. بە تایبەت داهێنانی(هونەر) ی و بەتایبەت تریش هونەری (گۆرانی) .. لە کورترین پێناسەو پێدا هەگوتن دا ..ئەو بڕەهەیە کە جەماوەرو پسپۆرەکان پێشوازی لێدەکەن و هەریەکە بە گوێرەی تێگەیشتن و زەوقی خۆیانەوە پێسنی دەکەن ، ئاستی بڕەزی داهێنانەکە لە هەموو ئەو داهێنانەی پێش خۆی و سەردەمی خۆی باشاتر دەبێت و بڕەدەوام بەاو دەبیتەوەو زۆرترین ئارازوومەند چاوی لە دەکەن و دەیانەوێو زۆرترین هەواداریش بڕەدەوام گوێی لە دەگرن ! لە گەڵ بە سەر چوونی کاتژگاریش پتر بەاو دەبتەوەو سنووڕەکان دەبەزێنێ ، دەچێتە نێو دڵی هەموو چین و ئاست و تەمەن و ڕەگەزەکەوە، سنووری وڵات و نەتەوە کەی خۆی دەبڕێ و تەکڕێ بە هونەری دەورو بەرو جیهان دەبێت .

زیرەک لەو ڕۆژەی بە یەکەم جار لە ڕادیۆی بە غدا بە گۆرانی (ئەسمەر یارم جوانە)(١) دەنگی هەیناو تادەگاتە دوا گۆرانی و هاواری کە (وا من نەخۆشم دەردم گرانە!!)(٢) یەو پێش کەچی دوایی و بە نەخۆشی و لە سەر نوێنی مەرگ و لەبەردەم تەسجیلەکی ئاسایی دا تەماری کردووە! .. تا ئێستاش کە نزیک بە پێنجا ساڵ بە سەر شەهیدبوونی دا تێدەپەڕێ ! تا ئێستا هیچ هونەرمەندێک لە ئاستی بەرزی داهێنان و لە زەری و هەم مەجەری داهێنان دا.. لە لوتکە داهێنەکانی زیرەک نزیک نە بووەتەوە ! ئەوە نزیکەی حەفتا ساڵێ زیرەک ڕێزی پێشەوەی داهێنانی گۆرانی نەداوە بەکەس ، نەک هەر لە نەو کورد ..ئەگەر لەکەینەوەی زانستی وردی بە بکرە لە نەو هونەرمەندانی دەورەو بەرو جیهانیش دا لە زەر ڕووەوە هەر یەکەمە .

لە بارەی بە هرەو لێهاتووی وداهێنانی زیرەک سێ کەسی زەر نزیک لە زیرەک و تەکڕێ بە ژیان و هونەری ئەو باسی دەکەن ، یەکەکیان

(دکتەر محمد صدیق مفتی زادە) یە کە لەرادیۆی تاران لە گەڵ زیرەک بووە دەنووسێ :(هونەر..بەشێکی خودا دادە، زەرتر بە هەوە و تە کەشان نی یە، هونەر، بارییەکییە بە هەموو کەس نادرێ؛ هونەر بە خوەندەواری نی یە،هونەر، تیشکێکی بە تینێ کەلە جیهانی پێنامە کی یەوە، پرشنگی خۆی بەر ئێداتەوە، لە ناکاوئێکەویتە سەر دڵک، ئەو دڵە روونای ئێکاتەوە، بە بە ئەوی خاوەن دە ئاگای لە خۆی ببە، یەکە لەو کەسانە کە بە بارەی هونەری پێنامەکی ئازاوەتەوە، (کاک حەسەن زیرک) ، کە بە بە ئەوی بخوێنی ، هونەرەکی تەڵ دەس وبەستە زانێکی چالاک ونوکتە وەژیکی قوەس و قووەت، ئەو هونەرمەندە، هەروەها کە شەوو چارە نووسێ زەر بەی هونەرمەندان ئەبە وابە، لە ژیانی خۆی دا ناکامی و چەوساندەوەی زەری دیوە، تاڵی و سوەری ڕەژگاری گەلێ چەشتووە ، لە گەڵ ئەو هەموو سەختی وتەنگ وچەڵەمەش کە بەسەریا هاتووە ،هونەرە بە نرخێکی خۆی لە هەرکات و ڕەژگارێک دا، کە هەڵەی بە هەڵکەوتبە ، بە خزمەت بە گەل و نیشمانی بەکارهێناوە ودەرخستنی هونەرێکی بە بە تین کردنەوەی پایەو بناغەی مەسیقای کوردی ، بە ئەرکێکی گەورەی سەرشانی خۆی زانیوە .)(جریکەی کوردستان.ل١،چ ٢)

دووەم کەس کە باسی بەهرەو لێهاتووی زیرەکی کردووە خاتوو(میدیای زەندی) خیزانیەتی ، ئەوەش لە پێشکی چاپی دووەمی(چریکەی کوردستان) دەنووسێ :(حەسەن ، بە خوو خدەیکی خودادادی خەڵات کرابوو،چوونکە باوکوو سەوادی نە بوو، بەڵام زەربەی هەنراوکانی بە خۆی دەیهێنای یەوە ،(...)حەسەن زیرەک پێاوکی زەر قسە خۆش و زەر بە زەوق وشەوق بووە، هونەرمەندکی تەواو، پە پێست لەگەڵ واژەی هونەردا بوو،(...)باوکوو ئێستاش بەڵاستی وەنەی نی یەو تەنیا کەسەک بوو کە هەم ئاوازو هەم هەنراەو تەسنیفی زەربەی ئاواز و گەرانی یەکانی بە خۆی دایناوە)(چریکەی کوردستان ل١١،١٢) هەروەها(میرزا کەریم خۆشناو) کە چوار ساڵ لە نزیکەوە لە گەڵ زیرەک ژیاوە، ئاوا باسی شوێن و کات و هۆی داهێنانی زیرەک دەکات :(حەسەن زیرەک ئەگەر تەزی دەی خۆش بوایە، زەر شتی بە ئێهاتو شتی تازەی دائەهێناوە هەی وای ئەوت کە هیچ کەس نەیبیستبە..بە یەکەم جار ئەیخستە بەر گوێچکەی ئەم خەڵکە.ئەمە بە ئاواتەوە بووینکە هەمیشە دەی خۆش بێت ، چونکە بە دەخۆشی خۆی دەی خەڵکی تریشی شادمان وکامەران ئەکرد.)(بەسەرهات، ب٢ل٥٩) جگە لە دەخۆشی ، زیرەک بە خەم و دەتەنگیش داهێنانی بە دەهات و دە و دەرونی دەکرایەوە ، هەر میرزا کەریم لە سەر زاری زیرەک دەگێڕیتەوەو دەنووسێ:(زیرەک گوتی: کاکە وابزانم تە بەمن زەر بە پەرەشی! بەڵام ، من هەر تەزی دەگیر بم دەرگای هونەرم بە ئەکرێتەوەو شیعری ڕەک و پێکم بەدێت وئاوازی

خەش و تازەشم دیتە سەرزارو دڵی دەبرم وبەم گەرانی گوتنە بری غەم لەسەر خەم لا ئەبەم ولە هە مان کاتیشاخەکی دەورو بەریشم شادو دە خەش دەکەم! میرزا دەڵی جا چی لە مە چاتر هە یە ؟زیرەک ؛ دەڵی ،باوەڕ دەکەی کە دەردەسەری ونا ڕەحەتی و بەسەرهاتەکانم بوونەتە مایەی سەرکەوتنم لە ژیانی هونەریمدا، هە رکاتە دەم لە شتە شکابە و کاری تە کردبم ئەوسا داری غەم لە نەو دەما بڕی شیعرو ئاوازی گرتووە و تا ئارەزووم کردبێت چاکترین شیعرو جوانترین ئاوازم بە خەشترین دەنگ و سەدام وتووەو تا وتبێشم هە ر بەم هاتووە .)(بەسەرهات. ب١،ل٧٢) ئەوەش تایبەتمەندیەکی زیرەکە ، کە بەدڵخەشی و بە دڵتەنگی لە هە ردوو باردا داهێنانی کردووە. هە ر بە هەی ئەم لێهاتوویەوە یە زەر لە شارەزایانی مەسیقاو دەنگ و هونەر زیرەک بە (نابیغە وعەبقەری و ئەفسانە) ناو دەبەن. – ئەگەرچی ئەو بە هرەو لێهاتوویەی خودا پێداوی و سروشتیەی زیرەک ، لەگەڵ بوونیا هە بوو ، وەک هە رسێ بەهەزان باس دەکەن، بەڵام؛ زیرەک خەی هە ستی بەم توانا و بە هرەیەی خەی کردووەو خەشی ویستووە و پەروەردەی کردوباج وقوربانی زەری بێدا و پاراستتوویەتی، وەک گەوهە ری گرانبەها دە و دە و شارەو شارو وەاتەو وەات و بەندیخانەو بەندیخانە، بە ئاوارەیی و هە ڕاتوویی و دەربەدەری و بە جە و بە مالی بەرگری لەکردوو پەرەی پێداوە!

سەرە ڕای ئەمانە هە مووی نهێنیەکی گرنگی سەرکەوتنەکانی زیرەک عاشق بوونیەتی! زیرەک بە هە موو بوونی دەروونی و روحی و جەستەیی و ئەقڵی و باوەڕی خەیەوە عاشق بوو..عاشق بە ژن بەجوانی.. بە جوانیە کانی ژن بە جوانیەکانی سروشت بە گیاو گوە و باڵندەو دارو دەرخت و سەوزاییەوە . بە شاخ و ئاوو کانی و دەڤەوە ،عاشق بە کوردو کوردستان بە زمان و هونەرو کلتورەکەیەوە ،عاشق بە هونەر بە دەنگی خەی عاشق بە مەسیقاو هە موو جەرەئامیرەکانی، عاشق بە مرۆڤ بە مرۆڤایەت. ئەم عەشقی زیرەک ئەگەر شادو بەختیار بووبە یان دەتەنگ و بەزار.. لە هە ردوو باردا گرێی بە هرەی کراوەتەوەو هە تا گوتبێتی وەک خەی دەڤە ..گوتوویەتی و جوان و چاکی گووتووە، هە تا گوتبێتیشی هە ر بەی هاتووە !

داهێنان، بە کەسی داهێنەر .. جگە لە تواناو لێهاتوویی و بەهرە کەسیەکە. لە باری ئاسایی داپۆیستی بە تەندورستیەکی باش و دەروونەکی ئاسودەو ناو ماڵەکی ئاوەدان و دەوروو بەرەکی هەمن ولەبار هە یە ! بە ڕام؛ ئەگەر سەرنجی ژیانی هونەرمەند (حەسەن زیرەک) بدەین ، ئەوا دەبیبین نەک هە ر ئاوا نە بووە ! بەڵکو تەواو پێچەوانەی ئەم جەرە ژیانە ژیاوە.. ژیانەک زیرەک گوتەنی : ئەگەر بەن و سەیر بکەن تەعەجوب دەمێنن!! دیارە هە ر داهێنەرەکیش

شەوازی تایبەت بە خەی هە یە لە کاری داهێنان دا، زیرەکیش خاوەنی تایبەتمەندی خەی بووە ! هە ر چەندە وەک دەڵێن :(بە داهێنان هیچ یاساو بەسایەکی پێشوەختە نیە!چونکە داهێنان بە خەی لەدەرەوەی هە موو یاسایەکی پێشوەختەو ئامادەکراوە !) زیرەکیش داهێنەرەکی دەستەو ەست بووە، هە ندە جار لە یەک کاتدا زیاتر لە گەرانی یەک و داهێنانەکی بە هاتووەو تەماوە نەیزانیوە کامیان زووتر تەمار بکەن.

ژیانی زیرەک پە بووە لە هە ژاری و بەکەسی و دەربەدەری و ئاوارەیی وهە ەاتن و بەندیخانەو غەدرلێکردن و لێدان و ژن هێنان و گەرانی گوتن ! خەی دەڵێ: خودا ئاگادارە زەر جار لێاندەاوم ؛ خەشم نازانم لە سەر چی بووە !؟ زیرەک زەر جار کە فرستی بە هە ەکەوتووە باسی ئەوەی کردووە کە لێیانداوە!! هە ر لە بەرگی دووەمی کتێبەکەی (میرزاکەریم خەشناو) چەندین چیرەکی لێدان هە یەو چەندان جار زیرەک خەی باسی ئەو لێدانە دەکات ! جگە لەوەی هە موو جارە بە خەایی و بەبێ گوناە لێیانداوە ، ئەگەر بەوردی سەرنج بدەین زەربەی جارەکانیس هە ردەستی دەوەتی تێدابووە. جارەکیان میرزاکەریم هەی شەو لێدانەکان لە زیرەک دەپرسە ، زیرەک لەوەڵام دا دەڵێ:(پەم نەگووتی وەزعی من (مەعمولی) نیەوناوەرم دەردی دەی خەم لای هە موو کەس باس بکەم بەڵام ەەژەک دادەت پە بەدەم هاواربکەم وخەکیش حاڵی بکەمکەوە بەچی ناڵێن لە هیچ شوێنەک- جگیر ببم و- هە روەختەکیش ئارەزوویان لە بەت ئەوە بەهانەیەکم بە دەدەزنەووەو تەروپەتەم هە ەدەدەن و دەڵێنەوە!!)(بەسەرهات. ب٢،ل٩٦،٩٧)

ئەگەر سەرنج بدەین ، ئەم وەڵامەی زیرەک هە موو حەقیقەتەکە دەخاتە ەوو..ئەوەی کە زیرەک ناوەرە دەردی دەی خەی بکات ! لە هەزەک دەترسە ، ئەو هەزەش .. دەوەتیش دەزگا بەدناوەکەی (ساواک) زیاتر کەیە؟؟ ئەوە ساواکە بەدوای زیرەکەوەیەو لێناگەڕێ لە هیچ جێگایەک جێگربەە وکاسبیەک بکات و هە رناوەناوەش هە نجەتەکی پە دەگرن و تیروپەی تە هە ەدەدەن و دەڵێنەوە!! هە ر بۆیە زیرەک بە هیوایە کە ەەژی بەت و بتوانە بەدەنگی بەرز هاوار بکات ەاستیەکان بە خەەک باس بکات ، کە ئەوە چ لایەنەکە بە بەرنامە لەزیرەک دەدەن و بەچی لەشی دەدەن ! دوا جار زیرەک ئەمە بە (حسەن)ی برای باس دەکات و دەڵێ:(تەماشایەکی ئەولاو ئەم لای خەی کردوبەدەنگی نزم گووتی : حوسەن(زدی اطلاعات) ئەزیەتم دەدات وئەڵێی ئەبی بچیتە ئەودیو ئیشمان بە بکەی! جەن دەڵێم باوکم ئەمن هی ئەو شتانە نیم و(سەوادیشم) نیەئەوە چەن ئیستیفادە لە من دەکەن ؟ ئەڵێەن ئەتە بە ماڵەوە بچە عیراق ئەمە پارەیەکی زەرت دەخەینە ئیختیاروخەشمان خەکت بەدەنەرین تەش هە رچی مەعلومات هە یەپێیان

بۆ وئەوانیش بۆ ئەمەی دەهێنن وە! هەبەت خۆشت ئازانی ئەم جارە شتانە بۆ من ناکرێت وئاگڕ پێشم بکرێ نایکەم با سالی دوو سێ جارتەم هەبن و بۆ فەقیریش ئاژیم وبۆتام(ئەو کانی یەی ئاوم لێ ی خواردووتەوە هیچ کاتێک بەردی تێ ناخەم وخیانەت بۆ خاکەکەی عێراقیش ناکەم) لێ ناو خۆکیش سەربەرز ئاژیم، لێ دوایی دابێ شۆخیەوە پێکەنینی وگووتی بەتانیا بەر بەرەکانی دوو تێش ئەکەم)(بەسەرهات. ب٢،ل٩٢،٩٣) ئێستا بۆ هوونی دەرکەوت ئەوە دوو تەو لێ نێو دوو تیش ساواکی بەدناوە لەزیرەک دەدات و بۆ دوایەوەیە ناهێت لێ هیچ جێگایەک کوچاگری هێش بێت و نانەک پەیدا بکات! ئەوە زیرەکیش ئامادە نیە(ساواک) ی بکات و ئامادە یە سالی دوو سێ جاریشی لێ بدەن !!
زیرەک هونەرمەندێکی رەسەن و داهێنەری کورد بوو ، زیرەک هونەرمەندێکی سەرکردەی هونەری کوردایەتی بوو، کوردایەتی پاک ، هونەری زیرەک هونەرێکی داهێنان و بەرگری بوو،بەرگری لێ ژیان و لێ کوردبوون ، دووبەت دەیویست ئەم هونەرمەندە مەزنەو ئەم هونەرە بەرزە بخاتە خزمەت خەی ! بەتام، زیرەک پیاوی ئەوکارە نەبوو، ئەو لەوانە نەبوو شانازی بە ساواک بوونەوە بکات!!

سەرەتایەکی دەزەخی..

زیرەک هەر رکە لەدایک دەبێت لێ بەکان و لەوماڵەی کە بەم دواییە (حوسەین) ی برای لێ قیدیەیەکی تەمارکراودا بە لەقە لەق وگریانەوە دەڵێ:(لێ بەکان و لەو کەڵان ولەوماڵە کاکم زیرەک لەدایک بووە.)(بەرنامەی ک ٢٤) لەدایک بوونی زیرەک دەکەوێتە سەروبەندی کۆتایی هاتنی شەڕی یەکەمی جیهانی ،کە لەکەوتەکانی چوارسالی شەڕ تەواوی ناوچەکەی داچەاند بوو! زیرەک لێ دایک و باوکێکی کوردو لێ نێو خانوادەیەکی هەژاری ئەوە ئاژەی کوردستان چاو بە سەر جیهانێک دادەکاتەوە کەدستە گەرمەکانی شەڕو ناهامەتیەکان وەرانیان کردبوو ..بەتام؛ هیچ دەستەک دیارنە بوو ئێکی بخاتەوە !
زیرەک هەر زوو و بە منداڵیەوە بەر شەقی(قەدەرو زەمانە) دەکەوە و ئەو شەقی قەدەرو زەمانەیە بەدوایەوە دەبەت و ژیانی لێ دەکات بەدەزەخ ، تا بە ژەهر کوژتنەوە دەیخنە گەڕ!! ئیتر زیرەک چاو دەکاتەوەو ناکاتەوە و هەست بە ژیان دەکات و نایکات .. شەکی دەروون هەژێن یەک بە دوای یەکەوە ژیانی زیرەک پە دەکەن لێ ئازاری دەزەخی ! هەر زوو باوکی دەمرێ..زیرەک لێ ژیاننامەکەی خەی کە بە شیعر لێ (چریکە،١٩٦٦) دا بەاوی کردووتەوە ئاوای باسی ژیانی خەی دەکات :

دەستی قودرەت بوو ، بابم کەچی کرد
دایکم مەردیکرد ، زوو بەدەست وبرد(۳) بەو جۆرە ماڵی ئەمەی بە قوڕ گرت بزنی دەفرۆشت، دەیگوت مانگا مرد خوشک و برامی وادار بەدەرکرد خۆکی بەکانی لەمان خەبەرکرد بناغەی ماڵی لە بن دەرهێنا سەبارەت بە میرد، گشتمانی دەرکرد هەشت نە ساڵە بووم، بووم بە عەمەلە لەکارکردنا زۆر ئێم کرد پڕلە ئیتر..زیرەک لە بە باوکی و بە دایکی و بە ماڵی و بە سەر پەرشتی وهە ژاری دا بەو تەمەنی منداڵیەوە دەکەوتە کارکردن و .. تا یازدە ساڵە ئاوا کارم کرد مانگە شەش تەمەن، مەن بەگارم کرد لە نەو ئێم ژیانە پە زەحمەتەش دا بەرا گورەکەی ژنەک هەبەگرە .. برام گورە بوو، کچەکی هەفاند ئەمنیشی تارکرد، هەردە و شارم کرد ئیتر لیرەوە زیرەک سەرە هەای هەژاری وکرەکاری و بە ماڵی.. پڕی هەاتنیشی دەکرەتەوە و دەیەو دە و شارەو شار وەاتەو وەات دەکات و نا حەستەوەو ناگیرسەتەوەو شەقی زەمانەو قەدەر هەر بەدواڵەوە دەبەت . لە دوازدە ساڵە دا دەبەتە قاوچی و لە سەزدە ساڵی دا ، وەک خەی دەنووسە : لە ۱۳ ساڵە پەیام کردبوو نەو نەم دەویست کەسە من بکا بە خەو وەک باس دەکەن زیرەک هەر زوو بەهەرەی دەنگخۆشیەکەی دەردەکەوە و لە کڵەو کەبووەوەو شایی دا گەرانی دەڵە و سەرنجی خەلەک بە خەی هادو کەشی وئەمەش دەبەتە هەی ناو پەیداکردن و هەست بە خەکردن ! هەربەیە زیرەک بە خە دەتەوەو بیر لە کەسایەتی خەی دەکاتەوە کە تا ئێستا چەن ژیاوە !! ئیتر بەیاردەدات خەی خاوەنی خەی بەت و کەس ئەو بە خەو نەکات. هاستە هەر زوو بەمنداڵی کاری زۆر وگرانی کردووە ؛ بەڵام ، کارکردنەکان تا ئێستا شاگردی و گاوانی و ناو ماڵی ئێم و ئەو بووە ، کە ئێم جۆرە کارکردنە بە ئەو ڕەژگارە جۆرەک بووە لە خۆامی و بەندایەتی ! ئێستا کە ناوبانگی پەیدا کردووە ، بەوە هازی نابە خاوەنی هەبەت و بە خەوی بکات ! لە چواردە ساڵی داسەرلیو بەردەکات ودەکەوتە سەرکەشی و ئاوارەیی زۆرترو دەربەدەری بەردەوام وهەر ڕەژەی لە دەیەک و لە شارەک و جەمەک تیرو دوو جەم برسی .. لە ۱۵ ساڵە فکرم هاتە سەر خەم هازاندەوە ، جلم کردە بەر بەم جل لە بەرکردن و فکر هاتنەوە سەرە زیرەک دەکەوەت بیری خوشک وبراو کەس و کاری لە بەکان و دە پە هیوا دەگەڕەتەوە ! هەموم دیتنەوە ، یەک یەک و دوو دوو بە خراپیان زانیم ، لەم یان نەگرت خوو کە کەس و کاری هووی نادەنە جارەکی تر بەدەی شکاوە ئاوارەیی و دەربەدەری و بەکەسی باوەشی بە دەکاتەوە.. کە بە بە گورە، کە بەرەابە وەک منی لە دە ، زەحمەتە چابە بەڕە گەڕەنی ژیانی نەو کەمەگای بە سەرو بەر زیرەک دەگەیەنەتە ئەو حیکمەتەو هەی ئێم کارانەی خەی هوون دەکاتەوە .. لە شازدە ساڵە، چەند دەرکەم تەقاند

چەندەکارم کرد ، چەند سەرم شکاند لە چەند کەسم دا، چەندم زامدارکرد چەند باڵم بڕی ، گوڵە سوانەم ڕووخاند برسیەتی سەری پێ هەڵدەگرێ ولە مەڕاغە دەبەتە توتنچی و دەچێتە تەورێزو دەس بە قاچاغچیەتی دەکات و دەگەڕێ.. شەوێک کە گیرام، مردن لای وی چێ تاڕەژ لی یاندام، بەدارو قامچی ئەو گیرانە کە گیراوە بەریان نەداوە تا تەمەنی بووە بە بیست ساڵ، کە بەردەبێ دیسان ژیانی هەڵ ژاری و کرێکاری ودەربەدەری ڕووی تێدەکاتەوە ، لەو ماوەیدا هەرچی ناخۆشی هەیە یەک جارێکی تر دەیچێژێتەوە ! چەندە پەندم دێ ،بووم بە بیست وچوار باش بێ عەقڵ بووم ،بێ شەرم و بێ عار بەم حاڵ و بەم بێ کەسی و بێ کاریە ڕووەکاتە تاران وخوزستان ومەسجید سولیمان و خۆمشەهرو شاری ئابادان..بەداخەوە.. هەر ڕچەند گەڕام، کارم دەست نەکەوت نە لە کارخانەو نە لە شیرکەی نەوت بەناچاری ڕوو دەکاتە بەسرا لە عیراق و لەوێش بێ سەرو بەرێکی زۆر دەبێت وکاری دەس ناکەوێ وبێ برسیەتی و لە ترسان ڕوو لە مەجیدخان دەکات و بەو هیوایەی ئەمجارە براو براژن و برازا ڕووکەی خۆشی بدەنێ ! لەودەمەدا براکانی حاڵیان باش بووە ، هەر ڕچەنی بێت .. بووم نەکەریان، بوو بووم کاردار بێشەو ئێشکچی ، بەڕۆژ باروکار سەر ڕای کاری زۆرو مانوو بوونی بەردەوام لچ ولیوی لە هەڵ قرچینن و حەقەکەی نادەنێ ، بێشەو ناخۆشی پاش گیران و بەندیخانە بێ هەی (وێنس خان) ئاغای دێ بەردەبێ و حەقەکەی دەدرێتە، دەڕواو لە سەقز دەبێتە شاگردی حاجیەکی تەماحکار وشەوو ڕۆژکاردەکەن وبەڵەری حاجی دار دەنن بێ شار ، شەش حەوت مانگی پێ دەچێ ، لەری خراپ و باری گران زیرەکی نەشارەزا لە هاژووتنی لەری ..لەری بێ ناگەڕێتەوە و دەیکەشی بێ دیوارەک و وەردەگەڕێ و ئاگردەگرێ ، کوڵەکی گەنج بێ ناوی (مستەفا) و دەزگیراندار گیان لەدەست دەدات ،زیرەک دەنووس .. مستەفا چ گەنج،چ شیرین لاوە گیردەی گەردوون خستیە ئەم داوە زیرەک خەی بێ هەکاری مردنی مستەفانازانی وەوداوەکە وەک ڕێککەوت باس دەکات و دەڵێ: خەتام تیا نەبوو، بێ کەلام و ڕێا خودالێ ی خۆش بێ، یەزدان ئیشاڵڵا زیرەک کە ئەو گەنجە دەمرێ (لەساڵی ١٣٢٠ی هە تاوی ڕێکەوتی١٩٤١)(بەسەرهات،ب٢ل٢٢) لەترسی ئەوەی بێ و گەرمیە کەس و کاری کوڵە دەستی لە بوە شەنن خەی دەکات بەمردوو ، خەڵک دەوریان دەدەن و چاندارم دەن و سایەق و زیرەک و نەفەرەکان دەگرن ! زیرەک لە جاندارمری فرستی دەس دەکەوێ و هەڵ ، هەر ڕچەندە جاندار بەدوای دادگەڕێن و ڕێگای لە دەگرن ؛ چەن شارەزای ناوچەکە دەبێ و بێ زەحمەتی زۆر خەی دەرباز دەکات، چەند کەندو جەم دەبڕێ و لە دوورەوە کەپرەک دەبینێ و دەچێتە لایان ، پەڕەک و کەنجەک دەبن بە..سەرەتا دەیانڕێ زیرەک دەسگیر بکەن ! بەڵام، زیرەک هەر ڕزووهە ست

پ دکات و چاق دردنن و گنج برزفت دکا..پیر دکوتت پانو گنجش تکای ل دکات و هه ردووکیان دلن: ک کوم واگرت ،پیر کوت هاورار وتی ئینساف ک، ئی برای بوار جهو پاو و داونی بادام سری دانواند جوان خی ل لادام وتی ب خر بی ئی کاکی میوان م ب عق بووین ، ببوور ئامان ! ل جواب دا ووتم براو بابو کم منیش در حقتان جار چادکم بر بیانی زوو پر بانگی دکاو نانی ددات و دو: زوو خت دربازک ، هه رچنو بو دگاتو تورزو لو دبیس ک ب دوایون ، ناچار وودکاتو تاران ..ل تاران خریکی کاسبی دب ل نیوان قوم و تاران د و دچ ،پاش دوو سا ژیان بم شوی ، جارکی تر غریبی کس وکاری دکات و دگتتو تورزو ل وشو دچتو مهابادو دچتو دادگاو وودواوک چنو ئاوا دگیتو .. نو پاامو ک بمدا نجات واش تو نکشام بمداتو خات نو مانگم کشا زیندان ، ب خ تا دوت بخشنی پ کردم عتا ئم کین و بینو ، سا ک بوو تواو جا چن پیر نبم، چن بمنم لاو!؟ بیست و حوت سام ئاوا هاتو بان جا خت کمک ب ،خودای لامکان زانیم ئ ئاوا لم وشک دب خون پتاوم پچا بشاری پنجون بشی دووم:- دامزران ل ادیی بغدا.. ل نوان پنجو و سلمانی و کرکوکو هه ولیر دا د و دچ ، هه رچی دکات هه ر پی دن ؛ تو ئرانی ! ب هه نجتی زیارتی غوسی گیانی وو دکاتو بغدا.. بغدا پاک گام شارع ، چاخانو بووم ب شاگردی موسافیرخانو باش کارم ئکرد ، ژو شوانو ل ئوتل شیمال ، ک جی کوردانو مسافیرکمان بوو ک مام جلال بوو یکجار گنجکی ب ب غلال بوو(٤)
حمتی (مام جلال) ئوش دگیتو ک گوی ل دنگی زیرک بوو، ل کاتی کارکردن دا گرانی گوتوو ، زری پخوش بوو ، هه ر بیی پی د دتبم ب ادیی ! ک زیرک ئم دبیس ل خشیان پی عردناگر ! بام د من جنسیم نی ! ل باری جنسیو زر بز ئو باس دکن ک یارمتی زیرکیان داو نفوسی عراقیان ب درهناو . هه رچؤنو بت دگاتو ادیی ئو کاتو بز
(عادل عیرفان) بو ری ادیی کوردی دب ! داوا ل زیرک دکن بندکیان ب ب ..
ک بندکم گوت ، ب دی پ گریان
ل خوداو جرگیان بم بوو ب بریان
گوتیان ب استی ل هجی شیرین
بام ، داخکم ک ب تمرین

پاش ئەوەی بە تیپی مۆسیقای دەناسێن ، زیرەک دەڵێ :
ئەرکیست کە هاتن ،هەموو کویرو شەل
لە خۆشیان گشتیان کەوتنە پەلەپەل
لیرە زیرەک زۆر بەوردی باسی کەسەکان و ئامیرە مۆسیقیەکان دەکات ، دوا جار دەڵێ :
مە خلێسکە دامەزرام لە بەشی کوردی
لە رادیۆی بە غدا هەجگار بە مەردی
زولمیان لە کردم، مانگە شەش دینار
مانگ لەگەڵ مانگ زیادیان کرد ناچار
بەم شێوەیە چەند ساڵ لە بەغدا بە غەریبی و بە کەسی دەگوزەرێنە ، بەڵام، دەڵێ .. ئەو چەند ساڵە دەستی باشم پەیداکردوو ناوو نابانگیشم بەناو بووە.
لە گەڵ شەشی(عەبدوکەریم قاسم) کە شەقام پە دەبەت لە بمری و بژی ! وەک هونەرمەند باکووری باس دەکات ، لە ترسی ئێوەی ئازاری بدەن ؛ چەن گۆرانیەکی بە(مۆلیک فەیسەل)(*٥) دا هە ڵگوتووە ، زیرەک بە ناچاری هەودەکاتەوە ئێران ..
مەخلەس (٥٨) ماڵم بە جێ هێشت
هیچم نە هێنا بە عەزمی خوێ چێشت
گەیانەوە بە ئیران ..
ئەمە لە ناونیشانی ئەم بابەتە نووسیومانە(داهێنان ..لە نێو ئاگر دا) لەوێش دا مەبەستمان ئەو شەک و هەوداوو پێشهات و بەسەرهاتە دەروون هە ژێنانەیە کە یەکجار زۆرن لە نێو ژیانی زیرەک دا ، ئێستا لەو بەشەی ژیانی زیرەک بە پێی ئەو زانیاریەی ئەمە هە مانەو زیرەک خۆی باسی کردووە ، بە ژمارە شەکەکان بەسەر دەکەینەوە :
١ – زۆر بە منداڵی باوکی دەمرێ ، باوک مردنیش بە ئەو تەمەنەی زیرەک سەدەمەیەکی گەورەبووە.
٢ – دایکی شودەکاتەوە ، شوکردنەوەی دایکی شەک و هە ژاندنەکی تر بە زیرەک و جارێکی تریش شەکی مردنی باوکی بیردەخاتەوەو دووجار هە تیوی دەکات.
٣ – بەهەی باوک مردن و دایک شوکردنەوە زیرەک بە ماڵ و سەر پەرشت دەبەت وهە ر هەژەی کارەک دەکات و هە رشەوەی لە جێگایەک دەخەوێ .
٤ – براگەورەکەی ژنەک هە ڵدەگرێ و ژیانی زیرەک ناخۆشتر دەکات و ناچار دەبەت ئەویش ڕابکات .
٥ – لە بەکاری دا دەبەتە قاچاغچی و دەگیرێ و زۆری لە دەدەن – لیدانەک مردن لای وی چی- وماوەیەک بەند دەکرێ .

٦ – پاش دەر بەدەری و ئاوارەیەکی زەر غەریبی کەس و کاری دەکات و دەگەڕێتەوە ، بە داخەوە نەک هەر هووی نادەنە تاوانباریشی دەکەن ! دیسان هوو لە ئاوارەیی و دەر بەدەری دەکاتەوە .
٧ – ئەمجارە دەبێتە شاگردی سایەق لەری حاجیەکی تەماحکارو لە هوودواوەک دا لەری لەدەست وەر دەگرێ و گەنجێک بە باوی (مستەفا) دەبێتە قوربانی و زیرەک لەترسان هادەکاو جارێکی تر دەبێتەوە ئاوارە .
٨ – پاش ماوەیەک دەگەڕێتەوەو خە تەسلیم دەکاتەوە ووەک میدیای زەندی لە پشەکی چاپی دووەمی چریکەی کوردستان دا نووسیویەتی : بەهەی ئاگرگرتنی ماشینەکەی لە سەقزداو کوژرانی لاوەکی ١٨ ساڵێ بە بەندی ئەبەد مەحکوم بووە .
٩ – ئەو کە لە بەندیخانە بەردەبە دەبینە (دایکی خیزانی ئەوی – کە ناوی مەحبووبە بوو- لە حوسەینی برای مارە کردووەو هەر ئەوشەوەش بووە کە زیرەک لە بەندیخانە دەتەدەرەوە!! وا پە دەچە ئەمە یەکەم ژنی زیرەک بێت؛ ئەمکارە ئازاری هوحی زیرەک دەدات خەی بە ناگیرە وسەر هەدەگرە !
١٠ – دواجار دەتە عەراق و دەگاتە هادیەو شەش حەوت ساڵەک لە بەغدا دەبە ، کە عەبدوکەریم قاسم ئەزمی پاشایەتی دەڕووخێنە و دەیکات بە کەماری ، زیرک ناچار دەبێت هەبە و هوو بکاتەوە ئەران ، لەو هوو لە ئەران کردنەویدا بەدەستی بەتاڵ بە بە هیچ سەر مایەیەک ، وەک خەی دەنووسە: ئەوەندەی خوەی خەی پە نەبووە بیکاتە ناو چیشت !!
١١ – کە دەگەڕێتەوە ئەران بە ناچاری(گەوهە رخانم) بە چی دەڵێ ! ئەو گەوهە ر خانمە ی گەرانی (گەوهە رە) ی بە دەڵێ ، دوا جار دەرکەوتووە کە گەوهە رخانم (جەمیل) لە سک دابووە ، ئەو جەمیلەی باوکی خەی نەدی و ئەو باوکەی ئاگاداری ئەوە نە بوو کە کوەکی هە یە بە ناوی جەمیل ؟!!
١٢ – لە هە مووان ناخەشتر کارەکەی لەدەس دا.. کە وەک هونەرمەند کارمەندی هادیەی ئەستگەی بەشی کوردی بەغدابوو، کە ئەو یەکەمین جارو دواجار بوو ئاوا ماویەکی درەژ لە یەک شوەن و یەک کار بکات و کارەکە بەدەی خەی بێت .
١٣ – بەنەمانی کارەکەی ئەو فرسەتەشی لەدەس چوو کە هە فتانە چەند گەرانیەکی تازە لە گەڵ تیپی مەسیقا تەماربکات و بە هەی ئەستگەوە هە رزوو بە نەو وەات دا بەاو ببێتەوە .
١٤ – ئەو کار جەهەشتەن و هەە هاتن و گەڕانەویە بە ئەران، لە گەورەترین پایتەختی ناوچەکە دوور دەکەوتەوە کە ماویەکە تەیدا دەژە و دەست وئاشنای زەری تەدا پەیداکردووەو وەک هونەرمەندەکی

گۆرە ناسراوەو هەتا ئادیەک لە نێو کۆمەڵگا جێگای خۆی کردووتەوە !
١٥ – کە هەڵە و دڵگەشتەوە ئەران ..وەک کەسێک .. نازانێ چارە نووسی چی دەبێت! بەدەستی بە تاڵ و بە بەرکی بەتاڵ و بە ناوبانگەکی زەرەوەو بە ترس و دڵە دڕیەکی زەرەوەو بە ناچاری جارێکی تر سنوور دەبەزنێ و دڵگەشتەوە ئیران .
١٦ – بە هەی ئەوەی کە زیرەک ئەرانی بوو ، ئەو نفووسەی پێی دامەزرابوو ،ساختە بوو! زیرەک تا لە عیراق بوو ئەو ترسەی لە دا هەبوو ، ئەژە ئاشکرابێت و بگەڕە و بکەوێتە بە ندیخانە و کەشەی بە دروست بێت، بەردەوام لە دەوە ئەم ترس و نیگەرانیەی هەبووە ، هەر بە یە لە چەند گەرانیەک ئەو ترس و نیگەرانییەی خۆی دەربڕیو و دەڵێ:(سێت ساڵ لە عەراق بم هەر پێم دەڵێن خەلکی عەجەمە! لە گەرانیەکی تریش دەڵێ: ناوەرم ئەوکچەی ماچ کەم پێم دەڵێ خەلکی عەجەمە!) هەتا لە عیراق بوو ئەم ترس و نیگەرانییەی-ئەرانی و عەجەم بوون – ەی بەردەوام لە دابوو!
١٧ – بە هەی ئەوەی کە زیرەک لە ەنگ و ەوودا زەر بەرچاو نە بووە و ەووی ئاوەەی هەبوو ، زەر کەس کە دەنگی ئەوی لاخۆش بووە ، کە زیرەکی دەوە یەکسەر ئەمەیان دەربڕیو ەوو بە ەوو پێیان گوتووە .. دەنگ و ەنگی وەک یەک نیە ! ئەمە بەردەوام دوو بارە بووەتەوە ، هەتا ئەو ژنە جوان و خاتوونە تەورەزییەش کە زەر جار نامەی ئاگراوی بە زیرەک دەنووسێ و داوای لە دەکات سەری بدات. دواجار کە زیرەک دەچێتە تەورەزو دەچێتە ماەکەی ، ژنە کە چاوی بە زیرەک دەکەوێ تەواو بە پێچەوانەی نامەکان ..بەشەوێک بە ساردی و بە مەیلی پێشوازی لە زیرەک دەکات ، کە کەشکی خەیالی خۆی زیرەک هەردووکیان پێکەوە دەووخێنێ و دەڵێ : خەزگە هەردەنگم بیستباو ەنگم نەدیبای و ئەو نامانەشم بە نە نووسیبا!! هەر بەیە زیرەک ئەم گرێ دەروونیە بە گەرانی دەربڕیو ، لە یەکی لە گەرانیەکان دەڵی: بەچ من لە جوملەی جوانی عەبدی خودانەم !!
١٨- پاش مردنی باوکی زیرەک دایکی شودەکاتەوە ، ئەو شوکردنەویە زیرەک خۆی باسی کردووە . لە ژیاننامەکەی لە چریکەی کوردستان دەڵێ :

دەستی قودرەت بوو،بابم کەچی کرد
دایکم میردی کرد، زوو بە دەست و برد
بەو جۆرە ماڵی ئەمەی بە قوگرت
بزنی دەفرۆشت، دەیگوت مانگا مرد
خوشک و برامی وا دەر بەدەرکرد
خەڵکی بەکانی لەمان خەبەرکرد

جا زۆر جار خۆک ئەم شوکردنەوی دایکیان بە چاوی داداتەوە و گوتوویانە..کوڕی(ئامینەکەیفەیە) و دایکی شوی کردووتەوە! ئەمەش هەتا لە ژیان بوو زۆر جار زیرەکی پێ عەیبدارکراوە ! بە ڕام؛ خۆزگە هەموو ئەوانەی کە دایکیان شوی کردووتەوە وەک(حەسەن زیرەک) هونەرەکیان پێشکەش بە میللەت دەکردو! جا با ئەوسا دایک شوکردنەوە خراپ با!؟
داهێنان لە نەو شەک دا..
ئەمە بەوەندە ئاگاداریی کە هەمانە لە بارەی ژیانی زیرەک لە هەژی لە دایکبوونیەوە تا ساڵی ١٩٥٨ ، ئەم ١٨ شەکەتە دەروونهەژنەمان بە تەمار کرا! دەنیاشم کە هەشتا زۆر ڕووداو پێشهاتی ناخۆش و گران هەیە ، لە ژیانی زیرەک لەو ماوەیە دا ئەمە نەمانزانیوە ،لە گەڵ ئەم هەموو ئازارو شەکەت گەورەیە ش دا، بەرهەمی داهێنراوی زیرەک لەو ماوەیەی کە لە عیراق بوو، چ لە هادیەی بەغداو چ لە ئاهەنگێتی و تایبەتیەکانی ماڵان .. کە تائیستا کەس ژمارەی گەرانیەکانی بەتەواوی نازانێ چەند ؟ چ ئەوانەی هادیەو چ ئەوانەی لەدەرەوەی هایە لە عێراق گوتوویەتی ! ئەمانەش بەرهەمی یەکەمین قۆناغی تەمارکراوی گەرانیەکانی هونەرمەند(حەسەن زیرەک) ن،کە هەر گەرانیەک لەم گەرانیانە بە خۆی لوتکەیەکە لە لوتکە زۆرەکانی داهێنانی ئەم هونەرمەندە گەورەیەی کورد . ئێستا دەتوانین بە دڵنیاییەوە بڵێن: هونەرمەن حەسەن زیرەک ..زیانەکی دەزگەخی هەبوو ، دەنگەکی بە هەشتی !

بەشی سێیەم :-

لێدانی زیرەک لە ڕێی گۆرانەوی بە ئیران..
زیرەک زۆر جار لێیدراوە..ئەگەر دواجار هەموو لێدانەکان دەستی حکومەت و ساواکی تێدایە ئەوا
ئەمجارە کە لەزیرەک دەدرێ ! لێدانەک سەربەماڵی مردن دادەکات..بەڵام ؛ لێدانەکی بەهەڵەیە و بە هەڵی بوکەکی ترکی کوردی نەزانەوەیە ،تکایە خەت کارەساتەکە بخوێنەوە، وەک ئەوەی زیرەک خۆی بە میزاکەریمی گۆاوەتەوە کاتێ لە پاش شۆشی عەبدولکەریم قاسم بەناچاری ڕووەکاتەوە ئێران و لە ڕێگای گۆرانەوئاوای بەسەردێ !
بە مشکەك (زیرەك)ی بە لێدان دا؟!
میرزا کەریم خۆشناو دەگێڕێتەوە کە زیرەکدەڵێ:(
دوای (شۆشی) چواردەی گەلاوێژی ١٩٥٨ ی زایینی(٦) لە عێراقدا من گۆامەوە ئەمدیو لە ڕێگا زۆر ماندوو بووم وەك بڵێی گەندەتایەکیشم لە بوو. منیش لە دەیەکەو نزیك ڕێگاکەم برادەرەکی زۆر

خۆشەویستم هەبوو کە زۆر جار لەماڵی ئەو نانم ئەخواردو ئەخەوتم، ناوی کوڕخا عەزیز بوو بیرم کردەوەو لە دڵی خۆمە گووتم ئەستا من نەخۆشم ناتوانم بەرگەدا بڕۆم با سەرێکی ماڵی دەستکەم بدەم و شەویش لایان ئەخەووم تا تەزڵك لەشیشم سوك ئەبێ تایەکێش بڕم ئەدات و دیداریش تازە دەکەینەوە. ئەو کاتەی من هاتوچۆی کوڕخا عەزیزم ئەکرد، چوار کوڕی هەبوو کە هیچیان ژنیان نەهێنابوو کوڕخا ژنیش زۆر میهمان نەوازو گران و پتەو بوو ڕوم کردە دێیەکەو سەیرم کرد جگە ماڵی خانە خێیکەم خانوێکی گەورەو حەوشەو حەساری چاك بە بەردو سیمان دروست کرابوو گشتمە پێش ماڵەکە ژنەکی زۆر جوان و جاحڵ لەبەر دەرگا وەستابوو منیش لەی چومە پێش و گووتم: ئەڕێ ئەڕێ ماڵی کوڕخا عەزیزە خوشکە؟ ژنەکە زۆردخانێکی کردو گووتی: ئاری وەڵاهی ئەڕێیە ماڵی حاجی کوڕخا ئەتو چیت دەوێ؟ ووتم: من میوانم حاجی لە ماڵە؟ لە دەنگی ئەمە کوڕە لاوەکی چوارشانە هاتە دەرەوەو گوتی: فەرموو کاکە وەرە ژورەوە وا دیارە ماندوشی؟ گووتم: نەك تەنها ماندوو ئەمن تاشم لەیەت ئەگەر دەکرێت جگایەکم بە داخەن. سەیرم کرد ناو داڵانەکە هەشتا سیمان نەکرابوو پەبوو لە کونە مشك جگایان لەسەر ئەو کونە مشکانە ڕاخستم، چاوم گەڵا حاجی و کوڕخا ژنم نەدی سێ ژنی زۆر جوان و جاحڵ لە ماڵەکە هاتووچۆیان دەکرد، ئەو ژنەی قسەی لەگڵە من کرد کوردی و تورکی تێکەڵاو دەکرد وەك بڵێی خۆکی لای نەغەدە بوو، دڵم بە پێکەنین و ڕوو خۆشبوو ڕووم لەو کردوو خەریك بوو هەواڵەکی کوڕخا عەزیزو ژنەکەی بپرسم بەڵام زۆر نەخۆشبووم چومە سەر جگەکەم و لەم پاڵدایەوە پەتویەکی تەنکیان پێ دادام ئەوەندەی پێنەچوو هەشم بە خۆمەوە نەماو نەم ئەزانی نە شەو نە ڕۆژ. کە چاوم کردەوە دیم پێش نیوەڕۆی ڕۆژی دوایە کە شەو ڕۆژێك کەوتوم ئەستاش دڵمکە پیاوەکانی ماڵ چونەتە دەرەوە بە سەرشینایی لەخوار ئاوایی. چاوم گەڵا ژنەکان لە ماڵەوە بوون و کوڕخا ژنیش ڕاوەستابوو نان و پێخەریان بە پیاوەکان ئامادە دەکرد. منیش زۆرم تەنوو بوو ووتم: ئەڕێ هەندێك ئاوم بۆنە زەحمەت نەبێ، کوڕخا ژن سەیرەکی منی کردو ڕووی خێی دەولای کردەوەو زانیم نەیناسیمەوە منیش ئەوەندە نەخۆش بووم وەڵاز بووبووم تاقەتی قسەکردنم نەبوو. کوڕخا ژن ڕووی لە ژنە جوانە ئاشناکەی من کردو گوتی: (خەرمان) تەزڵك ئاو بدە میوانی نەخۆش، خەرمان ڕووی لەمن کردوو گوتی: ئای کاکە چاکتر بوێەوە هێ؟ بڵێم تاو ناڵە ناڵە گوتم نەخێر هەشتا زۆر نەخۆشم. غاری کردوو (جامێك ئاوی بە هێنام خەریك بوو دەست درێژ بکات ئاوەکەم بداتێ لەپێ پشتاو پشت گەڵایەوە بە دەنگەکی بەرز گووتی (ئای ئای کاکە مهمان مشك نیشانم دەدات) پاشان هاتەوە پێش و گوتی ئەمن لە مشك ناترسم و ئاوەکەی دایە دەستم منیش

زەرم تا هەبوو، ئاوەکەم خواردەوە گوملەبوو کوخا ژن دەستی کردبوو بە قسەی ناشرین و بەڕە بەڕە و وتی: ئاوستە با نان بە ئاو (گەڕ...) جنەوەکی دایە کوکانی و مەبەستی شکات لە من و لە بوکەکەی بکات منیش بەخەبەر لە هەموو شتێك، کوخا ژن بە پڕە و پرتە پرت وەدرکەوت و منیش کەوتمە حاڵی خەم و لە هۆش خەم چوبوم کە لە پڕ لەزمەیەك بەخەبەر هاتم وامزانی خانوکە بەسەرمدا دەڕوخا خەریك بوو ئاپڕەم بەبام پەڕانگەشتم کە لیسکیان لەناو قەدم دا سەیرم کرد کوڕە جاحڵە چوار شانکە بوو وای بە توند لەدام ویستم شتێك بەم ئەرە بە لەم ئەدەن چیم کردووە بەبام دەموو دەست ئەمیەکەکی تر لەسەر دەم هەستاو هۆشم بە خەمەوە نەما !! وەنەمزانی چیم بەسەردا هاتووە.! کاتێك چاوم کردەوە دیم(خارەمان) لەبەرامبەرم دانیشتووە ئاگری بە تورکی ئیلاواندەوەو ئیگوت:(مهمان ئهەاهن سیوگولی دی نیە ووردوس بلاسن) (قیمەرەم گیشیمە هیچ بیر سەز دیمەم ئەما ئیمام عەباس ئە بیرلارن کەمارنە وەسن) واتە میوان خۆشویستی خودایە بۆچی لەتاندا؟ دەم نایەت هیچ دوعایەك لە مەردەکەم بکەم بەبام ئیمام عەباس لە تەنکەشی ئەوانی تر بدات). کە سەیرم کرد مشکەکی تەپیویشی لەتەنیشت خە دانابوو کە بە تەواوی بە هۆشی خەم هاتمەوە هەموو لاشەم ژانی ئەکرد بەخەم نەوەستام و دەستم کرد بە ناڵین (خارەمان) کو چاوی بە من کەوت هەڵاتە دەرەوەو هاواری کرد مهمان چاوی کردەوەو ئەم قسەی کردو تەپەتەپ پەیدا بوو لە ژورەوە غاریان ئەدایە لامن لە دڵی خەمەوە گووتم وەهاهی ئەژە پڵی بچم ئەو ئەژەیە خودایە چی بکەم توشی چ ئەژەکی ئەش هاتوم ناچار لە ترسی ئەحی خەم تەکانەکم دایە خەم کە هەستمە پەوەو هەبەم یان لانی کەم لە جێگای خەم هەبستم وەك سیپاەم لەهاتبوو تومەز هەرچی لەشم بوو کوترا بوو سەریەك ئەوەندەی بەبە ئەحمی بەلیس پەلەقە لەم بدەن!!! ناچار بە نا ئومەدی سەرم جوڵاندەوەو لە دڵی خەمە گوتم: خودایە خەت ئەزانی ئەگەر هەموو جارەکیش خەتام بوبەت ئەم جارە هیچ گوناحەکم نییە فریام بکەوە یا ڕەب و العالەمین زەریش دەم بە خەم سوتاو بەدەست خەم نەبوو فرمەسکم هاتنە خوارەوە ئوم کردە دیوارو خەم تەسلیمی قەدەری خوا کردو مایئوس بوم لە ژیان! بەبام لە پڕ دەنگەکی ئاشنا هاتە گوەم گوتی کاکی مەوان... کاکی مەوان... من لەترسا جەوابم بە نەدرایەوەو هەموو لەشم وەك بی ناو ئاو ئەلەرزی. دەنگەکە چووە لای ژورەوەو وتی: وەهاهی سە بەسە تەهاقی ئەو دایکەی ئەوەم بکەوە ئەو مەوانە شتەکی لەبەت ئەتان کوژم یان ئاگەر خەشم دەم نایەت بتان کوژم تەسلیم بە (ژاندارمەری)تان ئەکەم هەی(...) چەن ئەوە خەتان لە میوانی خەتان ئەدەن !! بە ئەوەی بزانن شتەکە چەنە؟ ئەو بەسەزمانەتان لەسەر

کونی مشك نواندووەو مانی ئەمەش وەك ئەشکەوت مشك جلیتانیە تەدا دەکات مشکەك لە کونەکەی ژەر میوانەکە سەری لە کون دەرهێناوەو خارەمانیش کوردیەکەی بە تەواوی نازانێت!!! لەرەدا وا دیار بوو ەووی قسەی لە کوەخا ژن بوو گووتی نابوایە بە خەت بزانی مەسئەلە چییە جا بچیت کوەکانت حانی بکەیت هەی (....) لەرەدا خارەمان گووتی: (ئاوەەا مامە سیچان دیتم و گوتم مشك دیتم خەسوشم ئیشتباهی کرد بە شتەکی خەراپ)! ! من کە ئەو قسانەم بیست گوەم لەبوو هەشکەم هاتەوە بەر کە زانیم کوەخا لای منەو شتەکە ئیشتباهی ەوی داوە بەنام من قوربانی ئیشتباهەکە بووم ەوم کردەوە لای ئەوان و کوەخا سەیری منی کردو گووتی کاکە تە ناوت چییەو خەکی کام جەگەی؟ بەنام لە قسەکانی دیار بوو زەر موتەئسیر بوو بەم هەبەت من ەەنگم گەەابوو ەەش داگەەابووم تەواو تەکچوبوم حەقی هەبوو نەمناسەتەوە گوتم: کوەخا عەزیز حەقت هەیە نەمناسیەوە چونکە ئەوەندەیان بە کیس و پەلەقە لەدام ەەش داگەەاوم و ەەنگی مردوم پەەیوەتە!! کە قسەم کرد کوەخا خەی بەسەردا دام و ئامەزی تیوەینام لە بابە ەوە داو دەستی کرد بە گریان و گووتی: هەی ماە وەران خەم ئەم ەوو سەیاە خەم ئەی شەرمەزار خەم خە ئەوە (حەسەن زیەرەك)ی ەەفیقی کەنمە چەند ساەە چاوەەی سەرلەدانیم ئەی ەەبابە ەوو ەوولە کیندەر بکەم!! کە کوەخا ناوی هەنام هەرچی لە ماەەکە بوون سەریان سوەما بوو سەیری یەکتریان ئەکرد تەکەا وتیان چی...(حەسەن زیەرەك)؟ ئیتر ەوویان نەبوو سەیرم بکەن لە شەرمان بەنام زەر پەشیمان بوبونەوە بەنام کەنگە پەشیمانی بە دەردی خواردووە؟ داری پەشیمانی بەرەکەی خەفەت خواردنە کوەخا هەستایە پە و چاوی خەی سەیەوە نەەاندیە سەر ژن ومنداەەکانی و گووتی: نازانم چیتان پە بەنم جارە بەەن دکتەرەك بەنن با دەرمانی بکات، دەی زووکەن. کوەە چوار شانەکە ئەوەی تر کە زەر لەیدابووم ەەیشتن دکتەر بەنن دوو کوەەکەی تریش لەگەە ژنەکان جەگەکەیان گواستەوە دیوەخان و ەایەخ و پەخەفی پاك و خاوەنیان بە داخستبووم و کوەخا هاتە بن هەنگەم و ژورەوە لەسەر جەگاکە داینام و هەندەك سەرینی خستە پاە پشتم و گوتی: دوو فروج سەر ببەن هەر ئەستا شەربا برنجەکی بە ئاو فروجی بە لەنەن. ماوەیەك لە مانی کوەخا عەزیز مامەوە بە هەموویان خزمەتیان ئەکردم تا چاك چاك بومەوە. دامەزران لە ەادیەی تاران.. گە ەایەوە ئەران زیەرەك..بە پارەو بە ماە وبە ژن و منداە ،ئەو هەە موو ساەەی ئاوارەیی جگە لە ناوبانگ و چەند ساە کارکردن لە ەادیەی بە غداوتاقیکردنەوەیەکی باش و شارەزاییەکی زەر لە کاری ئەستگەیی دا هیچی تری پە نە بوو، بەنام ؛ چەن بە هەی ئەو گەەانکاریەی کە لە عیراق ەووی دابوو..بە هەی نەمانی رژەمی پاشایەتی لە عیراق و

داننانی یاسایی لە لایەن (عەبدوکەریم قاسم) ی کە سەرکەمارە وە بەدەستوور کە..(کوردو عەرەب هاو بەشن لەم نیشتمانە) ئەمە شای ئیرانی تەنگاو کردبوو کە کارەک بکات کوردەکانی ئێران کەشێی بە دروست نەکەن! هەر بۆیە (ئادیەی تارانی بەشی کوردی) دامەزراند(ئۆژنامەی کوردستان) ی بەاوکردەوە، بەو هۆیەوەش پەویستی زۆری بە نووسەرو کادیری میدیایی کوردی هە بوو، هونەرمەند (حەسەن زیرەک) لە م رووەو کادرەکی ناوداروهونەرمەندەکی پێگەیشتوو و ئامادە بوو ، هەر زوو وەک هونەرمەند لە ئۆژی(١٢ تیر١٣٣٧ ش-١٩٥٨) بە(١٢ هەزار ریال) بە هۆی بەڕێز(محەمەد کۆیهان)() دەس بەکاربوو. هەر زیرەکیش بووە هۆی ئەوەی کە خاتوو (میدیای زەندی) یش ببە بە گۆیندەی ئادیە و لە ئۆژی (٣٠ ئۆزبەری ١٣٣٧ کۆچی) وەک یەکەمین ژنی کورد دامەزرا. هەر لەو ساڵە زیرەک میدیای زەندی دەخوازێ میدیا خانم دەڵێ:(٢٦ئۆزبەری١٣٣٧هە تاوی منیان لەحەسەن مارەکرد)(چریکە،ل٦،چ٢) ئیتر لیرەوە زیرەک بە فەرمی کارمەند- هونەرمەند- ی ئادیەیو مووچەیەکی شیاوی هە یو دەبەتە خاوەن ژن و ماڵ ومنداڵ! زیرەک لە کاستی (ئەبووسەباح) باسی ئەم سەردەمە دەکات و دەڵێ (ژن و مەردەکی بەختەوەر بووین) هەر بۆیە لە گەرانیەک دا دەڵێ: (چەندم پەخشەناوماڵ) و لە گەڵ لەدایک بوونی(مەهتاب- ساکار) کچی یەکەمی گەرانی (بولبول ئەمساڵ من زەر بەختیارم ..ساحەبی مەهتاب گوڵی بەهارم) و(خونچەی دڵەکەم ئارازوو..بەم ببە بگۆ زوو بو زوو) بە (ساکار- مەهناز) دەخوێنێ، لەم بارەوە میدیا خانم دەنووسێ ٥ حەسەن جوانترین گەرانی خۆی بە نەوی(لای لایە ئارەزوو) ی چل ساڵ لە مەو بەر بە ئارەزووچۆی و (کیژۆلەی نازدار ونازدارە بابی) ی بە ساکار خوێند) (جریکە ل،٦،٧ چ٢) هەر بە هۆی ئەم ژیانە تازەیە بوو کە ژیانەکی ئاسایی و ئاسودەیی بوو بە زیرەک ، وایکرد کە گەرانی (باران بارانە) بخوێنێ کە دەتوانین وەک تەبە کردنەکی زیرەک ناوی ببەین ! کە میدیاخانم دەنووسێ ٥ حەسەن بگشتی تەرکی هە موو شتەکی کرد بوو)(چریکە، ل٧،چ٢) دەتوانین ئەم سەردەمە بەسەردەمی زێڕینی ژیانی زیرەک ناو ببەین ! بەداخەوە هە رلە ئۆژانی یەکەمی هاتنەوەی زیرەک (ساواک) زەر بەوردی چاودیری زیرەک دەکات و کە لە گەڵ میدیا خانمیش دەبێ ژن و میردو پێکەوە لە رادیە کاردەکەن، هە ردووکیان زەر بە تووندی چاودێری دەکرێن و ئەنجامی ئەم چاودێری کردنەش دەبەتە هۆی نووسەنی چەندان ئاپەرت لە سەر زیرەک و میدیا خانم ، کە هە ندەک لەو ئاپەرتانە لە کتێبی(چپ در ایران بە روایت اسناد ساواک) دا بەاوکراونەتەوە ، ناوەرۆکی ئەم راپەرتانە ئەوە دەردەخەن کە زیرەک و میدیا بە چ جۆرەکی وردو توند چاودیری کراون و چەن وچ

تاوانکیان داونەتە پاڵ و هەر ئەمەش هۆی ئەوە بوو کە ساواک بە دوای زیرەکەوە بە تا دواجار بە شەهیدی لەسەر گردی ناڵە شکێنە بە هەمیشە گیرسایەوە ! !

دامەزران لە رادیۆی کرماشان..

کە ڕادیۆی کوردی لە تاران دادەخرێ و ڕادیۆی کرماشان لە (٢٨موردادی١٣٤١) دەکرێتەوە ، هونەرمەندو کارمەندانی ڕادیۆی تاران دەگوازرینەوە ڕادیۆی کرماشان ، میدیاخانم زیرەکیش لە نیو گوێزراوەکان دادەبن وەک کارمەندی فەرمی دەوڵەت لە ڕادیۆی کرماشان بەگەرمی کار دەکەن.

لە چاو پێکەوتنیکدا بەهێز(مەحمود میرئانی) کە دوازدە ساڵ سەرکی ئەرکستڕای ڕادیۆ تەلەفزیۆنی کرماشان بووە، لە وەڵامی پرسیارێک دا دەڵێ:(من ساڵی١٣٣٩ی کۆچی هەتاوی- ١٩٦٠- ١٩٦١) هاتمە ڕادیۆیکرماشان)(سایتی هاژە-١١/٦/٢٠٢٠) لە بارەی هاتنی حەسەن زیرەک بۆ رادیۆی کرماشان دەڵێ:(خودا‌وحی حەسەن زیرەک شاد بکات،کاتیک ئەمە لە بیسیمدا بووین، یەک کیلۆواتی بوو، ئەوکات حەسەن زیرەکمان هەرنەبینی، من خەم نەمدەبینی ونەمدەناسی گوایە لە بەغدابوو لەوە کاری دەکرد)(سایتی هاژە- ١١/٦/٢٠٢٠) زیرەک لە ساڵی ١٩٦١،١٩٦٠ لەسلەمانی بووە نەک بەغدا و هاو بەشی لە چەندین شانۆ گەریش کردووە.

دەرکردنێ حەسەن زیرەک لە ڕادیۆ.. میدیا خانم دەنووسێ:(کاتێ لە کرماشان دابووین، لە ساڵانی ١٣٤١تا١٣٤٣ی هەتاوی حەسەن زیرەک کەمێکی مەسیقای بە خۆی پێکهێنابوو کە بەڕاستی پێنجەیان شیرین بوو، لەوکاتانەداحەسەن ژیانی ئیداری کەوتبووسەرولەژی، چونکە دەوڵەت پارەکەی نەئەدا)(جریکە، ج ٢)(٧). لەبەر ئەوەی سەرکی بەرنامەی کوردی شوکروڵای بابان گوتبووی: ئەمە نزیکەی ١٥٠٠ گەرانیمان بەدەنگی حەسەن زیرەک هەیە ئیتر ئەومان ناوێ . لەم کاتانەدامامەستا عەلی مەردان وحەسەن جەزراوی و محەمەد عارف جەزراوی ، لە عیراقەوە هاتن بۆ ئێران و لە من حەسەن داوایان کرد بچینە ڕادیۆی بەغدا،لەم کاتانە دا دەوڵەت دەس بەجێ دەخۆشی حەسەنی دایەوو پارەی مانگانەو هەموو قەرزەکانیان دایەوە، کاتێ کە میوانەکان چوونەوە، ئینجا ئیتربە ئێکجاری حەسەنیان لە ئیدارێ دەرکردو کاتێ لە تارانیش دا، حەسەن هاتەوە ڕادیۆ دوکتەر سەراجودینی(٨) پێی پێ نەدا وئەمانە هەموی ، بوو بەداخ و دەرد لە دڵی ناسکی ئەوداو ئەوی تووشی ژیانەکی زەرناخشترکرد.)(چریکە،ج٢،ل٧،٨) میدیاخانم وا باس دەکات کە زیرەک لە ساڵی ١٩٦١تا١٩٦٤ لەکرماشان بووە،هەر لەکاتێ حەسەن زیرەک لە

ئیدارە کاری کەوتبووە لیژی و مانگانەیان نەدایە! سەرە رای ئەوهە موو سوکایەتی پێکردن و غەدرو دەرکردنی زیرەک لە رادیۆ ، سەیرکەن میدا خانم چەن باسی دەکات لە گەرم کردن و پێشڤە بردنی هادیۆی تاران و کرماشان ،دەنووسە:(چونکە حەسەن زیرەک نزیکەی ۱۰۰۰ گەرانی لە تاران و کرماشان دا تەمار کردبوو لە بەر خاتری بەاو بوونەوەی ئەم گەرانی یانەبوو کە هەژانە نزیکەی دوو هە زارنامە بە بەرنامەکان دەهات و تەنانەت پوولیشیان ئێخستەناو پاکەتەکەوە(*۹) ، تا زووتر گەرانی داواکراوی ئەوان بە دەنگی – حەسەن زیرەک – بەاو بکرێتەوەو بە تەکەای تەواوی بەرنامەی کوردی لەسەر دەنگی خەشی ئەو دەسوا، لەو کاتانە هەژانە دوو کەەت بەرنامەی – ئەمو گوگرەکان- بەاو ئەبووەو حەسەنە کە بە دەنگ خەشکەی بووە هەی درەوشانەوەگشانەوی بەرنامەکانی کوردی تاران و کرماشان وسەاوی نامەی لایانگرانی گەرانیەکانی ، بەرەو ئەزگەکانی هادیۆ دەهات و زەر بە نامەکانیش تایبەتی داواکرانی گەرانیەکانی حەسەن بوو، بەام؛ لە دوای ئەمانە ئیتر قەت حەسەنیان هی نەدا بە ئیدارەو لە بیریان چووەو، لە حالەکدا ئەزگەی رادیۆی کرماشان لە ۲۸ ی گەاویژی ۱۳٤۱دا بووە بەسەد کیلە وات و دەنگی بەرەو هەە موشارە کورد نشینەکان دەەیی!)(چریکە،ج۲،ل۱۰،۹) میدیا خانم خەزانی زیرەک و کارەندی هادیۆی تاران و کرماشان و ئاگادار لە هەە هس و کەوتی ئیدارەی رادیۆو دەەت بەرامبەر هونەرمەند بە حەسەن زیرەک لە بەردەوامی زوەم و غەدرەکان دەنووسە:(رەفتاری دەەتی ئەوکاتە. لە گەە حەسەن دا- کە لە کوردەواری و تەواوی دنیا ، بە تایبەت لە عیراق و ئەران ناوبانگی داخستبوو، ئەوەی تووشی کەندو کەسپەکی زەری کرد، بە تایبەت لە کاتەکدا کە دکتەر عابدی سەراجوددینی، سەرەکی بەرنامەی هادیۆی تاران بوو، کاتە حەسەن هاتبووە هادیۆ(لە مەیدانی ئاراک دا) شێخ عابدی سەراجوددینی، بە دەرگاوانی دەستوور دابوو تا حەسەن هی نەدەنە ژوورە ، کە ئەمکارە لەسەر دەی ناسکی زیرەک هەندشوەنەکی خراپی داناکە هیچ کات نە گەایەوە بە هادیۆی تاران و بەدە شکاوی ، پە و پیەاوی پیچایەوە بەرەو بەغدا، بەام؛ کاتە گەیشتە بەغدا ، لەوە دا گرتیان وخستیانە بەندەوو لە پەنکەی میجی هە یان واسی وزەر ئێشکەنجەیاندا،ناچار لە پاش ەزگار بوون گەایەوە بە تاران و لە ئیرانیش داساواکی ئەوکاتە گرتی و زەری ئێشکەنجەدا، کە بە دەنگی خەی باسی ئەوکاتانەی تەمارکردووە،، ئەمانە پیشان دەری ئەوەن کە حەسەن نە لەم دیوو نە لەو دیودا، هووی ئازادی و خێشی نەدیت،)(چریکە،چ۲، ل۷)

جگە لەوەی کە میدیا خانم باس دەکات لە هەیکانی دەرکردنی زیرەک

لە ئادیی تاران و کرماشان ، کە ناوی بەرزان دکتەر عابید سراجەددین و مامۆستا شوکرولای بابان دێنە، ئەو لەم دواییە ناوی هونەرمەندی گۆرەی کورد مامۆستا (مەزهە ری خالقی) یش دەت! ئەوش دوو کارمەندی ئادیی کرماشان ، مامۆستا(حسامەددین ئەمین) ی نووسەر و (عارف ئیبراهیم پوور) ی مۆسیقاژەن، هە ردووکیان زۆر بە تۆندی ئەو دوو پات دەکەنەوە .سەرەتا عارف ئیبراهیم پوور لە ئادیی دەنگی ئەلمانیاو بەشی فارسی دەڵێ:(من بەردەوام نەفرەت لە ئاغای مەزهە ری خالقی دەکەم، چۆن ئەوان گەرانیبەژی فەرمی ئادیێکرماشان بوون، بە هە نجۆتی بە بنەماحەسەن زیرەکی لە ئادیێ دەرکرد.)(پایگاە خبر زریان- موکریان) پاش ئەویش مامۆستا حسامەددین لە سایتی(کوردانە) و لە چاوپێکەوتنێک دا دەڵێ:(بە دوو دەڵێم خالقی پەیوەندییەکی باشی لە گەڵ زیرەک نەبوو، تا ئەوی یەکە بەوڵەوانی بەوونە هەی دەربەدەری زیرەک)(سایتی کوردانە) لە پەچەوانەی ئەم ئایانە چەند بەڕێزیک بەرگریان لە مامۆستا مەزهە ری خالقی کردوو ئەویان بەتکردەوە کە خالقی لە دەرکردنی زیرەک لە ئادیێ دەستی هە بووبێ، هە تا هە ندەک دەیانگوت ئەو کاتێ مامۆستا مەزهە ر لە ئادیێ نە بووە ،بەڵام، بەڕێز(کاوە پێشداد) هونەرمەندی بەکانی لە سایتی (پایگاە خبری زریان- موکریان)

دا وێنەیەک بەاودەکاتەوە ، لەو وێنەیە مامۆستا حەسەن زیرەک و مامۆستا مەزهە ری خالقی لەگەڵ زۆر لە کارمەندانی ئادیی کرماشان دردەکەون ! بەوش هونەرمەند کاوە پێشدادی دەیەوێ بڵێ ..ئەو دوو هونەرمەند پێکەوە لە ئادیێ بوون . بەڵام ، لە ڤیدیی چاو پیکەوتنەکی بەڕێز مامۆستا محەمەدی کەمانگەر ، هە مان وێنە دانەدراوەو لەسەر ئەو وێنەیی کە هونەرمەند کاوە پێشدادی وەک مامۆستا مەزهە ری ناساندوویەتیی ،لە سەر وێنەکە نووسراوە – بەهەمانی پولەکی- بەمەش دەیانەوێ بڵێن : ئەم وێنەیە مامۆستا مەزهە ر نیە! بەوش دەیانەوێ بڵێن ؛ ئەم وێنەیە مامۆستا مەزهە ر نیەو ئەوکاتەش لە کرماشان نەبووە و دەستیشی لە دەرکردنی زیرەک دا نیە! هە روەها مامۆستا(مەحمود میرئانی) لە وەڵامی پرسیاریک کە هونەرمەند عارف ئیبراهیم پوور دەڵی مامۆستا خالقی بووتە هەی ئەوی حەسەن زیرەک لە رادیی کرماشان دەربکەن ؟ لەوەڵامدا دەڵی هە رگیز شتی وانیە..بەڕێز عارف ئیبراهیم پوور دەناسم، ئەویش هاوکاری مەحمود بلووری بوو لە هونەرستانی ئودەکی، بەڕێز ئیبراهیم پوور ئەکەردەن و پیانەی لەدەداو کەمانیشی باش دەژەنی، بەڵام ، ئەو مەسەلەیە پەیوەندی بە بەڕێز خالقییەوە نیە، ئەو لەکوە ئەوە دەزانە؟ هە موو ماوەی کارکردنی مامۆستا خالقی من لە خزمەتیابووم،

ئۆکات حەسەن زیرەک لەو نەبوو تادەریبکەن.)(پایگاە هاژە- ١١/٦/٢٠٢٠) کەچی لە جام کورد دا هاتووە؛(لە گۆڤاوەژی ١٣٤١ی هەتاوی بەرنامەکانی رادیۆ دەنگی کوردی تاران داخران، حەسەن زیرەک لە گەڵ هاوسەرەکەی و هاوکارەکانی تر بۆ کرماسان گواستراندەوە درێژیان بە جالاکییە هونەریەکانیان دا)(جام کورد، ١١/٦/٢٠٢٩) هەروەها دەنووسێ : (حەسەن زیرەک ٣ ساڵ لە کرماسان نیشتەجێ بوو.) کۆتا حەسەن زیرەک هەتا ساڵی ١٣٤٤ لە رادیۆی کرماشان بووە ، هەروەها لە بیۆگرافیای مامۆستا مەزهەر ری خاڵقی دا هاتووە :(مەزهەر ری خالقی لە سالی ١٣٤٢تا ساڵی ١٣٤٧لە ڕادیۆی کرماشان کاری دەکرد)(بیۆگرافیای استاد مەزهەر ری خالقی) وا پێدەچێ ساڵێک دوای گواستنەوەی کارمەندان لە تارانەوە بۆ کرماشان مامۆستا مەزهەر ری خالقی چووبێتە کرماشان! ئەو ساڵانەش مامۆستا حەسەن زیرەک لەوێ بووە ، تا ساڵی ١٣٤٤ کە زیرەک دەردەکرێ ، ئەوتا میدیا خانم دەنووسێ :(لە ساڵەکانی ٤١ تا ٤٣ی هەتاوی ، حەسەن زیرەک کۆمەکی مۆسیقای بە خۆی پێکهێنابوو،کە بەڕاستی پێنجەیان شیرین بوو،لەو کاتانەدا حەسەن ژیانی ئیداری کۆتبووسەرەو لێژی چونکە دەوڵەت پارەکەی نەئەدا لە بەرئەوەی سەرکی بەرنامەکانی کوردی شوکرووڵای بابان گوتبووی ئەمە نزیکەی ١٥٠٠ گەرانیمان بەدەنگی حەسەن زیرەک هەیە و ئیتر ئەومان ناوێ !)(چریکە،چ٢،ل٧،٨) مامۆستا حسامەددین باسی ئەوە دەکات کە مامۆستا مەزهەر بەرپرسیاریەتی ئیداری وەرگرت و بووە سەرکی بەشی کوردی ، مامۆستا مەزهەر خۆشی لە چاوپێکەوتنێکی تەلەڤزیۆنیدا ، باسی ئەوە دەکات :- کە مەرحومی حەسەن زیرەک و موجتەبای میرزادە هەردەم پێکەوە بوون و سوحبەت و زارگەمیان لەنێوان دا هەبوو ! ئەمانەش ئەمە دەردەخەن کە لە کاتیکدا مامۆستا مەزهەر بەرپرسی بەشی کوردی کرماشان بووە ، هونەرمەند حەسەن زیرەکیش بە قسەی عارف ئیبراهیم پوور کارمەندی فەرمی رادیۆ بووە ! ئەگەر سەرنجیش بدەین میدیا خانم لەو بابەتە ناوی هونەرمەند مامۆستا مەزهەر ری خالقی ناهێنێ! بەڵام؛ لە چاوپێکەوتنیکی مامۆستای نووسەرو وەرگێڕی ناسراوی کورد(محەمەدی ڕەمەزانی) لە گەڵ میدا خانم ، میدیاخانم لەوڵامێ ئەم پرسیارەی محەمەدی ڕەمەزانی دا دەڵێ :(میدیا خانم زمانێ کە مامۆستا لێ ئودیبووە، لێ ئەوابیتی ئیداری دا، لاپەڕەی ناخۆش هەیە، با تەوجوە بەوەی کە دەبینکوردان خۆخەرن !حەسەدەت و ناپیاوی هەیە لە گەیدا، ئەگەر شتیک دەزانی لەمبارەوە پەمخۆشە پەردەی لە لادەی ؟لەوڕام دا میدیاخانم دەڵێ؛ ئەوکاتەی کە حەسەن هاتە تاران ئاغای سوکرووڵای بابان بەرنامەکانی ئیجرادەکرد،لەواقیعدا دەبووە ئەئیسی بەرنامەی کوردی ،وە سەید ئیبراهیمی ستودە و ئاغای شێخ سراجەدینی لە هەر

مووان پتر ئاغای شیخ سراجەدینی کەم موحیبەتی لە گەل کرد، وە ئاغا بابانیش هە روەها! حەسەن زەر حەساس بوو، نەوەک ئەوەی بەخیل بە ، ئاغا بابان هە رجەنگیایەک بەرنامە هە بوایە زەرتر هە ر خالقی وەپەش دەخست، خالقی ئەوکاتی نەوجەوان بوو، قیافەیەکی جوانیشی هە بوو،سەوادی هە بوو،ئەوانە دەبووە هەی ئەوە کەم لوتفی لەگەل حەسەن بکەن !بەتایبەت ئەوکاتەی لە رادیۆی کرماشان بوون.)(سایتی ەژهە ەات- بەکان) ئەو قسانەی میدیا خانم ئەوە دەسەلمەنی کە زیرەک و خالقی هە ردووکیان پیکەوەبوون ، چ لە ەادیۆی تاران چ لە کرماشان ، هە روەها مامەستا (محەمەدی کەمانگەر) بەرگری لە مامەستا مەزهە ردەکات وئەو بە هەی دەرکردنی زیرەک نازانە ، بەکو هەی نەمانی زیرەک بە ئەوە دەگەیتەوە کە زیرەک بە مووچەکەی ەازی نە بووەو بە کەمی زانیوە ، دەڵێ:(حەسەن زیرەک ساڵی ١٣٤٤ لەبەا دەست هە ەبگرە لە کاری ەادیۆ ئەویش بەو بیانووە دەیگوت حقوقم کەمە، با ئەوەش بڵێم زیرەک خەی و میدیاخانمی خەزانی یانی ئەم دوو نەفەرە پکەوە نزیکەی ١٨٠٠ تومەن حقوقیان هە بوو)(قیدیەیکی بەردەست) بڵێام، وەک میدیا خانم باس دەکات هە رزوو مانگانەی زیرەک رادەگرن و نایدەنە لە کاتەکدا ەژانە دەوام دەکات ، تا هونەرمەندان (عەلی مەردان و محەمەد عارف جەزراوی) دەچنە ئەران و ئەوکاتە داوادەکەن زیرەک و میدیا لە گەل ئەوان بنێ عەراق ، کاربەدەستان کە ئەمە دەزانن مووچەکان و قەردەکانی زیرەک دەدەنەوە ، پاش گەانەوی هونەرمەندان بە عیراق جارەکی ترو بە هە میشە لە ەادیۆ دەری دەکەن ، دیارە ئەمە لە رادیۆی تاران بووە ، کە لە کرماشانیس دەری دەکەن و دەچیتەوە ەادیۆی تاران ، هە ر لە دەرگاوە ناهەێن بچیتە نەو دایرەی ەادیۆ!! وەک میدیاخانم دەنووسە ئیتر زیرەک بە دەشکاوی و بە هەە میشە پشت لە رادیۆ دەکات و دەکەوتە دەر بەدەری وبە خانەوبە ماەێ !!

دەرکردنی زیرەک لە ەادیۆ هە رچەندە باسی زەر هە دەکەن و ناوی زەر کەس دەنن ..کە ەەلیان هە بووە لەم دەرکردنە ! بڵێام؛ من بە دەنیایەوە دەیڵێم : ئەمە لە بنە ەەتدا خواستی ساواک بووە ؛ بڵێام؛ ئەم خواستە بە هەی بەرپرسانی ەادیۆو کارەندانەوە جە بەجەکراوە ، ئەگەر سەرنج بدەین هە ر لەسەرەتای گەانەوی زیرەک لەی بەگومان بوون و بە دوایەوە بوون ، کە دەچێتە ماڵی کە و سەردانی چ کەسێک دەکات ! بەرهە می ئەم چاودەری کردنە ەاپەرت نووسەنکی زەرە لەسەر زیرەک و میدیا خانمی خەزانی ،کە ژمارەیەک لەم ەاپەرتە نووسراوانە دواجار بەاوکرانەوە . بە نموونە ئەم ەاپەرتە بخوێنەوە کە لەتاران و بەدژی حەسەن زیرەک نووسراوە:(حەسەن زیرەک، لە ماڵی موزەفەر حەبیبی پرسیارگەلکی

لەبارەی خۆشویستی ئالیا حەزرەت هەمایەنی و دەستپاتی پارتی دەموکراتی کردستانی ئیران و باوەی خەڵک خستووەتە ڕوو لە تەکەل بوون بە ئەو پەیوستە ئاگادارو بە پارێزبن، تەکەا کارەکانی ئەو لە تاران پەیوستە بخرێتە ژێر چاودێری چونکە لەوانیە هاتوو چی مالی دکتەر شیرازی بکات .)(چپ در ایران .ل؟)

ئەمش ەاپەترتکی تر کە ەاپەتنووسە ساواکیەکان ، زێر دوژمنانە بە دژی زیرەک و میدیاخانم نووسیویانە و لە خالی دووەم دا هاتووە ە ٢- لەم دواییە فاطمە زەندی کە ناوە ەاستیەکەی (هاجەر) ە یەکەکە لە ئەندامانی حزبی هەوشاوەی تودەیە لە کوردستان لە ەیگای ترکیا هاتووەتەوە ئێران ناوبراو برایەکی هەیە لە وەزارتی دارایی ناوی حەمید زەندیەولەوازارەتی دارایی کاردەکات هەروەها خوشکەکەی بەناوی مەهدیە – میدیە- زەندی کە وەژێری ەادیەیە لە بەرنامەکانی بەشی کوردی ئیران کاردەکات مەردەکەی مەهدیە ناوی حەسەن زیرەکە و گەرانیبەژی بەرنامەکانی ەادیەی کوردی ئیرانە ئەو کەسە مالی لە شەقامی ئاریاناو چواریانی گلی یە کەسانی گومان لەکراو لە مالی ئەو دەبیندرێن حەمید زەندی باوکی هەر ئێستا لە تاران بەکاری نمایندەیی دادگاوە خەریکە.)(چپ در ایران ،ل٦٧)

لە ەاپەرتیکی تری ساواک ولە خالی هەشتەم دا ەاپەرتنووس دەنووسە ە بەرنامەی کوردی ەادیەی تاران ئامرازی پەیوەندی کردنە بە کوردانی عەراق هەربۆیە ەەژی چوار شەممەی ەابردوولە ژێر ناوی ئەمەو گوێگرکان پەیامی حەسەن زیرەک بە هەی خەزانەکەی مەهدی زیرەک زەندی بە کەسکی عەراقی دانیشتووی شاری کەرکوک ەەوانە کراوە حەسەن زیرەک خەی لەم دواییە لە ناوچەی کوردستان و وبەکان و مهاباد گەەاوەتەوە لەو سەفەرە چاوی بە کەسانی گومان لەکراوی عەراقی کەوتووە ناو براو هەرچەندە کارەندی ەادیەی کوردی تارانە چونکە پەش کودەتای عەراق لە پەخشی ەادیەی بەغداد مووچەی هەبووە ئێستاش هەمان مووچە وەردەگرێ خوشکی ئەو خەزانی کەسکە کە لە هاوکارانی نمرە یەکی قازی محەمەد بووە ئێستا لە شورەوی دەژین لە سەرەتای ساڵی ١٣٤٠ بە هەی سەفارەتی شورەوی هاتووەتە ترکیا هەروەها مەهدیە زەندی زیرەک وەژێری ەادیەی ناوبراو زەربەی شەوان بەناوی خزم وکەسکانی پەیام بە کوردستان دەنێر) (چپ در ایران ،ل٦٤)

سەرنج بدە برای خوەندەوار.. بزانە ساواک و ەاپەرتنووسکانی چ بە وردی و بەردەوامی چاویان بەسەر زیرەکەوە بووە و لە هەموو هەسو کەوتەکی بە گومان بوونە ، بزانە چ تاوانێکی گەورەو ترسناک و زەریان داوەتە پاڵ زیرەک و میدیا خانم ، کە ئەم تاوانانە ئەوە ەەژە لە ئێران تاوانێک بوون بە نرخی سەر ، لەبەر ئەوە بەدەر

دەکەوێ ئەوەی بەدوای زیرەکەوەیەو ژیانی لێ تاڵ کردووەو دژایەتی دەکات ، خودی دەوڵەت و دەزگای ناوبەدی ساواکە ! بەڵام؛ هەر رجارەی کاسانێک بە کاردێنێ و تاوانێکی بە دروست دەکات.
دەنگت بەکەڵکی ئادیۆ نایێ ..
کە سایی شێ ست و شەش چریکەی کوردستان چاپ دەکات ، ساواک فەرمانی گرتنی دەردەکات و زیرەک دەتە عیراق و دواجار دەچێتە بە غداو بەو هیوایەی جارێکی تر لە ئادیۆی بە غداوەک هونەرمەندەکەی جاران وەک کەو بخوێنێ ! بە ڵام ؛ جارێکی تر دەنگی تاقی دەکەنەوەو لە ئەنجام دەڵێن .. دەنگت بە کەڵکی رادیۆ نایێ !! پاش ئەوەش دەیگرن و شەش مانگ لە بەندی دەزگای ئەمنی عیراق لە ژێر ئەشکەنجە دا دەبێت و ئازاری زۆری دەدەن، وەک خەی باس دەکات دەیانەوێ بتەی پێ هەبگرن !؟!؟ پاش ئەوەی ئاودیوی ئیرانی دەکەنەوە لەوەش ساوک دەیگرێ و بە پانکەوە هەیدەواسن وئازارێکی زۆری دەدەن!!
وەک میدیا خانم باس دەکات هەردوو ئادیۆی تاران و کرماشان لە سەر دەنگی زیرەک دەسوڕا، ئەژانە نزیکەی دوو هەزار نامە بە ئادیۆ دەهات و هەندێک پارێیان دەخستە ناو نامەکانیان و داوایان دەکرد بە زووبی گەرانێ داوکراوەکانی زیرەکیان بوبەاو بکەنەوە ، هەروەها وک و باس دەکەن زیرەک هاو بەشی زۆر لە بەرنامەکانی دەکردو خەشتری دەکردن ، وەک و بەرنامەی – ئەمە و گوێگرەکان – کە میدیا خان پەشکەشی دەکرد..جگە لە گەرانێکانی زیرەک خەشی هاوکاری بەرنامەکەی دەکرد ، هەروەها لە بەرنامەی – چیرەکی شەو – و بەرنامە شیعرو مۆسیقا.. بە کورتی زیرەک ئامادەیێکی بەردەوامی هەبوو لە زۆربەی بەر نامەکانی هەردوو ئادیۆ و میدیا خانم گوتەنی ..هەردوو ئادیۆ لەسەر دەنگی ئەو دەسوڕا ! سەرە ڵای هەموو ئەمانەش سەیرکەن بە چ بە ڕێزی و سوکایەتی پێکردنێکەوە دەری دەکە نە دەرەوەو دەرگای ئادیۆی بە ڕووداداخەن و مانگانەکانی نادەنە !؟
ئەم مووچە بەین و دەرگا بە ڕووداخستن و دەرکردنە هەموی بە خواستی – ساواک – بوو! هەر بەیێ ساوک وازی لێناهێنێ وبەدوایەوە دەبێت و هەموکارێکی لە تێکدەدەن و لێناگەڕێن کاسبی بکات وبحەسێتەوە و جەمە نانێک بە ئاسودەیی بخوات ، لە پایتەختەوە سەرەو خواری دەکەنەوە تا لە نیوان دوو کەوی (کانی مەلا ئەحمەد) و سەر سنوور چایخانەیێکی عەجایب دادانێ و دەیەوێ کاسبی تێدا بکات ، بەڵام، هەر ناوێ ناوێ سێ چوار چەقەکێش و شەقاوەی بە دەنێرن و تەرو پەی لێ دەدەن و سەروچاوی لە خویندا سوور دەکەن ؛ ئەژێک لە ژاندارمری پاش ئەوەی شکات دەکات .. لە جیاتی پاراستن و حەق وەرگرتن بە زیرەک ، ڕوو بە ڕوو پەی دەڵێن : لەو شوێنە بێ ئەژێک

دشتکوژن !؟!؟ لە ڕۆژهکی ئاوا دەبیت زیرهک زۆر بە بەزاری و خەمباریەوە سەر هەدەنە و ووە لە ئاسمان دەکات و دەڕژێ..خودایە ئەم جارە بە کوە هە لبەم ؟! وەک لە کاسیتەکەی ئەبووسەباح دا دەڵی : جەم نە بووەوو لە ئیران ولە عیراق جەم نە بووەوە !!
شەک و پەشهاتە ناخ هە ژەنەکان ..
ئەم قەناخە کە لە پاش گەڕانەوی بە ئێران لە ساڵی ١٩٥٨ دەست پەدەکات و تا دوجار دەرکردنی ل ادیەی کرماشان لە ساڵی(١٣٤٣ هە تاوی) لەم ماوەیەس دا سەرە ڕای ئازارو شەکی زۆر بە زۆری گەرانی و داهەنانی زۆرتر دەتوانین ئەم سەردەمە لە تەمارکردنی هونەریانەی گەرانیەکانی ، سەردەمی زێرینیەتی ، کە لە گەڵ چەندان مەسیقاری مەزن کاری کردووەو گەرانیەکانی تەمار کردووە.

جارهکی تر گەڕانەوە بە ئێران..

لە عیراق بەبەتاوانی ڕەیشتن بە میسرو جاسوسی بۆئێران دەیگرە و ئازاری دەدەن وپاش ماویەکی زۆربە بەندکراوی لە (مەرزی خەسرەوی و لە ڕەژی ٤/٧/١٣٤٦)(چپ در ایران،ل٢٢) دەیداتەوە ئێران و ئێرانیش بە تاوانی جاسوسی بە عیراق دەیخاتەوە بە ندیخانەو ئازاری زۆری دەدات ، مامەستامحەمەدی کەمانگەر دەڵی:(کەزانیمان زیرهک لە کرماشان لە بەندیخانەیە چووین سەرماندا، زیرهک زۆر بە تاقەت و لاواز بوو دەلەرزی، دیاربوو زۆریان ئازار دابوو) دواتر بە هەی بەڕێزهک زیرهک بە کەفالەت بەردەبە ! بەردەبە و بەکار دەسوڕێتەوە . میرزا کەریم دەڵێ:(زیرهک لەسەقز مسافرخانەیەکی سە ئێستیرەی هە بوو) لەوە یەکەمین جار ساڵی ١٩٦٦ زیرەکم بینی ! ئەمە لە باسی ئەم مسافرخانەیە بەداخەوە زۆر نازانین، هە ڕچەندە وەک میرزاکەریم خەشناو باس دەکات مسافرخانەکە ڕەواجی هە بوە ، کە زیرهک جار جار ئاهە نگی تێدا گەراوە ، بەڵام دیار نیە چۆن ئەوی بە جێهێشتووە! هە ڕچەندە بەڕێز (خالید قادری)کە خەڵکی شاری سەقزەو گوتی: لەو وەختەی زیرهک میوانخانەی سە ئێستێرەی هە بوو لە سقز ، باوکم دکانی جگەرە فرۆشی هە بوو، تتنیش دەفرۆشت ،زیرهک یەکی بووە لەوانەی جگەرەی لەباوکم کڕیوە ، من لە باوکم بیستووە ئەو وەختەش زۆرجار ساواکی وشەقاوە شەیان پی فرۆشتووەو لێیان داوە .)(١٠) من وەک و خۆم بە ئەوە دەچم هە ر هەی ئەم بەردەوام لەدان و شەڵەفرۆشتن و کار لیتیکدانە ئەوشی بە جێهێشتبە! لە پاش بە جێهێشتنی مسافرخانەی سە ئێستێرەی سەقز لە (ڕەشە قەاڵت) لەگەڵ کەسیکی دی چایخانەیەک دادەنێن، وەک دیارە لەوەش زۆر نامێنتەوە ، دواجار بەهەی میرزا کەریم خەشناو (کانی مەلا ئەحمەد) ی دەس دەکەوە

و لەوە دەس بە کاسبی کردن دەکا ! شەکەکانی ئەم قەناخە بە ژمارە..
١ – لە هەی گەرانەوە بە ئێران بە نەخشی روو لەمالی دەستەکی کەنی دەکات بە هەوای حەسانەوەو نوە کردنەوەی دیدار..کەچی بە هە هەلدانەک لەی دەدرە شووو هەژێک لە خەدچە و بە خەنایەتەوە. ٢– ماوەیەک مانگانەکەی دەبەن و نایدەنە تا هاتنی هونەرمەندان عەلی مەردان و هاوەکانی داوای لە دەکەن لە گەیان بچیتە عیراق ، دەوەت ئەمە دەزانە مانگانەکەی بە سەرف دەکەن و قەردەکەشی دەدەنەوە، هەر هونەرمەندان دەگەنەوە عیراق ئەم جارە بە یەکجاری لە رادیۆی تاران دەری دەکەن! ٣- کەمانگانەکەی نادەنە بە هەی ئەودەبیت کە شوکروللای بابان دەە: ١٥٠٠ گەرانی زیرەکمان هە یەو چیتر پەویستیمان بە زیرەک نیە! ٤– کەدیەوە بچیتە رادیۆی تاران – کە ماویەکی زەر کارەندو هونەرمەندی گەورەی ئەوە بووە – کەچی پەلیسەکان لەسەر قسەی دکتەر عابید بەرپرسی رادیۆ پەلیسی دەرگا لەناگەەن بچەتە ژوورە! ٥– وەک بەەزان هە ردوو کارەندانی رادیۆی کرماشان عارف ئیبراهیم پووری مەسیقارو حسامەددین ئەمینی نووسەر دەەن ..مامەستای هونەرمەند مەزهە ری خالقی کە بەرپرسی رادیۆ بووە ، هەیەک بووە لە دەرکردنی زیرەک لە رادیۆ لەکاتەک دا زیرەک کارەندی فەرمی دەوەت بووە ! ٦– کە لە رادیۆ دەری دەکەن لەگەل میدیای زەندیش لەک جیادەبنەوەولە منداەە کان دور دەکەوەتەوەو ماەە لەتەک دەچە ! ٧– کە چریکەی کوردستان چاپ دەکات ، ساواک فەرمانی گرتنی بە دردەکات وزیرەک ەوو لە عیراق دەکات. ٨– لە عەراق دەچەتەوە رادیۆو بە نیازی جارەکی تر لەوە دابەزرەتەوە! کەچی دەنگی تاقی دەکەنەوەو پەی دەەن ..دەنگت بە کەلکی رادیۆ ناەی! ٩– کە لە رادیۆ وەری ناگرنەوە لە عیراق بەتاوانی سنوور بەزاندن بە چوونە میسرو جاسوسی بە ئیران هە ژدەمانگ دەیخەنە بەندیخانە! ١٠– لە بەندیخانە سەرە رای تاوانکردنی بە بنەما شەش مانگ لە ئەمنی عیراق ئازارەکی زەری دەدەن ودەگاتە ئەوەی هە وەی ئەوە دەدەن بتەی پە هە ەبگرن !؟!؟ ١١– کە بەبەندکراوی لە عەراق تەسلیمی ئەرانی دەکەنەوە ، ئێران بەتاوانی جاسوسی بە عیراق دەیخەنە بەندیخانەو ساواک ئازارەکی زەری دەدات وبە پانکەوە هە ەیدەواسن ! ١٢– کە بەردەبە لە کاردەرکراوەوبە ماە و دوور لە منداەە کانیەتی وبە سەر مایە و بە کار دەسوەتەوە ! پاش ئەوەی یەکانە هونەرمەندی کوردی عیراق و ئێران بوو، لە پایتەختەکانی عەراق و ئێران کەچی ئەوەتە جارەکی تر هاتووتەوە سەر سفر!! ١٣– ئەستا ئەو هونەرمەندەی پاش سالانەکی زەری ئاوارەیی ودەربەدەری گەایەوە ئێران و لە ئیستگە دامەزراو بووە خاوەن ژن و منداە گەیشتە ئەوی بە : چەندم پەخشە ناوماە ! ئەو ماەیان لە تەک دا

کە پەی خۆش بوو! کە گووتی .. بولبول ئەمسال من زۆر بەختیارم ! لەنگەڕان ئەو بە ختیاریە بۆردەوام بێت ! کە چاوە ڕێ بوو ساکار کچەکەی پەی بە بابە ! لەنگەڕان وشەی – بابە – لە کچەکەی ببیسە ! کە چاوەڕێ بوو ، کچە خونچەکەی بەی ببە بگوێ ! لەنگەڕان ئەمە بە چاوی خەی بینە! کە گووتی ژن و مێردەکی بە ختئاربووین ، ئەو بەختیاریەیان وا لە تەک دا کە هە تا مابوو نە یبینیەوە. بەشی چواتەم :- بۆرەو کانی مەلا ئەحمەد.. دەتوانین ژیانی زیرەک لە سەرەتاوە تاکەتایی بکەین بە جوار قۆناخ بگشتی: قوناخی یەکەم : لە دایکبوونەوە تا هادیەی بە غدا- ۱۹۲۱ تا ۱۹۵۳ قۆناخی دووەم : لە دامەزرانەوە لە هادیەی بە غداتاگەڕانەوە بە ئێران – ۱۹۵۳ تا ۱۹۵۸ . قۆناخی سێیەم: دامەزران لە هادیەی تاران تا دەرکردنی لە هادیەی کرماشان – ۱۹۵۸ تا ۱۹٦٦ قۆناخی چوارەم : لە دەرکردنەوە لە هادیەی کرماشان تا هەژی مەرگی ۱۹٦٦ تا ۱۹۷۲. دەزگخی گەرم.. ئەمە قۆناخی چوارەمو دوا قۆناخی ژیانی زیرەکە ، دەزگخی ترین قۆناخیەتی لە هە موو ژیانی دا. پاش ئەوەی لە عێراق بە تاوانی جاسوسی بە ئێران بەندی دەکەن و ئازاری زۆری دەدن ، دواجار بە گێراوی لە سنووری خەسرەوی تەسلیمی ئێرانی دەکەنەوە ! لە ئێران بە تاوانی جاسوسی بە عیراق دەیخەنەوە بەندیخانەو ئەوانیش زۆری ئازار دەدەن ، کە بۆردەبێت ..هە موو شتەکی لەدەست داوەو جارەکی تر کەوتووەتەوە سەر دەستەکی خاەی ، ماوەیەک لە سەقز میوانخانەیەکی سە ئەستێرەی دەبێت و وای بە دەچم هە ر لەو کاتە(هابیعەخانم) ی خواستبێ ، میرزا کەریم خەشناو کە باسی ئەو میوانخانەیەی زیرەک دەکات بە خاوەن و بە هە هەمەنی باس دەکات ، گوایە هە ندە جار زیرەک هە رلەو میوانخانەیە ئاهە نگی گەهاوە . بەهام ، دیار نیە ماوەی چەند لەو میوانخانە ماوەتەوەو کاری کردووەو هەی چی بووە بەجێیهێشتووە ؟ لەم هەژانە برای بە هەز (خالید قادری) لە دایک بووی سەقزو کە سەکە هە واداری زیرەکە گوتی:(لەو کاتەی زیرەک لە زسەقز میوانخانەی سە ئەستێرەی هە بووە ، باوکم دکانی جگەرە فرۆشتن و توتن فرۆشی هە بووە ، زیرەک جگەرەو پاکەتی لە باوکم کەیوە.. باوکم زۆر جار دەیگوت : پیاوانی ساواک و جەقوکێش و شەقاوە زۆر جار شەیان بە زیرەک دەفرۆشت و لەیان دەدا)(خالید قادری۲۰۲۰/٦/۸)(۱۱) . دیسان ئەوە دەردەکەوە کە هەی بە جێهێشتن و هەیشتنی لەرێش هە ر ساواک وشەقاوەکانی بوون.

پاش ئەو لە گەڵ کەسەک گازینەیەک لە (قەهاتە هەش) دادەنێن ، زۆر ناخایەنە ئەوەش بەجێ دەهێ ؛ زیرەک هە ربەمندالی چاوی لەناوکارو کاسبی کردووتەوە ، وەک باس دەکرێ لە کاسبی کردن دا سەرکەوتوو بووە ،هە روەها بە هەی کەسایەتی خەی و دەنگ خۆش هووخۆش و

هونەرمەندییەکەی کە زۆر جار گۆرانیشی گوتووە ، خەڵک زۆر ڕۆیان کردووتە میوانخانەکەی . بەڵام ؛ ساواک بە دوایەوە بووە و هەموو کارەکی لێتیکداوە ! ..چۆن لە کانی مەڵا ئەحمەد ساواک بە دوایەوە بوو ، تا لەوەش دۆری کردوو بەکارو کاسبی کرد ، ئەوانیش هەر ساواک لێی تێکدابێت! چونکە هەر ساواکیش بوو هەی سەرکی دەرکردنی لە ئادیۆی تاران و کرماشان و جیا بوونەوەی لە میدیای زەندیو لە منداڵکانی دوور کەوتنەوە! .

خوێندەواری خۆشویست ..زیرەک هونەرمەندێکی دنیاگەڕاوو گەورەو خۆشویست و ناسراوبوو، هەر بۆیەوە خەڵکی زۆری دەناسی لە ئێران و عیراق ، زۆر کەس سەردانی دەکردوو هاتوو چۆی دەکردو ئۆیش سەردانی دەستانی دەکرد ، ئەم پەیوەندیە گەرم و زۆرو بەردەوامەی زیرەک بووەتە هۆی ئەوەی کە زیرەک بچێتە هەر ماڵێک ، ساواک ئەو ماڵە بە گومانلیکراو ناو ببات و هەر رکەسەک زیرەک ببینێ و بچیتە ماڵی ئەوا ئەوانیش گومانلێکراوبن ! هەر بۆیە ساوک خۆی لە ئاپارتەکانی داوادەکات بەوردی و پارێزەوە بەردوام چاودێری بکرێ ! ئەگەر ئاپارتەکان هی سەردەمی ئادیۆی تاران و کرماشانن، ئۆی پاش ئەوەی لە(کانی مەلائەحمەد) لە درەوی شارو لە سەر سنوور دەبێتە مەڵبەندی کەبوونەوی هونەرمەندو ڕۆشنبیرو دەست و هەواداراني زیرەک و لە هەموو ئێران و عیراقەوە کوردو فارس و ترک ..لە هەموو چین و دین و ئایدۆلۆژیاو ئاستێکەوە ڕووی تێدەکەن ! ساواکیەکان چ ئاپارتیکیان لەسەر نووسیبێ و ج تاوانێکیان دابێتە پاڵ ؟! بەداخەو ئەو ئاپارتانە هەشتا لە بەردەست نین ، بەڵا، کاریگەری ئەو بەردوامی و بەدگومانی و ئاپارتانە لە ئەنجام دا بەدەر دەکەوە ؛ ئەویش ئەم هەموو لەدان و شەپە فرێشتن وکەشە بە دروستکردن و دواجار لەو ژەهر پەدانە دەردەکەوە ! بە کورتی دەنگی زیرەک دەنگێکی ڕەسەن و خۆش و پر داهێنانی نیو کلتوری کوردەواری بوو، دەنگیک بوو بە هونەر خاڵی کەکردنەوی کوردوگەڕانەوی بوو بە هونەری ڕەسەنی کورد، دەنگێک بوو سەرکردایەتی کەمەڵگای کوردەواری دەکرد..سەرکردەی هونەری ، چۆن هونەی زیرەک شیلەی جوانیەکانی کلتورو سروشت وهیواو ئاواتی میللەت بوو، هەر بۆیە ڕەژ بە ڕەژ زیرەک زۆرترو فراوانترو چاکتر دەچووە نیو خەڵک ، ئەمە جیگای مەترسی دەوڵەتی شاهە نشاهی بوو، هە وەیاندا لە ڕیگای ساواکەوە بە ترس و تەماع کەمەی بکەن ، بۆیان نەکرا ! ئیتر بۆیاری نامرۆقانەی خۆیان دا ..ئەوەش(کوشتن!!) یەتی قەناغ بە قەناغ ، هەر بۆیە ئەو دەرکردنەی زیرەک لە رادیۆی تاران و کرماشان دەرکرا ..بەردانەوەی زیرەک بوو لە لوتکەی کەوکەوە بە بنی دەڵ ..بەو بەردانەوەو پاڵ پەوە نانە زیرەک نەیتوانی جارکی تر خۆی بگرێتەوە تابنی دەڵ و لە

وەو بە سەر ناڵە شکێنە !
ئەوەی کە زانیاریەکی زەرمان پێدەدات لەم قۆناخە یەکە لە سەرچاوەکان..دوو بەرگی کتێبە کەی (میرزاکەریم خۆشناو) ە کە بەناوی (حەسەن زیرەک و هەندێک لە بەسەرهاتەکانی) یەتی. میرزا کەریم نزیک بە چوار ساڵ لە گەڵ زیرەک ماڵ بە ماڵ بووە و زۆر یارمەتی زیرەکی داوە ، زیرەک لە کاستی ئەبوو سەباح دەڵێ : لەرێ ژیانئ من لە سایەی میرزاکەریمە ! خۆزگە زیرەک لە هەموو قۆناخەکانی ژیانی دا کەسەکی دەسزو نووسەرەکی وەک میرزاکەریم خۆشناوی لەگەڵ دابووە، ئەوتە بەرهەم می ئەو هاوڕێ دەسزەی دوو کتێب و چەندین کاستە ! ئەو تێکۆشی و بروا پێککردن و پێکەوەییەی میرزاکەریم و زیرەک ، وای کردووە نووسینەکانی جێگای بڕوا بن و یەکێک لەسەرچاوە ەاست ودروستەکان بن بە زانینی بەسەرهاتەکانی زیرەک پاش(چریکەی کوردستان) کە زیرەک خۆی نووسیویەتی ! هەروەها هەردوو خۆزانی زیرەک(میدیای زەندی و ەابیعەخانم)(*١٢) ..کە لە چاو پیکەوتنەکانیان بە دەزگاکانی ەاگەیاندن زۆر ەاستی ژیانی زیرەک ئاشکرا دەکەن.

لەم قۆناخەی ژیانی زیرەک ، وەک بەدەردەکەوە ساواک پێ بە پێ بە دواوەیەتی و لەناگەڵ لەهیچ کارەک سەر بکەوە و لە هیچ جێگایەک بسەتەوە ، ئەوە تە لەسەقز میوانخانەی سێ ئەستێرەی لەدەست دەچێ و ەوو دەکاتە قەاتە ەەش و لە وە لەگەڵ کەسەکی تر پێکەوە گازینەیەک دادەنێن، هەرچەندە جێگای گازینەکە زۆر خۆش دەبەت خەڵک زۆر رووی تێدەکەن ، بەڵام ؛ ئەویش زۆر ناخایەنی و لەدەستی دەدات ! بە هاوکاری میرزا کەریم خۆشناو لە (کانی مەلا ئەحمەد) چایخانەیەک دەکاتەوە لە سەر سنوورو دەرەوەی شار و بە هیوایەی کاسبی تێدا بکات ، زیرک بەخۆی وەک هونەرمەندێک خاڵی کەکردنەوەی خەڵک بووە ، بەتایبەت کە زۆر جار لەو چایخانەیە گەرانی گوتووە و هونەرمەندانی کوردو ئێرانی سەریان داوە وکەبوونەتەوە ، ئەو شوێنە وا ناوبانگی پەیدا کردووە ، خەڵک لە عەراق و ئێران بەتایبەت چوونەتە ئەوە ، ساواک چێن بە بەردەوامی چاودێری کردووەو هەموو چرکەیەکی ژیانی خستووەتە ژێر گومان ! ئەو کەبوونەوە زۆرو هەموو جۆرو هەمە خەڵکی پە هەزم نەکراوە ،کەوتووە تە کێشە دروستکردن بۆی !
بەشکی زۆر لە چیڕۆک و بەسەرهاتەکانی زیرەک لە بەشی دووەمی بەسەرهاتەکان کە میرزاکەریم دەیانگێڕێتەوە، بەناونیشانی – بە لە حەسەن زیرەکیان دا ؟!- (ب،ب٢٧J٢) میرزا کەریم یەک یەک دەیانگێڕێتەوەو دەنووسە :(ەەژدەک لە گەڵ گەزەنگی بەیانی دا لە دەرگەی ماڵی ئەمیان داودەنگە زەنگ و تەقە تەقی دەرگەی حەوشەی

ماوەمان لە خۆ رای پەراندم کە هەساین هەشتا هەر تاریک بوولە دەی خەم دا ووتم:- لەوانەیە دراوسێیەک نەخۆشی هەبێ یان ئیشی بێ ماشینەکەی من هەبێ بەدەم بیرکردنەوە دەرگەم کردەوە کە بینیم زیرەک و ئابیعەخانم و شاگردەکیان خەیان کرد بە ژوورەوە سەاویان کردو ئابیعەخانم ووتی:- کاکە ببەخشێ ئالەم وەختە موزاحیمت بووین!
ووتم:- ئەتە لەم قسانە بگەڕێ بۆ بزانم چیتان بەسەر هاتووە و لە کوێوە دێن و چی ڕووی داوە؟؟
(رابیعەخانم) ووتی :- ئەمشەو شەیان لەگەل کردووین هەندکیشیان لە زیرەک دا هەبەت ئەویش دەستی کردەوە و خوا هەناگرێ شەیکی چاکی کرد، بەیام ، تا لایان کردەوە کۆی کۆی (بانە)ی ی لێیان وەدەست هاتن و سەروگویلاکی هەموویان بە خوێن داهەنا هەی ڕەبی خوا بمکات بەقوربانی دەستەکانیان هەزار جار.
ئابیعەخانم دەی ئەو کۆی بانەییانە ئەمەیان بردە ژاندارمری و شکاتیان پێکردین وشایەتیان بە داین، ژاندرمریش بەقسەی خەش دەیان داینەوە و ئەمەیان بەیە کرد!
میرزا کەریم بە تووڕەیی دەپرسێ:- باشە ئەمانە کێن کە شەیان لەگەڵ کردوون؟ ووتی : وەڵا جا بڵێم چی کاکە هەندێکیان جلی خاکیان لە بەر بوو هەندێکیشیان (کەت وشەوال) و بە فارسی قسەیان دەکردبەیام بە خوا وابزانم یان (ئیتلاعات= ئیستیخبارات) ی یان (زدی ئیتلاعات= مخابرات)بوون ! شەویان زەر لە(جینایەتکار= مجرم) ئەچوو..
پاش نانخواردن لە گەڵ زیرەک دەچنە کانی مەلائەحمەد، لە ێگا میرزا بە دەی پە ژان و پەکەنینەوە لە زیرەک دەپرسێ :- زەریان لە داوی یان نێ؟
زیرەک پیکەنی ووتی:- وەڵا زوو فریام کەوتن بەیام منیش چاک لێیان وە دەست هاتم، کاکە تۆزێ زینەکم هەیەدستم دابووێ بەدەوری خەما ئەمسوەاندکە ئەممایی بە ناوشانی هەر یەکەکیان وەک گا ئەیبەیاند ئەمما وەختە دەوریان لی دام وتەورزنەکیان لەدەست گرتم پەکەم کەوت وشاگردەکەم هاواری کردووتی :- کوێنەوارن(زیرەک)یان کوشت؟!
هەندک دەردێ دەمان کردوو من ێیشتم، عەسر هاتمەوە لای زیرەک دەستمان بەقسان کردو زیرەک دەردێ دەی خەی دەکردو بەسەرهاتکی تری گێرایەوە و ووتی:- جارەکیان لە- تۆرەز- زیندانی) بووم هەبەت زەربەی زەری زیندانیەکان تورک بوون منیش تورکی چاک ئەزانم و قسەی پێ ئەکەم.
ژاندارمەیەکی بە ڕەحمی پیسکەی(عەجەم) بوو دەستی پەم فەر بوبوو

شەو بەری لی نەدەکردم هە موشەو بە هانایەکی پە دەگرتم و تەری لی ئەدام. کاتی ئەو هاتبوو بە سەر ئاومان بەرن و لە حەوشە هە وایەک بگەین، ئیزیان کردین یەک بە دوای یەک هاتینەدەرەوە و من لە ئیگا کەکیم کابرای ژاندارم ئاوی دایەو و غاری دامە بە تورکی لی گووتم: (ولان ئەی...) ئەی من پەم نە گوتی بە کوردی قسە نەکەی ؟!! زندانیەکان ئاویان لە من دایەو ، منیش زانیم بە هانایەو ئەیەو لەم بدات، لە دەی خەم دا گووتم : با بە دەی ئەوان قسە بکەم بەکو چیدی لەم نەدەن وهە ندەک دیان پەم بسوتە و منیش بیدەمە لای بەعاری و ووتم: کوامن قسەم کردووە ؟

ووتی: ئەی بە بەکوردی ئەکەکی؟
منیش دەنگم هە ە هەناووم کردە (زندانیان)و زندانیەکان و بە زەردەخەنەو ووتم: کوا من کەی بەکوردی کە کیوم؟!! ئەگەر بە کوردی کەکیبام ئەستا تە حالی نەدەبووی !!!
کەوام گووت هە موویان دەستیان کرد بە قاقای پەکەنین بە تایبەت زندانیان پاشان هەویان دە کابرای کردو پیان گووت؛ (ئاغای شەرئالی) سەنە هەا دهاورمە بلاسنەکە کە(هەسەن) یاخچی ئەغلاندە.واتە کاک(شەر عەلی) تو خوا چی دیکە لەی مەدە(حسەن)کوی چاکە . جا کاکە ئەگەر بەم بە گوناح لە یان داوم و نەوی عومریشم هەر بە تە هەدان بردووتە سەر لەوانیە باوەە نەکە؟!!
بەام باوەە بکە لەبەختی من هە زار ئەوندی تە ابیبینە.
زیرک زەر نهەنی هە بوو کە نەیدەوەرا بیدرکەنە.
پیاوانی (زدی ئیتلاعات)ی لەو ساکەوە اویان نابوو وەک خەی ئەی لە هیچ جیگایەک نەیان دەهەشت جگای ببەتەوەو بە ئاسودەیی لە بژە!
ئازاریان ئەدا ەژەک هە ندەک گەرانی بە گووتم و منیس تەمارم کرد.لە دوای گەرانیەکەی هە ستم پی کردکە زیرەک زەر بە ئومید بووە خەریکە ئەگری لەدەست چەرخی زەمانەو وەک پاانەوەیەک گەرانیەکەی ئەگووت؛ وەک بەی لە جیهانەکی تریەوە کەوتووەتە بەردەستی دوژمنە بە بەزەییەکانی و لە هە مان کاتیش دا بەمی بەدیارئەخست کە هیچ گوناهەکی نیە تەنانەت ئەوە نەبەت کە کوردەکی بە غەە وغەشە وەک خەی ئەی سەنگی مەحەکم بە چیە ەقیب لەم گەە بە ویژدان کوردی بە بە غەە و غەشەم .گەشەیی تەنهاییە کەم هەە ر ئەژنەکەمە بەیە وا مەحکەم خستووەتە(کریم)نەو باوەشم ، ئیرانەم و شاه پەرستم (کوردم) بەچی دایمە کونجی زیندانە بەشم، نایەی ەقیب پەی بەرە ئەی یار ئەی یار بەەنگە زەردەکەم تامردن مەممنوونی فرمەسکی گەشم . لە شەوی گەرانیەکەی وا دەر ئەکەوت کە زەر کاری لە کراوە زەر بە زاربووە)(ب ،ب۲ل۹۸تا۹۱)

میرزاکەریم وەک برایەکی دڵسۆز بەدواویەوە تا بەتەواوی بزانێ ئەوانە کێن لە هونەرمەند حەسەن زیرەک دەدەن و بەدوا دادێچێ و دەپرسێ ؟!
ئەی کێ یە لە (حەسەن زیرک) ی دا؟
لێدانی (حەسەن زیرەک) لە دەمدا بوو بە گرێ زەر پشتی ناحەت بووم تا دوای مردنی چاوم بە کاک (حوسێن زیرەک) کەوت پاش هەندێک دوان دەربارەی زیرەک و لە دوایی دا لێم پرسی و گووتم:- ئەرێ کاکە خۆ (حسەن زیرەک) ی خوا لە خۆش بوو خەراپەی کەسی نەبوو حەزیشی لە شەڕو گێچەڵ نەبوو بۆچی تا لە بانێ بوودوو سێ جار شەڕی کرد؟
گووتی:- ئەمە چەند جار پەمان گووت کاکە ئەتۆ تەنها خەت و براژنە(ڕابیعە) ی ژنتە وئارەزوو وساکاریش لای دایکیانن ئەمە زەر چاک دەتوانین بخەوتان بکەین، یان وەرە لەرە کاسبی بکە و ئەمەس یارمەتیت ئەدەین و چاویشمان لێت ئەبێ و کەسێش ناتوانێ بە خود شەڕت پێ بفرۆشێت..
پێکەنی و گووتی: – باوکم خۆ منیش ئەوەی تێ دەیەڵی ئێزانم و زەریشم بەناوە چاکە بەڵام ئەوە شتێک ئەزانن و منیش زەر شت .
من بەڵاتان لێ وە دوور دەخەموە !
منیش گووتم :- بەڵای چی کاکە ئەو هەموو مودەتە ئەمە ئاگامان لە مردن و ژینی یەکتر نیە ! ئەو بەڵای بە تێ دەتە خوارەوە با ئەمەش شەریکی غەم هەگرتنت بین و غەمکت بخەین!
تەمەشایەکی ئەو لاو ئەم لای لای خۆی کردووبە دەنگەکی نزم گووتی :- حوسەن (زدی ئیتلاعات) ئەزیەتم دەدات و ئەڵی ئەبە بچیتە ئەو دیو ئیشمان بە بکەی ! چەندی دەڵێم باوکم ئەمن هی ئەو جەرە شتانە نیم و(سەوادیشم) نیە ئەوە چەن ئیستیفادە لەمن ئەکەن؟
ئەڵێن ئەتە بە ماڵەوە بڵێ بەعەراق ئەمە پارەیەکی زەرت دەخەینە ئیختیارو خۆشمان خەڵکت بە دەنەرین تۆش هەرچی مەعلوماتت هەیە پێان بڵی و ئەوانیش بە ئەمەی دەهێننەوە! هەبەت خۆشت دەزانی ئەم جەرە شتانە بەمن ناکرێت و ئەگەر پێشم بکرێت نایکەم با ساڵی دوو سێ جارتەم هەبدەن وبە فەقیریش ئەزیم وبەڵام (ئەو کانی یەی ئاوم لە ی خواردووتەوە هیچ کاتێک بەردی تێناخەم و خیانەت بە خاکەکەی عەراقیش ناکەم) لە ناو خەڵکیش سەر بەرز ئەژیم.
لە دواییدا بە شەخی و پێکەنی و گووتی: بەتەنیا بەربەرکانی دەوێتیش دەکەم …!
زەر سوپاسی کاک (حوسەن) مکردکە ئەم قسەیەی بە گەرامەوەهەبەت شتە کە ئاشکرایە بە هەموومان ، بە ؟..کە ؟ لە (حەسەن زیرک)ی خاوەن دەی مەردانەی دەدا؟
خەزیا زەر کەس سەرنجیکی وردیان ئەدایە کردەوەی ئەو پیاوە بە جەرگە چەن بە ئەو هەموو پارەو تەماعە سەری خۆی شەڕ نەکردو بە

وەفایی لەگەڵ ویژدانی خۆی نەکرد)(ب،ب٢ل٩٢،٩١)
لێرە بە تەواوی ئەو بەدەر دەکەوە کە دەوڵەتی شاهە نشاهی و دەزگای ساواک بۆچی هێندە بەبەردەوامی و بە نا مرۆڤانە بەدوای زیرەکەوەن و لێناگەڕێن ئەم هونەرمەندە گەورەیە بە ئاسودەیی بژیت !
هەی دڵیشتنی زیرەك لە بانە..
ماوەیەك بەسەر لەدانی (حەسەن زیرەك) تەپڵبوو بوو ئازار و ناڕەحەتیەکانی لەبیرچووبووە دەستی کردبوو بە کاسبی و ئەمەیش هاتوچۆمان ئەکرد هەر وەك جاران.
ڕۆژێك بەیانی ڕابیعە خانم هات بە ماڵی ئەمە و گوتی: کاکە ئەمە لەڕە نامەنین لەگەڵ قسە کردنیشی دەستی کرد بە گریان!!
منیش زۆرم پێ سەیر بوو گوتم: بە لەڕە نامەنن چی ڕووداوە ڕابیعە خانم؟ فرمێسکەکانی سەیوە و گوتی: کاکە وابزانم ئاگەر چیتر لەڕە بمەنینەوە لەوانەیە شەوەك هەر بشمان کوژن!!
گوتم: ئاخر چی بووە و چی ڕووداوە با منیش بزانم؟
ڕابیعە خانم گوتی: ئەم شەو ئەوندیان بە لولە تفەنگ لە (زیرەك) داوە و هەرچی پوڵی ، هەشمان بوو هەموویان لە ستاندووە و هیچمان نەماوە ! منیش زۆرم پێ سەیربوو دیسان بە لە زیرەکیان داوە ئەبە هەی چی بێت هەڵسام بە پێڵە جلم گەڕی و سواری ماشێنەکەم بووم و چووم بە کانی (مەلا ئەحمەد) دیم (زیرەك) لەسەر کورسی دانیشتووە کە چاوی پەم کەوت زانی زۆر ناڕەحەتم و بە پێرشم بەی هەڵسایەوە زۆردخەنەیەکی کرد و گوتی: ئەمە بە هاوارەوە هاتووی؟
گوتم: ئەمە چیت بەسەرهاتووە؟
دەستی بە کراسەکەی برد و هەڵیدایەوە و گوتی سەیرکە، کاکە بزانە چیان بەسەر هێناوم! کە سەیری سینە و پشتیم کرد بەڵاستی موچەکە بە بڕی پەمدا هات و لە تەقی سۆرم هاتە دەرەوە، جێگای هەر لولە تفەنگی لێیان دابوو وەك بەڵێ بە بەیەی شین ژمارە پێنج لەسەر سنگ و پشتی نوسرابە وابوو جێگای قەنداغی تفەنگ بە پانی و درێژی قەنداغەکە پشتی زیرەکی شین و مۆر کردبوو.
گوتم: زیرەك ئەتو ئەوانەت ناسی؟
گوتی: نە بەخوا نەمناسین بەڵام کوڕە جحێکی باباڕزیان تیابوو زۆر لایەنگری لەوە کردم بەڵاستی ئاگەر ئەو نەبوایە شپرزەیان ئەکردم. زۆر تریش هەتیوەکی خرکەڵە چوار شانەی شووەی تەدابوو زۆر… بەبە وجدانی لێیدام ئەو هەتیوە پیسە هەر هاتوو غاریدایە ژوورەوە و شوشەیەکی ویسکی کوپێیی هەڵبچێی و نای بەسەریەوە لاسایی عەسابەکانی سینەمای ئەکردەوە خۆی بە من تاقی دەکردەوە دەم نادەم فەکی لە ویسکیەکەی ئەدا و پشتی لەوی خۆی دەستیەوە ئەهات لولە

تفەنگەکی سینگی من دەکوتی و شوشە ویسکیەکەی دڵەقاند و فڕکی تری لە ئەدایەوە سەیرەکی منیشی دەکرد و قسەیەکی زۆر ناخۆشی پێ دەگوتم!! منیش زۆرم پێ ناخۆشبوو ئەو هەموو لەدانی ئەوانی تر و پوڵ بردن و قسەی ناشیرن بەڵاڵك دیمەنی ئەو (ناپیاوە) بە هەمووی هەبوو حرس گرتبوومی و خەم بە ئانگیراو گوتم: ئاخر هەی (ناپیاوی نا ئینسان) ئەتۆ دزی یان ویسکی خۆری؟ ئەگەر مەشروب خۆری بە لەم ئەدەی وەرە دانیشە با خۆراکیشت بۆ بێنم و زۆریشت خزمەت بکەم زۆریش بخۆرەوە وەك پیاو. کاکە هەر ئەوەندەم گوت و شوشەکەی داناو گوتی (هەی پیرە دایکەت...) ئەوە دیارە ئەمنت بە پیاو دانەناوە!! ئەوجارە بەهەردوو دەست تەم بەربوو ئەگەر ئەو کوڕە باباڕزە نەبوایە بەخوا شەی ئەکردم گوتم: هاتونەتە سەرت هەموو لەشیان شکاندووی و سەرەای ئەو هەموو لەدانشت مەتحەیان ئەکەی!!
گوتی: ئاستە ئەو نەوعە کەسانە هی مەتح کردنە نین بەڵام دەگوترێ ئەوەیان لە ئەوەی تر چاکترە بەڵام چاکیان تەدا نیە گوتم: شکاتت نەکردووە؟
گوتی: لە پێش تە (ژاندارم) ە کان لەربوون و (بازجویان) لە ئەکردم بەڵام خۆ ناشوەرم بەم وەك مەسەلەکەیە کابراش دەکوژن و لەگەڵ جنازەکەشی ئەون!! گوتم: (زیرەك) ئەتۆ ئەزانی بۆچی لەت ئەدەن بۆچی بە من ناڵێیت؟ بە دەکی پێ باوەڕ سەیری منی کرد و گوتی: ناوەرم دەردی خەم بە کەس بەم! بەڵام؛ هەبەت شت لە تە ناشارمەوە ئەگەر تەزەك سەبر بگری و عەجەلەم لە نەکەی تا وەختی خۆی دەت!!
گوتم: یەعنی چی کاکە گیان قسە کردنیش سەبری ئەوە؟
گوتی: پەم نەگوتی وەزعی من وەزعەکی (معمولی) نیە و ناوەرم دەردی دڵی خەم لای هەموو کەس بکەم بەڵام ئەژەك دادەت پێ بە دەم هاوار بکەم و خەکیش حاڵی بکەم کە بۆچی ناڵێن لە هیچ شوێنەك جگیر ببمو و هەر وەختەکیش ئارەزوویان لە بەت ئەوە بەهانەیەکم بە دەدەزنەوە و تەڕ و پەم تەم هەدەدەن و دەڕنەوە!!
سەرم لە وەزعی (زیرەك) سوەمابوو هیچی لە حاڵی نەبوم و ناچار هیچی تر لەم نەکەیەوە.
دوو سە ئەژ هاتوچۆیان پێ کردە ژاندارمەری کە گوایە تەڕە بە تاوانکارەکان وەردەگرنەوە!!
پاشی ئەو هەموو بازجویە و هاتوچۆیی کردنە پێیان گوت: کاکە ئەتۆ چ دەکەی لەو چڕە و دوورەی شارە؟ بە قسەی ئەمە دەکەی بڕە بە جگایەکی تر بە خەت کاسبی بکە باشترە.. هەتاکو شوەك نەشیان کوشتووی!!!
ئەگەر سەرنج بدەین ئەوا لەم قەناخە ژیانی زیرەك لە نیوان لەدانی

بە خرایی وبە کردەوە و گفی کوشتن و شەی دڕووونی بڕدەوام دا کارلێتکدان و ئاونان دەسوێتەوە !!
لەدانی زیرەک بە هەی گرانیکەوە..
میرزا کەریم دەنووسە ..من بە هەی تێکچوونی ماشینکەم چووم شاریکی ترو درەنگ گەڕامەوە برایەک گوتی: (حەسەن زیرەك) نەیشت و هەرچی هەشیبوو فرەشتوویەتی.
گوتم: کاکە نەیگوت بە کوێ دەچن لەگەڵ رابیعە خانم؟
گوتی: جا من چ کارم هەیە بپرسم ئەگەر بشم پرسیبایە پێی نەدەگوتم. وادیاربوو زۆر ناڕەحەت بوو ئەو (حەسەن زیرەك) ی جاران کە خەڵك حەزی ئەکرد قسەی لەگەڵ بکات هەمیشە دەم بە پێکەنین و ڕووخۆش و شەخی باز بوو بەڵام ئەم ماوەیە هەروەك بەڵ ی (حەسەن زیرەك)ی جارانیش نەبوو نازانم بە وابوو؟!!
زیرەک لە بانە نەیشتبوو دواجار چووبووە سابلاغ ، منیش بەدوای دادەگەڕام ،لەوێ مالەکیان نیشاندام و چووم و
لە دەرگای ماڵەکەمان داو گوتمان ئەڕێیە ماڵی کاك سمایل؟ گوتی! بەڵێ ئەوە کێن؟ ئەم برادەرەی لەگەڵمدا بوو منی بە کاك سمایل ناساند گوتی بە ئیجازەتان ئەمن کارم هەیە ناتوانم لەگەڵتان دانیشم خودا حافیز ئەو نەیشت و کاکی خاوەن ماڵە بە فەرموو بردمیە ژوورەوە زۆری نەزلە گرتم کە چاویشم ئەگەڕا نە (ڕابە) و نە (زیرەك) دیار نەبون منیش گوتم ئەڕە برا کوا کاك (زیرەك) و قسەکەی بەیم و گوتی: برا ئەتە جارە وەڕە ژوورەوە تەزەك دانیشە تاکو بەسەرهاتی (زیرەك)ت بە دەگەڕەوە.
گوتم: چی؟ بەسەرهاتی چی (زیرەك) چی لە قەوماوە بەڵ تو خوا زوکە بزانم لەو کاتەدا ژنەی هاتە ژوورەوە و پاش بەخێرهاتن کردنم گوتی: ئەم برا کێیە؟ مەردەکەی پێی گوت: ئەوە دەستی زیرەکە ناوی (میرزا کەریم)ە گوتی: یادت بەخێر ئاغای زیرەك پێش نەیشتنی لەڕە زۆر باسی تەی ئەکرد گوتم: بە لەڕە نەیشتوون؟ ڕووی لە مەردەکەی کرد و گوتی: بە پێت نەگوتووە سمایل؟
گوتی: ئاخر بە تە هەشتت قسەم تەواوی بکەم، پاشان ڕووی کردە من و گوتی: کە هاتنە ئەڕە من لە ماڵی خەم ئەو دیوەم بە بەتاڵ کردن لەم کاتەدا دەستی بە دیوەکەی بەرامبەر درێژ ئەکرد، خەی و ڕابیعەی ژنی و هەندە کەلوپەلی پێویستی نەوماڵ.
ئەوارەیەك لەگەڵ هەندەك برادەر چونە دەرەوە بە (بەستەران) ی (ئیپەیم) برادەران داوای گرانی لە دەکەن پاش تەزەك سەرگەرم بوون ئەویش خان باجی بە ئەگوتن بە ئەوە دەی برادەرانی نەشکەت کەکەشیان تەزەك گەرم و خەش بکات، هەر دانیشتوان گوێیان لە دەنگی (حەسەن زیرەك) بوو دەستیان کرد بە چەپڵە و فیکە لەدان و

هاتو هاوار و سەماکردن و قون بادان بە جۆرێك دەنگیان ئەگەیشتە سەر (خیابان) و لەناو خیابانیش پڵ پڵ ئەهاتنە بەر دەرگای هێستۆرانەکەو دەستیان ئەکرد بە چەپڵە لێدان (سابڵاغ)یش هەمیشە لەژێر چاودێری دابوو لە (ئیختیناق)دا ئەژیان لەلایەن دەوڵەتی ئۆرانەوە ئەم شتەش هەمیشە گی بوو نیان دەهەڵا خەڵکی زۆر پێکەوە کەبنەوە.

ئەفسەرێکی (شهربانی) هەمیشە لە گەڵان دابوو لەگەڵ چەند پاسبانێکی چەکدار کە ئەگەنە نزیك هێستورانی ئیپریم ئەم هەموو (شلوقیە) ئەبینن یەك سەر هووپان کردە ئەوە و پاسبانەکان لە ماشین دابەزین غاریان دایە سەر خەڵکەکە و
دەستیان کرد بە دەرکردن و بەاوکردن و پاڵدانی خەڵك بەنام خەڵك هاهاتبوون، لەولا پاڵ ئەدران لەو سەر خەیان پەدا ئەکردەوە....
ناچار ئەفسەرەکە چووە ژوورەوە کە دی جێگای دانیشتن نەبوو زۆری بە پەوە هاوستواوە و چەپڵە لە ئەدات و گەرانیەکە ئەگەنەوە.....
ئەفسەرەکە هووی کردە زیرەك و هاواری کرد لەسەرخەبن ئەمە چیە ئەم جێگایەتان شلوق کردووە؟ کەس گوێی نەدایە ئەفسەرەکە و زیرەکیش گوێی نەدایە تاکو گەرانیەکەی تەواو کرد و گوتی: جەناب (سەروان) گەرانی گوتن قەدەغە نیە ئەتە بچی هاتووی زەوقی ئەمە دەشکێنی؟
ئەفسەرەکە گوتی: ئەم شلوقیە قەدەغەیە ئەم شەوە گەرانیانە کە بەتە هەی کەبوونەوەی خەڵك ئەمە قەدەغەیە زیرەك گوتی: کاکە بچی لای ئەوە گەرانی ئەەن هەقسیشی بەدەموە ئەکەن لەسەر هەخی خیابان یان لەناو (پارکەك) زەر لەرە شلەقترە بچی بە ئەوان قەدەغە نی یە بە ئەمە کە لەناو چوار دیواری ئەم (هێستەران)ە تەنها یەك دەرگای هەیە بە پەنجەرە بە گەرانی دەردی دەی خەم بەبا بەدەم بە دەبە مانعتان هەبە؟
قسەیەك لە ئەفسەرەکە و قسەیەك لە (زیرەك) ئەفسەرەکە یەك زلڵی لە بن گوێ زیرەك دا!! زیرەکیش نەیکردە نامەردی هەستا پەوە تا تینی تیابوو زلڵیەکی لەبن گوێی ئەفسەرەکە دایەوە و پشتاوپشت بەری دایەوە خەڵکی دەورو پشتی دایان پەرسینە سەریەك بو بە شەڵك لە هەموو ئەرانت نەیان توانیە ئاوا لە ئەفسەر و پاسبان بدەن وایان لە کردبوون خەیان بەسەر پەوە هاگیر نەدەکرا یەکەك لە پاسبانەکان هەهاتبوو ئاگاداری (شەهربانی) کردبوو کە لە هێستورانی ئیپرم خەریکی لێدانی ئەفسەرەك و پاسبانەکانن فورا بگەنە فریامان.
ئەوەندەی پە نەچوو دوو ماشین پە لە پاسبانی چەکدار لەبەردەمی هێستۆرانە خەیان فەدایە خوارەوە غاریان دایە ژوورەوە و دەستیان کرد بە لێدانی ئەو خەڵکە ئەو جارە بوە بای پاسبانەکان و تەڵەی ئەوانی تریان لە کردنەوە و هەمووپانیان خستنە ناو ماشین بە

پاسوو تەهمدان بە تایبەت ئەفسەرەکە زۆری لە زیرەك دا و دەستی لە دواوە بەست و لە بەر چاوی خەڵك دایە بەر شەق و سوار ماشینی کرد بەڵام هەرچی لەشی ئەفسەرەکە بوو خوێنی پیا ئەهاتە خوارەوە و شەکەت کەتایی پێ هات و هەموویان بردن بۆ (شەهربانی) خەڵك زۆر هەوێیان دا بە بەردانی (زیرەك) بەڵام ئەفسەرەکە خەڵکی تری هەموو بەردا و تەنها (زیرەك)ی هەشتەوە ئەویش هەردووك دەستی لە پشتەوە بەستبوو خستبویە ناو حەوزی حەوشەی (شەهربانی) دەم نادەمیش لێی هەڵدەستاو تەی بەردەبوو بە شەق و زللە تا ماندوو ئەبوو ئا بەم شەویە (زیرەك) ئەو شەوەی بە شکنجە و ئازار بردە سەر تا وەختی بەیانی لەسەر خوە چوو خەریك بوو بمرە هەوانەی بیمارستانیان کرد ئاغا (محیەدین ی دەستالی) بوو بە کەفیلی لە شاربانی و زۆریشی هەوڵەی لە ئەفسەرەکە کرد کە چۆنت وا لە خانەیەکی کورد کردوە بە لەتداوە بە نەتداوە بە دادگا، بە چ حەقەك شەو تا بەیانی لێی ئەدەی؟ خە بەخوا ئەگەر شتەکی لەبەت تا (پایتەخت) ئاناوەستم و هەموو کاربەدەستانی دەوڵەت تە بگەینم کە چ زوڵم و زۆرەك لەرە سەر ئەچێت بە ئەوەی کەس بتوانە قسەیەك بکات!
(زیرەك) لەگەڵ خەی بردە ماڵەوە لە هەگا زۆریشی نەسیحەت کرد (زیرەك) زۆری سوپاس کرد و لە ماڵەوە کەوت لەناو جەگایدا هەژەك گوتی کاکە من ئەمەوە لەرە بەم منیش پەم گوت: ئاخر برام بە دەڵێی و تاکەی دەبە ماڵی تە هەر بەسەر پشتی وەاغەوە بێت با لەناو ئەمەدا تەزەك ئوقرە بگری و بحەسێتەوە سەیری منی کرد و گوتی: ئەمن تازە هووم نیە لەرە بەمنەوە پەنج و دوو هەژکەم ماوە ئەچم بە شارکی گچکە و نانکیش هەر ئەبە من و ئابە سکمانی پە تەر بکەین: لە قسکانی دیاربوو کە زۆر دشکاو بوو.
لە وەڵامکی میرزا کەریم خشناو زیرەك جارکیان دەە:
جا برام ئەمن زۆرم تەهەدان دیوە بە ئەوەی بزانم بچی لەم ئەدەن لەم دنیایە خشیم نەدی ئومەدەوارم لە جیهانەکەی تردا خودا تەیم بە بکاتەوە لای کەم لەوەش هەر تەهەدان نەبە بەشم باشە، بەڵاستی من کەوتبومە جیهانکی تر هەستم لە قسکانی زیرەك ئاگرتبوو هەموو ئەو دیمەنانە ئەهاتە بەر چاو کە چندیان بەبە بەزەیی لەداوە زۆر بە پەرش بووم لە پە (حەسەن زیرەك) دەسماڵی لە گیرفان دەرهنا و چاوی منی پەسێیەوەو وتی: گوە بگرە کاکە گوە بگرە. دەستی دایە دەفکەی زۆر بە غەریبی ئەم گرانییەی گوت:
قەت لە دونیادا نەبو بەجگە لە ناخشی بەشم
ئەی خودا چەند بە کەس و بەدبەخت و چەند چارە هەشم
مودەتەك ئاوارە بووم و سەردەمکیش دەربەدەر
قەت نەمدی ئووی ئاسودەگی هەر تووشی گەرەو قەقەشم

حەریف شەش دەری ئومێدی لێ گرتوم
هەر مورێ هەڵداوم و بە هودهد بە تەمای دووشەشم
زەر سوپاسم کرد بە گەرانیەکەی و گووتی: کاکە عادزی پێ ناوە بە خودا تا سەر ما بە لەش تە هەدانی هەر ئەبە!... هەردوکمان دەستمان کرد بە پێکەنین.
حەسەن زێرەك و گەرانی بژێکی لوستانی
هەرچی خاوەن دەنگی زیندوبو و کەی ئاوازو گەرانی پێ خۆش بوایە ەوی ئەکردە گازینەی (حەسەن زێرەك) زەرجار گەرانی بژی کوردو تورك و فارس سەردانی (زێرەك) یان ئەکردو کەی ئاواز و گەرانیان ئەبەست و لەگەڵ یەکتر گەرانیان ئەوت و بە یەکتریشیان ئەگەڵایەوە، (١٣) هەبەت هەرکەس بە زمانی خۆی گەرانی ئەگوت گەرانی بژێ کوردەکان بەتایبەت زێرەك بە فارسی و تورکی و کوردی گەرانی ئەگوت و هەر کەس بە زمانی خۆشی بۆی ئەگەڵایەوە. تورکەکان بە تورکی و فارسیش گەرانیان ئەگوت. بەڵام فارسەکان تەنها بە فارسی ئەیانتوانی گەرانی بڵێن و بەس. هەندەك جاریش (حەسەن زێرەك) گەرانی نەدەگوت تەنها (پەزەرایی) لێ ئەکردن. جا هەرکاتەك خەڵکی (بانە) هەستیان بکردایە کە گەرانی بژێکی لایدە هاتۆتە لای زێرەك ئەوە ئەیانزانی کەی بەزم و ئاوازو گەرانی خۆش ئەبێ و ەویان ئەکردەکانی (مەلا ئەحمەد) و خەیان لێ (زێرەك) و مەوانەکانی نزیك ئەکردەوە و لێ دەوریان دائەنیشتن تا لێ نزیکەوە گوێ بگرنێ گەڵاوژەی گەرانی بژێکان بە تایبەت کە نەرەی (زێرەك) ئەهات هەر وەك نەرەکەو ئەیقاچپاند بەسەریانداء ئەوەندەش بەسەز و لێ ناخی دەرونیەوە دەستی بە گەرانی گوتن ئەکرد کە مرۆڤ موی هەموو لەشی زیك وەك نیشتەر ئەوەستا.(١٤)
ەژنەك گەرانی بژێکی (لوڕی) هاتە سەردانی زێرەك لەگەڵ مەسیقا ژەنەك، خەڵکی بانەش زەربەی ەویان کردە لای زێرەك بە بەشدار بون لەو ئاهەنگە خۆشی کوردی سەرانی و کوردی لوستانی.
هەروەك جاران لە دەوری (حەسەن) و گەرانی بژی لوڕی دانیشتین مەسیقا ژەن دەستی لە (ڤیلیەن) کەی بزاندو ئاوازەکی لوڕی خۆشی بەاوکردەوە وەك پەشکیەك لە دوایدا گەرانی بژ دەستی کرد بە گەرانی وتن بەڵام لە ەاستیدا دەنگی زەر خۆشبوو هەندەك گەرانی تازەو مودی ەژی پەشکەشکردو (حەسەن) یەش هەر سەری خۆی بە ئەلەقاندو گوێی لە گەرانیەکان گرتبوو.
کاتە کە گەرانیبەژی لوڕی دەستی بە گەرانی گووتن کرد، دایە دایە وەختی چەنگە قیتارکە باڵا سەرم پریش فشنگە، چەند جەوانەکی بانەیی گەرانیەکەیان بە ئەگەڵایەوە بەڵام لە دەدا زەر ناەحەت بوون کە (زێرەك) بۆچی گەرانی ناەت و وەڵامی ئەم گەرانی بژێ ناداتەوە؟

خۆکی لە لەکدانەوەی هەی بە دەنگییەکەی بووون کە لە پە دەستی پەکردو گووتی:
لایە لایەت بە دەکەم بۆکو خۆو بتباتەوە
دەست خەمە نەو مەمکۆانت شۆو تا ئاژ بۆلاتەوە
ئای خۆخایبم بە پاتەوە
بەهەمان ئاوازو کەشکەی (دایە دایە).
ئەم گۆرانییەش بە یەکەم جار لەم کۆمەدا گوتی جا لە دوایدا لە جێگای تر گووتیەوە ئەوەندەش بە خۆشی و ئاکوپەکی گووت کە دانیشتوانی کۆمەکە مات و مەبهوت سەیری دەمی (زیرەك) یان ئەکردو لە کەیفان وەك سەرخۆشیان لێهاتبوو کردیان بە چەپڵە لێدان و هاتوو هاوارەك و هەندێکیان هەڵسابونەوە پەوەو سەمایەکی زۆر جوانیان دەکرد لەگەڵ ئاوازی مەسیقاو گۆرانیەکە ئاك و جوان ئێگونجا هەبەت ئێستا ئەو شریتەی باسی ئەکەین من هەمە و وا لە ماڵەوەیە.
کردیانە نۆرە هەر گۆرانییەك گۆرانی بۆژی لوڵی ئێگوت گۆرانییەکیش (زیرەك) لەسەر هەمان کێش و ئاواز لێدوای پە هاتنی ئەم کۆمە دە چەسپە بە حەسەن وترا ئا ئەو گۆرانییە وەڵامی گۆرانییە لوڵیەکە نەبوو وایە (زیرەك)؟
گووتی: بەڵێ وایە گۆرانییەکەی ئەو هەڵقوڵاوی جەنگەکەی (قەدەم خێری بیرانەوەند) ە خۆشم ئەزانم جوابی بدەمەوە بەڵام ناوەرم چونکە ئەوەنیان لێداوم هەرجارەی بە بەهانەیەك ئەی بە ناڵێن دەمکە کاکی مەوان گۆرانی ئەڵێت و منیش گوێم بە شل کردووە ئەزانی جوابەکەشم حازر کردبوو ئەمەش گوتمان توخوا زیرەك با بزانین چیت حازر کردبوو گووتی دەمگووت:
لای لایەت بە دەکەم با غیرەت بتباتەوە
دەست کەیتە تفەنگی بەنو شۆو تا ئاژ بە یاڵەوە
جا کەوش ئەبم بە پاتەوە
بەڵام بە ڕاستی گەر شتەکم بگووتیایە چ لە شۆو زووتر نەبوو سەد جووت شەقیان تەم هەڵ ئێدا بەهانەیەکی چاکیشیان بە ئێدەزیمەوە،

چاوپەکەوتن لەگەڵ موحەمەد (ماملێ)
میرزا کەریم خۆشناودەڵێ: ماوەیەك دوای مردنی خوالێخۆشبوو (حەسەن زیرەك) قاو بۆاوبۆوە کە گوایە (موحەمەدی ماملی) وردە ئاسنی بە خستوتە ناو برنج و پەی نەخۆش کەوتوە و بوەیتە هەی مردنی!! ئەو هونەرمەندە ئەویش (حەسەن زیرەك) ە دەستەکم لە شارەکەی (موحەمەدی مامێی) هەبو بەناوی (ئیسماعیل پرسیاری) چوم بە سەردانی و بەهەی ئەو توانیم کاك (موحەممەدی مامێی و مەلا حوسەن عەبدوڵا زادە) ببینم لە چایخانەی ناو بازاڕی سەوزە فرۆشان کە بەناوبانگ بو بە

چایی چاکی عێراق و نەرگەلێ کە لەوێ پەی ئەڤن (قلیان).
هەبەت هاوڕێکەم منی بێ ئاوان ناساند و ئاوانیشی بێ من ناساند لەبەر هەستان و زەر ڕێزیشیان لێ گرتم کە ناوی منیان بیست و ئیانزانی دەستکی خوالێخۆشبوو (حەسەن زیرەك)م.
پاش هەندەك گفتوگۆکردن ڕووم لێ (موحەمەدی مامی) کرد و گوتم: ئاغای مامی ئازانی هەندێ کەس وا ئازانن کە تێ دەستت هەیە لێ مردنی خوالێخۆشبوو (حەسەن زیرەك) یان ڕاستر بڵێم ئەڤن گوایە جەنابت وردێ ئاسنت بەی خستوەتە ناو چەشتی برنج و بوەیە هەی نەخۆشی و مردنی؟! هەبەت کە ئاو پرسیارەم عەرزکرد و گوتی: کاکە زەر سوپاست ئەکەم کە ئەتێ بێ شاوەیەك ئاو پرسیارەت لێ کردم کە هەستم بریندار نەبەت بەڵام هەندەك کەس بێ پارەز و پشکی و بێ ئاوێ ریعایەتی دەی من بکەن ئەڤن ئەڕێ (موحەمەدی مامی) ئەتێ بڵچی حەسەن زیرەکت کوشت؟! ڕووی کردێ من و گوتی: ئاگەر تێ لێ باتی من بیت چ جوابی ئاو جەڕێ کەسانێ ئەدیەتاوێ؟
کاکە هەندەك کەس ئا ئاوها لێخوا نەترسن هەر لێ هیچی نەبوی شت بێ خەڵك دروست ئەکەن و تووشی هەزاران دەردێ سەری و کەسپیش بکەن بەڵایانێوێ هیچ نیە! دەنا ئەمن (زیرەك) ی خوالێخۆشبووم خۆش ئاویست جگێ لەمەش لێ چ زەمانەك بیستوتە هونەرمەندەك ئاویتر بکوژێ لەسەر بەربەرکانی هونەری؟!
جا ئەمن لایەنگری خەم زەرن کە گەرانیەکانی منیان پێ خۆش و هەروەها (حەسەن زیرەك) یش لایەنگری زەڕێ و هەشە هەردووکمانی ئاوێ و گەرانی ئاو گەرانی منیشی پێ خۆش هەر کەس بەپەی زاوق و سەلیقەی خەی کاواتێ ئەمە هیچ موناڤەسەیکمان لێ بەینا نیە بەڵام هەندەك کەس پەیان خۆش تفەنگ بێ تاریکی یاوێ بنێن! خۆشت ئازانی هونەرمەندی ڕاستقینێ دەی لێ پەڕەی گوێ خاوێنتر و بگەردترێ لێ دەی نایەت مەروولەیەك ئازار بدات چەن ئەتوانێ ئینسانەك بکوژێ!؟
لەڕەدا (مەلا حوسەن ی عەبدوڵا زادێ) گوتی: کاکە ئەمە (حەسەن زیرەکی) خوا لێخۆشبوومان بێ مامۆستای خەمان دانابوو بێ نمونێ لێ شنێ پەکاوێ ئیشمان دەکرد وابزانم کەس نیە لاو جیهانەدا (حەسەن زیرەك) بناسێ و خۆشی نەویستبێت.
ئاودەنگ گەیە کە میرزاکەریم لەدیوی ئەرانی و ئاوێ ڕۆژێ بیستوویەتی ، هە مان دەنگگێ گەیشتێ دیوێ عەراقیش! کە گوایە وەک میزا کەریمیش پرسیاری لێ هونەرمەندی گاورەی کوردمامۆستا(محەمەدی ماملێ) کردووێ ، کە گوایە هەی مردنی حەسەن زیرەك ئاوەیکە وردێ ئاسن کراوەتێ خواردنکەی و بووەتێ هەی مردنی !
من وەك ئاوەی کە لەکەینەوێم لاوەدا کردووێ ، کە هەی مردنی حەسەن زیرەك بدەزمەوێ ، گەیشتووەتێ ئاو بەوایە کە ..ساواك کەتنی خەی

دکات ؛ دیاوە بە بەردەک چەندچەکیەک بکوژە! چۆن ئاگر سەرنج بدەین ئاو هەموو ڕاپۆرت نووسینەی ساواکیان و ئاو هەموو تاوان بە هەبەستنە وبەردەوامی بەدوا بوونەوە ..لەدەرکردنی لەادیەوە و ڕاونانی وەک میرزاکەریم باس دەکات و دەڵێ : ئاودەمە ساواک ڕاوی حەسەن زیرەکی نابوو نە یەدهەشت لە هیچ جێگایەک کاسبی بکاو بگیرستنەوە ! ئەی ئاو هەموو زدی ئیتلاعات و چاقکەش و شاقاوە چی بوون هەر ناوە ناوە شەیان پە فرەشتووەو لەیانداوە ! ئەی ئاوە کە بوو داوای لە زیرەک کرد بچێتە عیراق و کاریان بۆ بکات؟ ئەی چی بوو کە زیرەک پاش ئاوەی پیاوانی ساواک تەروپیان لی ئەدا ! کەچی لە ژاندارمری لە جیاتی پاراستن و حەق وەرگرتنەوەی پێیان دەگوت: کاکە تۆ چی دەکەی لەم دەشت وسەر سنوورە بچرە جێگایەکی تر کاسبی بکە با هەژە نەشت کوژن!؟ ئاو(کوژتن) ە زیرەک خەی و ئابەعە خانمی خەزانیشی هەستیان پەکردووە . سەیرکە ئابە خان پەنا بە میرزا کەریم دەبات و بە گریانەوە دەڵێ ؛ ئاگر لەرە بمنینەوە هەژە دەشمان کوژن! هەروا زیرەک لەوەڵامی میرزا کەریم دا دەڵێ : وەک ئاوە وایە دەشە کوژن و لە دوای جەنازەکەشی دەڵێن ! کە زیرەک لە شاییەک دا لە خەدەچە و دەیبەنە نەخشخانە، پاش ئاوەی لە نانخواردنی نەوە هەدا ژنەک خواردن بە زیرەک دەنە و دەڵێ : من ئاو شەرباو قەنداخەم بۆ ئاغای زیرەک هەناوە ! زیرەک پاش ئاوەی بە خەدتەوەو لە ماڵەوە بە ئابیعەخانمی خەزانی دەگەڕێتەوە دەڵێ : لە شەرباکە دوو کەوچکم خواردو قەنداخەکەم خواردوە ، کە چووینەوە ناوشاییە سەرم سوڕاو کە وتم ! کە ئابە خانم دەچێتە نەخشخانە ژنەکی کارەندە ئابیعەخانم دەباتە ژەرزەمین و پێی دەڵێ : زیرەک هونەرمەندەکی گەورەیە، بە ئاوەی خوێندکەی بزر نەبەت ، دکتەرەکان ئاستیتان پە ناڵێن ! زیرەک ژەهر خواردوو کراوە !(١٥) پاش ئەم قسەیە ئابەعەخانم شکات لە هونەرمەندو مۆسیقارەکان دەکات و هەموویان دەگیرێن ! بەڵام ، کە زیرەک بە خە دەتەوەو ئەمە دەزانێ ..سەندە لە جێستەی خەی دەکاتەوەو بە نەخشی دەچێتە ژاندارمری و هەموویان ئازاد دەکات و دەڵێ : کەس دوژمنی من نیە ! ئەم کارەی زیرەک ئاوە دەردەخات..کە زیرەک خەی زانیویەتی و تەواو گەیشتووەتە قەناعەت کە ئاوە ساواکە دوژمنی ئاو نەک کەسکی تر ! بۆاو بوونەوەی ئاو پرپاگەندەو دەنگگەیە دژی هونەرمەندی گەورەی کورد مامۆستا محەمەدی مامۆلێ ، دروستکردنی فینتنەی کەمەڵایەتی یاو پەکانی دوو چەکەیە بەبەردەک . چۆن مامۆستا مامۆلێش بۆاو ناوو دەنگ و کاریگەریەی کە هەیبووە لەسەر کەمەڵانی خەک ، لای دەوڵەت خۆشویست نەبووە ، ژیانی مامۆلێ خەی و خانوادە بەهەزەکەشی ئەمە پشت ڕاست دەکاتەوە . ئاگربە وردی لە ژیانی زیرەک وردبینەوە پاش

دەرکردنی لە تارانی پایتەخت و هادیەولە کرماشان ..ئەوادەردەکەوە بەردەوام لە ژێر چاودیری تونڈی ساواک بووە و بە دوایەوە بون و هەموو کارەکیان لە تەک دەداو بەردەوامیش لەیان داوە وەاویان ناوە تادواجار ژەهرخواردوویان کردووە ! ئەوەش بە هەی ئەوە بووە کە زیرەک نەچووتە ژێربارو ئامادە بووە ئازار بچێژە و هەتا وەک خەی گوتوویەت ..با ساڵە دوو جاریشم لەبدەن ! بەڵام ؛ ساواک هەر بەوە وازی نە هێناوە کە ساڵی دوو جارە لەیبدات ! بەڵکو کارەکەی گەیاندووتە ئەنجام و ژەهرخواردووی کردووە ! هەر ئەو ژەهردەرخوارد دانەش بوو کە بووتە هەی (شەرپەنجەی جگەر!؟) چوونکە هابیعەخانم لە وەڵامی پرسیارەکی ئەمەدا ..کە پرسیمان زیرەک پەش ئەوەی بچیتە شایەکە هیچ نەخەشیەکی هەبوو؟ لەوەڵام دا گوتی:زیرەک هیچ نە خەشیەکی نەبوو،لەگەڵ ئەوکارەساتەوە زیرک کەوت و هەنەستایەوەوهە رچی عەمەلی بە کرا، هەرچی شاران هەیە بردمان جاک نەبووەوە ،لە ناوکییەوە تا سەرسنگی و هەردوو لا کەلەکەی هەدابوو، دکتەرەکان شاردیانەوە ، گوتیان سەرەتانی ێیئەیەتی ،وانەبوو، هاستیەکیان نەدەگوت .)(ساواک بەچی..ل١٢٤) هەوەکانی سەردەمی نەخەشی زیرەک و خەوتن و نەشتەرگەری کردنەکەی ، ئەوە دەردەخات کە ساواک پاش ژەهر پەدانەکەی دەورەی زیرەکی داوەو ەگری لە چارەسەریەکانی کردووە ، لەسەرەتا پەی دەەن : تەختی بەتاە نیە بە خەوتنی زیرەک ! لە کاتەک دا دوای دەرکەوت تەخت هەبووە ! دکتەر بە چاوبەستە نەشتەرگەریەکی بە دەکات و بەقەددنکە نەکەک جەرگی ەشی زیرەک بە کەس و کارەکەی پیشان دەداو دەە زیرەک لای ئەوە میوانە! جگە لەمانە میدیا خانم کە دەچە و زیرەک دەبینە دەیەوە بیباتە تاران بە چارەسەری ،دەنووسە:کاتە چاوم بە حەسەن کەوت، بەم دەرکەوت زەر نەخەش، زەرم لە کاربەدەستانی ئەوکاتە تکاکردکە کارەک بکەن،بە ەام هیچ کامیان تەنانەت ئەمبوولانسکیان نەدا بە من تا حەسەن ببەم بە دکتەر،تا ئەوەی لەساڵی ١٣٥١ی هەتاوی ، حەسەن ەژ لەگەڵ رەژحاڵی خراپترئەبوو، کەس گوێی بە قسەی من نەئەدا،بەڵکو یارمەتی چکەلە بە من بدەن ولای کەمی ئەمبولانسە بدەن تاکو حەسەن بهێنم بە تاران)(چریکە، ج٢، ل٨،٩) زیرەک هونەرمەندەکی گەورەبوو، هی ئەوە نەبوو لە شارەکی چکەەی سەر سنوور نەشتەرگەری بەدرەنگەوە بە بکرە و بەم جەرە چارە سەر بکرە ؟ بەڵام ، ساواک بە دەوریەوە بە ، نە یدەهشت بە چارەسەری بە هیچ جیگایەک ببرە نەوەک ژەهر پەدانە کە لە پشکنین دا دەربکەوە ! ئەو هاستیەش کوردانی ەژهە ات دەیزانن، هەر بەیە وەک نەەزاییەک هەر لە ەژی ناشتنی زیرەک ەگەیان نە دا دەزگای هادیە لە ناشتن دا بەشدار بەت و زوو ناشتیان. جا ناوهێنانی

کەسانی تر لەسەرو بەندی مەرگی زیرەک پلانی ساواکە بۆ تێبزرکردنی خەیان بەڵاڵە بردنی خەڵک وبزرکردنی سەرداوەکە و ناوهێنانی ساواک ! هەر ڕوەها دروستکردنی کێشەی کەمەڵایەتی وپێکانی زیاتر لە چەڵەکەیەک بە یەک بڕد ..وەک کوردەکەی خەمان دڕێ !! دوور نیە زیرەک زەر جار هە وەدرابێ ژەهرخواردوو بکرێ ..ئەوێتە نووسەری بەرێز (ئارارات ئەحمەد ئەحمەد)(قەهادزە و سندەان کووجەیەکی تاریک لە ژیانی حەسەن زیرەک) ڕووداوەکی ساڵانی پەنجاکان دەگێڕیتەوە کە زیرەک لە قەهادزە توشی هاتووئەو بەهارێ دەنووسە ؛(گومانی تێدا نیە کە کەسەکی گەورەی وەک حەسەن زیرەک ، خەڵک زەر هە بوون کە حەزیان کردووە تێکەڵی ببن و ئاشنایەتی لەگەڵ دابکەن. جا لەم نیوەندە کەسانی نیارو ناحەزیش ویستویانە لەی نزیک ببنەوەو نیەتی خراپی خەیانی بەسەردا قلپ بکەنەوە ، یەکەک لە ماڵەکانی قەهادزە ، ماڵەکی کوردستانی ئیران بوون، هەژێک بە نانی ئەوارە حەسەن زیرەکیان داوەت کردووە ، ئەویش دەچێ ، وەختی نووستنان هە هەستە ، دەچیتەوە ماڵە حەسەن جەلالی ، دڕێ : حەسەن زەرم برسیە! حەسەن جەلالیش دڕێ : بە حەسەن ئەدی ئەو ماڵە نانیان نەداویەیە؟! ئەویش دڕێ : با نانیان هەنا ، بەڵام ڕاستی نەوەرام بیخەم، هە ستمکردژەهریان دەخواردنەکەی من کردووە و دەیانویست بمکوژن !) ئەگەر ئەم ڕووداوە شیبکەینەوە دەگەینە یەوەی کە ئەمەش هەە وەڵەک بووە بە کوشتنی زیرەک ، دیارە قەهادزە سەر سنوورەو هە میشە سەر سنوور دەکرێ کەسانی سەر بە هە ردوو دەسەڵاتی ئەودیوو ئەم دیووی تەدا هە بێت ، بە تایبەت ئەو ماڵە – ماڵەکی کوردستانی ئیران بوون – کە گومانی زەر هە یە ئەو ماڵە بەکاری جاسوسی کردن بە ئیران هاتبنە ئەودیو، کە زیرەکیش لەدەرەوەی دەسەڵاتی ئیران و بە قاچاغی هاتووەتە ناو چەکەو ناوو ناو بانگی پەیداکردووەو هونەرمەندی ڕادیەی بەغدایە و لە نەو خەڵک ناسراوو خۆشویستە، دوور نیە دەوڵەت ئەو ماڵیان ڕاسپاردبێ کە زیرەک ژەهرخواردوو بکات ! بەڵام ؛ زیرەک پیاوەکی هوشیارو بە هە ست بووە ، هە رزوو هە ستی کردووە کە ئەم خواردنە ژەهری تێکراوەو نەیخواوردووە و شەو درەنگ چووەتەوە ماڵە حەسەن جەلال. زیرەک زەر جارلە ژیانی خەی پێشبینی زەر شتی کردووەو دواجار ڕاست دەرچووە . سەیرکەن زیرەک داوەت کراوە بە نانخواردن ! کەچی نانەکەی نە خواردووە ..بەڵام ؛ خاوەن ماڵە هە ستی بەوە کردووە کە زیرەک زانیویەتی ژەهریان بە تێکردووەبێە نانەکە ناخوا ، هە ربۆیە نەیان پرسیوە زیرەک بە نان ناخەی ؟! نەشیانگوتووە ؛ ئەگەر ئەم خواردنەت بدە نیە با خواردنەکی ترت بۆ ئامادە بکەین ! خەیان بە دەنگ کردووەو زیرەکیش ئەوەی بە کراوە نانەکە نەخواو شەو درەنگ بچێتەوە ماڵە ئەو دەستەی

کە بەوای پەـــدەکات و داوابکـــات بەم شێوە درەنگە خـــواردنی بە ئامادەبکەن . پەیوەندی نێوان هونەرمەندان.. لە ژیانی هونەرمەندو نووسەرو میدیاکارو فیلەسوفان هە میشە جەرەک لە ململانێ و ناکۆکی هە بووە ، ئەمە لە میژووەو لە نیو هە موو میللەتان چیرۆکی خۆی هە یە ، کوردیش لەم چیرۆکانەی هە یە، لە پەیوەندی زیرەک و هە ندەک لە هونەرمەندان ، بەتایبەت مامۆستایانی هونەرمەند.. هونەرمەندی گەورە بەـــزان مەزهە ری خالقی و محەمەدی مامۆستا! من بە خەم لەم باسەدا جە دەست و دەمی ساواک دەبینم ! چ دژ بە بەـــز بەـــز محەمەدی مامۆستا مەزهە ری خالقی هە ر یەکێکیان بە شیوەیەک . بەرنامەو ئامانجی ساواک بە زیرەک ! پەشتر باسی ئەوەمان کرد کە ساواک هە ر لە سەرەتاوە ، زەر بە وردی و گومانەوە چاودێری زیرەکیان کردووە ، بەگشتی ئەوەش ئەو ئاپەرتانەن کە ساواکیەکان لەسەر زیرکیان نووسیوەو کەوتوونەتە بەردەست .(١٦) کە مەترسیەکی زەریان لێی هە بووەو بەرە بەرە تاوانی جیا جیایان بە هە بەستووە ، وەک ئەوەی هەشتا مانگانەکەی لە بە غداوە بە دەت وجاسوسی عەراق ! یان دەچەتە مالی کەنە دیموکراتیەکان و یان ئەوەتە سەر بە چەپەکانە ، ئەویش بە هەی ئەو پەیوەندیە فراوانەوە بووە کە زیرەک لە نەو خەکدا هە یبووە .. لە نەو خەلک دا کەسانی سادەو کاسب و سەرشەقامی دەست بووە تادەگاتە پیاوی ئایینی و سەرەک هەزو گەورە ۆشنبیرو هونەرمەندانی هە ردوو دیوی ئیران و عیراق ، ئەگەر چی ئەوە بە هەی گەـــانـــی زەرو دەربەدەری و ئـــاوارەیی و دەنگخـــۆشـــی و دەستچاکی زیرەکەوە بووە ، بەـــام ؛ ساواک ئەمەی بە جەرەکی تر خوەندووتەوە و مانای سیاسی و موخابەراتی داوەتە ! دیارە – کورد بـــوون – ی زیـــرەک و هـــە ســـتە پە لە کوردپەرســـتی و بە غەشە کوردبوونەکەی خەشی .. یارمەتی دەری گومانە کانی ساواک بووە تا ۆژ بە ەژ پتر و وردتر بەدوای زیرەکەوە بن ! سەیرکە یەکە لەو بە ەزانەی کە لەتاران لە نەومالی زیرەک بووەوخزم دەستی کەنی زیرەکە و ناوی (مام عەلی یاسەمەنی) دەگەـــتەوە کە زیرەک لەتاران چەن یارمەتی خەکی داوە ، دەـــە ە شەوانە کار لە رادیەیان تەلەفزیەن درەنگ تەاو دەبوو،کە دەـــیشتینەوە، دەیگوت نەخەر جارە بابچین سەریک لە موسافیرخانەی حەقیقەت هە ەبینین و بزانین برادەری کوردی لەیە ! کـــوردەی ناســـیاو نە ناســـیاوی لیبـــایە غەیرمـــومکین بـــوو حەسابەکەی دەبەستو دەیبردەوە مالە، ئاغای مودیرەکەی دیگوت ئاغا پوەی داوە کرەی مەنزلی داوە ، دەیگوت هە رچیەکە بە عەدەی خەم، ئەمن دەیبەمەوە، ئەوە میوانی من! …جگە لە یارمەتی دان نوخەش و گیراو وکەسانی پەویست..)(چاوپەکەوتن لە گەـــ مام عەلی یاسەمەنی- سایتی ەژهە ەات/بەکان) ئەگەر بەوردی ئەمە لەکبدینەوە ئەوی کە

زیرەک لە تاران کردوویەتی جێگای کاری حکومەتی کوردی و دەسەڵاتی کوردی و نەوەندی خۆر خوازی کوردی گرتووتەوە ! جگە لەوەی کە بەم جۆرە یارمەتی خەڵکی داوە ماندووبوونەوەی خەڵکی کوردو دەستانی زیرەک بووە لە تاران . ئەم بە نەوەند بوونی زیرەک لە تاران و سەردەمی شاو ئەم خۆشویستی و ناوو ناوبانگی کە لە ئادیۆو گۆگرەکانیەوە بەدردەکەوت هێندەی تر ساواکی لە زیرەک بەدگومان دەکرد ، ئەم ناوو ناوبانگ و خۆشویستیۆو ئەو پەیوەندیە گەرمەی زیرەک بە خەڵکەوە و ئەم هە موو کاریگەریە بەدەی ساواک و دەوڵەتی شاهە نشاهی نە بوو، جگە لەوەش – حەسادەتی هونەرمەندان و ململانێی نێوان نووسەرو هونەرمەندان – بە تایبەت ئەوانەی بانیان نەدەگێشتە باڵای زیرەک و هە ستیان دەکرد کە زیرەک لەوە تێپەڕیوە بتوانن بە هونەرو ئەدەب ئەکباری بکەن لەی ببەنەوە ! بۆیە هە بوون لەو نەوەندە بە ئاستەو خۆ ناڕاستەو خۆ دژایەتی کردنیان بە زیرەک دەچووە نەو دژایەتیە ساواکیەکە ؛ ئیتر داواجار ساواک کەوتە پلان دانان و بەرنامە دانان دژی زیرەک و دەستی بە جێ بە جێ کردنی کرد.
میدیاخانم دانووسە ر زیرەک گەڕابووەو وازی لە هە موو شتێک هینابوو هە ر ئەو ڕۆژانە گەرانی تەبەی خوێند) بەڵام ، ئەمە لە کاتێک بوو کە ساواک خەریک بوو پلانە ساواکیەکەی لەسەر جێ بەجی دەکرا ژەر بژەر ..
١ – سەرە تا مووچەکەیان بڕە و مانگانە کەیان پێنەدەدا ، وەک میدا خانم دانووسە ر لەوکاتانەدا حەسەن ژیانی ئیداری کەوتبووە سەرو لەژی چونکە دەوڵەت پارەکەی نەئەدالە بەر ئەوەی سەرکەی بەرنامەی کوردی شوکروڵەای بابان گوتبووی ئەمە نزیکەی ١٥٠٠گەرانیمان بەدەنگی زیرەک هە یە و ئیتر ئەومان ناوە !)(چریکە،چ٢،ل٧،٨)
٢ – لە ڕووی هونەری و گرنگی پێنەدانەوە زیرەک بەرە بەرە بە لانرا هە رمیدیاخانم دەگێڕیتەوە :(ئەو حقوقیان قەتع کرد، حەسەن زەر بە پەرەش بوو،ئەم لاو ئەولا چووین،بەمان دەرکەوت ئاغای بابان چووە گوتوویە ، ئەمە ئیتر نیازمان بە حەسەن زیرەک نیە !…)(چاوپێکەوتن لەگەڵ میدیای زەندی/سایتی ڕۆژ هە ڵات /بەکان)
٣ – هە ویاندا ژیانی خەزانی لەتەک بدەن ، ئەو ژیانەی کە زیرەک لە کاستی ئەبووسەباح دا دەبە:(ژنو مەردەکی بەختەوەر بووین و ژیانەکی خۆشمان هە بوو، لەئەو گەرانیەی بە مەهتابی کچی گوتووە زیرک دەبە: بولبول ئەم ساڵە من زەر بەختیارم ..)ئەم ماڵە و بە ختیاریەیان لە تەک داو دواجار لە میدیاخانمی خەزانی و لە منداڵەکانیان دوور خستەوە.
٤ – لەوزیفە دەریان کرد..لە کاتێک دا گەورەترین و ناودارترین هونەرمەندی هە موو ئیران و کوردستان بوو، لە ئادیۆی تارانی

پایتەخت ولە هادیەی کرماشانی کارو هونەر وەدەریان نا!
٥ – بە کارو بە ماڵ و بە پارەیان کردوکەوتنە دوای بە ئاوەی لە هیچ جێگایەک نەتوانن بە ئاسودەیی بژێ ، میرزا کەریم دەنوسێ لەو ڕۆژانە ساواک هاوی زیرەکی نابوو نەیدەهشت لە هیچ جێگایەک بحەسێتەوەو ئازاریان دەدا)
٦ – لە نێو ئەم ژیانە سەرو لەژێدا ساواک جگە لەوەی هە موو کارێکی لە تێک دەداو هە ر ناوەناوەش چەند کەسێکی چەقکەشی ساواکی دەناردوو تەروپەیان لەدەدا . ئەمەش هەیەک بوو لەو سەرکە دەستە دەسەزکانی زیرەکیش بەرە بەرە لە ترسی دەوڵەت خە لە زیرەک دوور بخەنەوە ، ئێستا زیرەک دەرکراو لە هادیەو بە کارو بە پارەو بە جێگاو ڕێگایە! هە ر بۆیە دیسان لە گرانیەکانی هاوار دەکات (جەم نیە تەدا بسرەوم خاکم بەسەر بە لانە خەم!) هە روا دەڵێ : (سەردەم ئاوارە بووم و مودەتێکیش دەربەدەر!) یان هارادەکات (شەش دەرم گیراوە بەدەستی نەردەوە !) دیان دەچریکێنی و دەڵێ:(گەشەیی تەنیایی هە ر ژێژنە کە مە بۆیە وا گرتووەتە نەو باوەشم!) بەردەوام دەبێت و دەڵێ:(ڕەقیب لەمگەڵێ بە بێڵا کوردی بە غەل و غەشم!) هە موو ئەم ئازار چشتنەی زیرەک بە هەی ئەوە بوو کە زیرەک دیویست وەک هونەرمەندێکی کورد بۆئازادی بژی و بڕەو بە هونەرە کوردیەکەی بدات . بەڵام ، ژیانی ژێردەسەاتی داگیرکارو نەو کەمەڵگای دوا کەوتوو ڕۆژ بە ڕۆژ نزک هە ر ڕێگای هونەرمەندیی لە زیرەک دەگرت ؛ بەڵکو دەرگای ژیانیشی بە ڕووا دادەخست !
٧ – لەو سەردەمەو ڕەژانەدا ساواک کەوتە ناشیرینکردنی وێنەی زیرەک لە نەو کەمەڵانی خەڵک و پڕپاگەندەی زەریان بە هە ڵدەبەست و بەرە بەرە زیرەکیان بەرەو ئەو گەشەیە دەبرد کە خەیان بۆیا دروست کردبوو(جەم نە نەبووەوە لە ئیران و لە عیراق) جێگایەکیان بە نە هەشت تەدا کاسبی بکات (چۆن کوردم و بەکوردی قسەدەکەم) هونەر لە نیوکەورد دا نرخی نەماو بە ئەو بەهرەیەکی نەداو کارێکی نەکردبەدوایدابچێ !
٨ – پلانی ساواک زەر دوژمنکارانەو وەرانکارانە بوو دژی زیرەک...شەی دەروونی و جەستەیی و خانوادەیی و کەمەڵایەتی و ئابووری و هونەری وەوحییان لەگەڵ دەکرد، ئەوش زیرەکی گەیاندبووە سەر ساجی عەلی ، نەکاری مابوو، نە پارەی هە بوو ، نە خانوو ناومالی هە بوو، ژەهریان دابووە و دەکەشان بە زووترین کات ژەهرەکە کاری خەی بکات و بگاتە ئەو شوێنەی کە زیرەک ئومێدی چاکبوونەوەی نەمینێ ، ئەوبوو دواجار ژەهری ژەهرو ژرهری ژیان دەستی لە زیرەک ساندوو لەی کرد بە(شەر پێنجە ی جگەر)و ئیتر دکتەرو نەخۆشخانەو چارەسەری بەکەڵکی ئەو نەدەهات !هە ر بۆیە لەم ڕەژانەدایەکە زیرەک خەی لە

گرانیکانی بۆ هەمان باسی دۆکات و دۆسیە کە مردم حەزوا بۆ خشینەوەی سەر ئاژەو شین و گۆرەم بچێ ؟!) هەر لە کاستی ئەبووسەباح وەسیەتنامەو پەیامی مەرگی خۆی ئادەگەینن !دۆسیە هەندەم نماوە بمرم و بچمە ژێرگڵەوەو بەشەری کورد نەبینم !) ساوک بۆ بەرنامەو دەسەلات ئەمەی دۆکردو زیرەکیش بۆ چاکی دەیزانی بۆیە زیرەک زەر جار هاواری دۆکرد(شەش دەرم گیراوە بەدەستی نەردەوە !) ئاگەر کەسانە توشی کەشێک دەبن و پەشیان لە دەگەڵ یان پەش و پشتان یان چواردەویان ..ئەوا زیرەک شەش دەوری لەگیراو هە رچوار لاو ژەرو ژوورو زەمین و ئاسمانیش ! لەو فەزا پە خەڵقانە ئاگەیاندنی ژەر بەژەری ساواک دیمەنێکی زەر ناشەرین وناڕەکی لە زیرەک دروستکردبوو کە تا ئێستاش ئەو دیمەنە لەش نەبووەتەوە خەیاڵکانێک وەک خاڵە خراپ و ناشیرین دژی زیرەک بۆکاری دەنن .
دواجار ساواک بۆ ئەنجامی خۆی گەیشت وزیرەکی خستە ژێرگڵەوە ! هە رئەوش بوو کە مەرگی زیرەک لە ئاگەیاندن و میدیای ئەو سەردەمەو بەتایبەت لە ئادیۆی تاران و کرماشان ئەو گرنگیۆی پێنەدرا کە دەبوایە پێی بدرێ ، لە بەرامبەر ئەمشدا خەیاڵک هێندیك ئەویان دەزانێ کە ساواکە زیرەکی بەم لەژگەیاند بۆیە لێنگەڕان دەزگاکانی دەوڵەت بگات و هە رزوو ناشتیان .
جا برای بەڕێزم ، ئێستا ئەمە لە خوێندنەوەی ئەم سەفەرە بوویناوە کە بۆ نەو دەزەخی ژیانی زیرەک دا کردمان !! لەت ناشارمەوە لە گەڵ هە موو دارەکی بەر پشتی زیرەک دۆکەوت، هە موو لولە تفەنگەکی لە سینەی دەدرا ، ئەو شەوی لە نەو حەوزی ئاوکە تا بۆ یانی لێی درا ، تا دەگا تە ئەو ژەهرەی پێیدرا !! منیش هە مان ئازاری زیرەکم چیژت !! بەڵام ؛ سەرم لەوە سوماوە ؛ لە نیو ئەم هە موو شەک و ئازارە دەروونهەژێنە دا زیرەک چۆن ؟! ئەو ئاوازە جوان و ئەم دەنگە خۆش و ئەم گوتنە پر داهێنان وئەم هە موو وشە شیعری و دیمەنە گرنگ و دەربڕینە ناسک و هە ستە گەرمەی لە کوێ هێناوە ؟! ئەم هە موو داهێنانەی کە هەشتا کەس نازانێ چۆنەو چۆندە!!؟ چۆن داهێناوە ؟ بەڵی ئەوێیە کە زیرەک لە داهێنەرانی تر جیادەکاتەوە ، داهێنانی زیرەک دەباتە سەرەوەی هە موو داهێنانە کان ! داهێنەرەک لە نەو دەزەخ دا!!

سەرنج و تێبینی:
(١) یەکەمین گەرانی زیرەک لە ئادیۆی بەغدا، لە ئایەک زیاتری لەبارەوە هە یە،هە ندێ بەڕێز پێیان وایە(ئەی وەی زارا) یەکەم

گرانی تەمارکراوە! (۲) بە دوا گرانی زیرەک دیسان ەای جیاواز هە یە ، بەنام حاجی حوسینی برا بچووکی زیرەک دەڵێ: (وامن نەخۆشم) دواگرانی زیرەکە.
(۳) حەسەن زیرەک زۆر تایبەتمەندیی هەیە ، یەک لەوانە – دانپێدانان- کە زۆر جار باسی زۆر تایبەتمەندی هە ستیاری خۆی دەکات،کە ئەمەش جۆرێک ئازایەتیە کە لەدەست هە موو کەس نایە! (٤) لیرە زیرەک خۆی باسی ئەوە دەکات کە یەکەمجار(مام جەلال) زیرەکی بردووتە ەادیی بە غدا، هە رچەندە ناوی زۆر بەنرخی تریش دەت ، دیارە کاری زیرەک بە جارێک تەواو نەبووە و پێویستی بە یارمەتی کەسانی تر هە بووە و هە ریەکە بە جۆرێک یارمەتیان داوە !
(۵) هونەرمەند باکووری دەڵێ : بە هەی ئەوەی کە زیرەک یەکسەر گرانی دەگوت و تەماردەکرا ، لە کاتی تاج لە سەرنانی مەلیک فەیسەلیش زیرەک ەستەو خە ئەم گرانیەی گوتووە. (٦) گەانەوەی زیرەک بە ئیران وەک زۆر بابەتی تر ەای جیاواز هە یە ، بەام، ئەوەتە زیرەک خۆی باسی گاانەوەی خۆی دەکات پاش شەشی ۱۹۵۸، کەچی هە ندە کەس باسی ئەودەکەن کە زیرەک دووماڵگ پەش شەشەکە گەاوەتەوە ئیران و دواتر نەگەاوەتەوە.
(۷) میدیا خانم باسی بەینی موچەی زیرەک دەکات بە هەی شوکروەلای بابان ، کە گوتبوی ئیتر پێویستیمان بە زیرەک نیە! کەچی مامەستا محەمەدی کەمانگر دەڵێ: زیرەک داوای موچەی زیاتری کردووە و گەتووبەتی ئەگەر بەم زیاد نەکەن دەچمە عیراق و خۆی لە ەادیە ەشتووە!؟ (۸) دکتەر عابید سیراجەددین نەقشبەندی ، مامەستای زمان و ئەدەبی فارسی بوو ، شاعیر بوو بە کوردی فارسی شیعری دەنووسی ، لە ۱۹۸۲ ساەک لە بەشی فارسی کەلیژی ئاداب زانکۆی بەغدامامەستای ئەمە بوو، دکتەرێکی زۆر شارەزابوو لە زمان و ئەدەبی کوردی فارسی ، ئەوساە سودی زۆرمان لەبینی .
(۹) ئەم پارە خستنە نەو زۆرفی نامە بە داوا کردنی گرانی زیرەک ، دیاردەیەکە یەکجار دەگمەنە، ئەمەش گۆرەیی زیرەک و خۆشەویستی خەڵک بە زیرەک دەردەخات. (۱۰) لەسالی ۱۹۶۷و۱۹۶۸زیرەک ئەم میوانخانەیەی داناوە، بەداخەوە ساوک هەندەی کەشە بە دروستکردووە، ناچار بووە ، جێی بهێڵە !
(۱۱) مامەستا خالید قادری پێشمەرگەیەکی ەژ هە ەاتەو لە دایک بووی شاری سەقزەو ئەستا لە باشوور دەژی . (۱۲) لە چاوپێکەوتنەکەم لە گەڵ بەرێز ەابیعەخانم دوا خەزانی زیرەک گوتی؛ من خەم کتێبەک لە سەر ژیانی زیرەک دەنووسم. لەو ەۆزانە بیستم کە دەگەڵ چاپی بکات ، هە روەها میدیای زەندیش لە چاپی دووەمی چریکەی کوردستان موژدەی ئەوەمان پێدەدات کە چەند بەرهە مێکی هە یە چاپیان دەکات و

یەکیکیان لە بارەی ژیانی زیرەکە! خۆزگە بەمزەک بەدوادادچوو و چاپی دەکرد.
(١٣) بەمە دەردەکەوە زیرەک زۆر ئاهە نگی لە گەڵ هونەرمەندانی میوان گەراوە کە کوردو فارس و ترک بوون، بەداخەوە ئەم ئاهە نگانە زۆر دەر نەکەوتوون و بزرن ! (١٤) کە هونەرمەندان دەچوونە کانی مەلا ئەحمەد گەنجانی مەریوان و بەکان زۆر جار ئامادەی ئاهە نگەکانیدەبوو، خۆزگە ئەم بەمزانە ئێستا بەرهە م و یادەوری خەیان دەگەرایەوە و ئێگەر گەرانی ئەم ئاهە نگانەیان لایە ،کە زیرەک لە گەڵ هونەرمەندی کوردو فارس و ئازەریەکان گوتوویوتی، بەاویان دەکردوە !
(١٥) چاوپێکەوتین خەم لە گەڵ خاتوو ابعەخانم ، کە ئێستا بەدەنگ و ەنگ لای خەمە . (١٦) بەاوکردنەوەی اپەرتە ساواکیاکان لەسەر زیرەک و میدیاخان، هی سەردەمی ژیانی زیرەکە لەتاران ، ئەی ئەو اپەرتانەی پاش دەرکردنی زیرەک لە ادیە دەبە چەند بن و کەی بەردەست بکەون !؟

سەرچاوە بە کار هاتووەکان: –
:- چریکەی کوردستان چاپی دووەم.

- هه ندێک لە بەسەرهاتەکانی زیرەک، بەرگی دووەم.
- هه ندێک لە بەسەرهاتەکانی زیرەک ، بەرگی دووەم .
- ک٢٤ بەرنامەتەکی تایبەت بە زیرەک .
- سایتی هاژە..
- سایتی ەژ هه ات .
- پایگاە خبرزریان- موکریان.
- سایتی کوردان.
- جام کورد.
- ڤیدیەی چاوپێکەوتینی مامستا محەمەدی کەمانگەر.
- چپ در ایران بە ەوایت اسناد ساواک.

میوانخانەخۆ... حسن حسەن

- ناچم و لە دوی ناگەەم. هەموو دونیا قسەم بە بکات، خەم

دەزانم دایکم ڕەدووی میوانەکە نەکەوتووە. بە بۆی سەرم لەسەر شتەکان هەبڕم، ئاوا وەڵامی مامم دەدەمەوە .

- ئاخر خاوەنی ئەم عەقڵ و بیرکردنەوەیە بوویت، بۆیە حاڵی ئەم ماڵە بەم ڕەژە گەیشت. ئەگەر هەندێ سەرت بەسەر کتێباندا شۆڕ نەکردبایەوە و تۆزێ کاکمت لەو میوانانە کردبایەوە، ئەوا هیچ کام لە میوانەکان چاویان نەدەبڕیە دایکت و ... مامم وا دەڵێت. من دەست لە چاندنی شتەکان هەڵ دەگرم و بە تووڕەییەوە قسەکەی پێ دەبڕم.
- بەس مامە! لەمە زیاتر ناوی دایکم مەزڕێنە. دایکم هەتک کرا. هەر لە قەهری ئەویش خۆی ون کرد، کە میوانەکان دەپاکیزەکیان قەستەوە. ئەو میوانانەی بە چاوساغی تە ڕوویان لە ماڵی ئەمە کرد.

مامم بە تووڕەییەوە ژوورەکەی دایکم بە جێ دەهێشت. هەفتەیەکە ژاوەژاوی دیارنەمانی دایکم نەبەاوتەوە. خزان هەموو عەودالی دایکمن. چ جێیەک نەماوە نەیچنێ، نەخشخانە، پۆلیسخانە، مەیتخانە، ئوتێل، گۆڕاج، پارکەکان تەنانەت بنەدیوار وکەلاوکانیشی لە دو گۆڕاون. یەک دەڵێ: ڕەدووی یەکێک لە میوانەکان کەوتووە. ئەوی دی دەڵێ: سەری خۆی هەڵگرتووە. دەڵێن کوژراوە. دەڵێن فڕێنراوە. دەڵێن و دەڵێن و دەڵێن. تەنیا من نەبێت کە خەریکم ژوورەکەی دایکم بە باخچەیەکی چکۆلە دەکەم و پەیین و شتە و ئینجانەی بە دەبەم. هەندێك پەیانوایە ئەمە لووتکەی خەمساردیمە. هەندێکیتریش ئەمە بە سەرەتای لە دەستدانی ئاوەزم لێک دەدەنەوە.

کاتێک دایکم لە لایەن کابرای میوانەوە دەستدرێژی کرایە سەر و هەتک کرا؛ هەمووان دەیانویست بیکوژن. تەنیا من بووم ڕێگریم لە کردن و بە یەکەمینجار هەڵشۆی خوێنشتنم کرد. ئەوان دەیانووت. ئەگەر خۆی گفت و سزای پێی نەدا بێت، ئەوا میوانەکە ناتوانێت، دەستپێشخەری بکات. هەمووان لە ترسی بەڕووبوونەوەی کابرای میوان، خەیان لەوە گەل دەکرد کە ئەم میوانە ئەتوارحیزانە سێ لە لاقەکردنی دایک و خوشکی خۆشیان ناکەنەوە.

لە چاندنی شتەکان و ڕێکخستنی ئینجانەکان دەبمەوە. سەرنجێکی ژنەفەکە دەدەم. پاشان پەردەی سەرتاقەکە هەڵ ئەدەمەوە و تەماشای کەلوپەلەکانی ناوی دەکەم. وەک ئەوەی ترسم لە ئاشکرابوونی نهێنییەک هەبێت، بە خراپی پەردەکە دادەدەمەوە و ئاوێک بە دواوە دەدەمەوە.

دایکم دەیگوت:" هەشتا تۆ لە دایک نەبووبیت، لە شەوێکی ئەنگوستچاودا ئەو میوانانە لە دەرگەیان دا. بە قسەی خۆش و شیرین دەرگەکەیان بە باوکت کردەوە. ئیدی هەر ئەو دەرگەکرانەوەیە بوو."
وا نیوسەدە زیاترە دەرگەی ماڵ هەر وا بە کراوەیی ماوەتەوە و دانەخراوەتەوە. میوان لەم ماڵەدا خەیان داکوتاوە و هەر لەرەیش ژنیان هێناوە و منالیان خستۆتەوە. میوان ئارامی و ئەقڵیان لەم ماڵە بەیووە. من لە بیرم نایەت، دایکم بەمی دەگوت، کە باوکم هەر فریای ئەوە کەوتووە نان پەیدا بکات و بە قوڕگی ئەمە و میوانەکانیدا بکات. کەچی ئەوان هێندە چاوبرسی و بێچاووڕوو بوون کەوتوونەتە دزینی مریشک، قاز و قازی ماڵە دراوسێکانیش.
کاتێکیش میوانەکان زیادیان کرد و بەسەر دراوسێکاندا دابەش بوون؛ کەلانەکان و پاشان گەڕەکشاریشیان پێ کرد. ئیدی دزیەش بە شتێکی ئاسایی بوو. سەرەتا منداڵەکانیان فێرە دزین کرد. بەردەوام هەشتایش هەر خواردنەوە بەرگەی نەدەگرت. تا وای لە هاتووە هەمووەمان لەبەر خاتری میوانەکان بە ئاشکرا دزیمان لە یەکتر دەکرد. کاتێکیش سکیان تێر دەبوو، ئینجا دەکەوتنە وێژەی ژن و کچی کەلان و گەڕەک و چەندین منداڵی زڕیان پێ خستنەوە. ئەستاکە ئیدی کەس نازانێ کە میوانێ و کەش خانەخوێیە؟ کە دزێ و کەش ساحێبماڵە؟
دەنگی قاقای میوانەکان لە هەیوانەکە دەژنەووم. ئاخە دەبە بە چی پێ بکەنن؟ من لە بیرم نایەت دواییجار کەی بوو پێکەنیم. ئاخر ژیانی من بە هەی ئەو میوانانەوە بە تەواوی لە جدییەتدا نوقم بووە. من هەمیشە بیرم لای ئەوە بووە چۆن ئەم ماڵە لە میوان پاک بکەمەوە. دەست و دامێنی براو خوشکەکانم بووم؛ بەڵام سوودی نەبوو. هانام بە هاوڕێ و دراوسێکان برد تا لە کەلانەکە وەدەریان نێین. هێندەکیان گاڵتەیان بە قسەکانم دەهات. هێندەکیشیان روویانەووم دەیانووت باشە؛ تەگبیریان لەگەڵ دەکردم و پلانیان لەگەڵ دادەنام. کەچی شەوانە سفرە و خوانیان بە میوانەکان دەڕازاندەوە، دەبوونە ساقییان و قەحبەیان بە لە ژوور دەکردن.
دەنگەدەنگ و قاقای میوانەکان لە هەیوان و حەوشە و ژوورەکانی تر نابڕنەوە. من هەشتا لە ناوەڕاستی ژوورەکەی دایکما ڕاوەستاوم. ژیان خەی بە ژوورا ئەکات.

- هەر ئێستا بچە جانتای خەمان و منالەکان بپێچەوە.

- بەم شێوە؟
- ئا، ئەی بە رۆژی رووناك؟
- خۆشک چیمان پێ ئەڵێت؟ تۆ وەکو سەراخێکی دایکت نەکرد، ئەی چاوەڕێی ناکۆیت تا شوێنەوارێکی دەرکەوێت؟

لەم قسانەدا ین هەست بە نەرمبوونی زەویەکەی ژێر پێی چەپم دەکەم. شوێنپێکەم وردەوردە چاڵ دەبێت. قاچم دەجووڵێنم. بڕیام قاچم زیاتر ڕە دەچێت. هەست دەکەم توانام بەسەر قاچما نامێنێت. گەی زەویەکە بە تەواوی قاچم دادەپۆشێت. هەوڵێک و دووان و سییان، بڕیام سوودی نییە. وا لاقیشم لە دوی خەی دەبات. ژیان دیمەنەکە دەبینێت، دەتەقێت. دەیەوێت هاوکاریم بکات لە دەرهێنانی قاچ و لاقی چەپم، بڕیام بەهوودەیە. لەم کاتەیا زەلامێک، کە نازانم ئەویش یەکێکە لە میوانەکان یان خاوەنماڵە تازەکەیە، بە دەم دەنگەدەنگەکەی من و ژیانەوە خەی بە ژووڕا دەکات. ئەویش هەوڵمان لەگەڵ ئەدات. بڕیام لاقم زیاتر ڕە دەچێت و خەریکە دەگاتە ئەژنەم. ئەو بە خەرایی تەورێک لە بەرپشتەنێکەی دەردەهێنێت و وەک ئەوەی تەوروشاندن پیشەی بێت، بە یەک لەدان ئەژنەم لە لاقم جیا ئەکاتەوە. بەرچاوم تاریک ئەبێت، یا تاریکی باڵ بەسەر ژووڕەکەدا دەکێشێت، نازانم.

هەفتەی رابردووە، هەر لەم ژووڕەدا و لەگەڵ دایکما دانیشتووم و چا دەخەینەوە. پێی دەڵێم حارس نیزامەدین لە پیلانێکی میوانەکان ئاگاداری کردووم تەوە، کە بە نیازن منیش وەکو باوکم شوێنبزر کەن و (ژیان)ی هاوسەریشم وەکو تە هەتک بکەن.

حارس نیزامەدین هاوڕێی دەرینی تەڵەبایەتیمە. لە قۆناغی ئامادەیی، دووساڵ لەسەر یەک تەختە دانیشتین. هەر لەسەر ئەو تەختانە لە وانەی فیزیادا وێنەی خۆنەکانمان دەکێشا. لە وانەی کیمیادا وێنەی ئازادیمان دەکێشا. لە وانەی زیندەوەرزانیدا وێنەی سنگی رووتی ژنان. لە وانەی زماندا گرانییە حزێنەکانمان دەنووسییەوە. بەم جۆرە بە هەر وانەیەک تەمایەکمان دیاری کردبوو تا وێنەکەی بکێشین یا خەیاڵەکەی بنووسینەوە. لە دوای شێشی ئامادەیی ئەو چوو کۆلیژی پۆلیس و ئێستا سەرهەنگی پۆلیسە. منیش هەموو شتەک بووم و هیچیش نەبووم. هەموو کارەکم کرد و هیچیشم نەکرد. سەرەڕای ئەو ساڵانە بڕیام لەگەڵ حارسدا پەیوەندیمان وەکو خەی ماوەتەوە. هەر هەفتەی رابردوو بوو ئەو پێی گووتم:

- ئاگاداربە میوانەکان لە بنکەی پۆلیس دەسیەیان بە دروست

کردوویت و بەگی زریان لەسەرت داتاشیوە. ئەوان کاربەدەستانی وڵاتیان لە تۆ پێ کردووە. دەشێ تۆ هەر بڵێی نەوستاویت کە رۆژی میوانەکان ناگریت و بەردەوام دەمەقاڵەتانە. هەروەها خەڵکی فەرەدەکەیت کە ناوی ئەم شارە بە گەشکشار بگۆڕن. ئەمەیش لای ئەوان خیانەتکی گەورەیە. چون بچووککردنەوەی شارەکانی وڵات بە ئاستی گەشکشار، سووکایەتییە بە پیرۆزییەکان. بۆیە ئاگات لە خۆت بێت.

- بەڵام ئەم شارانە هەر سیمای گەشکیان هەیە هەتا شار. شارنشینی و ژیانی شار لە سایەی ئەو میوانە شەلاتی و شەقاوانەدا تا ئەندازەی ژیانی ناو گەشکەکەک تەسک بەتەوە. خەڵکی لە ترسی گەچەڵی میوانەکان ناوەرن لە نەوان ناو ئەم گەشکشارانەدا هاتوچۆ بکەن.
- هەتیو! من خەمی تەمە. تۆ ئەستایش وەکو سەردەمی ئامادەیی لەی دەخوەیت.

دواقوم لە چایەکە دەدەم و سەرنجی دایکم دەدەم. هەرگیز ئەوم بەو ماتییە نەبینووە. منیش خەمیکی قووڵ دامدەگرە. هەردووکمان وا تەماشای یەکتر دەکەین، وەک ئەوەی دوادیدار و دووایین نیگاگەینەوەمان بێت.

- ئەی گیان! من شوێنبزربوونی سەرداری ماڵەکەمم بینی و هیچم پێ نەکرا. من هەتککرانی خەمم بینی و هیچم لە دەست نەهات. تکات لە دەکەم با جەرگسووتانیش نەبینم. با هەتککردنی ژیانی بووکیشم نەبینم. لەرە مەمنە و بڵێ. دایکم بە دەم هەشتنی فرمێسکەوە وا دەڵێت.
- بە کوێ بڕۆم؟ چۆن تۆ بە جێ دەهێڵم؟ من بە خەمەوە وا دەژیم.
- منیش نامۆژ دوای تۆ لەم ماڵەدا بە بکەسی بژیم . خۆ تۆ لەرە بیت یان نا، تازە من هەتک کراوم. دنیام دوای تۆ بەردەوام من و ژیان هەتک دەکەنەوە. بۆیە باشترین شت ئەوەیە بڕاڵە ڕەیشتنت لەم ژوورەی خەما بە زیندووەتی بمنژیت.

ئەگەر بڕ لە مردنم زیندەبەچاڵم کەیت، دنیابە کە نامرم.

هەفتەی رابردوو بوو هەر لەم ژوورەیا بەئەوەی کەس بزانێت دایکم زیندە بەچاڵ کرد. کارەکەم زۆر بە خەرایی ئەنجام دا. تەنانەت ماچی یەکتریشمان نەکرد، نەکا سەزمان بجووڵێت و پلانەکەمان هەوەشێتەوە.

لە شەوەکەی ئەنگوستەچاودا لەگەڵ ژیان و هەردوو منادەکەماندا، هەر بەو دڕگەیەدا کە نیوسەدە زیاترە دانەخراوەتەوە دەچینە دەرە. کەژان تاریک، گەشکشار کش و مات. لاقی چەپم خوێنی لە دەچۆڕێت. بەڵام دەژین، دەژین و

خەشمان نازانین بۆ کوێ. منانەکان خەمی ئاوەیانێ، میوانەکان بە دەم پێ خۆنەکانی لاقما، شوێنپێکانمان بدەزنەوە. بەرلین ٢٥. ٧. ٢٠٢٠

چوار چرپە شیعر … کاوە عوسمان عومەر

(١)
بیرەوەری
ساتەکان مرواری…
ژاو، دەنک لە دوای دەنکی..
خەم ، ئەیانهێنەتەوە،
تەنها ووشەیەکیش نیە،،
لەو کاتەی فرمێسکەکان ..
بە ژەی گیتاری ،،
بروسکەکانا دێنە خوار..
مانگ فلووتژەنکی کارامەیە،،،
باکی بە ئاوێنەی…
درزبردووی عیشقیش نیە،،
ەوخاری پیاوێک لە لم و،،
ژنە لەسرابی..
تیا قەتیس نامابە.

(٢)
وانەی پەرەسلکەیەک
بە چاوی مەل،،
لە بەرزترین ئاسۆوە..
زەمین ببینی،،
بە دانایی پەپولەیەک،،
هەبەزە کەی،،
بەسەر گرفتی دەکەکانا ،،
بە هەمنی سنەوبەریش…

شەوی سەفەر،،
لە ژێر پرچی سپی..
ئاوریشمی مانگا،،
بەڕێ بکەی،،
لە شەپۆلی زەریاشەوە،،
چاڕ لە خەشی سرکبووون ببینی،،
دەبە وانەش،،
لە بەدەنگی پەنووس وەرگری،،
لە بەرامبەر شەڕانگێزی ووشە و،،
ئاشووبی ژاوەژاو،،
وەک قەڵەم ڕەشکەش،،
دانابی،،
لە تەنیایی باخکی ..
ووشکو زەیشا بە،،
بە دەنگی زوڵاڵی خەی بقیەنە،،
ئەبەت وەک گەڵا ش..
میهرەبان بی،،
گەر جەستەی ئەرخەوانیشی،،
لە چنگی تەزیوی پایزا،،
ووردو خاش بە،،
وەک بارانیش ...
خەبەخش بی،،
بە هەر دەڕپەک..
لە جەستەی وەریوی خەی...
شکەفێیەک ،،
سەردەردەنە.

(٣)
شار
چاوەکان
هەر بە کاتژمێرەکەوە ماون، فرمێسکە،،
لە تەز و خەڵا مرد،،
کەچەرک تەنها بوە جانتا،،
شاریش..
لەفەکەیەکا بارکرایە،،
وەاتە لە شەختەو تەم.

(٤)
بەزەیی بارین
باران
بیری ناچی،،
لە هەنسکی پەنجەرەیەک،،
گوێدەادەرە،،
تا سپێدە،،
هاوڕێیەتی ئە کا،.
بە جۆلانەی باو نمە ،،
ئێیلاوینە.

وێنەکە کارەکی هونەری فۆتۆگرافەر /
(Johannes Plenio (Jplenio
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە.

ئەرسەلان چۆلەبی سیانەی شین باو دەکاتەوە

بەکورتی لەبارەی هەر یەك لە بەرهەمەکانییەوە:

١. شین (نەقڵەت):
ئەو نەقڵەتە لە نەزدە بەش پەک هاتووە و ژمارەبەندییەکان پەشنیاری نووسەری کتێبەکەیە و خوێنەر لە هەر جێگایەک حەزی کرد دەتوانە دەست بکات بە خوێندنەوەی، چ لە کۆتاییەوە بە بە سەرەتا، یا لە ناوەندەوە دەست بکا بە خوێندنەوەی، هیچ فەرقێکی نییە.
ئەم نەڤڤەتە شەوازێکی جیاوازی گرتۆتە بەر بە هونەری گێڕانەوەکەی، کە دەشێت لادان بێت لە فۆرم و گێڕانەوەی ڕەمان و چیڕۆکی کوردی. زیاتر خۆی هونەری گێڕانەوەیەك دەدات کە لە هونەری گێڕانەوەی چیڕۆك و ڕەمانی کوردیدا نامێنە.

٢. شینەپۆ (شیعری نوێ) یەک شیعری درێژ

٣. شینهەڵات

سیانەی شین سێ کتێبی سەربەخۆ و لە هەمان کاتدا تەواوکەری یەکن و لە پەیوەندی لەگەڵ یەکدی دان. واتە سەر بە فەزا و دەلالەتی شیعرییەتی یەکترین و یەکدی تەواو دەکەن.
شین هەڵات بە فەرمی"نەقڵەتە-شیعر" وەک درێژەی نەقڵەتی شین لە ساڵی ٢٠٢١ دا چاپ و بڵاو دەبێتەوە.
ئەوەی وەک سەرنج دەمێنێتەوە، ئەرسەلان چەڵەبی ماوەی چەند ساڵێکە لە وڵاتی دانیمارك نیشتەجێیە و هەر لەو ماوەیەی ئابردووشدا چەند شیعرێکی بە زمانی ئینگلیزی وفەڕەنسی بڵاوبێتەوە. ئەوە جگە لەوەی فایلێکی تایبەتی لە یەکێک لە بڵاوکراوەکانی دانیمارکی، بە زمانی دانیمارکی بڵاوکردۆتەوە. بەمزووانەیش کۆمەڵێ شیعرێکی بە زمانی فارسیی لە باشترین دەزگەکان بڵاودەبێتەوە.
...
ئێم بڕەهەمانە لە چاپ و بڵاوکراوەکانی (کولتوور)ن و بەمنزیکانە بلاودەبنەوە.

دیوانی شیعری یووسف مەنتک بە کرمانجی ڕێنووسی لاتینی لە کوردستانی باکورو تورکیا چاپ وبڵاوکرایەوە

دیوانە شیعرییەکە کۆمەڵێک شیعر لە خۆ دەگرێت، لەنێوان ساڵەکانی ٢٠١٤ تا ٢٠٢٠ نووسراون، بابەتی شیعرەکان: دڵداری، غوربەتی نیشتمان وژیانی کۆچبەران وپەنابەران، سیاسی، ساتیر.
کەی کتێبەکە: کۆمەڵێک شعر، پێشکی لایەن د. سەباح کەریم نووسراوە، لەکۆتایی دیوانەکەدا فەرهەنگی زاراوەکان و کورتەیەک لەژیاننامەی شاعیر لە خۆدەگرێت.
دیوانەکە (74) لاپەڕەیە، بە قەبارەی (13,5 X 21 cm) , 2020
.ISBN-978-605-7920-87-4

دەزگای چاپ وبڵاوکردنەوەی سیتاق – وان- تورکیا
سەرپەرشتیار قەهار باتێیی
ئەم کەمە شیعرە لە لایەن نووسەرو وەرگێڕی بەتوانای باکوری کوردستان بەڕێز موحسین ئەزدەمیر لە شەوزاری سەرانی کراوە بە کرمانجی، بەڕێکەوتنی وەرگێڕو خاوەنی دەزگەی سیتاق، بە ئاگاداری نووسەر دیوانەکە چاپکراوە.
موحسین ئەزدەمیر کاری وەرگێرانی بە بەرهەمی چەندین نووسەری دیارو ناسراو کردووە، وەک: سادقی هیدایەت، فروغی فروغ زاد، شەرکە بەکەس، نەوشەروان مستەفا ئەمین، سوهراپ سوپهەری، هەژار موکریانی، عەلی محمد ئەفغانی، جەمال نەبەز، هەروەها زۆر نووسەری ترو چەندین وتارو لێکۆڵینەوەی وەرگێراوە.
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی سیتاق لە ساڵی ٢٠١٣ دامەزراوە، خاوەن و بەڕێوەبەری بەڕێز: قەهار باتێیی، پەرتووکی کوردی چاپ دەکەن وەک بابەتەکانی: فەرهەنگی کوردی، پەروەردەیی، لێکۆڵینەوە لەسەر کوردو ئەدەبیاتی کوردی، تا ئێستا بەسەدان کتێبیان چاپکردووە،هەروەها چەندین کتێبیان بە سەرانی چاپکردووە، لەم ساڵەدا نزیکەی ٣٠ کتێبیان بە زمانی تورکی چاپ وبڵاوکردۆتەوە.
دیوانی ئەوارانی ڕاین و چاپکراوەکانی لەم شوێنانە و هەروەها لە دەیان ماڵپەڕەکانی کتێب فرۆشی ئینتەرنێت بە ئینلاین دەست دەکەوێت:

1) Emek Dağıtım (Emek Kitap) Tirkîyeyê)
2) Pirtûka Kurdî
1) Kitap Yurdu
2) Kitega
3) İdefixs
4) D&R
5) BKM Kitap
6) N11.com
7) Bijarefîx
8) Pirtuk Kitap

بە بەدەستخستنی دیوان لە ئینتەرنێت ناوی دیوان:
Evaren Rayine Sitav
بنووسن لەم ماڵپەڕانەو چەندین ماڵپەڕی تری کتێب فرۆشی تر :
(,kitapkola, kidega, kitabsihirbazi, ucuzkitapal,kitabinabak)

د. سەباح کەریم پێشکی بە نووسیونەم جێڕ باس لە شیعرەکانی

مەنتک دەکات:
یەکێک لە ئەرکە جوانەکانی شیعر ئەوەیە هەڵگری خەمی ئینسانەکانە، شیعر دەتوانێت گوزارشت لە بوون و ژیانی مرۆڤ بکات، بەڵام ژانرێکە مامەڵەکردن لەگەڵیدا قورسە. نووسینی شیعر بە بۆای من پێویستی بە ئەزموونێک وەکوو شاعیربوون. وەستایی لە شیعردا پێویستییە، بەیەکاتێک دەمانەوێ شیعر بخوێنینەوە، دەبێت شیعرەکە خۆی داوامان لە بکات، تەنانەت شیعر توانای هەیە وا لە خوێنەر بکات نەتوانێت دەستی لە هەڵگرێت.
زمانی نووسینی ئەم شیعرانە، زمانێکی سادە و بە گرۆگەڵ، خوێنەر هیلاک ناکەن، ئەمەش مانای ئەوە نییە زمانی شیعرەکە سادەیە، بەڵکوو مانای ئەوەیە مامەڵەی لەگەڵ شتە سادەکانی ناو ژیان کراوە. ئەوەندەی ئاگاداری ڕەوتی شیعر بین، مامەڵەکردن لەگەڵ زمانی شیعر لە دەیەی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، مامەڵەکردنێک بووە بە قورسکردنی زمان. بە بە سیمبولکردنی زمانی شیعر، بەمەش شاعیر زمانی تێکدەشکاند. بەڵام ئەم شیعرانە زمان سادە دەکەنەوە. مرۆڤ کە ئەم شیعرانە دەخوێنێتەوە هەست بە جۆرێک لە هەوری دەکات. خوێنەر ئارام دەکەنەوە و ماندووی ناکەن بە ئەوەی بیرکردنەوەی بگوشێت بە لێکدانەوەی ڕەمزەکانی ناو زمان.
لەناو شیعرەکان چیرۆکی دەیان شت دەخوێنیتەوە، شیعر وەهایە داستانی شکستی خۆشەویستی، داستانی تێکشکانی نشتیمان، وێرانبوونی تاکی کورد. هەموو ئەمانە بە وردی کاری لەبارەوە کراوە. ئەوەی زۆری جێگەی دەخەشێیە شیعرەکان لە ڕێگەی باسکردنی چیرۆکەکانی تاکی کوردەوە بە چیرۆکی مرۆڤایەتی دەچن. واتە شیعر بووەتە شیعری هەموو مرۆڤایەتی. ئەم شیعرانە خوێنەر ئاشنا دەکەن، بە خەمی پەنابەرێک، بە خەمی تاکێکی ئاوارە بوو. بەیەکاتێک ئەم شیعرانە دەخوێنینەوە دەزانین شاعیر پێشینەیەکی مەعریفی هەیە، دەزانین شاعیر چرکە بە چرکە ئاگاداری مەژوو و خەمەکانی میللەتەکەیەتی. وشەکانی هەندە ڕەوانن توانیویەتی مەژووی مرۆڤایەتی لەو ڕستەیەدا کە بکاتەوە:
کە مرۆڤ لە ئێشکەوت
چاوی بە تیشکی خۆر کەوت
بە دوایدا هاتخوارەوە
ئازادیی بینی.
کەواتە خەمی مرۆڤ گەیانە بە دوای ئازادی، نێک بە دوای دەستکەوت و ماڵ. بە شیوەیەک گوزارشتی لە ئازادی کردووە، مرۆڤ ئازادی خۆش دەوێت. تەنانەت خەمی شاعیر خەمێکە گەیانە بە دوای تیشکەکانی ئازادی. بەیەکاتێک شیعرێک بە کلاودیا ڕەت دەنووسێت، دەگەڕێتەوە بە ناو مەژوو بە ئەوەی گەرانێک بکات، ئاخۆ نموونەی ژنێکی وەهامان

هەیە، یان نا:
کلاودیا ماندوو نابێ
ناترسێ
کلاودیا تکایە
ئەو هەموو
مرۆڤبوونێت لە کوێ هێناوە!
ئەوەی جەوهەری مرۆڤ پێکدەهێنێت بریتییە لە مرۆڤبوون، ئەگەر نا چی وا لە کەسێکی وەکوو کلاودیا دەکات خەمی پەنابەر و کوردانی هەبێت؟ زمانی پەیڤینی شاعیر زمانێک نییە وەکوو گوتم بە هەمز قسە بکات، بەڵکوو زمانێکە تێیدا هەگبەزی گەنمانەوەی تێدایە. ئەمەش سەلمێنەری ئەو ئاستییە، کە شاعیر سنووری نێوان ژانرەکانی کاکردەتەوە. بە ئەوەی جیهانبینی و فەرمەکی تایبەت بە شیعرەکانی دروست بکات، هاتووە پەنا بە هێنانەوەی چەندین چیرۆک لەناو مۆزووی مرۆڤایەتی و مۆزووی کورد دەهێنێت بە ئەوەی خەمەکانی ئیستای پێ دەربڕێت. تێکەڵکردنی زەمەنەکانی ئابردوو و ئێستا، گەمەکردنەکە بە ئەوەی ئێستا قورستر و خەماویتر نیشان بدات. بە خوێندنەوەی ئەم دیوانە تێدەگەین نووسینی شیعرەکان و ژیان لەگەڵ شیعرەکان خەی دەبێتە پرسیارێکی شیعری، وامان لە دەکات بکەوینە ناو فەزایەکی شیعرییەوە، تێنانێت داوامان لی دەکات شیعریانە بژین. بەڵام لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە ئازارێک لەناو ئەم شیعرانەدا هەیە، خوێنەر بە خوێندنەوەی شیعرەکان هەستی پی دەکات. بە شێوەیەک ئازارەکان مەزرێندراون، خوێنەر تێیدا بژی نەک لەگەڵیدا بژی. لە هەموو شیعرەکان هەست بە کەشفکردنی شتێک دەکەین. واتە هیچ دەقێک لەو دەقانە نییە، کە ئازارەکمان تێدا نەچێنن. بەیە شیعر دەبێت گەردوونی و مرۆڤی بێت، شیعر لە دەرەوەی مرۆڤ مانای نییە.

ڕاگەیاندنی تەی پاراستنی تەندروستی گشتی

ئەمە وەک کەمپەینێک لە پزیشک و کارمەندی تەندروستی و تەندروستکار وچالاکەوان لەسەر گوێ نەدانی حکومەتی هەرێم بە دەخی مەترسی تەندروستی لە کوردستان و تاپانکردنی کەرتی حکومی تەندروستی

لایەن کۆمپانیا حزبی و سەرمایەدارەکانەوە ئەم تەنگەمان پێک هێناوە. لە بەرئەوەی پەیمان وایە کە تەنیا ڕاگاچارەی بە فریاکەوتنی تەندروستی گشتی هاوڵاتیانی کوردستان یەکگرتوبوونی کارمەندانی تەندروستی خەیانن بە پشتیوانی خەڵکی هێژار و کۆم دەرامەتی کوردستان.
ئەم کارنامەی خەمان بەم شێوەیە ڕادەگەیەنین؛

1. تەندروستی گشتی مافی هەموو هاوڵاتیانە کە بە خۆڕایی و لە بودجەی گشتی کوردستان دەبە دابین بکرێ.
2. دژی فرۆشتن و بە تاڵانکردنی کەرتی تەندروستی حکومی دەبینەوە بە کۆمپانیا حزبی و سەرمایەدارەکان و خوازیاری ماندووبیان و دابینکردنی پێداویستی موچەی کارمەندان و خەبەخشکان وکەرەستەی پزیشکی نەخۆشخانە گشتیەکانین..چیترەگا نەدرێت کەرتی تایبەت لەسەر حسابی کەرتی گشتی بازرگانی بە تەندروستیمان بکات.
3. داواکارین بودجەی کەرتی تەندروستی لە ئێستادا ١٥٪ دا کەمتر نەبێت، بە تایبەت لەم کاتی پەتای کۆرنا ڤایرەسدا(کۆڤی١٩)، تاکو پێویستیەکانی پاراستنی تەندروستی و موچەی تەواوی کارمەندان دابین بکرێ.
4. پێویستە ئیدارەی نوێ بە ئەم نەخۆشخانە گشتیانە دابنرێ کە بریتی بێت لە بەردی کارمەندانی تەندروستی و هەموو پێستەکانی بەڕێوەبەر و بەڕێوەبەری گشتی و وەزارەتی تەندروستی بە هەڵبژاردن بێت.
5. ئەم بانگەوازی هەموو پزیشک و کارمەندی تەندروستی دەکەین کە ئەم بەردانە پێک بێنن لە ناوەندەکانیاندا تا پێکەوە گفتوگۆ و ڕاوێژ و کاری هاوبەش ئەنجام بدەین. هەموو بەردەکان لە تەڵەکی سەرتاسەری کوردستاندا یەکگرتوو بن و سوود لە تەڵە کەمایەتیەکان وەرگرن بە ئەم مەبەستە.
6. مانگرتن مافی هەموو تەندروستکارانە دژی نەبونی موچە و لە پێناو مافەکانیاندا و هەوە بەدەر لەناو ناوەندەکانی تەندروستی خۆی بکرێت و داوا لە هاوڵاووتیان بکرێت لەو کاتانە دا پشیوان و پشتگیری ئەم جۆرە ناڕەزایانەبن.
7. لە ناوەندەکانی تەندروستیدا دەست دەبین بە کاری هەڵوەزی و پشتیوانی کردنی کارمەندانی تەندروستی لەیەکتر، بەنمونە سندوقی هەڵوەزی یا دابینکردنی پشکنینی بە خۆڕایی و هەر شێوازێکی تری گونجاو بە کۆمەکی تەندروستی گشتی هاوڵاتیان.
8. بانگەوازی خەڵکی کوردستان دەکەین بە ڕوبەڕوبونەوەی مەترسی

دەخی تەندروستی و سیاسەتی تاکانکردنی کەرتی گشتی فشار بخەنە سەر حکومەتی هەرێم بۆ دابینکردنی پێویستیەکانی تەندروستی خەڵک. هاوکات بانگەوازی نێوندەوەتیەکان و یەکخراوی جیهانی تەندروستی دەکەین بۆ هاوکاریکردنمان و فشار خستنە سەر حکومەتی هەرێم بۆ وەڵامدانەوەی دەست بەجێ بۆم خواستانەمان.
تەڵەی پاراستنی تەندروستی گشتی ١٥ ئابی ٢٠٢٠

سوپاس لە نێوان قوڵەی قەڵا و کامەرادا... خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی زریبای ئیرانی ... عەلی مستەفا

دەریچە:
زریبای ئیرانی کتێبێکی ترۆپکە لە وێژەگێڕانی شەفیقی حاجی خدر، ئەو دەمکە دەنووسێت و وەردەگێڕێت، لە نێو وێرگێڕانکانیشیدا هەندێک جار دەست بۆ کتێبکانی قادر عەبدوڵا دەبا و وەریاندەگێڕێت. قادر عەبدوڵا بە هەڵانەدی دەنووسێت و بۆ ڕۆژنامەگەرز فارسە. لە نێو نووسینەکانی ئەم ڕۆژنامەنووسەدا هەموو کات سەرنجت دەکەوێتە سەر کێشتور و فەرهەنگی جوداکانی ئیران، تەنانەت جوگرافیا و داب و نەریتی کەنی ئیرانیشت بەرچاو دەکەوێت. ئیتر ئەو شانازییە هەر ئەدیب و نووسەرێک بتوانێت بار و تەواوی دیمەنەکانی نیشتمان و میللەتەکەی بگوازێتەوە نێو کێشتور و نەریتە جوداکانی دونیا و لە ڕۆژگەی کتێبکانییەوە ئاشنایەتی بخاتە نێو گەلی خەی و گەلانی تر.
وەرگێڕ زمان پاراوانە ئاشنایەتی لە نێوان خوێندەواری کورد و ڕۆمانکان دروست دەکات، گومان هەڵناگرێت کورد و فارس سەر بە یەک کەڵەپووری زمانی ڕۆژهەڵاتی ناوینن، بەڵام خە دوو زمان و دوو نژادی جیاوازن، خاوەنی داب و فەرهەنگی سەربەخشن، لە نێو ئەم کە جیاوازییانەشدا زەر شت هەیە گەلانی ئەم ناوچەیە هاوبەش دەکات،

ئەمش ووەکی ئاسایی چونکە زۆر ئاهەنگ و هەماهەنگی هەیە، کە دەبێتە هۆی دروستبوونی ئەم هاوبەشییانە. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا زۆر شت هەن کە نایان زانین، لەوانەیە پێویست نەبێت کە بیزانین، بەڵام ووداویش هەیە لە ژیانی سەربووردەکان و گەنجانەوکانەوە دەبێتە داکۆتایەکی ئەم زەمینەیەی کە ئەمەی ڕۆژهەڵاتی لێدێژین و تیایدا چڕمسەری دەکشین. ووداو و گەنجانەوکانی نێو ئەم ژمانەی ئێگەر بە گەلانی ڕۆژئاوا وەک ئاشنایەتییەک گرنگ بێت، بە ئەمەی گەلانی ڕۆژهەڵاتی تەنانەت خودی نێوەی فارس پتر لە ئاشنایەتی گرنگە، چونکە ئەم ژمانە لا کردنەوەی کەمێک باسی گرنگە لە مێژووی ژیانی گەلانی ئێران، ئەم ژمانە لە پێنج کتێبناو کە کراوەتەوە و هەر کتێبە و باس لە سەردەمێکی دیاری کراو دەکات، هەموو ئەم گەنجانەوانە لە ژیان و سەردەمی چالاکییەکانی گەنجێک بەرجەستە کراون، واتە لە ژیگەی ئەم کارەکتەرەوە تەواوی هەژموون و باسکان گە دەکرێن. ئەوەی من گرنگەکەم لەم ڕەمانە لێیبدوەم، ئەو گۆشە هەستیارەیە کە سوڵتانی کوژەمامی ئەکرەم جون، یان کوڕی ئەو ژنەی کە ئامەزای هەشەنگی یەک باسکە، کە دواجار بە هەشەنگی باسک ئاسن لە ئەمریکا دەرکەوتەوە، لە ژیگەی ئەو کوێژگەیەی لە قوڵای قوژبنەکانی ماڵباتەکەیەوە، لە ژیگەی دووربینەکەیەوە تەماشای دنیای دەرەوەی دەکرد، باسی کە نیگاکانی ئەمانە بکەم، دەمەوێ هەستەوەری ئەمانە لە نیگای چاوەکانی سوڵتانەوە ببینم و قەناغەکانی بە کەنگەشەی شیکارییەوە سواخ بدەم.
ئەم وەرگەڕانە بە زمان و وشەی کوردی دەوەستێندە و بەشەکی گرنگی لە پاراستنی فەرهەنگی کوردی، چونکە وەرگێڕ لەگەڵ کاری وەرگێڕانەکەیدا، پەراوێزی خستۆتە نێو کارەکەیەوە، بە هەر وشەیەکی کوردی ووتکردنەوەی داوە. لە پاڵ ئەمشدا ئەم کتێبە دەبوایە کاری وردتری لە بارەی خاڵبەندی و هەڵچنییەوە بە بکرایە، چونکە لە کاتی خوێندنەوەدا بەسەر کاری لەنگدا دەهاتی و پیچەک لە خوێندنەوەدا هەست بە لەنگی دەکەیت، بەڵام نەبۆتە هەی لە دەستدانی پەیامی ڕاستەقینە.

کتێبی یەکەم
سوڵتان و قوڵای قەڵا:

ئەم قەناغە؛ لە کتێبەکەدا بە سەردەمی ئەفسانە ناوی هاتووە، بەڵام خۆ دەکرێت سەردەم و ئاهەنگەکی زۆرنیش بووبێت لە ژیان و ئەزموونی سوڵتاندا. ئەم دیاردەیە لە نێو گەلانی دونیا بە تایبەتی گەلانی ڕۆژهەڵات تا درەنگانێک باوبوو، دەبوایە بچکە خانەدانەکان هەر لە

ستونی پیرەزی خەیان بەننەوە و لە هەسا و نەزمی ماف گەورە دەرنەچن، ئیتر ئەوە پیرەزیەک بووە بەر ماف گەورە و شکەدارکان بەاوە. ئەم دیاردەیە لە هەژئاوا هەر لە سەدەکانی ناوەراست و سەرهەدانی شەشی هەنیسانسەوە، دوای لا کردنەوەی دەسەاتی کەنیسە و گەل پەتی شکا و ئیتر بەملاوە کەس بەسەر کەسەوە خاوەن شکە نەبوو، هەموو لایەک دەبوایە هەوە بدات و تەبکەشت. بەام گەلانی هەژهەات بەشەوەیەکی بەرچاو لە کەتایی نیوەی یەکەم یاخود تەپەر بوونی سە چارەگی سەدەی بیستەم بەسەر ئەم داکەوتیەدا تەپەین و پەتەاکی ئەم کەلتوورە بریندار کرا.
بە مرەف زەر گرنگە، لە هەر سەردەم و قەناغەکی ژیان بتوانەت سوود لە سەردەمەکە و مەژووی سەردەمەکە ببینەت، تەنانەت ئەزموونکردنی دیاردەکانی ژیان لە هەر تافەک دابەت پەویستیەکی هادە نەویستە، چونکە مەرەف لەم کەنگەشانەوە سەر دەردەکات و ئاشنایەتی بە چواردەوری خەیدا درووست دەکات. سوەتان کوەی پیاوەکی بەدەنگ و بەزمانە و سەر بە ماەباتی قەایە، دایکیشی ژنەکی شەلەیە، کچی وەرزەرەکی گوندەکانی بنارە، دایکی لەگەە ئەوەی شەلە بوو بەام جوان و شیک بووە و زمانی باشی لە دەم دابووە، واتە قسە زان و لەنەبەای بووە، هەر ئەو سەرپەرشتی سوەتان و کارەکانی کردووە. ماەبات هیچ کات نەیانویستووە سوەتان تەکەی مندااەانی گەرەک بەت و ئاشنایەتی لەگەە دەوروبەر درووستبکات، ئەمەش کاریگەری ناخەش و نامە بەسەر هەست و نەوای سوەتانی منداە دروست دەکات، سوەتان بە ئەوەی ئەم بەشایینە دەروونییە پە بکاتەوە، هەژانە بەسەر قولەی قەا هەدەگەەت و دیەوەت لە هەگەی دووربینەکیەوە تەماشای سروەست بکات و بزانەت لەم جیهانەدا چی هەیە و چی دەگوزەرەت، بەردەوام سەیری کەگەی زافەرانی ماەباتی کەشک دەکات، کە باوکی رەژانە سەرپەرشتی دەکرد و دواجار دایکی سوەتانیشی هەر لەو کەگانە کردە هاوژینی خەی. ئەم دووربینە دەبەتە خووپەوەگرتنەکی هەژانە و بەردەوام لە هەگەی دووربینی قولەکەوە جیهانی دوور و نزیک، ئەوەندی بەی دەکرد دەپشکنی. ئەمەش بارەکی ئاسایی نابەت هەر دەبەت بە شەویەک لە شەوەکان کاریگەری بخاتە سەر هەست و بیرکردنەوەکانی سوەتانی منداە، چونکە ئەم دیمەن و جەنجالییەی جیهان لەگەە هەکشانی تەمەنی سوەتان گەورەتر و فراژووتر دەبن، دواجار
کەنترەل کردنی ئاسان نابەت، ئەمەش یاسای ژیانی هەر تاکەکە کاتەک ئازادی و خواستی لەزەوت بکرەت.

(چیەکەکە دەگەەمەوە، چیەکەکەی سوەتان، فیلم دەرهەنەرەکی

ئەرانی. چەکەکەش لە قەڵایەک دەستپەدەکا، قەڵایەک، کە لەتافی منداڵی تەیدا ژیاوە) ل٢٦ ئیتر سوتان لە هەژموونی کەن و سانسەرکردن دەربازی دەبێت و دواجار دەبێتە ناوکی پشنگدار بە ئاسمانی سینەما و فیلمەوە، هەبەتە دووربینی قەلا دەبێتە ڕەخشکەرەکی جوان و دنیا بینییەکی تەواو بە ئاوەی ئەم جیهانەی تەیدا دەژیت، کە قەڵای ماڵبات و گەورەکانی ڕەحانییە جبهەیت.
قەڵا تەنها جن و پاراستنی داب و نەریتی وەک ئامەژگاری پشکەش بە سوتان و دەوروبەر دەکرد، ژیانی قەڵا پێویست بوون بوو بە هەکارانەی لە گەورەکانیان بیان دەردەچوو، هەموشیان پیاوانی ئاینی و پێویست بوون بە کار هەحانییەکانیان. دەبایە هەر تاکەکی ئەم ماڵباتە خاوەنی جنەکی تایبەت بەخەی بایە، بە ئاوەی شوونی ماڵبات وەران و بزر نەبێت. بەڵام تا ژیان وەگەڕتر و ئاشنایەتی زیاتر بێتە ناوەوە، دەستە و نەوەی نوە چیتر بەم ئاوازەوە بەردەوام بەدەوری قەڵا و جنەکە و پیاوانی ئاینی ناخولێنەوە، بەڵکو ژیان لە ئاهەنگەکەوە بە ئاهەنگەکی تر و لە بارەکەوە بە بارەکی تر وەرچەرخان بەخەیەوە دەبینێت، تەمەنی سوتان هەدەکشێت، ئیتر جینەکانی ناویشی هەستی گەرمی دەدەنە، ئاخر تا ئەرە سوتان ئاشنایەتی لەگەڵ جەستەی خەشیدا نییە، ئەمەش پووکاندنەوەی هەستە خەشکانی مرۆڤ لە گەیشتندا.
ئەوکاتەی سوتان جەستەی دەخشێت لە لەش و مەمکی کچەکی ناسیاوی ئامەزاکەی هەست بە جیهانەکی تر دەکات، ئەمەش بە سوتان کەشف بوونی دەخەکی تر، یاخود هەستکردنە بەوەی هەژەک دەبێت لەم قەڵایە بەدەر کەوێت. دوای ئاوەی کاغەزی بنەشتکان کە دەکاتەوە و دەکەوێتە سەر خەیاڵی ئاوەی کامەراکە لە کەمپانیای بنەشت فرەشتن بباتەوە، پێنج هەزار کاغەزەکە مسۆگەر دەکات و کامەراکە وەردەگرێت، ئیتر چی لەم کامەرایە بکات، خە نابێت هەر لە نەو قەڵا بمێنێتەوە و وێنەی جیهانی نائاشنای نەگرێت، دەبێت لەم قەپەنگە گەورەی قەڵا بەدەرکەوێت، یەکەم وێنە و چەندیتریش بە تاقیکردنەوەی کامەراکە وێنەی باپیرەی بوو لە کاتی نانخواردندا، کاتێک تەواو دەبێت ئاویتر دەداتە جنەکەی خەی کە لەبەرامبەری دانیشتووە.
سەرچەی و ئینگلیزی زانییەکەی ئەکرەم جون هاوکارەکی تری سوتان بوون بە ئاوەی ئەم سەدەفە کەنە پەرپووت بکەن و ئەفسانەی قەڵا تێکبشکێنن. خە گەر وانەبا نە ئەکرەم جون دەگەیشتە ئەمریکا و نە سوتانیش دەبووە فیلمسازێکی گەورەی ئەران و سی. ئێن. ئێن و بی. بی. سی نەیاندناسی، دەبوایە ئاو لە قاوغی ئەفسانەدا چارشو لەسەر بایە و ئاویش شازادەیەکی چکۆە دەبوو بە کاری قەڵا، بەڵام جنەکەی دووربین لە قولەی قەڵا ئەم کاتانەی تێکشکاندن. (ئاو

کرێکارانە لەگەڵ گەردەی بیابانی، زوو لەخەو هەڵدەستان و لە ماڵەکانی خۆیان بە سەر ئیشوکاریان دەچوون، منداڵەکانیشیان تەواوی ڕۆژەکە هەر لە کوچە و کۆڵانەکان بوون، ئەمە و لە کاتێکدا ژنەکانیش لە خانووە بە قوڕەکان بە کاروباری ماڵەوەیان خەریک بوون. دیوارە بەرزەکانی قەڵاکە کتومت، سنورێک بوو لە نێوان ئەو منداڵانە و منداڵ، هیچ پەیوەندییەک لە نێوانی یەکدیدا لە ئارادا نەبوو، من هەر تەنیا لەسەر قوڵەکە و بە دووربین ئەوانم دەبینی، لەویوە سەیری جیهانی دەرەوەی قەڵاکەم دەکرد) لە ٣٠ ئەم هەستە لای سوڵتان شێتکی نهێنییە لەگەڵ ویست و مەبەست، چونکە ناکرێت زەوق و جوانی منداڵ و تافەکانی تری تەمەنیش بخرێنە ژێر فشاری داب و نەریتەوە، چونکە دواجار ئەم کردەیە ئاکام و دەرەنجامی لەدەکەوێتەوە، ئەویە سوڵتان دەبێتە سینەماکار و نێک هەر قەڵا بێکو نیشتمانی زەد و ئازیزانیشی جەدەهێت.

کتێبی دووەم
سوڵتان و ستەدیە:

لە بەراییدا باسی دووربینی قوڵەی قەڵامان کرد، ئەو دووربینەی سوڵتانی گەیاندە تێگەیشتن و بینینێکیتر، سوڵتانی لە تیلاوەتی جنێکە و پاشخانە کۆنەکان دەرباز کرد و گەیاندیە قوڵەی کەشک و تۆلاری شابانوو و دواجاریش مەلا جامانە ڕەشەکان. جیهانی ستەدیەی سوڵتان لە کامەراکەیەوە کەوتە گەشە، ئەو کاتانەی قەپەنگی قەڵا لە بار دەکات و لەسەر گازەرای پشت جەدەهێت، ئەو کاتانەی ڕوو دەکاتە کۆشان و شەقامەکانی شار ئاشنایەتی دروست دەکات لەگەڵ هەموو ئەو ئازەوانەی بە نهێنی و بە خەفە کراوی مابوونەوە، باڵەای کچ و بینینی ژنی ڕووت لەدەم سەرشۆرک و حەوزی ئاوەوە، هەستی دەکەوێتە سەر ئەوەی کە ئەگەر کامەراکەی پێبایە ئەم شتە نامەیەی دەخستە نێو کامەراکەیەوە. تەنانەت وێنە گرتنی ژنی هەشەنگ لە ژێر چارشۆوێکی ڕەش و ژوورێکی تاریکدا، تەنانەت هەستکردن بە کەمەرێک دیمەن، ئاهەنگی حەز و ئارەزووی دەگایاندە ئاستێکی نەرانە. دواتر کردنەوەی سینەما لەلایەن کابرای ئەرمەنی و چوونی سوڵتان بە ئەوە، خولیای گەورە و ئاسمانی فراوانتری دەبینی، زەری حەز دەکرد وێنەی لەیلا، ژنی مەلای مزگەوتە بچرکەنە و بیختە ئەزموونی کارکانییەوە، ئاخر ئەو لەیلای خەشویست بوو و دوا جاریش جووتێک قاپقاپەی زەردی بە دەستکانی خەی بە دروست کردن و لەبەر پێیکانی دانان.
ناتاشای کریستیان و هاوڕێی ئەکرەم جون کاریگەری زەری خستە سەر هەش و دەروونی سوڵتان، چونکە ناتاشا بەسەرنجەوە دەردەکەوت و

ژنەکەی تا پشت جەکانی دەهات، ئانە سپی و تەنکانی دەردەخستن، دواجار کە ناتاشا دەبێتە ئەکتەری سینەمایی و مەمکەکانی جوان دەردەکەوتن و لە کۆشکی شاهانەش لای شا و شابانوو بانگهێشت کرا، بووە هەکارەکی تەواو تا سوێتان لێم شارە تەسکە و لێم قاوغە تاریکە دەرکەوێت و، بکەوێتە دوای خولیا جوان و گۆشکانی، هەرنا بتوانێت ناتاشا لەوە لە کێی سینەمایی ببینێتەوە و هیچنا هەر تەنها جارێک باوەشی پێدا بکات و ماچی بکات. سوێتان بە گەیشتن بەمانە، قەناغەکانی خوێندن تەدەپڕەنێت و لە زنکە وەردەگیرێت، لە بەشی سینەما، ئەمە سەرتای دەربازبوونیەتی لە خەوی تاریکی و گەیشتنە بەو ئامانجەی لە منالییەوە هەر لە هێگەی دووربینی قولەی قەڵا و کامەراکێیەوە خەونی پێوە دەبینی.
زانکە بە سوێتان کردنەوەی دەرگایەک بوو بە زەر شت، تەنانێت بە کۆشکانیش، سوێتان لە هێگەی کاری سینەمایی و کامەرامانییەوە هووبەهووی کۆشەی گەورە و لە پێگەی گەورە بووەوە، ئەمەش سوێتانی گەیاندە جیهانێکی تری تەماشا، چونکە لە دوای سینەماکاری گەورەی ئێران، یاخود فیلم سازی گەورەی ئێران (ئیبراهیم بووستان) سوێتان دەبێتە دیارترین فیلمساز و ناوێکی دڕوشاوە، چونکە ئەو چەند کارێکی جوانی فیلمی ساز کردبوو، دواتر لە کشک و تەواوی نیشتمان بینرا و دەنگی دایەوە، ئەمە سەرتای کشمەکەش و هووبەهووبوونەوەی چەی جیهانی سینەمایە، چونکە تا خواست زەرتر بێت ئاهەنگی کارکردن و بواردنی دیمەنەکان وەزوحمەتتر دەکەون، تەنانێت تەنیایێش تەنگی پێهەچنیبوو، چونکە جیهانی ژن دەبێتە ژوانێکی ئارام بە پیاو کاتێک ئارەزوو دەگاتە لووتکەی بیرکردنەوە لە ژن، دوای ئەم بیرکردنەوەیە بە باس و شتێکی تر بار وەردەگرێت. (هەینە زەر هەستم بە تەنیایی کرد، ئاخر بە تەنیا لە هەدەکەم دەژیام و هەشتا هیچ ژنەکیش نەهاتبووە نەو ژیانم. هەرچەندە لە ستەدیۆکەی ئەو هەمیشە دەوروبەرم پڕ کێژ بوون، بەڵام خە هەر تەنیا لە چاوی کامەراوە سەیرم دەکردن و پێیانەوە سەرسام بووم) لە٢٤٧ هەشتان سوێتان لە نەو ترسی تاقمەنکانی پێشوو و بینینە جوان و سەرنج ڕاکێشکانی ئێستای دایە، ناتوانێت تەنانێت بە ئارەزووش لەم کابووسە دەربازی بێت. سوێتان لە ستەدیۆی ئیبراهیم بووستان ژوورێکی هەبوو، بەردەوام بە دوای هونەری جوان و کاری مەزن دەگەڕا، هەموو ئەم گەڕانکارییە خەرایانە سوێتانیان گەیاندە دۆخێک، کە ببێتە پێشەنگ لە سەر سینەمای ئێران. ئەمەش بارێکە مەرج نییە خۆشگوزەرانت بکات، بەڵکو زەر جار هەنگاو هەڵنانێکە بەرەو نادیاری، یان لێتەوە دیارە و ناچاری بچیتە نەو گرفتارییەکان. بۆیە ماندوو بوون و ئەزموونی قەڵا و تەنیایی باری ژیانییان قورس

کردبوو، تەنانەت باری ئارەزووی بە ژن دەشاردەوە و شەرمی دەکرد بگاتە لوتکەی حەز و باوەشی ژن.
سوڵتان بەردەوام لە نەو خەیاڵ و بیرکردنەوەی داهێنەرانە و زەینی نوێ دابوو، هەمیشە بیری لەوە دەکردەوە هەموو گۆشە هەستیارەکانی تافی تەمەن لە کتێبی یەکەمیدا، بکاتە مەشهەدی نەو فیلمەکانی، وای بیر دەکردەوە ئەگەر لەم قەناغانەی ژیانیش نەیتوانیبێت بگاتە مەبەست، خۆ دەتوانێت لە ڕێگەی هونەرەکەیەوە بگاتە جوانترین گەڵانەوەی مەژووی ژووداو و گۆشە نەهێنییەکانی ژیان. (لە فیلمەکەدا لەگەڵ کچە ئەکتەرەکە و کوڕەکە لە کەنارێکی تاریکی تەنگەبەری پشت مزگەوتە ڕابکەن. کوڕە ئەکتەرەکە قاپقاپە زەردەکانی کردنە پێی کیژەکە و کچەکەش خەرا بە نەو کەنارەکان غاری دەدا، ئەمەش لەو کاتەی مەلای مەردی لە نەو مزگەوتە، بە نوێژکەران خەریکی پێشنوێژ بوو دابەستن بوو) لە٢٥٣ ئەم گرتە فیلمە، ون نەکردنی ئەو یادەوەرییە جوانیە، کە سوڵتان لە مزگەوت کاتێک باپیرەی دەگێنێتە مزگەوت و لایلای شەخ و شەنگی کچی مجووری مزگەوت دەبینێت و لە یەکەم نیگایدا عاشقی دەبێت، بەناو مەلای مزگەوت هەر زوو داخوازی دەکات و دەیکاتە ژنی خۆی، بەناو لەیلا تا درەنگانیش چاوی هەر لە دوای دوو بەرەکەیە و خەشی دەوێت، ئیتر ئەمە تا نەبووە فیلم هەر لە خەیاڵ و گۆشەی بیرەوەرییەکانی سوڵتان مایەوە. ئیتر ئەم کارە جوان و هونەرییانە بوونە ئامرازی گێشتن بە ماڵی شا، گێشتن بەوەی سوڵتان وەک فیلمسازێکی گەورەی ئێران، دوای مردنی مامۆستاکەی ئیبراهیم بووستان، نان لەگەڵ شابانوو ژنی شای ئێران بخوات. دەبێتە خاوەنی بنیاتی فیلمی دیکەمەنتاری لەسەر شای ئێران، لەو کاتەی بە ئامادەیی زەرینەی سەرکانی دوونیا تاجی زەینی سەرکایەتی لە ئاهەنگێکی شکۆداردا دەنێتە سەر.

کتێبی سێیەم
شکۆش یان سەردەمی عەمامە ڕەشکان:

دوای ئەوەی تەختی شاهەنشای ئێران، تەختی پەهلەوی دەروخێت و مەلاکان، عەمامە ڕەشکان دێن و دەسەلات وەردەگرن، هەمدیس فیلمساز بە کەماری مەلا ڕیشدارەکە (ئایەتوڵا خومەینی) بانگ دەکرێتەوە، بە ئەوەی ئەوەندە تەمەنەی ماویەتی بکرێتە فیلمێکی دیکەمەنتاری و وەک ئەرشیفی پیاوێکی شکۆدار بمێنێتەوە. فیلمساز ئەم سەردەمەشی دیت و تەنانەت تەواوی جەنگی عێراق و ئێرانی لە نەو کاسێتە قیدیۆکاندا کە کردەوە و بە تەلەڤزیۆنی دەنادنەوە. ئیتر فیلمساز بریندار دەبێت و دەکەوێتە ژیان و ئەرکی ناخۆش، دوای ئەوەی تەقە

لە شەقامی مانی ئایەتوللا دەکرێت و ئێویش بەدرێوایی بەسیارکەی پیاسە دەکات، بە ئێوەی سوێتان درێژ بە کاری فیلمە دیکۆمێنتاریيەکە بدات. دوای ئێوەی سوێتان سەردەمی شا جەدەهەت و دوای دە ساڵ بەندیخانە بە هەی شەشێوە ئازاد دەبێت و هەست بە سەربەستییەکی یتر دەکات، بەبە ئێوەی چاوەڕێی بیار و فرمانی نوێی حکومەتی نوێی تاران بکات. کاتێک دەگاتێ ستەدیۆکەی و دیێوێت چالاکییەکانی دەستپێبکاتێ، دوای ئێوەی لە بەرکانی جەنگ بریندار دەبێت و لە خەستەخانە دەخەوێنرێت، دوای ماوەیەک لە ڕێگەی نوێنەری نووسینگەی ئایەتوڵاو داوای لێدەکرێت کاری دیکۆمێنتاری بە ابەری شەسی ئیسلامی ئێران بکات، سوێتان ازی دەبێت.
سوێتان لە گەڕەی بیرکردنەوە و سەر گەڕمکردنی بە سینەما و بەرهەمی نوێ هەمیشە تەنیا و تەنیا دەمایەوە، دواجار بیری لە فیلمێک کردەوە لەسەر گەریلاکانی نیشتمان، ئەگەر هەڵە نەبم حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانی بوون، کە هەم دژی دیموکراتەکان بوون کاتێک پەهلەوی هاتە سەر تەخت و هەمیش دژی مەلاکان بوون، بەڵام تا ئیستاش ئەم گەریلایانە نەیانتوانی ێیفەەم بکەن و بگەنە دەسەات، (کاتێک چووموە نێو ستەدیۆکەم و دەرکەم لەسەر خەم داخست، تا تیشکی هزر بیرم بخەمە سەر فیلمە نوێیەکەم، چەند ئێکتەرێکی گوێبژێرم لێگرتن تا زیاتر باسی کارەکێیان بۆ بکەم. دوای ئێوەش چووینە دارستانی پارێزگاکەی باکوور تا ئێو شوێنەی فیلمەکەی لێدەگرین، بپشکنین و لێیبکەێینەوە، من هەشتان هەر لە ناو دارستانەکەدا بووم، کاتێ ئایەتوڵا خومەینی فەتوایەکی دا، سینەما حەرامە، سینەماکان شوێنی گوناحن) لە٣٤٣ ئەم قەناغەی فیلمساز زەر سەخت دەبێت کاتێک تە نەتوانیت بە ئارەزووی خۆت فیلم بەرهەم بهێنیت و خەم و دیمەن و هەهەندە جوداکان بخەیتە باری فیلمێکی دیکۆمێنتاری و ئەرشیفییەوە، بۆیە ئاسان نابێت، ئەگەر بتەوێت لە نێو سیستەم و دەسەاتی ئاینی توند و تاریکبینەوە بە باڵای هونەر و سینەمادا هەڵبگەێیت. ئیتر دەبێت بیر لە داهاتوو و ێگایەکیتر هەم بە هونەر هەم بە ژیان بکەیتەوە، چونکە دوای پێنجە اداشتن بە ابەری سەربەخۆمە ەش، هەم زەمینەی هونەری هەم ئاسایشی گیانی دەکەوێتە بارێکی ترسناک و ناچار دەبێت نیشتمان لە دوای خۆی بجێبهێیت.

کتێبی چوارەم
کۆگەی غەریبی و نیشتمانێک لێدەرەوی هەست:

(دوای پێنج خولەک لە تەکسییەکە دابەزیم، خەرا خەرا بە دەوری گۆشەکەدا سووڕامەوە، تەکسییەکی دیکەم گرت و پێمگت: هەر ەک بێ!

ەک بۆ، ئەو جەنگایەی دوای ئاوارەبوونەکی زۆر و لە جەنگای پاکستانەوە منی گەیاندە ئەمستەردام) لە٤٠٦ دوای ئەوەی سوێتان وەک فیلمسازێکی گەورەی ئێرانی ژیان و ئەزموونی سینمایی دەکەوێتە مەترسیەوە و ناچارە ڕابکات. دوای ئەوەی گەریلاکانی سەر بە جەوتی کۆمەنیستی ئێرانی تۆقە لە خیابانی ئایەتوڵا دەکەن، بەمەبەستی کوشتنی ڕابەری ئیسلامی ئێران، گومان دەکەوێتە سەر سوێتان، کە دەستی لە هاوکاری کردنی گەریلاکاندا هەبێت، چونکە بە جەنمایی سوێتان ئایەتوڵا دەجوێنێوە بە ئەوەی کاری فیلمی دیکۆمەنتاری ڕابەر تەواو بکرێت، ئانی تۆقەکردنەکەش، فیلمساز ئاراستەی کردبوون کە ڕابەر بە سیارەکەی بە خیابانەکەدا بجوڵێتەوە.
دوای ئەوەی لە لایەن کۆماری ئیسلامیەوە دەکەوێتە ژێر پرسیار و گومانی دەکەوێتە سەر، ناچار ڕوو دەکاتە ئەوروپا و دواجار لە کەنەدایەکی ئەوروپا دەست بە ژیان دەکاتەوە، ئەم کەنەدایە، نە نیشتمانێ و نە ئاسوودەیی دەبەخشێت، بەڵام ئیتر ئەوە ژیانی پەناهەندەیی و ناچاریە، ئەگەر نا هیچ شوێنێک نابێتە نیشتمان و کاری هونەریت بە نادات. ئەم قۆناغە دەبێتە سەردەمێکی بە ئێنوا، چونکە هەمیشە لە نێو بیرکردنەوەکانیدایە و هیچ کارێکی بە ناڕەخسێت، نازانێت چۆن دەست بکاتەوە بە کاری هونەری و بە جارێکیتریش بە هونەر تەهەچتەوە، ئیتر سوێتان لە ناو تەمەندایە و ئاسان نابێت ئەگەر بیەوێت وەک تافی زوو سەرچێی بکاتەوە و دەسەڵات لە جەنگی هونەرکەیەوە بلەرزێنێت، یان بڵای خیانەوە ڕابکێشێت. لەم قۆناغەدا لە بری مەرجان و لەیلا و هەشەنگ و ئەکرەم جون و باپیری و مام و دواجار دایک و باوکی و..... لەگەڵ کەسانیتر و ئاوێزەکیتر ئاهەنگی ژیان دەگوزارێنێت، ماینەما و ئاورێلیا و گورگ و خەش و زەردەواڵەکان... هەموو ئەمانە بوونە هاوڕێوتی نوێی ژیان، کە تا سنوورێک پارێزبەندی کەمەڵایەتی پێوە دەبیندرا، ئەمەش لە ژیانی سوێتاندا کارەکی نامێنێ، چونکە ئەو لەسەر زەمینی کەمەڵایەتیەوە ڕایکردبوو و گەیشتبووە هەڵەندا، ئەمەش کاریگەری دەبێت لەسەر ژیان و بیرکردنەوەکانی. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا لە نیشتمانەکی غەریب، کە هەتا مردن بەنی پەناهەندەیت لێنابڕێت، خەی دیتەوە، ئەها نیشتمانی زێد و نیشتمانی غەریبی، یاخود نیشتمانی ناچاری چەندە لێیکتر دوورن، هیچ کات نیشتمان لە ئاوارەیدا نابێتە ماڵ، نابێتە پەناگە و هەشماڵی نیشتمان، تامردن بەنی غەریبی بەرتنادات و هەمیشە بە تاسەوە چاوت لە گەشەی هەژهەاتنێ.
فیلمساز لەم سەردەمەیدا لە گەشەی دەرفەتیتر خەی دیتەوە، ئەویش ئەو کەڵەو سیمنارانە بوون کە لە ئەمریکا بەی بەستران، ئەمەش تەنها ناساندنەکیتر بوو و وە باسکردن لەسەر فیلمەکانی گەشەیەک بوو بە

باسێک لەسەر نیشتمانی زێد و نیشتمانی غەریبی. هەر لەم سەفەرشدا غەریبی، ئەکرەم جون و هەشەنگی پێئاشنا کردنەوە، ئەمەش دوای سەردەمێکی دوورو درێژ لە ژیان و هەڵکشانی تەماندا.

کتێبی پێنجەم
کۆتایی هاتنی توانا سینەماییەکان و چەشتنی ناسەری:

دەستپێکی ئەم قۆناغە، هەوتەکی نوێیە لە ژیانی سوێتان و هەڵانی ئاهەنگی ئابردووە لە نەو شەنگی ئەو هەزانەی جەمان. (منیش هیلاک و کەنفەت ببووم، نەمدەتوانی لەوە زیاتر لە ژووری مەنتاژکەمدا دابنیشم و کاربکەم. لە ماوەی ئەو ساڵانەی تێپەڕین، زەرشت گەران، کە ئاستوخێ پەیوەندییان بە ژیانی ئابردووەوە هەبوو. هەردووکیان محەمەد هەزا پەهلەوی و ئایەتوڵڵا خومەینی بوونە بەشێک لە مێژوو. هەژگارێ شکەمەندییەکەی گەریلاکانیش لەسەرتاسەری دنیادا بەسەرچوو. مامم، باوک و دایکیشم کەچی دوایان کرد و قسەاکەشمان لە لایەن سوپای پاسدارانی شۆڕشی ئیسلامییەوە دەستی بەسەرداگیرا. ئەوەتان کردە بنکەیەکی سربازی) لە ٤٧٨ دوای ئەوەی لە سەفەرکانی ئەمریکا و پاریس بە گرتنی قیدیەیی شابانوو گەرایەوە هەڵەندا، هەست بە نەزمەکیتری تەمەن دەکات، ئیتر ئازار شەنگی لەبەی و شایی ژیانی کردە ناسەری، فیلمساز لە باری دەروونی ئاهەزدا دەکەوتە دوێانی غەریبی، ئیتر کاتێک سەرنشینانی قسەا دەمرن و بە دواجار ماڵئاوایی لە ژیان دەکەن، هیچ حەسرەتێک نامێنتەوە بەی دابنیشێت، وە چەن پەهلەوی و خومەینی بوونە مێژوو، ئەویش لە تای ئەواندا بووە مێژوو و هیچ کەرتەیەک نییە بە پچاندنی ئەم ڕایەڵە، چونکە فیلمە بەگەییەکانی فیلمساز بوون بە بەشێک لە ئەرشیفی ناوەندە ڕاگەیاندکارەکانی جیهانی.
فیلمساز دوای ئەم هەمووماندووبوونە ئیتر حەوسەڵەی نەو ستدیەی نامێنێت، ئەمجارەیان بەسەر نووسینەکانیدا دەکەوێت و کەد کەد هەڵەکانی ژیان یاداشت دەکات و دەنووستەوە. ئەم قۆناغە هەستیارە، چونکە بە گەڵ خستنی دوا قۆتاری تەمەنە، یاداشتکردنی ئەزموونەکانە لە کەناری پیریدا، چینی دەنگی غەریبییە بە نیشتمان، بە زێد و یاران.
لەهەڵەنجەکی زەر کورت:
لە نەو ئەم ڕەمانە ڕایەڵێک دەبینرێت، ئەم ڕایەڵە گەیاندنی جەمسەرکانە بە یەکتری، بەستنەوەی هەزی سینەما و کاری هونەریە لە نەو کایە سیاسییە جوداکانی ئیران. تێخکردنەوەی عەقڵیەتی پاوانخوازییە لە نەو دەسەاتە بەدوای یەکەکانی وەات و قەرخ کردنی

ئاهەنگی ئازادی تاکە لە کەنوبەینی فەرمانڕەواییدا، دروستکردنی هەزی جادووبازە لە نەو کەمڕەگە و نەخشخستنی جوانییە لە نەو کایەی مرۆڤایەتیدا.
ئەم ڕەمانە کاری لەسەر زەر بار و واری وەات و میللەت کردووە، تەنانەت لە ژیان و پەیوەندییەکانی نەوان شار و گوند، کاری وەرزێری و شارستانیدا خەی نەبەواردووە. ئەمەش لە ڕەگەی کارەکتەرکەوەیە کە لە گوندەوە دەبەتە شارستانی و دواجار دەبەتە مەژووی فیلم و سینەما لە ئێران. ئەم ڕەمانە ئاشنایەتییەکی فراوانت دەداتە لە بە ئاگابوون بە کەلتوور و باری گەلانی ناوچەکە، ئیتر وەرگەڕانەکە پیویستییەکی سەردەمی و گرنگە، بەیە پەم وایە دەکرێت لە ڕووی جیاوازتر و لە ژێر تیەریەی جیاوازەوە کاری توژینەوە و هەڵسەنگاندنی بە بکرێت.

ڕەمانی تاجە گۆینە و چەندسەرنجەك ... سەدیق سەعید ەواندزی

یەکەك لەوهەکارانەی لە پشت بەدیاردەبوونی نووسینەوەیە،لە ئەمەی دنیای نووسین و بەاوکردنەوەی ئەمەدا، بە تایبەتیش ڕەمان نووسین،نەبوونی ەخنە و هەسەنگاندنی دەقەکانە. بەگومان ئەگەردیدگایەکی ەخنەیی نەبەت که دەقی داهەنەرانە و جوان لە دەقی کرچ و کاڵ و ناهونەری جیابکاتەوە، ئەوا دەرفەت لە بەردەم لەشاوەك لە بنووسان دروست دەبەت که بە ئارەزووی خەیان بنووسن و دواجاریش هەرشوناسەك مەبەستییان بەت بیدەنە پاڵ نووسینەکانیان.ئەگەر ەخنەیەك نەبەت ئەو تەکستانە ەتنەکاتەوە، ئەوا نووسین دەبەتە دیاردە. هەبەتە ئەمە بەو مانایە نییە کە ەخنە و دیدی ەخنەییانەی بابەتی نەبەت، بەام کاتێ ئەو هەموو نووسینە بەراورد دەکەین بە هەبوونی ەخنە، ئەوا بەگومان ناتوانرێت هەموویان بەسەر بکرێنەوە. لەوسەنگەیەشەوە خەریکە ڕەمان نووسین ودەست بردن بە نووسینی ڕەمان، دەبەتە دیاردە.بە ئاگا لەوەی جیاواز لە هەموو ژانرەکانی تر، ڕەمان پاشخانێکی هەزری گەورە و ڕەشنبیرییەکی

فراوانی دەوڵەت. خوێنەر کە ڕۆمان دەخوێنێتەوە، هەر تەنها بۆ چێژ و جوانی نییە بگرە بۆ ئەوەشیەتی لە پەراوێزی ئەو ڕۆمانەوە، بە ژیانی سیاسی و کولتووری کۆمەڵگاکانیش ئاشنا بێت . ڕۆمان ڕۆشنبیرییە، زانینی زمانە، بەرجەستەکردنی هونەرێکی باڵایە لە گێڕانەوە و گوزارشتکردن.بەڵام کاتێ سەرنج لە بەشێکی زۆری بە ناو ڕۆمانی ئێستا دەدەین، دەبینین ئەو ئستاتیکا و هونەرکارییە نییە کە دەبێ ڕۆمان هەڵگریبێت. زۆرجار کە ڕۆمانێك دەخوێنینەوە، وا هەست دەکەین وتارێك دەخوێنینەوە.بەشێکی زۆری ئەم ناهونەریی بوونە پەیوەستە بە نەبوونی ئەزموونی ڕۆمانەوە. واتە نووسەرلە بنەڕەتدا شاعیرە، بەڵام ڕۆمان دەنووسێت. دەروونناسە بەڵام ڕۆمان دەنووسێت. شانۆکارو دەرهێنەری شانۆییە، بەڵام ڕۆمان دەنووسێت.چاودێری سیاسییە بەڵام ڕۆمان دەنووسێت. ئەمانە و زۆر بواری دیکەش. کاتێ نووسەرێکیش ڕۆمان شوناسی سەرەکی و نووسەر بوونی نەبوو، یاخود هەر بۆخۆدەرخستن ڕۆمانی نووسی، ئەوا ئەوەی دەینووسێت بە ناو ڕۆمانە. ڕۆمانی(تاجە گوێینە تاجی دڵك) یەکێکە لەوجۆرە ڕۆمانانە.ئەو ڕۆمانە کە ماوەیەکی کەمە باو بۆتەوە، دەنگدانەوەیەکی زۆری هەبوو، هاوشێوەی ڕۆمانەکانی تر، بە ئاراستەی ستایشکردن،لای خوێنەرە هەمووەکی و بێ پاشخانەکانی شارەزا لە دەقی ڕۆمان.کەچی خوێنەر کاتێ ئەو ڕۆمانە دەخوێنێتەوە، وا هەست دەکات وتارێك،یان گێڕانەوەی چیرۆکێکی میللی دەخوێنێتەوە، کە تەنها بۆ گێڕانەوە دەگەڕدرێنەوە نەك تەنها بۆچێژو مانا و جوانی.نووسەر هەرچی بە خەیاڵی داهاتبێتت ئاخنیویەتە نێو کتێبەکەی و ناویشی ناوە ڕۆمان.ئەو لەوکتێبەدا، باسی(سۆسیالیزم ودونیای دووجەمسەری ، هیتلەرو نازی و گەلی جوولەکە، دیواری بەرلین و و ئەلمانیای ڕۆژهەڵات، تەرەمپ و جەنگی سوریا، خەباتی شاخ و زیندان،یاساکانی بەهەشت کۆرنا، ئاوارایی و ژیانی پەناهەندەیی، زیندان و گرتن، کەرەنتینە و تەکنەلۆژیا،حەوا و ئادەم، عیسا و مەریەم،مەحەمەد ودابەزینی سرووش بۆی،کلێسای نێتردام، بە هەشت و دۆزەخ، کریستیان و ئیسلام و بوودییەکان،خێشەویستی و عەشقبازیی، ، میدیای ڕۆژئاوا،هەژاریی و خەباتی چینایەتی،)وەیان شتی دیکە دەکات. وەك ئەوەی ڕۆمان، جیکایەت بێت، هەرشتێك نووسەر مەبەستی بوو، بە دوای یەکدیدا ڕۆیشتن بکات. کە ڕەنگە هیچ پەیوەندیان بە یەکتریشەوە نەبێت.ئەمە هەرتەنها بۆ ڕەشکردنەوەی لاپەڕەکانەو هیچی تر. زمان لەو ڕۆمانەدا، هەمان ئەو زمانە گشتی و جەماوەریەیە کە تاکەکان پێی دەدوێن. ئەگەر زمانی نووسینی دەقێکیش هەمان زمانی خەڵکە ئاساییەکەی نێو کۆمەڵگە بوو، نازانم ڕۆمان نووسین هونەرەکەی لە کوێدایە؟.

زمانی ئەو ڕۆمانە زمانێکی ڕووت، واقیعی، سادە و سواو لە گۆڕانەوە، نائستاتیکییە. زمان لەو ڕۆمانەدا، هیچ هونەرکارییەکی تێدانییە لە وەسفی جوان، لە شیعرییەت، لەچێژ، لە دەربڕین و گوزارشتکردن. بگرە هەمان ئەو زمانەیە کە ڕۆژانە لە بازاڕوشوێنە گشتییەکان بەریدەکەوین. بەرلەوەی گۆشە نیگایەك لەو زمانەوە دەربخەین، دەمانەوێت ناساندنێکی کورتی ڕووداوی ڕۆمانەکە بکەین. ئەم ڕۆمانە، کە بەشێوەی بەش بەش و لەڕێگەی مۆنتاژەوە دیمەنکانی دەبردرێن و بە یەکەوە دەبەسترێنەوە.هەر دیمەنە و باسی ڕووداوێك دەکات، کە هیچ پەیوەندییان بە یەکترییەوە نییە.بەڵام بەشی زۆری ڕووداوەکەی لە پەیوەندی نێوان لەیلاو ئەو کارەکتەرە پەککەوتەیە دەدوێت کە لەیلای خۆشدەوێت. ڕۆمانەکە کە لە سەردەمی کۆنەناو پێ دەچێت ئەم چەند مانگەی دوایی نووسرابێت، ڕەنگدانەوەی ئەو دڕخە دەروونی کۆمەڵایەتی وجەماوەریەیە، کە بە هۆی کۆرۆناوە جیهانی گرتەوە و لێکەوتەی لە سەر هەموو ئاستەکانی ژیان دروست کرد.ئەگەرچی ئەو ڕۆمانە، باس لەو واقیعە کۆمەڵایەتییە دەکات، کە ئەو ڤایرۆسە هێنایە ئاراوە، وەلێ نووسەری ڕۆمان بە بێ ئەوەی هەستی پێ بکات، ئاماژەی بە هەندێك ڕووداو داوە، کە هیچ پەیوەندییان بەو دڕخەوە نییە. ئەمە لەلایەك لەلایەکی دیکە نە لە ئاستی بینای هونەری، نە لە ئاستی گۆڕانەوە و گرێچندا، ڕووداوەکانی ئەم ڕۆمانە پەیوەندییان بە یەکترییەوە نییە، بەکو پتر لە چیڕۆکی ڕۆژنامەوانی ڕۆژانە و ئاسایی دەچن، نەك گۆڕانەوە لە ڕۆماندا، کە هونەرکارییەکی زۆری دەوێت. بێگومان ئەمە ڕەنگە پەیوەندی بە نەبوونی ئەزموونی نووسینی ڕۆمانەوە هەبێت لای نووسەر.چونکە کاتێ سەرنج لە زمانی گۆڕانەوەی ڕۆمانەکە دەدەین، ئەمەمان باشتر بێ دەردەکەوێت لێرەدا، لە سەر هەندێك لایەنی هونەری ئەو ڕۆمانە دەوەستین.

زمان و گۆڕانەوە:

گۆڕانەوە یەکێکە لە کرداڕە سەرەکییەکانی زمان. بەڵام ئەوەی ئەو کرداڕە لە ڕۆماندا جیا دەکاتەوە، ئەو ڕەهەندە ئستاتیکی و هونەرییەیە کە بەشێکە لە هونەری گۆڕانەوە. واتا ڕۆمانووس چەند دەتوانێت لە ڕێی گۆڕانەوە خوێنەر ببات نێو قووڵایی ڕۆمانەکە. لە تاجە گوێینەدا، زمانی گۆڕانەوە، زمانێکی سادە و دووبارەیە و نووسەری ڕۆمانەکە نەیتوانیوە وێنەیەکی هونەری جوان لە ڕێی زمانەوە بەرجەستە بکات. بۆنموونە:_

*لە لا (9) تاکو لا(23)، واتا بە درێژایی نزیکەی سیانزە لاپەڕە، نووسەری ڕۆمانەکە تەنها ئەوە دووبارە دەکاتەوە((چی ڕوویداوە،

دنیا بێ چێ بوو، خودایە قیامەت هەستاوە، بەیەك شەو قیامەت هەلدەستێت،چی ڕوویداوە؟.تد)).
*لا(48)نووسیویەتی:((هیچ گومانم لەوە نییە کە ئەو چرکەساتەی دەگاتەوە بە سنگی دایکی،ئیدی ناسینی بۆنی سنگی دایکی،تامی یەکەم مژینی مەمکی دایکی،یەکەم بەرکەوتەی ڕوخساری لەگەڵ سنگی دایکی،پەنجە هیچ نەزان و تێقیوەکانی لەگەڵ پێستی مەمکی دایکی،یەکەم بەرکەوتنی لەگەڵ ترپەکانی دڵی دایکی،ئەوکاتەی گوێی ناوە بەسنگی دایکی)). تەنها بە سەرنجدانمان بۆ ئەو چەند پەڕەگرافە، دەزانین نووسەری ڕۆمان تا چەند شارەزایی لە زمانی نووسینی ڕۆمانی هەیە. دووبارە کردنەوەی ئەو هەموو وشە سواوانە، نیشانەی هەژاری و نەبوونی زمانێکی تێکمە و بە برشتی نووسینی ڕۆمانە کە یەکێکە لە ڕەگەزە سەرەکییەکانی نووسینی ڕۆمان. نازانم ئەوانەی لە بەرگی دواوەی ئەو ڕۆمانە، پەسنی نووسەرو ڕۆمانەکەیان داوە، ئەو چەند دڵەیان خوێندێتەوە؟!.
*لا (54)نووسیویەتی:((دەستم دایە لاپێپەکە کەلای سەرمەوە دانرابوو،فایلێکی وەردم کردەوە و کەوتمە نووسین)). ئەم شێوازە لە زمانی دەربڕین، لە زمانی ڕۆژنامەنووس و چاودێری سیاسی دەچێت نەك ڕۆماننووس.
*لا(61)نووسیویەتی:((ئەوە دڵندەترین جەلادی دوژمنیش ئەو داوایەم لێ دەکات، بۆ ئەوەی بە خۆی بزانێت، لە جیاتی تەسلیمبوونم بە داواکەی، خستمیە بەردەم تە حەدایەکی هێندە گەورە، کە تەنها یەك ڕۆگەی دەربازبوونی هەبوو)).ئەم گۆڕانەوەیە لە زمانی ڕۆژانە دەچێت نەك ڕۆمان.
*لا(74)نووسیویەتی:((جەنابی کاك ئادەم لە سەر قبوڵکردنی موسارەحەی لەلایەن حەواوە لە بەهەشت دەرکرا)). با لەوە گەڵین کە نووسەر چۆن تێگەیشتووە کە حەواو ئادەم بۆ لە بەهەشت دەرکران، لە کاتێکدا خودا لە قورئانی پیرۆز ڕوونیکردۆتەوە کە ئەوان بۆچی دەرکران.تەنها دەپرسین کەسێك ئەمە زمانی دەربڕینی بێت، نازانم چۆن بۆری ئەوەی هەیە ڕۆمان بنووسێت!.کەس تا ئێستا بە حەزرەتی ئادەمی گوتووە:(جەنابی کاك ئادەم)!!.
*لا (77)نووسیویەتی:((بەڵام ئەگەر ئەو ئاستە ترسناکەی تەنیاییەش نەبێت،مومکین نییە بەو شێوازە دەگمەن وداهێنەرانەیە بهێنرێتە بوون).
ئەمانە چەند نموونەیەکن، لە زمانی نووسین و گۆڕانەوەی ڕۆمانەکە، کە بۆگومان نموونی دیکەش هەن، ئەگەر باسییان بکەین.گۆڕانەوەکان پتر لە زمانی ڕۆژ دەچن،نەك زمانی هونەری ڕۆمان.

هەڵە لە گوزارشتکردن و دەربڕین:
لە ڕۆمانەکە دا نووسەر لە زۆر شوێن کەوتۆتە هەڵەوە، کە ئاماژە بە هەندێکیان دەدەین:_
*لا(12)نوسیویەتی:((جیهانی دوێنێ ئێوارە لە جێی خێی دابوو،هیچی تازە ڕووینەدابوو، نە جەنگی سووریا،نە خێپیشاندانەکانی عێراق و لوبنان،نە تویتەکانی تڕەمپ)).سەرنج بدەن،چۆن نووسەری ڕۆمانەکە جەنگی سوریا کە دە ساڵ لەمەو بەر هەڵگیرسا، لەگەڵ خێپیشاندانەکانی عێراق و لوبنان ، کە لە چەند مانگی ڕابردوو ڕوویاندا،تێکەڵ دەکات. ئەمە دەریدەخات کە نووسەر بێ ئاگایە لە مێژووی ڕووداوەکان. *لا(16)نووسیویەتی:(تا هەزار ساڵی دیکە تۆند لە باوەشی دەکەم).ئەمە زێدەگۆیە لە گوتن و وەسفێك کە نەبابەتییە، نەلۆژیکی!
*لا(39)نووسیویەتی:(مامۆستا ئایدن باوکی شیرین و مامۆستای یوسفی هاوپۆلی شیرین، کاری کرێکاری بێ یوسف دەزییەوە). سەرنج لەو نەگونجاندن و بێ ئاگایە بدەن. مامۆستا چۆن هانی قوتابییەکی بچووك دەدات کار بکات، مەگەر مامۆستا کاری پەروەردەکردنە، یان بەڕێنەرایەتی؟!.
*لاپەڕە(38)نووسیویەتی:((یوسف هەموو ڕۆژانی هەینی لەگەڵ وەستا خورشید دەچووە کاری کرێکاریی)). نووسەری ڕۆمان لێرەدا، شارەزایی لە پاشخانی ئایینی و میللی کەمەگەکەی نییە. چونکە دەبوو ئەوە بزانێت، ڕۆژانی هەینی، ڕۆژی پشووی موسڵمانانە و هیچ کەسێك ناچێت بێ سەر کار. کەسانی وەك یوسفی کارەکتەری بە ناو ئەو ڕۆمانە،بە ڕۆژ کار دەکەن و بەشەو دەخوێنن. *لا (40)نووسیویەتی:((دایکم بە تۆندی پەتای سیلی گرت و لە ژێر چاودێری تەندروستی دابوو، بەڵام هەر ئەو ڕۆژە بە یەکەوە سەفەرمان کرد)). نازانم کەسێك لە ژێر چاودێری ورد دابێت و نەخۆشی سیلیشی بە تۆندی گرتبێت، کە نەخۆشییەکی گوازراوەیە و بڵاودەبێتەوە، ئیدی چۆن سووك و ئاسان دەچێتە گەشت و سەفەر؟. ئەمە وەك ئەوە وایە بڵێین((لە چلەی تمموز بەفرێکی ئەستوور باری بوو)).
*لا (77)نووسیویەتی:((دیمەنێکی دەگمەن و دڕین)).نازانم کە دەگمەنە چۆن دڕینە، یاخود کە دڕینە چۆن دەگمەنە؟! *لا(86)نووسیویەتی:((من دەزانم بە پێی یاساکانی بەهەشت،هەموو مەلاو قەشە و حاخام و مێنگەکانی ئایینی بوودیش سڵوەکەیان لێ حەرام کردووم). نووسەری ڕۆمانەکە، وا دەزانێت بوودییەکانیش وەك موسڵمانەکان باوەڕیان بە بەهەشت و زیندووبوونەوە هەیە، لەکاتێکدا لای ئەوان، مرۆڤ کە مرد ڕوحی بە پێی کردەوەکانی دەچێتە جەستەی کەسێکی دیکە. واتا لای ئەوان(دێنا دێن)هەیە.

*لا (87)نووسیویەتی:((ئاسمان شینی شەفافی پۆشیوە)).شینی شەفاف هیچ جوانییەکی تێدایە؟! *ڕا (87)نووسیویەتی:((ئاگرەکە لە گیانەلادایە)) وەك ئەوەی ئاگر مرۆڤ بێت، ئاوزینگ بدات. ئایا ئەمە واتاییە؟.
*لا(116)نووسەر بیری چۆتەوە کە ئەوە ئیتاڵیا و ئیسپانیا بوون بەشێوەیەکی مەترسیدار کێڕنایان تێدابڕاوبێوە،نەك فەرەنسا، کەچی ئەو لەو پەڕەیەدا وادەزانێت ئەوە فەرەنسا بوو کێڕنا سەدان هەزاری کوشت.
*لا(117)نووسیویەتی:((سەیرکە کەنیسە سووتاوەکەی نۆتردام چی لێهاتووە،ئەو شاکارە گەورەیە چۆن سووتا،ئاخر هەر ئەو کاتەی سووتا دەبوو ئاماژەکانی ئەم ڤایرسی کێڕنایە ببینین)).لێرەوە دەردەکەوێت کە نووسەری ئەو کتێبە، بێ ئاگایە لە زەمەنی ووداوەکان. چونکە کڵسەی نۆتردام لە پاریس، لە 15/4/2019 سووتا، بەڵام کێڕنا لە مانگی 12/2019 سەریهەڵدا.ئیدی نازانم چۆن نووسەری ئەمانەکە،هەشت مانگ پۆشووتر زانیویەتی کێڕنا سەر هەڵدەدات؟!. *لا(112)نووسیویەتی:(مۆبایلەکەشم شەوی پیاسەکەم لەگەڵ خوداو باران و شەیتان پێ ئاو ببوو)).بەستنەوەی(خودا)و(شەیتان)و (مۆبایل) و (باران)لەڵستەیەکدا بەیەکەوە، ئاماژەیە بێ هەژاریی زمان. چونکە ئەم وشانە، نەپەیوەندیی واتایی، نەپەیوەنیی بابەتی و زمانەوانی و فەرهەنگییان بە یەکتریيەوە نییە، تەنها بێ درێژ دادێیە..
*لا(130)نووسیویەتی:_((لەم لاپەڕەیەدا، نووسەر باسی منداڵێکی بچووك دەکات. تەمەنی ئەومنداڵە هێندە بچووکە کە لە نێو عەرەبانەی دەست دەیگێڕن، کەچی سەیر لەوە دایە ئەو منداڵە، وەك ئەوەی قوتابی فڕۆکەوانێت بەوشێوەیە بیر دەکاتەوە!. ئەومنداڵە لەلایەکەوە بێشیری دایکی دەگریت، لەلایەکی دیکەوە، باسی سێکسی نێوان دایك و باوکی دەکات. لەلایەکەوە باسی گریانەکانی دەکات، لەلایەکی دیکەوە باسی ئاموسانی نێوان دایك و باوکی دەکات. واتا ئەو منداڵە تەمەن و تێگەیشتنی نەك هەر یەك ناگریتەوە، بگرە نیشانەن بێ دوو کەسی جیا). نووسەری ئەمانەکە کارەکتەرێکی منداڵ دێنێت، بەڵام وەك فەیلەسوفێك وازی پێ ئەکات. لەوە سەیرتریش لەم بەشەدا گوایا بە زمانی منداڵەکە ووداوەکان دەگێڕتەوە، بەڵام زمانێکی بێ ماناو دوور لە جیهانی منداڵە، ئەگەرچی لەو تەمەنەدا منداڵ هەر قسەش نازانێت، چ جای ئەو قسە فەلسەفییانەش بکات!ئەم نەشارەزایی و نەزانینە لە پێدانی ئێڕ بە کارەکتەرەکان، سیمای دیاری ئەو نووسەرانەیە کە هیچ شارەزاییان لە هونەری نووسینی ئەمان نییە و بە داخەوە ئەمانیش دەنووسن. لەوە کارەساتریش، چەند قەڵەم بە

دەستێك كە نازانن بنەماكانی ژیان چین، دەكەونە پەسنی نووسەرو بە ناو ژیانەكەشی.ئەگەرچی ئەمە بەشێكی كورت بوو لە سەرنجەكانی ئێمە لە بارەی ئەو ژیانەوە، كەچی سەیر لەوە دایە نووسەر بە شانازیی و خۆگەورەیەوە لەلاپەڕە(170)ی كتێبەكەی دەنووسێت:(لەو ژیانەدا باسی مژووی مرۆڤایەتی دەكەم).سەیرە نووسەرێك لە بە ناو ژیانكی سەدوو هەفتا لاپەڕەییدا، لافی ئەوە لێ بدات كە مژووی مرۆڤایەتی باس كردووە، كە بە دەیان نووسەرو بەسەدان بەرگ لە كتێبیش باس ناكرێت؟!دوا جار وەك خوێنەرێك هیوادارم نووسەری ژیانەكە، سەرقاڵی دنیای تایبەتی خۆی بێت كە سیاسەتە، چونكە ژیان و سیاسەت دوودنیای لێك جیاوازن،ئاخۆ هیچ سیاسییەكی دنیا هێندەی ماركیز ناو ناوبانگی هەیە؟!.

پەراوێز:_

*تاجە گوڵینە تاجی دێك، ژیان، نووسینی:سەردار عەبدوڵا، ساڵی چاپ 2020، بڵاوكراوەی دەزگای جەمال عیرفان.

*ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری كوردستانی نوێ ژمارە(1137)ی ژێژی 22/7/2020بڵاوكراوەتەوە…

ئایا مستەفا كازمی جێگای ئومێدە؟ … زاهیر باهیر

هەڵسەنگاندنی ئێستای كۆمەڵایەتی كازمیی و هەڵپەڕ و قسە و وتار و كردەوەكانی بە ژیچاوكردنی هاتنی هەڵبژاردنێی نوێ و پاشخانی كۆمەڵایەتیی و سیاسیی و پێگەی ئەو لە حكومەت و ئاستانی لە بارودۆخێكەوە كە لە هەڤتدا یەكجار ئاژاوە و زەحمەتە، كارێكە كە یەكلایەنانە حوكم بەسەر ئەودا ددین .
حوكمكردنی عێراق لە سەردەمێكی ئاوادا كە كۆمەڵی عێراقی و ئیدارەكەیی و بوونی حیزب و ڕێكخراوێكی زۆر و دەستەوەردانی لە لایەن ئێران وئەمریكا و هێزمووندی وڵاتانی دیكەش لە سەری، هەر ئاوا كارێكی ئاسان نیە . لە كاتێكدا كازمی نە پێگەیەكی كۆمەڵایەتی، نە تائیفی، نە دینیی بەهێز، نە حیزبیی ئاوای نییە و

هاوکاتیش خاوەنی هیزێکی چەکداریی گەورەش نییە. نەبوونی ئەمانەش ئەوەندەی دیکە ئەرك و گرفتنی پێامەکانی کازمی یا بەدەستهێنانی ئامانجەکانی کازمی سەختتر دەکات.

گەر تەنها کارایی حکومەتی ئاخوندەکانی ئێران و دەستتێوەردانیان لەسەر عێراق بوایە، بۆ کازمی ئاسان بوو کە جارێك لە هەڵبژاردنێکی وتن لە سەر بناخەی پرۆتێکتۆری نێوانی دوو وڵاتی دراوسێ، دوو دەوڵەتی جیاواز یا خود هاوشێوە و هاوبەرژەوەند، جارێك لە هەڵبژاردنێکی وتن زامن بکات. بەڵام گرفتەکە زۆر لەمە گەورەترە. هەژموونی ئێران و داخوازییەکانی ئێران لەسەر حکومەتی عیراق لە ماوەی هاوستەوخێ و پێوەندی نێوانی سەرانی دوو حکومەتێوە یاخود دوو حیزبەوە نییە بەڵکو لە لایەن کۆمەڵێك حیزبەوەیە کە هەر یەکەیان بە جیا لێویتریان داخوازی و مەرجی خۆی لەسەر حکومەت هەیە.

ئا لەم بارەدا کازمی ناتوانێت لەتەك صەدریەکان، مالیکییەکان، خزعلییەکان، عامرییەکان، کۆتائیبی حیزبوڵا و ... تد هەر هەموویان بگاتە سەرئەنجامەك. هەکاری ئەمەش ئاشکرایە چونکە ئەو لایەنانەش نە لەناو خەیانا هەڵکن و نە بەرژەوەندی میللەتیشیان دەوێت .

کەواتە پرسەکە پرسی هەڵبژاردنی کەسکان نییە و سەرئەنجامیشش بە گوێرەی نەتباشی و چالاکیی و پێام و ویستەکانی ئەو کەسە نایەتەدی. هەنگاوە کازمی لە زەر هووەوە لە مالیکی و حەیدەری و عەبدولمەهدی باشتر بیت، بەڵام ئەم باشییەی ئەم تەنها دەچێتە قاڵبی حوکمڕانێکی خراپ کە چەند جیاوازییەکی لەتەك حوکمڕانێکی خراپتر، هەیە و دەبێت. گەر بە هەونتر قسە بکەم خەڵکی عێراق بە کوردیشەوە لە نێوانی دوو هەڵبژاردەدان کە ئەویش خراپ یا خراپتر.

لەو کاتەوەی کە عێراق وەکو دەوڵەت دامەزراوە، باوەڕ ناکەم هەرگیز بە بارودۆخێکی ئاوا ئاماژ و شیواو و " بە خاوەن" دا، تێپەڕیبێت. عێراقی سەردەمی صەدام حوسێین خراپ بوو، لە هەندێك ڕووەوە زۆریش خراپ بوو ، بەڵام بەم هادیەی ئێستا نەبوو کە هەموو لایەك و هەموو دەوڵەتێك و هەموو دەسگەیەکی سیخوڕی ئا بەو ئازادییە تێراتێنی خەیانی تیادابکەن. لە سەردەمی صەدام-دا هەزێکی چەکدار جگە لە هەزی کوردی کە ئەویش بەو لاوازییە، لە ئارادا نەبوو، ئیدارەیەکی دیکتاتۆر ، سەرکوتکەر، بەڵام پارێزەری خاك و " نیشتمان" بوو، ئاسایشی ناسیاسی هەبوو ، موچە و کار و یاخود بژێوی، ئاو کارەبا و غاز، تا هادیەك هەبوو ، عیزەتی نەفس و دانەماننی کەسایەتیی تاکەکانی کۆمەڵ و خودی کۆمەڵ، هەبوو ، پێوەندی کۆمەڵایەتیی، شتەك لە ویژدان مابوو... گەلەك شت مابوون ، ئەوەی کە نەبوو مافی سیاسیی و ئازادیی و نەبوونی دەربەینی ڕا و بۆچون و دروستکردنی

کێکخراو و پارتی دژ بە بەعس و هەندێکی دیکە بوون ، کە نەبوون. لە ئێستادا ئەوانەی کە لە سەردەمی صەدام حوسێین، هەبوون، هیچیان نەماون، بەکو سەربارکی گۆڕەشی هاتۆتە سەر کە ئەوەندەی دیکە عێراقی خراپ کردووە. وەک دەبینین پرسیارکەی سەرەوەم : ئایا کازمی وەک ئەی باشی و نەتبەباشی خۆی، دەتوانێت بەشکەی زەر لەو کەموکوڕیانەش بنەبڕ بکات، چەند ڕیفەرمکی سەرکی بکات؟ بەڵی من زەر زەحمەتە. پرسیارکی تر: ئایا دەبێت دەنگی بە بدەین؟ من وەکو خەم باوەڕم بە هیچ جۆرە گۆڕانکارییەکی بناخەیی لەسەر دەستی کەسانی کارەزما و حیزبەکان و کوردەتای سەربازیی و کودەتای حیزبی و سیستەمی هەبەژاردن نییە. هاوکاتیش ناتوانم ئامۆژگاری دانیشتوانی عێراق بە کورد و عەرەب و تورکمانەوە بە دەنگدان یا نەدانی دەنگ بکەم. بەڵام ڕاستییەك هەیە کە گەلی عێراق ئەزموونکی دوورو درێژی حیزبایەتی و حوکمڕانی هەیە، هەر ئاواش ئەزموونی هاتنی کەسان و لایەنی جیاواز لە ساڵی 2005 وە. ئەمانەش تا ڕادەیەك ئەوەی سەلماندووە کە گۆڕانکارییەکان لە ڕەگای دەستا و دەستکردنی دەسەاتەوە نایەنە دی. ڕەنگە باشترین ڕێگا بۆیان بەوا کردنە سەر خۆیان و سەندنەوەی هەموو متمانەیەك لە سیاسییەکان و حیزبەکان دەسەاتخوازان و وەاتانی دەرودراوسێ و ئەمریکا و دەوڵەتانی ڕۆژئاوایە. گەر بکرێت خۆیان هەوەی خۆڕەکخستنی خۆیان بدەن و هەموو کاروبارکانی خۆیان دەستجەمعیانە، بە هاوەا و هاریکاری یەکدی بڕیوبەرن. ئەمە تاکە بژاردەیە و تاکە حەلە.

زاهیر باهیر
13/08/2020
Zaherbaher.com

مانچستەر … ئەدیب نادر

لە حیکایەتکی هەزارو یەك شەوە دەمە دەرە و تاڕادەیەك سپیەکانم هەدەوەرن
دەنگەك جاجاکەیەکی جادوویە، تۆنی دنیاکانی شیعر ڕایە دەکات دنیاکانیش بەشومارن
ڕۆژکان فەرووی خۆڕەشیان پێشیوە

گیانی گەندەوویی دنیا شۆنماویێ
پێیەکان وەکو دوو سەگی بە ئەقڕە پاڵکەشی سەر شەستەکانم دەکەن
گەڕان تراویلکەیەکی سرکە
مۆداکان دەکشێن و سەگەکانیش دوای تینوێتیی هەمیشەیی خۆیان دەکەون
مانچستەر
لە نیگای گورگەکانی جەمسەر ڕەنگووڕی ئەم وەرزەی دزیوە
هاوڕێ نادیارەکان جێپەی سەبرە بزرەکانم هەڵدەگرن
هەرجارەو لەناو دەنگمدا تەوی ناوەك چرە دەکات،
لە شایی یادوەرییەکاندا مشتە پەکەنین دەفڕێت
ئیتر بە قەفەزەکی لەوانلەو لە ترپەی ئاکردووەوە دەکەوم دوای سەگەکان
دارەکان پشتە نین هەشتا، خشە خشیان لە نایە
فیشکە فیشك دەدەنە بەرگوێی بایەکی تەپەیو
لە (چاینا تاون) هاوڕێکەم دەڕێ بوستە ، ئەرە ئەفسانەییە
دوو مەڵی ڕەش لە ڕوخسارمەوە دەردەچن
لەناو پەڵە خەندەیەکی چەقاوسوودا ون دەبن
نیگاکان مەست دەبن و ڕەی هاتنەوە نادەزنەوە
خەلیلەك لەناو هەلووڕنی چاوکان جە دەمنە
یادم دەبێتە مەزەخانەی دیمەنەکە
بە نیازم سەرەك لە پێکەری (ئاڵان تیووڕینگ)بدەم، ئەستا
چەڵەکەیەکیش لەسەر سۆکەی ناو لەپی
نانیشتەوە
ئاڵان تیووڕینگ لەناو پارکی (ساکڤیە)دا بڕەنزەکی سەوز هەگڕاوو چەکنە
درەختە ڕووتەکانیش بەدەنگن
دەستی هەمەسەکسواڕەکان باوەشیان بە پەرداخی زل زلی بیرەدا کردووەو
نیگاکانیان دەڕێ ئۆەش پاڵکەزەینن
ڕوخسارمان کەڵگەیە، داهەڵ زەردەخەنەکەی هەڵفاندووە
وێنەیەکی لەگەڵ دەگرم و پێی دەڵێم: ئەی هاودەمی تیرەژە کزەکان و درەختە ناپشتەکان و چەڵەکە
هەڵنیشتووەکان، دەبە بەڕێم بەدوای جیهانەکەی خەمدا بگەڕێم
بە ئاماژەکانی پەنجە کەیەکی نینۆك درەژی وەك باندیەکی ڕەخی ئاو
بە شەوارە بکەوم و عەترەك وشەکانم لە گە بخات
زارەك بە واز لە کتیبخانە وەگە ئاسا بەرخسیەکەت بهێنە

هەتا دەگەیتە (سەینت ئانس سکوەر)
هەتا دەگەیتە …
دەبە بەم، بیر لە شیعرەك دەکەمەوە
بەهام جارە بەم نانووسرە، چونکە هەشم ئالن گینزبەرگ گەمارەی داوە
ئەو دنیایەشم ەاو نەکردووە کە هەناوی شیعر دەیکات بە مرواری
ئای چەند دنیای تر بە ملی هەناسەکانمانەوە قەتیسن
چەند وەنەیەکی تر دەگرم، دەەی سەوەکم کراومەتە دوو لەتەوە لەگەە
نووسەری ەەمانی "کوژرانی کتەب فرەشەکە"
دوای هەزارەها هەنگاو لە قەراغی ئەو قەەبەزانەدا دەوەستم
کە بە بەشەەان دەچن
لە نابەینی قەدە کەفچەەکاندا منداەان ەاکە ەاکیانە
دەنگیان تەە تەە، پەی شادیان پەتی پەتی
هەتاو زەردەیەکی شەرمنانە هەەدەژەت
چاوەکی لە دەقرپەنم، هامانا ئەستا کەی وەختی سەرەتاتکەیە
پەکەنین کاری سەرلەبەیانیانە
ئەفسوونەکی ئەمازنیی دەمتاسەنە ، درەنگ وەختەو سەرمایش
دزە رەگایەکی بە ناو پاەتەکەم دەزیوەتەوە
دەزانم سەگەکان لە گەەان هەراسان نابن، بەهام ساەەکان بەبەزەیی
بوونە لەگەەیان
لەسەرخە بەرەو وەستگەی پاسەکانی (ەەچدەیل) دوای خەیانم دەخەن
بوتەە مارتینییەکان بە تامەکی سەیر ئەندەشەم ئاوەشەن دەکەن
شووشە هاینیکەکانیش ەووناکیی بە ئەشکەوتەکی بە شەمشەمەکورە
دەبەخشن
یانی ئەم گەیە لەناو مەستییەکی کریستاەیی سەقام دەگرە
هەتا خەم بە ەاو کردنی خەونە نەبینراوەکانم ئامادە بکەم
وەك هەتاوەکی کزەە – زەردەخەنە هەەبەەژم
ناوی ەەمانووسەکە لە دەنگمدا دەبەتە سەدایەکی شەقگرتوو
منیش سەبەرەکی ناو سەبەرەکانم
ئەو ساتانە خەیان بە یەخەمەوە هەەدەواسن
نازانم چی، وا لە ناوەك دەکات وەکو لیکی ناو زار وابەت
بەهام سبەی کە هەوای مردنەك دەبیستم
دەتاسەم، دەەی من ئەوم تووشی دەەکوتە هەناوە
ئیتر کەەکەەم پە دەبە لە ئایدیای بینینی و
وەك پەنجەرەیەکی ەوو لە ئاسە کتەبەکەی دەکەمەوە

مانچستەر – نیسانی 2018

لە نێوان کوردبوون وکوردایەتی … هەمەت حەسەن

کوردبوون قەدەرێکە لەدەرەوەی ئیرادەی خەمان هیچ پەیوەست ناکات ڕەگمان لەی بێت، پەیوەستە وەک حەقیقەتێکی بوون و ژیان وەریبگرین کوڵی ناشیرینە خەمان دەستکاری بکەین،کوردبوون ناسیۆنالیست بوون و فەخرکردن نیە بەمۆژووی سیاسی یاخیبوون و بزووتنەوە نۆژادیەکان، کوردبوون زۆر جیاوازە لە کوردایەتی هیوادارم کەس نەبێت ئەم دووانە لەیەک جیا نەکاتەوە.

کوردایەتی فکرێکی هێندە داڕاوە بەشوبهاندنیش دەبێکی ناچێتەوە سەر ئەدەبیاتی خەبات لەپێناو ئازادی و پێکەوەژیان و هەشتنەوەی زمان و کلتووری ڕەسەنی نەتەوەیەك، کوردایەتی زۆر لەوە بچووکترە بتوانێ باری خەباگری و بەرگەگرتنی چەوسانەوەی سەدان و هەزاران ساڵەی میللەتی کورد هەڵگرێ و بیکاتە تابلۆیەکی مۆژوویی ڕاقی .

کوردایەتی جوڵانەوەیەکە لەپێناو بەرژەوەندی و پاراستنی بەرژەوەندی چەند کەس و بنەماڵەیەک دروستبووە بە هەشتنەویان لەدەسەڵات بۆ برەودانی زیاتر بە بازاڕی بازرگانی و چەتەگەریکەیان جا بەهەر نرخێک کەوتبێ لەسەر میللەت باکیان نەبووە ، لەپێناو ئەم وسیتەدا هەموو سنورەکانی بەدئەخلاقی سیاسی و عەسکەریان بڕیوە. سەرانی کوردایەتی بەناو و دروشمی جەراوجەر ئیدیعای موزایەدەی جیاوازبووون دەکەن لەیەکتری بەڵام بە نەتیجە هەمویان سەریان لەیەک ئاخوە دایە، ئەوان لەڕاستیانەوە بە چەپیان سەد هێندەی قوڵی گیرفانیان قوڵبوونەوەتەوە لە جاشایەتی و خیانەت و عەمالەت بە دوژمنانی زمان و فەرهەنگی نەتەوەی کورد، ئەوەی ڕژمە داگیرکارەکان نەیانکرد ئەوان تەواویان کرد لە شکاندن و ڕەزیلکردنی کەسێتی مرۆڤی کورد، لە فەدانی گەنجان و تاکی کورد بە پەراوێزی مۆژووی ڕەشنگیری و پێشکەوتنی جیهان لەهەموو بوارەکاندا، ئەستاش بازاڕیان کەوتەتە سەر دروستکردنی دوژمنی وەهمی بەختووکەدانی هەستی ناسیۆنالیستی خەڵک یاخود هونەری کوشتنی کات بە بەیاننامە و کەبوونەوەی سەرکردایەتی و بنکردایەتی حیزبەکان و چوون و هاتنی وەفدو دانوستاندن کردن .

لە سەبەری کتێبدا چاپ و باو دەکرێتەوە

لە سەبەری کتێبدا، ناونیشانی کتێبکی دیکەی(سەدیق سەعید ڕواندزی)یەو وا بڕیارە لە چەند ڕۆژی داهاتوودا،چاپ و باو بکرێتەوە.ناوەڕۆکی کتێبەکە، خوێندنەوە و ڕانانە بۆ بیست و دووکتێبی جۆراوجۆری ئەدەبی و سیاسی و مێژوویی و فیکری.

شیعر/ گەردوون لە ئەقیانووسی هەڵدایە … کاوە عوسمان عومەر

بە دوودڵی،،
ئەبمەوە بە تنۆکە ئاوێ..
گەر زەریاش لەم زویر بێ،،
بە دودڵی،،
لەسەحرا، دڵگەرمەوە،،
کوچە ئاڵتونیەکی منداڵی،،
بە پەوە بەرسیلە،،
شینەکانی خۆشویستی..
لە دارمێوەکانی بەدەنگی ئەچنمەوە،،
گەر بوار بوو، ،،
بە شکڵوە هەمان ئوبار ئەگرمە بەر،،
ساڵانی پەشووتر،،
بە ترسەوە پیای تێپەڕیم،،
ئەستا چاوم دوو ئەستێرەی بوهەیمیە،،
دەرگا هەنگاوەکانی ئاسمان خەم ئەیکەموە،،
بە گەردە بەاوبۆکانی جەستەم،،
بە پەڕو باڵی قرتاوی..
قازە ڕەشە هەڵهاتوکانی…
جەنگە ئەفسونایەکان،،
لە نەوان..
زەمینەک لە پەڕاو،،
بەشایەک لە پەڕی پەخشانی خۆ،،
ئەقیانووسی شادومانیەکی بەدنەفرەتیش،،
هەر ووشە دروستی ئەکات،،
و هەر ووشەش ئونا‌کی ئەکاتەوە،،
هەر ووشەش شەوی ئەکاتە بەر،،
چارەنووسی گوڵە لەیلەکەکانیش..
بە من سپەردراوە،،
چارەنووسی ئەو مانگەش..
لە چەتەکانی دەریا هەڵهات،،
هەر لەهەمان دەڵی..
پەرتوکی خەو ئەینوسمەوە،،

گەر ئەویش بەیاری..
کچ نەدات،،
گەر ئەو لە ژێر چەتری بارانا، ،،
وەک ئەوسا،،،
پێکەرەک لە زەریام بە،،
گەر ئەو وونبەت،و،،
پاشان لە باخچەی بەیانیا،،
بە تارایەک لە هەوری بیرەوەری..
پێش جەنگەکان بەتەوە،،،
بەهام تەلیسمی عیشق،،
بەرشەوارەی خستین،،
تەشناگەین،،،
چەن لە ئەشکەوتە...
سپیەکانی بوونا،،،
گیرمان خوارد،،
من هیچ هەکارەک نابینم..
لە هەکردنی گەردەلولی...
خەفەتی مرۆڤەکان،،،
تەشناگەم بە لافاوی خەماوی خەم،،،
پەلە پەرەسلکە مەرەکانی منداڵیی..
تووەی تاریکی با دا،،
ئەوەی تەگەیشتووم،،
ماتماتیکی عیشقی بەردە،،،
بە خەمی دارچنارەک...
تا بەیانی فرمێسکی...
بە بە وەهامی کازیوەیەکی...
سەرهەگرتوو ەشت،،
ئەی نانی دەستی جوتیارەکی ماندوو..
بە نەشینی شەرابی...
خەشبەختی کەگەکانی نوور،،
ئەی هەنگوینی شەوەک...
بە بای...
شین و مەر و پرتەقاڵی،،
مەلە دەندەکانی پەرادیسەو هاتن،،
گزنگ چەە زیوە لە دەستمایە...
گزنگ لە چاوی ئەو ئافرەتیە،،
پریاسکەکەی ،،

شار و گوندە کاولکراوەکانی…
وەاتی جەنگی تیا هەڵگیراوە،،،
پەنجەی بروسکەیەکی سەرشت و یاخیم،،
لە سەر تابلۆی ئاڵتوونی…
پایزەکی هەناو خوێنی شیعرو..
و گەڵای قاوەیی چاوەڕوانی،،
هەر تەرتیلەکانی عیشقیشە،،
ەڵی داوە….
لەسەر بیابانی دڵ بنوسرە،،
پیانۆی دەستی گیایە،،
هەموو وێنە سەرابیەکانت،،
لە ژێر تەرزەی کۆچا دەنوسرێتەوە،،
مێزی خوانێک،،،
لە نەوەڵەی زەردە حەزەک،،
دامان بە بادەی تەمەنەکا..
لە زەردبوونی جەستەی بەستانەکانیش،،
دە فوارەیەکی پە فرمێسکە،،
لە پرتەقاڵبوونی چەمکانیش،،
جەنگی گوڵ و شۆنمە،،،
کە بەرەو مانگی …
خەزانی ەڵحیش ئەڵەین،،
گوڵە سپیەکانی چاوەڕوانی دوور،،
لە سەر ەڵگرت ئەوێنم،،
لە کەشمە کەشی جوڵەی ماشینەکانا،،
مێزی هەتاو،،
واڵا بە مێشکی سەرخۆش..
لە شیر و هەنگوینی بەڕە ماو،،
مێزی جەستە،،
بەرامبەر تابلۆی پرتەقالی ئەوارە،،
هەر خەرە فەرمان ئەکات ،،
زانستی لە خەگرتنی ئاسمان،،
بە هەموو پەلەوەرە خەڵەمێشیەکانی…
تەپەڵبووی سەر قامیشەڵانی مەرگ،،
ئەوەندەی من بەڵگاوە ئەیزانم،،
مەرگ چەڵاوگە شەرابەکی ەڵشی بە تامە،،
کاتێک ەڵح پە دەبەت،،
لە هەموو نهێنییەکانی گەردوون،،

بۆم گەردوون ،،
لەئەقیانووسی ڕۆح خەیدایە،،
گەردوون ،،،
لە چرپەی ئافرەتکەوە،،
دەست پەدەکات،،،
بە هاژەی گەردەلوولی بەفرو..
فڕەی باڵی کولەیەکی سەوز،،و،،
ستراتی بەستانی ئابردووش، پڕش..
ژانی گەزەی سەوزی ژیان،،
لە کانی جوڵەی ئەو ماشینەی..
چرکەکانی کات دروست ئەکات،،
بەتاڵبوونەوەی خەم،،
لە شوشەی شنە با دا،،
فەلسەفەیەکی تری گەردوونە،،
تنەکە لمی ژەر پێی...
کەچەریشە،،
ژیان،،،
بۆم زەر جار شمشالەکە،،
ئەرخەوانی،،
لە سەر لەوی پەیکەری..
ڕۆشی بەهودەیی،،
نەخشاندنی سەر بەردی بەدبەختیش...
دوای لەدەستدانی ماڵک،،،
لە نەوان تریفەی مانگ..و..
کازیوەی ڕۆژانە،،
پە بەشەرابی بەستانی ...
منداڵیی لەدەستچوو،،
ئارەزووی گەڕانەوەش،،
بە نەو چوار دیوار..
لە ژورەک لە خەو،،،
پاشان،،
داتاشینی پەیکەری خەرەک...
بە ئافرەتەک بواری نیە،،
پەیامەکانی باران،،
یەک بە یەک بگەیەنتە ،،
گەڵا بابردوەکانی مەژوو،،
ئەبەت ئاسمانە گرکانیەکان،،

چیان بۆ من پێ بێ،،
ئەی هاوڕێی داهاتوو،،
لە سەدان ساڵی تر،،
گەرچی یەکتر ناناسین،،
یەکتریشمان،،
لە هیچ فۆتۆیەکی شادومانی و،،
بەدبەختیا نەبینیوە،،
بەڵام تۆش،،
وەک من، هیچت پێ ناکرێ،،
لە ژانی گەڕەی شەو،،
شکانی پەرداخی لم و…
وونبووونی پارچەکانی تابلۆی ڕۆح،،
ناشگەمە ئەو شوێنەی تێی لێی،،
هاوڕێی بەڕۆخسار و شار،،
تا قسەیەک دەربارەی…
زەریای داهاتوو کەین،،
با ئەستێرەکان بێنە خوار،،
حەز ئەکەم یەک لە دوای یەک،،
قاژە مەرەکانی خۆشبەختی ئەوساش،،
بهێنمە خوار،،
پاشان گەردەلوولەکان…
لە کوێ چرۆ ئەکەن؟
پاشان کچەکانی..
وەاتەک لە سوتماک،،
لە کوێ دەی قەترانیان ئەچنن؟
و پایزی داهاتووش لەکوێ،،
خونچەی فرمێسکە سوورەکانیان ئەچنەوە؟
پاشان بەڵەمی بەهەشت،،
بۆ من چی…
کاتێک من لە ژێر چیای مەرگام؟
پاشان ڕۆهەڵە ئاسنینی دێ،،
کوا بەرەو ویستگەی نەمریا،،
تەپڵەي ئەبۆ؟
ئەفسووس،،
فارگەنی وەرزە جەنگەیەکانیش..
پێن لە مرۆڤە پەکەوتەکان،،
هەرژارە بۆ لانەکان،،

ژنۆ تەنیا تەکشکاوەکان،،
کرێکارێ دێ تاریکەکان،،
عاشقێ ڕۆح شکستەکان،،
ویستگەکانی پەهشت پڕن…
لە فریشتەی بێ بان،،
فارگۆنەکانی…
دڵخیش پڕن …
لە و شاعیرێ بەدنەفرەتیانەی…
لە دڕگاکانی بەدبەختیەوە دزیان کردە..
گۆڕەنەی دووری گۆگانی ڕۆح.
……
شیعر لە تارمایی ڤینەسا هاتە لام،،
بڵێمی پێ بوو،،،
لەگەڵ ڤیلینکی سپی،،
و چۆی ئاوی جەنەت و…
لەتە نانی گەنمی خشبختی و..
هەندکی کەم لە هەنگوینی منداڵی،،
وتی بنوسە،،
لەسەر لەپی ئەقیانووسی…
خواوەندی بەردبووی گەردوون،،،
دەربارەی میراتی بوون،،،
دەربارەی تەکپژانی ئاسەی نەمری و…
خۆی سپی بەهودەیی،،
بەنام من هۆنها تووم…
لە بەستانی زۆو بەدفۆی تەنیایی،،
بە دیار هاتنی پڕلە تاوسی شین و پرتەقاڵی و مەر و زەرد و سەوزی
ڕۆژکانا
لە ژەر دار بیکی خپشبختی پیرا،،
لێی ڕاکشاوم،،
ئاگادار نیم،،
چەند فریشتە،،
لە ئاسمانەوە فۆ ئەدرەتە خوار،،
ئاگادار نیم،،
کام چڵکە،،
لە یەکەم هەڵانەی خشبختی…
لە خەو هۆدەستە و..
لە بەرچنەی خەرا،،

یەکەم گوڵە جە ئەدزەتە..
سروتی شیعری ڕۆژیک،،
نآشزانم بە گوێ نادەمە سەنتووری...
دەستی پیاوی سەرابستانی کات،،
وا بزانم چاوکانیشم وا دروست نەکراون،،
لە قوولایی تونێلەکانی فڵەکا،،
هیچ لە مەرگ ئەرخەوانیکانی ..
دروست بوون ببینە،،
چاویلکەی خەمەشی مرۆڤ،،
ناهێلێ...
کەموکوڕی شکاوکانی...
ناو ناخی سروشت ببینین،،
ئەمین دەندە ئاسا،،
بە گەمژەیی ئێیان شکێنین،،
با بڕچکا بکەوین،،
بە کانیک،،
دانبنێین،،
بە تاوانی سووتماکبوونی،،
سیمرخی پڕ ڕەنگی سروشت،،
با دانبنێین...
بە تاوانی دروستکردنی،،
دووکەڵی پایپی دەوزەی کارگەکان،،،
بەیە ئێستا ،،،
لە ژیر تەرزەی ڕەشی مەرگا،،
وەک تەپۆڵکە بەفری فشێ،،
ئەتوێنەوە،،
با دانبنێین...
بە تاوانی...
شکانی باڵە ڕەنگینەکانی..
ڕەنگاڕەنگی سروشت،،
تکایە خانمە گەلاپۆشکەی...
پایزی مرۆڤایەتی،،،،
کە وەک گەرانیکی خەمگین دێی،،
گەڕەی پەرتبوونی جەستەی گیاکان،،
لەبەردەما مەڕۆ،،
سروتی نزام،،
بە شیعری یاخی وەک زریایە،،

ئازاد و سەربەست،،
لە فڕۆم و چوارچێوەکان،،
هەربەیەکیش،،،
بە من نامەن،،
قوتابی کۆنیس ڤوخامیەکان،،
منارە ئاڵتونیەکان،،
بە من سەمەرەن،،
ئاینی من،،
سروتی جوانی ساتەوەختێکی شیعرە،،
نوێژیشم لەسەر بەرماڵی ئاوەکی سازگار،،
لە ژێر دارە کریستاڵیەکانی ..
بەستانی ئەبەدیەت داخستوە..
هەربەیەکیش،،
لە ئازاری ساتپژانی مانوە…
لە بیابانی ئەردا خۆاگرم،،
دانی پیا ئانەم،،
کە گەردوون لە منداڵیو…
شینایی ئاسمان ،،
دە دروستی ئەکات،،
گەرانیبەژی نادیاری ژێر ..
چنارەکانی پایزە،،
قژی دارە کۆنەکان ،،،
زەرد ئەکاتەوە،،
نازانم پایز بە ئەوەندە،،
حەزی لە ڕەنگی ئاڵتونی زەردە،،
بەیە منیش ڕەگی خەم بینی،،
لەسەر شانەی جیهان،،
بە پرسیارکردن دەربارەی..
پەرتووکی فەلسەفەی تنەکی ئاو،،
بە ڕۆژانی کەمەڵەی زەریا،،
بە جوگرافیای دیلنەکراوی کەنارەکان،،
هیچ شتێك ناخرێتە،،
ناو چوار چێوەوە،،
لە گەردوونا،،
ئەو فڕ بووم،،
پاش چەندین مردنی ئارەزوومەندانەو…
لەدایکبوونەوەی بە ئازار!

درەنگیش تەگەیشتم،،
هیچ شتەک ناخەیتە،،
تابلۆی لەژیک،،
نازانم کە بوو ماتماتیکی داهێنا،،
بەخونچە یاخیەکانی خۆشویستی،،
کە جیەمتری کردە لاهەتی فەین،،
کە بوو لە کەنارەکان..
جەستەی کەشایەوە،
بە ناو ژوورە سارد و..
پەنجەرە شەختەکان،،
ئاوڕی فڕبووم…
نیشانەی بوونە دەرەشی سەر دەریا،،
پرشنگدانەوەی دڵ،،
پاشان کام کتێبی ئاینی ..
باسی تەقینەوەی لەو..و،،
ئەشکەنجەی ڕۆحی تەنیا..و،،
ژەهری دابڕان…و..
زامی جودایی.. و..
کسپەی جەهەشتن ئەکات؟
درەنگیش تەگەیشتم
گەردەلوولە ناخی مرۆڤەکان،،
پارچە بوونی حەز و ئارەزوەکانە،،
پە هەزاران ئەستێرەی…
سرک و نەناسراو،،
لە فەلەکەکی تاریک و قووڵ و سامناک و مەترسیدار،،
هەر بەیەکیش،،
پەش هەڵچنینی قەڵای هیوایەک،،
لە تەگەیشتن،،
لە گوڵی خەڵەمۆشی ساتەکان، ،،
باشترە گوڵ لە سروشتی..
ناو دە خەی گرین،،
گەردوون لە ناو ڕۆح خەیدایە،،
هەموو تارماییەکانیش…
لە پارچە شوشەی یەکتر،،
بوونیان هەئەچنرە،،
پاشان دوای چەندین ساڵ گریان،،،
لەعیشقی کەمتەمەنی ..

بەسەر چووی زەمینەک،،
وەک سازەکی دە تێی..
پە بە باران،
لەسەر شانی بوونا نامنن.

وێنەکە کارەکی هونەری فۆتۆگرافەری هێندی/ Susan Mielke
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە.

دەنووسم، باش نیم .. سەلیم عوسمان

وەک هەمیشە زەر دەنوسم
بەڵام هەشتاش ئەو درۆکەشانە گوزارشت ناکا ، لەوهەستەی نـــاخم

دەنـوسم بـــاش نیـــم
بەڵام بەهیـــوام تە باش بیت
دووبـارە وەک پیشەی هەموودەمکم بیرت دەکەم ..،
دەشزانم ئەو هەموو بیرکردنە و فرمێسکانە ،
تەزوویەکی گەرم بەدەی چەقبەستووی تەدا ناهێنە ،

شەتیبە چاوەوانی لە هاتنی تەدا،
کە وەک جار لەموە دیارە نایەیت ،
دوای تـە ئەو بەشایەی لەمندا
دروست بوو ،
بە هیچ ئادەمێک پە نابەتەوە!

بیرت دەکەم و لەرە نیت
تابیینی چەندە پەرەشانم بە تـــــە..
قووە و گەرم خەشم دەوێیت ،

لەرە نیت تا ببینیت نە بونت سەراپامی کردەتە باخکی وەریوو و تەزیـــوو...

لەر نیت تا ببینیت لەدەستدان و
نەبوونی تە سەختتر لە مردن بم،

خۆت دەزانیت من هەرگیز لە مردن نەترساوم،
بەڵام ئێستا کە هەست دەکەم و دەبینم تە لەر نییت ترس دەملەرزێنێ
،،

لە فڕاغی تەدا
پەنجە بەسەر بەرگی ئەو کتێبانە دەخشینم ،
لەو جۆزوانەی وەک گوڵ
لە قوڵایی چاوم دەدروزایتەوە
بەدیاری بۆت هەنابووم ،
لەچکەکەت وەک پەیکی موقەدەس
هەمیشە لە گەردنم ئاڵاوە....

ئێستا لە هەمووکات زیاتر
بیری بۆنی عەترەکەت دەکەم،
بیری گوڵەکانی سەر ژێر کراسەکەت دەکەم ،
کە بە گیانتا خۆیان هەڵدەواسی،
بیری قژە ڕەش و درێژەکەت دەکەم ،
کە لەسەر سەرینەکەت بەاو ببوونەوە
دەموویست پەنجەکانم بۆناو
تاڵ بۆتاڵیدا پیاسە بکات ،

دەزانم هەنیناوی ئەم ووشانە
هەرگیز نا ئاڵە لەگەردەنت
بەڵام مــن بەچاو ەوانە درێژەی پێدەدەم ،

دەزانی نەك تەنیا لە دەمدا،
بەڵکو لە دەمار بەدەماری جەستەمدا هەست بە ئازاری لەکدابڕان و
لەك ترازان دەکەم،

ئێستا نە لە شەو تاریک و
درێژەکانم دایت و نە لە ڕۆژە بەزارکەر و ماندوویەتیەکانم دایت ،

تەگەشتم ژیان تەنیا ئەو ڕۆژانە بوون،
کە بەدەم ڕەگــاوە پیاســەمان دەکــرد و بەدزیەوە بۆتیلەی چــاو
سەیرمدەکردی ،

دەمهەوێت دەـــم خاڵی بکەمەوە ،
دووریت لەـــم هەڵبەون هەڕووونم دەکات ،
بەرگەی ئەم بێ تاقەتی ناگرم ،
وەک کتێبکی پڕاوێز خراو خەم دەبینم ،

ئەڕە بۆاست ..؟!
چەند ملیۆنان ساڵی دەوێت
تا خەتی لالەوت لێبیر بکەم؟
چەند سەدەی دەوێت تا گەرمیی
باوەشت لێزین دەربێنم؟
ئەی لێیادکردنی کاڵی چاوت چی؟
باوەکردن بێ جودایییمان چەند جار مردنە ؟
کەمەک ویژدانت هەبێ چپەیەکی خێت بۆشماڵکدا بنڕێ بـــم ،

وەرس نەبووی لەو بەدەنگیە ؟!
لەڕەنیت گەڵگەشت لەوجودم دا گۆاوە
نائومێدی بەرپەنجەڕەی ژووروکەمی گرتوە ،
غەمگینی وەک هەرزەیەکی باب مردە
یەخەی گرتوم لەم نابەتەوە
ئێستا بمبینێ شـــاکارێک لەتەنهایی
ووبارەک لەغەمگینی ئاوەتە ناو منەوە ،

گەر ووجوود هەبا لەڕە چی دەبـــوو ؟
ئاوا نەدەچومە ناو ئەو یادەوەریانەی،
پەکەوە دروستمان کردن
کە ئێستا بە رووحی شکاوەوە
بەتەنیا یادیان دەکەم ،

گریانێک قوڵگی گـرتـــووم،
گرژکردوم وەک بۆی دەمخنکێنێ ،

بۆام من هێشتا بەردەوامم
لە هەنینەوەی ووشکانم.
لەودەمەی نیت خوی مەجنونم گرتـــوە ،
دەمێک قاقا بێ یادەکانت دەچەم
دەمێکیش شین بێ دووریت ،

تۆێ دەبم دەنم لەچکەکەت
بێ ئاوێکی گەرم دەشەم و

بەتەنافەکەدا هەیدەواسم
تابەنەکەتی لەبچێ ،
کەچی ئیرەیی بەو(با)یەش دەبەم
کە سەما بە لەچکەکەت دەکات ،

خەگریت لەم بە سوودە ،
دەتوانم لە هەر کوێ بیت هەست
بە نزیکیت بکەم،
چونکە بەنی تە بە هەزاران جار
شەردنی لەچکەکەت،
هەشتا لەبەر لوتم دەمەنیتەوە ،

بەنایەی لە کەلەنەکەو ببینی
کە من چەندە بە قەرارم بە تـــە،
جانم بە نایەی ببینی، بە تە
هەژەکانم چەن وەک پەیەکی دەاو بەتەنافی بەدبەختیدا شەبەنەتەوە
،،

.سەلیم عوسمان

پەنج شەمە /14/ئایار
کاژەر ٦:١٣ ی بەیانی

دیرەك … ستار ئەحمەد

بەشنە گوێ بوویت و
لەگەڵ با دەجەنگای
کاتێك بارەزە هەژانتی
بوویتە ئەسکی چەکی رووتەڵە
نەقومێك شەونمی بەیانیان
وەك نەوبووك گەردنی جوانکردی
نەبایەك بەسەما…
بەرخی رووباری حەسرەتی بردی
ئەمستا دارێکی..

تینوو بۆباخی رەنگاوڕەنگ
شەوانە دەهەژێی …
لەدەنگی راوکەرو
دیرۆکی زەبرو زەنگ
رووخانی چەند هەوار
چاوانتی داڕووشان
کام کۆچبار…؟
لەناختا رەنگیدایەوە
ئەوەتا وەك کوانووی بۆمیوان
پشکۆیەك تینۆکت ناداتۆ
بەهارێك لەعومرت ناپرسۆ
وەسبووی لەدەستی جووداین
خەمی نیشتمان بەزانتی
بۆیە کزو مات
دەگری بەسەر رەگ و چیمەنا
نەخاك دەتوانێ…
چرایەك بۆ قەدی سووتاوت هەکا
نەبارانێك بەئامان
بۆ زامی هەناوت دائەکا
ئەم کسپەی مردنە
هەتاکەی بەباڵای چیادا دەکێشۆ
تۆش عەوداڵ
لەبەژنی رەزو گوڵاڵە دەڕوانی
کۆو نەبۆ ببۆتە سێبەری کەمەرت
چۆ نەبۆ گوڵۆ ئاۆ هەڵگرۆ
بەهاران بیکاتە هاوڕازی سەرت
ناتوانی بەم شێوە ..
لاپەڕەی ئەدگارو
بەرواری پیرۆزان هەڵگری
بەدەم خەزانی خۆزگەوە
بۆنیگای دڵۆپێك باران و
مشتۆ خۆڵی تەڕ دەمری

ستار ئەحمەد

کوردبوون و یەکییزیی نەژادیی-2- کامیار سابیر

لە ئەدەبییاتی سیاسیی و ئەکادیمییدا، لە ئاستی جیهانیی بە گشتیی و تەکستی وەاتانی رۆژئاوادا، بەتایبەتیی، ناسیۆنالیزم، گرنگییەکی زۆری پێدراوە. ئەمە لە ناو ئەدەبییاتی عەرەبیی، تورکیی و فارسییشدا، قورسایی خۆی هەیە و ئەو سێ نەتەوە هاوسێیەی کورد، بە دڵیان هەزار تۆڕەر، نوخبە و ئەکادیمیستی تایبەت بە بواری ناسیۆنالیزم، دەوڵەتی نەتەوەیی و فیکری (سیاسیی و ئایدیۆلۆژیی) ناسیۆنالیزم، گرنگییان پێداوە و بە خەرمان تەکستیان هەیە. لە ناو کورددا، ناسیۆنالیزم بە گشتیی و کوردایەتیی وەکو ڤەرژنە باوەکەی، کەمترین توژینەوە و تەکستی فیکریی لەسەر کراوە و نووسراوە. نە چەپەکانی کورد، نە ئیسلامییەکانی کورد کە هەردووکیان رەقیبی ئایدیۆلۆژیی نەتەوەیین(بە حیساب)، بە مەژووی هەموو ئەدەبییاتەکیاندا بچیتەوە، چوار وتاری فیکریی و سیاسییت لەسەر ناسیۆنالیزم، دەست ناکەوێت. نوخبەی کوردیی، لەوان، وەرانتر. لە لایەکی ترەوە، هیچ نەتەوەیەک وەکو کورد، بە تایبەتیی کورد عەراقیی و ئێرانییەکان(بەوانەی بە تاراوگە"دایاسپۆرا"نشینیش ناسراون)، ناسیۆنالیزم، ئەوەندە نەبووتە وەردی سەر زوبانیان، بەڵام بە مەعریفەییەکی قووڵ، جەهلەکی سیاسیی و فیکریی غەلیظ، ئەدەبییاتی کوردیی تەنیوە و شیعر و چامەی شیعری نەتەوەیی، پەخشانە شیعری کوردیی و نووزانەوەی نەتەوەیی، خەخواردنەوە و بەندبژیی نەژادیی، جوێندان بە عەرەب و ئیسلام، بە تورک و فارس، بە شیعە و بە تورکمان، سەرتاپای ئەدەبییاتی کوردیی(کرمانجیی ناوەڕاست)، داگیر، کردووە.

قسە لەسەر ئەوە نییە کە گەلی کورد، نەتەوەیەیان نا؟ بەڵکو قسە لەسەر ئەوەیە کە ئەو ناسیۆنالیزمەی هەیە، بە درێژایی ٧٥ بۆ ٨٠ ساڵە هەیە، لە هەندێک دەخدا لە شێخ مەحمودەوە کە بە ناسیۆنالیزمی پریمیتیف دەستی پێکردووە، بەڵام بە باکگراوندێ دینیی-مەذهەبیی و طەریقەتییەکەی ئەو سەردەم کە ئێستا بە زمانی مەدەرن، پێیدەگوترێ ناسیۆنالیزمی دینیی، ئەم مەژووە دوور و درێژە پێ لە فەشەل و فیاسکۆیە(فەشەلی سەرتاپاگیر)ی ناسیۆنالیزمی کوردیی، چیی بە

کورد، کردوو؟ ئەدەبییاتەکەی؟ تەکستەکەی؟ ئینتەرجەنسیاکەی (موثەقەفەکانی) و سیاسییەکانی؟، کوا ئەمانە لە کۆی مەژووی حەرەکەی سیاسیی کورددا وەستاون و رۆیان چیی بووە؟ بۆچی بەرهەمی ئەو هەموو مەژووە پڕ لە فانتەسییەی ناسیونالیزمی کوردیی، بەم چەتگەرییە ئاغاواتییە-بنەماڵەییە-شێخنشینییە-طەریقەتییە-ئیمارەتییەی بنەماڵەی بارزانیی، بنەماڵەی تاڵەبانیی و حیزبەکەی نەوشیروان موصطەفا (گۆران) کەتایی هات کە هەمووپان، بەردەوام لەسەر کەلاکی تەپییوی کوردایەتیی، شیین و شەپۆڵ دەکەن.

کوردایەتیی لە فەرمی کوردبووندا و لە عەقڵی نەژادیی هەندێ سیاسیی و نوخبەدا، بە ئیدامەدان بە ژیانی سیاسیی و ئایدیۆلۆژیی خۆی، رق و قینین و بوغز بەرامبەر نەتەوە و نەژاد و ئایین و مەذهەبەکانی تر، هەدەمەژڵەت. ئەمانە، بەردەوام، خەیان دەننەوە و مونافقات دەکەن و دەڵەن دوژمنی دەرەکیی، دەمانخەن. ئاخر ئەوە هەر مەسعود بارزانیی نییە کە بە درێژدان بە تیجاڵەتە دەیان میلیارد دۆلاریەکەی لەساڵێکدا، چەندین دوژمنی دەرەکیی، ڕەسم دەکات، بەڵکو ئەکادیمستە فاشییەکانی ئەمە لە ئەوروپاوە، بەغداد و عەرەب، شیعە و تورکمان، بە قەصدی ئایدیۆلۆژیی، بە عوقدەی نەژادییەوە، بە دژە کوردە ئەژمارد دەکەن و تەخوێینی ئەمەمانیش دەکەن کە بە گەمژەیی سیاسیی خەمان، وەکو جاشی بەغداد!، ڕێ دەگەڕین. ئەوە وەڵای ئەوەی بەشەکەی زەر لە مەژووی ئەم کوردایەتییە، یەکترتەخوێینکردن بووە و هەر جارەی بەرێیەکیان، بوونە بە عەمیلی موخابەراتیی ئەم دەوڵەت و ئەو دەوڵەت و شەڵەی یەکتریان کردووە.

ئەستا کەمەڵە ئەکادیمیستی جونفرۆشی موحەقەق گەمژەی سیاسییش پەیدابوونە، بە کاڵیی و کۆماویی، بە ئەوەی هیچ مەترسییەک لەسەر قەوارەی دزەکانی هەرەم هەبەت، وەکو بەتەجییەکانی کوردایەتیی، کەتوونەتە بەرق تەقاندن دژی بەغداد و دەڵەن، بە هەر نرخەک بووە، لەبەر خاتری نەژادی کورد و شکرلەمەی کوردبوون!، دەبە دەست بە قەوارەی هەرەمەوە بگیرەت. بە واتایەکی تر، گرفت نییە پارتیی و یەکەتیی، گۆران، یەکگرتوو ... تاد، چیی دەدزن و چیی دەبەن؟ چۆن تەواوی شیرازەی کەمەڵایەتیی کەمەگەی کوردییان، هەڵا هەڵا کردووە، بەڵام چونکە خوننەکیان و بەنەخوننەکانیان، چونکە ناموووسکیان و دڕپەکیان، کورد و کوردییە، ئەوە لە عەرەبی نەفرەتیی و لە شیعەی ڕافیضە (بە قەولی فاشیزمە سوننییەکە)، باشترن. پەمان دەڵەن، ئەمان دزیش بن، قەیدی نییە، چونکە کوردن و لە خەمانن، بەڵام بۆچی شیعەیەکی کافر (بە کوردایەتیی تەکفیریان دەکەن، هەروەکو چۆن

سەلەفیی و ئیخوانییەکان، طائیفییانە تەخوییانی دەکەن و بە موسەمانیان لە قەڵەم نادەن) نەوتەکە و گومرکەکانی ئەمە کەنترۆڵ بکات.

تەنانەت داواکانی خەڵکی کوردستان، بە تایبەتیی گەنجان کە داوای ئەوە دەکەن مەلەفی نەوت و غاز لە دزەکانی کوردایەتیی بسەنرێتەوە، گومرگ و بازگە سنووریەکان و مەطارەکانیان، لە بسەنرێتەوە، مووچە راستەوخۆ لە بەغدادەوە بدرێ بە خەڵک و راستەوخۆ حکومەتی فیدراڵ، کەنترۆڵی ئەم مەلەفانە بکات، ئەم داوا ڕەوایانە، بە گەمژەیی سیاسیی دەزانن. هەندێکیان، فرێ ئەحمەقانە، دەوڵەتی عێراق، بە کەمۆنیالیست(داگیرکار) لە قەڵەم دەدەن، کەمۆنیالیزمی فەانسیی بە لوبنان و دەسەڵاتی دەوڵەتی عێراق بەسەر شیمالی عێراقدا(کوردستان)، وەکو یەک بە کەمۆنیالیزم، دەشیعرێنن! ئەم خورافە نەتەوەیی و نەقصە نەژادییە، تەنیا بە خەڵکانێک دەیخوات کە ئاگایی سیاسیی و فیکرییان، صفرە، ئەگینا بە گەنجانی ئەم سەردەمی کوردستان بە تایبەتیی بە نەوەی دوای ڕاپەڕین، فشەیان بەم عەقڵییەتە نەتەوەپەرستیی و نەژادپەرستییە، دێت.

ئەم نووسینە، جەخت لە فشەلیی کوردایەتیی دەکاتەوە و بەدیلەکەیشی بە ناسیونالیزمێکی تر، جا مەدەنیی بێت یان خورافی سیاسیی هەندێ ئەکادیمیستی تاراوگە، نازانێت، یاخود فەنتازیای حیزبێکی وەکو پارتیش نییە کە نزیکەی سیی ساڵە بە دەستوری موخابەراتی تورکیی(میت) و جەنتای (نوخبەی عەسکەریی) تورکیی، مامەڵە نێک هەر لەگەڵ کوردستانی عێراقدا دەکات، بەڵکو بە دەستوری ئەوان، مامەڵە لەگەڵ کوردستانی سوریا و تورکیاشدا دەکات. بە پێچەوانەوە، جەخت لە گوتارێکی نیشتمانیی(دوور لە خورافەی نەتەوەپەرستیی و نەژادپەرستیی کورد) دەکاتەوە لە چوارچێوەی ئەو دەوڵەتانەی کە گەلی کوردی تێدا دەژیێن(قسە لەسەر کوردستانی عێراق)، هەرچی کوردستانی سوریا و تورکیایە، کوردایەتیی ئەو ڕەهەی نییە و ئەوەی هەیشە(ئەنکەسە)، جەرگەکە لە جاشیەتیی و عەمالەت کە ڕاستەوخۆ، وەکو مورتەزیقەی تورکیا، هەسوکەوتی سیاسیی و عەسکەریی دەکەن. کوردستانی ئێرانیش، حیزبەکانی کوردایەتیی بە چەند کەمەڵە و چەند دەمەکرات و حەسەسکانی تریەوە، هەموویان ڕەهی مورتەزیقەیی بە دەستی سێ و چوار بە کوردایەتییە مورتەزیقەکەی کوردستانی عێراق، دەبیینن؟ بە واتایەکی تر، کەشە سیاسیی، ئابووریی و کەمەڵایەتییەکانی خەڵکی کوردستان، دەبە بە تەکەای خەڵکی عێراق و بەغدادەوە ببەسترێنەوە و هیچ ئاڵترناتیڤێکی تر

بوونی نیە، ئەوەی هەیە هەمووی خورافەی ئایدیالۆژیین(شیوعیی و چەپەکان، ئیسلامیە جراوجرەکان، لەگەڵ نەتەوەیی و نژادیەکاندا)، ئەم گروپانەی ناو کەوانەکە، هەمویان وەکو داهێنی سیاسیی، لە ناو مەرزی ریفراندەم موخابەراتیە ئیقلیمیەکە، چەقنران و پشتیوانی گەورە لە هیچ بدیلێکی ئایدیالۆژیی ئەمانە نگیرت.

بە تەوانینی گرینفێلد Greenfeld کە باسی نەتەوە دەکات و پێوایە نەتەوە لە بریتانیاوە وەکو چەمک و سیاست فرمالە بووە، باوەڕی وایە کە وەڵای جیاوازیە سیاسیی، چینایەتیی، کولتووریی، کۆمەڵایەتیی و ئایدیالۆژیەکان، ئەوەی کە توخمی سەرەکیە لە دروستبوونی نەتەوەدا، ئەو گلووە(گێنوو)یە کە دەکرێ پێیبگوترێ هاوکاریی دەستەجمعیی(Collective Solidarity) لەرشەوە، ئینتەرجێنسیا، دەخالەت دەکەن و لە رووی ئایدیالۆژیەوە، چوارچێوەکانی ئەندێشەی ناسیونالیزم، رەنگدەڕ دەکەن، بەتایبەتیی بە قەرەبووکردنەوەی ئەو غوبن و خەخواردنەوانەی خەیان کە لە دەورووبەرەکیانەوە یان رژمە دێرینەکان(ancient regime)، یاخود شارستانیەکانی دەورووبەرەوە، وەریانگرتووە Greenfeld 1992)).

لە واقیعدا، ئەم بۆچوونەی گرینفێلد ئاگەر بسەر ناسیونالیزمی کوردیدا، بە تایبەتیی بسەر ڤەرژنی کوردایەتییدا، تەطبیق بکەیت، کتومت، کوردایەتیی، نەک نیتوانییەوە ئەو دەستەجمعیە دروست بکات، بەکو بشکی زەر لە موناوەرانی کورد، بەتایبەتیی شاعیرەکانی کورد، دیان و صەدان چامەی کووزانەویان هەیە کە کورد، قەطعەن نابن بهیچ، چونکە خەخەر و دووەوون و نەکرایەتییان بە سەردارەکانیان پێ لە هەموو شت گرنگترە. ئەمە واقیعکی تاڵ و حەقیقەتکی مژووییە کە هاوکاریی دەستەجمعیی لەنەوان گروپ و تاکەکانی کۆمەڵگای کوردیدا، زەر زەر کەم بووە، یان هەر نەبووە، بەڵام زەر بە کەمیی دەبینیت کەسانک لە کورد هەبن، باسی خودنەفرەتیی و خەبەکەمزانیی بکەن، وەکو ئەوەی هەندە نووسەری نژادپەرستی ئەوروپانشیین، ئیرایزی ئەم خورافاتە نژادییانەی خەیان دەکەن و داوای یەکییزیی کوردبوون، لەسەر بناغەی نژادییبوون(ئێثنیسیتیی کوردبوون) دەکەن.

بە ئەوەی نیشتمانیی لە ئاستی دەوڵەتی عەراقدا، بییر بکەینەوە، پێویستە واز لە هەیجانی نەتەوەیی قەدبڕ، وەاتبڕ و ئیقلیمگییر بهێنین، واز لەو پانکوردیستییە بهێنین کە باشوور و باکوور، رژهەڵات و رژئاوای بە پرگالی کوردایەتیی، لە عەقییەتی خەیدا،

ڕەنگدانەوەی بیرکردنەوە، بیرکردنەوە دەبێ وازی لەو پانکوردیزمە بهێنرێت کە کورد، وەکو نەتەوەیەکی هەمەجینیس(چوونیەک- موتجانیس) کە شوناسێکی گشتگیری نەتەوەیی- نەژادیی- کولتووریی و زمانیی هەیە، تەفسیر و تەئویل دەکات. کوردی کوردستانەکانی عێراق و ئێران و تورکیا و سوریا هەن، بە واتایەکی تر، عەقڵانییەتی سیاسیی دەبێ بدرێ بەسەر عەقڵیەتی شیعریی و خورافەی شیینوشەپەکردندا، کوردی باشوور و باکوور، بە ناو شیعرەکانی پێشڕەو و بەندبژێرە سیاسییەکانی سەنگاویی و چەتووک تەقاندنەکانی کەوەسیی ...تاد، بکەنەک دەن، بە بازاڕی ئەوانە بکەنەک دەت لە ئاستی لەکاییدا کە خەیان بە پەکەکە دەزانن و هەشتا، کوردایەتیی، دەکەن.

لەمڕووی ماوەی ساڵی رابردووە، بە ڕەگەزگرتن لەوەی کوردی عێراق، تەکنیکی دەوڵەتی عێراق ببێت، هەمیشە درێی ئەوە کراوە کە کورد هەموو ڕەگەزێکی لە گییراوە، بۆیە پێنای بۆ چەک بردووە؟! ڕاستییەکەی ئەوەیە لە سەردەمی شێخ مەحمودەوە کە مورتەزیقەی عوثمانییەکان، دواتر ئیتیحاد و تەرەقیی و کەمالیزم بوو، تا عەمالەتە ئیقلیمییەکەی ئیلول و شەشی گوڵان و شەشی نوە، سەرجەم قیادەی ئەم حەرەکە کوردییە(بارزانیی باوک و کوە و کوەزا، تاڵەبانیی و نەوشیروان موصتەفا...تاد)، مورتەزیقەی ئیقلیمیی بوونە و کاریان، لە کوردستانی عێراقدا، تەخریب بووە و هانی دەندییەکانی صەدام حوسێنیشیان داوە کە قەتوعامی خەڵکی مەدەنیی، باشتر بکات، بە ئەوەی ئەمان دەستکەوتی باشتریان هەبێت(ئاخ بە هەڵەبجەیەکی تر، یەکەکە لەو هیوایەتانەی کوردایەتیی). ئێستا، بە ئەوەی دەستەجەمعیی نەژادیی و نەتەوەیی وەکو سەردەمی تەمەودەکانی شێخ مەحمود شەشی ئیلول و دروستبوونی یەکێتیی نیشتمانیی، مەبەستایز بکرێ دژی دەوڵەتی عێراقی ئێستا، لە لایەن نوخبەیەکی نەژادیی و نەتەوەیی ئەوروپانشینەوە، پەنا بە گوتاری یەکییزیی و دەستەجەمعیی کوردیی، لەژێر ناوی کوردبووندا، دەبرێت.

دیارە ئەم کوردبوون و هاوکارییە دەستەجەمعییە، لەم ساڵانەی دواییدا لەناو یەتەپیاکانی کوردایەتییدا، بە حەماقەتکی سیاسیی تر گەڕاوە کە ناوی "یەکییزیی"ان لە ناوە. لە واقیعشدا یەکییزیی نەبەکانی (ئیشرافزادە) کورد، بە تایبەتییش ئەو سیاسیانەی لە پاڵ کوردایەتییدا، بوونە بە میلیاردێر، نەک هاوکاریی دەستەجەمعیی لە دروست نابێت، بەکو زەمەن، زێر درەنگ کەوتووە لەم دونیا جەنجاڵەدا کە مرۆڤی کورد، وەک سیاسیی، فیکریی و کولتووریی خۆی لە خورافاتی دەستەجەمعیی و یەکییزییدا خەرج بکات. وەک ئەوەی

کوردایەتیی، هەر لە ئاستای کوردستانی عێراقدا، نەک دوو ئیدارەیی و دوو طەریقەتییە، بەڵکو ئەوانەی سووکانی ئەم ناسیۆنالیزمە تیجاییە پێ قازانجیان بە دەستەوەیە لە هەولێر، لەگەڵ شریکە دزێکانیان لە یەکێتیی(سلێمانیی)، تا دێت سلێمانیی، گەرمیان و ناوچەکانی کەرکوک و راپەڕین، زەلیلتر دەکەن. بە واتایەکی تر، دوو طەریقەتە(نەقشیی و قادریییەکە) خەیان دەستجەمعییان بەس لە دزیی و راوەووتدا هەیە، بەڵام ئینسانی کوردیان زەلیل، کردووە. کەڵکی نووسەری مەغز فاشیی کوردیش، دەن ئەم عوقدە نەژادییە بووە پاساو دەدەنەوە کە ئینسانی کورد، دەبێ کوبرەیائو عیزەتی نەفسی هەبێ لە بەرامبەر عەرەب و شیعەی عێراقدا و بەهەر نرخێ بووە دەبێ دەست بە قەوارەی دزێکانی هەرێم و دەروازە سنووریەکان و مەلەفی نەوتەوە بگرین و تەسلیمی حکومەتی فیدراڵیان نەکەین و کاظمیی بەر نەفرەتی کوردبوون، بدەین و دەستجەمعیی خەمان، بپارێزین؟

Liah Greenfeld. Cambridge: Harvard University Press, 1992

ئەمەی سەرەوە، بەشی دووەمە لە زنجیرە وتاری "کوردبوون و کوردایەتیی، چەشتی مجۆری نوخبە نەژادییەکان"

لە بەشی سێیەمدا، باسی پێکهاتە کەڵکایەتییەکانی کوردبوون و ئێتنۆسێنتریزمی کوردیی، دەکرێت.

زمان لە پێگەیاندنەوە هەتا تێگەیاندن! … برایم فەشی

گەر مرۆڤ، خاوەنی زمان نەبوایە، لە دارستان و ئەشکەوتەکان دەرباز نەدەبوو! پێشکەوتنی مرۆڤ و جیهان، بوونی فەرهەنگ و کەمەگا، گرێدراوی بوونی زمانە. مرۆڤ بە بێ زمان، بەدەستەاتە و دەستەاتی لە مێشک و زماندا کۆ بووتەوە! کەڵکەگای ئینسانی بێ بێ زمان، کەمەکەمەی زیندەورانە و هیچی تر!
هەموو زیندەوەرانی سەر گۆی زەوی جەستە و مێشک و چەشنێک زمان بێ پێوەندیگرتن لە گەڵ یەکتریان هەبووە و هەیە، بەڵام ئەوان خاوەنی ئەو چەشنە لە زمان و مێشک نەبوون، کە بتوانن خەیان بپارێزن و

ژیانیان بەرەو گۆران بۆرن. وەک داینامۆرەکان کە مەزنترین زیندەوەری سەر وشکانی بوون. ئەوان و بۆژمار باشندە و پەلەوەر و ئاژەڵ و زیندەوەر لە ناوچوون، لە بەر نەبوونی ئیمکانی بیرکردنەوە، تاقیکردنەوە و دەربڕین لە ڕێگای زمان! مرۆڤ گەر ئەو ئیمکانەی نەبایە، بە جەستەی بچکۆلانەیەوە، بەر لە داینامۆرەکان لە ناو دەچوو.
لەناوبردنی زمانی هەر زیندەوەرێک، کارەساتێکی بەردەوامە لە ژیانی زیندەوەرەکە. مرۆڤ کە نەتوانێ بە زمانی دایکی خۆی، بیرو هزر و هەست و تێگەیشتنی خۆی بهێنێتە سەر زمان، ئەو مرۆڤە لە زاتی سروشتی خۆی دادەبڕێ و تا کۆتایی ژیان لە گەڵ کەسایەتی سروشتی خۆی جووت نابێت. زمان پێناسەی کەسایەتی و هۆی سەرهەڵدانی کەسایەتییە. بوون بە مانای ئینسانی بیرکەرەوە، گرێدراوی بوونی زمانە!
مرۆڤی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، زیاد لە سەد ساڵە، بە هۆی سیستەمی فەرکردن و بارهێنان، مێدیایی زاڵ، سیستەمی سیاسی-حکوومەتی- ئیداریی و داسەپاندنی زمانێکی تر، دوور لە سروشتی کەسایەتی خۆی، دوور لە زمان و فەرهەنگ و مێژووی خۆی، بە مەبەستی دوور لە ویست و بەرژەوەندی خۆی و نیشتمانەکەی، بارهێندراوە و بە مەبەستی دەخوازی نەتەوەیەکی تر ئادابتە کراوە، گۆڕدراوە و تێکدراوە.
مرۆڤی کورد لە ڕێگای زمانێکی تر، کە هەنگدانەوەی کەسایەتی و فەرهەنگ و مێژوو و خوو هەفتاری کەمەڵە کەسێکی تڕە، لە گەڵ خۆی و زمانێکی بێگانە کراوە. کەم نیین ئەو کوردانەی لە ژیانی ڕۆژانە و لە هەموو ژیانیاندا، ئەو پێویستییە نابینن بە زمانی خۆیان بنووسن، بخوێننەوە و بیروهزر و تێگەیشتنیان لە ڕێگای زمانی خۆیانەوە دەربڕن. گەلێکی زۆر لە کارمەندان لە سەر هەتا خوار، دەرسوێژی فەرگە و زانستگا، هونەرمەند، پسپۆڕی بوارەکان، خوێندن و نووسینی زمانی خۆیان نازانن و هەست بەوە ناکەن، کەمایەسییەکی زمانی و کەسایەتیان هەیە. زۆرن ئەو کەسانەی کە "زمان" تەنیا لە وشە و ڕستەدا دەبینن و گەر گۆڕدرا و زمانێکی تر لە جێگای داندرا بە یان ئاسایی.
کەم نیین ئەو کەسانەی کە پێیانوایە زمانی دایکی ئەوان، زمانی هونەر و زانست و سیاسەت و پسپۆڕی نییە، هەر بۆیە زمانی دووهەم و سێهەم بە قەرز وەردەگرن و جێی زمانی خۆیانی پێ پڕ دەکەنەوە. ئەم پرسیارە قووڵایی ئاسیمیلاسیۆن بە دەستی کورد خۆی دەردەخات. ئەو موهەندیس و دوکتور و پرۆفیسۆر و شارەزا و هونەرمەندی بێگانە لە خۆی، بێگانە لە هەست و سروشتی خۆی دەبێتە پێژڕی زمان و فەرهەنگ

و زانست و شارستانیەت و شانازی ئەو میللەت و کیانێی، کە ئەوی تووانداتەوە و کەسایەتی لە زەوت کردووە، دەبە لە تەنیایی خۆیدا چ وەامێک بداتەوە کە ناتوانێ هەست و بیر وهزری خۆی لە زمانی خۆیدا هەژمار؟!

نووسەری ئەم دەڤانە وەک شانۆیەداگەگ و داڕێژەری سیستەمی فەربوون و فێرکار، زیاتر لە سی ساڵە ئەم دیاردەیە لە ناو منداڵ و لاوان و بنەماڵەکانیان سەیر دەکات و لایەنەکانی زیانمەندی دیاردەکە لە پرسەی فێربوون تاوتێ دەکات و لایەنەکانی زانستی لە پراکتیکدا لە ناو میللەتانی هەمەڕەنگی چوارقوڕنەی جیهان، کە لە ئاڵمان دەژیین هەڵدەسەنگێنێ. بە ئەرخایەنی دەسەلمێندرێ، ئەو منداڵانەی بە هەر هۆیەک لە فێربوونی زمانی دایک، لە خوێندن و نووسین بە زمانی دایک، بێ بەری دەکرێن، تووشی کێشە لە پرسەی فێربوونی زمان، تووشی کیشە لە خێ دەرخستن لە ڕەگای زمان، تووشی کێشە لە پێوەندی کەمەڵایەتی، تووشی کێشە لە گەڵ خێیان و هەست و بیروتێگەیشتنیان دەبن. زمانی دووهەم و سێهەم و چەندەم هیچکات جێگای هەمەلایەنی زمانی دایک ناگرنەوە، نە لە ڕووی دەرەوە، نە لە ڕووی ناو و دەروونەوە!

لە حاڵەتی دابڕان لە پرسەی زمانی دایک، ئەو لایەنە دەروونییە، مرۆڤ تووشی زیانی جیددی دەکات، بە بێ ئەوەی مرۆڤەکە هەست بەو نوقسانە دەروونیە بکات. ئەو دایک و باب و بنەماڵانەی خێیان دەبنە هۆی ئەوەی مندال فێری زمانی فارسی ببن لە جیاتی زمانی دایک، زیان بە منداڵەکەیان دەگەینن. حکوومەتی ڕەزاشا و کەسانی وەک محەممەد عەلی فرووغی و سیستەمی شاهەنشاهی و سیستەمی حکوومەتی ئیسلامی و موستەشارەکانی کوردی بوارەکانی فەرهەنگ، هونەر، زانست، فێرکاریی لە دەرێژەی 100 ساڵی ڕابووردو، زیانی دەروونیان بە کەسایەتی، فەرهەنگی و ئینسانی مرۆڤی کورد گەیاندووە، کە ئێستاش بەردەوامە.

ئەوەی زمان یاساخ بکرێ، گوتن، نووسین، خوێندنەوە بەم زمان و ئەو زمان، لێرە و لەوێ بڕبڕست بکرێ، کەس و کەسان تاوانبار بکرێن لە بەر ئەوەی زمانی دایکی خێیان فێربوون، یان فێر دەکەن، لە مەشکی مرۆڤی تەندروستدا ناگونجێ، لە مەشکی مرۆڤی ئاسایی، پایبەند بە مافی ئینسان و لە پلاتفۆرم و قانوونی هیچ وەاتێکی ئەمڕۆی سەر گەی زەمین کە پایبەند بە ئەخلاق و پەڕەنسیپی ئینسانی بن، ناگونجێ!

زمان یاساخ کردن، تەنگ وچەڵەمە سازکردن لە سەر ڕەگای گەشەی زمان، تێگەیشتنی ئەوڕۆیی نییە! ئەوانەی زمان و بوونی کەسان و نەتەوەی جگە لە خێیان، ناڕەسمی، کەم نرخ، بەبایەخ سەیر دەکەن و سەرەڕۆیانە زمانی میللەتانی تر بە زاراوە و بن زاراوەی زمانی خێیان، لە ڕگای درێ و چەواشەکاری لە قەڵەم دەدەن و بەرگی

دڕیینی زانستی بە بەردا دەکەن، بە پێی یاسا و دەسای باوەڕکراو، لە ئیزی تاوانباران، دەژمێردرێن!
ئەمڕۆ بە دەگمەن وڵات لە جیهان هەیە، پشت ئەستوور بە قانوون و ڕەسای هەسمی وڵاتەکەی، فەرمانی زیندانیکردنی مرۆڤ، بە تاوانی فڕکردنی زمانی دایک دەربکات، جگە لە یەک وڵات. لەم وڵاتە بە ناوی خودا و ئیسلام دەست دەبڕن، ژن بە زیندوویی لە چاڵ دەنێنن، خەڵک لە سەر شەقام هەڵدەواسن، ئینسان لە چیا و شاخەکان بار لە کۆڵ ئاو دەکەن. ئەم وڵاتە، هەمان وڵاتە کە شارەکانی یەنانی ئاگردەدا، هەمان وڵاتە کە چاوی ئینسانی دەردێنا و مرۆڤی بە زیندووی کەوڵ دەکرد و قورقوشمی داخی لە گڕووی نیارانی خۆی دەکرد. ئەوان لە کتێبە کۆنەکانیان، باسیان لە هۆشت و ئاکاری خۆیان دژ بەوانی تر کردووە و ئەم ئابووردوی خۆیان بە شارستانیەتی چەند هەزار ساڵە بە خەڵکی جیهان فرۆشتووە!
ئەوان پێ بە مێژوویان ئاکاری نامرۆڤانەیان دژ بە مرۆڤی کورد و وڵاتەکەی ئەنجام داوە. ویستوویانە و دەیانەوێ ئەو نەتەوەیە لە ناوخۆیاندا بتاوێننەوە، یان لە ناوی بەرن. ئەوان توانیان کورد بەرەو ئێرانی بوون بکێشن، کە خۆ دیتنەوەیە لە ناو زمان و فەرهەنگ و مێژوو و کیانی فارس. کورد هەیە خۆی مێژووی خۆی چەواشەکارانە نووسیوەتەوە، خۆی بە ئێرانی هەسێن بەوان فرۆشتووە، خۆی منداڵەکەی خۆی ئاسیمیلە کردووە!
لەم وڵاتە حکوومەت و ئۆپۆزسیۆن و ئاڵترناتیڤەکان، بە یەک زمان، بە یەک فەرهەنگ و بە پێی یەک ئیدئۆلۆژی دەدوێن، ئیدئۆلۆژی یەک چەپەک، یەک خودا، یەک ئایین، یەک وڵات، یەک نەتەوە. چ ئەو کەسەی پەت دەخاتە ملی حەبسکراو، چ ئەو کەسەی حکووم بە زیندان و ئیعدام دەردەکات، چ ئەوەی بە ناوی زانست هاواری نەمانی ئەوانی تر دەکا و چ ئەوانەی بە ناوی هونەر و فەرهەنگ خۆیان بادەدن. هەموو بە یەک زمان دەدوێن، زمانی تووانەوەی ئەوانی تر! ئەوان لە هەموشتێکی نوێ و کۆنی جیهان کەڵک وەردەگرن، بە ئەوەی نەگۆ و ناشارستانی و نادەموکرات بمێنن. ئەوان لە هەر بەرگ و جامێکدا، بە هەگای باپیرانیاندا دەڕۆن!
وەرگرتنی زمان لە ئینسان بە هەر شێوەیەک و بە ناوی هەر ئایین و ئیدئۆلۆژی و لەژێر هەر تێگەیشتن و بۆبیانویەک، جنایەتە و بە پێی یاسا و هەسای سەردەم لە ژێرپێنانی مافی بنەڕەتی مرۆڤە. حکوومەتی ئیسلامی کە زیاتر لە چل ساڵە بە ناوی خودا و ئایین موژدەی ڕزگاری ئینسان و موژدەی یەکسانی و بەرابەری نێوان موسڵمانان جاڕ دەدات، بێ ئاسایی و قانوونییە، زمانی ئینسانەکانی تر یاساخ بکات، بێ ئاساییە هەگریی لە زمان بکات. بێ ئاساییە خەڵک لە مافەکانی بێ

بەری بکات و لە زیندان تووندیان کات و بەرەو پەتی سێدارەیان بەرێت؟
حکوومەتی ئیسلامی زمانی نەتەوەکانی تر بە زمان نازانێ و زمانی فارسی بە سەر خەڵکانی نێ فارسدا سەپاندووە و فێربوونی زمانی خەڵکانی تری یاساخ کردووە. دژگای قەزا و داد و عەدالەت، کە کراوەتە لقێک لە دژگاکانی ئەمنیەتی و مافیا(سیاسی-نیزامی-ئابووری- ئیدئۆلۆژیک)، بە پێی فەرمانی شاراوە، بەیار لە سەر خەڵک دەردەکەن.
قازیەکانی حکوومەتی ئیسلامی، فەرکردنی زمانی کوردی، وەک دژایەتی" ئەمنیەتی نەتەوەیی" خەیان دەبینن و حووکمی دە ساڵ زیندان دەردەکەن، هەر وەک چۆن دە ساڵ زندانیان بە تاوانی پارێزگاریی لە "مافی مرۆڤ" بە سەر سەدیق کەبوودوەندا داسەپاند، هەر وەک چۆن حکوومی سێدارەیان بە سەر فەرزادی دەرسوێزدا داسەپاند، هەروەک چۆن لە درێژەی حکوومەتیان هەزاران هەزار کەسیان بە سووچ، بە بیانووی "تهدید ملی، مفسد سەر ئەرز" لە ژیان بە بەش کرد.
ئەم تێگەیشتنە فێربوونی زمانی کوردی و کوردبوون بە "تهدید" دژ بە کیانی خۆی دەزانێ. گەر منداڵی کورد داوای مافی خۆی بکات، خۆشویستی بە دار و شاخ و بەردی وەتەکەی بنوێنێ، حکوومەت و دژگاکانی ئەمنیەتی و سیخوری و داد، بە "تهدید" دژ بە خەیان وەری دەگرن و لە کاتاڵگی ئەواندا منداڵی کورد ئەو کاتە ئازیز دەبێت، کەخۆشویستی و داوا لە خەیدا بکوژێ و خۆی لەوان و زمان و مێژوو و کیانیاندا ببینێتەوە!
سیاسەتی حکوومەتی ئیسلامی لە سەرەتا هەتا بەمڕۆ، تووانندنەوەی فیزیکی و گۆڕینی ناسنامێ و پەروەردەکردن و بە ئەرانیکردنی کورد لە کوردستان بووە. بە بەمباران، وێرانکردن، ئاونان، چۆڵکردنی گوندەکان، کووشتن، مەحروومکردن دەستیان پێکرد و لە هەمان کات بەشکی بەرچاو لە خەڵکی کوردیان بە لای خەیان ئاکۆشا و لە ژێر سایەی خەیاندا پەروەردە و پەروار کران. ئەو کەسانە و منداڵ و نەوەکانیان، لە درێژدا بوون بە دەست و چاو و گوێ و تانەت سەری حکوومەت لە کوردستان و ناو سیستەم. بەشکی زەر لەو کەسانە دەور و ئاڵی خەیان لە هەموو ئاست و لە هەر بوارێکدا دەگۆڕن و لە ناو و دەرەوەی حکوومەت کورسی و شوێنی خەیان هەیە. هەندێک لەوانە وەک سەردەمی ئازاشا دەوری تئەریسین دەگۆڕن و لە هەمان کات بە شارەزایی تەواو کاری ئێکخستن ئەنجام دەدەن، ئەم کەسانە لە ناو کورد لە دەرەمانەوە لە بەرگی جیاوازدا هەبوون، جار ناسراون و جار نەناسراو ماونەتەوە!
لە تئەری، تێگەیشتن، سیاسەت و بەرنامەی حکوومەتی ئیسلامی-دا،

ئاوەدانکردنەوەی کوردستان، گەشەساندن و گەشەدان، پەشکەوتنی خەڵک و وکەمەگا و هەر وەها بە هەسمی ناسینی نەتەوەیەک بە ناوی کورد، جگای نەبەتەوە و بە پەی هەموو بەگەکان، بەرنامەژی، ئامار و کردەوەیان، کەلەکتیوەک بە ناوی کوردستان کە چەند"ئوستان" لە خەگرێ، بە عەمد و بە پەی پلان هەسمیەتی نەبووە. دەیان نموونە هەیە کە بودجە، پرۆژە بە ناوی ئوستانەکانی کوردنشین وەرگیراوە و لە دەرەوەی کوردستان جێبەجێ کراوە. بوودجەی ساڵانە و پێنجساڵانەی هەموو ئوستانەکانی کوردنشین لە هیچ بوارێکی سەنعەتی، کەمەایەتی، ئاموزشی، فەرهەنگی، هونەریی، عومرانی، بنیاتنان، ئابووریی، لە گەڵ ئوستانگەلێک ئیسفەهان، فارس، خوراسان، تاران، ئازەربایجانی هەژدەهات بەراوەرد ناکرێ. گەلێک لەو پرۆژانەی کە لە بواری فەرهەنگ، زمان، هونەر لە لایەن موستەشارەکانی هەماهەنگی حکوومەت لە کوردستان بە ناوی نوێنەر، ئوستاندار و فەرماندار و شاردار و شوڕا و رییسی فەڵان شوێن و فەڵانە ناوەند و شیرکەت و دامودەزگا و تاکە کەس لە ماوەی چل و یەکسال پروپاگەندەیان بە کراوە، یان هیچکات تەواو نەبوون، یان هەر لە سەرەتاوە پرۆژەکە لە سەر کاغەز بووە، وێنەی لەو چەشنە لە نێوان زانستگای کوردستان و ئوستانداری کوردستان لە ساڵانی پەشوو هەبووە، هەروەها زانستگاکانی شارەکانی کوردنشینی ئازەربایجانی هەژئاوا، کرماشان و ئیلام تەکەڵ مامەڵاتی لەو چەشنە بوون.

حکوومەتی ئیسلامی سەرجەم دەزگای تەبلیغاتی، مەدیا، سیستەمی"ئاموزش و پەرورش"، ئیرشاد و سەرجام دامودەزگای نیزامی و ئەمنیەتی خەی بە کونترۆڵی مەشک و زمان و بەلاڕەدابردن و چەواشەکاری مرۆڤی کورد بەکارهێناوە. شانۆ، سینەما، مەدیا، کتێب، هەژنامە، گۆڤار، هادیۆ، تەلەویزیۆن و هەرچی هەیە لە ژێر کونترۆڵ دایە و هونەرمەندە، نووسەر، فەرهەنگساز، پسپۆڕی ئەم بوار و ئەو بوار خەیان هاهەناوە، کە چۆن بنووسن، چۆن قسە بکەن، چۆن بەرهەمی هونەریان بە پەی نەخشەکانی دەزگاکانی کونترۆڵ و سانسەر و ناوەندەکانی ئەمنیەتی جێبەجێ بکەن! لە جیاتی گۆرینی بارودۆخ، بەرهەم و کەسەکان گۆڕاون!

لە وەاتەکدا کە بەرهەمی فیلم، شانۆ، کتێبی هاوردە لە دەرەوە، دوور لە هەر پێنسیپک تەک دەدرێ، دەبێ چۆن مامەڵە لە گەڵ زمانی نەتەوەیەکی وەک کورد بکرێ، کە سەرجەم حکوومەت و دەزگاکانی لە خەیانی نازانن و بەردەوام دژ بە هەموو پەکاتەکانی بوون و پلان و بەرنامەیان لە دژی دارشتووە.

زمان کە سەرەکیترین سیمای کەسایەتی کەسەکانە، لە دەرزەمانەوە هووبەووی تەنگ و چەمە بووە و بە حکوومەتی ئیسلامی دەستی

پەنەکراوە، بەڵام لە حکوومەتی ئەواندا سەرەڕای ئیزنی چاپی کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامە، بەردەوام ناوچەیی مامەڵەی لە گەڵ کراوە، ئەوەش هەمان سیاستە کە لە حکوومەتی پەهلەویی بە حکوومەتی ئیسلامی بەجێ ماوە. زمانی کوردی تەنیا لە بازنەی جوغرافیای ژێر دەستەڵاتی حکوومەتی ئیسلامی گردوکێ ناکرێ و بە چەند کەس لە ژێر چاوەدێریی دەزگای ئەمنیەتی حکوومەتی ئیسلامی "چاکە" بە خێیەوە نابینێ. زمانی ٥٠ میلیۆن کورد لە کۆکی چەند کەسیدا جامەی ستاندارد ناکرێتە بەری. ئەوەی حکوومەتی ئیسلامی و حکوومەتەکانی بەر لەوان بە سەر زمانی کوردیان هێنا، ئیسلام و عەرەب بە سەر زمانی فارسیان هێنا و ٢٠٠ ساڵ نیانهەشت زمان و پێنووسیان بە فارسی بگۆڕێ، ئەوان دەبوو دەرس لەو مەژووە و مەژووی خێیان وەرگرن. کارەساتە کە ئیسلام و عەرەب بەسەر ئەوانی هێنا، ئەوان بە سەر کورد و ئەوانی تریان هێنا!

ئەو ترس وەحشەتەی بە خەڵکیان ساز کردووە، ترس و وەحشەتی ناوخێیانە کە دەریدەخەن و هێدی هێدی لێیان دەبێت بە کابووس. سەڵەی بەر لە ئەوانیش تووشی ئەو کابووسە هاتن، ئەوان ڕێشتوون و مناڵی کورد بەردەوام زۆرتر لە جاری جاران بە زمانی کوردی دەنووسن و دەخوێنن. ئەمجارە ڕۆژەی کورد بە پێنووسەکانیان لە گۆڕیان ڕووبەڕوو دەبن. ئەوانەش کە لە ئەوە دەترسن و دەنگ هەڵنابڕن و داوای مافی خێیان ناکەن و خێیان کلا ناداەگرن، هەر وەک ئەوەن، تەوفیریان نییە.

مناڵانی کورد، پێویستیان بەو مامۆستایانە نییە، کە داموودەزگاکانی ئەوە، بەوانامەیان پێدەبەخشن. دەرسوێژانی زمانی کوردی بەوانامە لە دەزگاکانی ئەمنیەتی، نیزامی، ئیدئۆلۆژیک، سیخوڕیی وەرناگرن! دەزگاکانی ئەمنیەتی، سیاسی، ئیدئۆلۆژیک سەڵاحیەتی زانستییان نییە، ستاندارد بە زمانی کوردی دیاریی بکەن. مەشرووعیەت لە لای دەزگاکانی حکوومەتی ئیسلامی نییە! هەر کات زانستگای سەربەخۆ، پشت ئەستوور بە زانست، دوور لە ئیدئۆلۆژی- دەزگاکانی ئەمنیەتی- نیزامی- سیخوڕیی، سیاسی دامەزرا، دەرسوێژ، بە مەیلەوە پشت بە زانستی زانستگاکان ئەبەستن.

ناوەندەکانی فەرهەنگی و دەرسوێژەکانی زمانی کوردی تاوانبار نیین، ئەوە تاوانبارن کە قانوونی دەستنووسی خۆتان ژێرپێ ناوە و ئەرکی ئەوە کەوتە ئەستۆی ئەو کەس و ناوەندانە کە کاری نەکەردەی ئەوە دەکەن. زانستگا و وەزارتخانەکانی ئەوە تاوانبارن کە بە ئەرکی خێیان هەڵناستن و بەرد دەخەنە سەر ڕێگای ئەو کەس و ناوەندانە کە کاری نەکردەی ئەوە دەکەن. داموودەزگاکانی ئەمنیەتی و نیزامی و سیخوڕیی و ئیدئۆلۆژیک و ئایینی ئەوە تاوانبارن کە هەر جوڵەیەکی

مرۆڤی کورد لە کۆبەرەوە هەتا دەرسۆڕی زمان، گرانیبڕ، نووسەر،شاعیر، پێکەرساز، کارمەند بۆ چاوی ئەمنیەتی سەیر دەکەن و کوردستانتان کردۆتە پادگان و مۆگەی شۆخوازی خۆتان. ئەوە تاوانبارن کە هەر کەس جگە لە خۆتان بە تاوانبار دەزانن. ئەوەن کە فەزای ئەو وڵاتەتان کردۆتە ئەمنیەتی و لە هەر سووچێک دەستەی گشتاپۆتان بەدوویە.
بەشکم لە زمانی ئەم نووسینە، کە زمانی کوردییە، تێبگەن!

برایم فەشی
ئاگۆستی 2020

خۆزگەی زیـــــخ شیعـــــر … جەلال عەبدوڵا ساڵح

زۆر جار ویستووم شیعر نەنووسم بەڵام کاتێک شەو گازی لێگرتووم پەنام بردۆتەوە
بۆ لای ئەم دەلالەتی ڕاستگۆی شاعیرە لە گۆڕ وشە و دنیایی نوسین، نهێنیەکە لەوەدایە
من بۆ پەی مامەم و ناسیاوەم لە گۆڕ دەقی شیعریدا بۆ ماوەی ٤٠ساڵ کەچی هەشتا
نایناسم هەر جارەی بۆ جارێک خۆیم پیشان ئەدات، جوانی شیعر لەوداییە سنووری
نیشتمان و جیهان تەدەپەڕێنێت.

شیعر دەکرێت مەرگی کارپێکی بێت پێش لەدایک ووونی یان شەشەک بێت دژی شتێ
ناشیرینییەکانی ژیان، دەکرێت تەماشاکردنی تەرمی غوربەت بێت لەسەر تەختەشۆری
مانفا، یان خۆزگەیەک بێت بۆ دونکێک "زیخ" کاتێک مرۆڤ هەشماندانە هەست دەکات
بووتە کاڵا.

خۆزگەی زیخ
شیعر {جەلال عەبدوڵا ساڵح}
تەرەنتە_ کەنەدا
١
ئەگەر
لە "ماڵ"ی ئاوەدانی
دەنکەک "زیخ " دەبووم
'پیاو'ێک
وەک سەبەری 'برا'کەم
بە "تفەنگ'ی تەقەوە
دووام نەدەکەوت
جانتاکەم پەنەدەبوو
لە 'قالەنچە'ی 'غەریب'ی
ڕۆژی دەجار
لە بەردەم
'گوێ'ی 'ژن'ێکدا
نەدەنووشتامەوە
بە تەزەک پێکەنین
بە مشتێک دەنەوایی
٢
ئەگەر "چاو"ەکی
ڕەنگ خەڵەمێشی دەبووم
هەموو ڕۆژێک
خەمی باخچەم نەدەبوو
نەمدەوت:
ڕەحانە
بە بەنی ناخۆش؟
بە شاو بە تریفە"
میوانی دەبەرە؟
بە دەبەت
بە پەیژەی "مەنفا"دا
سەرکەوم
تا قەپێک
لە سەوی
"ئادەم"ی

شە بگرم
٣
ئەگەر" زیخ"ی
ناو باوەشی
چەمک دەبووم
نەمدەناسی
"تفەنگ"ی مەرگی کەترەکان
نەدەبووم هاوبەشی
"جەنگ"ی
"مرۆڤ"ە گەشتخەرەکان
کەسان بە کەسان
'سەگ'ی حیزب
دوام نەدەکەوت
بەنی نەدەکردم
لە بەردم کەلاوەی ژیان دا
"ئەو"ی
مەزهەب
٤
ئەگەر
لە کەناری چەمک
دەنکەک زیخ دەبووم
"ئاین"ی
بە دیاری نەدەکردم
"باوک"م
نووشتە"ی " فە"ی
هەنەدەواسی
بە شانی تەمەنم دا
"دایک"م
نەیدەیخستمە گەوە
"دەست"ی جەلادی باەندە
نەدەگریام
بەلای باخی سووتاوی
گوندەکەم و
درەختی مەژووی
'شەهید'ەوە
هەمنەدەمژی
ژەهری "شار"ی باپیرم

لە بەرچاوم دا
سەریان نەدەی
بە شمشێری ئایەت
تاوسی
" زەردەشت"م
٥
ئەگەر دەنکێک "زیخ"ی
ئەسمەر بوومایە
لەسەر پشتی گۆڵایەک
قاقا پێدەکەنیم
بە پشتی کووی
"با"ی لێکەوت
مژدەی ژیانەوەی ئاوی
بە دەهێنام
باران
کراسی ئاسوودەیم
لە بەر دەکرد
لەگەڵ گەرانی هەتاو
دەچووم بە شایی
چەو و لم
٦
ئەگەر "زیخ"ی
ناو "تاق"ی
کەنارێک دەبووم
نە هێزی کارم دەناسی
نە حەپەحەپی
خاوەن گارگێ
نە هەشمەندیم
دەبەخشی بە پارێ
نە دەبووم هاوڕێی
"سەگ"ی مەنفا
چارەنووسم نەدەبووێ
کەفی دەمی سەگێ
کاتێک
لە خاوەنەکەی دەوێ
٧
ئاخ ئەگەر "زیخ"ی

ناو ‘حەوز’ی باخ دەبووم
نە چاوی
پڕ لە فرمێسک و
نە بریەنی پشتی
‘دڵ’ەکم دەبینی
نە گوڵم لە ‘مەچەکچ’ی
‘دەم’ی تووتڕەکانی دەبوو
نە پێیان دەوتم:
باخەوان
باروت دەخاتە
ناو میوەوە
دەرخواردی
‘ورچ ‘ی
دووگیانی ئەدات
٨
ئەگەر “زیخ” ی
ناو “دە”ی
دەریا دەبووم
ئەوکاتە
دایکم
کتێبی گۆڵای
بەرزنەدەکردەوە لەم
لەزەت لە میووەی
باخ نەبینم
براکانم
نەیاندەخستمە
سەر پشتی ‘با’ی ئەژگار
لە تەنەکەی “دڕە” یان نەئەدا
لە ناو شاری گەمژەیی دا
منا ڵەکانی عەشیرەتم
نیشتمانیان ‘نەدەفرەشت’
بە پەکەنینەکی
” گەمژانە”ی
ئاخوون
“هاوڕە”کانم
لە گۆڕەکی بیرەوەری دا
نەدەگریان

بەدوای تەرمی غەریبیم دا
٩
ئەگەر "زیخ"ی
ناو دەی ئەقیانووس دەبووم
ئەوکاتانەی بەتاقەتی
گەوجی دەکردم
دەستم دەکردە ملی
"لم"ی هاوەم
ئەواران کاتێک شنەبا
ماچی بانەدەکانی دەکرد
سەردانی
'کچ'ی 'چەو'م دەکرد
هەواڵی
باڵی شکاوی
شەپۆلم
ەەدەپرسی
دەچووم بە گەەکی قەوزە
گەەم دەگرت
لە گەرانی بەق
یاریم بە "سمەل"ی
مەشوولە دەکرد
خەم هەەئەدایە
سەر پشتی کیسەەی پیر
لەم کەنارەوە دەیبردم
بە ئەوبەری قەراغ چەم
لەسەر برەی قرژاڵ
دادەنیشم
تا بمگەیەنێتە
بنی ئەقیانووس
بەئەوەی تەماشای
شایی
"کیسەە" ی پیر بکەم
دەچووم بە ئاهەنگی ماسی
هەەدەپەەیم
لەگەە قرژاڵی حەوت سەر
بە "حووت"م دەوت:
بمهاەە

قووتم بدێ
تێ لێ مرۆڤ جوانتریت
"چۆک" ت نییە بمکوژیت!

ژمارە ٦ی رۆژنامەی هاوت

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٦ی رۆژنامەی هاوت ... کلیکی ئێرە بکەن ...

لوبنان دوای تەقینەوە گەورەکەی بەیروت ... محمد باپیر

دوای تەقینەوە گەورەکە، تەمەتبارکردنی وڵاتان و حیزبەکانی لەکەوتەوە، بۆتایبەت تەمەتبارکردنی حیزبوڵا لە لایەن بەشێکی زۆری هاووڵاتیاتی بەیروت، کە فرۆ ئاینن، هاوکات شۆش وڵاتی عەرەبی داوایانکرد کە گەمارۆی چۆک لەسەر ئیران تووندتر بکرێت.
دواجار خۆکی لوبنان خۆپیشاندیان ئەنجمدا و سەرۆک وەزیران دەستی لە کار کێشایەوە.
قسە گەورەکە ئەوەیە، ئایا فۆنسا هەوڵدەست و خەمخۆریکەی بە لوبنان و هاووڵاتیانی لوبنان چی دەبێت، کە لە هەمان کاتژ نیگەرانی خۆی ڕاگەیاند، لوبنان کە پێشتر لەژێر دەستی فۆنسا بوو، لەدوای خۆی کاریگەری و کەلتورکی لەدوایخۆی بەجێ هێشتبوو، کە بەیروت پایتەختی پێکەوە ژیان و نەش و نمای پێشکەوتنی گەشتیاری و پەروەردە و خوێندنبێت، هاوکات گەلی عەرەبی هاوسۆزی و دڵخۆشی زۆریان بە بەیروت هەیە، ئەو بەیروتەی هۆگ و ێیشۆی لەناو نوسەر و ئەدیب و فیکرزانکان و هونەرمەندانی عەرەبی و جیهانیدا داکوتاوە. بەیە بەیرووت گرینگ و قوربانیکان و وڕانکاریکانیشی

بەهەمان شێوە گرنگن، بەڵام بەهۆکاری جوگرافی ونزیکی لەگەڵ ئیسرائیل و سوریا و ئیران کاریگەرییکی نەرێنی خراپی لەسەر، لە دەربارەی دەست تێوەردانی وڵاتان گواستنەوەی چەک و پلانگێڕی، هەربۆیە دورخستنەوەی دەستی ئێران و وڵاتان لە مەسەلەی لوبنان گەورەترین هاوکارییە بۆ گەلی لوبنان کە بەبێ مەترسی بژیتن، چارەسەری سیاسی بریتیە فەدانی چەکی لەلایان حیزبوئڵڵا و گروپە تووندڕەوەکان، هاوکات باشترکردنی گوزەرانی خەڵکی لوبنانە کە ماوەیەکی زۆرە خەپیشاندانی بەردەوامیان هەیە.
گەلی لوبنان و پایتەخت کە بەیروت، وشیارییکی زۆر باشیان هەیە لە هەموو هەڵوێستێکی ئاوەژو پێیوانەدی بۆ گەشتیاری و تەکنەلۆژیای ئاینەکان و کەلتورەکانە، ئاوەژو خەڵکی گرنگە کە دوبارە لوبنان خۆی ڕزگاربکات لەدەست کەمەک فاکتەری نەرێنی کە ژیانی هاوڵاتیان لەمەترسیدابێت، ئەو وشیارە لە بچوکترین شتبوو کە شاریان پیس ببوو لەبەر پاشماوەکان خەپیشانەدانیانکرد، یاخود کاتێک لە پەگرامی خوێندن گرانیبەڕ (فەیرز) لە پەگرامی خوێندن هیندرایە دەرەوە، ئەوا خەنیشاندان و ناڕەزایی هەبوو، ئێستاشی لەگەڵبێت بەیرووت تێکۆشانی بۆ ئازادی و تاک سەروەری و ڕەتکردنەوەی دەستبەسەری بەردەوامە.
دەکرێت بە هاوکاری فەمینسا و وشیاری خەڵکی بەیرووت و کەمەک خەمخۆری وڵاتانی عەرەبی، لوبنان لەناو کەمەک قەیرانی ترس و تەقینەوە و دەستبەسەرداگرتنی لەلایان هێندێک گرووپی لاساری بکرێگیراو ڕزگار بکرێت و لوبنان بگەڕێتەوە بۆ ڕێوەک، بەڵام ئەو پارچانەی لوبنان کە دابەش بوونە بەسەر کەمەک لایەن و کەس دووبارە پاکبکرێنەوە، کە ئاوەژو پێویستی بە بڕداریکردنی نێودەیەکگرتوەکان و خەڵکی ڕاستەن و ڕۆشنبیری لوبنان دەکرێت.

محمد باپیر چاودێری سیاسی

پرسیارکردن و ماهییەتی پرسیار

لە کورتە چیرۆکی " نەنکم (کۆتان)" ی جەلال قادر داعەبدوڵا سەلمان (مەشخەڵ)

دەق و لێکدانەوە

دەقی چیرۆکەکە

نەنکم (کۆتان)

لەسەرەتای ساڵانی حەفتەکان منداڵێکی بچکۆلانە بووم، لەگەڵ براو خوشکەکانم لە خانوویەکی بە خشت دروستکراو لە گەڕەکێکی هەژارنشینی پێ لە قوڕوچلپاو دەژیاین . نەنکم (کۆتان)ش کارەکەری ماڵەدەوڵەمەندەکانی دەکرد، بە تەنەکە و خشت وکەرتە بلێک ژوورێکی لە گۆشەیەکی خانوەکەمان دروست کردبوو.
لە سەردەمی منداڵیم بە پرسیارکردن هەموو کەسێکم بێزار دەکرد ، لەبیرمە نەنکم لە گیرفانی سەتەکەی شیرینیەکی دەردەکرد و پێیدەدام ، دەیگوت : دەمت داخە چیتر پرسیار مەکە.
وەک لەبیرم بێت پرسیارەکانم دەربارەی ماڵە دەوڵەمەندەکان بوو . دەمگوت : دەبێ خەنگیان چەن بێت و منداڵەکانیان بەچی یاری کەن ؟ هەمیشەش خەیاڵم لای ئەوە بووە هۆڕێک لە هۆڕان نەنکم لەگەڵ خۆی بمبات ، بۆ ئەوەی لە نزیکەوە بۆنی چەشتی ناو مەنجەڵە کەم.
هەموو بەیانیانێک بەدوای نەنکم (کۆتان) هاودەکرد و دەگریام ، دەمگوت بمبە لەگەڵ خۆت. تا هۆڕێکیان دێی نەرمبوو پێکەوە سواری (تەمسەکانی) شار بووین، چووین بۆ گەڕەکی (عەرەفە) کە کۆتەتە قەراخ بیرە نوێکانی شارەکەم .
نەنکم ژنێکی قەڵەو و بەخێو بوو کاتێ هێی دەکرد ئۆژنەکانی ئازاریدەدا ، من لەبەردەمی هەبەزهەبەز هاودەکرد و دەمەوانیە ئەو لقە دارانەی کە سۆو و پرتەقاڵەکانیان بەسەر دیواری دەرەوەی ماڵەکان شێ ببوونەوە.
وتم : نەنە ئەرە بەهەشتە ؟

- ئەی پەنەگەی …پەمنەگوتی چیتر پرسیار مەکە!
- نەنە دایکم پێیگوتم بەهەشت پێ لە سۆو و پرتەقاڵە!

نەنکم وەتا مامی نەدامەوە .. بەس من و براکانم ئەو خواردنانەی نەنکم بە مانی دەهێنایەوە ناومان نابوو (خواردنکانی بەهەشت) ..چونکە لەماڵی ئێمە بە مانگیش بەنی گۆشتمان نە دەکرد، بە ساڵیش جل و بەرگی جوانمان نەدەپۆشی. جەژن بەجەژن باوکم لە توانای بوو پارە کە بکاتەوە و کراسکی نوێ بە برا و خوشکەکانم بکڕێ. من نەگبەت بووم هەرچی کراسی برا گەورەکەم هەبوو بیان هەدەگرتم و دەبوایە لەبەری بکەم. خوا خێری نەنکم (کەتان) بنووسێ جار جار کراسی ڕەنگینی بە دەهێنام .
لەبەردەم دەرگایەکی مەزن ڕاوەستاین نەنکم شارەزا بوو دەستی بە دوگمەیەکەوە نا دەرگا کرایەوە. یەکەم جارمبوو چاوم بە حەوشە و باخچەیەکی وا فراوان بەن خۆش بکەوێت. چوار ئەوەندەی ماڵی ئێمە دەبوو وتم : نەنە بە دەرگاکەیان ئەوەندە گەورەیە ؟ وتی : کوڕم ئەوە ئەتەمبیلی پێ دەتە ژوورێ !
لە باخچەکەیان جێلانێک دانرابوو بەپێلە ڕامکرد تا سواری جێلانەکە بم کەچی پێم لە فریزی باخچەکە خزا و بەسەردەم کەوتم . خەریک بوو بگریم، کاتێ نەنکم بینی پێشیمان بوومەوە گوتم گەر بەزاری کەم جارێکیتر نامهێنتەوە بە ئێم بەهەشتێ !
نەنکم وتی : کوڕم پێێ مەکە ئێمە تا ئێوارێ لێرەین .
ئێمە تەنیا ڕۆژانی جەژن دەچووین بە سەیران و سواری جێلانە دارینەکان دەبووین، کەچی لێم ماڵێ هەموو ڕۆژێک سەیرانە. بەیە گوتم ئەگەر بگەڕێمەوە ماڵ بەدایکم دەڵێم با فڕێ نوێژم بکات بەکو خوا ئێمەش بنڕێ بە بەهەشت. بەو خەیاڵەش نوێستام دەمگوت منداڵانی گەڕەکیش فڕێ نوێژ دەکەم تا ئێوانش کشکەکیان هەبێت و تێربن لە خواردن و میوە خۆشکانی بەهەشت !.
نەنکم بینی دەستی کرد بە گیرفانی سەتەکی و کلیلکی بچکۆلانەی زەردی دەرهێنا و دەرگای ژووری ماڵەکی کردەوە و چووە ژوور ..منیش جێلانەکەم بەجێهێشت و بەدوای نەنکم خەم کرد بە ژوورا .
ناو ماڵەکە هەڵکی فراوانی لێبوو، لەناوەڕاستیدا مێزکی دار ساجی درێژ و پان، شەش کورسی بەدەور دانرابوو. بە نەنکم وت : نەنە ئێم ماڵێ لێرە دادەنیشن و نان دەخۆن و دەنوون؟
وتی : نا کوڕم ، لێرە نان دەخۆن ، ژووری نوستنیان جیایە!.
لە ژێر پەنجەرەی چێشتخانەکە مەخسەلێکم بینی چەند

پەرداخێکی شووشەیی گوڵداری لەسەر بوو . نەنکم دەستیکرد بە شەرینی پەرداخەکان ، منیش لە پەنجەرەکەوە دەمتوانی کەپرێک ببینم بە بەفر داپۆشرابوو ، مەزوکورسی قەفەز داری لە ژێرا بوو .
لە بیرمە دایکم دەچوو بە ناو زەڵکاو قامیشەڵانی دەم خاسە هەرچی لقە قامیش و حەیزەران هەیە کەی دەکردەوە. پاشان بە پەنجەکانی پێی دەیچنی و حەسیری لە دروستدەکرد و لەسەری دادەنشتینن، سەبەتەیەکشی دروستدەکرد بە نانە ڕەق .
نەنکم دەرگای دەلابەکی کردەوە پڕ بوو لە میوە و شەربەت. ئنجا دەلکەیەک ئاوی ساردی دەرهێنا و پەرداخە ئاوی ساردی خواردەوە ..نیوەی پەرداخەکەی پڕ لە ئاو کرد و دایە دەستم .
منیش ئاوەکەم خواردەوە بەڵام پەرداخەکە بەنەکی سەیری لەوە دەهات .
ئەمە لە ماڵی خەمان بە جامی فافۆن ئاومان دەخواردەوە. لە جیاتی دەلکە شەربەیەکمان هەبووا!.
بە نەنکم وت : نەنە ئەم دەلابە سپییە چییە ؟
- : کۆم ئەمە سەلاجەیە ، شت بە ساردی ڕادەگرێ!
ئەمەش لە ماڵەوە لە ژێر نەردەوانەکەمان کوپەیەکمان هەبوو ئاوی بە فەنکی ڕادەگرت!.
ئنجا نەنکم هەڵشەی لەکردم وتی : نابێت دەست لە هیچ شتێ بدەیت ..چیت ویست داوا لە من دەکەی. ئەگەر عاقڵبیت دوو چوکلێتت دەدەمێ .
دڵی خۆشکردم ..بەچوکلێتەک دەممی شیرین کرد .
ژوور بە ژوور منی لەگەڵ خۆی گردا ..ژووری خۆوی منداڵەکان پڕ لە بوکەلانە و جۆرەها یاری بوو.
- : نەنە من تا ئێوارە لەم ژوورە یاری دەکەم و نایەمە دەرێ .
- : نا کۆم نابێت تە دەست لەو یارییانە بدەیت. ئەمانە هەمووی یاری کوڕە گوندەکیانە ، دایکی بە یادگاری بۆی هەڵگرتوون .
بە دیواری ژوورەکە وێنەی منداڵەکم بینی وتم : ئەوە نییە نەنە منداڵیان هەیە .
نەنکم وتی : نا کۆم ئەوە وێنەی منداڵیەتی ..ئێستا ئەم کوڕیان گەورە بووە .
- : ئەی نەنە بە ئەمە هیچ وێنەیەکمان نییە لە ماڵەوە.
- : نەمگوت چیتر پرسیار مەکە!
لە بیرمچوو بەڵێنم دابوو لەم گشتەم دەمم داخەم. ئاخر چۆن دەکرێت ئەم شتە سەیروسەمەرانە ببینم و پرسیارنەکەم !.

وەنەکە وەک لەزگە بە قەد دارکاوە نووسا بوو، کوەکە فانیلەیەکی شینی خەت سپی لەبەردابوو . هاتە یادم هەمان کراس بوو براکەم لەبەری کردبوو بە هەژی جەژن . پێکەنیم .. بەم ئاشکرا بوو کە براکەشم کەنە کراسی ماوە دەوەمەندکان لەبەر دەکات .
لە ژوورکانیتر کەمەک وەنەی ئەندامانی خەزانکە هەواسرابوو ..یەک وەنە سەرنجی زەر ڕاکێشام پیاوێک بە دەرپێ قوندیەکەوە دەستی بەرز کردبووەوە ،لاموابە خاوەن ماڵەکە بوو. لە نەنکم پرسی : توخوا نەنە بەزار مەبە ..پەمبەڵە ئەم پیاوە لە خوا دە پاڵتەوە .
نەنکم وتی : نا کوەم ..ئەوە مەڵەوانی دەکات ..نابینی دەیەوە زەرگ بهاوێتە ناو حەوزی ئاوەکەوە !.
بەم ڕوونبوونەوە هەموو لەکدانەوەکانم هەژن ، چونکە من لەو هەژەوەی چاوم کردووەتەوە باوکم بینیوە دەست بەرز دەکاتەوە و لە خوا دەپاڵتەوە !.
چوومە نهەمی خوارەوە لە ژووری دانیشتن تەلەفزیۆنەکی شاشە گەورە دانرابوو . ئەمە نەک لە ماڵ بەکو لە گەژکش کەس تەلەفزیۆنی نەبوو ، دەچووین بە چایخانەکان سەیری تەلەفزیۆنمان دەکرد .
لە پشتی تەلەفزیۆنەکە پەنجەرەیکی شەش چاوی لەبوو . ڕوانیمە دەرەوە حەوشە و باخچەیەکیترم بینی کەوتبووە پشتی ماڵەکەوە ، ڕامکردە لای نەنکم وتم : نەنە بچمە باخچەکەی پشتەوە ؟
نەنکم وتی : دەرگای پشتەوەم لەترسی تە داخستووە نابێت بچیتە ئەو پشتە !

- : بە ؟

وتی : لەبەرئەوەی حەوزی مەلاوانەکە لەوێیە، تەش مەلەوانی نیت و دەخنکێی!
ڕامکردە ژوورکانی سەرەوە لە پەنجەرەیکەوە سەیری حەوشەی پشتەوە م کرد، حەوزی مەلەوانەکە بە درەخت داپۆشرابوو ئاوەکەی نەرمە شەپۆکی دەدا چەند گەڵا و شکڕە سەوو پرتەقاڵەکش وەک بەلەم بە قەراخ ئاوەکەوە لەنگەریان گرتبوو و دەلەرینەوە .
تا قەدەڕە بە دیار پەنجەرەکەوە وەستام، خەونم بە مەلە کردنی ناو حەوزەکەوە دەبینی .
لە ناکاو بانی خواردنەکی خەش بەر لوتم کەوت ، خەرا دەرپەیم بەرەو چەشتخانەکە، بە تەقلە لەدان لەسەر

نەردمانەکە کەوتمە خوارەوە. دەست وپێم ژان گرتی لە ترسی نەنکم فزەم نەکرد. وەک پشیلە بە ئاسپایی لە بەنەکە نزیک بووموە .
نەنکم دیار نەبوو، منیش بەم نەبوو دەست لە هیچ بدەم ..لە هەی دانیشتنەکە نەنکم بینی ەووی لە قیبلە کردووە لەسەر هەمان بەرماڵ نوێژی دایکم، نوێژ دەکات ..دانیشتم تا لە نوێژ کردن بووەوە ..هەر کە ئاوەی دایەوە وتم : نەنە ئەی ئەم ماڵە بەرماڵ نوێژیان نییە ؟
وتی : نا کوڕم کەس لەم ماڵە نوێژ ناکات !
لە دڵی خۆمدا وتم : کەواتە لە سەر ئەم زەویەش خوا بەهەشتەکی داناوە بەس ئەمە تا ئێستا نەماندزیوەتەوە ..ئەگەر بگەڕێمەوە گوندەک بە هاوڕێکانم دڵێم وەرن با بگوازیینەوە بە گوندەکەکانی بەهەشت ، چیمان داوە لەم گوندەکە پە لە قوڕوچلپاوە .
چوومە چێشتخانەکە لەسەر کورسیەک دانیشتم ..نەنکم وتی : چاو برسی ..(قاپێک پە لە برنج و قەیسی بە دانام). دەبخە!
نانەکەم لەسەرخۆ دەخوارد بە ترس لە براو خوشکەکانم ، چونکە هەموجارێک نەنکم چێشتی بهێنایەوە براکانم خۆدریان لەمدەکرد بەشکی کەمیان بە دادەنام ..ئێستا بە ئارەزووی خۆم وەک کوێی پاشا دانیشتووم و نان دەخۆم .
نەنکم وتی : خۆراکە کوڕم ئێستا خاوەن ماڵ دەگۆڕێتەوە .
نانەکەم تەواو کرد نەنکم دەستی خستە ناو قووتیەکەوە چوکلاتێکی دامێ، وتی : بگرە ئەم شیرینیەش لەبەرئەوەی عاقڵ بوویت ..ئەگەر ئەوانش هاتنەوە هەمن بەو لە شوێن خۆت نەجوولە و تا پرسیارت لێنەکەن ، دەنگ دەرنەکەیت!.
گوتم : بەسەر چاو نەنە گیان .
دەنگی گۆڕینی ئۆتۆمبیلەکە هات، دەرگای حەوشە کرایەوە ئۆتۆمبیلێکی ڕەشی زەبەلاح هاتە ژوور ەوخساری ژن و مێردێک بە دیار کەوت .
سەرتا زەر ترسام ..سەاویان کرد و ژنەکە نزیکم بووەوە لە باوەشی کردم و وتی : تۆ گەرانی یا سەرانی؟
منیش لەشەرما وەڵامیم نەدایەوە .
نەنکم وتی : ئەمیان گەرانە ..سەران لەم گەورەترە و دەچێتە خوێندن .
ژنەکە دەستی کردە ناو قووتوە چوکلاتەکە ویستی چوکلێتیکم بداتێ نەنکم وتی : شیرینی مەدەرێ ..لە بیانییەوە دووجار داومەتێ .

ژنەکە وتی : لەگەڵی با بخوا .
مەردی ژنەکە شەبقەکەی سەری لابرد و خستیە بان سەرمەوە و وتی : سەرت بە ئەوەندە بچووکە لەناو شەبقەکەم ونبووە…پاشان پێکەنی و گوتی : نا ئەوە سەری منە زەر زلە .
منیش پێکەنیم ، ترس و شەرمم لەگەیان ڕەوایەوە .. وتم : چەند ماڵەکی باشن .
ئنجا کابراکە وتی : میم کەتان نانت داوەتە گەران ..
نەنکم وەڵامی دایەوە : خەمت نەبێت ئەم منداڵە وەک تە نەوسنە و بەشی خەی خواردووە .
هەستم کرد نەنکم لەگەڵ خاوەن ماڵەکە وەک دەست و ئاشنا ڕەفتار دەکات
لە دیار تەلەفزیۆنەکە دانیشتم و گوێم لە گەرانیەکان دەگرت، لەزمانی گەرانی بژێکە تێنەگەیشتم. دام لە پەمەی گریان ..گوتیان بە دەگری؟ گوتم من لەم گەرانیە تێناگەم ئەوان بە پێکەنینەوە وتیان : قەینا کوەم ئەوە بە زمانی تە گەرانی نالێت ! .
بەو منداڵیەم بیرم دەکردەوە دەمگوت : چیدەبوو ئەگەر هەموو مرۆڤەکانی دونیا یەک زمان ئاخاوتنیان بکردایە.
کاتێ نان دانرا کوڕە هەرزەکار و کچە کیان هاتنە ژوور، جانتای مەکتەبیان هەلدایە سەر کورسیەکان و دەستیان شۆری و دانیشتن ، لەگەڵ دایک و باوکیان بە ئارامی نانیان خوارد .
لە بیرمە جارێکیان دایکم نیسکەوای لێنابوو، منیش خەزریم و گوتم من ئیلا نیسکەکەی دەستی نەنکم دەخەم. بە دزی منەوە قاپێک نیسکیان بردە ژووری نەنکم وهەنانەوە .. گوتیان : دە بخۆمەش نیسکی نەنە..ئەوەندە جوان خواردم تا ئێستاش خوشک وبراکانم گاڵتەم پێدەکەن .
پێش ئەوەی ماڵەکە جێبهێلین بینیم نەنکم هەرچی بەرماوەی خواردن هەبوو بە جوانی خستیە ناو قاپە پلاستیکەکەی ئنجا لە ناو بوخچەکەی پێچایەوە .
لەم کاتە کوڕە هەرزەکارەکەی ماڵەکە تەپکی (تەپی پێی) بە دیاری داپێم ..کە لە ولاتانی دەرەوە باوکی بێ هەنابوو ..منیش لە خەشیا تەپکەم توند لە باوش گرت.. دایکی کوڕەکە هات و دووبارە لەباوشی کردم و چەند دلۆپە فرمێسکێک بە چاوکانی ڕژانە خوارێ .
لە ڕێگا لە خەشیا نەمدەزانی چبکەم ئەوەندە پڵەم بوو بگەمە هاوڕێکانی گەڕەک تا ئەم تەپە جوانیان پیشان دەم ..کەمێک دەترسام دەمگوت : زەر جوانە تە بڵێی بتەقێ..ئاخر

ئەم بە تەپی لاستیک یاریمان دەکرد. تەنانەت تیپی گۆڕکش تەپکی ئاوا جوانیان نەبوو تا یاری پێبکەن.
لە نەنکم پرسی : نەنە بچی ژنەکە گریا ..
وتی : لەبەرئەوەی کوڕکی هاوتەمەنی تەی هەبوو (دووربەت خوایە) لە حەوزی مەلەوانەکە خنکا !.
- : بەس ئەو ژنە بەنی دەکردم. ماچی دەکردم خە من کوڕی ئەو نیم ؟!
نەنکم وتی : لەبەرئەوەی ئەو کراسەی بەرت هی کوڕە مردووەکەی بوو!
- : کەواتە خەکی دەوڵەمەندش دەتەنگ دەبن؟
نەنکم تووڕە و ماندوو دیار بوو ..وتم : نەنە گیان بەخوا چیتر پرسیار ناکەم …بەس پەم بلە ئەوە پیاوەی ئەو ماڵە پیشەی چییە ؟
وتی : کوڕم ئەو هەموو تانکیە مەزن و بڕیە نەوتانە دەبینی ..ئەو کابرایە بەڕەوبەریەتی !
من بیستبووم لە برا گەورەکەم کە قوتابخانە بەڕەوبەری هەیە، نەمدەزانی ئەو ئاگرە نەوتەی شەوانە شارەکەمی ڕوناک دەکرد… بە ڕەژیش پیسی دەکرد بەڕەوبەری هەبەت .. بەڕەنمدا بە باوکم بڵەم تا ئەویش لە کەمپانییەی نەوتەکە ئیش بکات، بەڵکو ئەمەش ببینە خاوەن کەشک و ئۆتەمبیلێکی سووری جوان !
کاتێک نزیک ماڵ و گەڕەکی بووماوە تەپەکەم لەژێر فانیلەکەم شاردەوە. خوا خوام بوو کەس نەیبینە !
بە دزییەوە لەگەڵ نەنکم چووینە ماڵەوە. برا و خوشکەکانم بەدوام کەوتن وتیان : دەزانین ئەوە تەپە لە ژێر فانیلەکەت، دەریخە تا بە زەر لەمان نەسەندوی .
منیش بە گریانەوە لەیان دوور کەوتمەوە. لەم کاتە نەنکم بوخچەکەی کردەوە بەنی چەشتەکە ماڵەوەی پە کرد .
برا و خوشکەکانم لە من دوور کەوتنەوە و وتیان : ئەرەوەڵا نەنە خواردنی بەهەشتی لەگەڵ خەی هەناوە!..
ئەمجارەیان نەچووم بەڵای خواردنەکە چونکە هەموو شتەکم بە ئاشکرا بوو ..چەشتەکە بەرماوەی ماڵە دەوڵەمەندەکان وکراسەکانشمان کەنە جلی مردووەکان بوو!
تەپەکەم تووند لە باوەش کرد و چووم گەڕەک تا لەگەڵ هاوڕەکانم یاری بکەم !. پرسیارکردن و ماهیەتی پرسیار لە کورتە چیرۆکی " نەنکم (کەتان)" ی جەلال قادردا

چیرۆکی نەنکم (کەتان) حەوتەمین کورتەچیرۆکی نوێترین کەچیرۆکی

چیرکنووس جلال قادر (١). چیرکنووس هاوسی داوە لە زمانی کارکتەرکی منداڵەوە (گەران) بەسەر پانتایی نەستالیژیا سفەرکی کورت، بەڵام پڕ مانامان پڕ بکات بەرەو دوورگەکانی حەقیقەت. بەرەو تێگەیشتن و فێربوون، بەرەو ئەودیو دیوارە پڕنهانەکان کە چاوی بینینی ئاسایی نایبینێت. گەڕانەوە کە کەسی یەکەمی تاکە لە عەوداڵیەتێکی بەرفراواندا دەژێت. کارکتەری گەڕانەوە کە تەواو لەلایەن نەنکە(کەتانە)وە سەپێرت دەکرێت، بە پرسیار ئاڕاستە دراوە. پرسیارەکانی کارکتەرکە پرسیارگەلی تایبەتی نین کە بەربەستی بایەلۆژی و ژینگەیی ڕێگر بن لە گەیشتن بە وەڵامەکانی، بەڵکو پرسیارەکان گشتین، کەمەڵەیەتین، هەمان خەون و خولیای برا و دایک و باوک و کەسوکار و خەڵکی گەڕەک و شار و وڵاتە. بەڵام چیرکنووس هاتووە لەزمانی منداڵەکەوە پرسیارەکان دەوروژێنێت کە بایەخی ستاتیکی دەقەکە دەباتە ئاستێکی بەرز کە خوێنەر دەگیری چۆڵەوەرگرتن دەکات. هەڵبژاردنی منداڵێکی هەشت نە ساڵیی بە پرسیارکردن ڕەنگە چەند هەکارێکی لە پشتەوە بێت .
یەک : لەووی بایەلۆژیەوە (گەران)ی حیکایەتخوانی چیرکەکە نەگەیشتە ئاستی بالقبوون و توانای درککردنی لەئاستی پەویستدا نییە. ئەو هەشتا لە جیهانی منداڵی خەیدا دەژێت، بەیە ئازادە چی دەپرسە و چۆن دەپرسە، بەئەوەی سانسۆرکی کەمەڵەیەتی لەسەر بێت. ئەمەش مانای وایە هیچ بەرپرسیارێتێک لە پرسیارکردنەکانیدا نییە.
دوو : نەستالیژیای کردەتە پردێک بە خەداتکاندن لە هەر ئینتمایەکی ئایدیەلۆژیی کە سبەینێ وەک ئایدەندەتی دەقەکان و نووسەری پێ بناسرێتەوە. کەچی لەگەڵ ئەوەشدا سەبارەی ئایدیەلۆژیا بەسەر دەقەکەوە دەبینرێت. واتە دەقەکە بە ئایدیەلۆژیا نییە. پرسیارە ئاشکرا و شاراوەکانی کارکتەرە منداڵەکە گەلێ ئاماژەیان تێدایە کە دەتوانین بە ئاماژەی چینایەتی ناوزەدیان بکەین.
سێ : منداڵە هەڵبژاردەیەکی گونجاوە تا ترس و شەرم لە پرسیارکانی بئاڕەنێت. ڕێگری لەبکرێت و هەندجاریش لەسەر پرسیارکردن سزا بدرێت کە ئەمە لەگەڵ مرۆڤی پێگەیشتوو(بالق)دا ناکرێت.
لەم گۆشەنیگایەوە هەوڵدەدەم شێوازێکی ڕێخنەیی بە پرسیارکانی حیکایەتخوان بکەم و مانای پرسیارکان لە کەدی ململانێی کەمەڵەیەتی ناو چینەکانی کەمەڵگەوە بخوێنمەوە.
" لەسەردەمی منداڵیم بە پرسیارکردن هەموو کەسکم بێزار دەکرد." (٢) ئەمە ئەو ستایە کە ئەرکی دەروازەی گرتەتە ئەستۆ. ئەمە هەر خەناساندنێک نییە، یان ئاشنا کردنی خوێنەر نییە بە ڕابردووی حیکایەتخوان، بەڵکو کۆشکردنی هەشی خوێنەرە بە ئامانجە

کۆمەڵایەتییەی کە چیرۆکەی لێپێناودا خوڵقاوە. کارەکتەری نانکە(کەتان)یش هەڵبژاردنەکی گونجاوە بۆ ئەو کارە وەک سێپارتەکی تەکنیکی لێپێناو گێیشتن بە ناوەڕۆکی مەبەست.
یەکێک لە هونەرەکانی ڕازاندنەوەی ستراکتەری چیرۆک بریتییە لە هەڵبژاردنی کارەکتەر و ماتریاڵی گونجاو بۆ شوێن و مەبەستی گونجاو. جەلال قادر لەڕێی هەڵبژاردنی تەکنیکی گونجاو باڵادەستی خۆی لە داڕشتنی ساختمانی چیرۆکەکە دەنەخشێنێ. ئەو هەر بەوشێوە ناوەستێ، بەڵکو دێت کارەکتەرەکەی لە پرسیارکردن هەڵدەکۆشێ.

وەک لە بیرم بێت پرسیارەکانم دەربارەی ماڵە دوورەماندەکان بوو. دەمگوت : دەبێ هەنگیان چۆن بێت و منداڵەکانیان بە چی یاری کەن؟(٣) ماناکانی پرسیارکردن لە چیرۆکی نانکم کەتان هەڵگری چەند ئاماژەیەکن، لەوانە مەغزای چینایەتی و ئامانجی کۆمەڵایەتی. ئەم ئاماژە چینایەتییە کۆمەڵایەتییانە زیاد لە جۆگایەک و زیاد لە بنەیەک لە چیرۆکەکە نیشان دراون. چونکە لە کۆمەڵگەکانی هەژدهەات بە گشتی و کۆمەڵگەی کوردستان بە تایبەتی پرسیارەکانی منداڵ لەژێر چەپۆکی " وسبە، بەدەنگ بێ، قسە مەکە، پرسیار مەکە، بیبەوە، مەشکت بردم" دایە. ئینسانەکانی هەژدهەات کاتیان بە منداڵەکانیان و پەروەردەی تەندروست و وەڵامدانەوەی پرسیارەکانیان نییە.
وتم : نانە ئەڕە بەهەشتە؟
ئەی پەنەگەی.. پەمنەگوتی چیتر پرسیار مەکە.(٤)
یان
ئەی نانە بۆ ئەمە هیچ وێنەیەکمان نییە لە ماڵەوە؟

- نەمگوت چیتر پرسیار مەکە!(٥)

سەرکوتکردنی کارەکتەری پرسیارکەر، گەرچی نائومێدیەکی بەرفراوان بە منداڵەکە دەنێتە ئاراوە، لەهەمان کاتیشدا لەووی دەروون شیکاریەوە منداڵەکە دووچاری توند و تیژی و بەهەزی و دوایش کائینەکی شەرمن و ترسنۆک و کە گەورەش دەبە یان مرۆڤکی بەدەسەڵات یان جەللادی لێدەردەچێ.
لە چیرۆکی نانکم (کەتان)دا، ستایە یان میتەدی پرسیارکردن یارمەتیدەرەکی باشە بۆ خەدزینەوە لە خستنەووی زانیاری و چوونە ناو وردکاری هەندە بابەت و پرسەوە کە چیرۆکنووس دووچاری بەرپرسیاریێتەکی بەرفراوان بکات. نازانرێت چیرۆکنووس چەند ئاگایانە ئەم ستایەی بەدەستەوە گرتووە، بەڵام هەرچۆنێک بێت دەست بەبردنەکی باشە بۆ چنینی هەوداوەکانی نەو دەقەکە. شانبەشانی پرسیارەکانیش کە سیانزە

پرسیاری ئاشکرا و چەند پرسیارێکی نهێنین، هەندێ لە پرسیارە نهێنییەکان بەشێوەی مەزەندە یان (Wonder) خراونەتە ڕوو. سروشتی پرسیارەکان و ماهیەت و ماناکانیان دەکرێ لە چەند خاڵێکدا ڕوون ببێتەوە.
یەک : ماهیەتی پرسیارەکان ماهیەتێکی کۆنە یان نوێنە. پرسیارەکان کچانە یان مێینە نین. چونکە چارنووسی ئینسانەکان لە ڕێژەیەکی بەرچاو هەندە فاکت و کلتوور و ئایین و دابونەریت بەستراوەتەوە. ئەو هەڵەی لێژیان بە کوڕێک هەڵدەکەوێ لە هەڵسوکەوت، بە کچێک نایەتە دی. بەیە کە (گەران) دەبێتە کارەکتەر و گێڕانەوەی چیرۆکەکە بەم حوکمی واقیعە سیاسی و کۆمەڵایەتییە بووە نێک بە ئارەزووی نووسەر. ئەگەر لە بری گەران خوشکێکی گەران بوایە دیارە ڕێگەوی پرسیارەکان بە جۆرێکی تر دەبوو و ماهیەتی پرسیارەکانیش ڕەنگە پێ بوونایە لە بزەیی و فرمێسک و ئاکتی مینانە.
دوو : پرسیارەکان ئاگایانەن و لە نەستەوە هەڵدەقوڵێن. سروشتی پرسیارەکان خەسکیی نین، ئەوەندەی پلان و نەخشەی داڕێژراوی لەپشتەوەیە. ئەمە خاڵی بەهێزی دەقەکەیە کە نووسەر باڵا دەستی خۆی تیا بە خەرج داوە. باکگراوندی نووسەر و بنەماڵەکەیان و جێگاوڕێگای چینایەتی نووسەر لە کەمەگە ئەو دەرفەتەی بە نووسەر خوەقانەدووە کە بکەوێتە سەراغی هەقیقەتە تاڵەکانی ژیان. بە ئەم مەبەستەش ئەدەب ئەو مەیدانەیە تا ئەم ئەزموونەی تیا تاقی بکرێتەوە.
سێ : پرسیارەکان بە دیوارێک لە ترس دەورە دروان. کارەکتەر بە هەی کەم تەمانە لایەک و تامەزرۆیی لایەکی تر ڕووبەڕووی تاقیکردنەوەیەکی قوورس بێتەوە تا ئەو بڕیارە بهێنێتە دی کە بە نێنکی داوە. ئەویش پرسیارنەکردن و ئاقڵ بوون و بێعاری نەکردن و بزەو نەبوونە. ئەم بڕیارە بە ئەوەی لە تامی چوونە (بەهەشت)ی نەکا، جۆرە ترسێک و وریابوونێک لە پرسیار کردن و تێنانەت قسەکردنی (گەران)یش لە ئارادایە کە بێتە چوارچێوەیەک بە ئازادی ئەو کارەکتەرە. ئەم ترسە ترسێکی جوانە چونکە گواستنەوەی واقیعی تاڵی ژیانی منداڵێکە کە خۆن بە خۆشی و جوانییەوە دەبینێت.
چوار : هەکارێک بە زانینی زانین و فێربونی شتە نەزانراوەکان، هەکارێکی سەرکییە بە ئەوەی کارەکتەرە سەرکییەکەی چیرۆکی (نێنکم کەتان) لێنەو دەریای پرسیارکردنداسەوە لێبدات. (گەران) لەم سەفەرێدا لەگەڵ نێنکی کەتان تووشی شۆک دەبێت و بە نیمچە ڕاستەوخۆیی ئەو

شک بوونە نیشان دراوە. سەرسوڕمان و ئەقبووونی کارکتەر بەهای بینینی شتە غەریب و سەیر و نامۆلوفکانەوە، بەگەی ئوپێرای بێئاگایی کارکتەرە لە جیهانێک کە ئاسایی بە چینی بورژوازی و لەلای کارکتەرە کەمان و هاوچینانیشی بەهشتە بە هەموو مانای خولیا و ئارزووکان.
بەم پێیە دەبینین پرسیارکان بە وەکدا گوزەر دەکەن کە پێویستیان بە هەندە ئاسانکاریی هەیە تا بگەنە شوێنی مەبەست. بە ئەم مەبەستەش نووسەر هاتووە تەواوی تەکنیکی خستەتە خزمەت ئەو ئامانجەوە. شێوازی حیکایەتخوان و گێڕانەوەی چیرۆکەکە تا بڕێی سادە و ڕاستەوخۆیە. ئەم جۆرە ڕاستەوخۆییە گەرچی لەلای نوخبەی ڕەخنەگران و نووسەرانی بورژوازییەوە بە ئاریش ناو زەد دەکرێ، بەڵام بەپێچەوانەوە لای من هەکارێکی دواندن و گفتوگۆی نووسەرە لەگەڵ خوێنکارێک کە تا ئێستاش نامەی بە ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی بەرهەمکانی نوخبە. ئەم خاڵە نێک خاڵی لاوازی نییە، بەڵکو خاڵی بە هێزی لەوە هەستانی نووسەرە بەرەو تێکشکاندنی ئاستەنگەکانی نوخبەی بورژوازی و گێڕانەوە بە لای هاوچینەکانی. ئەم ستایڵە لە گێڕانەوە ستایڵی ڕیالیزمە. دامەزرێنەرانی ئەم مەدەلە گرووی سەرکەوتنیان گێڕانەوە بووە بە ئینسان. من سەرنجم داوە ستایڵی چیرۆکنووس جەلال قادر بە بە گێڕانەوە بە ڕەگەز و توخمە تەکنیکییەکانی تری ئەدەبی گێڕانەوە، هەر بەوەندە قایل بووە کە ئامانجەکەی بهێنێتە دی، ئەویش گەیاندنی ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی دەقەکەیەتی بە خوێنەر.
زمانی چیرۆکەکە سادەیە، بە پێچ و پەنا و بە گەمەیە. تا ئەندازەیەک لە زمانی سادەی ڕۆژانەی خەڵکەوە نزیکە. ئەمەش یانی نووسەر لە زمانی ئاسایی نووسین لە هەندە پەرەگرافدا دوور دەکەوێتەوە و پەنا دەباتە بەر شێوازی ئاخافتنی ڕۆژانە و سەرجادە. ئەم جۆرە شیفت گەیەنەی زمان هەندجار پێویستن و زەرجاریش ئاریشەن. چیرۆکنووس ئەگەر هەوە نەدات زمانی نووسینی بباتە ئاستێکی بەرز، ئەوا لە ڕەی دەقەکانییەوە ناتوانێ ئەو چێژەی هەیانە ببەخشێت بە خوێنەر. من ئەوەم لا بوونە کە زمانی کارکتەرکان هەمان زمانی جۆشوخۆشنی کۆمەڵایەتی و ئابووریین. بەڵام ئەوەی من باسی دەکەم خۆشکە بە نووسینی چیرۆکنووسەوە و پێویستە کاژی لاوازی زمان فەی بدات و توانای زمانی نووسینی بەرێتە سەر.
مەغزای چیرۆکەکە هەر بەراوردکردنێکی سادە نییە لە نێوان دوو دونیای جیاوازدا، لە نێوان ئازارستان و بەهەشت، بەڵکو

پەنجەخستنە سەر لایەنە شاراوە و جوانییە پەنهانەکانی جیهانەکە کە بە حیکایەتخوان وەکو خۆک وایە و زوو دەبێتەوە. " لە دڵی خەمدا وتم : کەواتە لەسەر ئەم زەویەش خوا بەهەشتەکەی داناوە بەس ئەمە تا ئێستا نەماندزیوەتەوە."(٦) حیکایەتخوان (گێران)ی منداڵ کە هەر چیرۆکنووسێشە دەستاتی هەبە لەو بەهەشتە نایەتە دەرەوە. بەڵام هەم ناچاری و هەم پەویستی دەری دەکەنە دەرەوە و فڕێی دەدەنەوە جیهانە پڕ لە قوڕ چڵپاوەکەی خۆی کە تاموچێژەکی تایبەتی بە منداڵ تێدایە. ئەو تاموچێژەی کە بەشکە لە کەی جوانی و یادەوەری گەورەوە.

سەبارەت بە کورتچیرۆکی " ئەنکەم (کەتان)" دەتوانم بە کورتی خوێندنەوەی خۆم بە چەند خاڵە نیشان بدەم "
یەک : ستراکتێری ئەم چیرۆکە لەسەر پرسیارکردن وەستاوە. پرسیار بەتە پردی گەیشتن بە مەبەست. لەڕێی پرسیارکردنەوە پرسێی گەڕان بەدوای زانین و زانیاری و تەقەللای بەدەستهێنانی نهێنییەکانی ژیان دەست پێدەکات. ئەم چیرۆکە هەوەدانەکە بە نیشاندانی جیاوازی چینایەتی کەمەگەی چینایەتی کوردستان و پەنجە خستنە سەر خوون و خولیای مرۆڤ بە ژیانێکی باشتر و جوانتر.
دوو " زمانی چیرۆکەکە سادە و ڕەوان و بە پێچ و گۆمایە. جگە لەو ئاخاوتنە ڕۆژانەییەی (گێران)ی منداڵ کە دواتر دەبێتە چیرۆکنووس و نەتوانینی تێپەڕاندنی ئەو شەوە ئاخاوتنە لە نووسینی دەقدا. نووسەر وابەستەیە بە نووسینی ستاندارد، بەڵام لەژێر جۆگادا لە زمانی کارەکتەرەکانەوە ئەو وابەستەیە فەرامۆش دەکات و پەنا دەباتەوە بە شێوە ئاخاوتنی ڕۆژانەیی یان بازاڕی کە هەندجار پەویستن و هەندجاری تریش پەویست نین و دەبنە بار و خاڵی لاواز بەسەر زمانی نووسین.

سێ " بەدەستەوە گرتنی ستایلی گەڕانەوەی ڕاستەوخۆ پەلکەشکردنی خوێنەر بە جیهانی چیڕۆ، گرێنتی دەستەنگینی نووسەر نیشان دەدات لە گێاندنی ناوەڕۆکی کەمەڵایەتی دەق. ئەمە جگە لە هەڵبژاردنی گونجاو و دەستبردن بە مەتریاڵاکانی ڕازاندنەوەی چنینی دەق و بە ڕوون نیشاندانی مەبەستی کەمەڵایەتی دەق.

چوار : ئینتمای دەق ناکۆتە دەرەوەی ئینتمای ئایدیەلۆژیا و هەرچەندە نووسەر ناچار نییە و نەبووە خۆی بە ئایدیەلۆژییەک ببەستێتەوە. بەڵام تا ئەو جۆگەیەی کە خزمەت بە ئینسان دەکات، لەڕێگەی ئاماژەوە دەیتوانی هەندە ڕەشنایی بخستایە سەر پەیوەندی

□□□□وی بەرەوپێشچوونی ژووداوەکان. بەڵام کەتایی هاتنی چیرۆکەکە خۆی وەڵامی یەکەک لە پرسیارە میژووییە گرنگەکانە.

پێنج : ئامادەکانی □□خنە و □□تکردنەوە لەم چیرۆکەدا بوونیان نییە. بەمەش زیاتر وەکو فۆتۆگرافێرێک کاری کردووە نەک زمانی ئاماژە بکاتە ئەلتەرناتیف. مەتیقی جووڵەی □□□□وی ژووداوەکان لەم چیرۆکەدا بە جۆرێکە نووسەر سەربەستی داوەتە کارەکتەرەکان و نەیویستووە کەشیان بکاتە نەو بەرپرسیارێتییەوە. بە بۆچوونی من ئەمە هەڵی جیاکارەوەی دۆق و نووسەرە لە دونیای واقیع. یان بە وشەیەکی تر ئەمە شوێنی ونبوونی ئایدێندتی دۆق و نووسەرە.
شەش : ماهیەتی پرسیارەکان کە چنینی ژووداوەکانی لەسەر بەندە □□گەزی نەرینەییەکان هەیە و بە تەرس و شەرم دەورە دراون و لە نەستەوە هەڵدەقووڵن و ئامانجیش دەستاگەیشتنە بە زانین و نهێنییە نەزانراوەکان. ئەمەش دەرخەری بارێکی کەمایەتی و سایکۆلۆژی و هەروەها چینایەتی کارەکتەرە.

دواجار چیرۆکی (نەنکم کەتان) ی جەلال قادر دەکرێ لەچەند لایەن لەی بکۆڵدرێتەوە و لە چەند گۆشەنیگای جیاوازەوە تەماشا بکرێت. دەشێ □□خنەگرێک تەنها ناوەرۆکی بخوێنێتەوە و کەسێکی تر تەکنیک هەڵسەنگینێ یان زمانی چیرۆکەکە بداتە بەر باس و لێکۆڵینەوە. من تەنها پرسیارم هەڵبژرادووە و لایەنەکانی پرسیارکردن و ماهیەتی پرسیارەکانم خوێندۆتەوە. نووسەر لەڕێگەی ئەم چیرۆکەوە ئەوەمان پێدەڵێ کە کەمەڵگە دوو چینە و شەوازی ژیانی ئەم دوو چینە جیاوازن. کەمینەیەک لە خۆشگوزەرانی دژێت و زەرینەی خۆکیش لە ژیانێکی فەلاکەتبار و مەینەتباردا دژین. حەز و خولیای خۆک ئەوەیە ئەو خۆشگوزەرانییەیان بە دەستبەر بکرێ بەڵام نە ئاماژەی پێ دەکا و نە پەمان دەڵێ چۆن؟

حوزەیرانی ٢٠١٧

سەرچاوە و پەراوێزەکان :
١- پشیلەکەی بریژێت جەلال قادر کەچیرۆک چاپی یەکەم چاپخانەی کارە ٢٠١٧ لاپەڕە ٥٦ تا ٦٩.
٢- پشیلەکەی بریژێت جەلال قادر کەچیرۆک چاپی یەکەم چاپخانەی کارە ٢٠١٧ لاپەڕە ٥٦ تا ٦٩.
٣ -هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە
٤-هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە
٥-هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە

٦-هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە

تێبینی : ئەم بابەتە لە گۆڤاری هانا ژمارە ٤ی ساڵی ٢٠١٩ بڵاو بۆتەوە.

چەند دێڕێک سەبارەت بە (ڕەمانی بەفر)ی ئورهان پاموک... راستی بەهادین

ناوی کتێب: بەفر
نووسەر: ئورهان پاموک
خەڵاتی نۆبڵ, ساڵی 2006

"بەفر" ڕەمانێکی سیاسییە، پەنجەرەیەکە ئورهان پاموک نووسەری کتێبەکە بەووی ئەمەی خوێنەر دەیکاتەوە و هەندەدا تورکیەی ئەمڕۆمان نیشان بدات. ڕەمانەکە باسی گەڕانەوەی کا، شاعیرێکی نیشتەجێی هەندەرانە کە دوای دوانزدە ساڵ دووری سەردانی وڵات دەکات. کا، دوای مردنی دایکی و بێ دیتنەوەی شاری سەردەمی منداڵیی سەفەردەکات کەچی بە پێشنیاری هاوڕێیەکی ڕۆژنامەوانی و بێ نووسین لە سەر هەی خەکوشتنی کچە گەنجەکان لە شارچکەیەکی سەرسنوور سەفەرێکی تری تووش دەبێت کە سێ چوار ڕۆژ دەخایەنێت و ناوەڕۆکی ڕەمانەکەشە.

ئورهان پاموک لە "بەفر"دا هەنگاو بە هەنگاو دەچێتە پێش و بێ ئەوەی پشتگری لە لایانێک بکات ڕەخنە لە تورک و کورد و موسلمان و مەسیحی و کۆمۆنیست و سوسیالیستەکان دەگرێت و زۆر بە وردی لایانە نالەبارەکانی هەموو دینەکان و سیاسەتی هەموو حیزب و گروپە سیاسییەکان زەق دەکاتەوە. پاموک وێنەیەک لە "بێ سەروبەری سیاسی" دەدا بە خوێنەر و کەمێک درەنگ بەڕەام بە ڕوونی دەردەکەوێت کە باس تەنیا لە سەر "باوەڕ و بێ باوەڕی" بە خوا نییە کە مەبەستی نووسەرە. لێرە تورکیەی موسلمان و تورکیە مۆدێرن ڕووبەروو دەبنەوە. شەڕ بێ پاراستنی داب و نەریتە کۆنەکان لە لایەک و

داسەپاندنی "مۆدرنیتت" بە خوێندنەوە و تێگەیشتنی دەسەڵاتدارەکانەوە لە لایەک. ئورهان پاموک هەوڵ نادا وەڵامی هیچ پرسیارێک بداتەوە بەڵام زۆر پرسیار دەخاتە(وە) ڕوو لە وان: مافی ژن لە وڵاتێکی سێکولار، مافی ژن لە حکومەتێکی ئیسلامیدا، یان بوونی مافی هەڵبژاردنی جۆری جل و بەرگ و شێوەی ژیان بۆ ژن لە هەرکام لەم سیستمە حکومەتییانەدا. نووسەر لێرە و لەوێ باسی هەڵمسێکسوالیەت، جێنوسایدی ئەرمەنییەکان، بۆ سەروشۆن چوون و پێشێ کردنی مافی کوردان و … دەکات. بە کورتی "بەفر" وێنەیەکی بچووکی تورکیەیە و گێرانەوەیەک لە شەڕی دەسەڵاتە لە نێوان هێزە چەکدارەکانی وڵات دەگەڵ کوردە ناسیونالیستەکان، تورکە سێکولارەکان و ئیسلامیستەکان و وێنەیەکی بە هێزە لەوەی ئەو شەڕە چۆن داوێنی خەڵکی ئاسایی بە گشتی و ژنان بە تایبەتی دەگرێتەوە.

پیاوێک لە تاریکییەوە بۆ تاریکیی… نێوزاد بێندی

غەریبیێک لێ ناخمدا
ئێهات و ئێچوو ..
بێ بێ کێس ..
وێک شارێکی بێ ناونیشان
یان کێشتیێکی
بێ ئێدرێس ..

ئێهاتم ..ئێچووم ..
ئێمپرسی :
لێ کوێێ شاری ێوناکیی ؟
هیچ وەڵامێکم
دێس نێکێوت ،
مامەوە
بێ تێنیا و تاکیی ..

ئێمویست

لەلای هەموو کەس
باسی ئەو پیرۆزنە بکەم ،
بە منداڵیی ،
ەوناکی چاوکانمی
کوژاندەوە ..
ئەو تاوانبارەی ناینناسم ،
کە بەناوی دەرمانەوە ،
دانوستانی
من و بینینی
بە ئەبەد
دابەی و هەوشانەوە

شەقام بە هیچ کوێی
نەبردم ..
لە نادیارەوە
بۆ نادیار ..
هەرچەند بوو بووم
بە هاودەمی
دەستی بچووکی کچەکەم و
شەقامە ماتەکانی
شار ..

دواجار چاویلکەیەکی
ەش ،
بە کەس و تەنیا مایەوە ..
دوا جار دەستەکی
کچەکەم ،
ئازاد بوو ..
کە هەموو عەسرە
لە سلەمانی
لەگەما ئەخولایەوە ..

ئەگەام ..
بە شیعرەکی نوێ ..
بە ئاوازە ..
بە دەنگە لە ناخما بەوە ..
کەس
نەبوو

چاوەوانی بم ..

(من غەریییییبم
من غەرییییبم
من غەرییییبم
من غەریب ..
عاشق و
دڵ بریندار و
بێ تاقەت)

⋆ دڵەکانی ناو دوو کەوانەکە ، گەرانیەکی هونەرمەندی کەچکردوو : سابیر کوردستانێ

شیعر/ گۆگانی هەورێ یاخیەکان … کاوێ عوسمان عومەر

نەتتوانی…
باڵ گەینەکانی هەور..
لە ئامێز گری،،
بەیە وازت لێ نوسینی..
شیعرێ یاخیەکان،،
لە جوانی ئاوێنەی…
ڕەحی ئەو هێنا،،،
کوا باڵکانی تێ..
وا دروست کراون،،
لە کوڕی گەپرژەی…
ئاسمانا نەسوتێن ؟،،
……
کاتێک ویستت بڕیت،،،
ویستم لە ژیر بارانی،،
وەرزەکی وەیشووما،،
مەمکانت بێ داگیرسێنم،،

گرفتی من،،
تەنها دەریایەک،،
لە زمانی ڕەشتنی تۆ تۆدەگا،،
دەشزانم هەموو مرۆڤەکان،،
مەلی باکراون،،،
دەست و قاچیان،،
بە ماشینەکانەوە بەستراون،،،
تونێلەکە ،،
بە تروسکەی دەرجوون،،،
سەفەر بەرەو مەنفا،،
گەر وازیشت لە خوەندنەوەی…
شیعری سەر باڵی..
نەورەسەکانم هەنا،،
باش بزانە،،
ڕوخساری قژەنگیشت،،
پەڕە نەنوسراوەکانی شیعری منە،،،
بریننی ئەو گوڵانەش،،
لەویان خوێن و گریان و وشەی نەوتراوە،،
بانگم دەکات بۆ گەڕانەوە،،
بە شارەک لە خەوو خەیاڵی…
ئەمەی کۆچەرا،،
قەتیس ماوە،،،
بەڵام هەرگیزا و هەرگیز،،
لە گەشتەک،،،
بەرەو دەزەخەکی خۆش،،
پشت دەریا زومردەکانی…
تەنیایی پێشیمان نیم،،،
هەرگیز لە چاوەڕوانی..
سەناتای بوونی تۆش بەزار نیم،،،
ئای لە گەکانی ئاسمانی سەر کەنار ،،،
چەند حەز ئەکەم خەمی تیا بشەم،،،
ئەی هەورە گەینەکان،،،
هاوڕێحم بە،،،
لەم تەقینەوەی دڵە بە ئەقرەیە،،
تەنها گرفتم ،،،
هەڵگرتنی دارستان و ڕوبار و چەم …
و بەستان و مەرگ و کێو و دەشت و چیایە ،،،

لە پریسکەی سەفەرما،،،
گەر نەشگەیشتینە...
شارە سیحریەکانی عەشقیش،،
چاوە کزەکانی ئەستێرەت...
بە دائیگیرسێنم ،،،
بەبام ئەسپە سپیەکانی کات ،،،
بەلامانا تەپەین و..
ئەمش هەر لە کاروانێکی وونا،،
بەمان گرتوە،،،
هەر تەناگەم بەچی دەبەت،،،
تە لە فرمێسکی منا بییت،،
منیش لە فرمێسکی تەدا.

.....

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەر >
(Johannes Plenio)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە.

بووکە سەماکەرە (داوەکە) .. رێزا شوان

لە کۆنەوە تا ئەمڕۆ پەیوەندی نێوان مرۆڤ باڵندەکان، لە نێوان شێوە و ئاشتیدا جیاوازی هەیە، مرۆڤ حەزدەکا خۆی لە باڵندە دەنگخۆش و رووخسار جوان و پەڕ ڕەنگینەکان نزیک بکاتەوە، گوێ لە دەنگی خۆشیان بگرێ و بە بینینیان دڵخۆش و چاوەست ببێ. وەکو: کەو، بولبول، کەناری، چۆلەکە، تووتی، تاوس، کەشکەشێر، قەتی، قوڕنگ،... هتد. هەنراوەنووسان و چیرۆکنووسان بە سەدان هەنراوەیان بەسەر جوانی و دەنگخۆشی و پەڕ ڕەنگینی و فڕینی ئەو باڵندانەدا هەڵداون، یا کردوویانن بە پاڵەوانی سەدان چیرۆکی خەیاڵی بە منداڵان.. یا بەسەر ئازایەتی و بەرزی فڕینیان، هەنراوەیان هەڵداوە و کردوویانن بە پاڵەوانی چیرۆکی خۆش بە منداڵان، لەوانەش: هەڵە

و باز و شەهن. هەشیانە مرۆڤ لە کاتی تەوکردن و بەرگرتنی باخ و بەستاندا، خۆشیی پێیان نایات، لەوانەش: قەلەمۆش و کوندەپەپوو، کەلار، ریشەکە، دار.
مرۆڤ گەلێ باندەش بەخۆو دەکات لە پێناوی گەشتەکەی و هەلکەکەی و پێکەکەشی، لەوانەش: مریشک، کەشەر، عەلەشیش، قاز، مراوی، وشترمل.
هەشیانە لە کاتی تەوکردنی دانەوێلە و بەروبووم و پگەیشتنی بەری باخ و بەستان و رزدا، زیان بە جووتیارەکان دەگەیەنن تەو و بەروبووومی کشتوکاڵیانی دەخەن، لەوانەش: قەلەمۆش و ریشەکە و چەلەکە.. بەجگە لە باندەش کوللە زیانەکی زۆر بە دانەوێلە و بەروبووومی باخ و بەستان دەگەیەنێت.
جووتیارانی بەرچاوتەر و باندەدەست، باندەکان بە هاوباشیان دەزانن، کە مافیان بە زۆییەوە هەیە. لە کوردستان دا، جووتیارانمان بەرچاوتەنگ و قرچەک نین، لە کاتی تەوکردنی دانەوێلەدا، بەکی زیادەش دەژێنە سەر زۆی و دەڵێن: ئەمەش بەشی باندەکانە.. کە گوزارشتە لە خۆشویستییان بە باندەکان.
لە هەنراوەیەکی زۆر کۆنەدا، کە دەگەڕێتەوە بە چاخی باوباپیرانمان، جووتیارەکان لە کاتی تەوکردنی گەنم و جەدا، بە گەرانی و بە زەردەخەنە و رووخۆشییەوە، دەڵێن:
چنگەک بە کرمەکان.. چنگە بە قەلەمۆشەکان.. چنگە بە ریشەکە چەلەکەکان، سە چنگیش بە شین بوون.
چەکی مرۆقیش لە شەی دژ بە باندەکان، چەکەکی کوشندە نییە و هیچ ئەزیەتێک بە باندەکان ناگەیەنێ، تەنیا بە ترساندن و دوورخستنەوەیانە، لە باخ و بەستان و رز و مەرزەی برنج و گەنگەکانیانە، واتا شەکی بە قەستییە. ئەو چەکەی کە مرۆڤ لە دژی باندەکان بەکاری دەهێنێت، بە کوردی پێی دەڵێن (بووکە سەماکەر).
لە زمانی کوردیدا، ئەم وشانە هاومانن (بووکە سەماکەرە، داوکە، داهێنەر، بووکە ترسێنەر) لە زمانی ئینگلیزی پێی دەڵێن (سکارە) لە زمانی عەرەبیش (الفزاعة).
بووکە سەماکەرە چییە و لە چی دروست دەکرێ؟
شێوە کلاسیکییەکەی بووکە سەماکەرە، کە تا ئەمڕۆش بەکاردەهێنرێ، بە تایبەتیش لە لادێکانی کوردستان دا بریتییە لە بووکەیەکی باڵابەرز لە شێوەی بژنی مرۆڤ دایە، کە لە دار، یا لە قامیش، یا چیلکە و پووش ق قەسەڵ، قوارکەی دروست دەکرێت و لە شێوەی دەموچاوی مرۆڤیش دەموچاوی دەنخشێنن. بە زۆری لە دوو دار لە شێوەی (خاچ) بە یەکەوە دەبەسترێن، سەرکی دارە درێژەکە لە زۆی

دڕچەقێنرێ، دارکەی تر، کە لە شێوەی باڵ کراوەی مرۆڤ دایە. کراسێکی کەنی ڕەنگاوڕەنگی کچانەی لەبەردەکەن و بە پێکەنین و پاڵ دەیەازێننەوە. دەسماڵێکی تەنکیشی لەکەڵ دەکەن، لە ناوەڕاستی باخ و بەستان و ڕەز و مەرزە و کێگەدا دایدەنێن، لە دوورەوە وەکو شێوەی کچێکی باڵابەرز دیارە. کە باڵی دەدا، دەکەوێتە جووڵە و دەسماڵەکەی و جلەکانی دەشکێنێتەوە، بە شێوەیەکیش دایدەنێن کە بە هەموو لایەکدا بسووڵێتەوە. کە باڵندەکان دەیبینن وا هەست دەکەن کە مرۆڤێکی ڕاستیە، بۆیە لێی دەترسن و دوورەدکەونەوە. بەهام قەڵەشێ و چەڵەکەکان زیرەک و وریان، زۆری پێناچێت، تێدەگەن کە بووکە سەماکەرە، بووکێکی ڕاستی نیە و قەستینەیە، ترسیان لێی دەشکێ و لەسەر سەری و باڵەکانی بووکە سەماکەرەکەدا دەنیشنەوە. مەرجێکی قورخکراویش نیە، کە بووکە سەماکەرە، هەر لە شێوەی مێینەدا بێت، دەشێش لە شێوەی کوڕدا دروست بکرێت و بە جلوبەرگی کوردی کوڕانە بەازێنرێتەوە.. شایەنی باسیشە هەر نێتەوەیەک شێوەی جیاوازی بووکە سەماکەرەی تایبەت بە خۆیان هەیە، کە بە جلوبەرگی نێتەوایەتی تایبەتی خۆیان، بووکە سەماکەرەکانیان دەڕازێننەوە.

لە ئەمەدا، بووکە سەماکەرە، بووە بە هەمایەکی گرنگی کولتووری گەلە لە گەلان. لە بەشێکی زۆری وڵاتان دا، ساڵانە لەژێر ناوی (بووکە سەماکەرە) دا، جوانترین و خۆشترین کەنەڤاڵی خۆشی و شادی سازدەکەن و چەندین جۆری جوان و ڕازاوەی بووکە سەماکەرە پێشاندەدەن. بووە بە بەشێک لە کولتوور و داب و نەریتیان. ئەوەش بە بیردێنەوە، کە مەرەق ئازاری باڵندەکان نادات، بەڵکو تەنیا بە دوورخستنەوەیان لە بەرهەمە کشتوکاڵییەکانیان بووکە سەماکەرە بەکاردەهێنن.

مەژووی دروستکردنی بووکە سەماکەرە:

دەربارەی، بە یەکەمین جار لە مەژوودا، فەرعەونییەکان "میسرییە کۆنەکان" چەند سەد ساڵێک لە پێش زایینیدا، بووکە سەماکەریان داهێنا. بەڵام من پێموایە کە گەلێ کوردمان یەکەمین گەلە لە جیهاندا کە بە یەکەمین جار، بووکە سەماکەریان داهێناوە. چونکە یەکەمین دەی کشتوکاڵی لە جیهاندا کورد دروستی کرد کە دەی (چەرمو)ە، کە دەکەوێتە باکووری شاری (چەمچەماڵ) لە باشووری کوردستان، کە تا ئەمەش شوێنەواری ئەم دێیە کۆڕاوە نەبووە. مەژووەکەشی بۆ نزیکەی دە هەزار ساڵ بەر لە ئەمە دەگەڕێتەوە. دوور نیە کە بە پاسکردنی گەنم و جۆکانیان لە

مڵ و باڵندە، بووکە سەماکەریان داهێناوە و بەکاریان هێناون. کە لە دار و قامیش و گڵەای دار دروستیان کردووە و پێستی ئاژەڵیان لەبەر کردووە.
گریکەکانیش"یەنانییە کۆنەکان" لە داری ئەستوور، لە شێوەی پەیکەری مرۆڤی ئەفسانەیی (پریاپس) یان دروست کردووە، کە بە شێوەیەکی ناشیرین و بە ڕەنگی سوور بۆیەیان دەکرد، تەنایەکی داریشیان بە دەستیەوە دەگرت، تا زیاتر باڵندەکان لێی بترسن و لە کێڵگە و باخ و بۆستانەکان دوور بکەوننەوە.
ژاپۆنییەکانیش، بووکە سەماکەریان بە پاسکردنی مارزەکانی برنج دروست کرد، کە بریتیبوو لە ڕاژەیەکی دار یا لە قامیشێکی درێژ، کە لە ناوەڕاستی مارزەی برنجدا دەیانجەقاندن، بە قەدی ڕاژەکان و قامیشەکاندا، لاشەی ئاژەڵی تەپیوی بەگڵن یا ماسی بەگڵنکردوویان هەڵدەواسی، کە بۆن بەگڵنییەکی زۆریان لێوە دەهات، لەبەر بۆنی ناخۆشی بەگڵنی ئەو لاشانە، باڵندەکان لە مارزەکان دوور دەکەوتنەوە. بە بووکە سەماکەرەشیان دەوت "کاکاشی" کە واتاکەی بە ژاپۆنی "بۆن بگڵن" دەگەیەنێت.
بەڵام لە دوای سەردەمانێک، لە شێوەی مرۆڤ، لە دار و پووش بووکە سەماکەریان دروستکرد و شێپقەیان لەسەری دەکرد، هەر هەمان ناوی پێشوویان پێی دەوت، بەڵام بۆنی بەگڵنییان لێوە نەدەهات.
جووتیارانی ئەوروپاش، لە سەردەمەکانی ناوەڕاست دا، کە هێشتا فەری دروستکردنی بووکە سەماکەرە نەببوون. بە پاسکردنی باخ و بۆستان و کێڵگەکانیان، لە باڵندەکان، منداڵانیان بە کەرەدگرتن، هەر منداڵێک تووڕکەیەک بەردی لە مل دەکرد، بە ناو و بە قەراغی کێڵگەکاندا دەسووڕانەوە، هاواریان دەکرد و کشیان دەکرد، هەر باڵندەیەک نزیک بوایەتەوە، بە دەرکردن و دوورخستنەوەی، بەردیان تێی دەگرت و دەیان ترساند.
بەو منداڵە پاسکەرانەیان دەوت" ترسێنەرانی باڵندە"
لە ساڵی (١٣٤٨) دا، کە پەتای رشانەوە لە ئەوروپادا بڵاوبووەوە، ژمارەیەکی زۆر لە منداڵان بەو پەتایە مردن. ژمارەیەکی زۆر کەم لە "ترسێنەرانی باڵندە" رزگاریان بوو.
بەیە جووتیارانی ئەوروپا، بیریان لە ئێنتەرناتیفێکی تر کردەوە بە پاسکردنی کێڵگە و باخ و بۆستانەکانیان. بووکە سەماکەریان دروستکرد، کە بریتی بوو لە جۆاڵێک پەیان لە پووش و قەسڵ دەکرد، و سەر و دەموچاوێکیشیان لە شێوەی دەموچاوی مرۆڤ پێوە قایمدەکرد و دەیان نەخشاند، لە ناوەڕاستی کێڵگەکانیان قایمیان دەکرد، تا ترس بخاتە دڕوونی باڵندەکانەوە.

دانیشتوانی ڕەسەنی باکووری ئەمریکا، ئەوانیش فەری دروستکردنی بووکە سەماکەرە نەبووون، بە پاسکردنی کەگە کشتوکالییەکانیان، پیاوەکی بە تەمەنیان بە کرە دەگرت و لەسەر سکالیەکی بەرزی ناوەڕاست کەگەکەدا دەوەستا، دارەکی درێژیشی بە دەستەوە دەگرت، کە لە شوەی ئاهادا، پێنجی ڕەنگاوەڕەنگی پێوە بەستبوو. هەر مەل و باڵندەیەکی بدیبایە کە لە کەگەکە نزیک بەتەوە، هاواری دەکرد و دەیقیژان و دارەکەی ڕادەوشاند و باڵندەکەی دەترساند و دووری دەخستەوە.
ئەو ئەوروپاییانەش، کە کەچیان بە ئەمریکای باکوور کرد و لەی نیشتەجێ بووون، ئەوانیش هەر وەکو خەڵکی ڕەسەنی ئەمریکا، نەیاندەزانی بووکە سەماکەرە دروست بکەن. ئەوانیش بە خەزانی و بە نەرە، پاسی باخ و بەستان و کەگەی تەوکراوەکانیان دەکرد. بەڵام هەندە لەو ئەوروپاییانەی لە دوایدا کەچیان بە ئەمریکا کرد، بە تایبەتیش ئەمانییەکان، بیرەکەی دروستکردنی بووکە سەماکەریان لە ئەمریکای باکووردا باوکردەوە. کە بە دوو دار لە شەوەی خاچدا، کراسی کەن و پێیان لەبەردەکرد و ملپەچکی تەنکی درێژیان لە مل دەکرد، دوو فەقیانە یا هەموچکی تەنکی درێژیشیان لە قەد دەکردن، کە با لەیانی دەدا دەشکانەوە. بە ترساندن و دوورخستنەوەی باڵندەکان. بەم بووکە سەماکەریان دەوت (بەتسامون) یا (بەگیمان) زەر جاریش لە شەوەی خەزانەک درووستیان دەکرد، ژن و پیاوەک و منداڵەک لە نەوانیاندا.. زەربەی ئەم داهێنانەش هەر بە پاسکردن و ترساندنی باڵندەکان نەبووون، بەڵکو بە جوانی و بە خێشی دروستیان دەکردن و دایان دەنان.
چینییەکان لە ساڵی (١٩٥٨) دا لە سەردەمی شەشی ڕێنبیری (ماوی) دا، شەڕەکی سەرتاسەریان لە دژی باڵندەی چەلەکە ڕاگەیاند. وا لەکیان دایەوە کە هەر چەلەکەیەک لە ماوەی ساڵەکدا، چوار کیلە گەنم و برج دەخوا، لە هەمان کاتدا، ژمارەی دانیشتووانی چین لە زیادبووندا بوون. کە پەویستییەکی زیاتریان بە خواردنی دانەوێڵە هەبوو. ئەو دروشمەیان ڕاگەیاند "نا بە بەشداریکردنی چەلەکە و جرج و مشک لە خواردنەکانیان"
لەم شەڕەشدا، کریکاران و جووتیاران و قوتابیان بەشداریان کرد، هەریەکەش ڕەکەتی تایبەتییان پێ سپاردبوون. هەموویان ڕژانە سەر شەقامەکان و لە مەنجەڵ و قاپ و تەنەکەیان دەدا و ئاهای سووریان بەرزدەکردەوە و دەیان شکاندەوە، بە ترساندن و دەرپەڕاندنی چەلەکەکان لە هەلانەکانیان. لە ئەنجامی ئەم شەڕەدا زیاتر لە (١٠) ملیۆن چەلەکە لە چین تاران. بەڵام ئەم جەنگە زوو

کەتایی هات.. کاتێک کە زاناکانی چین، لە دوای هەڵدەین و پشکنینی سکی چەند چەلەکە و باڵندەیەک و چەند جرج و مشکێک بۆیان دەرکەوت، (دوو لە سەی) ئەو شتانەی وەکو خۆراک لەناو سکیاندا بوون، بریتیبوون لە مەروو و کرم و گیانەوەری زیانگەیەنەر بە گەنم و جۆ و برنج و بەرهەمە کشتوکاڵییەکان، تەنیا (یەک لە سەی) ئەو خواردنانەی لەناو سکیاندا بوون، بریتیبوون لەو خواردنانەی کە مرۆڤ دەیخواردن.
چینییەکان باجێکی زۆری ئەم هەڵەیان دایەوە، ناچاربوون بە لە ناوبردنی مەروو و کرم و جانەوەری زیانبەخش لە ناو باخ و کەشگەکانیاندا، بە دوای ئەنتەرناتیڤێکی دیکەدا بگەڕێن، بە پاراستنی کەشگەکانیان، ئەوەبوو لەناوبردنی کیمیاویان بە لەناوبردنی ئەو کرم و مەروو زیانبەخشانە بەکارهێنا. کە چەندین ملیۆن دۆلار لەسەریان کەوت.
سەرەڕای داهێنانی بووکە سەماکەرەی ئەلیکترۆنی تازە و بەکارهێنانی ماددەی کیمیاوی لەناوبەر. بەڵام تا ئەمڕۆش بووکە سەماکەرەی کلاسیکی بەکاردەهێنرێ و خانەنشین نەکراوە.. بووکە سەماکەرە بووە بە هەمای کەلەپووری یا گواستنەوەی داب و نەریتی جووتیاران و باخەوانان و ڕەزەوانان کە وەکو کەتەکێکی جوان لە ناو کەشگە و باخ و بەستان و باخچەکاندا، دایان دەنێن.
_
ئامانج هەرچییەک بێت لە دروستکردن و دانانی بووکە سەماکەرە، لە ڕاستیدا مەبەست تەنیا دوورخستنەوەی قەڵەڕەش و باڵندەکان نییە، بەڵکو بووکە سەماکەرەکان جوان و ڕەنگاوڕەنگن، خۆشی و شادی بە مرۆڤ دەبەخشن، چونکە هەر زوو قەڵەڕەشەکان و چەلەکەکان بیان دەردەکەوێت، کە بووکە سەماکەرە، مرۆڤی ڕاستی نییە و پێکەرێکی دروستکراوە، ترسیان لێی نامێنێ و دەچن لەسەر سەری و شان و باڵەکانیدا دەنیشنەوە و دەنووکی لێدەدەن و گاڵتەیان پێی دەکەن.
ئەمریکییەکان بە هەی بووکە سەماکەرەوە ژمارەیەکی زۆری قەڵەڕەشەکانیان پاراست. چونکە لە ناوەڕاستی نیوەی سەدەی ڕابردەیەمیندا، جووتیارەکان بە تاران و بە کەمبوونەوەی قەڵەڕەشەکان، سزای خەیاڵیان وەرگرت. بەروبووم کشتووکاڵییەکانیان. کەوتنە ژێر هەڕەشەی خواردن لە لایەن کرم و مەروو زیانبەخشەکانەوە، زیاتر لە هەڕەشەی باڵندەکان. بەیە وازیان لە دوورخستنەوەی باڵندەکان هێنا. بە ئەوەی کرم و مەروەکان بخۆن. تەنیا لە ماوەیەکی پێگەیشتنی بەروبووەکانیان پاسی کەشگەکانیان دەکەن. لە ڕاستیشدا قەڵەڕەشەکان زیانێکی ئەوتۆیان نییە. چەلەکەکانیش لە کەنەوە

تا ئەم نزیکترین بەدەن لە مرۆڤەوە. مرۆڤ لە هەرکوێ بێ چالاکیش لەوێ هەیە.

بووکە سەماکەرەی ئەلیکترۆنی:

بووکە سەماکەرەی ئەلیکترۆنی، لە شێوەی دەزگایەکی قەوارە گەورە دایە. لە شێوەی رادار دەچێت. بە دوورخستنەوەی باڵندەکان، لە سەر زەوی لە ناوەراست باخ و بەستان و رەز و کێڵگە و باخچە و شوێنە گشتیارەکاندا دادەنرێت، نزیکەی مەتر و نیوێکی دووجا شوێن دەگرێت.. ئەم دەزگایە پشت بە (لەزەری تیشک سێوز) دەبەستێت، کە لە رەنگی گیا و گڵا سێوزەکان دەچێت، باڵندەکان بە رووتی لێکی ناکەنەوە. هەرکە مەل و باڵندە و چۆلە و رەوی و بەراز و گیانلەبەرێکی تر، گەر لە کێڵگەکان نزیک ببنەوە، تیشکە سێوزەکە دوایان دەکەوێ و بەزار و ناچاریان دەکات و لە کێڵگەکە دووریان دەخاتەوە.. ئەمانەش جیاوازییەکانی بووکە سەماکەرەی ئەلیکترۆنی یە:

١ـ هیچ زیانێک بە باڵندەکان ناگەیەنێت، تەنیا ئاگاداریان دەکاتەوە و بە هەواشی لە کێڵگەکە دووریان دەخاتەوە.

٢ـ پێویستی بە وزەی کارەبا و هیچ مادەیەکی دیکە نییە، بە وزەی رەژ کاردەکات.

٣ـ دەزگای لەزەرەکە تەنیا مەتر و نیوێکی چوار گۆشە جێ دەگرێ، بەڵام پاسی هەموو لایەنەکانی کێڵگەکە دەکا، تا ماوەیەک دوای باڵندەکان دەکەوێ و دووریان دەخاتەوە.

٤ـ هیچ کارتێکردن و زیانێکی بە ژینگە نییە.

٥ـ دەکرێت لەناو باخچە و لەناو کێڵگە و لە زەر شوێنی تردا دابنرێت.

چەندین جۆری جیاوازی تری بووکە سەماکەرەی ئەلیکترۆنی هەیە، بە نموونە، بووکە سەماکەرە هەیە، لە شێوەی (کوندەپێووی ئەلیکترۆنی) قەوارە گەورە دایە، کە زەر دەگمەنەت و هەمیشە باڵەکانی دەلەرێنێتەوە.. باڵندەکان لێی دەترسن.

لە هەندە لە سەربانەکانی کارگەکان و فەرمانگاکانی شار و شارۆچکەکانی ئەوروپا، بووکە سەماکەرەی لە شێوەی قەلەڕەش، کە لە کاغەزی نایلۆنی رەشی تەنک دروستکراوە، تا باران تێی نەکات، بە پێتەکی درێژ و بە دارکەوە دەیبەستن، کە با لێی دەدات بەرز و نزم دەبەتەوە.. کە بە جوانی و بە خەشی دایدەنەن. لە هەمان کاتیشدا باڵندەکان لێی دوور دەکەونەوە.

ڕەزا شوان

نەرویج: ١١/ ئاوگوست/ ٢٠٢٠

دڵخوێنمەوە ... ڕێستەم خامۆش

دڵخوێنمەوە ، دڵخوێنمەوە
پەرتووکی باش دڵخوێنمەوە

منی زارۆی ژێر و بچووک
هەردەم هاوڕێم لەگەڵ پەرتووک

هەتا بیرم فروان بێ
ژیانم ڕەنگ و جوان بێ

دڵخوێنمەوە هەر بۆی شێدام
لەگەڵ پەرتووک من هەر ئاشنام

ڕێستەم خامۆش

دیموکراسی یان کلێپتۆکراسی؟ ... ئەحمەد ساڵح

ئەگەرچی ووشەی دیموکراسی وەک چەمک یان دەستەواژە، نامۆ نەبێت لەلایەن زۆرینەی کەمەگاوە، چونکە زۆریان بەگوێدا دراوە. بەڵام تێگەیشتن لەنەرمی دیموکراسی، وەک دیاردەیەکی کلتوری، فکری، هزری، مەعریفی و مرۆیی، لە ناو چڤات و کەمەگای کوردیدا، تاهەنوکە، وەک ئاخاوتەی سیاسی و کەمەیاتی و فەرهەنگی غایبە. کاتێک، ستەمکارێک، سەرۆک خزانێک، خوێنمژێکی خاوەن هێزی چەکداری ئامکراو، بە تووندترین ئاستی داپڵەسین، لەڕەگەی هێزی مرۆڤی بە هەست و بەکارهێنانی زەبرو زەنگ، بونی خۆی و شەرعیەتی خۆی بەسەر چڤاکدا دەسەپێنێت، وای وێنادەکات پاپشتی گەلی بەدەسهێناوە، لەژێر ناوو بەکارهێنانی ووشەو چەمکی دیموکراسی.
مەعریفەی دیموکراسی (دیموکراسی نیە)، وەک چەمک و بیر، وەک

کەلتورو هەشی عەقڵی پێگەیشتوی ئازمونکراو، داهات و بەرهەمی، ئاخاوتن و گفتوگۆو وتووێژی چاکیین. جڤات و کۆمەڵگایەك کەمڕاقی پێشکەتنی فرەڕەنگی و جوانیناسکانی جڤاتێ، وەك ئامانجی هاوبەش و هەستی گشتگیر، کار دەکات بۆ پێشخستنی ئەم جۆرە لە چالاکی چاکی و، گیان بەبەراکردنی خەمی هاوبەش لای زۆرینەی کەمەڵگا، وە سەرپێ خستنی چاکی کەمەڵگای مەدەنی و چالاکی ژیاری بۆرو ئاستی باشتر بۆکەی گەمەڵگا. پێچەوانەی ئەم بۆچونە، لەکۆمەڵگایەکدا کە زۆرینە خەڵپرست بێت و بەوای بە پێشخستن و پێوکردنی گیانی گشتی نەبێت و، زۆرینەیان، ئاوێتەی بیری یەکتا پەرستی بن و، خەمی لەپێشینەیان تێنیا خەیان بن و لەهیچ دەخەکدا ئازاری هاونیشتیمانی و هاوچاکییەکەی بۆ ئازاری خۆی نەزانێت، ڕۆژگارو ئایندەی هەمیشەو بەردەوام، ئاستی بۆرو هەڵدەر لەنگەر دەگرێت. چاکەك زۆرینەی قبووڵی بێت، ئەوانەی نوێنەرایەتیان دەکەن، خاوەنی هیچ بنەمایەکی مۆراڵی و ئەسیکی نەبن، ئایندەو داهاتووی هەمیشە بۆرو تاریکتر بون دەچێت. چاتەك، زۆرینەی پاڵپشت و بەرگریکار بێت لە کەسانەك، کە خاوەنی هەزی بکوژو داپڵۆسینی ئامکراون، ئەبێت هەمیشە لە ناسۆری و نەهامەتیدا بژین.

چاتی مەدەنی کۆنکریتی بەهەز (سترەنگ سیڤڵ سۆسایەتی) مەرجەکی گرنگی سەرپەخستنی بونیادی کەمەڵگای دیموکراسییە. خەمی گرنگی پرۆژەی دیموکراسی، پێویستە هەزەکی پێوەی کەمەڵگای مەدەنی بێت. میتۆدی سیاسی و بەهەزکردنی چاکی مەدەنی بۆ گرنگێ بۆ دیموکراسی؟ جۆن کین پرۆفیسۆر و دامەزرێنەری ناوەندی دراسات بۆ دیموکراسی لە زانکۆی وێستمنستەری لەندەن بەوای وایە " کردەو ئەرکی سەرەکی هاونیشتیمانی، لە مەدەلی دیموکراسی پلوراڵدا، دامەزراند و دەستپێشخەریکردنی فۆرمی جیاوازی کەمەڵگای مەدەنییە، تاکو بتوانن لەگەڵیەو وەك پلاتفۆرم، تەکەای کارکانیان یەکخەن و فشاری گۆرەو کاریگەر دروستبکەن، لەسەر هەربیارو پێیەو ێیساو یاسایەك دەتەبون"

جورگن هابەرماس، فەیلەسوفی ئەڵمانی، پێیوایە، " کرێك و ناوکی پێکهاتەو دامەزراوەی گەمەڵگای مەدەنی کەسانی خەبەخش و ئەو تاکانەی ناو کەمەڵگان، کە ئامانجیان خزمەتی گشتییە، شوێنی گفتوگۆو، کەبونەو دانیشتنی ئەم دامەزراوانە، دەبێت لەدەرەوەی سودو دەخی دارای حوکمەت بن، وەك کەمەڵو چاتی ئازادو سەربەخۆ بۆ تاوتوێکردن (دبەیت)، کەمەڵی کەلتورو فەرهەنگی بۆ فشار دروستکردن، کاری پێکەوەیی، گروپ و دەستەی نیوتراڵ و ڕاستقینە، خاوەنی بیرکەو هەڵوەستی چاکەی گشتی، کەمەڵ و دەستەو پەلی مۆراڵی خاوەن خەمی گشتگیر، ڕێکخستن و دەزگای هاونیشتیمانی و ێیشەیی لەهەموو

پێکهاتەکانی ناو کۆمەڵگا، بەبێ هەڵچاوکردنی هەڵگۆڕ، ئاین، ئامیاری، ڕەنگ و باگراوندی خۆزانی تاکەکان.
زۆرینەی بیرمەندان و هۆشیارانی ئەم کۆمەڵگە، هاوفکردن لەسەر گرنگی ئەم بوارەو بەم شێوەی خوارەوە پێناسەی دەزگاکانی کۆمەڵگای مەدەنی و دیموکراسی دەکەن.

دیموکراسی. پێشینەیەکی کورت لەمەڕ دیموکراسی.

دیموکراسی، پێکهاتەی دو ووشەی (یۆنانی)ە دیمەس بەواتای (خەڵك یان گەل) و کراتەس بەواتای (فەرمان ڕەوایی یان هێز) واتا هێزی گەل یان فەرمان ڕەوایی گەل. بەشێوەیەکی بنچینەیی، لە فەرمانڕەوایدا، گرنگترین و بەرزترین هێز، بەگەل چەسپاوە، بەپێی یاسا. لەهەندێک فەرم و شێوازی دیموکراسیدا، دەکرێت ئاستەوخۆ لایەن گەلەوە بەکاربهێنرێت، بەڵام لەکۆمەڵگایی فراوانەدا گەل لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە نوێنەرایەتی خۆی دیاری دەکات.
بیرمەند ئەبراهام لینکۆڵن پێی وایە "دیموکراسی واتا حوکمی گەل، لەلایەن گەلەوە بۆ گەل". مێژوونوس و بیرمەندی سیاسی (بەرناد لویس) پێی وایە " دیموکراسی واتا پێڕەوکردنی دەستورو حکومەتی نوێنەرایەتیکردن، ئەمەش مانای وایە ئەوانەی دەسەڵاتیان لەدەستە، بەبێ بەکارهێنانی زەبروزەنگ و تووندوتیژی دەبێت قایل بن، بە قبوڵکردنی سیستەمی دەستاودەستکردنی دەسەڵات، بەپێی یاساو ڕێسای دیموکراسی، کەزانراوقبوڵکراون". بیرمەندی سیاسی سامیە هەنتینگتۆن جەختدەکاتەوە لەوەی " بنەڕەتی پرسەکە وەك سیستەمێکی دیموکراسی چەسپیو هەژماربکرێت، ئەم پرسەی دەستاودەستکردنی دەسەڵاتە، دەبێت لانی کەم دوجار ڕووبدابێت". ئازادی و دیمەکراسی(فریدەم و دیموکراسی) زۆرجار لەبری یەکتر بەکارهێنراون، بەبێ ئەوەی هەستی پێبکرێت یاخود هەڵچاوبکرێت، بەڵام ئەم دو ووشەیە هاو واتا نین. بەگومان دیموکراسی، بەمانای بنیاندانی کۆمەڵگەلێك، ئایدیاو سەرچاوەو بناغەی ئازادی دێت، لەگەڵ ئەوشدا، دیموکراسی پێکهاتەیەکی پراکتیزەکراو و ڕێبازێکی مەدەرنەو گەشەکراوی هەیە، لەدیرەکدا ڕەگەیی پێچاوپێچوو نادیکی زۆری بەخۆوە بینیوە. دەکرێت بەیین دیموکراسی کۆمەڵێک دامەزراوەیە بۆئامانجی دەستەبەرکردنی ئازادی. دیموکراسی، فەرمەکە لە نەرمەتیق پاوەر (هێزی لەیەکگەیشتن و گتوگۆکردن واتا هێزی نەرم) بەمانایەکیتر نەرمەتیق پاوەر، وەك پرۆفیسەر ئیان مانارس دەڵێت "ئەم نەرمە واتا گرنگیدان بە ئاشتی، ئازادی، مافی مرۆیی، سەروەربونی یاساو، لەسەرووی هەموشیانەوە گود گۆڤەرنەنس واتا فەرمانڕەوایکردنی باش"

تایبەتمەندی دیموکراسی چیە؟

دیموکراسی، زۆر زیاتر، لەتەنیا کۆمەڵك دامەزراوەی حوکمی نا دیموکراسی، دیموکراسی پشت ئەستورە بەکۆمەڵگەلێك تێگەیشتن وەك مەعریفەی ژیریی، نرخاندن، ڕێزگرتنی تاك، و گرنگیدان بەگروپە جیاوازەکانی کۆمەڵگا، ڕەفتار و پراکتیزەکردن و بەکارهێنانیان. دیموکراسی واتا پێشێل نەکردنی مافی خەڵك و ڕەخساندنی هەلی هاوبەش و چون یەك، لەهەموو کایەکانی ژیاندا هەر لە مافی جودا بیری فکری، سیاسی، ئاینی، فەلسەفی، پەروەردەیی، عەقڵانی، ژینگەیی و مافی کارو سەدان مافی تری، مرۆیی و ژینگەیی. هەموو ئەمانە فەرمی جیاواز وەردەگرن، بە دەرخستن و بەرجەستەکردن لەڕێگەی کەلتورو کۆمەڵگاوە. دیموکراسی فەرمانڕەوایەکردنێکە، کە تواناو ووزەی بەرپرسیارێتی شارستانی بەکاردەهێنرێت، لەلایەن کەی هاووڵاتیانی پێگەیشتووە، ئاستەوخۆ، یاخود لەڕێگەی هەڵبژاردنێکی ئازادیی نوێنەرایەتیکردنەوە. دیمەکراسی بەخێی، جەڕەکە لەبەرگریکردن دژبە حکومەتی سێنترالی بەهێز(ناوەندی بەهێز)، دیسێنترالایز (شڵەکردنەوەی دەسەڵات لەناوەندەوە بە ئاستی هەرێمی و ناوچەیی. سیستەمی دیموکراسی پێوویستی بەتێگەیشتن هەیە، بەجۆرێك، بە ئاستی هەرێمی و ناوچەیی شڵەبێتەوە، بەئاوەی دەستی هەموو هاووڵاتیەکی بگاتێ، وەئامدەرەوەی ئاستەقینەی داخوازیەکانی کۆمەڵگا بێت، بەشێوەیەکی بەرفراوان و گشتی. یەکێك لە فاکتەرە گرنگەکانی دیموکراسی، دەکرێت وەك بەبەی پشتی دیموکراسی قسەی لەسەربکرێت، بەرگریکردنە لەمافەکانی مرۆڤ، وك؛ ئازادی ئادەربڕین، مافی یەکسانی بە هەموان بەپێی قانون، بواری یەکسان فەراهەمبکرێت بە هەموان بە بەشداریکردن لەژیانی سیاسی و ئابووری و کەلتووری لەکۆمەڵگادا. گۆشەو بەرەوپێشچونی مافەکانی مرۆڤ، تەنیا کاتێك هەستی پێدەکرێت، کە دیموکراسی بونی هەبێت، وەك ئیان مانارس ئاماژەی پێکردوە لەڕوانگەی هەزی نەرمی دیموکراسیەوە.

گومان هەڵناگرێت، بە شیکارکردنی هەر بابەتگەلێك، تایبەت، بابەتێکی ئەجگار گرنگی وەك دیموکراسی، ناکرێت کۆمەڵگەلێك تەڕوانین و ئاخاوتنی سیاسی و تێبینی بیرمەندانی ئەم بوارە وەرنەگیرێ و نەخرێتە شرۆڤەوە. فیلەسوف و سایکۆلۆجیستی ئەمریکی سەدەی پێشوو جۆن دیوی پێیوایە" ئامانجی هەرگرنگی بەرهەمهێنان، نابێت بەرهەمهێنانی شتومەك بێت، بەڵکو دەبێت بەرهەمهێنانی مرۆڤی ئازاد بێت، لەڕوانگەی یەکترقبوڵکردن و یەکسانی". ئەو و گرنگی پەروەردەش ناکرێت نادیدە بگرین، چونکە

(جۆن دیوی)ش مەبەستی سەرەکی لە بەرهەمهێنان، پەروەردەی نەک شتگەلێکیتر. پەروەردەی تەندروست، ئازاد، کۆمەڵگا، ئۆگەر بەشێوەیەکی باش و سیستەماتیك بەکاربهێنرێت، بە بزواندن و تێرکردنی بیری تاک، بیرشنگاری، فکرو هزری بنچینەی بەبونیادنانی ئینديڤیجوالیکی دیمەکراتیك. وەك چۆن فەیلەسوفی بەریتانی بەرتاند ڕووسێل دەڵێت " پەوویستە، ئاوات و ئامانجی پەروەردە، گرنگی و بایەخدان بێت بەشتەکان، نەك کۆنترۆلکردنیان، بۆئەوەی هاونیشتیمانییەکی، ژیرو ئازاد بهێتەبوون لە کۆمەڵگایەکی ئازاددا، وە هاندان و پاڵپشتیکردنی هاوڵاتی، بە بیری سەربەستی، ئازادی و ئینديڤیجوالیکی داهێنەر، واتا ئەمەی مرۆ، دەبێت ڕۆفتارمان بەپەروەردەکردنی تاك وەك ئەو باخەوانە بێت کەچۆند گرنگی بەنەمامەکی تازەپێگەیشتوو لەناو باخەکەیدا دەدات، بەخزمەتکردن و چاودێریکردنی". ئەمەش دەکرێت والێکبدرێتەوە کەنابێت، ئەمەی مرۆق پەروەردە بەشتەکی بە بەها ببینین، یاخود تەنیا وەك پەکردنەوەیەك ببینین، بە نمونە وەك پەکردنی گوداننك لەئاو، بەکو دەبێت یارمەتیدەربین بە ئەوەی گوێی ناو گوداننکە بەسروشتی و ڕەگەی تەندروست گەشەبکات. بە شرۆڤەکردنەکی دروست و گونجاوی شکۆماندانەو مرۆیی باش، دوورلەفیکری یەکتاپەرستی، بە تێگەیشتن و ئەزمکردنی، دید و تەوانینی، ئەم بیرمەندانەی، بواری دیموکراسی، لەسەرەو ئاماژەیانپێکراوە، یان ووونتربوونەم بەدیسکەرسی فیکری هەموو بیرمەندانی بواری دیمەکراسی بەتایبەت بەرناد لویس، سامیوێل هەنتینگتۆن، جۆن دیوی، ئیبراهام لینکۆڵن و سیدانیتر، دەتوانین خوێندنەوەیکی ژیرانە بە سیستەمی دیمەکراسی بکەین و تێبگەین، کە ئایا سیستەمی هەرەمی کوردستان سیستەمەکی(دیموکراسی)ە یاخود، بەپێچەوانە سیستەمەکی(کلێپتۆکراسی)ە.

کلێپتۆکراسی چییە؟

کلێپتۆکراسی ووشەیەکی (یونانی)ە لەدوو ووشە پێک دێت: کلێپتۆس واتا (دز) کراتۆس بەمانای (پاوەر یان هێز) پاوەر واتا هێزیان دەسەڵات، هێز واتا فەرمانڕەوایی، یاساو ڕێسا. بەمانایەکی تر واتا (دەسەڵات و هێزی دز یان فەرمانڕەوایی دز). بیرمەندی سیاسەتی ئابوری هەرسچیل گرێسمان پێیوایە" ئەم جۆرە دەوڵەتە واتا دەوڵەتی کلێپتۆکراتیك، لەڕێگەی یارمەتییە بەرفراوانەکانی درێژە بەمانەوەی خۆی دەدات بە فەرمانڕەواکانی و ئەوانەی ڕەوایی پێدەدەن". بانکی نێودەوڵەتی کە ناسراوە بە (ئینتەرنەشنال مۆنیتەری فەند) پێیوایە

کەمپەین و شەوازەکانی کەمپەین پێکهاتەی ستراکچەری سیاسین، واتا کەمپەین بەرهەمی سیستەمی سیاسیە و پلان بەدانراوە نەک هەکەوت، بۆیە کەمپەین تەواوی دامودەزگاکانی هەدەوشێنێت. لەسیستەمێکی ئابوریدا کە یاسای بەرکار بونی نەبوو، وە مافی خاوەندارێتی بونی نەبوو، دەوڵەت و حکومەتی کلێپتەکراتیك وەکو تاڵانچی لەسەرەوە بە خوارەوە شەدەبتەوەو پاشاگەردانی تەواو دەتەبون". بەگوێرەی هەسەنگاندنێکی ساڵی (٢٠١١)ی فریدەم هاوسی ئەمریکا زیاد لەسەدا ٥٥ی چەژەی دانیشتوانی دنیا، لەژێرفەرمانڕەوایی ژەمەی نادیمەکراسیدا دەژین. بیرمەندو ئابوریناس، وانەبەژی ئابوری (خوزهەنگ چەن) لە زانکەی وارویکی لەندەن دەڵێت"کلێپتەکراسی یەکێکە لەهەرە بەدناوترین ژەمەکانی نادیمەکراسی". زیاتر لەوبارەوەدەوڵەت و پێی وایە ئەم جەرە ژەمانە، زەرجار بەماوەیەکی دوروو درێژ لەسەر حوکم ماونەتەوە، سەرەڕای هەبونی کەمپەینی بۆ ئەندازە، بەدناوی، دابین نەکردنی خزمەتگوزاری، مامەڵەکردنێکی زۆر نابەرپرسانەو چەوت بەکارهێنانی ئابوری ووڵات، پێشێلکردنی مافی کەمایەتی و سیاسی کەمەگاو تەواوی هاونیشتیمانیان. بەگەو ئارگومێنت و باسی خوزهەنگ ئەوەیە کە فەرمانڕەواو فەرماندەری سیستەمی ژەمی نادیمەکراساسی کە ئەو بە سیستەمی کلێپتەکراسی ناوی دەبات واتا (فەرمانڕەوایی دز یان دەسەڵات وهێزی دز) بەناوی قانون و یاسا تەواوی دامودەزگاکانی دەوڵەت و سەرچاوەکانی، بەخێیان بەشەوەیەکی مانەپێلکراو دەستی بەسەردادەگرن، و بەکاری دەهێنن بەمەبەستی زیاتر فراوانکردنی ئابوری تاکەکەسی خێیان، خزانیان، ملکەچانیان، و بەرژەوەندی سیاسی خێیان، ئەمەش سەردەکەشێت بۆ توندوتیژی و دەستژێکردنە سەر مافەکانی مرۆڤ و زیاتر دواکەتنی گەشەی کەمەگا.

لەدنیای مەدەرندا بۆئەوەی تێگەیشتن و خوێندنەوەیەکی دروست لەمەڵەی دەوڵەتی نەتەوە بەمانای (نەیشن ستەیت) و حکومەتی دیمەکراتیك، کەمەڵەی هەهەندێکی ئەجگار گرنگ هەن، تاکوو بتوانرێت هەسەنگاندنێکی دروست بۆ لەجیتیمەسی (ڕەوایی)، ئەکاونتەبیلیتی (بەرپرسیاری و لەپرسینەوە)، ترانسپارێنسی کە زەرجار بەکرانەوەش ناوزەندکرێت واتا (ڕوون و ڕەشنی لەئەرکەکانیدا- شەفافیەت)، هەروەها ڕۆڵ ئەف لە واتا (سەروەربونی یاسا) بکرێت.

بۆ بەرجەستەکردنی ئەم ڕەهەندانەی سەرەوە، دەکرێت ئاماژە بۆ تەوانینی پرۆفیسەر(ڕۆبەرت ئیروین ڕۆتبەرگ) سەرەکی پێشووی ڕۆکخراوی ئاشتی جیهانی بدەین، کە پێی وایە دەوڵەتی نەتەوەو حکومەتی دیمەکراتیك، ئەرکێتی ئازادی سیاسی و کەمایەتی فەراهەم بکات، ژینگەیەکی وابەنێتبوون بەبیتەهەی گەشەی ئابوری تاک و

کۆمەگا، قانون لە فەرمانڕەوایێدا سەروەربێت، دادوەران سەربەخۆبن، شۆقامەکان و خزمەتکردنیان لەباشترین ئاستدابن، وە ئەرکێتی بەرزترین ئاسایشی سیاسی بە هاونیشتیمانیانی بەرجەستەبکات، دەستبەرکردن و بڕوپێدان بە خوێندنگاو، زانکۆ بە پگەیاندنی تاکەکی تگەیشتوو سەرکەوتوو. نەخشانەکان و تەواوی کلینکی پزیشکی لەباشترین حاڵەتدان بە خزمەتکردن و بایەخ پێدانی تەندروستی هاونیشتیمانیان. لەسەرووی هەموشیانەوە ژینگەکی وا دەسەبەردەکات، دەبێتەهۆی ئاشتی کۆمەایەتی و زەرجار وەک مەدەرنەک و پارادایمکی نوێ خۆی نمایش دەکات.
بەزیاتر دوپاتکردنەوەی تەوانینی خوزهەنگ چۆن، پرۆفیسەر ئێتبەرگ پێی وایە دەوڵەتی نادیمەکراتیک بەمانایەکیتر کلێپتەکراسی (دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دز)، شکست دەهێنێت لەپراکتیزەکردن و فەراهەمکردنی هەلەهندەکانی دیمەکراسی چونکە لەبنەڕەتتدا ئامانجی دابینکردنی پرنسیبی دیموکراسی نییە. لەژێر دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دزدا، ئێتبەرگ پێی وایە داهاتی سامانەی تاکەکەسی، بەشێوەیەکی دراماتیکی دێتەخوارەوە بە ئاستەکی زۆر مەترسیدار، دزی بەشێوازەکی ئەجگار مەترسیدار و شەرمهێنەر لەسەرەوە بەخوارەوە بەشێوەی هایەراکی جگیردەبێت و دەبێتەهۆی هەوایی لەدەستدان، نەبونی یاسا و هەسای سەربەخۆ، نەبونی سیستەمی دادوەری چالاك و خاوەن شکۆی مرۆیی و ملکەچکار، واتا بە قانون کردنی هەڵەی دز. ئەم جۆرە لە حوکمەانی، تەواوی کۆمەگای مەدەنی و چڤاکی هەراسان دەکەن و لە ناگەڵەن هیچ کارێک بکەن. پرۆفیسەر ئێتبەرگ جەختدەکاتەوە لەوەی، دەڵێت ئەم جۆرە حوکمەانیە واتا (دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دز)لەڕەگەی هەزەوە هەوایی دەدەن بەخەیان، وەك دەسپێت و زەردار، سواری ملی کۆمەگا دەبن و بەزەبری هەزمامەڵە دەکەن، هەبژڕابن یان نا.
بەئەوەی سیستەمی هەرەمی کوردستان وەك سیستەمی کلێپتەکراسی(دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دز) ناو زەند بکەین، بەشك دەکرێت خەمان بەدور بگرین لە فێدانی کەمەڵك ووشە و زاراوەی عەفەوی، بەڵکو دەبێت بەشێوەیەکی سەربەخەیانە و پیشگەرانە ئەم پرسەیە بە خوێنەرانی ئازیز شرۆڤەبکەین، نەك تەنیا لەوانگەی هزری بەندە وەکو(نوسەری ئەم بابەتە) بەڵکو پشت بەستن بە کۆمەڵك نوسەری تایبەتی بیانی ئەمبوارە، کە دورو نزیك هەسەنگاندنی بابەتەکانیان لەمەڕ بەرژەوەندی شەخسی یان بەرژەوەندی تایبەتی نەهاتوونەتە بوون، بەڵکو وەك نوسەری ئازاد و خاوەن ئەسیك و مەراق(ەستگەیی و هۆوشت) لەمەڕ گرفت و کێشەکانی هەرەمی کوردستان دەڕوانن. نوسەری ئازاد و پرۆفیشیناڵ ئەو کەسەیە کە ناهێت فکرو

هزری شەخسی کاریگەری نگەتیف (نەرێن) یان پۆسەتیف (ئەرێنی) بخاتەسەر بابەتەکەی یان ئەو ئاپەرتەی دەی نوسێت، واتا، تۆژەری پیشەیی پەیوەستە ، ئاستی نیوترالی (سروشتی و بێلایەنانە) ببینێت. تۆژەر دەبێت ئاستگەیی و مەراق، بکاتە پەیوەری هەستەنگاندن و نوسینەکانی، وەك دکتەر(ئەشەرس کیدەر) دامەزرێنەری دەزگای ئەوشتی جیهانی پێی وایە "ئەژنامەقان دەبێت لە چاویلکەی ئاستگەیی و ئەوشتەوە ئاپەرتەکانی بنوسێت) وەك خەی چۆن ئەوەدات لەناو کۆمەڵگادا نەك وەك ئەوەی ئەو دەیەوێت".

تەد گاین کارپێنتەر، لێکۆڵەرەوەی بەشی بەرگری و سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا، لە کاتێ ئینستیچویت پێی وایە "هەرەمی کوردستان لەبری ئەوەی وەك دورگەیەکی پێشکەوتوی جوانی دیموکراسی سەرنجی هەموان بەلای خەی ڕاکێشێت لەناوچەکەدا، بەپێچەوانەوە وەك پاشکۆ مەعمیلەکی تری شکستخواردوی وویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا سەری هەڵدا، بگرە زەردارترین و دزترین دەسەڵاتی جیهانی سێ یەمە". تەد گاین کارپێنتەردێت "لەڕاستیدا کوردستان لەهەموو ڕوێکەوە ووڵاتێکی سەربەخۆبوو، جگە لەناوەکی، کە وەك هەرەمێکی ئەتەنەمی ناوزەند دەکرا لە ئەراقێکی یەکگرتودا. خاوەنی هەزی چەکداری خەی بوو (پێشمەرگە)، ئاڵا، زەرجار وەك هاوپەیمانی دووەمی ئەمریکا باس دەکرا دوای ئیسرائیل، لە ڕۆژ هەڵاتی ناوین، هەروەها پشتوێنەکانی پێشمەرگە دژی داعش، تادەیەکی باش بوو جێی سەرنجی ئەمریکا، بەڵام گەلانکارییەکانی ئەم دوایە، گومانی ئاستەقینەی دروستکرد لەسەرئەوەی، گوایە کوردستان، هەرەمێکی سەرکەوتو پێشکەوتوی دیموکراسییە. کارپێنتەر پێی وایە، هەکاری قەیرانی ئابوری و نەدانی حەقی کارمەند و پیشەوەران و بونیاد نانانی هیچ خزمەتگوزاریەك، تەنیا دابەزینی نرخی نەوت نییە، بەڵکو هەکاری ئاشکراو ئاستەقینە کەمپەشن و(کلێپتۆکراسی) دەسەڵاتی دزییە. هەروەها پێی وایە هەرەمی کوردستان ئیتر ئەو هەرەمە بەناوبانگەی دیموکراسی نییە کە بانگەشەیان بۆ دەکرد، بەتایبەت دوای ئەوەی پارتی دیموکراتی کوردستان، کە مەسعود بارزانی سەرکایەتی دەکات، تاك لایەنە ڕاگری کرد لە گەلانەوەی سەرکی پەرلەمانی کورستان بۆ هەولێر و دەرکردنی چوار وەزیری حکومەت کە سەربە گۆران بوون. ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە مەسعود بارزانی لە ساڵی(٢٠٠٥)ەوە سەرکی هەرەمی کوردستانە، بەڵام دوای تەواو بونی ماوەی یاسایی خەیی، هەشتا لەسەر کورسی سەرکایەتی هەرەمی کوردستان مابوەوە. جگری چاودێری مافەکانی مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی ناوین، جۆ ستڕۆك پێی وایە پارتی دیموکراتی کوردستان مۆژوویەکی نگەتیفی هەیە لە بە دەنگکردنی خەڵکی ناڕازی و ئەوانەی ڕەخنەی لە دەگرن.

ناشکرێت بە باسکردن، و شرۆڤەی لەمەکلەپتەکراسی، دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان و گەندەڵی، وەك بەڵگەو دەکیمێنتی گەواهیدەر تەنیا پشت بە تاخنەگرو بیرمەندانی بیانی ببەستین، بە وێنە برایم جەلال لە پەرتوکی ‘چەپکەك لەمژووی کەمەڵە’ دەڵێت ” ساڵی (1972) ئەو سندوق ئەمنی چاودێریەتی خانەنیشینی سلێمانی بوو، ئەو دائیرەیە سەربە خزمەتی سلێمانی بوو، وەك سدوقی ئەمینی دەبوو بڕیاری یاسا، هەموو خانە نشینەکان خۆیان و ناسنامەی خانەنیشینیا ئامادەبن، بە وەرگرتنی مووچەکانیان، ئەوانەش کەبڕیاری نەخۆشی، یان کەم ئەندامی ئەوتە، کە توانای ئامادەبونیان نەبوایە، دەبوو سندق ئەمینی سەردانی ماڵی کەم ئەندامانی بکردایە بە وەرگرتنی ناسنامەو پێنجەمەریان و پاشان مووچەکانیان دەدرا بەکەسەکی نزیکیان، بەڵام هەرلە یەکەم مانگدا بەڕێوەبەری خزمەتەو چاودێری خزمەتە لیستی (٢٠٠) ناویان خستوەتە بەردەمی، کە تەنیا (٢٥) لەو ناوانە بونیان هەبووە، واتا (١٧٥) یان وەهمی بوونە”. بەمانایەکیتر دەتوانین بڵێن سیستەمی کلێپتەکراسی لەهەرێمی کوردستاند، مژوویەکی لە پشینەی هەیە واتا، ئەم سیستەمی کلێپتەکراسییە دەگەڕێتەوە بۆساڵی١٩٧٢ لەسەردەمی حوکمی زاتی، وەك برایم جەلال دەڵێت ”ئەم (٢٠٠) ناوە کە تەنیا وەك وەهم بونیان هەبوو بە پیلانی پارتی دیموکراتی کوردستان لەڕێگەی شێخ جەمال بەیوەبەری خزمەتەو عەلی لاوە کە جاودێری خزمەتەبوە وەرگیراوە، هەربۆیە پاش ئەوەی کە یگری کردوە لەپەدانی ئەو مووچە وەهمیانە، وە بەدوادا چونی کردوە لە ڕاستی و دروستی ناوەکان، بەدانپەدانانی عومەر ڕەزا”هەموو ناوەکان دروستکراو پێنجەمەرکراون، لەڕێگەی خێ و هاوپیشەکێی”. سەرەنجام ڕەگریکردن لەم ناعەدالەتییە، بوەتە هەی دەرکردن و گوزانەوەی (برایم جەلال)لەشاری سلێمانییەوە بە شاری کەرکوک، دەرەوەی ناوچەی حوکمی زاتی، بۆئەوەی کەس نەبێت ڕەگری لەو جۆرە گەندەڵی و پاشاگەردانییە بکات.

باسکردن و گەنگەشەکردن لەمە دیموکراسی بونی هەرێمی کوردستان، دەکرێت زۆری لەبارەوە بوترێت. بە جێختکردنەوەلەمە کەشەی دیموکراسی و هەبونی بنەماکانی دیموکراسی لەهەرێمی کوردستاندا، دەکرێت بگەڕێنەوە بۆ پێناسەکەی ئەبراهام لینکۆن، کەلەسەرتاوە ئەماژەمان پێیکردوە دەڵێت”دیموکراسی واتا حوکمی گەل، لەلایەن گەلەوە بۆ گەل”. بەپێی پەوری هەمان تێری بیرمەندو ئەکادیمی ئامیاری (بڕناد لویس) کەدەڵێت: ”دیموکراسی واتا پێوەکردنی دەستورو حکومەتی نوێنەرایەتیکردن، ئەمەش مانای وایە ئەوانەی دەسەڵاتیان لەدەستە، بۆبە بەکارهێنانی زۆبروزەنگ و توندوتیژی دەبێت قایل بن، بۆ قبوڵکردنی سیستەمی دەستاودەستکردنی دەسەڵات،

بەپێی یاساو دەسای دیموکراسی، کەزانراوقبوڵکراون."
ئاوەی زەر گرنگ و جێگەی بایەخە، شرۆڤەی لەسەربکرێت ئاوەیە، بیرەندی سیاسی سامەند هەنتیگتن، جەختدەکاتەو لەوەی کە پرسەی دەستاودەستکردنی دەسەڵات، پێوویستە لایەنی کەم دووجار ڕووبدات، بۆئاوەی بتوانیت، پرسەکە وەک پرسیەکی دیموکراسی هەستنگنیت. بەخوەندنەوەو هەستنگاندنی فیکری شارەزایانی بواری دیموکراسی و تێگەیستن لە هەزری ئەکادیمیکانی ئەم بوارە، ئاوەی زەر ڕوونە، ئاوەیە لەهەرەمی کوردستاندا شتێک نیە پێی بوترێت دیموکراسی یا خود ناوی لە بنەی هەنگاونان بەرەو دیموکراسییەت، بەکو تەنیا چەند فەردو هەزکن بەناوی مەکتەب سیاسی حزب و سەرکی حزبەو بەیار دەدەن، و چیان پێ باش بێت بە خەیان و بەرژەوەندییەکانیان بەیاری لەسەردەدەن. هەرلەم ڕوانگەشەوەیە کە بیرەندان و شارەزایانی بواری دەوڵەت و دنیای ئەکادیمی سیستەمی هەرەمی کوردستان بە سیستەمکی کلێپتەکراسی(دەسەڵات و فەرمانڕەوایی دز) هەژمار دەکەن. چونکە، ئاشکرایە لەباشوری کوردستان، تەواوی زانکۆ ئاهلییەکان، نەخشانە تایبەتییەکان، کەمپانیاکانی بواری دەواو دەرمانی پزیشکی، تەواوی مەڵ و مارکێت و بازاڕەکان، هەتەڵە پێنج ئەستێرەکان، و کەمپانیاکانی بواری نەوت،و تەڵی کەم یونیکەیشن (هەڵگرکانی تەلیفۆن و ئینتەرنێت) و تەواوی کەمپانیاکانیتری بازرگانی، هی بەناو بەرپرس و لێپرسراوانن، لەکاتێکدا ئەم بەناو بەرپرس و لێپرسراوانە، بە ڕاژەک بازرگان نەبونە، یا خود سەرقالی کاری بازرگانی نەبونە، بەڵام بەناوی پشمەرگایەتی، و سەرکردایەتی حزب و ناردنی کەمەک ئەقەڵگوەی خەیان بە شونێك بەناوی پەرلەمان، بەبەناو بەقانونی کردنی هەموو ئاو نەهامەتی و پاشاگەردانی و وەرانکاریەی بەسەر کەمەگای کوردیدا دەیهینن. بەپێچەوانەوە، لەکەمەگای مەدەرن و زیندودا، پەرلەمان تاکە دامەزراوەو تاکە دەزگایە، کەبتوانێت ببێتە شونی مشتومرو و ئارگومێنت بە گفتوگەکردن و خزمەتکردنی خەڵك و مناقەشەکردن لەمەکی گرفتکانی کەمەگا، بەئامانج و هەنگاونان بەچارەسەرکردنی کێشەو قەیرانگەلێك کەووەدەن. بەڵام، پێچەوانەی تەواوی سیستەمە جوانکانی دنیای مەدەرن و پێشکەوتو، کە بەرهەمی عەقڵ و تەفکرینە، لە باشوری کوردستان کە پێکهاتەکەی تەنیا سێ شاریش (سلەمانی، هەولێر دهۆك) نێك خزمەتگوزاری و پێشڤچون بونی نیە، بەکو حەق و مافی هاونیشتیمانی کە سادەترین ئەرکە ئاویش حەقی کرێی دەوامکردنیانە نادرێت. ئەم سیستەمە کلێپتەکراسییەی دنیای باشوری کوردستان لە ماوەی سێ دەیەدا گومان لەسەر توانای باشوری کوردستان دروست ناکات؟ ئایا نابێتە بەگەی ئاوەی کە

باشوری کوردستان توانای حوکمانی نییە؟ ئەگەرنا، بە ئەم کلێپتۆکراسییەی حوکم بەردەوامی پێدەدرێ و بەهیچ فشارێك بەئاگا نایەن؟

سەرچاوەکان:

تێد گالەن کارپێنتەر: زەر هیواخواز مەبن، کوردستانی ئیراق، باشترنییە لە دراوسێکانی.

ڕۆبەرت ڕۆتبێرگ: کەوتن و هەڵکارەکانی شکستی دەوڵەتی لاواز، بە هەزو شکستخواردوو.

نایەم چەمسکی: پەروەردەو دیموکراسی.

جۆشوا جاراپ، کریستیان هارم و مایکێ نواک: ئینتەرنەشنالە مۆنیتەری فەند (بانکی نودەوڵەتی).

بەرناد لویس: فەرمی ڕۆژهەڵاتی ناوین، ڤەلەم یەك، ژمارە یەك.

ساموێڵ هانتیگتۆن: دیمۆکراسی لەکۆتاییەکانی سەدەی بیستەم.

سایمۆن فان: کلێپتۆکراسی و کۆرپشن.

برایم جەلال: چەپکەك لەمژووی کەمەنە.

خەز و ژانرەکانی ئاهەنگ – بەشی حەفتەم گەران سەباح –

لە شەش بەشی پێشووەدا باسی پێشڤەچوونی ئاهەنگ کرد، بەتایبەتی ئاهەنگانی سەردەمی مۆتامەدەرن، لەویش ئاهەنگانی خێزانی زانستی (خەز). ژمارەی ژانرەکانی ئاهەنگ چەندن؟ پێناسەی هەر ژانرێک چییە؟ ئایا خەز سەر بە چ لکێ ژانرێکە؟ لە فەزای ئەدەبی کوردستان یەک وشەهان هەیە بۆ ئاهەنگ، ئەویش "ئاهەنگ" و بەس. ناهەم هەیە، دەتوانی وشەی "ئاهەنگ" بۆ هەر ژانرێکی ئاهەنگ بەکار ببەی. ئاسایی سەرت بۆ وردەکاریی ناوی هەر ژانرێک نەهەشێنی، بەس بۆ ئاهەنووس گرینگە بزانی ئاهەنگ چەندان لکی لە زاوە، هەر لکەی چەندان ژانری هەیە، هەر ژانرێکی سەرکیش چەندان وردە ژانری لە دەزێت. کام ژانر باشە و کامیان ناشە؟ کامیان ئەستە باوە؟ کەهانیان دەکرێ بە فیلم؟

کەهانیان فرەشی زۆرە؟ خوێنەر کەهانی زۆتر گەرەکە؟
ژانر (genre) شێواز یان پێڵێنی کارەکی هونەری یان ئەدەبییە. لە ئەدەبدا، ژانر نووسەر کەنتڕۆل دەکات و وای لێ دەکات چی بنووسێت و چی نەنووسێت. چ جۆرە ستایلێک بەکار ببات. ژانر جۆری چیڕۆک دیاری دەکات. ژانر بە درێژی، جۆری کارەکتەر، کات و شوێن، تەما، گرێشەنیگا، زمان و ستایل دەتە ناسینەوە.
بۆچی ژانر؟ ژانری ڕۆمان خوێنەر تۆر دەکات. خوێنەر خۆی دەبەستێتەوە بە یەک جۆرە چیڕۆک کە تامی لێ دەکات. هەیە دەڕۆ تەنە خۆز دەخوێنێتەوە، هەیە دەڕۆ قەت ڕۆمانی مێژوویی ناخوێنێتەوە. لینک و گروپ دروست دەبن لەسەر بنچینەی ژانری ڕۆمان. ئێستە گروپی خوێنەرانی ڕۆمانی خۆز، فەنتازیا، پۆلیسی و تاد هەن. نووسەر دەتوانێ سوود لەمە وەربگرێت چونکە ئیتر سنووری خۆی دەزانێت و لە ژانرێک دەبەتە پسپۆڕ.
ژانری ڕۆمان ڕۆوتی خوێندنەوە و چێشەی ئەدەبیی کەمڕەگ دیاری دەکات. گرینگترین لایەنی ژانر ئەوەیە پەداویستی مرۆیی خوێنەر پێ دەکاتەوە. خوێنەر ئەوەی دەیەوێت و ڕەنگدانەوەی ژیانیەتی ئەوە دەخوێنێتەوە. هەندە جار خوێنەر پەویستی بە چیڕۆکێک لەگەڕ واقیعی ژیانی، خەون و خەیاڵی بێتەوە.
ڕۆمان چوار لکی سەرەکی لێ دەبەتەوە. ڕۆمانی ئەدەبی (literary fiction)، ڕۆمانی بازرگانی (commercial fiction)، ڕۆمانی گشتی (general/mainstream fiction) و ڕۆمانی گرانبەها (Upmarket).
ڕۆمانی ئەدەبی بەم سیفەتانە دەتە ناسینەوە: ئاڕاز، هەواش، وشەی ئەدەبی قورس، زمانی شیعری و وەسفی درێژدادە، ڕستەی درێژ و ئاڕاز، تەرکیز لەسەر کارەکتەرە نەک پڕۆت، تەمای ئاڕاز و ستایلێکی تێکئاڵاو.
کورت و سادە، ڕۆمانی ئەدەبی وشک و ئاڕازە. زەربەی ڕۆمانە کلاسیکییەکان دەچنە ژێر ئەم لکە. نووسەر هەندە خەریکی زمان و ستایل و یاریکردنە بە وشە، هەندە خەریکی پڕۆت و چێژی گێڕانەوە نییە. ئەم جۆرە ڕۆمانە ئێستە باوی نییە، خوێنەریشی زۆر کەمە. نوخبەیەک دەینووسە و نوخبەیەکی کەمیش دەیخوێنێتەوە.
لە ڕۆمانی ئەدەبی، هەم خوێنەر هەم نووسەر ئازارێکی زۆر دەچێژن. ئاسایی. هەیە تام لەو ئازارەی نووسین و خوێندنەوە دەکات. ڕۆمانی ئەدەبی زۆتر بە خزمەت و لە پێناو ئەدەبە و کەرستەی تێژینەوەن. مانای ئەوە نییە باشترین یان خراپترین جۆری ڕۆمانە. مەبەست ئەوە نییە کە ئازار لە نووسینی ڕۆمانی تردا نییە. خوێندنەوەی کەمە مانای ئەوە نییە خراپ بێت. نا. ئەو ڕۆمانەی من پەم خراپە، ڕەنگە تە زۆرت لا جوان بێت. ڕۆمان داهێنانێکی کەسییە (subjective). بۆ سێت

کەس هەمانێک بخوێنێوە، هەریەکە بە شێوەیەک تێدەگات. دەتوانم بڵێم هەمانی خراپ بوونی نییە. کاتێ هەمانێکیش هەخنەی لێ دەگیرێ، مانای خراپی هەمانەکە نییە، مانای دووبارەنەکردنی تەکنیک و ڕوونکردنەوەیەتی بۆ خوێنەر و تێڕوانین بۆ ئاوەڵای باشتر تێی بگەن.
هەنگاو لە هەمانێکی ئەدەبی هەستیارەوە چوار پێنج جار بخوێنیەوە تا باش لێی حاڵی دەبی. یان وشە هەبێت تێی نەگەیت. خوێنەری ئەم سەردەمە تاقەتی ئاوای نییە.
هەندێ نموونە لە هەمانی ئەدەبی: تاوان و سزای دەستۆیسکی، سەد ساڵ تەنیایی مارکیز، گاتسبی مەزنی فیتزجێرالد، ترۆی تووکیدید، ستەینبێک، سەربوردەی دوو شاری دیکنس، ئانا کارینینای تۆلستۆی، دەن کیشۆتی سافیدرا، قەسابخانەی پێنجەمی ڤانگت، بانکانی وەزیرینگی بەنێت و گەشاری سەید قادر هیدایەتی.
هەمانی بازرگانی. بازرگانی بە مانا سووک و لایەنە مادییەکەی نا. لە کولتووری ئەمە کە گوتت شتێک تیجاریە، واتە عادیە و بە کەمکی هیچ نایەت. تکایە هەمانی بازرگانی مەخەنە ئاو هەهەندەوە. هەمانی بازرگانی واتە ئاو هەمانی زەرترین هەواجی هەیە لە بازاڕ. واتە خوێنەر تامی لە دەکات. هاستە نووسەر و چاپخانە قازانجی لە دەکەن، هەنگاو پێی ببنە ملیاننەریش، بەڵام مانای ئاوە نییە بەها و چێشی ئەدەبی لەدەست داوە. سەت جار نا. بە لای من، هەمانی (٩/١١)ی کەلین هووڤە، هەمانێکی بازرگانییە و ژانری هەمانسە، هەزار جار لە ڕووی تەکنیک و ستایلەوە لە برایانی کارامازۆڤی دیستۆیسکی باشتر و خەشترە.
هەمانی بازرگانی بە هەموو جارە خوێنەرێک، بەیە بە دەیان ژانری لە زاوە. تەرکیز زێتر لەسەر پەەت و گەانەویە. تەواو پێچەوانەی هەمانی ئەدەبییە، بەڵام لە خاڵی ئەدەبیدا یەک دەگرنەوە. خەرایە، گەانەوەکەی بەتامە، هاستی کورت و وشەی هوون و ستایلی سادەیە. سادە و خەرا و کورت مانای ئاوە نییە هیچ نین. نا. بە نموونە، هاری پۆتەر زنجیرە هەمانێکی بازرگانییە. هەمانکانی دان براون بازرگانین، بەڵام هەموو کەس تامیان لە دەکات. بە کورتی، هەمانی بازرگانی ئاسانترە بە خوێندنەوە و خوێنەر خەراتر ئاشنا و تێکەڵی دەبەت.
باشە دەکرە لە بەینی هەردووکیان بەت؟ نە بازرگانی و نە ئەدەبی؟ یان هەردووکیان بەت، هەم بازرگانی و هەم ئەدەبی؟ بەڵێ. بەم جارە هەمانە دەگوترەت هەمانی گرانبەها (upmarket)، واتە تێکەڵەیەکی سیفەتیلی هەمانی بازرگانی و هەمانی ئەدەبییە. بە نموونە، هەمانی (ژیانی پای)ی یان مارتێل، (کچی ونبوو)ی گیلن فلین، (کچی ناو شەماندەفەر)ی پاولا هۆکینس، (کەلاڕفەەن)ی خالد حوسەینی، (ئەلف یا)ی

ڕزا عەلیپوور، (دووی سوور)ی گەران سەباح، (ڕۆژێک لەو ساڵانە هەڵدەگرم)ی ئارام محمد و (کچانی دووکەڵ و ئاگر)ی ئاڤێ هوما.
ڕۆمانی گشتی. ڕۆمان هەیە زۆتر لە ژانرێکە. هەیە لە یەک کاتدا مێژوویی، ئاکشنە، ڕۆمانسە و نهێنییە. بەمە دەگوترێ ڕۆمانی گشتی. لە فەزای ڕۆمانی پۆڤشناڤدا (وەک ڕۆئاوا، ئاسیای دوور)، دەیان ژانری ڕۆمان پەیدا بووە. مخابن فەزای ڕۆمانی کوردی لێی بێ ئاگان. هەرچی چاپخانەیە خووی داوەتە وەرگێڕانی ڕۆمانیلی کلاسیکی و پارەیەکی زەریش خەرج دەکەن. لە خوارەوە ژانرە سەرەکییەکان دەناسێنم.
ڕۆمانس: چیڕۆکی خۆشەویستی و ڕۆمانسییە لە نێوان دوو کەس. هەست و ئارەزوو و سۆز چیڕۆکەکە بەتام دەکەن. لکی لە دەبەتەوە وەک: مێژوویی، هاوچەرخ، فەنتازیا، کاتیگاری، ترس، نهێنی.
کەرداری سەرکێشی (action adventure): لەم جۆرە ڕۆمانەدا، پاڵەتاگەنیست دەکەوێتە مەترسییەوە، ئازایەتی و ترس و هاندانی تاقی دەکرێتەوە. خەرایە، تژییە لە کرژی و هەڵچوون. لووتکە (climax) خوێنەر هەور دەکاتەوە.
خەیاڵی زانستی (خەز): تکایە باسکانی پێشوو بخوێنەوە. لکەکانی ئەمانەن: ڕۆق، نەرم، فەنتازیا، ستیمپەنک، ڕۆئاوای سەیر، بووندەری سەیر، ئەنترپاڵەجی، ئێپکالیپتیک، بایپەنک، ڕۆش، کەمیدی، سایبەرپەنک، دیکەپەنک، دیزلپەنک، مردنی زەوی، ئیکە، فەمینیست، ترس، ببیرکاری، سەربازی و کێشوهەوا.
فەنتازیا: تکایە سەیری باسکانی پێشوو بکە.
سەرنجڕاکێش (suspense): کارەکتەر لە مەترسییە. دەیان شتی هەڵواسراوی هەیە، شەڕ، هەڵاتن، دەکرێ جەستەیی یا دروونی بێت.
وروژێنەر (thriller): ئەم جۆرە ڕۆمانە بەمانە دەناسرێتەوە: ئاکشن، خەرا، سەرپێایز، ترس، نهێنی. کاتێ دەیخوێنیەوە، بەردەوام دەست لەناو دەستتە، نازانی چی لە دەتەوە، هەستەکانت دێنە وروژاندن.
ئەم جۆرە ژانرانە تێنە ناویان دەبەم چونکە لە ناوەکیانا دەزانی چۆنن. ڕۆمانی ترس، تارمایی، نهێنی، پۆلیسی، مێژوویی، ئافرێتان، سیخوڕی، تاوان، ئەفسانەیی، گەشت، گەی و لەزبیەن، سیحری، خەزانی، ڕۆئاوایی، پزیشکی، سیاسی، سەربازی، یاسایی و گەپ.
بە لەو ژانر و لکانەی سەرەوە، ڕۆمان بە پێی تەمەنی خوێنەریش ناوی خۆی هەیە. ڕۆمانی منداڵان، بۆ تەمەنی ٦-١١ ساڵانە. ڕۆمانی هەرزەکاران (young adult)، بۆ تەمەنی ١٢-١٨ ساڵییە. ڕۆمانی هەرزەی هەڵاش (new adult) بۆ تەمەنی ١٩-٢٥ ساڵییە. ڕۆمانی گەوران (adult) بۆ تەمەنی سەرووی ٢٥ ساڵییە.

_____

سەرچاوەکان

French, Christy Tillery. “Literary Fiction vs Genre Fiction”. AuthorsDen. Retrieved 2 August, 2020.
Mark Malatesta ((February 7, 2018). Book genre dictionary. Retrieved 4 August, 2020.
Merritt, Stephanie (14 February 2010). “Forget ‘serious’ novels, I’ve turned to a life of crime”. The Guardian. London. Retrieved 5 August 2020.
Schneider-Mayerson, Matthew (2010). Popular Fiction Studies: The Advantages of a New Field.” Studies in Popular Culture, vol. 33, no 1 (2010): 21-35

حیزبی کوردی لەنێوان دوێنێ و ئەمڕۆدا … محمد باپیر

ئەم 10 خاڵەی، کە لە خوارەوە دەیخوێنیتەوە، بە باشی و بە گرێ و گۆڵ، ئاوێت بە هەندەبتەوە کە پارتە کوردیەکانیش بەتایبەت لە باشورو هەژهەڵات، بەدەردی پارتە عەرەبیەکان چوونەتە… ئێستا هیچ تروسکایەک هیواو ئومێدیان لە بەدیناکرێت، چونکە حیزبی کوردی لە ئێستادا بە چەپۆ ڕاستیان، بە ئیسلامی و عەلمانی بوونەتە ناوێکی بە ناوەڕۆک. هەموو حزبە کوردیەکان سیاسەت و ستراتیژی خزمەتکردنیان نیە، ئاوان زۆدەتر ئێستا خزمەتی خۆیان و دەوروبەرو دارو دەستەکانیان دەکەن.. زۆدەتر لە سەر بنەمای بەرژەوەندی کەسی کار دەکەن… بەخوێندنەوەی ئەو خاڵانەی خوارەوە، هەقیقەتی حزبە کوردیەکان باشتر خۆی تەرجەمە دەکات.
یەکەم: دەسەاتداران و بەیار بەدەستانی نەو حیزبە کوردیەکان زۆر دەوەمەندو پارەدارن. خەکیش هەژارو بە پارەو بە کارە. ئەمما دەست ڕەیشتوانی حیزب، جورئەتی ئاویان نیە پارەو داهاتی خۆیان بخەنە خزمەت گەلی کوردستان.
دووەم: دەسزی میللەت نینە، یان هەر لەبنەڕەتەوە، بەدەوەتداری و

خزمەتکردنی تاکی کورد دروست نەبوونە. بەکو چەند هەکارەکی خودی و بابەتی تەکەنی حیزبایەتی بوونە.
سێیەم: لە ئابردوودا زۆدتر خەریکی شەڕی ناوخۆ و یەکتر کوشتنبوونە، ئەوەندە شەڕی دوژمنیان نەکردیە. هەزاران کەس پیاو، سەدان ژن و منداڵ بەهۆی شەڕە ناوخۆییەکانیان، بە مەردو بە باب بوونە.
چوارەم: حیزبەکان مەبدا و دیسپلینی حیزبییان نەماوەو بوونەتە هەڵپەرستو بەرژەوەندیخواز. زۆدتر ئەهلی پارەو ئابواردن و کەیفو سەفاو سەڵتەنەتی خەیانن.
پێنجەم: ئەستا لەبەی کەشەی کوردو خزمەتکردن، هەر خەریکی کەمپانیاو خۆ دەوڵەمەندکردنن. پرسی ئەوای کورد کە گوایە بنەمای دروستبونی حیزبە کوردیەکان بووە، ئەویشیان لەدەستداوەو وەک کەشەی فەڵەستین بازرگانی خەشو چەور بەو پرسەوە دەکەن
. شەشەم: حیزبە کوردیەکان بەدرێژای مێژوو کەکو تەبا نەبوونە. پشتیان بەخەیان نەبەستوە. زیاتر داردەستی وڵاتان بوونە. ئەو وڵاتانەش بەئارەزوی خەیان هەڵیان سوڕاندونە.
حەوتەم: لەهەمووی سەیرترو تراژیدیتر ئەویە کە زەربەی داستان و شەهیدو خەبات و قارەمانەتیەتی ئابردو، هەمووی لەبیرکراو کردیانە بەقی سەر ئاو. هەشتەم: تاکی کوردیان توشی بە هیوای کرد. وایان لێکرد کە گاتەیان بە بە قەزیەی کوردو نەتەوایەتی و پرسی کورد بێت.
نۆیەم: نزیکەی هەموو حیزبە کوردییەکان بەدرێژای مێژوو هەر خەریکی انشقاقات و بان بان و یەکتر قەکردن بوونە. ئەمە زیانی زۆری لە جوانەوەی ڕزگاری کورد داوە. هەر یەکەشیان خەی بە بەری و بە تاوان نیشانداوە.
دەیەم: بوونی گەندەڵی زەر لەهەموو جومگەکانی ووڵات، هەروەها نەبوونی چارەسەرو ئەنجامدانی چاکسازی کردەی و ئاستەقینە لەدامو دەزگاکان. ئەو دەخەی کە ئەستاش ووددات، دەخەکی ناخۆش و مەترسیدارە پەویستی بە چارەسەرو هەوەستەی جدی هەیە. پەویستە بەوە کە بە هەر ئاریشەو کەشەیکی ئەو وڵاتە، ئەلتەرناتیف بدەزرێتەوە. خەڵک بە کارو بە موچەو بژێویە. بەردەوامبونی ئەم دەخە، ڕەنگە کارەساتی گەورە بەدوای خۆیدا بێنێت..
تێبینی/هەڵبەتەخاڵی تریش زەرن بەنام بە داهاتوو لەدەرفەتێک باسی لەوەدەکەین.

شەوانی باکە و بەزاندنی هێڵی سوور... دڵشاد کاوانی

‘شەوانی باکە لە هووکەشدا هەڵچەشکێنە لە ناوەندکدا و هووتکردنەوەی وشکانە’
“شەوانی باکە شکستی دڵڕە لە ناوەندکدا”

شەوانی باکە یەکێکە لە بەرهەمە خەماڵێنەکان کە لە لایەن هەمانتووس کەمال سەعدی نووسراوە. بە پێی ئەزموون و هەژموونی نووسەر، زمانێکی پاراو و گەشانەوەیەکی بە گرێ و گاڵی بە کراوە، هەر چەندە نووسەر هەوڵی داوە هەڵچە شکێنی لە نێو هەمانی کوردییدا بکات و بەو پێیەی کە هەموو نووسەرێک ئازادە لەوەی چی دەنووسێ و چۆن دەنووسێت. وەلێ دەبێ ئەو دڵنیایی بگوترێ کە کەمال سەعدی، تاکە نووسەرێ تا ئێستا بوێری ئەوەی کردبێ کە دەست بە هەڵەندکی بەرێت، کە بەر لەو هیچ کەس ئەو بوێرییەی نەبووە کە هەمان یان هەر دڵڕەقێکی تر ئاستەوخۆ پەیوەست بە پەنەی کوردی بنووسێ، چون پەنەن لە کەمەگەی کوردییەدا تا ئەو ئانوساتە وەک بڕە و یاوەیشێیەک دەبیندرێ، بەڵام پرسێک لەبەردەم نووسەر خەی زیت دەکاتەوە کە دەبێ وەڵامی شیاوی بە خوێنەرانی هەبێ ئەویش ئایە لە جوغزی ئەم دڵڕەدا چ پەیامێک خەی شاردەتەوە کە نووسەر گەرەکییەتی بیورژێنێت.
دوای ئەوەی سەرلەبەری شەوانی باکەم بە ووردی خوێندەوە، گەیشتمە ئەو دیدگایەی کە هەمانتووس لە شەوانی باکە لە هووکەش هەڵچەکە شکێنە و لە ناوەندکدا تەنیا هووتکردنەوەی وشکانە، چونکە ئەوەی کە لەو هەماندا بەرجەستە کراوە، لە هەمانی شاری حسێن عارف دا سێکسوالی نەوان دەروێش و مریەم زەر بەجوانی خراوەتە هوو و فەرهەد پیربال لە هەمانی منداڵباز، شێخ سدیق لە هەمانی پورخورشید و شەرزاد حسێن لە تەنیایی و گەشکی داهەڵکان دا پەنیان ئاوێتەی نووسین کردووە.
وڵێ نووسین لەمەڕ پەیوەندیی سێکسی، وەردکردنی شەهوەت و وێناکردنی کردەی سێکسیە، یا ئەوەتە بە وشە کردنی جێستەی هووت و هەر جۆرە دەربڕینێکی باشتری (سێکسوالی) کە کردە دەرهەقی نایەت، بە دەربڕینێکی تر وشە دگاتە بنبەست بەو ستراکتوریەی کە لە ناپەیوەندیی سێکسیدا ئامادەیی هەیە، کە ئەویش پەیوەندیی

خۆشویستی و ئەشقی لە بەرهەم دێت. هەنگۆ لەرە دا بە هەندێ نرخنیەکی بەر هەڕەشاندنەوە بکەوێ، کە ئەگەری بونیاتنانەوەی نەبێ. لەرە سەکس شتێک هەڵدەشێنتەوە، بەڵام شتێکی تر بونیاتدەنێتەوە ئەویش حەز و ویستە.
هەرچەندە کەمال سەعدی ئەزموونێکی دوور و درێژی لە نووسین هەیە چاوەڕوانی کاری گەورەتری لە دەکرێ لەوەی کە هەیە، چونکە شەوانی باکە سەرباری ئەوەی پەڕە لە هەڵەی زەقی چاپ لە ناوەڕۆکیشدا نووسەر کەوتۆتە نێو هەڵەی گەلێ مەزن، دیار ئەمەش بە دوو هۆکار دەگەڕێتەوە؛ یەکەم سەعدی بە هەی بابەتییە هەستیارەکەی نەیتوانیوە کە هیچ پەیامێک بە خوێنەر بگەیەنێ و خەی یەکلا بکاتەوە لە نێوان پەویستی و دەرخستن، چونکە کاتێ نووسەر پەیامێکی لاواز و داهێنانی نەبوو، ئەم کاتە جگە لە ڕەش کردنەوەی کاغەزی سپی هیچیتر نییە. لە کاتێکدا کە شەپۆلی گەمژەیی و بەمەگەل کردنی کەمەگە لە ڕەگای شەسیال میدیا ڕووی ناشیرنی دەردەخات بەم مانایە، بەرهەمی هەڵەندە جیهانگیرییەکەیە و زاڵبوونی گەباڵە بەسەر دەقدا، بەمەش ئەرک و پەوستی دەق قوستر دەبە بەوەی تێکست ئەرکییەتی ڕەهی ڕاستکردنەوە و بە جوان کردن ببینێت، نەوەک داماڵین لە بەها ئەخڵاقییەکانی کەمەگا بەمەش دەتوانین بڵێین کە شەوانی باکە شکستی دەق لە نەو ناوەڕۆکدا.
سەرەڕای ئەوەی کە ڕەمانەکە لە تەکنیک و شەوازدا لە ئاست دەقدا نییە، بەڵکو خاڵییە لە بنەماکانی ڕەمان و گەڕانەوە و زەمەن و گەڕانەوە بە ڕابردوو نەوەک بەڵکو هەر بەدی ناکەێ، تەنانەت بەهەی گەرانەوەیەکی سادە و ساکار لە هونەری ئەدەبی وای لەم ڕەمانە کردووە، زەرتر لە بیرەوەرییەکی ئاسایی جوان بچێ نەوەک ڕەمان. هەر چەندە لەو ڕەمانەدا جگە لە ڕابواردن و ئاید و لیبدەکانی سەکس کردنی چەند کەسکەوە هیچ ئیگە و پەیامێکیتر لە پشتی ئەم دەقەدا نییە. بەمەش پەلەیەکی زەر بە شەوانی باکەوە دیارە، یەکێکیان بە هەی هەستیاری بابەتی و دووەم نووسەر ویستوویەتی یەکەم کەس بە کە لە دوا بەشی ڕەمانەکەی باسی قایرەسی کۆڕونا بکات، وەک بابەتێکی هەنووکەی وەڵە بە ئاگا لەوی لە پەڵە پروسکەی نووسەر گورزێکی گەورەی لە ڕەمانەکەی داوە.
شەوانی باکە بە بوونی هیچ ڕووادوێکی گرنگی سەکسوالی بە گەشت کردنی چەند هاوڕێیەک لە هەولێرەوە بە باکەی پایتەختی ئازاربایجان دەست پیدەکات، کە تێیدا هاتووە ئازا و کاروان و بەیەکەوە و لەگەڵ ئاکە بە جیا، دوو گەشتی جیاوز بە مەبەستی کات بەسەر بردن سەردانی باکە دەکەن. هەموو ڕووداوەکانی گەشتەکە لەسەر زاری کارەکتەری سەرەکی بە شێوەی ڕابردووی بکەر دەگێڕدرێتەوە،

نووسەر بۆ ئەوەی هیچ خەماندبوونێک بۆ ئیدیەم و جگرەوەی وشە بیانییەکان کە لەو باوەدام گەر یەک کەم خەی بۆ لایەنی وشەسازییەوە سەرقاڵ کردبووایە، دەیتوانی جگرەوەی وشە بیانییەکان بۆ ناو و فەرمانی کوردی پێ بکردایەوە، هەروەک وشکانی بۆتکس، فیلەر، مانتۆ، تیشەرت، تاتۆ، ڤی ئای پی، ڤیزە، کافە، تکیت، فەسبووک، تەنانەت وەک بەکار بردنی وشەی شوقە، مەسعەد و ئەلحاقە و سەماعەی خاریجی، کە بۆ وشەکانی کوتان، بژاردە و هەڵپەدانی گەشت و تەی کەمەایەتی و یانە، بلیت، باخانە، یان کەشک و خانوو، ئاسانسەر، هەبەتە، بلندگۆ، بیستنی دەرەکی، بەلانی کەم شوێنی ئەم وشە غەوارانەی دەگرتەوە.

کەمال سەعدی تەنانەت لە ناو هەمانکەدا لە ڕێزکردنی ڕووداوەکان تووشی لە بیر چوونەوە دەبە، بە نمونە لە بەشی مەلەوانگە لە لا ٦٥ بە ٦٦ سەبارەت بە تورکی نەزانی خەی کە ناتوانێ بە دەی خەی قسە لەگەڵ سارا ئازەری هەبەری گەشتیاریەکەیان بکات دەڵێ: زەرشت هەبوو پەی بەەم، بەەام ئەفسوس زمانی تورکی نازانم. لە وەامدا ئەحمدی یاوەری سارا پەی دەڵێ: بۆچی بە زمانی عەرەبی قسەت لەگەڵ نەکرد؟ ئەویش لای سەیر دەبە کە سارا عەرەبی دەزانێ، بۆیە ئەو پرسیار دەکا و ئەحمەدیش پەی دەڵێ: سارا عەرەبیەکی باش دەزانێت، ئەو پەیمانگەی گەشتیاری تەواو کردووە و لەوێ فێری زمانی عەرەبی بووە. بەوە زەر دەخەش دەبە، بۆیە لە دەقەی دواتر دا هاتووە: کەوای وت، زەر کەیفم هات، چوومە لای سارا و تەوقەیەکم گەرمم لەگەڵ کرد و بەزمانی عەرەبی قسەم لەگەڵ کرد.

کەچی لە بەشی گەڕانەوە لە لا ٩٠ بە ٩١ لە کاتی تەواو بوونی گەشتەکەیان نووسەر ئاسەف دەخوا کە زمانی تورکی نازانێ بە مامئاوایی کردن دیسان دەڵێ: وتم: ئەگەر زمانی تورکیم بزانیبا، دەمزانی چیم پێ دەووت. ئەحمەد هەمدیسان پەی دەڵێ: بەزمانی عەرەبی قسەی لەگەڵ بکە ئەو عەرەبی دەزانێت؟. نووسەر لەڕ خراپ تەدەکە لە بیری کردووە کە پەشتر بە عەرەبی لەگەڵ سارا ئازەری قسەی کردووە، بۆیە دەڵێ: چی دەڵێی بە چی تە زووتر پێت نەوتم کە ئەو عەرەبی دەزانێ. هەروەها دەنووسێ: ئەەم وت و چوومە لای سارا ئازەری و بەزمانی عەرەبی سڵاوم لێکرد، سڵاوی لێ وەرگرتمەوە، وتی چما تە زمانی عەرەبی دەزانیت؟. سەیر لەوەدایە کەچی لە ڕابردوو هەردووکیان بە زمانی عەربی لەگەڵ یەکتر دووان، ئەمە ئابەووچوونێکی نووسینە کە کەمال سەعدی لە شوانی باکە تێی کەوتووە.

لەبەشی لە هەولێرەوە بە باکە زاهید و ئیبراهیم دەبنە هاوسەفەری کارەکتەری سەرەکی و ئاکە، کەچی لە بەشی قەسر و جەمع لە لا ٥٥ دوو

جار و لە ٥٧ دووجاری تر ناوی کارەکتەری زاهید بوتە جیهاد، پاشان لەی بووتە جاهید لە چەند شوێنکی دیکە کارکتەری کاروان دەکات بە کاوان، ئەمیان دەشە وەک هەڵەی چاپ هەژمار بکرێت، بەڵام دواتر دەیکات بە کامەران، ئەمەش دەبێتە نا مەعقوڵییەت و گێندەیی لە نووسین.

لەلا یەکی تریش لە بەشی بەرماڵ و قیبلەنامە، نووسەر وەک ناشارەزایەک لە زمان دا و وەک ئەوەی هیچ سەرو کاری لە گەڵ نووسیندا نەبێ، لە لا ٨٣ دێنووسە: ئاکە چووە گەرماوەکە دەشکی وەرگرت. لە لا ١٤٣ هەمان هەڵە دەکاتەوە چونکە لای هەموومان ڕوون و ئاشکرایە کە دەش دەکرێت وەرناگیرێ، واتە کورد دەڵێ سەرم شووشت، گەرماوم کرد، نەوەک حەمامەکم وەرگرت.

سەبارەت بە وسف پێداهەڵگوتن و ناساندن لە زەر شوێن کەمال سەعدی هەڵەی کوشندە دەکات، هەروەک لە لا ٨٢ و لە بەشی گوندی کەچەڵ دەربارەی وەسفی دوو کچە سەزانی دەڵێ: یەکێک لە کچەکان زەر سپی و تەنک بوو، دەتووت ڕەواسە، ئەوەی تریش ئەسمەرەکی خوێن شیرین بوون دەووت گەنمی قەندەهارە. لەرە خوێنەر تووشی مەهزەلەیەکی نووسین دەبێتەوە، ئەم هەستیە لە ڕووی داشتنەوە، هەڵەیە چونکە لە بەشی دەڵەی دووەم باسی یەک کچ دەکات کەچی شیرن بوون بەکار دێنێ و لە کاتێکدا ئەم شیرن بوونە تەنیا بە یەک کەسیانە کە گەنم ڕەنگەکەیە، واتە تاک دەکات بە کە. دواتر نە ڕەواس سپیە و نەگەنمیش شیرینە، هەر بۆیە ڕەماننوس وردبین و بە دیقەت نەبووە لەم وەسفەیدا.

پاشان بە سارا ئازەری لە لا ٢٣ لە بەشی هەوڵەرەوە بە باکە وادەخاتە ڕوو: خەیاڵم لای مەمکەکانی بوو، دەتوت سیوی لا سوورن بە دارەوە، بەهەمان شێوە لە بەشی مەڵوانگە لا ٦٥ دەڵێ: مەمکەکانی وەکو سێوی لاسوورە لە دورەوە دیار بوون. کەچی لە بەشی گەڵانەوە لا ٨٩ ئەژێ: مەمکەکانی دەتووت شەمامەی ناو بەستانن.

هەروەها لە وەسفی مەمکەکانی کچە گوە فرشەکە لە نەوان دووجار چوونیان بە ئاو یانەیەیی کە ئاو کاری تێدەکات، لە لایەک دەڵێ: تازە بنی مەمکی دانابوو. لە جاری دووەم لە لا ١٢٩ دێنووسە: سوخمەی کرابووەوە مەمکی وک پرتەقاڵ بوو، لە کاتێکدا بەپێی گەڵانەوەکان ماوەی نەوان گەشتی یەکەم و دووەمیان لە ماوەی یەک مانگ تێپەڕی نەکردووە کە چی لە بنی مەمکەوە بووتە بە پرتەقاڵ.

لە بەشی ژنەکانی میترە کافە لە یەک ڕستەدا سەعدی دەکەوێتە دوو وەسفی دژ بەیەک لە لا ١٥٨ کە لە باسی جوانی وەسفی مەهەی سەزانی دەڵێ: جووتە شەمامەکانی لە ناو قەمیسەکەی بە قەد لیمە بوون. لە لا ١٥٤ بە ١٥٥ هەمان هەڵە دەکاتەوە، دەبە مەمکی مەهە یەکیان بە واتە یان بەقەد شەمامە یان لیمە، چونکە هەموو کەس دەزانی کە قەبارەی

شمامە و لیمە جیاوازە لیمە گەورەترە لە شمامە، بەم جۆرە، نووسەر لەو وەسفیشدا شکست خواردوو دەبێ.
بە ئاگا لە لۆژک و نەژادناسی و لە بەشی ژنە سەماکارەکە لە لا ١٢٣ کاروان هەڵدەستی بە مارکردنی مەهەی ژنکی سەماکار، دواتر سەفەنجە مارەدکات، ئازایش بەهەمان شێوە بانە ژنکی سەماکار مارە دکات، کەچی ئەوان تەنیا بە ڕابواردن و تەرکردنی غەریزەکانیان چوونەتە باک، دواتر هەموویان بە مەشهەد و دیمەنی جیاواز ژنی یەکتر ماچ دەکەن و لە باوەش دەگرن. ئەمە جگە لە کرێتی، هیچیتر نییە، چونکە پێوست بوو یان هەر وەک سەزانی چووبانە لایان یاخود وەک خیزان قودسیەتییان هەبووایە.
لە کۆتای بەشی لە گەشتەوە بە کەنا لە لا ٢٠٠ بە ٢٠٢ کاروان زەر نیگەران دەبەت لەوەی کە تازە ڤایرەسی کەنا ووی لە ئێران کردوە، کەچی ئەوان لە گەڕانەوەیاندا چوونەتە شاری ئەنزەلی ئیران بە ڕابواردن، بەمەش لە گەڕانەویاندا لە شاری سەران کەرەنتینە دەکرێن. کاروان کەرەنتینەکردنیان بە ئەوە دەگەنەتەوە کە چوونەتە ئەنزەلی، بەیە خەزگەیەکی زەر دەخوا تەنیا گەشتی ئازربینجانیان کردبوایە نەوەک سەردانی ئەنزەلی، کەچی نووسەر ئەوەی لەبیر کردووە کە هەر خەی گەشتکیان بە تەپەین بووە لە سنووری ئەستارەی وەاتی ئیران ئەوان تەنیا فیزایی ئەرانیان بیوە بەناو خاکی ئەران تەپەیون نەوەک وەاتکی تر.
ماوەتەوە بەم جگای داخە کە نووسەرکی وەک کەمال سەعی دوای ١٠ بەرهەم و تەمەنک لە نووسین هەڵدەستە بە نووسینی ڕمانکی لەم شێوەیە پە لە کەموکوڕی، وەک کەسک کە هیچ سەروکاری لەگەڵ نووسیندا نەبووبێت. بەمەش گەر نووسەر بە پرسەی نووسینی خەیدا نەچێتەوە، ئەوە شەوانی باکە لای کەمال سەعدی گەڕانەویە بە خاڵی دەستپەک.

پرسیاری بچووک لە دیاردەی گەورە کۆتایی داعش یان

سەرتایەکی تر؟ … نووسینی: ستیڤان شمزینی

ڕەشنبیرانی ئەمە نەک دیاردەی بچووکەکان نابینن، بەکو باز دەدەن بەسەر دەرکەوتە گەورەکانیشدا. داعش دیاردەیەکی نوە بوو بە ناوەکەکی دەرین. لە هەمان کاتدا فینەمینەکی پلەتیک- ئاینیی گەورە بوو. "من یەکەم نووسەری کورد بووم کتێبەکم لەسەر داعش نووسی و چاپکرد لە بەهاری 2015دا". بەڵام لەناکاو و بە خراپیەکی سەرسوهێنەری هاوشێوەی فراوانبوونی قەبارەوەکەی، داعش بوو بە داشکەی سووتاو!!، بەو قەبارە مەترسیدار و تەقەنەرەی هەیبوو لەبەرچاو ونبوو. بە ڕەشنبیرانی ئەمە گەشکردنی بەپلە و پووکانەوەی تیژتەپەی ئەو دەوڵەتە تیرەریستیەی وەک ڕەکخراوەکی مونسەجیم جێی گومان و پرسیار نەبوو!. چوونکە ڕەشنبیری کورد نەک توانای پرسیاری مەزن و شرۆڤە پەشهاتە گەورەکانی نەماوە، بەکو دەست و پێ سیپترە لەوەی پرسیاری بچووک لە دیاردەی گەورە بکا و خوێندنەوەی لاوەکیشی بە ئەگەرەکان هەبێت. هەموو پەکەا قاچ لەو ئاوە لەڵە دەخشێنن میدیا و سیاسیەکان لەسەرەوە دەیژن. لە باشترین حاڵەتدا بوونەوەرکن مشکیان خاییە لە پرسیار و هەگبەیان بەتاڵە لە وەڵام. هەموو پەکەا بوونەتە شرۆڤەکاری هەوا و ڕووداو، نەک پێش ڕووداوەکان بکەون و سەرنج و دیدگاکانیان بە پەشهاتی ئایندەی نزیک یان دوور بخوێنەوە.

دیارنەمانی داعش لەسەر شانۆی سیاسیی و کوشتنی ئەبوبەکر بەغدادی خەلیفەی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام، زەر ڕەهەندی جەراوجێری هەیە، ئەگەر بوعدەکی بریتی بێت لە تواوبوونی ڕێی ئەو ڕەکخراوە لە دراما سیاسیەکەدا، ئەوا بەشەکی تری سیناریەکە بریتیە لە ڕەدان بە ڕەکخراوەکی تری هاوشێوە لە داهاتوودا. لە داعش ئەستاکە ڕەهەکی کەمبارسانە لەسەر شانەکە ئەدا دەکات، بەڵام بەم پلەقاژانە ناتوانێت بگاتە داهاتوو، بەکو حەتمییەتی واقیعەکە ئەوە دەردەخات، داعش کۆتایی هات، هەروەک چۆن پێشتر ئەلقاعیدە کۆتایی هات، سەرباری ئەوەی لەڕەو لەوە توانای چالاکی بچووکی تیرەریستی بە چەند ساڵەکیش مابوو. بەڵام ئایا تیرەریزمی ئیسلامی کۆتایی هاتووە، یان کۆتایی داعش سەرەتایەک نییە بە دەرکەوتنی ڕەکخراوەکی تری تیرەریستی یونفرسال؟.

وەڵامدانەوە بەو پرسیارە، زەحمەتەکی زەری پێویست نییە، لە ڕوانگەی ئەوەی هەشتا ئەو زەمینە کولتووریی و ئابووری و سیاسییەی

مامانی تیرۆریزمی ئیسلامییەوە وەک خۆی ماوەتەوە و تاکو بۆماوەیەکی دیکەش هەمان تەوانینی نەقڵی نەک عەقڵی سایەی بەسەر موسڵمانداکردووە، هەروەک تۆژەری فەڕەنسی "گی میلییەر" لە کتێبەکەیدا "کۆشکانی فیکری ئیسلامی" پێداگریی لەدەکات "هێشتاش جیهانی عەرەبی و ئیسلامی محکومە بە پۆپەرەکانی سەدەکانی ناوەڕاست". ئەگەرچی تاریکیی سەدەکانی ناوەڕاست تایبەتە بە کڵێسەگە ڕۆژئاواییەکان، بەڵام ئەو بەراوورد جۆرەکە لە میتافەر. ئێمە لایەک و لایەکی تر، ئەگەر تونددڕەوی ئیبن تەیمییە لۆژیکی کاریگەریی ڕووخانی ئیمپراتۆریای ئیسلامیدا بووبێت ئەوە هەمان دیمەنی داڕووخانی کڵێسەگە عەرەبیی و ئیسلامییەکان فاکتۆرەکی بەهێزن لە پەرەپێدانی هزری تونددڕەوی ئیسلامی، بە جیاواز لەو تەمویلە ماددییەی لایەن سعودیە و وەهابیەکانی کەنداوەوە بۆ ئەکتیڤکردنەوەی بیروبۆچوونی وەهابی و سەلەفیزم تەخشان و پەخشان دەکرێت. ئەگەر دیقەت بدەین بۆ وتەی "کۆرتین وینزەر" تەنیا لە دوو دەیەی نۆدەکان و دوو هەزارەکانەدا، وەهابیەکی وەک سعودیە 87 بلیۆن دۆلاری بۆ تەشەنەپێکردنی هزری وەهابیزم خەرج کردووە، کە ئەم بڕە دوانزە هێندەی خەرجی یەکێتی سۆڤێتی پێشووە لە ماوەی هەفتا و چوار ساڵدا بۆمبەستی بەماوکردنەوەی ئایدۆلۆژیای سۆسیالیستی و یارمەتی بزووتنەوە کۆمۆنیستییەکان لەهەر چوار قوژبنێی دنیادا.
جیا لەوانەش وەک دەبینین ڕەشنبیریی سەلەفی ئیخوانی و وەهابیستی ڕەشنبیریی باڵادەستن لەتەواوی ئەو جیهانەی پێی دەوترێت جیهانی عەرەبی یان ئیسلامی، ئەوەتا لەم چەند مانگەی پێشوودا مردنی بیریاری ریفۆرمیستی ئیسلامی بە ڕەگەز سووریایی "محەمەد شەحرور" بە بەدەنگی بەناو جیهانی ئیسلامی و عەرەبیدا تێپەڕی، ئەمەش وەک بۆگەنێک بە هەرەسی ڕەوتی ریفۆرمخوازی ئاینیی کە دەکرێت بڵێین مەرگی شەحرور مەرگی دوا ریفۆرمخوازی ئیسلامی بوو لە دوای مردنی نەسر حامد ئەبوزەید و محەمەد ئەرگەنەوە. لە کاتێکدا تەنیا کتێبی "الکتاب و القران"ەکەی شەحرور بوومەلەرزەیەکی هێندە بەهێزبوو لە کاتی خۆیدا، لە وەهامدا پانزە کتێبی تری لێکەوتەوە. لە بەرامبەردا زەرترین داواکاریی لەسەر ئەو کتێبانە بە دیدێکی سەلەفی و رادیکاڵی ئیسلامیانە نووسراون "وەک لە پشانگای نەودەوەتی کتێب لە هۆلەر زەرترین فۆکەس لەسەر کتێبە ئیسلامییەکان بوو".
بە ڕەهەندێکی تری بەرسڤ بەو پرسیارەی لای سەرەوە، ناچار دەبین بگەڕێینەوە بۆ لای کتێبی "ادارە التوحش". ئەگەرچی ئەو کتێبە بە ناوێکی خواستراوەوە چاپ بووە، ئەمە هیچ لە گرنگییەکەی بۆ سەلەفییە جیهادییەکان کەم ناکاتەوە، بەڵکو لای زۆرێک بە ئینجیلی

ڕەکخراوە جیهادیی و تەکفیریەکانی لە قۆناغی دەرکەوتن، بەو پێیەی مانیفیستێکی نوێباوی تیرۆریستییە بە چالاککردنەوە و ڕەکخستنەوەی پاشماوەی ڕەکخراوە تیرۆریستییەکان لە بۆتەی ڕەکخراوەکی نوێتردا. ئیدارە تەوەحوش ئەو کتێبە بوو توانی فۆرمۆڵەی داعش بکاتەوە لەسەر داروپەردووی ئەلقاعیدە و ڕەکخراوی تەوحید و جیهادی زەرقاوی. هەزی ئەوەی هەبوو داعش بهێنێتە سەر شانۆی سیاسیی و سەربازیی، لە لایەن بوارەدا هاشا لە ڕۆژی دەزگا هەواڵگریی چەندان وڵاتی هەرێمی و جیهانی ناکرێت، سا ئەوەش فاکتۆکی حاشاهەڵنەگرە بە ئەو کتێبە مومکین نەبوو ئەو هەموو گەنجە بەو بڕوایەوە لە هەموو لایەکی دنیاوە خۆیان بگەیەنێنە ڕیزەکانی داعش.
ئۆگەرچی کتێبی "ادارة التوحش" تاکە کتێبی عەقیدەیی و بنەمایی نییە لە ڕاستای فیکری گروپە ڕادیکاڵە جیهادیی و تەکفیریەکان، بەڵام کتێبەکە ئاستێکی باڵای هەیە و هاوچەرخانە ئەنالیزی دیاردەی تووندوتیژیی دەکات و کۆمەڵێک ئارگۆمێنتی تێدایە کە بە هەر موسڵمانێک قابیلی نکۆڵیکردن نییە و بۆی هەیە بڕوای پێ بهێنێت. لە ناوەڕۆکی کتێبەکە جێخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کوشتن و تووندوتیژیی دیاردەیەکی سروشتکرد و خۆسکە، وەک هەمووان ئیسلامییەکانیش مافی بڕیارهێنانی ئەو تووندوتیژییەیان هەیە. لە هەمان کاتدا کتێبەکە وەک تەواوکاری کتێبەکانی "سەید قوتب" بە تایبەت کتێبی "معالم فی الطریق" خۆی دەنوێنێت، ڕوونیشە سەید قوتب نوێنەری ئەو دیدگا ئاینییە ئیسلامییە بوو ئیبن تەیمیەیە لە حەنبەلیزمەوە پەرەی پێدا و ئەوانیش لە سەرچاوە ڕەسەنەکانی ئاینی ئیسلامەوە هەڵیانهێنجابوو. ئۆگەر "د.شاکر ئەلنابلوسی" پێش دە دوانزە ساڵێک ئەمەی وتبێت "سەید قوتب مامکی تەوبەی فەندامینتالیزمی ئیسلامی هاوچەرخە". ئەوە ئیدارەی تەوەحوش ژیاندنەوەی ئەو مامکە بوو، بە چەندین دەیە و قۆناغی تریش لە مەترسی وشکبوون ڕزگاری کرد.
بە کورتی ئەم کتێبە تا ئەم ساتەوەختەش قورئانی ئەو بزاوت و کەسایەتییە ڕادیکاڵ و سەلەفیانەن بڕوایان بە حوکمی "جیهاد" تاکو "ڕۆژی قیامەت" هەیە. لە سیمای ئەم ڕۆژانەی ناوچەکەدا ئەوە دەبینرێت، هەموو لایەک بە خۆشحاڵییەوە سەرقاڵی بردنی تابووتی مەرگی داعشن بە گۆڕستان، کەچی تارمایی لە دایکبوونەوەی ڕەکخراوە هاوشێوەکان نابینن!. لەم نووسینەدا نوخبەی کورد سەرگەرمی شتێکی گەرمی نوخەیە تا کاتێک دەزانێت لە بەشی دووەمی دراماکەدا، داعش بە بەرگ و ناوێکی تازەوە وەک ڕەکخراوێکی مەترسیدار لەبەردەمیدا قووت دەبێتەوە. من لە ئێستاوە بانگی بارووتی تیرۆریزمی ئیسلامی و خوێنی ڕژاوی خەڵک کاسی کردووم. پرسیار ئەوەیە سیاستمەدار و ڕۆشنبیری کورد تا لە کوێیت و سەرقاڵی چیت؟.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
سوید – ستۆکهۆلم

یەکیەتی سۆفیا نیشانەی جەنگێک بۆ لەناوبردنی یەکین ... محمد کریم

پڕسەندنی زانست و زڕبوونی تەکنەلۆژیا و بە گشتی سەردەمی مۆدێرنەتە نایوێت هەبکات لەگەڵ یەکیین، چونکە یەکین هەمیشە ویستوویەتی لە ڕێگەی ئاسا و یەکەمژگاریکانیوە سنورێک دابنێت بۆ گشت شتێک و کەسێک لە هەر بارودۆخێکدا بە یەکوەی دەست درێژیکانی سەر سروشت نەهێشت و بۆ حەرام نیشانی بدات.....

مۆدێرنەتە دابەشکەرێکی گەورەی دروست کرد و کەلەنگی گەورەی خستەڕووحیانیەت و ئاڵبڕانی بڕەی مۆدێرن هەر خڕیکی ماددەن و لە هەوڵی چەدان بۆ خاپورکردنی یەکین و نەهێشتنی ڕیشەی مەعنەویت لە نێو ناخی هەر تاکێک و لە هەوڵی بۆ وەچاندان بۆ سەرخستنی ماددە بەسەر مەعنەویەت و گواستنەوەی پەیوەندیکان لە لەکایی بۆ گلوبالی و بۆ جیهانی کردن یەکەمشیان ناهەتوە لەگەڵ یەکخلاق و یەکینیش ئاسا لەسەر اساسی یەکخلاق دادنەت بۆیە یەکەمە هەمووی بۆتە بڕبڕست بۆ بڕژەوەند خوازان و مادەپڕستان کە نەتوانن لەگەڵ یەکین دا بۆ باشی بازرگانی بکەن بۆ مرۆڤ وەک کاڵا و دواتر لە قودسیەت خستی جوانیکان بۆ گشتی و بۆ کەیفی خۆیان کار بکەن....

یەکوی هەیە و ووە دەدات لە جیهان دا دوور نیە لەمە و لەهەوێی لەناو بردنی برا دان بۆ برا و لەسەر حیسابی براکاندا خۆیان و دیسان بازرگانیکی تر دەکەن و لە هەوڵی توند دان بۆ خاپور کردنی یەکین لە هەر شوێن و جێگایەک دا بۆ هەمیشە چونکە بۆ سیکەلاریزم یەکین شتێکی تا بڕێی نا پەسەندە چونکە باوەڕیان بە جیهانی دووەم نیە کە عیلاقەیکی قەرتیکاڵی قوڵی نێوان خودا و مرۆڤ یەکوان تەنە لە هەوڵی بچوککردنەوەی جیهان دان بۆ گوندێک و لە هەوڵی یەکوە دان جیهان بۆ یەکاسانی کۆنتڕۆڵ بکەن و بخرێتە دەستی مرۆڤ و بانگەشەی (عەقڵێکی موتڵەق) دەکەن بۆ هەی ماددە و تەکنەلۆژیا کە تێیدا لە

یەخلاقیان داماڵیووە و تەنها هووە فیزیکیەکەی ماوەتەوە و مانا لەناویا نیە کە ماددە سەنتەرە و مەعنەویەت لە پەراوێزە ....

گەر هوونتر بڕۆم کەشەی یەایا سەفیا دوور نابینم دیسان شەڕکی هەش نەبەت لە نەوان یەاینەکان کە سیکەڵاریست و دونیا ویستەکان بیانهەوێت بەرپای بکەن لە نەوان یەاینەکاندا کە تەیدا هەردوو یەاینی اسلام و مەسیحی لە یەکەمکانی جیهانن لە هووی ژمارەی زەر کە یەاینی اسلام نزیکەی (1.9) ملیار موسەمانی هەیە کە ٢٤ر١٪ی ژمارەی گەی زەویە و یەاینی مەسیحی ژمارەی نزیکەی(2.3) ملیار مەسیحی هەیە بە گشتی کە دەکاتە ٢٩٪ی ژمارەی دانیشتوانی زەوی یەمەش هەژیەکی زەرە کە تا یەستا لەسەر یەم دوو یەاینە ماون بە مەدەرنیستەکان بڵێ تووشتی یەم دەمارگیریە قوڵبووون و دیانەوێت تەقەی یەکەم لە یەایا سەفیا دەست پێبکەن.. ....

بڕۆام یەوەی جێی داخە یەاینیەکان لە ژەر کاریگەری دان و هەست ناکەن بەکار دەهێنرەن وەک چەکێک بۆ لەناوبردنی خۆیان بە دەستی خۆیان...

وە یەمەش بۆ هەوڵێکی بۆ مانای دەبینم کە سەرەنجام لەناوچوونی دنیای تەدا مسوگەر دەبەت و دیسان هەر دونیادەستەکان و ماددەویستەکان زەرەمەندی یەکەمن...

وە لە یەستا دا گرینگە هەموو یەاییەنیەکان بیر لە خاڵی هاوبەشی یەایینی بکەنەوە و باسی تێگەیشتنە قوڵە یەاینییەکان بخەنە بەرباس زەر باشترە و لەوی باشی جیکاری و لایەنگری بکەن چونکە یەکێتیەکی ناوەکی یەاینی هەیە کە هەر کەسێک لەی قوڵبێتەوە دەگاتە یەک حەقیقەت....

محمد کریم

شیعر/ مەڵە ڕەشەکانی نیوە شەو

… کاوە عوسمان عومەر

هەنگاوەکان،،
پێش خەرئاوابوون کەوتن،،
تەنکە بەفری هەشە،،
تەنیایی…
وەک پەلی مەو،،
بە دیواری نیوەشەوا…
هەڵکشا، زەردەبینی شوێنیش،،
بەدەست کاژێرە سپیپۆشکانەوە،،
لە سەراخی شەونخووندا هەبوارەکە…
بەدیار گیاندارچوونی شیعرەک،،
تا سپێدە بەدار بوو،،
داری زیوینی مانگیش،،
خەی ئەزمونتەوە،،
بە تەم و تیشک،،
فوارەکەش زەر دەمەکە ووشک بوو…
لە خەونی ماسیە ئەفسوناویەکان،،
بە لەوی هەژاوی ئاو،،
چیتر چرپە نانرێتە…
باخەکی بەدنەفرەتکراو..
……
بیابانی هەشی نیوەشەویش..
شەپەل ئەدات،،
وەک نیگای قەشەنگی…
سەمای چاوی ئەو،،
پەناگەیەک…
هەگری ئەکات ،،
لە کانی کات،،
لەوان لەو بە،،
بە حەزی کەچەرەک…
بە گەلانەوە،،
بەهام لە چوون و نەچوونا،،
هەی ناوەڕاست بوونی نیە،،
یانیش عیشق یاخود نا،،
خەزگە مەمەکانی خەشبەختیش،،

هەر بە داگیرساوی ئەمانەوە،،
هەرگیزاو هەرگیز،،
لە نەو ڕۆحی تەنیایەک،،
نە ئەکوژانەوە،،،
خەزگە مانگیش،،
لەسەر دەستم ڕائەوەستا،،
تا لەگەڵ ڕوخسارت،،
بەراوردی کەم،،،
خەزگە ژوورەکەش،،،
زەریا ئەبوو،،
تاوەکو ماسیە سپیەکانی خەفەت،،
لە دیوارەکانەوە،،،
دەربازیان بە،،
شەویش تەنهاو تەنها،،
کلیلی دارگای داخراوی ڕۆحم،،
چەقەکەش،،
بە ئەوەی دەماری تیشکەکی بەی بە،،
لە خونی بەدەنگیدا گەوزاوە،،
حەز کردن،،
لەوەی پەرداخەک…
لە ئاوی ژیان،،،
پە بەتەوە،،
بەڵام هەموو شتەک …
تەواو ئەبە، هەتاویش..
سوتەمەنی پەنامەنە،،
چرکەی نەو دەیش،،
هاکا لە لەدان کەوت،،
مەلە ڕۆشکانی نیوەشەویش،،
بای وەیشوومیان هەنا،،
فڕینی باڵە ئەفسوناویە…
قەترانیەکیان،،
مەرگ دەنە،،
و ڕۆح ئەبا،،
مەلە ڕۆشکان،،
لەوانیە نهەنی زەر بزانن،،
بەڵام ئەفسووس..
هیچ ناڵن ،،

تەنها شەقی باڵ وێشوومەکیانە،،
گەر نەهێنی نەبوایە،،
هەر کەسو لە بیرەوەری خێدا،،
دیل نەئەبوو،،
لەسەرەی شەقی بانی..
مەلە ڕەشە وێشوومەکانی..
ئەم شەوە ئەنگوستچاوە،،
وویستم بە مەشخەڵکی پەمەیی،،
بەمە تونڵە تاریکەکانی بوون،،
بەڵام سەوە سپیەکانی،،
لەزەت و گوناح،،
ناهەڵن،،
هەنگاوێک بەرەو دواوە بنەڵن،،
بە ئەو شوێنەی..
لە بەردەکان خەوو خەیاڵ دروستکران،،
چاو کلیلی دەرگای جەستەیە..
بە تەنهاو..
هیچی تر.

ئەپۆزسیۆنی پۆپۆلیست و ڕزگارکەری دیماگۆگ .. ئاراس سەعید

کوردستان تادێت لەنێو داڕزانێکی گەورەیی فیکری و مەعنەویدا چەق دەبەستێت، بەدرێژایی حوکمەرانی حیزبەکوردیەکان بە ڕزگاربوون لە توندیی و هەڵومەرجێکی حەتمی کەمەیلیەتی، حزبە کوردیەکان خەیان بەرهەمدەهێنەوە، ئەویش بە زیاتر سەپاندنی ئەو بازنە فکری و کلتوریەی هەموو بیکردنەوە و گەنجانکاریەک ئادەکشتەوە بەنێو خودی خێی. بەواتایەکی تر حزبی دەسەڵات مانەپێنی بازنەیەکی فیکری و کەمەیلیەتی کردووە و بەشەویەکی سەپێنەر فیکر و هزری نوێ پوچەڵ دەکاتەوە. ئەویش لەڕێگەی مانەپێکردنی سەکتەرەکانی ڕۆشنبیری و

خانەکلتوری، نەخساندنی بازنەیەکی فیکری بۆ کەبونەوەو ئاگایی ئایدیایی نوێ.

شکستی حیزبی کوردی و لەدایکبونی ئۆپۆزسیۆن و باڵی نوێ لەهەناوی کلتور و نەریتە سیاوەکاندا، هیچ گۆڕانکاریەک دروست ناکات، جگە لەبەرهەمهێناوەوەیی نەریتەکان لەفۆرمەکی تردا. کاتێک حیزبی دەسەڵات درک بەتەقینەوەیی کۆمەڵایەتی و جۆرێک لە دڕکەوتنی هزر و تیۆری نوێ دەکات، کە سمبولێکی نوێیە، بە یاخی بوون و لادانی سیاسی و دووبارە خوێندنەوەو خولقاندنی کردە، لەگۆشەنیگایەکی جیاواز و لەدژەوەیی بازنەیی سیاودا، حیزب خۆی بەرهەم دەهێنێتەوە، نمونەش بەرهەمهێنانەوەیی یەکێتی لەفۆرمی گۆڕاندا، کە گەورەترین هەڵچونی کۆمەڵایەتی سەدەیی بیستەمی سەرکوت کرد بەو شێوازە پۆپۆلیستەیی سەرجەم پێنسیپەکانی هاوتایی داواکاریەکانی خێڵک لەپلاتفۆرمەکدا ئاشکرا کرد. بەمەش بەئاسانترین ڕێگا توانی دووبارە، دەنگی ناڕازی و بزاوتە فیکریەکە بەنەو بازنە کلتوریەکە ڕابکێشیتەوە، بەبەشداری کردنی لەدەسەڵات و قەستنەوەیی دەگمایی هاوڕاتیان دوبارە دەسەڵاتی بەرهەم هێنایەوە.

ئێستاش هەڵومەرجی ئابوری و کۆمەڵایەتی کوردستان، دووبارە هەڵومەرجێکی فیکری خولقاندۆتەوە بۆ ڕزگارکردنی کێت و بەندەکانی بیرکردنەوە، کەچی ئۆپۆزسیۆنەکی پۆپۆلیست و بەسەرکردەیەکی دیماگۆگ و فریودەرەوە، لەهەوڵی دووبارە بەرهەمهێنانەوەیی نەریت و سیاستی شکست خواردووی دەسەڵاتە لەفۆرمەکی نوێدا، دووبارە ئەو بزاوتە نوێیە پەلکێشی نەو بازنە فیکریە سیاوەکە دەکات، بۆیە هاوڕاتیان دەبێ بەهۆشیارییەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم هەڵومەرجە دژوارەیی کۆمەڵگابکەن، فریوی سەرکردەی دروستکراو دیماگی وەکو شاسوار و گروپەکانی هاوشیوەیی نەخەن، تادووبارە نەبنەوە قوربانی ئۆپۆزسیۆنەکی ساختە، کەڕابردوودا فریوی دان و لەسەر ئێسک و پروسکی ئەوە گەیشت بەهەرەمی ویستو ئارەزووەکانی.

ئاراس سەعید

شیعر/ غوربەتی خاک … شوان عەباس بەدری

وەرە هاوەڵ با ئیتر خەمی نیشتمان نەخەین
ئاسمانی ئەرە جێ بەهین بەرەو سنووری خەر بەهین
لەرە هەوایەکی پاک نییە بێ دووبارە گۆشانەوە
وەک سەبەرە ڕەچوینەتە نەو قووڵایی بنبەستەوە
خەری سبەی لەم ووڵاتە دەمێ ساڵە کە تەراوە
ئەم ووڵاتە تابووتکەو بێ کفنی ڕەش داپۆشراوە
ژیان لەرە هەموو ساتە فەنابوون و مردنە
هەڵهاتن هاوماڵمانە و هەردەم وەرزی کۆچ کردنە
لە سەر بانی هەموو ماڵە مەڵەکی شووم ئەناڵێنێ
شەو بێ دەستە تارەکانی هەنسک و بەزاری ئەرونێ
لە ناو ئاوێنەیەکی ژەنگاوی بێ دوای خەمان سەرگەردانین
لەسەر گۆڕی خەونەکانمان چاوەڕێی مەرگی خەمانین

شوان عەباس بەدری / 2003

گۆڕی ئاگر .. خەونی هەمیشەیی … نەژاد عزیز سورمێ

دره‌خت ێاده‌که‌ن
ئاسمانیان لێ وەك هاتووه‌ته‌وه ئه‌ستێره
تێ هه‌ڵدێی ،
ڕێگه‌ت پێ نادا نیشتمان بمێنییه‌وه ..
دیموکراسییه‌تی جه‌سته
قووڵایی دڵزه‌خ
له دووکه‌ڵی جه‌هل
له ناو کاکڵی ئیره‌ییستانی
ئاده‌مزاده‌وه هه‌ناسه ده‌دا ..

دڵ نە لە مەرگ ، نە لە عەشق
ئاگادارت ناکاتەوە . .
بژاردەی سەردەمی بەدنیهادی ،
خەیاڵی تۆدا هەش دەبێتەوە
ژەهر لە هەنگی شەهد دەردەکەوێ
دارستان دەقی کراوەن لە دونیایەکی داخراودا
وتارێکی درەنگ لەبەر هووناییەکی لەرزۆکدا
بێ بڕدار کردنەوەی یادەوەریەکان ،
بێ سەرەتای کۆتاییەکی دی دەدرێ ..

هاوڕێگای هەمیشەیی ، پشنگی خونناوی ،
داسان دوای داسان ،
سەربردەی بریندان دەگێڕتەوە
لە کلتووری زیندووومان ،
لە شەڕ دەدوێ
کە هەر دەم
بە ساوی ئاوریشم
لە دەروازە ئاسنینە ئەقەڵز ئاڵتونییەکان دەدا و
بە ساوی پڕا بەسەر دڵماندا تێدەپەڕێ ..

خۆر
مەزن ، گەش ، دیار
شەڕ ، هەورێکی چڕ
لەبەر نیگای هەڵایساو و تووڕەیدا
کز دەنوێنێ ، بچووك ، لێ
لە تیشکی خۆیدا دەگەوزێ ..
تاخچە هەنگاوەنگەکان
مێژووی دەقە نەشکاوەکانیان هەڵگرتووە ..
لێوە بە بارەکان
بە کورتی دەدوێن
لە ناو هەموو خەمێکدا
زەردەخەنەیەکی شاراوە ..
ڕ
شەوە درێژەکانی تەمەنم
لە چاوەڕوانی تۆدا توانەوە
یادگار ، هەمان یادگارە
ئەسرین ، هەمان ئەسرین

دەخنکێنن دەنگ ..

خەرابات
چوونەتەوە پاڵ پەرژینی باخچە نامۆکان
ئەوانەی لە خەونی زەوە بەدیهاتوون
ژانە
(کوا من)ی تیا لە خاچ دەدرێ
لە ژێی هەستمان دەدەن ..
کاردانەوە نییە
مردوو کاردانەوەی کوا ؟

گومێ لێتە
بە دەم لاوکە هەردەم لەبیرکراوەکان
وێنەی ئەو ئەستێرانەی نیوەشەوان
بەسەر مەرگاندا دەکشێن و باڵداران لە خەو دەکەن
چەهرەی ژاکاوی کەساس دەنێژی
گەواهەی ڕکەوتی هەنسکە خەمبارەکانی دارستانان
کە بەسەر دوا چرکەدا دەبارێ
پێشهاتە سەخیفەکان دەردەخەی !
ئەسەف
بە دەنگی ئەو ژنانەیان ناسپێری
سنگیان داوەتە بەر قەڵای شار
ئەو ژنانە
ئەوانە نین
لە کلینیکەکانی جوانکاری و
ئارایشگەکان دەیانبینی
ئەو ژنانە
ئەوانەن چیایان لە کۆڵە
سپێدەیان لە چاو
لە ئاوێنەدا خاك دەبینن
لە گۆڕدا گەنجینەی فریشتان
لە یەکەمین بارانا ، سەمای ژیان
وێنەی بروسك
خۆیان بە نادیاردا ئەدەن ..

کلیل نەما
قفڵە ژەنگاویەکانی پێ تاقی نەکەینەوە ..
بێباکی لە هەڵە کوشندەکانی

بازاڕی قایڕس لەدراو
مژوویيەکی هەیە
ساتە بەهوودەکان
لە بەشایی ژیان و مەرگ دا
لەو تیش و زنارانەدا دەگیرسێنەوە
بکوژی لە پەروەردە دەکرێن ..
□□□
نازانم لە چ پەنجەرەیەك بوەستم
تێم لێ دیار بێ
کە هەموو ئاواز و تابلۆ و نەتە بەکەسەکان لەوێ بن ..
ئەمە بۆچی چاو لەسەر ئەم جەنازانە هەڵناگرین
بە بناران شۆڕ دەکرێنەوە
ئاوابوونێکی چەند بەدەنگ و زایەڵەیە
ئاوابوونی مرۆڤ ..
گوڵەکە لە شەراب
وێنەی لە بەهەشتیش نییە
ڕونا‌هی هەڵدەفڕێنێ
تاریکایی چڕتر دەکاتەوە
(کوا من) چەند ونە
بزرتر دەبێ ..

کۆڵنا هات ، بە جل و بەرگێکی ڕەشداگەڕاو
پێدەشتە سووتاوەکان ئاسا
سواری کەژاوەی خۆی کردین
کۆڵنا هات فەرمان بکا
دونیا ببینین
بیری لێ نەکەینەوە ..
فەری کردین هەوری چڕ
نیشانە نییە بۆ باران
کۆڵنا
سیاماڵ .. شەو ڕاشکان
ڕوونایی ڕۆحی بەبیر هێناینەوە
بەڵام ئەویش
بە هەموو ترس و تاوییەوە
شەڕی لە بیر نەبردینەوە ..

حیکایەتە سواوەکان

مەری بەختمان ، نینۆك هاتوو
لە زیندانەکانی جیهان ئاخنراون
بیر لەو جۆللانە پساوەکان دەکەنەوە
ئایینده‌ی پیر
لە ژێر چیلەمۆکی ووتدا
پێوی لێك ناون
ئەو ژنە شۆخانە نابینێ
لە ناخی دڵە قەرەجییەکانیاندا
بە پێشیدا دێن و دەچن ..
لەو
کە زەردەخەنەی تێدا لە کەین نایێ
لە وێ
لە دووڕەوە
لە وێ
کە نێستالیژیای لێ بێدار دەبێتەوە
لە وێ (کوا من)
بە سیمای هەڵقرچاوەوە
لە ناو تابلۆیەکی چاخە کپکراوەکانی ناوەڕاست
سینەیەکی ژاڵە گرتوو
لە بەرابەر چەند چۆنەکێکی برسیدا ..

(نینئەنا) ، کچی ئاسمان !
کە شادی و لەززەت بێ خوداوەند و ئادەمزاد دێنی
ئەو هەسارەیە هەسارەیەك بوو
شیری دەدایە خۆر
شادی بەسەر ماڵاندا دەبەشییەوە
هاتین
بە چەند پارچە کاغەزێکی چاپکراو
هەناسەمان لێ بڕی ..

چیا
لە سەمای ئەو جەستانە ڕاماون
مەمکیان
سەرەتا و کۆتایی بژێوی
لە کۆتی مۆینایەتیی ئەم چاخە داکەلاندوە ..
مۆسیقا ئیتر
لە قاچە شووشەکانی ئەودا نەماوە

مۆسیقا
لە ترپەی ئەو دڵە تۆراوانەیە
گەمەی ڕۆژگار
بە ڕاست و چەپی داداون ..

بە چاوی شانس
سەیری پردی ڕوخاومان دەکەین
خەیاڵێکی بەدینەهاتوو
بە هەنگاوەکانمانەوەیە ،
لە تکەڵەی بۆیەی هونەرمەندێك
لە بانیژەیەکی داماو دەچێ
شەوت لە نیوەڕۆدا پێشان دەدا
هێشتا لە نیوەی ڕێگا دای
(ئەنکیدۆ)ت لە دەست داوە
هێزی جارانت ،
جارانی شەقامەکانی(ئوور) و
مەیخانە ئاوەدانەکانیت نەماوە
ئایندەی پیرت دڵنەوە بەر چاو
تەنیا
بۆت هەیە بڵەنگ بی ..

سنوورێکی یەکسانمان
لە ناسینی خوداوەند هەیە
بیر دەکەینەوە
لە کردەوە بەدەکانمان
لە گومانە هەروایە نامەنتیقیەکانمان ڕازی نییە ..
وامان دەزانی جێگە و ڕووبار
پێش ئێمە لە خەو ڕادەبن
ئەوان هەمیشە بۆدارن .. نانوون
جێگە و ڕووبار بوونەوەری ڕووتن
ئێمەین دارستانیان لەبەردا دەبینین
ئێمەین گیای کەنارانیان بە سنگەوە دەکەین
کە دەنگی دڵەکوتەیان
ئاسمانان تەی دەکا ..

سەیر نییە لە ئێوارەیەکی ئەرخەوانیدا
شاعیرێك
لەسەر ئەوەی وتوویەتی

مەمکی بۆوەژنان لە هی کچان
مێینەتیی زیاترە
چاوی بۆوەژنان خومارترە
شەیکی بێ بەرپا بکرێ !

پێ بە قوللەی ڕەحمانەوە دەدەین
چاومان لە ژیانە
لە سەرخەوشکاندنکیشدا بێ
بیبینین
بۆمبای شەیتان نەگاتە زەوی
لە نیوەی ڕێ
ببن بە گوێ ، بە باران ..
حیکایەتە هەشەکانمان
لە بیر
بباتەوە
ئەوەی لە قوتابخانەدا منداڵییان تێدا مراند ..

ئای وڵاتی دڵگیرم
وڵاتی تەمبەڵ
دوا جار چەنم لەخەو دیبووی وا دەرچوو
بەتەنیا لەگەڵ خەمدا مامەوە
تازە ڕۆی ، تیر لە کەوانێ دەرچوو
هاوارمان لەبیر چووەوە
تازە ڕۆی
لە زنجیرەی شەڕانمان زیاتر بە بیر نەماوە
کە دڕن و دەڕێن و دڕنەوە ..
ووەمەتی شەو
هەمووی لەبیر بردینەوە ..
دڵی سادەمان ،
گەرانیی خەمەوێن
پێشبینی شەڕەکانی دادێ
هەمووی لەبیر بردینەوە .ێ

بەردی کەڵ هەڵدێ ، ئەمە هەڵدێین
ئاوی گەڕا دەکا ، ئەمە ڕا دەکەین
پێکمان گەیاندەوە ناو کارتێن
هەتاوی کۆڕ بانگم دەکا ، بگەڕەوە
بە سەمای گەڵا و کەروێشکەی گیا ڕا دەزانم

بەو شنەیەی
سپیدارە تازەهەڵچووەکان ئادەوەشێنێ
بگەڕێوە ..
گەر بشمرین
با لە مەرگێکی شەڕا
لە ئامێز و پێکەوەنووسان و توانەوەدا بمرین .

حوزەیرانی 2020

ئایا مردن بۆ کۆرنا، لاوازی جەستەییە یاجیاوازی کۆمەڵایەتیە! … عبدالرحمن محمد(مەلا ڕەحمان ئاوارەکان)

لەو ووتانەی کە دژگاکانی ئامار و پلان دانان تیایاندا زانستی و بەواپێکراوە، کە ئەنجامگیریەکانیان لە سەر بناغەی داتا و ژمارەیە، ڕۆژانە بە ووردی بە دوایی هەکار و ئەنجامەکانی ئەم پەتای کۆڤید١٩ وەن، بزانن لە چ توژو و چینێک، لە کام گرووپێک و ناوچەیەک، لە لەشی چ جۆرە مرۆڤکدا ، زیاتر ئەم پەتایە بەاو دەبێتەوە و زیاتر تاکەکانی تووش دەبن و ووبەووی مەرگ دەبنەوە، بۆیە پێویستە ئەمش تێگەیشتنمان هەبێت لە سەر ئەم پەتا تازەیە.
بۆیە، زۆربەی هەرە ڕاستەوەکانی جیهان و تا مەزهەبیە باوەکانی کۆمەڵگای ڕۆژهەلاتیش، ئەم پەتایە و کارکردەکانی دەبەستنەوە بە بایەلۆجی یا پێکهاتەیی جەستەیی مرۆڤکانەوە، لە دەرئەنجامدا مرۆڤ تووشبووەکان تاوانبار دەکەن کە نەیانتوانیووە تەندروستی خۆیان ڕاگرن و سیستەمی بەرگریان لاواز! یا جیاوازی پێکهاتەی نژادی نەوان ئاسیایەکان و ئافریقیە ڕەش پێستەکان و ئەمریکای باشوور! کە ئەمە درۆز کراوەی ئایدۆلۆژیایی ڕەگەزپەرستیە کە دەیان کەمپانیای زبەلاح لە پشتیەوەتی و دەیەوێت، بیر و هۆشی ئینسانەکان

لە هەکارێ بنەڕەتیەکان دوور بخاتەوە و چەواشەی بکات.
بەیێ ئەم کارە خورافی و بە بنەمایانە دەبێت بخرێنە ژێر باس و لێکۆڵینەوە و خەڵکی لە ئاگادار بکرێتەوە و شەرمەزار بکرێن بە ئەم بۆچونە نازانستیانە.
نموونەکان زۆرن، با لە کێرکووکەوە دەست پێ بکەین، چونکە ئاماری تووشبوان زۆر زۆرە و بزووتنەوە ئیسلامیەکان بە تایبەتی سەلەفیەکان چووەتە نێو زۆربەی خێزانەکانی ئێو شارەوە(بە تایبەتی خێزانە کرێکار و زەحمەتکێشەکان) وشەوێک لە فەزایی تایبانەکانی ئەفغانستانی بە سەر ئێو شارەدا زاڵ کردووە! ئیتر جارێک لە بەوانبووون بە ڤایرەس و مەرگێکی دیاریکراوو کە کەس ناتوانێت یەک چرکە یا کاتژمێر پاشی بخا یا پێشی بخات لە نێو خەڵکیدا بڵاووە ، گوێ لە ڕاگەیاندنی و ئامۆژگاریەکان کەمترە، کەسێک دەڵێت:
ئەمە لە گەڵێکی پیشەسازی کێرکوک(حی الصناعة)، تەماشام کرد تەنکیەکی ئاو دانراوە، پەرداخێکی بە سەرەوەیە، دوازدە ١٢ کەس ئاوی بێو پەرداخە خواردەوە!؟ دەبێت بە کابرایەکم گووت ئەوە نابێت، ناتەندروستە و تووشی کێرنا دەبن، نابێت بە یەک پەرداخ ئاو بخنەوە، دەبێت کابرا گووتی، مەترسە ، تەنها بەوات بە خوا و نەردراوەکانی و خزمەتکارانی مالی خودا هەبێت، تووشی کێرنا نابیت!؟ دەبێت منیش پێیم گوت: عەنتەرەی کوڕی شەداد(یەکێک بوو لە شاعیرو فەرماندەکانی ئیسلام) ، ڕۆژێک گایەک بە دواوەی بوو ەای دەکرد لە ترسا، پێیان گوت تە عەنتەری چۆن دەترسیت لێو گایە؟ دەبێت عەنتەرە گوتی: کەشکە ئەوێیە، ئێو گایە نازانێت عەنتەرەی کوڕی شەداد کێیە! ئەمەش یەکێک لێو خانانەی کە زۆرێک لێو خەڵکانەی کەمەگای ئیسلامی، خەی ناشارەتەوە و خەی و هەزارانی تر توش دەکات، دوایی دەڵێن، کەسەکە خەی فشاری خوێن و شەکرە و جگەرو پەنکریاسی تەوا و نەبوو!؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟
بە پیی ئامارەکانی ئەورووپا و ئەمەریکا، زۆرێک لە ڕەش پێست و کەمایەتیە نەتەوەکانی تر تووشی ئەم پەتایە بوون، کە زیاترن لە دانیشتوانە ئەسڵیەکان یا سپی پێستەکان. بە پێی ئامارەکان، خەڵکی ڕەش پێست و کەمە نەتەوایەتیەکان، کارە سەرەکیەکان دەکەن، ئەم کارانە ئەوانەن لە هەندێک کارگەی بنەڕەتین و نابێت بوەستن، یا کاری جگەی پیرو پەکەوتەکان و شەفقەری پاس و سیستەری نەخۆشخانەکانن، کە ناتوانن وەک کارەکانی بەڕێوەبردن لە ماڵەوە لە سەر کۆمپیوتەر و بە ئۆنلاین کارەکانیان ئەنجامبدن و تەکنەلۆجیان زۆرە و زیاتر دوچاری تووسبوون دەبن بەم پەتایە.
خاڵێکی تری، ئەم خەڵکە کرێکار و زەحمەتکێشانە، زیاتر بە هەکارەکانی گواستنەوەی گشتی هاتووچۆ دەکەن و لە جگا

داخراوەکاندا زیاتر ئەم قایرەسە بەاووە. یا بە گشتی گەلەکە هەژارنشینەکان، زیاتر قوربانیغ و تکەاووە. بە پیی ئامارەکان لە بیست ٢٠ هش پەست و کەمە نەتوایەتیەکانی ئەوروپا، کەسەک توش دەبێت بەرامبەر تەنها یەک لە سەد کەس لە سپی پیستەک یا هاووڵاتیە ئاسیەکان، هەروەها ئامارەکان تووشبوان لە نەوو کەمینیتی بەنگلادیشی و پاکستانیدا بە هادیەک لە نەو کەمینیتیەکانی تردا کەمترە، هادی ژنانی بەنگللادیشی لە نەو کرێکارە سەرکیاکاندا، کە دەبیت و حەتمیە بەنە سەر کار لە هەر مەترسیەکیشدا بێت ٤٣٪ یە!
بەیە ، ئەو قیشتە یا جیاوازیە کەمایەتیەی کەمگای بشریەت، کە ئینسانەکانی بە سەر چین و توژەکاندا دابەش کردووە، سەرچاوەی نەهامەتیەکانی هەموو کەمگایە، بە تایبەتی چینی کرێکارو زەحمەتکەشی کەمگا، کە لە هەزی دەست و بازووی زیاتر هیچی تری نیە تا بە گەی بخات بە دابینکردنی بژیوی ژیانی!، ئامارەکانی کوردستانی لای خەمان هژانە شاهیدی چەندین کردەوەی خەکوژین و جیابوونەوەی هاوسەرەکانن و هەهاتنی لاوانن!
بەیە، توشبوانی کەرەنا، یا کۆڤید١٩، ئەو خەکانن، وەک دەن(ئاگەر ئاگریش ببارێت، دەبەت هەر بچنە دەرووە بە پەیداکردنی پاریەک، لەوقمەیەک، بە منداەکانیان، زارەکانیان، بچووکانیان).
ئاگەر لەش و لارمان لاواز بێت و توشی بەدخراکی هاتبێتین و کەمەک نەخشیمان تیادا بێت، گەکەکانمان زەر قوربانیغ بێت و ئاگەر چەند سەر خەزان لە یەک خانوودا بژین و ئاگەر نەتوانیی دووری یەک بین چونکە ئەمەی زەحمەتکەش، هەموو کاتەک پەویستمان بە یەکە، ئاگەر بە قەرزکردنی مشتەک پارەش بێت، دەبەت هژانە یەکتر ببینین.
azzady22@gmail.com 9/8/2020

زیەرەک.. پاشایەک لە تاران...هونەرمەندەک لە لوتکە!

.....دکتۆر: مەولوود ئیبراهیم حەسەن

١/٨/٢٠٢٠هه ولێر

ئەم جارە لەم نووسینەدا باسی گۆرانی و ئاستی هونەرمەندییەتی زیرەک ناکەین لە گۆرانی گوتن و داهێنانی بە وێنەدا ، هە رچەندە ناونیشانەکەش بە نازاناوی (هونەرمەند) دەست پێدەکات ، چونکە بەاوەتاوەو سەرەتادا کە زیرەک لەو تەمەنەی دەنگی هەبووە یەکسەر وەک داهێنەرێک و دەنگێکی تایبەت خۆی وەک (مامۆستا) ماڵستاو هونەرمەندی هونەرمەندان ناساندوە و تا ئێستاش.. پاش تێپەڕبوونی نزیک بە پێنجا ساڵ بەسەر لە دنیا دەرچوونی.. هێشتا بە هاوشان هەڵە لوتکە دایە .
ئەمە باسی ڕەوشتێکی مرۆڤانەو بەرزی کەمایەتی هە تا ئادیەک ڕەوشتێکی ئەفسانەیی هونەرمەند(حەسەن زیرەک) دەکەین ، هە رچەندە جار جارەو لەڕەوە لەوە نموونەی بە هێنراوەتەوە، ئەوەش(چاوتێری و دەسبڕاوی و سەخاوەتی) بە وێنەو بە هاوشانە ! بە هاوشان..چۆن هەموو کەس دەزانێ هونەرمەند حەسەن زیرەک چەن ژیانی لە ژێر سفرەو دەستی پەکرد و لە ژێری ژێرەوەی سفریشەوە کەتایی هات !! ئەم ژیانەش سەتا نەهە ت و نەی تەمەنی نزیک بە پێنجا ساڵەی ئەو مرۆڤە هونەرمەندەی گرتووتەوە . بەڵام، لە هە ر کات و لە هە ر شوێنێک و لە بەرامبەر بە هە ر کەسێک ..زیرەک هەستی کردبە بەرامبەر پەویستی بە یارمەتیە ، باخشی لەو تەرو هە بووەو خاون ماڵ و خانوو و پارەیە نەبووبە ..کە بەرچاو بەت و جێگیر ! ئەو چی هەبووە بەو پەڕە دەکراوەیی و پەخشیەوە هاوکاری ئەو کەسەی کردووە بە ئەوەی هیچ منەت بەسەرەوەکردن و چاو لە قەرد دانەوەکەی بەت ..(من ماڵم نیە ماڵە خەڵکە ..ماڵە عالەمە!) (١) ئەمە فەرمایشەمزنەکەیەتی کە ژۆزانە لە (کانی مەلا ئەحمەد) خۆی گوتانی چایخانەیەکی پەپوتی هەبوو! وەک مامۆستا(ئەنوەری سولتانی)(٢)یش لە دیدار دووەم دا باسی دەکات کە بەدوای دا دەگەڕێن و دەڵێن چۆتە فلانە ناوچە، (چووینە ئەوە درەنگانێک بە تاریکی گەیشتینە، دەشتاییەکی تەخت وچرایەکی کەم شەوق، سێ چوار مەزی شکاو کورسی لە مەز شکاوتر، ئاگرێکی خەلوزو حەسەن زیرەک خۆی !) زیرەک لە بارەی ئەو شووینەوە دەڵێ :(نا..پەمخێشە کاسی تەدا دەکەم !! هونەر لە نەو کوردا قەدری نەما، هونەر بەمن کارەکی نەکرد

بەدوایا بچم !)(٣) لەم ڕۆژگارەداو لەم دوورە شارەوداو لە (نەوان دوو سێ کەودا چایخانەیەکم هە یە ئۆگەر بۆن ببەنن تاعەجوب دەکەن !؟) بەڵێ ..لەم ڕۆژگارەش لە سەخاوەت و دەسبڵاوی و دەکراوەیی خۆی ناکەوێ وئەو پیاوە گەورەیە هاوار دەکا ودەڵێ: من ماڵم نیە ماڵی خەڵکە، ماڵی عاڵەمە .!! ئەو ڕۆشتە مەزن و جوانەی زیرەک ڕۆشتەکی کاتی نەبووەو ڕۆشتەکی دەم دەمی و تەکتیکی ! نا..ڕۆشتەکی – مادرزاد بود !- ٤)(هە ربەیە هە رکەسێک جارێک و کەمێک زیرەکی دیبێ هەستی بەو دەسبڵاوی و دەکراوەیی زیرەک کردووە ، زۆرن ئەوانەش کەم و زۆر باسی ئەم ڕۆشتەی زیرەکیان کردووە . زیرەک پەاوەکی زۆر ڕۆهە ندێ ..هە ر ڕۆهە ندێ لوتکەیەکە لە جوامیری و پیاوەتی و لێهاتوویی و هەڵکەوتەیی، کە پێویست دەکا لە زۆر ڕووەوە بە زۆر تیژ لێیان بکۆڵیتەوە ، ئەوسا ئەمە زیرەک دەناسین کە چ کەسایەتیەکی دەگمەنی مێژوویی جیهانی بووە !
دەسبڵاوەکی ئەفسانەیی..
ئەمە هەموو لایەک بیستوومانەو خوێندووومانەتەوە کە لە نەو ئەفسانە کوردیەکان ..پاشای دادپەروەرو میللەت دەستی واهە بووە زۆر جار بەشەوو ڕۆژ بەرگی خۆی گۆڕیوەو بە نەو خەڵکدا سوواوەتەوە بۆ ئەوەی بە چاوی خۆی حاڵی ڕاستە قینەی خەڵک ببێنێ ! زۆر جار لەم گۆڕەوسەوانە پاشا فریشتە ئاسا بە هانای کەسانی لەقەوماوو پێویستەوەو چووەو ژیانی گۆڕیون . ئەم ڕۆشتی خۆ گۆڕین و گۆڕانی نەو خەڵکە گێشتووەتە هەندێک حاکم و خەلیفەکانی ئیسلامیش. لە سەردەمی زۆر کەن دا هەندێک پاشا و حاکم بە تایبەت پاشا ساسانییە کوردەکان لە شوێنکی تایبەت بەردەکیان دادەناو پێیان دەگوت (بەردی مرازە !)(٥) کەسێک پێویستیەکی هە بووایە یان غەدرێکی لێکرابوا دەچوو لەسەر ئەو بەردە ڕووەنیشت و هە ێندەستا ..تا پآشا دادی نە پرسیباو مرازی ئادا نە کردبا ! پاشای وا هە بووە (زۆنگۆ) ێکی لە نەو ماڵی خۆی بەنئارمووشی تەخستووەو بۆنە کە تا دەرەوی کەشکی پاشا ڕۆیشتووە ، بە ئەوی هاوڕاتی پێویست و غەدرلێکراو دەستیان بگاتە بەنئارمووش و ڕایهە ژێنن و دەنگیان بگاتە پاشاو ..پاشا بە دەنگیانەوە بێت !!(٦)
بە پاشایەکی واقیعی و ئەفسانەیی کارێکی ئاسانە یارمەتی هاوڕاتیەکی وڕاتەکی خۆی بدا بە پارە لەو خەزینە زۆرەی کە لەبەردەستیەتی و بەو دەسەاتەی کە هە یەتی ،دادی بپرسە !! بەڵام هونەرمەندێکی ڕووتی بە دایک و باب گەورەبووی بە جێ و بە کەس و بە دەری نەو سوقاقان ودربەدەری نەو وڕاتان.. !! ئەو پارەو ئەو هەزە لە کوێ بێنێ تا یارمەتی خەڵک بدات و دادیان بپرسە ؟!! سەبرت هەبێ و پەلە مەکە بۆرای کوردم !! باسی ئەم یارمەتی دان و

دادپرسینەی ئەو(پاشا بە تاج) و(بە ڕەعیەت)ەت بە دەکەم ..ئەو پاشایە هونەرمەند(حەسەن زیرەک)(۷) خۆیەتی ، ئەو ئەو پاشایەو لە تارانی پایتەختی ئیرانیش پاشادیە !؟ هەندێک نموونەی سەخاوەت و پارە بە هەندە هەنگرتنی زیرەک:- خوێندەواری خۆشویست ..جارە با هەندە نموونەی ئەوەت بۆ بهێنمەوە کە زیرەک چۆن سەیری (پارە) ی کردووەو لە چ ڕۆژگارێکیش ..(ڕابیعەخانم)(۸) دوا خەزانی زیرەک ولە ژۆزانی دوایی و بە کارو بە پارەیی زیرەک دەگەیتەوەو دەڵی : بەو دواییە کە زیرەک دەچوو بۆ شایی و ئاهەنگان ..خەڵک زۆر پارەی دادنا ، پارەیەکی زۆر کەدەبووەوە ، زیرەک هەر بە ڕەپ پارەکەی بەسەر مەسیزانەکان دابەش دەکردو پوولێکی بە خەڵکی هەندەگرتەوە ! دەمگوت : زیرک ئاوابە ئاخر ئەمەش پێویستیمان بە پارە هەیە ؟! لەوەڵام دا زیرەک دەیگوت : ڕابە . . ئەوانە خاون منداڵن و پێویستیان پێیەتی ، من و تۆ دوو کەسین نانەک هەردەبیخوڕن !؟ ئەرە ئەم سەخاوەتە ..سەخاوەتێکی شێتانەو ئەفسانەیی نیە ؟؟ بەڵێ.. تۆو شێتانەو ئەفسانەییە ! ئەو سەخاوەتە پڕ لە شێتە و ئەفسانەییەش هەر لە پاشایەکی شێت و ئەفسانەیی وەک زیرەک دەوشێتەوە !

میدیاخانم لەباسی :(زەماوەندی سەید عەزیزکۆی شێخ عەبدولای ئەفەندی.)(۹) ..دەگەیتەوەو دەڵێ حاجی سەید عەبدولای ئەفەندی ژنی بە سەید عەزیزی کۆی هەنا لە تەورگەڵ و مەرگەوەی لای ڕەزایی، لە لایەن ئەرتەشەوە پردیان دانابوو لەسەر چەمەکە کە خەڵک بە پیا بەڕن بە سەر زەماوەند، زەماوەندێکی یەکجار گەورەبوو، خەڵک لە ئێران و عیراق وتورکیاو ڕوسیا بەشداریان تێدا کردبوو،ئەمەش لەوە بووین، لە هونەرمەندانی تر ماملە و مەلا حوسێنی عەبدولا زادە لەوە بوون . من تەنیا خانمێک بووم کە لە مالی شێخ ئەو ئیزنەو شانازیەم پێدرابووکە واریدی دیوەخانی پیاوان ببم، لە دیوەخانە هەموو ئاغاواتی پووڵدار دانیشتبوون و گەرانیبەژان گەرانیان دەگوت و بە گوێرەی داب و ڕەسمی کوردەواری شاباشیان وەردەگرت. حەسەن کەواو پانتەلێکی زەردی لە بەردابوو، ئەوکات تەنیا ئارەزوومان بوو کە چوارمانگان بوو.هەر لە کام ئاغاواتەکان بە چاوەکەری ئەوانی تر و ڕەبەرایەتی ، شاباشی زیاتری دەدا ، حەسەن ئەوەندەیان شاباش دابوویە کە دانیشتبوو لە نەو ئەسکەناسدا ووون ببوو، سەرم بردە پێشەوە و گوتم حەسەن تکات لێدەکەم ئەو پووڵانە هەمگرە ، گوتی بەقسەت دەکەم ! گوتم ئەوە پوولێکی زۆرە وەڵە تۆ موتریب نیت ! تۆ دەنگی کوردت لە گەروو دەتە دەرە ، تۆ گیانی ئارەزوو دەست لەوانە مەدە ، ، حەسەن هەستا سەرپە و پانتەڵەکەی داتەکاند کە تەنانەت ئەسکەناسێکی پەوە نەبە ، تەواو

ئەو ئاغاواتەی لەو بوون ، هەنگیان زەرد هەڵگەڕا ، حەسەن لە گەڵم هاتە دەرێ ، من بەو سین و ساڵە کەمەوە حەسەنکی ئاوام هەنابووە بار ، من دەمگوت تۆ هونەرمەندکی دەنگی کورد بەو لا و لا دەگەینی .) سەیرکەن برا خوەندەوارکانم ، زیرەک لە لە نەو ئەو هەموو پارە زەرە هەدەستەتەوە خەی دادەتەکەنی و تەنیا ئەسکەناسکیش بە خەی هەناگرێ . ئەمە کارەکە هەر لە زیرەک دەوشەتەوە . سەرنجەک : وەک خوەندمانەو خاتوو میدیا دەڵێ؛ من بە حەسەنم گوت ئەو پووە و پارەیە هەمگرە تۆ موتریب نیت و تۆ دەنگی کوردی ، هەر رۆها دەڵێ من بەو سین ساڵەوە حەسەنکی ئاوام بار هەنابوو !! دەست و دەمی میدیا خانم خەش بێت کارەکی چاکی کردووە و میدیا کاریگەری لەسەر زیرەک هەبوو خزمەتی جوانی زیرەکی کردووە ، هەر بۆیە زیرەک دەڵێی: ژن و مەردەک بووین ژیانەکی خەشمان هەبوو. بەڵام سەخاوەتی زیرەک مادەر زادبووە(١٠) ، زەر پەش ناسین و خواستنی میدیاخانم زیرەک سەخاوەتی خەی نواندووەو دەسبەاوی کردووە، ئەگەر لە وەڵامی میدیا خانم گوتوویەتی باشە و بە قسەت دەکەم ، ئەوە دەی میدیاخانمی هاگرتووەو خەشویستی خەی بە دربەڕەوە ، دەنا زیرەک بە خەی لەو پارە بە هەندهە لنەگرتنە مەزووکی درۆزی هەیە کە لە گەڵ مەزووی ژیانیەتی . ئەوەتە میدیا خانم هەر خەی لە وەڵامی پرسیاریکی تر دەڵێی:(حەسەن زەر قسەخەش بوو! زەر نوکتە سەنج و بە نیهایەت دەست و دەباز بوو. قەت لە بیری ئەودا نە بوو قەانەکی بە بیکا بە دوو قەان ! ئەگەر دەست و برادەری بهاتایەتە ئیران ، دەیگوت ئەگەر دەستی من تەواوی ماڵەکەم بکا بە هەلکەیەک و بیدا بە دیواردا ، ئەو کاتە لە هەموو کاتەک خەسحاەترم ، هەندە دەست و دەباز بوو، ئەو حاڵە تۆ بە منیش سەرایەتی کردبووە،) ئەوەتە میدیا خانم دەڵێی ..سەوخاوەتی زیرەک هەندە گەورە بوو کاری لەمنیش کردبوو ، واتە منیش لەو فیری سەخاوەت ببووم !

میرازاکەرەم خەشناو(١١) دەنووسە کە ئەبووسەباح و مام جەلال لە هەر وەرەوە هاتبوون ومیوانی من بوون ، زیرەک لە تاران جەماعەتەک هاتبوون کە پەیان دەگوتن(بازرگانی ئاواز)(١٢) ئەوانە دەگەڵان و هونەرمەندو دەنگخەشیان دەبردەتاران و گەرانیان بە تەمار دەکردن و پارەی باشیشیان پە دەدان . ئەو دەم بە دوای زیرەکەوە هاتبوون . و پەشنیاری پارەکی زەریان بە زیرەک کردبوو، زیرەک لە گەڵیان نە چوو بوو! بازرگانانی ئاواز لە زیرەک تووڕە ببوون ! میرزا کەریم دەڵێی : من گوتم براکەم باشتر بوو چووبای هاستە ئەوانە میوانی خەشویستن بەڵام ، بەرژەوەندی تەش گرنگە ،زیرەک دەڵێ ..ئا ئەستا چەند کەسانیک لە (تەهران) هەوە بە لام هاتبوون ،

سوودی زەریشی بەم تیایەو زەریش چەورن، بەڵام ، من دیداری ئەوەم لە پارەو پووڵی ئەوان زەر پە چاکترە، بە تایبەت کە خزمەکانی تەش بە سەردانت هاتوون وا ئەزانم بە لای من و تە هاتوون چونکە جیاوازی من و تە نی یە!) زیرەک بەردەوام دەبە و دەڵێ:(بەڵام ، ئەمن بەڵاستی ئەیەڵەم وخەشت و هەر رکەسەکی ئەمن بناسە ئەزانە هیچ کاتێک دەستایەتی و پیاوەتیم بە پارە نە گەیوەتەوە ..پارە ئەمڕۆ بوەتە وەسیلەی ژیان ناچارین هەندێک هەوڵی بە بدەین تا ئیحتیاجی بەردەستی خەڵک نەبین ، من ئەمەندەم بەسەو دەوەمەندیم ناوێت چونکە من بەم جۆرە لە بەر چاوی خەڵک جوانم ، خەشم ئاوام پە چاکەو لە وەژدانی خەم ڕازیم .) بەڵێ ؛ ئەم پارە بە هەندە ئەگرتن و ڕەز بە دەست و برادەران و پیاوەتی کردنە هەر لە زیرەک جوانە .
زیرک ئەگەر بەدوای پارەدا گەڕابووایو هەوڵی دەوەمەندی و خەگونجاندنی دابوایە ..هەندە بەس بوو بە زمانی فارسی و گەرانی بە دەسەڵاتی ئەرانی گوتبای، گوتبای چاکیشی دەگوت !!..ئەوە دەبوو بە یەکێ لە دەوەمەندترین و هونەرمەند و ناودارترین گەرانیبەژی ئیرانی ! بەڵام ، زیرەک کوردەو بە کوردی قسە دەکاو گەرانی بە کورد دەڵێ .. ئەمە زەر بەدەسەزی و هوشیاریەوە دەکات و ئەرکی هونەرمەندیی و سەرکردایەتی و پێشرەوایەتی و پاشایەتی خەی و پە لە هەژاری و خە ڕاگریەوە بەردەوام دەکات و دوا جار لە هەژارترین ڕەژانی هەژاری خەی و بە جۆ و بە ماڵ و بە کەس و بە مەیی و مەیخانەیی دا(پیرەزی هونەرو کورد بوونی خەی)(١٣) دەباتە سەر ناڵێ شکێنێ و بە هەتا هەتایە بە شەهیدی و بەسەر بەرزی دەمێنتەوە ، بە هەتا هەتایی بولبول ئاسا و زیرەکانە دەجریکێنێ ! سەردەمی پاشایەتی زیرەک..(١٤)
لە چاو پەکەوتنەکی زەرگرنگ و لە گەڵ کەسایەتیەکی زەر گرنگ ، مامەستای نووسەرو وەرگێڕی ناوداری کورد (محەمەدی ەمەزانی)(١٥) کە لە گەڵ بەڕێز(مام عەلی یاسەمێنی)(١٦) داکردووە زەر بابەتی گرنگ لە ژیانی زیرک باس دەکات ، جۆن خەی خزمی زیرەکەو لە گەڵی ژیاوە، ئەوەی دەیگێڕیتەوە خەی تیدابووەو بە چاوی خەی بینیویەتی و لە تاران لە نەو ماڵی زیرەک دا ژیاوە و کاری کردووە .
کارکردنی مام عەلی لە ماڵی زیرەک.. مام عەلی بە مامەستا محەمەدی ەمەزانی دەگێڕیتەوەو دەڵێ:(زیرەک..خەباری منی زانی . کاغەزی نووسی لە کاکە مینە(١٧) ، عەلی هە رچی هە یەتی بیفرەشی و بێنە ئەرە من و میدیا لەرە جگامان زەر خەشە و مواجیبیشمان(١٨) زەرە ، بەرنامەمان لە تەلە فزیۆن و لە ڕادیە هە یە(١٩)، منیش لە گەڵ خەزانم هە ستام سواری قەتار بووم و چووم بە تاران زەر پە خەشحاڵ بوون کاک حەسەن گوتی : برالە ئەمن هە میشە پەم ناکرە لە گەڵ

میدیا بچم بۆ ئەستگۆ ، میدیا دەبێ هەموو شەوێک بچێ ، ئەژدەر وایە من مهمانم دەبێ ، ئەژدەرایەکی ئیداریم هەیە ، ناکرێ و نابێ میدیاش بۆ تەنیا بچێ . براکانیشی بڵیان ناکرێ لەگەڵی بن ، دەبێ لەگەڵ میدیا بچی بۆ ئیدارە و خەزانیشت نان و چاییمان بۆ ساز کا، هەر رچوارمان مودەتێک لەوە زیاتر بۆ خەشی گوزەرانمان.) پاشایەتی دەستی پێکرد.. لە موسافیرخانەی حەقیقەت (٢٠)..
عەلی بەردوام دەبێ مامۆستا محەمەدی ئەمزانی تەماری دەکاو مامۆستا (برایمی فەرشی)(٢١) یش دەینووسێتەوەو باوی دەکاتەوە:(مام عەلئ یاسەمانی دەڵێ..شەوانە وابو کار لە ئادیەیان تەئەفزیۆن درەنگ تەواو دەبوو، کە دەڵۆیشتینەوە ، دەیگوت نەخێر جارە بابچین سەرێک لە مۆسافیرخانەی حەقیقەت هەنین بزانین برادەری کوردی لێیە . کوردی ناسیاو نە ناسیاوی لێبایە غەیری مومکن بوو حیسابێکی دەبەست و دەیبردەوە ماڵی ،ئاغای مودیرەکە دەیگوت ئاغا پوڵی داوە ، کرێی مەنزلی داوە ،دەیگوت هەر رچیەکە بە عەدەی خەم .ئەمن دەیبەمەوە ئەوە میوانی منە . هیچ شەوێک وانە بوو بابە میوان بچینەوە، لە کوردستانەوە، چ لە شیمال و چ لە نەو تورکان، چ لە مەنگور، لە گەروک لە دیبوکری لە فەیزولا بەگی بە واسیتەی زەمبیلەوە کەمن لەوە فەراش بووم و نەهارێک شامێک میوانی حەسەن زیرەک دەبوون ، میوانی بەحەد زەر بوو.) هاوکاری پاشا زیرەک بە زیندانی و نەخۆشان.. مام عەلی بەردەوامو دەگەیتەوە ئەدانیشتین یەک ناگا نەفەرێک دەهات ، دەیگوت لە زیندان مەرخەس بووین پووڵم نیە، فەورەن بە خەی سەد ١٠٠ تمەنی دانا سەر کەشەفێک(٢٢) ، ئەو وەختی سەد تمەن بە ٥٠٠٠،٦٠٠ی ئەستابوو،دەگەڵا پوڵی بە کە دەکردەوەهە رکەس بە ئەندازەی خەی ١٠،٣٠،٢٠تمان کابرای بەڵێ دەکرد، خەبەریان دەدا نەفەرێک لە زیندانە ، حەسەن زیرەکی دەخوازێ ، دەیگوت عەلی بابەین ، دەچووین بە زیندان جا یا بەزەبری پەڵ یا بە زەبری کاغەز و ئیدارە(٢٣) ، نەجاتی دەدا. دە ئاوا بوو! چەند دەست و ژنبراکانی و برادەری وەک ئەوە نەسیحەتی ئەو کابرایەیان دەکرد، کا حەسەن تو داهاتت زەرەو مواجیبت زەرە مواجبی یەکتان پەسمەند(٢٤) بکەن ، بەعدەن ئەولادتان دەبێ ، با بتانبەت با ماشینت ببێ ، دەیگوت کوڕە لەم گەڵەن خوا ئەمنی لەو حاڵە گەیاندووتە ئەم حاڵە. ئە ئەوە کەخزمی خەمە ، برای هاوشیریمە لە گەڵم بووە شاگرد قاوەچی بووم ، جاری وابووە باوک و براکانم دەریان دەکردم ، ، ئەچووم لە پشت دەرگا دەپاڵامەوە ، عەلی دەرگاکەم لە بکەوە جێگا نیە لەی بخەوم ، دەریان دەکردم ئەگام نادا ، کاکم درم دەکات ، ئەمن ئاوابووم ، ئەلان بەو مەرامە گەیشتووم دەعیەو تەکەبورم لە پەیدابێ ؟ ماشەنم بە چیە ؟ هەر رچی

مالی منە هی خۆکە و هی خۆکیس هی منە، هیچی پەیوەندی نیە بوو، دەیانگوت حەسەن گیان ئەوە نەخۆشە لە نەخۆشخانەیە ، دەڕۆیی ئەو نە خۆشی مەعلوم(٢٥) دەکرد ، کەیە خۆکی کوێیە، هەر بە نەوبانگ حەسەن زیرەکیان بە هەداوە ، نایدەناسین ، بە پووڵی خەی بەی چی بەجی دەکردن ، پووڵی دکتۆری بە دەداو بۆی دەکرد، پیاوێکی ئاوا سەخی بوو.) ئێستا خوێندەواری خۆشویست بۆت ڕوون بووەوە کە زیرەک پاشایەکی سەخی و دەست و دڵ بڵاوە ! جا کەی پاشاکان ئاوا سەخی بوونە ؟ ئەوان وەڵات و خەزینەی وەڵات و ئابووری و داهات و لە شکریان لەبەردەست بووە ؟! زیرەک ئەوەی بە هونەرەکەی پەیدای دەکرد ..بەو سەخاوەتەوە دەیدا بە خۆکە کە ، زۆر جیایە لەگەڵ مالی پاشاو داهاتەکەی ! ئەڵێ زیرەک لەو ماوەیەی پاشایەتیەکەی دا چەند کەس یارمەتیان لەی وەرگرتووە ؟ ئەو بە هەزانە هە ریەکەی چەندیان پووە لە وەرگرتووەو چ یارمەتیەکی داون ؟ ئەوە بۆچی ئەو بەهەزانە ..خەیان ئەگەرنەماون کەس و کاریان بۆچی باسی ئەو یارمەتیە ناکەن کە زیرەک یارمەتی داون و شانازی پێوە بکەن ! چ شانازییەکە بە کەسەک و خانوادەی کە زیرەک هاوکاری کردوون ! (٢٦) دەزانن ئەو یارمەتیە ج یارمەتیەکی پاک و پیرۆزە ؟ یارمەتی چ پاشایەکی هە ژارو شت و ئەفسانەیی و مرۆڤدەستە؟!

بەدوا داچوون ..(٢٧) زۆر جار پاشاو سەرەک وەزیران و وەزیر بەدوای هە واڵەکەوە دادەچن کە پەیوەندی بە ئەوانەوە هە بۆت کەسەک داوای یارمەتی لەکردبن و لە میدیاکان بەهاوکرابێتەوەو لەو کاتانە دەسەڵاتی خەیان بە یارمەتی هاو ولاتیەک بە کار دەنن و بە مالی دەوڵەت یارمەتی دەدەن ! ئەوە ئەگەر وەڵام بدەنەوە! بۆیە ، سەیرکە.. پاشای ئەمە چۆن بە دوای هە واڵەکی ڕۆژنامە دادەچە ؟! مام عەلی دەگەیێتەوە و دەڵێ ، شەوکیان میدیاخانم دوای نان و چا خواردن ڕۆژنامەیەکی هێناو گرتی بەدەستەوە گوتی حەسەن ئەم ڕۆژنامەیەت بە بخوێنمەوە؟ گوتی ئەڵێ وەڵا؛ گوتی، چ فایدە پیی دەتەنگ دەبی ، گوتی نا وەڵا بەم بخوێنەوە بزانم چیە ؟ کە خوێندیەوە نەفەرەک لە مە هاباد نووسیبوی ..ئەمن مودەتێکە زۆر زەلیلم عومریشم ٢٢ ساڵە ئەڵان سەروەت و سامانی بابم خەلاس بووە خەزان و منداڵەکیشم هە یە، دەمەوە تەلاقی بدەم و ڕزگاری بکەم هیچم پە پەیدا نابە ، ئایش(٢٨) بە موسلمانیک کە وەسیلەیەک بە من فەراهە م بکا بچمە خیابان نەفەقەی خەمی پە پەیداکەم و بیهێنمەوە مالی بە ئەو منداڵەم ، حەسەن بەوە زۆر مەلول بوو، زۆر دڵی تەنگ بوو گوتی میدیا دووبارە بەم بخوێنەوە ! حەسەن ئەو شەوە ئە وقاتی تا بوو ! سبەینە هە ستا ڕۆیی بە ئێستگای ڕادیە نامەیەکی وەرگرت بە شەرو خورشید ئەو شتانەی لەوە هە بوو لەو چەرخانە دانەیەکی کە

و ئیجازەی خواست و لەگەڵ میدیا خانم چوو بۆ مەهاباد سی ڕۆژ لێ وە ماوە نوونیشانی ئەو کوێیەی دیبوو . کوێیەی فڕی ئەو چڕخە کرد زۆر خۆشحاڵ گەڕایەوە!) ئێستا براکەم تۆ بڵێ زیرەک پآشا نە بوو ! هیچ پاشاو سەخی و دەسبڵاوێکی ئاوات دڵوە و هیجی ئاوات خوەندوتوە؟ ئەوە زیرەکەو پاشایەتی بە هە ژاری خۆیەوە دەکات .
شیکردنەوەو خاڵبەندکردنی پاشایەتیەکەی زیرەک..
ئەمە کردوە پاشایەکانی زیرەکمان خوەندووتەوەو بیستووە ، ئێستا هەندێ لە بەردەستەو بە تایبەت ئەوەی مام عەلی سەمەنی هاوڕێ و هاوتەمەن و خزمی زیرەک گەراویەتیەوەو تایبەتە بە سەردەمی ژیانی لە تاران، چۆن دەنیام ؛ زیرەک ئەو کردەوەو پاشایانەی لە هە موو قۆناخەکانی ژیانی دا کردووە ، بۆ شەوازی جیا جیای پاشایەتی!
١ – شەوانە وابوو کار لە هادیە یان تەلەفزیۆن درەنگ تەواو دەبوو، کە دەگەیشتینەوە ، دەیگوت نەخێر جارە بابچین سەرێک لە موسافرخانەی حەقیقەت هە ڵبنین بزانین برادەری کوردی لێیە.- ئەوە هەمان ڕەوشی پاشایانی ئەفسانەییە، کە شەوان بەدوای کەسانی مەبەست دا دەگەڕان، تایارمەتیان بدەن، زیرەکیش هەر ئاوای کردووە !
٢ – کوردی ناسیاو نە ناسیاوی لەبایە غەیرە مومکین بوو، حیسابەکەی دەبەست و دەیبردەوە ماڵێ، ئاغای مودیرەکە دەیگوت ئاغا پوڵی داوە ، کرێی مەنزڵی داوە ، دەیگوت هەرچیەکە بە عەدەی خۆم ، ئەمن دەیبەمەوە ، ئەوە میوانی منە .- هەرگیز پاشاکان یارمەتی کەسکیان نەدەداکە پۆیست نە بوایە ! بۆیام، زیرەک پارەی ئەو کەسانە دەدات لە ئوتێل کە پشتر پارەی خۆیان داوە، بۆیام؛ زیرەک ئەو کوردانەی خۆمان لە تاران بە میوانی خۆی دەزانێ، لای ئەو ئەوە بەس نیە کە دەیانباتە ماڵەوەو دەڵێ میوانی منن ! پارەی ئوتێلەکەشیان بە دەدات ، کە کوردی خۆمان پشتر پارەی خۆی داوە !
٣ – هیچ شۆک وانە بوو بەبە میوان بچینەوە، لە کوردستانەوە، چ لە شیمال وچ لە نەو تورکان ،چ لە مەنگوە، لە گەروک لە دیبوکری لە فەیزولا بەگی بە واسیتەی زەمبیلەوە کە من لەوە فڕاش بووم وئەوانەم دەناسیەوە ، ئاغاو ڕەعیەت ، شارستانی و فەلا هە موی دەهاتن، هە رچی دەهاتە تاران نەهارێک ، شامێک میوانی حەسەن زیرەک دەبوون ، میوانی بە حەدی زۆر بوو.- ئەگەر پاشا ئەفسانەییەکان ساڵێ چەند شۆک ئاوا بە ناو شاردادەگەران ، بۆیام؛ وەک مام عەلی دەڵێ : زیرەک هیچ شۆک بە بە میوان نەدەبوو ! میوانە کانیش هە مە جۆرو هە مە ڕەنگ و هە مە چین و هە مە نەتەوە بوون ! میوانیشی بە حەد زۆربوو.
٤ – دادەنیشتین یەک ناگا نەفەرێک دەهات ، دەیگوت لە زیندانە

مارخەس بووم پووم نیە، فوران بە خەی سەد ١٠٠ تمانی دادنا سارکەشەفک، ئاو وەختی سەد تمان بە ٥٠٠، ٦٠٠ئەستا بوو! - زیرەک ناو بانگی دەسبەاوی دەواو خەڵکی نەناس و دوور دەن و داوای یارمەتی لە دەکەن و ئاویش هە ردەم ئامادەیە و بە خەی پارەیەکی باش دادنە و بەشی کەدەکاتەوە ، لەوش دا دیسان ناوو کەسایەتی خەی بەکاردنە ، واتە هەم بە پارەو هەم بە مەعنەوی یارمەتیان دەدات!

٥ - دەگەڵا پووی بە کەدەکردەوە ، هەر رکەس بە ئەندازەی خەی ١٠،٣٠،٢٠، تمان کابرای بەی دەکرد.- زیرەک نەک خەی خەڵکەشی هاندەدا کە سەخی و دەسبەاوبن و یامەرت کەسانی موحتاج بدەن .
٦ - خەبەریان دەدا نەفەرەک لە زیندانە، حەسەن زیرەک دەخوازە ، دەیگوت عەلی بابەین، دەچووین بە زیندان جا یا بە زەبری پوە یا بە زەبری زمان یا بەزەبری کاغەز و ئیدارە ، نە جاتی دەدا .- پاشاکان ئەگەر کەسەک لە زیندانەوە داوای یارمەتی لەکردبان ، ئاوا ئەگەر یارمەتیشیان دابا..هیچ کات خەیان نەدەچوونە بەندیخانەو کارەکەیان بە نەدەکرد! بەڵام، زیرەک بە خەی دەچیتە بەندیخانەو هە رچی بە بکرە بە پارەو بە هە ر شەوەیەک بەی بکرە دەیکات !
٧ - دەئاوا بوو! چەند دەست و ژنبراکانی و برادەرانی وەک ئاوە نە سیحەتی ئاو کابرایەیان دەکرد، کا حەسەن تە داهاتت زەرەمواجیبت زەرە موجیبی یەکتان پەزەمەندە بکەن، بەعدەن ئاولادتان دەبیت ، با بتان بێت با ماشەنتان ببە، دەیگوت کوڵە لەم گەڵەن ،خوا ئەمنی لەو حاڵەوە گەیاندەتە ئاو حالە، ئە ئاوە کە خزمی خەمە ، بەرای هاوشیرمە لەگەڵم بووە ،شاگردی قاوەچی بووم، جاری وابووە باوکم وبراکانم دەریان دەکەدم ، ، ئەچووم لە پشت دەرگاوە دەپاڵاموەعەلی دەرگاکەم لی بکاوەو جێگا نیە لەی بخەوم ! باوکم ڕێگام نادا ، کاکم دەرم دەکات، ئەمن ئاوابووم ، ئەلان بەو مەرامە گەیشتووم دەعیەو تەکەبورم لە پەیدابە ؟ ماشەنم بە چیە ؟ سەروەتم بە چییە؟ هە رچی ماڵی منە هی خەڵکە و هی خەڵکیش هی منە، هیچی پەزەمەند نەبوو.- پاشای ئەمە زیرەک زەر دەکراوە بوو ، لەخەمی ئاودا نەبوو شتەک بە دوا ڕۆژ هە ڕبگرە ! ئاوەتا خزم و برادەر داوای لە دەکەن و نموونەی بە دەنناوە ، بەڵام ، زیرەک ڕابردووی خەی لە بیر نە کردووە و بیر لە تەکەبور ناکاتەوە ، دەڵێم گەڵەن کە خودا لە و حاڵە هە ژاری و بە پارەیەوە منی گەیاندووتە ئەمڕە پەمخشە و دەماوە یارمەتی خەڵک بدەم ، ئاوەی من هە هی خەڵکە و هی خەڵکیش ماڵی منە ! بەڵام، تەکەبورو لوتبەرزی پاشا مەڕوویی و ئەفسانەیەکان زەر جیایە لە گەڵ سادەیی وفرەتانی

پاشایی زیرەک !
٨ – دەیانگوت حەسەن گیان ئەوە نە خۆشە، لە نە خەسخانەیە، دەڕۆیی ئەو نە خۆشی مەعلوم دەکرد، کەیەخەلکی کوێیە، هەر بە نیوبانگ حەسەن زیرەکیان بە هەداوە، نەیدەناسین بە پوڵی خۆی بۆی جە بەجێ دەکرد، پوڵی دکتۆری بە دەداو بەڵێی دەکرد ، پیاوەکی ئاوا سەخی بوو.- زیرەک کە بیستبای کەسەک نە خۆشە بە خۆی دەچوو دەیدەزیەوەو دەیبردە لای دکتۆرو پارەی دەداو خزمەتی دەکرد!
بەڵێ ئەو پاشایەی ئەمە ئاوا سە خیبە، شەوانە لە تارانی پایتەخت وەک پاشا ئەفسانەییەکان بەدوای کوردی خەمان دەگەڕاو لە میوانخانەی حەقیقەت کە جیگای دابەزینی کوردەکان بوو، ناسیاوو نەناس دەیدەزینەوەو پارەی میوانخانەکەی دەداودەیگوت میوانی منە، برا کوردەکەی دەبردەوە ماڵەوەو خزمەتی دەکرد ، کەم شەو هە بوو میوانی نەبێت ، میوانی بە حەد زۆر بوو، میوان لە کوردستان و لە شیمال و لە نیوتورکان و لە مەنگورەو گەورک و لە دیبوکری فەیزولابەگی وزەمبیلەوە ئاغاو ئەعیەت وشارستانی و فەلاح هە مووی دەهاتن ، هە رچی دەهاتە تاران نەوە ئەیەک و ئەوارەیەک دەبوونە میوانی زیرەک ،ئەمە دەبەتە هەی ئەوەی ناوو دەنگی زیرەک جگە لە هونەرمەندی ، وەک پیاوچاک و خۆرەمەندەک بناسرێ ، بە سەخاوەتەوە یارمەتی خەلکیش دەداو خەڵکان لە دوورەوە نەشیان دەناسی بەڵام ، هەوپان لەمانی زیرەک دەکردووکەسیان نائومێد نەدەگەڕانەوە ! لە زیندان بەربووی بە پاڵە ، زیندانیەکی بەغدەرگیراو، نەخۆشیکی بە پاڵە ، بهاتبانە لای زیرەک یان زیرەک بیستبای کە سەک لە نەخۆشخانە لە بەندیخانە پەیستی بە یارمەتیە، زیرەک بە زوویی و بەگەرمی بەدەنگیانەوە دەچوو، ئەوەی بە پارەی خۆی بۆی بکرابووایە، دەیکرد ، ئەوەی بە هەی کەسایەتی خۆی هەووی لە کەسانی تر دەنا، ئەوەی بە هەی لەهاتووی خۆی و دەم وزمانی شیرینەوە بۆی دەکرا..دەیکرد ! ئەو پاشایە هە موو توانایەکی خۆی لە خزمەتی براکانی بەکار دەهێنا، نەیدەپرسی چە حزبێکن ، چ نەتەوەتێکن ، چ بنەماڵەو عەشیرەتێکن، چ ئایینێکن ، یاسای ئەو پاشایە لە یارمەتی دانی ئەو خەڵکە ..یاسایەکی دادپەروەرو یەکسان بوو! ئاغاو فەلاح، شارستانی و لادێی ، ناسیارو نەناس ، وەک یەک هاوکاری دەکران و لێزیان لە دەگیرا ! ئەرێ ئەو کارو کردەوانە بە ڕاستی کارو کردەوەی پاشایانە نین ؟ پاشای خۆرو بەرەکەت ؟
ئەو سەخاوەتی زیرەک پاشا پارەکەی لە کوێوە دەهات؟
وەک دەڵێن ..بە هەی گەورەیی هونەرمەندیەکەی زیرەک خۆی ، مانگانەیەکی زۆر باشی هە بووە ، میدیای زەندی خەزانیشی مووچەیەکی باشی هە بووە ، جیا لەوە زیرەک و میدیاو تێپەکەی زیرەک هە فتانە

ئاهه نگی تەلەفزیۆنیان لە ئستگای تەلەفزیۆنی خسوسی گەلاوێژ کە خاوەنەکەی (سابت پاسال)(۲۹) دەوڵەمەندەکی ئیرانی بووە، لە بەرنامەی (هنرهای زیبا) حەفتانە زیرەک و تیپەکەی ژن و پیاو بوون و شایان دەکردوو کەسیش بوون و گەرانیان دەگەڵایەوە و بەرنامەی زیندووی تەلەفزیۆنیان پێشکەش دەکرد، لە وێش پارەیەکی باشیان دەسکەوتووە، بەو پارەیە زیرەک ئەو پاشایەتیەی دەکرد. زیرەک لە تاران ڕەلی(تەکیەی شێخەکی خواناس)و(سەرەک هۆزیکی خانەدانی کورد)و (ڕێکخراوەکی خێرخوازی مرۆی کورد) و(وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی) و(بارەگای حزبەکی نەتەویی) و(نوێنەرایەتی حکومەتی کوردی) دەگەڵا ئەگەر هاتوو ئەوانیش وەک زیرەک خۆیان بەدوای خێڵکەوە چووبان و چاکە کاربووان ! زیرەک.. پاشایەکی داپڕوڕی کورد بوو لە تاران ! داد پەروەر بە هە مووان . ئەو پاشایەتیەی زیرەک چەندی خایاندووە ؟ چەند کەس لەو سەخاوەتی و پیاوچاکی و خێرەمەندیەی زیرەک سود مەند بووە؟ جەری پاشایەتی زیرەک .. زیرەک یەکەمین پاشایە ، جیا لە پاشا ئەفسانەیی و پاشا میژوویەکان،جیا لە پاشای هە موو وڵات و میللەتان دەبێت بە پاشاو پاشایەتیەکەی بە هەی بە کردەو پاشایەتیەکانیەتی ! ئەو پاشایەتی لە باوانەوە بە بە میرات نەماوەتەوە ، بە پاڵەوانی و سەر لەشکری و شەو داگیرکردن و کوشتن نەبووە بە پاشا! لە کەبوونەوەیەکی پاشا هە ڕبژاردن دا بازی بەختی بەسەر نە نیشتووەتەوە ! مەرجی کچە پاشای بە جە نەهێناوەو نە بووە بە زاوای پاشاو پاش مەرگی پاشای بە کۆ جی بگرێتەوەو.ببێت بە پاشا! ئەو پاشایەکی مرۆقبوونە، مرۆقی دەرچووی کورەی ژیانەکی دەزەخی ، ئەو مرۆقەکی دە و دەروون پە لە عەشق و خۆشەویستی بووە، عەشق و خۆشەویستی ژیان و مرۆڤ و جوانیەکانی هونەر هونەری کوردو ناوچەکە و جیهان ! ئەو بەرهە می کاردانەوەی ئەو ژیانە دەزەخی و ئەو هە موو غەدرە بوو کە لێی کرابوو ، ئەو بەرهەمەی کە بە خەر شکایەوەو هونەرمەندەکی داهێنەرو لوتکەی هونەرمەندانی لە دروست بوو ، ئەو مرۆقەکی دە و دەروون پاشایی لە دروست بوو پاشایەکی داد پەروەرو دەسبەاو ! ئەو کردەوەکانی پاشایانە بوو ، پاشا جیا لە پاشا مێژوویی و ئەفسانەیەکان ! ئەو زیرەک پاشا بوو، ئەو پاشایەی ، کە بە ئەو ڕەسم و ئاهه نگی پاشایەتی نەبوو بە پاشا، ئەو هیچ کەس و پاشایەک تاجی پاشایەتی لەسەر نەنابوو! ئەو ڕۆژەک بە دەستاتی پاشایەتی پاشا یانە نە ژیاو لەسەر کورسی پاشایەتی دانەنیشت! ئەو کەشک وتەلاری پاشایەتی نەبوو، ئەو وەزیری دەستە ڕاست و دەستە چەپی پاشایەتی نەبوو! ئەو لەشکرو جبەخانەو پاڵەوانی لەشکرشکێنی نەبوو! ئەو هە تا لە ژیان دا بوو کەسەک ؛ یەک جار پێی نەگوت ؛ پاشام !! ئەو

ئاوها پاشایەتی دەکرد..ئەو بەکردەوە پاشابوو! ئەو پاشایە هونەرمەند(حەسەن زیرەک) بوو! ئەو هونەرمەندە لەو کاتەدا کە لە تاران لە لوتکەی هونەرو داهێنان بوو، لە ئادیەی کوردی تاران وەک هونەرمەند دامەزرابوو، میدیای زەندی خەزانیشی وەک خەی لە ئادیە کاری دەکرد، هە ردوکیشیان هە فتانە بەرنامەو ئاهە نگیان هە بوو لە بەرنامەی هونەری زیبای تەلە فزیۆنی تایبەت، کە دەوەمەندکی ئیرانی دایمەزراندبوو، زیرەک بە خەی و میدیای خەزانی بەو هە موو چالاکیە هونەری و کەمەڵایەتیەی کە هە یان بوو ، گەرمیەکی جوان و بە پێشینەیان خستبووە هە موو کوردستان و شاری تاران ، زیرەک بە هونەرە بەرزو ئاسنە کوردیەکەی هە موو کەمەڵگای کوردی لەدەوری بزووتنەوەیەکی هونەری بەرزی نەتەوەیی کەکردبووەوە، هە روەها یەکەمین هونەرمەند بوو لە ئیران و ناوچەکە بە هونەرکەی میللەتانی کوردو فارس و ترک و ئازەرو ئەرمەنی و هە موو ئیرانیەکانی کردبوو بە هە وا داری خەی ، یەکەمین جار بوو گەورەترین هونەرمەندی کوردو ئیران و ڕۆژهە ڵات ڕەلەکی ئاوا پیرەز بگەی کە تا ئیستا هیچ هونەرمەندک نە یگەراوە، ئاخر زیرەک لە نەو هونەرکەیدا بەزمان و زاری هە مووان گەرانی دەگوت و هونەری دەخوەقاند و دەنواند! ئەو هە موو هە وادارو گوگری ئادیەو ئەم هە موو چالاکیە کەمەڵایەتیەی زیرەک وەک پادشایەک! وای کردبوو دەزگای (ساواک) بە وردی چاودێری زیرەک و میدیاخانمی خەزانی بکات، ئەنجامی ئەو چاودێریە تونەد لە ئادیەو لە نەو خەڵک نووسەنی ئاپەرتی زەر بوو لەسەر زیرەک و میدیا خانم ، لە کتێبی (چپ در ایران بە روایت اسناد ساوک) دا شەش لەو ئاپەرتانە بەاوکراونەتەوە و کەوتوونەتە دەست ، ئەگەر بەوردی ئەم ئاپەرتانە بخوەنینەوە دەردەکەوە کە ساواک چ بەوردی و بەردەوامی بەدوای زیرەک و میدیاخانمەوە بوون ! چ دوژمنکارانە هە س و کەوت و کاری ئادیەیی ئەم دوانەیان بەدگومانانە لەکداوەتەوە، لە یەکە لە ئاپەرتەکانی ساواکیەکان ئاوا باسی هونەرمەند حەسەن زیرەک دەکات :(حەسەن زیرەک لە ماڵی موزەفەر حەبیبی چەند پرسیارکی لە بارەی خەباتویستی ئالیا حەزرەت هومایەنی و توانای پارتی دەموکراتی لە کوردستانی ئیران(و) کردەو باوەڕی خەڵکی پرسیوە لە هە س و کەوت لە گەل ئەو پەویستە ریعایەتی خەپارێزی بکرە وتەواوی کارو چالاکئ ئەو پیویستە بخرێتە ژێر چاودیری و لەوانەیە هاتوو چەی ماڵی دکتەر شیرازی بکات)(ل١٩کتێبی چنبس چپ در ایران بە اسناد ساواک) ئەو ئاپەرتە دەری دەخات کە ساواک بە چ شک و گومانکەوە چاودێری زیرەک دەکات و چەن ئاپەرتنووس داوای ئەوە دەکات کە بە تووندی و پارێزەوە چاودیری زیرەک بکرە! لە ئاپەرتکی تری ساواکیەکان کە باسی میدیای زەندی

دەکات دەنووسێ :(ڕۆژی سێشەممەی ئابردوو لە بەرنامەی(ئەمۆ گۆگڕەکان) ی ئادیۆی تاران کە بە زمانی کوردی بۆاو دەکریتەوە پەیامی دکتۆر کەمال نێ قشقبەندی فەرمانبەری – راە اهنی تهران – کە لە زەمانی قازی محەمەد یارید‌ەری وەزیری بەهداری بووە ، بە ئیمام جومعەی سلێمانی کە مهرماهی سالی ۱۳۳۸ چووبۆ شورەوی لە ئادیۆی مۆسکو پڕپاگەندەی بە سودی سەربەخۆیی کوردستان کردووە و نامەی بە ئەو ناردووە .) راپۆرتنووس لە دریژەی نووسینەکەی دا دەنووسێ بەرنامە ئەمە و گۆگڕەکان بووە بە ئامرازی پەیوەندی کوردەکانی تاران و عیراق.. ئەم چاودێری کردن و تاوان بە دروستردنە بە زیرەک و میدیا خانم بەردەوام دەبیت ، هە ربۆیە دەکۆنە کشە دروستکردن بە زیرەک کە هەشتا هە ر لە ئادیۆی تاران کار دەکات ، زیرەک ..هونەرمەندێکی ئاسایی نێ بوو ، جگە لەوەش لە ڕۆژگارێکی ئاسایش دا نەهاتبووە نێوەندێک! زیرەک بەو هونەرە ڕەسەن و پر لە داهێنانەی گەرم و گۆیەکی زۆری خستبووە نێوەندی کەمەگەی کوردەواری کپی دوای ڕوخانی کەماری مەهاباد ، گەرانیەکانی زیرەک هێندە ڕەسەن و جەماوەری بوون ، گەرانیە دەداریەکانیشی کاریگەری سروودیان هە بوو، هە ر بۆیە هونەری زیرەک ڕەنگێکی سەرەکی هە بوو ..بە هیوا خستنە نێو دڵە نەوەی نوێ و بەم بە نێ یەوەش خەڵکێکی زۆر لە دەوری ئادیۆی تاران و کرماشان بگشتی کە ببوونەوە، بە تایبەتیش لە دوری هونەری زیرەک . میدیا خانمیش وەک ژنێکی سەرکەوتوو لە ئادیۆ پارسەنگێکی باش بوو بە زیرەک ، ساواک ئەو سەرکەوتن و جەماوەری بوونەی زیرەک و میدیای بەدە نبوو، هە ر بۆیە ناوەکی ئاپۆرتە ساواکیەکان زۆر بە ڕوونی ئەو نیگەرانی و بە دگومانییەی بەرامبەر بەو خانوادەیە دەردەخات ! وەکو دەزانین دواجار ئەو سەرکەوتن و بەختیاریەی لەو خانوادەیە تێکدەدەن ! زیرەکیان لە ئادیۆ دەرکرد و لە گەڵ میدیای زەندیش لێکیان جیا کردنەوە . ساواک چۆن تەماشای حەسەن زیرەکی دەکرد ؟ حەسەن زیرەک گەورە ترین هونەرمەندی کوردستان و ئێران و ناو چەکە بوو، هونەرمەندێک بوو بە هە موو زارەکوردیەکان گەرانی دەگوت ، گەرانی بە هە موو چین و تەمەن و ڕەگەزو ئاستە جیاجیاکان دەگوت، گەرانی ئاشقانە و نەتەوەیی و چینایەتی شڕۆشگێری ئایینی ، زیرەک بە هە موو زمانەکانی ئێران و ناوچەکە گەرانی دەگوت..کوردی فارسی ترکی ئازەری ئەرمەنی و هە تا ئادیەک عەرەبیش ! بەمەش هە موو کەمەگای کوردی خۆشیان دەویست و ڕێزیان لە دەگرت! هە موومیللەتانی ئیران و ناوچە کە گویان لە دەگرت و خۆشیان دەویست، هە ر بۆیە ڕەلەکی گرنگی هە بوو لە دروستکردنی پردی هونەری لە نیوان ئەم میللەتانە، بە نموونە : گەرانی(خان باجی) (۳۰) یەکە

لەو گەرانیانەیە کە بە تەکنیکی چوار زمان ئەرمەنی و ترکی ئازەری و کوردی و فارسی و بە ئاوازێکی داهێنەرانەو دەنگێکی بە هەشتی دەگوترێ ! زیرەک بوەش کە وەک پادشایەکی داد پەروەر هەس و کوتی دەکردوو چووبووە نەو کەمەگا ..جارێکی تر هەموو هایەک خەشیان دەویست . ئەم خەشویستی و گوێ لیگرتنە زیرەکی کردبووە سەرکردەیەکی هونەری جەماوەری ! ئەم هەموو داهێنان و ناوو ناوبانگ و خەشویستیەی کەمەانی خەڵکی ئێران ساواکی هێنابووە مەیدان و خستبوویە دژایەتی کردنی زیرەک ، دژایەتی کردنێک لە تارانەوە تا سەر ناڕە شکێنێ ! ئەو دژایەتی کردنە دوای مەرگیشی و هەتا ئێستا ش هەر بەردەوامە !! ئەگەرچی ساواک بە شێوەی دەروونی و هونەری و ئابووری و کەمەایەتی و خانوادەیی و میدیایی هەوڵی دەدا کەسایەتی زیرەک لە بەرچاوی خەڵک بکوژش بکات و ئەو خەشویستیە بە سنووری خەڵکی لە بستێنێتەوە ! بەداخەوە هەتا ڕادەیەک لە مەدا سەرکەوت و ئاسەواری ئەم دژایەتی کردنە تا ئێستاش بە تەواوی نەش نەبووەتەوە !! بەڵام ، ساواک لە دەروونەوە شێوەی کەسایەتیەکی خاوەن باوەڕو باوەڕ نەگەو گەورەترین هونەرمەندو کوردترین کوردو سەرکردەترین سەرکردەی دەکرد ؟! بەڵام ، زیرەک زۆر بە هوشیاری و خەڵاگری و بەرپرسیاریەتیەوە ،- بە تەنیا شێوەی دەوڵەتی کردوو- ئازایانە بەرەو مەرگ چوو!! (ئەوا لە ئاخیری عومرو پیریما خەریکم دوو سێ گەرانی ئەڵبوم !! هێندەم نەماوە بمرم و بچمە ژێر گڵ !؟)(٣١) خوێندەواری بەڵبەز ..ئەو هونەرمەندەی لە پایتەختی ئیران بە شایانە دژیا و شایانە یارمەتی خەڵکی دەدا؛ ساواک ئەمەی بەدە نەبوو، چەن زیرەک لە پاڵ هەموو ئەمانەدا هەیەکی گرنگی سەرهەڵدانەوەو گەشە کردنی هەستی کوردایەتی بوو لە ئیران ! بە تایبەت ئیران ..هەر زیرەک بە هونەرەکەی گەشەی بە بواری ئەدەبیش دابوو، چەن دەنگی زیرەک و بزاوتی وشەی بە دوای خۆی داهێنا، چاپکردنی کتێبی (چریکەی کوردستان) ئەو کاریگەریە ئەدەبیە بوو لە نەوەندی ئەدەبی کوردی دا کە زیرەک دروستی کرد، ڕاستە بە بەرچاو چریکەی کوردستان ژیانناەی هونەرمەندێکی هەژارو بکەسەو ژیانە کەی پڕ لە هەژاری و برسیەتی و دەربەدەری! بەڵام، بە زمانی کوردی بوو ..چاپکراو بەاو کرایەوە ، کە ئەوەی من بیزانم و وەک میدیا خانم دەنووسێ ..یەکەمین کتێبی کوردی بوو چاپکراو بەاوکرایەوە لە ئیران بەشیوەیەکی ئاشکرا ، کە وەک باسەدەکەن خوێندەوارو شاعیرو ڕۆشنبیران زۆر بە تینویەتیەوە بە دوای دادگەڵان ، دواجار ساواک بەاوکردنەوەکەی ڕاگرت ! خەڵک دەستاو دەست لێکیان وەردەگرت و وەک کتێبێکی خەشویست و قاچاغ و پڕ مەترسی دەیانخوێندەوە ، جگە لە مانە هەموی ، زیرەک ناوێکی بە کتێبە کە هەبژاردبوو..هەر

رتەنیا ناو لەنانەکەی بۆ خۆی (ئەما هەڵکردنی شەشەک بوو !!) چریکەی کوردستان ..لە چریکەدا مەبەستی دەنگی بولبولئاسای خۆی بوو بولبولی کوردستان ، دەنگی ئازەزوو خواستی میللەتی کوردبوو! ! کە دەچریکێنێ و – دەخوێنێ لە ئاسگەی هادیەی تاران – لە کوردستانیش مەبەستی هەموو کوردستان بوو ..نەک – استان کردستان – کە مەبەست لەی شاری – سنە – سەنەندژ – ی خەڵویستە ، کە حکومەتی ئێران دەیویست لە زیهنیەتی خەڵکی کورد ئاوای تەمار بکات ، ئێستا کتێبی چریکەی کوردستان وەک یەکەمین کتێبی کوردی و کتێبەکی ئەدەبی و هونەری لە ئیران چاپ دەکرێ و بەاو دەبەتەوە ، خاوەنکەی هونەرمەندی گۆرەی کوردستان و ئیران و ناوچەکەو شاعیری شیعری گەرانی و نووسینەوەی ژیانی خۆی بۆ شیعر ! حەسەن زیرەک ! ئەو حەسەن زیرەکەی ئیران دەیویست بۆ بەرژەوەندی خۆی بۆ کاری بێبێ ؛ کەچی ئەو ئیرانی بۆ مەبەستی خۆی بەکار هێنا ، وەک ئەوەی میدیا خانم دەڵێ : پاش ئەوەی چریکەی کوردستان چاپکراو بەاو بووەوە، ساوک بۆ زیرەکی دەڵێ : ئەوە فەلتان لە ئەمە کرد !! دوای ئەوە کتێبەکە قەدەغە کرا . ئێستا ساواک ئاوا زیرەک دەبینە ..هونەرمەندەکە لە لوتکەی داهێنان و هونەری هەموو ئیران ! پاشایەکە لە تاران پاشایەتیەکی گەرم دەکات ! نووسەرو شاعیرەکە کتێبەک بۆ ناوی (چریکەی کوردستان) چاپ دەکات و بەاو دەکاتەوە..لە ئیران ئیرانەکی کپ و بۆ دەنگ لە هووی بزاوتی کوردایەتیەوە ! زیرەک ئەمانە هەموی بۆ ئاشکراو بۆ دەنگی بەرزو بۆ بەرچاوی دنیاوە دەکات (۳۲) و هەر رساواکیش کاردانەوەکانی لە نیو کەمەڵی کوردەواری دا دەبینێ و دەزانێ زیرەک فوو لە چ ئاگرەک دەکات ! هەر بایە زەر بۆ پەلەو بۆ ناشیرینیەوە زیرەک لە و لوتکە بەرزی هونەرەوە . لە تارانی پایتەخت دەگەڵ یەنیتە کانی مەلا ئەحمەدی سەر سنووەرو دوورە دەست و وازی لێناهێنێ تا بۆ دەنگی دەکات و دەیباتە سەر ناشکێنی سەر بەرز، چۆن زەر جار لە کانی مەلا ئەحمەدیش هونەرمەندان و هۆشنبیرانی ئیرانی دژە دەوڵەت لە چایخانە کورسی و مەزشکاوەکەی زیرەک کەدەبوونەوەو پەریان بە هونەری دژە دەوڵەت دەدا !؟

ئیتر زیرەک چرایەکی گەش بوو بەردەمی کەمەڵگای کوردەواری و ئیرانی هووناک دەکردەوە ؛ ساواک ئارامی نەمابوو ! زیرەک هەر کارەکی دەکرد ..لەیان تەک دەدا ! پاش دەرکردن لە هادیەی کرماشان ، زیرەک لە سەقز میوانخانەی سە ئێستێرەی دانا و جار جار گەرانیشی تێدا دەگوت ، دەریانکرد لەوە ! چووە قەاتە هەش و چایخانەیەکی دانا لە گەڵ بەەزەک ! لەوەشیان دەرکرد ! چووە کانی مەا ئەحمەد ، هەندیان کەشە بۆ دروست کردوو هەندیان لێدەدا .. تا کار گەیشتە

ئەوەی لە ژاندارمری بە ئاشکرا پێیان گوت : چی دەکەی لەم چەوانیە ناژە دشتکوژن !!؟ ئەوشیان لە تەکدا ، ئە شونەی زیرەک دەیویست کاسبی تەدا بکات ! دواجار هیچ هونەرو کارو کاسبی و پوکیان بەدستەوە نە هشت !! ئەو ناژانە بوو لە و زمانی پیریە لە نەو گرانیەکانی دا هاواری دەکرد : جەم نیە تەدا بسرەوم خاکم بە سەر بە لانە خەم !؟ بە یارو هاودەم بە مەیی و مەیخانە خەم !؟ دوای ئەو دەست: شرابی دەستی دوبەر بە ، ژهری ئژدیهای حەوسەر بە ،دەیخەمە وە قستەسەر بە !؟ بەو دوا جار ئەو بە جە و بە ماڵ ئەو ژهریان پەدا کە قستە سەر بوو !! کە زیرەک بەو ژهرە نە خەش دەکەوە ، ساواک لەسەر زاری د کتەرەکان وای بەاو دەکاتەوە کە زیرەک (سەرتانی جگەر یەتی!!)(٣٣*) دکتەرەکان ئاستیەکەی بە کەس و کاری ناڵن ! ئەوە قسەی ئەو ژنە یە کە لە نەخشخانە ، ئابە خانم دەباتە ژەرزەمینەکەو پەی دەڵێ ؟ زیرەک هونەرمەندەکی گوریە و بە کەسە ، ژهری دراوەتە ! دکتەرەکان ئاستیەکەتان پە ناڵن ! با خونەکەی بزر نەبە !!
بەڵێ..بەم شەویە دوا پەردەی گورەترین هونەرمەندی کورد ، کە ناژگارەک پاشایانە دژیاو پاشایانە چاکەی لە گەڵ خەڵک و براکوردەکانی خەمان دەکرد لە تاران! پەنجەرەی ژیانی پەردەکەی دادرایەوە !!

سەرنج و تێبینی و سەرچاوەکان:_

(١) ئەم وتە بەنرخەی زیرەک لە کاسیتی ناسراو بە کاسەتی ئەبوو سەباح دا هاتووە. (٢) سەیری سایتی ناژ هەڵات – بکان بکە .
(٣) زیرەک لە پاشایەتی تارانەوە دواجار دەبەت بە چایچی لە کانی مەلا ئەحمەد. (٤) مادر زاد- باباتاهیر لە چوارینەیەک دا دەفەرموو –ئەو عەشقی منە لە لە دایکبوونەوە هە مە.
(٥) بەردی مراز – لە میژوودا باسکراوە کە پاشادادپەروەرەکان ، لە شونەکی دیاری کراو نزیک کەشکی پاشا دیاری دەکردوو هاوەاتی غەدرلەکراوو خاون داخوازی دەچوو لە سەر ئەم بەردە دادەنیشت و هە تا داخوازیەکەی جە بەچە دەکرا. (٦) ئەم ناژنامە خونەندنەوەی ناژانەی میدیا خانم نیشانەی هوشیاری و بەدوا داچوونی هە واڵ ناشنبیریی و هونەرو کەمەڵایەتیە ، لە ماڵ زیرەک دا.
(٧) زیرەک لە ناخەوە خەی لەوە هە ڵبواردبوو کە تەنیا دەنگخۆشەک و گرانیبەژەک بەت، ئەو مرۆڤکی خاون پەیام بوو هە ستی بە بەرپرسیاریەتی دەکرد بەرامبەر بە میللەتەکەی هە ربەیە لە ناخەوە

پاشایانە هەس و کۆتی دەکردو هونەرمەندانە خزمەتی میللەتی دەکرد. (٨) چاوپێکەوتنێکی قیدیۆیی لە لە گەڵ رابیعەخانمی دوا خەزانی زیرەک لە ٢٠/٧/٢٠١٠ دا.
(٩) چاو پێکەوتنی مامۆستا محەمەد ئەمزانی لەگەڵ میدیاخنم خەزانی زیرەک ، سەیری سایتی ئەژ هەات – بکان بکە، مامۆستا برایمی فەرشی . (١٠) زیرەک هەر لە منداڵیەوە بۆ هەموو هەژاری و دەردی سەریەوە ، هەشتا خاوەن کەسایەتیەک بووە ، هەموو شتێکی بە پارە نەکردووە.
(١١) میرزاکەریم خۆشناو بەرگی دووەم – هەندێک لە بەسەرهاتەکانی زیرەک ١٩٨٦ (١٢) بازرگانی ئاواز – کەسانێک بوون لە وەات دەگەڵان و دەنگخۆشەکانیان دەبردە گەرانیان بۆ تەماردەکردن و پارەیەکی باشیان دەدانێ و گەرانیەکانیشیان بۆ دەکردەوە.
(١٣) دواجار زیرەک لە مەرامی دەوڵەت گەیشتبوو ، بۆیە ئازارو هەژاری هەبزاردوو نە چووە ژێر بار و هۆشیارانە بەرەو مەرگ چوو، گەرانیەکانی ساڵانی دوایی پێن لە دەردەدەی زیرەک (شەش دەرم گەراوە بەدەستی نەردەوە)ەو زۆری تر.. (١٤) زیرەک لەساڵی ١٩٥٨ تا ١٩٦٢ لەتاران بووە ، بۆیە پاشایەتیەکەی دەکەوتە ئەو ساڵانە.
(١٥) مامۆستا محەمەدی ئەمزانی نووسەرو وەرگێڕی گەورەی ئەژهەاتی کوردستان چەند چاوپێکەوتنێکی گرنگی لە گەڵ کەسانی نزیک لە زیرەک کردووە ، زۆر نهێنی ژیانی زیرەکی بەدەست هێناوە. (١٦) مام عەلی یاسەمینی خزمەکی نزیکی زیرەکەو لە چاوپێکەوتنەکەی مامۆستا محەمەدی ئەمزانی زۆر نهێنی ژیانی زیرەکی ئاشکرا کردووە.
(١٧) کاکە مینە – براگەورەی زیرەکە . (١٨) مواجییب – مووچە ، مانگانە.
(١٩) لەساڵی ١٩٦٠ سابت پاسال کە دەوڵەمەندێکی ئەرانی بوو تەئەفزەنێکی خسوسی دامەزران و بەرنامەیەکی هەبوو بۆ ناوی – هنرهای زیبا- زیرەک خۆی تیپێکەی هەفتانە ئاهەنگی تەدا دەگەراو بۆ تەمارکراوی بۆاو دکرایەوەو ئەواجێکی زۆری هەبوو، لەو بەرنامەیە زیرەک دەیان گەرانی و ئاهەنگی تەمارکراوی تەلەفزەنی هەیە ، بەداخەوە تائێستاهەواڵێک لەو کاسیتانەوە نیە !! (٢٠) موسافیرخانەی حەقیقەت لە تاران وەک ئوتێل شیمال الکبیری بەغدایەو کەردەکان لەوە دادەبزین .
(٢١) برایمی فەرشی مامۆستایەکی نووسەرو شانەکارەو یەکیکە لەو بەئەزانی وەک دەئەن ئەرشیفێکی دەوڵەمەندی زیرەکی هەیەو کاری زۆری بۆ هونەری زیرەک کردووە. (٢٢) سەرکەشف – شوێنی کەکردنەوەی یارمەتی بۆ کەسانی لەقوماو.
(٢٣) کاغەزی ئیدارە – زیرەک بۆ هەی هونەرمەندی و کەسایەتی خۆیەوە

دەست و ناسیاری زۆر بوو لە دائیرەکانی دەوڵەت کاتی پیویستی هووی لەدەنان و بە کەسانی پلەویست نامەو نامەکاری بۆکار دەهێنا. (٢٤) پسمەند- پڕزمەند – پاشکەوت .
(٢٥) مەعلوم دەکرد- واتە زیرەک ئەو کەسەی دەبینی و دەیزانی پلەویستیەتی ئەوسا یارمەتی دەدا، ئەوە بە ئەوەمان دەبات کە کەسانێک دەسافی زیرەکیان بۆکارهێنابی و بەفەل داوای یارمەتیان کردبێ، ئیتر زیرەک پلەویست بە ناسین و بینینی کەسی موحتاج بووە .
(٢٦) ئەوکەسەی ناوی لە ڕۆژنامە بەناوکراوەتەوە کە پلەویستی بەیارمەتی هەیە، برای بەڕێز مامەستا عەزیزی شاڕەخی یەو وابزانم جارێک مامەستا خەشی باسی کردووە کە زیرەک یارمەتی براکەی داوە .
(٢٧) بەدوا داچوون- ڕەوشکەی دەوڵەت و بەرپرسەکانە کاتە لە ڕۆژنامە بابەتێکی پلەویست بە دەسەڵاتی ئەوان بڵاو دەکرێتەوە بەدوای هەوڵە کەدا دەچن و جارەسەری دەکەن. (٢٨) ئایش – خەزگە ، وەی دەنا .
(٢٩) سابت پاسال خاونی ته له وزیونی کوردی شه وی پینجشه ممانه ده ڕیشتین له ئیستگه ی هونرهای زیبا به رنامه مان ده دا, به رنامه ی کوردی حه سه ن به دایره و به گۆرانی ئەمه ش حه وت هه شت پیاو وژن به لیباسی کوردیه وه به ده ستوری سۆرانی خەمان هه ده پ ه رین، خه ڵك زۆریان پی جالب بوو زۆریان پەخش بوو! ئه و قاوه خانه ی له تاراندا ته له وزیونی بوو , دوو یان سی قاوه خانه پ ده بوو له خه ڵك, ته له وزیونیش لە نەو تاران هه تا که رج کاری ده کرد زیاتر کاری نه د کرد! له و قاوه خانانه ئه وشه وه چای له پ ه نابا تێکه وه ده چووه چوار قران ئه وونده به رنامه کوردیە کەیان پ ه خەش بوو.) دەبێ چەند شەو ئاهه نگیان گێڕابێ و ئەستا چەند ئاهه نگی تەولەفزیۆنی زیرەک و تێپەکەی بەتەمارکراوی لە لای خەڵک بڵت ؟؟! (٣٠) زۆر بەی گۆرانیەکانی زیرەک ڕاهه ندێکی کەمایەتی و پێکەوە ژیانی میللەتە جیا جیاکانی ئیرانی هه یە ، چەن جگە لە بەرزی هونەرەکە لەنەو هونەرمەندانی سەردەم ، بە نموونە : گۆرانی خان باجی حەسەن زیرەک ..لەسەردەمی کۆنا . نووسینی مەولود ئیبراهیم حەسەن لە سایتی – دەنگە کان – بخوێنەوە .
(٣١) لە کاستی ئەبوو سەباح هونەرمەند حەسەن زیرەک کە قسە دەکات ئاگەر بەوردی گوێی لێبگری و لێکی بدەیتەوە ، چاک بڵت دەردەکەوە کە حەسەن زیرەک وەسیەت دەکات و خودا حافیزی لە خەڵک و هونەرو ژیان دەکات!! ..خودا حافیز خۆکی هه وڵر خودا حافیز !! (٣٢) ڕاستە چەند حزب و ڕێکخراوی نهێنی لە ئیران هه بوون ، ئەو سەردەم بڵام ، هیچیان کاریگەری زیرەک و هونەری زیرەکیان نەبوو ، ئەوان بە نهێنی کاریان دەکرد و زۆر بە پارێزیش، بڵام؛ زیرەک بە

ئاشکراو لە ئادیو تەکنەفزیۆنەو هونەری خەی بەاودکردەو هونەرەک میللەت پەسند ..
(*٣٣) سەرتانی جگەر : پاش ئەوەی کە زیرەک ژەهرخواردوو دەکرێ ، ساواک هەر بەدووایەو دەبێت ، تا ژەهرەکە کاری لەدەکات و پەویستی بە نەخسخانەو نەشتەرگەری دەبێت ، بەڵام ، دەستی دەستی پیدەکەن و بە بیانەی نەبوونی تەختی خەوتن ماوەیەک ئای دەگرن و دواجار کە کار لە کاردەترازێ ، نەشتەرگەری چاوبەستەی بە دەکەن و دنیای لە پر دەکەن کە سەرتانی جگەریەتی و ئەوەش هی ئەوەیە زیرەک زەری عەرەق دەخواردەو !! ئەوەش بە ئەوەی تاوانەکەی خەیان بشارنەوە، ئەگەر کەمەش باسی ژەهردەهات! ئەوا ساواک دیسان ناوی کەسانێکی دەهێناو دەیویست فتنەی کەمەلایەتی دروست بکات و دوو چەکە بەبەردەک بکوژێ ، هەربۆیە تا ئێستاش ئەم بۆا ئەبردنە هەر کاری گەری ماوە .

کورد و عێراق … نووسینی: عەتا قەرەداخی

پەگەی کورد چیە لە عێراقدا؟ ئایا لە راستیدا کورد پەگەی هەیە لە عێراقدا؟ ئەگەر کورد پەگەی هەیە لە عێراقدا کامەیە؟ چ کاتێک کورد پەگەی دەبێت لە عێراقداو شوێن و پەگەی کورد لە عێراقدا بە چ پەورەک دەپورێت؟ ئایا بوونی هێندە پەگەی کارتۆنی یان تەشریفاتی بەسە بە ئەوەی بڵێین کورد شوین و پەگەی هەیە لە عێراقدا؟ ئایا بوونی چەند وەزیرو ئەندەم پەرلەمانێک کە لەسەر حیسابی کورد ئەو پەست و شوێنانیان وەرگرتووە، بەسە بە ئەوەی بگوترێت کورد خاوەنی شوێن وپەگەیە لە عێراقی دوای سەدامدا؟ یان پەوانەی تر هەن بە سەلماندنی بوونی شوێن و پەگەی کورد لە بەغدا؟ کە ئەوەش لە ئاستی یەکەمدا بریتیە لە دەوری بەکردەوەی کورد لە بەیاری عێراقیدا، لە ئاستی دووەمدا بوونی کوردی تاک شوناسە لەو پەگانەدا کە مەبەستمان لە کوردی تاک شوناس یان شوناس کوردی ئەو کوردیە کە شوناسی یەکەمی شوناسی کوردیە نەک شوناسی عێراقی. یان بە مانایەکی ترشوناسی عێراقی نەبێتە شوناسی یەکەمی و شوناسی کوردی ببێتە شوناسی دووەمی، وەکو زۆرێنەی هەرە زەری ئەو کوردانەی لە هەر چوار

پارچەی کوردستان لە ناوەندی دەوڵەتی داگیرکەر یان ناوەندی لەسەر حیسابی دەستبەرداربوونی شوناسی یەکەمیان کە شوناسی کوردیە بە شوناسی دووەمیان کە شوناسی دەوڵەتی ناوەندی یان داگیرکەرە، پەست و پلەو پایەیان وەرگرتووە.
ڕەنگە یەکێک لە کێشە هەرە سەرەکیەکانی کورد لە ماماڵەکردنیدا لەگەڵ بەغدا ئەوە بێت، ئەو کێسانەی کە لەساڵی ٢٠٠٥ بەدواوە ناردووەتە بەغدا هەر لە کێسی یەکەمەوە کە پەستی سەرۆک کۆمار بووە تا پێگەکانی تری وەکو جێگری سەرۆک وەزیران و جێگری سەرۆکی پەرلەمان و وەزیرو ئەندام پەرلەمانەکانیش مەگەر تاکو تەرایان تیابووبێت شوناسی کوردبوونی خستبێتە پێش شوناسی عێراقیبوونەوە. ئەم بۆچوونە لە وەاتەکدا کە ناسیونالیزمی نەتەوەی زۆرینە یان سەردەست ئەگەر بووبێتە ناسیونالیزمی مەدەنی یان ناسیونالیزمی لیبریالی و قەناغی ناسیونالیزمی ئیتنیکی بەجێهێشتبێت، ئاسایی ناسیونالیزمی نەتەوەی کەمینە یان بندەستیش بەهەمان پێوانە کاربکات، بەڵام کێشەی کورد لە عێراقدا بەهەی نەبوونی پرۆژەی نەتەوەیی کوردیەوە هەرگیز نەیتوانیووە بەو شێوەیە بیربکاتەوە بەکۆپیادەی بۆچوونەکی هەڵەی کردووە کە بە حیسابی خەی ئەو کێسانەی ناردووەتە بەغدا کە گوایە نەرمونیانترن بە ماماڵەکردن لەگەڵ عەرەب، کە ئەو نەرمونیانیە لە بنەڕەتدا واتای خۆبەدەستەوەدان و کارکردن بە رازیکردنی ئەوی عەرەبە، بە چەمکی کەمەناسیی سیاسیس مانای بەیەکەمبوونی شوناسی عێراقی و بە دووەمبوونی شوناسی کوردیە. ئەمەش وایکردووە جیاوازیەکی ئەوتەنبێت لە نێوان ئەو کێسانەی کورددا لە سەردەمی پاشایەتی و دیکتاتۆریەتدا لەسەر بنەمای بەوابوونی خۆیان و دیاریکردنیان لە لایەن حکومەتکانی عێراقەوە بە پێست و پێگەی دیار لە دەوڵەتی عیراقیدا هەبێبردراون، لەگەڵ ئەو کێسانەی کە کورد خەی لە دوای ڕوخانی ڕژەمی سەدامەوە ناردووەتیە بەغدا. هەموویان لەوەدا یەکدەگرنەوە کە لە ڕووی پیادەکردن و کارکردنیانەوە لە سیستەمی بەڕێوەبردنی عێراقیدا لە پلەی یەکەمدا عێراقین، لە پلەی دووەمدا کوردن، کە دیارە تیاشیاندایە ڕەنگە هەر بەوای بە کوردبوونی خەی نەبێت و کوردبوون نەک شوناسی یەکەمی نەبێت بەڵکو بە شوناسی دووەمی خەیشی دانەنیت.
کێشەی کورد لەگەڵ بەغدا کێشەیەکە یەک چارەسەری هەیە کە ئەویش جیابوونەوەیە، بەجگە لە جیابوونەوەش هەر هەوڵێکی تر بدرێت هەوڵی پینەوپەڵەیە و هیچ بەرهەمناهێنێت، ڕەنگە تەنیا سودەکی ئەوە بێت کە بەو پینەوپەڵەیانە چاوەڕوانی هاتنی کاتی گونجاو بە جیابوونەوەیەکی لەوجۆرە بکرێت، چونکە هیچ ئەگەرێک لە ئارادا نیە

بۆی کوردو عەرەب بتوانن لەوی ئێستا باشتر پێکەوە بژین، هەکارەکەشی ئەوەیە دوو ناسیونالیزمی ئیتنیکی ئێستەمە بتوانن پێکەوە لە یەک سیستەمی سیاسی خاوەن سەروەریدا بژین، چونکە هەریەکەیان دیدوەت پارێزگاری لە شوناسی خۆی لە ئاستی ئویتریاندا بکات، واتە نەتەوەی کەمینە دیدوەت لە هەموو رووپەکەوە هاوشانی نەتەوەی زۆرینە بێت، ئەوەش هەرگیز رووندات تەنیا لە بووەی ناسیونالزمی مەدەنی یان لیبرالیدا نەبێت کە پێویستبوون بە یەک نیشتیمان دەبێت و یاسا بەتەواوی ئەوە رەکدەخات و دەستوور دیپارێزێت و کەلتووری فرەیتی بەڕاستی باڕدەست دەبێت و چەمکی هاووڵاتیبوون کاری پێدەکرێت و باڵادەست دەبێت بەسەر چەمکی ئیتنیکدا.
لە بارەکی ئاوەهاشدا ئیتنیکی زۆرینە هەوڵنادات شوناسی خۆی وەکو شوناسی یەکەم نمایش بکات و پێویستبوونی خۆی بە نیشتیمانەوە لە پلەی یەکەمدا دابنێت و شوناسی ئیتنیکی کەمینە وەکو شوناسی دووەم یان پاشکۆ سەیر بکات و ئیتنیکی دووەم وەکو میوان یان زیادە سەیر بکات و لە هەلی دەرکردن و سەرکوتکردنیدا بێت.
ئێستا پرسیار ئەوەیە ئایا ئۆگری ئەوە هەیە لەم عەراقەدا ناسیونالیزمی ئیتنیکی عەرەبی بگوازرێتەوە بۆ ناسیونالیزمی مەدەنی یان لیبرالی و هاوکات رووبەری سەربەخۆبوون و خەباتوبردنی کورد فراوانتر ببێت و شتێک نەمێنێت بۆناوی کێشەی خاک و لەسەر بنەمای راپرسی چارەنووسی جوگرافیا دیاری بکرێت. هەبێت لە بارەکی وەهاشدا ئۆگەر ناسیونالیزمی ئیتنیکی عەرەبی کە بە کردەوە ناسیونالیزمەکی تووندو تیژە تا لوتکەی شۆڤێنیزم، بگوازرێتەوە بۆ ناسیونالیزمی مەدەنی، نەهەوڵی بۆ زەر کەچپەکردنی کورد و بۆعیرەبکردن دەدات، نە ماڵ و مڵک و جوگرافیای کورد داگیر دەکات، نە رووی دەبابە دەکاتە کوردستان و نە هەوڵدەدات بۆ سیاسەتی دوژمنکارانە کورد برسی بکات و یەکێتی نەتەوەیی تێکبدات. بۆگومان ئۆگەر ناسیونالیزمی ئیتنیکی عەرەبی ئەم قۆناغەی ئێستای بەجێهشت و بوو بە ناسیونالیزمەکی مەدەنی و دەستبەرداری ئەوەبوو کە وەکو دوژمنی کورد ڕەفتاربکات و کوردی وەکو هاووڵاتی هەمان وڵات و بەهەمان ئاستی ماف و ئەرکەوە قبوڵ کرد و یەکسانی بکردەوە لە نێوان هەموواندا درووست بوو، هەمووان لە ماف و ئەرکدا یەکسان بوون، ئەوا ئومێدەک دەبێت بۆ ئەوەی کورد لەگەڵ عەرەبدا بۆ کێشە بژی، یان کێشەکانی چارەسەر بکات. ئۆگەر ئەمش رووندات ئەوا هیچ چارەسەرەکی تر بۆ کێشەی کورد لەگەڵ عەرەبی عەراقدا نیە تەنیا جیابوونەوە نەبیت.
بۆگومان گواستنەوەی ناسیونالیزمی ئیتنیکی هەر تووندو تیژی

عەرەبی عێراقی بە ناسیونالیزمی مەدەنی شتێکە نەک لەسەر زەمینەی واقیع بەڵکو لە خەیاڵیشدا، تەنانەت لە قۆناغی یەتەپیاشدا جێگای نابێتەوە. بۆچی؟

بەڵام پێش ئەوەی وەڵامی پرسیاری بۆچی بدەینەوە، دەپرسین سیستەمی سیاسی عێراق چیەو چۆنەو پایەکانی چین و چ عەقڵێک بەڕێوەی دەبات؟ ئایا هیچ هیوایەک هەیە بە دروستبوونی سیستەمێکی سیاسی ئیداری لە عێراقدا کە چەقی کارکردنی چەسپاندنی چەمکی هاووڵاتیبوون و دیموکراسی بێت؟ عێراق وەکو دەوڵەت لە مێژووی نوێدا کە مەبەست مێژووی دوای جەنگی یەکەم و هەوڵشاندنەوەی دەوڵەتی عوسمانیە، بە ناسروشتی دروستبووەو ئەو دەوڵەتەی دروستکرا تەنیا بە یاری سیاسی دروستیکرد لە غیابی کۆمەڵگەیەکدا کە لە ئاستی بەرهەمهێنانی دەوڵەتدا بێت، دەوڵەت بە چەمکی نوێ، یان بە چەمکی کلاسیک. واتە کۆمەڵگای عێراقی لەو کاتەدا نە ئەوەندە پێرسێندوو بوو کە دەوڵەتی هاوچەرخ، یان دەوڵەتی نەتەوەیی لەسەر بنەمای بوونی ناسیونالیزم بەرهەمبهێنێت، نە دەوڵەتی فیودیالی خێڵایەتی یان ئایینی دروست بکات، بەڵکو ئینگلیز لە پێناوی بەرژەوەندییەکانی خەیاندا چوارچێوەی دەوڵەتێکیان بە کیشاو ناویان نا دەوڵەتی عێراق، کە لە زەرینەی شیعەو کەمینەی سونە پێکهات و بە هاوسەنگی دروستکردن لە نێوان ئەو دوو مەزهەبەشدا کە هەمان ئیتنیک بوون، بەشێک لە ئیتنیکەکی جیاوازیان خستە سەر ئەو دەوڵەتە کە کورد بوو، واتە لە روانگەی ئەوکاتەی ئینگلیزەوە جیاوازی مەزهەبی گرنگتربوو لە جیاوازی ئیتنیکی.

هەربۆیە سونەی کوردو سونەی عەرەبیان لە بەرامبەر شیعەی عەرەب دانا. واتە پایەی یەکەمی دروستبوونی ئەو دەوڵەتە مەزهەب بوو. بەڵام سەرباری زەرینەی شیعە بەریتانیا فەرمانڕەوایی ئەو دەوڵەتیان نەدایە دەستی شیعە. جێگای خەیاتی بپرسین بۆچی ئینگلیز سەرباری ئەوەی شیعەی عەرەب زیاتر لە ٦٠٪ی ئەو عێراقیان پێکدەهێنا کە ئەوان دایانتاشی، کۆچی فەرمانڕەوایی درایە دەستی سونەو مەلیکەکی خواستراو کە ئەو مەلیکەش لە حیجازەوە هێنرا، واتە مەبەست ئەوە بوو کە سەرکەی ئەو دەوڵەتە نوێیە خاوەن ئاسکی پاسەندو خوێنی عەرەبی و دەماری عەرەبی بێت و پەدەچێت ئەو کاتەش ئینگلیزەکان بە گومانەوە سەیری ئاسی شیعەیان کردبێت، هەم بە خاوەنی دەمارو خوێنی خاوێنی عەرەبییان نەزانیبن، هەم لە رووی پێرسێندنی کەمایەتیەوە نەک بە ئەو کاتە بەڵکو بە دواترەش و تاکو ئاستاش شیعە رووی بەدووی عەرەبی دانوێنن و لە رووی پێوەستبوون بە ئاسی ئیسلامەوە لەچاو سونەدا ئیلتیزاماتیان شل تر کۆچی لە رووی پێوەستبوون بە ئیمامەکانیانەوە زۆر تووندن و

پیوەستبوونیان هاوشیوەی پیوەستبوونی دڕۆشە بە تەریقەت و بە شێخەوە، کە ئەم جۆرە پیوەستبوونەش بە بەرەوپێبردن و کاری سیاسی و دەوڵەتداری بەجگە لە داخستن بە ڕووی دڕۆدا و بەجگە لە شۆڕیشێک لە کۆیلایەتی هیچیتر بڕهەم ناهێنێت.
ڕەنگە ئینگلیز لەسەرەتای دروستکردنی دەوڵەتی عێراقیدا باش لەوە تێگەیشتبێت کە سایکۆلۆجیای کۆمەڵایەتی شیعە چیەو چۆنە، بۆیە ڕێگایان نەدا شیعە لە دروستکردن و بەرەوپێبردنی دەوڵەتی عێراقیدا دەورێکی ئۆتۆیان هەبێت و ئۆڤش وایکرد کە شیعە نەبنە خاوەنی عەقڵی بەرەوپێبردن و دەوڵەتداری، تەنانەت تاکو ئێستاش ناتوانن دەوڵەتداری بکەن. خۆئگەر بشبێن بە فەرمانڕەوا، ئەوە دەوڵەت و ئیدارەی ئێوان هەرگیز نابێتە دەسەڵاتی یەکەم مادەم ئیمام و مەرجەع هەن و بۆیار لای ئێوانە. دەسەڵاتی پازدە ساڵی ڕابەردووی شیعە لە عێراق و چە ساڵی فەرمانڕەوایی لە ئێران دەریخستووە کە دەوڵەت و دامەزراوەی دەوڵەت پاسەوان و پارێزەری دەسەڵاتی ئیمام و مەرجەعن کە ئێوانیش نوێنەری ئیمامی عەلی و زمانحاڵی سندنەوەی تۆڕەی خوێنی بە ناحەق ڕژاوی حسێنن و لە سەر زەوی. واتە پێکهاتەی هەرەمی دەسەڵاتی شیعە هەر هەمان هەرەمی دەسەڵاتی ئایینیەو لە هەرەمی دەسەڵاتی ئایینیشدا کە تاکە کەسی نوێنەری خەدا لە لوتکەدایە هەرگیز نە دیموکراسی دروست دەبێت و نە فرەکەلتووری جێگای دەبێتەوە، هەر بۆپێش بەهیچ شۆڕیشێک قبوڵکردنی ئۆیتر نە دەبێتە کەلتور و نە بواری پێدەدرێت و نە زەمینەیەک بە بوونی هەیە. کەواتە بەجگە لەوی شیعە کەسی تر قبوڵ ناکرێت. ئەمە ڕوویەکی ئەو عێراقی ئێستایە کە هەندە بە هیوان ئەو عەقیدەتە کورد قبوڵ بکات و پەکەوە بژین. بگومان لەپاڵ ئەم بنەمایی شیعەگەریدا، عێراق تاکو ئێستاش لە ڕووی پێکهاتەی کۆمەڵایەتیەوە پێکهاتەیەکی خەڵایەتیە کە ڕایەڵەی بەهێز تیایدا ڕایەڵەی دەمارو خوێنە، ئەمەش بە شیعەو سونەش ڕاستەو هەردووکیان سەرباری جیاوازی مەزهەبی بەنام هەمان پێکهاتەی کۆمەڵایەتییان هەیەو لەسەر بنەمای خوێن و دەمار بنیادنراوە.
ناسیونالیزمی عەرەبیش نێک هەر لە عێراق بەڵکو لە هەموو جیهانی عەرەبیدا لەسەر پایەکانی خەڵایەتی- خوێن و دەمار- و ئیسلام –سونەو شیعە- پێکهاتووە. ئایا دەشێت ئەم ناسیونالیزمە کە ئێستا لە پارتە شیعەو سونەکاندا خۆی دەنوێنێت و ناسیونالیزمێکی ئیتنیکی ڕەگوریشە خەڵایەتی ئایینیە بگوازرێتەوە بە ناسیونالیزمی مەدەنی؟ ئایا ئەگەری ئەوە هەیە دامەزراوەی خەڵایەتی ریشە دەمارو خوێن و پانتایی کۆنەست و ڕەحیی داگیرکراو بە مەزهەبیەتی داخراو و کورتبین و تووندڕەو و مەتوربەکراو بە تووندترین ڕەگەزەکانی

فاندەمێنتالیزمی ئیسلامی سوننو شیعەو لە زەمینەو پاشخانێکی کۆمەڵایەتی هەجگار دواکەوتووی وەکو ئاوەژوی عێراقدا هەلومەرجی بنیادنانی سیستەمێکی دیموکراتی بەخسەت کە تیایدا ئینتیما بە نیشتیمان و ئینتیما بە عێراق و بڕایەتی لە نێوان هاووڵاتیانی ئاو نیشتیمانداو یەکسانی و دادپەروەری لە نێواندا نەک هەر ببێتە کەلتوری باڵادەست، بەڵکو لەسەر زەمینەی واقیعیش ڕەنگبداتەوو کاری پێبکرێت و عێراق ببێتە زەمینەی فرە کەلتوری و یەکتر قبوڵکردنی خوێستانو روانین و ماماڵەکردن لەگەڵ هەمووان بەیەک چاو و لە ڕوانگەی هاووڵاتیبوون و هاوئینتیمایی، ئەمەش جگا بە جیاکاری ئیتنیکی و جوگرافی و کەلتوری و ئایینی و مەزهەبی چەکات و خەی جگای بگرێتەوە، ئاوا لە بارەکی وەهادا پێویستە لەسەر کورد لە هەموو ئاستەکدا وەکو عێراقی ڕەفتار بکات و بڕوانداز ماڤەکانی لە عێراقدا دەبە ئارکی سەرشانی جەبەجێ بکات. بەڵام ئەی ئاگەر ئەمانە هیچی بوونی نەبوو، ئاوی زێرینەی عەرەب کە بریتین لە ئیتنیکی نەتاوەی سەردەست و ناسیونالیزمی عەرەبی نەک تەنیا لە عێراقدا بەڵکو لە هەموو ئاو وڵاتانەی تریشدا کە بەجگە لە عەرەب ئیتنیکانی تریشیان تێدایە، هەموو هەوڵێک دەدات و کەشش دەکات بە بەهێزکردنی ئیتنیکی عەرەبی لەسەر حیسابی لاوازکردن و لەناوبردنی ئیتنیکانی تر، چونکە ئاو ناسیونالیزمە هەمان شاوەی هەموو ناسیونالیزمێکی ئیتنیکی بە کاریگەری سەرچاوەکانی سەرهەڵدان و دارکاوتنی و بەکاریگەری سروشتی پێکهاتنی ناسیونالیزمێکی تووندڕەو داخراوو وایدەبینێت هەر نەشونوماکردن و گەشەکردنێک لە ئیتنیک و نەتاوەو گەلانی تردا ڕووبدات، لەدانە لە بوونی ئەم، بەتایبەتیش وەکو نیازو جگرەوەی خەی سیری ئاو ئیتنیکانەی تری وەکو کورد دەکات کە ناچارکراون لەگەڵ ئاودا بژێن و ئاویش تەنیا وەکو پاشکەی خەی سیریان دەکات.

بگومان داوەتی عێراقی بەرزترین ئاستی گەشەکردنی کە ئاو ناسیونالیزمە خەڵایەتیە مەزهەبیە فاندەمێنتاڵە داخراوەیە پێیگەیشتووە، بەیە چاوەڕوانی ئاوەی لەناکرێت نە بەرەو دیموکراتی هەنگاو بنێت، نە مافی مرۆڤ و نە سادەترین ئاستی یەکسانی و دادپەروەری و نە لاوازترین چەمکی هاووڵاتیبوون تیایدا بێتە ئاراوە، بەیە هەر باسکردنێکی یەکێتی عێراق و گەلانەوەی کورد بە ژێر سایەی ئاو سیستەمە مەزهەبیە- خەڵکیە نەتاوەیە لەناوخۆدا ناکۆک و وابەستەیەی مەرجەعی شیعەو ئیخوانی سونە، بەچگە لە تەنگەیشتن لەوەی لە واقیعدا هەیە هیچی تر نیە. هەر لەرشاوەیە هەموو کوردە ئیخوانیکان و هەموو کوردە پرشیعەکان باسی گەلانەوە بە ژێر سایەی عێراق و هەوشاندنەوەی قەوارەی هەرەمی کوردستان

دەکەن. ئەمەش ئەو نیشانە دەدات کە بە کوردە ئیخوانیەکان و پرەشیعەکان و زۆرینەی ئەوانەشی بەدوای بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی خۆیانەوەن لە بەغدا، شوناسی عێراقی بە تەواوی بوونەتە شوناسی یەکەمیان و سوناسی کوردبوون بووەتە پاشکۆ کە ئەوەش زیاتر دەرئەنجامی لاوزی کۆمەڵەتی خۆبەچووک زان و کورد بە بجووکزانینە لەبەردەم کۆمەڵەتی عەرەبی و ئیتنیکی عەرەبیدا. هەر لەم رووانگەیەوە، ئەو کوردانەی شوناسی عێراقی شوناسی یەکەمیانە، بە کورد بوون و نەبوونیان لە بەغدا هاوشێوەیە لە هەر پێگەیەکدا بن، واتە لە هەر سێ سەرەک کۆمارە کوردەکەی عێراقەوە تا دوا بەرپرسی کورد لە عێراق با بەمان بژمێرن چ سودەکیان بە کورد هەبووە. بەڵام ئاشکرایە زیانەکانی هەموویان بە مەسەلەی نەتەوایەتی کورد چی بووە. بە نموونە بە حیساب سەرەک کۆمار پارێزەری دەستوورە، بەڵام ئەوەتی دەستووری عێراق دانراوە هەموو رۆژێک پێ لەدەنرێت، ئەی کوا رەچاوی ئەو پارێزەرانەی دەستوور؟ کەواتە ئاشکرایە کورد لە بەغدا مادەم بەشدار نیە لە بڕیاردانداکەواتە بوون و نەبوونی لەوە وەکو یەکە. لە راستیدا ئەگەر کورد ئاسەی بینینی هەبوایە هیچ کەسی نەدەناردە بەغداو بەجارێک رەکەوتنی لەگەڵ بەغدا دەکرد لە رووی دارایەوە هاوکارییەکی جێگیری بکردایەو هەموو ئەو پستە کارتەنیانەی دەدایەوە بە عەرەب و دەشیا ئەوەش بەجارێک دەوری هەبوایە لە خاوکردنەوەی تووندوتیژی و ناکۆکیەکانی نێوان کوردو بەغدادا، چونکە ئاشکرایە بەردەوامبوون بەم شێوەی پانزە ساڵی رابردووی پێوەندی نێوان کوردو عێراق هیچ دەرئەنجامێکی باش بەدەست نایەت، عێراقیش نابەت بەو عێراقەی کە کورد بچێتە ژێربالی و پارێزراو بەت، بۆیە پێویستە تا ئەو کاتەی هەڵی جیابوونەوە دەرەخسەت و بکەرێکی کوردی دروست دەبەت بکردەوە نێک بە قسە ئەوە بکات بە واقیع، پێویستە کورد لە دوای شێوەیەکی تر لە پێوەندی لەگەڵ عێراقدا بگەڕەت و خۆی بەوەوە خەریک نەکات عێراق چۆن سیاسەت دەکات و چۆن هەڵبژاردن دەکات و کە سەرەک وەزیرانەو کە بڕیاردەدات.

هەرکەس سەرەک وەزیران بەت و هەرکەس دەسەاتی بەدەستەوە بەت لە بەعدا بە گوێرەی کورد هەمان شتە چونکە ئەوەی لە بەعدا فەرمانڕەوایە نوێنەرایەتی ناسیونالیزمی ئیتنیکی خەڵایەتی مەزهەبی عەرەبی دەکات و دەبە بەپێی بەرنامەو عەقڵیەت و ستراتیژی ئەو ناسیونالیزمە کاربکات و جیاوازی کۆسکان لە خراپترینیانەوە کە سەدام حسێین بوو بە باشترینیان کە دیارە نێک باشترین نیە ئەویش هەر خراپ بوو کە عادل عەبدولمەهدی بوو زۆر کەم چونکە هەموویان جێبەجێکەری هەمان بەرنامەن و هەرکەسی تریش بەت هاوشێوەی ئەوانە.

باشترین نموونە کە دواین نموونەیە، عەقڵی بگرەوەرو ساویلکەی سیاسی کوردی گەرانی بە باڵای کازمیدا دەگوت، هەرچەن ئێستا بەشکی دیار لە راگەیاندنی ساویلکە یان رەنگە لە هەندە باردا کەراوی کوردیش بۆشان و باڵایدا هەڵدەدەن، لەکاتێکدا قورسایی کازمی وەکو کەسێتی و وەکو پاشخانی کەمڵایەتی و وەکو پاپشتی حیزبیش لە وەزنی باپوشکەیە و وەکو زەرەک لە عەرەبکان دەڵێن پیاوی فەیسبووک و تڕۆ کەمڵایەتیکانە نەک پیاوی کار. بەهەرحاڵ مەبەستم ئەوە نیە بڵێم، شەوەی سیاسەتی خراپی عەراق بەرامبەر بە کورد پەیوەندی بە کەسکانەوە هەیە، نەخێر شەوازی سیاسەت و مامەڵەی عەراق لەگڵ کورد بەرهەمی کڵتوری ناسیونالیزمی ئیتنیکی خڵایەتی مەزهەبی عەراقیە و بە مەودای دووریش ئەگەری گڕانکاری ئەوتۆی تێدانیە و هەروەهاش دەمێنێتەوە، بەڵام ئەوە ساویلکەیی عەقڵی سیاسی کوردی و نانەتەوەییبوونی حیزبی کوردی و نەزانینی کارکردنی نوخبەی سیاسی کوردی و تێنەگەیشتنی بەشکی و عیراقیبوونی بەشکی ترێتی، واتە بەیەکەم کردنی شوناسی عەراقی و بە دووەمکردنی شوناسی کوردی لە لایەن نوخبەیکی سیاسی و حیزبیشەوە بە تایبەتی کوردە ئیخوانیکان کە کلکی سونەن و پرشیعەکانیش کە پەیوەستن بە پانتایی شیعەوە و تێنەگەیشتنی ئەوانی تڕو لەبری کارکردن لە پێناوی کوردو بەرژەوەندیە نەتەوەییەکانیدا حیزب و نوخبەی سیاسی کوردی سەرقاڵن بەبەرژەوەندیە تایبەتیەکانی خۆیانەوە و کارکردن لەگڵ بەغدای ئەوانەی لەگڵ بەغدا رەکن و ناکۆکی لەگڵ بەغدای ئەوانەی لەگڵ بەغدا ناکۆکن بگشتی پەیوەندیان بە بەرژەوەندیە تایبەتیکانیانەوە هەیە نەک بەرژەوەندی کورد، هەکەیشی نەبوونی پرۆژەی نەتەوەیی کوردیە لە لای حیزب و نوخبەی سیاسی کوردی، بەیە چاوەوانی ئەوە ناکرێت کورد لە سەردەستی کەی ئەم حیزبانەی ئێستاو ئەم نوخبە سیاسیەی ئێستادا ببێتە خاوەنی شتێکی لەوەی ئێستا زیاتر.

کە دەتوانە بەر بەم تانانی

کردنەوە بگرێ؟ .. ئاسۆ کەمال

دوای ١٥ ساڵ لە دزینی پارەی نەوت و داهاتی کوردستانەوە لەلایەن دەسەڵاتی مافیایی یەکێتی و پارتی و بنەماڵەکانیانەوە ئێستا سەرمایەیەکی گەورەی سەدان ملیارد دۆلاریان کۆکردۆتەوە. بەهۆی ئەم دەسەڵاتە لە ٢٠٠٣ەوە چیتر چەتە مافیاکانی پشوو نین و لەژێر دەستی گەورە سەرمایەدارانی بازاڕی نەوت و نیولیبرالیزم و ئامێزگاریکانی بانکی جیهانیدا فێری چەنێتی پاراستن و کۆکردنەوەی کردنی سامانەکانیان بوون. هەربۆیە ئەو پارانەی لەم ٣٠ ساڵەی دەسەڵاتیاندا لە ژێر زەمینەکان کۆیان کردبۆوە ئێستا خستویانەتە بازاڕی وەبەرهێنانی سەرمایەوە. بۆتایبەت نەوەی نوێی مافیاکان فێربوون کە چۆن حکومەتی هەرێم بکەنە کەمپانیا و کارتێلی وەبەرهێنانی سەرمایەکانیان. ئەمانە دەزانن کە سەرمایە لە ئاوستانیدا دەمرێ و هەربۆیە جگە لە هێناردەکردنی سەرمایەکانیان بۆ بانکە جیهانی و بازاڕی دەرەوە ئێستا خەریکن بنەمای ئابووری دەسەڵاتە مافیاییەکەیان بۆ فەرمی و بۆناوی کەرتی تایبەتەوە دادەمەزرێنن و هەرچی کەرتی حکومیە لە تەندروستی و ئاو و کارەبا وە تا هەموو بژێوکانی تر لەسەر تەختەی نشتەرگەری ئەرگانەکانی بەبێ بێنج لە هێناوی کەمەگە دەردێنن. ئەمە دەخەکە کە ئەم مافیایانە لە کاتی قەیرانی کەرۆنا و فەوزای ئابووری ئێستادا فرسەت لە جێبەجێ کردنی دێنن.

بۆ تایبەت لەم دەخەدا کە تەندروستی کەمەگە لە بەردەم هەژمۆنی کەرۆنادایە ڕۆژانە هەواڵی لەکارخستنی خەستەخانەیەکی گشتی دەبیستین، وەک نەخۆشخانەی منارەی سلێمانی، نەدانی موچەی کارمەندانی نەخۆشخانەی هیوا، نەخۆشخانەی Sante Life hospital لە هەولێر و چەندین کۆشکی تری نەبونی موچە و دەرمان و ئامێر و هتد..

بۆ کورتی ئەم وێران کردنەی کەرتی حکومی تەندروستی پیلانێکی حکومەتی هەرێم و حزبە مافیاکانیتی بۆ ڕوتاندنەوەی زیاتری خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەتی کوردستان لە ڕەگەی نەهێشتنی خزمەتگوزاری تەندروستی خۆڕایی و گشتیەوە. ئەمە لە کاتێکدایە کە ڕیژەی نەخۆشی شێرپەنجە و تەشەنەی کەرەنا و چەندین نەخۆشی درۆژخایەن و پە مەترسی تر لە کوردستاندا لە هەڵکشاندایە.

چۆن و کە دەتوانرێ بەر بەم تاڵانی کردنە بگرین؟

بەاوکردنەوەی هەواڵی ئەم تاڵانکاریانەی بنەماڵیکانی یەکێتی و پارتی و حکومەتە مافیاییەکەیان کارێکی باشە بۆ ئاگاداربوونی خەڵکی کوردستان لە مەترسی پیلان و نەخشەکانی ئەم تاوانکاریانە، وە

ئەم مافی هەموو خەڵکی کوردستانە کە لە دژی ئەم خزمەت گوزاریانەی سەرچاوەی ژیانن ئاگادار بن، بەڵام ئەمە بە تەنیا بەس نیە. چونکە هەزەک پیویستە بەر بەم تاوانکاریانە بهێنە ئاگەر نا هیچ لە دژی نالەباری خەڵک ناگەڕێ.
هەوڵدان بۆ ئاراستەکردنی نامە و ناڕەزایەتی تاکەکەسی و تەنانەت بۆ گروپیش بۆ وەزارەت و پەرلەمانی کوردستان و عێراق بەردەوامە و پەویستە فشار لەسەر ئەم دەسەڵاتانە دابنرێ، بەڵام ئەمانە دەبێ بکرێنە فشارێکی جدی کە بتوانێ شتێک بگۆڕێ لەو شوێنانەدا کە ئەم تاوانکاریانە پیادە دەکرێ. چونکە هەر کام لەم لایەن و حزبانەی حکومەتی ئێستای هەرێم و حزبی ئیسلامیە کانی سەر بەدەسەڵاتکانی پشووش بەشێک لەم سیستمی تاڵانکاری و کۆکەکردنی سەرمایەداریەن و هەموویان بەشداری دزی و دەوڵەمەندبوونکەن. لە لایەکی تریشەوە پەنا بردن بۆ پەرلەمان و حکومەتی عێراق کە بوونە ئامازی هێندێ حزبی نیوە ئۆپۆزسیۆن و نیوە بەشداری گێندەڵی ودەسەڵاتداری وەک گۆران و نەوەی نوێ دیسان خستنەوە خزمەتی ئەم ناڕەزایەتیانەی خەڵکی کوردستانە بە پچڕینی سەهمەکی زیاتر لەو تاڵانی و گێندەڵیە سیاسی و ئابوریەی کە ئەم لایەنانە بەشدارن تیایدا. پاڵانەوە لە پەرلەمان و حکومەتی عێراق کە بە نەوەی نوێی مافیاکانی کوردستان دادەنرێن و خەڵکی حەراق خۆی لە دژیان ڕادەپەڕێ هیچ خزمەتێک بۆ بە ئەنجام گەیاندنی داخوازی ڕەوای خەڵکی کوردستان ناکا و توشی شکست و نائومێدی زیاتری دەکا.
هەربۆیە تەنیا یەک ڕێگا چارە هەیە، ئۆپۆزیشن دروستکردنی دەستە و بەردی کارمەند و کرێکار و دکتۆر و ئەندازیار و هەموو ئەو کەسانەیە کە لەم کارتە حکومیانەدا کاردەکەن وەک بەرەیەک وبەدیلی ئەو بەیوبەرانەی ئێستای ئەم دامودەزگا و فەرمانگە و نەخۆشخانانەی کە حکومەت دەیەوێ لەناویان بەرێ و هەڵیان بوشنەتەوە و پێکیان بخات و دواتر خەڵک و ئەم کارمەندانەش ناچار بکا کە پەنا بەرنە بەر کارتی تایبەتی کەمپانیا و کارتەڵە حزبیەکان و بنەماڵەکانیان.
ئەم بەرد و دەستانە لە هەنگاوی یەکەمدا لەو چالاکانە دروست دەبێ کە هەر ئێستا دەنگیان بەرامبەر بە بەیوبەر و وەزیر و حکومەتی هەرێم بەرز کردەتەوە. بەڵام پیویستە هەموو کارمەندانی ئەو ناوەندانە بگرێتە خۆ و ئەمەش هەز لەو ناوەندانەدا دروست دەکا کە دەتوانێ فشار لەسەر بەیوبەر و حکومەت دابنێ. ئەم بەردانە پەویستە ببنە ئەو نوێنەرانەی کە ڕوو بە بەیوبەر و بەیوبەرایەتی گشتی و وەزارەت و حکومەت و پەرلەمان و دەزگا نەوەوتیەکان و خەڵکی کوردستان دەنگ بەرزکەنەوە و خەڵکی

کوردستان بانگواز بکەن بۆ پشتیوانی کردن لەو کارانەی کە ئەم بەردانە لە پێناو پاراستنی تەندروستی و خزمەتگوزاری گشتیدا دەیکەن. ئەم بەردانە پیویستە بە شێوەی هەرەوزی بەیوەبەرن و پێوەندی نێوان کارمەند و کرێکار و دکتۆر و ئەندازیاران پتەو بکا و گیانی هاوپشتیان تیادا دروست بکا کە کێشەکەی سەرکەوتنی ئەم زەربەیەیە بەرامبەر بە کۆمپانیاتیک کە ئێستا کۆنترۆڵی ئەم دەزگایانەی کردوە.
سیاسەتی تایبەتی کردنی خزمەتگوزاریەکان تاوانکاریەکی ئاشکرای مافەکانی خەڵکی کرێکار و کارمەند و هەموو دانیشتوانی کوردستانە و پشتیوانی کردنی ئەو دەستە و ناڕازیانەی ئەم ناوەندانە پاراستنی ژیان و گوزەرانی هەموو خەڵکی کوردستانە هەربێە ئەرکی هەمووانە. بۆنمونە پاراستنی گیانی کەسانێك کە بە شەرپەنجە توش بوون تاکو بە خەڵایی بتوانن دەستیان بە چارەسەر ڕابگات پێویستی بە پشتیوانی ئەو کارمەندانەی نە خۆشخانەکانی هیوای سلێمانی و ڕزگاری هەولێر و ئازادی دهۆکە تاکو ئەم نەخۆشخانانە دانەخرێن و توشبوانی شەر پەنجە تەسلیم بە بازاڕی بە ڕەحمی پارە و کەرتی تایبەت نەکرێن. ئەمە ئەو خەباتە کۆمەڵایەتیەیە کە وەک خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و کۆم دەرامەتی کوردستان هەموو پیویستمان بە یەکتر و هاوپشتیەکی بەرفراوانی جەماوەری یەکتر هەیە. ئەمە تەنیا ڕێگا چارەی ئەمەیە. تەنیا کۆمەڵایەتی لە بەردی پاراستنی خزمەتگوزاریە گشتیەکان دەتوانێ بەر بەم تاڵانی کردنە بگرێ کە مافیاکانی دەسەڵات دەتیان داوەتە.

شیعر/ کسپەی وونبووەنت … کاوە عوسمان عومەر

لەگەڵ ئاوابوونی خۆرا،،
تەش ئەبارێیی،،
لەگەڵ ڕەنگرتنی مەڵە خەشبەختەکانی،،
سەروو چیایەکیش لە تەم،
ڕەت لەئەگرم،،
بە خۆرەک ، بە هەورەک ، مەرگەک..

□□نگ□ بوونتی..
تیا ئاو□زانی ن□هاتن□کانت بو ب□،،
.....
ه□ر ک□ □□ه□□□یەک ،،
ل□ و□رزی نام□یەمدا ه□□ی کرد،،
ببین□ چی دارستان□کم ل□ ح□زی س□ما،،
ب□ خواو□ندی ه□تاو،،
ب□ پ□رستگای ئاو،،
ب□ پ□یک□ر□ک ل□ عیشقی ئ□ز□لی □□هات..
ه□تا ئ□ستاش...
د□ست□کانم ب□نی قژی بارناوی دو□ش□و□،،،
ه□ر ب□ □□گاو□ ،
□□و□ ئ□ست□ر□یەکی س□رخ□شم ل□ د□ستا گرتبوو..
تا ب□ت بپرژ□نم□ ناو چاو□ ژاکاو□کانت،،
گ□ر جار□کی تریش،
ل□ گ□□ پیر□ز□ی □ووی سام□یک...
بتبین□م□،،
و□ک هارم□نی ز□رد□ی گو□□ک..
ل□ دیداری ن□غم□یەکی تری کان□کا،،،
ب□ ئاگات د□نم...
.....
ب□ د□رک□وتنت س□ر ل□ نو□..
پ□شاکم ل□ ت□رز□ ب□ت پ□شی..
تابل□ی ف□ین□ک ل□ ک□نارا،،،
ک□شتی□ک ل□ ئا□تووني گزنگ،،،
ونبوو، ل□ نیگای ت□..
ل□ س□ر پ□رتوک□ ل□ پ□□ی ه□ور،،
ب□ت نوسی ،،،
تا هیچ ن□ب□ گو□□ ئ□رخ□وانی□کانی...
ش□و□کی ل□خوت د□رک□و□ت...
چرپ□یەک ب□م گ□ژ□نی ج□نگ□□ستان□دا بن□ر□
.....
تا ب□یی ن□هاتنت ق□ش□نگ□،
تا ب□□ی بیرو□ریت،،
ئازار□کی ب□ج□ش،،
تا ب□یی میهر□بان□ ز□مین،،،
ب□ هاتنی گیای □□حت،،

پ چاون ئ‌و ن‌سیمان‌ی ‌ووم ،،
ب ن‌ها‌تنی ئ‌سپ‌ سپ‌یـ سرک‌کانت،،
ل ‌‌خی زریایـک
ب من سرابـو،،
ب‌تـش دورخ‌یـک …
بـدر ل ن‌خش سـمـر‌کانی گ‌ردوون.
……..
خش‌ی ‌ژاوی ئ‌و گ‌‌یانـش،،
بـیبانی د ئ کاتـو مـرگ شرابیی،،
ش‌پ‌ل‌کان …
و‌ک ‌ووت،،
ب‌خشند‌ن ب‌ش‌خت‌ی تـنیایی،،،
ه‌ر ش‌پ‌ل‌و….
نام‌یـکی پ‌نه‌نی پـیـ،،
و‌ک ب‌‌‌ ،،
د‌‌‌ ئاوی‌کانی شن‌کانی ‌‌حمن.
……..
ه‌دی ه‌دی م‌ل‌کانی ئ‌وار‌ی پایز..
ئ‌گ‌ن‌و‌…
ب نووری ش‌کاو‌ی مانگ‌ک..
ل ه‌ناوی ئ‌ند‌ش‌یدا..
ئ‌ست‌ر‌گ‌ین‌کان…
پ‌ل پ‌ل با‌یان گرتو،،
ئ‌وان ئ‌ستا ب سروتی تـلیسمی بوونت،،،
بون‌ت ئاگربارانکی جوان،،،
دانامرک ئاگری ئ‌ست‌ر‌باران ..
ن ب‌تـرز‌ی در‌نگ ئ‌وار‌یـک..
ن ب خ‌سوتانی خ‌لوزی گ‌شاو‌ی وش،،
ج‌پ‌ت ل گو‌‌ گ‌ین‌کانا ه‌‌ئ‌گرم،،
تا ل پ‌‌کا…
روت ون ن‌ب‌…
و‌ک خ‌سوتانی د‌ی سووری خ‌ر،،،
ب ئاگری دید‌ی چاوت،،
……
پ‌م ووت،،
ب‌ی شیعرم وا ب خو‌‌،،
ک‌چی دوا ئ‌وار‌ی ئیر‌م،،،

هەر بەیەکیش شەپاڵ ئەبەتەوە دە،،،
جەستەش بەڵەمەکە،،،
سەوڵی،،،
شەو ئەیباو ئەیهێنە،،
.....
ئەشکم بەهاتنی سوسکە تارکانی...
دارستانی پارادیست گرتوە،،،
هەر بەیەکیش تا سەحەر بەئاگام،،
پەشاکم شەپاڵە و،،
زیوی بەردی کەنار،،،
لەسەر پەنجەکانم ئەدرەوشێتەوە..
خەم هەم ووون کردوە،،،
بە دەشتیک مەست،،،
بە زەردەی بەجەماوت ،،،
خەم هەموو کلیلەکانی..
دەرگاکانی بەئاگاییم وونکردوە،،
تا لە خەوێکی ترا،،
پەت بەم مەە، ،،
گەر واشت کرد،،
وەک هەهاتنی خەر بەیتەوە...
.....
گەر بشەی،،،
بە جەستەم هەمووی بارانە،،،
چاوم پە ئاسمانە،،
ەووم وەک حەقیقت پە تەمە..
چونکە دوا فەینی مەلی ەەحمە،،
بەرەو زەریای ەەها،،،
هەەکشانی هەستمە بەرەو فەلەکەک..
بە باڵای نووری خاکەک،،
پەگوەاوی تازە بەهاری گرتوە،،،
.....
هەمیشە دوا فەینی...
مەلیکی سەر کەنار،،
گریانێکی بەکسپە،،
بە نشینگەیەک دەنە،،،
ئەوارەیەکە وەنەوشەیی ...
نوورتە نەخشەنە .

زاری گۆ تریفــەی خۆرە … ســتار ئەحمەد

با ماچی گۆ دەکاو
خۆر نیگای لە ئاوا شوشتەوە
هەور یەخەی ترازان ئەشکی رووەن ئارەقەی کۆمەتی
مانگ شۆوەی پەیوەو ئەستێرە خەزانی عومرەتی
شەو درەنگ لە چپەی کیژکی ئاولەمە ترسامو
خوەی کانیەك دەروونمی هەایسان
کە ئاگر مەچەکی پڕا بۆ
کووڕەی جەرگ نابڕتە مەشخەڵی راموسان
خەمکم لە ئاوا گەورە بووم.. لە لانکی چڕیا پڕدەگرم
لە ژانا سرەوتم.. لە کشی برینی هەناوا دەمرم
من لە تیشك سۆ دەکەم.. لە نسۆش دەژاکم
کە دەستیش لە پرچی لوتکەیەك گیردەکەم
چیایەکی ترسناك بە سەرما دادەخزێ
بۆ نەرمە بارانك تینووم
رووبارك لە ناخما هاژەی دێ
ڕگایەکم لە بەرە.. هەنگاوم نساری دار بەووی ژاکاوە
سەرەنجام بۆ گوندك پەیامی جوانیان
بۆ باڵای شەوچرای خانەقا دەبەم
نە ئەو لە ماچی گۆ دەگاو
نەمن لە زاری تریفەی خۆرو
خەوەتگای عاشقو دەروشی سۆز دەگەم

ستار ئەحمەد

کوردبوون و کورداێتیی، چەشتی مجەوری نوخبە نەژادییەکان-1- … کامیار سابیر

لەو سەردەمی ئەدەبییاتی پەکەکە و شەخصی ئەجەلان، چەمکی کوردبوونیان لە ئەدەبییاتی سیاسییدا، تەوظیف کردووە، هەندە نووسەر، رەشنبییر، ئەکادیمیست و بە گشتییش ئەوەی پێیدەگوترێ ژێرناێیزمی کوردیی، بە کاێیی و کوەاویی، ئەم چەمکە دەجەنن، بە ئەوەی لە کەنتەکستە سیاسیی، ئەثنیسیتیی، ئەخلاقیی، بایەلەژیی، ئەنثرپەلەژیی، ئینسانیی، کەمەایەتیی و کولتووریەکانی بکەنەوە. ئەوەی زێر جگەی داخی مەعریفیی و ثەقافیە، کەمەێ نووسەری نەتەوەیی کە ناتوانن لە تخوبکانی کورداێتیی دوورکەونەوە، ناتوانن تەجاوزی ئەم ئایدیەلەژیایە بکەن، تەنانەت جورئەتیش ناکەن، راستەوخە داکەکیی لە ناسیەنالیزمی نەژادیی کوردیی بکەن، دەن لە سەنگەری "کوردبوون"ەوە کە خە بەخە بەشکە لە ئەثنیسیتی(العرقیة)، راستەوخە و ناراستەوخە، داکەکیی لەم سیستەمە سیاسیی، ئایدیەلەژیی و ئابووریەی چەتکانی کورداێتیی دەکەن. وەای ئەوەی بەردەوامیش پرتەوبەیانە بەسەر ئەم دەسەاتەدا، بە سوەطانیی! لە قەمی دەدەن و بەردەوام گلەیی و گازندە دەنووسن، نوشتەی خەر بە رائیدەکانی کورداێتیی دەنووسن، لە چەشنی ئەوەی مەلەفی نەوتی دەست ئەم دزانەی کورداێتیی، دەبە شەفاف بەت! هەزی میلیشیایی پەشمەرگە بکرە بە نیشتمانیی! و نەدەبووایە حەماقەتی ریفراندەم لەو تەوقیتەدا بکرایە… ئەم زنجیرانە لە موناجات، درەژ دەبنەوە، بەام هەرگیز رەخنەی جدیی، ریشەیی و فیکرییان لە خودی ئەکتەپەسی ئایدیەلەژیایەکە(کورداێتیی)، لە جەوهەری ناسیەنالیزمی نەژادیی و طائیفیی کوردیی، نە بووە و نە هەیە.

کە دەگوترێ، ناسیەنالیزمی نەژادیی و طائیفیی، هەر حەماس و تووبەبوون نییە، هەر غەبن و پەستبوون نییە، هەر قسەی قەی خودنەفرەتیی و جوەنی خەبەکەمزانیی و قسەی بازاێی(گەمژەیی سیاسیی) نییە کە لەم ناسیەنالیزمە چەتگەریەی کورداێتیی، هەیە، بەکو حەقیقەتکی سیاسیی، ئایدیەلەژیی، مەذهەبیی و طائیفیی، تکە بە ماککی نەژادیی بووە و بە درەژایی مەژووی دروستبووونی ئەم کورداێتییە، هەبووە. لەسەردەمی فەرمەلەبوونی کورداێتییەوە، پەشتر کوردییەت=الکردیة=الحرکة القومیة الکردیة= کەپی و پەیست،

دواتر کوردانەدنی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی(العربیة) و نەهجە شۆڤینییەکەی عوروبە، بووە، هاوکات ئەم ناسیۆنالیزمە(بە تایبەت ڤەرژنە کوردایەتییەکەی)، تووخم، جەوهەر، مۆغزە سیاسیی و کولتووریەکەی، طائیفیی بووە. چۆن طائیفیی بووە؟ چەندین سەکتی گەورەی کۆمەڵایەتیی، دینیی و کولتووریی کۆمەڵگەی کوردیی لە خۆ نۆگرتووە، بە تایبەتیی کوردە شیعە و کوردە عەلەویەکان، هەروەها کوردە ئێزیدیی، کاکەیی و...تاد، هەڵاوێر کراون. لە هەموو مێژووی کوردایەتییدا، هەرگیز ئەم ناسیۆنالیزمە نێژادییە طائیفییە، نەیتوانیوە، بچێتە ناو کوردە شیعە و کوردە عەلەویی و ئێزیدیەکانەوە و سنووری سەکت و کەمتە کۆمەڵایەتیی، کولتووریی و دینییەکانی تری کۆمەڵگەی بڕیینی کوردیی، ببڕنێت. ئەمسەر تا ئەوسەر، لە ناسیۆنالیزمی موکریانیی، بابانیی و بنەماڵەی بارزانیی و حیزبە پڕۆکسییەکانیاندا، حەوجە بووە.

ئەجەلان، هەروەکو چۆن یەکەم سیاسیی کوردە کە تەوظیفی کوردبوونی کردووە لە کۆنتەکستی سیاسییدا؟ هاوکات یەکەمین سیاسیی کوردیشە، بەو پانوپۆڕییە لەسەر دەمامکی نەقشبەندیی کوردایەتیی وسوننییبوونی کوردایەتیی و ناسیۆنالیزمی طەریقەتیی-کوردیی، ڕاخنەی هەمەجاری هەبووە. ئەو، هەر جارەی بەشێوەیەک وەصفی کوردایەتیی دەکات، جارێک بە دەمامک لەسەری نەقشبەندیی(لا ٤٠٨، بڕگریکردن لە گەلەک، ئەجەلان)، جارێک بە حەلیفی سیاسەتە ئیخوانییە- پانتورکییە تانسچیلەرییە- ئەردەغانییەکە وەصفی دەکات کە بارزانیی و تاڵەبانییشی تەدا تەوظیف کردووە بە لەدان لە پەکەکە(لا ٤٠٩)، جارێکی تریش بە کوردایەتیی سوننیی فاشیل کە بە خیانەتکاریی لە دایک بووە، وەصف دەکات(لای ٢٣٤) کە ویستوویانە بە حیسابی خۆیان، لە ڕێگەی کوردایەتییەوە، بڕخەدان لە "مانەوەی هەزی کورد" (لا ١٥٣) بکەن. ئەمەی دواتر تەعبیرە لە چەمکی کوردبوون(وەرگەڕانی کتێبەکە)، بڕگریکردن لەگەلەک، هەڵەی میژەدیی، سیاسیی، زمانیی و فیکریی، زۆری تەدایە، بە واتایەکی تر، زەرجاری کوردایەتیی و کوردبوون تێکەڵ کراون، بەهەی هەڵەی وەرگەڕانەوە).

هاوکات، باسی ئەوە زۆر دەکات کە ناسیۆنالیزمی طەریقەتیی-نەقشبەندیی-سوننیی کە سەرجەمیان ئیستیدلالی طائیفییبوونی کوردایەتییە، چۆن هاوکاریی عوثمانییەکانیان کردووە لە قەتوعامی ئەرمەنەکان، ئێزیدییەکان، عەلەوییەکان و تەنانەت کوردەکانیش(ئەو کوردانەی سوننە مەذهەب، نەبوونە)؟ بەدرلەوەی چەمکی ناسیۆنالیزم

لە ناو کورددا، چەمکی مەدرن و لە لە کۆتایی نیوەی یەکەمی قەرنی رابردووەوە بە کۆموکورتییەوە فەرهەنگ بووە، بەشام لەسەرەتای دروستبوونی کوردایەتییەوە، تیکەڵیەکە لە ناسیونالیزمکی مەذهەبیی-طەریقەتیی و بەتایبەتییش نەقشبەندیی، ئەمانیش لە کۆنتکستە سیاسیی و کەلەپایەتیی و ئەنثرۆپۆلۆژییەکیدا، هاوکات لە ستاندەردە ئەکادیمیی و مەعریفە سیاسییەکەی ناسیونالیزمدا، جگە لە ناسیونالیزمکی طائیفیی، شتکی تر نییە.

بە بەراوردکاریی ئەوانەی کوردبوون و کوردایەتیی، تکڵە دەکەن، پشتبەستە رای ئەجەلان ئاماژەی پێ بدرێ لەسەر کوردایەتیی، چونکە ئەو یەکەمیین سیاسیی کوردە کە کوردبوونی وەکو چەمککی سیاسیی، فەرمانڕەوا کردووە. ئەو لەسەر کوردایەتیی دەڵێ "ئەو خیانەت و بە شەرەفیی و ڕەزالەتەی کە بە ناوی کوردایەتییەوە ئەنجام دراون، مرۆڤ ناتوانێت لە هیچ جۆانەوەیکی نیشتمانیی گەلاندا ببینێ." عەبدوڵا ئەجەلان، هەڵبژاردە: ل٢٣، گومانی تێدا نییە ئەوەندەی کوردایەتیی و ناسیونالیزمە نەژادیی و طائیفییەکەی کورد، خەریکی عەمالەتی ئیقلیمیی(پشمەرگایەتیی) بووە، بە هەمان ئەندازەش، وەعی سیاسیی کادیرەکانی خەیشی، لە جەهلکی قووڵدا، پەنا داوە. ئەوانەی لە دەروەی ریزەکانی کوردایەتییش، خیانەتیان کردبێت، ئەستا دەیانەوێت، لە ناو موئەسەسەی خیانەتی کوردایەتییدا، بەرائەتی خۆیان، بۆیان بکەن. نموونەیک لەسەر ئەرضی واقیع بهێنرێتەوە، باشتر مەسەلەکە ڕوونتر دەبێتەوە. ئەمەی کورد، لە کوردستانی عێراقدا، زێر کەسمان هەیە دەستیان لەگەڵ دامودەسگاکانی حکومەتی بەعسدا تێکەڵ کردبوو، بە ئەوەی ئەو لەکەیان لە ببێتەوە، دژی فاشیانە داکۆکیی لە کوردایەتیی دەکەن، دژی عەرەب و شیعە و حکومەتکانی دوای کۆتنی صەدام حوسەین، دەوەستنەوە. هەندکی ترمان هەیە، مەلەفی دەست تێکەڵکردنکانیان ئەوەندە قورس بووە، خۆیان بە پکەکەدا هەواسییەوە و لە سەنگەری پکەکەوە، فاشیزمی نەتەوەیی، هەڕەشەنەوە، بە خۆیانی خۆیان لە حەماسکی کوردایەتیی پکەکەدا، غوسەی سیاسیی خۆیان، باشتر دەردەکەن.

ئەم بەعثییە دڕیینانە، بە ئەوەی مەلەفی شەرمەزاریی خۆیان(لە ڕووی نەتەوەیی و نەژادییەوە) قەرەبوو بکەنەوە، دژی داکۆکیی لە نەهجە فاشیەکەی کوردایەتیی دەکەن. بە نموونە، پیانوایە ئەمەی کورد دەبووایە لە حەویجە، ماڵ و منداڵی عەرەبمان لەگەڵ زۆیدا تەخت بکردایە. هاوکات ،بە ئەوەی میژدکی پانکوردیش بدەن بە

داکۆکییکردنەکانیان لە کوردەکانی سوریا، لە هەمبەر داگیرکارییەکانی تورکیادا(دژهەق بە عەفرین)، داوای ئەوە دەکەن ژن و زارۆکی تورکەکان، وەکو کارێ کارپێ سڕبڕێن! چۆن تورکیا و عەرەبە شۆڤینییەکان، ژان دەخنە دڵی دایکان و باوکانی ئەمەی کوردەوە، ئەمەی کوردیش هەمان نەهجی فاشییانەی ئەو دوو جۆرە ناسیۆنالیزمە(عەرەبیی و تورکیی) بگرینە بەر؟ لە بەرامبەریشدا، ئەکادیمیستمان هەیە دێیان نەوطی شجاعەی قائیدەکانی کوردایەتیی (بە تایبەتییش باوکی هەژاران) لە رابردوودا هەبووە، ماوەیەکی زۆریشە بە سوڵطانیی و چەتەگەریی، ئەژماردیان دەکات، بە زمانی ئەکادیمیستی جوولەکە- هانا ئارێنتەوە، پێیوایە، چۆن ئەردەغانی نەهج فاشیی، هەرشمان دەکاتە سەر، بەس لە بەرئەوەی کوردین! ئەمەش دەبێت بەهەمان نەهجی کوردبوون! داکۆکیی لێ خەمان بکەین؟

کوردبوون، لەرەدا، مەغزا سیاسیی و ئایدیۆلۆژییەکەی، ئەثنیستییە(نەژادییە)، دەی ئەمە ئەگەر فاشیزمی کوردایەتیی نەبێت لە بەرامبەر فاشیزمی تورکیی و ناسیۆنالیزمە دینییە(طەریقەتییە- ئیخوانییە) کەی ئەردەغاندا، چیی تر دەگەیەنێت؟ ئەردەغان و تورکیا، کاتە هەژە عەسکەریی و موخابەراتییەکانیان، هەرش دەکەنە سەر کوردستانی عێراق، بە ناسیۆنالیزمی تورکیی-دینیی قاندراون، ئەم ناسیۆنالیزمە رقی لە هەموو نەژاد و نەتەوە و دیین و مەذهەبەکی تر(جگە لە مەذهەبی سوننیی- ئیخوانیی)، پەکەکە خەی کە یەکەمیین قوربانیی ئەم هەرشانەیە و وەکو یەکەمیین بەربەست لە بەرامبەر ئەم ناسیۆنالیزمە تورکیی و دینییەی سوپاکەی ئەردەغاندا، راوەستاوە، ناچە پێنا بە فاشیزمی کوردیی بەرێت، ناچێت بانگەوازی ئەوە بکات ئەوان وەکو کورد، هەرشمان دەکەنە سەر و ئەمەش دەبە وەکو کورد، دیفاع لە خەمان بکەین! چونکە پەکەکە عەقڵی سیاسیی زۆر لەم ئەکادیمیستە پانکوردیی و نەتەوەیی و نەژادییانەی کورد بڕیینترە، ئەو دەزانە هەزاران تۆرک، عەرەب، نەتەوە و نەژادی تر لە ریزەکانی ئەودا(بە تایبەتیی لە ناو کوردەکانی سوریادا) لەگەڵ کوردەکاندا لە یەک سەنگەردان، دژی فاشیزمە ئەردەغانییەکەن؟ دەزانە چەند لەباری سیاسییەوە لەسەری دەکەوە ئەگەر شەڕ پەکەکە و تورکیا، بکات بە شەڕی کورد و تورک؟ کەچیی ئەکادیمیستە عوقەلاکانی ئەمە لە هەندرانەوە، رەک پەمان دەڵێن، ئەوان(تەرەری دەوڵەتیی- تورکیا) چۆن لەسەر کوردبوون! دەمانکوژن و قەمان دەکەن، ئەمەیش بە هەمان شێوە، لە رەگەی ژێرییەکانی ئارێنتەوە، دەبە قەیان بکەین، دەست لە تورکبوونی هیچ کەسەک نەپارێزین و ناسیۆنالیزم، بە ناسیۆنالیزم، وەڵام بدینەوە.

بە باوەی من، بەعثیە دەرینەکان و موهەیجەکانی کوردایەتیی، زەر صادیقانەترن لەگەڵ نەهجە کوردایەتییەکەی خەیاندا، تا بە ئەکادیمیستە خوەندەوارەکانی ئەمە، دەگات. ئەوان راست و رەوان، تەواوی گەندوگووی کوردایەتیی دەهەننە دەرەوە و دەڕن حەقیقەتی فاشیزمی کوردایەتیی ئەمایە و بە وەستاندنی فاشیزمی عوروبیی و فاشیزمی تورکیی، پەویستە فاشیزمی کوردایەتیی بگەڵ، بخەین. لە بەرامبەردا، نووسەرانی ئەکادیمیستی! ئەمە(ئەوەندە نەرجسیین، بست بست باپا دەکەن کە پەیان دەگوترە ئەکادیمسیت!)، پەیان شەرمە ناوی کوردایەتیی بهەنن، خەیان دەبوەرن لە ناوهەنانی، پەیان عارە داکەکیی راستەخە لە ناسیەنالیزمی چەتەگەریی ئابووریی بکەن، پەیان خەجالەتییە ببن بە حامیی ناسیەنالیزمی نەژادیی-کوردیی-طائیفیی، بەڵام دەن لە بن بنچکی کوردبوونەوە، لە پەنای ئەثنیسیتیی کورد و کوردبوونەوە، لە راستییدا هەر هەڵەژی نەژادییە، یان لە فەنتازیای سیاسیی خەیاندا لە ژەر ناوەکی جوانترەوە(کوردبوون)، هەمان داکەکیی لە ناسیەنالیزمی کوردیی و لە ڤەرژنی کوردایەتیی- نەژادیی و نەهجە فاشییانەکەی دەکەن کە موهەیجە رەیعخرەکانی کوردایەتیی، بە ئاشکرا، دەیکەن. هەر ئەمەش کە رەخنەگرە موحتەرەمەکانی ئەم دەسەاتە لەگەڵ رەیعخر و پیاوەکانی مالی بارزانییدا، دەتوانرە، ناوەکانیان لە ئەلفەوە بە یای، رییز بکرەن، چونکە ناوەکی بەچوونەکانی هەردوولایان، داکەکییکردنە لە قەوارەی دزەکانی کوردایەتیی و عەمالەتە ئیقلیمییەکانی ئەم ناسیەنالیزمە نەژادییە طائیفییەی کوردایەتیی.

پەشتر گوتومە بە مانا ئەنتیلەکچووالییەکەی، ئەمەی کورد، رەشنبییرمان نییە، بەڵام لەبەر ئەوەی بە خەیان دەڵەن، رەشنبییر و ئەکادیمسیت، ئەوە هەر بەو شەوەیە، مامەڵەیان لەگەڵ دەکەین. ئەم جەرە ئەکادیمیست، نووسەر و رەشنبییرانە، دەزانن لە ماوەی دەیە و نییوی رابردووەدا، حەشرەک بە کوردایەتیی کراوە لە لایەن دەیان و صەدان گەنجی کوردستانەوە کە ئیتر نەک هەر رووی مەجلیسی نەماوە، بەڵکو عارەکی فیکریی و سیاسیی گەورەشە، مرەڤ باس لە فیکر بکات، بەت کوردایەتیی بخاتە جوملەوە بە دەربەینی ئیحساساتە نەتەوەیی، نەژادیی و طائیفییەکانی، بە ئەوەی خەیان لە کوردایەتیی، بدزنەوە، دەن چەمکی" کوردبوون" لەگەڵ کوردایەتییدا ئاوگەڵ دەکەن و لە رەگەی ئەم چەمکەوە، غەریزە ئایدیەلەژییەکانیان، خاییی دەکەنەوە. راستە ئەجەلانیش، لە کتەبی بەرگرییکردن لەگەلەک، نەیتوانیوە ئەم دوو چەمکە تەکەڵ نەکات، بەڵام لەو باوەدام، هەڵکان لە وەرگەڵکانەوەیە، چونکە ئەوانەی تورکیی دەزانن، یان ئەو

نووسیینانی بە عەرەبیی و ئینگلیزیی، وەرگێڕدراون، لەگەڵ دەق کوردییەکاندا (کرمانجیی ناوەڕاست)، زێر جیاوازییان، هەیە.

ئەمەی سەرەوە، بەشی یەکەمە و درێژی هەیە...

بە بە دەق دەی شانۆ لە نادات ... عەبدولڕەحمان عەزیزی

یەکەمین فستیڤاڵی شانۆنامەنووسیی کوردی

شانۆی کوردی یەکێکە لە هەرە گرینگترین هونەرەکانی کورد و کوردستان و ئەمڕۆکە لە شارەکانی کوردستاندا چەندین شانۆ بە شێوازی جۆراوجۆر دەچیتە سەر شانۆ و نمایش دەکرێت، و ڕۆژ لە دوای ڕۆژی گرینگییەکی زیاتر بەم بوارە دەدرێت.
هەوڵبەت شانۆی کوردی بە تایبەت لە کوردستانی ئێران، بە گەیشتن بەم قۆناغە ڕەگەزێکی سەخت و دژواری بڕیوە.
ساڵانی ڕابردوو و بە تایبەت لە سەرەتای شەشی گۆلانی ئێران و بە پێی بەیاری فەرمی و دەخی ناوچەکە کەمەک شانۆ بە زمانی فارسی نمایشکران، کە زیاتر بە فستیڤاڵەکان یا خۆ ڕووسمی تایبەت بە دامودەزگاکانی حکوومەت بوون و زۆرتر لە شانۆگەلی کلاسیکی وەرگێڕاو لە ئەدەبی فارسی یا خۆ دەقی وەرگێدراو لە زمانەکانی دیکە پێک دەهاتن.
هیچ تەبیینی و گوتار و ڕەخنە و خوێندنەوەیان لە سەر نەدەکرا و لە لایەن بەرپرسان و چاپەمەنییەکانی حکوومیش یان بەها و گرینگیان پێ نەدەدرا یان بە شێوەیکی ناعەقڵانی بە بڕژن و باڵایانەدا هەڵدەوترا.
ئەو شانۆیانە لە سەرەتادا هەتا دەیەی حەفتای هەتاوی بینەرێکی زۆریان هەبوو، بەڵام کەم تین و بێ گیان بوون و زۆرکەم خاوەن بنەمایەکی فیکری و هەڵگری پرسیار و تەڵامان بوون و نەیاندتوانی وروژێنەری گفتوگۆیەکی جدی و کەمەایەتی بن یان لە پاش خۆیان هەڵوێستکی هونەری و شانۆیی بخولقینن.
هەر بۆ هەیش شانۆ لەو دەمەدا نەیتوانی خۆی بگەیەنێتە ئاستی

ژانرەکانی مۆسیقایی و ئەدەبیی وەک شیعر و چیرۆک و پەخشان کوردی و لە ئەدەب و هونەری کوردی دابرا و بەرەوووی کۆمایەسیی بینەر و بەردەنگ بوو؛ بەردەنگ بە زمانی هاواریان دەکرد شانۆیەکان دەویت کە دەروەستی بە ژیانی خویانەوە بێت.
پاش ئەوە بوو کە شانۆی فارسی و کوردی لە ناوچە کوردەواری بە چەند ساڵێک قەتیسما.
بە دەرچوونی خوێندکارانی شانۆ لە قوتابخانە و زانکۆکان و پێگەیشتنی بەرەی گەنج و جیلی نوێ و تێگەیشتنی خوێندکاران و نووسەر و شاعیرانی هاوچەرخ لە زەروورەتکانی سەردەم و گۆڕانکاری لە پێوەنامەگەلی فەرمی و حکوومی لە دۆیی هەشتاکانی هەتاوی، هێوتێکی نوێ لە بواری شانۆیدا دەستیپێکرد.
کۆمەڵی و گرووپ و دەستەوتاقمی شانۆیی سەربەخۆ بە شێوازێکی نوێ و ئورگانیستی لە سەر بنەما و ململانێی هزریی نوێ و بە ئاوەدانەوە لە سروشت و هێوتی ژیان سیاسی و کۆمەڵایەتی جیهان و بە تایبەت ژیانی کوردەواری و بە پشتبەستن بە دەقی خەماڵی سەریان هەڵدا.
ئێگەرچی هەوڵەکانی ئەمان تا ڕادەیەکی زۆر نەریتی و تەقلیدی، کەم و لاواز بوو، بەڵام لە گەڵ خێی مزگێنیدەری هێوتێکی تازە بوو کە هەوێی دەدا بە شێوازێکی زانستی و تێگەیشتنی دروست مامەڵە لە گەڵ شانۆ بکات.
ئەم هێوتە وەک وتم هاوکات بوو لە گەڵ دەرچوونی خوێندکارانی کورد و هەڵگیرسانی هێوتێکی نوێ لە بواری شانۆیدا.
وەرگێڕانی دەقی شانۆیی کلاسیک و بەرهەمە گەورە و ناسراوەکانی جیهانی شانۆ و هەروەها نووسینی دەقی شانۆیی لە دوای سەرهەڵدانی ئەو بیرە نوێیە، کرانەوەی دەروازەیەکی نوێ و تازە بوو بەووی شانۆی کوردیەوە و سەرەڕای تەواو کەم و کۆیەکان، چرای شانۆی کوردی لەوساوە هەڵگیرسا و هووناکایی خستە سەر پەردەی شانۆ.
دەقی وەرگیراو لە ئەدەبی کلاسیک و وەرگێڕان بە سەر زمانی کوردی لەم قۆناغەدا دەرفەتێک بوو بە ئاشتبوونەوەی بەردەنگ لە گەڵ شانۆ و شانۆی کوردی و فەرهەنگی ڕەشنبیرانە و تێکستی فیکری کوردی وەک پاڵپشتێک بە شانۆی کوردی ئاوری لێدرایەوە.
بەڵام لەو قۆناغەدا شایەنی نووسینی شانۆنامە و لێکۆڵینەوەی جیدیی خەماڵی نین و شانۆنامەی کوردیی بەپێز ئامادەبوونێکی بەرچاوی نییە، ئێگەرچی یەکەم هەنگاوەکانی ئەو پرۆسەیە دەستی پێکردبوو؛ پڕۆسەیەک کە پەدەچوو ڕێگەیەکی سەخت و چەتوونی لە بەر بێ.
چونکە تەوەگلانی کورد لە کارەساتگەلی گەورە و دەتەزێن لەو سەردەمەدا دەستی باڵای بوو لە ناومکین نواندنی ڕێگەی گەیشتن بە

ئامانجەکانی شانۆی کوردی و پێرەستاندنی.
هەڵبەت شانۆی کوردی لەو کاتەدا زۆر ئازایانە هەمان ڕێنج و نەهامەتی و کارەساتی خەڵکی کوردی قۆزتەوە و گرێی داوە بە هیوا و ئازار و ئەوینی مرۆڤایەتی بە گشتی.
بەڵام سەرەڕای هەموو ئەو هەنگاوانەی لە بواری شانۆی کوردیدا هەڵگیراوە، ئەوی هێشتا وەک کەمایەسیەک بە ناوچاوی ئەم هونەرەوە هەست پێدەکرێت جۆگەی بڕشی دەقی شانۆیی و شانۆنامەیە.
شانۆنامەکان لە بری ئەوەی بەهرە لە چیرۆک و ئەدەبی کۆن و زارەکیی کوردی وەرگرن، هێشتا سەرقاڵی دەقە مەدەرن و نوێیەکان بوون، بێ بە ئەوەی بیر لە تووندیەتی و تامەزرۆیی بینەری کورد بە بیستن و دیتنی سەرچێشنە کوردیەکان بکەنەوە.
شانۆی مەم و زین، خەج و سیامەند، سیدەوان، سپی مەند، گەنجو خەلیل، زەنبیل فرۆش و زەر دەقی دیکەی وەک ئەوان توانیویانە سەرنجی بینەر و خوێنەری کوردی بە لای خۆیان ڕاکێشن و میژوویەکی زێڕین لە ماوەی ئەم بیست و چەند ساڵەی ڕابوت و بزووتنەوەی شانۆی کوردیدا بنەخشێنن.
کەواتە گرفتی سەرەکی چ نییە جیا لە هەمان دەقی شانۆی کوردی و هەڵبژاردن و چونییەتی نمایشکردنی.
هەڵبەت ئەوە بەو مانایە نییە کە دەبێت تەنیا و تەنیا بە شانۆی کوردی بەهرە لە دەقی کلاسیک و کوون یان چیرۆک و بەسەرهاتی دەرینی کوردی وەرگرین، بەڵکوو مەبەست ناسینی ئایدیا، فۆرم، شێواز و ستایلی نووسین بە پێوەری ڕوانینی ئەمڕۆیی و بەکارهێنانی ئەو دەقانە لە قۆناغێکی نوێ و ستاندارد کە هاوکاتی ئەوەی دەروەستی بە فەرهەنگ کۆن و کەمەڵگای ئەمڕۆی کوردەوە هەیە، خەدبوونەت لە بێزارکردن و تێراندنی بینەران.
لەمناوە ڕاوتی شانۆنامەنووسیی کوردی زۆر بە ئاسپایی و خاو هەنگاو دەنێت و زوریش کەم و کەمی تێدایە، بەڵام شانۆ گۆشە دەکات و ئەزموونکی چر و دەوڵەمەند لە خۆی بە جێ دەهێڵێت.
شانۆنامەنووسی لە ئەدەبی کوردیدا زور نامۆیە و تا ئێستا نەیتوانیوە وەک ژانرێکی سەربەخۆ دەرکەوێت و پێویستە لەوبارەوە هەوڵی زور جیدی بدەین هەتا جۆگە و پێگەی شیاوی خوی بدەزێتەوە و دەبێ نووسەرانیش کاتێکی زیاتر بە ئەم ژانرە تەرخان بدەن و هەروەها شانۆکارانیش هاوکێ و یاریدەدەری نووسەران بن.
ئەگینا شانۆنامەنووس بە تەنیا ناتوانیت دەقی سەرکەوتوو بنووسێت و بەرهەمکی زیندوو و مەدەرن بخولقێنێت.
هەڵی شانۆکار بێ یارمەتیدانی شانۆنامەنووس ئەوەیە کە لە پێناو باشترکردن و بەپێزترکردنی بەرهەمکەی، پێشنیار و ڕەخنەی هونەریی

شیکارانە و شانۆگەرانە لە سەر نووسراوەکە ئاراستە بکات.
شانۆنامەنووس و شانۆکار دوو چینی پێکەوە گرێدراون، کاتێک شانۆنامەنووس نەیتوانی بەرهەمەکەی ببات سەر شانۆ و بە تەواوەتی خۆی لەو جیهانییە دابڕێت، ئیتر شانۆی ئەو گۆڵە هەوە لە داهێنان و لە ناوچوون دەنێت و لە گەڵ پەرەسەندنی بە متمانەیی، کۆنێک دەکەوێتە نیوان هونەری شانۆ و کۆمەڵگە.
بە بە دڵی شانۆ لە نادات و بڕەو تەنگژەی مەرگ دەچێت و بە سەختی چارەسەریشی بە دەستبەر دەکرێت.
بۆیە دەبێت هەموو هەوڵی خۆمان بدەین کە لە بناغەوە بە هزر و جەستەی نووسینی شانۆنامەدا بچینەوە.

مەشکەی عەرەب ... هەندرێن شێخ راغب

عەرەب کێشەیەکی هەیە، لەسەرەتاوە تا ناگات، هەتا کۆتایی، ئەوکاتیش زۆر درەنگە، لەکۆتاییدا لەشتەکان تێدەگات، سەرەتا بەهەموو هێزی خۆتەوە لە بناگوێی هاوار بکە تا ناگات.
ئەوکاتەی تورکیا پەلاماری عەفرینیدا، پەیجو لاپەڕەی ئینتەرنێتی دەوڵەتە عەرەبیەکان پڕبون لە ستایشو حەماسەتی پشتگیری ئەردۆغانو سوپاکەی، جۆرنیان گرتبوو بەهەی لەناوبردنی کورد. چەندە هاواریان کرد ئەمە نەخشەیەکی ناسیونالیستیو رەگەزپەرستی تورکە لەبەرگی ئیخواندا، خزمەت نیە بە ئیسلامو ئاشتی ناوچەکە، تکایە عەرەب گوێ بگرە. ئەوان زیاتر حەماسەتیان دەگرت. بەس پەڕۆژەی (گاپ) بەسە بە ئاوەی هەرچی عەرەبە دژی تورکیا بێت، چونکە ئەم پەڕۆژەیە روباری دیجلەو فورات دەگرێتەوەو عەرەب لەبە ئاویدا دەخنکێت..لەڕەدا بە ژمارەو داتا روونی دەکەینەوە:
ڕەژەهەتاکی ناوەڕاستو تایبەت دەوڵەتە عەرەبیەکان، وشکترینو بە ئاوترین ناوچەی جیهانن، گۆشەی دانیشتوانی ئەم ناوچەیە لەهەموو جیهان زیاترە کە 3% سەدانە،"ووباری فورات بەگشت لقەکانیەوە حەوزێکی گەورەی دروست کردووە کە 000،444 کیلەمەتری چوارگۆشە داگیردەکات. لەم ووبارە گەورەیەدا بەنزیکەیی نیوەی دەکەوێتە خاکی عەراقەوە کە دەکاتە ٤٦٪ و ئەژەی ٣٣٪ لەناو خاکی تورکیایە

وئەوەش کە دەمەنتەوە کە دەکاتە 19٪ دەکەوێتە خاکی سوریا. بەهەمان شێوەش ووباری دیجلە لەگەڵ هەموو لقەکانیەوە ووبارێکی ٣٨٧،٦٠٠ کیلەمەتری چوارگۆشەی ئاودار کردووە، بەجۆرێك کە سێیەکی حەوزی ووبارەکە واتا 75٪ دەکەوێتە خاکی عێراقەوە و ژێڕی ١٥٪ دەکەوێتە تورکیا، و ژێڕی ٠،٣ دەکەوێتە سوریا.لەم ژمارانەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە بەشی هەرە زۆری ئاوی هەردوو ووبارەکە و حەوزی نێوان دوو ووبارەکە دەکەوێتە خاکی عێراقەوە. نزیکەی نیوەی ووبڕی ئاوی ووباری دیجلە و سێیەکی ووبڕی ئاوی ووباری فورات لە ناو خاکی عێراقدایە". تورکیا ئەم ئاوە لە عەرەب دەگرێتەوە و پێنج پارێزگای ناوەڕاستو باشوری عێراق کە دەکاتە شەش ملیۆن کەس بەتەواوی بە ئاو دەبێنو دەبێت چۆڵ بکرێن، بەپێی زانیارییەکانی نێتەوەیەکگرتوەکان بەهۆی سیاسەتەکانی تورکیاوە شەش ملیۆن هاوڵاتی عەرەبی عێراق دەبێت ئاوارە بنو کەچ بکەن. زۆنگاوو هەرەکان وشك دەبنو شارو کشتوکاڵو ئاوەدانی لەپێنج پارێزگای عێراق نامێنێت، کەچی عەرەب دژی کوردو هەڵهەڵە بە هاتنی سوپای تورکیا لە دەدات.

پرۆژەی گاپ ناوەکی تورکیە، بیرکەی پرۆژەکە بە هەڤتاکانی سەدەی پێشوو دەگەڕێتەوە کە رووبەری پرۆژەکە نزیکەی لە (10%) رووبەری گشتی تورکیا پێك دەهێنێت ، تەچوونی پرۆژەکە لە نێوان (6% بۆ 9%) بوودجەی گشتی تورکیایە. پرۆژەی گاپ جگە لەوەی گەورەترین پرۆژەی ئاوی تورکیایە و یەکێکیشە لەپرۆژە گەورەکانی جیهان(بە چوارەم گەورەترین بەندەوی جیهان ئەژمارددکرێت) ، پێکدێت لە ٢٢ بەندەوی گەورە و ١٩ وێستگەی هایدرۆلیکی و ٢ تونێلی ئاودێری. 13 پرۆژەی سەرەکیی کە حەوتیان لەسەر رووباری (فورات) و شەشیان لە رووباری (دیجلەوە)، پرۆژەی گاپ هەردوو رووبارەکە دەکاتە یەك و بە کەکەڕەی ئاوی فورات و دیجلە دادەنرێت، بەشێوەیەك لە (80%) پشت بە ئاووی رووباری فورات و لە (20%) پشت بە ئاوی رووباری دیجلە دەبەستێت. پرۆژەکە دەبێتە هۆی سرینەوەی (340) شار و شاروچکە و گوندشین وە دەست بەسەراگرتنی (200) شوێنەواری مێژووی کوردی.

تورکیا شێوەکی ستراتیژی گەورە بەئاو دەکات، سەرۆتای نوودکانی سەدەی رابردوو، نەجمەدین ئەربەکان گوتی: ئێمە وا دەکەین لە داهاتوودا یەك بەرمیل ئاو بە یەك بەرمیل نەوت بە دەوڵەتانی عەرەب بفرۆشین. بەڵام بەوا ناکەم هەشتا مەشکی عەرەب ئەم قسەیەیان بیستبێت؟.

ئێستا تورکیا لە سوریا، عێراق، لیبیا، سەمال، سودان، یەمەن، قەتەر، چەندین ناوچەی دیکە لەبەرنامەی دان، بنکەی سەربازیو هەزی خەی بەربەاوکردەتەوە، کە لەداهاتودا عەرەب دەکاتە پاشکەی خەی.

بۆیە گرنگە بپرسین ئایا عەرەب مەشکی کێی تەدەگات پێژەکە زەر مەترسیدارە بۆ کیانی عەرەبی؟
کە چارەسەری زەر باش هەیە، ئەگەر عەرەب بتوانێت کاریان لەسەریان بکات:
یەک: پێویستە لە عەراق عەرەب کەشێی کەرکوکو دارایی‌و بودجەو نەوت و وزە لەگەڵ کوردچارەسەر بکات.کوردیش هەرەمی کوردستان رەک بخاتەو شەفافیەت‌و نەزاهەتی داهات و خەرجیەکان وەک خێی جیهەحە بکات. ئەوە بزانێت نەمانی موچەو جوڵەی بازاڕو بژێوی خەڵک خەونی سیاسی کورد لەبار دەبات.
وە پێکەوە بڵەک بەندی توند دروست بکەن.. هەرچەندە ئەم قسەیی خەم پێچەوانەی زەربێی نوسینەکانی دیکەمە لەسەر عەراق، بەڵام بەشکم عەرەب هەستی کردبێت‌و کوردیش ئەوە بزانێت هەرەمی کوردستان بەم جەرە ئیدامە نادرێت؟.
دوو: پێویستە دەوڵەتانی عەرەب، تورکیا لەسوریا دەربکەن، بەتایبەت لە عەفرین‌و ئیدلەب، قەناغێکە وا دەخوازێت، مەبەست خزمەت کردنی بەشار ئەسەدو کورد نیە، قەناغی ئەمنی قەومی وا دەخوازێت.
سێ: گرنگە لە لیبیا هەیمەنەو بونی تورکا کەتایی پێ بهێنن، ئەمەش پێژەی گەمارەدانی عەرەب لەلایەن تورکیاوە کەتایی پێ دێنێت.
چوار: پشتیوانی ئۆپۆزسیۆنی تورکی‌و کوردی ناوخێی تورکیا بکەن لەهەبژاردنی داهاتوو، لەروی ماددی‌و مەعنەوی.
پێنج: لە ئەنجومەنی ئاسایشو نەتەوەیەکگرتوەکان، بیست‌و دوو نوێنەریان هەیە، دنیایەک دەوڵەتیان هەیە، دەتوانن دبلۆماسیانە کاری جدی بکەن.
شەش: پشتیوانی کورد بکەن لە سوریاو عەراقو شان بەشانی بوستن. چونکە کورد دەتوانێت لەسنورەکانەوە گەمارێی ستراتیژی تورکیا رابگرێت، ئەمەش دەرفەتکی باشە بۆ ئەمنی قەومی عەرەبی.
بە داتاو ئامارەکان سودم لەم سەرچاوانە وەرگرتوە:
سەرچاوە:1- ئاسایشی ئاو لە عەراق و هەرەمی کوردستان و لەکەوتەکانی، قارەمان موحەمەد حەسەن
2-ئاسایشی ئاو لە هەرەمی کوردستان و کاریگەری وەاتانی دراوسێ (پێژەی گاپ بەنمونە، د.یونس عەلی
ناوەندی کوردستان بۆ توێژینەوە لەململانێ و قێرانەکان

کتێبی ئامۆژگاریە کورتەکانی ژیان ..وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە/ م.ئاستی هەسول

(Life’s Little Instruction Book) یەکێک بووە لە کتێبە پەرفرۆشەکانی ئەمریکا، ئەم کتێبە سەرەتا – جاکسن براون – بۆ کوڕەکەی نوسی پێش ئەوەی بچێت بۆ زانکۆ، کە چەند ئامۆژگاریەکی سادە بوو و مەبەستیشی نەبوو بیکات بە کتێب، براون خۆی بڕوای وابوو دڵگایاندن بوو، بەڵام دواتر کە چاپی کرد بۆ زیاتر لە – ٣٥ – زمان وەرگێدرا، وبەملیۆنان دانەی لەفرۆشرا، بۆشک لەو ئامۆژگاریانە هەنگێ نامۆ و پێکەنیناوی بن، و لە هەندێک کەمەگا بۆ عەیبە دابنرێن.

هەندێک لە ئامۆژگاریەکان :-
١/ نهێنی پارێز بە.
٢/ زۆر بە بزەحمەت و تکایە.
٣/ ووشەی سوپاس زۆر بەکاربێنە.
٤/ هەموو بەهارێک گوڵ بوونێ.
٥/ تۆ یەکەم کەس بە کە بە کەسی بڕامبەرت بڵێی سڵاو.
٦/ باشترین زیوو و خشڵ بەکاربێنە.
٧/ پەڵاوی پەلیش و بەیاخکراو بپۆشە.
٨/ خۆت فێری ئامێرێکی مۆسیقی بکە.
٩/ سەگت با هەبێت.
١٠/ لە دارێژی لەدایک بوونت درەخت بوونێ.
١١/ سیستەمی دەنگی و بێندگەی باشت با هەبێت.
١٢/ هاوڕێی تازە پەیدا بکە بەڵام کۆنەکانیش لەبیر مەکە.
١٣/ هەموو ئەو شتانە بگەڕێوە کە بە ئەمانەت وەریانەگریت لە خەڵکی.
١٤/ پاسکیل لەبخوڕە.
١٥/ بەشداری کەرسی فۆتگرافی بکە.
١٦/ فێری کاری دەستی و جوانکاری بە.
١٧ / لە سەدا دەی ١٠٪ ئەو شتانەی دەستت دەکەوێت لە سامان و شتی تر پاشکەوتی بکە.
١٨/ سەرزەنشتی ئەوانی تر مەکە و بەرپرسیارێتی سەراپای زیانت لە ئەستۆ بگرە.

١٩/ لە پێش هەموو ژەمەخۆراکێک سوپاسگوزار بە.
٢٠/ هەرکانت دووبارە مەکەوەرەوە.
٢١/ سەرسوڕمانی خۆت دەربڕە بە کەسێک ئاگەر دیاری هەرزانیشی پێشکێش کردی.
٢٢/ پیرەزبایی لێژی لێدایک بوون لە هاوڕێ و ناسیاوەکانت بکە.
٢٣/ تەماشای چاوی خەڵک بکە لە گفتوگۆ کردن.
٢٤/ کتێبی گرانبەها زەر بکڕێ ئاگەر نەشیانخوێنیتەوە.
٢٥/ هەرچەندێک دەتەوێت هەڵسوکەوت لەگەڵ کەسانی دەروبەرت بکە.
٢٦/ ئاگەر تووشی شتێی نەخوازراو بوویت یەکەمجار بەتوندی دەست بوەشێنە.
٢٧/ هەموو ڕۆژێک ستایشی سێ کەس بکە.
٢٨/ لە حەمام گەرانی بێ.
٢٩/ لە تاقەکردن گەرموگوڕ بە.
٣٠/ چەنت ئارەزووکرد ئاوا بژی یە.
٣١/ لەبوردە بە بەرامبەر خودی خۆت و کەسانی دەوروبەرت.
٣٢/ ددانەکانت بەدەزوو و داو پاک بکەرەوە.
٣٣/ هەرگیز باسی جەری ئەو خواردنە مەکە کە خواردووتە.
٣٤/ ئەتەمبیلی گران بەها لەبخۆ و باشترین ماڵ و خانوشت با هەبێت.
٣٥/ داوای زیاتر بکە ئاگەر مافی خۆت بێت.
٣٦/ خوەندکاری قەناغێکی دیاری کراو بە.
٣٧/ هەرگیز خانوویەک مەکڕە ئاگردان و گەرمکەرەوەی تێدا نەبێت.
٣٨/ یەکجار لەژیاندا دەرفەتت دێتە پێش و لێدەستی مەدە.
٣٩/ فەری پارچەیەک لە مەسیقای بتهۆڤن و موزارت و چەپین بە.
٤٠/ هەموو ساڵێک دوو بتە خوێن ببخشە.
٤١/ گرتەی ڤدیەیی تایبەت بەخۆت زەر تەمار بکە.
٤٢/ منداڵەکانت لەگەڵ خۆت ببە بە باخچەی ئاژەڵان.
٤٣/ شادیەکانت دوا مەخە.
٤٤/ هەرگیز ئیرادەی خۆت ڕادەستی هیچ کەسێک مەکە چونکە هەموو ڕۆژێک پەرچوو و موعجیزە ڕوودەدەن.
٤٥/ ڕۆز بە ماموستاکانت بنوێنە.
٤٦/ ڕۆز لە ئۆفسەری پۆلیس و ئاگرکوژێنەوە بگرە.
٤٧/ یارمەتی پێشکەشی هەر کەسێک بکە کە پێویستی پێتە.
٤٨/ ووشەی کۆشە لە لای خۆت بگرێ بە هەڵ.
٤٩/ سنور مەبەزێنە بەرامبەر ئەوانەی بیروڕایان لە تە جیاوازە.
٥٠/ دووربکەوە لە ووشەی دژوان و هەڵبدە ئامانجەکانت بنیتەدی.
٥١/ خۆێک بە کۆشەی تایبەتی خۆتەوە سەرقاڵ مەکە.

٥٢/ بەدەنگ بە لەو کاتانەی پەیوەست بە قسەکردن ناکات.
٥٣/ پارە و سامان مەبەستەوە بەدەخەشیت.
٥٤/ گوێ لەهەموو لایەک بگرێ پێش ئەوەی بە یار بدەی.
٥٥/ دان بەهەڵەکانتدا بنێ و پشتگوێیان مەخە.
٥٦/ منداڵ لەباوەش بگرێ دوای سزادانی.
٥٧/ پەیوەندی لەگەڵ کەسانی بەرامبەر لەسەر بنچینەی متمانە بنیاد بنێ.
٥٨/ هەڵەخنەی سلبی وەرام مەدەوە و ئەوجارە هەڵەخنەگرانەش پشتگوێ بخە.
٥٩/ هیچ بەیارێک مەدە لە کاتی تووڕەبوونتدا.
٦٠/ بنچینەی پیشە فێر بە لەجیاتی فێڵی پیشە.
٦١/ چێژ لەشتە سادەکان وەرگرە، و لەگەڵ هەوەسدان بە ئامانجە مەزنەکان.
٦٢/ خەت بپارێزە لە ڕاستەوخۆ بڕکەوتنی خەڵ.
٦٣/ لەهەموو لایەنێکی ژیانی خەت بەرپرسیارێتی لەئەستۆ بگرە، و کەسانی تر سەرزەنشت مەکە.
٦٤/ هەوداوە هەڵە خراپەکان لەبەرژەوەندی خەت بەکاربهێنە.
٦٥/ بە هەواشی دانس بکە.
٦٦/ هەژنامە و بوتە و قووتووکان بنێرە بۆ ڕیسایکلین.
٦٧/ جگەرە مەکێشە.
٦٨/ کاتژمێرەکەت (5) خولەک پێشبخە.
٦٩/ فێربە چۆن نوسین چاپ دەکەی.
٧٠/ هەرگیز لە مادە بەهۆشکەرەکان نزیک مەبەرەوە، و هاوکاری ئەوانەش مەکە کە بەکاری دەهێنن.
٧١/ لە لەدوانی گاڵتەجاڕی خەت بەدوور بگرە.
٧٢/ لە کاروبار یان لە پەیوەندی خەزانی بنەما گرنگەکانی متمانەت لە بیر بەت.
٧٣/ هەگا مەدە هیچ کەس بەسەرخۆشی بتبینێت.
٧٤/ هیچ کەسە هان مەدە ببێت بە پارێزەر.
٧٥/ هەرگیز ئەتەمبیلی بەجی مەهێڵە.
٧٦/ هەرکەسێک دەستی هاوکارییەتی بە درێژ کردی هەزامەند بە.
٧٧/ چاکە بکە لە کەمهەگاکەی خەت بە کات و پارەکەت بەخشندەیی بنوێنە.
٧٨/ فێڵ و جادوو مەکە.
٧٩/ بچە بە ئاهەنگەکانی بەیەکتر شادبوونەوە.
٨٠/ تەندروستی باش بە بەخشین نیە.
٨١/ دراوسێکانت لە بیرمەکە.
٨٢/ بزانە چۆن ڕاپەرتی دارایی دەخوێنیتەوە.

٨٣/ هەموو کات دەفرەچوارگۆشە بچوکەکانی ناو بەفرگر پێبکەوە لە ئاو.
٨٤/ بیر لە بیرەکە گەورەکان بکەرەوە، بەڵام چیژ لە خشیەی بچوکەکانیش وەرگرە.
٨٥/ بە منداڵەکانت بڵێ کە چۆن مۆزن دەردەکەون، و چۆن لای تە متمانە پەیدا دەکەن.
٨٦/ کارتی پارەدان تەنها لەکاتی گونجاودا بەکاربهێنە، و بە چاکەکردن بەکاری مەهێنە.
٨٧/ هەموو ڕۆژێک (30) خولێک بەخەرایی پیاسە بکە.
٨٨/ زەردەخەنە بخە سەر لێوت چونکە هیچی تێناچێت و بەخێرایی.
٨٩/ لێیادی لەدایک بوونداو بەشێلان و مەساژ چارەسەری خێت بکە.
٩٠/ هەگیز دەمارگیر مەبە.
٩١/ بزانە چۆن ئۆتۆمبیلی گۆڕە عادی لەدەخۆی.
٩٢/ گوێ و باڵندە و درەختەکانی ناوچەکەت بناسە.
٩٣/ ئامێری ئاگرکوژێنەوەت لە چێشتخانە و لە ناو ئۆتۆمبیلیش با هەبێت.
٩٤/ هەموو ساڵێک ئینجیل لەبەرگەوە بە بەرگ بخوێنەوە.
٩٥/ شەراب و جانتا و کاتژمێری گرانبەها مەکڕە.
٩٦/ هەناسەدانی دەستکرد و فریاگوزاری سەرەتایی فێر بە.
٩٧/ دودە مەبە لە کەینی بەڵەمی بچوک.
٩٨/ بوێستە و نیشانەی سەر ڕێگا مێژوویەکان بخوێنەوە.
٩٩/ فێربە چۆن تایەی ئۆتۆمبیلەکەت بگۆڕی.
١٠٠/ فێری بەستنی بەینباخ بە.
١٠١/ ڕۆژ لە تایبەتمەندی منداڵەکانت بگرە، و پێش ئەوەی بچیتە ژوورەکانیان لە دەرگایان بدە.
١٠٢/ ناوی خەڵکت با لە یاد نەچێتەوە.
١٠٣/ کەلوپەل و ئامێری گرانبەها بکڕە.
١٠٤/ پارەی لیستەکانی قەرز لەکاتی خۆیدا بدە.
١٠٥/ خێت لە کەسانی خراپ و نەگەتیف بپارێزە.

سەرچاوە / کتێبی Life’s Little Instruction Book

وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە/ م.ئاستی هەسول / ڕانیە

پرۆتۆکۆڵی کۆچ … عیسا بۆتانی

چ بستێك لە جەسەدی خۆر نەکوژرتەوە
کە خۆەمێشە ساردبووەکان لەبەر دەرگا
ستایشی فرمێسك بکەن و
هۆن هۆن بۆ عەورەتی خۆیان بگرین…
دۆستایەتی تاریکی
لە تخووبی کام خۆردا بوەستێ
کە ڕۆژنەی ئاگر بەدەم سەمای تریفەوە
ببریسکێ و
پاوانێك لە پوش و پەلاش
بخاتە بەر روحمی سووتان…
من بەدەستی زەبانیە سپی پێشەکانی بەفرەوە دەسووتێم و
لە زریانە بۆ ئامانەکانی زەمهەریردا
نزانم دەبنە سەهۆڵ،
بۆ لەمەودوا جیا لە ئاگر هیچ وەرزێکی دیکە نەما
دەستە وشەکانم نەتافنێت و
تەوێم راکێشتەوە بەر تینی ژیان…
بەسسە با چیدی بەدیار حەزە خەفەکراوەکانی خلوودەوە
نەمرین،
بەسسە با چیدی لەهەرمە غەمناکەکانی بووندا
نەژین…
ئێستا کاتی دۆاوی دوای مەرگە,
پاش کەمێکی دیکە
کاتی نمایشکردنی دوا فیلمی فەنابوونی دیناسۆر و
هەتککردنی کۆمە خامۆشبوەکانی گوڵە،
لەوانەیە بەیانی
بە شایەتی زووری چاڵە بۆبەختەکانی ڕۆگا
قاچی ڕۆبوارن ببڕنەوە…
لەوانەیە داستانی تەرزە
لە زاری بەساڵاچووانەوە دەستپێکا و
گۆناکانیان بۆ گەڵای وەریووی هەنجیر ببۆتەوە چەرم،
گیرفانیان لە پوولەکەی پشتی ماسی و

پارچەی شکاوی ئەستێرە پێ بکەن…
یان خانوویەك لە سەوزی ئەو بەلەمانە دروستکەن
کە لە چنگی شەپۆلەکاندا شکستیان هێنا,
لەسەر ئەو رایەخە پاڵدەکەون
کە لە دوگورد دەچێت،
لە چاڵە قووڵ و بێ بنەکانی ئەو گەرمەسێرە دەچێت
کە لە باوەشیدا دیناسێرەکان ون بوون,
لە پڵلووی ئەو مرۆڤە شەکەت و تەزاویانە دەچێت
کە قاچیان خستۆتە سەر ڕێگەی بیابان و
بە تیلەچاوێك لە بەرزخ دەڕوانن…
ئەو مرۆڤە شەکەتانە وازیان لە هەڵهاتنی خێر هێناوە،
چیتر خاك بێ ژیان ناشێ
خەونێك نەماوە بێ فڕین،
سەرتاپای ئاسمان نوتەکە
چی ماوە تاکو بڕی بگرین…
لە بری ئەو باڵانەی بەنیازی فڕینەوە هەڵپاچران
تا ئەژنێ لە زەنگادا چەقین…
ئەوسا زانیمان عاشق بێ خەوەت دەکێشێ
لە کونە شاخێکدا ئاگر دەکاتەوە،
هەرچی هەیە جێی دەهێڵێ
گرەوی عەشق دەباتەوە,
ئەوسا زانیمان ئێمە ئەو کەسەین
کێبڕکێ بە ڕەحی هەسپەوە دەکەین و
سوارەکان لەوە ڕادەهێنین
شمشێرەکانیان لە چرێی دار هەنار بوەشێنن و
تاژییەکانیان لە تارمایی ئەو رازە بەردەن
لەنێوانی دێ و زاردا قەتیس بووە…
کیڵی ئەو گاڵە بووخێنن
کە بە پاکیزەیی مردووە…
مرۆڤە تەزاوییەکان دەست بەو گوناهانەوە دەگرن
کە ڕەشناییان لەدوا بەجێما،
بە پێخاوسیەوە ڕووەو ئەو چرایە دەچن
کە ژێر قاچیان ڕووناك ناکا،
وەکو شەپوور ڕێگاکان بەخەبەر دێنن و
بە بێ تونێڵ بەژێر چیاکاندا گوزەر دەکەن,
لە گەڵ وردە لمە سەربووەکاندا
پرتەکەڵی کڵچ ئیمزا دەکەن…

پەساپێرتەکان دەهاوێژنە نێو کوانوو
ڕێگا لەبەرد دەخنکێنن
تاکو نەبێتە بیانوو..
فوو لەو چرایە دەکەن
کە ژێر قاچی ڕووناك ناکا،
لەو بیابانە بێ بنەدا
ون دەبن و
جگە لە حەرییەکانی بەفر و
کەنیزە لاسوتاوەکان
کەسێك پێشوازیان ناکا …

قەناغی پاش چواری ئاب ی بەیروت … بەریقان محەمەد

تەقینەوەکەی بەیروتی پایتەختی لوبنان کە هەندێک وەک هەڕەشیما ناوی دەبەن، تەقینەوەی ماددەی کیمیاوی پەیوەندیدار بە کەشتیەکی ژاپۆن، یان کۆگای حزبوڵا و و پەیوەندی بە تیرۆر و دادگایی تایبەت بە دەسیسەی هەڕەشەیەوە هەبێت یا هەرچی تر، هاچەکانێکی دیکە بوو بە ڕژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهان، ڕاستی ئەو بارودۆخەمان بەبیردەنێتەوە کە لوبنان و ڕژهەڵاتی ناوەڕاستی تەدایە.
بەیروتی بوکی هەڕژهەڵاتی ناوین و پایتەختی جیهانی کتێب، ئێستا بەرپرسەکانی لە پاش تەقینەوەکە بە شاری وێرانە و کارەسات ناوی دەبەن، پێشتر سروشت و هونەر و هەشنبیری و هتد… کردبوویە جێی سەرنجی ناوچەکە و جیهان.
بەیروت لە لایەکی سوریا و لە لایەکی تریشی فەلەستین و ئیسرائیل ڕویەکیشی دەریای ناوەڕاست دەوریان داوە، ١٥ ساڵ لەناو شەڕی چەکداری ناوخۆیی پێکهاتە هەسەنەکانیدا ژیاوە، ببووە مەیدانی شەڕی هەژمونخوازانەی وڵاتانی ناوچەکە و جیهان بەتایبەت ئێران وئیسرائیل، لەو هەیەوە پێکەوە ژیانی ئیسلام لەگەڵ مەسیحی و شیعە لەگەڵ سونە و ئەوان لەگەڵ دروزی زەحمەت کرابوو.
بەیروت لەووی جوغرافیەوە بەسەر چەند دەساڵاتێکی هەرەمیدا دابەشکراوە، هەر دەساڵاتێکیشیان گرێدراون بە دەوڵەتێکەوە، بازگەی

نەوان گەرەکە، شیعەنشین، سونەنشین، مەسیحینشین و دروزی نشین و دیمەنی هەزارچەکدارەکان ئەو مانایە دەدەن کە هەرچەندە شەڕی چەکداری راگیراوە و حکومەتی هاوبەشی نەوان پێکهاتەکان هاوشێوەی عێراق ئاواکراوە و هەر پێکهاتە و نیمچە هەرێمێکی لێژردەستە، بەڵام تیرەر و دەستوەردانی دەوڵەتان و ململانێ نادیموکراتیەکان رێگای لە پێکەوە ژیان و ئارامی گرتوە.

جیاواز لە تەقینەوەکەی چواری ئاب ی بەیروت، لوبنان لە قەیرانێکی سەختی ئابوریدا دەژی کەلەبەر ئیفلاس بووندایە، هەرچەندە ئەو وڵاتە خاوەن دەیان سەرچاوەی مەزنی داهاتە، بەڵام کەمێگا لە دەخێکی سەختی ئابوریدا دەژین، خێپیشاندان و نارەزایەتیەکانی ئەم دواییە لە دژی گەندەڵی و نادادی و سەختی ژیان و نائارامی گەیشتبووە لوتکە.

وڵات بەشێوەیەک لە گەندەڵیدا نوقوم بووە کە بووەتە بەهەشتی مافیا و گروپە چەکدارەکان و ناوەندی پارەی ڕەش و ترانزێتی نایاسایی، بەو شەش ملیار دۆلارەی پارەی دزراوی نەوتی هەرێمی کوردستان و پێژە زۆبەلاحەکانی بەرپرسانی هەرێم و عێراقیش لەو وڵاتەدا.

تەقینەوەی بەیروت پەمان دەڵێت لەسایەی زهنیەتی شەخوازانەی دەوڵەت نەتەوە قەوارە پارەزەکانی ناوچەکە و دەستوەردانی دەوڵەتانی مەدەرینتەی کەپیتالیسی نمونەی نیولیبرالیزمی ئەمریکی و کۆنیالی ئەوروپا تەواوی ڕژهەڵاتی ناوەراست کەوتووەتە مەترسی شەڕ و ماوەرانی، هەر جێیەک بەنی باروت و چەک و خوێنی لێدەت، مرۆقایەتی کەوتووەتە بەر هەڕەشە، شەڕ و کەشکانی لوبنان دابەاو نیە لە شەڕکانی، فەڵەستین – ئیسرائیل، سوریا، لیبیا، یەمەن، ئێران، عێراق و تورکیا و ئەو مملانێیانەی بەرەکی وڵاتانی دیکەی ناوچەکەی گرتوەتەوە بە کوردستانەوە.

هەڕەشەی داگیرکاری و تیرەر و پێکدادانی تایفی و برستی ئەو ژیانە هاوبەشەیە کە سەرجەم کەمێگە و گەلانی ناوچەکەی ڕووبەروو کراوەتەوە، تەقینەوەی ٤ی ئاب ی ئەمسا و هەزاران قوربانیەکەی، ئەنجامی زهنیەتی ئاماژە بەکراوە کە هەر ڕۆژ لە مەترسی دوبارە بونەوەدایە.

دورستبوونی دەوڵەتەوکانی ناوچەکە لەسەدەی بیستەمدا شەڕ و ماوەرانی و کەمێکوژی و برستی گەلانی لەگەڵ خێیدا هێنا، لەم سەدەیەشدا گەر تەکەشانەکی مەزنی دیموکراتی و ئازادی وەک ئەوەی ئێستا لە ڕۆژئاوای کوردستان بناغەی داناوە پێش نەخرێت، نەکریتە ئێتەرناتیفی گەلانی ناوچەکە بەرامبەر پەژەی شەڕ و خوێنی هەزەمونخواز و دەسەڵاتدارەکان، ژیان لەچوارچێوەی تەکەشانی دیموکراتی و پێکەوژیانی ئازادانە و خەبەرەوبردنی دیموکراتیانە

ڕێکنەخراوەتەوە بناغەی ئاشتیەکی هەمیشەیی لەنێو کۆمەڵگەدا دانرابێت ئاستەمە نە گەلانی ناوچەکە و نە مرۆڤایەتی و گەردونیش توانای بەرگەگرتنی ئەم هەموو چەک و ماوەرانیە بگرێت.
تاکە ڕێگای ڕزگاری کۆمەڵگای لوبنان و گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست بە گەلی کوردەوە، پێشخستنی هێزی تێکۆشانی ئازادی و دیموکراتی گەلان و یەکترقبوڵکردنە، دەنا قەناغی پێش و پاش چواری ئاب ی بەیروت جیاوازە، هەر وەاتێکی ناوچەکە بە کوردستانیشەوە لەمەترسی کارەساتی هاوشێوەی چواری ئاب ی بەیروت بەدوورنیە.

بەریڤان محەمەد

مەرگی شەرکە بەکەس و پرسیارەوەڵامنەدراوەکان … کاوە جەلال

پێشگۆتن ….

ئەم گۆتارە ڕەخنەیەم دوای مەرگی شەرکە بەکەس نووسی و 12.08.2013 لە "کوردستانپێست"دا بڵاوکرایەوە. ئەڵبەت سەرلەنوێ دایدەگرمەوە و دەمەوێت هاوکات لەم پێشگۆتنەشدا جەخت لەوە بکەم کە ئەمە تا هەنووکە نازانین کە داخۆ شەرکە بەکەس "شاعیری گەورەی گەلەکەمان" بووە، وەک چۆن زۆر کەس ڕەوانبێژانە جەختی لە دەکەن. تا ئەڵبەت ڕەخنەی ئەدەبی و ئەدەبناسی ئەو بایەخیان نەداوە، کە ئیدی پاشان "گەل" پێویست بێت قبووڵی بکات، ئەویش تەنیا لەبەر ئەوەی بایەخی ئەوانە. خوێنەرانی شەرکە بەکەس (کە نازناوە هەڵبەستەکەیەتی "بەکەس"ی لە باوکی خۆی فڕاند لەبریی ئەوەی ئەویش بووەتە نازناوێک بۆ خۆی ڕابگەیەنێت) دەتوانن بۆ خۆیان چێژ لە هەڵبەستەکانی ببینن، لە تاڕەخنەی ئەدەبی و ئەدەبناسی بایەخی خۆیان نەدەن، دەبێت لە نرخاندنی ئەودا قۆقەپی لە بکەن.

ک.ج.

04.08.2020

* * *

شەرکێ بکەس مرد، لێ واتای ئەو وەک هەبەستقان، پێگەی ئەو لە مژووی هەبەستی نوێی کوردیدا لە شەستەکانەوە تا ئەمڕۆ، دەرفەت دەهەخسێنن پرسیار لە ئەو و ئیشەکانی، لە خودی هەبەستی کوردی لە ئێراق بکەین. تەنانەت ژیانی لێنەتوێژراوەی شەرکێ بکەس، قەناغەکانی پێگەیشتنی ئەو، پرسیار دەخەنەوە. چەند نەوەیەک لەتەک ئەم ناوەدا پێگەیشتوون، یان پیر بوون. هەنگە تەنیا سەدای ناوەکەی بەس بێت بێ ئەوە کە ئێمە هەخنەییانێ لە ئەو بهزرێین. کەواتە نەک بە شێوەیەکی ڕەمانسیانە، بە ستایش و پیاهەدان، بەکو بە نرخاندن. ئاخر ئەو مرۆڤ بوو، هەروەها کولتوور و گەل و زمانکی تایبەتی شەقیان بە کەستیی ئەویش دا. لێ ئەو ڕێگەی خێ گرتە بەر، بە هێز و لاوازیەکانیەوە، بە هێنراوەی جوان و کیچن و پیاهەدان و "هتد" (بەێ "هتد!"، ئاخر ئەمیش گرنگە، لێ ئێرە جێی باسکردنی نییە). ئێمە دەبێت ئەم ێگەیەی لێ قبوێ بکەین، چونکە مارکس واتەنی "هەبەستقانان بیچمی سەیرن و پێویستە ێیان پێبدرێت ێگەی خێیان بگرنە بەر". هیچ گومانی تێدا نییەێ پرسیارەکە ئاستەی بوێری و توانستی مەئریفەی ئێمە دەبێتەوە کە "چێن" لە ئەو، بەگشتی لە نووسەران و هونەرمەندان، بتوێژینەوە.

شەرکێ بکەس لە هەڤپەیڤینکدا خەونی خێ (کە ناوی دەنێت "وەستە تایبەتیەکەی") بێ کاتەکانی پاش مردنی ئاشکرا دەکات، لێ بە زمانکی وێنەیی.

"من نامێوێت لێ هیچ کام لێ گرد و گردکاندا بنێژرێم کێ دیارن و ناویان ئێبرێ، یەکێم لێبڕاوەی پێبونەتێ و دووەم لێبڕاوەی من حەز بێ قەرەباغی زەر ناکەم، من ئەمێ ئێگەر سەرکی شارەوانی و ئەنجومەنی شارەوانی شارکەم ڕێگەم پێبدا و ئێوەم پێ ڕەوا ببینن کێ لێ پارکی ئازادیدا و بێ تەنیشت مەنەمەنتکەی شەهیدانی (1963)ی سلەمانیەوێ بمنێژن، ئێوێ خشترێ و تەنگەنەفەس نابم، من حەز ئەکەم بێ مردویش نزیکی ئێو خکێ و ژن و پیاوی شارکەم و دەنگی مەسیقا و گەرانی و هەڕکێ و یانێ جوانکانی ئێو پارکێ بم. با کتێبخانکەم و دیوانکانم و وێنکانم ببرێن بێ شوێن مەزارکەم، با کافتریایك و باخچێیکی بچکلانێ لێو شوێندا هەبێت بێ ئێوەی شاعیران و نوسەران و کچ و کوێی دێدار ببنێ میوانم، من ئەمێ لێ ئەستێ بچاوی خێاێ تەماشای ئێو پارکێ بکەم و دوای مردنی خەم

ببینم، ئەوە بۆم چریکەی دیلان و ئاڤا و ڤیسیکەی مەردان و سرودی (خوایە وەتەن ئاواکەی)ـەوە ئاهای کوردستانم تەوە پێچرابێ و بنۆڕم، من ئەوە لە پرسەکەمدا مەسیقا لێبدرێت، لەناو مەزارکەمدا تابلۆی جوانی هونەرمەندانی شارەکەم هەبواسن، من ئەوە دوای خۆم و بەناوی (بکەس)ەوە خاتکی سانە تەرخان بکرێ و بدرێت بە جوانترین دیوانە شیعری هەبژێردراوی ئەو سالە و خەرجی ئەم خاتەیش لەو میراتە بدرێ کە جێدەهێم". (وەرگیراوە لە کوردستانپێست)

ئەم دەربڕینە وەنەییە پێە لە دژبژی. ئەو حەز ناکات لە گرد و گردۆکەکاندا بنۆژرێت. بۆچی؟ یەکەم لەبەر ئەوەی پێبوونەتەوە (کەواتە گەر گردی پێنەبێوە لە سڵمانی هەبووایە، ئەوا لاری نەبوو "بەتەنیا" لە یەکێکیاندا بنۆژرێت)، دووەم لەبەر ئەوەی حەز بە قەرەباڵغی زۆر ناکات، کەواتە نایەوێت گۆی دی لە نزیکیەوە بن، چونکە ئەو فەزایە دەشۆنن کە ئەو بە مردوویی تێیدا پێشبینیی خۆی دەکات. ئەو خۆزگەی شونکی تایبەتیی هەیە و خەونی پێوە دەبینێت، ئەو قەرەباڵغییەکی دی بێ خۆی پێشبینی دەکات کە تەنگەنەفەسی ناکات، چونکە تەنیا بە دەوری ئەودا چێبووە و زۆر تایبەتە: ژن و پیاوی سڵمانی (نەک هەولێر و دهۆک، سنە و مەهابات، ئامەد و قامیشلێ ...)، دەنگی مەسیقا و گۆرانی، هەپەڕکێ و یانێ جوانکانی پارکی ئازادی. لێ ئەمە هێشتا بەس نییە، "دەیەوێت" لە شونکی مەزارەکەی کافیتەریایەک و باخچەیەک دروست بکرێن و ببن بە شونکی لەبار کە میوانەکانی لە خۆ بگرێت، واتا شاعیران و نوسەران، کچ و کوڕی دڵدار. لێ هەبەستقان کات دەگەنەتەوە بۆ ساتەکانی ناشتنی و دەبژێت کە "دەیەوێت": بۆم چریکەی دیلان و ئاڤا وێیسیکەی مەردان و سرودی (خوایە وەتەن ئاواکەی)ـەوە بنۆژرێت، "دەیەوێت" ئاهای کوردستانی تەوە پێچرابێت، ئەوجا دوای ئەوە کە ناشتیان و پرسەی بۆ دانرا، لە پرسەکەیدا موزیک لێبدرێت، لێنو مەزارکەیدا تابلۆی جوانی هونەرمەندانی شارەکەی هەبواسرێن. شەرکە بکەسی هەبەستقان بەمانەوە ناوەستێت، وەناکانی دەژنەتە نێو داواکاریەکەوە و ئەستاش "لێرە"دا دەگەین بە وەستێک: ئەوی هەبەستقان بە ناوی خۆی و بکەسەوە داوای تەرخانکردنی خەاتی سانە دەکات کە بدرێت بە جوانترین دیوانە شیعری هەبژێردراوی هەر سالێک و گەرەکە خەرجی خاتەکە لەو میراتە بدرێت کە جێدەهێت.

بەوونی دیارە شەرکە بکەس لەو خەونەیدا کە بە زمانی هەبەست

دایدەژێت، "ناز بەسەرماندا دەکات"، بەئاشکرا پێمان دەبژێت: "نازم بدەنێ". ئەم خۆگەیشتنەی شەرکێ بکەس پاڵهێزە بۆ ئەوە کە ئەو مەزارێکی تایبەت لە شوێنکی گرنگی پارکی ئازادیدا بە خۆی رەوا ببینێت، هەروەها خەونی خۆی بە ساتی ناشتن و پرسە و مەزارەکەیەوە دەخاتە فۆرمی هۆبەستێوە و پێمان دەبژێت: "با پرسەکەم بەم چەشنە بێت".

ئەمە ناتوانین ئەم پێشبینیە وێنەییەی شەرکێ بکەس وەک "وەسێت" وەربگرین، چونکە ئەو لێرەشدا "هۆبەست دەبژێت". ئەو نایەوێت لەم دیمانەیەشدا یەک هەنگاو لە هەقیقەتی خۆی وەک هۆبەستقان دوورببکەوێتەوە _ ئەو کە مرۆڤە و بەمەش بمرە، ئەو کە ناسراوە و دەبوو هیچ گومانی لێوە نەبووایە کە پرسەیەکی فراوان و هەمەلایەنیی بۆ دادەنرێت، ئەوجا لە هەر کوێ بنژرایە، هەنگە ژانە کوان و کچان، کوردی کوردستانەکانی دی، بچوونایەتە سەر گۆڕەکەی و فۆتیان بگرتایەێ. لە بنەڕەتدا دەبوو شارەزایانی هۆبەستەکانی، دەستانی هۆبەستقان و نووسەری، هەندێک سیاسەتکار و سیاسەتمەدار کە ئەو لە نزیکەوە دەناسن، لێبهزرینایە سەبارەت بە شوێنکی ناشتن کە شایستەی مەزنێتیەکەی ئەو بووایە نەک ئەو خۆی لە دەردئەندێشەی مەزنییەوە داوای مەزارێک بکات.

ئەمە لێرەدا گەیشتووین بە کێشەیەکی کرێکیی شەرکێ بکەس. ئاخر بەژنکی ئەوەندە ناسراو و مەزنی پێدراو چە پێویستییەکی بەو گۆتانە هەیە؟ لێرەوە چەند پرسیارێک سەرهەڵدەدەن. ئایا ئەو، ئەوی شارەزای خەڵک و کولتورەکەی، "خەمڵک" یان "ترسڵک"ی هەیە کە زوو لەیادبچێتەوە؟ یان ئەو هەقەی پێنەدرێت کە بە هی خۆی دەزانێت؟ خەمەکەی هەنگە لەوەوە سەرچاوەی گرتبێت کە ئەو بەئاگایە لە زاکیرەی کورتی گەلەکەی، ئەوجا لە دەرفەتکدا ئەو خەمەی بە زمانکی وێنەیی دەردەبڕێت. ئەمە دەتوانین لەمە گەڤڵک یان تەحەدایەک تێبگەین نەک وەسێت. ئاخر ئەو بەم پیرییەش، بە پێچەوانەی زۆرینەی خەڵکی شارەکەیەوە، تا ئەمڕۆ شەهیدانی "1963"ی سلێمانیی لەیادنەچێتەوە، کەواتە ئەو ئاگایی مژوویی هەیە، کەواتە لە خۆی و ژیانی خۆیشی بەئاگایە: ئەو "شەرکێ بکەس"ە، لێ "تێ بڕیت مەزنێتیەکەم تەواو دەرک نەکرابێت و زوو لەیاد بچمەوە؟".

لێ خەونەکەی شەرکێ بکەس لەوەش زۆرترمان پێدەبژێت. گەر رەخنەی ئەدەبی بەگشتی هەبووایە و بەمەش "سەرجەم شەرکێ بکەس" بە مێتۆدی جیاواز ساغکراوە بووایە، هۆبەستە مەزنەکانی بەئاشکرا لە دەربڕینە رواڵەتیەکانی (واتا لێ میعرکانی) جیاکراوە بوونایە،

ئەوسا بۆ ئەو ژنە زوو سەرجەم لاوازی و لایەنە مەزنەکانی ئاشکرا دەبوون، بەمەش دەشیا خۆی لە ژنێکی دڕندەی ناشایستە و رواڵەتی، بەڵام بە تایبەتی لە هەڵبژاردنی "پیاهەڵدان" ببواردایە.

لەم جێیەدا پێویستە پرسیارێکی دی بوروژێنین: پرسیاری "کێیچ". ئەمە تەنانەت لەنێو هەڵبژاردەکانی ئەودا گوزارشتی "کێیچن" دەبینین، بەڵام ناونیشانێکی وەک "من تینوێتیم بە گۆ دەشکێ" کێیچە. گومانی تێدا نییە کە کێیچ بەگشتی لای کوردەکان جوانە و لە ناخەوە حەزیان لێیەتی. ئەمە لێرەدا دەگەین بەو پرسیارە کە تا چەند هونەرمەندە ئاستەیەکی دژبەری ئەو چۆڵە وەردەگرێت و ڕێگەک بۆ گۆڕینی چۆڵی وەرگر (جمهور) دەگۆڕێت، یان تا چەند ئەو چۆڵە دەلاوێنێتەوە کە وەرگر لە تراديسیۆنەوە هەیەتی. کەواتە ئایا تا چەند شەرکێ بێکەس کارا بووە لە پتر کێیچاندنی چیژی وەرگردا؟

بەم شێوەیە هەڵبژاستقانێکی وەک شەرکێ بێکەسیش بە ساغنەکراوەیی ماڵئاوایی کرد، ڕەنگە هەموو نووسەران و هونەرمەندان بەم شێوەیە بەجێمان بهێڵن، لێ ئەوانیش شوێنی ناشتن بخوازن، چونکە ڕەنگە بە خۆیان ببژێن: "من چیم لەو کەمترە؟". ئەوان چیرۆک یان ڕۆمان یان هەڵبەست دەنووسن و نانرخێنرێن، گۆرانی دەچڕن و نانرخێنرێن، تیاتەر یان تەمسیلیە نمایش دەکەن و نانرخێنرێن، رسم دەکەن و نانرخێنرێن، هەوڵی سینەمایی دەدەن و نانرخێنرێن. بەڵام خۆیان زۆر جار لەسەر ئیشەکانیان "قسە" دەکەن، "ووتکردنەوە" دەدەن! ئەوان ناچارن، ئەوپەڕی ناچارن، فیز پێشان بدەن و بەفیزەوە هەڵوەست ووەو دەرەوەی خۆیان وەربگرن. ئیدی هەندێکیان لەنێو دەردئەندێشەی مەزنیدا هەڵدەئاوسێن (بە دەنگی گۆی هەرگیز گوللەنەگیراو دەبڵێنن: "کاکە من دیالۆگ ناکەم!"). کێشە کرێکیەکەی زۆرینەی هەرە زۆری نوسەران و هونەرمەندان ئەوەیە کە بوێری یاخیبوونیان نییە، شەڕی نوێیەکیانەی حەفتاکانیان چێن بوو، ئەمڕۆش ئەوهایە. هەفتاکان چێن خۆیان پەراوێز دەخست، ئەمڕۆش ئەوها وەک تۆراو خۆیان پەراوێز دەخەن. گەر تەنانەت کەسان هەبن شرۆڤەی ڕەخنەیی ئیشەکانیان بکەن، هێشتا هەر نایکەن، ئاخر ئەوان لە مێنتاڵیتیانەوە چاوەوانی ستایش و پیاهەڵدان دەکەن، ئیشکەری جدیش تاقەتی نییە خۆی بخزێنێتە نێو ناکۆکیی ڕواڵەتییەوە.

ئایا کام حزب بەرپرسە لە کێشەی ناوچە دابەوکان؟ … لوقمان بەرزنجی

ئاوا ئەو ووتانەیان بەو جۆرە گەیاند ، ئایا کام حزب بەرپرسە لە کێشەی ناوچە دابەوکان؟؟؟

لە ناوەڕاستی ساڵی 2016 وەزارەتی خوێندنی باڵا عیراق بەبیارەکی نەزانانە و خیانەتکارانەی نیشتمانی یاسای خوێندنی بە خەڵای لە قوناغەکانی خوێندن لەسەرتاسەری عیراق بە کوردستانیشەوە هەڵوەشاندەوە . بە بیانی ئەوەی گوایە ئەو بیارە لەسەردەمی جۆزمی بەعس دەرچووە دابەشکراوە ، بەو کارەشیان گەورەترین گورزیان لە بواری پەروەدەو خوێندنی باڵا و زانین و زانست وشاند . کارەکی وایان کرد ئاستی نەخوێندەواری بە شێوەیەکی بەرچاو هەڵکشان کات. جۆز لەدوای جۆز لە دامان بات و تا بەم جۆرە گەیشت کە ئەی بینین چی کارەساتێک لەو ووتانە دەگوزەرێت . ووتانێک نە زانکۆ نە کولیژ نە هیچی بەسەر هیجەوەما . وولاتێک تەنیا پارە بدە کام شەهادەی بەرز هەیە وەریگرە ، وێک بە هەڵوەشاندنەوەی خوێندنی بەخۆایش نەوەستان ئەمجارەیان دەستیان دایە هەڵوەشاندنەوەی یاساکانی خەماڵی کردنی نەوت و خوێندنی بەزەری و قاچاخوکردنی نەخوێندەواری و یاسای کشت و کاڵی و یاسای فرێشتنی بەرهەمە کشت و کاڵیەکان و چەمەنتەی عیراق بە دەرەوە و هەڵوەشاندنەوەی یاسای کاروباری کەمەڵایەتی و یاسای چاودێرکردنی خەزان و یاسای تەجنیدی ئیجباری و یاسای خانەنشینی ویاسای موخەدەرات یاساو یاساو هتد..لە جێگەی ئەویاسایانە کەوتنە بە موقەدەس کردن و عیبادەت و پەرستنی تاک و خەڵک بە کەیلەکردن و گەلاندن بەو کارە قەزەونەشیان حزبیان کردە کەڵەگا بەسەر خەڵک و میللەتەوە . هەگیان خەشکرد بە دامەزراندنی هەزی چەکداری تایفەگەری و حزبی ئەمەشیان . وەک ئەلتەرناتیفی سوپای عیراق .بەشێوەیەک ئەو هەزە چەکدارانیان دامەزراند ئەوچەکانەی بەدەست ئەو هەزانەوە بوو زەرپەشکەوتربەت لە چەک و تفاقی هەزەکانی سوپای سەر بە وەزارەتی بەرگری عیراق ، بیرە نەوتەکان بە حزب و تاکە کەس و مەرجەعە باڵاکان حەڵاڵ کرا لە موڵکی گشتی بووبە موڵکی بنەماڵە و مەرجعیەت هەموو ئەوانەش بە بەهێزکردنی پێگەی حزب تەقاندنی خەڵک کاری بە کرا ، خوێندن و بەوانەمەش بووبە بە پارەو نەخوێندەواریش بوو بە ئافاتێک ئەوە هەر

باسی ناکرێ و خوێندنگێ و قوتابخانەی بەپارێ بووبێ دیاردەو قوتابخانێ حکومیەکانی کێ ئیستا هەندێکیان ماون کوێی هەژار و نەنجدێری ئەو ووڵاتە تەدا ئەلفا بێ دەبەت بوون بێ جێگەی سوکایەتی پێکردن.. لەلای دەسەڵات و نەمانی یاسایەکی بەهێز بێ قەڵاچوکردنی مادێ هەشبڕەکان وایکرد کێ موخەدەرات بو بێ دیاردەیەک خەریکێ گەنجانی عیراق و کوردستان ماڵ ویران دێکات دواکەووتنی موچەو بەینی قوتی خەڵک بوونێ دیاردەیەک بەهیچ شێوەیەک دەسەڵات خەی لەو خەڵکێ ناکاتێ خاوەن و نەمانی دامەزراندن و دەرچوونی فەیلەقێک لێ دەرچوانی زانکێ ، ئەمانێ وزەر تاوانی دیکێ ئەوانێ بەرهەمی دوای دامەمانی دەسەلاتی بەعس و ئاپۆیێن و هەوەشاندنەوەی دەوڵەتی عیراقێ، دەمەوێ بەس بزانم حکوومەتی عیراق و حکوومەتی هەرێم لاف و گەزاف بچی یاسایەکی خەیان لێ دەدەن ئەگەر هەژ لەدوای هەژ ئەو ووڵاتێ ویرانتەر و کاول تەر بێت لەرووی هەژاری و بێ کاری و مەعریفیەوێ و دەسەڵاتدارانیش نەکەس دەیانبینێ و نێ حەزیش دەکەن چەهرەی کەس ببینن . باس لەو هەموو خەڵکێ ناکەم کێ هەژانێ سەری خەی هەدەگرێ و بەرەو چارەنووسی نادیار بەرەو هەنداران و لەوەش مال کاولی و قوربەسەریەکی دیکێ چاوەڕوانیان دێکات ، بەو شێویێ کێ لێ ئامارو خشتەی نەتەوێ یەکگرتوەکاندا هاتوێ کێ ئاماژەی بەکراوێ عیراق بکەوێتێ یەکەک لێ ژمارێ هەرێ دواکەووتوەکانی دونیا لێ هەژاری و نەوخوەندەواری ، ئەرێ دەسەزەکی حزبەکی کوردستانی هەیێ وەڵامەکی لەژیکم بداتەوێ بێ ئەو ماوەرانیێ . چیتان بەخەڵکی کورد ستان کرد ؟ یا ئاستر چیتان بێ کوردستان کرد ؟ باشێ ئەگەر هەوەشاندنەوەی ئەو هەموو یاسایانەی سەردەمی بەعس دژ بێ خواستی گەلانی عیراق بوو .باشێ ئەگەر وایێ خەرێ ئەو بەیارانەی سەبارەت بێ تەعریب و سەندانی زەویێ کشت و کاڵیەکانی و یاساکانی کشت و کاڵ هەنەوەشایەوە؟؟؟ کێ ئیستا هاتون جارێکی دیکێ بەرا عەرەبێ چاوەشکانمان ئەوانەی لەتکریت و سامەڕاو فەلوجێ لەترسی مەزهەبی شیعێ و داعش هاتونێ لەکوردستان دانیشتون و ئیستا داوای ئەوزەویانێ دەکەنەوێ کێ بەعس بێ سەند پێی بەخشیون لێبنەڕەتدا زەوی کوردان بوو بەعس تەرحیلی کوردن ئیستا ئەو عەرەبانێ هاتون باس لەو یاساو ئیسایانێ دەکەن کێ بوونێ مایەی دەربەدەرکردنی هەزاران خەزانی کورد لێ ناوچەدابەدەرکان؟ ئەرێ حزبی کوردی لێ بەغدا قەت ئەو مەسەلەیان لەگەڵ برا عەرەبێ چاوەشکان باس کردوێ ئەرێ سەرێک کەماری ئەرێ وەزیرو دەرجەدارانی کورد ، قەت لەگەڵ دادگای فیدەالی باستان لەوێ کردوێ کێ هەکارو حیکمەت چیێ لێ هەنەوشاندنەوەی سەندداتی 49 گوندی کوردانی ئەزدی کێ هەموو لەساڵی 1972 تەعریب کراوێ و یا تەعریبی کەرکوک خانەقین خەرێ

هێنەوەشاوەتەوە بەڵام هەرچی یاسا هەبووە لەخزمەتی خێڵک دابوە هێیان نەوەشاندەوە ؟؟ یا ئەوەتا نەتان ویستوە ئەم بابەتە لەگەڵ بۆغدا بوروژێنن نەبادا بۆغداش داوای بیرە نەوتەکان و پارە گومرگەکانتان لێ بکەنەوە کە سانکە لوشی دەکەن من خەم یەقینم کە ئەوە پێتان وایە کێشەی هەموو ناوچە دابەاوەکان کێشە حزبی کوردی نیە بەڵکو کێشەی خێڵکی ناوچەدابەاوەکانە خیان لە پێش هەموشیان کێشەی کەرکوک ئەوەتا وەک دێمن (عيني عينک) وا تەعریب دەکرێ نوقیان لەوە نایەت ، من تەناگەم خێڵکی ناوچە دابەاوەکان چیان داوە لە حزبایەتی کردن و تاکەی خاک و کوەی خیان دەکەنە قوربانی ئەم شاروئەوشار و هێندێ پێداگر دەبن لەسەر حزبایەتیکردن شێ لە پێناو چی و لەسەر چی دەکەن ؟

لوقمان بەرزنجی .. ئێمانیا

ئەو هێزەی لە هەڵەموودا رەوەز دەنەخشێنێت …عیماد عەلی

لەدوندی شاخەکەدا بە دووربینەکەوە چاودێری ڕێگاکەی دەکرد، پەکە ڕەشە جوانەکەی لەگەڵ زەردەپەڕی نێوان لاپاڵ و زەنوێر و لاتەنیشتی ئەو شاخە و لەو بێشە شەڕەدا تاپلێیەکی سوریالانەی دەنەخشاند. جێگەی سەرنجی هەموان بوو، ئومێدی بە بێ ئومێدان دەبەخشی و هاناوی هەناسەدانی وەکو هەماوی پاکژی کانیاوێکی هەندرێن تەکەڵی لاچمکی هەورەکە دەبوو. لەولاشەوە پەیتوکەی بنمیچی ئەشکەوتێکی مژوویی جوانونەخشێنراو بەلاسەریدا دیجریواند و ئەویش بە توندو تێڵی و بێ ترس بە هەستو نەستیەوە ئاوێزانی هەرەی هەڤاڵ عەگید دەبوو. ئازیزخنجیلانەی شاخ وەرەی لێ دەباری، عشقی نیشتمانی لێ دەتکا، ئا لەم کاتەدا کە باشوور چاوەڕێی نسکێیەکی دیکەیە ئەو تەپڵی سەرکەوتنی لێدەدا.

دەنگی فرۆکەی تێران وەکو گیزەگیزی زەردەواڵەیەکی ڕەنگ زەرد دەبیست و چاوە ئاسك ئاسا مەستەکانی وەکو دووربین بەدوای دەژمندا دەگەڕا. بەڵێ ئەمە تاکە هێزێکە مابێتەوە کە خەڵکی کوردستان دڵیان پێ خۆش بێت و بە بیستنی دەنگی زوڵمیان و بینینی نۆچاوانی

نورانیان بۆ هیواییان پێ دەهێننەوە. گەی بەسەی هەمەتیان زەوی دەلەرزێنێت و ئارانی کێچبەرانی کوردستانی گەورە رووناك دەکاتەوە، بە ڕێشتنیان بە تیزماکێکی زۆر باریکی تولەڕگایەکی ئەو کێوە سەختە لەگەڵ کەڵە شاخکدا هاورێ بوون ڕگەی هاتونەهاتیان دەگرنە بەر و چکەچکەی دڵپەبارانی پاییز خۆشحاڵیان دەکات.
دوای بیست و نۆساڵ لە حوکمڕانی بنەماڵەیی باشووری کوردستان، ئەوەی دەبینرێت نسکۆیەکی لەسەرخۆی خەتەرناکی مۆژووییە و ئەمجارە بێهیوایی و بی متمانەیی گەیشتۆتە لوتکە و تا ڕادەیەك خەڵکەکە بەەگشتی باوەڕیان بە نەتەوە و نیشتمانیش نەماوە.
ئەوەی ڕوونە تروسکاییەك لە دووری تونێلەکەدا دەبینرێت کە بتوانێت باری لاری کورد بەگشتی ڕاست بکاتەوە و، ئەگەر ئەو ڕێکخراوە بە دیسپلینیە ڕاستگۆیە تا ئەمڕۆ پارێزگاری لە بنەما سەرەکیە پێویستەکانی شۆشی ڕاستەقینە و دڵسۆزی میلەت و هەوڵی زامنکردنی دوارۆژی کوردووە بەڕام ئەویش لەژێر ڕەحمەتی هاوکێشەکانی بەرژەوەندیی جیهانیدا دەناڵێنێت. جارێك بە تیرڕیست وجارێك بە تووندڕەو و جارێکیش بە منداڵ ڕفێن تەمەتباری دەکەن، کەچی بەرگەی ئەو هەموو هۆشە زۆرلایەنە بە ئازایەتی ئەو گەنجە خاوەن پەروەردە جوانەی گرتووە و ئەوەتا ڕۆژانە تەنانەت وانە بە شۆشگێڕانی دێرینی کوردستانی باشوور دەدەن و ڕاستی و دڵسۆزی و خاك پەرستی خۆیان بۆ هەموو لایەك سەلماند و دوا ڕۆژ بۆ ڕاستگۆ و لەخۆبردوو و پاکو خەباتگێڕی ڕاستەقینە دەبێت.
سەرەڕای ئەو هەمو فشار و هۆشە زەبەلاحانەی لە لایەن دڵستانی تورکیا ئەندامی ناتۆ و هاوپەیمانی ئەردۆگانی خودپەرست لە دژی دەکرێت بەڕام پارتی کرێکاران و سەرجەم خەڵکی کوردستان تا ئەمڕۆ سەرکەوتنی خۆی لە هەموو بواڕەکاندا سەلماندووە و لە ستراتیج و تەکتیکدا لەگەڵ بارە پێویستو زەرورەکە خۆی گونجاندووە. ئەوەی شایانی باسە ئەگەر ئەم فشارە هەمەچەشنە لەسەر لایەنەکانی کوردستانی باشوور لە کاتی شۆش و ئێستاش هەبوایە هەر لە زووەوە زەنگی ئاشبەتاڵان لێدابوو.
خاڵکی زۆر گرنگی ئەم ڕێکخراوە مۆدێرن و تایبەتەی کوردستان ئەوەیە کە لە جەرگەی باری کۆمەڵایەتی کوردستان هەڵقوڵاوە بەڕام خاڵە سەلبیەکانی ئەم کۆمەڵگایەی دوور خستۆتەوە و گەورەترین خاڵی لاوازی باشوور کە تا دێت حوکمی بنەماڵەیی زاڵ دەبێت لەم ڕێکخراوەدا بەدیناکرێت و ڕێکخستنکی پتەوی بە سەرکردایەتیەکی مۆدێرن بەڕووەدەچێت و هەنگاوەکانی شۆرش و سەرکردایەتی ئەگەر جارناجارێك هەڵەی بچوك دەکرێت بەڕام تا ئەمڕۆ جگەی خۆشحاڵی و دەستگوشینن. بۆ ماوەیەکی زۆر کەم چاودێری ڕەفتار و بۆچون و مامەڵەی گەریلایەکی

تەمەن بچوك بکەیت زۆر باش لەوە یەکلایی دەبیتەوە کە بە پەروەردەیەکی جوان و عەقڵیەتێکی پێشکەوتو مامەڵە لەگەڵ پرسەکەدا دەکات و هەر یەکەیان پرۆژەی سەرکردەیەکی گەورەی دوارۆژە و لە ماوەیەکی کورتدا جیاوازیان لەگەڵ ئەوانیتر دەردەکەوێت و لەوە یەکلایی دەبیتەوە کە هیوا و ئاواتی گەلی کورد بەم شێوانە بەدینەیەت بە هیچ حزب و لایەن و رێکخراوێك لە چوارپارچەی کوردستان بەدینایەت.
بۆیە کە سەربەزانە و پێنگ ئاسا لەو هەڵەمووتەی نێو ئەو کیوانە سەردەکەون و بۆ ماوەیەکی کورتیش بێت جێی خۆیان ئەگەر بە رەوەزی پیویست بۆ ژیانی کاتی و بەبەردەوامی شەرش بنیتادەنێن و دەنەخشێنن و جێ دەستیان وەکو هەزار کۆشکی سوێتانی دێتەبەرچاو. هەر سەربەرز و سەرفراز و سەرکەوتو بن هەقاڵانی خۆشەویست وئاوات و هیوا بەدیهێنەری کورد و کوردستان.

یەک ڕۆژی دڵمردم … سەروا ساڵیی

وەك زەنگی قوتابیەکی بە لانێ
بەربەیان …بەرلەگزنگ چاوەکانم
هەڵدێن…
مژوڵەکانم دانێ..دانێ وەك خشیکانی
ژیانم لەچاوتروکانێ دەورێن …
پەنجەکانم لەنێوقەدی هیوا ماحاڵەکان دەخلیسکێن..
یەکوبەیانیێ،
تەنکانی دەنگم ژەنگ دەگرن..
بینایم لێ
بەیەکاستەمێك هەنگاوەکانم ڕەدەگرن ..
باڵەکانم قورس چیدی
لەچەقی یەکاسێ بە یەکاوازی مەشخەڵان هەراش نابن و نافڕن…
وڵێ باوەشی یەکومەدێ زیویەکان
لەنگەر بگرن…
لەنێوان دەرکان مەڵەناکەم و

دەنکە مرواری ،
وشە هەبژەرم و چیەکی یەفسوناوی
لە کەناری دەریا ەق یەستورەکان
بخوەنمەوە و
شەپەکان لەنەوان پەنجەکانی
پەم
قەتیس بن ودەم داچەقەنن
ببمە یەاو
ببمە گە ە زیخنەکەی هەرتاوەك وشکە و
دەیەها جار
نوقمی هەژدە چینی سەراو،
یەو ەژە
پرچی هەتاو داناهەنم ،
لەگەە یەوەی سەتەها تیشکی سەرەستم
بە دەنەر ،
ختوکەی ناولەپ ودەستگەمەی ەژەکەم و
کەزیەکانم دادەهەنە…
بە مەیل سەرم لە تارمایەکی سپی هەەدسوم
شەپقەیەکی یەینگلەزانە ،
چاوەلکەیەکی تاریك
پەیتا … پەیتا
سست ..ەدەکەم ..
یەو ەژە هەرخەم وخەم
بەشەقام وشەستەکانی دەەکی تەنگ ووریەکی
لات …گوزەردەکەم
ەوودەچم ،
چیدی بە قاوەخانەکەی ەگای کارەکەم
پەچ ناکەمەو..
چەپکە گوەك لە گوەفرەشە ەووبەخەندەکە
ناخوازم بەم بچنە …نەکا بە ەوومدا
خەندیەك بکا و
بە پەکەنینم بهەنە…
لە گلەنەکانی چاوم ، بەزەیی ببینە…
سەرم بەیەاسپایی دادەگرم و
بە تەقەی پەاوەکانم وەك بارانەکی پایزی
تەدەپەم
لەباخەی تەنیایم دادەبارم ..

یەو ژن ئاستگەترین
تابلۆ لەژیانم دەنەخشێ
دەمامك لە دوای دەمامك
دادەبەزێ
هەموویان گفتولفتەکانیا وەك
ژنانەکی تاقەتچوو دەخوێنەوە ،
مقەمقەی ونکردنم دەکەن،
گوێم ـلە هەموویانە کەلە لەئاوا مەلە دەکەن
هەموو مەملەکەتەکەم بە پێیە گاوەکانیان
دەپێون،
لەژوورەکەم ،لەپەنای دەئابەکەم
وشکانم لە قوژبنی گیرفانە چاوبرسیەکانیان
دەخنن،
پێیان وایە بە فەنا بوونم..هەمووی من لەبەین چووم
نازانن.. گەڵامۆ سکی یەو دایکەی
کە بە درۆزایی ژیانم..
لەحەزمەتی دیدارەکی نەدەسرەوتم..
یەو ژن
تەر دەنووم..بەشایی پەنجەکانم
لە پەنجەکانی خاك هەڵدەسوم ..
بە هەتا هەموو بەیانیەك
بەدەپە شوونمەکانی کەپری سەرگەکەکەم بەیاگادەم
کە پاساریە عەیارەکان تەنکانی دەنگیان ..بەرز ونزم دەکەونەوە
مەراقی هیچ وشەیکی تاڵ
ژەهراویم ناکەن ... لە ناخە بوغزاویەکانی
بونیادەم دوور..دوور ..پشوویەك بە هەتا
ئاپەچم دەکا ...
یەارام لەژەر باڵکانی
دەملاوەنتەوە...لە پەنجەرەی ماڵە نوێیەکەم
بە دڤەری بونیادەم .. بەهاشوهوشە
بوغزاویەکان ..ناوانم چیدی
.
.
نامرۆقایەتی قەبەستم ناکا..
خوون بە یەازادی نابینم..
لە فەوفەی مرۆڤە یەاشناکان
ناترسم ..

لە خاك دەڤەرە.. پە لە

یئازادی ومرۆڤایەتی ویك ویستی دیئەفرینم …
هەركەسك هات
دەستی دەگرم ،خەم نا
خۆشویستی نیشتمانی .. پە دناسینم …

سروە سالیی

م. ئەنفال: سەرمایەداری ئاوەندە بەنز نییە پاش پەتاکە بەخێیا بچێتوە -15- … ئازاد حەمە

بەشی پانزەهەم

""ئاوەی ئارگیومێنتەکی بە ژاوژاو و فەرماندان دەخاتەوو ئاقی لاوازە""
میشێل دی مۆنتاین Michel de Montaigne

سەرەتا: نەشئەئامزی فەلسەفە دەمانخاتە ناو دیمەن و لوغزی فەلسەفییەوە، وادەکات بەووی نیگا تازە و سیما جیاکانی بیرکردنەوەی مرۆڤا هەشاخەن و کاریش لەسەر ئەواندنەوەی نیگرانیی و گۆشگیری ساتەوەختەکانی خەمان و دەوروبەرمان بکەین. نکۆینیاوەت، تەهزرینی هزرڤانان هەمیشە لە دەرگای پرسیارە هزری و ئەوشتییە هەنووکەییەکان دەدات و تەنگژەکانیش کە بەشکن لەو چەشنە پرسیارانە ئاوەش بە گومانا دەچرپنن کە مژووی پەتا لەناو مژووی هزر بەشك بووە لە هەکەینە هزرییەکان. لەرەوە ئاوە دەچین کە ئەو تەنگژەیی پەتای کرونا دروستیکرد لەتك تەنگژە ئەوشتیەکانی سەرمایەداری جیهانی یەکیگرتوە. چاوچنکی نیولیبرالیزم و ئەو تەنگژە ئەوشتی و تەندروستییانەی پەتاکە

دروستیکردن هەکاربوون بە گۆڕانەوەی دەمارگیری ئاینی (پەتا ئیشی خوایە) و ڕاستەوی (ڕق لە چینیبوون) لە هەندێك لە کەمەگاکان. زۆرێك وایبەدڵچن پەتاکە مرۆڤایەتی خستە بەردەم گریمانەی سڕلەنوێ دامەزراندنەوەی جیهان، هەر لەو نەوەندەشدا بەشکی تر بەوەو سەرقاڵن کە داشتنی بیرکردنەوەکان سەبارەت بە پەتاکە مرۆیبوونمانی بە ئاڕاستەیەکی نگەتیڤانە گۆڕی. هەکاری سڕکی ئەمەش دامانی بەهاکان بوو لەتەك هاتنی شۆپلی کۆرنا. ئاشکرایە، سەنگی پەتاکە لەگەڵ کاتا لە گۆڕبووندابوو تا ئەو ئەندازەیەی کە بووە پەتایەکی گەردوونەوی و ئەمەش ساتەوەختێکی خەماوی لەتەك خۆی بە مرۆڤایەتی هێنا. ئابووری سەرمایەداری جیهانیش کە مامەڵەی لە ئاستی پەویست نەبوو کەوتە ژێرپرسیاری فڕدووایەوە. ئەمەش بزاڤی لەبەرئەوەی خەمی بنەمایی سیستەمی ئابووری جیهانی لە ساتەوەختی پەتاکە پتر ئابووری بوو تا مرۆیی یان تەندروستی و ژینگەی.

ئامانی ئەم بەشەمان لەگەڵ نووسین و لێدوانەکانی میشێل ئۆنفرێ (Michel Onfray) یە تایبەت بە پەتای کۆرنا و ئەو تێنگەژە ئابووریەی پەتاکە بە فەرەنسا و یەکیەتی ئەورووپا هێنای. بەم جۆرە ئەوەی لەم بەشە دەینووسین پەیوەندیەکی تۆندوتۆڵی لەتەك هەزری سیاسیی ئۆنفرێدا هەیە. پەتاکە خۆی وانیشاندا کە بەشکی کاریگەرە لە هاوکێشە جیهانییەکان، ئەمەش ئۆنفرێی خستە ناو جۆنجاڵییەکی هزریی سیاسییەوە و دواتر هاوکێە سیاسییەکانیشی بەسەر بچووکە فەلسەفییەکانیا زاکەرد و تا کار گەیشتە ئەوەی لە لێدوانە تەلەفزیۆنی و ڕۆژنامەوانیەکانیدا، لە مانگی دووی ئەم ساڵەوە (2020) تا ئێستا، کەشش بە ئەوە بکات ئەو پارادکسە ئێتیکیانە نیشاندات لیبرالیزمی ڕۆژئاوا لە خوڤانی بڕپرسیارە. سەرباری ئەوە، گازندەی سۆسیال میدیای فەرەنسیش دەکات کە بەردەوام دەتخاتە بەردەم ئاماری نوێی مردنەوە، کە ئەمە لە کۆتایدا دەتخاتە بەردەم دیلەمایەکی بووناوییەوە. ئەم فیلەسوفە فەرەنسییە کەشکە تێنیا لەوەدا نابینێتەوە بابەتەکە ڕووبووەوەی مردنە، لەوەشا دەبینێتەوە کە ئەو کەموکوڕیەی لە کەرتی تەندروستیدا بەدیکرا دەوڵەت ناکارەت چارەسەریبکات.

لەم بەشە ئەوە لە زاری ئۆنفرێوە گفتوگۆدەکەین کە شارستانی ئەوروپای لەلایەك لەبەردەم هەڕەشەی پەتای کۆرنا خۆی چاك ڕانەگرت، لەلایەکی دی پەتاکە توانستی زانستی و تەکنەلۆژی وەاتە هاوچەرخکانی خستەژێر پرسیارەوە. بەپێی ئەوەی پەتاکە پرسیارەکی زۆری سیاسی و ئابووری لەتەك خۆی هێنا توانای گۆڕینی وتاری سیاسیشی لەخۆیدا بەرجەستەکرد. هەر لەم بارەیەوە ئۆنفرێ گریمانی

ئۆرش دەکات، پەتاکە دەکارەت جیسیاسی ئەستامان بگۆڕێت. سەیرەکە لۆدایە لەکاتی پەتاکە سیاسەت بەردەوام بووە و فەرەنساش لەژێرسایەی ئیمانوێل ماکرۆن (Emmanuel Macron) سیاسەتی خۆی دەکرد. بەیە ئیم هزرەقانە فەرەنسییە لە وتنەکانی تایبەت بە پەتاکە ،هەمیشە و بەردەوام، زەمینەیەك بۆ هەرشکردنە سەر ماکرۆنی سەرۆك کۆماری فەرەنسا دەخسنەت و وەك نوێنەری نیولیبرالیزم و شارستانی ئۆروپای ناساغ تەماشایدەکات. بەمەش بەرەو ئۆو گومانەمان دەبات، ئیم جارە سەرکردانە ،کە نوێنرایەتی سەرمایەداری جیهانی دەکەن، شکستخواردوون لە ووبووونەوەی "تسونامی ئابووری و تەندروستی" (ژاك ئاتای) پەتای کۆرونا و ناشکارن سیاسەتێکی میهرەبانانە پیادەبکەن. ئەنفرە پێوایە کەسێکی ڕەشبین نییە، لە تراژیدییە ئەمەش وادەکات بەچوونەکانی لەهەر بۆرگێکدا بن، فەلسەفی یاخود سیاسی، پگەی شیکاری خۆیانیان هەبەت.

ئەنفرە و ماکرۆن:
پەتای کۆرونا فەرەنسای کردە پێنگەك لە کارتۆن

پەتاکە بە لایەن نییە و پەویستیشی بە شرۆڤەکردنێکی سیاسیانە هەیە. ئیمە وادەکات ئەنفرە سبارەت بە فەرەنسا و کۆرونا ڤایرەس دونیایەك پرسیاری بڤە و قەبە بجووڵێنەت و فەرەنساش بکاتە چەقی مشتومە و بابەتی هەنووکەی وتنەکانی. پەتاکە ،ئەنفرە وتنی، واینەکرد سیاسەت بوستەت، دوورناڕەین ئیمانوێل ماکرۆنی سەرەك کۆماری فەرەنسا لەناو جەرگەی پەتاکە خڕیکی سیاسەتکردن بوو. ماکرۆن کە نوێنەری لیبرالیزمە سیاسەتی هەنووکەی فەرەنسی بەپەی ئەو ئیزم (ism) ە پیادەدەکات و ئەنفرەش وایدەبینەت کە مەکینەی پاپەوونانی لیبرالیزم لە فەرەنسا لە پەمپیدە (Pompidou) وە دەستیپەکردووە بە ژیسکار دەستان (Giscard d'Estaing) و دواتر میتەران (Mitterrand) تەپەیووە تا گەیشتووەتە ماکرۆن. هەر هەمووش بە چەپ و ڕاستەوە هەمان ئیدیەلژیایان بەخۆوکردووە. بەم جارە پەتاکە بژاردە ئابووری و سیاسییەکانی سەرجەم سەرکە فەرەنسیەکانی لە ژیسکار دەستانەوە، لە ساڵی 1974، تا دەگاتە ماکرۆن خستەووە.
ئەنفرە سەرکی فەرەنسا بە پیاوەکی سیاسی بە دید و نەگەیوو، بە هەست و نابینا لەقەڵەم دەدات. ئیم پیاوە لیبرالە کارگەکی بازاڕە و بە دامانی بازاڕەکە خۆشی دادەمەت. سستەمی خانەنشینی و پەروەردەی تەکشکاندووە و هیچکاتیش دان بە هەڵەکانیدا ناهێنەت. شتەکی بە خانەوادەی مردووان بە کۆرونا نەکرد کە شایانی باسکردن بەت. ئیم سەرکە، بە بەچوونی ئەنفرە، فەرەنسا و فەرەنسیەکانی

خۆشناوەتی، تەنیا خەی خۆشدەوەت و خۆشی کەسێکی بە توانا و درزنە و لە کارگەی کۆشش لەهاتوو نییە و لە بیاردانیشا لاوازە. مامۆستای لاوازی فەرەنسا لەگەڵ تەنگژەی پەتای کۆرۆنا سەلماندی سەرۆك حوکمەت (سەرۆك حوکمەتی پێشوو، ئێدوارد فیلیپ، کە مانگێک لەمەوبەر دەستیلەکارکێشایەوە) و سەرۆك کۆمارەکەی لێنزانین و لە لێدوانەکانیشیانا ناراستگۆن. ئەبەتە پێش کۆرۆنا دەزی کۆرتی تەندروستی لە فەرەنسا، لەبەرئەوەی بازاڕ یارێدەکرد بە چارەنووسیەوە، وەران بوو. تەندروستی لە فەرەنسا دەمەکە بووە بە بیزنس و ئەمڕۆش بە ساڵی 1983 ، بە کاتی سەرۆك میتەران، دەگەڕێتەوە و دوای ئۆیش ئەم هەر بەردەوامبووە. ئەمڕۆش هەمووی شتی نیولیبرالیزمە. نیولیبرالیزم وادەکات بازاڕ حوکمی بەدەستەوە بێت. هەڵبەتە، بەبۆچوونی ئێنفرە، بازاڕ یاسا ئابووریەکانی بەسەر نەخۆشخانە، قوتابخانە، سوپا، پۆلیس، دادگا و کولتووراش بسپێنێت. بەم چەشنە، کاتێک بازاڕ حوکمی تەندروستی دەکات ئەوە هەوودەات کە ئێستا لە فەرەنسا هەوو دەدات. پیرەکان لەبەر نەبوونی جێگا لە نەخۆشخانەکان وەرناگیرێن و دەنێردرێنە ماڵەوە، نەبونی پۆیستیە پزیشکیەکان وادەکەن پەککەوتە و بەساڵاچووان لە نەخۆشخانەکان و ماڵی بە ساڵاچووان فەرامۆشبکرێن تا بمرن.
ئێنفرە هەڵخنەی ماکرۆن دەکات کە پێیوایە فەرەنسا لە حاڵەتی جەنگدایە کەچی ئەم سەرۆکە ناتوانێت ئامرازە تەندروستیەیە گرنگەکان بە تاقمی نەخۆشخانەکان دابینبکات. ئێنفرە وتەنی نیشانەکانی پەکەوتوویی ئەو فەرەنسا لیبرالەی بانگەشەی بەمبی ئەتەمی دەکات ئەوەیە کە ماسك و پەداویستی تەندروستی نییە، لەکاتێکدا ئەوانە بەشێکی سەرکی لە سیاستی خۆپارێزی پێکدێنن. لەم بارەیەوە ئێنفرە ئاستەوخۆ گازندەی ماکرۆن دەکات کە سەرەتا دژ بە پەتاکە نجوایەوە کەچی دواتر هەنگاوەکانی زۆر گورجکردووە. نێك هەر ماکرۆن زۆربەی سەرکەکانی ئەورووپا سەرەتا پێیانوابوو ئەوەی بەاوبوتەوە ئێنفلاوەنزایەکی نەرماڵە و تەدەپەڕێت و گاڵتەشیان بە پەتاکە دەکرد تا وایلەهات ئەورووپا بووە قوربانی. وەرای ئەوە، تێگەیشتنی یەکیەتی ئەورووپا بە بازارەکی گەردوونناوی وایکرد باوەڕیان بە سنور و نەتەوە نەبێت کەچی لەکاتی کۆرنتینەکە فەرەنسا بە سەرکایەتی ماکرۆن کارەکی قەزەوانی ئێنجامدا کاتێك بیاریدا فرۆکەیەکی زۆر بە هێنانەوەی فەرەنسیەکان لە چین بکرێبگرێت و جێنشینیشیکردن لە باکووری فەرەنسا بە ئەوەی هیچ هێکاریەکی تەندروستییان بەبکرێت، ئەمە جگەلەوەی سەرۆك شارەوانیەکانی ئەو دەڤەرە پێش وەخت ئاگادارنەکرابوونەوە.
سەرباری ئەوە، ئێنفرە نموونەشمان بەدەنێتەوە لەسەر ناکەکی لە

وتارەکانی سەرەك ماکرۆن لە ساتەوەختی پەتاکە. ماکرۆن پەماندەت ڤایرەسەکە پاسپۆرتی نییە، کەچی سنورەکانیش داناخات. ئەمەش بە ئۆنفرە دووەوی دڵگەیەنێت لە سیاسەتی فەرەنسا. هەر ئەم سەرەکە باس لەوەش دەکات کە لە ماڵەوە بوون گرنگە هاوکات داوامانیشلێدەکات بچین بۆ دەنگدانی شارەوانییەکان. نەك هەر ئەمە بگرە ئەوەش کە چۆن ئەورووپا نیو سەدەیە لافی زلهێزی ئابووری لێدەدات، کە نەیتوانی ماسك بە کارەساتی تەندروستی دابینبکات، پشوازی لە وەرگرتنی میلیۆنەك ماسك لە دەستاتەکی سیاسی زلهێزی مارکسی لینینی وەك چین دەکات کە هەموو ئەورووپا لە خەونی ئەودا بوون ئەم دەستاتە ،پاش نەمای سۆڤیەتی جاران، هەبوشتەوە.
هەرکە باس هاتەپشە لەسەر دروستکردنی ڤاکسین فەرەنسا بووە بابەت. لە سەرەتای مانگی نیسان ماکرۆن سەردانی شاری مەرسلیای کرد، کە دەکەوێتە باشووری فەرەنسا، تا چاوی بە دیدیە راوول (Didier Raoul) بکەوێت، ئەو پرۆفیسەرە فەرەنسییەی خەریکی دروستکردنی دەرمانی کلۆرۆکینە دژ بە مەلاریا. ئۆنفرە پێوایە کارکردنی راوول لەسەر ئەو دەرمانە لە دژەوەی پاریس، لە شارەکی تر، کۆشێکی ترمان بیردەخاتەوە کە کۆشکی پێوەندی پاریسی پایتەختە بە دووربژەوە. دانیشتەنانی پاریس بە شار و گوندەکانی دژەوەی خۆی بۆشکە لە کۆشێکی دێرینی پاریسی پایتەخت. ئۆنفرە ئەم زانا فەرەنسییە بە جەمسەرێکی جیهانی دەزانێت لەو بوارەی کاری تیادەکات، ئەمەش نەك ئەستا بگرە پێش پەتاکەش. کۆشکە لە راوول نییە کۆشکە لە بە توانای سیاسییەکانە کە لە مەترسییەکانی پەتاکە تێناگەن.
بە قسەی ئۆنفرە، یەکەم وانە کە ئەمەی فەرەنسییەکان لێم درەوە بەدەستمان هێنا ئەوە بوو کە سەرەکی حکومەت فاشیلە. ئەو وڵاتانەی ماستریخت (Maastricht) وێرانی کردووە، وەك فەرەنسا، ناکارەت بەپێی پێویست هووبەووی پەتاکە ببێتەوە. دواتر سەرەك کۆمار بەیاریدا لەبەرئەوەی ڤایرەسەکی کوشندە لە چین بەاوبووتەوە پێویستمان بە کەرەنتینە. ئەم بیارە لەکاتی خۆیدا نەدرا. حکومەتی فەرەنسی دەبایە ئەوە بە هەند وەربگرێت کە ئەستا، بەهەی جیهانگیری دەوەڵەمەندەکانەوە، وەك جاران ئاسان نییە پیادەکردنی سیاسەتی خەپارەزی و کەنترۆکردنی سنورەکان. لەم سەنگەیەوە ئۆنفرە لەگەڵ ئەوەدایە فەرەنسا سەروەری نیشتیمانی خۆی بپارێزێت و کەیلەی ئەدیەلۆژی وڵاتانی ئەورووپا نەبێت. لەکاتی قەیرانە تەندروستیەکەش دەرکەوت کە ئەورووپا چەند پشتیان لێیکترکرد، لەگەڵ ان چین بەتەنیا هووبەووی پەتاکە ببێتەوە، هاریکاری ئیتالیاشیان نەکرد. ئەوەیە ڕاستەقینەی ئەورووپا. ئەورووپای ماستریخت بەو جۆرە مامەڵە لەتەك

تەنگژەکانا دەکات. پێش تەنگژەکە پێیانوتبووین ئەوروپا دەوزمەیەکی ئابووریە و سەروی چین، هیندوستان، روسیا و ئەمریکایە. نەخێر دەرکەوت وانییە. دەرکەوت توانای دابینکردنی ماسك و دەستکێشی تەندروستی بەپێی پێویست نییە. ئێنفرە یەکیەتی ئەوروپاش بە یەکیەتی سۆڤیەتی جاران دەشوبهێنێت هەرکە سنورەکانی کردەوە دەرکەوت چەند وێرانە.
دوا وتەن لەم بارێیەوە، کە ئێنفرەش جەختیلەدەکاتەوە، ئەوێیە، گومانناکرێت سیستەمی لەبرالی ڕۆژئاوایی دروستکەری ماکرۆن و ماکرۆنەکانە. لە سەرەکی تریەوە ئەدیلەژیای ئەوروپا بەجەرەك خەی وێنا دەکات کە لە داماناوە نزیکە. هەکاری سەرەکیش بە ئەم داماناە ئەو سیاسەتە لەبرالێیە ئەوروپا پیادەی دەکات. دەرهاویشتەکانی پەتای کەرونا لەسەر ئاستی سیاسی، کۆمەڵایەتی چی دەبێت؟ سیناریەکانی داهاتوومان چی دەبن؟ لە ئێستادا زەر شت ڕوون نییە بەس ئەوە ڕوونە کە پەتای کەرونا فشەلی ئەوروپای ئاشکراکرد. هەر وڵاتە و بەتەنیا چارەسەری ئەو کێشانە دەکات کە پەتاکە بەیهێناوە. کەماری چیك بەرامبەر بە یارمەتیەکانی چین بە ئیتالیا ناڕەزای نیشاندا. ئەوروپایەکان لەگەڵان ئیتالیا بەتەنیا ڕووبەڕووی تەنگژە تەندروستیەکە ببێتەوە. هەمان شت بەسەر فەرەنسا هات. گەر ئێنفرەیانە بینینگە ئەژین: ئەم ئەو ئەوروپاییە کە لەمانیان کردبووە زبەلاحەکی ئابووری و کەچی دەرکەوت وڵاتانی یەکیەتی ئەوروپا پێنگن لە کاغەز، نا بگرە مانگان لە کارتەن.

ئەوروپا جیهانی سیەکی نوێیە

ئەوروپا جیهانی سیەکی نوێیە، ئەم ئەو گوزارەیەیە کە ئێنفرە لە ماوەی کەرەنتین و لە لوتکەبوونی پەتای کەرونا گەیکرد. بەخەی ئەم گوزارەیە لە ئێستادا لە ڕووی سیاسی و ئابووریەوە نەختێك بەسەرچووە. گوزارەی جیهانی سێ بە سەردەمی جەنگی سارد دەگەڕێتەوە. لەسەر ئەو بناغەیەی جیهانی یەك وڵاتانی سەر بە پەیمانی ناتە (ئەمریکا و وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژئاوا یان بلۆکی سەرمایەداری) بوو، جیهانی دووش وڵاتانی سەر بە پەیمانی وارشۆ (سۆڤیەتی جاران و وڵاتانی ئەوروپای ناوەڕاست یان بلۆکی سۆسیالیست) بوو و هەرچی وڵاتانی جیهانی سێیە بریتی بوو لە وڵاتانی ئاسیا، ئەفریقا و لاتین ئەمریکا، کە بە زمانێکی ئابووری دەشێت بە وڵاتانی دواکەوتوو بەتەناسین. ئێستا و دوای داماناە بلۆکی سۆسیالیزم و هەوشانەوەی سۆڤیەتی جاران ئەم دابەشکردنە بەم جۆرە نەماوە و لە نووسینی ئابووری و سیاسیدا زۆرتر گوزارەی وڵاتانی پێشکەوتوو و

وەتانی کەمتر پشکەوتوو بکاردەبرێت. لەرێ پشکەوتوو بە واتای ئابووری بکاردەبرێت کە نیشونما دەگەیەنێت. کەواتە ئەنفرە گوزارەی ئەوروپا جیهانی سێیەکی نوێیە بە گازندەکردنی ئاستی ئابووری ئەوروپا بکاردەبات. فەرەنسا کە بشکە لەو ئەوروپایە وەك یەکێك لە وەتانی جیهانی سێیەکی جاران، وەتە دواکەوتووکان، وەنادەکات کە نەیتوانی پێویستیە تەندروستییەکان بە هاوەتیان دابینبکات. ئەوەتا لە ئیتالیای 60 میلیۆنیدا ژمارەی تووشبوان بە کۆرۆنا زۆر زۆرترە لە وەتێکی فرەدانیشتوانی وەك چین.
ئەنفرە لە یەکێك لە لەدوانەکانی باس لەوە دەکات کە پەتا شتێکی تازە نییە و هەمیشە هەبووە و ژیانی میلیۆنەهاشی لەناوداوە. لە لەدوانێکی تریش دەڵێت: پەتای وا پێشتر بوونی نەبووە. ئەم پەتایەی ئێستا بۆرکی مرۆڤایەتی گرتووە لە جەنگ وەرانکەرترە. وەکیتر جەنگیش لەتێك دوژمنێکی نادیار. ئەم پەتایە، یان ئەم جەنگە، وادەکات مرۆڤەکان لە ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات باجی خۆیانبدەن، بەڵام هەژارەکان باجە گەورەکە دەدەن. خودی جیهانگیریش وا دەبینێت کە دەوڵەمەندەکان پتر دەوڵەمەند دەکات و هەژارەکانیش پتر هەژار. تەنانەت گومان لە توانای جیهانگیریش دەکات لە شڵەکردن لەتێك پەتای کۆرۆنا. سەرنجمان بۆ ئەوەش ڕادەکێشێت کە ئەم پەتایە زۆرێك شت لەتێك خۆیا دەنێت کە جارێ ماوە بیبینین. لەرێ قسە لەو گەنەکاریانەیە دەکات کە لەژێرسایەی تەنگژە تەندروستییە جیهانیەکە دەنە سەر هاوکێشە ئابووریەکان. پەتاکە کارا بوو لە دژەخستنی ڕەوخساری ئاستەقینەی ئەوروپا. دوورنیە ئەم پەتاکە لە شوێنێکی وەك فەرەنسا ململانێی چیانەیەتی قووڵترکردەوە ، باری هەژارانی قوورستركرد. بۆبۆ (Bobo) کانی(١) پاریس هەرکە پەتاکە بەاوبووەوە شاریان جێهێشت. دەوڵەمەندەکان ،لەگای کار بە دیستانس، دەوڵەمەندتر بوون. لەگەڵ هەموو ئەوانەش ئەنفرە جەخت لەوە دەکات کە پەتاکە خواستی سەرمایەداری نەبوو، لە سەرمایەداری هەوڵدەدات بشێوازی خۆی چارەسەریبکات. لەم سەنگەیەوە بەوە دەگەین کە شەڕی ئابووری و شەڕی پەتاکە لە وەتانی یەکیەتی ئەوروپا بە ئاشکرا هەستیپێکرا و قوربانی نوێشی دروستکرد.
لە لەدوانێك لەگەڵ (marianne.net) ئەو پێشبینیە دەکات کە کۆرۆناڤایرەس هێشتا سەرەتایەتی. زۆر شت لە ژیانمان دەگۆڕێت. بە یەکەم جاریش کە ئەوروپای ماستریخت بۆی دەردەکەوێت بە توانایە. پاش دامانی دیواری بەرلین و ونبوونی یەکیەتی سۆڤیەتی جاران و هاتنەسازانی پەیمانی ماستریخت بۆیەکەم جارە ئەوروپا هەست بە بوونی بەرامبەرێك دەکات. ئەم دەوڵەتی پەیمانی ناوبراو

دیپارزیت پێنگۆ لە کاغەز. دەوزمەیەکی ئابووری دریە کە توانای دابینکردنی دەمامکی پۆیستی نییە. بەم جۆرە، ئینفرە وامانلەدکات بەو تەماشاکردنە بگەین کە پەتاکە بەرامبەر تازکەی ئەوروپایە. دوای داماننی کەمنیزم ئەوروپا خەی لەبەردەم دژەك دا بینییەوە کە نادیارە.

چین هەر ئەوە نییە کە ئەوروپا باسیدەکرد

ئینفرە ئاماژە بەوە دەکات کە سانانك لە سیسیال میدیا وا باسدەکرا چین ئەرگانی ئەو بەندکراوانەی سزای لەسێدارەدانیان بەسەرا سەپنراوە لە بازاڕی ڕەش دەفرۆشێت، کەچی ئەم وەاتەی وایپەدەوترا توانی کەنترالی ئەو مەترسیە بکات لە ماڵکەیدا ڕوویدا، شاری وەهان کە پانزە میلیۆنکەی تیا دەژیت لە مەترسی کەرنا دوورخرایەوە. ئەمە کارەکی ئاسان نییە. فەرەنسا و ئیتالیا، وەاتانی ماستریخت، و ئەمریکا ئەویان پێنەکرا کە وەهان بەتەنیا کردی. داخستنی شارەکی گەورەی وەك وەهان لە لایەن چینەوە لە خەڵا نەبوو. ئەوە بەو جۆرە نەکرایە وەهان دەبووە کارگەی بەرهەمهێنانی ڤایرەس. نەك هەر ئەوە بگرە حکومەتی چین یارمەتی وەاتانی ماستریختیشیدا (وەاتانی یەکیەتی ئەوروپا). ئەوبوو چین یەك میلیۆن ماسکی لە ناوەندی مانگی ئادار بە فەرەنسا نارد، یارمەتیەکی پزیشکی بەرچاوی ئیتالیەکانیشی دا. لەگەڵ ئەوەش کە ئینفرە ڕەخنەی زۆر لە سیستەمی سیاسی چینی دەگرێت ئەوەش دەبینێت کە مەدەلی چین سەرکەوتوانە لەم تەنگژەی پەتایە دەردەچێت. بۆ؟ چونکە چین خەی دەبێت شتەکمان لەسەر خەی پەبڕێت. بەدنیایشەوە ئەم چینە شتەکمان لەسەر خەی پەناڕێت کە زیان لە ناوبانگی بدات، تەنیا ئەوەمان پەدڕێت کە وەنیەکی پزیتیڤانە لەسەر خەی دروستبکات. ئەوەشمان بیرە کە درەی لەگەڵ کردین سەبارەت بە مێژووی دەستپەکی پەتاکە و ئاماری مردووان.
ئینفرە چین بە وەاتەکی ماری دوو سەر ناودەنێت. سەرەکی سەرمایەداری لیبرالییە لە بەرهەمهێنان و سەرکەی تری دەکتاتەری مارکسی لینینیە لە کەمەگە. ئەدی دەزی ئەوروپای یەکگرتوو لەگەڵ ئەم دوو سەریەی چین؟ لیبرالیزمی یەکیەتی ئەوروپا کە بەرهەمی پەیمانی ماستریختە بە پاساوی بەدەستهێنانی قازانج بووە هەکاری چوونە دەرەوەی کەمپانیەکان بە دەرەوەی ئەوروپا. چین یەکەکە لەو شوێنانەی کە دەستی کار تیایا زۆر هەرزانە و کرێکاری چینیەکانیش لەچاو کرێکاری ئەوروپایی تا ئەوپەڕی دەچەوسێنرێنەوە. کەواتە، جیهانگیری لیبرالیزمی ئەوروپای وایکرد کەمپانیایەکی زۆری

ئەوروپای ڕوو لە چین بکەن. ئەم لیبرالیزمە ئابووریەی ئەوروپا واشیکرد چینیەکان پەیوستیەکانی ئەوروپایەکان بەرهەمبهێنن و ببنە بازاڕێکی جیهانییش بۆ بەرهەمهێنانی گشت جۆرە شمەکێك. چینیەکان، بە قسەی ئەنفرە، لەڕێگای زۆر بەرهەمهێنانەوە ،تا خواستی جیهانی پڕبکەنەوە، سەرقاڵی بەهێزکردنی ئابووریشیانن.

داهمانی شارستانی ئەوروپای لەبەردەم تەنگژەی تەندروستیدا

ئەنفرە لە پەرتووکی ""داهمان"" (Decadence) شرۆڤەکردنی جیهانی هاوچەرخ، نیشونما و پیربوونی شارستانی جولەکە-مەسیحی کردووەتە ئامانج. بەهەی پەتای کۆرۆناشەوە جارێکی تر دەکەوتەوە وێزەی تاڵاری شارستانی جولەکە-مەسیحی ئەوروپایی و پەوایە ئەم پەتایە شارستانی ناوبراو دادەمێنێت. شارستانی نوێ ،کە بە ئەنفرە ستاتیسکی مەسیحای- جوولەکەی هەیە خاوەنی سیاستێکی لیبرالە، لەبەردەم پەتای کۆرۆناشا لاوازانە هەڵوێستاریکرد. بەپێی تێگەیشتنی سیاسییانەی ئەنفرە بێت تەنگژەی تەندروستی پەتای کۆرۆنا زۆر شتی بە ئەوروپاییەکان واڵاکرد. تەنگژەکە پەنهانەکانی دەستکاریکرد و ئاوێنەی پووتین کە شارستانی ئەمەی ئەوروپایی لەسەروبەندی پایانهاتندایە. داهمانی شارستانی ئێستاش بە ئاوە دەباتەوە کە ئەم شارستانیەی ئەوروپا شانازی پێوەدەکرد بەرگەی پەتایەکی نەگرت. خەی بە زلهێزی ئابووری دەزانی و لەناکاو بووە پەنگی کاغەزین. ئەمە چ شارستانیەکی زەبەلاحە کە ماسکی بەپێی پێویست بە کۆرتی پزیشکی بەدابیننەکرێت! تەنانەت پێیوانییە شتێك لەم دەخە مابێتەوە بەناوی ئەوروپاوە. ئەم قسەیەی ئەنفرە وەکیتر ڕەخنەش لە جیهانگیری (La mondialisation -La globalisation) کە نەماوە. ئەوەی ئێستا هەیە جیهانیگیری نییە، بەڵکو دەسەڵاتی دەستەبژێری دەوڵەمەندەکانە. ئەم دەوڵەمەندانە لەکاتی کۆرۆنتینەکە لە چاو خەڵکی عەوام ژیانەکی فرە جیاواز ژیان. بەپێی بینینی ئەنفرە ئێستا گافا (GAFA) ئەوروپا و جیهان دەباتەوە. گافا لە زمانی فەرەنسی کورتکراوەی چوار کۆمپانیا (گوگل، ئاپڵ، فەیسبووك، ئامازۆن) زەبەلاحەکەیە کە دونیایان داگیرکردووە.
ئەنفرە ئەم قەناغەی ئێستای ئەوروپا، بەهاوبوونەوەی پەتای کۆرۆنا، بە هەنگاوێك دەزانێت بۆ داهمانی شارستانی ئەوروپای کە لایەن خەشیوە ناوێدەنێت ڕەژئاوای ئەوروپایی. ئاوابوونی شارستانی ئەوروپایی بە شتێکی حەتمی دەزانێت و بە ئەو مەبەستەش جەخت لەو ئێدیۆلۆژیایە دەکات شارستانیەکە هەیەتی. شارستانی ئێستای ئەوروپای کە شارستانی پارەیە ئامادە نییە بەدەم تەنگژەکانی کۆرتی

تەندروستییەوە بچێت. ئاماژەکانی داماننکە لەو دەخە دەبینتەوە کە شارستانی ئەوروپای بە ئەدیالەژیا لەبرالیەکییەوە ناتوانێت ماسك و دەستکەش بە کەرتی تەندروستی دابینبکات یان لەدەگەڵت بەتەمەنەکان لە ماڵی بەساڵاچووان بە خزمەت بن. شارستانی ئەوروپای بەباکە بەرامبەر تەنگژە بوونادیەکان. مەرگەکانی ساتەوەختی کەرەنا ئەوەی سەلماند کە ئەوروپای لیبرالی ئامادە نییە پارە لە تەندروستی دا خەرجبکات. ئەمە چ شارستانیەکە پەتایەکی وا زۆفری پەبەرەت!

جیهانگیری ئابووری ئەستای ئەوروپایە، بەڵام ئەم ئابووریە مەزنی ئەوروپا توانای وەستانی بە ڕووی پەتای کەرەنایەکی نادیار و نەبینراو نەبوو. ئەمە چ شارستانیەکە تایبەتمەندیەکانی پارە و قازانجە، کە ناتوانێت بەگژ پەتایەکا بچێتەوە! ئەوروپایەك کە توانای ڕووبەڕووبوونەوەی تەنگژەی کەرەنای نەبەت باشترە بە ئەوروپایەکی جیهانی سەهەمی نوێ ناوبنرەت. کەوابەت کەرەنا هەڵشەیە بە سەر شارستانی ئەوروپایی و ئاماژەش لەسەر تەنگژەی تەندروستی جیهانی، بەڵام ئەم ڕوناکبیرە فەرەنسییە تەنگژەکە تەنیا بە تەنگژەیەکی تەندروستی نابینێت. تەنگژەکە پێش هەموو شتەك ئابووریە و بە ئابووری جیهانگیریەوە گرێدراوە. بۆیە وایدەبینێت تەنگژەکە بەهەی پەتاکەوە بووە تەنگژەیەکی ئابووری یان پەتاکە هەکاری دەرخستنی تەنگژە ئابووریەکەی ئەوروپایە. ئەمەش بەجۆرێکی تر وادەکات ئابووری لیبرال بە ئابووریەك بناسێنێت کە ئامانجی سەرەکی بەدەستهێنانی قازانجە.

پەتای کەرەنا پەلە لە تەکشکانی شارستانی ئەوروپایی دەکات؟ ئەنفرە گومانناکات کە پەتای کەرەنا تەنگژەی ئابووری بە ئەوروپا دروستکردووە و واشیبەدەچێت یەك هەکار بەس نییە بە هەڕەشاندنەوەی شارستانیەك، چونکە چەند هەکارەك ڕەچیان لە داماننی شارستانییە دێرینەکان (ئاشووری، سۆمەری، بابلی، یۆنانی، ڕۆمانی) دادیوە. بەنموونە کۆشەی کشتوکاڵی، کۆشەی ژینگەیی، بەاوبوونەوەی درم و برسێتی تادەگاتە تاعونکی وەك ئەنتەنی کە بووە هەی کوشتنی زۆرەك کە دواتر شارستانی ڕۆمانی لەبەریەك هەڕەشاندەوە. لە وەڵامی پرسیاری ئەوەی کە پاش تێپەڕبوونی ئەم تەنگژەیە پێشبینی ئەوە دەکرێت دەوڵەتی ناسیۆنال یان هەندەك ڕژێمی شوێ جیهانی دەرکەوێت هەروەك چۆن پاش جەنگی جیهانی دووەم ووێدا؟ پێوایە یەکێتی ئەوروپا خەریکی دروستکردنی دەوڵەتکی گەردوونادیە کە بوونی نییە، بوونیشی هەبێت مەدەلەك دەبێت لە بە سنوری و پێشڵکردنی نەتەوەکان و دەساتخستنە دەست کەمپانیا گەورەکانی وەك ئاپڵ، گوگل، ئامازۆن و فەیسبووك.

بزووتنەوەی هەڵمك زەردەكان

فەرەنسا لە 11/03/2020 چووە ناو خەكەرەنتینكردن و لە 09/03/2020 لەبەر هەشنای بەاوبوونەوەی پەتای كۆرۆنا فەرمانی یاساغكردنی گشت جۆرە خۆپیشاندان و چالاكیەكی سیاسی و كوولتوری دەركرد. بزووتنەوەی هەڵمك زەردەكان (Mouvement des Gilets jaunes) ، كە لە 17 ی نۆڤەمبەری 2018 دەستیان بە چالاكیەكانیان كرد (خەبات لەپێناوی كەمكردنەوەی باج لەسەر سوتەمەنی و داوای بەرزكردنەوەی كرێی دەستی كار و تا كار گەیشتە داوای دەستلەكاركێشانەوەی ماكرۆن) ،لەگەڵ بەاوبوونەوەی پەتای كۆرۆنا لە چالاكی سەرشەقام كەوتن، بەڵام لەماوەی كۆرۆنتین لە سۆسیال میدیا پۆڕیان بە چالاكیەكانیان دا. ئەنفەرێ بوو ناسراو كە هەر لە سەرەتاوە داكۆكی لە هەڵمك زەردەكان كردووە لەچاو بەشێك لە هۆناكبیرانی فەرەنسی و نووسەرە ماكرۆنیە نیولیبرالەكان كە بەچاوەكی بەرزەوە تەماشای خەباتی سەرشەقامی هەڵمك زەردەكانیان نەكردووە. ئەمەش وادەكات ئەنفرێ لە دوا كارەكانی دا كە سەرەتای ئەم ساڵ بەناوی""مەزنی گەلی بچووك: كاتەكان و بەدبەختییەكانی هەڵمك زەردەكان"" بەچاپیگەیاندوە ئاوەكی سەرنجاكێشانە لە هەڵمك زەردەكان بداتەوە و سەروشت و هەكاری بزووتنەوە یاخییانەكەیان ڕاڤەبكات.
ئەم فەیلەسوفە فەرەنسییە هەڵمك زەردەكان وەك قوربانی دەوڵەتی ماستریخت، وڵاتانی یەكیەتی ئەوروپا، تەماشادەكات و خەباتەكەشیان وەك خەباتی "گەلی بچووك"", گەلێك كە لەژێردەیە، وەنادەكات. دەوڵەتی ناوبراو كە خاوەنی ئیدیۆلۆژیایەكی لیبرالییە تەكدەری شیرازەی كۆمەڵایەتی و ئابووری كۆمەڵگەی ئەوروپایە كە كۆمەڵگەی فەرەنسی یەكێكە لەو كۆمەڵگانە. ئایا هەڵمك زەردەكان، بە گوزارەیەكی ئەنفرێیانە "گەلی بچووك"", توانای گۆڕینی فەرەنسایان هەیە؟ بەڵایەوە گرنگە هەڵمك زەردەكان نەكەونە ناو یاریی سیاسییەكانی ماكرۆن و سەندیكا و حیزبە سیاسییە نیولیبرالەكانەوە. ئەنفرێ تابۆیت بە متمانەیە بە سەرمایەداری كە دروستكەری نیولیبرالیزمە و بەیە لە وەڵامەكی ئەندرێ كۆنت- سپۆنڤیل (André Comte-Sponville) سەرمایەداری بوو لەقەڵەم دەدات كە ئەوەنە بەرز نییە پاش پەتاكە بەخێرا بچێتەوە و پێشنیاری شۆازەكی تازەش لە بیركردنەوە بە جیهانی سبەیمان بكات. هاوكات هۆخنەی تووندی سلۆتەردیك (Sloterdijk) و بەرنار هەنری لیڤی (BHL) ش دەكات كە ستایشی ماكرۆن دەكەن.

ئازاد حەمە

ژێردێر: هەمان سەرچاوەکانی بەشی 14 لەرێش بەکاربراون.
(1). بەبۆ (Bobo) کانی پاریس هەرکۆ پێتاکۆ بەاوبووەوۆ شاریان جێهێشت. ئەمۆ ڕۆخنەی ئینفرەیۆ لۆ بەبۆکان. بەبۆکان (Les bobos) کێن؟ بۆهیم (Boheme) یۆ بەرژوازۆکانی شارۆ گەورۆکانی ئەوروپا و ئەمەریکان. شێوۆ ژیانێکی سادۆ و سەیروسەمەرانۆ دەژین. خاوۆنی خوێندن و کاری باشن، چێژخواز و نەختێك خۆویستیشن. لۆ ناوچۆ هۆژارنشینۆکانی شارا نیشتەجێن، خواردنی بایەلەجی دەخۆن، حەزیان بەناو سروشت و پەرتووك خوێندنەوۆ و هونەرۆ. ئەگەرچی ستایلی ژیانی ڕاقیانۆ هەندێبژێرن کەچی گوێ لۆ کێشەی هۆژاران دەگرن و لۆکاتی هەڵبژاردنۆکانیشا دەنگ بۆ چەپ و ژینگەپارێزۆکان دەدەن. دەکرێت بڵێین جۆرێکن لۆ هیپیە(Hipster) هاوچەرخۆکان. بەپێی پەرتووکۆکەی داڤید بروك David Brooks (بەبۆکان لۆ بەهەشت) بێت بەبۆکان دوو جیهانیین: قاچۆکیان لۆناو جیهانی بۆهیمی داهێنەرانەیە، قاچۆکەی تریان لۆناو جیهانێکی بەرژوازیانەیە کۆ بۆ خۆونۆ خۆویستی و دونیایینۆکانیانەوۆ بەستراوەتەوۆ. لۆ شارۆکانیشا ناوچۆ و جێگەی نیشتەجێی خۆیان هەیە. لۆ پاریس لۆ دەوروبەری گەڕەکی لاتینی و زانی (9، 10،11،17، 18، 19 و 20) دەژین، لۆ لەندەن لۆ ناوچەی سەهۆ (Soho) دەژین، کۆ کەڵن ولسن لەسەری نووسیوۆ. لۆ کوردستان بۆهیمی یان بەبۆمان هەیە؟ ڕەنگە بەبۆکانی ئەمۆ نیولیبرالۆکانمان بن: مەسرور، نەچیرڤان، بەرهەم و هاوڕێکانیان!!!! (بەبۆکان، بۆهیمیۆکان، هیپیۆکان) ئەمانۆ کەسانێکی یاخین. ئەو نیولیبرالۆ کوردانۆ زۆندۆقیان لۆ یاخیۆکان دەچێت. لەگەڵ یاخیبوون دا ، ئەلبەر کامۆ وتەنی، هۆشیاری لەدایکدەبێت. نیولیبرالۆ کوردۆکان لۆ هۆشیاری دەترسن.

https://dengekan.info/archives/author/azadhama
بۆ خوێندنەوەی بەشۆکانی تر کلیکی ئێرە بکەن ...

پەرفۆرمانس و شانۆ ... نیهاد جامی

دەرکەوتنی پەرفۆرمانس لە کاری هونەریدا، پەیوەست نەبوو بە تێگەیشتنی واتەتیانەی هونەری، بەڵکو زادەی دوو قۆناغی فەلسەفیە، بەواتایەکیتر بەدوای ئەو ململانێ فەلسەفیەی نێوان تازەگەری و پاش تازەگەری، پەرفۆرمانس دەرکەوتووە، ئەوەش وەك دەرکەوتەیەکی پاش تازەگەریە کە سەرەتا پەیوەست بوو بە هونەری تەلارسازی و هیچ پەیوەندیەکی بە هونەری شانۆییەوە نەبووە، دواتر خۆرا دەپەرتەوە ناو هونەری شێوەکاری، لەوێوە بوونی خۆی وەك کاری هونەری نیشان دەدات، ئەوە وا دەکات دەرگا بێ هەردوو هونەری سەما و شانۆش بکاتەوە کە پێیەوە ئاشنا ببن.
دوو فەیلەسووف کاریگەری ڕاستەوخۆیان لەسەر ئەو هونەرە هەیە، ئەوانیش لیوتار و گیانی ڤاتیمۆ، ئەوەی یەکەمیان کاتێك لەکۆتایی هەفتاکان کتێبێك دەنووسێت بەناوی "هەڵومەرجی پاش تازەگەری" لەو کتێبەدا باس لەوە دەکات تازەگەری فەلسەفی پڕۆژەیەك بوو کۆتایی هات، لێرەدا یەکێك لە موریدەکانی فەلسەفەی تازەگەری فەیلەسووفی ئەمانی هابرماس بوو کە لەڕگەی وتارێکدا لەژێر ناوی "تازەگەری پڕۆژەیەکی ناتەواوە" وەڵام بەو هەڵومەرجە دەداتەوە کە کۆی ڕوانینەکانی هابرماس قسەکردنە لەوەی کە تازەگەری کۆتایی نەهاتووەو ئەوەی دەووترێت دەکرێت ڕەخنەگرتن بێت لە تازەگەری نەوەکو کۆتایی هاتنی تازەگەری، لەوەشدا هابرماس دەگەڕێتەوە بۆ ڕوانینەکانی فەیلەسوفی تازەگەری هیگڵ.
گرفتی هابرماس لەو ڕوانین و ئینتیما ئایدیاڵیزمییە کەوا ئەو ناتوانێ دەستبەرداری ناو تێکستەکانی هیگڵ و کانت ببێت بەوەی ناشتوانێ بڕوا بەوە بکات کە تازەگەری کۆتایی هاتووە، لەدیدگای ئەودا دەکرێت ئەو ڕوانینە درژکراوەی ناو تازەگەری خۆی بێت، لەوەشدا ڕێك لە فەلسەفەی نیتچەدا سەیری دەکات، لێرەوە ململانێی ئەو دوو تێگەیشتنە فەلسەفیە کەوتنە ناو ڕووبەرێکی ڕەخنەییەوە کە ڕەنگە ئەوەیان پەیوەست نەبێت بە باسەکەی ئێمەوە، بەتایبەت ئەوەی پەیوەستە بە بیرکردنەوەی مرۆڤی تازەگەری کە مرۆڤێکی عەقڵانیە ڕەنگە ئەو باسە هێندەی باسێکی فەلسەفەی تازەگەری خۆی بێت پەیوەست نەبێت بە پەرفۆرمانسەوە، بەیە ئەوەیان واز لێ دێنین و دێینە سەر فەیلەسووفێکیتر کە گرنگی تەواوی بەسەر کاری پەرفۆرمانسەوە هەیە و پەرفۆرمەرەکان بەبێ گەڕانەوە بۆ ئەو فەیلەسووفە ناتوانن باس لەو

هونەرە بکەن ئەویش ڤاتیمە یە.
ڤاتیمە لە کتێبە گرنگەکەیدا بەناوی "کۆتایی تازەگەری" باس لەوە دەکات کە تازەگەری ئاراستەیەکە دەبێت پێشنیاری دوای ئەو بکەین، کە ئەوەی دوای تازەگەری دێت چیە؟ چونکە ناکرێت تازەگەریەك کە لەشوێنی خۆی دەوەستێت ئیتر هەروا بەجێی بهێلین، ئەو گەشەسەندنە مۆژوویە وای کرد تازەگەری بگاتە ئەو شوێنە بۆیە پێویستیتش دەکات ئاڤە کۆنەکان بەجێ بهێلین و بەرەو دوای ئەو هەنگاو بنێین.
بەدڵنیاییەوە ئەوە ئاسك دەمانگەیەنێتە سەر بڕچوونێکی گرێتفسکی بۆ پڕۆفیمانس کە دواتر دەگەڵینەوە سەری، ڤاتیمە مەبەستەکەی هێندە ووونە پشم وایە پێویستی بە لێکدانەوەی زۆر نەبێت، کە دەیەوێت ووریامان بکاتەوە بۆ ئەوەی دۆخی تازەگەری تێبپەڕنین و لەشوێنی خۆیدا نەیهێلینەوە، لەو سۆنگەیەوە دەکرێت باس لە چەندین هەخنەگری شێوەکاری بکرێت کە ویستیان لەپێناو دەرچوون لەو دۆخەی تازەگەری بەدوای هونەرێکی باشادا بگەڕێن کە بەبۆای ئیمە "مایکل فرید" گرنگترینیان بێت، کە تائەمڕۆش باسی لێوە بکرێت.
ئەوەش ئەو هونەرەیە کە بە پڕۆفیمانس خۆی ناساند، کە بریتی بوو لە هونەرێکی زیندووی ساتەوەختی لە زەمەنی کارکردندا لە شوێن و کاتی جیاواز دەخرایە ڕوو، دواتر خۆرا وەك سەمای پڕۆفیمانسیش خۆی خستە ڕوو، کە وەك سەمایەك لەناو هونەرێکی پاش تازەگەری دەرکەوت، ئەو دەرکەوتنە وای لەچەندین هەخنەگری ئەو بواڕە کرد باس لە پڕۆفرمانس لەهونەری سەمادا بکەن، کە یەکێك لەو هەخنەگرانە سۆزان لانجەر بوو.
هەبەت کە پڕۆفیمانس لەشاندا دەرکەوت، لە فیلم و نەرمەکدا خۆی نەخستە ڕوو، بەدرێژایی دەرکەوتنی ئەو هونەرە لەشاندا هەمیشە لەگەڵ انکاریدا بووە، کە دواتر ووردتر لەسەر ئەو تێگەیشتنە شانۆیەی دەوەستین سەرەتا ئەوەی مەبەستمانە بیخەینە ڕوو تەنیا ڕوانینێکی گشتیە بۆ چۆنیەتی سەرهەدان و ماناکانی دواتر دەگەڵینەوە سەر گرنگی و بەهای لە شانۆ و گەڵ انکاری و چۆنیەتی کارکردن تیایدا.ۆ
ئەو دەمەی پڕۆفیمانس ڕۆساکانی تازەگەری تێك دەشکێنێت، چیتر تازەگەری خاوەنی ڕۆسایەکی نەگۆڕ نیە، وەك چۆن لەتەلارسازیدا ئەو ڕۆسایە بەدوای ئەو پیشانگایەی سەرەتای هەشتاکانی سەدەی بیستەم لە ڤینسیا کرایەوە کە سی ئەندازیار دیزاینەرە تەلارسازیەکانی خۆیان خستە ڕوو، کە بە بۆای هەخنەگری ئیتاڵی پاولۆ پۆرتۆگیزی ئەوە سەرەتای کودەتا ڕاستەقینەکە بوو کە لە تازەگەری کرا، چونکە ئەوان لەووی تەلارسازیەوە توانیان هاوسەنگیەکی جیاواز بدۆزنەوە لەنێوان حەقیقەتی تەلار و بەهای جوانکاریدا، ئەوەش وەك ئەو دەیخاتە ڕوو

وەزیفەی کارەکە شێوە هونەریەکەی دەسەپێنێت.
ڕەسا عەقلانیەکان و ئەفسانەکانی تازەگەری لەرەوە دەکەونە ژێر هەڕەشەی کۆتاییەك کە نەك بەتەنیا لە تەلارسازیدا، بەڵکو خۆرا پەیەوە ناو دەیاڵگی فەلسەفی و دواتریش هونەری شێوەکاری بەهەموو لقەکانیەوە هەوێدا لەناو ئەفسانەکانی تازەگەری بێتە دەرەوە، چونکە ڕەسا عەقلانیەکانیان تێکشکاند.
لەرەدا نابێت ئەو کێمەکە گرنگە لەیاد بکەین کە فەیلەسووفی فەرەنسی ژاك دریدا قسەکردنەکانی لەبارەی هەڵوەشاندنەوەی ناوەندگەرێتی عەقڵ بوو، بەوەی چۆن ئەو ناوەندە هەڵدەوەشێنێنەوەو سەر لەنوێ لەڕگەی بونیادەوە ڕێکی دەخەینەوە، بە بڵوای دریدا گرنگی بونیاد لەوەدایە ئەو ناوەند "سێنتەر" ی نیە، بەڵکو بەدوای هەڵوەشاندنەوەی ناوەند بونیادەکان خۆیان دەنووسنەوە.
ئەوەش بۆ هونەری پۆرفۆمانس بەواتای چیتر ڕەساکان و تێگەیشتنە عەقڵیەکان پێوەری داهێنان نین لەکاری هونەری، کاری هونەری دەبێتە زادەی ئەو دۆخ و ساتەوەختەی کە کارەکەی تیا ئەنجام دەدەین، ئەنجامدانەکەشی بۆ سادەکردنەوە نیە، هێندەی لەپێناو خولقاندنی گەڵانێکیترە کە ئەوە پێویستی کارەکەیە شێوە هونەریەکەش دەخوڵقێنێت.
ئەمە لەرەدا کاتێك دەبینین پۆرفۆمانس بەتەنیا لەهونەری شێوەکاری نامێنێتەوە، بەهۆی ئەو هەهەندە جوانکاریی و فەلسەفییەی خۆرا دەپەڕێتەوە نێو هونەری شانۆ، بەتایبەت کە شانۆی ئەزموونگەری بۆ خۆی لە گەڵانێکی بەردەوامدا بوو لەپێناو دەربازبوون لەڕەسا عەقڵانیەکانی شانۆ، کە ئەوە وای کرد وەك میکانیزمێکیتری گەڵان بۆ شانۆی ئەڵتەرناتیڤ سەیر بکرێت، بەتایبەت لەلای شانۆکارانی پێڕەندی، بەهۆی ئەوەی زۆربەی ئەزموونکارانی شانۆی پێڕەندی پێشتر لە هونەری شێوەکاری کاریان کردبوو.
کاتێك پۆرفۆمانس لە ئەزموونی شانۆکارانی پێڕەندی دەردەکەوێت جارێکیتر ووبەرێکی فەلسەفیانەی جیاوازی پێ دەبەخشرێت، بەهۆی ئەوەی پرسیاری ئەو مرۆڤە بەتەنیا لەڕەسای کاری هونەری ناهەڵێتەوە، لێرەدا پرسیارەکە ئەوەیە: بۆچی و بەر لەوان پۆرفۆمانس لە شانۆدا چۆن دەرکەوتبوو؟
ڕەنگە لەساتی وەڕام بەو پرسیارە زۆر نهێنی و ناکۆکیمان بۆ بکەوێتە ووو، چونکە پۆرفۆمانس بریتی نیە لە شێوازێکی شانۆیی، بەڵکو گەڵانێکی بەردەوامە بە پێی پێداویستی دۆخە هونەریەکە، هیچ ساتێك ڕەسایەك نابێتە هۆی ئەوەی کە کارەکە بچێتە نێو چوارچێوەیەکەوە، هێندەی ئەوەی بنیاتی دەنێت ئەو ئاگاییە شانۆییە و چۆنیەتی داڕشتنەوەی ئەو دۆخەیە لەناو شانۆدا، بۆ ئەوەی بابەت

وەك كەشەیەكی خودێتی نەخرێتە ڕوو، هێندەی ئەو خودە چێن لەناو بابەتەكەدا یەكەیەكی هونەری بەرجەستە دەكات، ئەوە بەتەواوی جیاوازە لەو وێنەیەی شانۆی شەقام یاخود هەندێك لەئەزموونەكانی دەرەوەی بڕەدوای پێشكەشیان دەكرد، شانۆی نان و بووكە شووشەی پیتەر شێمان بەهیچ جۆرێك ئەزموونێكی پڕۆفۆماتس نیە، چونكە شانۆیەكە لەناو پێداویستیەكی ئایدیای تایبەت و چوارچێوەیەكی دەست نیشان كراو كار دەكات، هەندێك لە ئەزموونەكانی ژێلیان بیك و ژێدیت مالینا كاری پڕۆفۆمانسین، بەتایبەت لەچێنیەتی كاركردنەوەیاندا لە ئەزموونی "ئەنتیگۆنا" دا.
بەڕام دەبێت ئەوەمان بیر نەچێت ئەو پڕۆفۆمانسە كە ئیشكردنەوەیە لەتەك تێكست وەرگرتنەوەی تەواوی تێكست نیە، هێندەی چێنیەتی وەرگرتنەوەی تێكست و داڕشتنەوەیەتی بە پێی ئەو پێداویستیە هونەریەی كە ئەو خوازیاریەتی، ئەوەش پڕۆفۆمانسی سەرەتای كاری شانۆییە، چونكە ئێمە لەپاڵ هەموو هەوڵ و گەڕانە پڕۆفۆمانسیەكان، دوو شێوەی سەرەكیمان هەیە لەناو كاری پڕۆفۆمانسیدا، كە یەكێكیان پشت بەستنە بە گۆڕانەوە.. ئەویتریشیان ئیشكردنەوەی ڕاستەوخۆیە لەتەك جەستە، بێ ئەوەی لەو دوو شێوەیە سەرەكیە بدوێین ڕاستر وایە لەسەر هەندێك بنەماكانی ئەو دووانە بوەستین، چونكە ئەو دوو شێوە پڕۆفۆمانسە، كاریگەری لەسەر تەواوی كارەكان داناوەو دواتریش وەك پێژەی ئەلتەرناتیف وجیاواز لەشانۆدا دەركەوتووە، تا ئەو ئاستەی لە ئێستادا هەڕەشە لە شانۆی سونەتی دەكات و لەداهاتووشدا توانای ئەوەی هەیە شوێنی شانۆ بگرێتەوە، شوێنگرتنەوە بەو مانایەی كە هونەرێكە لەناو ئاقاری بیركردنەوەدا پرسیارە هەنووكەییەكان دەباتەوە ناو مێژوو لەوێوە ئامادەبوونی خۆی وەك ئەو زەمەنەی ئێستایە ئاوا دەڕواتە ناو مێژوو، بەهەمان شێوە مێژوو دێنێتەوە ناو ئەو هەنووكەی شانۆییە كە لە زەمەنی یادەوەریی بیگۆڕێت بە زەمەنی شانۆیی كە زەمەنی فەلسەفی پڕۆفۆمانسە.
گۆڕانەوە چەمكێكی ئەستێیی نیە، بەڵكو گۆڕانەوە بەشداریكردنێكی زەمەنی تێكستە لەناو ئێستای منداكە بریتیە لە خۆنمایشكردنم لەو ساتەی بە نمایشەكە هەڵدەستم، پڕۆفۆرمەر بێ چەمكی گۆڕانەوە پشت بە تەكنیكی تایبەت بە پڕۆفۆمانسەكەی دەبەخشێت، بەواتای ئەوە تەكنیكە ئامادەكانی گۆڕانەوە و تیرەكانی گۆڕانەوە نین، بەڵكو ئامادەبوونی فیگوری من لەو پڕۆفۆمانسەدا توانای خوێقاندنی تەكنیكی گۆڕانەوەی هەیە.
سەرەتای هەشتاكانی سەدەی بیستەم كارە پڕۆفۆرمانسیەكانی پینگ چێنگ گۆڕانەوەی تیایدا بردێتەوە ناو مانای ئاڕزەوە كە پەیوەستە بە كارەكانی لەو ساتەوەختەی نمایشی دەكات، بە بڕوای توێژەرێكی بواری

پەرفۆرمانسی وەکو ژنانتان کالب گۆڵانەوە لەکارە پەرفۆرمانسیەکانی چەنگ متمانە دەکاتە سەر هەگەزی چیرۆك ، بەڵام بە پلەی سەرەکی ئامانجی ئەوە نیە چیرۆکەکمان بۆ بگۆڕێتەوە.
هەرچی هەخنەگر نۆیل کاڵڵە لەبارەی کارەکانی چەنگ بۆچوونی وایە میکانیزمەکانی کارکردنی ئەو لەپەناو تێپەڕینە بەناو ئەو بابەتانەی کە مەبەستیەتی بەبۆ ئەوەی تێکەڵیان بکات، لەهەر دەربڕینێکی ئەو کارەی ئەنجامی دەدات مەبەستێکی سەربەخۆی هەیە کە تێکەڵی ناکاتەوە بە مەبەستێکیتر.
ئەو شێوە پەرفۆرمانسە سیماکانی لە کاری هونەرمەندێکەوە جێگیر نەبووە، چونکە ئەگەر تەماشای کارەکانی ئیلیزابێس لی کەمپێت بکەین، کە لەکۆتایی هەفتاکانەوە دەست پێدەکات و بۆ سەرەتای هەشتاکانیش بەردەوام دەبێت، تێبینی ئەوە دەکرێت ئەو لەکارەکانیدا هەوڵی هەگەزە بینراو و بیستراوەکان دەدات، بەواتای پەرفۆرمانس لەلای ئەودا وێنەی بینراوە لەپاڵ وێنەی بیستراو.
لەو ڕوانگەیەوە هەوڵیداوە کار لەسەر چەندین تێکست بکات، لەوانە شانۆگەریەکی ئیلیێت هەدەبژارت، ناوی دەبات بە "هەڵبژاردنەکان" کە لە شەش هەڵبژاردن بەرجەستەی دەکات، یاخود کارەکانی گروپی وێستەر بەتایبەت لەشانۆگەری "گەشتی ئۆژێکی درۆژ بۆ قوڵایی شەو" ی یۆژین ئۆنێل کە لەماوەی 13 دەقیقەدا نمایشکراوە، کە پەرفۆرمەرەکان تەنیا دیارترین دەیاڵگەکانی ناو شانۆنامەکەیان هەڵبژاردووە بۆ کارکردن.
هەر هونەرمەندێك بەپێی تێگەیشتنی بۆ کارەکەی خۆی هەوڵیداوە ئاگایی کولتوریی و جوانیناسیانەی ببێتە هۆی ئەوەی چۆن سەر لەنوێ فۆرم بەو نمایشە دەبەخشێت، لەو کاتەدا ئەوەی نایکاتە ڕەسایەك پەیوەستە بەو ڕووحە ئەزموونکاریەتەی هەمیشە لەناو گەڕاندایە کە شوێنێکی نیە بۆ وەستان و بەخشینی وەك ستایلێك، بەڵام هەمیشە تێگەیشتنێکی فیکری قووڵ لەپشت کارەکانەوەیە، بەواتای بەتەنیا هەستی ڕووکەش بۆ دیاردەیەك یان گرفتێك ناکەنە هۆکار بۆ خولقاندنی کارە هونەریەکە، هێندەی دەیانەوێت لەپاڵ ئەو تێگەیشتنە هونەریە قوڵاییەکی فیکریی و بیرکردنەوەی فەلسەفی پێ ببەخشن، ئەوەی بۆ ئەوان گرنگ نەبێت ژمارەی پەرفۆرمەرە، بەڵام گرنگە کە ئەوە لە نمایشی سونەتی شانۆ کاریگەری زیاتر بخوڵقێنێت، گەر وانەبێت ڕوو دەکرێتە نمایشت کردنەوەی تێکستەکان لەسەر شانۆ، بەڵام چونکە مەودا و ڕووبەرێکیتر دەخوڵقێنن بۆیە بەو شێوەیە دەیخەنە ڕوو، هیچ کاتێکیش لە نمایشی شانۆیی وەك ئەوەی هەیە بە کەمتر سەیری ناکەن، وەك چۆن ژنە پەرفۆرمەر کارین فینلی لەڕگەی نمایشی مۆنۆدرامیەوە دەیویست کامێرا و وێنەی فۆتۆگرافی بەشداری لە گۆڕانەوەی

تاوانەکان بکات، ئەو گەنجانەوەیە بۆ خۆقاندنی مەودایەکی فیکریی بوو بە تاوان، بەواتای ووداوەکانی ڕۆژ بۆ ووروژاندن نیە لەسەر شەقام و ئەو شوێنانەی کە پڕۆفەرمانسەکەی تیا ئەنجام دەدرێت، بەڵکو لەپێناو چێنیەتی داشتنەوەیە لەناو یەکەیەکی جوانکاریی و فیکریدا.

ڕەنگە لەو شێوە پڕۆفەرمانسەدا نمونەی پڕۆفەرمەری زۆر لەبەردەستدا بێت، بەڵام دەشێت لە نوسینی کورتە وتارێکدا گەنجانەوە بۆ تەواوی هەوڵەکان ئەو گرنگیەی نەبێت بەقەد ئەوەی تیشك خستنە سەر شێوەی پڕۆفەرمانسەکە بۆ خۆی گرنگی تایبەتی هەبێت بۆ ئەوەی ئاگایی و مەعریفەیەکمان لەبارەیەوە هەبێت، ئەمە بەر لەکۆتایی هاتنی بەو وتارە هەوڵدەدەین لەسەر شێوەیەکیتری پڕۆفەرمانس بۆینە قسەکردن، کە پێم وایە گرنگی تایبەتی خۆی لەئێستادا هەبێت و بەردەوامی و گەشەسەندنی هەمیشەیی بەخۆیەوە بینیبێت، ئەویش پڕۆفەرمانسی جەستەییە، کە دەتوانین بیگەڕێنینەوە بۆ هەوڵە بەردەوامەکانی شانۆکارانی پێشەندی بەتایبەتی لەکارەکانی گرتۆفسکی و کانتور و گیگیۆفسکی و ئەوانیتردا.

پڕۆفەرمانس سەرباری دەرکەوتنی لەناو هونەرەکانی شێوەکاری و شانۆ و سەما، بەڵام بوونی ئەو هونەرە لەلایان شانۆکارانی پێشەندیەوە لەڕاستیدا ووبەرو پانتاییەکیتریان پێ بەخشی، هۆکاری سەرەکیش ئەوە بوو زۆربەی شانۆکارانی پێشەندی کە بە ئەزموونکارە نوێیەکان ناویان دەرکردبوو، پشتر لەهونەری شێوەکاری وەك شێوەکار ناسرابوون و دواتر ووویان کردبووە شانۆ، بۆ ئەوەش توانیان لە کاری پڕۆفەرمانسیدا پەیوەندیەك بخوڵقێنن لەنێوان هونەری شێوەکاری و شانۆدا.

دژینەوەی ئەو پەیوەندیە خاڵی نەبوو لەو قەیرانەی کولتوریەی مرۆڤی پێشەندی خۆی کە بەهۆی نازیەتەوە ووبەرووی ببووە، کە جەستە لە فۆنەکانی نازیزم دەسووتێنرا، ئەو بۆبەها بەخشینە بە جەستەی مرۆڤی پێشەندی، بۆ خۆی توانی ئەو پرسیارە ووبەرووی ئەو کەمەگایە بکاتەوە: جەستەی من بوونی چیە؟

گەنجانەوە بۆ ناو گفتوگۆکانی شانۆکارێکی وەکو یۆزیف شاینا کە چۆن ڕۆژێك بەر لەوەی بخرێتە فڕنەوەو بسووتێنرێت چۆن بە پەرجوویەك ڕزگاری بووە، بۆ خۆی پرسیاری جەستە لەلای شانۆکاری پێشەندی دەکاتە پرسیاری کولتوریی ئەو کەمەگایە، هەر بۆیە جەستە چەندە پەیوەستە بەو ئاگاییە شێوەکاریەی شێوەکاران کە دواتر پەینەوە ناو شانۆ، لەهەمان کاتیشدا پەیوەستە بەو ئاگاییە کولتوریەی مرۆڤەکانی ئەو کەمەگایە.

ئەو کەمەگایە لەبەردەم هەوڵە شانۆییەکانیشدا گەیشتبووە خاڵێك کە

پەینەوە و ڕووە و شانۆیەکیتر بوو، چونکە شانۆ وەك ئەوەی هەبوو ئیتر پێویستی بەوە بوو لەڕووبەرێکیتردا وەڵام بە پرسیارەکانی ئەوان بداتەوە، بەتایبەت ئەو دەمەی گرۆتۆفسکی ووتی "ئێمە لەسەردەمی ئەودیوی شانۆداین"
ئەو ووتەیە زادەی گەڕان بوو بەدوای هونەرێك کە چیتر لەڕێگەی کەرەستە شانۆییەکانی سەر تەختەی شانۆ گوزارشت لەخۆیان نەکەن، ئەوە بۆخۆی بانگەشە کردنێکی پڕفۆرمانسیانە بوو کە لەڕێگەی جەستەوە بنیاتی دەنا، ئەو تێگەیشتنەی گرۆتۆفسکی بۆ ئەودیوی شانۆ، هەمان تێگەیشتنی ڤاتیمۆ یە بۆ فەلسەفە کە بەدوای تازەگەری فەلسەفە پێویستی بە پاش تازەگەریە، چونکە تازەگەری کۆتایی دێت، هەنگە پڕفۆرمانس بۆ خۆی لەبەردەم پەینەوە بێت بۆ دۆخێکیتر، کە دۆخی پڕفۆمانس بێت، هەبەت ئەوە بۆ گرۆتۆفسکی بەتەنیا کارکردن نەبوو بۆ شێوە ئەزموونێکیتر هێندەی ڕووبەرێکی فەلسەفیانەی شانۆ بوو، ئەگەر ووردبینانەتر قسە بکەین دەبێت شێتی ئاڕتۆ بگەڕێنینەوە بۆ درك نەکردنی کۆمەکای خۆرئاوایی بۆ هونەرێکی پڕفۆمانسی، بەڵام سەرەنجام ئارتۆ بەو فەیلەسووفە شانۆییە دەمێنێتەوە کە زەمینەی گوتاری ئەلتەرناتیڤی لەشانۆدا بنیاتنا.
ئەو زەمینەی ئاڕتۆییە گرۆتۆفسکی بەتەنیا نایهێنێتە دی، بەکو ئەو دیدە فەلسەفییەش تیایدا دەخاتە ڕوو، بۆیە پڕفۆمانس مانای نەدۆزراوە بۆ ئەو هەوڵە دەدۆزێتەوە.
لێرەدا نمایشی شانۆیی دەگۆڕێت بۆ پڕفۆمانس و ئەکتەریش ناو دەبات بە پڕفۆمەر، لەو بارەیەوە گرۆتۆفسکی دەڵێت "پڕفۆمەر پیاوی کردارە.. نەوەك ئەوەی ڕۆڵی پیاوێکیتر دەبینێت, ئەو سەمازانە, جەنگاوەرە, لەدەرەوەی هەموو چوارچێوەو ڕەگەزە هونەریەکانەوە, سروتیش پڕفۆمانسە, یا کردەیەکی تەواوکەرو کردەیەکی تەواوە, نمایشیش تێکشکانی سروتە, لێرەدا لەو ڕگەیەوە نامەوێت, شتێکی نوێ بدۆزمەوە, بەکو کەشفی شتێکی لەیادکراو بکەم" کەواتە پڕفۆمەر بوونی ئامادەبوونی خۆیەتی نەك نوێنەرایەتی کردنی کارەکتەر, ئەو نوێنەرایەتی کەس ناکات, ئەوە سروتێکی شانۆییە تیایدا پڕفۆمەر ئامادەبوونی وەك مرۆڤ لەتەك ئامادەبوونی مرۆیانەی وەرگر یەکەیەکی ڕیتوالی پێکدێنن, کە مۆتیڤێکی چەمکە لەڕووبەری پڕفۆمانسدا.
جەستە بۆ گرۆتۆفسکی ڕووبەرێك نیە کە تێکست لەسەر شانۆ ملکەچی پێبکات بەکو وەك دەڵێت "جەستە یادەوەری نییە, بەکو خۆی یادەوەریە, ئەوەی دەبێت پێی هەبستێت لابردنی بەربەستەکانی جەستەیە" ئەوەش ئەو کردارەیە کە پڕفۆرمانسەکەی تیا ئەنجام دەدرێت، ئەو پەیوەندیەی جەستە و باەتگەڕێتی دەیخوڵقێنێت، چونکە

جەستە وەك جۆرێك لە یادەوەری دەبینێت، ئەو یادەوەریە لەتەك ئەو زەمەنە هەنوکەییەی پڕفۆرمێر گوتاری ئێستای من بنیات دەنێت، ئەو منە کێشەیەکی فەلسەفی ووبەرووی دەکاتەوە بەوەی (منی جەستە) و(جەستەی من) دوو تێگەیشتنی پڕفۆرمانسیانەیە بێ جەستە، ئەگەر لەو کارە پڕفۆرمانسیانەی ناو تێکستەکان کە سەرەتا وەك گۆڕانەوەی پڕفۆرمانسی ئاماژەمان بێ کرد من تیایدا ببێت بە منی جەستە، ئەوا من لەڕێگەی چەند دەیالۆگێکەوە دێت بێ خۆنمایشکردن جەستەشی دەخاتە خزمەتی ئەو نمایشەوە، ئەوەش تەنانەت لەلای شانۆی زیندووی جۆدیت مالینا وژۆلیانا بیکیش هەستی پێ دەکەین.
بەڵام ئەو دەمەی جەستەی من ئامادەبوونی هەبوو، مانای وایە جەستە نەخراوەتە ژێر دەسەڵاتی فەزای تێکستەوە، بەڵکو جەستە بۆخۆی ئازادبوونی گوتارە، کە توانای بنیاتنانی ئێستای هەبێت لە ساتەوەختی پڕفۆرمانسەکەدا.
لێرەدا دەتوانین شێوەیەکی جیاواز لە کاری پڕفۆرمانسی بەدی بکەین، کە ئەو ڕوانینەی گرێتڤسکی ئەمڕۆ کاریگەری لەسەر زۆر ئەزموون و کاری پڕفۆرمەرەکان بەجێ هێشتووە و دەشێت لەداهاتووشدا دەرگا بێ زۆر کاری تر بکاتەوە، ئەوە بەو مانایە نیە کە لاسایی بکرێت، بەڵکو بەو واتایەی کە کاری پڕفۆرمانسی لەو دیدە تیۆریەوە هەوڵی خۆقاندنی مانا و شێوەی تر بدات بێ چۆنیەتی ئامادەبوونی جەستەی پڕفۆرمەر لەناو پڕفۆرمانسدا.

نیهاد جامی/ پێندا

ژن و منداڵە ئێزیدیەکانی قوربانی داعش .. هەوڵ بۆ سکۆنی

ئەگەرەژووی کورد پەبێت لە داگیرکاری و تاڵان و چەوسانەوە و لەناوبردن، بگومان ئەوە بێ ئێزدییەکان سەخت و دوارتر بووە، چونکە بەدرێژایی مێژوو تائێستاش لەسەر دەستی دەسەڵاتە جیاوازەکانەوە زۆم چەوسانەوەیان بەرامبەرکراوە، چەوساندنەوەی ئەوان دووسەرە بووە، هەم وەکو ئایین و هەم وەکو کوردبوون چەوساونەتەوە، سەرەڕای ئەوەی تووشی ئازار و ئەشکەنجە و نەهامەتی

و کۆمەکوژی بوونەتەوە، دەیان فتوای کوفرانە بۆ کوشتوبڕ و قڕکردنیان دەرکراوە.
بەهۆی نەزانی و بیری تەسکی دوژمنەکان ئێزیدیەکان بە لادەر و کافر لەقەڵەم دراون، ئەمەش خۆنی حەڵاڵ کردوون و چەندان فەرمانی کۆمەکوژی و لەناوبردنیان بۆ دراوە، لەئەنجامی ئەو فەرمان و هێرشانەدا هەزاران کوڕ و کیژ و ژن و منداڵیان کوژراون و بەدیل براون و خراپترین مامەڵەیان لەگەڵ کراوە، لەهەموو ئەو فەرمان و شاڵاوە نەگریسانەی کراوەتە سەریان، ژنانی ئێزدی قوربانی یەکەم بوون و زۆرترین زوڵم و چەوسانەوەیان دەرهەق کراوە.
وەك خۆیان دەڵێن و مێژوو گەواهی دەدات 74 جار فەرمانی قڕکردنیان بۆ دراوە و دواترینیان ئەوە بوو، لەئەنجامی خیانەتی دەسەڵاتی کوردی و لە 3- 8- 2014 لەشەنگال ڕوویدا، کە مێشك وشك و دەروون نەخۆشەکانی داعش هێرشان کردە سەر ئێزدییەکان و لەژێر سایەی کەمتەرخەمی و خەمساردی هێزی پارێزەریان، بەهەزاران ژن و منداڵ بوونە قوربانی ئەقڵیەتی داگیرکەری دەروون نەخۆشی داعش، کەسیش نەبوو بەرگری بکا لە نەهامەتی و بەدیل گرتنیان، بەپێچەوانەوە ئەوانەی بانگەشەی پاراستنی کۆمەڵگا و ئێزدییەکانیان دەکرد، لەکاتێکدا ئێزدییەکان پێویستیان بەپاراستن هەبوو، ئەوان هەڵاتن و لەگەمەیەکی سیاسیدا پشتیان کردە ئێزدییەکان و لە دووڕەوە بوونە بینەری ڕووداوە دڵتەزێنەکان.
لەو پەلامار و هێرشانەی داعش بۆ سەر شەنگال هەزاران ژن و منداڵی ئێزدی بوونە قوربانی ئەو جەنگە ئایینیە و کەوتنە ژێر دەستی داڵاشەکانی داعش، ژن و کچە پاکیزەکانی ئێزدی دووچاری ناخۆشترین و دڕندانەترین شێوەکانی دەستدرێژی و بەکۆیلەکردنی سیکسی بوونەوە و بازرگانی و کڕین و فرۆشتنیان پێوە کرا.
دیمەنەکانی ئەو داگیرکارییە هێندە ترسناك و ناخەژێن بوون، مرۆڤ بەزەحمەت دەتوانێت ئەو ڕووداوانە فەرامۆش بکات، کە لەکاتی دەستگیرکردنی ئێزدییەکان بەدەستی داعش تووشی چ نەهامەتی دەردەسەریەك بوون، لەیەکەم هەنگاودا هەموویان لەیەکتر دابڕین، دایك لەمنداڵەکانی جیا کرایەوە و ئاگایان لەیەکتر نەما، ئافرەتی گەنج و بەتەمەن، جوان و منداڵکار، بۆ منداڵ و منداڵدار، سەڵت و خێزاندار، لەیەکتر جیاکرانەوە، دایك لەمنداڵ، کچ لەدایکیان دابڕین و کۆمەکانیشیان لەوان جیا کردەوە، ئەوانەی جیادەکرانەوە دەیانبردن و بەڵاکشان بەدوای خۆیاندا ڕایاندەکێشان، منداڵ هەبوو دامێنی دایکی دەگرت و نەیدەویست لێی جیابێتەوە، قیژەی ژن و گریانی منداڵ دنیای پڕکردبوو، ئەو دیمەنە سامناکە بەردی دەهێنایە دەنگ، دەتوت ڕۆژی حەشرە، بەجۆرێك کاریگەری لەسەر ئەوان داناوە

ئەستا ژنە ژگاربووەکانی دەستی داعش دەن کاتێك دەکەوێە بەردەستی داعش ژی سەدجار مەرگ بەئاوات دەخوازی، بەاستی مەرگ لە ژیانی ژەر دەسەاتی داعش ئاسوودەترە، لەو سنگەیەوە لەکاتی دەستگیرکردنی ئزدییەکان وابەاوکرایەوە یەکك لە ژنە ئزدییەکان بەهەر شێوەیەك بووە لەشونی دەستبەسەرکردنیەوە پەیوەندی بەمردەکەیەوە کردووە، بەام بە ژگار بوون نا، بەکو بە ئەوەی داوا لەهزەکانی ئەمریکا بکەن، ئەو شونەی ئەوانی تداددەستبەسەر کراون بەفکە بردومانی بکەن، بە ئەوەی بمرن و لەدەست داعش ژگاریان ببت، ئەوە باشترە لە دنیای پ شەرمەزاری دوای ژگاربوون لە دەستی داعش، ئایا ئەمە چ نەهامەتیەکی ژیانە، مەرگ بەئاوات بخوازیت.

ئەو هەوا و چرکانەی دوای دەستبەسەرکردنی ژن و منداە ئزدییەکان باوەبوونەوە، بەشێوەیەك ترسناك بوون، تەنانەت مژووش شەرمەزارە لە دووبارە کردنەوەیان، کە داعشە دەرون نەخش و دەشەکان بەوپەی دندایەتیەوە مامەیان لەگە ژن و منداە ئزدییەکان دەکرد، دوای دەستبەسەرکردن و جیاکرنەوەیان بەشك لەومندانە ناچارکراون چەك هەبگرن و بەب ویستی خیان بەشداری جەنگ و کردەوە تیرڕستیەکان بکەن، بگومان ئەگەر سەرکشیان بکردایە ب بیرکردنەوە دەکوژران، هەربیە لەپناوی مانەوە لەژیان ناچاربوون، قبوی بکەن، ببنە چەکداری داعش و بەشداری جەنگ بکەن، بەشکی تر لەو منداە و کچە هەرزەکارانەی لەو ماوەی لای داعش دەستبەسەر بوون، ئەگەرچی زەر منداە بوون و هیچ هەستك گابەوە نادا، بەام ئەوان دەستدرژی سیکسیان کراوەتەوە سەر و ناچارکراون شووبە داعشەکان بکەن، دواتریش چەندین جار بازرگانی و کین و فرشتنیان پوە کراوە، بەاستی ئەستەمە ئەو ژگارە تاە وا بەئاسانی لەبیر خیان بەرنەوە.

ئەو منداە ئزدیانەی پشتر لەلای ئەو گروپە تیرڕستیەی داعش دەستبەسەر بوون، کوەکان بەشداری شە بوون و کچەکانیشیان دەستدرژی کراوەتەسەریان، لەووی دەروونیەوە لەوپەی ماندووبوون و شەکەتیدابوون، کەلەدەستی ئەو گروپە تیرڕیستیە ژگاریان بووە و گەاونەتەوە ناو خزانەکانیان، بەام سەدان کشە و گرفتی دەروونیان هەیە، نەیانتوانیوە وەکو منداکی تەندروست بگەنەوە ناو کمەگا و خزانەکانیان، شونەواری ئەشکەنجە و دەستدرژی و ناچارکردنی بەشداری شە و کردەوە تیرڕیسستیەکانیان بەسەر جەستە و دەروونیانەوە دیارە، پویستیان بە چارەسەری دروونی و جەستەیی هەیە، بگومان خزان و کەسوکاری ئەو منداانە ناتوانن وەك پویست چارەسەری دەروونی و جەستەیان ب بکەن، لەوانەیە بەهی

نەشارەزاییەوە هەندێك جار لەجیاتی چارەسەر زیاتر دەروونیان ئاڵۆز بکەن، بۆیە پێویستە بەرپرسانی حکومەت و ڕۆکخراوە مرۆیی و نوودەوڵەتیەکان خەمخۆرانە بە دەنگیانەوە بێن و خەمیان بخۆن.

ژنانی ڤێندراوی ئێزدی یەکێکی ترن لەو قوربانیانەی دەستی تیرۆرستانی داعش، بەتایبەت ئەو ژنانەی لەئەنجامی دەستدرێژی سیکسی تیرۆریستانی داعش دووگیان بوون و بێ خواستی خۆیان منداڵیان بووە، ئەو ژنانە دووجار قوربانین، لەلایەك دەستدرێژی سێکسیان کراوەتەسەر و لەلایەکی تریش بوونەتە دایکی منداڵێك، کەلەناو خۆزان و هۆزەکەیدا قبوڵکراونیە و بەپێی دابونەریتی ئێزدی ئەو منداڵانەی دایکیان ئێزدی و باوکیان داعشن، قبوڵکراو نین، لەبەرئەوە ئەو ژنانە ناچاربوون دەست لە منداڵەکانیان هەڵگرن، ئەمەش جورێك ستەمی بەرامبەر بەو منداڵانە تێدایە، کە دایکیان ستەمی لێکراوە و دەستدرێژی کراوەتەسەر، بەڵام ئەم منداڵانە تاوانیان نیە، ڕاستە ئایینی ئێزدی هاوسەرگیری لەنێوان ئێزدیەك و یەکێکی تر قبوڵ نیە، بەڵام دیارە ئەو ژن و کچە ئێزدیانە بەویستی خۆیان شوویان بەداعشەکان نەکردووە و بەبێ خواستی خۆیان منداڵیان هێناوەتە دنیاوە، بۆگومان نەدایکیان و نەمنداڵەکان گوناهێکیان نییە، هەروەك یەکێك لە ژنە ڕزگابووەکانی دەستی داعش داوای لە خۆزانەکەی و هۆزەکەی و جیهان دەکات، لەوە زیاتر ئەشکەنجەیان نەدەن، چونکە ئەوان بەویستی خۆیان نەبوونەتە دایك و دەستدرێژیان کراوەتەسەر، داوا دەکات ئەو منداڵانە بەهۆی دابونەریتەوە لە باوەشی دایکیان دوورنەخرێنەوە، لەبەرئەوە پێویست بوو بیر لە ڕۆگاچارەیەکی نەرم و هێمنتر بکرایەتەوە، بۆیە ئافرەتانی ڕزگاربووی دەستی داعش پێویستیان بە چاودێری ورد هەیە، کە پسپۆڕی دەروونی بەردەوام ڕۆنمایی دەروونیان پێ بدات.

بەداخەوە ئەو بارودۆخەی ژن و منداڵانی ڤێندراوی ئێزدی هەم لەلایەن ڕاگەیاندنەکان و هەم لایەنە پەیوەندیدارەکان جاری واهەیە بەهۆی پیشاندانی نادروست و مامەڵەی نەشیاو و بەزەیی هاتنەوە پێیاندا هێندە دەروونیان ئازار دەدەرێت، نەبوونی باشترە، وەك ژنێکی ڕزگاربووی ژێر دەسەڵاتی داعش داوای دەکرد لەوە زیاتر ئازار و ئەشکەنجە نەدرێن، بۆیە پێویستە ڕۆزیان بگیرێت و هاوکاری بکرێن و بەهانایانەوە بێین، تا لەووی کێشەی جەستەیی و دەروونی ئەگەر بتوانن لەماوەیەکی دووریشدا بێت، بگەڕێنەوە دۆخی ژیانی ئاسایی خۆیان.

بیروڕیەک لەگەڵ مامۆستا شەرکۆ بەکەس ... نووسینی: ستیڤان شەمزینی

وا بزانم یەکەم جار مامۆستا "شەرکۆ بەکەس"م ناسی، ناوەڕاستی ساڵانی نەوەدەکان بوو. هەرچەندە مامۆستا لە گەنجییەوە ئاشنای باوکم بوو، هەر بەیەکیشەوە نەفی خواروویی عێراق کران، بەڵام ناسینی خۆم لەگەڵیدا وەک وتم لە ناوەڕاستی نەوەدەکان بوو. جیا لەوەی مینا گەنجێک زۆر سەرسام بووم بە توانا شیعرییە لە رادەبەدەرەکەی، هەمیشە هەوەستەکانی ئەم پیاوە مەزنە سەرنجی ڕاکێشاوم. بە تایبەت کاتێک دەستی لە وەزارەت هەڵگرت و بە دەنگێکی دڵەڕوتی "چۆن دەتوانم وەزیری ڕۆشنبیریی بم و سنگی وشە و ڕۆژنامە بە قەڵەم هەڵدەن".

هەر لە نەوەدەکاندا کە بەرەو ڕووبوونەوەی هەڕەکان بە تایبەت لایەنگرانی کولتووری باو و کونسەرڤاتیزمەکان و هەڕە نوێباوەکان ببوونە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی جیددی، شەرکۆ بەکەس هەمیشە لە سەنگەری هەوەستدا بوو لە بەرانبەر ئەو ڕەوتانەی پارێزگاریان لە سەنگەری دواکەوتوویی دەکرد. لەسەر مەسەلەی ژن و عەلمانیەت و ئازادیی بیروڕا و مەدەنیەت و دیموکراسی هەوەستی ڕوونی هەبوو، داکۆکی ئەو لەو بەهایانە قابیلی هیچ جۆرە سازشێک نەبوو. ئەمە هەقیقەتێک نییە تەنیا من هەستم پێ کردبێت، بەڵکو ڕاستییەکە وەک ئەماس دەدرەوشێتەوە.

بیرم دێتەوە ساڵی 2000 لەو ساتەوەختەی یەکێتی بە سەرپەرشتی نەوشیروان مستەفا پەلاماری حزبی کۆمۆنیستی دا، من و هاوڕێیەکی ترم کە پەیامنێری ڕادیۆی حزبی کۆمۆنیست بوو، چووین بۆ لای مامۆستا بۆ دۆزگای چاپ و پەخشی سەردەم. ویستمان هەوەستی بزانین لە بارەی ئەو ڕووداوە، ئەوەی ئەمە بینیمان مامۆستا لە ئەمە تووڕەتر بوو، لە ئەمە نیگەرانتر بوو، بەڵێ ڕەنگی سەرکی بینی لەو پرۆتستۆیەی کە لایەن 40 نووسەر و ڕۆشنبیری شاری سلێمانییەوە دژ بە ئەو پەلامارە دەرچوو، کە دواتر مام جەلال ئەو 40 ڕۆشنبیرەی بینی و لەوەش مامۆستا بە تونديی ڕەخنەی لەو هەوەستەی یەکێتی گرت. بەڵام مام

جەلال بەئاگایی خەی لە شەوازی ئەو پەلامارە نیشاندا، بەگوومان دوای ئەو سەردانە لەسەر بەیاری مام جەلال کوشتاری کۆمۆنیستەکان کۆتایی هات.
من ئەم شاهیدییە بە مێژوو دەدەم، هەر ئەو کاتەی یەکێتی بەاوکراوە و ئەدەبیاتی حزبی کۆمۆنیستی قەدەغە کردبوو، من و هاوڕێکەم بەردەوام سەدان رۆژنامەی بەپشەوە و بەاوکراوە و بەیاننامەی حزبمان دەبردە ناو دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم و بەاومان دەکردەوە. جگە لەوەش خودی مامۆستا سپانسەری رۆژنامە و بەاوکراوەکانی دەکرد. هەموو مانگێک مامۆستا شەرکە بەی 100 دیناری سویسری "کە بە ئەو رۆژگارە کەم نەبوو"، دەدایە دەستی ئەمە بە مەبەستی سپانسەریکردن بە رۆژنامەکانی حزبی کۆمۆنیست، هەر لەناو دەزگای سەردەم هەریەک لە بەڕێزان "کاک ئازاد بەرزنجی، کاک ڕەبین هەردی، مامۆستا ڕەئوف بێگەرد، ئاسۆ جەبار" ئەوانیش بە بڕێک پارە سپۆنسەریی رۆژنامەکانیان دەکرد، بەڵام ئەوەش هەمووی بە ئازایەتی و چاولێکردنی شەرکە بکەس دەگەڕایەوە.
ئەوارەیەکی پایزی ساڵی 2000 هەشتا سەفەرم نەکردبوو بە تورکیا، لە کوردستان بووم، زیاتر لە 100 ڕۆژنامە و 200 بەیاننامەی حزبی کۆمۆنیستم پێ بوو، هەستم دەکرد لە نزیک گەڕەکی خەمان چاودێریی دەکرێم، بە خەرایی خەم فڕێدایە ناو پاسەکی گەڕەکی بەختیاری کە بەرەو بازاڕ دەڕۆیشت، دوو لە ئاسایشەکان بە خەرایی خۆیان هەڵدایە ناو پاسەکەوە، بەڵام چاوەڕوانیان دەکرد، لەگەڵ دابەزینم دەستگیرم بکەن. هەر ئەوەندە گەیشتمە ئاستی فولکەی یەکگرتن، ئافرەتێک لەو مەوقیفە دابەزی و منیش لە جامی کەستەرەکەوە خەم هەڵدایە خوارەوە و بەرەو دەزگای سەردەم هەڵهاتم کە 200 مەترێک لەمەوە دوور بوو، بە شەڕەشەق خەم گەیاندە ناو دەزگای سەردەم و یەکسەر بەرەو ژووری مامۆستا ڕامکرد، خوا بێوە ڕوحمی کرد خەی لەوە بوو، دوو ئاسایشەکەش لە بەردەم دەرگای سەردەم وەستابوون، حاڵ و وەزعەکەم لە مامۆستا گەیاند و ئەویش هاتە دەرەوە و ئاسایشەکانی ئیحراج کرد، یەکێک لە ئاسایشەکان وتی: مامۆستا لەبەر خاتری تۆ پیاویشی کوشتبێت وازی لە دەهێنین. ئیتر ئەو ئەوارە دەعوەتی مامۆستا بووم و شەوەکەشی پێکەوە خواردمانەوە.
شتێکی تر کە لە بیرم ماوە ئەوەیە، مامۆستا هەمیشە دەیووت ئەم ستیقانە و هاوڕێ ڕۆژنامەنووسەکەی وەک سیکەتین وان پێتەوە دەلکێن تا چاوپێکەوتنت لەگەڵ نەکەن وازت لێناهێنن. چیرۆکی ئەمەش دوای ئەوەبوو ویستمان چاوپێکەوتنێکی لەگەڵ ئەنجام بدەین، بەڵام لەسەر سەفەر بووە، وا بزانم بە سوێد، ئەمەش وتمان دەی قەینا دوای سەفەرەکە، دوای دوو مانگێک چووینەوە بە لای، وتی ئەی هاوار چەنتان

بیر ماوە، ئەم جارە هەرچی چەنەک بوو خۆی لە چاوپێکەوتنەکە دزییەوە، ڕۆژنامەی چووین میوانێکی زۆری هەبوو، پەموابەت میوانەکان عەرەبی غەیرە عێراقی بوون، هەرچی چەنەک بوو هەڵکەمان قسەوە و دیمانەکەمان لەگەیدا ئەنجامدا. دوای ئەوەی دیمانەکەش تەواو بوو رووی کردە کاک ئازاد بەرزنجی و بە دەم پێکەنین و نەفەسێک قوولی جگەرەکێشەوە وتی: کەس نییە لە دەستی ئەم دووانە ڕزگاری بێت، ئەمانە سیکەتینن کە پێتەوە لکان هەر دەبێت دیمانەکەیان بە بکەیت. دوای ئەوەش دایە قاقای پێکەنین و وتی ئەوەم خشدەوە زەر دەمکە دەزانم سەرقاڵن و کەڵە نادەن.

تێبینی: ئەم وتارە ڕۆژی 8-8-2013 نووسراوە و پاشتر لە بەرگی دووەمی کتێبی "قوتووی عەتار" لەلایەن 224-226 چاپ و بڵاوکراوەتەوە

کوشتارگای بۆنی قوڕیزەو ئەزداییەکان دوو وەحشیگەریی هاوشێوەن، بەڵام لەدوو سەردەمی جیاوازدا ... تاهیر عیسا

ئەگەر زیاتر لەچواردە سەدە لەمەوبەر، هەزی بۆنی قوڕیزەی شاریی مەدینە (یەثریب)ی نیمچە دورگەی عەرەبیی، بەبیانووی پەیمانشکێنیان لەجەنگی خەندەق و دوای ئابووقەیەکی بیست وپێنج ڕۆژی ناچار کرابن، خۆیان ڕادەست وتەسلیم بە سوپاکەی ئیسلام بکەن ودواتریش لەسەر دەستی محەمەدو بەداوەریی و قەزاوەتیی "سەعدی کوڕی مەعازی" بریندارکەوتووی جەنگی خەندەق(ئەحزاب)، بەیاریی قسابیی کردنیان بەپێی سەرچاوە مێژوویەکان لەنێوان شەشسەد بۆ نەسەدکەس دەرکردبێت و محەمەدیش بەبیارەی خونەویەکەی سەعد بڕیت:- اللەش هەر ئەم داوەریی دەویست، دوای بیارکەش عەلی و زوبەری کوڕی عەوامی دوو لەدە مژدەپەدراوەکەی بەهەشت، یەک بەدوای یەک لەسەر چاڵکەدا سەریان وەک مەڕیی قوربانی لەلاشە جیا دەکەنەوەو تانانێت ئەم

کۆمەڵایەتیی ئەم لێکۆڵینەوە بانگەشەکارانیدا پێی دووترێت ئەحمەدولئەحیمین، منالەکانی نێرینەی تازە باڵغ بووش لێژنەر چەقی بە بزێوانەیاندا دەربازیان نەبووە و پۆلێریشیان بە باڵغ بوون تووکی بەریان بووە، چەند تاقمۆوێک لە بەریی ناوگۆیاندا بە دادگای محەمەدی بەس بووە بە بەیاردان لەسەر قسابیکردنیان، هەرچی کچ وژنەکانیشیان بووە وەک ئێسترو مێو ماڵات وەک وماڵ لێنەوان خۆیاندا دابەش کراوە و تەنانەت محەمەد لەوەدا بەپێی ئایەتی ئیلاهی، یاسای خومسیی بە خێی لێناو شەریعەتەکەیدا جێگیرکردووە، واتە لە پێنج بەشی تاڵانیدا بەشکی بە خێی بردووە.
ژنەکانیشیان وەک وسەبایا (کەنیزەک، کەیلە)ی جەنگی مامۆیان لەگەڵدا کردوون و تەنانەت محەمەد، یەکە لەجوانترینی ژنەکانی هەزەکەی کەناوی ڕەیحانە بووە، دوای سەربڕینی مێردیی و تەواوی کەس وکارەکەی دەکاتە ژنی خێی و بەپێی سەرچاوەکان هەر ئەو شەوە لێناو بەنی خوزەیمە قسابیکراوەکانیدا سەرجەمیی لەگەڵدا دەکات، سەرچاوەکان دەڵێن ڕەیحانە لەیادداشتەکانیدا گەڵاوێتەوە کە قەزەونترین کەسەک لەژیانیدا بینیبێتی ئەم پێغەمبەرەی ئیسلام بووە چونکە گووتوویەتی دوای قەتل عامی هەزەکەی بە کەسە ئازیزەکانی خۆشیەوە ناچاردەبێت وەک کەیلەیەک مامۆیەکی تائەوپەیی غەریزەحەیوانی قبووە بکات، هاوشێوەی کچانی شەنگالی ئەمڕۆ.
کوشتارگای بەنی قوزەیزە، دادوەریی محەمەدو اللەکەی بەتەواویی دەخاتە ژێر پرسیاریی هەر مرۆڤەکی خاوەن عەقڵ ویژدانی ئەمڕۆو داعش و کردەوە وەحشیگەریەکانیشیی لەوانگای گشتی موسوماناندا وەک هەزەکەی مەشروعیی ئیلاهی لەپەناوی ئاگرتنی پەیداخەکەیدا، ئاسایی دەکاتەوە.
هەر کەسەک ئاگاڕ بە چەند چرکەیەک چاویلکە دینیەکەی دابنێت و بە چاویی مرۆڤەکی بەدینەوە لەوداوەکە و دادوەریی پێغەمبەرەکەی بخوانێت، کە بەسەدان کەسی بەتاوانی تەدا دەکرێتە قسابیی تەنیا بەبیانووی پەیمانشکێنی سەرەکی هەزەکەیان، کە هەر کەسەک دەتوانێت لەوتەبگات و ئەوە بزانێت، کە بەیاردانیی ناوهەزەکان لەدەستی سەرەکی هەزدایە، نەک حەشاماتی خوارەوە کە لەناو هەزەکاندا هیچکارەن لەبەیارو قەرارو مەداردا، چجای بگات بەوەی منالانەکیش تەنیا بەپۆلەری چەند تاقمۆوێکی بەریان، وەک مێو بزن قسابی بکرێن! حەقانیێت و ڕەوایێتدان بەم دادگایەش لەژێر ناوی اللەوە شانخایێکردنەکی ڕوون وئاشکرای محەمەدە لەو تاوانانەی ئەنجامیداون، بگوومان دەستبردن بە ئەم قسابیکردنەو پاڵنەریی سەرەکیش لەلای محەمەد، بەباوەڕی من ئەمانەی خوارەوە بووە:
یەکەم:- مەک وماڵ وسامانی بەئەندازەی هەزی بەنی قوزەیز

لەمەدینەدا، کە دەبوایا بە بەدەستهێنانیان تەنیا بیانوویەکی لەمجۆرەی هەبێت و کەسیان لە نەهێت.
دووەم:- بەکەیلەو سەبایاکردنی کچ وژن و منالەکانیان و فرۆشتنیان لەبازاڕەکانی شام وحیجازدا.
سێیەم:- پیشاندانیی قودڕەت ودەسەڵاتیی بێحمانەی خۆی لەژێر ناوی اللەداو پاکتاوکردنیی نەیارەکانی خۆی.
چوارەم:-دامەزراندنیی دەوڵەتێکی کە لەم پێناوشدا پێویستیی بە پتەوکردنی بنکە ئابووریی وسەربازیەکانی بوو، کە دواتریش هەر یەکە لە هەزەکانی دیکەی وەک بانیی نەزیەو بانیی قینقاعیشی دوای گەمارۆدان وهێرشە بەمەرجی جێهێشتنی تەواوی مەک وماڵ وسامانیان، لەشارەکە دەرکرد.

هێبەتە داعش و هاوشێوەکانیان ئەمڕۆ لەناو هەمان زەنگاوێکدا کە مێژوو بۆی گرتوونەتەوە مەلەدەکەن و دووبارەو چەند بارەی ڕوداوگەلیی وەک شەنگالیش لەناو ململانێ سیاسیی وئابووریی وسەربازیەکانی ناوچەکەو جیهانیشدا، لەبەردەوامیی ئەم عەقیدەتە دەگما دینیدا، زەر چاوەڕوانکراوە.

بەنام کوشتارگای ئەزدایێکان(ئێزیدی) لەمەدا، کە ئابدیت و نوکردنەوەی هەمان مێژووی سەردەمی محەمەدو بانی قوڕەیزە بوو لەسەردەستی داعش و خەلیفەکانیان، ئەبوبەکری بەغدادیی و ئەردەغان و میری قەتەبن حەمەد، بەنام لەم ڕوداوەدا لە جێگای داوەریی" سەعدی کوڕی مەعاز" لەپێیمان وکەین وبەینکی ژەر بژەردا "مەسعودی کوڕی مەلا" قەزاوەت دەکات و دەیانکاتە قوربانی پیلانە ژەر بژەرکانیان، کە دواتر ڕادەستکردنی شەنگال و ئەو هەموو کوشتارو ئاوارەیی و نەهامەتیە بوو کە بەسەریاندا هێنان و ژن وکچکانیشیان بەسەبایا کران و لەبازاڕەکانی موسڵ وڕەقەدا کەین وفرۆشتنیان پێوەدەکراو غەریزەی حەیوانیان تێدا خاڵی دەکردنەوە.
داعش لەڕوداوی شەنگالدا نموونەی ڕوداوێکی قەزاونیی مێژوویی سەردەمی بانی قوڕەیزەی ناو لاپەڕەکانی، بەشێوەیەکی زیندوو لەدنیای واقیعدا پیشانی جیهانداو گووتیی ئا ئەمەیە نموونەی ئیسلامیی ڕاستەقینە!
دواجار من پێم وایە، بە کۆتایی هێنان بەم ڕوداوانەو بە بەرگرتن، بەودان و دووبارەبوونەوەیان، جگە لە تێگەیشتنێکی زانستیانە بە ڕوداوەکانی مێژوو و جگە لەهەڵسەنگاندنێکی زانستیانەی ململانێکانی مێژوو و جگە لە تێگەیشتنێکی زانستیانەی مێژوو ودیاردە ئایینی و کلتووریی وکۆمەڵایەتیەکانیی و مێژووی سەرهەڵدانیان و هەکارەکانی

سەرهەڵدانیان، کە ئەمڕۆ خوداکان و ئایینەکانیان و بەتایبەتیش ئیسلام و مەزهەبەکانی، کە وەک هەر ئایینەکی دیکەو کلتوورەکی دیکە لە هەواوی مێژووکردانەی خودی مرۆڤەکان خۆیان بەدەر نییەو کراوەتە وەسیلەو ئەداتیی ئەفیونخواردووکرانی ئینسانەکان و لەملانێ سیاسیەکانی ئەم دەورەیەشدا هەم چینی دەسەڵاتدار و سەرمایەداران وەک سەرخانی سیاسیی بۆ درێژدان بەتەمەنی چەوسێنەرانەی خۆی کەڵکی لەسوودگرن و هەم دەوڵەتانی زلهێزیی ناوچەکەو جیهانیش لەناوچەکەدا بۆ بەدەستهێنانی ئامانجە سیاسیی وئابووریەکان کەڵکیان لەوەرگرتووە و هەزو ئیرادەی ئینسانەکانی لە چوار چێوەی تێگەیشتنی کۆنەپارێزانەی دینی و مەزهەبیدا وردو خاشکردووەو هەگبەی هەر چەشنە هاوەڵدەنگی و هاوەڵنگیەکی مرۆڤکانی بۆ بەدیهێنانی دنیایەکی باشتریی ئازادو یەکسان وخۆشگوزەران، تاریک و لەوناڕەشن کردووە، کە بەدەستبەردار بوونیان لەم تێگەیشتنە خوافیە نازانستیانەیەو تووڕەیی، دەست ئاواڵەترو چاوەشنترو ئاسەدارتر دەبن بۆ دەزینەوەی هەگبەی چارەی یەکجاریی لەدەست بەڕاو شەپۆیی تەواوی گروپ ودەستەو تاقمە دینی و مەزهەبیەکان وتەواوی سەرمایەداران و دەوڵەت و ئامانجە قازانجپەرستەکانیان، کە تەنیا کەڵکەکەی زیاترو زیاتری

سەرمایەکانیانەو لەپێناویدا دەست بە هەر کارەکی وەحشیگەرانەی لەچەشنی بانی قوڕەیزەو شەنگال و تەواوی جەنگە کاولکاریەکانی دیکەی هاوشێوەلە ناوچەکەو جیهان دەبن.

سەرچاوەکان:-

محمدبن جریر طبری، تاریخ الرسل و الملوک، اول، ص۱۴۹۷
صحیح بخاری جلد 5 کتاب 59 شماره 443
صحیح بخاری جلد 4 کتاب 52 شماره 280
صحیح بخاری جلد 4 کتاب 52 شماره 176
دابەزینی ئایەتەکانی ٥٦ هەتا ٥٨ لەسوڕەتی ئەنفال و هەروەها ٢٦و ٢٧ لەسوڕەتی ئەحزاب لەپێوەست بە هەواوی بانی قوڕەیزە دابەزیون.

▪ **تاهیر عیسا/** ٤.٥.٢٠٢٠

میواندارى سەردەمى كۆرنا يا كۆڤيد١٩! ... عبدالرحمن محمد (مەلا رەحمان ئاوارەكان)

دايكم، ئەم جۆرنە، كە تەلەفۆنم بۆ كرد، پێمە گريانى بوو!؟ پرسيارم كرد ئاوە چيە؟ چى ڕوويداوە؟ لە وەڵامدا گوتى: يەك منداڵ سەرى لێم نەداوە و منيان خۆش ناوێت و منيان لە ماڵەكەدا بە تەنيا فڕێداوە!

دايكم، ئاوەندە سادە و ساكارە، ئەگەر ڤايرەسەكەش بكەى بە ميوانى باوەشى پيادا دەكات و خزمەتيكى باشى دەكات و بڕێى دەكات، بە ئاوەى دوايى گلەيى نەكات!

كەمەگاى ڕۆژهەڵاتى بە گشتى و خەڵكە كرێكار و زەحمەتكێشەكە، بە سروشت خەڵكانێكى سادە و ساكارو بە خزمەتن، هەموو كار و كردەوەكانيان تەنها كەمەك و يارمەتى و دەستگرتنى بەرامبەرەكانيانە، پاروەكانى دەمى خۆيان لێ گڕێ دراوسێ و هاوێكانيانداە بەش دەكەن!

ڕۆژانە هەر ئەم هەژارانە، ئەم چينى زەحمەتكێش و كرێكارانە، بە سەر و ماڵ و منداڵەكانيان، لە بەرەكانى جەنگدا دەبەخشن لە پيناو سەروەريكاندا، لە پێناو ڕزگارى كەمەگادا لە دەست هەموو شەوازەكانى چەوساندنەوە، ميللى بێت، چينايەتى بيت، ڕەگەزى بێت. بە ئاوەى خۆيان هەڵكەشن و لە بەرامبەردردا، داواى ئيمتياز و پارە وپولێك بكەن، كە بە شايستەى خۆيانى نازانن!

بۆيە، ڕۆژانە، دۆيان و سەدان هەواڵى دڵتەزێن دەبيستين، لەم خزانانەوە، كە خۆشەويستەكيان لە دەست داوە يا چەند خۆشەويستيك، كە لە كەمەايەتى بوونەوە و تەكەڵاوى و سادەيى و ساكاريان، كە پەيوەى ياساكانى خۆپاراستن ناكەن

منيش دەمەى دايە گيان (مەبەستم هەموو دايكان و خۆشەويستانە):

ميوان لەم ڕۆژەدا، لە پێش چاوى خانەخوێدا يا خاوەن ماڵدا، لە قايرەسى كۆرنا دەچێت!

كام ماڵ، دوايى ڕشتنى ميوانەكە:

ناو ماڵەكەى بە سپراى دژە قايرەس، سپراى ڕۆژ ناكات!؟

شۆن دانيشتنى ميوانەكە، بە فاس و پاككەرەوەكانى تر، ناسڕێتەوە!؟

قاپ و كەوچك و پەرداخى ميوانەكە، بە سێ ڕۆژ ناخاتە بەر خەر، تا

قایرەسکانی لە بەوات!؟
ئاودەست و حەمامەکەی لەی دەبەت بە لوغم ، لەوێ پێیدا بتەقێتەوە!؟
لە زستاندا، هەموو پەنجەرەکانی نەخستۆتە سەر پشت، تا هەوای ناو ژورەکە ئاوگۆ بکات!؟
ئینجا، بە ماوەی دوو هەفتە، دوایی ڕشتنی میوانەکە، هەر
پژمێیەک!
کەکەیەک!
هەناسەساردیەک!
تایەک!
سک چوونەک!
سەر ئێشەیەک!
خاوەن ماڵەکە، لە سەر ئاوازی، ئەرە ناردبووم بە دواتدا، کە ئەم بڕیارەت بەمان هێنا! کەمێک ڕەحمەت و گازندە بە میوانەکە دەنێرەت و لە گەڵ هەر کەکە و پژمێیەکدا، بڕێنی قوربانیەکیش دەدات، ئەم جۆرە شایەتی ئەو قوربانیدانە بوون، کە گەشت وەک گرد لە شارو شارۆچکەکان و لادیکان هەڵدرابونەوە.کەرەنا هەرش دەکاتە سەر مرۆڤ و لە بەرامبەریشدا، مڵۆڤ بە سەر ئاژەڵکان!

azzady22@gmail.com ٠٣/٠٨/٢٠٢٠

خۆشەویستی دوو زەمەنی جیاواز … شیعری: شارا موستەفا

خۆشمویستیت..ئەشزانم.....ئەم ئەوینە
لە ئەزەلەوە جیاوازە..
دوو وشەی دوو دیوانی جیاوازو….
دوو پلنگی دوو جەنگەلستانی جیاواز

ڕۆژێر لەیەک دوورین بڕام
خەیاڵم پڕن لە تارمایی تۆ
هەناسەم پڕن لە بۆنی تۆ

نیگام پەن لە وێنەی تۆ

ڕۆفتارە شێتانەکانیشم خۆشویستی تۆیان لە دڵژە
کە بە نێو چیاکاندا گەشت دەکەم و مەست دەبم
ڕۆخشمەوێیت
کە گوڵی نێو باخچەکەم ئاو دەدەم و پێکەوە دەگۆشینەوە
خشمەوێیت
کە بەدیار قاوە تاڵەکەمەوە خەیاڵ دەمباتەوە
دیسان بزانە کەلای تەم لەبەر ئەوەیە خشمەوێی
کە گوێ لە گۆرانیە درژەکانی عبدالحلیم دەگرم بیر لە تۆ ئەکەمەوە
هێندە کات خۆشویستیت ئێنوسمەوە
هێندە کاتی دی خۆشویستیت ئێخوێنمەوە

ڕۆلەگەل خۆشویستیت پێ ئەکەنم
ڕۆلەگەڵ خۆشویستیت ئێگریەم
ڕۆ
ڕۆئیتر ئاوا کلاسیکیانە خشمەوێیت.

کازمی و بەرهەم صاڵح خەریکی چین؟ … عیماد عەلی

ئەو هەواڵە وردانەی بە خشکەیی لە بەغداو جیهانەوە دەربارەی جموجوڵەکانی دەسەڵاتداران وشەوەی عیراقی داهاتوو دەردەکەون و بە هەواشی ڕوون دەبنەوە ئەوەیە کە ئەمریکا و ئێران لە زەر شت هاوڕان لە عیراقدا، سەرەڕای ئەو ناکۆکیە ئاشکرایەی لە نێوانیاندا هەیە، ئەگەر بەرژەوەندیەکانیان یەکبگرنەوە، لەو نێوەندەشدا بەشێوەیەکی ئاسایی و وەکو عادەتی هەمیشەیی خێی؛ بەریتانیا و ئەمریکا، سەرجەم بەرژەوەندیەکانی خێیان لە نێو ئەو هاوکێشانەدا دەپارێزن و هەنگاوی ستراتیجی باش لەو بارودۆخە شەژاو و فەوزایەدا دەهاوێژن و، نیازی سەرەکی ئەم چەند لایەنە نێوخێیی و دەرەکیەش ئەوەیە عیراقێکی یەکگرتووی ملکەچی ئەم وڵاتانە لە دواجاردا بێننە ئاراوە و بۆ ئەو مەبەستەش کارەکتەری ملشێر و خاوەن خاڵی سەلبی و لاوازی

نەوخێیی بەکار دێنن.
ئەوەتا لە مەڕ هەر جۆرەیەکی کازمی ئەگەر دەستوریش نەبێت کەسێك نابینیت بەرەنگاری بکاتەوە جگە لە زۆر کەم لە جەمسەری لاواز کە ئەوانیش دەزانن لە دواجاردا پەراوێز دەخرێن، هەموو جموجوڵێکی کازمی بە سازان لەگەڵ بەرهەم صالەح دەکرێت، دوا بڕیاریش واتە دیاریکردنی ڕۆژی هەڵبژاردنی پێشوەختە کە ئەرکی سەرەکی کۆمارە لەدوای هەڵوەشانەوەی پەرلەمان و پێش شەست ڕۆژ لە هەڵبژاردن کە دەبێت ڕۆژەکە دیاری بکات، کەچی کازمی لە ئەمرۆوە وەك پێشێلکردنی دەستوریش ڕۆژەکەی دیاریکردووە و هیچ حسابێکی بۆ یاسا و دەستور نەکردووە و سەرەك کۆماریش کە لاف و گەزافی ئەوە دەدات پارێزەری دەستورە لەم فاوڵە نقەی لێوە نەهات، بەکو بەخێی پێشوەختە سازانی لەگەڵ کازمی کردووە لەسەر ئەم پێشێلکاریە.
ئامانجەکانی ئەم کۆمەڵە کارەکتەرە دەرەکی و ناوەکیەی سیاسەتمەدار و وڵاتانی خاوەن بەرژەوەندی لە عیراق بەم شێوەیەیە و، کازمی و بەرهەم صالەح پێشوەختە هەموو بەرژەوەندیە شەخسیەکانی خۆیان بەوانەوە بەستۆتەوە و دوارۆژی سیاسی خۆیان لەم گرەوکردنەدا دەبینەوە:

- هەردوکیان هەوڵی تەواویان بۆ یەکڵتی خاکی عیراق و لەو نێوەدەشدا لاوازبون یان بەیەکجاری نەمانی قەوارەی هەرێمی کوردستان و مانەوەی خۆیان بەسەر لیستی دەسەڵاتداری لە عیراقێکی یەکگرتووی تەنانەت تۆتالیتاری دەبینەوە.
- جڵبەجڵکردنی فەرمانەکانی وڵاتانی خاوەن هەژمون و بەرژەوەندیخواز لە عیراق لە پێناو خۆبەهێزکردنیانە لەو عیراقەی مەبەستیانە بۆ مانەوەی دەسەڵاتیان لەسەر حیسابی هەموو قوربانیەك بە تایبەتی لە لایەنە کوردەوە درابێت.
- ئەم سازانە سیاسیەی هەردوو سەر دەسەڵات ڕێگە خۆشکەر دەبێت کە لیستێکی یەکگرتووی خۆیان پێکبێنن(ماوەیەکە و ئۆستاش بە نهێنی کاری بۆ کردووە و بۆی دەکەن) و بەو هیوایەی براوەی یەکەم بن لە هەڵبژاردنی داهاتوودا، بۆ ئەوەی ئەجێندا کەیان بە ئاسانی جڵبەجڵبکەن و ئەو وڵاتانەش لە خۆیان ڕازیبکەن(بەکو ئەم کارەیان بە فەرمانی ئەو وڵاتانەیە). ئەمەش لەسەر حیسابی بەرژەوەندی تایبەتی هەموو خەڵکی عیراق بە کوردیشەوە.
- لەم هەلومەرجە هەستیارەدا کە هەڕەشەی تیرۆریستی داعش لە سنورەکانی عیراق لە لایەن کوردەوە هیچ دەرچەیەك بۆ پرسی کوردی تیدا نابینێت و تەنانەت مەترسی گەورە لەسەر قەوارەی هەرێم

و بەندە دەستوریەکانی عیراقە کە لە بەرژەوەندی کورد تێپەڕنراوە.

- ئەگەر ئەم پیلانە سەربگرێت ئەوا شتیك نامێنێت ناوی ناوچە کێشە لەسەرەکان بێت و بەرتیانیا و ئەمریکا و ئێران دەبن بەخاوەنی هەموو فەرمانێك تایبەت بەو ناوچانە و لەو بارەوە نەوتەکەی دەکەوێتە ژێر رەحمەتی کێمپانیا زەبەلاحەکانیان.
- لە کاتی سەرکەوتنیان لە گەیشتن بەو ئامانجە، هەوڵی گۆڕینی دەستور بۆ قازانجی ئەجێندا کەی خۆیان لە عیراقێکی یەکگرتووی تێتالیتاری دەدەن و ئەگەر لە هەبژاردن سەرکەوتن بەدەست بێنن ئەو ئامانجەش بەدەست دێنن.
- بەم شێوەیە عیراقێکی نوێ بە شێوە و روکەش و بەهەمان جەهەر و پلان و رێگەی سەرەتای دروستبونی عیراقی 1921 بە کارەکتەری جیاواز و بەناو کێماری دروست دەکەن و بۆ دەیان دەیەی تر ژێردەستەی بەریتانیا و ئەمریکا و وڵاتانی دەوربەری خاوەن هەژمون دەبێت .

ئەوەی جێگەی سەرسوڕمانە کە کورد لای خۆیەوە بۆ ئەوەی حاڵەتەکە لێکبداتەوە و پلانەکان بخوێنێتەوە و ئامانجی کازمی بزانێت و بیر لە هەکاری ئەو کەدەنگیەی لەسەر بوو بکاتەوە کەوتە هەڵەیەکی گەورەتر لە جاران و بە غەشیمی خۆی یەکەم لایەن بوو کە پشتگیری لە کازمی کرد و، ئەگەر ئەم دووانە و ئەوانەی لەپشتیانن سەربکەون ئەوا دەستی کورد بە تەواوی بە بەتاڵی لە بنی هەمبانەکەوە دەردەچێت.

چیرۆک بۆ منداڵان.. گۆڵکی سووری لێخۆبایی … و: ڕزا شوان

لە دارستانێکدا، لە ڕۆژێکی خۆشی بەهاردا، گوڵباخێکی سووری جوان پشکووت. گوڵە سوورەکە لە دەوروبەری خۆی روانی، لە تەنیشتییەوە دار چنارێکی بینی.

دار چنارەکە وتی: چەند گوڵێکی جوانە! خۆزگە منیش وەکو ئەو

جوان دەبووم.
دار بەڕوویەک بە دار چنارەکەی وت: خەمبار مەبە تەش جوانی، ناکرێ کە ئێمە هەموو شتەکمان هەبێت.
گوڵە سوورەکە وتی: لەو بەوایەدام کە من جوانترین گوڵم لێم دارستانەدا.
گوڵە لاولاوەک، سەری هەڵبڕی و وتی: بۆ وا دڵەڕێی؟ لێم دارستانەدا، گەلێ گوڵی جوان هەیە. تۆ تەنیا یەکێکی لەو گوڵە جوانانە.
گوڵە سوورەکە وتی: من دەبینم هەمووان سەرسامی منن و سێبەری من دەکەن.
گوڵە سوورەکە سێبەری روەکی کوڕچکەفیلی (رووەکێکی دەکاوییە) کرد و وتی: ئای لەو روەکە ناشیرینە، ئازای گیانی دڵەکە!
دار چنارەکە، قسەکەی گوڵە سوورەکەی پێ ناخۆشبوو، وتی: گوڵە سوور، ئێم قسەیە چیبوو کردت؟ کە دەزانێت بۆ کە جوانی چییە؟ تەش دەکت هەیە.
گوڵە سوورەکە بە تووڕەییەوە سێبەری دار چنارەکەی کرد و وتی: هیوادارم کە چەڕکی باشت هەبێت. تۆ هیچ لە جوانی نازانی. ناتوانە دەکەکانی من بە دەکەکانی گوڕچکەفیل بەراورد بکەی.
دار چنارەکە: تۆ لەناو ئێم دارستانەدا، گوڵێکی لەخەبایی.
گوڵە سوورەکە هاوێیدا کە ڕەگەکانی لە گوڕچکەفیل دوور بخاتەوە، بەڵام نەیتوانی لە شوێنی خۆیدا بجووڵێ. گوڵە سوورەکە بە درێژایی ڕۆژگار، هەر لە گوڕچکەفیلەکەی دەڕوانی، تانەی لەدەدا و قسەی ناشیرینی پێ دەوت، وتی: روەکی لێم جڕە هیچ سوودێکی نییە. بە داخەوە کە من بووم بە هاوسێی ئێم دەکاوییە ناشیرینە.
گوڕچکەفیلەکە، گوێی بە توانج و بە قسە ناشیرینەکانی گوڵە سوورەکە نەدا. بەڵکو هاوێیدا کە ئامۆژگاری و ڕێنمایی بکات، وتی: خودا هیچ شەوێک لە شەوەکانی ژیانی بابە مەبەست دروست نەکردووە.
بەهار کۆتایی هات، باران نەباری، کشوهەوا گەرمبوون، ژیان لە دارستانەکەدا سەخت بوو. گوڵە سوورەکە لە توینەتیدا بەرەو سیسبوونەوە دەچوو.
ڕۆژکیان گوڵە سوورەکە، چەلەکەکانی بینی، کە لەسەر گوڕچکەفیلەکە دەنیشتنەوە. دەنووکەکانیان دەچەقاندنە گیا سەوز و ئەستوورەکانی گوڕچکەفیلەکە و تەر ئاویان لێیان دەخواردەوە، دوایش بە گەشی و خۆشییەوە هەڵدەفڕین و

دوورد□ک□وتن□و□.
ئ□م کار□ی چ□ل□ک□کان، ب□ لای گو□□ سوور□ک□و□ ج□ی س□رسو□مان بوو.
گو□□ سوور□ک□ ل□ دار چنار□ک□ی پرسی: ئ□و ب□ندان□ چییان د□کرد؟
دار چنار□ک□ ب□ی روونکرد□و□، ک□ ب□ند□کان، ئاویان ل□ گ□□اکانی گو□چک□ فیل□ک□ د□مژی.
گو□□ سوور□ک□: ئایا ئ□ز□تی پ□ ناگات، ک□ گ□□اکانی کون کون د□ک□ن؟
دار چنار□ک□: ب□□ی، ب□□ام گو□چک□ فیل□ک□، ح□ز ب□ یارم□تیدان و ب□خشین د□کات، ح□زناکات ک□ ب□ند□کان ل□ توین□تیدا پ□ریشان ببن، ز□ری پ□ی خ□ش□ ک□ ئاوی ناو گ□□اکانی بخ□ن□و□.
گو□□ سوور□ک□ ب□ س□رس□□مان□ک□و□، چاوی کرد□و□ و هاواری کرد: گو□چک□ فیل□ک□ ئاوی ه□ی□؟
دار چنار□ک□: ب□□□ ئاوی ه□ی□، ت□ش ئ□گ□ر داوای یارم□تی ل□ گو□چک□ فیل□ک□ بک□ی، د□توانیت ئاوی ل□ بخ□یت□و□. چ□ل□ک□کان د□توانن یارم□تیت بد□ن.
گو□□ سوور□ک□ ه□ستی ب□ ش□رم□زاریی□کی ز□ر کرد، ک□ داوای ئاو ل□ گو□چک□ فیل□ک□ بکا، ل□ دوای ئ□و ه□موو قس□ ناشیرینان□ی ک□ پ□ی وت. ب□□ام ز□ری توینی بوو. ل□ دواییدا داوای ئاوی ل□کرد.
گو□چک□ فیل□ک□ ز□ر ب□ ن□رمی و رووخ□شیی□و□ رازی بوو ک□ ئاوی بدات□. چ□ل□ک□کان هاتن و د□نووک□کانیان ل□ گ□□اکانی گو□چک□ فیل□ک□، پ□ ل□ ئاو د□کردن و د□یانکرد□ س□ر ر□گ□کانی گو□□ سوور□ک□ و پاراویان کردن.. گو□□ سوور□ک□ ی□کس□ر گ□شای□و□.
گو□□ سوور□ک□، ز□ر سوپاسی گو□چک□ فیل□ک□ی کرد و داوای ل□بووردنیشی ل□کرد. ز□ریش سوپاسی چ□ل□ک□کانی کرد.
وان□ی□کی باشیش ف□ربوو، ک□ جار□کی تر ل□خ□ی بایی ن□ب□ت.. ک□سیش ب□ رووخسار و ب□ دیم□نی ه□□ن□س□نگ□ن□ت.
□□□□□□□□□□□□□ □□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□ □□□□□□□□□□□□ □□ ()
□□□□□□□ □□□□□□ .□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□ □□□□ .□□□□□□□□□□□
□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□ □□ (□□□□ □□□□□□□□□□) □□ (□□□□□□□□□□□□□)
□□ □□□□□□□□ □□ .□□□□□□□□ □□□□ (□□□□□□□ □□□□□□□□) □□□ □□□□□□□ □
□□ □□□□□□□□ ..□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□□ □ (□□□□□□□□) □ □□□□□□□□□□□□ (□□□□□□□□) □□□□
□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□ □□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□□□□ () مندا□□ ژیر و
ژیک□□□کانی کوردستان، ئ□و□ی خو□ن□ری ئ□م چیر□ک□..

بیربکەنەوە.. کە چی سوود و وانەیەک لەم چیرۆکەوە فێردەبن؟
رزا شوان

هەسارەی زەوی سایی سێ هەزار(۳۰۰۰)… هەزان اسماعیل کەریم

زەوی بە شکەتی هات
سلاوکی نەرمی کردو
چایەکم لێ پێشی دانا
دەتگووت کوری شەهید بووە
هەموو گیانی دوکەڵ بوو
بەدەنگ هەر سەیری دەکرم
چایی دووەمی خواردو رەیشت
تێگەیشتم کەتاییمان زۆر نزیکە

بیرکی قوولم لێداو
هەتا توانام هەبوو درەختم چاند
کارگەکانم کوژاندەوە
یەتەمبەل و فرۆکەم راگرت
بە فایلێک خستمە پشتەو بە زەوییم نارد
تا لە سالی سێ هەزار (۳۰۰۰)
زەوی وەلامی دامەوە
بەقەد مژووی کەون
بیرم لێ یەکەوە کردەتەوە
بەڕام تا یەستا تێنێگەیشتم
بە توشم بوو بە توشی یەکەوە
یەکی هاوار یەکەوە چ مشخۆرکی بە سوودن

هەزان اسماعیل کەریم

مەلا عوزێر: سەرکجاشی بکوژ و قوربانیەکانی لێوەنێیەکی باوکراوی کوێی تاوانباردا

شاخەوان شەرش...

لەم دۆزانە وێنەیەکم کەوتەبەرچاو کە لایەن کۆمکی مەلا عوزێروە باوکراوەتەوە، لەم وێنەیەدا کە لەساڵی ١٩٨٠دا گیراوە، مەلا عوزێر بەرلەوەی ببێتە جاش و کەمکە پیشمەرگەی دشتی هەولێری حزبی سۆسیالیستی کوردستان هەن، لەوانە ئیبراهیم شورتە و ئەمزان عەبدولڕەحمان کە هەردووکیان بەدەستی مەلا عوزێر خۆی کوژراون. واپەدچی وێنەکە بەمەبەستی پیشاندانی لایەنی شڕشگێڕیی مەلا عوزێروە باوکراوەتەوە، بەڵام سەیرەکە لەوەدایە دوو لە پێشمەرگەکانی ناو وێنەکە بەدەستی مەلا عوزێر خۆی کوژراون.
عەزیز حەمەد مەولود شێخانی ناسراو بە مەلا عوزێر یەکێ لەو سەرکجاشانەیە کە کەمکە تاوانیان دژی پێشمەرگە و هاوڵاتیان ئەنجامداوە و لە تاوانی گەلکوژی ئەنفالدا بەشداریکردووە. بەپێی لیستەکی دادگای باڵای تاوانکاری ئێراقی کە ناوی تۆمەتبارانی تاوانی گەلکوژی ئەنفال و تاوانکانی دیکەی گرتبووخۆی، ژمارەی تۆمەتباران ٤٢٣ کەس بوون لە لیستەکەدا و لە ژمارە ٢٢٩ دا ناوی مەلا عوزێر هاتووە. لە دادگای باڵای تاوانکانی ئێراقدا ١٠ سکاڵای لەسەردا تۆمارکراوە. لەلایەن دادگاوە فەرمانی گرتنی بە دەرکراوە.
دادگای باڵای تاوانکانی ئێراقی لە دادگاییکردنی تۆمەتبارانی تاوانی گەلکوژی ئەنفالدا کە لە ساڵی ٢٠٠٨ دا دەستیپێکرد، تەنها چەند تاوانبارێکی دادگاییکرد، ئەوانیش سەدام حوسێن، عەلی حەسەن مەجید، سوڵتان هاشم، سابر عەبدولعەزیز و فەرحان موتەلگ بوون. سەدام حوسێن لەسەر کەیسی دوجەیل سزای کوشتنی بەبایەوە و زوو کوشتیان، بەمجۆرە لەسەر تاوانی ئەنفال سزای بە نەبایەوە. هەروەها عەلی حەسەن مەجید کە لەدوای سەدام حوسێندا تاوانباری هەرە گەورە بوو ئەویش لەسەر تاوانی شۆعبانیە سزای مردنی لەساڵی ٢٠١٠ دا بەسەردا سەپێندرا. سوڵتان هاشم کە چوار سزای مردنی لە سەر تاوانی گەلکوژی ئەنفال بە دەرکرابوو، بەهۆی نکۆلی ئەنجومەنی

سەرکایەتی بەسەرپەرشتی مام جەلال لە واژوکردنی سزاکە، سزاکەی مردنی لەسەر جەبەجە نەکرا و لە زیندانێکی ناسرێدا لە ساڵی ٢٠٢٠ دا بە مردنی خەی مرد. سەرکجاشکان و زۆر لە تەمەتبارکان هەرگیز ڕاپەچی دادگا نەکران، ئەو تەمەتبارانە لەلایەن دەسەڵاتی ناوەند و کوردیەوە پەنادران. دەسەڵاتی کوردی بەشبەحاڵی خەی دژی دادگایی سەرکجاشکان وەستایەوە لەگەڵ ئەوەی بەفەرمی لە ساڵی ٢٠١١ دا لە دادگای باڵای تاوانکانەوە داوای ئەو تەمەتبارانە کرا. هەروەها لەگەڵ ئەوەی کەسوکاری قوربانیان دەیان سکاڵایان لەسەر ئەو سەرکجاشانە تەمارکردبوو، بەنمونە ٤٧ کەیس لە دژی سەرکجاش عەباسی باڵو ئاغا تەمارکرابوو بەناڕەوا لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستانەوە پارێزگاری لێکرا و ڕادەستی دادگا نەکرا. پارتی و یەکێتی لەبووردنەکەی ساڵی ١٩٩١یان کردبە بەڵگەی یا بیانووی بەتکردنەوەی دادگاییکردنی سەرکجاشکان. بەبێ گومانە مافە یاساییکان یا گەورەیی تاوان لە ئاستی تاوانی گەلکوژیدا.
جگەی بیرخستنەوەیە سەرکجاش مەلا عوزێر لەساڵی ١٩٨٠ دا دەچەتەوە ناو ژنم و دەبەتە جاش، هەندە دەڵێن مەلا عوزێر پیاوی ژنم بووە و بە سیخوڕی ڕەوانەی ناو پێشمەرگە کراوە و دواتر گەڕاوەتەوە ناو ژنم. مەلا عوزێر سەرەتا سەرکی مەفرەزەخاسە و دواتر سەرکی فەوجی ١٣٠ بووە، لەو ساتەوەی کە گەڕاوەتەوە ناو ژنم دەست دەکات بە ڕاوە پێشمەرگە بەتایبەتی ڕاوی پیشمەرگەکانی حزبی سۆسیالیستی کوردستان. مەلا عوزێر بارەگای لە قوشتەپە هەبووە، هەروەها لەگەڵکی مەنتکاوەی شاری هەولێر بارەگای جاشایەتی هەبوو، دەیان تاوان لە مەژووی جاشایەتیدا ئەنجام دەدات و بەگومان یەکە لە سەرەک مەفرەزەخاسە هەرە دەندەکانی شاری هەولێر بووە. تاوانکانی زەرن و نازاندرە ژمارەی تاوانکانی چەندن، زۆر لە کەسوکاری قوربانیان یا لەبەگەی سولحی عەشایەری بەدەنگکراون یا بەبەرتیل ڕازیکراون، یا لەبەر مەترسی لەسەر ژیانیان ناوەرن دەنگ بکەن، یانیش لەناو یەکێتی و پارتی بەرژەوەندیان هەیە و بەدەنگیان هەبژاردووە. دەگوترێت دەوروبەری نزیکەی ٧٠ پێشمەرگە و ئەندامی حزبی سۆسیالیست لەیەن مەلا عوزێرەوە یا بەهەی ئەوەوە لەناوچووین، ئەوجا یا ئەو گرتوونی و ڕادەستی کردوون و دواتر لەسەدارە دراون یا ڕاستەوخە لە بەسەکانی ئەودا کە بەتایبەتی هەندجار لەگەڵ معاون ئەحمەدی ئەمنی قوشتەپەدا لە دەشتی هەولێر دایدەنان کوژراون. ئەوە جگە لە قوربانیکانی دیکەی دەستی ئەو.
لە ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ دا بەڕەی کوردستانی لەبووردن بە جاشکان دەردەکات، لەژێر ئەو بانگاشەیەی کە وابکات بەکو بەشداری یا هاوکاری خەڵک لە ڕاپەڕین لە دژی ژنمی بەعسدا بکەن. بەڵام

لەراستیدا پارتە گەورەکان بەرژەوەندی خۆیان لەم هەنگاوەدا هەبوو. لە ئاپۆیندا هەندە سەرکجاش هاوکاریان کرد بەڵام زۆریان نەیان کرد. لەڕاستیدا کە خەڵک ئاپۆین ئەو لەبوونەوە نەشیایە هیچی لە بارەکە نەدەگەیی، چونکە زۆربەی چەکدارەکانی سەرەک جاشەکان ئاکردووی سەربازی بوون یا لە ناچاری چەکی جاشایەتیان هەڵگرتبوو، ئەوانە خۆیان سروشتی دژایەتی خەڵکیان نەدەکرد ئەگەر نەشهاتبانە ئیزی گەل، هەندە لەو چەکدارانە کەنە پێشمەرگە بوون و لە دەرفەتێک دەگەڕان دژی ئژم بوەستنەوە. سەرکردەکانی بەرەی کوردستانی لە واقیعی بارەکە نەشارەزا بوون و ماوەیەک بوو لە شارەکانی ئێران کەوتبوون و دووربوون لە رووداوەکان. بەنموونە لە خواروی ئێراق خەڵک ئاپۆی و توانیان دامودەزگاکانی ئژم ئامان، هیچ سەرکجاشیش نەبوو "هاوکاریان" بکات. لەلایەکیتر دەکرێ ئەو لەبوونەوەی بەرەی کوردستانی بە زیانبەخش لەکەدرێتەوە، وەکو لانیکەم بووەهەی پاراستنی سەرکجاشەکان لە سزای گەل (دەکرێ لەسەر ئەو بابەتە زیاتر بنوسرێت).

لە دوای ئاپۆین پارتەکانی کوردستان بەتایبەتی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکیتی نیشتیمانی کوردستان پیشبەکیان بوو لەسەر وەرگرتنی سەرکجاشەکان و پێنادانیان لە ئاق و تەڵەی کەسوکاری قوربانیان. حزبی سۆسیالیستی کوردستان ئەویش هەندە لەو سەرەک جاشانەی گرتەخەی. پێشبەکێی پارتی و یەکێتی لەسەر سەرکجاشەکان لەبەر بەرژەوەندی خەڵک و کوردستان نەبوو بەڵکو لەبەر بەرژەوەندی تایبەتی حزبەکانیان بوو، وەکو دواتر دەرکەوت بە چی بوو. لەوساوە هەرجارە گوتن لەدادگایی سەرکجاشەکان دەکرێت هەردوو پارتی دەسەڵاتدار لەبوونەکەی ساڵی ١٩٩١ دەهێننەوە بەرگوتن. ئاشکرایە بەرەی کوردستانی دامەزراوەکی یاسایی نەبوو بەڵکو بەرەی چەند پارتێکی بەرهەڵستکاربوو، ئەگەر ئەو دامەزراوە ناهەڵبژێردراوە لەبوونیش دەرکات، لەبوونەکە تەنها دەکرێ مافی گشتی ئەو پارتانە بگرێتەوە کە ئەوان لەڕگەی ئەم لەبوونەوە لەخشبوونی خۆیان ئاگەیاندووە. بەڵام ئەوان ناتوانن لەبوون لەجیاتی کەسوکاری قوربانیان دەرکەن، چونکە مافی کەسیی کەسوکاری قوربانیان مافەکە تەنها ئەوان خۆیان لەی بەرپرسیارن، لەلایەکیتر لەبوردن ناتوانی لە بوونی تاوانی دژبەمرۆڤایەتی یا گەلکوژیدا وابکات گەلی قوربانی لە تاوانباران خۆش بێت. هیچ دامەزراوەکی سیاسی توانای ئەوەی نییە لەبوردن بە تاوانبارانی گەلکوژی دەرکات. تەنانەت پەرلەمان ئەگەر ڕەواش بێت ئەو توانایەی نییە ئەو جۆرە لەبوونە دەرکات، چونکە ئەو بابەتە چارنوسساز و پێوەندی بە هەموو گەلەوە هەیە. بۆیە ڕەتکردنەی بەدادگایاندنی سەرکجاشەکان

سیاسیە و نایاسایی.
لەدوای هاپەینی ساڵی ١٩٩١ دا یەکێتی نیشتیمانی کوردستان مەلا عوزێر وەکو زۆر سەرکجاشیتر پەنا دەدا و دەگرتەخۆی، یەکێتی موچڕی باڵای بە دەبنەوە، دواتر بە وەاتی هەاند دەربازی دەکەن. مەلا عوزێر لە هەاند دادنیشە و جار جارە دەگەتەوە کوردستان و لەایەن یەکێتیەوە دەپارێزرێت و پشوازی گەرمی دەکرێت. دەگوترێت زۆری وەرگرتووە و خانووی گەورەی لەسایەی یەکێتیدا هەیە.
هەندە لە تاوانکانی مەلا عوزێر:
ئیبراهیم بەکر سەفی محەمەد ناسراو بە ئیبراهیم شورتە لە ساڵی ١٩٧٧ ببووە پشمەرگە کە ٣ کلاشینکۆفی ژەمی بەعسی لەگەە خیدا هەنابوو کە بووە پیشمەرگە، ئەوسا چەک زەر کەم بووە و نرخی بە پشمەرگە زەر بوو، ئیبراهیم شورتە لە هەککەوتی ٢١/٤/١٩٨١ دا لە گوندی مورتکەی قوشتەپە بەدەستی مەلا عوزێر سەرکی مەفرەزە خاسە دەکوژرێت.
لە بەسیەکدا لە گوندی قەپە قوەان لە ساڵی ١٩٨٢ دا، سە پشمەرگەی حزبی سەسیالیستی کوردستان دەکوژێت. (پەویستی بە پشتاستکردنەوە هەیە)
لە بەسیەکدا کە لە شەوی ١٥/١/١٩٨٣ لە دەشتی هەولێر کە لەگەە ئەمنی قوشتەپە بە پشمەرگەکانی دەشتی هەولێری حزبی سەسیالیست دایانابوو ١١ پیشمەرگە دەکوژن. ناوەکان: هەمەزان عەبدولەحمان، هەشاد بەردینە، شەرزاد هەینی، ئەکرەم مەولود، موزەفەر عوسمان، نوری خورمەلە، هەمەزان ئەحمەد، هەحمان ئیسماعیل، سالم عومەر، ئیسماعیل نوەردین و هەحمان سەعید. تەرمەکانی پشمەرگە هەمووی دەکەونە دەستی جاش و ئەمنەکان و دەیانبەن بە قوشتەپە. دەگوترێت ئەکرەم مەولود بەبریندداری گەیشتە قوشتەپە، مەلا عوزێر لەوە گولەبارانی دەکات.
لە هەککەوتی ٣١/٧/١٩٨٢دا بەسیەک بە کەمەە ئەندامی هەکخستنەکانی حزبی سەسیالیست دادنە و ٩ کەسیان دەستگیر دەکات، لە نەویاندا ئەبوبەکر عومەر هەشید ناسراو بە دیار هەروەها نەجمەدین … کە دواتر لەلایەن ژەمی بەعسەوە لە هەککەوتی ١٤/٤/١٩٨٥دا لەسەدار دەدرێن. دیار بەرپرسەکی بەتوانا و باڵای هەکخستنەکانی سەسیالیست بوو لە شاری هەولێر و دەوروبەریدا.
لە بەسیەکدا لە گوندی سابلاغی سەربە شارچکەی قوشتەپە لە ٢١/١٠/١٩٨٢ پێنج پشمەرگەی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان بەناوەکانی نادر سمایل (نالە قەشقەیی)، محەمەد غەفور ئەحمەد، عوسمان عەلی محەمەد، محەمەد مەحمود قادر و حەمید سەعید حەمەئەمین دەکوژێت. نالە قەشقەیی فەرماندەیەکی ئازا و ناودار بوو. مەلا عوزێر بە

شەڕلەتەکەی تەرمێ کوژراوەکان بەبەرچاوی خەڵکی گوندی سەربەش و مورتکەدا دەبات و ڕادەستی ژەمیان دەکات.
خالید عەزیز و حەمەدئەمین عەزیز کە دوو کوڕی عەزیز قەمبەر بوون و ئاکردووی سەربازی بوون، لایەک کەسەکی سەربە مەلا عوزێر و ڕادەستی مەلا عوزێر دەکرێن، کە ئەویش وەکو دەستکەوتێک یەکسەر ڕادەستی دائیرەی ئەمنیان دەکات و دواتر لە سێدارە دەدرێن. (پەیوەستی بە پشتئاستکردنەوە هەیە)
عەریف ئەکرەم پێشمەرگەی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان لە بەسیەکی هاوبەشی جاشکانی مەلا عوزێر و هەندێ مەفرەزە و فەوجی دیکەدا لە نزیک گوندی کەردز لە ٢٨/٢/١٩٨٢ دا دەکوژرێت. (پەیوەستی بە پشتئاستکردنەوە هەیە)
لە گوندی نەرگین ١٤ کەسی گرتووە و ڕادەستی ژەمی کردووە (پەیوەستی بە پشتئاستکردنەوە هەیە).
بەگوتنی یەکێک لە کەسوکاری قوربانیان کەناوی خۆی ئاشکرانەکردووە، برایەک و دوو مامی ئەو کەسە کە خەڵکی گوندی نەرگینن لە دوای ئەنفالدا لەلایەن مەلا عوزێرەوە ڕادەستی ژەم کراون و دواتر گولەبارانکراون.
مەلا عوزێر وەکو هەر سەرۆک جاشکی دیکە بەشداری تاوانی گەلکوژی ئەنفالی کردووە، چەند جار و لە کوێ و کوێ زانیاری تەواوم نییە، بەڵام بەپێی زانیاریەکان لەگەڵ جاشکانی مامەند قەشقە (یەکێ لەو سەرکجاشانەی کە پارتی گرتیەخۆی و پەنایدا) لە ئەنفالی گوندەکانی بەستی شەرغەی دەشتی هەولێر وەکو سەگرتکان و نەرگین یا دەشتی کۆیە بەشداری کردووە، خەڵکیان کوشتووە یا گرتووە و ڕادەستکردووە.
لە ٧/٥/١٩٨٨ دا لەهەڵەمەتێکدا لە شارچکەی قوشتەپەدا مەلا عوزێر و جاشکانی ٥٤ کەس دەستگیر دەکەن، هەندێکیان ئاکردووی سەربازی دەبن. مەلا عوزێر خۆی هەندە لەوانە ڕادەست دەکات. لە گیراوەکان ١٢ ئازاد دەکرێن، ١٢ دانەرنەوە بە سەربازگەکانیان، ئەوانیتر فەرمانی کوشتنیان بەسەردا دەسەپێندرێت و گولەباران دەکرێن.
ئەوانەی ئاماژەمان بە کردن بەشکن لە تاوانکانی مەلا عوزێر، بەگومان تاوانی دیکەش هەن کە ئەمە زانیاریمان لەسەریان نیە. بەیە گومان لەوەدا نییە کە ئەو تاوانبارە و دەبە بدرێتە دادگا.
مەلا عوزێر لە کوردستان نییە تاکو دەسەلاتی کوردی بتوانن بیپارێزن، ئەو لە وەاتی هەڵاند دەژی، کەیسی لەسەر هەیە و پۆلیسی هەڵاندی دەزانن ئەو تەمەتباری تاوانی گەلکوژیە، بەڵام پۆلیس پەیوەستی بە شایەدحاڵ و دەکومێنتی کنکریتی هەیە تاکو بتوانێ کەیسی لەسەر دروستکەن. کەسوکاری قوربانیان دەتوانن چاکانە سکاکانیان پێشکەش بە پۆلیسی هەڵاندی بکەن، یا شایەدکان دەتوانن شایەدی

لەسەر تاوانەکانی بدەن.
لەنەو هەموو گەلەکدا تاوانباران دەدرێنە دادگا، ئەو تاوانبارانەی کە لەپێزی ژێمدا بوون و تاوانی دیار و گەورەیان ئەنجامداوە بەپێی یاسای تاوان دژ بە مرۆڤایەتی و گەلکوژی دەگیرێن و ئادەستی دادگا دەکرێن، بەپێی یاسا دادگاییدەکرێن و سزای خەیان وەردەگرن.
تاوانی واگەورە کێن نابەت و هەمووکات دەکرێ تاوانبار ئاپێچی دادگا بکرێت. بەنمونە لەسەر تاوانی گەلکوژی هەلەبجەست کە لە کاتی جەنگی جیهانی دووەمدا لەلایەن نازیەکانەوە دژ بە جووەکان ئەنجامدرا، لە هاوینی ٢٠١٥ دا دادگایەکی ئەلمانی لە شاری لونەبەرگ کەنە نازیستەکی ئەڵمانی بەناوی ئەسکار گرەنینگ تەمەن ٩٤ ساڵەی بە چوار ساڵ سزادا، ئەو کەسی نەکوشتبوو، تاوانی ئەو ئەوەبوو شمەکی وەکو پارە، سەعات، چاویلکە و شتیتری زیندانیەکانی کەدەکردەوە. دوای نزیکەی ٧٣ ساڵ لەدوای تاوانکە سزای دادوەرانەی بەسەردا سەپێندرا. ئەم ساڵ تاوانبارێکی دیکە دەزرایەوە بەناوی برونە دەی کە لەکاتی تاوانەکەدا پاسەوانی زیندان بووە و ئەوسا تەمەنی ١٧ ساڵ بووە، دوای ٧٥ ساڵ درایە دادگا و دادگای هامبەرگ سزای دوو ساڵ زیندانی بە بڕیەوە.
لە باشوری کوردستاندا لەسایەی دەسەڵاتی یەکێتی و پارتیدا بەپێچەوانەی هەموو گەلانی جیهان، سەرکجاشە تاوانبارەکان پەنادران، قاچاخ و بەهەزکران، پلگە و دەسەڵاتیان زەر لەوە بەرزتر و زیاترە کە لەسەردەمی ژێمی بەعسدا هەیانبوو. خەڵکی باشوری کوردستان دەبە لەچاوەڕوانیدابن تاکو ئەو ژێرەی خەڵکی باشوریش وەکو گەلانیتر دەبنە خاوەنی دەسەڵاتی نیشتیمانی هێوا و تاوانباران ئاپێچی دادگا دەکەن. ئەوە ئەمە خەونە بەئام دەکرێ بەتەدی.

تێبینی: هەندێ لە زانیاریەکان سەبارەت بە تاوانەکانی مەلا عوزێر بەپێی سەرچاوەی بەاوکراوە کە لە خوارەوە داندراون نوسراون. دەکرێ زانیاریەکان تەواو نەبن. ئاگەر زانیاری گونجاوتان لەسەر ڕووداوەکان هەیە ئاگادارم بکەنەوە، سوپاستان دەکەم.

سەرچاوەکان:

وەکیپیدیا: ئیبراهیم ئەحمەد سەفی ناسراو بە ئیبراهیم شورتە
https://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20141005101458116586&lng=12;

ئەحمەد عەبدولعەزیز عەبدولکەریم زەمان، کوردپێدیا
https://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20150609203011121533&lng=14

یەکێتی ئۆگەر دەیەوێ دەسزی خۆی بە خەلکی کوردستان بسەمێنی با مەلا عوزێر بداتە دادگا
https://www.kurdistanpost.nu/?mod=news&id=48443

تاوانبار بە ژینەسایدە، بەڵام سەربەست لە هولێند
http://www.derbendixan.net/kurdish/item_detail.php?id=391#.XyXDzCgzbIU

پیاوێکی کەمەکوژ لە هەندا سەربەست کرا
https://www.kurdistanpost.nu/?mod=news&id=77393&skeyword=%D9%85%DB%95%D9%84%D8%A7+%D8%B9%D9%88%D8%B2%DB%8E%D8%B1

مام ئەمەر پیشمەرگەیەکی دێرین، "دەستخۆش بە دەسەلاتی کوردی کە دەیان تاوانباری وەک مەلا عوزێر و قاسم ئاغا لێژێر دەسەاتی خەیدا ئەحوەنەتەوە"
https://www.kurdistanpost.nu/?mod=news&id=63983&skeyword=%D9%85%DB%95%D9%84%D8%A7+%D8%B9%D9%88%D8%B2%DB%8E%D8%B1

Former Nazi Guard Is Convicted in One of Germany's Last Holocaust Trials
https://www.nytimes.com/2020/07/23/world/europe/holocaust-trial-nazi-guard-germany.html

Oskar Groening, 'Bookkeeper of Auschwitz,' convicted of war crimes, dies at 96
https://www.washingtonpost.com/local/obituaries/oskar-groening-bookkeeper-of-auschwitz-convicted-of-war-crimes-dies-at-96/2018/03/13/49517c5a-26ce-11e8-b79d-f3d931db7f68_story.html

شاخەوان شەرش
٢/٨/٢٠٢٠

کتێبی شیعرکانی پاول سیلان … و: رزگار شێخانی

پێشکی

دوو ساڵی ڕەبەق لەدوای کۆتاییهاتنی جەنگی یەکەمی جیهانیدا، پاول سیلان، Paul Celan بە پاشناوی Anczel لە ٢٣/١١ -١٩٢٠ لە شاری شێرنیڤتسی، کە ئەوکاتم شارێکی ڕۆمانیایی بوو و ئێستا شارێکی ئوکرایناییە، لە دایکوباوکێکی جووی ئەڵمانیزمان لە دایک بوو. لەدوای شەڕی نێوان ڕووس و تورکدا لە کۆتایی سەتەی هەژدەدە، نەمسا شارەکەی داگیر کرد. لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانیش شارەکە بوو بە بەشێک لە ڕۆمانیا. لە دوای شەڕی دووەمی جیهانیشەوە بوو بە بەشێک لە یەکێتیی سوڤیەت و هەتا ساڵی ١٩٩١ ئوکراینا سەربەخۆیی ڕاگەیاند و بوو بە بەشێک لەو. لەگەڵ هەر داگیرکردنێکیشدا ناوی شارەکە گۆڕاوە. هەر لە کۆنەوە شێرنیڤتسی شارێکی فرەنەتەوە و

فرەکولتووری. هەتا پێش جەنگی دووەمی جیهانی، هەموویان بە هیچ کێشەیەکی ئایینی و کولتووریی، بە یەکەوە دەژیان. کە شەو هەڵگیرسا هەموو شتێک تێک چوو.
ساڵی ١٩٤١، دوای ئەوەی سوپای ئەڵمانیای نازی و هەمانی شاری شەرنیڤتسیان داگیر کرد، گەتێیەکیان لە شارەکە دروست کرد و تێیدا جووەکانیان کۆ کردەوە. لە حوزەیرانی ١٩٤٢ هەمەتێکی زۆر گەورەی گواستنەوەی جووەکان بۆ ئەردوگای زیندانیی بۆ کەمەڵ دەستی پێ کرد. ئەوانەی کە گواستراندەوە، دایکوباوکی پاول سیلانیشیان تێدا بوو. سیلان توانی خۆی بشارێتەوە، دواتر دەگیرێت و دەیبەنە ئەردوگایەکی سوغرەکردن. لەوێ بە خواردنی کەم و کاری گرانەوە، ١٩ مانگ سوغرەی پێ دەکەن. لەوێ بوو هەواڵی مەرگی دایکوباوکی پێ گەیشت. دایکیان کوشتبوو و باوکیشی بە نەخۆشی مردبوو. سیلان لە ئوردوگاکە هاوڕێکات و دۆستە ناو سوپای سووری سۆڤیەتی و لەناویدا وەک خزمەتگوزاری تەندروستی کاری کرد. کە ساڵی ١٩٤٤ سوپای سوور شارەکەی ئازاد کرد، سیلان توانی بگەڕێتەوە شارەکەی خۆی و دەست بە خوێندنی بکاتەوە. هاوڕێکانی باسی گەڕانەکی گەورە و بنەڕەتیان لای سیلان دەکرد؛ پەند و چیرۆکی بە زمانی جیدیش دەگێڕایەوە و باسی جوانیی زمانی عیبری دەکرد، ئەو زمانەی جاران بە لایەوە گرنگ نەبوو. هەر لەو سەردەمیشەوە دەستی بە خوێندنەوەی ئایینی جوو و چاسیدیزم کرد.
کە ساڵی ١٩٤٥ جەنگ کۆتایی هات، سیلان چووە بوخارست، لەوێ لە دەزگەیەکی چاپ و بڵاوکردنەوە، وەک هەسەنگەنەری کتێب و وەرگێڕ خەری دەژیاند. یەکەم شیعری لە ساڵی ١٩٤٧ لە گۆڤاری (ئەگورە)دا بڵاو کردەوە. لەم یەکەم بڵاوکردنەوەیەدا، پاشناوی خۆی گەیی، دووحەرفی سەرەتای Anczel ـی هەڵگرت و لە کۆتایی ناوەکەی دانا، کردی بە Celan و بەمەیش ناوێکی شاعیری بە خۆی مسۆگەر کرد. لە ئایاری هەمان ساڵدا، گۆڤارێکی ڕۆمانی، بە تەرجەمەی ڕۆمانی، شیعری (تانگۆی مەرگ)ی بڵاو کردەوە، دواتر ناوی شیعرەکەی گەیی بە (فوگەی مەرگ)، کە بە بەناوبانگترین شیعری سیلان دادەنرێ. ئەوروپای دوای جەنگ، ئەوروپایەکی وێران بوو. ڕاونراوەکان و ئەوانەی لە قەکردنەی بە کەمەڵ زگاریان بووبوو، بەماڵ و سەرگەردان دەسوڕانەوە. هەر ئەو کاتە بوو، سیلان لە وڵاتی خۆیدا هەستی بە دڵنیایی نەدەکرد و بۆیاری دا پەڕاگەندەی وڵاتان ببێ.
لەنێوان ساڵی ١٩٤٧- ١٩٤٨دا ماوەیەکی کەم لە ڤیەنا بوو. ئەوەم لەوێ یەکەم دیوانی: (لمی گەزەکان Der Sand aus den Urnen) بڵاو کردەوە. کە چەند هەڵکارییەکی سووریالیشی تێدا بوو. لەوێ یەکەمجار شیعری (فوگەی مەرگ)ی لە پیشانگەیەکی سووریالییەکاندا خوێندەوە.

هەر ئەودەمیش پەیوەندیی خۆشەویستی لەگەڵ ئینگەبەرگ باخمانـــدا بەست، باخمان لە نەمسا لە دایک بووبوو. باوکی ئەندامێکی چالاکی نازیـیەکان بوو، سیلانـــیش پەناهەندەیەکی جووی ڕوومانیا بوو. باخمان دوای ئەوەی لە چەند زانکۆیەک دەروونناسی و قانوونی خوێندبوو، لە ڤیـیەنا دەژیا، لەوێ بەشی فەلسەفەی دەخوێند و خەریکی نووسینی دکتەرانامەکەی بوو لەسەر هایدگەر و هەر لە ڕێگەی ئەویشەوە سیلان ئاشنای فیکری هایدگەر دەبێت، دەست بە خوێندنەوەی بەرهەمانی دەکات و ئاشنای فیکری دەبێ. پاشان سیلان چووە پاریس و لەوێ ژیا، بەڵام بە نامە پەیوەندیی لەگەڵ ئینگەبەرگ باخمان هەر هەبوو. هاوکات لەگەڵ کارکردن لە گارگێ و وەرگێڕاندا، زمانی ئەڵمانی و زانستی ئەدەبی دەخوێند. پاشان وەک مامۆستای ئەدەب کاری دەکرد. ساڵی ١٩٥٢ لەگەڵ ژنە هونەرمەندی فەرەنسی، گیسێل لەسترانژ بوون بە ژنومێرد و دوو کوڕیـان بـــوو. لە کۆتاییەکـانی ساڵـانی شەســتدا، لەیەکـدی جودابوونەوە.
سیلان لە ئابی ١٩٤٨، تازە هاتبووە پاریس. شیعر دەتوانێ چی لەبارەی ئێم دەخێی زەمەنەوە بڵێ؟ یان چۆن سیلان، وەک ڕزگاربوویەک بتوانێ ئێم ئەزموونە بە هەی زمانەوە بنووسـێتەوە؟ ئەو تـوانی لە هەشت دیواندا ئێمە بکا. ساڵانی پەنجاکان خەی لە پاریس و دیوانەکانیشی لە ئەڵمانیا باڵاو دەکرێنەوە. ناوەندە ئەدەبییەکانی ئەڵمانیا وەک شاعیرێکی زۆر گەورە پێشوازی لە دەکەن و خەڵاتی دەکەن. پەیوەندیی دەستایەتی لەگەڵ هایدگەر دروست دەبێ و لە ماوەی نزیکەی بیست ساڵدا بە نامە پەیوەندییەکی گەرمیان لەگەڵ یەکدی دەبێ.
کتێبیان بە یەکدی دەنارد و لەبارەی شیعر و فەلسەفەوە گفتوگۆیان دەکرد. وردەوردە ئێم پەیوەندییەی سیلان و هایدگەر ساردیی تێکەوت. سـیلان بە بەرهەمەکـانی ئەو سـەرسام بـــوو، بەڵـام پەی بـــوو لە لایەنگریی ئێم بیرمەندە گەورەیەی ئەڵمانی لە نازیـیەکان. هایدگەر قەت لای سیلان ڕەخنەی لە ڕابووردووی خەی نەگرت، یان پێشیمانیی خەی پیشان بدا.
لە ٢٤ تەموزی ١٩٦٧ لە شاری فریبـرگ گەورەترین بیرمەندی سەردەم پێشوازی لە گەورەترین شاعیری سەردەم دەکات. فێلسوفەکە ناوی هایدگەر بوو، شاعیرەکەیش پاول سیلان بوو. هایدگەر ڕابووردوویەکی نازیی هەبوو، مامۆستایەکی نازیی زانکۆ بوو، ١٢ ساڵ ئەندامی حیزبی نازی بوو. سیلانـیش جوویەکی ڕزگاربووی بەردەستی نازیـیەکان بوو. دایکوباوکی بە دەستی ئەوان کوژرابوون. ئەوان دوو کەسی ڕابووردوو تەواو پێچەوانەی یەکدی بوون، بەڵام تێگەیشتن لە فەلسەفە و شیعر بە یەکەوەی دەبەستنەوە.
سـیلان داوەتکـراوە لە پاریسـەوە بـێت و لە هەڵە زانکۆی فریبـرگ،

هەمان زانکۆی تیبدا هایدگەر کاری دەکرد، شیعر بخوێنەتەوە. ئەوەم چەند ساڵێک بوو، سیلان باری دەروونی تەواو نەبوو. ئەو کاتیش سیلان لە نەخۆشخانەیەکی دەروونی لە پاریس بوو و بە مەبەستی هاتبووە دەرەوە. زۆتر لە هەزار کیس هاتوون و هایدگەریش لە ڕێزی پێشەوە دانیشتووە. لەم کاتەدابوو دەخەکە گرژی تێکەوت. سیلان بە شێوەیەکی ڕاق گوتی نامەوێ وێنە لەگەڵ هایدگەر بگرم.
دوای خوێندنەوەی شیعرەکان، هایدگەر ڕووی لە سیلان کرد و گوتی کە حەز دەکات داوەتی خانووی هاوینەی خۆی لە توتناوبێرگ بکا و لەوێ پیاسە بکەن و گفتوگۆ بکەن. سیلان بە داواکەی ڕازی بوو. هەڤێی دوایی، ٢٥ی تەمووز بە ئوتومبیل دەچنە ئەوێ. ئەم سەفەرەی ئەوان زۆر گفتوگۆی لەبارەوە کراوە، زۆر کیس پێیوایە، دوای ئەم سەفەرە سیلان لە هایدگەر هەناسەسارد و بێهوا بووە. ئەوان دەگەنە خانووی هاوینەی هایدگەر لە توتناوبێرگ، کە بیرەکی ئێستێریی تێدابوو، ئاوی بیرەکە دەخەنەوە و دەچنە ژوورەوە. سیلان لە دەفتەری میواناندا دەنووسە – "بە ناو دەفتەری میوانان بە نیگا لەسەر ئێستێری بیرەکە، بە هیوای هاتنی وشەیەک لەناو دڵەوە. ٢٥ی تەمووزی ١٩٦٧. پاول سیلان."
ئەوان لەم دەشتودەرە بەدەم پیاسەکردنەوە لەبارەی زۆر شتەوە دەدوێن. سیلان چاوەڕوانی ڕوونکردنەوە بوو لە هایدگەر، کە بە لایەنگری سەرسەختی نازیەکان بوو، بەڵام هایدگەر هیچی نەگوت و لەم بارەیەوە نوتقی لێوە نەهات. سیلان زۆر لێی بێهیوا بوو. لە گەڕانەوەیاندا بۆ فریبێرگ، لەناو ئوتومبیل سیلان ڕوونتر لەگەڵ هایدگەر دەدوێ. لەمبارەیەوە لە نامەیەکدا بە گەسلی ژنی نووسیویەتی – هایدگەر نایەتوانی قەدەم بەدەستەوە بگرێت و هەشیاری لەبارەی نازیزمەوە بدا؟
سیلان لە فریبێرگەوە دەگەڕێتەوە نەخۆشخانەی دەروونی لە پاریس. شیعرێکی زۆر کورت بە ناوی (توتناوبێرگ)ـەوە دەنووسێ. ئایا ئەم بێهیوایی ئەو بوو لە هایدگەر؟ لە شیعرەکەدا ئەو وشانەی کە لە دەفتەری میواناندا نووسی، هەیە: – "وشەی لە دڵەوە هاتووی بیرمەندێک".
ئەم دوا یەکدیبینیان نەبوو. هاوینی ساڵی دواتر، سیلان دەگەڕێتەوە فریبێرگ و لەگەڵ هایدگەر بەناو دەشت و چیاکاندا بە پێ دەگەڕێن. بەڵام لەبارەی ئەم سەفەرەوە هیچ زانیارییەک نییە. ئەوان دووجاری تریش یەکتریان بینی. کە سەرەتای ساڵی ١٩٧٠ بە دواجار یەکتریان بینی، سیلان باری دەروونی تەواو تێک چووبوو، زۆر لە هایدگەر تووڕە بوو و بەسەریدا هاواری کرد. هایدگەر گوتی: "نەخۆشە – بەچارەیە".

شیعرەکانی سیلان، پەوستیی ژیان و ئەو ئەزموونانەی خەیاتی لە سەردەمی شەدا– زیان، ڕاکردن، پەناهەندەیی و تاسەی ئەو کەس و شتانەی نەیبینیوە، بەڵام باسی عەشقیش دەکەن. ئەندامی ئەکادیمیای سوەدی پرۆفیسەر ئەندرس ئولسەن، کە هەم شیعرەکانی تەرجەمەی سوەدی کردووە، هەم بەردەوامیش لەکۆینەوەی زانستی لەبارەیانەوە دەنووسە. ئەو کاتەی بە ئەندامی ئەکادیمیای سوەدی هەڵبژێردرا، لە وەڵامی پرسیارێکی ڕۆژنامەوانێکدا گوتی: "بە نموونە زۆر پەم گوناهە خەڵاتی نوبەل نەبەخشرا بە تومەس بەرنرهارد. یان پاول سیلان". ئەو لە پێشکیی تەرجەمەی (شیعرە ڕۆمانییەکان)دا بە سوەدی، نووسیویەتی: "بەگومان سیلان نەک تەنیا میراتی تازەگەریی بە زمانەکردنەوەی بوەر گواستووەتەوە، ئەو بە شێوازێکی بێهاوتا شیعری کردووە بە ساختومانێکی شاهەدیی لەبارەی ئەزموونی تۆندوتیژیی، عەشق و پەناهەندەییەوە لە مێژووی سەتەی بیستی ئەوروپادا".

سیلان بەهرەی فەربوونی زمانی هەبوو، ئەڵمانی، عیبری، ڕۆمانی، فەرەنسی و ئینگلیزی دەزانی. ئەڵمانی زمانی دایک بوو، هەر زوو لە دایکوباوکییەوە فێر بوو. ئەو هەر بە ئەڵمانیش دەینووسی و دژی جووتزمانی بوو – »تەنیا بە زمانی دایک مرۆڤ دەتوانێت ڕاستیی خەی دەربڕێت، بە زمانێکی بێگانە شاعیر درۆ دەکات.« ئێگەرچی ئەڵمانی زمانی جێلاد بوو، بەڵام سیلان باوەڕی وا بوو، کە دەبە تەنیا بە ئەڵمانی بنووسە. بەڵام لە بەرهەمەکانیدا ماوەیەک حاڵەتی شاز هەیە. ئەو کاتەی چووە بوخارست و لەوێ ژیا، نزیکەی چل پەخشان و شیعری نووسی، هەندێکیان بە شێوازی سووریالی، شازدە لەم تێکستانەیش بە ڕۆمانی نووسراون و بە شیعرە ڕۆمانییەکانی ئەو ناسراون. پاشان گەڕایەوە سەر زمانی ئەڵمانی. لەوێ لە بوخارست بوو، ناودارترین شیعری "فوگەی مەرگ" بە ئەڵمانی نووسی، تەرجەمەی ڕۆمانی کرا و لە ئایاری ساڵی ١٩٤٧ لە گۆڤارێک کە لە بوخارست دەردەچوو بە ڕۆمانی، بڵاو کرایەوە.

سیلان هونەرمەندێکی زمانەوانی بوو و بەوە ناسرابوو، وشەی نوێی دادەهێنا، کە لە زمانی ئاخافتندا نەبوون. ئەو بە ئەڵمانی دەینووسی، ئێگەرچی زمانی نازیزە تاوانکارەکانیش بوو. بە ئەوەی بتوانێ بە ئەڵمانی شیعر بنووسە، هەستی کرد پێویستی بە دەزینەوەی زمانێکی تایبەت بە خەی لەناو زمانی ئەڵمانیدا هەیە، – زمان لەناو زماندا. بە ئەوەی پێیەوە بتوانێ باسی قەکردنی جووکان و ئەو هەموو تاوانانەی نازیزەکان لە سەردەمی شەدا کردیان، بکا.

"فوگەی مەرگ" Todesfuge/Dödsfuga شیعرێکی زۆر ناوداری "پاول سیلان"ە. لەنێوان ساڵی ١٩٤٤/١٩٤٥ نووسراوە. یەکەمجار ساڵی ١٩٤٧

تەرجەمەی ئەمانی کرا و بە ناوی "تانگۆی مەرگ" بڵاو کرایەوە. ساڵی دواتر لە یەکەم دیوانیدا، بە ئەمانی بڵاو کرایەوە. خاسیەت و پێکهاتەی شیعرەکە وەک سەدا و تەبەقەی جودای مۆسیقا، فرەدەنگیە. فوگە Fuga وشەیەکی لاتینییە و واژەیەکی تیۆری مۆسیقایە، ئاماژەیە بە ئاو هەموو دەنگ و سەدا جودایانەی ژە و ئامۆری مۆسیقا، کە دووبارە دەبنەوە. شیعرەکە باسی ڕووداوی واقیعیی قەکردنی جووەکان دەکات لە سەردەمی شەڕی دووەمی جیهانیدا. ئەوسا نازیەکان لە زەر ئەردوگا، لە کاتی کوشتن و سووتاندنی جووەکاندا ناچاریان دەکردن گەڵە بە خەیان هەڵبکەنن و هاوکات بەشکیشیان ناچار دەکران مۆسیقا بژەنن. بەم جۆرە مۆسیقایەیش دەگوترا "تانگۆی مەرگ".
لە شیعرەکەیشدا دەنگ و سەدا و بابەت دەگۆڕێ. "ئەمە"ی زیندانی هەیە، کە بەشیکیان مۆسیقا دەژەنن و هاوکاتیش بەشکیان گەڵەی خەیان هەڵدەکەن. "جەللاد"یش هەیە، کە ناوە بە "مارگەریتا"ی خۆشەویستی دەنووسێت و فەرمان بە بەندکراوەکان دەکات گەڵەی خەیان هەڵبکەنن. "سولامیت"ـیش، ئەو کچەیە کە حەزرەتی سولەیمان ئاشقی بوو و لە "غەزەلی غەزەلان/ گۆرانیی گۆرانیان"؛دا، بە شیعر عەشقی خەی بە دەربڕیوە. لەوە لە شیعری ژمارە ٦، کەپڵەی ١٢ ناوی هاتووە. وەک دەبینین، شیعرەکانی پاول سیلان لە تراژیدیاکەوە هەڵقوڵاون، کە ئاسەواری بەسەر ئەدەبی ئەورووپایی دوای شەڕەوە هەیە.
تیۆدۆر ئەدۆرنۆی فەیلەسوف (١٩٠٣ – ١٩٦٩) پێیوابوو – بەربڕیە لەدوای ئاوشویتس شیعر بنووسرێ. ئەمە تێگەیشتنێکی ڕاستە، چونکە سەختە بە هەی نووسینەوە، یان تەنانەت گەڵانەوەیش، تەواو لە نەهامەتییەکانی شەڕ نزیک ببینەوە. بەڵام ئەم تێگەیشتنەیش ڕاستە کاتێ وەرگری خەڵاتی نوبێل، ئەمرە کەرتێز (١٩٢٩ – ٢٠١٦) ئەم گوتەیەی ئاوی هەڵگەڵاندەوە و گوتی: – "لەدوای ئاوشویتس مرۆف دەتوانێ شیعر تەنیا لەبارەی ئاوشویتسەوە بنووسێ".
لەڕەدا کە ناوی "ئاوشویتس" دەهێنێ، مەبەست کات و شوێنێکی دیاریکراو نییە، مەبەست هەموو ئەورووپا و سەردەمی شەڕە، کە تێیدا بە شێوەیەکی سیستەماتیک جووەکانیان قڕ دەکرد. ئایا زمان توانای هەیە وێنەی ڕووداوەکان بکێشێ، وەسفی هەستی کوژراوەکان و بکوژەکان بکا؟ ئەگەر وەڵام نەخێر بێ، ئەدی چۆن بتوانین لە نەهامەتییەکانی ئەو سەردەم تێبگەین؟
بە ئەم مەبەستە، سیلان شەوازی تایبەت بە خۆی دەزیێوە. هەر بەڵاستی وەک دەگوترێ زمانی ئەمانی تێکشکاند و زمانێکی تایبەت بە خۆی داهێنا، کە پڕ لە کەد و وشەی نهێنی، تەنانەت حەرف و خاڵبەندکانیش ئەرکیان هەیە. ئەم شێوازە زەر سەختەی سیلانێ، وا دەکات تێگەیشتن و تەرجەمەکردنی زەر سەخت بێ. هەم لەکەڵەر و هەم

وەرگێڕ تووشی شیکردنەوەی هەڵە و وەرگێڕانی هەڵە ببن. باشە هەر لە ئێستاوە ئەوە بڵێم، کە- ئەم وەرگێڕانەی من، هەوڵێکە بۆ نزیکبوونەوە لە جیهانی سیلان، نەک چوونەناو جیهانەکەوە.
ئەوجا بۆ ئەوەی لە مەتودی نووسین و جیهانی سیلان نزیک ببینەوە، هەڵە نییە ئاگادار بۆ ڕێگایەکی تردا بڕۆین، بچین مەتودێکی تەواو پێچەوانەی ئەو بدۆزینەوە. مەتودێک کە جیاوازییەکەی وەک جیاوازیی نێوان شەو و ڕۆژ و ڕەش و سپی بێ. ئەم مەتودە جودایێش، شاعیری ئەمریکایی چارلس ڕیزنیکۆف (١٨٩٤ – ١٩٧٦) لە کۆتایی ژیانیدا دۆزییەوە، کە تەواو پێچەوانەی مەتودی نووسینی سیلانە و ئەو خەی بە (مەتودی دەستکاریکردن) ناوی دەبا. مەتودێک کە دەتوانرێ پێیەوە بە زمانێکی ئاسان، باسی بابەتی ئاڵۆز و سەخت بکرێ و زۆر لێیان نزیک ببێتەوە. ئەو هەات بە شیعرنووسین و زۆر نزیکبوونەوە لە ووداوەکانی قەکردن، سوودی لە بۆگەنامە و پرۆتەکۆلی گوتەی شاهێدەکانی دادگای نورنبەرگ وەرگرت. هەڵەی بڕیار ئەو دەڵێ و وشانەدا دەکەشا، کە بە شیعر دەگونجێن و هاوکاتیش وێنەیەکی واقیعیی نەهامەتییەکانیان دەکەشا. ئەو هات و ئەم ماتریالانەی کردووە بە شیعر و ساڵی ١٩٧٥ لە دیوانێکدا بە ناوی (قەکردن/ Holocaust) باڵاوی کردۆتەوە.
مەتودەکەی ئەو خەی لەم پێنج خاڵەدا چڕ کردووەتەوە:

1. هەموو ئەو دەڵانەی جوان دیارن بنووسەوە.
2. ورد سەرنج لە هەموو وشەکان بدە و وشە لاتینییەکان و هی ناپێویست دەربهێنە.
3. ورد سەرنج لە مانای هەموو ستەکان لە ڕیزبەندی دیاریاندا بدە.
4. ورد سەرنج لە ڕیتمی هەموو دەڵەکان بدە.
5. پاشان بۆوردی دەستکاریی بکە.

چارلس ڕیزنیکۆف پێیوایە، شاهێدەکانی دادگا ووداوەکان وەک خۆیان دەگێڕنەوە و ئەمەیش ماتریالەکە زۆر گونجاو دەکات، چونکە بەم شێوەیە خوێنەر هەتا دەکرێ لە ڕووتی ووداوەکان نزیک دەبێتەوە. ئەم دوو کۆپلە شیعرە، نموونەن لە شیعرەکانی.

”لە ناکاو سێیان هەڵبژارد
سێ جووی ڕیشن
کە پیاوی سێیەمیان هەڵبژارد
کوڕەکەی گوتی: لە باوکم گەڕێن

من دەمە شونی ئاو
من ببن!
ئاو س سەی باوکی ئاوی هەبژاردبوو گوتی:
"تەیش وەرە!"
گوللە بە پشتەملی هەر چواریانەوە نرا:
گوللەکان لە نەواچەوانیانەوە دەرچوون."

"ئەمانیەکەی کە خوشکی ئاوی کوشتبوو
ووی لەو کرد و
پرسی: "لە پشان کامتان بکوژم؟"
ئاو دەستکانی کچە بچووکەکەی گرتبوو و وەڵامی نەدایەوە؛
ئاو بینی چۆن ئەمانیەکە منداڵەکەی لە سەند
منداڵەکە قیژاندی و کوژرا."

لە بەرسبەری قەکردنی جووکاندا، سیلان زمانکی بە ئاو شتانە دەزیوەتەوە، کە ناوهەنانیان سەختە. میکایل قەیس لە لەکەینەوەکەیدا- دوا شاعیر. گوتارک لەبارەی خەمشی پاول سیلانەوە، کە بە سودی نووسراوە، باسی ئاوە دەکات چۆن سیلان لە شیعرکانیدا بە وشە و حەرف، وشەی نهەنی بە ووداوە مەژووییەکان دەزیوەتەوە. ئاو لە سەرەتای کتبەکەیدا دەپرسە "شیعر چییە؟" و لە کۆتایی کتبەکەیدا وەڵام دەداتەوە و دەڵێ: -"شیعر، بە دنیاییەوە زیاتر ئاوییە تە ناتوانی پشبینی بکەیت. /.../ شیعر لە دەرەوەی زانینەوە دەپەیڤە، بەڵام هەندە بەهەز دەدوە تە پلەهاویشتنی ئاوەتە کە هەمیشە بتوەڵە بزانیت".
پاول سیلان لە شیعرکدا دەڵێ:
(خەمشە.
خەمشە، خەمشە.
شاو.
شاو-و – شاو. – بە
لای چاوکە، لای شدارکە.)
خەمشە، ئەم وشە بەرە دەتەنگکەرییە، (بە ئەمانی Asche) کە جار لەدوای جار لەرە و لە زەر شیعری تردا دووبارە دەبتەوە، ئاماژەیکی دیارە بە قەکردنی جووکان. ئەمە ئەم تاوانە گەورەیە، کە زمان توانای دەربینی نییە و ناتوانرە وەسفی بکات. وشەی خەمشە بە ئەمانی "Asche" و پاشناوی سیلانیش Antschel بەر لە جگەینی هەردوو حەرفی An، لەناوانیاندا لە ووی فەنتیکەوە – (ئەشە – ئەنشە) لەیکچوونکی سیر هەیە. هەنگ

ئەم هەیەک بە لە جەنگەکەی دوو حەرفی پاشناوی.
ئەدی چاسیزم چەن لە شیعرەکانی ئەم شاعیرەدا دیارە؟ شیکارەوەی وا هەیە پێیوایە کە سیلان لە هەمان بناغەی چیرەکی چاسیزمەوە شیعری نووسیوە. هی وایش هەیە جەخت لەوە دەکاتەوە کە هەمای نەریتی جووی تەدایە. سیلان خەی لەم بارەیەوە هەشیاریی لە بەستنەوەی شیعرەکانی بە ئایینی جوو، یان قەدەری جووەکانەوە داوە، هاوکات لەبارەی پەویستیی هەبوونی زانیاریی وردی پەشوختە لای خوێنەر بە تەگەیشتن لە شیعرەکانی، زەرجار گوتویەتی – زانیاری لەبارەی ئایینی جوو، یان چاسیزم لای خوێنەر گرنگن.
ئەو ناخەشی و دەمەقاڵییەی لەسەر شیعری (فوگەی مەرگ) لەنەوان پاول سیلان و ئیمانوەل وایسگلاس (١٩٢٠ – ١٩٧٩) دروست بوو و ەەژنامەکانیش ەەەی خراپیان لە تەشەنەکردنیدا هەبوو، پاول سیلانی زەر دەتەنگ و خەمبار کرد. ئیمانوەل وایسگلاس، ئەویش وەک سیلان، شاعیرەکی جووی ئەمانیزمانی ەەمانیا بوو. هاوەەی قوتابخانە بوون. ئیمانوەل وایسگلاس شیعری (ئەو ER)ی نووسیبوو، بابەت و چەند دەەەکی شیعری (فوگەی مەرگ)ی سیلانیش وەک ئەو بوو. دوای ئەوەی کە ئاشکرا بوو، شیعرەکەی ئیمانوەل پەش (فوگەی مەرگ)ی سیلان نووسراوە، زەر کەس سیلانیان بەوە تاوانبار کرد، کە لەوی وەرگرتووە. بەەام ئیمانوەل هەرگیز سیلانی هاوەەی دەرینی بەوە تاوانبار نەکرد، بەپەچەوانەوە، ئەو زەر سەرسام بوو بە توانای سیلان. ەاستیش ئەوەیە، کە سیلان هەرگیز لەوی وەرنەگرتبوو. هەندە کەسیش پێیان وایە، خەکوشتنەکەی سیلان تا ەادەیەک پەیوەندی بەم مەسەلەیەوە هەیە.
سیلان بە شیعرەکانی ئەو بەچوونەی فەیلەسوفی ئەمانی، تیەدەر ئادەرنەی بەتاە کردەوە، کە گوتبووی: – "بەربەریە لەدوای ئاوشویتس شیعر بنووسرێ". ئاوشویتس گەورەترین ئەردوگای زیندانی و لەناوبردنی جووەکان بوو. ئەو پێیوابوو، تەنانەت شیعریش ئەو توانایەی نیە، باسی مەژووی خوێناویی سەردەمی جەنگ و قەکردنی جووەکان بکات. پاول سیلان ئەم تەگەیشتنەی پێ هەە بوو، ئەو پێیوابوو – لەدوای ئاوشویتس، چەن شیعر بنووسرێ؟
لەدوای شەی دووەمی جیهانیدا، کەمەەک نووسەری جوو، ئەو کارەساتەی بەسەریاندا هات، نەیانەتوانی فەرامشی بکەن. زیندەخەونەک بوو، لە کاتی بەئاگاییاندا. ئەوان بەرگەی ئەم ئازارە دەروونییەیان نەگرت و خەیان کوشت. پاول سیلانیش وا بوو، نەیدەتوانی ەابوردووی خەی فەرامش بکات. تا وای لە هات باری دەروونی شەوا. چەند ساەەک بەر لە مردنی، بە تەنیا و بە خەزان و هاوەە دەژیا. باری دەروونی باش نەبوو، کەوتبووە ناو حوزن و خەمەکییەکی گەورەوە. دوا شیعرەکانیشی لە دەخەکی وادا نووسیون.

لە کۆتاییدا حوزن و خەمەکی بەسەریدا زاڵ دەبن و ژیانی لە دەستنەنەوە.
شەوی ٢٠ی نیسانی ١٩٧٠، لە ماڵەکەی، لەسەر شەقامی ٦، ئەمیل زۆلا لە پاریس، دەچێتە دەرەوە. چەند هەڤڕێک پێشتر، دەبوو لەگەڵ ئەریکەی کوڕە مەرمنداڵەکەی، چووبان نمایشی شانۆنامەی- لە چاوەڕوانیی گۆدۆدا-ی بێکت ببینن، بەڵام نەچووبوون. کاتێک ژنی پێشووی، گیسێل دەچێتە ماڵەکەی، ئەڤەق و سەعاتی دەستی پاول سیلان لەسەر مێزی ژووری نووستن دەبینێ. ئەمە نیشانەیەکی هوونی ماڵئاوایی بوو، کە پێشتر بە ئەوی گوتبوو. سیلان ئەو شەوە خەی هەڵدابووە ناو هووباری سێن و خنکابوو. دوای هەفتەیەک تەرمەکیان دەزیەوە.
ئەمە پاول سیلان بە شاعیرێکی زەر گرنگی ئەمانیزمانی دوای شەڕی دووەمی جیهانی سەرنجی لە دەدرێ و ئەدەبناسەکان بە یەکێک لە شاعیرە گەورەکانی ئەمانیزمانی دوای شەڕی دووەمی جیهانی دادەنێن.

زگار شێخانی
ستۆکهۆلم، تەمووزی ٢٠٢٠

دە هەزار شوێنپێ بەشێک لە شیعرەکانی (کو ئون) … بەکر ئەحمەد

بەر لەخوێندنەوەی ئەم شیعرانە، ئەم پێشکێیە کورتە پێویستە.
(کو ئون) بە یەکێك لە دەنگە گەورەکانی شیعری جیهانی و کەریای باشوور لەقەڵەمدەدرێت و هەموو ساڵێک لە لیستی ئەو ناوانەدایە کە بە وەرگرتنی خەاتی ئەدەبی نۆبێ دەپاڵەورێت.

سالانی دەسەلاتدارێتی سەربازی (چونگ دوو هوانس) (١٩٧٩ تا ١٩٨٨) لە کەریای باشوور، ئەو زەمانەیە کە دەبێتە خاڵی وەرچەرخان لە نووسینی (کو ئون)دا. لەم ساڵانەدا بوو کە ئەو لە زیندانداا بەڵێنە گرنگەکەی خەی رادەگەێنە:"گەر ئازاد بم، مەرج بێت شیعر بە هەموو ئەو کەسانە بنووسم کە بینیوومن یان دەیانبینم). لە ساڵی ١٩٨٢دا

کون بەر لەبووردنی گشتی دەکەوێت و ئەم پەیمانە دەکەوێتە فازی جەبەجێکردنەوە. دەرئەنجامەکەی ٣٠ کتێبی گەورەی شیعریی لە ژیر ناونیشانی(مانیفێستبو)، یان ١٠ هەزار شوێنپێ.
هەڵکەی بینراو کە بە ناو شیعرکانی (١٠ هەزار شوێنپێ)دا هەستی پەدەکرێت، تەمارکردنی ئەو تاقیکردنەوە بەدەنگانەیەی کە تراجید کەمکی لەدەتکە، گێرانەوەی ئەو حکایەتە بچکووکانەیە کە زەر جار خەی دەپچڕێتەوە لە چیرکە گەورەکانی ئینسانەوە.
سەرنجراکێش نییە کە ئەم شاکارە گەورەیە بە شیعری داپیرە (سام مان) دەستپەدەکات کە داپیرە گەورەی دێیە و هەوونەری گێرانەوە زیندوو رادەگرێت.

وەختێک مرد، وا دەزانرا ئەو لە گێرانەوە بەردەوامە
ئاخر ئەو بە مردوویش دەمە هەشتا کراوە بوو
چەند هەوێیاندا دەمی داخەن، دیسان دەمی دەکرایەوە.

کو ئون لە شوێنکدا دەنووسی:" لە زەمەنی کۆلۆنیالیزمدا، ئەمە تەنها لە شێودا دەمانتوانی بە زمانی خەمان بپەیڤین. ئەمە لە رێگای بە چپەدوانەوە بە کەریایی گوبیستی ئاخاوتنی دایک و باوکمان دەبووین."
چەند ساڵکی ژیان وەک راهیبکی بوزی و لە دەستدانی زمانی دایک بەو شێوەیەی کە کوئون لە منداڵیدا دووچاری دەبێت، شیعری کون وا لەدکات کە بە کەمترین وشە و بە دیقەتکی وردەوە زەرترین مانا بدرکێنێ.
شیعری کو ئون بە شیعری بەرهەڵستکاریی بەدەنگ وشیعری لەپەراوێزدا بووندا دەناسرێتەوە. ئەم بیست شیعرەی کە لەردا دەیخوێننەوە، بەشکی کەمی شیعرکانی (١٠ هەزار شوێنپێ)یە.
ئەم شیعرانە لە لایەن (کارلین هەرمەلین) و (ئینگا هیرزگ هان)ەوە وەرگێردراوەتە سەر زمانی سویدی.
Ko Un Maninbo Tiotusen Fotspår Atlantis 2018

سا هاینگ

لە کێناری چەمی (میجیی)
ماسیگرێک راوەستابوو
ئەو، (ساهاینگ)ی لەق درێژ بوو کە خەریکی تەهەڵدان بوو
لەوبەرەوە، (چیل سەنگ)ی کور، بەهەڵداوان گەیشتە جێ
"باوە، باوە!
دایکم مرد، ئەو بە چاوی کراوەوە گیانی دەرچوو"

ئەو هێند دوور بوو، دەنگی نەگەیشتە ئەمبەر.

لەبەینیاندا، شەپۆلەکان ئارام ئارام
بەرەو خەیان، بە هەمیشە لە یەک جودا.

باوک

بە یەک تەزیش گرنگ نەبوو چەند هیلاک بوو
کاتێک بە ڕێگەدا دەڕۆی، لە ڕووباردا دەپڕیەوە
بەسەر هەموو (نائیپە)دا ڕۆی تێدەکرد
لە بازاڕی (تایچەن)ەوە تا دەگەیە بازارەکانی (ئیسان) ، (سەسان)
ئەو چەندەها خەونی هەبوو
وەختە کە باران دەباری
دەستەکانی بە دەپەکان بەرز رادەگرت
بە تاسەوە دەیووت: ئایجو*، ئایجو
پەخشحالم بە بینینیت.

- ئایجو لە زمانی کوریدا بە دەربەینەکی پە هەست و سۆزی ناخەکی بەکاردەبرێ.

(دە سەنگ)ی مارگر

(دەنگ سەنگ) لە گوندی (پانگ جونک) بوو
ئەو مارگربوو
ئەو هەمیشە ماری دەگرت، کەوی دەکرد، سوەری دەکرد
دواتریش بە کەیفەوە دەیخوارد
ئەمە ئەومان پە سامناک بوو، بەیە زوو لێیهەلدەهاتین
ئەو بەهەر شوێنە بەشتایە
بە بینینی،
زەردە مار و گەزمار و هەموو جۆرە مارێکی دی، لە شوێنی خەیان وشک
دەبوون
بەرلەوەی دارەسا تیژ و نووکدارەکەی لێیان بگرێ
مارەکان گشتیان گیرابوون.
ئەمە گشتمان لە ێگای ئەو لاماندەدا
دەترساین نەک بەتە خەومان
کەچی سەرباری هەر هەمووی، چ دەپاک بوو
ئەگەر کەسێک لە ماڵەکدا بمردایە، چی کاری قورسی ناو ماڵ بوو
(دە سەنگ) دەیکرد
ئەو دەیناڵاند و دەگریا

لەو ڕۆژەیشی، قوربانی بە مردوو دەکرا
لە سێ ڕۆژی دوای ناشتندا، لەوێش ئەو عەزای خەی دەگرت
ئەو مارگر بوو، بەلام چ دەکی هەبوو

(چەنگ)ی دەربەندی (ئەکجەنگ)

کە (چەلگەنگ) لە دەربەندی (ئەکجەنگ)دا
یان لەوبەر چیای (یەنگ تەل ری)دا
یان لە دەربەندکەی خەرئاوا، بە بە ترپە و بە ئەسپایی
دەهات ، دەچوو
خەک بە گاتەوە دەیانووت: ئەها شتە کەوتتە ڕە!
بەهام (چەکەنگ) خەمی نەبوو، وەک هەمیشە پەدەکەنی
لەو شەوە تاریکانەیشی گووڵە سپییەکانی کالیباس
تاریکی سپی دەکردەوە، (چەلکەنگ) بە خەی پەدەکەنی
بەس ئەو ڕۆژەی کە پەلیسە ژاپۆنییەکە
بە قەمچی بەربووگیانی باوکی (کیل موو) و تا لەواری مردن بردی
ئەوە تەنها ئەو ڕۆژە بوو، (چەلکەنگ) تیایدا پەنەکەنی.

پەنجەی (جای هاک)
(جای هاک) هاوڕێی نزیکی باوک بوو
باوک، (جای هاک) و (کیەنگ سەپ)ی ئامەزا
سوێندیان بە یەکدی خواردبوو کە وەک برای شیری وابن.

دەساڵ دواتر، (کیەنگ سەپ) مرد و
باوکیشی گەلەک نەخۆش بوو
(جای هاک) پەنجەی خەی بە بەیی وخوێنی خەیشی وەکو دەرمان
دایە باوکی
کە (جای هاک) دەهات بە سەردان
لە دوورەوە، بە ڕلەوەی نزیک بتەوە،
نەک یەک کەرەت، چەندین جار هاواری دەکرد: برای گەورە!
ئەوساکە باوک کە خەریکی قوشڵان بوو
بە قاچی قوڵاویەوە و دەموچاوی پڵڵە خەندە
ڕایدەکردە پیشوازی و دەیوت: برالە ، ئەمە تەی!
توانای (جای هاک) لە دروستکردنی عارەقدا
لە ناوچەکانی (کونسان) و (ئوکوگو)دا لەسەر زاربوو.
کارگەکانی عارەقخانە بە پەرشبوون ئەویان هەبە
بەلام ئەو زەر وەفاداربوو
قەت نەیدەویست ، ژوورەکانی پشتەوەی عارەقخانەی (مەیجی) بە

جەبهەە
(جای هاک) دەیووت: گەر من بەەم، برایەتیمان زەربە دەخوا
ئەو کاتەک بە شیوازی خەی، بە دەستی چوار پەنجەیەوە
کەوچکی لە تەکەلەکە دەدا،
تامی شەرابی برنج و عەرەقەکەیش، لەسەر زار قەت لانەدەچوو
کاتەک باری سێ چوار کارتەن شەرابی برنج بە کەگەیەکی دی دەنەردرا
ەادەوەستا و سەیری دەکرد
وەک ئەوەی بەشیک لە جەرگی خەی لەکەنەوە
ئەوارەیەک کاتەک لەزمەی باران دایکرد
وەک وەی دونیا سەرەوژوور بەت
(جای هاک) بە هەلەداوان هات و
هاواری کرد: برا گەورە، برا گەورە!
لە مەودوا من مەشروبی بەهەز دروستناکەم
ئەوانەی شەرابەکەی منیان خواردبووەوە
ببوە شەریان
(هەنگ سەنگ دەک)ی دەی (ەندان ری)
بە چەقەی (پاک کوانا سو) کوژرا
ئەوان هەر هەندەی مەست بووببون ، بەچەقە لەیەک بەربببوون

(پەنگ تای)

من و تە کەبەکەمان بوو، کەمان باشترین قوتابی پەل بە
تە لە ماەی خانەدانەکەوە هاتبووی
هەمیشە جلکی جوانت بوو
پەنج قەپچەکان، چەندە پاکبوون
هەموو رۆژە، هەلکەیەکی سپی کوەاو
لە زەمبیلەی خواردنەکەتدا کە تەکەەە لە جە و برنجی تەدا بوو
تە هچ فیزت نەدەزانی
ئەمە مەرزەیەکمان هەبوو بە تەنیشت ئەوی ئیوەوە
رۆژیک وتت: با هاوەە بین!
ئەوەت وت و نانبرنجی وشکت دامە
بەەام (پەنگ تای)!
یەکەمجار باوکت مرد
کاتەک سوورەکان بەرەو دوا و بەرە و باکوور کشانەوە
خەکی هاتن و تەیان لە کەلاندا کەشکرد
لە ئەشکەوتە، لە چیای (هامی)، لەوە مردی
بەدەست سەربازەکی ەەشپەستی یوئەن کوژرای

شەوێکی مانگەشەو بوو
لە ئەشکەوتێکی تاریکدا
ئای (پەنگ تای)!
من نەمتوانی ڕزگارت کەم
تە ئەوسا حەقدە ساڵان بووی
منیش هەروا.

گەخەرکە

ئەو تەمەنی شەش ساڵێکە و ئەستێرەکانیش دژمەرە
ئەوارەکان زەر دەگیرن
ڕژێکانیش گەلێک گران
باپیرە چووە بە کێگە
باوک لەسەر مەرزەیە
مەرزەی کەسانی دیکەش
بە ڕژ، لە دوای تاوە باران
لە ژێر داری گوێسوانەدا، لەگەڵ کرمی گەخەرکەدا وازی دەکا
ئاوا منداڵێکی شەش ساڵە، (دە سووپی) ئوقرەنەگرتوو
ئیواران چاوەواندەکا

(پائێک)ی بەوەژنی خەلکی (هادەمێک ری)

(کیم کی هو)، بەڵەموانێکی (هادموک) بوولە دوورگەی (چیجوو)
بە بەڵەمێکی ماسییەوە
لەگەڵ مامە (جەنگ هەنگی)دا چوونە دەریا
ڕووبەڕووی زریان بوونەوە، بەڵەم بەملاو لادا دەچوو
بەڵام قەت نەگەڕانەوە
(پائیک)ی ژنی (کیم کی هو)، ژنە مەڵوانێکانی هاوێیی کەکردەوە
بەشوێن تەرمی پیاوەکاندا کەوتنە گەران
ماوەی هەشت ڕۆژ، لەو دەریا فراوانەدا ، شوێنە نەما نەیپشکنن
بە بە هوودە
ڕاهیبەکیان بانگ کرد نوێژ بە پاشای ئەژدیها بکات
بە بە هوودە
(پائێک) کە ببووە بەوەژن هەشتا بیست و پێنج سالان بوو
خەی تەواو خاوێن کردەوە و خەی بە نەو قووڵایی دەریا هەڵدا
لە نەوانی دوو گابەردا ، لاشەی مەردەکەی دەزیەوە
یان وەک دەڵێن ئەوەی کە لە لاشە دەچوو
ماسی بە گازشیواندبووی

ئەو هاتە دەر، تەرمەکە لە باوەشیدا و
دواتر، بە ئەوەی کات بدا بە پرسە گرتن
ئەوی مابوو کفنی کرد و خستیە تابووتە سنەوبەر
لە شوێنکی موکەکەیدا و لە جێ بەرز، تەنها ناشتی
هەموو سەرلەبەیانییەک
لەبەردەم گەردا دەوەستا
ئەم و ئەوەی بە باسدەکرد کە دەبوایە بە ڕێز بکرێ
ئەوارانیش دەچوونە سەر گۆڕ تا بەووردی ئەو باس کا
چی فریا کەوتبوو بیکا
دواتریش دەگەڕایەوە ماڵ تا چاوی لە کوڕەکەی بێت
(پایک) لە ژیانی رازی بوو
لە جیاتی مەرد، ئەو ژیانی دا بە کوڕەکەی.
ئەوارانیش کاتێ ئاوی دەریا دەکشایەوە
سەیری شکانی شەپۆلی دەریای دەکرد
کاتێ دەگەیشتنە کەنار
لە شەپۆلەکان و دەنگیاندا، گوێی لە دەنگی مەردەکەی بوو

گەڕیک لە کەرەستەی کارکردن

نزیک ڕووباری (مانکینگ)،
دەریا سەری کردو گردە خۆکانی ئاماەی
پیرە (سو گیل)ی دەهەلکوت
چوو بوو بە خۆ هەنانەوە
ڕووبار لەو شوێنەی خولدەخوا، لوولی کردوو و
جیا لە تەنها تاکە پەناو، لاشەکەشیان نەدەزیەوە.
برا گەورە و خوشکانی شووکردووی (سوگیل)
باسیان کردو بەیاریان دا یادەکەلەکی بە بکەن
تەشوە و تەورداس وشەنەکەی (سوگیل)ی پیری تەبخەن
لە گۆڕستانەکەی باپیران، (سوگیل)ە پیریان ئاوها ناشت
قەبرە بە سندوقی شتەکان
لەبەر هەر هەکارەک بووبێ، هیچ منداڵێکی گووندەکە
خەی لە قەڕەی گۆڕ نەدەدا
سەبەب چی بێ ، ئەم قەبرە درێنەیە، تەقەنەر بوو.
کە دەکرێ بە خەیاڵیا بێ
سێ ساڵ دواتر، (سو گیل)ی پیر گۆڕایەوە
براکانی هەموو تەقین، دەیانزانی جندەکەیە
کاتێک سوگیل بە چەند جارێک هاواری کرد:

منم خەمم، جنۆکە نیم.
ئەوسا ئیتر، هەموو لە ئامێزیان گرت و تەر تەر گریان
ئەمە خەونە، سوپاس دێژی! وایان دەووت.
ئەو هەوبار تا قولایی دەریا رایمالی بوو
دەستی گەیبووە تەختەیەک
ئەوەش رزگاری کردبوو
شەپۆلەکان تا کەنارەکانی (چیلسان)، تا ناو دەریایان بردوو
لەوە کەشتییەک بینی بووی
دەریاوانەکان دەیانووت: چوون ئەمە رزگارمان کردی،
دەبە پاداشتمان بدیتەوە و کارمان بۆ بکەی
ئەو سێ ساڵە، ئەو چیشتلێنەری کەشتی بوو
لە نزیکی (پەپسانگ پۆ)دا، ڕۆژێک توانی بوو هەڵبەت و
زرپ و زیندوو هاتبووەوە ماڵ
(سوگیل)ی پیر گەرەکەی هەڵدابووی و
سندووقەکەی دەرهێنابوو.
دەسکی تازەی بۆ کەرستەکان کردبوو
کاتێ یەکەکیانی لە زەوی تووند کرد
ئەو وتبووی: ئەوە زیندوو و منیش زیندوو
وەک هەمیشە، گەلێک کار ماوە تا بکرێ.

شەش پەنجە

لە تەمەنی سی ساڵیدا، شەش پەنجە هەشتا بە ژنە
پەنجەیەکی زیادی هەیە، تا بتوانێ زیاترکار کا
دەستی ڕاستی، هەمیشە بەخشندەترە
ئەو هەروا لەدایک بووە و ئەم پەنجەیە، دەستەوستانی نەکردووە
شەش پەنجە بەو دەستیەوە، جانتای شان و
زەمبیلە زەر وەستایانە دەچنێتەوە
دوای نیشینی پەرداخە شەرابی برنج، کەمێک مەزە
بە بەدنگی دادەنیشە
هەردوو قاچی درێژکردەکا
دنیا لەسەر سەر وەستا بە یان لەسەر قاچ
وەختێ شەقاوێک دێت وبە بە چرپە
خەی لە نزیک دەکاتەوە و بە دەنگێ زل
خوازیاری تێقاندنییەتی
ئارام ئارام، شەش پەنجە بە خەی هەر دەچنە
دواتر دەڵێ: بە هیچ جۆرێک نامتەقێنی

وەرە بخۆ!
ئەو بە نیگای داوەتی پەتاتەی دەکا،
پەتاتەی سارد، هینی دوێنێ
باوکی (شای بەنگ)، بە هەڕەوە:
کونجی دڵی بوودای گەرمک چنێ،
شەش پەنجە بە ئەمە وایە.
ئەو وا دەڵێ
بەڵام دەکرێ باوکی (شای بەنگ)
یەکێ لەو دوو کچەکەی خۆی بات؟
بەگوومان نا.
ئەو بە وا بکات؟
خەرمانی زەر وبوودەکان، بەس هەر وشەن.

جەگەڵە بچکۆلەکە

وەرە و سەیری ئەم جەگەڵە بچووکە بکە
ئاوەکەی چەندە ئاشنایە وەکو نانێ و وەکو پوورە
کە سەختی ژیانیان دیوە
بەڵام ئا ئەمە دڕیە!
کارەکەرە وردیلەکەی ناوچەی (چاینامس)
کاتێک بە ئیشی (گاسەمی)
گەیشتبووە لای جەگەکە
ئەو کەوتبووە ناوی و خنکابوو
منداڵێکی بە ناو
منداڵێکی بە دایک باوک
ئەو هەمیشە ، خاوەنماڵ چاوی لەسەربوو
بەیەش شوێنکی دی نەبوو تا ووی تە بکاو تەر تەر بگری
ئەم منداڵە، قەت بە دڵی خۆی نەگریابوو
سەیری ئەم جەگەڵەیە بکە!
ئەویش لەم منداڵە دەچێ
ئاوی جەگەش کە منداڵەکەی تیا خنکا
ئەویش لەم منداڵە دەچێ.

سەرچاوە بچکۆلەکە

گەر (یونگ تون) بە چاوگی خۆی بێ؟
نەدەکرا ببە بە دە
بەفر بە وچان دەبارێ

دەبارەتە ناو قوڵایی ئاوی ڕەشی ئەم چاوەیە
لووتکەش بەدەنگ دەتوانتەوە.
ئەم ئارامییە چەندە قووڵە.
کاتێ هاوسەرەکەی (یانگ سو) دەتەوێ دەر تا بچێ ئاو بهێنێ
ئەو لە ناو بەفردا داپشراو
گەڕەی ئاوەکەی دادەنێ
یەک سەعات ئاو هەڵدەکێشێ و بیری دەچێ بیکاتە ناو گەڕەکەوە
پرووشبەفرەکان دەبینێ چۆن لە سەتڵەکەدا دەمرن.
ئارامییەک قوڵ

نزرگەی ڕەحێ پیرەژنەکان

گەر بخوازی، کەسێ سەفەرێکی خۆش کا
دەبێ بەردێ بگرێتە نزرگەی ڕەحێ پیرەژنەکان
ئەمە شتێک نەبوو کەس لە باوکەوە فێری بێ
وەک منداڵێکی سێ ساڵە، تێ واتدەگەرد
وەختێ بەردێ دەگیرایە شوێنی ڕەحێ پیرەژنەکان
دوعایەک لەو کەسە دەکرێ تێ چارەت لە چارەی نایە
بەو نیازەی ، کارێکی باش نەیەتە ڕێ
بەڵام ئینسان دوعا ناکا کەس بمرێ، ئەمە ئیتر سنوورەکێ ونابڕنەر
تووڕەیی جوتیارەکان، ناکرێ لەوە زیاتر بەوا.
بەڵام کاتی داگیرکردنی ژاپۆنییەکان، لە دوارۆژەکانی شەردا
وەختێ سکەکان برسی بوون،
خەڵک جگە بەئومێدی چی دی نەبوو
ئیتر زۆر جار لەو کاتەدا کە بەرد دەگیرایە شوێنی ڕەحێ پیرەژنەکان
ئینسان بێ ترس دوعای دەکرد: منااڵی کەسێکی دەوڵەمەند بمرێ!
یان باوکی کەسێ دەوڵەمەند، بەیانییەکی خۆشی نەبێ!
بەیەش بەردی کەڵەکەبووی نزرگەی ڕەحێ پیرەژنەکان
بەرز و بەرزتر دەبوویەوە
هاوسەرەکەی(پاک تان کون)یش دەچووە ماڵی دەوڵەمەندان
دەچووە ئەوێ و حەکایەتی ئەو نوێژانەی دەگێڕاوە.
(سونگ دێ)ی هەژار کە نوێژێک ودوعایەکی وای خوێند بوو
بانگکرابووە باخچەی ماڵی (کانیەکاس)ی زۆر دەوڵەمەند
کارەکەرو و(تارە)ی کوڕە گەورەکەی کانیەکاس
بە گەپاڵ تۆرلیان دابوو.
زۆری نەبرد
لە جیاتی بەرد بگرێتە نزرگەی ڕەحێ پیرەژنەکان

(سو دونگ) لە شەوێکی دڕدا، بەردی گرتە ماڵەکەی(کانیکاس)
ئەو لەجیاتی بەرد هەلبات و دوعا بکات
وەک جنۆکە بەردی گرتە گەلا برنجی سەر دڕگای
ژووری نووستنی کابراوە.
بەلام دەستبەجێ گرتیان و خرایە زیندان
بە مانگێک لە زیندانداا بوو
کە هاتە دەر، ئەو بە هەمیشە دڵگریا.
سەگەکانیش دەوڕین

وانگ ساناک

کاتێ قامکی لەسەر تاڵی کەمانگەنسەکە نەرم دانا
قوڵنگێکی ڕەش سەماکەر، هات و فڕی
کەگەریە میللەتێکی جەنگاوەر بوون
هەر لەوەش بوو، کەمانگەسزنە بە بە وەزیر
وەزیری ژەردەسەلاتی مەلیک کوانگکانت
ئەو بە تەنی کومەنگەکەی، ببووە پاشای ئەم مەملەکەتە گەورە یە
سەدان ئاوازی دانابوو
کاتێ مەملەکەت گەشەی کرد، مەسیقای کومەنگەش هەروا
بەگوومان ئەم مەسیقایە پەریەوە بە چین، بە ولاتی جین،
بە پائێکجێ لە باشوور
بەسەر دەریادا بە ژاپەن
دەڵێن قوڵنگ بەسەماوە بە دوای تەنی کەمەنگەکەدا فڕیوە
لە باکووردا ، وانگ ساناک
لە باشووردا، ووروک
گوومان نییە، ئەم موزیکە لە خولقاندنی دەنگی زیندوو و
تەنانەت دەنگی مردووشدا، لەسەر زەوی دەووری هەبووە.

داوە

لە پایزدا، داوەکە لە میوان دەچێ
لە زستاندا لە سواکەرێک
نا
وەختێ سەرژمێری گووندەکان دەکەی،
دەبێ داوەکانیش بژمێری!

جنۆکە

تا تەمەنی دەسالیشم، لە بەینی مەرگ و ژیاندا هاتووچەم بوو

لەو ماوەدا، من زەعیف و پیریش بووبووم.
وەختێ چاوانم دەچووە خەو، نیوەشەوان، جنەکێیەک دەهاتە لام
بەدەم ئارەقکردنەوە دەمقیژان
باوکم هەلدەسا، بە هووتی و بە پەلە دەچووە دەر
داسی سەردیوارەکەی دادەگرت: گەر بێتەوە، من بەم داسە بێت دەکووژم.
ئەو شەوانەی جنەکەکە
بەملاو ئەولادا دەگەرا چەند درێژ بوون
تا تەمەنی دەساڵیشم ، من جنەکە هاویدەنام
گزنگی بەیانییەکی دیکە، گژو گیاو دارو سەوزایی و
گردە روونەکەکانی شوێنە دوورەکانی ئەوبەریش
ترسیان نەدەرەواندمەوە
ئەوەی جنەکەکەی لەدەرهێنام
تەنها ئەوە بوو کە وایکرد ئیتر چیدی برسی نەبم
کاتێک توانیم لە رێژەکدا سێ ژەم بخەم
بە منەک کە بە هەی کرمەوە نەخەش بووم
ئەو کرمانەی لە سکمدا خەیان لووڵدابوو
بەڵام ئاخر جنەکە چییە؟
من دەزانم، برستییە
من دەزانم

ئەکایای خانمی کەشک

لە ژێر دەسەلاتی بنەماڵەی (ئی)دا
ژنەکانی کەشک دەبوایە دەستداخراو وبەرزکراوە بە لای چاویان
لە حاڵەتی ملکەچکردندا بخەوتنایە
وەک ئەوەی چەمابنەوە
ئاخر ئەگەر پاشا هەموو عومری بە یەک جاریش
بێتە دەر و خەی پیشانبات
دەبوایە ژنانی کەشکیش
بەرزە پێ هەبسنە سەرپێ و هەردوو دەست تووندداخراو تا لای بڕێ چ هەسایەکە، پەم ناڵێن.
لە ژێر دەسەلاتی بنەماڵەی (کەڕی)دا
هەمان بارودۆخیان هەبوو
گەر پاشا کوڕی نەبوایە
پیاوانێکی زرپ و کۆتیان هەڵدەبژارد
تا لە ژنانی کەشکیان جووتکەن و سکیان پڕبێ
بەڵام لەو هەموو منداڵە، دانیەکیان لەهەڵدەبژارد

دایکان، باوکان، هەموو منداڵەکانی دی، گشت دەکوژران
بۆلام (ئوکیا)ی خانمی کۆشک
لە هۆلۆمۆرجێکی واهیدا، کچێکی بوو وتوانیشی کە رزگاری بێ
وەک هاولاتییەک، خۆیی و کچەکەی، دوور لە چاوەکانی کۆشک
سادە ژیا.
ماوەی نەوان دەسڵاتی بنەماڵەی (کۆریە) و(ئی) دا
بەخت و ناوچاومان وای دەنا
یەک لە هەزار
یەک لە سەد ملیۆنەکدا

باپیرە

(چووی هەنگ کوانگ)ی باوکی دایکم
هیند درێژ بوو، شەپقە گەورە و درێژەکەی دەگەیە بنمیچی ماڵ و
دەیدا لە هەڵانەی چاڵەکەکان
ئەو هەمیشە پەدەکەنی
ئەگەر نەنکم شتێکی بدایە بە کەسێ تا کو بیخوا
باپیرە بوو لە هەمووان زیاتر پێی دڵشاد بێ
ئەگەر نەنکم، ڕەقتر لێگەڕیا بدوایە
ئەو بە خۆی هەر پەدەکەنی و گوێی نە دەدا تووڕەبوونی
بیرم دێ کاتێ منداڵ بووم
باپیرەم وتی: گوڵم لێگرە!
ئەگەر باخچەکە خاوەن کەی، باخچەش بۆتە پەدەکەنە
ئەو پێکەنە
پەرژینی دەوری باخچەکەیش پەدەکەنە
تەنانەت تیشکی خۆری درەوشاوەی سەر پەرژینیش
ئەویش دێت و پەدەکەنە

(بون ری) نابینا

کچەکەی (مون چونگ ئان)ی خاڵکی (چایتەنگ جی)
لە تەمەنی دوو ساڵیدا، چاوەکانی خۆی لە دەستدا
تەمەنیشی بیست و شەش بوو، هەشتا کەس نەدەچووە داوای
ئەو قالدرمەکانی گسک دەدا، نەک هەر جارێک لە ڕۆژەکدا
یان دەبوو ئاگای لە ماڵ بێ
کاتێک دایک و باوک هەردووکیان لەمەزراکێ لەسەر کارن
ئەو دەبوو ئاگای لە ماڵ بێ
کاتێک ماڵ هیچی تیا نییە ئاگات لێی بێ
منداڵی هار دەنە ژوور و قرژاڵەکیان بەدەستەوە

دەپرسن: چەرکی دەخی، دەمکەرەو!
قرژاڵ دەخانە نا ودەمی ولەو هەدەن
پیاوانی بەتەمەن دەن و بەدزەو دەست دەبەن
بە (بون ری) کوەر و بە چپە دەەن: چەندە جوانی!
دەست دەخانە سەر مەمکانی و ژەر کراسکەی
(بون ری) دەیەو رایانگرە، سەیرە ئەو هیچ ناقیژنە
بە بەدەنگی زەجری ئەم هەموو و شتی دی دەکیشەت و
وەختەک ئا ئەم بەرازانە، هەشیان دیتەو بەر خەیان و ماڵ جەدەن
وەختەک ئەو تەنها خەیەتی، لە پرمەی گریانی دەدا
ئاخر ئەو چاوانەیشی کە نابینن، فرمەسکی خەیانیان هەیە
ئەو هەر دەگری
جاجاەکەیەک بە کەتایی داوکەیدا
بە جوولە خەیهەواسیو

قەبری منداڵکەی (گالمو)

عومری قەت نەگەیە ساەک
منداەکی بە ناو

لە دایک بوو، چەند هەناسەیکی هەلمژی
دوای ئەو مرد
پەش ئەوەی فریا بکەون لە نفووسدا قەیدی بکەن

دایک فرمەسکی پە نەبوو
گلەیی لە بەختی خەی نەکرد
دەزانی؟
ئەو رەژگارە برسەتی بوو
سەگەک هات و بە دەوری قەبری منداەدا لمەزی لە زەوی دەخشاند
بە چنگ گەرەکەی هەکەند و
چی لە گەردا مابوو خواردی و هار بوو

سەگی هار بوو دوو کەسی گەست

ئەم منداەە
کە هیشتا ناویشی نەبوو
هاتە دنیا و
توانیشی سەگەک هار بکات
دەەن پیاوەکی ناوچەی (میجیی) بوو
توانی سەگەکە دەستگیرکا

(شیم)ی نابینا

لە کۆلانەکی پشتەوەی شاری (سەنگ بانگ)
پیاوەکی نابینا دەژیا
بە (شیم)ە کویر بانگیاندەکرد
لە راستیدا ناوی باپیرەیشی (کیم) بوو
بەڵام خەڵکی بە هەی چیرۆکەکی مەشهوورەوە،
بە (شیم)ە کوڕ بانگیاندەکرد
بە کەمکی گەچانەکەی، هەموو ئەوارانەک دەچووە
ویستگای شەمەندەفەر و بە تەنیا لەوە دەوەستا
گەچان لە دەستی راستیدا
کەمکی دی دەیگەاستەوە بە دەستی چەپ
ساڵەک دەبە، کچە چواردە ساڵانەکەی، لەگەڵ ژنەکی دراوسێ
خەریکی فرەشتنی ڕەبیانی لە قووتووکراودان
بەوەی ڕەبیان لە (چانگ هانگ) زەرەرزانترە،
لەوە دەیکرن
سەبەتە بەسەر سەرەوە، ، لەو ناوچانەدا دەیفرەشن
بەرلەوەی تاریکی دابە، دەگەیتەوە بە (چانگ هانگ)
جارەکی دی، سەبەتەپەدەکاتەوە و
سواری دوا قیتار دەبەت و بەرەوە ماڵ دەگەڕێتەوە
کاتیك قیتار لە ویستگاکە رادەوەستێ
یەکەک لەو موسافیرانەی دادەبەزێ، کیژەلەکەی (شیم)ە کوڕە
ئەو بانگ دەکا: باوە، باوە
دەنگی دەنگ بەردەسوزەکەی (یادەی) یە *
تاریکی ناو چاوەکانی (شیم)ی کوڕیش،
لەبەر شەپەلی ڕووناکی دەنگی کچدا بەچەکدا دێ.

بەردی یادەی. بەردەکی گرانبەهایە لە چەشنی دەسکەک کە بەردەکی سەوزی لووس بەسەرکیەوەیەتی بە مەساژی دەموچاو بەکاردەهێنرێ.

باوک و دایکانی چالاک لە پڕۆژەی منداڵکانیاندا … وەرگێڕان و ئامادەکردنی: مەحمود حەمە چاوش

دامەزراوەی پێستالۆتسی (Pestalozzi Stiftung) بە یارمەتی لاوان و منداڵان و کەمئەندامان لە هەرێمی نیدەرزاکسن ی ئەڵمانیا کەرسکی هاهنانی پڕۆژەیی ئامادە کردبوو، کە تێیدا دایکان و باوکان مشقیان لەسەر پڕۆژەیەکی هاستقینە و سەلمێندراو پێ دەکرا. خاڵکانی ئەو بەرنامەیە بە هاهنانپێکردنی دایکان و باوکان لەسەر ئەو جۆرە پڕۆژەیە کە پسپۆڕانی تایبەتی لەو کەرسەدا ئەنجامی دەدەن، بریتین لە:

- ئەرکی دایک و باوکان وەک مشقکەرێک
- چۆن دایک و باوکان دەوری مشقکەرێک دەبینن
- پلان و هەڵسوهانی سیستەمی خەزان و بەڕێوەبردنی، ستراتێجی بە پلانی ئەرکەکانی ڕۆژانەی خەزان
- تواناکانی منداڵان و پشتیوانی کردنیان لە ئەرکەکانی ناو ماڵدا. ئایا منداڵەکەم ئەتوانێت چ کارێک بە باشی بە ئەنجام بگەیەنێت؟
- دروستکردنی هەمای پیوەندییەکان لە ڕێگای چاوەڕ، واتە پیوەندی بە شێوازی نیگاکردن،. گوێگرتن و لێکتر دواندن
- باو و نەریتە کەمەایەتییەکان، چۆن پێویستن و چۆن پێویستمان پێیانە؟
- سنووردانان لە نێوان جیاکردن و سزادانی منداڵدا، چۆن مامەڵەگەڵ لادان لە یاساو و بەندەکانی خەزاندا ئەکەین
- ماندووبوون و کۆنتڕۆڵی ستڕەس "فشار" و بەلاوەنانی ئەو ماندووبوونە
- ئەرکەکانی قوتابخانە دەبێتە هەکاری پلەی یەکەمی ماندووبوونی ناو خەزان
- دایک و باوکان دەبە چی بکەن، ئەگەر …
- هەندێک سەرچاوە لەسەر ئەم بابەتانە

پێشکی

"ئەو کەسانە کە پێیان وایە پەروەردەیەکی بە هەڵەو بە گیروگرفت بوونی هەیە، لە خەیاڵێکی قوڵدا دەژین".
ئامانجی سەرەکی ئەم بابەتە ڕوونکردنەوەی سیستەمێکی پەروەردەییە، کە تێیدا دایک و باوک لە قۆناغی جیاوازی ژیانی خێزانیدا توشی ئەرک و ماندووبوونێکی کەمتر لەگەڵ منداڵکانیاندا دەبن. هەبەتە دەکرێت ئەم سیستەمە پەروەردەییە لە ڕێگەی گفتوگۆ و گۆڕینەوەی بیر و ڕاکانەوە ڕوونتر بکرێنەوە، کە چۆن دایک و باوک لە ڕێگەی پەروەردەیەکی ڕاستەقینەوە هێز و توانای خۆیان و منداڵکانیشیان پتەو بکەن و ڕێگەکانی لێکترتگەیشتن ئاسانتر بکەن.

ئامانجەکانی ئەم جۆرە پەروەردەیە بەم شێوەیە ڕوونکرێنەوە:

- بەهێزکردنی ڕێگەکانی لێکترتگەیشتن لە نێوان دایک و باوک و منداڵکانیاندا
- توانای پەروەردەیی دایک و باوک زیاد بکرێت و پشتگیریی لێبکرێت.
- جۆری بەلاوەنان و چارەسەرکردنی گیروگرفتەکان لە نێوان ئەم دوو نێوەیەدا
- کەمکردنەوەی ستڕەس، واتە ماندووبوون و هیلاکیی دایک و باوک لەگەڵ منداڵکانیاندا

چۆن دایک و باوک دەتوانن بە پەروەردەیەکی ڕاستەقینە و مێتەدی تایبەتی منداڵکانیان زانستیانە پەروەردە بکەن و بەهێزەوە ئەرکی ڕۆژانەیان ئاسانتر بکەن.

چۆن دایک و باوک ڕێگەی خەیان وەک مەشقکردنێک لە پەروەردەی منداڵکانیاندا دەبینن؟

دەبێت سەرەتا ئەوە بڵێین، کە هیچ پەروەردەیەک بەبێ ئەرک و زەحمەتکێشان نایەتە ئەنجام و باوەڕکردن بەوە کە گەورەکردنی منداڵان کارێکی ئاسانە، تەنیا خۆن و خەیاڵێکی گەورەیە. لەڕەدا مەبەستمان لە پەروەردەی تووندوتیژی، ئەتەڕەتی، نەرموونیان و دژە ئەتەڕەتییە. دایک و باوک زۆر جار دەکەونە ژێر فشاری دەروونییەوە، ئەویش بەهۆی کاریگەری میدیاکان لەسەر بیروڕایان. ئەمە وا دەکات، کە ئەوان بەهۆی گەورەدا بچن و خاوەنی بیروڕاکانی خۆیان نەبن. هەکارەکەشی ئەوەیە، کە ئەم دایک و باوکانە لەو بڕوایەدان، بە پاکتیزەکردن و گەیاندنی زانیاریی میدیاکان بە منداڵکانیان کارێکی باش لەگەڵ منداڵکانیاندا بۆئەنجام دەگەیەنن و ڕێگای

ڕاستەقینەیان پێشان دەدەن. هەندێک جار ئەوان دەکەونە هاوڕێی گەورەتر و لەژێر ئەم کاریگەرییەدا خۆیان بە هاوڕێی منداڵکانیان لەقەڵەم دەدەن. ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە مەترسیدارە بۆ پەروەردەیی هاوڕێیەتی، چونکە دایک و باوک ناتوانن ببنە هاوڕێی منداڵکانیان، بەڵکو دەتوانن هاوڕێ بدەن ببنە ڕێنیشاندەر و نموونەیی بۆیان. ئاخر ئەمە نە لە تەمەنی منداڵکانماندایە و نە دەتوانین وەک هاوڕێیەک لەگەڵ منداڵکانماندا ڕەفتار بنوێنین و مامەڵە بکەین، چونکە بەم جۆرە ڕەفتارە سەریان لە دڵشۆنین و ڕێگەی ڕاستەقینەی خۆیان لە ژیانیاندا سەختتر دەکەین، کە دڵشۆت زۆر جار توشی هاوڕێی گەورە لە کەمەڵگەدا ببن.

کەواتە دایک و باوک دەبێت هەمیشە نموونە و ڕێگەنیشاندەربن. بە پێچەوانەی ئەم هاوکێشەیە ئەوان ڕۆژی خۆیان وەک پەروەردکار بزر دەکەن و منداڵکانیشیان ڕێگەی ڕاستەقینەی خۆیان لەدەستدەدەن. بە نموونە هەندێک دایک و باوک لە لایەن منداڵکانیانەوە بە ناوی خۆیانەوە بانگ دەکرێن، ئەمە کارێکی ڕاست نییە. منداڵ دەبێت هەست بەوە بکات، کە لە خەزانەکەیدا دایک و باوک خاوەنی بەیاردانن، نەک منداڵ، ئەگەر نا، ئەوسا ئەو منداڵە سەری لە دڵشۆت. بەگومان ئەم تێوانینە دژی ئەو بیروڕایە ناوستتەوە، کە منداڵ حەز و ئارەزووکانی خۆی دەرنەبڕێت، بەڵکو گرنگ ئەوەیە، کە دایک و باوک ڕۆڵی خۆیان وەکو مەشقکارێکی (Coach) دووگیانی (تەپەن) ببینن.

مەشقکاری تەپەندەبێت بە مەشق یاریزانکانی ڕابهێنێت و ڕێگەکانی یاریزانییان پێشان بدات، هەروەها بۆیان ڕوونبکاتەوە، کە چۆن ئەوان لە مەیدانی تەپەندا سەرکەوتوو بن. کەواتە دایک و باوک دەبێت چۆن لە بواری پسپۆری (پرۆفیشیناڵیتی) و چۆن لە بواری سەزداری (عاتیفی)دا ڕێنیشاندەر و یارمەتیدەر بن، ئاخر ئەوان دەبێت پلانی خەزانی دابنێن و کاروباری پەروەردەی منداڵکانیان لەئەستۆ بگرن، هەروەها بەرپرسیارێتی خەزان وەک ئەرکێکی سەرشانیان ببینن. ئەمە وادەکات، کە پەیوەندییەکی تووندوتۆڵ لە نێوان دایک و باوک و منداڵکانیاندا دروست ببێت.

پەیوەندییەکە لەسەر بناغەی ئەم چوار خاڵە پتەوتر و بەهێزتر دەبێت:

- هەموو ئەندامێکی خەزان دەبێت بە ڕێزەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، ڕێزی یەکتریگرتن پەیوەندییەکان بەهێز دەکات،
- کاتی خۆش لەگەڵ منداڵدا ببڕێتە سەر، بەتایبەتی لە کاتی پشودا کاتی خۆش بردنەسەر لای منداڵ بەوا بەیەکتریکردن بەهێز

دەکات،

- ئەمش توانای بەوابەخبوون لە منداڵدا بەهێز دەکات، هاندانی منداڵ بۆ زیاتر بەوابەخبوون لە تەمەنی منداڵیەوە دەست پێ دەکات
- هەموو منداڵێک کە هەست بە خۆشویستی لایەن دایک و باوکیەوە دەکات، ئارامی دەروونی و جۆرێک لە پشتیوانی دەچێژێت.

خۆشویستی دەبێت بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ پێشانی منداڵ بدرێت.

پێنج ستراتیژی زۆر گرنگ لە پەروەردەدا:

1- پەیوەندی تۆندوتۆڵ لەگەڵ منداڵدا دروست بکرێت، بەڵام ئەو پەیوەندییە لە یەک ئاستدا ناوەستێت، واتە هاوسەنگ نیە. دایک و باوک هەڵگری بەرپرسیارین و منداڵانیش دەبێت هەست بە ماف و ئەرکەکانی ناو خێزان بکەن.
2- کات پێکەوە بەسەربردن، بە تایبەتی لەگەڵ منداڵی بچووکدا.
3- لەگەڵ منداڵ بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ و بە "پێچوپەنا" گفتوگۆ بکرێت، "درێ باش نییە لەگەڵ منداڵ". منداڵ پێویستی بە سیستەمێکی پەروەردەیی ئەوتۆ هەیە، کە بە پلان بەڕێوە ببرێت و ڕەگەی پێشان بدات.
4- ئەرکەکانی منداڵ لەناو خێزاندا بەڕووبی دیاری بکرێن، کە چۆن بتوانن ئەرکەکانی ڕۆژانەی خێزان ئەنجام بدەن. نابێت ئەوەشمان لەیاد بچێت، کە دەستخۆشی و ستایشکردن تواناکانی منداڵ بەهێز دەکەن.
5- بە شێوەیەکی کەنکرێتی لەگەڵ منداڵدا هەڵسوکەوت بکرێت. ئەگەر ئەم بڕیارەکمان پێیان دا، دەبێت بۆچی بەڵێن و لێی پەشیمان نەبینەوە.

دایک و باوکیش مافی ئەوەیان هەیە کاتێکی دیاریکراو بۆ ئارەزووکانیان تەرخان بکەن. دایک و باوک پێویستیان بە پشوی خەیان و کاتی خۆشی خۆیان هەیە و نابێت هەموو ژیانیان بۆ منداڵەکانیان تەرخان بکەن.

پلان و ڕێکخستنی سیستەمی خێزان و بەڕێوەبردنی
دابەشکردنی ئەرک و ڕێکخستنی کاتەکانی ناو خێزان

"بۆ ... دەی ... تەزەک خەراکە، دەی ... خەراکە، کاتمان بەدەستەوە نەماوە". ئەم ڕستەیە ڕۆژانە لە لایەن چەندین دایک و باوکەوە دەبیسترێت، نزیکەی هەموو کەسێک ئەم ڕستەیی بەرگوێ کەوتووە. لە ڕاستیدا کارەکانی ڕۆژانەی خێزان بە شێوەیەکی زۆر خراپ بۆئەنجام

دڵگیرانەن و ماوەی بیرکردنەوەش بۆیان کەم. ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی، کە پەستانێکی زۆر بخرێنە سەر منداڵەکانمان. ئەم پەستانەش دروستکراوی دەستی گەورەکانە، چ لە ژیانی ڕۆژانەیاندا و چ لەکاتی ئیشکردنیاندا. ئەم دیاردەیەش لە زۆر خۆزاندا دووبارە دەبێتەوە. کار و سەقامگیری خۆزانەکان هێندە زۆرن، کە تەنانەت 24 کاتژمێرەکەی ڕۆژ بەشیان ناکات. سەرۆکایەتی ئەوە زۆربەی خۆزانەکان لە نەوان کاری بەدەستهێنانی خەرجی ڕۆژانە و خۆزانەکانیاندا دەکەونە ژێر پەستانێکی دەروونی ئاڵۆز و گرژیی ئەوتۆوە، کە تەنانەت کاتەکانی حەوانەوە و خۆشبردنەسەری خۆزانیش دەبنە ستڕەس.
بەیەک لەم بارودۆخەدا دابەشکردن و ڕێکخستنی کارەکانی ڕۆژانەی خۆزان دەبنە ئەرکێکی گرنگ و وامان لێدەکات، بیر لە پلان و سیستەمێکی تر بۆ خۆزانەکەمان بکەینەوە. مەبەستیش لێرەدا ئەوەیە، کە خۆزان کاتی زۆرتر بۆ بۆ ئەنجامگەیاندنی کارە گرنگەکانی خۆزان تەرخان بکات و بۆ شێوەیەکی هوشیارانەتر پلانی بۆ دابنێت. بەڵام ئەم واژەیە کەمێک سەرسامیمان لا پەیدا دەکات، چونکە کات شتێکی دەزراوە و دەستکردی مرۆڤ خۆیەتی و ناتوانێت کاتەکان بە ویستی خۆی ڕێکبخات و دابەش بکات، بەڵکو مرۆڤ کاتی وەک پەوەرێک دروستکردووە بۆ ئەوەی کارەکانی پێ ڕێکبخات و جێبەجێیان بکات. بە واتایەکی تر ئێمە خەمان کاتەکانمان دروستکردووە، نەک کاتەکان ئێمە. لەم بارودۆخەدا خۆزان ئەبێت چاودێری ئەوە بکات و بیر لەوە بکاتەوە، کە ئەم دیاردەیە لە لایەن خودی مرۆڤەوە بۆئەنجام گەیەندراوە و بۆ کاتژمێری ناوەوەی خۆیان دەیپێون.

چۆن منداڵ دەتوانێت لە کاتەکانی ڕۆژانەی خۆی بگەیەت و هەستیان پێبکات

بۆ منداڵ زۆر سەختە، سیستەمی کاری ڕۆژانەی بۆ پەوەری دابەشکردنی کاتەکانی هەڵسەنگاندنت و مامەڵەیان لەگەڵدا بکات. هەی ئێمە لەوەدایە، کە لە تەمەنی منداڵیدا هەست بە دابەشکردنی کاتەکان ناکەین و بۆ سەربردنیان بەلامانەوە گرنگ نییە.

- تا منداڵ نەگاتە قۆناغی چوونە قوتابخانە، هەست بەوە ناکات کە ڕووداوەکان بە شێوەیەکی سەربەخۆ لە ئەوان ڕووددەن. بۆ نموونە پاسی قوتابخانە چاوەڕوانی منداڵان ناکات، ئەگەر هاتوو ئەوان لەکاتی خۆیاندا نەگەنە وەستگەی پاسەکە. واتە جارێ لەم تەمەنەدا ئاگایی منداڵ بە دابەشکردنی کاتەکان کامڵ نەبووە، کە ئیتر لەوە بائاگا بێت ئەو پەیوەستە لەکاتی گونجاودا لە جێگەی گونجاودا بووەستێت و چاوەڕێ بکات .

- بە شێوەیەکی زانستی سەلمێندراوە، کە منداڵ لە سەرو تەمەنی 10 ساڵییەوە دەتوانێت پەوانەی خەرایی هەستەکانی بکات، بۆیە دەبێت زۆر بەوریایییەوە منداڵەکانمان ئاگاداری سیستەمی هاتووچۆی خۆیان بکەین و هەوڵی ئەوەش بکەین، کە توشی هەڵە نەبن.

پلانی هێزانە وەکو ئاسانکارییەک و یارمەیدەرێکی خێزان

ئەگەر دایک و باوک نەوەکانیان، واتە لاوان و منداڵان، لە هەڵکەوتنی کات و پلانی هێزانەی خێزاندا هەڵچاو بکەن و جەختیان لە بکەن، ئەوە دەبێت بە یارمەتیدانێکی باش بۆ خێزانەکە. ڕاستە کە پلان و سیستەمی بەڕێوەبردنی کارەکان هەموو پەداویستییەکانی خێزان بۆئەنجام ناگەیەنن، بەڵام ئاسانکارییان تێدا دەکەن. بۆ نموونە:

1- ئاسانکاری لە کاری هێزانە و دووبارەبووەکانی خێزاندا، بەتایبەتی پاککردنەوە، شوشتن و پاککردنەوەی ناو ماڵ، کەینی بژێوی ژیان، ئامادەکردنی خواردن و ئەو کارانە کە هێزانە لە خێزاندا بۆئەنجام دەگەیەنرێت.

2- ئەو کارە جیاوازانە، کە لە خێزاندا بۆئەنجام دەگەیەنرێن، بۆیەکەوە بییانبەستینەوە، واتە بەپێی توانای ئەندامەکانی خێزان کارەکان دابەش بکەین. لەبەرا گرنگە، کە کارەکان بەگوێرەی تەمەنی ئەندامانی خێزانەکە دابەش بکەین.

3- کاتی پشودانی خێزان و بەسەربردنی کاتە خۆشەکان هەڵبخەین، وەک سەیران و چوونەدەرەوە لەگەڵ هاوڕێکاندا، ئاهەنگەکانی وەک جەژنی لەدایکبوون و زەماوەند و زۆر ئاهەنگی تریش.

کاری هێزانە:
بە منداڵی بچوك (کەم تەمەن)

- لەخۆوەهەسان
- خواردنی بۆیانیان، کە زۆر دایک و باوک کەمتەرخەمن لە دانی خواردنی بۆیانیان بە منداڵەکانیان، ئەمەش بۆیان دەبێتە هۆی گیروگفتی زۆر لە فڕگە و قوتابخانەدا
- قوتابخانە
- خواردنی نیوەڕۆ و جێبەجێکردنی ئەرکەکانی قوتابخانە، پاشان کاتی پشوو و حەوانەوە.
- یاریکردن و کاتی پشوو

- خواردنی ئێوارە
- بردنی منداڵ بۆ جێگای خەوتن

هەموو خێزانێک بە ئەوەی تووشی ناڕەحەتی و ستڕێس نەبێت، پێویستی بە پلانێکی وردژانە هەیە، بۆ ئەم مەبەستەش هەندێک ئامێر و سیستەمی تایبەتی هەن، کە یارمەتی خێزان دەدەن بۆ ئەوەی نەکەونە ئێو بارە ناڕەحەتییەوە، وەک:

- وردژمێر بۆ ئاسانکاری پلانی وردژانە
- خشتەیەک بۆ تەمارکردنی تێبینیکانی وردژانە "Pin board"
- دابەشکردنی کارکانی وردژانە بەسەر ئەندامانی خێزاندا
- ئێوارەی پێشتر پلانی کارکانی وردژی داهاتوو دادەنرێت

ئایا لە چەند ساڵییەوە منداڵ دەتوانێت ئەرک و کاروبارکانی ناو ماڵ و خێزان بگرێتە ئەستۆ؟

1 منداڵی باخچەی ساوایان و کەم تەمەن

- خاڵیکردنەوەی سەتڵی کاغەزی کەن
- یاریکانی خۆی لە پاش بەکارهێنانیان لە ژوورکانیاندا کۆبکاتەوە
- یارمەتی بە کۆکردنەوەی هەندێک شتی وردی ناو ماڵ

٢ منداڵی قوتابخانەی سەرەتایی

- شتن و پاککردنەوەی قاپ و ئامێرکانی خواردن
- ژوورەکەی خۆی کۆبکاتەوە
- جێگای خەوتنی وردکبخات
- یارمەتی کۆکردنەوەی قاپەکان لە دوای نانخواردن بدات
- بە گسکی کارەبا تەپ و تەزی ناو ماڵ لابەرێت
- یارمەتی کۆکردنەوەی حاجەتکان لە چێشتخانە بدات

٣ لاوان و گەنجان

- خواردنی سوک و ئاسان ئامادە بکەن، یان دروستکردن و ئامادەکردنی کەک
- کەل و پەلی خواردەمەنی بکەن
- پێشاکی خۆیان بشۆن و ئوتوی بکەن
- کۆکردنەوەی کەل و پەلی چێشتخانە

ئەمە دەبێت بە منداڵکانمان ووبکەینەوە، کە بچێ یارمەتیدانی دایک و باوک لە کارکانی وردژانەی خێزاندا

کارەکی گرنگ و پەداویستیەکی بەنرخ.

یارمەتی و کارکردن دەبێت لەگەڵ تەمەنی منداڵ و لاواندا بگونجێن و ئەمەش بیریان بخەنەوە، کە کارکانیان ئەنجام بدەن. نابێت ستایش و دەستخۆشیمان لێ بیربچێت. بەم پێژەیە دەگوترێت "بوون بە مرۆڤێکی کۆمەڵایەتی" یان "بەکۆمەڵایەتیبوونی مرۆڤ"

پەداویستیە سەرەتایی و بنەڕەتییەکانی منداڵان و لاوان

بۆ ئەوەی منداڵەکانمان بە شێوەیەکی باش و بە سیستەمێکی پەروەردەیی ڕاست پێبگەیەنین، دەبێت ئەمەی دایک و باوک هەندێک پەداویستی سەرەتایی بۆ منداڵەکانمان دابین بکەین. لەپاڵ خۆشەویستی و پاراستن و ڕاگرتنی باری تەندروستییاندا، دەبێت دایک و باوک لەم بوارەدا ڕێچاوی ئەم خاڵانەی تریش بکەن:

- هەست بە خۆشەویستیکردن و پاراستنیان لە ئاگاری مەترسییەکانی دەوروبەریان
- دان بە کارە چاکەکانیاندا بنێن و ستایشیان بکەین
- یارییان بۆ ئامادە بکەن و ئازموونی یاریان لەگەڵدا بکەن
- بەوابەخکردن و هەستی بەرپرسیاری بخەنە سەر شانی خۆیان (Verantwortung übernehmen)
- بواری ئەوەیان بدەنێ، خۆیان سەربەخۆ کار بکەن و چالاکییەکانی خۆیان بۆئەنجام بگەیەنن
- پەیوەندیە کۆمەڵایەتییەکان بە منداڵان تۆندوتۆڵ بکەن و ئاسانکاریان لەم بوارەدا بۆ بکەن.
- کاتی تایبەتی بە سەرقاڵی و کاتبردنسەر هەبژێرن تاکو ئەوان چالاکی خۆیانی تێدا بکەن

سنوور لە نەوان جێختکردن و سزادانی منداڵدا

جێختکردن لەسەر بەیارەکانت، بەڵام چۆن؟

منداڵ پێویستی بە ڕێگەپیشاندان و ئامۆژگاری هەیە، بەیە ئەرکی دایک و باوک، کە بەرپرسیاری بەرامبەر بەم شێوازە لە پەروەردەی منداڵەکانیان لێئەستێ بگرن. بە نموونە کاتێک منداڵێک داوای شتێک دەکات، چۆن هەڵوەستە بەرامبەر ئەم پەداویستییە دەکەین؟ بۆ نموونە منداڵەکە پرسیار لە تۆ دەکات و دەڵێت: "من دەمەوێت ئەمڕۆ بچم سەردانی هاوڕێکەم بکەم و تاکو کاتژمێری هەشتی ئێوارە لەوێ دەمێنمەوە"

ئایا دەبێت هەوەستی دایک و باوک لەم بارەیەوە چی بێت ئەگەر ئەم پێشنیارەیان پێ باش نەبێت؟

جۆری یەکەم سزادانی منداڵەکەت

"تۆ ناتوانیت یان بڕت نییە سڕدانی هاوڕێکەت بکەیت". ئەمەش مانای ئەوە دەگەیەنێت، کە ئەمە هیچ ئاڵتەرناتیفێک بە منداڵەکەمان ناخەسڕنین و مەودای گفتوگۆ و دیالۆگ پشتگوێ دەخەین.

ئەگەر و پێشنیار

- بە داوای لێبوردنەوە خەمان میوانمان دێت و پێویستمان بە تەیە
- لەبەر ئەوەی خەمان دەچینە دەرەوەی شار

یان: دەتوانیت بڵێیت، بەڵام تکایە کاتژمێری چوار لە ماڵەوە ئامادە بە، لەبەر ئەوەی زستانە و دنیا ساردە.

بەم شێوەیە دەتوانین منداڵان و لاوان لەسەر سیستەمێکی پەروەردەیی ڕاست و تەندروست ڕابهێنین و ئامادەیان بکەین، کە سەربەخۆیی و بەیاردانی ئەوانیشی تێدایە و یارمەتییان دەدات، زیاتر باوەڕ بە خۆیان بکەن.

لێکاتی گفتوگۆشدا باش دەبێت ڕەچاوی ئەم خاڵانە بکرێت:

1- بەهەواشی لەگەڵ منداڵدا گفتوگۆ بکرێت
2- گوێ لە بیروڕاکانی ئەوانیش بگیرێت، چونکە گفتوگۆ نیوەی تێگەیشتنە لە لایەن هەردوو لاوە.
3- پێش ئەوەی دایک و باوک بڕیار بدەن و جێخت لە بڕیارەکەیان بکەن، باش دەبێت لەسەرخۆ بیر لە کۆشکە بکەنەوە، ئەوجا بڕیار بدەن، چونکە پێشیمانبوونەوە منداڵەکانیان دەخاتە گومانەوە و ڕێگە ڕاستەکانیان لە دەشێوێنێت. بەم شێوەیش منداڵەکان ڕێنمایی پەروەردەی ڕاستەقینە گوم دەکەن.

"منداڵ پێویستی بە سنوورپێشاندان هەیە، بەڵام بە شێوەیەکی دادپەروەرانە"
هەندێک دایک و باوک سنوورەکی تایبەتی بە نەوەکانیان (چ منداڵ و چ لاو) دیاری ناکەن و پێیانوای ئەم جۆرە پەروەردەیە ناکەن، بەڵکو نەوەکانیان گەورە ئەبن، ڕێزی کەسانی تر ناگرن و سەرکەش و لاسار دەردەچن. ئەم جۆرە لە پەروەردەی منداڵ بە تەواوینەکی

پەروەردەیی ڕاست نییە و ڕێنمای منداڵەکانمان گوم دەکەن.

ئێگەر منداڵ لە وشەی "مەکە و نێ" تێنەگات، ئەوسا لە وشەی "ئەرێ و بکە" تێناگات.

لەم ڕووشەدا دایک و باوک دەبنە کێبڵەی منداڵەکانیان. نابێت ئەوش لە یاد بکەین، کە دایک و باوکیش دەبێت بە شێوەیەکی نەرم و نیان و پڕ بەرپرسیارێتی لەگەڵ منداڵەکانیاندا هەڵسوکەوت بکەن، چونکە شەوازی ڕەق کارەکتەری منداڵەکە بریندار ئەکات و فەری ترس و بەباوەڕیی دەکات.

دایک و باوک دەتوانن چی بکەن، ئێگەر:

لە پەروەردەی منداڵەکانیاندا کەمتر سەرکەوتن بەدەست بهێنن؟ لە خوارەوە چەند ڕێگایەکی پەروەردەیی یان سیستەمی پەروەردەیی پێشان دەدەین، کە ئاسانکاری بە دایک و باوک لە پەروەردەی منداڵەکانیاندا دەکەن:

1- کاری پێکەوەیی یان هەڵوەزی لە نێوان ئەو کەسانەی کە لە منداڵەکانەوە نزیکن و بەرپرسیارن لە پەروەردەکردنیان، بە نموونە دایک و باوک، مامۆستایان، پەروەردەکاران، باپیر و داپیرە و کەسانی تری خێزان. ئەم کەسانە دەبێت پێکەڵا کار بکەن بە ئەوەی بیروڕاکانیان لەبارەی پەروەردەی منداڵەکان بگۆڕنەوە و زیاتر بە هەڵوەزی کار لەم بوارەدا بکەن.

2- ئێگەر دایک و باوک پێویستیان بە دەروبەریان هەبوو، با شەرم نەکەن و یارمەتی لەو کەسانە وەربگرن کە جێگەی متمانەیانن، بەتایبەتی لە بواری پەروەردەدا. لەڕەدا گۆڕینەوەی بیروڕاکان زۆر پێویستە و کاریگەریی پۆزەتیف لەسەر منداڵەکان دەنوێنێت.

3- دایک و باوک پێویستیان بە کاتی تایبەتی خۆیان هەیە، کە دوور لە منداڵەکانیان بەسەری بەرن و تەیدا بحەوێنەوە، وەکو چوونە دەرەوە پێکەوە، ئەوە بە مەرجێک منداڵەکان لەژێر چاودێری کەسێکی جێ متمانەدا جێبهێڵن. لەڕەدا گرنگ ئەوە نییە کە ئەمە چەند کات لەگەڵ منداڵەکانماندا بەسەر دەبەین، بەڵکو ئەوە گرنگە، ئەمە چەند چڕوپڕ (Intensiv) و چەند بەخشی کات لەگەڵیاندا بەسەر دەبەین.

4- گیروگرفتی خێزان و بگزێکداچوون لە بەردەمی منداڵدا باش نییە، با دایک و باوک بە تەنیا و لە کاتی تایبەتیدا باسی ئەو

گرفتانە بکەن

-5 وازهێنان لە شتی ئایدیا و کامیلەتی (پەرفێکسیۆنیزم)
دایک و باوکیش توشی هەڵەی پەروەردەیی دەبن و دەبێت بەو قۆناغەدا بڕۆن، چونکە کەس بێ کەم و کوڕی نییە.

-6 دایک و باوک هەوڵ بدەن پێوەندییەکی باش و توند لەگەڵ منداڵەکانیاندا دروست بکەن، ئەمەش کارێکی ئاسان نییە. ئەگەر گیروگرفتی خێزانی دروستبوو، دەبێت بڕیارێکی دیالۆگ (گفتوگۆ) و بەواهێنان بێ یەکتر چارەسەر بکرێت.

دایک و باوکان چی بکەن، ئەگەر گیروگرفتەکان لە دەستیان دەرچوون؟

لە هەموو خێزانێکدا، تەنانەت لە باشترین خێزانیشدا، گیروگرفت و گرژیی هەیە، بەڵام گرنگ ئەوەیە ئەمە چەن مامەڵەی لەگەڵ ئەم بارەدا بکەین. ئایا گیروگرفتەکان بە جۆرێکی ئەوتە تێشنە دەکەن، کە مەیدانەکە ببێتە جێگەی زۆرانبازی و کێبڕکێی ئەوە کە داخە "کێ بەهێزترە"، یان بیروڕا جیاوازەکان لە چوارچێوەی دیالۆگ و هەمنی مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت. لەڕدا گرنگ ئەوەیە بیروڕای بەرامبەرەکەمان، ئەگەر منداڵیش بێت، قبووڵبکەین و ڕێگەیان پێبدەین. بە ئەم مەبەستەش پێویستمان بە لێبووردن، دانبەخۆداگرتنی زۆر هەیە. لەڕاشدا مەبەست ئەوەیە، کە لە کۆتایی ئەم بارە دژوارەدا هەموو لایەنەکان بەپێی توانا مافەکانی یەکتر بپارێزن و چارەسەرێکی ڕاست بێ ئەم قەیرانە بدۆزنەوە.

ئەم خاڵانەی خوارەوەش بۆ ئەم بوارە زۆر گرنگن و دەبێت ڕەچاویان بکرێن:

- بۆباشی گوێ لەیەکتر بگرین. لەڕدا مەبەست ئەوەیە، کە بزانین بەرامبەرەکەمان دەیەوێت چی بڵێت و بیروڕاکانی چین. (گوێگرتن نیوەی تێگەیشتنە)
- بارودۆخی کۆمەڵایەتی خۆت و بیروڕاکانت بۆباشی دەربڕە و دەستنیشانیان بکە.
- نابێت گەر شتێک لە ڕابردووەدا ڕووی دابێت، جارێکی تر باسی بکەینەوە و ببێتە مایەی دژواری. هەوڵکو دەڵێن: "گەڵەی کۆن هەڵمەدەرەوە". هەوڵ بدرێت لەسەر گیروگرفتی هەنووکەیی تەرکیزبکرێت.
- هەموو لایەنەکان بە شێوەیەکی کەسیی (خۆیی / individuell) باسی گیروگرفت و بیروڕاکانیان بکەن، بۆیە ئەوەی بەهەڵە یان

بۆ ئاست بنرخ‌ندرێن.

- سەرزەنشتکردنی یەکتر باش نییە و بارودۆخەکە ئاڵۆزتر دەکات. ئابەت بەرامبەرەکەت بریندار بکەیت، تەنیا لەبەر ئاوەی بیروڕایەکی تری هەیە. با لەبریی ئاوە چارەسەرێکی باش بدۆزرێتەوە.
- بە شێوەیەکی لەسەرخۆ و نەرم هەڵسوکەوت بکرێت
- هەموو لایەنەکان بەرپرسیاری بە ئاو کارە لێئستە بگرن کە کردوویانە. دەبێت چەند دایک و باوک و چەند منداڵەکان تەنیا باس لە گیروگرفتەکان بکەن.
تەمەنی منداڵەکە لەم بارودۆخدا دەبێت بە شێوەیەکی دیار ڕەچاو بکرێت. ئاگەر منداڵەکە سنووری خۆی زانی و ئاوە جێبەجێ بکات کە بۆیاری لەسەر دراوە، دەبێت دەستخۆشی لێبکرێت و پاداشتیش بدرێتەوە.

منداڵ و لاوان و بوارەکانی میدیا

لەم بەشەدا باس لەوە دەکەین، کە چۆن منداڵەکانمان لە کاریگەریە نێگەتیڤەکانی میدیای وەک تەلەڤیزیۆن، ئینتەرنێت، یاری کۆمپیوتەری و بوارەکانی تری میدیا بپارێزین.

نابێت تەلەڤیزیۆن و کۆمپیوتەر لە ژووری منداڵدا بەکاربهێنرێن، بە نموونە قوتابی سەرەتایی پێویستی بە تەلەڤیزیۆنی خۆی نییە و نابێت لە ژوورەکەیدا بەکار بهێنرێت، چونکە چەندین گیروگرفتی جیاواز بۆ منداڵان لەم تەمەنەدا دروست دەکات. هەروەها کۆمپیوتەریش. هەی ئەم لەوەدایە، کە دەنگۆ منداڵان و لاوان فیلمی نەگونجاو بۆ تەمەنی خۆیان ببینن، و تووشی باری دەروونی و کۆمەڵایەتی نێگەتیڤیان بکەن. هەروەها لاوانیش بەتایبەتی تووشی جۆرێک لە خووگرتن بە یاریەکانی کۆمپیوتەرەوە دەبن، کە ئەمەش دەبێتە هەی چەندین جۆر گیروگرفتی کۆمەڵایەتی و دەروونی. پرسیارەکە لێرەدا ئەوەیە، بۆ چ دەگایەکی تەندروست دەتوانین منداڵان و لاوانمان لەم گیروگرفتە بپارێزین؟ ئەمە دەتوانین ئەم دەگانەی خوارەوە بگرینە بەر:

- کاتی تایبەتی بۆ سەیرکردنی تەلەڤیزیۆن و بەکارهێنانی کۆمپیوتەر بۆ منداڵەکانمان دیاری بکەین. بۆ نموونە منداڵی پۆلەکانی 3 و 4 ی سەرەتایی کەمتر لە کاتژمێرێک.
- منداڵانی پۆلەکانی سەرەتایی نابێت لە نیو کاتژمێر زیاتر یاری کۆمپیوتەر بکەن، چونکە ئاو یاریانە لە مەشکیاندا

دەمننەوە و زیانیان لە بواری خوێندن و قوتابخانەدا پەدەگەیەنن. ئەمە جگە لەوەی، کە بەکارهێنانی تەلەڤیزیۆن و کەمپیوتەر تەرکیزی لاوان و منداڵان لاواز دەکەن.

- دایک و باوک پلان بۆ سنوردارکردنی بەرنامەکانی تەلەڤیزیۆن بۆ منداڵان دابنێن، تەنانەت ئەو فلیمانەی کە سەیر دەکەن، پێشوەخت زانیارییان لەسەر وەربگیرێت
- تەماشای منداڵەکە بۆ بەکارهێنانی تەلەڤیزیۆن و یاری کەمپیوتەر فاکتەرێکی زۆر گرنگە و بۆیە پێویستە بەتایبەتی چاوەدێری بکرێت.

کاریگەرییەکانی یارییەکانی کەمپیوتەر لەسەر مێشکی منداڵان و لاوان

چ دایک و باوک و چ پسپۆڕەکانی بواری پەروەردە و چ زاناکانی ئەم بوارەش خۆیان بۆ کاریگەرییەکانی یاری کەمپیوتەر لەسەر مێشکی منداڵان و لاوان سەرقاڵ کردووە. زانایانی ئەم بوارە بۆ شرۆڤەکردنی چۆنیەتی کاریگەرییەکانی یاریی کەمپیوتەریان لەسەر مێشکی منداڵان و لاوان شیکار کردووە، ئەو کاریگەرییانەش دەتوانرێت لەم چەند خاڵانەدا ڕوونبکرێنەوە:

1- بەرزبوونەوەی ئاستی شەڕانگێزی (Aggression)

2- بەرزبوونەوەی ئاستی ستریس (Stress) و هەستکردن بە هیلاکی و ماندوبوون

3- ژاندنی هۆرمۆنی دۆپامین (Dopamin) کە مێشک بە هۆڕیەکی زۆر دەیهێنێتە ناو خوێنەوە. لە بارودۆخی ئاوەدا دکتەر دەرمانی وەک (Giludop) یان (Generikum) بە نەخۆش دەنووسێت، بە ئاوەی هۆرمۆنی کامەرانی و خۆشحاڵی، واتە (Adrenalin) بژێنێتە خوێنەوە.

[تێبینی وەرگێڕ "ئەم دیاردەیە ئێستا لە ووڵاتە ئەوروپییەکاندا بۆتە جێگای گیروگرفتی زۆر و چەندەها مرۆڤ لە ژێر ئەم بارە دەرونییەدا ئانەنێت]

4- ئاوەژوو کارەکی نێگەتیڤ دەکاتە سەر فێربوونی منداڵ و لاوان لە بواری قوتابخانەدا. لێکاتی یاریی کەمپیوتەردا زۆرینەی خانەکانی مێشک بەم یارییەوە بەند دەبن و زۆرینەی خانەکانی یادەوەری (Gedächtnis) پێ دەکەنەوە.
[ئەم پرسیارە بۆتە زانیارییەکی دەروونیکان زۆر ئاڵۆز و ڕوونکردنەوەی وردتری لەم بابەتەدا جێگای نابێتەوە]

بەجێهێنانی ئەرکەکانی قوتابخانە لە ماڵەوە (هەکاری سەرکی و یەکەمی فشار لەسەر دایک و باوک)

منداڵان و لاوان زۆر گرنگی بە ئەرکەکانی قوتابخانە لە ماڵەوە نادەن و دایک و باوکیش بۆ هەیەوە توشی باری دەروونیی ناهەموار و ستڕەس دەبن. هەموو و دایک و باوکێک تووشی ئەم بارو دۆخە بووە و گیروگرفتی لەم بارەیەوە هەبووە. هەکەشی ئەوەیە، کە منداڵان و لاوان ئارەزووی بەجێهێنانی ئەرکەکانی قوتانخانە لە ماڵەوە ناکەن و زیاتر حەزیان لە یاریکردنە. لەڕەدا چە دایک و باوک چە منداڵەکانیشیان توشی دەنگەنگ و شڵە و ئاژاوە دەبن.
هەمووشمان ئەزانین، ئەگەر منداڵان و لاوان ئەرکەکانی قوتابخانە لە ماڵەوە جێبەجێ نەکەن، هەردووڵایان توشی گیروگرفتی گەورەتر دەبن. لەبەر ئەوە کۆنترۆڵکردن و یارمەتیدانی منداڵ لە هەمان کاتدا زۆر گرنگن و دەبێت پیادە بکرێن، ئەم ئەرکانەش بۆ ئاسانی بۆئەنجام ناگەیەندرێن. کاتێک منداڵ هەستی بەجێبەجێکردنی ئەرکەکانی ناوماڵ کرد، خۆی وردە وردە بەرەو ئەو بارە دەچێت، کە ئەم ئەرکانە بەجێبهێنێت. بۆیە لەڕەدا دەبێت ڕۆچاوی هەندێک شت بکەین، بۆ ئەوەی ئەم ئەرکانە لای منداڵ ببنە کارێکی ڕۆژانە و ڕۆتینی و ئەرکەکان بەباشی ڕۆکبخەین (ئەرگانیزە بکەین) و ئاپۆڕنین.

جێگەی خوێندنی منداڵ لەماڵەوە دەبێت چۆن بێت، بۆ نموونە سەر مێزی فەربوون

1- کەرەسەکانی نووسین وەکو پێنووس، لاستیک، ئاستە، قەڵەمدایەن و زۆر ماتریاڵی تر پێویستە لەسەر مێزی فەربوون ئامادەبن.

2- نابێت کەرەسەی یاریکردن لەسەر مێزی فەربوون دابنرێت

3- ئەو کەرەسانەی منداڵ بە فەربوون پێویستی پێیانە، دەبێت پێش جێبەجێکردنی ئەرکەکانی قوتابخانە لەسەر مێزی فەربوون ئامادە کرابن و پاشان کۆیان بکاتەوە و بیانخاتەوە جێگەی تایبەتیی خۆیان.

4- پلانی هەفتانەی قوتابخانە لە نزیک مێزی فەربوون ئامادەبێت، بۆ ئەوەی منداڵەکان بزانن ئەرکی هەفتانەیان چییە.

5- بەکارهێنانی ڕەنگی تایبەتی بۆ ئەو وانانە، کە منداڵەکان لە قوتابخانە دەیخوێنن، هەر وانەیەک و ڕەنگی تایبەتی خۆی بدرێتێ، بۆ نموونە وانەی ماتماتیک ڕەنگی سوور، فیزیک شین، بایۆلۆجی سەوز، مێژوو زەرد …

6- جگەی فەربوونی منداڵ بەردەوام پاک و خاوێن ڕابگیرێت، چونکە زەربەی منداڵان بایەخ بەو دیاردەیە نادەن و دەبێت دایک و باوکان یارمەتیان بدەن.

7- منداڵان پێویستیان بە هەفتەنامە، واتە "دەفتەرەکی تێبینی" هەیە، بۆ ئەوەی ئەرکەکانی ڕۆژانەی قوتابخانەیان تێدا بنووسنەوە و لەیادیان نەچێت. مەبەستیش لەردا ئەوەیە، کە منداڵان ئەرکەکانی هەفتانە و ڕۆژانەی قوتابخانە بەردەوام جێبەجێ بکەن.

لە کۆتایدا دەمەوێت بڵێم، کە ئێستایەکی مامستای کەرسەکە زۆر بەلامەوە جگەی سەرنج بوو و چەند جارێک دووبارەی دەکردەوە کە بریتی بوو لە: "ئەگەر پێتوایە منداڵەکەت لە دوای 10 ساڵییەوە پەروەردەیەکی ڕاست و گونجاوی پێویستە، دیارە زۆر درەنگ بیرت لە پەروەردەیەکی لێو جێ کردۆتەوە."

وەرگێڕان و ئامادەکردنی: مەحمود حەمە چاوش

"با ئێو ژیانێ بژیت، ناوەوێت بانگی دێکات" کاوێ جەلال

"با ئێو ژیانێ بژیت، ناوەوێت بانگی دێکات" هەڵبەستێکی ئامیار مەحمودە لە دیوانێکیدا بە ناونیشانی "لەشی ئەمە، کاتژمێری زەمانە" – داواکارییەک کە بەڕێوە و پشتکردووە داوالێکراو دەربڕاوە.
ئەوە یاخیبوونی ئامیار مەحمودە لە پێوارە چەقبەستووەکان، کە مەبەستمەندانە بە هەمووان پێناسەکراون و بەپشوو لانەو چۆنەبازیی ڕۆژانە و سەرقاڵییە بەهەشکاندا، وەک چواندووی نەشیاوی خەڵەلادان، جێختیان لێدەکرێت. سەرڕای ئەوە لانەو جیهانێکی ئەوهابچێنەدوچوون پێناسەکراودا کەس ئاگای لە کەس نییە، بەکو پەرتەوازەیی جۆی پێوەندیی گرتۆتەوە، ئەوجا گەرچی ئەستەم کەس بتوانێت بانگی کەسی دی بکات، کەچی کەس ناوێرێت دیدی داخواز-ی خۆی لە ئەوانیدی وەربگرێت، نەخێر، تەنانەت هانایان بۆ دەبات بەبێ ئەوەی دەنگی هانابردووی ببیسترێت. لە ئایا کێشەی ئەم مرۆڤە چییە؟

کشەکەی ئەویە کە ئەو ناوەرۆکە دەستکی پێزمەند بەسەری خۆیدا بهێنێت، ئەو لە خۆی دەترسێت، ئەوجا هەر ئەوەندەی بە خۆی دیار بدات، بە خودی خۆی ببێت بە کەشێ، ئیدی یەکسەر لە خۆی دەتەقێت و هاوار دەکات: "تۆ خوا دەورم چۆڵ مەکەن!". مرۆڤسەنتریانە بوانین، ئەو دا-ما-وە ناتوانێت و ناوەرۆت ببینێت کە هەرچییەکی نەو ژینگەکەی بێت و بوات، چببێت و نەمێنێت، لە ئەوەک جیانابێتەوە کە مرۆڤ – مرۆڤ وەک لەوبوویەکی موئاناتاوی، هەر ئەویشە کە لە جیهاندا بە ئیدیالێزییەکان، بە ئاینەکان یان بە "شیعری ئاگرین ی خۆبەختکردن" فریودەدرێت، فریوخواردووش هەر ئەو خۆیەتی "وەک مرۆڤ" – لە ئەو خۆی ناسێت.

هەڵبەستڤان ئێستا لەم دەخەدا بەرەکی دا-ما-وانی نەو جۆجاڵی فریودان-فریوخوارن دەگرێت:

با ئەو زیانە بژیت،
ناوەوێت بانگی ئەکات
ئەگەرنا،
هەموو ئەتۆرناتیڤەکان
خراپترن لەوەی تۆ ئەتەوێت.

کەواتە گەر مرۆڤ لەگەڵ خۆی ڕاستگۆ بێت، دەکەوێتە بەردەم پرسیاری بوونی بە بیستن و بەهەندوەرگرتنی خواستە ناخەکییەکانی. ئاخر ئەو هەروەها ژیانێکی دیکەی خوازراویشی هەیە، کە دەبێت ڕووی تێبکات گەر بییەوێت لەتەک خۆیدا ئاشتبێتەوە. لە هەڵبەستڤان پتر لەمەش دەڕوات و گەڤ دەکات: کە گوێ لە خواستە ناخەکییەکانی نەگرێت، ئەوا دەست بە هەر چارەسەرێک بەرێت، ئەو بەناو چارەسەرە بەدتر دەکەوێتەوە لەوەی کە ئەو دەیخوازێت، چونکە بەترسەوە هانای بە بردووە، چونکە وا دەزانێت چۆدارەکە کە ڕەنگە لەنەو جیهانی پەواریی ڕاپەچکەردا فریای بکەوێت و لەنەو ڕەچوونەوە بیهێنێت بە کنارەک، کە ئیدی لەوە بە دوا جار پشوویەک بدات – بگومان بە پێش چاوی ئەوانیدیەوە کە سەری ڕەزامەندیی بە دەڵەقێنن!!

ئامیار مەحمود بەدارداکاتەوە – بە بەرپرسیاری، لە ئەم بەدارکردنەوەیە خۆترخانکردن نییە بە ئەنگاژمە (ئیلتیزام)، چونکە هەوەی بەم چەشنە سەرلەنوێ بەشداریکردنە لە جیهانی مرۆڤ ڕاپەچکەردا – جیهانی درێ گەورەکان. ئاخر گەر کەس ئاگای لە کەس نەمابێت، ئیدی ئایا داواکاریی بە هەوەستی نەویکی چ واتایەک دەگەیەنێت؟ نەخێر، باشترین چارەسەر "پشتئەستکردن"ە، کەواتە:

"بەردان" کرێکی یاخیبوونەکەی ئاوی هەبەستقانە، داواکارییەکەشی لەو کاتەدا ئامادەگیانەت کە ئاو پشتی لە هەمووان کردووە:

بەیارمداوە،
لە چەقوانییەکدا جێتانبهێم و
ناچارتان بکەم بیر بکەنەوە.

لە چەقواندا هیچ ئاماژەیەک دیار نییە. بەتەنیا جەهەراو خەی ئەستا پنتەکەی نەوندیە و ناچارە بهزرێت. ئاخر ئاو ئەستا تەنیایە، تازە چیدی ئاماژەی جیهانبینیانەی پێشین بەهانیەوە نایەت. لە ئاوە فیلەسوف نییە کە لە بزربووندا دەستی ئاوی تەنیای نەو جیهان دەگرێت. نەخێر، نەک هزر، بەڵکو هونەر وەک ئەفراندن بەهای کرێکیانەی ژیان-بەخشی خەی لەو چەقواندا پێشان دەدات:

ئەمە لە سەردەمێکدا ئەژین، ناتوانین بیر بکەینەوە،
ئەگەر شاعیر نەبین؛

کەواتە هونەر لای ئامیار مەحمود دەچێتە سەرووی فەلسەفەوە، بەڵکە ئاوە هونەرە کە هەش ناسکدەکاتەوە و بەوەش توانستی بە فەربوونی هزرین پەیدەدات. بەگومان هەبەستقانی / مرۆقی ئاچەنیوی نەو جیهان لە دونەیەوە هاتووە، بەڵە بەناچاری گەلێک شت هەن کە لەتەک کامبوونی تەماندا سەریانهەداوە و لەنەو ناخدا بەبە شیمانەی دەربڕین دەمێننەوە – هەر لەبەر ئەم هەیشە کە هونەر دەبێت بە پەداویستییەکی سەرەکییەکە، چونکە تەنیا لەرە هەشی بزواو بەووونی و ناسکی بەئاگادێت لە شیمانە و ناشیمانەی هەر گوزارشتێک– باشتر وەک لە فەلسەفەدا.

لە ئایا نەبوونی شیمانەی دەربڕین مایەی غەمگینییە؟ ئایا گرێکە ئاوها بێت؟ نەخێر. غەمگینی هیچ پەیوست نییە، بە پێچەوانەوە، لەبریی ئاوە:

هەندێک جار باوەشێنکی شاد پەیوستە،

هەروەک ببژێن: "مەساکە! هەوربڕەوە و باوەشێنکی خێت بکە!". باوەشێنکردنکی شاد، کە بەبێ گومان پەجەش نییە، پەدەچێت دوای ماڵئاوایی سەرجەم شادیی پێ جەش و خرۆش ئامیان وەک دە-نەوایی بەمنێتەوە، بە پێچەوانەی خەویستیی ملداوەبەری نەو جیهانی پێناسکراو. ئاوجا گەر مرۆڤ بتوانێت باوەشێنی خەی بکات، هیندەش لەو بەئاگایە کە بکەوێتە ڕێ، هاوشێوەی هەبەستقان کە بە خەی

بەرەوپێ و لەتەک ئەوان / خوێنەر-"وان"ی دەدوێت، بە بۆ ئەوەی داوای گۆڕینی جیهان بکات. نەخێر. لە بەکاریدا خەرقاکردن خەشترین هۆشە، دانیشتن دژبەری تەمەڵییە، لە گرنگ ئەوەیە کە مرۆڤ لەم سەرقاڵییەشدا بەردەوام بێت. بەردەوامبوون بە ئامیار مەحمود بریتییە لە شەش کە تاکەکەس دەتوانێت لەنێو جیهانێکی داخراودا بیگەڕێت.

بۆ، چیدی پرسیارکردنەوەی کەسان بە خەبات نییە، چیدی هەڵبەستقان ئەرکی خۆی لەوەدا نابینێت ئیلتیزام بکات تاکو "ئەوان" بە خەبات جۆش بدات و خەیان پێ هەست و سۆز لە پێناوی هەر مەسەلەیەکی بێناو پێبەهادا بەخت بکەن. ئاخر کێشەکە لەرەدا ئەوەیە کە بەردەوبوو ئێستا خۆی کوتەتە بەردەم ناچاریی گەیان بەدووی هاوشێوەکانیدا: بەدارکەرەوان خەیشیان پێویستیان بە بەدارکەرەوانە. لە ئەم جۆرە مرۆڤانە بەردەوەن، بە پێ، بە زمان (ی هونەر). وەکو دی ئاخافتن بەسوودە، چونکە لەنێو جیهانێکی بەهودەدایە کە شیرازەکانی لەبەریەک هەڵوەشاونەتەوە و تێیدا کەس گوێ لە کەس ناگرێت. هەنگێ ئێستا لابووین مانای هەبێت و بەردەوبوو ئاشکرای بکات. سەرەڕای ئەوە باشترە کە لابووین دوا سنووری ئاخافتن نەبێت، بەکو وێستگەیەک بێت بەرەو بەدەنگی-متبووین لەنێو خامۆشیی نەبەراودا. ئەمە دوا هەوڵەستی یاخییە کە ئامیار مەحمود پەلەمیکئاسا بەرەنگاری ئاخافتنی دروشمیانەی هەژانەی دەکاتەوە و ناوی دەنێت

"... زەنگەزەی شەش ..." و "وەڵامەوەی ئاپەرین".

لە ئایا چی هەویداوە؟ بە ڕوالەت شتێکی ئەوتە لەگەڵ نییە، لە لە کرێکدا شتێک قەوماوە: هەڵبەستقان تووشی ناکامی هاتووە، چونکە "دە"ی شکاوە، لە ئاستیشدا هیچ شتێک هێندەی دە-شکان ئەوها خەڕا و پە لە ژان کەتایی بە سەرجەم کاتەکانی هیوا و هەر گۆشبینییەکی هەریزەنت ناهێنێت – کاتەکانی "دە-پە"ی، "دە-گەرم"ی. بۆ، ئێستا ساتەکانی سەقامگیری، "ئیستیقرار"ی شانازانە جێختلەکراو، لە دونیدا نەنیشتوون. هێنووکە بەردەوبوون گونجاوترین وەڵامە بە فریودان و لاوانەوەی دەروون، بەردەوبووش دە-شکاو-ێکە کە گومانی تێدا نییە دەی شکاوی لە دەدات، "دەگوزەرێت"، وەڵە چیدی گەرمی بە لەش نادات، ئاخر دەی شکاو سێ، بۆ هەنگێ بتوانین ببژین: پەمپێکی پینەکراوە و کەسی / هەڵبەستقانی بەردەکووتوو لە ژیاندا دەهەژێتەوە.

لە گەڕەکە لە پرسێک بۆئاگابین: ئەو هەشتا هەر دەستبەرداری خۆی نابێت. هەنگاو بە یەکەم جار ئەوها گەش بە خۆی دیاریدابێت. ئاخر هەردەم "باوەشێنەک"ی لەگەڵ خۆی هەڵگرتووە.

لە دەنگی تۆدا – خەمدزییەوە … هافی مستە

لەوکاتەوەی تە ناتوانی بدوێی
من لە جیاتی تە دەدوێم
لەو کاتەوەی کە نابینی
دەبێت لە جیاتی تە ببینم
لەو کاتەوەی ئیتر لەرە نابی
پەویستمە ببم بە تە

ئەستا دەبینم نمایش دەکرێیت
وەک بوکەڵەیەک لەسەر شانۆ
شکۆی مەرگت شەرمنانە
بچووک دەکرێتەوە لە سەشیاڵ میدیا
خەڵکانێک، هەرگیز نەیان ناسیوی
کەچی داڵ ئاسا پێ بە یادەوەریەکتدا دەکەن
بە ئومێدی ڕاکێشانی هاوخەمیەکی ووکشانە
لەکاتی پەستە شەرمهاوڕکانی
مەراسیمی ناشتندا یان وێنە سەفکانیاندا.

تە قەڵەمکی سەربەخۆ بوویت
لەهیچ پارتێکدا خۆت بەند نەکرد
بەوات بە هیچ خودایەک نەبوو
وەک چەڵەکە عاشقی فەین بوی

خەڵکت دەناسی
خەڵک دەیانناسیت
هەمیشە باشیت لە خەڵک دەبینی
تا ئەو کاتەی ناشیرینی ڕووی خۆیان

بە دەردەخستی.

هەمیشە دەنگی باوەت بەرزبوو
بە ترس لە گفتووگۆ
باوەشت بە جیاوازیکاندا دەکرد
بە ئومێدی گۆڕبون و بەرزفڕین

تۆ هەمیشە لە جووڵە بووی
بە بەردەست هێنانی ئەزمونێکی نوێ
تینوێتیەکی قوڵت هەبوو بە زانین
بەڵاستی هەرگیز تێر نەبووی

سەرسەختانە و تاکۆتایی
جەنگای بە دادپەروەری کورد
هەرگیز لە باوەڕی خۆت نەهاتیە خوارێ
یان پێشیمان نەبوویتەوە لەوەی کە کردت

تۆخۆت بوی وەک ئاوەی خۆت بووی
بۆیە و بە هەمیشە جێی شانازیم دەبێت
من، منم کوڵە تاقانەکەت

لەزەر لاوە ئاوەی خەیاڵ پێی پێ بردبێت
لەهەموو ژیانمدا هاوەمداوێ بتخوێنمەوە
کۆچی ئێستاش باڵی مەڵەی من
نەیتوانی بگاتە ئاوبەری کەناری دەریای ژیانی تۆ
چونکە تۆ وەک ئاوی تر نەبووی
تۆ خەرمانێک بووی لە نەهێنی

سەبەری زەرێک لە پیاوەکانم بینی
لەگەڵ دەربەینی خۆشەویستیان
هەموو ئاو سادەیانێ
نقوم ببون لە ناو ڕەتینیاتدا

ئێستا دەبینم نمایش دەکرێیت
وەک بوکەڵەیەک لەسەر شانێ
شکۆی مەرگت شەرمنانێ
بچووک دەکرێتەوێ لە سەشیاڵ میدیا

بابێ

ئەم شیعرە
بە مەرگی ناوەختت بە جەددەم
لەشاعیرەکەوە بە ئەوی تر
ژیانەکت پە بەخشیم شایانی ژیانە
نیوەی دونیا گەلای
بە بەخشینی ژیانەکی باشتر بەمن
من بە هەمیشە منەتبارم
وانە بکەتاییەکانی ژیانت پە بەخشیم
بەمەبەست یان لەبەی هەڵەکانی خودەوە
من هیچیان بە دژی تە هەڵناگرم
هەموو لە ئەمە شایانی هەڵەین
یادەورەکانمان بە جوانی و ناشرینەکانیەوە
بە خۆشی و ناخۆشەکانیەوە
دژین لە ناو دەمانا، لە بیرمانا، لە گەحمانا
هەموو برینەکانی هەرای ژیانمان
ئازارەکان، گەشتنەکانمان، شانازەکانمان
گەژەک دەت دەبن بە خەیاڵ
وەک هەموو شتەکی تر
بە باشتر یان خراپتر
ئێستای تە، گەیمی
هەموو لاوازەکانت
بوون بەهەز بەمن
هەرچی ڕاستیت ئەنجامدا
هاتە ژماردن
شتەک هەیە
لەی دەنیام
من پیاوەکی باشترم
چوونکە تەم ناسی.

هاڤی مستە
لە ئنگلیزییەوە: گەران

“سەد و یەک هۆز تەنیایی”و تەمەنێک تواناوە لە نێو نیشتماندا … هەمەر نەریاوی

خوێندنەوەی کتێب نەخاسما کتێبێک سەربردە و هۆزە حەزینەکانی کەسایەتییەکی سەرتاپا نەتەوییت بە بگرێتەوە، بە دڵنیاییەوە بایەخ و گرینگایەتییەکی فرەی دەبێت و خوێندەری تامەزرۆ، هەرگیز لە هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی پێتووکەکی ئەوتۆ، هەست بە شکەتبوون و ماندووبوونی ناکات. کتێبێک بە ناخی ئەو هۆوداوانەدا دەچێت کە دەست لە بەرکی شاعیرێکی مردەست و ژیاندەست بەرنادەن و جەخار جەخار خوێنەر هەر ساتە و زێتر هەست بە وەرینی گیانایەک لە دارە کەسکەکەی دەکات. گیانەوەی ئەم بەرەیەر و هۆوداوە هۆزاگرانانە، ئەویش لە زار کەسکەوە بە خەی نغرەی نەو هۆوداوکانە و ئاستیەکان وەک خە دەگوزێتەوە، بە خوێنەر،سەد هێندە چێژبەخشتر دەبێت.هۆوی ئەم پەیف و کورتە نووسینە لە کتێبی “سەد و یەک هۆز تەنیایی”، بەرهەمی”هێڵە شەرکە بەکەس”ە.

“سەد و یەک هۆز تەنیایی”،هێڵەدانەوەی لاپەڕە حەزینەکانی دوایین ساتەوەختەکانی فرمێسکاویی شاعیرێکی نەتەوەیی و تا سەر ئەسقان گەلپەروەرە کە بەدەم غوربەتێکی ناخهۆژێنەوە،هەر ساتە و تەڵەک هۆشەحانەی تەمەنە کەسک کەسکەکەی،زەرد زەرد هەڵدەوەرێت. سەد و یەک هۆز تەنیایی، بە قەد مژوویەکی کەونی خەمبار، بە کورد ئازاراویی و تاڵە. سەد و یەک هۆز تەنیایی،ئەو هۆزە پاییزاییانەی تەمەنی شاعیرێک دەگێڕێتەوە کە بە درێژایی تەمەنێک،هەردەم بەرگەکی هەنگاوەیی دەکردە بەر داری ئەدەبی نەتەوەیەکی بندەست و ناوی ئەم گەلە بە کیانی دەخستەوە سەرزاران و نەیدەهشت بێناز بکەوێت و بە بەتەی فرامۆشی بسپێردرێت. هەر بۆیە نیشتمان،هۆژانە لە زەنی چاوانی هەمیشە شیعرباری ئەم هەیکەلە مەزنە ئەدەبییەی دەخواردەوە کەچی لەو لایشەوە فرمێسکێک بە هۆخساریدا دەتکایە خوار.

سەد و یەک هۆز تەنیایی،سەربردەی هۆزە سەرتاپا خەمینەکانی ئەو شاعیرە دەگێڕێتەوە کە تەمەن و ژینی هەر لە پێناو بەرزکردنەوەی ناوی بەندی نیشتمانکەیدا تێپەڕاند و لە کۆ خەمێک نیشتبایە سەر گەنا هەمیشە سوورئاڵەکەی، بە چەڕە شیعرێک،سوکنای بە دەگوزێتەوە. سەد و یەک هۆز تەنیایی،خودی سەرگورشتەی ئاستینەی هۆزانی کپ کپی شاعیرێک دەگێڕێتەوە کە بە خەی لە هۆی زمانەوە،هەر جارە و گەمکی

دەشەقاند و هەوبارە پەیقێکی تازەی دەخستە نێو قامووسی ئەم زمانە دێرین و دەوڵەمەندەوە. سەد و یەک هۆز تێنیایی،ئەودیو وەفا و ئەمەگناسی یانزی بە پەچەوانەوە، بەوەفایی خۆکانەک لە هەمبەر ئەم شاعیرە مەزنەمان بە دەردەخات. باس لە هاوڵێی دێرین و خەمخۆری شاخ و خەمساردی ئێستای نێو شارمان بە دەکات. گۆرەیی شاعیرمان لە زمان کەسایەتی کورد و ناکوردەوە بە دەگمەنەتەوە. چیرۆکی هاستینەی دەستپاتکی نوقمی نێو گەندەڵیت بە دەگمەنەتەوە. دیوی هاستینەی سەربردەی پیاوانی قسەی هەوتمان بە دەخاتە هەوو.
سەد و یەک هۆز تێنیایی،سات بە سات لەگەڵ هەناسەکانی شەرکە بەکەس دەمانگەنێنەت و دواساتیش هەر بە خەی خۆبەر لە دواهەناسەی دەدات کەچی شەرکە بە شیعر ئەوێندە هەناسەی لە هەر هەموو نیشتماندا بەاو بەوتەوە کە مەرە هەمیشە هەست بە تەرپەی دە و ناخە سیخناخە شیعرییەکەی دەکات و سات نییە بەدەم خوێندنەوەی بەرهەمەک و شیعرێکەی شەرکەوە،هەست بە لەدانی دەڵ هەر هەمیشە شایەدای زمانەکەیەوە نەکات. ئیدی هەناسەیەکی لەو چەشنە کەنگە کپ دەبەت و دەڵکی ئەوتە کوا لە ترپە دەکەوەت!
ئەم کتەبە،گەشەیەک لە بەمرۆتی،بە بەڕێنی و خەمساردیی هاوڵێیانی دوێنە و کورسینشینانی ئەمڕۆ لە لایەک و خەشویستبوونی شەرکە لای گەلەکەی و وەفا و ئەمەگناسیی کەمڕەک هەقاڵ و داژداری لە هەمبەر ئەم مرە نازنینە و هەروەها هوانین و دیدگای نەتەوەییانەی شەرکەمان بە باس دەکات.
شەرکە بەکەس کە هەموو ژیانی لە پەناو زمانی نەتەوەیەکی بندەستدا وەپشت سەر دەنەت،کاتێک ئەم نەتەوەیە لە پارەکی نیشتمانە لەت لەتکراوەکەیدا دەبەتە خودان دەستپات،هەر کە شاعیر وەک هەمیشە دەبەتە دەنگی دڵەری نەتەوەکەی و تەنە خەی بە مەکی لایەن و پارتێک دانانەت،سەد مخابن هۆزانی بە میهری لە هەوە دەگەن. شەرکەی شاعیر هەتا دوا دەمی ژین هەر مەراقی ئەو هۆزانەی لە دە دەرناچەت کە ناهەقن بەرهەمی "ئێستا،کچێک نیشتمانم"، بە سیحری دەنگەکەی بخوێنەتەوە.
هەڵەی کوێی ئیشارەت دەداتە ئەم پرسە و دەنووسەت:"بە درۆزایی ئەم ساڵانەی ژیانی کەتایی باوکم، یەکێک لەو شتە کەمانەی تا مردنیش لە دڵی دەرنەچوو،ئەو هەگریەیە بوو کە لە مۆزووداَ بوو بە پەیەکی هەش و عار بە نەوچەوانی دەستەڵاتداران و لێزنەی ئەمنیی ئەوسای سڵەمانییەوە". (سەد و یەک هۆز تێنیایی،ل 72)
هەڵە لە زەر شوێنی ئەم کتەبەدا لە هەمبەر هاوڵێیانی نێو جەرگەی شەش و خەمساردییان بەرانبەر شەرکەی باوک،زمانی بە گلە دەپژەت و دەنووسەت:"گلەیی من،لە هوانگەی ئەو نزیکییەی باوکم لە کەمەڵە لەو

هاوڕێیانەو بوو،کە ڕۆژانەک لە ناو شەشی نوەدا لە شاخ پێکەوە بوون. خۆ ئۆگر ئەوە شانازیی بێت بۆ ئەوان،ئەوا بۆشکێی ئەو شانازییەش بۆر باوکم دەکەوێت،کە لە جەشدانی پێشمەرگە و شیعری بۆرگریی و داگیرساندنی ئەو(مەشخەڵ)ی ڕۆگای چەندین شەهیدی قارەمان بوون".(هەمان سەرچاوە،ل134)

هەڵە،مرێی نەو شاخ و دەستەڵات بە دوو جۆرە مرێی جیاواز دادەنێت و دەنووسێت:"مەلا بەختیار کە خێی بە دەروەشی شیعرەکانی شەرکە دەزانە،ڕەخنەی لە گرتم لە ڕۆگای(کاک عەبدولڵەزاق فەیلی)یەوە هەواڵی باوکمیان پرسیوە،وەک ئەوەی خەیان دەستی تەڵەفەنیان بەخەنەوە بووبێت!".(سەرچاوەی پێشوو،ل 137)

وەک هەڵە ئیشارەتی پێداوە،"فارەق مەلا مستەفا"کە سەرمایەدارێکی گەورەی کورد و لایەنگری ئەدەبی کوردیشە،هاوڕێیەکی دێرین و لە مەژینەی شەرکە دەبێت و بە "ڕەفیقی عومری"دادەنێت. هەڵە،هەروەها ئاماژە بەم خاڵەیش دەدات کە پاش گەڕانەوەی تەرمەکەی باوکی بە کوردستان،فارەق مەلا مستەفا لە سەردانێکی بە هەتەل و لای نزیکانی شەرکە،بیرەوەرییەک دەگێڕێتەوە کە جارێک شەرکەی باوکی بەم سەرمایەدارە کوردەی وتووە:"فارەق تۆ ئەو هەموو کار و پرۆژەیە ئەنجام ئەدەیت،حەق بوو پێکەرێکیش بە "گەران"ی شاعیر دروست بکەی،لە منارەکەی مزگەوتی گەورە،بەرزتر بێت". هەڵە دەڵێت،کاک فارەق لەو دانیشتنەدا وتی:"بۆیە منیش بۆیارم داوە ئاواتەکەی بهێنمە دی و پێکەرێک بە گەران و پێکەرێکیش بە شەرکە بەرانبەر یەک دروست بکەم،لە منارەکەی مزگەوتی گەورە،بەرزتر بێت". (هەمان سەرچاوە،ل 293 و 294)

هەڵە گلە لەم سەرمایەدارە کوردە دەکات کە هەشتاکە بەهەنەکەی جەبەجێ نەکردووە و دەنووسێت:"دروستکردنی مەژوو هەر بەهەن نییە،کردار و نەخشاندنی شارتە!".(هەمان سەرچاوە،ل 294)

هەڵە،هەر بە مەژوو،وەفای"مەریوان هەڵەبجەیی"نووسەرمان لە هەمبەر شەرکەدا بە دەگمەنەوە کە کاتێک لە نزیکەوە پەی بەوە دەبات کە شەرکە،ژنی قوڵگی لەکار کەوتووە،ئامادەیی خەی دەردەبڕێت کە ژنی قوڵگی خەی پێشکەش بکات.هەروەها زۆر بەڕێزەوە دەنووشتێتەوە و کەنووش بە گەورەیی مەژووی شەرکە و ماڵباتەکەی و هەر هەموو بەرهەمە شیعرییەکانی دەبات.

هەڵە شەرکە بەکەس،لە کتێبی "سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی"دا باس لە سەراخ گرتنی دوو سیاسەتمەداری کورد،بەڕێزان دوکتۆر "فوئاد مەعسووم" و دوکتۆر "مەحموود عوسمان"دەکات کە شەرکەیان بە سەروەتێکی نیشتمانی لە قەڵەم داوە.(ل 138)

هەڵە،ئیشارەت بەم خاڵەیش دەدات کە شەرکەی باوکی ویستوویەتی

ماڵەکەی بکرێتە مزگەوت کەچی هەڵە گوتەنی:"ماڵەکە وەختە مرانە بیخوات،هەموو شتەکانی شەرکە بەناز لەوەدا،لە ژێر ڕەحمی شەدا کەوتوون و گیان دەدەن، بەڵام بەباکی و ئاستگرییی شەرکە سەری بەرز و زیندووە".(هەمان سەرچاوە،ل 173)؛ هەروەها دەنووسێت:"ئەستایش دوای پتر لە 40 ساڵ مارشی ئۆو حیزبە(مەبەست یەکێتییە)هەر شیعری باوکەم، بەڵێ ئۆویش وەفای سەرکردایەتیی یەکێتیی بەرانبەر ئۆو شاعیرە! ئاخر ئۆو هەندەی کەماری ئیسلامییەشتان پێ نەکرا،کە ماڵی (هەمن موکریانی)کردە مزگەوت!".(هەمان سەرچاوە،هەمان لاپەڕە)
"توانا ئەمین"، نووسەرێکی هزرەوونی نهای کوردە کە سەبارەت بە شەرکە بەکەس دەنووسێت:" شەرکە بەکەس تەنها باوکی قەناغێک لە شیعری کوردی و نوێکارەوەی زمانی کوردی نییە،شەرکە بەکەس پیزپەڕێکی ئاوارتەیە،ئاگرچی خەڵکی سلەمانییە، بەڵام شیعری ئۆو، بە مەهاباد و قامیشلی و بە دیاربەکر و بە هەولێر و بە دهۆک و بەشی شەریشی وەک هەمیشە بە کەرکووکی خوێناویی و بریندارە… شەرکە بەکەس زیاتر لە ناوەک،شەرکە بەکەس سەروەتکی ڕەحیی و نیشتمانییە بە هەر کوردەک لە هەر شوێنەکی ئەم سەرزەوییە بێت".(سەرچاوەی پێشوو،ل246 و 247)
هەڵە بە ویژدانەوە ڕووداوەکان دەگەڕێتەوە و لە کوە وەفای بینیبەت ،وەک خەی باسی لەوە دەکات و لە شوێنەکدا هەڵوەستی دوکتەر بەرهەم ساڵح و مەلا بەختیار بە هاتنەدی وەستەکەی شەرکە بەکەس(ناشتنی لە پارکی ئازادیدا) بەرز دەنرخێنیت کەچی ئیسلامییەکان دژ بەمە دەوەستنەوە؛ تەنانەت کەمەڵی ئیسلامی بایکۆتی پرسەکەی شەرکە دەکات.
نیشتمانەکی نغرەی نەو گەندەڵی و باڵادەستبوونی لایەنەک و نەبوونی ئیرادەیەکی بەند بە دروستکردنی هەرەمەک بە هەموان، یەک لەو پرسە جوهەریانە دەبێت کە شەرکە هەمیشە لە هەمبەریدا دەم بە هاوار دەبێت.
شەرکە لە نامەیەکی بە مام جەلال زێر ڕەخنە لە شێوازی دەستەاتدارێتی و حوکمانیی نەو هەرەم و تەکنەکرانی حیزب و حوکوومەت و گەندەڵیی هەمەلایەنە دەگرێت.
کە هەیە و حاشا لە خەشویستی شەرکە بەکەس لە ناخ و گیانی هەر هەموو کوردانداە بکات! هەر لە ڕۆژە پایزییەکانی شاعیردا،ڕۆژێک دەبوایە بچێت بە تاقیگە و نموونەی خوێنی لە وەربگیردرێت. لە بەختی وی،تاقیگەکە جمەی دێت لە خەڵک و شەرکە بەتاقەت دەبێت کەچی لە هەمان ساتدا کوردێکی گەلپەروەر هەتا مامەستا دەبینێت،لەی دەچێتە پێش و دەڵێت: "مامەستا گیان،من ژمارە یەکم،ئەمە بە تۆ و ژمارەکەی خۆتم بەرە؛من ناهەم تۆ لەم سەرییدا بوەستی".(هەمان سەرچاوە،ل 53)

کوردستان بۆ هەموو پارچەکانیەوە لای شەرکۆ بێ یەک دید سەیر دەکرا و ئاوەزی ئاشنا بۆ شیعری ئەم شاعیرە بوو،دەزانت ورکۆ و پەرشۆ سەرکیەکەی شەرکۆ، تەنۆ کوردستانەکەی بوو و بەس. هەموو پارت و ئالیەکی کوردستانی لا خۆشویست بوو. هەڵۆ سەبارەت بەم پرسە دەنووسێت:"هەرگیز هەستم بەوە نەکردووە فەزڵی لایەک بدا بەسەر لاکەی تردا، بۆ پێچەوانەی ئەوانەی هەمیشە باوکمیان لەسەر لایەنێک حیساب دەکرد!". (سەرچاوەی پێشوو،ل 86)

ئەم کتێبە ئاستە خەمناکەی شەرکۆ بەکەسەوە،لە دیدو بۆچوون و هەوانگەی شاعیرەکی خودان ئەزموون بەرانبەر گەلێک پرسان دەخاتە بەر دیدەی خوێنەر. وریایی هەڵۆ لەوە دەردەکەوێت کە ناهەڵێت کتێبەکە هەر چاو بۆ گریان بێت و لە هەر لاپەڕەیەکدا دەپژێتە سەر گۆشەنیگایەکی شەرکۆی باوک و بۆ دیویەکی دی،خوێنەر بۆ هزرەوونیی ئەم مرۆ مەزنە ئاشنا دەکات.

گەرانی،یەک لەو هاوەڵە هەرە نزیکانەی شەرکۆ بەکەس دەبێت کە تا دوادەمی ژین ئەم حەزە دەروونییە لە لای ئامادە دەبێت. سەبارەت بە تەکستی گەرانی دەڵێت: "تەکستی گەرانی(نەک شیعر)ئەبێ ئاسان بێ،زوو لەبەر بکرێت و لە هزری خەڵکدا بمێنێتەوە". (هەمان سەرچاوە،ل 100)

سەبارەت بە توانا هونەرییەکەی هونەرمەند "پیوەند جاف"یش دەڵێت:"تۆ دەنگێکی بەهەشتیت پێویە!من لە هیچ دیدار و چاوپێکەوتنێکدا ئەمە باس ناکەم با نەڵێن مەتحی زاواکەی خۆی دەکات،بەڵام ئامۆژگاریی من بۆ تۆ ئەوەیە بجووڵیت و تەزە گورجوگۆتر و چالاکتر بەرهەمکانت بۆ بکەیتەوە". (سەرچاوەی پێشوو،ل 101)

شەرکۆ،شەیدای دەنگ و گەرانییەکانی هونەرمەندانی وەک محەممەد ماملێ،حەسەن زیرەک و مەزهەر خالقی دەبێت.

هەڵۆ، پەوەندی نێوان شەرکۆ و خالقی، بە پەوەندییەکی دەستانێ و ڕۆحی دادەنێت و دەڵێت،کە هەواڵی مەرگی شەرکۆ بۆی دەبێتەوە،خالقی یەکەم کەس دەبێت بۆ دەشکاوی و چاوی پڕ ئەسرینەوە سەردانی دەزگای سەردەم دەکات. هەڵۆ هەروەها دەڵێت:"باوکم هەمیشە شەیدا و خۆشویستی شیعرەکانی بۆ دەنگی خالقی دەربڕیوە". (سەرچاوەی پێشوو،ل278)

یەک لە خاڵە سەرنجڕاکێشەکانی نێو ئەم کتێبە ئەوەیە کە لەم لقەوە بۆ ئێو چۆ باز دەدات و تەنۆ لەسەر چەک ناوەستێت. لە ئەدەبەوە هاوە لە هونەر دەکات و لەوێشەوە بۆ نێو دنیای سیاسەت باز دەدات و دیوی ڕاستینەی ڕووداوەکانی نێو نیشتمانمان بۆ دەردەخات. نەوشیروان مستەفا لە لای شەرکۆ بەکەس خاوەنی سەنگێکی تایبەت بووە؛شەرکۆ لە کتێبی "نووسین بۆ ئاوی خەڵەمێش"دا بۆ وردی لەسەر

کەسایەتی نەوشیروان مستەفا باسی کردووە. لە کتێبی "سەد و یەک تەنیایی"شدا دیسانەوە ئاوڕی لەم کەسایەتییە داوەتەوە. هەروەها دەنووسێت:"کاک نەوشیروان جگەیەکی تایبەتی لە دڵی باوکمدا هەیە". (سەرچاوەی پێشوو،ل141)
هەروەها دەنووسێت:"کاک نەوشیروان بە باوکمی وت: تۆ شاعیرێکی گەورەی بە شکۆش و پێشمەرگە، بۆوا بکە نیوەی وەبەرزیی پێشمەرگە بە هەی شیعرەکانی تۆوە". (هەمان سەرچاوە،ل 142)
کە بەت و وردە خوێندنەوەیەکی بە شیعری شەرکە بکەس هەبەت و بتوانێت نکۆی لە زمانە زەنگینەکەی بکات! شاعیری نەتەوەیی"عەبدوڵا پێشەو"سەبارەت بە مەزنیی شەرکە دەڵێت:"زمانی کوردی بە دەست شەرکەوە زەلیل بووا!". (سەرچاوەی پێشوو،ل 63)
شەرکە بە زمانە ئاورینەکەی دەناسرێتەوە کەچی کاتێک بۆ ئازارەوە گیردە دەبەت،ئیتر ناتوانێت بپێقەت و بە خەی وەرامی خزم و هاوڕێیان بداتەوە، بۆیە بە نیگا، دەزانیت ئاورێک لە ناخی وەر بووە . ئەم قسەی هەڵبەستی سەبارەت بە شەرکەی مەزن ئۆو دەمانەی زمانە پاکژ و زوڵاڵەکەی دەشۆەت:"کاتە قەڵەی من ووخا،کە باوکم زمانی قسەی شۆوا!". (سەرچاوەی پێشوو،ل159)
هەڵە،هاوڕێ هەرە نزیکەکەی دوا ساتەوەختەکانی تەنیایی شەرکە بکەس،لەم پەیتووکەدا پەردە لەسەر گەلێک نهێنی سەبارەت بە دوا بەرهەمەکەی شەرکە(یادەوەریی پاسکلیلێکی کەرکووکی)هەڵدەداتەوە کە ئەم شاعیر مەزنە ویستوویەتی لە ڕێی ئەم بەرهەمەوە مەژووی شاری کەرکووک و کوردستانیبوونیشی بگێڕێتەوە و یەک لە بەرهەمە هەرە مەزنەکانیشی بەت. خەمی شەرکە لەم بەرهەمەدا هەر خەمی گشت کەمە نەتەوایەتییەکان و زمانی جیاواز و بەها ئینسانییەکان و گرینگتر لە هەمووانیش،سەلماندنی کوردستانیبوونی کەرکووک دەبەت. هەروەها ئیشارەت بەم خاڵەیش دەدات کە هەرگیز بە خەیاڵیشیدا نەهاتووە پاش باوکی، بەرهەمەکە تەواو بکات بەڵام ئاگاداربوون لە هەست و نەستە شیعرییەکەی باوک و پرسیارکردنی ورد لەسەر ئەم بەرهەمە و هەناندی ئاواتەکەی باوک و ساەڕکردنی برینی سەر ڕۆحی خۆ، بە هەکاری تەواوکردنی ئەم بەرهەمە دادەنێت. هەروەها دەڵێت کە دەقەکەی پێش باوبوونەوە، نیشانی ڕۆئووف بگەرد،فەرهاد شاکەلی،دوکتەر ڕەبوار سیوەیلی،توانا ئەمین،سارا عومەر و دوکتەر شیروان میرزا داوە و داوای لە هەر کامەیان کردووە، سەرنجی خۆ بخەنە ووو. ئەرچی هەروەها هەر لەسەر ئەم کارە، بەرهەووی کەمەڵێک ڕەخنەی توند و تیر و توانج بووەوە.
هەروەها لە کتێبەکەیدا خاکەڵایی شیرکەی مەزنمان جارێکی دی وەبیر دەهێنێتەوە. دەنووسێت:"لەم پرسی:بابە بۆ لە نووسینەکتدا وتووتە:من

لای خۆم ئەو شاعیرە گەورەیە نیم،کە خەڵکی باسی ئەکەن،لە وەڵامدا وتی: نووسەر و شاعیر نابێ وەکوو تاووسی لەخۆبایی لە لای خەڵکەکەی دەرکەوێت،ئەبێت سادە و ساکار وەکوو کوکوختییەکی خەڵینی ئەو دەشت و دەرە وابێ".(هەمان سەرچاوە،ل 181)
شەرکە،شاعیر وەک سەنعەتکار دەبینێت و شیعرنووسین بە سەنعەت دەزانێت. هەڵە هەر جارە و نهێنییەک لە ناخە شیعرییەکەی شەرکەمان بۆ ئاشکرا دەکات. دەڵێت:"لێم پرسی:تۆ زوو زوو هونەری شیعرنووسین دەگۆڕیت،کورتەشیعر بۆ قەسیدەی درێژ،بۆ ڕۆمانشیعر و بۆ دەقی واڵا؟ لە وەڵامدا وتی: من نامەوێ لە کەڵانی هەورەکدا قەتیس بم،من ئەمەوێ ئاسۆی فەینم فراوان بێت،ئۆگەر هەموو ساڵێک(کاژێکی شیعریی) فڕێ نەدەم،ئەمرم!".(سەرچاوەی پێشوو،ل 182)
شەرکە وەک چلەن شیعرەکانی بە هەمیشە بە ئەدەبی کوردی دەوری ڕۆژ دەبینن،هەمیشەیش بە نووسین،ڕۆژی لە لا میوان دەبێت. ئەوەتانە سەبارەت بەم پرسە دەڵێت:"کە دنیا تاریک ئەبێ،ناتوانم بنووسم! من هەموو نووسینەکانم لە بیانیان و لە ڕۆژدا ئەنووسم و بە کەمی و زەر بە دەگمەن، بە شەو نووسیومە".(سەرچاوەی پێشوو،ل 101)
سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی،چیرەکی تلانەوەی ماڵباتکی نغرەی نەو شیعرە بە ئازارەکی جەرگبڕەوە کە چلەن بە بەرچاویانەوە،ڕۆژانە شەمەی گیانی ئەم ڕۆحە مەزنە دەتوتەوە.
"شەفیقە سەعید"،ئەو شاخانمەی لە شیعری شەرکە بەکەس دا بە هەسارەیەکی هەمیشە گەش دادەندرێت،لە لای ئەم شاعیرە مەزنەیش بە خودی چیای میهر و خۆاگری وەسف دەکرێت. شەرکە لە بیرەوەرییەکانیدا سەبارەت بەم خانمە نازەنینە دەنووسێت:"ئاواتەمەرگم پێش مەرگی دایکم کەوە و مەرگی نەبینم". (هەمان سەرچاوە،ل 266)
بەڵام لای دایک(شەفیقە سەعید)، پێشمەرگەکانی کوردستان بە کوڕی وی دادەنرێن. کەچی ئەوەندە ئاشقی شەرکەی کوڕە دەبێت کە هەموو مەینەتییەکانی ژیان لە چاو مەرگی شەرکە بۆ هیچ دادەنێت. وەسیەت دەکات کاتێک دەیشەن،دواجار بە لای ڕاستدا دابنرێت بۆ ئەوەی هەرچی تاڵی و زووخاوی مەرگی شەرکەیە لە گەرووەوە بچێتە دەر و نەیباتە ژێر گڵ.
هەڵە شەرکە بەکەس کە لە نزیکەوە چاو لە توانەوەی ئەو چیای میهرە دەکات،ئاوڕێک لە گیانی بەر دەبێت و دەنووسێت:"بە سەرنج و سەیرکردنی ئەودا تێگەیشتم،چاوی خەرنشین و چاوی ئەم کچەی باوکم، یەک چاون؛ بەنی شەداری قسەکانی و سەفەری ئەسرین و بەنی شیعری غەریبی و بەنی ماڵئاوایی هەر یەک بەنن".(هەمان سەرچاوە،ل 106)

زمانی نووسینی ئەم کتێبە،زمانێکی سادە و ساکار و بە گرە و گۆی کوردییە کە زۆر زوو پەوەندی لەگەڵ خوێنەردا دروست دەکات و ئەوەندە وشە و پێیقی نازانینی تێدایە،مرۆ کە دەست بە خوێندنەوەی دەکات،پێی خۆش هەتا دواپەڕە دەستبەرداری نابێت. دیارە لە نەوەی بەکەسی گەورە و شەرکەی مەزنیش هەر چاوەڕوانی ئەوە دەکرێت. هەوڵ بە نووسینەوەی ئەم یادەوەرییە خەمینانە دەمانباتەوە بە دونیا و پڕەسی تەمەنە بەرهەمدارەکەی باوک و لەوسەوە چەپک چەپک گوڵەسوورەی نیشتمانمان بە دڵنیتەوە. هەوڵ بە دەم گۆرانەوەی ئەم ڕۆژە تاڵانەوە،شارایەک مەچیاری لە باوکەوە وەردەگرێت و ئەم هەگبە ڕەنگاڕەنگییە لەگەڵ خۆ بە جیهاندا دەگێڕێت. هەوڵ لە پەی گۆرانەوەی ئەم بوێرە دەهۆنانەوە،توانای خۆی لە نووسینەوەی هەوداوەکانمان بە دەردەخات. من بە خەم پەشتر یەک لەو کەسانە بووم کە بە تووندی دژ بە کارەکەی هەوڵ بووم(درۆدان بە تەواوکردنی بەرهەمە شیعرییەکەی شەرکە) بەڵام پاش خوێندنەوەی ئەم کتێبە و ئاشنابوون بە هەست و نەستەکەی هەوڵ و زمانی پاکژ و سادە و ساکاری و هەروەها ئەوەی تا چەندە لە بەرانبەر باوکدا بە ئەمانەت و ئەوپەڕی ڕاستبێژییەوە هەموو شتەکان وەک خۆی دەگوزەتەوە،ئەو مافەی پێ دابینم. ئەرچی هەشتا لەسەر ئەو باوەڕەم هەر کەسە و لە ژیاندا خاوەنی دنیابینی و ئەندێشەی جیاوازە نەخاسما ئەگەر ئەو کەسایەش گەورە شاعیرێکی وەک شەرکە بەکەس بووبێت. جوانیی کارەکەی هەوڵ لەوەدا دەبێت کە پێش باوکردنەوەی بەرهەمەکە،پیشانی چەندان نووسەر و شاعیری ناسراوی دەدات و بە وردیش ئاگاداری سنووری نەوان شەرکەی باوک و خاڵیەتی.

خوێندنەوەی ئەم کتێبە و هەروەها کتێبی"نووسین بە ئاوی خەیاڵمش"، بیرەوەرییەکانی خودی خەمم وەبیر دێنێتەوە کە سەردەمێک بە ئازموونێکی فرەوان و ناخێکی گەگرتوو و شێدای ڕاژە و خزمەت بە بواری میدیا و ڕۆژنامەگەریی کوردییەوە هووم لە باشووری کوردستان نا کۆچی خەمینتر لە چارنووسی میللەتەکەم،گەلەوە بن سەبڕەکەی دەستەڵاتێکی سەردەستی دی و ڕۆژانە لەرە بە بەرچاوی خەڵەوە،غوربەتێکی هەژنەر خەریکە دەنک دەنک لە ناخم دەخواتەوە.

جێی ئاماژەپێدانە کتێبی "سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی"، نووسینی هەوڵ شەرکە بەکەس،ساڵی 2018،لە لایەن کتێبخانەی یادگار بە چاپ و باوکردنەوە،لە چاپ دەدرێت. کتێبەکە،هەڵگری کەمێک وانەیەکی گرانبایی و بگومان خوێندنەوەی بە هەمووان بە تایبەت ئەوانەی دونیا و ئەمۆ و سبەیش،لەگەڵ هەناسە شیعرییەکانی شەرکە بەکەس دا ژیاون و دەژین،بایەخ و تام و چێژی خۆی دەبێت.

مەرگ و مردنیش،قەناخێکە لە خودی ژیان و ئازموونی مرۆ بە پێیبردن

بەودیو ئاستییەکان فراوانتر دەکات. بەیە دەڕم مردن، قەناخەکە لە ژیان، چونکە ئاوەی بەرهەمێک بە ژیان دەبەخشێت، حوکمی نەمریی خۆی واژە دەکات بە تایبەت گەر ئەم مرۆیەش شاعیرێکی کاریزماتیکی وەک شێرکۆ بێکەس بێت کە سات بە سات ژیان و بەرهەمکانی، ئاوێتەی خەم و ئازار و ساتوەختە خۆش و ناخۆشکانی نێتوەکەین.
ژێدەر: سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی، هەڵە شێرکۆ بێکەس، چاپی یەکەم (2018)، کتێبخانەی یادگار بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

فەرهەنگی شێیتان … ن: دادیار ئازاد

فەرهەنگی ڕاڤەی ڕاڤایی و چاوبەستییەکانی مرۆڤ.

کتێبی "فەرهەنگی شێیتان"، شرۆڤەی چەند چەمک و وشەیەکە بە شێوەی تەنز، یانی نووسەر شێوازێکی هەڵبژاردووە، کە وات لە دەکات بە خێت پێبکەنیت. ئەو وشانەی دەنوێدا وەک بنەواژە 'Lemma' هاتوون، بە جۆرێکی دیکە لە خەیاڵی ئەفرێنەری نووسەردا واتایان پێ بەخشراوە، کە هەر ئەم بنەوشە "لەما"یانە لە ئاستی کەمەایەتی و کەلتووری و ئاینی و سیاسیدا، بە جۆرێکی دیکەی جیاواز لە شرۆڤەی نەو فەرهەنگی شێیتاندا، دەقیان گرتووە و نەقشی واتایان لە مەشک و خەیاڵی ئەمدا جێگیربووە.
ئەم ڕوانینەکی دیکەیە بە وشە، بەدەر لە واتای سەپێنراوی پێشووتریاندا. یان با بڵێین ئەو واتا سەپێنراو و بە تووشی کە تاک و کەمەگا و میدیا و سیاسی و ئاین و نەریت داویانەتە پاڵ وشە، لەڕدا هەگەدراونەتەوە و دژ و پێچەوانەی تێگەیشتنی باو، لەسەر تەختی فەرهەنگەکەدا خەیان دەنوێنن.
نووسەر ئەو دەخە چەپەکەی وشەی نیشانداوین، کە تێیدا زمان قەت ناتوانێت بڵایەن بێت.
زمان وەک پێیکەری ناوەوەی مرۆڤ، واتایەک بەرجەستە دەکات؛ جیایە لەوەی بە مەشک ناسێنراوە و تەی پەستێنراوە، ئەویش واتایەکی سەبەرە، کە بەردەوام لە هەموو کات و شوێنێکدا نوێنرایەتیی پێیکەرەی ناوەومان دەکات و کەوشێنی بەرژەوەندی و حەزەکانی

دادنەت و دەپارێزێت و تەواو قابیلکی ئەهریمەنی وەردەگرێت.
لەم کتێبەدا، سەرپێش و هووبەندی وشکان لادراوە و، تا گوێ بە وشە شیتانییەکان ڕانەگرین.
لەوانەیە مەبەستی بنووسکەی ئەوەش بووبێت کە: بەچی مەشک و دەرونی ئەمە، ببێتە مەکەی ئەو جۆرە وشانە!
زمان گەر شمشێرێکی دووسەرە بێت، ئەوا لە فەرهەنگەکەدا، هەر ورشەی لاشیتانییەکەی دەبینرێت.
لەگەڵ خوێندنەوەی شرۆڤەی هەر دانە وشەیەکی فەرهەنگەکە بزێت کرد، ئەوا مانای وایە بەسەر خشباوەی و فریوی خێتدا هاتبوویت.

ئەم فەرهەنگە لە ساڵی (١٨٨١) لە گۆڤارێکی هەفتانەوە بە شێوەی ستوون دەستی پێکرد و، تا ساڵی (١٩٠٦) بە پچڕپچڕی دەوامدەکات.
دواتر دەکرێتە کتێب.
کتێبەکە، بەرهەمی تەنزنووس و هەژنامەنووسی ئەمریکایی؛ "ئەمبرۆس بیرس"ە.
لە چاپی یەکەمیدا، لەبەر تکا و دووڵیی سەرپەرشتانی چاپکردنەکە لە ناونیشانی کتێبەکە، ئەوا بە ناوی "وشەدانی مرۆڤی هەشبین" چاپکراوە، بەبێ ئەوەی بە دڵست و دڵی خاوەنەکەی بێت!
ئەمانەش نموونەی لەکدانەوەی چەند پەیڤێکی دوو فەرهەنگەکەن:
بەدین:
لە نیویۆرک بوو کەسە دەڵێن؛ کە باوەڕی بە ئایینی مەسیحی نییە! لە ئستەنبەلیش بوو کەسە؛ کە مەسیحییە!
لەدایکبوون:
یەکەمین و ترسناکترین بەڵا.
گۆڵستان:
دواهەمین و پڕکەنیناویترین کۆڕێتیی پارەداران.
شەیتان:
سەرچاوەی هەموو ناخۆشی و بەدبەختییەکانمان،
خاوەنی هەموو خۆشی و چێژە دونیاییەکانیشمان! پەروەردەنی باشادەست ئەوی ئەفراندووە.
ژنەکیش بە دندانی ئەو؛ بووە باعیسی شقڵەهەڵدانمان بە سەر پشتی زەوی.
حەوا دەستوونەزەر چووە بەردەم دادگا، داوای لەخۆشبوون و چاوپۆشیی کرد.
گومان:
کەسەکە، کە دانوماشی باوەڕی ئەو، لەگەڵ هیچ ئەمەدا ناکۆکێت.
حزبایەتی:

لەبەر خاتری چاکە و بەرژەوەندیی حزب، پەست و پلە بدەین بە نەنکی خەمان.

هەڵە:

کارکردنە بە ڕەگەز و شێوازی جیا لە هیی من.

تێگەیشتن:

درەنگ پەیبردنە بە گەلیەتیی خەت.

دزیی دەریایی:

سیاسەتمەداری دەریاکان.

پیرەزبایی:

حەسوودییەکی ڕەزدارانە.

مەرد:

کەسەکە بە تاوانی خواردنی ژەمەکەوە؛ بە شووشتنی قاپوقاچاغ سزادەدرێت.

ئایندە:

ئەو ڕۆژگارە دوورەدەستەیە، کە لەوە کار و کاسابەتی ئەمە؛ بە پیت و بڕشتە. دەستەکانمان لەوە یەکدە و یەکووون، گوایە خشبەختیشمان هەمیشەیە.

تووندەو:

کەسەکە، کە بە تووندی و شەوقەوە بە باوەڕەکەوە پەیوەستە، کە تە باوەت پێی نییە.

دیکتاتەر:

سەرکی کۆمەڵگەیەکە، کە کەڵەرای زەرداریی، پە لە تاعونی پاشاگەردانی باشترە.

ئومێد:

"چاوەڕوانی" و "ئارەزووی" نەو یەک بوخچەی سەربەمەرن.

دەستکورت:

کەسەکە؛ کە باوەڕی بە هاوکاریی هاوڕیانی کردووە.

هاوپەیمانی:

یەکێتیی نەوان دوو، یان چەند حزبەکە؛ لەپەناو خەراتر دەستگێشتن، بە مەرامەکی دیاریکراو، وە تەواو ئەهریمەنی.

دەزەخ:

جێگەی داسکنانی بنووسی "فەرهەنگی شەیتان".

ن: دادیار ئازاد
dadyar85@gmail.com
Fb: dadyar azad

دەستگۆ ... جەلال ءەبدوڵا ساڵح

لە شەقامی کۆرەوەری
چاو دەگەم بە پینەچی!
دەیم ئاخە کەسک هەبە
هەندەی ئەو پەناو بناسە
...
بەرگدروو چەن دەتوانە؟
بە تەقە دەرزی بدوننە
میووە فرش چەن دەزانە؟
تڕە هەناری خەشدەوە
بە سەعات چی پەدەکەنە
کاتە قورمیش ماندەگرە
...
شەقامی خەیاڵ جەدەم
دەگەمە لای
دەرگای پیری نادی شەوان
یەکە جگەرەی
مەراق و ژان دەکەشت
یەکەکی کە
هەشی ونی میوانە لای
تەزەک مەزە و
ەحی پەکەکی ئەوارە
هەتا کەمە
ژەهری ژیانی لابەرەت
منیش هەروا
بیر لە تەمەنی مناەیم
دەکەمەوە
کاتەک لە دەستی شەیتانی
شار و باوکم هەهاتم و
لەبەردەم دەرگای باەکان
لەژەر بەفر و گەرما، باران
ادەوەستام

دانێ دانێ
پاکێتی جگەرەم دەفرۆشت
بە پیاوێ مەستەکانی شار
تا نیوەشەو
تا برسییەتی دەیگریاندم
پەناوی گەڵی قومارچیم
بەیاخ دەکرد
بە دوو
سێ
مشت
نووقڵی ژیان
...
جگەرەی ناو پاکێتەکان
هەموو سووتان
بوون بە دووکەڵ
لەسەر شانی "با" دانیشتن
پەناوی نێ
ورگییان تەقی
بەگەنییان کرد
پیاوەکانیش
هێندێ حوتی جەنگ
قووتیدان
هێندێکی کێ
وەک چەڵەکێ
بەرگەی ئەقی بەفری نەگرت
ئاق بووەوە
هێندێکیشیان
بوون بە دەناەی سەرمایێ
کەچی تەنها من مامەوە
بومە بەقی حەوزی ژیان

جەلال عەبدوڵا ساڵح – تەرەنتێ

مەیخانە یان وێرانە؟ … پشتیوان ئەنوەر

پێشووتر لە نووسین چکە٠٠ ٠٠خنەیکمان گرت لە بەختیار عەلی لەسەر بەکارهێنانی وشەی "خەرابات"
وەلە دوای ئەوە زانیم کە حەمەسەعیدیش هەمان ٠٠خنەی هەیە، لە کتێبی (لەسەر بانی هەورەوە. لاپەرە ٣٩) ٠٠خنەیکی لێم چێشنەی هەیە لە بەختیار عەلی.
ێحەمەسەعید لەسەر ئەم دەرە(لەناو کەلاوە و خەرابا تەکانی
گوندە ٠٠ووخاوەکاندا، لەفە و پێخەفممان کە کردەوە)*
دەبێژێت، لەوێیان گەرە کە لەفەیش جێرەکە لە پێخەف، کارەسات ئەوێیە، لە بەختیار عەلی وایە (خەرابات) بە مانای وێرانە و کەلاوە دێت!
شوکر هەشیارە مەحوی، تەدەگا دنیا خەرابا تە
کە بەدمەستی بکا ئەهلی، خراپەی بەچی لەدەگرم.
بەپێی ئەم دەقی مەحوی خەرابات، بەمانای "مەیخانە" دێت
هەروەها حەمەسەعید ئاماژەشی بەوەکردوە، پەدەچێت نووسەر(بەختیار عەلی) پێی وابێت، خەرابات، کەی (خەرابە)یە! ئاخر بەعە٠٠بی میللی عە٠٠اقی بەکاولە دە٠٠ن: خەرابە! نووسەرەک ٠٠ز لە ئاوەزی خوێنەر بگرێت و بکەوێتە گەمەی هە٠٠ی وا کوشندە، ئەگەری ئەوە هەیە، دەستبەجێ دەست لە نووسین هە٠٠بگرێتە

هەروەها لای (مەحوی و، لای نالی و، وەفایی، احمد موختار جاف ، مەولانا و، بابە تاهیری هەمەدانی و، مەلا مەسعود) هەر بە مەیخانەیە بەکارهاتووە*
نموونە، عاصی دەبێژێت: ساقیم کەدی لە ٠٠قسا دەم شتابی هێنا
بەیادی جامی چاوی مەیلم شەرابی هێنا
ئەی عاشقی خەرابات هێنگامی کەیف و بەزمە
سەرحە٠٠قەیی مەیخانشان پیا٠٠یی شەرابی هێنا.

وشەی(خەرابات) بەشەوێک دەچێتەوە سەر وشەی (خەراوا) چەمکی /اوا "ئاوا"/ لە فارسی بەشەوەی "آباد" بەکار دێت، لەکچوونی پیتی "ئـ" لەگە٠٠ "آـ ا" فارسی بەشەوەی (ئاوا ـ ئاباد) دەرهاتووە، لەکچوونی

فۆنی (ب) بۆ (و)ش لێکچوونەکی باوە، لە وشەی وەکوو: (ئاوـ ئاب / باران ـ واران…) بەمشێوەیە (آباد) بەشێوەی نووسینی (ئاوا) لەنێو زمانی کوردی و فارسی دەردەکەوێت. وشەکە بەئاگاری زۆر بگۆڕێتەوە سەر (خەراوا) واتە شوێنێک کە (خەر) لەی بەرز دەبێتەوە، هەشتاش وشەی (خەراوا) لەنێو زمانی کوردی باوە. وشەی (خرابات) بەگریمانەی میتالۆژی و تیۆلۆژیەکەی وەدەچێت لە مەبەستی پیرۆزی (خەر)ەوە هاتبێت، چونکە هاوکاری و ناوی دیاریخراوی شوێنەکە کە تەکیە بە سەرخەشی و پیرۆزی و پەرستن و حەز و سەرمەستیە، وەکوو (مەیخانە)، تەکیەی دوو بابەتی (مەی) و (ئایین) هەنگە لەگەی سیمانتیکی و دیاردەی ئاینی و بیری لەبکەوێتەوە کە چۆن (مەی) و (حەز و شەر و خەشویستی ئاین)ـــــــی تەکیە دەکرێن، بەگام لە زەر هوانگە و هەبازگەی ئاینی (مەی) بەشێکی پیرۆزی ئاینێ، پێکهاتە و یەکێک لە هەورەسمەکانی ئاینیە، چ گومان نیە، بەهەمان مەبەستی (خەراوا وشەی /خرابات) ساز کرابێت.

هەروەتر لە بنجی سەرەکی وشەی (خراب)و دیسان پاشگری (اباد)ەوە بەشێوەی (خراب + اباد) و قەتاندنی (اب) زەرکراو و بەشێوەی (خراب + اد) و شێوەی لەکچوونی باوی فۆنی /ت/ بۆ /د/ و لە شێوەی (اباد) بەشێوەی (ابات)ەوە دەرهاتبێت، هەیە کە شێوەی لەکچوونی وشەی (مەهاباد) بەشێوەی لەکچوونی (مەهابات) بۆچۆ دەکات، یان (سەد ـ سێت)، بەم شێوەی لەکچوونی فۆنەتیکیە دەکرێت وشەکە لە (خراب + اباد) بەشێوەی (خراباد ـ خرابات) بەواتای شوێنەکی (کاول و وێرانە خرابە) بەگام (ئاوەدان)ەوە هاتبێت، چونکە (مەیخەر و سەرمەست) و (شێت/ و /واویلان) هەردەم لە شوێنەکی وێران و کاول کە چۆل بێت و تەنیایە دانیشێت و کە دەبێتەوە، بەئاگاری هەرە زۆر لە وشەی (خراب) بەهەمان مەبەستی سەرووە هاتبێت.

هەروەتر لەنێو گرێکی ـ یۆنانی چەمکی بەشێوەی(koryabas) لە فەرهەنسیەوە بەشێوەی (Corybantisme)وە لە ئینگلیزی بەشێوەی (Korybantism) کە لە چەمکی گرێکی بەواتای دەستە و تاقمێکی (شەڕ و شەڕخوازی ئاینی) بەکار هاتووە، چەمکەکە لەبری (خرابات) بەهەمان واتای مەبەستەوە هاتووە، ئەمەی کە بە دەستە و تاقمێکی شەڕەنگێز و شەڕخواز دەرکەوتووە، وەدەچێت هەکاری سەرخەشی و هەش لەسەرخەنەبونیان بێت کە لە شوێن و ناوچەیەکی چۆل و کاول دەردەکەوت و گرێکیان ئەم ناوەیان بە هەبژاردون.

▪ لە کتێبی شاری مەسیقارە سپیەکان لاپەڕە ٤٧ دەڵێت: موسیقا

ناتوانێت لەم دوکەڵە و خەرابستانە دەرمانبەنێت

*سەرم مەستی خەرابات و هەوایە... مەلا مەسعود(بەبەش)

- زاهید وەرە ناو بەزمی حەریفانی خەرابات
لادە لە ڕیا و سەرزەنشتی قەڵە و خەڵافات
یەک جوعە بنۆشە لە مەیی بە غەشە و گوڵەجگە (احمد موختار جاف)
- کە تە نەتخوەندووە عیلمی سەماوات
کە تە نابیتە دەر ڕە لە خەرابات
کە تە سوود و زیانی خەن نەزانی
بە یاران کەڵە دەگەی، هەیهاتە، هەیهان.(بابا تاهیری هەمەدانی)

مانیفێستی عەشق.. بەشی دوانزەم..
تێکست: ستیڤان شەمزینی

دەستت بخەرە ناو دەستم، سەرت بخە سەر سینگم
شوەنی من و تە سەر زەوی نییە، با بفڕین بە ئاسمان

زەر حەز ئەکەم بە ئەبەد لە دەی تەدا بمنەژن
چوون لەو سەربازانە ئەچم سەنگەر ئەبەتە گەیان

بە هەورەکا نامەیەکی تازە و حەزینم بە ناردووی
ببینە سبەی لای تە، چەن ئەبەتە بەران و زریان؟

ئەزانی بەر لە تە، من پەکەنینەکی کوژراو بووم؟
تە مشتە هەنگوینی ژیانت کردەوە ناو زارم

ئەستێرەیەکی سەرخۆشی ئاسمانی ئەوینتم
تۆش مانگێکی گۆشی چوار دەوری باڵام

عەشق واتە چرکەی توانەوەی من لە تۆدا
ئەوین واتە گۆ و بۆسەی ڕۆحی تۆ لە منداا

بە ئەوەی نەمر بم، ڕەم بدە تۆر هەناسەت هەڵمژم
بە ئەوەی خەم بدەزمەوە، پەویستە لە تۆدا ون بم

کاتە دەدوڵی بەدەست من بە جیهان خامۆش بکەم
مەملەکەت لە موزیکی پە خرۆشی دەنگت هەڵکەشم

کۆیەک شەکری لەوت بە قاوەی تاڵی ژیانەوە دەکرێژم
ئیدی سەبەتەی گیانم تۆزی دەبەت لە گەزەی ماچەکانت

هەناوم چێشنی پڕۆ سیغارە وردە وردە دەسووتێ
کە دەبمە سوتووش دەخوازم "با" بە لای تەم بەنێ

من و تۆ، هەر دەبوو لە ڕاوەی عەشق بەیەک بگەین
بەڵام بیرت نەچێ، من یەکەمجار ئاگرەکەم کردەوە

ئەوارەیەکی شەختە و زریان بوو کە وتت خۆشم ئەوێ
چی گۆڕای وەرزی خەزان بوو سەرلەنوێ چرۆیان کردەوە!

لە رستە شیعرکدا بە فڕچی عەشق وەنەت ئەکەشم
لە وەنەیەکی تەدا خوەنی شیعرم فیچقە ئەکات

تووەییەکانت بە ماچی لەوە وشکەکانم دابمرکێنە
لە تەنهاییەکانتا رەبچەرە ناو چاوە سەوزەکانمەوە

لە هەچوونەکانتا بە گەرمی ماچ بەرپەچت ئەدەمەوە
لە خەندەکانتا مینا ژیلەمە جارەکی تر ئەگەشەمەوە

وەک راوچییەک دەی منت خستە تەی عەشقی خەتەوە
لە رووباری لیخن دەرتهێنام بە قووڵایی دەریای ئەوینت

شیعر: چرای سەر زەریاتم … کاوە عوسمان عومەر

هەر چرکەیەک،،
لەوانەیە تە خەت بە بیرتا نەیەت ،،،
چەند جار باریت…
بە سەر ەوخساری..
تەمی منا،،
بەنام من هەمیشە چرای …
سەر زەریاتم،،
هەشتا پەنجەرەکەش،،،
لە ئەندەشەی چلەکەیەکی ئاوارە تاساوە،،،

دوکەڵی هەڵکشاوی جگەرەیەک،،
ڕوخساری ئەوی کردە...
تابلۆی هەورێک،،
دڵڕاق بە شیعر و..
مۆسیقای چاوەڕوانی،،
جێ پێی بەفر،،،
وشکانی دابڕان،،،
خاکی ڕوخساری پێشی...
باخچەکەش زەر دەمکە،،
بەرگی زەردی پایزی لەخۆی فڕێداوە ..
بایەکی بێدەنگ و سیما ،،
بە نابەدی کێیکردنەوە ،،،
هەموو گەڵا پەمەیی تەکشکاوەکان...
هەر بە دەستەکی میهرەبانیش،،
لە سووچێکی هەیوانەکەدا ناشتنی،،
دەنگی منداڵکانی شارێکی دزراو ،،،
لە نێو کلێ بەفرکاندا،
جیاواز لە زەنگی هاتنی تەن،،،
زەنگی نەهاتنت...
لە هەموو شوێنێک ئەزرنگێتەوە،،
زەنگی مەزنی...
بێدەنگی نەهاتنت،،
زەنگی بێزاری منێ ،،
نەهاتنت، ،،
زەر دەمکێ ،،
لە ماڵیکا زرنگەی دێ،،
لە نیوەشەوێ سپێکانیشا ...
زرنگەی...
لەئێداتەوە،،
جگە لە خۆکی دووریش بە زەریاوە،،
چیتر هەیە بۆشاییەک پڕکاتەوە،،
لە بیابانی بێ ڕوخساریی تێ،،،
گەر پریاسکەشت،،
لە نەرگز سپێکانی سەفەر پێ کرد،،،
بزانێ جگە لە من،،،
مەرگی ئاسمانێکت...
هەیە ماسێکانی لە قوژبەی چاوێ ...

سۆزەکانت،،،
درزی نێوان دیواری پڕایینی…
چوون و هاتنیش،،
هێندەی تاڵی قژێکی ئەستا باریکێ،،
تیغی…
شمشێری دابڕان،،،
لە کۆلی دیواری…
حەقیقەتی بوونا چەقیوە،،
کە گزنگیش تازەک …
لە پلیکانە کەیستایەکانی..
ئێوارەدا قەتیس ما،،،
دارستانەکەش هازی نەبوو…
کوکوختیەکی کەچەری تری پیا تەپڵەبە،،
چما منی هەمیشە ڕەبوار،،
بە کەوی بەرزی بوونی تۆە هاماوام…
کاتیش نەما،،،
بە بەستانی نیگاتا بگڕەوە،،
گەرچی تە بە شۆن و بەشاری،،،
هەر بوار نەبوو کەشتیەک،،
لە حەزە پرشکانتم،،،
بە پەست کردیتایە،،
هونەرکی قورس و خەشیشە،،،
لە نشینگەی خەتا ،،
تە خەت دوورە پڕڕزکردوە،،
منیش هەوئەدەم،،
فەری هونەری بییرچوونەوەتبم،،،
لە ژەر تەرزەی کوشندەی ئەوانی تر،،
هەوئەدەم فەر بم..
فەری هونەری بییرکردنت بم،،،
وەک لە بییرچوونی منداڵک،،،
بە بەرائەتی یەکەم خەندە،،،
لەبیر خەمت ئەبەموە،،
بە مەرجەک گەڕاکان…
واز بهێنن ناوت نەنوسن،،
لەسەر پەنجەرەی تازیوی …
پە نمەت،،
کە بەیانیان لە خەوی تەدا..

بۆ ئاگا دەم،،
هەوڵ ئەدەم،،
فێری هونەری فڕاموشکردنت بم،،
کاتێک مەڵێ شینەکانی کۆچ…
شەوێ سیحرێکانی سەر زەریام ،،،
بۆ باڵیانەوە نەلکێنن ،،،
ئەیبەنە دورخەیەکی تر لە غوربەت،،
لە هونەری بیرچوونی منیشدا،،
با تەش شنەبایەک…
لە جیاتی پەنجەکانی شیعرم،،
یاری بە ەوخساری…
پێ خەرت کات،،
زەر دەمکێ زانیوم،،
خەر لە ەوخساری تەوێ هەدێ،،
لەم تەفانی تەنیایی سەر زەریایێ،،،
تۆ لە سەر چیایەک ..
لە ەازی دوور وەستاوی،،،
هیچ باکت نیە …
چەند ترپەی دڵی نمە،،،
لە مشتی هەورا ..
گیانیان دەرچوو،،
چەند بریەنی ئەو ەگایانەش..
بۆ تیمارنەکراوی جەمان هەشت،،
ئەو نیگایانەش ، لە شەختە نەبوون، بەام..
لە شەوەکا بوونە تابلۆی بییرکراو،،،
چەند قازی ەشی مەرگ ..
لە شاری نغرەبوودا،،،
بۆ دواماندا هات،،،
فڕبوین، لە چنگیان هەدەن،،،
و گەر بشمرین ، ،،
هەر بۆ چاو کراوی،،،
عەشق ئەکەینەوە،،
هەر بۆ چاو کراویش..
ەنگۆ دوا دیرەکی بیرچونمان ،،،
لە دەواری مەژووی زەمینەکی بۆ ئاگا…
بۆ سوتماکی ەحمان،،
بنوسرەتەوە،،،

و چەند پەپولە چرپەش،،
لە ژوورە تاریکەکانی هابردوو جەما،،
تە وەک خەت بە،،،
هەر وەک خەت بەئاگا…
لە نەمان و بییرکردنەوە ،،
لە هوباری کات ،،،
کە شەپۆلەکانی..
هەموو خونچەکانی جوانی تەش،،،
لەوانیە درەنگ یان زوو،،
هاماە،،،
بە خەم بە،،،
من هەردەم چرای…
سەرزەریاتم،،
تەش بە پەشاکی…
شینی ئاسمانیتەوە،،
با هەر تروسکەی چاوت بە،،
لەسەر باخچە سەرابیەکەی هاتنەوەم.

دوو دەنگ شیعر – نەوزاد بەندی

- دەنگی یەکەم –

بە دووری مەزانە
جارێکی تر
دوو ئەکتەری
یەک شانۆ بین ..
مەحاڵ نیە
دووبارە
لە بارانەکا
لە ژێر چەترە ،
من و تۆ بین ..!

بە دووری مەزانە
دیسان

چاکەتی نیلی و
کراسی
بەفر ئاسا
بمانپۆشێ و
دوو تۆپەبەی
یەک زانکۆ بین …!

▪ دەنکی دووەم –

چەند
شیعر
باری ،
تۆ هەر شین نەبووی !
چەند
جار
بووم
بە مەم
تۆ هەر زین نەبووی !

خەم
هەڵدەگرێتاند
تەی دەش و سپی ،
قەت
دەنگین
نەبووی !